HENRIK PONTOPPIDAN

PER CEL NOROCOS

CLASICII LITERATURII
UNIVERSALE

Henrik Pontoppidan
LYKKE-PER
Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag
København, 1959

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

HENRIK PONTOPPIDAN

PER CEL NOROCOS

În românește de
IULIA SOARE ȘI AL. BUDIȘTEANU

Prefața de AUREL MARTIN

București, 1965

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

PREFAȚĂ

Premiul Nobel pentru literatură pe anul 1917 a fost decernat „ex aequo" lui Karl Gjellerup și lui Henrik Pondoppidan, doi dintre cei mai interesanți și mai contradictorii scriitori danezi de la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru. Nu erau, firește, singurii creatori notabili pe care-i număra, la ora aceea, patria lui Hans Christian Andersen, dar erau, fără îndoială, printre cei mai reprezentativi, atît prin problematica abordată, prin natura preocupărilor, prin complexitatea viziunii sau prin evoluția lor, cît și prin calitatea artistică a operelor realizate. Ambii se formaseră sub influența covîrșitoare a lui Georg Brandes și a climatului spiritual liberalist promovat de mișcarea de deșteptare culturală cunoscută sub numele de *Det Moderne Gennembrud*, dar nici unul nu a rămas credincios întru totul curentului inițiat și dirijat de marele critic danez. În ideologia fiecăruia s-au infiltrat elemente eterogene, de sursă diversă, alterînd sau potențînd nu o dată mesajul umanist al scrierilor lor sau îndrumîndu-i (e cazul, în speță, al lui Gjellerup) spre teme exotice și idealuri etice desprinse de realitățile proprii Danemarcei. Nu zbaterea între brandesism și kierkegaardism sau trecerea de la goetheism spre budism (explicabile într-o epocă de mari confuzii și căutări) le-au dat însă, lor și altora, drept de cetățenie în istoria literaturii, ci forța incontestabilă cu care în ciuda soluțiilor eronate, au reflectat adevărul vieții, fără a-l simplifica, ardoarea cu care au combătut și au demascat factorii nocivi, meniți a împiedica procesul normal de dezvoltare a societății contemporane lor. Evident, între cei doi laureați nu se pot stabili echivalențe. Deosebirile rămîn, practic, substanțiale, deși o vreme, asupra amîndurora își exercită influența aceleiași cărți de căpătîi și deși amîndoi încearcă să folosească în activitatea lor literară experiențele realismului european. Karl Gjellerup (1857—1919) cunoaște în evoluția lui un moment cînd se declară nu numai adeptul ideilor lui Brandes, ci și al acelora ale lui

Darwin și Spencer ; apoi, unul cînd manifestă vii simpatii pentru idealurile clasicismului elen și ale celui goethean ; în fine, unul cînd studiază cu sîrguință de novice budismul. Dintre problemele care agitau Europa și mai ales lumea scandinavă, se simte atras cu precădere de aceea privind situația și destinul femeii moderne, aliindu-se astfel cu norvegianul Björnson în lupta pentru apărarea moralității. Henrik Pontoppidan e un temperament mai echilibrat. Mintea lui e solicitată nu atît de găsirea unor formule magice, chemate a face ordine în univers, nu atît de frecventarea unor sisteme etice celebre, cît de dorința de a oferi cititorilor o imagine multilaterală a societății daneze din vremea sa, după modelul marilor romancieri francezi și englezi. Ceea ce a și reușit, chiar dacă unghiul de interpretare a realității obiective nu e totdeauna (și consecvent) cel mai adecvat.

Henrik Pontoppidan[1] s-a născut în orașul Fredericia, în Iutlanda, adică în partea continentală a Danemarcei, la 24 iulie 1857, dintr-o familie de pastori cu vechi tradiții eclesiastice, cum era și aceea a eroului titular din *Per cel norocos*. Primii ani ai copilăriei și i-a petrecut în orașul natal. În 1864, cînd are loc războiul Danemarcei cu Prusia și Austria, încheiat prin pierderea Iutlandei de sud, familia se mută mai spre nord, stabilindu-se în orașul Randers, situat tot la țărmul mării. Aici își face Henrik studiile elementare și medii, în condițiile unei atmosfere familiale severe, analoage aceleia cunoscute, în copilărie și adolescență, și de către Per. Hărăzit unei cariere preoțești, ca atîția alți fii de pastori, nu se înscrie totuși la facultatea de teologie, cum ar fi vrut părinții, ci preferă (semn al noului spirit ce-și croia vad în Danemarca) să urmeze, tot ca viitorul său erou, cursurile de inginerie ale institutului politehnic din Copenhaga. Se pare însă că aceste cursuri nu erau de loc atractive și, mai ales, judecînd după aspectele evocate în *Per cel norocos*, nu țineau de loc pasul cu cuceririle științei moderne. Predate de profesori bucheri, ruginiți, conservatori, lipsiți de entuziasm și de patriotism, ele nu aveau darul să mulțumească mințile însetate de noutăți ale tinerilor studenți. Așa se explică între altele de ce, la prima ispită ivită în cale, Henrik Pontoppidan avea să abandoneze preocupările tehnice, dedicîndu-se unei alte profesii, mai apropiată de temperamentul său. Călătorind prin Elveția, are revelația vocației literare și a frumuseților naturii. Întîlnind aici o tînără și frumoasă țărancă, o ia în căsătorie și se stabilește la țară ca învățător. Începe să scrie și să publice povestiri și romane în care dezvăluie însă nu o visată realitate edenică, de coloratură rousseauistă, ci

[1] Ascendenții se numeau însă inițial Broby, „bro" însemnînd „pod", iar „by" — „oraș". În secolul al 17-lea și-au latinizat numele, prin calc lingvistic, „bro" corespunzînd lui „pons", iar „by" lui „oppidanus". De unde Pontoppidan.

un peisaj uman aflat în netă opoziție cu poezia sălbatică a naturii propriu-zise. *Sfîrșit de cîntec* (1881), cum e intitulată (simbolic) una din primele sale nuvele, înfățișează procesul de proletarizare a țărănimii sărace ; romanele *Aripi tăiate* (1881), *Sandvige* (1883), *Tablouri de la țară* (1883) sau *Din fundul bordeiului* (1887) nu aduc nici ele elogiul vieții idilice, bănuită iluzoriu în mediul rural, ci sentimentul unei mari decepții, izvorît din constatarea că oamenii o duc greu, că școala și biserica nu contribuie prin nimic la ridicarea lor materială și morală, că dimpotrivă intelectualitatea satului joacă, practic, un rol negativ. Sînt idei care guvernează și alte romane compuse în aceeași perioadă. Mă refer la *Ursul polar* (1887) și la *Nori* (1890), unde realismul descrierilor și autenticitatea tipurilor se îmbină cu un pronunțat pesimism. Evident, amărăciunea care se degajează din aceste scrieri își are izvorul și în unele experiențe cu caracter strict personal. Însoțirea cu tînăra țărancă nu i-a adus fericirea scontată ; idealurile romantice au prins curînd să se destrame. Profesiunea de învățător nu i-a adus nici ea satisfacțiile visate. Așa că, în 1892, Pontoppidan divorțează, părăsește satul și se întoarce la Copenhaga. Recăsătorindu-se, se dedică exclusiv literaturii, încercînd în anii următori să realizeze, în vaste pînze panoramice, o frescă a lumii contemporane lui. Admirator al lui Brandes, în sensul aprobării luptei acestuia pentru ridicarea economică și spirituală a poporului danez la nivelul popoarelor celor mai înaintate, Henrik Pontoppidan evoluează însă spre o poziție relativ independentă, neaderînd subiectiv la nici unul dintre cercurile politice și literare din capitala Danemarcei. Dimpotrivă. Privirea lui îmbrățișează din perspectivă critică întreaga societate daneză, inclusiv grupările artistice existente. Contemplînd realitatea, scriitorul nu are motive să fie optimist. Pesimismul îl domină în continuare, chiar dacă, în căutarea unor soluții capabile a înlesni o mai rapidă asanare a moravurilor aristocratice sau burgheze, conservatoare sau liberale, face apel, ca și Per, la ideologia lui Nicolai F. S. Grundtvig sau la aceea a lui Søren Kierkegaard. De unde și nota mai pronunțat moralistică a romanelor compuse după reîntoarcerea în capitală. Primul dintre acestea, trilogia *Pămîntul făgăduinței* (1891—1895), evocă satul și orașul danez din anii 1877—1887 și are ca erou central un tînăr pastor, adept al teoriilor liberaliste promovate de Grundtvig. Cartea are vizibile rezonanțe autobiografice, ca de altfel majoritatea scrierilor semnate de Pontoppidan. Pînă la un punct, biografia lui Emanuel Hansted e similară aceleia a scriitorului : într-un moment de elan romantic (expresie a incapacității de a găsi în sine însuși resursele necesare pentru a lupta cu greutățile vieții), hotărît să se reîntoarcă la natură și să cultive singur pămîntul, potrivit idealurilor evanghelice, Emanuel se căsătorește cu o țărancă săracă, pentru ca ulterior, întîlnind-o pe fiica vechiului său pastor, să revină în lumea de unde plecase. Interesul trilogiei *(Pămînt natal, Pămîntul făgăduinței* și *Ziua judecății)* nu stă,

fireşte, în ideea grundtvigiană care o prezidează măcar aparent, ci în destinul rezervat eroului principal şi în veridicitatea tipurilor complementare. Temperament dezechilibrat, stăpînit de demonul fanatismului, propagator al unei secte religioase noi, incapabil a se păstra pe orbita pe care se lansase, Emanuel sfîrşeşte, simbolic, într-o casă de nebuni. Purtîndu-şi, pe de altă parte, personajul prin diversele medii ale oraşului şi satului danez din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, Pontoppidan are prilejul să zugrăvească figuri dintre cele mai caracteristice pentru societatea contemporană lui : pastori reprezentînd felurite curente eclesiastice, intelectuali conservatori sau liberali, ţărani prinşi în mreaja obscurantismului sau păstrători ai unor tradiţii luminoase, refractare misticismului, meseriaşi vicleni, femei frumoase şi elegante din rîndul burgheziei, sau modeste, naive şi timide ca soţia lui Emanuel, funcţionari de stat gomoşi sau oameni simpli pentru care truda de fiece zi e o lege de fier a existenţei. Imaginea e voit caleidoscopică. Dar în ansamblul ei realizează fresca socială, iar prin ideea diriguitoare, un veritabil rechizitoriu adus, în subtext, obscurantismului religios şi relaţiilor meschine, desumanizante, promovate de către o orînduire întemeiată pe pactul semnat de moşierime şi marea burghezie liberală. La cîţiva ani după publicarea *Pămîntului făgăduinţei*, Henrik Pontoppidan încredinţează tiparului opera sortită a-l face celebru : romanul *Per cel norocos*, vast tablou al societăţii daneze din perioada 1864-1904. Implicaţiile autobiografice sînt evidente şi aici, ca şi intenţia nedisimulată de a lărgi considerabil sfera criticii, prin condamnarea concomitentă atît a forţelor conservatoare, ostile progresului tehnic şi interesate în perpetuarea stărilor de lucruri tradiţionale, cît şi a burgheziei cosmopolite şi arghirofile, dispuse să-şi învestească banii numai în acţiuni de sigură şi imediată rentabilitate. Paralel cu *Pămîntul făgăduinţei* şi cu *Per cel norocos* (apărut întîi în 8 volume, eşalonate între 1898 şi 1904), scriitorul, deosebit de fecund, publică şi alte romane consacrate actualităţii, fără a depăşi însă, de data aceasta, decît arareori, pragul literaturii minore. *Garda de noapte* (1894), *Vechiul Adam* (1894), *Casa ideală* (1900), *Primarul Høck şi nevastă-sa* (1905) reprezintă în bibliografia pontoppidiană un interes pur documentar. Inferioare *Pămîntului făgăduinţei* şi lui *Per cel norocos* sînt şi scrierile editate ulterior : *Oaspetele regal* (1908), *O aventură de dragoste* (1918), *O călătorie de iarnă* (1920), *Paradisul omului* (1927), *Thora van Deken* (1927) şi chiar ciclul *Împărăţia morţilor* (1912—1916), satiră a regimului liberal şi a corupţiei capitaliste din Danemarca anilor antebelici. Realismul rămîne şi aici notă dominantă, asociat, ca şi altădată, cu un pesimism care nu diminuează însă forţa de reflectare critică a realităţilor contemplate. Dimpotrivă, o potenţează. Pentru că, în cazul lui Pontoppidan (şi al altora), amărăciunea e iscată din neconcordanţă dintre idealul etic umanist şi structura inechitabilă a societăţii capitaliste, iar pesimismul nu e expresia filozofică a unor convingeri funciar decepţioniste, ci un mod

polemic de a dialoga cu răul moral, o replică dată unor rînduieli ce nu mai pot fi îndreptate. Atitudinea nu stăpînește doar viziunea încorporată în operele beletristice ale acestui original prozator ; ea prezidează și scrierile lui cu caracter mai puțin fictiv. Suita de *Memorii*, redactată la bătrînețe (1933—1940), stă mărturie. E, de altfel, ultima sa manifestare publicistică de mai mare anvergură. La 21 august 1943, autorul lui *Per cel norocos* se stinge din viață într-o Danemarcă invadată de trupele hitleriste.

*

În anii cînd văd lumina tiparului cele două capodopere ale lui Henrik Pontoppidan, Danemarca devenise (dintr-o țară care, pe la mijlocul veacului al XIX-lea, mai era înfeudată unei agriculturi moșierești de tip patriarhal) cea mai importantă exportatoare de produse animale, interesată, concomitent, de dezvoltarea unei industrii prelucrătoare și a unor mijloace de transport corespunzătoare. Întemeindu-se pe date statistice oficiale, Lenin îi definea astfel specificul : „O orînduire agrară capitalistă, contradicții capitaliste extrem de pronunțate în agricultură și în creșterea animalelor, o concentrare crescîndă a producției agricole, înlăturarea micii producții de către cea mare, proletarizarea și starea de mizerie a imensei majorități a populației rurale“ [1]. Procesul de consolidare a relațiilor capitaliste era, firește, extrem de complicat, afectînd cele mai diverse domenii ale vieții economice, sociale și politice, cunoscînd un ritm mult mai rapid în capitală decît în provincie. În Copenhaga, spiritul nou, anticonservator, promovat (mai ales după 1860) de către o burghezie lucrativă, energică și ambițioasă, dornică să rivalizeze, în condiții de egalitate, cu aceea a țărilor limitrofe și să cucerească, pentru produsele daneze, un loc de frunte pe piața mondială, cîștiga tot mai mulți aderenți (mai cu seamă printre tinerii aflați sub înrîurirea concepțiilor lui Brandes), chiar dacă adeziunea ei la ideea de progres general nu era totală și chiar dacă mentalitatea de clasă posedantă nu-i îngăduia identificarea intereselor personale cu acelea ale colectivității. O puternică burghezie financiară, de tipul celei surprinse în *Per cel norocos*, controla și influența economia națională, partidele de guvernămînt, parlamentul și presa, încuraja sau stăvilea inițiativele particulare sau de stat, ținea sub supraveghere întreprinderile, concentrînd în mîinile ei o forță formidabilă. Epoca înregistra însă, paralel, dezvoltarea, în primul rînd la Copenhaga (unde numărul celor ce-și căutau de lucru sporea din an în an), a unui proletariat în curs de organizare politică (în 1871 ia ființă acolo „Asociația muncitorească internațională“, care alcătuia secția daneză a Internaționalei I), dar insuficient de înarmat din punct de vedere ideologic. Existența lui proba adîncirea contrastelor sociale în

[1] Lenin, *Problema agrară și „criticii lui Marx“*, în *Opere complete*, vol. 5, București, Ed. Politică, 1961, p. 268.

însăşi inima ţării. În provincie, arată Pontoppidan într-unul din capitolele romanului său, ritmul de consolidare a relaţiilor capitaliste era, în schimb, mult mai lent. În micile oraşe comerciale se mai perpetuau vechi raporturi, autoritatea recunoscută fiind nu negustorul sau meşteşugarul, ci funcţionarul de stat, posesor al unei diplome universitare. În mediul rural, figura centrală continua să fie, alături de moşier, pastorul. Iutlanda, cu pămînturile ei calcaroase, lipsite de resurse minerale, cu ţărmurile brăzdate de fiorduri nefolosite, dezminţea, prin realităţile ei, mitul oricărei prosperităţi. Copenhaga absorbise parcă întreaga energie a unei ţări care (observă tot Pontoppidan) „risca să nu mai fie decît păşunea capitalei sale". Micile gospodării agricole se fărîmiţau, antagonismul dintre bogaţi şi săraci devenea tot mai pronunţat, proletariatul agricol cunoscînd, ca în romanele iutlandezilor Jeppe Aakjaer (*Fiul ţăranului*, 1899 sau *Fiii minţei, istoria unui servitor*, 1904), şi J. Skjoldborg (*Gyldholm*, 1902) condiţii de existenţă vecine cu cea mai neagră mizerie. E adevărat că lăptăriile celor avuţi funcţionau acum cu aburi şi că maşinile de treierat şi secerătoarele mecanice detronaseră îmblăciul şi coasa, dar peisajul peninsulei nu era dominat totuşi nici de uzine electrice, nici de fabrici, ci de mori de vînt, iar flotilele armatorilor nu alimentau vreo industrie piscicolă naţională, ci făceau comerţ cu cantităţi neînsemnate de peşte. Proiectele îndrăzneţe de canalizare sau de instalaţii portuare moderne, menite să redreseze economia Iutlandei, erau întîmpinate (aşa cum i s-a întîmplat şi lui Per) cu neîncredere, indiferenţă sau ostilitate. Şi nu numai la Copenhaga, ci şi în provincie. Pentru că, în ciuda saltului efectuat de metropolă, peste tot mai dăinuia încă, în doze diferite, un anume spirit conservator (propriu nu numai foştilor agricultori sau aşa-zişilor specialişti, ruginiţi însă în rutină), o anume prudenţă tradiţională, o anume teamă de nou şi o anume comoditate. Ţara care-l născuse pe Per era departe de a fi o „ţară ideală", iar realităţile cunoscute de eroul lui Pontoppidan departe de a nu promova sentimentul amărăciunii şi al nemulţumirii.

Contradicţiile afectau, fără îndoială, şi viaţa spirituală propriu-zisă a Danemarcei. Problemele erau complexe şi complicate, vizînd nu numai relaţiile strict economice, sociale şi politice, ci şi pe acelea de natură ideologică şi morală. Capitalismul introducea, într-o ţară prezidată pînă mai ieri de o mentalitate tradiţională, de substanţă precumpănitor luterană, o filozofie prin excelenţă utilitaristă şi o etică specifică, întemeiată pe cultul banului, al averii, al interesului egoist. Asemenea lui Per, numeroşi intelectuali de toate profesiile, martori ai contradicţiilor existente, aflaţi în contact nemijlocit cu o atare realitate, se izbeau de ea şi trăiau succesiv (sau concomitent, cîteodată la intensităţi dramatice) ambele experienţe, căutînd, după ce naufragiau, soluţiile care să le descopere calea firească a împăcării cu ei înşişi. Gîndirea multora era încorsetată de idealism. Incapabili să desluşească esenţa fenomenelor obiective şi subiective (mai precis : să

intuiască remediul just, în stare să însănătoşească organismul social şi să înlesnească progresul moral), se desprindeau de adevărul concret, de viaţa reală, alunecînd pe panta speculaţiilor sterile, ineficiente, metafizice, rezolvînd în chip eronat, cu satisfacţii iluzorii, raportul dintre societate şi individ, prin ruperea acestuia din urmă de colectivitate şi prin abandonarea oricărui mijloc activ de a lupta împotriva răului. Unii, ca pastorul Hansted din *Pămîntul făgăduinţei*, recurgeau la formula apostolatului, oferindu-se pe ei înşişi, după model evanghelic, ca exemplu pilduitor. Alţii, mai lucizi, vedeau în schimb, în religie, manifestarea cea mai elocventă a obscurantismului şi, asemenea eroului din romanul *Niels Lyhne* (1880) al lui J. P. Jacobsen, recomandau ateismul drept un mod de salvare a umanităţii înstrăinate. Şi unii, şi alţii sînt întruchipări ale ideii de inadaptabilitate şi de nonconformism. Epoca înregistra însă, tot în planul atitudinii etice, şi tipul replică. Acesta, asemenea lui Dyhring (din *Per cel norocos)* avea virtuţile individului detaşat de orice scrupule. Adept zelos al felului de a fi caracteristic marii burghezii, servea cu credinţă principiile unei filozofii eminamente pragmatice şi urca vertiginos treptele ierarhiei sociale şi politice. Alţii, în fine, ca doctorul Nathan (din acelaşi roman), situîndu-se pe poziţii liberale, anticonservatoare, ostile oricăror prejudecăţi, visau ivirea unui om activ, întreprinzător, capabil să redeştepte Danemarca şi s-o aducă în rîndul celorlalte ţări civilizate. Etica fiecăruia presupunea şi anume convingeri de ordin filozofic, mai mult sau mai puţin clare. Indiferent de calitatea şi profunzimea acestora, cert este că numeroşi intelectuali aşteptau de la filozofie răspunsuri acceptabile la întrebările ce-i frămîntau. Scriitorii înşişi simt nevoia de a filozofa, înzestrîndu-şi, la o adică, eroii cu facultatea de a comenta fenomenele stabilind cauze şi efecte, de a căuta febril soluţii definitive, universal valabile, pentru ieşirea din criză, de a-şi pune probleme sociale sau metafizice etc. Evident, în cazul omului de litere, se produceau nu o dată, ca de atîtea ori în istorie, contradicţii inevitabile între faptele înfăţişate şi semnificaţia pe care le-o atribuia artistul, între viziunea lui şi realismul imaginii. În epocă, experienţa tolstoiană nu e unică. O trăieşte şi Pontoppidan. Şi, alături de el, şi alţi scriitori danezi, animaţi, ca şi autorul lui *Per cel norocos* de dorinţa de a interpreta realitatea din perspectiva unei filozofii. Poate mai mult ca altă dată şi mai mult poate decît în alte literaturi. atracţia spre filozofie a scriitorilor danezi de la finele veacului al XIX-lea e aproape generală. Unii se formaseră sub influenţa gînditorilor germani (pe la mijlocul secolului, Engels constata, într-o scrisoare adresată lui Marx, că în Danemarca şi în ţările scandinave erau, la ora aceea, „îngrozitor de mulţi hegelieni"[1] ; ulterior, reînvie, prin contribuţia lui Harald

[1] K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. XXI, ed. rusă, p. 60, apud *Istoria filozofiei*, vol. III, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1960 p. 463.

Høffding, apriorismul kantian şi cîştigă teren schopenhauerismul, iar, prin G. Brandes, ajunge în vogă Nietzsche) ; alţii crescuseră sub zodia pozitivismului englez şi francez ; majoritatea însă se afla sub înrîurirea covîrşitoare a unor personalităţi autohtone care se bucurau, măcar în unele cercuri, de un incontestabil prestigiu. E vorba de Grundtvig, Kierkegaard şi, mai cu seamă, Brandes.

Nicolai Frederik Severin Grundtvig (1788-1872), reprezentant de frunte al romantismului danez, a fost pastor, scriitor şi pedagog. Spirit relativ antidogmatic, a polemizat violent cu teologii care vedeau în Biblie unicul mijloc de mîntuire a individului iar în biserică unica instituţie capabilă a contribui eficient la asanarea moravurilor, şi a luptat cu fervoare pentru instaurarea unui regim de libertăţi politice şi religioase. Călătorind prin Anglia (1829—1831), concepu ideea unor *folkhøjskole*, adică a unor şcoli superioare pentru popor, gen de universităţi populare, pe care le şi realiză de altfel, împînzind cu ele nu numai Danemarca, dar şi întreaga Scandinavie. Izvorîte din necesităţi patriotice, aceste şcoli au jucat un rol însemnat în opera de culturalizare a maselor. Nu e însă mai puţin adevărat că duhul care le stăpînea era unul de ordin confesional, cu puternice rădăcini tradiţionaliste. Îndrăgostit de istorie, de folclor, de mituri (e autorul, între altele al unei *Mitologii nordice*, publicată în 1808 şi al unei culegeri de cîntece populare, precum şi traducătorul vechii *Istorii a danezilor* de Sako Grammaticus şi al *Eddei* lui Snorri), Grundtvig milita pentru „redeşteptarea spiritului eroic al Nordului în vederea unor fapte creştineşti sub o formă concordantă cu exigenţele şi circumstanţele epocii" [1], opunînd însă cultura populară — ca mijloc de instruire şi de educaţie — culturii ştiinţifice propriu-zise. Din aceleaşi convingeri izvorăsc şi strădaniile lui de a înzestra biserica şi şcoala cu psalmi, cîntece şi imnuri menite a întări credinţa religioasă a poporenilor şi, cu deosebire, a ţăranilor. Oraşul, înţeles ca mediu de perdiţie, e, în concepţia lui Grundtvig, un sălaş al ateismului şi al păgînismului. Renaşterea şi viitorul Danemarcei nu ar putea avea ca punct de plecare civilizaţia cosmopolită a Copenhagăi, ci reîntoarcerea la viaţa naturală, la natură, cultivarea tradiţiilor conservate de sufletul ţărănesc nealterat şi infuzarea, în acest suflet, a unor concepţii etice adînc creştine, desfăcute însă de rigorile dogmelor eclesiastice şi de superstiţie. Ideile lui Grundtvig şi mai ales activitatea lui practică au cîştigat numeroşi adepţi în rîndurile pastorilor, determinînd o întreagă mişcare demofilă în sînul bisericii luterane daneze. Ecourile lor străbat nu numai trilogia *Pămîntul făgăduinţei*, ci şi anumite capitole ale istoriei spirituale a lui Per.

Søren Kierkegaard (1813—1855), părintele existenţialismului fideist, teolog şi filozof romantic iraţionalist, creator al unei etici prin excelenţă anti-

[1] Apud Carl Gustav Bjierström, *Littérature danoise*, în *Histoire des littératures*, II, Encyclopédie de la Pléiade, 1957, p. 898.

umanistă, nu vedea, în schimb, în biserică o instituție în stare să înlesnească „salvarea" omului, apăsat încă de păcatul originar. Preocupările „laice" ale bisericii, demofilia unor pastori ca Grundtvig i se păreau a fi, dimpotrivă, expresia unei toleranțe inadmisibile, incompatibilă cu modul de a acționa și de a gîndi al unui adevărat creștin. Hegelianismul ar fi alterat sensurile juste ale filozofiei, laicizînd și el religia ; materialismul ar fi un sistem primejdios, întrucît recomandă egalitatea socială ; adevărul obiectiv n-ar exista, singura ipostază valabilă a adevărului fiind cea subiectivă, iar suprema sarcină a individului lupta de a se apropia progresiv, în pofida tendințelor extrasubiective, de subiectivitatea absolută, adică de Dumnezeu ; numai în comuniune deplină cu acesta, omul ar realiza împăcarea cu sine însuși, atingînd astfel stadiul cel mai înalt al evoluției sale spirituale, stadiul religios. Celelalte două (stadiul estetic și cel etic, cum le numește Kierkegaard) fiind inferioare. Între existență (înțeleasă mereu ca realitate exclusiv subiectivă) și divinitate, diferența ar fi extremă. Conștiința acestei diferențe ar genera sentimentul disperării. Individul ar avea însă libertatea de a-și „alege" un stadiu de existență superior și de a reduce sau anula distanțele, depășind atît stadiul „estetic", cînd omul ar fi prizonierul propriilor sale instincte, cît și pe cel „etic", cînd încearcă să-și explice rațional fenomenele. Mijlocul fundamental de a micșora distanțele și de a efectua saltul în stadiul religios ar fi căința, dublată de credința fanatică în Dumnezeu, izolarea individului de umanitate, mortificarea, urmată apoi de momentul autocontemplației și de confundarea finală cu ideea de „fericire" și de moarte. Idealul etic ultim ar fi imitarea lui Cristos. Dar nu urmînd preceptele (și nu în sînul) bisericii oficiale, ci prin desprinderea totală a individului de orice contingențe spirituale (sau de altă natură) cu semenii săi. În epocă, filozofia aceasta, de structură eminamente antisocială și antidemocratică, n-a suscitat decît un interes cu totul superficial, deși izbea în sistemele de gîndire existente atunci și deși își propunea să dea o lovitură mortală rolului asumat de biserică. Spre sfîrșitul veacului însă, cînd relațiile capitaliste devin dominante în Danemarca, aducînd cu ele elementele specifice crizei, perturbînd ordinea tradițională, ideile kierkegaardiene prind să capete circulație, aflînd aderenți printre unii intelectuali derutați de prefacerile sociale cărora le erau martori, frămîntați de incertitudini, îngenunchiați de soartă, înspăimîntați de propriul lor viitor și dornici, mai ales, să iasă din impasul moral ce-i stăpînea. Antiatee și, într-un sens (firește, reacționar), antiburgheză, filozofia lui Kierkegaard le oferea o soluție și-i invita la o experiență. E soluția trăită și de Per, spre sfîrșitul vieții. Misticismul nu era însă formula cea mai adecvată spiritului epocii. Mult mai aproape de acest spirit erau punctele de vedere promovate la un moment dat de către Brandes.

În tinerețe kierkegaardian, Georg Brandes (1842—1927), unul dintre cei mai proeminenți critici literari europeni de la finele veacului al XIX-lea,

inițiatorul mișcării *Det Moderne Gennembrud*, a evoluat curînd, sub influența lui Feuerbach, spre o înțelegere critică a creștinismului și a moralei tradiționale. Adept apoi al pozitivismului și al progresului științific, economic și social, s-a afirmat ca adversar hotărît al prejudecăților de orice fel, ca propagandist al ideilor noi, umanitare, ca luptător pentru emanciparea individului de sub servituți, ca simpatizant al tuturor celor revoltați. Spirit liberal, s-a ridicat împotriva conservatorismului politic dominant în Copenhaga anilor 1870, a cerut introducerea învățămîntului gratuit, laic și obligatoriu și a susținut efectuarea imediată a unor reforme capabile să aducă Danemarca la nivelul celorlalte țări capitaliste. Condamnînd evaziunea romantică în fantastic și formalismul (în celebrele conferințe ținute la universitate, în 1872—1877 sub titlul *Principalele curente ale literaturii secolului al XIX-lea*), Brandes recomanda scriitorilor să țină pasul cu istoria și să cultive o artă purtătoare de valori etice majore, în stare să înlesnească, sub raport psihologic, o mai adîncă și mai justă cunoaștere a omului. Descoperindu-l însă pe Nietzsche, criticul va părăsi, după 1880, concepțiile sale demofile, devenind partizanul unui „radicalism aristocratic", de nuanță cezariană, prin care leagă noțiunea de progres de existența unor personalități excepționale sortite să determine mișcarea evolutivă a colectivității umane. Pentru că, zicea Brandes în 1893, cu referire la Taine (al cărui discipol se declara), „niciodată o idee, o formulă de artă, o gîndire reformatoare n-a germinat în mulțime. Ideea și imaginea se nasc în individ care se găsește în afara mulțimii, atrăgînd-o însă spre el" [1]. Nu în atari afirmații, vădit eronate, trebuie căutată, firește, enorma forță de atracție pe care marele critic danez o exercita asupra unora dintre contemporani. La ora cînd își mărturisea adeziunea la nietzscheism, mulți dintre discipoli îl părăsiseră. În anii cînd își ținea însă conferințele la Universitatea din Copenhaga, lupta lui împotriva mentalității anacronice, patosul cu care izbea în mituri și prejudecăți, umanitarismul viziunii sale au stîrnit entuziasmul unei mari părți a intelectualității daneze, care vedea în el un profet al progresului, al spiritului modern. Deschizînd, împreună cu fratele său Eduard, un mic cenaclu în Capitală, reușește să insufle printre participanți sentimentul necesității de a crea o literatură realistă, vrednică de nivelul atins de celelalte literaturi europene. Scriitori ca J. P. Jacobsen, Holger Drachmann, Sophus Schandorph, Karl Gjellerup și alții înțeleg sensul inovator al chemărilor brandesiene și devin interpreții acestora în cadrul lui *Det Moderne Gennembrud*. O vreme, ideile lui Brandes îl înrîuresc și pe Henrik Pontoppidan. Ulterior, autorul *Pămîntului făgăduinței* va manifesta însă o atitudine critică față de unele teze ale maestrului, așa cum vor manifesta, de altfel, și alți scriitori. Influența lui Brandes asupra vieții spirituale a Danemarcei din ultimul sfert al secolului al XIX-lea rămîne însă covîrșitoare. Mărturii revelatorii conține, în acest sens, chiar *Per cel*

[1] Georg Brandes, *Essais choisis*, Paris, Mercure de France, 1914, p. 94.

norocos : în doctorul Nathan, romancierul l-a portretizat pe marele critic ; numeroase personaje îi invocă sau îi contestă, în discuții furtunoase, autoritatea ; poeți și pictori se declară adversari sau adepți ai săi ; Jakobe, logodnica lui Per, e una dintre susținătoarele lui cele mai înflăcărate ; Per însuși simte, la un moment dat, atracția fascinantă a ideilor nathaniene, chiar dacă nu se poate declara întru totul de acord cu ele.

Grundtvig, Kierkegaard, Brandes, reprezentanți ai unor moduri structural diferite de a înțelege viața și rostul omului, domină tustrei epoca, exprimînd, prin însăși filozofia lor contradictorie, criza cărora le erau contemporani și interpreți. Per trăiește succesiv (dar într-o altă ordine cronologică) înrîurirea lor.

*

Ca și *Niels Lyhne* al lui J. P. Jacobsen, însă cu alte implicații, *Per cel norocos* e, în fond, romanul unei experiențe. Mai precis, al unei multiple experiențe de natură socială, sentimentală și ideologică. Determinată firesc de un complex de cauze obiective și subiective, care se intercondiționează neîncetat, ea particularizează existența unui erou sfîrtecat de contradicții și victimă nu numai a unui temperament complicat, ci și a unor împrejurări menite a-i favoriza degringolada. În esență, această experiență concretizează mult dezbătuta problemă a raportului dintre individ și societate, dintre ideal și realitate, dintre omul înzestrat cu însușiri excepționale și un mediu ambiant insuficient de comprehensiv.

Situația e valorificată repetat de-a lungul întregului roman, marcînd momentele-cheie ale biografiei eroului titular. Crescut într-o atmosferă sufocată de un spirit religios restrictiv și de raporturi patriarhale, Per nu realizează relații de armonie cu nici unul dintre membrii familiei. Copil, numindu-se încă Peter Andreas, pare mai degrabă urmașul unui strămoș rebel decît al unui lung șir de preoți liniștiți, conformiști, supuși canoanelor evanghelice și soartei implacabile. Considerîndu-i pe ai săi niște „orbi la strălucirea luminii, plini de spaimă față de viață și de minunățiile ei", Per se constituie de mic ca o excepție antrenată de vise romantice, însuflețită de idealuri laice și însetată de libertate. Se crede un neînțeles și, cînd se ivește ocazia, pleacă la Copenhaga, hotărît să nu-și revadă căminul părintesc „decît în ziua în care va fi în măsură să ceară socoteală și să condamne". Devine student al Institutului Politehnic, dar e dezamăgit de lipsa de fantezie a colegilor, de orizontul mărginit al profesorilor. Comparîndu-se și cu unii și cu alții, ajunge la concluzia că e un om superior, că în arterele lui curge sîngele unui cuceritor, că talentul cu care e înzestrat îl va urca pe culmile cele mai înalte ale gloriei, că, în fine, pentru realizarea acestui ideal „esențialul era să vrea, să vrea cu înverșunare și fără teamă, să ceară, și toate comorile vieții vor fi la picioarele sale". Neglijează, ca

atare, studiul sistematic și se dedică aproape exclusiv muncii de concepție, întocmind planurile unei îndrăznețe lucrări hidrotehnice menite, obiectiv, a contribui la redresarea economică a țării și, subiectiv, la lansarea sa ca personalitate genială. Înaintat spre aprobare forurilor competente sau interesate, proiectul nu întrunește însă, din motive diferite, nici sufragiile specialiștilor (ruginiți întru conservatorism și rutină) și nici ale financiarilor (circumspecți în investirea fondurilor). Per e, totuși, un ambițios, aducînd pînă la un punct cu Julien Sorel. Eșecul îl doare, dar nu-l dezarmează. Cel puțin un timp știe că, într-o societate stăpînită de demonul avuției, banul însemnează totul, că, practic vorbind, idealurile sale sînt condiționate de sprijinul burgheziei plutocratice, în speță de al familiei Philip Salomon, „temutul rege al bursei". Cunoscînd-o pe fiica acestuia, Nanny, se visează soțul ei. Ajunge, însă, pentru rațiuni similare, logodnicul surorii acesteia, Jakobe, și, prin ea, receptiv la ideile doctorului Nathan. Cu ajutorul familiei Salomon face călătorii de documentare în străinătate, intenționînd să-și perfecționeze proiectul hidrotehnic. Civilizația germană îi dă sentimentul „mîndriei de a fi om" și-i întărește convingerea că tehnica va răsturna ordinea politică existentă în lume ; un profesor berlinez vede în el „prototipul omului din secolul al XX-lea, capabil de acțiuni energice". Condus de aripile fanteziei, Per se visează inginer și baron, se lasă pradă ispitelor mondene, constatînd că, de fapt, legătura lui cu Jakobe nu se întemeiază pe vreun sentiment de dragoste autentic. Ia, ca atare, hotărîrea de a rupe logodna. Paralel, încercările prietenilor de la Copenhaga de a cointeresa în realizarea planurilor inginerești ale lui Per cercurile de afaceri, nu cunosc succesele scontate. Tentativa eroului de a reduce distanțele dintre el și societatea capitalistă se încheie printr-un eșec. Alții mai versați vor duce însă mai departe gîndurile lui Per, cîștigînd de partea lor forurile competente.

Evident, problema raporturilor dintre fiul pastorului Sidenius și lumea reprezentată de familia Salomon nu e de loc simplă. Departe de a schematiza sau de a recurge la soluții tranșante, motivate unidimensional, Pontoppidan înfățișează lucrurile în toată complexitatea lor, ținînd seama de un întreg sistem de factori determinanți. Din punct de vedere strict social, opoziția dintre Per și forțele diriguitoare ale societății burgheze era pe cale de a se stinge. Osmoza nu se realizează însă. Dimpotrivă. Cauzele sînt multiple și acționează progresiv, întîi subteran, apoi în planul conștiinței, desprinzîndu-l, în cele din urmă, pe erou din mrejele care-l cuprinseseră. Experiența trăită în legătură cu proiectul hidrotehnic îi demonstrează tînărului inginer calitatea morală cu totul discutabilă a oamenilor de afaceri, incompatibilitatea dintre el și lumea alienată a acestora.

Procesul de desprindere a lui Per de ispitele gloriei începuse însă într-un moment în care urcușul spre pisc părea să nu mai întîmpine nici un soi de obstacole. Valențele acestui proces nu mai sînt de natură pur socială,

ci etice și ideologice. Murind bătrînul Sidenius, Per are la căpătîiul acestuia revelația erorii sale : ideea „să cucerească tronul unuia dintre regii finanțelor europene — notează romancierul — pierise cu desăvîrșire în noaptea aceea solemnă petrecută în sumbra cameră mortuară a tatălui". „Cu desăvîrșire", e un fel de a spune pentru că, în realitate, cutremurul sufletesc n-a fost decît un semnal menit a ne anunța că, sub raport spiritual, echilibrul lui Per e doar aparent, că în el coexistă „corsarul revoltat" și omul neputincios în fața fenomenelor naturii, prizonier inconștient al unui sentiment înrudit cu metafizicul. Cu vremea, acest sentiment începe să-l încerce tot mai insistent și mai învăluitor. Contemplînd munții de la Dresack, unde venise să vadă o lucrare inginerească, are senzația metafizică a sublimului, dar și a lui *horror vacui*, într-un înțeles aproape kierkegaardian ; privind cerul în liniștea tulburătoare a nopții, i se pare că citește în graiul mut al stelelor semnele vieții și ale morții ; prin mugetul sinistru al rîului înspumat are impresia că aude însuși glasul naturii ; dangătul clopotelor de la biserică, multiplicat în spații, răsună aidoma unei ancestrale amenințări, infiltrîndu-i în suflet sentimentul de teamă. Pe Per începuse să-l preocupe problema raportului dintre om și lumea înconjurătoare. Cărțile de tehnică și cuceririle științei nu-i mai oferă un răspuns mulțumitor ; apelează, în consecință, la lucrările de filozofie, estetică și teologie, fără a găsi însă nici aici explicații decisive. La ora cînd îl vizitează Jakobe, cei doi versanți ai sufletului lui Per prinseseră unele consistențe indubitabile, pericolul alunecării spre misticism fiind iminent. Și totuși dominanta ideologică a eroului nu e deocamdată misticismul. Cînd fac excursia în munți, îmbătați de frumusețile priveliștilor, urcînd pe poteci agățate pe marginea abisului, avînd la picioare valea scăldată în ceață însorită (imaginea e încărcată de sugestii), Per și Jakobe sînt stăpîniți de ideea puterii inepuizabile care-l caracterizează pe omul modern. În cel mai autentic spirit brandesian, ei visează la secolul al XX-lea, cînd va guverna „gustul de aventură și de mari întreprinderi", iar pe „ruinele bisericilor" se vor înălța altarele forței și ale eroismului. Umanitatea, paralizată atîta vreme de superstiții, va avea curajul să doboare idolii obscurantismului. Un astfel de idol se afla chiar lîngă ei : o cruce de lemn, cu silueta lui Cristos schițată pe ea. La sugestia Jakobei, care joacă aici rol de Mefisto și e, în general, un simbol al rațiunii umane și al încrederii în progres, Per țintește cu pistolul icoana, strigînd : „Trăiască noul secol !" Atunci se aude, parcă, un suspin al naturii. Eroul pălește, dar, dîndu-și seama că avusese a face cu ecoul, rîde. Momentul e revelator, ilustrînd, în fond, contradicțiile lăuntrice ale tînărului căutător de adevăruri, faptul că în subconștient mai conserva, în ciuda gestului teribilist, anume rădăcini ale vechiului, că, în condiții prielnice, acele rădăcini ar putea produce lăstarii capabili să împînzească domeniul raționalist al sufletului lui Per, desființîndu-l. Deocamdată însă, inginerul se mai menține la nivelul unei ideologii apropiate de aceea a lui Brandes, evoluînd ca atare.

Citindu-l pe Mommsen și admirînd, la Roma, vestigiile civilizației romane, descoperă o epocă populată, după părerea lui, de oameni practici, curajoși, inteligenți, străini de orice complicații sentimentale, reprezentanți ideali ai rasei titanilor, căreia simțea că-i aparține și el. Gîndindu-se că o asemenea lume a putut fi destrămată sub acțiunea dizolvantă a principiilor propovăduite de Cristos și de apostolii lui, i se pare că creștinismul a fost o crimă de lezumanitate. În capitala Italiei, frecventînd cercurile mondene, unde o reîntîlnește pe Nanny, are iluzia că trăiește el însuși o nouă renaștere și că e timpul să exploateze puterile cu care l-a înzestrat natura. Problemele filozofice (raportul dintre om și natură, dintre istorie și actualitate sau dintre rațional și metafizic) nu-i mai reține atenția ca altă dată. Cucerit de atmosfera libertină a mediului în care-l introdusese baroana van Adlesborg, Per devine un hedonist, gustînd pînă la fund cupa plăcerilor. Trăind conform normelor consfințite de către membrii coloniei daneze de la Roma, nesupus vreunei restricții de ordin social (era protejatul baronesei) sau moral, ajunge să desființeze pe toate planurile hotarele ce-l mai despărțeau de societatea celor avuți. Orice urmă de adversitate față de niște oameni înrobiți ideii de huzur se stinge. Pe o asemenea treaptă a evoluției sale, Per constată că Jakobe, cu alura ei rebarbativă la tentațiile mondenității, nu mai reprezenta vreun capital valabil și nici vreun ideal etic și social vrednic a fi luat în considerare. Îndrăgostindu-se subit de Nanny, pe care o socotea mai adaptată la stilul de viață rafinat, ușor și lipsit de scrupule, în vogă la notabilitățile romane, se hotărăște să rupă logodna cu Jakobe. Semnînd actul de aderare totală la un mod de a fi și de a se comporta specific unei societăți cu care se aflase pînă atunci în conflict, Per are, o clipă, iluzia rezolvării problemelor lui fundamentale. Conflictul se aplanase însă doar aparent și în împrejurări cu totul particulare, departe de Danemarca.

Pentru că, reîntors în țară, se va izbi din nou de anumite realități neocolibile, va reintra în contradicție deschisă sau surdă cu potențații vremii și cu sine însuși. La Copenhaga, Per nu mai are anturajul din capitala Italiei. Danezii îl privesc cu alți ochi : pentru oamenii de afaceri e un impostor ; pentru bătrînul Philip Salomon, „un om inutil și un neisprăvit". Studiindu-și critic proiectul, Per e cuprins el însuși de sentimentul neputinței ; gîndindu-se la viața pe care o duce acum trăiește nostalgia timpului cînd, sărac fiind, „adormea în fiecare seară ca un rege și se trezea ca un dumnezeu". Dar depresiunea are un caracter cu totul trecător. În aceeași zi are loc logodna cu Jakobe, care-i procură tînărului inginer senzația că „norocul" îi mijlocea astfel saltul spre glorie. Membrii familiei Salomon încearcă și ei să contribuie la facilitarea acestui salt, pregătind un consorțiu pe numele lui Per. Numai că tentativa de a cointeresa la înfăptuirea proiectului hidrotehnic cercurile de afaceri, eșuează și de data aceasta prin jocul duplicitar al unora dintre componenții comisiei instituite pentru a discuta

oportunitatea planurilor elaborate de către tînărul inginer. La început, reacţiile acestuia traduc violent sentimentul de revoltă (dar şi cel de orgoliu ultragiat), dublat de convingerea că în Danemarca e necesară „o mişcare capabilă să stîrpească din viaţa publică astfel de jivine dăunătoare". Nu peste mult însă, mînia se converteşte în renunţare : auzind că proiectul a fost însuşit de un oarecare Steiner (sprijinit şi popularizat de anume cercuri interesate), Per priveşte lucrurile cu relativă indiferenţă, preocupat aproape exclusiv de pregătirile matrimoniale şi de iminenţa unui voiaj de studii în Anglia şi America. În pofida eşecului profesional şi a opiniilor critice exprimate în legătură cu modul de a se comporta al oamenilor de afaceri, Per nu se gîndeşte să rupă cu lumea, devenită familiară, a Salomonilor. Dimpotrivă.

Iată însă că, în atari condiţii, în biografia lui Per intervine un eveniment hotărîtor pentru evoluţia lui ulterioară : moartea, la Copenhaga, a bătrînei doamne Sidenius. Ca şi la stingerea din viaţă a bătrînului pastor, tînărul trăieşte un moment de cutremurare. De data aceasta, momentul avea să aibă urmări decisive. Priveghindu-şi mama, pe vaporul „ca un uriaş sarcofag", ce transporta corpul defunctei spre Iutlanda, Per simte că „în noaptea aceea se săvîrşise în el o renaştere sufletească". Despre ce fel de renaştere e vorba ? Amintindu-şi de copilărie, de părinţi, eroul cîştigă convingerea că, prin întreaga ei existenţă, doamna Sidenius a fost un simbol „al energiei, al măreţiei suferinţei, al renunţării, al jertfei de sine". Omul acesta — mă refer la Per — care se desfăcuse ostentativ de familia sa şi de trecut, trăieşte acum drama reapropierii de ai săi. Transpunîndu-i descumpănirile la nivelul structurii lui spirituale, înţelegem că Per realiza, în fond (pentru a doua oară), o dezmembrare a echilibrului interior, asigurat de formidabila voinţă ce-l desprinsese de un anumit mod tradiţional de interpretare a fenomenelor şi-l împinsese pe calea cuceririi vieţii cu mijloace (şi sub stindarde) laice. Pînă la un punct (dar afectînd straturi psihologice mult mai adînci), momentul repetă experienţa încercată la Dresack, după moartea pastorului. Acolo decorul era montan, dincoace e marin. Şi într-un caz şi în altul sugera însă ideea de infinit şi sentimentul tulburătoarelor nelinişti. Per îşi dă seama că se găseşte în faţa unei crize ideologice şi morale. Spre a o preveni, amînă călătoria peste hotare, pleacă în Iutlanda, la Kaersholm, unde sora baronesei Adlesborg avea o moşie. Peisajul rural, liniştea de acolo, viaţa în aer liber au darul de a face inofensiv materialul explozibil înmagazinat în sufletul lui Per în teribila noapte petrecută pe vapor. Dar senzaţia e iluzorie, pentru că, în fapt, tînărul parcurge un complex şi complicat proces psihologic, în care străvechile trăsături comune majorităţii membrilor familiei Sidenius se trezesc progresiv din amorţeală. Aici, la Kaersholm, departe de ispitele oraşului, stînd de vorbă cu sine însuşi, tînărul e învăluit de simţămîntul întristător al părăsirii şi de conştiinţa că nicăieri pe pămînt nu se află vreun colţişor

de care să-l lege vreo amintire trainică, frumoasă și puternică. În minte îi fulgeră versete din Biblie, cuprinzînd ideea de surghiun. Relațiile cu Jakobe i se par a suferi de un viciu fundamental și ireparabil : „deosebirea de sol în care erau înfipte rădăcinile lor sufletești". Această deosebire se întemeia pe realități sociale, etnice și principiale, de care, o vreme, Per nu ținuse seama, dar care aici, la Kaersholm, în noul mediu, încep tot mai mult să-i influențeze convingerile, adîncind progresiv prăpastia dintre cei doi. Deocamdată, tînărul mai e, prin forța inerției, partizanul civilizației industriale și dușmanul fețelor bisericești, se mai gîndește din cînd în cînd la perfecționarea proiectului și mai simte oarecari legături (mai ales extraspirituale) cu lumea reprezentată de familia Salomon. Procesul ideologic oprit de prezența Jakobei să ia proporții la Dresack, se derulează acum după legi implacabile. Printre arborii și florile de la Kaersholm, Per trăiește din nou și nestingherit, sentimentul confundării mistice cu Natura ; citind sau ascultînd predicile grundtvigiene ale pastorului Blomberg, descoperă un alt creștinism, mai încărcat de rosturi sociale decît cel cunoscut în copilărie, în casa părinților ; meditînd pe marginea rolului bisericii, ajunge să vadă în credință un nou izvor de energie spirituală, convins că „păcatele bisericii... erau pe larg răscumpărate de serviciile pe care le adusese oamenilor" și că, fără această instituție, nordicii ar fi rămas în continuare niște barbari. Mai mult : are iluzia că operele „numeroșilor solitari" ai timpurilor moderne ar certifica și ele „aceeași nevoie de Dumnezeu, de mîngîiere divină". Într-un asemenea moment al involuției sale, în fața lui se ivește una dintre ultimele întrebări hotărîtoare. Vacanța la Kaersholm era pe sfîrșite. Tînărul trebuia să se întoarcă la Copenhaga, să-și rezolve chestiunile matrimoniale, știind însă că, între timp, se îndrăgostise de Inger, fiica lui Blomberg. Dar în Capitală s-ar întîlni nu numai cu Jakobe, ci și cu Nanny, a cărei „sărutare de prostituată" îi mai răscolea și acum sîngele. Va putea, oare, renunța la banii logodnicei sale, „banii ăștia stupizi, dezgustători, murdari", de care depindea, într-un fel, viitorul lui economic și social ? Frămîntat, deschide una dintre cărțile poetului Poul Berger (*En Jakobskamp*), scrisă în stilul Vechiului Testament și în spiritul ideologiei lui Grundtvig. Textele i se par că tălmăcesc în chip straniu propria lui stare psihologică : „Inima îmi spune că numai în Dumnezeu îmi pot găsi alinarea". Gîndindu-se la eventualitatea că Inger ar fi dispusă să-i împărtășească dragostea și că la Kaersholm ar avea prilejul să-și pună în practică, măcar parțial, proiectul hidrotehnic, Per sfîrșește prin a trăi, aproape euforic, sentimentul eliberării : invocînd numele lui Dumnezeu (notează Pontoppidan), „se rupse hotărît de trecut" și-și schimbă din temelii modul de a gîndi și acționa. O anunță pe Jakobe că nu se mai consideră, din cauza deosebirilor de concepții, logodnicul ei, e decis „să-și înceapă viața cea nouă printr-o vizită la mormintele părinților", în semn de „dovadă a sincerității și trăiniciei convertirii sale" și își pune în gînd să obțină o diplomă care să-i

certifice competența profesională și să-i asigure un post corespunzător, pentru ca, la adăpostul acestuia, să-și vadă liniștit de invențiile sale. Împăcarea cu părinții nu e un simplu gest convențional. În involuția lui Per, faptul capătă reflexe particulare, evidențiind natura specială a mutațiilor petrecute în sufletul eroului și rădăcinile interne ale acestor mutații. Per e convins că ani de zile „temelia existenței lui" fusese „legătura cu Diavolul, cu Satana" și că „acesta îi plătise cinstit, după învoială : aur, mărire, bucuriile voluptății". Știe apoi, că „își vânduse liniștea și pacea sufletului cu o premeditare rece, vânduse dragostea unei mame, binecuvîntarea unui tată, drepturile sufletului său, jertfise toată legătura sufletească dintre el și țară, dintre el și neamul lui pe altarele stropite de sînge ale deșertăciunii și ale lăcomiei". Și e convins, de asemenea, nu mai puțin, aflînd de sinuciderea unuia dintre adoratorii lui Nanny, că și el ar fi putut deveni o victimă a desfrîului „dacă n-ar fi purtat în adîncurile ființei sale o teamă instinctivă de păcat, dacă între el și forțele de conservare ale vieții n-ar fi existat un acord tacit, datorat influenței părinților, mai ales a tatălui și a familiei sale de pastori cu tradiție de secole". Omul care, cîndva, se desfăcuse voluntar de ai săi, ridicase între el și familie un zid de neescaladat, acționase întotdeauna împotriva tradiției, se considera o excepție și nu se credea prin nimic legat de ceilalți membri ai casei Sidenius, descoperă acum, încîntat, că „moștenirea de tip Sidenius, pe care o considerase un blestem al vieții sale, tocmai ea era o amuletă", iar energia înnăscută, necesară eliberării, nu era altceva decît... duhul lui Dumnezeu însuși.

Rostogolirea lui Per pe panta misticismului e, de data aceasta, definitivă. Ea se accelerează însă pe măsură ce relațiile dintre erou și societate nu se desfășoară nici ele în condiții ideale. Per e încărcat de datorii la familia Salomon. Încearcă împrumuturi la Copenhaga, dar, nemaifiind logodnicul Jakobei, e refuzat peste tot. Își termină, cu greu, studiile, devenind inspector agricol. Se stabilește în Iutlanda și se căsătorește cu Inger, sperînd că va realiza, prin familie, împăcarea cu sine însuși. Dar se înșală. Paralel cu toate aceste avataruri de ordin social-economic, Per cunoaște o alunecare pronunțată spre kierkegaardism. „Inițierea lui religioasă, arată Pontoppidan, depășise faza în care omul se mulțumește cu ceea ce-i zguduie afectivitatea, fără să-l edifice. Spiritul său cerea hrană, nevoia lui de adevăr voia să fie potolită, dar cărțile pastorului (e vorba de Blomberg, *n.n.*) îi ofereau flori, nu pîine." Ceea ce, în termenii filozofiei lui Kierkegaard, echivala cu condiția optimă de efectuare a saltului din stadiul estetic în cel etic. În Per se găseau însă resurse suficiente pentru ca sufletul său să atingă și stadiul suprem, adică acela propriu-zis religios : „În calitate de membru al familiei Sidenius — precizează romancierul — avea încă în străfundurile ființei rămășițe din însușirile unui călugăr medieval, însușiri care deveneau tot mai puternice, dîndu-i o tainică predilecție pentru o

viață ascetică și pentru obiceiuri pline de sobrietate". Începînd cu capitolul al XXV-lea, scrierea lui Pontoppidan nu e, în fond, altceva decît reflectarea detaliată a procesului ideologic suferit de Per în direcția atingerii idealului kierkegaardian. Dumnezeul venerat de grundtvigieni i se pare a fi unul aparte, burghez ; adevăratul Dumnezeu trebuie să fie, crede el, universal. Adîncit în studierea vechilor cărți teologice și filozofice, ajunge la concluzia că „din toate colțurile lumii" și „de dincolo de veacuri" îi venea același răspuns și același comandament : „lepădarea de sine, nimicirea eului ; fericire înseamnă renunțare". Apropiindu-se de straniul pastor Fjaltring, în teoriile căruia nu e greu să deslușim idei kierkegaardiene, Per află de la acesta că „în vremea noastră religia a devenit o marfă și nu putem reproșa nimănui că preferă taraba unde poate cumpăra această marfă la prețul cel mai scăzut", că „îndoiala e o premisă a credinței", că „elementul adevărat al vieții sufletești este durerea". (Fjaltring, de altfel, va sfîrși ca un veritabil kierkegaardian, sinucigîndu-se). Pe măsură ce anii trec, Per se simte tot mai străin în ținutul unde se stabilise. Datoriile și le plătise, în căsnicie era tandru și atent, dar îl cerceta tot mai insistent ideea că „sufletul lui e sortit singurătății, că viața lui trebuie să se scurgă în jale și durere", că „fericirea cea mare, pe care o căutase cu ochii legați, era marea suferință, lipsa aceea iremediabilă pe care pastorul Fjaltring o slăvise de atîtea ori în fața lui, spunînd că e harul dumnezeesc al celor aleși". În Dumnezeu însă nu mai crede : „Pretutindeni unde l-am căutat, nu m-am găsit decît pe mine însumi" ; „omul care se cunoaște pe sine însuși pînă în străfunduri nu mai are nevoie de Dumnezeu". Umblînd pe căile lui Kierkegaard, Per a ajuns, în fond, la solipsism. Își părăsește, în cele din urmă, familia și pleacă în Iutlanda de Vest, ca îngrijitor de drumuri. Acolo moare senin și mulțumit, crezînd că suprema fericire a unui om e „aceea de a ajunge cu desăvîrșire conștient de propriul său eu".

Prin testament, își lasă întreaga avere căminului nonconfesional „Jakobe Salomon" din Copenhaga, pe care fosta lui logodnică îl înființase în numele unor principii umanitariste de esență brandesiană. Trebuie să căutăm, oare, implicații simbolice în gestul neașteptat al lui Per ? Trecut prin atîtea experiențe, desfăcut de orice obligații sociale, împăcat cu sine însuși, rezolvînd, în fine, în felul său, conflictul cu rînduielile existente, a înțeles oare, Per, pe patul de moarte, că drumul ales de Jakobe era unul mai apropiat de menirea și esența omului ? Întrebările sînt decisive, dar a le da un răspuns afirmativ ar însemna să infirmăm, gratuit și prin mijloace nelogice, caracterul autentic al procesului involutiv suferit de erou. Un singur factor ar putea justifica actul său : dintre toți semenii cu care se întîlnise de-a lungul anilor și care mai trăiau încă, doar Jakobe împărtășea principiul antieclesiastic care guverna și spiritul lui Per. În rest, cei doi rămîneau structuri substanțial deosebite, animate de idealuri filozofice și morale ce nu se conjugau decît parțial, vremelnic sau iluzoriu.

Că drumul parcurs de Per nu e dintre cele mai pilduitoare, că răspunsul dat de el raportului dintre individ și societatea capitalistă e, obiectiv vorbind, nesatisfăcător, că modul său de a înțelege esența umană ideală e pe de-a-ntregul greșit, sînt fapte ce țin de domeniul evidenței. Degringolada lui Per e întristătoare. Înfățișîndu-ne-o în toată complexitatea ei, Henrik Pontoppidan proiecta, în fond, asupra societății daneze contemporane lui, o viziune dintre cele mai pesimiste. Dar ca și în alte cazuri, pesimismul lui are puternice valențe polemice. Pentru că destinul lui Per nu e determinat numai de anume cauze subiective, ci, în primul rînd, de contradicțiile orînduirii capitaliste.

*

Per cel norocos nu e însă numai un roman menit să reliefeze o experiență cu caracter mai mult sau mai puțin personal. Cartea lui Henrik Pontoppidan se vrea (și izbutește să fie), în același timp, o frescă realist-critică a societății daneze de la finele veacului al XIX-lea. Intr-un anume sens (procedeul e frecvent și la alți scriitori ai vremii), povestea lui Per are și rolul de a înlesni oglindirea mediilor prin care a fost silit să treacă eroul de-a lungul zbuciumatei sale existențe. Împrejurarea e de natură salutară, pentru că îi îngăduie prozatorului nu numai să explice, prin date obiective, evoluția personajului central, ci și să realizeze interesante secțiuni în diferitele straturi ale societății și cu deosebire în acelea care aveau (sau își atribuiau) o oarecare importanță în rezolvarea problemelor ce agitau veacul.

E vorba, mai întîi, de lumea eclesiastică pe care Pontoppidan o cunoștea, de altminteri, îndeaproape și o zugrăvise cu pătrundere, în culori elocvente și în alte scrieri, bunăoară în *Ursul polar*. În Danemarca (faptul reiese și din *Per cel norocos*, și din *Pămîntul făgăduinței*), unitatea bisericii luterane era departe de a fi ideală. Dimpotrivă, în sînul clerului se manifestau diferite tendințe (sau curente), exprimînd poziția unora sau altora dintre pastori în probleme ca raportul dintre funcția sacerdotală și cea socială (laică) a preotului, rolul acestuia din urmă în educarea și instruirea mireană a credincioșilor, măsura în care biserica (înțeleasă ca instituție) mai reprezintă sau nu un mijloc eficace în condiționarea (ori determinarea) creștină a progresului moral. Per intră în contact direct cu adepții a trei concepții principale privind misiunea preotului, rolul bisericii și semnificația credinței în viața individului. Fiecăruia, romancierul îi atribuie (potrivit unui principiu valorificat strălucit de Balzac, de Stendhal și de Zola) însușiri particulare menite a defini concomitent un caracter și un crez. Primul pastor căruia Pontoppidan îi acordă (și nu fără temei) o atenție deosebită este Johannes Sidenius, tatăl lui Per. În el, scriitorul portretizează tipul omului evlavios și cumpătat, sever și retras, locuind în încăperi austere

(„cu aspect de cavou"), ducînd o viață de reculegere, adîncit în sine, nutrind un dispreț evanghelic față de cele lumești, promovînd între el și familie raporturi patriarhale, iar între sine și restul colectivității umane relații limitate exclusiv la chestiuni de ordin religios. Încredințat că fericirea cerească îl va răsplăti pentru lipsurile îndurate pe pămînt, Johannes Sidenius nu caută să asigure alor săi nimic peste marginea celor strict necesare. Calea spre mîntuire fiind morala creștină, așa cum o predicaseră și o practicaseră Isus și apostolii săi, entuziasmul stîrnit în lume de către progresele științei și tehnicii i se pare a fi cel puțin gratuit. Orice pas făcut în afara canoanelor stabilite de biserică echivala, în ochii acestui spirit eminamente dogmatic, cu un început de rătăcire și orice încălca tradiția, exprimînd o atitudine neconformistă, cu un gest de răzvrătire. De aceea, comportarea lui Per îl îngrijora ; în schimb, modul de a gîndi și de a se manifesta al fraților acestuia îl mulțumea. Pe scurt (ca să întrebuințez caracterizarea pe care i-o face unul dintre eroii romanului), Sidenius era un luteran de modă veche. Definit oarecum ca replică, Blomberg (cel de-al doilea om al bisericii chemat să joace un rol important în evoluția lui Per) e un grundtvigian, convins că rostul duhovnicului trebuie să depășească latura strict confesională a relațiilor cu credincioșii. Se arată, ca atare, interesat în egală măsură, de viața lor spirituală și de cea economică, intervine în problemele lor personale, încercînd să-i influențeze, participă la serbări cîmpenești și aduce elogii cultivării limbii materne, înțeleasă ca „limba sentimentelor" și „averea spirituală a poporului". Pe Dumnezeu îl concepe nu ca judecător, ci ca expresie a milei ; predicii duminicale îi dă o funcție multilaterală, eliminînd din sistemul de referințe invocațiile apocaliptice ; caută, în general, să se descotorosească de tot ceea ce l-ar putea asemui cu vreun „automat care rostește versete", și se străduiește să subordoneze mereu, în chip deliberat, progresul social și cel științific, învățăturii creștine. Biblioteca lui nu cuprinde numai tomuri teologice, pentru că Blomberg se vrea la curent cu noutățile timpului în domenii din cele mai diferite. Apreciind binefacerile civilizației, rămîne însă un partizan al vieții naturale pe care o consideră mai apropiată de preceptele evanghelice și de esența umană. Temperament epicureic, optimist, neîncercat de ispite altruiste, înțelege să-și petreacă anii nu în mortificații, ci bucurîndu-se intens de tot ceea ce-i poate oferi realitatea și profesiunea, chiar dacă pentru a-și atinge țelurile pămîntene nu se dă în lături să-și abandoneze tatăl bolnav și bătrîn. Casa lui e spațioasă, „deosebit de confortabilă", sugerîndu-i lui Per imaginea stabilității economice, iar altora ideea că în proprietarul ei zace un suflet de „angrosist". Cel de-al treilea pastor cu care intră în contact eroul principal al romanului lui Pontoppidan, este Fjaltring. Socotit de mulți a fi un eretic și un nebun, el e, în realitate, un kierkegaardian. „Pustnic ciudat", nomad al nopților, soț al unei femei alcoolizate, Fjaltring e un singuratic, un introspectiv, un om măcinat de

îndoieli. Semenii îl ocolesc, ştiindu-l sarcastic, predicile şi le ţine în faţa unor bănci aproape goale şi într-o casă de rugăciuni igrasioasă, neîngrijită, constrîns de obicei şi nu de convingeri. Prin comportarea şi prin ideile sale nu se arată a fi de loc un slujitor exemplar al bisericii luterane oficiale. Pentru el, creştinismul îşi pierduse, de altfel, în timpurile moderne esenţa adevărată. Religia însăşi devenise o marfă ca oricare alta. Despre vreun respect sincer, netrucat, arătat lui Dumnezeu nici nu mai poate fi vorba. Tehnica modernă a adus umanităţii perspective uluitoare, deschizînd calea spre cucerirea cosmosului, dar a ucis în suflete credinţa. Salvarea omului ar consta în reîntoarcerea la marile probleme ale vieţii spirituale, la izvoarele divine ale personalităţii, care singure i-ar putea înlesni saltul în transfigurare. Condiţia fundamentală a redobîndirii fericirii ar fi durerea, concepută ca element fundamental al existenţei morale superioare. Evident, faţă de nici unul dintre aceşti trei reprezentanţi ai lumii eclesiastice, Pontoppidan nu manifestă nici o simpatie. Dimpotrivă, raportîndu-i la realităţile complexe ale Danemarcei capitaliste, le dezvăluie, consecvent, punctul de vedere obiectiv retrograd ce le călăuzeşte comportarea, sesizînd astfel calitatea negativă a prezenţei lor în peisajul social şi influenţa, în fond nocivă, pe care au avut-o asupra evoluţiei unui om ca Per. Pentru că (faptul nu se mai cere demonstrat), destinul inginerului este dacă nu determinat, în orice caz condiţionat de contactul succesiv cu cei trei pastori.

Numeroase pagini ale romanului sînt consacrate înfăţişării unei alte lumi, mai puţin preocupate de probleme ideologice şi morale. E vorba, în speţă, de cercurile de afaceri din Copenhaga. Dar nu numai de ele, căci, venind în Capitală, Per are prilejul să cunoască mai întîi alte straturi ale societăţii daneze. În familia bătrînului pensionar Olufsen, zugrăvită oarecum la antipodul aceleia a pastorului Sidenius, găseşte înţelegere, căldură, un mod deschis, nemeschinizat, de a concepe existenţa, o atmosferă eliberată de orice austerităţi impuse. Aici, în cartierul Nyboder, populat de meseriaşi, de marinari şi de fete pure ca Trine sau ca Fransisca, oamenii nu-şi pun întrebări metafizice şi nu ţintesc scopuri lucrative. Viciile capitaliste nu au reuşit încă să le altereze conştiinţa, deprinderile şi obiceiurile. Paralel, Per cunoaşte şi un alt strat social, lumea intelectualilor, alcătuit, în fapt, din două categorii puternic diferenţiate : universitarii şi oamenii de artă. Primii sînt profesori lipsiţi de cea mai elementară fantezie, sclavi ai unor formule anacronice, rutinaţi şi inerţi, incapabili să ţină pasul cu vremea, anchilozaţi şi vestejiţi, pedanţi şi birocraţi, avînd mai degrabă înfăţişarea de mumii sau de teologi decît de savanţi în serviciul umanităţii şi al progresului. Ceilalţi, gravitînd în jurul unei cafenele elveţiene „de modă veche", îşi afişează ostentativ „independenţa" şi se consideră în permanentă opoziţie. Spirite contradictorii, pendulînd între plăcerile anacreontice şi meditaţiile metafizice, între revoltă şi resemnare sau între concepţii tradiţionaliste şi concepţii progresiste îi fac lui Per impresia că una dintre

principalele cauze ale nenorocirilor năpustite peste Danemarca o constituie această intelectualitate mic-burgheză învrăjmășită și dezorientată. E neîndoielnic că aprecierea e împărtășită și de Pontoppidan care, precum se știe, se ferise să adere total la vreunul din numeroasele cercuri artistice existente pe atunci la Copenhaga, îndrăznind chiar să-și manifeste un punct de vedere critic față de unele sau altele. Era însă un martor atent al frămîntărilor ce agitau lumea intelectuală și-i cunoscuse, firește, pe mulți dintre protagoniști. Nu e de mirare, așadar, că istoricii literari au descifrat în fizionomiile unora dintre eroii lui *Per cel norocos*, figuri care se bucurau de oarecare celebritate. Mă refer, în primul rînd, la pictorul Fritjof Jansen, sub înfățișarea căruia e prezentat (în culori distribuite nu fără vădite intenții critice, uneori chiar șarjate) marele poet danez Holger Drachmann : „Artist genial și plin de imaginație", dar neserios, semănînd cu un „Falstaf tragicomic", dînd impresia unui „pontif al bucuriilor vieții și al cultului pentru frumos", sfîrtecat însă de antinomii ideologice, încît sugerează ideea că în el „coabitează o duzină de ființe diferite". Mă refer, apoi, la poetul Enevoldsen care, bolnav, migălește versuri înflăcărate, la portretistul naturalist Jorgen Halleger, agitator anarhist, la bătrînul gazetar și comediograf Reeballe și la poetul Poul Berger care, din partizan al lui Brandes și al progresului ajunge, în scurt timp, un apărător și un propovăduitor zelos al creștinismului. Sau, în fine, la Balling, istoric literar, „rezervor de citate" și admirator interesat al uneia dintre fetele lui Philip Salomon, ori la ziaristul lipsit de scrupule, amoral și arivist, Dyhring. Dar personalitatea care domină lumea intelectuală din *Per cel norocos*, chiar dacă direct participă foarte puțin la evenimentele incluse în roman, rămîne doctorul Nathan. Numele lui mi-l aduce în amintire pe celebrul Nathan înțeleptul al lui Lessing. Și asociația nu mi se pare a fi formală, atîta vreme cît, în optica lui Pontoppidan, între cei doi eroi există sensibile asemănări caracterologice. Ambii sînt spirite raționaliste, însetate de cunoaștere și de adevăr și înțeleg să-și pună facultățile în serviciul umanității. Obiectiv și subiectiv, doctorul Nathan e unul dintre principalele personaje ale romanului, obligîndu-i pe mulți să se definească în funcție de el, fie că-l aseamănă cu Satan, fie că-l divinizează ca pe Dumnezeu. Înzestrat cu o vervă intelectuală și cu o receptivitate neobișnuite, partizan al progresului multilateral, Nathan (alias Brandes) e conceput de Pontoppidan ca unul „care pregătise viitorul Danemarcei cu mai multă energie și mai conștient de scopul urmărit decît oricine altul, dînd naștere în țară unei mișcări care nu se putea compara cu nici un alt curent spiritual de la Reformă încoace". Pentru el, Danemarca se afla în situația de a fi, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, „țara frumoasei adormite în pădurea vrăjită" ; venise însă vremea trezirii ei din letargie. Pentru mulți, Nathan era însă un visător, un „estet", care netezise calea spre progres, dar nu izbutise să înțeleagă rolul ce revenea revoluției industriale în evoluția

umanității. Oricît de critic ar fi creionat, cîteodată, acest „Pan al pădurilor nepătrunse", imaginea lui se impune ca una dintre cele mai luminoase din cîte există în roman. Cu toate că se despărțise de cercul brandesian și manifesta rezerve față de ideologia acestuia, Pontoppidan recunoștea în marele dascăl al literaturii daneze moderne, un apostol. Dar prezentînd societatea copenhagheză, autorul lui *Per cel norocos* își concentrează atenția nu atît asupra mediului intelectual sau al lumii ilustrate de bătrînul Olufsen și de amicii acestuia, cît asupra acelora care, efectiv, dirijau viața economică a țării și promovau cu putere și consecvență relațiile tipice orînduirii capitaliste. Sînt, de altfel, și paginile cele mai închegate, sub raportul oglindirii critice a realităților obiective, în sensul că scriitorul izbutește să surprindă mult mai convingător decît în alte cazuri determinarea de clasă a comportării eroilor, finalitatea acțiunilor și semnificația gesturilor lor. Ca și în capitolele consacrate intelectualilor, grija sa este de a diferenția sensibil caracterele, descifrînd în fiecare nuanțele particularizatoare de ordin temperamental, cultural sau propriu-zis ideologic. Imaginea realizată e prismatică, sugerînd astfel nu numai unitatea în varietate, ci și natura extrem de complexă a lumii reflectate. Aparent, unghiul din care e făcută critica (dacă ne gîndim la referirile lui Per sau ale colonelului Bjerregrov) indică și oarecari criterii etnice, principalii purtători ai concepțiilor plutocratice fiind evrei. (Evreu este însă și doctorul Nathan, ceea ce nu l-a împiedicat pe Pontoppidan să-și exprime admirația față de el, așa cum și-o exprima, de altminteri, și față de unii membri ai familiei Salomon.) În realitate, criteriile rămîn neîncetat social-economice, subliniind esența obiectivă a viziunii romancierului și intenția lui de a dezvălui adevărurile fără menajamente sau părtiniri. Configurînd lumea Salomonilor și a semenilor acestora, prozatorul releva, în fapt, una dintre cauzele reale ale răului social : existența în Danemarca a unei clase parazitare, ostilă progresului social, tehnic și științific, aservită pe de-a-ntregul diavolului galben. Evident, raportîndu-se la marea burghezie, Pontoppidan nu stabilește identități între indivizii care o alcătuiesc, chiar dacă atît Philip Salomon, regele neîncoronat al bursei din Copenhaga, cît și Max Bernhardt, organizatorul de consorții și societăți anonime sau fostul „agricultor" Nørrehave, „cea mai nerușinată vulpe din Danemarca", nu țintesc altceva decît să se îmbogățească, mai precis, să-și rotunjească averea. Fiecăruia îi reliefează cîte o latură definitorie, menită a-i exprima, diferențial, calitatea morală : Heinrich Delft, viclean, mincinos și avar, e „duhul rău al casei Salomon" ; Bernhardt „n-avea mai multă conștiință decît un vierme de pămînt și n-ar fi ezitat să sacrifice orice ambițiilor sale personale" ; Nørrehave e un „mare escroc, travestit în agricultor" ș.a.m.d. Evrei sau danezi pursînge, reprezentanții aristocrației financiare, în ciuda unor atari semnalmente particulare, acționează toți îmboldiți de un unic comandament, banul, și au ca unică preocupare fundamentală afacerile. Și totuși, simțul realist al lui

Pontoppidan distinge în această lume pervertită cîteva exemplare cărora le acordă un alt tratament.

E vorba, în speță, de doi dintre copiii lui Philip Salomon, Ivan și Jakobe. Cel dintîi apare, de-a lungul narațiunii, în postura unui Mecena modern, dornic să treacă drept filantrop, sprijinind, ca atare, pătura intelectuală și mai cu seamă pe cei înzestrați cu talent. Evident, în comportarea lui Ivan nu trebuie să deslușim numaidecît expresia unui caracter animat de alte idealuri decît acelea ale clasei din care face parte. Atîta doar că punctele lui de vedere economice și sociale diferă de ale tatălui său și de ale semenilor acestuia. În cei doi Salomon, romancierul a concretizat două concepții (deopotrivă capitaliste) despre menirea banului și despre rațiunea posedării lui în cantități discreționare : Philip e, în esență, un tradiționalist ; Ivan e, dimpotrivă, un modern. Dezinteresarea afișată de acesta din urmă e numai formală. Sprijinindu-l pe Per, luptînd pentru aprobarea proiectului hidrotehnic, știe că dezvoltarea capitalismului e legată și de gradul în care vor fi cointeresate capacitățile creatoare ale intelectualilor. Adept al industrializării, el întrevede cu luciditate perspectivele deschise Danemarcei în eventualitatea traducerii în viață a planurilor lui Per. În Ivan Salomon, ideile lui Nathan au găsit ecoul pe care nu-l aflaseră și nici nu-l puteau afla în cei vîrstnici.

O brandesiană, dar pe plan moral, este și Jakobe, una dintre cele mai interesante figuri ale romanului. „Pasăre a înțelepciunii", cum o alintă bătrînul Salomon, ea îmbină în fizionomia ei sufletească sensibilitatea pasională cu luciditatea, dăruirea umanistă cu visul romantic, asprimea și fermitatea principială cu efuziunea lirică. Temperament raționalist, profund antimistic, înțelege să acționeze în consecință nu numai în momente legate de soarta unui om, ci și în acelea privind destinul unei colectivități. Viața i-a arătat nu numai laturile ei idilice, ci și pe cele tragice. E, de altfel, singurul personaj din roman care, într-un fel sau altul, ia cunoștință de existența celor asupriți și nenorociți ; într-o gară vede convoaie de evrei alungați din Rusia țaristă ; în altă parte face cunoștință cu copii de oameni sărmani. Convinsă că în lume există inechități, că prin averea ce-i aparține ar putea fi de folos celor nevoiași, că biserica joacă un rol nefast în formarea conștiințelor, întemeiază o școală nonconfesională, cu internat, pentru copiii săraci. Visînd o „aristocrație a cugetului", Jakobe se dovedește a fi, totuși, sub influența situației economice a lui Per, cel mai receptiv personaj al cărții la problemele social-politice ce frămîntau epoca. E singurul erou al romanului care își dă seama că milioanele de „oameni asupriți și mînjiți de funingine", formulînd revendicări, „luptau pentru un ideal luminos, pentru aer și omenie, pentru oamenii secolului al XX-lea".

Proletariatului danez Pontoppidan nu-i acordă în economia cărții decît atari rînduri indirecte. Dar din modul cum sînt ele concepute, desprindem

unul din mesajele de bază ale operei : nu clerul, nu intelectualitatea, nu țărănimea și nici marea sau mica burghezie reprezintă forța capabilă a scoate Danemarca din criză și a o împinge pe drumul progresului multilateral, ci clasa muncitoare.

*

Per cel norocos nu însemnează însă numai piscul cel mai înalt atins în bogata sa activitate beletristică de către Henrik Pontoppidan, ci și una dintre cele mai de seamă realizări epice din cîte numără literatura daneză modernă. Apărut într-un moment în care proza, chiar dacă beneficia de o oarecare influență a lui Maupassant, Turgheniev și Zola, se orienta cu precădere spre impresionism ca în cazul lui Herman Bang, sau spre clasicism, ca în acela al lui H. Gjellerup, romanul lui H. Pontoppidan se înscrie ca o primă biruință de amploare a realismului critic. Evident, încercări de a împământeni realismul în Danemarca au existat și anterior. Dar tentativele unor precursori ca S. S. Blicher, M. A. Goldschmidt sau Sophus Schandorph au doar însemnătatea pionieratului. Cu opera lui Pontoppidan (referința nu privește doar pe *Per cel norocos*), izvorîtă dintr-o excelentă cunoaștere a adevărurilor sociale și psihologice, pătrund în literatura daneză modernă cele mai diferite categorii umane, reprezentate printr-o remarcabilă galerie tipologică, atent individualizată și cu drept de cetățenie artistică, realizîndu-se, pentru întîia oară, mari pînze epice în care cititorul putea să descifreze o problematică legată strîns de contemporaneitate. Deschizător, prin *Per cel norocos*, de drumuri noi în proza daneză a veacului nostru, Henrik Pontoppidan realist criticul pregătește destinul literar strălucitor al învățăcelului său Martin Andersen-Nexö, primul mare scriitor proletar al lumii scandinave.

AUREL MARTIN

Capitolul I

În preajma ultimului nostru război[1], într-un tîrgușor din răsăritul Iutlandei, pitit printre colinele verzi din fundul unui fiord, trăia pastorul Johannes Sidenius. Era un om evlavios și sever. Atît prin înfățișare, cît și prin întregul său fel de viață se deosebea de ceilalți locuitori ai orășelului, din care cauză fusese ani de-a rîndul privit ca un străin supărător, ale cărui ciudățenii scandalizau oamenii și-i făceau să ridice din umeri. Cînd trecea pe ulițele întortocheate ale orășelului, înalt și grav, înfășurat într-o manta lungă de dimie cenușie, cu ochelari albaștri pe nas, cu mîna încleștată pe mînerul unei umbrele mari de bumbac, pe care o proptea cu putere în caldarîm la fiecare pas, oamenii întorceau fără voie capul după el, în timp ce de la ferestre cei care priveau forfota străzii zîmbeau de această apariție sau se strîmbau. Notabilitățile orășelului, țăranii bătrîni, negustorii și crescătorii de vite nu-l salutau niciodată, nici măcar cînd îl vedeau în straie preoțești. Deși umblau și ei pe străzi în saboți, cu mantale murdare de pînză și pufăind din lulele, considerau că Johannes Sidenius era o rușine a orașului și socoteau drept scandaloasă instalarea acestui pastor cerșetor, care umbla îmbrăcat ca un țîrcovnic și care — lucrul acesta îl ghiceai cît de colo — abia-abia de izbutea să se hrănească pe sine și droaia de plozi de-acasă. Locuitorii orășelului fuseseră obișnuiți cu alt fel de pastori, care purtau haine negre, elegante și fulare albe de Kammerdun, oameni care făcuseră cinste orașului și bisericii și care mai tîrziu ajunseseră pastori de eparhie și episcopi. Și, totuși, aceștia nu se împăuna-

[1] Este vorba de războiul din 1864, purtat de Danemarca împotriva Prusiei și a Austriei, și în urma căruia a pierdut Iutlanda de Sud.

seră cu evlavia lor și nu se consideraseră atît de superiori încît să nu intereseze de problemele lumești ale orășelului și să nu ia parte la evenimentele mondene din viața concetățenilor lor.

În vremurile acelea, clădirea cea mare, roșie, a parohiei era un cămin bucuros de oaspeți, un loc unde, după ce împlineai treaba pentru care veniseși, erai poftit în salon la doamna pastor și la tinerele domnișoare, iar acolo (cînd era vorba de oameni mai „bine"), la o ceașcă de cafea, ori la un păhărel de vin și la o prăjitură de casă, stăteai puțin la taifas despre noutățile zilei și ale orașului. Acum, însă, oamenii nu se mai abăteau pe la casa pastorului decît mînați de nevoi serioase și nu treceau niciodată dincolo de cancelaria lui, o încăpere cu aspect de cavou, ale cărei perdele erau de obicei pe jumătate trase, fiindcă ochii pastorului nu puteau suferi lumina pe care zidurile casei de peste drum o reflectau în strada aceea îngustă.

Se întîmpla chiar să-și primească enoriașii stînd în picioare, fără a-i pofti să șadă ; rezolva problema repede, cu o indiferență vădită, și tocmai față de aceia care se credeau îndreptățiți la mai multă atenție se arăta mai puțin comunicativ. Pînă și familiile de funcționari din oraș încetaseră să mai calce pragul casei parohiale, văzînd că pastorul Sidenius li se adresa ca unor confirmați [1] de rînd, îngenuncheați pe lespezile bisericii, în loc să le ofere o gustare.

Cu deosebire îi întărîta pastorul pe locuitorii orășelului la înmormîntările pompoase ale cetățenilor de vază. La astfel de ocazii, populația obișnuia să alcătuiască procesiuni solemne, cu gorniștii în față și cu steaguri îndoliate ; funcționarii veneau în uniforme brodate cu fir de aur și cu pene de cocoș la pălărie. Toată lumea aceasta era foarte predispusă la reculegere și la evlavie după o mică gustare și un pahar de vin de Porto în casa răposatului. Dar în loc să țină o lungă cuvîntare, în care să aducă obișnuitele elogii la adresa mortului, pastorul Sidenius se mărginea totdeauna să spună o rugăciune, așa cum se face doar pentru copiii morți nebotezați sau la groapa săracilor. Nici o vorbă despre caracterul și meritele celui adormit întru Domnul pentru propășirea orașului, sau despre interesul plin de abnegație dovedite în problema străzilor, ori a construirii uzinei de apă. Abia cînd ajungeau în fața gropii, pastorul Sidenius pomenea numele răposatului, folosind, însă, totdeauna formule care sunau cam așa : „Această mînă de țărînă", sau : „Această pradă a viermilor". Și cu cît

[1] Confirmații sînt cei ce primesc confirmarea, ceremonie religioasă consacrată celor în vîrstă de 14 ani ; se practică atît la catolici, cît și la protestanți.

era mai mare și mai aleasă adunarea căreia i se adresa, cu cît fîlfîiau mai multe steaguri și flamuri în jurul mormîntului și în bătaia vîntului, cu atît mai scurtă era rugăciunea, cu atît mai jalnice erau în cuvîntarea lui rămășițele în jurul cărora se strînsese lumea, încît adunarea se destrăma într-o atmosferă de enervare care, adesea, se contura limpede chiar în cimitir.

Singurii locuitori care frecventau casa pastorului erau cîteva cucoane în vîrstă, scunde și chircite, cîteva fete bătrîne, precum și un personaj cu o figură palidă de Crist și cu o barbă lungă, ucenic într-un atelier de croitorie. Mai veneau și cîțiva așa-numiți „aleși", recrutați din rîndurile oamenilor fără avere. Oamenii aceștia găsiseră în casa pastorului Sidenius un adăpost mult rîvnit împotriva concetățenilor lor prea înclinați spre cele lumești. De altfel, despre adevărate relații mondene nici nu putea fi vorba, deoarece doamna Sidenius se simțea foarte slăbită și în ultimul an nu mai părăsise patul. Pastorul Sidenius era și el lipsit de orice înclinație spre sociabilitate, iar credincioșii i se adresau numai în chestiuni religioase. În schimb, cei din grupul pomenit se întîlneau cu regularitate în fiecare duminică la biserică, unde-și aveau locurile lor, lîngă amvon. Ceilalți credincioși erau indignați văzînd că acest mic grup cînta în mod ostentativ pînă și psalmii cei mai lungi, fără să arunce o singură privire pe paginile psaltirii.

Domnul pastor Sidenius era descendentul unei străvechi familii care dăduse mulți preoți și ai cărei ascendenți puteau fi urmăriți pînă în epoca Reformei. Timp de trei secole chemarea spre activitatea duhovnicească trecuse ca o moștenire sfîntă din tată-n fiu, fiind preluată și de fetele din familie în măsura în care se căsătoreau cu capelanii părinților sau cu colegi ai fraților lor. Așa se explica autoritatea neamului Sidenius, recunoscută din timpuri străvechi. Puține parohii erau în țară unde să nu fi păstorit măcar o dată, în cursul veacurilor, vreun Sidenius, care să nu fi îngenuncheat pe păcătoși întru slava bisericii.

Firește, nu toți acești numeroși slujitori ai altarului dovediseră același zel. Printre ei se aflaseră chiar cîte unii destul de aplecați spre cele lumești — oameni care-și manifestaseră în mod nestăvilit dorul de viață, reprimat de-a lungul multor generații. Astfel, de pildă, în secolul trecut trăise în Vendsyssel un pastor poreclit Sidenius-Nebunul, despre care se spune că ar fi dus o viață de vînător nomad prin marile păduri din jurul platou-

lui Iutlandei, fiind găsit adesea prin cîrciumi, bînd rachiu cu țăranii. Pînă la urmă, într-un an, de Paști, beat fiind, acest Sidenius l-a luat la bătaie pe dascăl chiar în biserică, de a stropit cu sîngele lui altarul.

Cu toate acestea, marea majoritate a membrilor familiei au fost luptători cucernici ai bisericii ; mulți dintre ei fuseseră oameni cu carte, ba chiar adevărați cărturari, cunoscători ai problemelor de teologie, oameni care căutaseră și aflaseră în izolarea lor de la țară și în uniformitatea cenușie a trecerii anilor o compensație a tuturor lipsurilor îndurate, o căutaseră și o aflaseră într-o viață liniștită, îndreptată spre reculegere. Adîncindu-se în propria lor viață interioară, descoperiseră, în cele din urmă, adevăratele valori ale existenței, cea mai deplină fericire și adevăratul scop al vieții.

Acest dispreț față de orice bunuri lumești, moștenit din generație în generație, era și pentru Johannes Sidenius o pavăză în lupta vieții, pavăză care-l ajuta să nu-și încovoaie spinarea și să-și păstreze firea dreaptă, în ciuda sărăciei și a tot felul de greutăți. În privința aceasta, găsise un reazem solid în soția lui, cu care trăia în cea mai deplină armonie, deși firile lor erau, de fapt, cu totul deosebite. Și doamna Sidenius era profund religioasă, fiind însă, spre deosebire de soțul ei, o fire melancolică. Fiind și suferindă, viața ei era plină de neliniști și de temeri întunecate. La început, cînd plecase din casa părintească, credința ei avusese rădăcini mai puțin solide, dar sub influența soțului devenise evlavioasă și plină de zel. Străduniile zilnice pentru asigurarea existenței, precum și numeroasele nașteri o făcuseră să-și reprezinte în mod bolnăvicios și exagerat adversitățile inerente vieții pămîntești și responsabilitatea ce incumbă adevăraților creștini.

Timpul pe care-l petrecea țintuită în pat, anii îndelungați ce se scurseseră de la ultima naștere, după care rămăsese paralizată în camera ei, și, în sfîrșit, războiul acela nenorocit, abia de curînd încheiat, cu încartiruirile dușmanilor, cu jafurile și umilințele lui sîngeroase, toate acestea nu au contribuit la sporirea încrederii ei în viață.

Cu toate că soțul îi reproșa adesea și cu insistență grijile ce-și făcea, doamna Sidenius nu se liniștea niciodată pe deplin, fiind mai departe hărțuită de nenumărate gînduri negre. Recunoștea că e vinovată, că lipsa ei de încredere în pronia cerească era un mare păcat, totuși, nu pierdea nici un prilej să-i învețe pe copii că datoria lor față de Dumnezeu și față de oameni în general este să fie cît se poate de cumpătați.

Cînd auzea cum trăiau oamenii la oraș, cum dădeau ospețe cu numeroase feluri de mîncare și trei-patru feluri de vin, cînd auzea despre rochiile de mătase ale femeilor și despre podoabele de aur ale fetelor, se tulbura de parc-ar fi auzit de o crimă. Da, accepta greu pînă și micile daruri pe care i le aducea uneori soțul ei cînd se întorcea dintr-o plimbare, daruri pe care le așeza pe perinile patului cu o curtoazie tăcută : cînd un buchețel de trandafiri, cînd niște fructe mai deosebite sau un borcănel cu dulceață de enibahar, care să-i calmeze accesele de tuse din timpul nopții. Se bucura, bineînțeles, și se arăta mișcată de atențiile lui, însă nu se putea stăpîni să nu-i spună, în timp ce-i săruta cu duioșie mîinile :

— Nu trebuia să-mi aduci nimic. Ce bun ești...

În căminul lor creșteau un cîrd de copii frumoși, deși cam palizi. Erau unsprezece la număr, cinci băieți, cu ochi albaștri, și șase fete, tot cu ochi albaștri. Erau ușor de recunoscut printre ceilalți copii ai tîrgului, deoarece purtau cu toții niște gulere ciudate. Din cauza acestor gulere, băieții semănau puțin cu fetele, în timp ce fetele, deși aproape adolescente, erau cam băiețoase. În afară de asta, băieții aveau păr lung, castaniu și ondulat, care le cobora în plete pînă pe umeri, pe cînd părul fetelor era pieptănat strîns, cu codițe la tîmple, împletite și răsucite într-un arc deasupra urechilor.

Raporturile dintre părinți și copii, precum și toată atmosfera din casă erau cu totul patriarhale. În timpul prînzului, modest, ba chiar sărăcăcios, care începea totdeauna cu o rugăciune, tatăl lua loc în capul mesei lungi și înguste, și cei cinci băieți se așezau de o parte a mesei, aliniați, în ordinea vîrstei ; cele cinci fete, într-o ordine identică, erau instalate de cealaltă parte a mesei, în timp ce fata cea mai mare, Signe, care, de cînd se îmbolnăvise maică-sa, era gospodina casei, ocupa capătul opus al mesei. Nici unuia dintre copii nu i-ar fi trecut prin minte să vorbească neîntrebat. Tatăl lor le vorbea însă adesea despre școală, despre colegi sau despre lecții, și cînd îl lua gura pe dinainte, începea să le povestească și despre el însuși. Trecea în revistă întîmplări și împrejurări din propria sa tinerețe, dînd povestirii un aspect educativ, vorbea despre școala din vremea lui, despre viața pe care o trăise în casele parohiale de chirpici ale tatălui și ale bunicului său și așa mai departe. Uneori, cînd era foarte bine dispus, i se întîmpla să povestească și anecdote din timpul studenției, petrecută la Copenhaga, despre anii de universitate, sau despre farsele malițioase pe care studenții le făceau paznicilor de

noapte și polițiștilor. După ce izbutea să stîrnească rîsul copiilor, nu uita niciodată să dea povestirii un caracter educativ, îndemnîndu-i să-și îndrepte gîndurile și inima spre o viață serioasă și să asculte de porunca datoriei împlinite.

Droaia asta de copii, progresele lor mai întîi la învățătură, și după aceea în viață, erau o mîndrie pentru pastorul Sidenius și în același timp dovada, pe care o primea cu mulțumire și cu modestie, că binecuvîntarea lui Dumnezeu sălășluia asupra casei sale. E drept că acești copii erau isteți, dornici de învățătură și, mai presus de toate, dăruiți trup și suflet datoriei, adică niște adevărați Sidenius ; creșteau pe rînd și semănau tot mai mult cu tatăl lor, pînă și în micile amănunte exterioare, în ținuta lor mîndră și în mersul ritmic, soldățesc. Dintre toți, singur, Peter-Andreas, un băiat din cei mijlocii ca vîrstă, le pricinuia părinților supărări. Pe lîngă că era neastîmpărat la școală și dădea mereu prilej de plîngeri împotriva lui, Peter-Andreas dădea de bănuit încă de la o vîrstă fragedă că va nesocoti cu premeditare regulile și obiceiurile casei. Nu împlinise nici 10 ani cînd încetase să mai dea ascultare părinților, și pe măsură ce creștea, trăda o înfumurare și o încăpățînare tot mai îngrijorătoare, pe care nici pedepsele, nici constrîngerile și nici îndemnurile religioase nu izbuteau să le învingă.

Adeseori, pastorul Sidenius se așeza descurajat lîngă patul soției sale și se sfătuiau împreună cu privire la Peter-Andreas, care trezea în ei amintirea cumplită a acelui pastor, de tristă pomenire în Vendsyssel, al cărui nume rămăsese scris cu slove de sînge în cartea familiei lor. Pe măsură ce timpul trecea, înrîuriți, fără voie, de părerile părinților, și frații și surorile începură să-l privească cu ochi străini și să-l evite cu teamă.

E drept că băiatul venise pe lume într-un moment nepotrivit, și anume tocmai cînd tatăl fusese mutat, dintr-o parohie îndepărtată și cu populație puțină din Hede[1], aici la oraș, unde, serviciul fiind mai greu, era absorbit de îndatoririle lui duhovnicești. În aceste împrejurări, începuturile educației lui Peter-Andreas fuseseră lăsate în seama mamei. Era primul copil de care tatăl nu se putuse ocupa personal. Dar în cei dintîi ani ai copilăriei lui, maică-sa avusese cam multă bătaie de cap cu alți frați mai mici ; mai tîrziu, după ce o lovise paralizia, cînd se silea să-i adune pe prichindei în jurul patului, el era prea mare ca să-l mai poată supraveghea mereu și

[1] Regiune neproductivă din apusul Iutlandei. Prin împăduriri sistematice, o mare parte din această regiune a fost transformată în ultimele decenii în teren agricol.

să ia aminte la purtările lui. Așa se explică de ce Peter-Andreas a fost un străin în propriul lui cămin chiar din leagăn s-ar putea spune. În primii ani ai copilăriei locul lui de refugiu era camera fetelor, sau afară, în casa din curte, unde locuia un bătrîn tăietor de lemne, ale cărui bine cumpănite păreri despre tot ce se întîmpla în lume influențaseră de timpuriu formarea simțului realității în băiatul acesta. Mai tîrziu se obișnui să frecventeze casele negustorilor din vecinătate, care aveau curți mari, și începu să se simtă în ele ca la el acasă. Contactul cu rîndașii și cu băieții de prăvălie pe care-i întîlnea aici îi înlesni însușirea unei concepții cu desăvîrșire laice despre viață și despre bunurile ei. Existența aceasta petrecută în aer liber contribui în același timp la dezvoltarea lui fizică și-i coloră obrajii într-un roșu de culoarea țiglei. Era voinic, ceea ce izbuti curînd să-l facă temut printre tinerii care băteau străzile și șantierele și-i conferi în cele din urmă titlul de șef al unei mici cete de strengari, care făceau mare gălăgie prin oraș. Creștea ca un mic sălbatic, fără ca cei din casă să-și dea seama de asta. Abia cînd se făcu mai mare, și anume cînd împlini 9 ani și intră la liceul clasic din oraș, înclinările periculoase ale temperamentului său ieșiră limpede la iveală. Părinții și profesorii începură a-și da toată silința să-l reeduce, ceea ce neglijaseră pînă atunci.

Dar era prea tîrziu.

Într-o zi de toamnă, în cancelaria domnului pastor Sidenius se afla un cetățean din oraș care-l ruga să vină duminică să-i boteze un copil. Își exprimase dorința în puține cuvinte și ținea mîna pe clanță, gata să iasă, cînd, după o clipă de șovăială, se-ntoarse cu fața spre pastor și spuse cu un glas în care se distingea o anumită sfidare :

— Cu acest prilej aș vrea să-l mai rog pe domnul pastor să fie așa de bun și să-i interzică fiului său să mai intre în grădina mea. El și alți cîțiva băieți nu vor de loc să-mi lase merele în pace... și, drept să vă spun, nu mă bucur de treaba asta.

Aplecat asupra mesei de scris, cu ochelarii săi mari, de un albastru-închis, ridicați pe frunte, pastorul Sidenius tocmai trecea în condica bisericească numele părinților. Auzind vorbele astea, își ridică încet capul și, punîndu-și ochelarii pe nas, întrebă cu glas aspru :

— Ce tot spuneți acolo ? Nu cumva îl învinuiți pe băiatul meu că...

— Ba da, îl învinuiesc ! urmă celălalt cu o mînă-n șold și foarte mulțumit că a izbutit să-l biruie și el o dată pe pastorul ăsta îngîmfat. Fiul domnului pastor, Peter-Andreas, mi se pare că așa îl cheamă, este un fel de căpetenie a unei cete de strengari care sar gardurile oamenilor. Dar dreptatea-i aceeași chiar și pentru copiii pastorului. Altfel, mă văd silit să mă adresez poliției, și atunci ar fi foarte simplu să obținem ca băiatul să fie judecat de sfatul obștesc și osîndit. Da' eu cred că n-ar fi o situație fericită, avînd în vedere slujba pe care-o deține tatăl copilului aici, în oraș.

Domnul pastor Sidenius se ridică, împingînd la o parte condeiul cu o mișcare cam nesigură.

— Fiul meu... spuse el din nou, tremurînd din cap pînă-n picioare.

Pe cînd acestea se petreceau în cancelaria pastorului, micul răufăcător se afla în casă, așezat la locul lui, și-și ascundea cugetul împovărat îndărătul unui vraf înalt de cărți. În drum spre școală, se întîlnise cu cetățeanul cel supărat, care-i strigase de pe celălalt trotuar : „Țin-te bine, mă băiete, mă duc să-i spun o vorbuliță lui taică-tu !" Peter-Andreas de obicei nu se prea sinchisea de supărarea lui taică-său ; de rîndul acesta, însă, avea sentimentul neobișnuit că făcuse ceva urît și, pe măsură ce se apropia timpul să se întoarcă acasă, se simțea tot mai puțin la largul lui.

Cînd se strecură pe poarta casei parohiale, urechile îi erau roșii ca para focului. Trecu pe sub fereastra odăii din față, de unde taică-său îl pîndea de obicei și-l chema în casă cînd greșise cu ceva. De data asta fereastra rămase închisă. Nu-și zări tatăl nici în curte, pe drumul ce ducea spre bucătărie. Începu să răsufle mai ușurat. „N-o fi vrut decît să mă amenințe", gîndi el și intră, ca de obicei, în bucătărie, pregătindu-se de masă. Cuprins așa, din senin, de-o sumeție neașteptată, băiatul îndrăzni chiar să intre în dormitor și să-i dea maică-si bună ziua. Dar o privire întunecată, care venea din direcția patului, îl pironi în pragul ușii. Mama îi zise, cu voce aspră și străină :

— Du-te în camera ta ! Nu vreau să te văd !

Băiatul rămase o clipă pe loc. Vedea că maică-sa era plînsă.

— N-auzi ? Rămîi în camera ta pînă vei fi chemat !

Abătut, Peter-Andreas se strecură afară din cameră.

După un timp, slujnica, o bătrînă chioară, veni să-l cheme la masă. Îi găsi pe ceilalți frați așezați în jurul mesei lungi și

aşteptînd. De îndată ce apăru el, toată lumea tăcu ; din tăcerea aceasta şi din expresia chipurilor împietrite, Peter-Andreas înţelese că aflaseră şi ei de cele întîmplate. Încercă să pară nepăsător şi se trînti pe scaun, vîrîndu-şi mîinile în buzunare, dar nimeni nu-l luă în seamă. Din celălalt capăt al mesei se îndreptară spre el nişte ochi mari, luminoşi şi îngînduraţi sub sprîncenele întunecate şi îmbinate. Erau ochii soră-si, Signe.

În clipa aceea se auziră paşi în odaia alăturată, şi cînd tatăl său puse mîna pe clanţa uşii, Per simţi că-l trece un fior. Împotriva obiceiului, pastorul Sidenius nu spuse bună ziua. Se aşeză tăcut la masă, îşi aplecă fruntea şi, după ce-şi împreună mîinile, începu să vorbească în loc să spună rugăciunea. Avea ceva pe inimă, spuse el, şi închise ochii îndărătul ochelarilor albaştri-întunecaţi ; era o pricină serioasă, despre care voia să stea puţin de vorbă cu dragii lui copii înainte de a începe masa. Apoi confirmă ceea ce copiii ştiau dinainte despre greşeala în care căzuse fratele lor.

— Cele întîmplate nu trebuie trecute sub tăcere şi nici înfrumuseţate, urmă el. După cum, potrivit voinţei Domnului, toate cele ce se zămislesc şi cresc la întuneric vor ieşi cîndva la iveală, iată că şi fapta aceasta a ieşit la lumină, şi trebuie să fie judecată. Peter-Andreas nu a vrut să ţină seama de legea şi de porunca Domnului. După cum şi-a învîrtoşat inima faţă cu îndemnurile tatălui şi mamei sale, tot aşa a înfrînt porunca Domnului, care zice : „Să nu furi !" Da, fiule, nu trebuie să te cruţăm, trebuie să-ţi spunem ce păcat ai săvîrşit, rostit pre numele lui cel adevărat. Dar totodată, fiule, mai trebuie să afli şi să înţelegi că prin glasul meu, mama, tatăl, fraţii şi surorile tale, mari şi mici, se adresează ţie şi cugetului tău mînaţi numai de iubire. Şi facem asta fiindcă nu vrem să pierdem nădejdea că odată şi odată vom izbuti totuşi să găsim o cale spre inima ta, ca să nu sfîrşeşti ca fratele cel rău, asupra căruia Domnul a rostit blestemul său cumplit : „Izgonit să fii şi ascuns de oameni să trăieşti în lume..."

În jurul mesei se iviră pe rînd batistele mici de bumbac cu pătrăţele albastre şi roşii ale copiilor. Toate surorile plîngeau. Chiar şi fraţii mai vîrstnici erau foarte mişcaţi şi-şi stăpîneau cu greu tulburarea cînd tatăl lor încheie cu aceste cuvinte :

— Am spus tot ce-aveam de spus, şi dacă Peter-Andreas va şti să păstreze vorbele mele în inima sa, dacă-şi va cere iertare cu sinceritate în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor pentru greşeala ce a săvîrşit, nu va mai fi niciodată vorba între noi despre pricina aceasta, o vom da uitării, ca o faptă care a pierit,

care a fost ștearsă cu buretele. Și acum, dragi copii, să ne unim rugile către Domnul din ceruri, ca să-și întindă mîna ocrotitoare asupra fratelui vostru rătăcit, să-l rugăm pe Dumnezeu să mlădieze firea lui îndărătnică, să-l scoată din robia păcatului și să-l îndepărteze de drumul pierzaniei... Împlinește, o, Doamne, tu, carele ești însăși veșnicia, ruga aceasta a noastră : să nu lipsească nici unul dintre noi în ziua aceea a învierii, cînd copiii tăi se vor aduna în jurul jilțului măririi tale. Amin !

Dintre toți cei de față, asupra unuia singur această scenă produse efectul absolut contrar celui așteptat. Era Per însuși. Niciodată nu se lăsase intimidat de taică-său ; în schimb, fusese un elev sîrguincios al vechilor săi prieteni rîndași și băieți de prăvălie, care nu manifestau nici pe departe față de pastor respectul ce i s-ar fi cuvenit. Cu toate acestea, Peter-Andreas nu rămăsese pînă atunci cu desăvîrșire nepăsător la mulțimea de pilde religioase și la limbajul acela biblic și amenințător cu care părinții se străduiau mereu să se adreseze cugetului său. Ba chiar uneori, cînd îl vedea duminica pe taică-său înveșmîntat în odăjdii albe, în genunchi în fața altarului, era cuprins de un simțămînt trecător de cucernicie.

Totuși, nici măcar în asemenea clipe poruncile biblice nu aveau putere asupra lui.

În primul moment, dojana aceea neobișnuită îl intimidase oarecum, dar spaima nu ținu mult. În mintea lui simplă de copil, între invocarea solemnă a lui Dumnezeu și cele cîteva biete mere pe care le șterpelise peste gard disproporția era absolut ridicolă ; pe măsură ce tatăl lui vorbea și tulburarea sufletească a fraților adunați în jurul mesei creștea, Peter-Andreas se liniștea tot mai mult și asista cu nepăsare la întreaga scenă.

În clipa aceea, în sufletul acestui băiat de 11 ani avusese loc o revelație. În cele din urmă, ajunse să-i privească pe ceilalți cu trufie, și cînd cei doi gemeni, cei mai mici dintre copii, care pînă atunci asistaseră la zbuciumul sufletesc al surorilor mai mari fără să înțeleagă despre ce era vorba, începură și ei să bîzîie, Peter-Andreas își stăpîni cu greu un zîmbet.

Veselia lui era însă oarecum silită. Încercarea de a-l umili îl lovise prea tare și țintise tocmai în punctul cel mai sensibil, adică în orgoliul său.

Cînd tatăl se apropie de sfîrșitul logosului, copilul simți crescînd în adîncul sufletului său o mînie grozavă, și o sete

întunecată, o sete surdă de răzbunare se aşternu ca o ceaţă peste ochii lui.

Amintirea acestui prînz trebuia să aibă consecinţe de o însemnătate tragică pentru băiat. Din clipa aceea, în sufletul lui, pînă atunci lipsit de griji, încolţi sămînţa unei uri neîmpăcate împotriva familiei sale. Era un sentiment îndărătnic, de nebiruit, un sentiment de izolare, care deveni cu timpul motorul şi forţa ce aveau să conducă viaţa lui de mai tîrziu. Încă din primii ani ai copilăriei se simţise părăsit şi, într-un fel, străin sub acoperămîntul părintesc. Abia acum, însă, începea să se întrebe dacă aparţinea într-adevăr acestei case şi dacă nu cumva era un copil străin, pe care pastorul şi soţia sa l-ar fi luat de suflet. Cu cît se gîndea mai mult, în singurătatea lui, la acest lucru, cu atît mai plauzibil i se părea.

Totul părea să-i dea dreptate ; pînă şi teama crescîndă pe care din ziua aceea i-o arătau fraţii săi părea să-i confirme bănuiala. Oare nu i se spusese de atîtea ori că nu seamănă cu ceilalţi ? Îl mîngîiase vreodată tatăl său, îi spusese o singură vorbă prietenoasă ? Dar chipul lui ? Cînd se privea în oglindă, i se părea că e mai oacheş decît ceilalţi fraţi, că obrajii lui sînt mai rumeni, dinţii mai albi şi mai sănătoşi. Îşi amintea acum că într-o zi rîndaşul vecinului îi spusese aşa, în glumă, că e un tîlhar şi un copil de ţigan.

Gîndul că n-ar fi copilul părinţilor săi îl urmări în toată perioada de creştere şi ajunse pînă la urmă o idee fixă, care, pe de o parte, explica poziţia lui deosebită în casă şi, pe de altă parte, îi satisfăcea în cel mai înalt grad mîndria de băiat. Considerase totdeauna că era o ruşine să fie copilul unui om bătrîn, aproape orb şi ştirb, de care-şi bătea joc întregul oraş. Era adînc umilit de viaţa sărăcăcioasă pe care o ducea familia lor şi prefera să flămînzească o zi întreagă la şcoală decît să mănînce în recreaţie, de faţă cu colegii săi, pîinea cu untură pe care o aducea de-acasă. Într-un rînd, cînd maică-sa transformă un anteriu vechi al pastorului într-un palton de iarnă pentru el, refuză să-l poarte, căci această îmbrăcăminte îşi trăda originea într-un mod prea strident. Maică-sa încercă să-l silească, dar Peter-Andreas sfîşie paltonul în bucăţi şi, într-un acces de încăpăţînare, îl aruncă jos, gata să izbucnească în plîns.

Acum se lăsa furat de visuri măreţe ; îşi spunea că fusese, probabil, un copil părăsit de o şatră ţigănească, de nişte nomazi dintre cei despre care-i povestise de-atîtea ori doica cea bătrînă şi chioară. Ţiganii aceştia îşi aveau sălaşurile acolo,

departe, în stepa pustie din Hede, unde locuiseră părinții săi mai înainte. Și-l închipuia pe adevăratul său tată în chip de bulibașă — un uriaș, cu plete negre-albăstrii fluturîndu-i pe umeri, înfășurat într-o șubă și ținînd un ciomag în mîna negricioasă și puternică... un stăpîn absolut, un rege al împărăției bărăganurilor nesfîrșite și întunecoase, patrie a tuturor libertăților și furtunilor sălbatice.

Era la vîrsta la care visurile se înfiripează și aripile închipuirii prind să crească. Acum, cînd porțile tuturor posibilităților i se deschideau în față, imaginația lui se manifesta liber, fără nici un frîu. Cînd era vorba de el însuși, nimic nu i se mai părea cu neputință. Zborul visurilor lui ajungea pînă-n regiunile cele mai înalte ale împărăției basmelor. Ajunse să-și închipuie că ar fi un fecior de împărat, care, așa cum se întîmpla în povestea tocmai citită la școală, fusese răpit de nomazi, vîndut apoi și ținut captiv în această casă. Ideea aceasta se înrădăcină în el atît de puternic, încît i se părea uneori că-și amintește de lucruri și de întîmplări dintr-o copilărie fericită... de pildă, o sală mare cu coloane de marmură, pardosită cu nenumărate lespezi negre și albe, pe care lunecau picioruşele lui... un lac albastru, tăinuit între munții înalți... o maimuță într-o cușcă aurită... un bărbat înalt, cu o mantie roșie, care-l lua pe cal și gonea cu el prin codrii necuprinși și întunecoși.

Atît părinții, cît și învățătorii observară cu timpul că băiatul se închidea în sine și se cufunda într-o tăcere sumbră, care uneori lua chiar forma unei monomanii. Acasă se plimba tăcut prin odăi, manifestînd o indiferență vădită față de toți și de toate, iar afară umbla pe cărări cunoscute numai de el, și nu era chip să-i dai de urmă.

Taică-său nu mai izbutea să scoată nimic de la el ; pînă și față de maică-sa, care se bucurase totuși înainte de oarecare încredere din partea lui și la care găsise totdeauna mai multă înțelegere și indulgență cînd se afla la ananghie, pînă și față de ea devenea an de an tot mai rezervat. Se mai întîmpla uneori, în amurg, cînd o știa singură, să intre în camera ei, să se așeze lîngă pat și să-i fricționeze piciorul plin de varice. Dar cînd mama încerca să se apropie de sufletul lui și să-i afle gîndurile, nu căpăta niciodată alt răspuns decît „da" sau „nu". Un timp, părinții încercaseră să se aline cu gîndul că inaccesibilitatea băiatului ar putea fi un indiciu că el caută să se găsească pe sine. Dar într-o zi se petrecu un fapt care le sugrumă și această ultimă nădejde.

Într-o seară de iarnă, pe la 9, familia se găsea adunată în salon, așteptînd trecerea paznicului de noapte, al cărui glas tărăgănat vestea din stradă că sosise ora culcării. Signe, gospodina casei, ședea pe canapeaua de păr de cal, în fața mesei mari de mahon, aplecată asupra unui lucru de mînă; în timp ce mîinile ei lucrau de zor, îi citea cu glas tare lui taică-său din *Faedrelandet* [1], ale cărui pagini erau desfăcute în fața ei pe masă sub lumina somnoroasă a lămpii cu fitil. Pastorul Sidenius ședea în fotoliul său de fiecare seară, un fotoliu vechi, înalt, cu spătar drept, îmbrăcat într-o pînză înflorată, ieftină. Ședea așa, obosit, prăbușit, cu capul plecat și cu brațele încrucișate pe piept. Un abajur mare umbrea mai mult de jumătate din fața-i rasă, plină de zbîrcituri și de-o paloare cenușie.

Moțăia, astfel că auzea numai în parte citirea monotonă a celor patru coloane ale articolului de politică externă din ziar. Domnul pastor era un om matinal. În fiecare dimineață, chiar și în toiul iernii, se scula cînd auzea bătînd ora 6 la ceasul de la biserică. De altfel, nu punea mare preț pe ziare și nici pe alte lecturi lumești, pe care le folosea de preferință în chip de somnifere, ca să atipească după masa de prînz și după cină.

În afară de Signe, în jurul mesei ședeau două din fetele mai mici, îmbrăcate în bluze groase, cadrilate, de bumbac; amîndouă ședeau aplecate cu sîrguință asupra cîte unui lucru de mînă, cu toate că ochii le erau înroșiți de nesomn. Amîndouă păreau a fi copii fidele ale surorilor mai mari; pe fețe le era întipărită aceeași expresie de copil vîrstnic, aveau aceleași codițe mici, strînse în dreptul urechilor, și aceiași ochi mari, luminoși, puțin cam bulbucați sub sprîncenele bine conturate. Ușa dinspre dormitor era deschisă. În semiîntunericul odăii, un copil dintre cei mici era așezat lîngă patul mamei și-i freca piciorul bolnav.

Peter-Andreas se afla și el în cameră. Se retrăsese în dreptul ferestrei și arunca mereu priviri furișe spre ceasul de pe birou. Împlinise 14 ani, era îndesat și țeapăn și purta haine prea scurte pentru el. Cei doi frați mai mari plecaseră de acasă pentru studii la Universitatea din Copenhaga. Fiind cel mai mare dintre băieții rămași acasă, Peter-Andreas locuia în odaia studenților, o încăpere mică, mansardată, lîngă pod, unde putea fi găsit de cele mai multe ori cînd rămînea acasă.

[1] Ziar provincial danez.

Îndată ce Signe termină de citit, Peter-Andreas folosi prilejul ca să spună „noapte bună" și să dispară. Taică-său îl opri în prag și-l întrebă de ce se grăbește să-i părăsească, dar Peter-Andreas pretextă că mai avea de scris o compoziție.

— Mai e ceva interesant în ziar ? întrebă pastorul, încă puțin mahmur de somn, după plecarea băiatului.

— Cît e ceasul, copii ? se auzi în aceeași clipă de alături, din dormitor, vocea mamei.

— Nouă și zece, răspunseră amîndouă fetele într-un glas, după ce întorseseră capetele ca să se uite la ceas.

Un timp domni liniștea.

Toată lumea știa că paznicul trebuia să apară peste puțin. Cîțiva oameni treceau pe stradă și nu li se auzeau decît glasurile. Un strat proaspăt de zăpadă le înăbușea pașii.

— Să mai citesc ? întrebă Signe.

— Nu, ajunge ! zise pastorul, ridicîndu-se.

Apoi desprinse abajurul lămpii și începu să se plimbe încoace și încolo prin cameră, ca să se mai dezmorțească înainte de rugăciunea de seară.

Puțin după aceea se auzi din stradă un mormăit grav : „cîntecul" bătrînului paznic. Ai fi zis că e un trecător beat, care vorbește de unul singur. Fetițele mai mici își strînseră îndată lucrul, și Signe începu să rînduiască de culcare.

Cele două slujnice fură chemate din bucătărie, și Signe se așează în fața pianului deschis.

Vocea mamei se auzi iar din dormitor :

— Ce ar fi să cîntăm în seara asta *Cinstiți pe Domnul, carele este aproape de noi ?*

— Auzi, Signe ? spuse tatăl, care se așezase îndărătul fotoliului mare și-și rezemase de spătar mîinile împreunate.

Signe avea o voce de soprană, puternică și destul de frumoasă. Cînta cu un glas viguros, nestăvilit, care contrasta cu moderația ce caracteriza toate celelalte manifestări din viața ei. Cînd o vedeai șezînd așa, cu mîinile mari și înroșite de muncă lăsate peste clapele îngălbenite ale bătrînului instrument și cu privirea ridicată în slăvi, îți dădeai seama cît de profunde erau credința, speranța și dragostea care-i dădeau acestei fete tinere ce nu împlinise încă 20 de ani puterea de a-și jertfi tinerețea pentru căminul și pentru surorile mai mici, cu o adevărată dăruire de sine.

Totuși, strălucirea privirii și a feței ei mici și rotunde în timp ce cînta nu se datora unei exaltări fanatice, unui extaz divin, care deschide cerurile și transportă sufletele, lăsîndu-le

să plutească, purtate de viziuni fericite. Ca reprezentantă autentică a familiei Sidenius, Signe nu avea nici o înclinație spre misticismul de tip catolic. Speranța plină de încredere care se citea în privirea și în trăsăturile ei și care dădea vocii o duioșie și o putere atît de neobișnuite izvora din convingerea echilibrată, rigidă că face parte dintr-un grup restrîns de oameni care păşesc pe cărarea îngustă a mîntuirii. Pentru acești oameni, moștenirea se află în ceruri, unde cîndva slava cea veșnică îi va răsplăti pentru toate strădaniile și pentru toate lipsurile îndurate.

La mijlocul celui de al doilea verset al psalmului, tatăl se opri dintr-o dată, înălță capul și ascultă cu atenție.

— Liniște ! exclamă el și întrerupse cîntecul.

În clipa aceea mama strigă din pat :

— A sunat cineva la poartă !

De data asta auziră cu toții clopotul cel greu de la celălalt capăt al casei, și sunetul lui neobișnuit în tăcerea adîncă a serii trezea în mod involuntar neliniștea.

Tatăl ieși. Străbătu camera de alături, intră în camera lui, cea de lîngă poartă, și deschise geamul.

— Cine-i acolo ? Cine sună la ora asta ? strigă el.

Cei din salon auziră o voce de bărbat care răspundea din stradă. În timp ce fețele copiilor mai mici se întorceau foarte speriate una spre cealaltă, apoi spre sora lor Signe, care rămăsese la pian, tatăl continuă cu voce răstită :

— Copilul dumitale e bolnav ?... Cum te cheamă și unde stai ?...

— Pe Krankstuegade [1] !...

— Bine. Ce vîrstă are copilul ?

— Un an...

— E ciudat că în orașul ăsta oamenii se îmbulzesc să ceară ajutorul pastorului numai în caz de primejdie. În viața de toate zilele nu simt nevoia să se apropie de Dumnezeu... De ce n-ați botezat mai demult copilul ?... Da, bineînțeles că vin. Duceți-vă acasă și pregătiți tot ce trebuie, ca să fiți gata pînă la sosirea mea... Și aveți grijă să fie lumină pe scară ! mai strigă pastorul în urma omului, care începuse să se depărteze.

Cînd domnul pastor Sidenius se întoarse în salon, întrebă unde este Peter-Andreas.

---

[1] *Gade* : stradă. În limba daneză, la numele străzii se adaugă *gade*, formînd un singur cuvînt.

— Mă duc îndată să-l chem, răspunse Signe.

Știa că, din cauza vederii slabe, lui taică-său nu-i plăcea să iasă seara pe polei.

— Boel, du-te de-l cheamă, zise pastorul adresîndu-se bătrînei servitoare.

Apoi intră în odaia de culcare să se îmbrace.

— Rămîi aici, Signe, ai să-mi ajuți să-mi pun anteriul.

Între timp, în camera mamei se aprinsese lampa cea mică.

— Îmbracă neapărat ceva gros, Johannes, spuse soția pastorului cu vocea ei descurajată și abătută. Trebuie să fie tare frig în seara asta. Mi-am dat seama adineauri, după sunetul clopotelor. Signe, adu vesta îmblănită a tatii. E în dulap.

Dar în clipa aceea, bătrîna Boel se întoarse cu vestea că Peter-Andreas nu se află în camera lui și nu l-a putut găsi nicăieri în casă. Pastorul se ridică mașinal de pe scaunul pe care tocmai se așezase ca să-și prindă gulerul.

Pălise. Și fiindcă citea pe fața tulburată a femeii că știe mai multe decît spusese, se apropie de ea și rosti cu glas poruncitor :

— Ce s-a întîmplat ? Vorbește ! Îmi ascunzi ceva.

Văzînd supărarea pastorului, femeia începu să tremure de frică și trecu la mărturisiri. Camera ei se afla lîngă a lui Peter-Andreas, pe care-l auzise de cîteva ori în ultimul timp ieșind pe furiș noaptea. Acuma, negăsindu-l în cameră, cercetase locul și găsise geamul de la antreul din față întredeschis, iar afară văzuse urme proaspete de pași pe zăpadă.

În dormitor, mama încercă să se ridice din pat, dar se lăsă din nou pe perne cu un geamăt jalnic și-și duse mîna la ochi, ca și cum ar fi apucat-o deodată amețeala.

Pastorul veni lîngă ea și-i apucă mîna cealaltă.

— Liniștește-te, mamă, liniștește-te, zise el, cu toate că propria lui voce tremura.

— Doamne, îndură-te de noi... oftă femeia.

— Amin ! zise pastorul cu tărie, fără să dea drumul mîinii.

În timpul acesta, Peter-Andreas era sus, pe dealul cel mare dinspre partea de miazănoapte a orașului, unde o droaie de băieți mai măricei, plini de voioșie, făceau sport, adică se dădeau cu săniuța în bătaia lunii, pe șoseaua regală, un drum lat, cu povîrnișul lin, care, de-a lungul unei curbe largi, ducea din vîrful dealului pînă în centrul orașului. Dacă nu te temeai de gardieni și te avîntai, alunecai de-a lungul străzii Nørre,

ce cobora în pantă abruptă, și puteai să ajungi pînă aproape de piață, în fața primăriei.

În timpul coborîșului, aveai cea mai largă și deschisă perspectivă asupra întregului ținut. Mai întîi descopereai orașul acoperit de zăpadă, cu luminile roșii ale felinarelor pe străzi și strălucirea albă a acoperișurilor în bătaia lunii ; după aceea vedeai fiordul înghețat și malurile troienite și, în fine, îndepărtatele țarini, satele, pădurile și cîmpiile acoperite de zăpadă. Deasupra, cuprinzînd toată această priveliște, se desfășura un cer înalt, strălucitor ca mătasea, pe care stelele și luna păreau că se joacă de-a v-ați-ascunselea îndărătul norilor, ca și cum și aștrii cei bătrîni s-ar fi molipsit de veselia copiilor.

„Păzea !" În chiote voinicești și fluierături stridente, săniuțele cu tălpi de șină zburau la vale pe pîrtia înghețată și lunecoasă. Băieții le conduceau cu ajutorul unor bîte lungi cu vîrfuri ascuțite, pe care le tîrau în urma lor în chip de cîrme, și săniuțele săltau peste orice piedici cu ușurința unei bărci pe valuri. Ici-colo, la marginea drumului, vedeai grupuri de slujnice tinere, cu basmale pe cap, cu mîinile înfășurate în șorțuri ca într-un manșon. Din cînd în cînd, cîte un „sportiv" mai cădea pe spate și rămînea acolo, pe pîrtie, ca un călăreț trîntit de cal. Atunci săniuța goală zbura mai repede la vale, în timp ce din grupurile de fete se înălțau rîsete necruțătoare, însoțite de chiuiturile băieților care treceau în zbor pe acolo.

În astfel de cazuri, cel mai rău o păteau băieții de la liceul clasic, „puii de studenți", cum li se spunea, care erau în vădită minoritate. De aceea, cine atrăgea asupra lor o asemenea înfrîngere cădea în dizgrația lui Peter-Andreas.

În ce-l privește, băiatul pastorului conducea cu siguranță deplină săniuța lui lungă, frumoasă, vopsită în roșu și botezată „Vulturul sîngeros", luată pe credit de la un rotar din oraș și ascunsă în timpul zilei pe un șantier. Ușor și fără zgomot, aproape ca zburînd prin aer, pe tălpicele ei englezești, așa trecea săniuța, în timp ce Peter-Andreas urla într-una : „Păzea !" Obrajii lui bucălați ardeau și ochii îi străluceau de ambiția de a învinge, de dorința de a-i întrece pe ceilalți.

Lunecînd la vale, se ridica din cînd în cînd, în plină viteză, își răsucea bățul ca o lance deasupra capului și striga : „Păzea !" În aceste momente simțea dorul clocotitor de viață care fierbea într-însul și vlaga tinereții lui dornice de afirmare, pe care acasă sau la școală trebuia s-o ascundă și s-o înăbușe. În asemenea ocazii căpăta o înfățișare trufașă, care-l făcea să

pară cam caraghios chiar și în ochii acelora dintre colegi de care-l lega o prietenie mai strînsă.

De jos, de la poalele dealului, răsună deodată un strigăt puternic, în chip de avertisment. Într-o clipă, toți copiii își cîrmiră săniuțele spre marginea șoselei și se tăvăliră în șanțurile adînci de pe cele două laturi. Cei care urcau coasta se pitulară grabnic în dosul troienelor de zăpadă și al tufișurilor. Numai fetele rămaseră pe loc și se mulțumiră să-și plece capul și să chicotească.

Jos, la răspîntia ce ducea spre oraș, se ivise gardianul. Îmbrăcat într-o manta lungă, cu plăcuța de metal strălucindu-i pe piept ca o stea, se opri în capul străzii întunecoase, în bătaia lunii.

Datul cu săniuța pe șosea fusese strict interzis pentru a feri caii țăranilor care veneau la oraș să alunece pe pîrtie. De aceea băieții puseseră iscoade în anumite puncte de la poalele dealului, ca să nu fie luați prin surprindere. În clipa aceea, temutul gardian se afla acolo, jos, cu privirile ațintite asupra șoselei, rămasă dintr-o dată pustie, în timp ce din șanțuri răsuna, ici și colo, cîte-un „cu-cu", rostit cu jumătate de gură, sau cîte-un „miau", urmat de chicoteli și rîsete.

Gardianul ridică amenințător bastonul și, dînd din cap, porni înapoi spre oraș. Curînd, țignalele gardiștilor se auziră iarăși din depărtare, și peste cîteva minute jocul era în toi de-a lungul întregii pîrtii.

În vremea asta, un ucenic mai vîrstnic izbutise să convingă o fată să se așeze pe săniuța lui. Văzîndu-i, în pieptul lui Peter-Andreas se aprinse flacăra ambiției. În timp ce cobora cu săniuța, se opri în dreptul unor fete care chicoteau și o pofti pe cea mai înaltă dintre ele să vină cu el.

Fata se codi puțin, apoi se-nvoi și se așeză călare pe săniuță, în fața lui.

Plin de îndrăzneală, Peter-Andreas își cuprinse cu brațele prada, și „Vulturul sîngeros" o zbughi la vale. „Păzea !" urlă el din rărunchi.

Trebuia să anunțe întregii lumi izbînda sa.

— Îl văzuși pe Peter-Andreas ?...

— Da, el era...

Vorbele acestea, care ajunseseră la urechile băiatului aflat în plină viteză, fuseseră rostite de doi colegi care urcau coasta trăgîndu-și săniuțele după ei. Înregistrînd tonul de admirație involuntară din cuvintele lor, Peter-Andreas simți cum îi crește inima în piept.

În timp ce zburau nebunește, fata, o codană cu ochi căprui și păr negru cîrlionțat, întoarse capul spre el, îl privi cu simpatie și rîse cu gura ei mare, roșie, întredeschisă, ceea ce aprinse vîlvătăi în obrajii băiatului. Visuri vechi se deșteptau din nou în pieptul său... Visuri despre o viață fericită de nomad pe cuprinsul stepelor nemărginite, visuri despre o viață veșnic călătoare, fără griji, despre un cămin cu înfățișare de cort sau de colibă de pămînt ; se vedea singur în mijlocul stelelor și al norilor călători.

Săniuța se oprise jos, la marginea orașului, și fata vru să se ridice în picioare ca să se întoarcă lîngă prietenele ei, dar Peter-Andreas o sili să rămînă pe loc, nu voia să-i dea drumul, și o trase el singur în sus, pe pîrtie. Se opintea la deal pas cu pas, cu povara după el. Își închipuia că e un războinic, un viking, care se întoarce dintr-o expediție în țări străine, ducînd drept pradă de război o femeie minunată, o prințesă răpită, care de-acum înainte avea să se plece în fața voinței lui, colo sus, în casa de bîrne, în inima pădurii... Mînat de puterea imaginației, călca apăsat pe povîrnișul lunecos, și efortul pe care-l făcea era atît de mare, încît broboane de nădușeală îi picurau de pe frunte.

În vîrful dealului, încălecară din nou săniuța și se pregătiră să pornească iar la vale ; atunci fata se întoarse spre el și-l întrebă :

— E adevărat că ești fiul pastorului ? Așa spun ăștia.

Întrebarea îl trezi la realitate și-l făcu să pălească.

— Nu ! mîrîi el printre dinți, și o zvîcnire îi străbătu tot trupul pînă-n tălpi.

Apoi „Vulturul sîngeros" zbură din nou la vale atît de repede, încît tălpicile săniei zbîrnîiră.

În clipa aceea, Peter-Andreas își dădu seama mai bine decît oricînd că nu se afla acasă, în salonul înăbușitor, în care acum tatăl, frații și surorile sale cîntau psalmi și înălțau rugi, în timp ce afară domnea splendida, încîntătoarea noapte de iarnă. Da, ei erau orbi la strălucirea luminii, plini de spaimă față de viață și de minunățiile ei.

În clipa aceea se simțea la o distanță de mii de kilometri de cei de-acasă, sub un alt cer, în armonie deplină cu soarele, cu stelele și cu norii călători.

Dar ce se aude ? Urechea lui înregistră deodată un sunet bine cunoscut, care venea de acolo, de jos : era dangătul clopotului bisericii. Ca un mesaj dintr-o lume subpămînteană, unsprezece bătăi, grele, sumbre, prelungi, se ridicară spre el prin

aerul argintiu și înghețat. Cît de mult le ura ! Pătrundeau ca o disonanță, oriunde s-ar fi aflat și la orice oră din zi, în visurile lui de fericire, sunau ca un avertisment, ca o chemare. Oriunde s-ar fi ascuns, îl ajungeau și-l urmăreau, ca niște duhuri nevăzute, pe căile lui interzise.

Primăvara, cînd se furișa pe cîmp, cu zmeul uriaș botezat „Helio", sau vara, cînd iola lui plutea pe apa fiordului la pescuit... dangătul acela fantomatic i se insinua în urechi la fiecare sfert de oră, ca un murmur evocator...

„Păzea !" strigă el pentru a acoperi glasul clopotelor și o strînse și mai energic în brațe pe fata din fața lui, de parc-ar fi vrut să sfideze pe cineva.

Fata se întoarse din nou spre el, zîmbi și-i aruncă o privire care-l străbătu ca un fior plăcut.

— Ești frumoasă, îi șopti el la ureche. Cum te cheamă ?

— Oline.

— Și unde locuiești ?

— Pe Ulița Fierarilor... în casa lui Rüsager. Dar tu unde stai ?

— Eu ?

— Da. Dacă nu ești fiul pastorului, cine ești ?

— Cine sînt ?... Eu ?... Asta nu pot să-ți spun... dar n-ai vrea să ne întîlnim mîine seară pe Voldgade ?

— Ba da... Cu plăcere.

Fără să se mai gîndească la vreo primejdie, deși depășise marginea orașului, Peter-Andreas luneca acum cu toată viteza tot mai departe, pe Nørregade la vale, cînd la un colț de stradă o namilă de om îi ieși în cale și răcni : „Stai !", agățînd săniuța cu capătul încovoiat al unui ciomag.

Sania se răsturnă, și perechea îmbrățișată se tăvăli în zăpadă. Fata scoase un țipăt și fugi, în timp ce Peter-Andreas se pomeni în brațele vînjoase ale gardianului Ole.

— Vino-ncoace, pușlama ! Las' că vă-nvăț eu minte, ai dracului de copii, să vă bateți joc de autorități ! Nici o vorbă ! Al cui ești, blestematule ?

Peter-Andreas pricepuse îndată că avea nevoie de prezență de spirit ca să scape din strînsoare. De aceea, repede și aproape pe nerăsuflate zise :

— Bine că v-am întîlnit, domnule paznic. S-au încăierat rău băieții acolo sus pe deal. Ucenicul Iversen a scos cuțitul. Grăbiți-vă... a turbat de tot !

— Ce tot spui ?

— Da. L-a tăiat pe Alfred, băiatul primarului. Numai de n-o fi murit... zace acolo, sus, într-o băltoacă de sînge...

— Fiul primarului... oftă gardianul și-i dădu drumul din strînsoare.

— Eu dau o fugă să anunț familia lui și să-l aduc pe doctorul Carlsen, zise Peter-Andreas, înșfăcînd frînghia săniuței.

Pînă să se dumerească gardianul, spălase putina.

Era aproape miezul nopții cînd sări gardul vecinului și se strecură binișor pe fereastra antreului din față, pe care o lăsase întredeschisă la plecare. Se descălțase afară, și acum se furișa tiptil spre scara ce ducea la pod. În clipa aceea ușa dinspre birou se deschise pe neașteptate, și tatăl lui îi apăru în față, ținînd lampa în mîna ridicată.

Un timp, tatăl și fiul rămaseră astfel față-n față, fără să spună un cuvînt. Se auzea doar clinchetul abajurului lămpii, pe care pastorul Sidenius o ținea cu o mînă tremurătoare.

— Te furișezi ca un hoț cînd intri și cînd ieși din casa tatălui tău, zise, în sfîrșit, pastorul. De unde vii ? adăugă după un timp, coborînd glasul, de parcă s-ar fi temut să-i audă răspunsul.

Peter-Andreas îi spuse pe unde umblase, fără ocol și fără să mintă. În clipa aceea îl disprețuia prea mult pe taică-său ca să mai fie în stare să-l mintă. Și fiindcă trecuse, oricum, la mărturisiri, recunoscu și achiziționarea „Vulturului sîngeros" și datoria către rotar.

— Va să zică aici ai ajuns ! spuse taică-său, fără să arate că inima i se ușurase de temeri mai grave.

Știa că existau în oraș cîteva locuri ascunse ale pierzaniei și se temuse ca băiatul să nu fi urmat vreun exemplu rău, lăsîndu-se atras într-un astfel de loc.

— Du-te de te culcă, urmă el. Ai fost și ești un copil păcătos. Mîine stăm de vorbă mai pe-ndelete.

Cînd, a doua zi dis-de-dimineață, fu chemat în salon la rugăciune, Peter-Andreas se aștepta la o repetare a scenei solemne la care fusese supus după ce furase merele. Signe era așezată la pianul luminat de o singură lumînare. Restul salonului era cufundat în întuneric și frigul era atît de puternic, încît din gura celor care cîntau ieșeau aburi.

Se cîntară doi psalmi și se recită *Crezul*, fără să se facă vreo aluzie la cele întîmplate în ajun. Nici mai tîrziu în cursul zilei nu-i spuse nimeni nimic în această privință. Pastorul rămăsese toată dimineața lîngă patul soției sale, și amîndoi părinții ajunseră la concluzia că orice încercare de a schimba fi-

rea băiatului prin persuasiune era acum zadarnică. Singură nădejde era că experiența vieții și pronia cerească îl vor ajuta să se îndrepte. Nu se luă altă măsură decît aceea de a se bate niște piroane lungi, cu vîrfuri ascuțite și îndreptate în sus, în gardul care-i despărțea de casa vecinului. Pe de altă parte, tatăl hotărî că de aici înainte va verifica în fiecare seară dacă băiatul e în patul său.

Lui Peter-Andreas totul îi era indiferent. Nici una dintre hotărîrile alor săi, bune sau rele, nu-i mai făcea vreo impresie. Trecuse vremea cînd visa să pună un capăt suferințelor printr-un gest aventuros — o revoltă fățișă sau o evadare tainică — să pornească în lume la voia norocului, în căutarea împărăției pe care i-o făgăduiau visurile sale. Era acum destul de mare și de înțelept ca să-și dea seama că modul cel mai sigur și mai rapid de a-și cuceri independența era să-și termine școala. Puțin după aceea, găsi alte mijloace de a înșela vigilența tatălui. Seara, după ce totul se liniștea în casă, pe o frînghie legată în dreptul ferestrei, cobora pe acoperișul porții de intrare, și de acolo luneca în stradă de-a lungul unui burlan. În felul acesta reuși să petreacă multe nopți cu lună plină pe malul fiordului, pescuind cu undița lui dragă. La întoarcerea acasă dăruia peștele gardianului de noapte, ca să-l convingă să-și țină gura. Găsise prilejul să reînnoiască și prietenia cu Oline, cea cu ochi negri, fata din casa Rüsager. Se întîlniseră în cîteva seri pe unul din șantierele mari ale orașului. De altfel, terminase destul de repede cu ea. Vulgaritatea fetei, grosolănia expresiilor și gesturilor ei îl rușinaseră, și într-o seară, cînd ea întrecuse pur și simplu măsura trivialităților, o îmbrîncise rușinat, după care nu mai căutase s-o revadă.

Nimic nu-i plăcea mai mult decît portul și viața aceea — de altminteri, destul de sărăcăcioasă — care pulsa pe cheiuri între cargourile cu cărbuni și micile vase suedeze încărcate cu cherestea. Era acolo o prăvălioară, cu al cărei stăpîn se împrietenise. Își petrecea adesea orele libere aici, ascultîndu-i pe marinari povestindu-și aventurile din țări străine, vorbind despre capacitatea marilor transatlantice, care puteau transporta pînă la două mii de pasageri, despre viața din marile porturi, cu șantierele și docurile lor imense.

Cu toate acestea, viața de marinar nu-l ispitea. Își alesese un țel mai mare : voia să devină inginer. I se părea că meseria aceasta îi oferea cele mai mari posibilități de realizare a visurilor sale de viață. Dorea o existență mîndră, de nomad, bogată în aventuri și în întîmplări palpitante. În afară de asta,

prin alegerea unei profesiuni pur practice, înțelegea să se distingă în modul cel mai categoric de restul familiei și să rupă cu tradițiile ei seculare. Alegerea aceasta constituia o sfidare conștientă mai ales a tatălui său, care vorbea de obicei cu dispreț despre entuziasmul cu care lumea întîmpina marile progrese tehnice ale vremii. Așa, de pildă, într-un rînd, cînd se stîrnise oarecare agitație printre cetățeni în legătură cu o propunere avînd drept scop însuflețirea activității lîncezinde a portului prin executarea unor lucrări de adîncire a intrării fiordului, pastorul își exprimase disprețul. „Oamenii aceștia au veșnice preocupări și griji pentru orice în afară de singurul lucru cu adevărat important"... spusese el.

Din ziua aceea, Peter-Andreas a știut că va fi inginer. De altfel, căpătase și în școală îndrumări în acest sens. În timp ce majoritatea profesorilor renunțaseră de mult să se ocupe de el, socotindu-l incapabil să ajungă la un rezultat serios, băiatul își găsise cu timpul un prieten și un ocrotitor în persoana profesorului de matematică.

În mai multe rînduri, cînd pastorul Sidenius, pierzîndu-și răbdarea, hotărîse să-l retragă de la școală și să-l dea la o meserie, acest bătrîn profesor, fost militar, avusese numai cuvinte pline de laudă pentru calitățile băiatului.

Ai fi zis că părerea bătrînului soldat era determinată de o deplină înțelegere față de elev, s-ar fi zis că-i făcea o deosebită plăcere să-l reducă la tăcere pe pastorul care-și judeca fiul cu atîta asprime.

De altfel, era o perioadă în care părerile orășenilor despre pastorul Sidenius și casa lui erau pe cale să se schimbe. Trecerea timpului și obișnuința își îndepliniseră treptat rolul împăciuitor și în această privință.

La pomenita schimbare contribuise și împrejurarea că o parte dintre bătrînii negustori și crescători de vite, care mai înainte dădeau tonul opiniei publice, muriseră în decursul anilor, și — ceea ce era esențial — se dovedise că nici activitatea comercială, nici averea celor mai mulți dintre ei nu justificau autoritatea pe care o cîștigaseră în toate problemele orașului.

Unii fuseseră oameni de afaceri de școală veche, oameni care, cu mîndria lor țărănească, nu voiau să admită că vremurile îi depășiseră și disprețuiau și nesocoteau formele noi, pe care dezvoltarea mijloacelor de transport le dăduse comerțului. Mai multe familii bune din oraș, care mai înainte trăiseră pe picior mare grație averilor moștenite, decăzuseră după război și ajunseseră să trăiască aproape în mizerie. Pe măsură ce bună-

starea se topea, creştea nevoia de a găsi consolarea în religie. Cuvintele pline de autoritate ale pastorului Sidenius despre deşertăciunea lumii trecătoare şi despre adevărata bogăţie a săracilor şi a celorlalţi oropsiţi începeau să se bucure de înţelegere, trezind ecouri puternice tocmai în rîndurile celor care înainte îi stătuseră împotrivă. Numărul credincioşilor care veneau duminica la biserică creştea tot mereu şi nu se mai întîmpla să treacă vreun cetăţean pe stradă fără să-l salute, mai ales cînd era îmbrăcat în haine preoţeşti.

În timp ce se petreceau acestea, sună, în sfîrşit, şi ceasul eliberării lui Peter-Andreas.

Mulţumită stăruinţelor energice ale bătrînului profesor de matematică, pastorul îi îngădui să plece la Copenhaga şi să se înscrie la Institutul politehnic. Băiatul împlinise 16 ani.

Într-un amurg frumos de toamnă, în timp ce vaporul de pasageri care făcea curse săptămînale pornea încet printre malurile încă verzi ale fiordului, Peter-Andreas se afla la pupa, cu traista pe umăr, şi privea înapoi spre oraşul care se proiecta din ce în ce mai întunecat pe cerul împurpurat al înserării.

Despărţirea de cămin nu-l costase nici o lacrimă. Pînă şi de maică-sa se despărţise fără mari frămîntări sufleteşti. Şi totuşi, aşa cum sta acolo, în costumul lui cel nou, făcut la croitor, cu o bumaşcă de o sută de taleri cusută în căptuşeala vestei, privind mulţimea de acoperişuri şi turla greoaie de piatră a bisericii care dispăreau în orizontul luminos, se simţi cuprins de emoţie, şi în piept îi încolţi un sentiment de recunoştinţă. I se părea acum că nu se despărţise aşa cum se cuvenea de părinţi şi de casă şi de ai săi, că ar fi dorit să se întoarcă să-şi mai ia o dată rămas bun ca lumea ; dangătul depărtat al clopotelor bisericii, care ajungea pînă la el pe deasupra ogoarelor, ca un ultim salut şi ca o dojană venită de acasă, trezi în el acum numai un sentiment de împăcare.

Această stare de spirit se menţinu la începutul şederii lui la Copenhaga, ba chiar se accentuă cu timpul, în măsura în care căzuse pradă şi el sentimentului caracteristic de izolare care copleşeşte la început pe provincialul sosit într-un oraş mare, plin de nenumărate figuri străine şi indiferente.

Nu cunoştea pe nimeni în Copenhaga. Nici unul dintre colegii lui nu ajunsese încă în capitală, toţi erau la şcoală, în aşteptarea studenţiei. În primele săptămîni se simţise atît de singur, încît se lăsa pradă descurajării. Adesea se ducea pe Cheiul Bursei, să vadă dacă nu sosise cumva de prin părţile lui

vreunul din vasele care transportau mere, ca să poată sta de vorbă cu căpitanul despre orășelul lui și despre cunoscuți comuni. Numai sentimentele față de tatăl său nu suferiră nici o schimbare esențială. Cînd voia să le dea vești despre el, scria întotdeauna mamei.

Thomas, unul dintre frații mai mari, își terminase de un an studiile și fusese numit capelan undeva, la țară. Celălalt frate, Eberhard, locuia în mod permanent în oraș, dar pentru moment era plecat într-o călătorie ; însă chiar și atunci cînd se întoarse acasă, cei doi frați aproape că nu se vedeau. Eberhard, o fire circumspectă și fricoasă, ducea o viață retrasă, de teamă să nu intre în contact cu cineva care i-ar fi putut strica reputația. În consecință, era foarte stingherit de renumele prost al lui Peter-Andreas, care sosise așa, tam-nisam, și ținuse să-și afirme prezența înainte chiar de a fi student.

În primele luni, Peter-Andreas locui într-o mansardă mizerabilă din centrul orașului, cu vederea spre o sumedenie de acoperișuri roșii. Mai tîrziu se mută spre periferie, instalîndu-se la o pereche de bătrîni, într-o casă din cartierul Nyboder.

Cu o zi înainte de ajunul Crăciunului, Peter-Andreas plecă acasă cu trenul, după ce-și anunțase sosirea printr-o scrisoare de cîteva rînduri.

În timpul călătoriei nesfîrșite prin Zelanda și Fionia, călătorii veseli care umpluseră compartimentul îi aminteau cu ce emoție era întotdeauna așteptată întoarcerea acasă a fraților mai mari ; își amintea cum se aprindeau lămpile în camere și cum întîrziau cu masa de seară pînă după sosirea trenului, pentru ca primirea să fie cît mai sărbătorească. Se gîndea și la foștii săi colegi, care probabil aflaseră că sosește și vor veni poate să-l întîmpine la gară.

Compartimentul în care luase loc se golise treptat, în timp ce străbăteau Iutlanda, și, pînă la urmă, rămase singur. Se întunecase. În compartiment ardea o lampă, în timp ce afară vîntul și ploaia izbeau în ferestrele vagonului. Auzi zgomotul pe care-l făceau roțile trenului trecînd peste un pod. Inima începu să-i bată cu putere : cunoștea zgomotul acesta, era podul de la Skaerbaek. Mai avea cinci minute !

Se repezi la geamul aburit. Da, se vedea rîul. Iată poienile și dealurile Skaerbaekului. Trenul intră într-o curbă, și primele lumini ale orașului apărură prin ploaie și ceață.

Soră-sa, Signe, care venise să-l întîmpine, se afla pe peron. Peter-Andreas avu un sentiment de ușoară nemulțumire cînd o

zări. Fata aştepta pe peron, puţin adusă de umeri, îmbrăcată într-un palton cam scurt şi foarte uzat. Purta mănuşi de lînă neagră, şi fusta îi era atît de scurtă, încît deasupra picioarelor mari, încălţate în galoşi, i se vedeau gleznele lungi şi subţiri. Frate-său se simţi stingherit de înfăţişarea ei, care o expunea bîrfelilor.

În afară de asta, fusese încredinţat că va fi întîmpinat de cei doi gemeni mai mici, şi faptul că tocmai Signe venise să-l primească îi trezi bănuieli, fiindcă, dintre toţi fraţii şi surorile, cu ea se înţelegea cel mai puţin.

În drum spre casă înţelese curînd din spusele surorii că părinţii nu erau prea încîntaţi de venirea lui ; găseau cel puţin nesăbuită hotărîrea de a lua vacanţă de pe acum. De altfel, o călătorie atît de lungă costa mulţi bani, adăugă Signe, şi el ar fi trebuit în orice caz să ceară mai întîi încuviinţarea tatii.

Sentimentele lui Peter-Andreas se răciră considerabil încă înainte de a fi ajuns acasă. Cînd intră în salon şi-şi zări tatăl aşezat la locul obişnuit, în fotoliul vechi şi decolorat, cu abajurul verde în faţa ochilor, regretă îndată că nu rămăsese la Copenhaga.

După oarecare şovăială, taică-său îi ură bun sosit şi-l mîngîie pe obraz. Uşa dinspre sufragerie era închisă, şi Peter-Andreas auzi că cineva freca podeaua. Iar cînd văzu pe masă o tavă cu sandvişuri, înţelese că ceilalţi mîncaseră înainte de sosirea lui.

Mama era în pat, ca de obicei. Îi ură bun venit cu sinceritate şi cu căldură şi-l sărută mişcată pe amîndoi obrajii. Dar inima lui Peter-Andreas se răcise. Era prea tînăr ca să înţeleagă că nu e nedreptăţit. Ceea ce i se întîmpla era soarta firească a celor mai mici în familiile numeroase, unde copiii cei mari monopolizează dragostea părinţilor. Chiar dacă în asemenea cazuri dragostea părinţilor nu scade, ea îşi schimbă totuşi caracterul şi pierde bucuria ineditului, care pune în lumină, în chip atît de sărbătoresc, fiecare progres al celor mai mari.

La ora culcării, rămas singur în mansarda lui cea veche, Peter-Andreas rîse singur de el. Îşi bătu joc de sentimentalismul său şi jură pe ce avea mai scump că nu se va mai lăsa furat de astfel de sentimente.

Şi în timp ce sărbătoarea Crăciunului se desfăşura cu toată pompa, cu veşnicele slujbe la biserică, cu cîntări şi psalmi mulţi, el se simţea cu desăvîrşire străin de ceea ce se întîmpla în jurul lui şi număra ceasurile care-l mai despărţeau de plecare

și de momentul cînd va fi din nou liber și independent la Copenhaga. De altfel, și întîlnirile cu foștii colegi îl dezamăgiră. Unii dintre ei, sub influența părinților, de-abia binevoiseră să-l recunoască. Întrucît tatăl și frații lui vorbeau în silă despre el, oamenii din oraș ajunseseră la concluzia că o luase pe căi greșite. O parte dintre foștii lui colegi începuseră încă de pe acum să se considere viitori posesori de diplome universitare.

Îi vizită pe toți, dar nimeni nu-l rugă să revină.

Îndată după Anul nou, Peter-Andreas se întoarse la Copenhaga.

Capitolul II

Pe vremea cînd se petreceau cele povestite, bătrînul pensionar Olufsen din Hjertensfrydgade, fost șef de echipaj de cursă lungă, se număra printre locuitorii cei mai cunoscuți și mai stimați din cartierul Nyboder. În fiecare dimineață, cînd ceasul din turnul bisericii Sfîntul Paul bătea ora 11, omul acela înalt, slab și puțin adus de spate putea fi văzut ieșind, cu mersul lui ușor legănat, pe ușa joasă a unei case scunde cu două etaje, al cărei etaj superior era locuit de el. Se oprea o clipă pe trotuar și privea în sus, spre nori, ca un adevărat marinar, apoi își rotea privirea împrejur asupra acoperișurilor, de parcă ar fi examinat încărcătura unor corăbii. Purta un palton cam decolorat, dar periat foarte conștiincios, la butoniera căruia se vedea o panglică lată a ordinului „Dannebrog" [1]. Pe capul cărunt avea un joben cenușiu, iar în mîna stîngă, care se sprijinea de o umbrelă, ținea o mănușă de piele veche și zbîrcită. Cu mîna dreaptă dusă la spate, pornea cu pași mărunți, înceți și precauți pe pietrele lucioase ale caldarîmului. În momentul acela, în oglinda mobilă instalată în dreptul ferestrei salonului, apărea chipul soției sale, care-l urmărea cu privirea pînă ce trecea cu bine rigola adîncă din colțul străzii. Stătea așa la geam, într-o cămașă de noapte cu flori mari, cu bigudiuri din hîrtie de ziar în dreptul urechilor, și se bucura de aspectul îngrijit al soțului, mîndră și satisfăcută, de parcă ar fi fost exclusiv opera ei.

Cînd trecea în dreptul punctului de pază de la Nyboder, pe lîngă stîlpul înalt de care atîrna un clopot de alarmă, șeful de echipaj își muta umbrela în mîna dreaptă, pentru a putea sa-

[1] Important ordin danez instituit în 1219 de regele Valdemar al II-lea al Danemarcei.

luta cu mîna înmănușată, în caz că vreuna dintre santinele i-ar fi prezentat onorul militar, lucru la care ținea foarte mult și pe care-l remarca întotdeauna cu plăcere. După aceea făcea colțul și, trecînd prin Kamelgade, se îndrepta spre piața Amalienborg, unde era zilnic prezent la ora cînd trecea garda palatului. După ce asculta un timp muzica, se întorcea spre Store Kongensgade, și trecînd prin Borgergade, se îndrepta spre centru.

Aici era dincolo de granițele fostului său domeniu, aici nimeni nu-l mai cunoștea pe șeful de echipaj Olufsen, cel care fusese decorat de rege personal cu ordinul „Dannebrog" ; pe scurt, aici devenea un simplu pieton, care-și făcea plimbarea și pe care ceilalți trecători îl puteau lovi nepedepsiți cu cotul cînd treceau pe lîngă el. Cînd ajungea aici, spatele și genunchii se încovoiau involuntar și mai mult, și Olufsen, puțin înfricoșat, înainta poticnindu-se, din cauza picioarelor lui bolnave, prin mulțimea de trecători grăbiți. Nu trecea niciodată mai departe de Købmagergade. Tot ce se afla dincolo de această stradă nu mai era pentru el adevărata Copenhagă, ci un fel de periferie atît de depărtată, încît nici nu pricepea ce fel de sălbăticiuni locuiau acolo.

Pentru el, arterele principale ale orașului erau Adelsgade și Borgergade ; afară de acestea, mai făceau parte din lumea lui și cartierul Grønne-Svaerte-Regnegade, și birourile Vămii, împreună cu Holmen.

La întoarcere, numai după ce ajungea în dreptul ultimului atelier de perii din Antonistraede, sau după ce se abătea pe la biblioteca de împrumut „Jomfru Jordan" din Silkegade, ca să schimbe o carte pentru soția lui, o lua înapoi spre casă.

De obicei, însă, mai treceau cîteva ceasuri pînă ajungea în Hjertensfrydgade. Obișnuia să se oprească pe la toate răspîntiile ca să privească mulțimea și aglomerația de vehicule. În ciuda celor 80 de ani ai săi și a ochilor ce lăcrămau, avea încă o privire ageră pentru toate slujnicele și mai ales pentru cele care umblau cu brațele goale. Cînd se întîmpla ca vreuna să treacă foarte aproape de el, îi șoptea ceva, apoi o lua repede din loc, chicotind și cu capul în pămînt.

În mod obligatoriu se mai oprea și în fața magazinelor ca să privească mărfurile expuse în galantare și să-și memoreze toate prețurile, începînd cu îmbrăcămintea de corp din prăvăliile negustorilor de lînă și pînă la giuvaerurile și diamantele din vitrinele bijutierilor. Lucrul acesta nu-l făcea fiindcă s-ar fi gîndit vreodată să cumpere ceva — de altfel, ar fi fost și cu

neputință, deoarece soția lui, care-i cunoștea slăbiciunea pentru sexul frumos, nu-i lăsa niciodată bani. Îi plăcea să intre în magazine cu buzunarele goale, să se bucure de amabilitatea vînzătorilor, să spună că dorește să vadă diferite obiecte, să întrebe de prețurile celor mai scumpe, apoi să plece, asigurînd că o să mai dea pe acolo.

După-amiezile șeful de echipaj și le petrecea acasă, în salonul său, o încăpere scundă, care semăna cu o cabină de vapor și avea un rînd de ferestre mici spre stradă. Ședea aici în cămașă, cu o calotă pe cap și privea afară la cîrdurile de ciori aproape domesticite, care croncăneau pe acoperișurile caselor de peste drum, sau se războiau jos pe caldarîm în jurul lăzilor de gunoi ce zăboveau încă la ora aceea în porțile caselor de pe strada pustie și liniștită. Din cînd în cînd se așternea ca un văl peste ochii săi spălăciți. Capul îi luneca pe piept, iar gura i se rotunjea. Atunci nevastă-sa îi spunea, făcînd aluzie la mormăitul acela caracteristic pe care-l scotea șeful de echipaj cînd era gata să adoarmă : „Iar fierbi mazăre, tătucule ?" În fiecare după-amiază doamna Olufsen își avea locul de predilecție pe un scaun scund lîngă sobă, croșetînd și citind totodată cîte un roman deschis pe genunchi, ale cărui pagini le întorcea cu cotul, ca să nu se întrerupă din lucru. Dincolo, în odaia care avea ușa deschisă spre curte, ședea adeseori, cosînd, o fată bălaie. Era fata lor adoptivă, Trine. La geamul camerei ei, un canar sărea pe bețișoarele coliviei.

Doamna Olufsen era aproape tot atît de înaltă ca și soțul ei, însă mult mai voinică, avea un fizic de „jandarm călare", avea chiar și-o urmă de mustață sură pe buza de sus. Cînd o vedeai robotind dimineața prin casă, în cămașa de noapte înflorată, cu bigudiurile în păr, înfățișarea ei nu era prea atrăgătoare. După-amiază, însă, după ce punea corsetul și rochia neagră de merinos și după ce-și ascundea sub o bonetă cu panglici creștetul capului aproape pleșuv, aranjîndu-și buclele din dreptul tîmplelor cu atîta grijă, încît îi încadrau cu oarecare cochetărie obrajii nu cu desăvîrșire ofiliți, aproape că-ți venea să crezi ce se spunea în cartierul Nyboder despre frumusețea ei de odinioară.

Șeful de echipaj și soția lui alcătuiseră o pereche armonioasă și fericită.

Și dacă șeful de echipaj nu respectase totdeauna cu strictețe litera legii, în schimb se poate afirma că nevastă-sa fusese credincioasă pentru amîndoi, cu toate că în tinerețe nu-i lipsiseră admiratorii. Dacă ar fi să dăm crezare zvonurilor, un prinț

de la curte, veşnic în goană după femeile tinere din Nyboder ale căror bărbaţi plecau în curse lungi pe mări, o prinsese într-o seară la un colţ pe Haregade şi, după ce-i spusese cine era, îi făcuse o propunere galantă. Se pare că doamna ar fi făcut o plecăciune şi, lăsînd ochii în pămînt, l-ar fi urmat în tăcere pînă pe o alee întunecoasă şi izolată din spatele meterezelor [1]. Dar acolo, în locul acela singuratic, îl înşfăcase brusc pe prinţişorul cel mărunţel şi ofilit şi, aşezîndu-l de-a curmezişul pe genunchi, îi administrase din toată inima un toc de bătaie la fund, ceea ce nu a fost prima corecţie primită de la o femeie furioasă din Nyboder, dar, în schimb, fu cea mai zdravănă.

Consideraţia de care se bucura această pereche de bătrîni din partea concetăţenilor data de mult, şi căminul lor rămăsese şi acum locul de întîlnire preferat al diferitelor personalităţi de frunte din Nyboder. Puţine la număr erau casele din cartier în care tradiţiile de sociabilitate să fi fost atît de puternice ca în casa celor doi bătrîni din Hjertensfrydgade.

În afară de sărbătorile religioase obişnuite şi de celelalte zile de rugăciune şi de reculegere care se sărbătoresc de întreaga creştinătate cu mîncare îmbelşugată şi *punch* cald, ei mai serbau, an de an, şi o mulţime de aniversări de familie. Printre acestea se număra aniversarea intrării canarului Peter în sînul familiei ; apoi venea petrecerea pentru comemorarea zilei cînd fusese amputat degetul mare de la piciorul şefului de echipaj, operaţie petrecută cîndva, de multă vreme, şi impusă de o necroză. Dar mai importantă dintre toate era ziua cînd i se aplicau ventuze doamnei Olufsen, zi care cădea în fiecare primăvară cînd vremea se încălzea şi începea întotdeauna cu un *chokoladefrokost* [2] dat în cinstea bărbierului care-i făcea tratamentul.

La aceste ocazii, cei doi soţi primeau totdeauna vreo şapte-opt vechi prieteni ai casei, care de mai bine de patruzeci de ani îşi sărbătoreau în comun aniversările. Aşa, de pildă, erau maistrul dogar pensionar Bendtz, de pe Tulipangade, subofiţerul pensionar Mrup, din Delfingade, maistrul tunar Jensen şi maistrul mecanic Fuss, de pe Krokodillegade, toţi cu nevestele. Nici modul de desfăşurare a acestor reuniuni nu suferise timp de o generaţie vreo schimbare demnă de a fi amintită.

După ce toţi musafirii soseau şi se adunau în odaia care dădea spre curte, şeful de echipaj deschidea uşa salonului, unde

[1] Vechile fortificaţii ale oraşului Copenhaga.

[2] Traducere literală : mic dejun de ciocolată. Tradiţie daneză de a se oferi la aniversări un mic dejun alcătuit numai din diverse dulciuri pe bază de ciocolată.

era pusă masa, și poftea lumea la dejun cu aceeași glumă tradițională : „A sosit momentul să ne ocupăm de ceva". După ce fiecare invitat își ocupa locul și după ce gazda aducea la masă gîsca aburindă ori șunca, maistrul mecanic Fuss exclama tot atît de invariabil, răsturnîndu-se cu prefăcută uimire pe spătarul scaunului : „Nu, zău, doamnă Olufsen, dar știu că n-ați stat degeaba !" la care doamna Olufsen îl apostrofa cu termenul de „flecar bătrîn" și-și poftea musafirii să se simtă ca la ei acasă.

Se întîmpla uneori ca în asemenea momente ușa să se deschidă, lăsînd să apară un tînăr cu păr cîrlionțat, a cărui sosire era totdeauna salutată cu unanime exclamații de bucurie. Toți acești oameni vîrstnici se ridicau respectuos în picioare și-i întindeau mîna, iar fata adoptivă — micuța Trine — care își schimba brusc culoarea feței, se grăbea să-i aducă un scaun din camera alăturată, un tacîm curat și o farfurie caldă de la bucătărie.

Acest tînăr străin nu era altul decît chiriașul lui Olufsen, politehnicianul Sidenius, în vîrstă de 21 de ani, care locuia de multă vreme la parter, în cele două cămăruțe cu vederea spre curte ce țineau de apartamentul șefului de echipaj. În casa asta el era favoritul tuturor, și pe măsură ce farfuriile și carafele de rachiu se goleau, atmosfera se înveselea tot mai mult.

Dintre toți cei prezenți, singură micuța Trine, care servea oaspeții, rămînea tot timpul liniștită și tăcută. Turna băutura în pahare, aducea pîine, schimba farfuriile, mucărea lumînările, oferea sarea, ridica batistele căzute pe jos, aducea apă cucoanelor cînd le durea cîte ceva sau începeau să sughită, achitîndu-se de toate aceste îndatoriri fără vorbă și făcînd atît de puțin zgomot, încît nimeni nu-i observa prezența. Era ca și cum masa ar fi fost servită de un duh nevăzut. De altfel, o treceai ușor cu vederea, așa mică și neîmplinită cum era, în ciuda celor 19 ani ai ei. Bătrînii continuau să vadă în ea un copil, ba chiar un copil foarte neajutorat, și, într-adevăr, Trine era cam mărginită la minte.

Rămăsese orfană și o crescuse șeful de echipaj, fără să se știe nimic despre originea ei. Frumoasă nu era, și chiar pentru tînărul domn Sidenius nu însemna decît un instrument invizibil, care-i curăța ghetele și-i ducea rufăria la spălat.

După sosirea bolului cu *punch* și a feliilor de mere presărate cu zahăr, mesenii se distrau un timp intonînd cîntece vesele sau patriotice, cu care prilej se remarca în special vocea înaltă

de soprană a doamnei Fuss, mai degrabă puternică decît frumoasă.

În timp ce se cînta, Trine dispărea pe neașteptate, după ce se asigurase că nu lipsește nimic de la masă și toți musafirii erau serviți. Se ducea la bucătărie și, aprinzînd o lumînare la focul ce ardea în vatra deschisă, cobora scara abruptă și îngustă, o adevărată scară de vapor, pentru a așterne patul în camera de culcare a lui Sidenius. Acesta locuia în două încăperi mici, umede și întunecoase, foarte sărăcăcios mobilate, cu un scăunel cu mușama și o masă pliantă, pe care zăceau, vraiște, instrumente de desenat și coli mari de hîrtie, pline de linii trase cu creionul.

Trine punea lumînarea pe masă, deschidea o fereastră și rămînea o clipă visătoare, cu mîna rezemată de pervaz, privind spre curticica mărginită de o ulucă și de o latrină, asupra cărora luna arunca lumina ei romantică. Tresărea deodată, ca și cînd s-ar fi speriat de propriile ei gînduri, și se apuca răbdătoare să facă ordine în cameră. Aduna hainele aruncate pe scaune și le atîrna îndărătul perdelei din colțul odăii de dormit. Rînduia cărțile de pe masă și micile instrumente de desen, pe care le așeza în cutiile lor. Deși tînărul domn nu se obosise să-i dea instrucțiuni în această privință, ea știa locul fiecărui obiect și unde anume aștepta, ba chiar pretindea Peter-Andreas să-l găsească. Cu instinctul acela pe care-l dă dragostea chiar și ființelor foarte naive, învățase să-i afle singură obiceiurile ; îi ghicise dorințele și-i cunoștea acel labirint de toane și de capricii neprevăzute care țin de voința unui tînăr. Peter-Andreas îi spusese o dată pentru totdeauna — și cu acest prilej ridicase un deget și se strîmbase atît de crunt la ea, încît o umpluse de spaimă — că grija față de obiectele ce-i aparțineau trebuia să constituie principala ei menire în viață. Dumnezeu, îi mai spusese el, îi va cere socoteală în ziua judecății de apoi dacă-și realizase această menire.

Iată de ce Trine circula prin cele două odăițe și îngrijea de lucrurile lui cu sentimentul sincer că îndeplinește o misiune sfîntă ! Zăbovea, plină de evlavie, în micul dormitor, în timp ce făcea patul, așeza papucii la îndemînă și punea chibriturile pe marginea măsuței de noapte. Cînd, la urmă, lua perna ca s-o netezească, o strîngea o clipă la piept, închizînd ochii cu o expresie de fericire zugrăvită pe față.

Sus, în salon, petrecerea bătrînilor era în toi. Maistrul mecanic Fuss își luase ghitara și, cu toate protestele nevestelor,

începuse un cîntec deocheat : „O babă sătulă din Gammelstrand..."

Bărbaţii jubilau. Rîdea şi tînărul Sidenius, iar bătrînul maistru dogar Bendtz, în vîrstă de 84 de ani, rîdea în hohote. Soţiile însă se ridicaseră jignite de la masă şi se retraseseră în odaia dinspre curte, unde li se servea cafeaua, cu adaos de zahăr candel şi lichior de coacăze negre.

De obicei, musafirii nu plecau decît spre dimineaţă. Perechile porneau împăcate spre casă, într-o stare de beatitudine, cu mîngîieri, sărutări şi îmbrăţişări drăgăstoase în plină stradă.

In casa acestor bătrîni dornici de viaţă, care la vîrsta lor înaintată goleau încă fără teamă şi pînă la fund cupa plăcerilor, Peter-Andreas îşi găsise primul refugiu şi o libertate provizorie în drum spre acea ţară a fericirii întrezărită în visurile sale. Găsise aici înţelegere şi bunăvoinţă faţă de acele trăsături ale firii sale pe care cei de acasă voiau să le înăbuşe şi să le stigmatizeze ca fiind ale Diavolului.

Mai ales în primii săi ani de singurătate la Copenhaga fusese recunoscător acestui cămin şi întregului cartier Nyboder, atît de vesel şi de idilic. Nyboder însemna pentru el un crîmpei de provincie uitată în mijlocul capitalei. Mai tîrziu, pe măsură ce-şi mărea cercul de cunoscuţi, relaţiile lui cu cei doi bătrîni şi cu prietenii lor căpătară un caracter mai sporadic, fără a se întrerupe însă. Cît despre bătrîni, ei continuară să-l iubească şi să-i poarte de grijă ca unuia dintre ai lor. Cu toate că Peter-Andreas făcea tot ce putea ca să-şi ascundă sărăcia, familia Olufsen îşi dădu curînd seama de situaţie. Peter-Andreas s-ar fi culcat adesea flămînd dacă doamna Olufsen nu l-ar fi poftit cu mult tact să „guste un pic de brînză" sau „să-şi dea părerea" despre o şuncă fiartă chiar atunci.

Cu toate astea, bătrînii nu reuşiseră să-şi dea bine seama de adevărata lui fire. Oricît ar fi fost de vesel şi de vorbăreţ în anumite ocazii, despre el însuşi şi despre speranţele sale nu vorbea niciodată decît aşa, în glumă. De pildă, cînd era întrebat unde studiază, răspundea că învaţă la o şcoală de miniştri.

Tot astfel, păstra o tăcere încăpăţînată asupra familiei lui, deşi doamna Olufsen niciodată nu se dădea bătută şi încerca să-l tragă de limbă. Tînărul hotărîse că întregul său trecut era mort, uitat, şi nu-i îngăduia să-l tulbure nici măcar sub forma amintirilor. Se străduia să-şi primenească pînă în adîncuri cugetul, să şteargă orice urmă de umilinţă şi de amar din suflet, ca să ajungă asemenea unei lespezi de marmură hărăzită slovelor

strălucitoare de aur ale norocului și ale izbînzii. Așa se explică de ce nici pe masa lui de lucru și nici pe pereții camerei nu se zărea vreun portret care să-i amintească lui sau altora ceva despre căminul pe care-l părăsise. Peter-Andreas era hotărît să nu-l mai revadă decît în ziua în care va fi în măsură să ceară socoteală și să condamne.

Iată de ce, dacă ar fi murit pe neașteptate, nu s-ar fi putut găsi nici în cele mai secrete ascunzișuri măcar o scrisoare, măcar o însemnare care să lămurească cine e și de unde vine. Își schimbase pînă și numele, doar-doar va putea să-și uite cu desăvîrșire trecutul. Încetase să iscălească Peter-Andreas, semna pur și simplu Per, și suferea că nu poate să-și schimbe și numele de familie.

Cu vremea, toate legăturile cu casa părintească se reduseră la scrisorile scurte prin care confirma trimestrial sosirea mandatelor de bani de acasă, sume cu totul neîndestulătoare, date fiind cheltuielile mari necesitate de cumpărarea cursurilor, a instrumentelor de desen și de măsurătoare pentru studiile sale. Ca să-și poată cîștiga existența, fusese nevoit încă de la 18 ani să dea lecții de aritmetică într-o școală de băieți și să copieze desene tehnice pentru un meșteșugar. Uneori era tare deprimat și nu numai fiindcă se simțea umilit din cauza sărăciei lui și a faptului că era nevoit să dea meditații la școala de băieți, lucru despre care nu vorbea nimănui, ci mai ales pentru că studiile începeau să-l dezamăgească, după cum îl dezamăgeau și perspectivele ce păreau să i le ofere.

Cînd, cu patru-cinci ani în urmă, păsise pentru prima oară pragul Institutului politehnic, era plin de speranță și de încredere. Își închipuia institutul ca un fel de templu, o uzină solemnă a gîndurilor, în care, prin tunetele și fulgerele spiritului, se făureau viitorul fericit și bunăstarea omenirii eliberate. În realitate, nimerise într-o clădire urîtă și meschină, construită în umbra unei vechi episcopii. Localul avea o mulțime de încăperi întunecoase și triste, mirosind a mîncare și a tutun, în care cîțiva tineri stăteau aplecați asupra unor mese acoperite cu hîrtie, pe cînd alții, pufăind din lulele mari, își citeau notițele sau jucau cărți pe ascuns. Pe viitorii lui profesori și-i imaginase ca pe un fel de propovăduitori înfocați ai sfintei evangheliii a științelor naturii. Dar în sălile de cursuri dăduse peste niște dascăli bătrîni și uscățivi, nu prea mult deosebiți de profesorii din orășelul lui, de care abia se despărțise. Unul dintre ei, o adevărată mumie, cu un glas ce se stingea mereu în timp ce-și

ținea cursul, din care cauză era nevoit să soarbă din cînd în cînd cîte-o înghițitură dintr-o sticlă cu doctorii adusă de acasă, continua să predea pe baza unor amintiri de pe vremea lui Hans Christian Orsted [1]. Altul, profesorul Sandrup, care preda o materie destinată anume viitorilor ingineri, purta cravată albă și semăna mai mult cu un pastor. Profesorul Sandrup avea o oarecare faimă de teoretician, dar era un pedant, care-și exagera scrupulele de pedagog pînă la elaborarea unor definiții lungi, formulate științific, ale celor mai simple unelte, ca, de pildă, topoare, roabe etc., pretinzînd studenților să le repete cuvînt cu cuvînt cînd se prezentau la examene.

Văzînd toate acestea, Per înțelese că a fi un inginer capabil nu înseamnă, cel puțin în zilele noastre, să fii un erou mîndru și aventuros, care colindă lumea, așa cum și-l imaginase el mai înainte, ci un birocrat comun, o conștiincioasă mașină de calculat, un fel de tabelă vie de socotit, țintuită pe o planșă de desen. Marea majoritate a colegilor săi, mai ales cei care, după părerea profesorilor și a colegilor, promiteau cel mai mult, nu visau decît să obțină cu timpul un post, cît de modest, dar sigur și permanent, care să le îngăduie să-și organizeze o existență confortabilă, să devină capi de familie, să aibă o mică gospodărie, o căsuță cu grădiniță, și după patruzeci de ani de serviciu conștiincios, să capete o pensioară cît de mică, o decorație oarecare sau titlul de consilier juridic.

Per nu era ispitit cîtuși de puțin de astfel de perspective. Nu se simțea făcut pentru o asemenea viață banală și pentru o fericire atît de ieftină. Simțea că în arterele lui curge sîngele unui cuceritor și pretindea un loc de frunte la ospățul vieții, în rîndurile oamenilor liberi.

De altfel, își alesese de mult calea spre această mîndră și mult dorită neatîrnare. În timp ce urma cu oarecare regularitate cursurile și seminariile, fără a-și neglija nici îndeletnicirile mărunte, dar umilitoare, care-i asigurau traiul, întocmise, neștiut de nimeni, niște planuri pentru o mare lucrare hidrotehnică, o reglementare a cursului apelor unui fiord, plan pe care-l concepuse încă din primii ani de studii la Copenhaga. Originea proiectului era încă și mai veche, chiar din timpul adolescenței, și anume din vremea cînd în orășelul său se discutase îndelung despre dezvoltarea navigației lîncezinde a fiordului prin efectuarea unor lucrări de adîncire, de reglementare a curentului apei și de reconstrucție a portului.

[1] Fizician danez. Descoperitorul electromagnetismului. Fost rector al Institutului politehnic din Copenhaga (1777—1851).

Acest proiect, față de care tatăl său avusese numai cuvinte pline de dispreț, pentru că provocase mare frămîntare printre cetățeni, fusese părăsit în cele din urmă. Per visa încă de pe atunci să realizeze el acest plan măreț și să abată, o dată cu mișcarea curenților marini, fluviul de aur al comerțului mondial spre portul acela sărăcăcios. Visul de a deveni binefăcătorul unui orășel care fusese martorul umilinței sale nu-l părăsise de fapt niciodată. După vizita neizbutită din timpul vacanței de Crăciun, visul acesta pusese și mai mult stăpînire pe el și nu-i dădea pace în singurătatea în care trăia. Devenise o idee fixă, în care vedea, cu un fel de convingere aproape religioasă, menirea ce i-o hărăzise destinul și către care trebuia să tindă.

Lucrase la acest proiect timp de trei ani, adică din clipa cînd învățase să întocmească un profil de canal după curbele de nivel ale unui plan de stat-major. Noapte de noapte furase din ceasurile de odihnă ca să calculeze suprafețe de teren și vitezele curenților, ca să deseneze stăvilare cu fascine, taluzuri, capete de pod.

An după an își dezvoltase planul, adăugînd mereu cîte ceva nou și transformîndu-l într-o lucrare tot mai amplă. Sub influența unor cunoscute reviste germane de specialitate, pe care și le procurase, ajunsese la ideea de a prelungi calea destinată vapoarelor de cealaltă parte a orașului, sub forma unui canal sau a unui sistem de canale, după modelul celor olandeze. În cele din urmă alcătuise proiectul gigantic de a realiza o rețea de largi artere navigabile care să unească toate rîurile mai importante ale Iutlandei de Mijloc, precum și lacurile interioare și fiordurile adînci, legînd astfel cu marea ogoarele cultivate și orașele noi în curs de dezvoltare.

Ori de cîte ori gîndurile lui zburau la depărtări atît de mari, se simțea cuprins de descurajare. Duhurile neputinței își făceau sălaș în jurul mesei de lucru și-și băteau joc de visurile lui măreție. „Ești nebun ! îi strigau ele. Nu spera că ți se va îngădui să realizezi ceva în această țară înainte de a fi ajuns un bătrîn cărunt. La noi, cînd un tînăr manifestă altă ambiție decît aceea de a se cocoșa în fața unui birou, înseamnă că e obraznic, iar inginerul care vrea să-și păstreze considerația concetățenilor și încrederea superiorilor nu trebuie să năzuiască la altceva decît să obțină prin decret regal un post de asistent la Drumuri și Șosele. Ai uitat ce ți-a spus cu atîta seriozitate părintească profesorul Sandrup, respectabilul tău dascăl, omul lui Dumnezeu ? ! Cînd la un examen te-ai apucat să-i debitezi,

deși nimeni nu-ți ceruse, tot ce ai învățat din revistele germane moderne, a zis :«Tinere, silește-te să-ți înfrînezi pornirile premature de independență !» Nu-i așa ? Cuvinte pline de învățăminte, care promiteau mult !"

Totuși, gîndurile de acest fel zăboveau rareori în cugetul lui Per. Era prea tînăr pentru asta, și firea lui prea schimbătoare. O plimbare bună, ocheada unei fetișcane frumoase, o masă festivă la cei doi bătrîni sau o seară petrecută cu cîțiva prieteni într-o cafenea ajungeau de obicei ca să alunge norul de tristețe ce-i stăruia pe frunte.

Mai ales femeile aveau un efect sigur ori de cîte ori buna lui dispoziție era amenințată de un nor. Avea acum 21 de ani, și farmecele sexului frumos puneau tot mai mult stăpînire pe imaginația lui, deschizîndu-i orizonturi noi.

Într-una din seri intră, în tovărășia unui prieten, într-o cafenea elvețiană de modă veche, locul de întîlnire favorit al unui cerc de literați și de artiști în parte ratați. În timp ce însoțitorul său îi indica printre consumatori cîțiva artiști și scriitori ai zilei foarte discutați, atenția lui Per fu atrasă de prezența la bufet a unei femei tinere și frumoase, o ființă înaltă și zveltă, cu un păr splendid, blond-roșcat.

— Asta-i Lisbeth cea cu părul roșu, îi explică prietenul. Ea a servit drept model lui Iversen pentru Venus și lui Petersen pentru Susana. Nu-i urîtă, așa-i ? la te uită ce piele fină are !

Din ziua aceea, Per deveni unul dintre obișnuiții cafenelei elvețiene, mai ales la ore cînd nu era lume multă. Fata aceasta tînără îl captivase. Atracția se dovedi a fi reciprocă, încît, peste puțin și fără prea multe mofturi, ajunseră la relații intime.

Cu timpul Per începuse să dea atenție aspectului său exterior. Era voinic și bine legat, o frunte dreaptă, părul închis, cîrlionțat și ochi mari, albaștri, sub sprîncene îmbinate. Pe buza de sus a gurii energice se desena un început de mustață. Mulțumită îngrijirilor materne ale doamnei Olufsen, păstrase într-o oarecare măsură aerul sănătos al adolescenței, și obrajii nu pierduseră cu desăvîrșire culoarea trandafirie căpătată la țară. Cînd se afla printre oameni, i se întîmpla să zîmbească fără să-și dea seama, și zîmbetul acesta cam absent îi dezamăgea adeseori pe cei care nu-l cunoșteau bine și credeau că e o fire copilăroasă, în perfectă armonie cu viața.

Nu reușise încă să se dezbare cu totul de provincialul dintr-însul. Cînd își îmbrăca, însă, costumul cel bun, arăta foarte elegant, fiindcă se ținea drept și avea mișcări pline de distincție. Deși ducea deseori lipsă de bani, îmbrăcămintea nu era niciodată neglijată. În orice caz, era totdeauna pus la punct cînd ieșea în oraș. Avea de pe acum destulă experiență ca să-și dea seama că în viață sînt momente cînd albeața imaculată a unei cămăși sau croiala impecabilă a unui palton au mai multă importanță pentru viitorul unui tînăr decît munca plină de trudă și de abnegație de-a lungul unui mare număr de ani. Mai știa și că atîta timp cît aparențele erau salvate, nimic nu era pierdut. În schimb, acasă nu se sinchisea de ținuta lui, ba chiar faptul că purta la infinit niște boarfe rupte și vechi îi dădea un sentiment de confort și de mulțumire.

Cafeneaua aceea, al cărei client permanent devenise și unde irosea mai mulți bani decît avea curajul să recunoască față de el însuși, era așa-numita „Gryde“ [1], o speluncă unde se întîlnea de predilecție clica artiștilor „independenți“ din opoziție, unii mai tineri, cîțiva mai în vîrstă, toți însă într-o nepotrivire mai mică sau mai mare cu vîrsta lor adevărată, adică părînd fie neîmpliniți, fie îmbătrîniți înainte de vreme. Aici îl puteai întîlni în fiecare seară pe pictorul Fritjof Jensen, autorul unor marine despre care se vorbea mult, o matahală de om, o figură de viking, în mantaua lui de marinar, cu părul și barba ondulate, un artist genial și plin de imaginație, tovarăș fermecător și vesel la o halbă spumoasă de bere, dar lipsit de caracter și de seriozitate. Te puteai bizui pe el cît pe un băiat la vîrsta ingrată.

Tot aici îl găseai în fiecare dimineață, retras într-o solitudine melancolică, pe Enevoldsen, un poet bolnav, ștergîndu-și ochelarii, mîngîindu-și singur mîinile, ori savurînd cu un aer absent o țigară de foi. De ani de zile frecventa cafeneaua aceea. Și în timp ce se îndeletnicea cu tot felul de ocupații mărunte, își cizela versurile înflăcărate, mici capodopere, care aduceau o notă cu totul originală în poezia daneză. Aici venea și portretistul naturalist Jørgen Hallager, cu mutra lui de buldog, un agitator și un anarhist care voia să răstoarne lumea, să reformeze arta, să desființeze toate academiile și să-i spînzure pe toți profesorii, deși el personal trăia din munca pașnică de retușer în atelierul unui fotograf. Mai obișnuia să vină și bătrînul zeflemist, gazetar și umorist Reeballe, un fel de pitic cu

[1] *Gryde* : **marmită.**

perucă și cu picioarele crăcănate, cu ochi strălucitori, ciuguliți parcă de viermi, cu o barbă lungă și gălbejită, ca de țap, revărsată pe plastronul murdar al cămășii — victimă inepuizabilă pentru caricaturiștii revistelor umoristice. Se plimba printre mese, adeseori beat, molfăind cîte un muc de țigară în colțul gurii, cu o mînă ori cu amîndouă mîinile la spate, vîrîte sub centura pantalonilor. Se așeza ici și colo la cîte o masă, uneori alături de oameni cu desăvîrșire necunoscuți, și se amesteca în discuția lor, trăncănind vrute și nevrute. Și el era un reformator al lumii, dar un reformator în spirit clasic. Idealul său era Socrate. Era adeptul unei cunoașteri clare și raționale. În momentele sale de confuzie maximă îi plăcea să se bată cu pumnii în piept, poreclindu-se „ultimul grec autentic".

Deși mult mai tînăr decît aceștia și deși nu făcuse nici o încercare de a se apropia de ei, Per avu cinstea să fie acceptat în cercul lor ; asta se datora în parte — cum spusese o dată Fritjof Jensen — „coloritului frumos și pictural al obrajilor tăi rumeni", dar mai ales legăturilor sale cu Lisbeth, copilul răsfățat al tuturor.

În adevăr, cîțiva dintre obișnuiții cafenelei își datorau reputația în mare măsură părului mătăsos, minunat colorat și obrazului ei luminos ; își manifestau recunoștința adoptînd pe adoratorul temporar, chiar dacă tînărul nu aparținea tagmei sfinte a artiștilor.

Totuși, Per continuă să se simtă străin în mijlocul lor. Lua rareori parte la discuții, nu atît din modestie, cît fiindcă n-avea nici o înclinație spre pictură sau poezie. Pentru fantezia lui, proiectele făurite erau o hrană îndestulătoare.

Per era atît de obsedat de opera pe care o plănuise, încît în mintea lui nu mai rămînea nici un locșor pentru artă. Totuși, nu se mulțumea să fie un spectator indiferent. Oamenii aceștia ciudați, capabili să se înfurie din pricina unei greșite combinații de culori sau să cadă în extaz în fața a patru strofe rimate, ca și cînd soarta întregii omeniri ar fi depins de ele, îi ofereau satisfacții secrete. Per savura astfel de scene cu încîntarea cu care ar fi asistat la reprezentarea unei comedii, și în sinea lui îi venea să rîdă văzînd că pînă și Lisbeth se lăsa dusă de vîrtej și, mîndră de rolul pe care-l jucase trupul ei în procesul creației artistice, dorea să-și închine întreaga viață glorificării frumuseții.

Printre oamenii întîlniți la cafenea, unul îi arăta lui Per o simpatie deosebită ; nu aparținea nici el acestui cerc și, în

general, nu era prea bine văzut de ceilalți. Era un tînăr evreu care se numea Ivan Salomon, fiul unui bogătaș din Copenhaga, o făptură măruntă, vioaie ca o veveriță, cu ochi căprui, totdeauna zîmbitor, dornic de a face servicii și foarte încîntat că evoluează în cercul acela de artiști celebri. Visul ambițios al acestui om era să poată descoperi un geniu pe care să-l sprijine, astfel că era veșnic în căutarea unui talent ascuns sau nerecunoscut, al cărui protector să poată deveni. Ori de cîte ori întîlnea la cineva trăsături mai puțin obișnuite, cum ar fi, de pildă, niște ochi adînci, o frunte energică sau chiar o chică încîlcită, le considera drept indicii ale unor însușiri rare. Circulau o serie de anecdote pe seama deziluziilor ce le suferise în această privință.

Acum, speranțele lui Salomon erau ațintite asupra lui Per, care se simțea însă cam stingherit de atențiile și lingușirile lui.

Fusese neplăcut impresionat cînd îi spusese zîmbind și făcînd o aluzie directă la succesul lui rapid pe lîngă Lisbeth că era un Aladin autentic, un copil al norocului, pe a cărui frunte crăiască degetul unui zeu scrisese : „Am venit, am văzut, am învins". În sinea lui, Per fusese mișcat, desigur, de aceste cuvinte, care făceau să vibreze corzile cele mai ascunse ale vieții sale afective. Singurul lucru care-l durea și-l umilea era că auzea această profeție, pentru prima oară, tocmai din gura unui omuleț atît de ridicol.

Într-una din seri, Per sosi la „Gryde" aproape de miezul nopții și nimeri în toiul unei bacanale furtunoase. Jensen — „marele Fritjof", cum îi spuneau toți — vînduse o pînză de patru coți, „Furtună pe Marea Nordului", unui angrosist de unt, și cu această ocazie oferea o petrecere. În mijlocul unei camere despărțite printr-un coridor de restul localului se aflau un șir de măsuțe puse una lîngă alta, în jurul cărora luaseră loc vreo douăzeci de persoane. Pe mese se aflau două boluri pline cu *punch* de șampanie, ornate cu ramuri de viță. Înconjurat de nori de fum de țigară, Fritjof trona ca un zeu în capul mesei. În fața lui se afla un pocal uriaș, proprietate personală, botezat „Adîncurile" ; atît din privire, cît și din glasul lui ghiceai că nu mai e treaz. De mai bine de douăzeci și patru de ore chefuia neîntrerupt prin pivnițele cu stridii, [1] prin bordeluri, în pădure și în cramele de vin, tîrînd după el pe prietenii întîlniți întîmplător în cale și pe prietenii prietenilor.

[1] Restaurante speciale, instalate în subsoluri, unde se servesc numai stridii și vinuri.

Se ținură un șir de toasturi. Un tînăr cu trăsături de Mefisto se cocoță pe scaun și strigă cît îl ținu gura un „trăiască" adresat cuiva care nu era de față, un oarecare doctor Nathan, personaj despre care Per auzise deseori vorbindu-se aici și totdeauna cu foarte multă admirație. Era critic literar și popularizator de scrieri filozofice, socotit drept conducător spiritual al unor anumite cercuri de intelectuali mai tineri, dar, nemulțumit de stările de lucruri din Danemarca, se stabilise la Berlin. Per nu aflase nimic altceva despre acest om, deși era greu să citești un ziar sau o revistă umoristică fără să dai peste numele „doctorului Satan", cum era poreclit invariabil în aceste publicații.

Ceea ce-l împiedicase pe Per să ceară informații mai ample despre acest personaj fusese originea lui evreiască. Nu-i plăcea acest popor și nu avea nici o înclinație pentru oamenii de litere. Unde mai pui că „doctorul" ținuse cursuri chiar la universitate, leagăn otrăvit de teologie al întregii protipendade intelectuale mic-burgheze, care în ochii lui Per reprezenta adevărata cauză a nenorocirilor țării sale.

Vorbitorul cel tînăr și palid, care se cocoțase pe scaun și gesticula cu entuziasm, era poet și se numea Poul Berger. În asentimentul general al tovarășilor de băutură, îl proclamă pe Nathan — eroul său, apoi — dumnezeul său, pentru ca, după ce-și goli paharul, să-l sfărîme în cinstea lui în mîini, astfel încît sîngele începu să-i șiroiască de-a lungul degetelor.

Per rămase cu gura căscată. Avea impresia că se află într-un balamuc.

Pe măsură ce orele treceau, numărul comesenilor continua să crească. Fură nevoiți să aducă mese pentru noii-sosiți, și pentru a nu deranja pe cei instalați dinainte, mesele noi nu fură așezate în continuarea celor vechi, ci pe lături, pînă cînd întreaga formație alcătui o cruce. Un urlet izbucni deodată, însoțit de o puternică bubuitură în masă. Era glasul lui Fritjof :

— Nu vreau să fim adunați aici sub acest blestemat semn galileean ! Mi-e greață de atîta evlavie ! Să formăm o potcoavă ! Să ne legăm cu Diavolul, cinstindu-i încălțămintea ! Mutați-vă, prieteni !

Cînd i se făcu pe plac și se așezară din nou după toată această tevatură, Fritjof își ridică pocalul plin și spuse :

— Te salut, Lucifer ! Agitator divin ! Tu, pavăză a tuturor bucuriilor și a tuturor libertăților ! Dumnezeu al tuturor fiilor Satanei !... Hărăzește-mi și de-aici înainte mulți angro-

sişti de unt dolofani şi-ţi voi închina un altar din cochilii de stridii şi din sticle de şampanie goale ! Hei, jupîne !... Gripomenus !... Mai adă vin !... O mare de vin !... O cristelniţă de vin !... Prieteni !... Hei... nu s-aude ?!...

Patronul, un elveţian mărunţel, purtînd vestă, apăru în pragul uşii care dădea spre cafeneaua de mult închisă şi cu luminile stinse. Ridicînd din umeri şi gesticulînd a părere de rău, îi rugă pe domni să-l scuze, dar el nu mai avea curaj să servească ceva la ora aceea. Trecuse de ora două, şi gardianul îi bătuse binevoitor în geam ca să-l prevină.

— Ora ?... Ce oră ? strigă Fritjof. Noi sîntem zei, Gripomenus ! Orele sînt pentru croitori şi pentru cizmari !

— Da... dar şi pentru patronii de cafenele, din păcate... răspunse omuleţul, cu capul plecat într-o parte şi mîinile împreunate la piept.

Simţind că gluma lui avusese succes, adăugă că s-ar bucura să-i revadă pe domni a doua zi, dînşii putînd veni oricît de devreme pofteau.

— Deschidem la şapte dimineaţa, adăugă el.

Atunci Fritjof se lăsă pe spătarul scaunului şi-şi vîrî adînc mîna în buzunarul drept al pantalonilor.

— Vreau vin ! strigă el şi scoase din buzunar un pumn de monede de aur, pe care le aruncă pe masă şi care se împrăştiară, zornăind pe jos, în toate direcţiile. Ăsta-i untul ! exclamă Fritjof. Mai vreţi ?... Beţi, prieteni... Lasă gunoiul ăsta de pe jos... noi nu sîntem nişte mic-burghezi !

Exaltarea aceasta li se păru celorlalţi prea olimpiană. Treziţi ca prin farmec, se înghesuiră să adune aurul de pe jos, în timp ce Fritjof continua să urle :

— Vin ! Vreau vin şi femei !... Vin ! Am zis !

Totuşi, treptat, gaşca se sparse. Patronul îi luă pe rînd deoparte şi-i rugă cu frumosul... „din cauza gardienilor"... să părăsească localul, convingîndu-i să plece cîte unul pe o uşă din fund. Numai Fritjof se arăta neînduplecat şi continua să strige.

Pînă la urmă nu rămase decît Per. Cînd dădu şi el să plece, Fritjof îl trase de mînecă, îl copleşi cu rugăminţi, apoi îl ameninţă şi, gata să izbucnească în plîns, îl imploră să mai stea.

Per se lăsă convins. Socotea că Fritjof nu putea fi lăsat singur în starea aceea de surescitare. Făgăduiră că vor fi liniştiţi, şi Gripomenus le aduse cafele şi coniac, după care se retrase cu paşi mărunţi spre cămăruţa sa, dînd din cap.

Fritjof își rezemă coatele de masă și-și propti între palme capul bărbos. Se posomorîse brusc și privea în pămînt, cu ochii pe jumătate închiși.

Așezat în fața lui, la celălalt capăt al mesei, Per își aprinse o țigară. Un singur bec de gaz, cu flacăra pe jumătate coborîtă, ardea chiar deasupra capetelor lor. Restul încăperii, deși mare, se deslușea clar prin vălul cenușiu de praf și de fum de țigară. De jur împrejur, o mulțime de mese și de scaune goale rămăseseră în poziția în care le părăsiseră oaspeții. Pretutindeni pe mese vedeai scrum de țigară, dopuri de șampanie și pahare sparte. Acum, însă, domnea peste tot o liniște care, după larma de pînă atunci, părea atît de desăvîrșită, încît ai fi zis că fiece zgomot va trezi un ușor ecou în toate ungherele.

Văzînd că Fritjof continuă să tacă, Per își închipui că ațipise. De aceea, ridică paharul, îl ciocni de paharul lui și spuse :

— Noroc !

Dar în loc să răspundă la gestul lui Per, Fritjof se porni să vorbească melancolic despre moarte. Aruncînd lui Per priviri tulburi din ochii săi aproape orbi, îl întrebă dacă nu simțise vreodată o strîngere de inimă gîndindu-se „la ceea ce... urmează dincolo de mormînt".

Per, care nu cunoștea astfel de neliniști și, în orice caz, era încă prea preocupat de viața de aici pentru a se gîndi la o eventuală viață viitoare, crezu în primul moment că celălalt făcuse o glumă și începu să rîdă. Dar Fritjof îl apucă de braț și-i zise pe un ton jumătate înfricoșat, jumătate poruncitor :

— Taci, omule ! Să nu blestemăm ! Vouă, mucoșilor, vă vine ușor să vorbiți, dar așteptați să vedeți cînd vi s-or ivi primele fire albe la tîmple. Atunci o să simțiți și voi un fior ciudat prin trup cînd vă veți gîndi că distinsa voastră persoană va servi odată drept prînz de gală cîtorva sute de viermi flămînzi. Un ușor surplus de grăsime la inimă și... gata ! O pernă umplută cu rumeguș, opt cuie în capacul sicriului și, poftiți, masa e servită ! Să nu abjurăm de la nimic, așa zic eu ! Poate că o fi existînd totuși ceva în plus dincolo de stele în afară de ce visează profeții evrei din zilele noastre. Și-atunci, ce ?... Crezi că nu va sosi o zi a răfuielilor și pentru noi... pentru noi toți ? Ne închipuim că sîntem tare deștepți... Da, da ! Dar mai fericiți sîntem ?... Noroc !

Per făcea ochi mari. Se holba la ursul ăsta bărbos, la acest pontif al bucuriilor vieții și al cultului frumosului, care în-

tr-o clipă se dezvăluise a fi frate spiritual cu taică-său și cu maică-sa, un duh subpământean, ale cărui cele mai intime fibre sufletești pluteau în lumea umbrelor, rotindu-se în jurul mormîntului și al judecătorului din lumea de apoi, înfricoșat de acele puteri ale luminii pe care, doar cu o clipă înainte, le invocase cu atîta semeție.

Și nu a fost singura dată cînd îi fu dat lui Per să întrevadă realități sufletești uimitoare la acești „independenți", să surprindă reversul medaliei, o parte întunecată, un rest nebiruit al unui eu primitiv, care, în clipele de descumpănire, dădea o luptă grotescă împotriva eului nou. Așa, de pildă, pînă și lui Reeballe, „ultimul grec autentic", i se întîmpla, cînd era, prin excepție, treaz, să se ia aprig la trîntă cu conștiința sa ; iar cînd pe Lisbeth o apucau durerile de șale, sau cînd se temea să nu fi rămas gravidă, scotea din dulap cartea de psalmi primită la confirmare. Încetul cu încetul, în spiritul lui Per începea să se contureze o reprezentare a cauzelor care paralizează forțele omenești și transformă lumea într-o vastă instituție de paralitici. După cum aici, în cercul acesta de oameni, unul căuta să se consoleze golind o sticlă de băutură, altul înăbușindu-și vocea interioară prin trăncăneli puerile și prin farse sălbatice, un al treilea se închidea în găoacea sa cu ajutorul unei autoanestezii artistice, ca melcii pe timp de furtună, iar un al patrulea se pierdea în visări deșarte cu privire la o viitoare frăție anarhistă între oameni. Tot astfel precum oamenii din lumea largă luptau împotriva stafiilor, în timp ce viața, cu față rumenă și zîmbitoare, îi îmbia de pretutindeni la ospățul ei. Per cunoștea prea bine toate aceste aspecte încă din casa părintească.

Se simți cuprins dintr-o dată de un sentiment amețitor, de convingerea că el nu-i ca ceilalți oameni, că e o excepție și, grație unei întîmplări fericite, sfărîmase încă de copil cătușele cu care erau ferecate chiar și spiritele cele mai libere ale vremii. Cuvintele lui Ivan Salomon privitoare la norocul său „aladinic" și la cele scrise de zei pe fruntea lui căpătară brusc un înțeles nou, cu mult mai cuprinzător.

Esențialul era să vrea, să vrea cu înverșunare și fără teamă, să ceară, și toate comorile vieții vor fi la picioarele sale !

Așadar, avea totuși sînge de rege. Coroana de stăpînitor era așezată pe creștetul său, iar cineva o și văzuse strălucind și citise inscripția de pe ea : „Vin, văd, învîng !"

Capitolul III

După multe ezitări, Per hotărî într-o zi să facă sul cîteva din proiectele sale, să-şi ia şi caietele cu calcule şi să le ducă profesorului Sandrup acasă, rugîndu-l să examineze planul privitor la canale şi la reglementarea apelor fiordului, după care să-i comunice părerea lui. Profesorul îşi ridică privirea, îşi puse în tăcere ochelarii pe nasul lung, apoi îşi drese glasul şi mormăi nemulţumit. Înzestrat cu însuşirea neplăcută de a scoate imediat la iveală punctele slabe ale unei lucrări, însuşire ce se dezvoltă cu trecerea anilor la profesorii bătrîni, Sandrup descoperi pe loc o greşeală în calcularea vitezei curenţilor.

Per nu putea să nege greşeala şi nici importanţa ei pentru întregul plan. Roşi ca un rac şi nu încercă să se apere.

Atunci profesorul îşi scoase ochelarii, admise că munca depusă de studentul său dovedea interes şi silinţă şi-l sfătui stăruitor să nu-şi mai irosească timpul cu astfel de încercări fără rost, ci să se dăruiască deplin studierii temeinice a materiilor prevăzute la examene.

Acasă, Per îşi examină din nou temeinic planurile. Adevărat, greşeala era evidentă şi se strecurase chiar de la început în calculele asupra vitezei curenţilor. Rectificarea ei, aşa cum văzuse foarte bine profesorul Sandrup, ar fi provocat scăderea nivelului apei sub nivelul apelor mării din cauza nivelului mediu al apelor în punctul cel mai coborît al rîului ; cu alte cuvinte, întregul său plan era clădit pe o bază greşită şi, deci, irealizabil.

Şi Per roşi din nou de ruşine... vedea prăbuşindu-se implacabil în ţărînă măreaţa lui împărăţie. Timp de mai bine de o oră rămase aşa, aplecat asupra mesei, cu capul între mîini, fără să facă nici o mişcare.

Apoi se ridică deodată şi, aruncînd de-a valma planuri şi calcule în sertarul dulapului, îşi aprinse o ţigară, ieşi în oraş şi intră într-o sală de biliard, unde-şi petrecu toată după-amiaza, numai în cămaşă, plimbîndu-se agitat de colo pînă colo, jucînd cu oricine accepta să-i fie partener. Mişcările lui erau totuşi neobişnuit de precise şi cîştigă partidă după partidă. Nimeni nu trebuia să-şi dea seama ce înfrîngere zdrobitoare suferise în ziua aceea.

Mai tîrziu, spre seară, se întîlni cu o cunoştinţă, care avea un bilet în plus la un carnaval al studenţilor şi artiştilor şi era dispus să-l dea cu jumătate de preţ. Per îl cumpără pe loc.

În seara următoare Per se afla într-un colț întunecos și pustiu din piața Frue, cu gulerul ridicat ; aștepta pe cineva. Ningea. Piața se întindea pustie în fața lui — nu zăreai țipenie de om. Pe stratul proaspăt de zăpadă ce se așternuse în jurul bisericii nu se vedea nici urmă de pași. Cele două statui ale lui Moise și David din fața intrării bisericii purtau peruci mari, albe. Cu capetele astfel împodobite și cu mantalele lor negre, semănau cu niște magistrați de pe timpul lui Holberg [1].

Persoana așteptată era o doamnă tînără, pe care Per o întîlnise la carnaval și cu care dansase aproape tot timpul. N-avea mare nădejde că va veni — era prima lui aventură amoroasă cu o adevărată doamnă. De altfel, partenera lui nu-i făcuse nici o promisiune, ba chiar refuzase aproape, cu un zîmbet stînjenit, rugămintea lui îndrăzneață.

Orologiul din turnul bisericii bătuse de mult 9, și Per tocmai se gîndea să se întoarcă acasă, cînd auzi pe cineva tușind încet îndărătul lui. Era un comisionar, care, după ce îl întrebă cum îl cheamă, îi întinse o scrisoare.

Per se grăbi să ajungă sub lumina celui mai apropiat felinar și, în timp ce nările i se dilatau ca să inspire parfumul de violete al scrisorii, citi :

„E de la sine înțeles că nu voi veni. În schimb, voi încerca să obțin pentru dumneata o invitație la recepția pe care o dă duminica viitoare industriașul Fensmark. Cred că va fi nevoie de cavaleri pentru dans."

Scrisoarea nu era semnată. În schimb, avea un post-scriptum :

„Sînt foarte supărată pe dumneata. Sper că-ți este oarecum rușine."

Per vîrî scrisoarea în buzunar cu un zîmbet satisfăcut. Se gîndea la Lisbeth. În sfîrșit, putea să-i facă vînt. De fapt, era de mult scîrbit de genul acesta de fete ale tuturora, de grosolănia și de necinstea lor, de puricii și de camerele lor murdare. Era timpul să înceapă o viață erotică mai bogată, mai demnă de el. În imaginația lui se desfășura o perspectivă emoționantă de aventuri galante : întîlniri periculoase, plimbări secrete în

[1] *Ludvig Holberg* (1684—1754), mare poet și dramaturg danez. A scris numeroase comedii satirice.

trăsură, strîngeri tainice de mînă pe sub masă, sărutări furate la adăpostul unui evantai, mărturisiri timide...

Trecuse de Skoubogade și se pregătea să dea colțul spre Vimmelskaftet. Tocmai trecuse în revistă o frumoasă galerie de siluete vii, cînd, deodată, îi scăpă o înjurătură. Un domn mărunțel, purtînd o haină de blană de samur și o umbrelă mare, venea drept spre el pe același trotuar. Deși umbrela îi masca toată partea superioară a corpului, Per îl recunoscu numaidecît după pașii lui grăbiți. Era Ivan Salomon.

Per o luă repede spre marginea trotuarului, vrînd să traverseze strada, ca să evite întîlnirea, dar era prea tîrziu.

Auzi un strigăt de bucurie :

— Domnule Sidenius !... Dumneata ești, domnule Sidenius ?...

Și fu nevoit să se oprească.

— Dacă ai pornit spre „Gryde", te sfătuiesc să renunți, continuă Salomon. Tocmai vin de-acolo. E o plictiseală insuportabilă. Afară de Enevoldsen, nu-i nimeni ; scumpul nostru poet își șterge cu un aer absent ochelarii. E absolut evident că întîmpină mari dificultăți în stabilirea locului unde trebuie să pună virgula. Hai în altă parte. Sper că-mi vei face plăcerea să iei masa cu mine. Ești liber, nu ?

Per știa bine că trebuia să renunțe de la început la orice rezistență, căci n-ar fi putut ridica nici o obiecție pe care Salomon să nu fi fost în stare s-o nimicească pe loc. Pe de altă parte, nici nu prea avea chef să se întoarcă acasă și să-și strice iar dispoziția amintindu-și de ce se afla în dulapul lui. De dormit, tot nu putea dormi, și fiindcă omul acesta dorea să-l invite... fie !

Peste puțin, ședeau tolăniți pe-o canapea de pluș de culoarea vinului rubiniu în restaurantul elegant al unui hotel deschis de curînd și frecventat mai ales de aristocrați din provincie și de ofițeri. Pardoseala localului era acoperită cu un covor prețios de Bruxelles, iar pe pereți erau oglinzi mari. Chelnerii, în frac, serveau tăcuți, iar clienții, printre care mai multe doamne, se întrețineau cu voce scăzută.

La început Per se simți cam stînjenit. Nu era obișnuit să evolueze într-un mediu atît de distins. Ceea ce-l plictisea însă mai mult era faptul că se afla aici în tovărășia lui Salomon. Prin purtarea lui arogantă și gălăgioasă, acesta atrăsese imediat atenția și indispusese multă lume. Îndeosebi unul dintre clienții localului, un domn care ședea singur la o masă și pe care, de altfel, Per încă nu-l remarcase, le aruncă o privire

iritată pe deasupra ziarului pe care-l citea. Era un om de vreo 40 de ani, înalt, osos și cu o figură ce părea adormită. Chelia lui era aproape totală, avea fața scofîlcită, mustața blondă și lungă lăsată în jos și purta un *pince-nez* cu ramă de aur. Îi aruncase lui Salomon o privire plină de dispreț, dar, descoperindu-l pe Per, fața lui palidă se îmbujoră ușor și se ascunse atît de repede și de complet îndărătul ziarului pe care-l citea, încît nu i se mai zăreau decît picioarele lungi, așezate unul peste altul.

— Ce vrei să iei ? Cîteva stridii ? întrebă Salomon în timp ce-și scotea mănușile de culoare brună și le vîra în vestă între ultimul și penultimul nasture de jos. Apoi se adresă chelnerului : Aveți, desigur, crustacee proaspete azi !

I se răspunse printr-o înclinare degajată. Per nu se putu împiedica să admită că nu avea cine știe ce poftă pentru acest fel atît de distins. Pe de altă parte, însă, nu voia să renunțe la o masă copioasă. Așteptase multă vreme în aerul înghețat, și acum îi era foame. Ar fi vrut să mănînce carne, brînză și ouă, mai ales ouă.

— Stridiile sînt bune, răspunse el, dar trebuie să-ți spun din capul locului că mi-e o foame de lup !

— Bravo ! Minunat ! jubilă Salomon, bătînd din palme.

Toți oaspeții localului, inclusiv doamnele, își întoarseră mirați privirile spre masa lor. Pînă și ochelarii cu ramă de aur ai domnului care ședea singur la o masă se iviră o clipă iscoditori peste marginea ziarului.

Salomon continuă, întorcîndu-se spre chelner :

— Ia să auzim... ce mai aveți în seara asta ?

Chelnerul recită lista de mîncare.

— Dă-ne din toate... toată lista ! strigă el, într-un acces de veselie, executînd cu ambele mîini pe deasupra mesei o mișcare de înotător. Servește-ne *un grand souper* [1] !... Și ceva mai repejor, amice ! Sîntem flămînzi ca niște lupi !

Remarcînd că pînă și privirea ospătarului devenise disprețuitoare, Per hotărî că pentru stingherealа lui nu exista altă soluție decît să adopte același ton. Luă o scobitoare din paharul de pe masă și se tolăni într-un colț al sofalei, aruncînd priviri cercetătoare în sală.

Li se aduseră stridiile așezate pe un strat subțire de gheață și o sticlă de șampanie frapată. Urmară apoi : vînat de pa-

[1] O cină îmbelșugată (în limba franceză în original)

sare, sparanghel, o omletă, brînzeturi și fructe. Per se servea conștiincios din toate. Își zicea că de vreme ce ajunsese aici, trebuia cel puțin să se aleagă cu ceva. Pentru prima oară în viață se afla în fața unei mese cu adevărat împărătești. Salomon se mulțumi să guste doar din primele feluri, în schimb vorbea într-una. Atacase tema lui favorită : Renașterea.

— În această epocă măreață a omenirii, zicea el, scriitorii, artiștii și inventatorii, toți cei înzestrați, trăiau ca niște prinți, erau cinstiți ca niște regi și se bucurau de dragostea unor regine, în timp ce, în zilele noastre, geniile flămînzesc prin mansarde și sînt cu greu admise în lumea bună. Așa se explică de ce operele celor de azi sînt adesea lipsite de măreție, de forța aceea gigantică ce te cucerește în mod irezistibil. Vorbeam adineauri de Enevoldsen. Dumnezeu mi-e martor că-i apreciez foarte mult talentul. Socotea că opera lui, *Facerea lumii*, este o capodoperă a genului liric. Și, totuși... nu-i așa ?... e o muncă de filigran, fire fermecătoare, toarse de mintea lui, niște statuete frumoase, în loc de monumente. Stă cîte trei zile și meditează asupra unui adjectiv. Îi lipsesc marile trăiri. Asta-i ! Vai, cine poate să fie bogat... bogat... bogat...

Se răsturnă pe speteaza canapelei, cu mîinile duse la ceafă, și-și vîrî sub șezut un picior, lăsînd să se vadă ciorapul de mătase roșie.

— Bine, dar eu te știam bogat, remarcă Per pe un ton sec, pentru a spune totuși ceva.

— Ei, bogat ! Să fii bogat ca să poți împrăștia milioane în jurul tău... să arunci aurul cu amîndouă mîinile ! Geniile ar trebui să aibă o existență princiară, să cutreiere întreaga țară, înconjurați de o curte, să organizeze vînători, baluri mascate, să întrețină amante... Gîndește-te la Rubens, la Goethe, la Voltaire !

Se repezi din nou să umple paharul lui Per. Încerca să-și convingă oaspetele să-i vorbească despre sine și despre planurile sale de viitor. Aflase de la un cunoscut comun, un politehnician, că, după presupunerea generală a colegilor săi, îl preocupa o invenție. Salomon suferea la gîndul că nu izbutise încă să obțină destăinuiri în această privință și că nu i se ivise prilejul de a-i oferi sprijinul său.

Dar în clipa aceea Per era mai puțin ca oricînd dispus la astfel de intimități. Se făcu a nu pricepe. Terminase, în sfîrșit, de mîncat, își aprinse o țigară și se rezemă de spătarul înalt al canapelei, sătul și de pălăvrăgeala celuilalt,

Biciuite de vin, gîndurile lui se îndreptau din nou spre doamna pe care o cunoscuse la carnaval... Doamna Engelhardt, așa se numea. Urmărind cu privirea norii de fum care se destrămau, transformîndu-se într-o eșarfă aeriană, apoi într-o perdea unduitoare de alcov, vedea în spațiul dintre perdelele desfăcute silueta ei împlinită, într-o delicioasă goliciune. Abia acum își dădea seama, de fapt, cît de îndrăgostit era. Dacă ar fi fost absolut sincer, ar fi trebuit să admită că pînă în clipa aceea sentimentele lui față de doamna Engelhardt nu se deosebiseră prea mult de cele ce nutrise în general față de femeile frumoase și plinuțe.

Sentimentele i se domoleau oarecum numai cînd își amintea de vîrsta ei. Nu mai era foarte tînără, deși nu părea să fi trecut de 30 de ani. Dar chiar și așa, privirea ochilor ei căprui, mari cît niște castane coapte, ținuta îndrăzneață în costumul acela minunat de colombină, umerii rotunjiți, nările vibrînde ale năsucului cîrn, toate trădau o căldură tinerească și nevoia nestăvilită de a se dărui, care înfruntau cu succes trecerea anilor.

Privirea lui se opri deodată asupra domnului cu *pince-nez*-ul în ramă de aur. Pusese, în sfîrșit, ziarul deoparte și-l chemase pe chelner ca să facă plata. În clipa cînd privirile lor se întîlniră, amîndoi se ridicară puțin de pe scaune și se salutară ceremonios.

— Pentru Dumnezeu ! E Neergaard ! exclamă Salomon. Îl cunoști ?

— Nu... L-am întîlnit întîmplător aseară la carnaval.

— Cum ?... Ai fost la carnaval ? Nu te-am zărit.

— Păi era atîta lume... Ai fost și dumneata ?

— Cum nu ! Eram costumat în Hamlet ! Nu m-ai văzut ?

Per își aminti că remarcase o siluetă scundă de cavaler în costum negru, întovărășind o doamnă deghizată în crăiasa zăpezilor, care provocase indignarea celorlalte femei atît prin decolteul îndrăzneț, cît și prin cantitatea exagerată de diamante ce atîrnau de vălul ei alb ca un strat de brumă în toate culorile curcubeului.

— Erai cu o doamnă ? întrebă Per.

— Da, cu soră-mea, răspunse celălalt.

— Aha !

Într-acestea, domnul cu *pince-nez*-ul de aur se ridicase și își punea paltonul, ajutat de chelner. Per observă cu oarecare invidie îmbrăcămintea lui atît de elegantă și de corectă. Mai observă aerul superior, un aer de om de lume, cu care primi

bastonul și pălăria din mîinile chelnerului, cerîndu-i apoi, printr-o simplă mișcare a mîinii, un foc ca să-și aprindă țigara. Noaptea trecută Per schimbase cu el doar cîteva cuvinte banale. Puțin după primul dans al lui Per cu doamna Engelhardt, bărbatul acesta apăruse lîngă ei și ținuse să le fie prezentat. Din clipa aceea îi urmărise tot timpul de la distanță, așa că Per ajunsese la concluzia că trebuie să fie vreun rival.

Pentru a părăsi restaurantul, domnul Neergaard fu nevoit să treacă pe lîngă masa lor ; Salomon îi făcu un semn amical cu mîna și strigă :

— Bună seara, Neergaard... bună seara ! Ce mai faci ?

Domnul Neergaard ridică din sprîncene, manifestînd o adîncă surpriză ; apoi zîmbi cu indulgență și-i răspunse cu o înclinare rece, fără măcar să-și scoată țigara din gură. În schimb, adresă un altfel de salut, de o politețe aproape exagerată, lui Per, care se consideră obligat să se mai ridice o dată de pe scaun și să-i facă o plecăciune.

— Cine-i acest Neergaard ? întrebă Per după plecarea lui.

Salomon dădu din umeri.

— Nu știu ce-aș putea să-ți spun... De fapt, îl cunosc prea puțin. Îl întîlnesc doar din cînd în cînd în societate. Era considerat cîndva o persoană foarte distinsă. De altfel, e candidat juridic [1], are un nume respectabil și relații serioase... pe scurt, e un om care a avut șanse excepționale în mediocritatea mediului nostru. Mi se pare că a fost o dată vorba să fie numit în diplomație... la legația noastră din Londra, dacă nu mă-nșel. Se pare că prințul de Wales ar fi intervenit personal în chestiunea asta, dar nu știu ce obstacole s-au ivit pe urmă. Cert este că a refuzat postul. Este, desigur, un original. În prezent are o slujbă foarte modestă la un minister.

Chiar a doua zi Per primi invitația la bal făgăduită de doamna Engelhardt. Era acum preocupat de îmbunătățirea garderobei sale, ca să nu rămînă de ocară în fața celorlalți cavaleri prin felul în care-și făcea apariția în viața mondenă a capitalei. Pentru asta, Per fu nevoit să recurgă la un împrumut. Grație unuia dintre cunoscuții săi de la cafenea, fu prezentat unui fost fermier mai în vîrstă, care-și fructifica micul capital dînd tinerilor împrumuturi cu o dobîndă de 60 la sută. Bătrînul cerea și garanții constînd din polițe de asigurare pe viață, cărți, mobile, certificate de botez și de vaccin, precum și o declarație

[1] Titlu universitar, echivalent cu acela de absolvent al Facultății de științe juridice.

verbală solemnă, dată cu mîna pe *Biblie* și în prezența unor martori.

Doamna Olufsen holbă ochii văzînd nenumăratele lucruri noi provenite din cele mai mari magazine ale orașului și care soseau aproape zilnic în casa ei. Bătrînii discutau adesea despre asta și se întrebau ce se întîmplase. Per însă nu le spunea nimic. În ultima vreme se arăta și mai rezervat și rămînea foarte puțin pe acasă.

Singura ființă capabilă să dea oarecare lămuriri în această privință era tăcuta Trine. Cu instinctul clarvăzător al iubirii, fata asta simplă și naivă înțelesese repede, în măsura în care capacitatea ei de înțelegere îi îngăduia să priceapă astfel de lucruri, ce se punea la cale sub ochii săi. În ultimul timp, fata se ascundea tot mai des în latrină — locul ei de refugiu — cînd o copleșea durerea și voia să plîngă în voie.

Cu toate astea, continua să deretice cu rîvnă în cele două camere de jos, și se îngrijea de lucrurile lui Per cu un devotament sporit. Acorda o grijă deosebită tuturor achizițiilor sale noi, despre care credea că sînt pregătite pentru nuntă, și făcea totul cu zelul pe care l-ar fi depus pentru propria ei fericire. Îi cusu monograme pe rufăria fină și pe batiste și așternu hîrtie nouă în sertarele de jos ale dulapului, care erau neîncuiate și unde trebuiau așezate toate lucrurile. În seara balului Trine fu aceea care trebui să lege cravata albă a lui Per, să-i încheie mănușile, să-i spună dacă fracul cel nou îi vine bine la spate, dacă frizerul îl tunsese cum trebuie la ceafă cu mașina. Iar cînd se făcu ora opt și jumătate fără ca birja comandată să fi apărut, tot pe ea o ocărî Per, spunîndu-i că e o gîscă. Și tot Trine trebui să alerge prin întuneric și prin zloată, fără șal și fără pălărie, ca să-i aducă altă trăsură tocmai de pe Adelsgade.

Cînd Per intră în sala de bal, dansul începuse. Vreo zece perechi valsau cu solemnitate pe parchetul sălii, în timp ce tot atîtea perechi se aflau înșirate, în picioare sau șezînd, de-a lungul pereților. Curînd o descoperi pe doamna Engelhardt printre aceștia din urmă. Purta o rochie roșie ca para focului și își făcea vînt cu un evantai mare cu puf pe margini. Lîngă ea se afla un domn complet chel, care-și ținea jobenul pe genunchi, legănîndu-l din cînd în cînd. Domnul acesta era Neergaard.

Cînd îl văzu și mai ales cînd se gîndi, plin de gelozie, că și prezența lui s-ar putea datora intervenției doamnei Engelhardt, Per simți că-i piere tot cheful. Trecu un sfert de oră fără ca să danseze, mulțumindu-se să privească niște domni în vîrstă care

jucau cărți în încăperile alăturate. Abia după ce primul vals luă sfîrșit, se întoarse în sală și făcu o plecăciune rigidă în fața doamnei Engelhardt, fără să-l bage în seamă pe însoțitorul ei. La început, tînăra femeie se prefăcu a nu-l recunoaște. În cele din urmă se ridică, își adună trena rochiei și, cu un zîmbet pe jumătate matern, își lăsă toată greutatea corpului în brațele lui.

— Ești un ingrat, începu ea, vorbind cu accentul locuitorilor capitalei, după ce făcură cîteva tururi, fără ca Per să fi deschis gura. Nici măcar nu-mi mulțumești că ți-am făcut rost de invitație. De altfel, trebuie să știi că n-a fost de loc ușor !

— Vă sînt foarte obligat, doamnă...

— Ce ceremonios ești ! Ți s-a întîmplat ceva neplăcut ?

— Da, oarecum...

— Ce anume ?... dacă lucrul poate fi încredințat unei doamne...

— Ce caută acest domn Neergaard aici ? Nu-l pot suferi ! Mi-ați face un serviciu dacă n-ați dansa cu el...

— Drept să-ți spun... ești cam pretențios.

Începu să rîdă, și Per o simți atîrnîndu-i și mai greu în brațe.

Începu și el să rîdă. Această dovadă de încredere, mireasma părului și bustul ei pe jumătate descoperit, care i se rezema de piept, îl aținără imediat. Dansară de patru ori la rînd, și cînd o conduse la locul ei, Neergaard dispăruse. Îl văzu peste puțin, în celălalt colț al sălii, făcînd curte unei fete foarte tinere, cu cozi lungi, galbene-aurii, ce-i cădeau pe spate.

La început balul lîncezi. Ai fi zis că, în afară de servitorii casei, cărora li se îngăduise să arunce de dincolo de ușă cîte o privire în sală, nimeni nu se distra. Abia după ce domnii descoperiră existența unor băuturi răcoritoare în camerele de alături, animația începu să crească. Societatea masculină era în general cam eteroclită și tonul destul de liber, așa cum se întîmplă adesea în unele familii foarte distinse, de altfel, dar care, din lipsa unor fii mari, sînt nevoite să-și procure cavaleri la baluri prin cunoscuți și prin cunoscuții cunoscuților, fără altă garanție decît cea oferită de un anuar monden cu adrese.

Invitații nu se simțeau în nici un fel obligați față de casa ai cărei oaspeți erau ; nimeni nu-și impunea nici o constrîngere, toată lumea căsca, bîrfea și comanda ca într-un local public.

Gazda, un bărbat mărunțel și cu părul alb, n-avea habar de numele oaspeților și se plimba prin salon cu un aer speriat, părînd mai străin decît toți. Își îndeplinea cu un zîmbet forțat

misiunea ce i-o încredințaseră soția și fiicele sale, adică să-i convingă pe cavaleri să „lucreze". Cînd găsea cîte un bărbat fără treabă, pironit în fața tablourilor atîrnate pe pereți, ori staționînd prea multă vreme în fața gustărilor, se oprea lîngă el și începea o conversație cu cîteva aprecieri destul de inocente despre arta plastică, despre teatru sau despre patinaj, dar pe care o termina în mod invariabil însoțindu-l pe respectivul invitat înapoi în sala de dans, unde era prezentat vreuneia dintre prietenele vechi ale casei al cărei carnet de bal nu purta nici o semnătură.

Doamna Engelhardt promisese cotilionul lui Per, dar după ce toată lumea se ospătase și dansul reîncepu, Per o căută zadarnic atît în sală, cît și în camerele învecinate. În cele din urmă o regăsi într-o cămăruță slab luminată, un fel de cameră hexagonală, ca de turn, situată în cealaltă parte a salonului. Era absolut singură și ședea în colțul unei canapele, pe care n-o zăreai decît în clipa cînd pășeai pragul ușii.

Îl primi cu o melancolie blîndă, părea obosită și-l rugă să nu se supere, dar nu mai avea poftă de dans. Asta nu însemna, firește, că-i cerea și lui să renunțe la dans ca să-i țină de urît. N-ar fi acceptat pentru nimic în lume o astfel de jertfă... Per nu trebuia să se simtă obligat în nici un fel.

Cu toată lipsa lui de experiență mondenă, Per nu era atît de prost încît să nu priceapă sensul acestor cuvinte. Își luă un scaun, îl apropie de canapeaua pe care ședea ea și rămaseră un timp așa, unul lîngă altul, în tăcere, în timp ce muzica și larma sălii de dans răzbăteau pînă la ei, oarecum în surdină.

Per o apucă deodată de mînă, care odihnea pe brațul canapelei, și fiindcă doamna Engelhardt îi îngădui s-o păstreze într-a lui, îi mărturisi în cuvinte simple și fără nici un ocol dragostea, apoi o rugă din nou să-i acorde o întîlnire. Pînă la urmă, doamna Engelhardt i-o făgădui ; atunci el se plecă asupra brațului ei alb și sărută încheietura cotului o dată, de două ori, de trei ori. Se așteptase să întîmpine rezistență, dar după ce-l anunță că se va supăra foarte tare dacă va repeta acest gest, doamna Engelhardt își dezminți cuvintele prin strălucirea umedă a ochilor și prin freamătul bustului ei plin.

Pe neașteptate, în camera alăturată se auziră niște pași. Per izbutise să se tragă înapoi pe scaun cînd silueta înaltă a lui Neergaard se ivi în prag. Se înclină politicos și-și ceru scuze, dar rămase locului, cu mîinile la spate, ca și cînd ar fi avut de gînd să intre.

— Veniți mai aproape, îi zise doamna Engelhardt.

— Aveți nevoie să vă țină cineva de urît ? întrebă el cu un ton care-i displăcu lui Per, fiindcă vorbele fuseseră rostite aproape cu brutalitate.

— Nu, nu avem neapărat nevoie, dar dacă aveți ceva nostim de povestit, ne va face plăcere să vă ascultăm.

— Da, da. Dumneavoastră și domnul inginer Sidenius sînteți atît de dezolant de izolați în încăperea asta... atît de părăsiți de restul lumii.

— Da, consimți doamna Engelhardt, în timp ce alene își desfăcu evantaiul și se ghemui în colțul canapelei. E foarte trist, continuă ea. Am obosit... Poate din cauza dansului. Dar dumneavoastră cum vă simțiți ? De ce nu dansați ? Și cînd mă gîndesc că erați atît de acaparat în seara asta !

— Nu, doamnă. Neergaard se hotărîse în sfîrșit să intre în cameră. Cred că acum îmi voi lua și eu rămas bun de la lume, sub protecția întunericului acestuia plin de atmosferă. Îmi permiteți ?

Luă un scaun și-l împinse lîngă canapea, în direcția opusă celei în care ședea Per, încît se aflau acum față în față, deși nici nu se salutaseră încă.

Doamna Engelhardt deveni dintr-o dată foarte limbută. Critică felul în care fuseseră lansate invitațiile la bal, vorbi despre supeu. În schimb, lăudă din plin toaletele cîtorva femei prezente. Per îl observa pe Neergaard și nu spunea nimic. Nici Neergaard nu vorbea. Se aplecase înainte, astfel încît fața nu i se mai vedea. Își rezemase coatele pe genunchi, și mîinile lungi, care se jucau cu mănușile, tremurau ușor.

Tînăra femeie se întrerupse brusc și-l apostrofă pe Neergaard :

— Ce om plicticos ați devenit, domnule Neergaard ! Pe vremuri erați atît de amuzant ! Ce s-a întîmplat ? Sînt sigură că trebuie să fie o doamnă la mijloc.

— Se prea poate.

— Bineînțeles. E vorba de micuța domnișoară Holm ! Bănuiesc că e chiar pe gustul dumneavoastră. Să știi, domnule Sidenius... domnul Neergaard a fost totdeauna atît de galant, încît mi-a povestit că-i place să facă curte blondelor cu ochi albaștri. În afară de asta, respectiva doamnă vine de la țară, continuă ea cu fața întoarsă spre Neergaard, miroase a trifoi, a soarele verii și a lapte dulce... o desăvîrșită lăptăreasă ! În fond, așa cum vi le-ați dorit întotdeauna să fie. Pe cînd nunta ?

Domnul Neergaard, care-și înălțase capul, se lăsă acum pe spătarul scaunului, își puse jobenul pe pîntece și, împreunîndu-și mîinile deasupra, oftă obosit și spuse :

— Cînd un bărbat ajunge la vîrsta mea, cred că e mai înțelept să se considere trecut în lumea cealaltă. Singura grijă care-i mai rămîne e să-și pregătească o înmormîntare onorabilă.

La aceste cuvinte doamna Engelhardt izbucni în rîs :

— Acum priviți existența în culori prea sumbre, domnule Neergaard. Atunci ce să mai zicem noi, bietele femei ?... la priviți la bătrînul căpitan de cavalerie Frick, care dansează dincolo, în sala de bal ! Are șaizeci și doi de ani, dar cum joacă ! Ai zice că e un tînăr sublocotenent. Sînt convinsă că mai are succese la femei... A, nu, bărbații de vîrsta dumneavoastră au încă serioase perspective de fericire !

Neergaard se plecă spre ea :

— Vă mulțumesc, doamnă, pentru cuvintele pline de mîngîiere pe care le rostiți în fața catafalcului meu. Știu bine că în zilele noastre, atît bărbații, cît și femeile au învățat să se conserve proaspeți și tineri pînă la o vîrstă destul de înaintată, așa cum am învățat să conservăm mazărea verde, sparanghelul și alte verdețuri mărunte. Totuși, căpitanul acesta de cavalerie, bătrîn și răscopt, mi se pare o sperietoare cumplită. Nu, trebuie să știi să te resemnezi la timp ! Trebuie să dai tinereții ceea ce-i aparține... dacă vrei să fii scutit de multe supărări. Și la vîrsta mea există destule supărări și așa : reumatismul, tulburările de digestie, supa de ovăz [1], litiaza cu durerile ei, masa de operație, iată cu ce valori reale rămîi cînd ai început să cobori panta neplăcută, pornită din culmea vîrstei de patruzeci de ani.

— Și amintirile ?... întrebă cu glas blînd doamna Engelhardt. Amintirile frumoase, domnule Neergaard, ați uitat de ele ?

— Amintirile ?... Hm !... Oare nu sînt și ele un fel de alimente prea fierte, conservate, servind drept consolare săracă pe timp de iarnă, fiindcă vara vieții s-a dus ? Nu ! Mai bine să nu vorbim despre amintiri ! Nu sînt decît o suferință în plus... Pe măsură ce îmbătrînim, ne dăm seama datorită lor că întîmplările vieții noastre alcătuiesc o repetare din ce în ce mai ștearsă și din ce în ce mai obositoare.

— Vai de mine ! Sînteți pur și simplu imposibil în seara asta ! Singura dumneavoastră scuză e boala, domnule Neergaard... Sînt convinsă că duceți o viață foarte neregulată. Ar

[1] Mîncare obișnuită în Danemarca.

trebui neapărat să vorbiți cu un medic, sînt sigură că v-ar recomanda o cură la Karlsbad.

— Tot ce se poate. Sau cîteva din pilulele acelea de fier, atît de eficace. O doză egală cu o încărcătură bună de revolver. Se spune că e un leac fără pereche pentru calmarea oricăror dureri.

— Gata ! Nu mai vreau să stau de vorbă cu dumneavoastră ! Nu puteți fi serios nici măcar o clipă !

În timp ce avea loc acest schimb de cuvinte, Per își plimba privirea de la unul la celălalt. Tonul amical al convorbirii îl făcuse să se îndoiască asupra caracterului relațiilor dintre aceşti doi oameni ; se liniști, însă, amintindu-și cum în noaptea carnavalului doamna Engelhardt îi povestise că-l cunoștea pe Neergaard din copilărie. De altfel, atît atitudinea față de el, cît mai ales recomandarea pe care i-o făcuse în glumă lui Neergaard să facă o cură în îndepărtatul Karlsbad dovedeau categoric că insistența lui o plictisea.

În camerele alăturate se simțea acum oarecare animație. Perechi obosite luau loc gîfiind în jurul meselor cu gustări, veșnic încărcate. Dansul era pe sfîrșite. În cele din urmă nu mai rămaseră în sala de bal decît două-trei perechi de îndrăgostiți și de originali care se învîrteau într-un nor de praf. Nu se mai săturau de dans și cerură orchestrei să repete la infinit și într-un ritm din ce în ce mai rapid melodia *Tappenstreugen.*

Trăsurile începură să tragă la scară. Doamna Engelhardt, la brațul soțului, trecu prin fața tuturor oaspeților, luîndu-și rămas bun. Soțul era un angrosist înalt și pîntecos, cu aspect blajin, care-și petrecuse toată seara la masa de joc. Cînd trecură prin fața lui Per, doamna Engelhardt se opri, spre groaza tînărului, și făcu prezentările. Soțul doamnei îi strînse mîna și-i adresă cîteva cuvinte de politețe. Per se intimidă și nu îndrăzni să ridice ochii spre el. „De ce a făcut asta ?" se întrebă el după aceea. În aceeași clipă, deși în jurul lor lumea se îmbulzea spre ieșire, o auzi spunînd soțului cu glas tare și cu intenția vădită ca Per s-o audă :

— Nu-i așa că marțea viitoare pleci la Londra ?

Angrosistul dădu din cap afirmativ. Per roși, zîmbi, apoi păli brusc. Ochii larg deschiși urmăriră cu o privire strălucitoare umerii albi și plini ce se conturau deasupra mătăsurilor roșii ca para focului. Da, viața lui începea abia de acum înainte.

Pe la ora 3 dimineața, în lumina lunii, Neergaard și Per plecară împreună spre casele lor. Nu Per fusese acela care-i căutase tovărășia ; dar Neergaard îl întrebase la plecare unde locuiește

și-i propusese să plece împreună, fiindcă aveau același drum. Per nu vru să-l refuze. Interpretase propunerea ca o recunoaștere finală a victoriei sale în lupta pentru doamna Engelhardt ; i se părea o propunere de pace. În afară de asta, îi venea greu să reziste politeții de om de lume pe care celălalt i-o arăta mereu, în ciuda marii deosebiri de vîrstă dintre ei.

Neergaard vorbea despre societate și despre distracțiile mondene în general ; Per însă era prea preocupat de el însuși și de evenimentul serii pentru a înregistra mai mult decît ceea ce conținea în aparență cuvintele rostite. Deși gerul era aspru și cu toate că înaintau încet, fiindcă Neergaard mergea clătinîndu-se, Per își descheiase paltonul. Sentimentul izbînzii îl încălzea. Zîmbind, trimitea rotocoale mari de fum de țigară în aerul luminos.

În dreptul podului Holmen părăsiră canalul [1] și porniră înainte spre Kongens Nytorv [2] pe trotuarul din stînga al străzii. Trecură pe lîngă Banca Națională, a cărei clădire masivă, pătrată și greoaie se înălța spre cer ca un sarcofag uriaș. O sentinelă în manta roșie stătea la intrare. Puțin după aceea, Neergaard se opri în fața uneia din acele case vechi, înguste și puțin arătoase, tolerate încă de-a lungul importantei artere.

— Iată, aici locuiesc. N-ai vrea, domnule inginer, să-mi faci plăcerea de-a urca pînă la mine ? O să bem un pahar de vin bun. Nu-i chiar atît de tîrziu.

Per ezită întîi, dar sfîrși prin a accepta. Era dornic să se distreze și n-avea chef să se întoarcă acasă. Din ziua în care-și închisese hîrtiile în sertarul de sus al dulapului, circula prin camerele sale cu un sentiment neplăcut, ca și cum ar fi îngropat un leș sub dușumea.

Puțin după aceea se pomeni instalat confortabil în colțul unei canapele așezate în dreptul unei mese mari, pe care se afla o lampă cu picior înalt și cu abajur de mătase verde. În timp ce Neergaard trecu în camera de alături, ca să aducă ceva de băut, privirile lui Per făcură cercetătoare ocolul încăperii. Se afla într-un apartament frumos de burlac, care-l determină să se gîndească cu îngrijorare la cămărușele lui mici și sărăcăcioase. Cum ar putea să primească acolo o femeie ca doamna Engelhardt ? Odaia lui Neergaard avea un covor care acoperea toată podeaua. Mobilele de mahon cu incrustații, vasele și candelabrele aurite erau moștenite din bătrîni, fără îndoială. Pe peretele ce se afla în spatele biroului se zărea în semiîntuneric o adevărată colecție de tablouri de tot felul, mai mari și mai mici, portrete cu ramele

[1] În centrul orașului Copenhaga există un canal care comunică direct cu marea.
[2] Piață principală din Copenhaga. Traducere literală : piața nouă a regelui.

aurite, daghereotipii, siluete, medalioane mici de ivoriu, litografii, desene în creion și fotografii moderne... Erau un șir de umbre care reprezentau pe membrii răposați ai familiei Neergaard.

O privire mai atentă observa totuși oarecare neglijență în această ambianță. Covorul era aproape uzat și husele de pe mobile decolorate. Per observă că geamurile bibliotecii mari și frumoase, cu rafturi pline de lungi șiruri de cărți legate, erau plesnite pe alocuri.

Tocmai atunci apăru Neergaard cu o sticlă cu gîtul lung și cu două pahare verzi. Se așeză într-un fotoliu în fața lui Per și turnă cu mare grijă în pahare.

— Mă bucur că am făcut cunoștință cu dumneata, zise el ridicînd paharul. Îmi permit să beau în cinstea dumitale, domnule... domnule „Per cel norocos" !

Per îl privi. Fu neplăcut surprins și nemulțumit de această aluzie cam prea directă la evenimentul din seara aceea. Dar fiindcă intenția interlocutorului său era să-i aducă un omagiu ca unui învingător, hotărî să nu se arate ofensat. Luă paharul și dădu vinul pe gît.

— Această poreclă, nu tocmai spirituală, n-am găsit-o eu, urmă Neergaard, ștergîndu-și ochelarii. Mă mulțumesc să-l citez pe unul dintre amicii dumitale, pe micul Salomon, în a cărui tovărășie te-am zărit deunăzi. E un mare admirator al dumitale. De altfel, după părerea mea, porecla nu-i nici cel puțin măgulitoare. E o vorbă din bătrîni care spune că norocul e tutorele proștilor, în timp ce un autor latin, demn de toată stima, scria despre noroc că e părintele durerii.

„Încearcă să te mîngîi, gîndi în sinea lui Per, probabil că norocul meu te doare !"

— Dacă n-ar suna ca un paradox detestabil, aș spune chiar că adevărații fericiți îmi par cei nefericiți. Lor le rămîne totuși mulțumirea de a putea să-și blesteme soarta, să-l înjure pe Dumnezeu, să ceară socoteală providenței și așa mai departe, pe cînd cel pe care l-a luat norocul în brațe nu poate decît să se acuze pe sine cînd i se ivește o piedică în cale.

— Dar de ce o piedică ? întrebă Per zîmbind și urmărind cu privirea fumul țigării sale.

— De ce ? răspunse Neergaard, în vocea căruia se deosebea mereu o nuanță de milă, neînregistrată, însă, de urechea lui Per. Cred că nu m-ai înțeles tocmai bine, domnule inginer. Deși mi-e groază de paradoxuri, sînt de părere că norocul însuși este cel mai mare ghinion care poate lovi un om în zilele noastre, pentru că... da, pentru că în nouă sute nouăzeci și

nouă de cazuri dintr-o mie, ne lipsește capacitatea de a-l folosi așa fel încît să profităm de el, și nu să ne facă rău. În vremea noastră ne-am dezvățat să manevrăm cu îndemînare miraculosul, asta-i ! Ne purtăm la masa norocului ca țăranul la ospățul regelui. La o adică, însă, preferăm cu toții ciorba de acasă și clătitele făcute de mama, în locul tuturor bunătăților nemaipomenite din țara minunilor. Cunoști probabil povestea aceea cu băiatul care păzea porcii și care a cîștigat o prințesă și o jumătate din împărăție. Mie mi se pare că povestea se isprăvește tocmai în clipa în care începe să devină interesantă, în orice caz pentru adulți. Ar fi trebuit să-l vedem pe acest țărănoi, îmbrăcat în catifele și brocarturi, hălăduind și ofilindu-se de atîta noroc. Ar fi trebuit să-l vedem tolănit în patul cu așternuturi fine al prințesei și plîngînd de dorul brațelor groase cît niște coapse ale vreunei Maren [1] mulgătoare de vaci. Căci nu încape îndoială că așa are să i se întîmple. N-o să aibă o clipă de fericire pînă n-o să încalțe din nou saboții lui de lemn și pînă n-o să schimbe coroana și sceptrul pe furca de băligar a lui taică-su.

Neergaard își pusese ochelarii și se rezemase de spătarul scaunului, cu mîinile lui lungi împreunate sub capul dat pe spate. Ochii obosiți zăboveau asupra lui Per, de data asta cu o privire care era în același timp cercetătoare și afectuoasă. Expresia lui deveni aproape îngrijorată cînd reîncepu să vorbească :

— Deși noi, danezii, sîntem atrași de fantasmagorii, există totuși în noi toți o înclinație puternic înrădăcinată pentru ceea ce a intrat în obișnuință și a fost verificat. Oricît de înfocat ne-am avînta spre lucruri neobișnuite și spre aventuri în anii tinereții... în clipa cînd țara basmelor își deschide cu adevărat porțile în fața noastră, în clipa cînd, de sus, din balcon, fata de rege ne face semn cu mîna, ne apucă teama și începem să privim îndărăt spre colțul vetrei.

— Cred că aveți dreptate, zise Per, continuînd să privească zîmbitor spre norii de fum ai țigării sale. Probabil că așa se întîmplă în general, numai că există și excepții.

— Nu există nici una la mie, poate nici măcar una la zece mii. Cîndva vei constata dumneata însuți ce putere vrăjitorească, stranie au realitatea de acasă și obișnuința, chiar dacă le urîm. Iată, de exemplu, privește în jurul dumitale. Tîrîm toată viața după noi un bagaj de moșteniri familiale,

[1] *Maren* : nume femeiesc foarte comun în Danemarca.

care sporesc pe măsură ce trece timpul și se îngrămădesc în jurul nostru ca un zid chinezesc. Și totuși nu ne îndurăm să ne despărțim de ele. Ne simțim bine în capela mortuară alcătuită din amintiri de familie și, în cele din urmă, singurul sentiment care mai persistă în noi e pietatea.

— Bine, zise Per. Dar asta nu-i valabil pentru toată lumea. Uite, mie, de pildă, mi-ar fi greu să cad într-o astfel de ispită, pentru că tot ce duc cu mine din trecut poate încăpea cu ușurință într-un buzunar al vestei.

— În cazul ăsta, te felicit. Și, totuși, la ce bun ? Puterea magică a căminului nu e materială numai. Pînă la adînci bătrînețe ne lăsăm influențați în toate acțiunile noastre de îndemnurile fără sens ale unui tată — care a murit, poate, cu mulți ani în urmă — sau de prejudecățile naive ale unei mame. Dar mai avem și sumedenie de frați, dragii noștri frați, unchi și mătuși grijulii...

— În ce mă privește, mă aflu și de data asta într-o situație favorabilă, deoarece nu cunosc asemenea legături.

— Atunci meriți să te felicit încă o dată. Totuși, trebuie să fi avut, probabil, un cămin din acelea de pastori danezi renumite pentru confortul lor. Da, să știi că numele dumitale mă face să trag anumite concluzii.

Per păru a nu fi auzit aceste ultime cuvinte și afirmă că n-a știut niciodată ce înseamnă rude apropiate.

— Nu zău ! Ești un...

— Da, zise Per, întrerupîndu-l intenționat. Sînt absolut eu însumi și singur.

— Ia te uită ! Neergaard se aplecă înainte, cu mîinile rezemate de o parte și de alta a scaunului, și-l fixă atent, de parcă abia atunci s-ar fi trezit. Va să zică, micul Salomon n-a afirmat lucruri cu totul inexacte. În acest caz, există, într-adevăr, un element miraculos în dumneata. Nici un fel de obligații de ordin familial ! Nici plaga fraților ! Nici un unchi și nici o mătușă binevoitoare... E liber ca pasărea cerului !

Per tăcu aprobativ.

Neergaard se cufundă din nou în fotoliul său, după care o liniște adîncă se așternu pentru o clipă între ei.

— Se pare că ești în adevăr un om deosebit de favorizat, domnule Sidenius. Dacă n-aș fi atît de bătrîn și de hodorogit, aș fi ispitit să te invidiez. Liber și lipsit de orice fel de necazuri. Cu dragostea de viață a unei mierle pe un ram de cireș ! Da, așa ar trebui să fie, în general. Și totuși ? La ce bun toate astea ? Dacă din întîmplare ne naștem fără lanțuri, ni le punem

noi înșine pe parcursul îndelungatei noastre existențe. Sîntem și rămînem firi de robi. Nu ne simțim bine fără cătușe și fără fiare. Ce ai de zis în privința asta ?

— Sincer vorbind, nu știu la ce v-ați gîndit cînd ați spus vorbele astea, răspunse Per și aruncă o privire spre ceasul de pe bibliotecă, văzînd că arăta patru și un sfert.

Monotonia conversației începuse să-l plictisească și, în plus, era ușor îngrijorat de limbuția lui din noaptea aceea.

Neergaard lăsă să treacă un timp înainte de a răspunde. Continua să fixeze asupra lui Per o privire încordată și preocupată.

— La ce m-am gîndit ?... Ehei !... Noi ne creăm prietenii și deprinderi și, pe măsură ce trece timpul, ne lăsăm tîrîți spre tot felul de obligații, ca să nu mai vorbim despre genul acela de legătură dintre bărbat și femeie care poate fi numit amor, dragoste, relații amoroase sau cum vrei să-i mai zici. Pînă și o pasăre liberă ca dumneata trebuie să admită că o femeie are brațe ispititoare și că, în ciuda moliciunii lor, se pot strînge în jurul unui bărbat ca o pereche de cătușe.

— A, dar asta nu m-ar supăra cîtuși de puțin ! spuse Per rîzînd. Cu atît mai puțin cu cît ar strînge mai tare.

— Da ! Ești încă foarte tînăr. Dar să admitem totuși că o femeie oarecare izbutește să exercite asupra dumitale o atracție de natură pur erotică, deși o disprețuiești poate în același timp... o femeie ordinară... sau o femeie gen doica Maren [1], pe care, în nevinovăția tinereții dumitale, ai sărutat-o... pe scurt, o femeie de care te simți legat prin puterea amintirilor și a obișnuinței... Să presupunem că această femeie te-ar înșela cu sînge rece, pe ascuns, și că dumneata ai afla acest lucru. Ce-ar face o pasăre liberă ca dumneata într-o asemenea împrejurare ?

„Unde vrea să ajungă ?" se gîndi Per și răspunse :

— Ce-aș face ? Mi-aș lua o altă femeie, bineînțeles !

— Foarte bine. Dar dacă s-ar dovedi că nici aceasta nu corespunde ? E un risc la care trebuie să te aștepți. Atunci ce te faci ?

— Atunci mi-aș lua o a treia... o a patra... o a cincea... Doamne... doar sînt destule femei pe lumea asta, domnule Neergaard !

— Da ! Adevărat... adevărat...

Continuă să repete aceste cuvinte cu ochii închiși, ca și cînd în ele ar fi găsit dezlegarea tainelor universului.

[1] *Doica Maren* : o femeie simplă, robustă, atrăgătoare.

Per dădea semne că vrea să plece. I se părea că discuția devenise cam prea personală. De altfel, se făcuse tîrziu. Cîteva căruțe cu pîine trecură grăbite pe stradă, anunțînd apropierea zorilor.

Dintr-o dată, însă, Neergaard păru cuprins de o exaltare ciudată. Umplu din nou paharele și-l rugă să nu țină seamă de timp.

— Mă consider fericit că am făcut cunoștință cu dumneata, domnule Sidenius. Ești un om excepțional de sănătos și de simpatic. Dacă nu mi-ai lua-o în nume de rău, aș vrea să-ți fac o propunere.

„Ce mai vrea?" gîndi Per.

Da. Neergaard credea că cele ce avea să-i spună îi vor părea la început cam ciudate tînărului său prieten ; totuși, judecînd după ce aflase deocamdată despre el, nu le va atribui decît importanța pe care o meritau.

Era vorba de un prieten al său, mai bine zis o rudă apropiată, care era pe moarte. Suferea de o boală incurabilă... nu mai avea mult de trăit... era bolnav și la suflet, și la trup. Dar asta n-avea nici o importanță. Pe scurt, deci : omul acesta era necăsătorit și nu se putea hotărî ce întrebuințare să dea lucrurilor care rămîneau de pe urma lui ; de altfel, nu erau cine știe ce... o mică gospodărie, cîteva tablouri proaste, cîteva cărți... aproximativ cam ce vedea Per în jurul lui. Nu voia să le lase familiei. Nu voia nici să fie păstrate într-un loc unde ar fi riscat să devină obiectul unei atenții pioase. Ținea neapărat ca totul să fie vîndut la licitație și să se răspîndească în lume ca purtate de vînt. Gîndul acesta ajunsese o idee fixă pentru bietul om, și fiindcă avea neamuri bogate, care se vor opune probabil dorinței sale — cele mai multe dintre obiectele ce-i aparțineau era moștenite din bătrîni — hotărîse să le lase prin testament cuiva căruia, în felul acesta, să-i facă un serviciu, sau să-i procure măcar o clipă de mulțumire.

— Mi-a venit o idee : îmi dai voie să te propun pe dumneata ? Sînt sigur că dacă prietenul meu te-ar cunoaște, ar lua singur această hotărîre. Ai exact însușirile pe care și le-ar fi dorit el. Ești liber, sincer și nepăsător... Nu, te rog... dacă n-ai nimic împotriva propunerii mele, nu mai spune nimic. Să nu mai vorbim despre asta. Și, cum îți spuneam... nu-i vorba de mare lucru... după lichidarea datoriilor și a altor obligații, rămîn cel mult cîteva mii de coroane.

„S-o fi îmbătat", gîndi Per și hotărî că nu merita să ridice vreo obiecție. Toată povestea i se părea o glumă.

— Da, da, zise el. N-ar fi rău de loc. De bani ai totdeauna nevoie. Dar acum e timpul să mă duc acasă. Vă mulțumesc pentru seara asta plăcută.

— De ce pleci ? Mai rămîi... E aer închis aici, să deschid o fereastră !

Neergaard se ridică nervos și deschise o fereastră. Aerul rece năvăli în cameră, și lampa de pe masă făcu o flacără mare și fumegîndă.

— Ia loc ! E drept că am vorbit prea mult despre lucruri care predispun la melancolie. Dar n-am golit încă sticla, și vinul meu e bun.

Per nu se lăsă convins. Vedea că exaltarea gazdei creștea și nu se simțea în apele lui. Observă că fața lui Neergaard devenise lividă, și mîna tremurătoare pe care o strînse la plecare era rece și umedă.

„Cîți oameni ciudați mai sînt pe lumea asta !" gîndi Per cînd ajunse iar în stradă. În pas cadențat și cu țigara în gură, străbătu, în drum spre casă, orașul, care începuse să se trezească la viață. Își aduse aminte de scena nocturnă petrecută în tovărășia marelui Fritjof la „Gryde". „E de-ajuns să rămîi singur cu ei, că oamenii ăștia încep să vadă stafii. La picioarele lor se cască morminte, și fiecare rostește o cuvîntare funebră în fața propriei sale gropi."

Ici și colo, pe străzile pline de ceață, se vedea cîte un măturător de stradă la lucru. În subsoluri erau deschise cîteva mici localuri și cîte un debit de țigări. Felinarele fuseseră stinse. În schimb, toate brutăriile erau luminate, și prin gurile de ventilație se răspîndea un miros de pîine proaspăt coaptă. Per se opri o clipă în fața uneia din aceste brutării ca să urmărească o scenă între o tînără brutăriță, cocoțată pe o scară și așezînd pe rafturi niște tăvi mari pentru prăjituri, și un ucenic brutar. Băiatul, gol pînă la brîu, ședea pe tejghea chiar sub scara fetei și-și întindea mîna spre ea. Per nu înțelegea ce-și spun, dar zîmbetul larg al ucenicului și supărarea prefăcută a fetei, care încerca să-l îndepărteze cu piciorul, făceau inutil orice dialog.

Per zîmbi, în timp ce gîndul lui se juca la fel cu doamna Engelhardt. Noaptea se sfîrșise. Viața se trezea din nou, și pe nemîncate jocul dragostei punea stăpînire pe inimile oamenilor. Sirenele fabricilor începură să sune, și Per le ascultă cu adîncă reculegere. Întîi se auziră cîteva din Nørrebro [1], apoi una din

[1] Cartier din partea de nord a orașului.

Kristianshavn [1]. În cele din urmă răsunară din toate părțile, de parcă ar fi cîntat o sută de cocoși deodată. Era un cîntec ce vestea zorile unei zile noi, care, odată și odată, vor îngropa pe veci toți strigoii întunericului și ai superstițiilor.

Capitolul IV

La o săptămînă după aceea, într-o seară întunecoasă și cețoasă, un domn slab, îmbrăcat în haine cenușii, coborî din tramvai la Grønningen și, trecînd pe lîngă cazarma husarilor, o luă înainte, apoi străbătu piața largă și triunghiulară a cartierului Nyboder. Străinul înainta cu pași repezi și cadențați, cu o mînă la spate și ținînd în cealaltă o umbrelă pe care o lovea cu putere în trotuar la fiecare pas, în timp ce examina în lumina slabă a felinarelor tăblițele indicatoare de nume de la toate colțurile de stradă.

Trecu în revistă un mare număr de străzi fără să fi găsit cea pe care o căuta. Cum în cartierul acela pustiu nu zărea țipenie de om căruia să-i fi putut cere o lămurire, coti la întîmplare și se rătăci cu desăvîrșire în numeroasele străduțe, semănînd toate între ele, care alcătuiau cartierul Nyboder. La toate geamurile acestor case scunde erau trase obloanele. Nu se zăreau decît deschizăturile luminate, rotunde sau în formă de inimă, ale prăvăliilor, iar în ceea ce privește felinarele, numărul lor era și mai redus decît în piață. Dincolo de obloane era destulă mișcare. De pretutindeni se auzeau glasuri, plînsete de copii și, ici-colo, sunetul vreunui acordeon ; se putea auzi lămurit pînă în stradă orice vorbă. Ici și colo se deschidea cîte-o ușă, și o femeie în cămașă de noapte vărsa o oală în rigola trotuarului sau dădea drumul o clipă vreunui cățeluș. Mai încolo, niște pisici executau duete de dragoste.

Întrebînd pe rarii trecători întîlniți, domnul îmbrăcat în haine cenușii reuși să afle care era strada Hjertensfrydgade și-și continuă cercetările aici, citind la lumina chibriturilor numerele caselor, pînă ce ajunse la locuința lui Per. Bîjbîi mai întîi cu mîna, căutînd funia unui clopot, dar fiindcă n-o găsi, începu să manevreze ivărul vechi al ușii, pînă izbuti să-și dea seama cum se deschide. Apoi pătrunse în micul antreu al casei, care era atît de întunecos, încît nu vedea la un pas înaintea lui,

[1] Cartier în apropierea portului.

și-și drese energic glasul de cîteva ori ca să atragă atenția locatarului.

Atunci ușa unei camere în care locuia familia unui tînăr dulgher de corăbii se deschise, și o femeie cu părul pieptănat strîns se ivi în prag, ținînd un copil la piept. Deasupra capului ei lumina lămpii din odaie se proiectă asupra străinului, dezvăluind în întuneric o față tînără, prelungă și palidă, cu ochi tiviți cu roșu și favoriți mici sub urechi.

— Domnul Sidenius nu locuiește aici ? întrebă el, fără nici un salut prealabil.

— Ba da. Locuiește în camera din fund, dar nu-i acasă.

— Așa ? Dumneavoastră sînteți proprietăreasa lui ?

— Nu. Proprietar este Olufsen, locuiește sus... Mă urc să o chem pe doamna.

În clipa aceea scara scîrțîi sub niște pași grei, și doamna Olufsen, care ascultase conversația de după ușă, se ivi în capul scării, purtînd în mînă o lampă mică de tinichea.

— Domnul vrea să vorbească cu domnul Sidenius ? întrebă ea.

— Da. Se pare însă că nu-i acasă, răspunse străinul pe un ton de parc-ar fi vrut s-o tragă la răspundere pentru că venise degeaba. Sînteți de părere că e cazul să-l aștept ?

— Nu sînt de această părere. Abia a plecat.

— La ce oră credeți că-l pot găsi cu siguranță ?

— Drept să vă spun, în ultima vreme nu prea stă pe acasă. Dacă vreți să-l găsiți, cred că cel mai sigur e să veniți mai tîrziu.

— Mulțumesc. Bună seara.

— Cine să-i spun că l-a căutat ? întrebă doamna Olufsen.

Dar străinul ieșise. Se auzeau zgomotul pașilor săi cadențați și loviturile vîrfului umbrelei pe caldarîm pierzîndu-se de-a lungul străzii.

— Era cu siguranță un pastor, zise nevasta dulgherului de corăbii, cam mirată. Ce-o fi avînd cu inginerul ?

Dar în clipa aceea, doamna Olufsen nu fu dispusă să stea de vorbă despre chiriașul ei. Se mulțumi să spună noapte bună și se întoarse în camera sa.

Cu o pereche de ochelari mari de argint pe nas, șeful de echipaj citea *Evadarea sclavului negru sau naufragiul de pe stînca Malabar*, roman în 14 fascicule, pe care-l împrumuta în fiecare iarnă de la biblioteca „Jomfru Jordan" și de fiecare dată îl citea cu aceeași admirație și tot atît de captivat.

— Probabil a fost cineva care-l căuta pe Sidenius, zise el, fără să ridice ochii de pe carte.

— Da, răspunse nevastă-sa, strîngîndu-şi cu o mişcare înfrigurată şalul mic în jurul pieptului, apoi aruncă o lopată cu rămăşiţe de turbă peste focul din sobă şi se aşeză la loc în fotoliu, cu lucrul ei de mînă.

Cei doi bătrîni nu fuseseră prea vorbăreţi în ultimul timp. Nu puteau să se împace cu recenta schimbare intervenită în purtarea locatarului lor, schimbare ce nu era de loc în avantajul său. Şi altă dată îi plăcuse să petreacă, şi altă dată îşi mai dăduse în petic, dar asemenea crize, despre care el însuşi glumea pe atunci, treceau repede şi nu ţineau niciodată mai mult de cîteva zile. De data asta, în schimb, se împlineau aproape trei săptămîni de cînd Per dădea rar pe acasă, şi cînd se întîmpla să fie în camera lui, era tăcut, inaccesibil şi nemulţumit de toate. Ba chiar le spusese într-o zi că vrea să se mute. Societatea pe care o frecventa Per nu putea fi din cele mai alese dacă spusese adevărul cînd îi scăpase o dată din gură că-l cunoscuse pe împuternicitul acela ministerial care se otrăvise de curînd şi despre care ziarele vorbeau atîta. Bătrînii Olufsen mai aveau şi alt motiv să se plîngă de purtarea lui Per. În ultimul timp nu-şi mai plătise chiria şi, colac peste pupăză, la uşa lor băteau zilnic şi cu stăruinţă tot felul de oameni care aduceau note de plată neachitate de la diverşi cizmari şi croitori cărora Per le datora bani.

— Cum arăta persoana care l-a căutat pe Sidenius ? întrebă în cele din urmă şeful de echipaj.

— Nu-l cunosc. De altfel, acum parcă-mi amintesc că l-am mai zărit o dată, demult. Mi-aduc aminte că Sidenius a spus chiar că vine din Lumea Nouă. Şi, totuşi, nu prea avea aspect de american.

În timpul acesta Per o aştepta pe doamna Engelhardt în acelaşi colţ întunecos din piaţa Frue unde mai făcuse şi altă dată de planton pentru ea. Acum, însă, speranţele lui că ea va veni erau mult mai întemeiate. N-o mai văzuse din seara balului — îi interzisese categoric s-o urmărească pe stradă ori să încerce într-un fel sau altul să intre în legătură cu ea — dar în ziua aceea soţul ei trebuia să plece la Londra, şi Per primise în ajun un bilet nesemnat, care conţinea numai două cuvinte : „Mîine seară", de unde trăsese concluzia că locul şi ora întîlnirii erau cele de rîndul trecut.

De altfel, primise în cursul dimineții și o altă scrisoare, care-l preocupa mai mult chiar decît această întîlnire de dragoste, așteptată cu atîta nerăbdare. Era o scrisoare a avocatului lui Neergaard, care, spre spaima lui Per, îi comunica hotărîrea lăsată de acesta în ultimele sale dispoziții ca suma rezultată din vînzarea la licitație publică a tuturor obiectelor ce-i aparțineau să fie vărsată lui P. Sidenius, conform celor precizate în testament. Scrisoarea adăuga că, de fapt, testamentul nu era valabil, întrucît nu respecta cerințele legale ; dar fiindcă cele două surori, singurii moștenitori legali ai decedatului, erau căsătorite cu oameni foarte bogați, nu exista nici un temei ca aceste două femei — aflate pentru moment în străinătate — să nu respecte dorințele fratelui lor. Iată de ce, în calitatea sa de executor testamentar, avocatul îl ruga pe tînărul Sidenius să treacă pe la biroul său cînd treburile îl vor duce prin acest cartier, pentru a sta de vorbă.

Per nu izbutea să se pună de acord cu el însuși și nu știa ce avea de făcut ; în primul moment se simțise consternat.

Cu toată credința lui fatalistă că între el și noroc exista un pact, cu toate că banii aceștia îi cădeau în palmă într-un moment în care avea mai mult ca oricînd nevoie de ei, îi venea greu să înțeleagă că simplul capriciu al unui sinucigaș însemna un ajutor venit din ceruri. Pe de altă parte, nu vedea cum ar putea renunța la o sumă atît de importantă, care-l punea la adăpost de orice greutăți materiale pe o lungă perioadă de timp. Din banii luați cu împrumut îi mai rămăseseră puțini, și majoritatea lucrurilor cumpărate nu erau încă achitate.

Dar iată că dintr-o stradă laterală vine spre el un cupeu închis. O mînă purtînd o mănușă de culoare deschisă se arată la fereastra cupeului, și în clipa aceea Per dă buzna spre trăsură, o oprește, deschide portiera și, după ce indică vizitiului numele unui restaurant de clasa întîi, din Kongens Nytorv, se urcă în cupeu.

Dar înainte chiar de a ajunge la restaurant, Per încercă o amară deziluzie. Se așteptase ca doamna Engelhardt să fie nervoasă și neliniștită... credea că are s-o vadă roșind și tremurînd de frică și de rușine în mantoul ei de blană. Își pregătise chiar cîteva cuvinte, care trebuiau să-i învingă timiditatea, dar nu avu nicicum nevoie să-și exercite talentele de seducător. Abia apucă să se așeze și să-i mulțumească pentru că venise, cînd doamna Engelhardt se și aruncase în brațele lui, ca orice femeie de moravuri ușoare, și se strînse de el cu atîta violență, încît abia putea să mai răsufle.

În timp ce urcau scara puternic luminată a restaurantului, doamna Engelhardt își coborî voaleta. Iar cînd, conduși de un chelner și un picol, fură introduși într-un cabinet separat, zvîrli îndată cît colo pălăria și blana, fără să se jeneze de prezența acestor străini. Spre deosebire de Per, care se comportă cam stîngaci într-o situație atît de neobișnuită pentru el, tînăra femeie părea că se simte ca la ea acasă ; își potrivi părul în fața oglinzii, își scoase mănușile și se tolăni foarte confortabil pe canapeaua instalată în fața mesei dinainte pregătite.

Per luă loc în tăcere în fața ei, de cealaltă parte a mesei. Era limpede pentru el că doamna Engelhardt nu venea pentru prima oară într-un local de acest fel. Acum avea aproape siguranța că, la sosirea lor, pe fața încadrată de favoriți a chelnerului apăruse un zîmbet de recunoaștere.

După ce rămaseră singuri, ea-l întrebă :

— De ce te uiți așa la mine ? Apoi își înclină cu cochetărie capul într-o parte și zîmbi cam prea tinerește. Doamne-Dumnezeule, cum mă măsori din ochi ! Găsești ceva nepotrivit în toaleta mea ?

Doamna Engelhardt privi spre sînii care se iveau din decolteul pătrat al rochiei. Purta o rochie neagră, era strîns încorsetată ; avea un piept cam mare, dar în schimb talia era îngustă, ca de fată mare.

— Vorbește odată, omul lui Dumnezeu ! Ce urs îngrozitor ești ! Ce nu-ți place ? Vezi că îndată îți dau una peste nas !

Pentru a-și găsi ceva de lucru, Per începu să rupă niște bobițe roșii din crengile ce împodobeau masa și își mută privirea asupra mîinilor ei. Palid de emoție, contempla conturul lor plinuț, degetele albe, moi, flexibile, unghiile de culoarea mărgăritarelor și gropițele mici care se deschideau și se închideau în dreptul articulației degetelor, pe pielea trandafirie, în ritmul mișcărilor. Ai fi zis că sînt guriță mici, dornice de sărutări. Prinse din zbor bobița pe care ea i-o aruncă, apucîndu-i totodată și mîna, vrînd s-o tragă spre el peste masă ca s-o ducă la gură. Dar în clipa aceea ușa se deschise brusc, și chelnerul apăru, însoțit de un ajutor și aducînd serviciul pentru masă.

Chelnerul turnă șampanie în pahare și începu să servească. După ce rămaseră din nou singuri, Per zîmbi și înălță cupa, în semn de urare. Urmară alte cîteva cupe, care-i risipiră repede indispoziția. „La dracu, își spunea în sinea sa, ce-mi pasă de trecutul ei ?" În clipa aceea îi aparținea lui, era proprietatea și cucerirea lui, și asta era esențialul.

La desert, Per vorbi despre sinuciderea lui Neergaard. Își exprimă părerea că omul trebuie să fi fost nebun și în cele din urmă îi povesti fără ocol convorbirea pe care o avuseseră în noaptea aceea în camera lui Neergaard. Îi vorbi și despre starea de surescitare nervoasă în care, cu acel prilej, hotărîse să-i lase lui tot ce avea, fără ca el să-și fi dat seama și să fi înțeles ce se petrece. Pălăvrăgi și despre zvonurile potrivit cărora era amestecată și o femeie în toată povestea asta. Unul dintre cunoscuții lui, care afirma că posedă informații de la oamenii de serviciu ai mortului, îi vorbise despre o doamnă brună, care venea de mulți ani la el. După toate probabilitățile era aceeași persoană, care, cu o seară înainte de înmormîntare, obținuse acces în capelă și împrăștiase pe sicriu sumedenie de trandafiri.

În timp ce Per vorbea, doamna Engelhardt îl asculta într-o atitudine gînditoare, sprijinindu-și coatele pe masă. Vîrful degetului ei mic aluneca pe marginea paharului de vin, și fața avea o expresie pe jumătate absentă. Părea că numai din politețe ascultă povestea asta cam prea lungă și care n-o interesa în mod deosebit. Abia cînd Per găsi de cuviință să se adîncească în examinarea trecutului lui Neergaard și începu să povestească ce auzise despre cariera lui diplomatică întreruptă, doamna Engelhardt dădu primele semne de nerăbdare. Luă un bob de strugure din fructieră, îl muie în vin și începu să-l sugă, apoi îl întrerupse brusc, cu o scuză, și-i puse o întrebare cu totul diferită în legătură cu un fapt „de care mi-am amintit așa, dintr-o dată". În același timp îl rugă să sune chelnerul și să-i ceară cafelele. Dar fiindcă Per nu părea dispus să renunțe la acest subiect, se sculă hotărîtă, spuse „mulțumesc pentru masă" și se îndreptă spre pianul deschis.

— Ce să cînt ? întrebă ea după ce făcuse cîteva game rapide în susul și în josul claviaturii. Cunoști melodia asta ? Urmă un tumult de note false, ciocănite în registrul de jos al pianului. *Reverie*, explică ea în timp ce cînta mai departe.

Dar Per tăcea. Se închisese din nou în sine. I se părea straniu că femeia asta nu arăta mai mult interes pentru un nefericit care făcuse, totuși, parte din cercul ei de cunoștințe și jucase un rol de admirator umil, ba chiar de cavaler la bal doar cu o noapte înainte de a se sinucide. O bănuială se insinuă în conștiința lui, ca o umbră neprecisă și întunecată ; însemnase Neergaard mai mult pentru ea ? Indiferența ei era prefăcută ? Nu avu însă răgaz decît să prindă din zbor gîndul acesta, fiindcă, neliniștită de tăcerea lui, doamna Engelhardt își întrerupse subit cîntecul și se ridică din fața pianului, apoi îl cu-

prinse cu brațele de după gît și-l sili să-și plece capul pe spate, pînă cînd privirile li se întîlniră.

„Nu, e cu neputință!" gîndi Per, întîlnind privirea ei încărcată de zîmbet. Sărutări delicate, amețitoare coborau acum asupra frunții, a părului, a pleoapelor sale... deodată buzele ei îi căutară brusc și cu sălbăticie gura, apăsînd-o puternic. Apoi doamna Engelhardt îi șopti ceva la ureche, și Per se ridică. Fără a mai voi să aștepte cafeaua, își puse singură haina de blană, în timp ce el achita nota de plată, și coborîră grăbiți în stradă, unde-i aștepta trăsura comandată. Strîns îmbrățișați și sărutîndu-se la nesfîrșit, se lăsară conduși la un hotel, în al cărui registru fură trecuți sub numele de domnul și doamna Svendsen din Aarhus.

Noaptea, în timp ce sta culcat în semiobscuritatea camerei de hotel, Per simți strecurîndu-i-se din nou în minte bănuiala aceea întunecată, care începea să-l apese ca un coșmar. Revăzu în gînd orele din noaptea petrecută în camera lui Neergaard și-și aminti de vorbele cărora nu le dăduse atunci nici o importanță. Treptat, pătrunse totul cu o claritate sinistră : da, femeia asta, întinsă în pat alături de el și cufundată în somn, făcea și ea parte dintre bunurile pe care Neergaard i le lăsa moștenire ; da, ea fusese însăși „soarta" acestui om, și prin ingratitudinea ei îl împinsese în brațele morții.

Iar el... el îi era complice !

Pentru simțurile lui exacerbate, această descoperire însemna ceea ce ar fi însemnat umbra mortului dacă ar fi zărit-o plimbîndu-se prin cameră. De pretutindeni îi apărea capul lui chel, care ieșea din semiobscuritate și-l privea cu o tristețe batjocoritoare. Iar aici, în imediata lui apropiere, dormea ea, ucigașa acestui om, care-i împodobise pe ascuns coșciugul cu trandafiri. Cine ar fi putut pricepe ?... Dormea liniștită, ca un copil în leagăn, și răsuflarea îi era adîncă și regulată. Soțul călătorea legănat de valurile mării, cadavrul amantului nu putrezise încă în sicriu, dar ea se și aruncase în brațele altuia. Și el... el însuși... complice ! Groaza și scîrba care-l cuprinseră erau atît de mari, încît simți că nu mai poate rămîne culcat. Trebuia să se ridice, voia să plece.

În clipa aceea doamna Engelhardt se mișcă greoi, se răsuci în pat și, deschizînd brațele, spuse pe jumătate adormită :

— Te-ai trezit ?

Per nu răspunse. Glasul ei îi dădea fiori. Doamna Engelhardt făcu un efort să deschidă ochii, dar nu izbuti. Încercă să zîmbească și adormi din nou.

Per se pregăti în grabă de plecare. Avea de gînd să dispară pe furiș, fără să-și ia rămas bun. Se gîndise să-i lase jos la portar un bilet cu un singur cuvînt care s-o lămurească : „Neergaard".

Dar după ce-și puse paltonul, oprindu-se o clipă la piciorul patului înainte de a se furișa pe ușă, privirea îi mai zăbovi o dată asupra trupului pe jumătate gol, întins pe spate într-o poziție destul de inestetică, cu ambele mîini împreunate sub ceafă și un genunchi ridicat. Bretelele înguste care ar fi trebuit să-i țină cămașa alunecaseră, și sînii masivi, de un alb-gălbui, erau dezgoliți. Părul negru se împrăștiase în dezordine pe pernă ; capul era întors pe o parte, și fața palidă părea extenuată.

Inima lui Per bătea greoi și genunchii îi tremurau. Nu-și putea lua ochii de la acest tablou. În ciuda repulsiei și a groazei sale, se simțea din nou atras cu violență spre brațele acelea mari, albe și ispititoare, spre sînii plini, spre buzele întredeschise, care mai ardeau și acum de dogoarea sărutărilor și a îmbrățișărilor lui. Aproape se temu de el însuși. Pînă atunci nu cunoscuse nici contradicțiile, nici conflictele interioare, pînă atunci femeile fuseseră o jucărie pentru el, o jucărie cu desăvîrșire lipsită de primejdii. Și iată că dintr-o dată se pomenea tremurînd în fața forțelor întunecate care-și bat joc de soarta și voința oamenilor așa cum își bat joc furtunile de colbul din drum. Pentru prima oară se simțea luptînd împotriva demonilor a căror existență o negase cu un zîmbet de superioritate. În urechi îi răsună glasul autoritar al tatălui său, cuvintele aproape uitate despre „puterea întunericului" și despre „ispitele Satanei", care-l făcură să pălească.

Dar, trezită acum de privirea lui fixă și stăruitoare, doamna Engelhardt deschise ochii mari, căprui. Buimacă de somn, își depărtă șuvițele de păr de pe frunte și se ridică în capul oaselor.

— Cum ?... Te-ai îmbrăcat ?

Per nu răspunse nimic.

— S-a făcut ziuă ?

El continua să tacă.

— Dar ce înseamnă asta ? Ești bolnav ?

— Nu, nu încă.

— Nu încă ? Ce vrei să spui ? De ce te uiți așa la mine ? Ce ți s-a-ntîmplat ?

— Vreau să spun că... vreau să evit să mă îmbolnăvesc... să mă îmbolnăvesc mortal... ca Neergaard.

Chipul doamnei Engelhardt fu străbătut de licărirea unui fulger. Dar în clipa următoare zîmbea. Cu toate că pălise, spuse pe un ton perfect stăpînit :

— Lasă prostiile ! Ce legătură e între tine și... boala prietenului tău ? Te rog să te porți cum se cuvine !

— Îmi pare bine că eziți totuși să-i rostești numele în camera asta. Dar e un amănunt care te demască, și acum am să vorbesc mai lămurit. În timp ce dormeai, mi-am dat seama că ai fost amanta lui Neergaard, că l-ai înșelat și că necredința ta l-a determinat să-și curme zilele. Mă înțelegi acum ?

Își plecase capul și-și mușca buzele tremurînde.

— Pleacă ! îi spuse ea cu voce înceată, dar hotărîtă, și-și acoperi sînii goi cu un colț al cearceafului. Ți-am spus să pleci... țărănoiule !

Per se aplecă spre ea, gata să-i arunce în față cuvîntul „tîrfă", dar se răzgîndi. Un sentiment de complicitate îl împiedica să rostească acest cuvînt. Fără o vorbă, îi întoarse spatele și ieși.

Coborî la portar, îl trezi și achită nota. În timp ce număra banii, se gîndea că acum era imposibil pentru el să mai accepte darul lui Neergaard. Apoi se îndreptă cu pași grăbiți spre casă, străbătînd orașul întunecos și pustiu.

Era tocmai intervalul acela scurt din noapte cînd străzile sînt pustii și pașii trecătorului trezesc ecou. Ultimele păsări de noapte ale cafenelelor merg clătinîndu-se spre casă, și polițiștii s-au retras prin colțurile lor la taifas. Doar hoții și femeile de moravuri ușoare, ce se furișează prin ganguri, sînt în plină activitate. Un bărbat cu gulerul ridicat și cu pălăria trasă pe ochi țîșni dintr-un ungher și trecu pe lîngă Per în dreptul unui felinar. Per se distra de obicei privind expresia de impertinență și în același timp de jenă de pe chipurile acestor păcătoși, care se furișau spre casă, dar în clipa aceea își întoarse ochii, ca să evite întîlnirea. Se întreba cum trebuie să arate el însuși, și nu avea curajul să contemple ca într-o oglindă imaginea propriei sale degradări. Cînd ajunse acasă, în Hjertensfrydgade, și cînd intră în odăițele lui, pe care le disprețuise atît în ultimul timp, se simți cuprins de o mulțumire și de un sentiment de liniște pe care nu le cunoscuse pînă atunci. Se dezbrăcă la repezeală și se întinse în pat cu o senzație care-i aminti ce simțea în anii copilăriei cînd își trăgea plapuma peste urechi după ce ascultase pe întuneric poveștile cu stafii ale doicii celei chioare din casa părintească.

Dormi cîteva ceasuri un somn neliniștit, plin de vise, și fu trezit de un graur care cînta în grădină. După felul cum cînta, Per trase concluzia că trebuia să fie vreme însorită. Totuși,

rămase culcat, fiindcă se simțea obosit. Și de ce s-ar fi sculat, la drept vorbind ? Nu pierdea nimic dacă rămînea mai departe în pat.

Deși era pe jumătate adormit, gîndurile i se furișară îndată spre sertarul de sus al dulapului. Se întoarse cu fața la perete, dar nu mai reuși să aţipească. Îndată ce gîndurile lui se agățară de planurile acelea nenorocite, se trezi de-a binelea. Rămase așa cam o oră, cu mîinile sub ceafă, cu privirea pironită în tavanul scund și șubred, plin de pete grase. Trecu în revistă întîmplările din noaptea precedentă și, judecîndu-le la rece, cu mintea limpede, fu cuprins de jenă amintindu-și purtarea lui. Gîndi că avusese totuși o atitudine cam copilărească. Oricum, chiar o femeie de categoria doamnei Engelhardt merita oarecare considerație...

După ce se sculă și-și bău cafeaua de dimineață, pricepu definitiv că făcuse o prostie. Luase lucrurile prea în serios și sărise peste cal. Nu băuse oare prea mult ? Continua să simtă la fel de intens plăcerea ciudată de a fi la el acasă, plăcere pe care n-o mai cunoscuse de mult. Își aprinse pipa și se așeză în fotoliul-leagăn hodorogit, pe care-l puse ușor în mișcare, în timp ce privirea i se odihnea asupra uneia din căsuțele cu etaj de pe o stradă vecină, ale cărei ferestre de la catul de sus se vedeau dincolo de gard. La una din ferestre se arătau niște copii cu obrajii îmbujorați și o femeie care cîrpea ciorapi ; afară, pe peretele însorit, atîrna o colivie vopsită în verde, în care zburătăcea un cînepar. Nu înțelegea bine ce anume îi atrăgea privirea în direcția aceea. Era numai imaginea cotidiană a unei liniști și a unei mulțumiri pe care le contempla de ani de zile. Dar în dimineața aceea i se părea că spectacolul căpătase contururi noi. Era ca și cum se oferea privirii sale pentru prima oară.

Cineva bătu la ușă, și Per tresări, enervat. Era doamna Olufsen, care venea să-i spună că un domn îl căutase în ajun.

— Ce fel de domn ?

— Asta nu știu. În orice caz, nu era prea simpatic. De altfel, mi se pare că a mai fost o dată pe-aici.

Per își zise că era probabil vreun creditor, și problema moștenirii lui Neergaard îi veni din nou în minte, tulburîndu-i liniștea. Putea el să justifice renunțarea la acești bani, de care avea totuși atîta nevoie ?

Doamna Olufsen rămăsese în dreptul ușii, pe care statura ei înaltă și voluminoasă o masca aproape în întregime. Mai avea ceva pe inimă.

— Și aș mai vrea să știu ce-ai hotărît, domnule Sidenius. Spuneai că vrei să te muți.

Per zîmbi cam jenat.

— Ei, n-am spus asta... în serios. Nu plec, rămîn aici, doamnă Olufsen ! Bineînțeles, dacă vreți să mai rămîn...

— Da... cum nu...

— Mi se pare, totuși, că ezitați... zău așa... A, da, înțeleg... Am fost cam împrăștiat în ultima vreme. Să nu mai vorbim despre asta. Dar, pentru numele lui Dumnezeu... ce se întîmplă, doamnă Olufsen ? Sînteți în mare ținută de dimineață. Vă duceți la nuntă ?

— Nu, n-ai aflat ?... Căpitanul Mortensen a sosit alaltăieri la Copenhaga și ne ducem după-masă să-i facem o vizită.

— Vin și eu ! Ne întîlnim pe bord. Mi-e tare dor să-l revăd pe calicul acela bătrîn !

— Nu crezi cumva că te înșeli, domnule Sidenius ? O astfel de petrecere mai poate fi pe gustul dumitale ?

— Fleacuri, doamnă Olufsen ! Nu mai fiți așa de pornită împotriva mea. Va să zică, ne întîlnim pe bord ! S-a făcut ?

Deși își simțea inima grea, doamna Olufsen nu-și putu opri un zîmbet. Cînd îl vedea într-o astfel de dispoziție, nu-i rezista niciodată.

— Bine, bine... zise ea. Știi că ești totdeauna binevenit la Mortensen. Nu există bucurie mai mare pentru el decît să te vadă. Cred că este puțin îndrăgostit de dumneata.

Căpitanul Mortensen era un vechi prieten al casei. Locuia în Flensborg[1], dar venea regulat la Copenhaga de două ori pe an cu vasul lui ca să vîndă brînză, unt și afumături unor importante firme din oraș și unor prieteni personali. Cînd șeful de echipaj, care citea zilnic și conștiincios în *Telegrafens* lista vaselor intrate și plecate, afla că șalupa „Karen Sofie" trecuse bariera vămii din port și acostase lîngă Bursă[2], nu mai avea o clipă astîmpăr pînă nu fixa ziua și ora vizitei pe vas și pînă n-o trimitea pe Trine în oraș ca să-l prevină pe Didriksen cel tînăr, un alt prieten al familiei. Didriksen era birjar, locuia în cartierul Brønstraede, și de ani de zile, el și birja sa erau la dispoziția bătrînilor la asemenea prilejuri.

De rîndul acesta, ca și în alte dăți, de la ora 3 își opri în fața casei trăsura cu coșul lăsat, o trăsură ferchejă și lustruită de parc-ar fi fost comandată pentru cununia unui angrosist la

[1] Port din Schleswigul de Sus, actualmente în R.F.G. (Flensburg).

[2] Pe un canal în dreptul Bursei, unde vasele mai mici pot pătrunde.

biserica Frue Kirke. După un timp, cei doi bătrîni se înfățișară celor cîțiva copii mici ai cartierului, adunați în jurul trăsurii, în timp ce mai vîrstnicii, mult mai numeroși, asistau de la ferestre sau din pragul ușilor la acest marș triumfal. Doamna Olufsen purta un șal vienez și o pălărie cu un imens ciorchine liliachiu de struguri ; șeful de echipaj arborase costumul festiv, destinat pentru înmormîntare și care stătea țeapăn pe el, și un pardesiu pe care-l lăsase descheiat și pe care strălucea medalia de douăzeci și cinci de ani de serviciu și „Crucea de argint".

Datorită decorațiilor, trecerea lor prin oraș provoca oarecare interes din partea celor pe care-i întîlneau în cale. Așa cum ședea în trăsură, solemn, cu plete albe, cu ambele mîini nedezlipite de pe mînerul de os al umbrelci, Olufsen evoca foarte bine imaginea unui amiral bătrîn de la începutul secolului, și desigur că s-ar fi bucurat de respectul trecătorilor dacă tînărul Didriksen — mîndru de călătorii pe care-i transporta — nu s-ar fi întors în fiece clipă spre ei, vorbindu-le cu glas tare și pe un ton familiar.

Dădură mai întîi o raită prin orașul vechi, admirînd clădirile mari, de curînd construite, care se ridicau pretutindeni pe ruinele meterezelor în curs de dărîmare, apoi priviră noile omnibuze cu etaj, care veneau dinspre Frederiksberggade și care, în furnicarul de lume de pe Østergade, păreau niște elefanți purtîndu-și călăreții în spinare. Ajunși la Kongens Nytorv, o luară spre canal, se opriră o clipă în fața bisericii Holmen, unde cu cincizeci și doi de ani în urmă se celebrase cununia lor, și poposiră, în sfîrșit, pe Cheiul Bursei.

Per sosise înaintea lor și-i salută de pe puntea lui „Karen Sofie". Era cam moleșit și rămase pe loc, încălzindu-se la razele soarelui de primăvară, în timp ce căpitanul, un om mai în vîrstă, cu barba sură, coborî pe chei să-și întîmpine musafirii.

În fundul calei deschise, adică în pîntecele lui „Karen Sofie", ca să spunem așa, la care ajungeai coborînd o scară, era amenajată un fel de cămară, în semiîntunericul căreia străluceau, asemenea comorilor ascunse în peștera lui Aladin, șunci, cîrnați, pulpe de miel afumate și roți de cașcaval, mari cît roata morii. Doamna Olufsen coborî scara cu ajutorul lui Per și al căpitanului ; în urma lor venea șeful de echipaj, care, în calitatea lui de bătrîn lup-de-mare și voind să-și arate voinicia și îndemînarea, refuză orice ajutor. Totuși, se poticni de la prima treaptă, și nu încape îndoială că și-ar fi frînt gîtul dacă n-ar fi fost prins în brațe de căpitan. Ceea ce nu-l împiedică, însă, să-și bată joc de tînărul Didriksen, care coborî ultimul, cumpănindu-și fiecare pas și călcînd cu grijă pe fiecare treaptă a scării.

— Cum se tîrăşte păduchele pe pieptene ! îi strigă bătrînul, folosind o expresie care circula în marina daneză încă de pe vremea lui Christian al IV-lea [1].

După o jumătate de oră de cercetare temeinică, de gustare, de cîntărire şi de tocmeală, tîrgul fu încheiat, şi mărfurile cumpărate fură transportate pe covertă. Urmă o scenă care se repeta an de an cu aceeaşi regularitate ca vorbele de duh ale maistrului mecanic Fuss : căpitanul Mortensen deschise uşa cabinei şi-şi pofti musafirii la o mică gustare ; doamna Olufsen nu vru în ruptul capului să accepte invitaţia atît de neaşteptată ; la rîndul lui, şeful de echipaj refuză categoric să mai răpească din timpul prietenului său, iar tînărul Didriksen, care ştia pe de rost tot acest ceremonial, îşi scoase liniştit din gură tutunul de mestecat şi-l vîrî în buzunarul vestei.

Peste puţin, se aflau cu toţii într-o cabină mică, dar primitoare, aşezaţi în jurul unei mese încărcate cu de toate. Foarte curînd, cumpătarea prefăcută a oaspeţilor fu dată uitării în faţa atîtor bunătăţi.

Per se simţea totdeauna bine în tovărăşia acestor oameni simpli şi nu mînca niciodată cu mai multă poftă ca la o astfel de masă, cu felurite afumături şi cu rachiu şi bere, şi petrecea de minune ascultînd convorbirea deschisă şi plină de voioşie a oamenilor de rînd. În aceste împrejurări, nu se mulţumea să rămînă un observator tăcut şi critic, ca la „Gryde", ci participa cu însufleţire la discuţiile despre starea timpului, despre preţurile pe piaţă, despre circulaţia vapoarelor şi marina comercială.

După prînz, cînd sticla de rom şi ceaiul îşi făcură apariţia pe masă, conversaţia începu să se învîrtească în jurul evenimentelor din anii războiului şi al creşterii ulterioare a preţurilor. De fapt, Per nu-şi mai amintea din timpul războiului decît scena primei apariţii a duşmanului în casa tatălui său, cînd grădina şi curtea fuseseră invadate pe neaşteptate de soldaţi şi de cai, încît se văzuseră nevoiţi să evacueze toată casa, afară de cîteva camere la etaj, unde trebui să se înghesuie întreaga familie. Avea doar 7 sau 8 ani pe vremea aceea şi se juca nepăsător, neînţelegînd de ce plîngeau ceilalţi. Dar căpitanul Mortensen, care era originar din Iutlanda de Sud [2], fusese mai aproape de războiul propriu-zis şi era o deosebită plăcere pentru el să zugrăvească în culori vii atrocităţile la care fusese martor în timpul războiului. Ca şi în alte dăţi, avu satisfacţia de a o vedea pe doamna Olufsen astu-

[1] Rege al Danemarcei şi al Norvegiei (1577—1648).

[2] Adică din regiunea rămasă în stăpînirea Germaniei.

pîndu-şi urechile şi declarînd că războiul e ceva îngrozitor. Ceea ce trezi însă ambiţia şefului de echipaj, care, ori de cîte ori se afuma puţin, devenea belicos. În 1864, Olufsen, care ieşise la pensie, nu participase la nici o luptă, mai ales că se afla şi internat în spital din pricina necrozelor sale. Începu, deci, să vorbească plin de dispreţ despre „aceste războaie nemţeşti" şi despre nenorocirile aduse ţării, care, însă, nici nu se puteau compara cu cele din timpul războaielor purtate împotriva Angliei în 1801, 1807 şi 1814 şi pe care el le apucase. A trebuit atunci să ne resemnăm cu pierderea Norvegiei şi a întregii flote. Astea erau lucruri despre care merita să vorbeşti ! Pentru a-l eclipsa pe căpitan, care vorbise despre Dybbol [1] şi Frederits [2], povesti despre bombardarea Copenhagăi şi despre bătălia de la Reden [3], al cărei martor ocular fusese la vîrsta de 5 ani. Asistase atunci, din birourile vămii portului, la debarcarea răniţilor, din bărci pline de carne sîngerîndă, „ca la măcelărie".

Dar doamna Olufsen refuză categoric să mai audă o singură vorbă despre toate aceste grozăvii şi, dat fiind că începuse să se întunece, declară că vrea să se întoarcă acasă. Atunci văzură cu toţii că, sub impresia umilinţelor pe care le suferise patria, tînărul Didriksen adormise cu capul pe spate şi cu gura întredeschisă. Cînd ceilalţi îl zgîlţîiră, partea de sus a trupului său se prăbuşi înainte, dar el continuă să doarmă, cu mîinile şi cu capul pe masă, deşi cu această ocazie răsturnase un pahar de bere, al cărui conţinut i se scurgea pe genunchi. După ce toţi cei prezenţi contemplară o clipă scena, tăcuţi şi miraţi, Per ridică sticla de rom şi constată că, pe tăcute, fusese golită pînă la fund. Înţeleseră atunci că omul era beat mort.

Doamna Olufsen se ofensă cumplit. Jos, pe chei, aştepta trăsura, la care era înhămată Krikke, iapa cu picioarele strîmbe, şi bietul animal aşteptase răbdător în tot acest timp, oftînd în săculeţul de nutreţ. Îşi dădură curînd seama cu toţii că nu le rămînea nimic altceva de făcut decît să-l lase pe Didriksen să doarmă pe vas pînă s-o trezi. Ziua aceea solemnă se sfîrşea trist. Cei doi bătrîni fură nevoiţi s-o pornească anevoie pe jos spre casă, în ţinuta lor de zile mari, purtînd fiecare sub braţ, cîte o şuncă împachetată, în timp ce din buzunare le ieşeau cîrnaţi şi tot felul de afumături.

---

[1] *Dybbol :* localitate în Schleswig, unde s-a dat bătălia din 1864 între germani şi apărătorii danezi, care, după cinci săptămîni de asediu, au murit eroic pe poziţie.

[2] *Frederits :* localitate din Iutlanda, unde s-au dat lupte în 1864.

[3] Este vorba de marea luptă navală dintre englezi şi danezi dată în rada portului Copenhaga în 1801.

Per îi conduse pînă la podul Holmen și-i ajută să se urce în omnibuz. El nu voia să meargă acasă, simțea nevoia să ia aer după atîta rîs și băutură. Se oglindi o clipă în vitrina unei prăvălii, pe urmă porni de-a lungul canalului spre Højbro.

Era tocmai momentul cînd soarele luneca peste acoperișuri, daurind cupola catedralei Helligaand, și începea viața de noapte a orașului. În piață era încă lumină ca ziua. Vrăbiile săreau din loc în loc, ciugulind în gunoiul de pe stradă, iar lămpile de curînd aprinse ardeau cu o flacără palidă și ireală îndărătul geamurilor în care jucau razele apusului. Per se plimba încet pe Østergade, plină de oameni. Mulțimea trezi în el oarecare melancolie. Deși era frig și nasurile se înroșeau de ger, în aer se simțea apropierea primăverii, ceea ce se ghicea în privirile tinerilor și în glasurile lor pline de așteptare. În fața marilor vitrine ale croitorilor de damă se îmbulzea lumea, care examina modelele noi de primăvară, iar domnii eleganți purtau violete la butonieră.

Per pășea în spatele unei perechi de îndrăgostiți, care mergeau atît de aproape unul de altul și se mișcau atît de ritmic, încît ai fi zis că sînt lipiți din umeri și pînă-n călcîie. Se uită la fata care-și sorbea din ochi iubitul, cu o expresie de adorație și de dorință ; își aminti de plăcerile ultimei nopți și simți crescîndu-i proasta dispoziție. Cînd se gîndea la purtarea lui, pe care acum o considera pur și simplu o prostie, nu-și putea stăpîni un sentiment de ciudă. Ceea ce-l împăca în cuget cu doamna cea amatoare de aventuri era amintirea gestului cu care-și acoperise sînii cînd îl văzuse pregătindu-se de plecare. În fond, gestul acesta era aproape mișcător. Se gîndi la trandafirii presărați pe sicriul lui Neergaard și-și spuse că, probabil, îl iubise și ea cu adevărat. De fapt, de ce se indignase ? Viața nu ține seamă de considerente mărunte, viața merge înainte, și acolo unde întîmpină împotrivire, forța ei trece peste toate. În realitate, o dragoste atît de nebiruită, care trecea peste orice impulsuri mai mărunte ale inimii, care nu ținea seamă nici chiar de grozăvia morții, o astfel de dragoste conținea o notă aproape sublimă, ca o emoție religioasă. Poate că uitarea de sine în fața legilor naturii era tocmai expresia cea mai înaltă a vieții. Acele „puteri ale întunericului" — de care se îngrozise în clipa cînd, în picioare lîngă patul ei și în ciuda remușcărilor ce-l frămîntau, se simțise puternic atras de sînii ei albi — da, acele puteri veneau din adîncurile naturii sale și erau o expresie a forței ancestrale cuibărite în ființa lui, biruind strat după strat prejudecățile milenare. Da, așa era ! Nu exista alt infern decît cel pe care oamenii și-l făureau singuri în teama lor superstițioasă de plăcerile vieții și de atotputernicia cărnii.

Îmbrățișarea dintre bărbat și femeie era acea împărăție a cerurilor în care descopereai uitarea tuturor necazurilor și iertarea tuturor păcatelor, locul unde sufletele se întîlneau în goliciunea lor nevinovată, așa cum se întîlniseră Adam și Eva în grădina raiului.

Cuvinte pe jumătate uitate, o amintire vagă, se iviră brusc în mintea lui ca scrise cu litere de foc : era felul ironic în care Neergaard se exprimase despre fiul de țăran din poveste, pornit în lume să cucerească o împărăție, dar privind mereu înapoi, și care, ajuns, în sfîrșit, în adevărata țară a basmelor, plină de minunății, a luat-o la fugă spre casă, căutînd refugiu în colțul vetrei și la pieptul mamei. Per se făcu roșu la față de rușine. În clipa în care pentru prima oară viața îi încerca serios credința și curajul, răspundea atît de jalnic. Dar nu era chip să-și îndrepte greșeala ? Ce-ar fi, de pildă, să-i scrie, să-i explice totul și să-i ceară iertare ?...

Ajunsese acasă. Nevasta dulgherului, care locuia alături, deschise ușa și-i spuse că venise un domn, care-l aștepta în camera lui.

— E domnul care a mai fost și ieri... pare a fi pastor. Așteaptă de mai bine de o oră.

Era fratele său, Eberhard, care se așezase lîngă masă, în fotoliul-leagăn. Lampa era aprinsă, și umbra capului său se proiecta diformă pe peretele gol. Nu-și scosese paltonul, și mîinile înmănușate i se odihneau pe mînerul unei umbrele, pe care o ținea între genunchi.

— Aproape că-mi pierdusem speranța să te mai întîlnesc, spuse el după ce se salutară. Ți s-a spus că te-am căutat și aseară?

Per nu răspunse. Inima îi bătea cu putere. Pricepuse că, din moment ce fratele său îl căutase două seri la rînd, avea să-i facă o comunicare importantă. De altfel, se vedea lesne că Eberhard era conștient de importanța vizitei sale. Întreaga lui purtare era calculată în așa fel ca să-i facă impresie lui Per, care, însă, tocmai din acest motiv, făcu un imens efort de voință și-și dădu osteneala să pară absolut indiferent.

— Vrei o țigară ? îl îmbie el, în timp ce se întreba, buimac, dacă nu cumva murise maică-sa.

— Mulțumesc, nu fumez, răspunse Eberhard.

— O bere ?

— Am renunțat cu totul la alcool. Mă simt mai bine așa și, de altfel, nu consum nimic între mese.

Per zîmbi, și cu toate că nu simțea nici el nevoia să bea, scoase o sticlă de bere din dulap și o destupă.

— După cum vezi, mi-e atît de milă de mine, încît îmi potolesc setea fără să țin seamă de oră, zise el.

Eberhard își răsuci ușor umbrela între degete, în timp ce ochii lui spălăciți îl observau pe fratele său, care se așezase de cealaltă parte a mesei și-și golea la repezeală paharul cu bere. În cele din urmă Eberhard spuse :

— Cred că în privința asta ești mai conștiincios decît ar fi nevoie.

— Ca să-mi spui asta ai venit aici ? întrebă Per pe un ton arțăgos.

Eberhard schiță un mic gest negativ cu mîna.

— Știi că nu mă amestec niciodată în afacerile tale personale. Motivul pentru care te-am căutat e cu totul altul.

Per era hotărît să nu-l întrebe nimic și, într-o anumită măsură, nici n-avea curajul s-o facă. Se mira și el de impresia puternică pe care i-o făcuse simpla bănuială a unei vești triste de acasă. Crezuse că se eliberase de mult de asemenea sentimente. În ultimii ani, toți ai lui fuseseră ca morți pentru el, și nu prezența fratelui i-ar fi putut trezi dorul de casă. Dimpotrivă, imaginea lui Eberhard, șezînd acolo, cu mîinile sprijinite de mînerul umbrelei și privindu-l pieziș cu ochii aceia de țap, trezise din nou în el antipatia neîmpăcată din trecut. Din ținuta și din expresia fratelui său se degaja o învinuire, învinuirea mută de a fi pătat onoarea familiei, și atmosfera apăsătoare ce se desprindea din ființa impenetrabilă a lui Eberhard îi reaminti cu atîta intensitate toată copilăria, încît avu impresia că o dată cu el intrase în casă pînă și mirosul de turbă fumegîndă, pe care nu-l putea suferi și care domnea în casa părinților.

Și, totuși, în adîncul privirii lui Eberhard se citea o tristețe sinceră, o compătimire cu adevărat frățească. Cămăruța aceea mizeră, cu mobila dărăpănată, cu podeaua și pereții goi, încăperea aceea sumbră, care, în ciuda eforturilor Trinei, trăda o ființă fără cămin, toate acestea îi treziseră compătimirea, și Eberhard aștepta numai prilejul să dea frîu liber sentimentelor sale frățești.

Per, însă, nu-i dădu ocazia, și amîndoi rămaseră un timp tăcuți.

Apoi Eberhard spuse, ca și cînd ar fi vrut să-l încerce :

— M-am întors chiar acum dintr-o scurtă călătorie. Am fost cîteva zile și pe-acasă.

— Da ? Sper că sînt bine cu toții.

— Nu, nu pot spune asta. Tata se simte cam rău în ultimul timp.

— Daa ?...

— Aș putea spune chiar că se simte destul de rău.

— Ce are ?

— Aș vrea să-ți spun că... înainte de întoarcerea mea, am avut o convorbire mai lungă cu doctorul Carlsen, și el mi-a confirmat un lucru pe care-l bănuiam mai demult din scrisorile de acasă, și anume că starea tatii e dintre cele mai îngrijorătoare. Pe scurt, cred că trebuie să ne obișnuim cu gîndul că-l vom pierde în scurtă vreme.

Per simțea privirea pătrunzătoare a fratelui său îndreptată spre el, dar făcu pe nepăsătorul, deși inima-i bătea cu putere în piept. Și, totuși, vestea aceasta nu trezea în el nici durere, nici îngrijorare și nici măcar căință. Simțea cum îl cuprinde o neliniște, o teamă care-l apăsa în pîntece. Nu-i trecuse niciodată prin minte gîndul că tatăl sau mama lui ar fi putut să moară înainte ca succesele și realizarea viselor sale să-l fi justificat față de ei. Și apoi, vestea asta îl lovea tocmai în clipa cînd marile lui nădejdi se năruiseră în chip atît de rușinos.

— După toate probabilitățile, e vorba de un cancer, continuă Eberhard. Doctorul Carlsen nu a rostit cuvîntul, dar din spusele lui rezultă limpede că nu are nici o îndoială. Totuși, tata e pe picioare, își face mai departe datoria, în măsura în care puterile îl mai ajută... Știi doar cît de puternic e sentimentul datoriei la el. Multă vreme n-o s-o mai ducă așa, și cred că s-a deprins cu gîndul morții. Bineînțeles că mama e foarte deprimată. E destul de ciudat însă, s-ar zice că grija pe care i-o inspiră starea tatii i-ar fi dat noi puteri de viață. A început chiar să se dea cîte puțin jos din pat, ca să-l poată ajuta. În ce mă privește, cred că această grație neașteptată, oricît de recunoscătoare ar fi mama pentru ea, e un semn prevestitor că zilele tatii sînt numărate.

Deși nu era teolog, Eberhard avea o predilecție pentru expresiile biblice. Era jurist, și colegii săi de breaslă erau de părere că spiritul său juridic ar fi deosebit de clar și de ascuțit. Deși începător într-ale meseriei, era foarte apreciat. Așa, de pildă, scrisese și publicase într-o revistă un articol despre penitenciare și despre rolul lor educativ, articol ce atrăsese atenția. El însuși ocupa un post important în această administrație, și cum era un exemplu de cinste și de conștiinciozitate, ajunsese foarte bine văzut de superiorii săi.

— M-am gîndit că trebuie să te previn din timp, continuă el văzînd că Per nu spune nimic. Sînt de părere că nenorocirea nu trebuie să te găsească nepregătit, dacă ea s-ar produce mai înainte decît ne așteptăm noi. Îți vorbesc în numele tuturor fraților tăi,

și după ce m-am sfătuit cu ei... ne-am gîndit că, aflînd de starea în care se află tata, vei simți poate îndemnul... vreau să spun că vei simți nevoia să te apropii de el înainte de a fi prea tîrziu.

— Nu înțeleg. Ce vrei să spui ? întrebă Per brusc, fără a cuteza, totuși, să-și privească fratele.

— Da, după cum ți-am mai spus, nu vreau cîtuși de puțin să mă amestec în treburile tale. E vorba numai de o propunere pe care ți-o adresăm, și conștiința ta trebuie să hotărască în ce măsură îți poți justifica atitudinea față de părinții noștri... Nu vreau să intru în detalii. Mă simt obligat să precizez de pe acum că pierderea tatii va avea o influență substanțială și asupra stării materiale de acasă. Știu că pînă azi, deși nu ți-ai arătat niciodată recunoștința față de acest gest, tata ți-a trimis regulat o sumă de bani, care n-a fost poate îndestulătoare, e drept, dar care pentru el a însemnat un efort peste puterile lui — asta o pot spune cu certitudine. A făcut-o fiindcă n-a vrut să-și reproșeze vreodată că nu s-a sinchisit de studiile tale... sau cum vrei să le spui. A făcut-o, cu toate că nu și-a putut forma o părere asupra însușirilor sau asupra progreselor tale.

— Știu asta.

— Bineînțeles că ajutorul acesta ar înceta îndată după moartea tatii. Posibilitățile bănești ale mamei vor fi foarte mici și va fi nevoită să facă economii drastice de tot felul.

— În privința asta nu trebuie să-ți faci nici o grijă, răspunse Per, care în clipa aceea hotărî în sinea lui să accepte moștenirea lui Neergaard, ca să se poată bucura de independență deplină față de ai săi. Mă gîndeam tocmai să scriu acasă că de azi înainte voi fi în stare să mă descurc și singur. Nu mai am nevoie de nici un ajutor.

Eberhard făcu ochi mari. Dar fiindcă Per nu-i dădea nici o altă lămurire, se închise într-o tăcere solemnă, și un timp nu scoase nici o vorbă.

Dar pînă în cele din urmă nu izbuti, totuși, să pună stavilă curiozității :

— Aș putea să te întreb... cum ai de gînd să... începu el.

Per îl întrerupse :

— Drept să-ți spun, sînt de părere că ar trebui să-ți pui în practică intenția de a nu te amesteca în treburile mele. Ți-am mai spus și altă dată că asta e foarte neplăcut pentru mine.

Eberhard era palid, cu maxilarele contractate de mînie.

— Da, văd că, oricum, e inutil să vorbesc cu tine. Cred că ar fi mai bine să nu continuăm discuția.

— Cum vrei.

Eberhard își luă pălăria și se pregăti de plecare, dar cînd ajunse în prag, se mai întoarse o dată spre Per, care nu se sculase de lîngă masă, și-i spuse :

— Trebuie totuși să mai adaug ceva, Peter-Andreas ! Deși în starea de spirit în care te afli îți va fi probabil greu să mă înțelegi, află că, în tot acest timp, tata s-a gîndit la tine mai mult decît la oricare altul dintre noi. Cînd am fost ultima dată acasă, n-a fost zi în care să nu-mi fi vorbit de tine... Și mama la fel. E drept că au renunțat de mult să te mai influențeze, și s-au resemnat, cu speranța că, odată și odată, viața îți va încovoia firea și-ți va arăta ce le datorezi. Probabil că zilele tatii sînt numărate. Bagă de seamă, Peter-Andreas, nu săvîrși un păcat de care sînt sigur că te vei căi amarnic mai devreme sau mai tîrziu.

După plecarea fratelui său, Per rămase un timp așezat, cu obrazul sprijinit în palmă și cu privirea întunecată pironită în podea.

„Încovoierea firii"... „te vei căi amarnic"... „păcat"... „iertare"... cît de bine știa lecția asta ! Ascultase iar întregul catehism al stafiilor ! Și cît de caracteristic era procedeul de a folosi boala și moartea pentru a încerca iar să-l sperie și să-l subjuge căminului și bisericii. Era o trăsătură de caracter tipică neamului Sidenius, numai ei se dovedeau în stare să exploateze și ideea morții, ca agent de recrutare a turmei sinistre de purtători ai crucii. Căci ce altceva voiau decît să-l aducă la ascultare, să-l îngenuncheze disciplinei de familie ? Ce voiau ei ? Îl voiau pe Per așa cum îl făcuse natura, într-o clipă luminoasă și fericită ? Nu ! Ceea ce urmăreau cu înfrigurare era supunerea lui. Se grăbeau să-l umilească acum, cînd tatăl lor era pe moarte. Îi cunoșteau prea bine ! Pentru propria lor liniște sufletească aveau nevoie să înfrîngă curajul lui în fața vieții. Cucernicia lor nu accepta imaginea unui trup care nu se încovoia și a unui cap care nu se pleca fără intervenția „grației divine".

Per își ridică fruntea și se înfioră de frig. După plecarea lui Eberhard, camera lui părea ciudat de înghețată și de sumbră. De ce nu-l lăsau în pace ? În ceea ce-l privea, înmormîntase sentimentele hidoase și vechi ale trecutului și le dăduse uitării. De ce încercau să le reînvie ? Tatăl său ? Ei și, n-avea decît să moară ! Nu-i datora nici un sentiment de dragoste, nu-i datora decît un șir de ani de care prefera să nu-și mai aducă aminte. Acum îl șterse și pe el din memorie, erau chit.

Își goli paharul, apoi se sculă cu o smucitură, de parcă s-ar fi scuturat dintr-un vis urît, și se duse sus, la bătrîni, să stea puțin cu ei la taifas, ca să-și recapete echilibrul sufletesc.

Capitolul V

Vizita lui Eberhard și vestea că tatăl său era bolnav avură totuși urmări pentru Per, și anume îl ajutară să pună capăt hoinărelilor fără sens, cu ajutorul cărora încercase în ultimele săptămîni să uite de înfrîngerea suferită în fața profesorului Sandrup. Chiar în seara aceea își scoase planurile și calculele din sertar și rămase toată noaptea în fața mesei de lucru, cu capul între mîini, cercetînd cu atenție hîrtiile, pînă ce liniile începură să-i joace în fața ochilor și capul i se îngreună de toate cifrele care i se învălmășeau în minte ca un stup de albine gata să roiască.

În noaptea aceea jură solemn să nu se dea bătut pînă nu va căpăta convingerea că planul său era irealizabil ; sau pînă nu-i va fi învins toate dificultățile, ducîndu-și opera la victorie. În adevăr, peste puține zile Per reuși, schimbînd traseul canalului, să remedieze greșeala fundamentală, descoperită de profesorul Sandrup. Ca să fie sigur că nu se face de rîs de data asta printr-o eroare de calcul, procedă la o contraprobă temeinică a calculelor privitoare la vitezele curenților, și cînd văzu că rezultatele erau aceleași, se destinse și-și manifestă bucuria printr-un fluierat asurzitor. Simțea din nou pămîntul sub picioare. Așadar, nu muncise zadarnic și nu pierduse fără rost o mie de nopți. Ehei, poate că mai avea timp să iasă învingător înainte ca taică-său să închidă ochii !

Se grăbi să lichideze problema moștenirii lui Neergaard, fără a-și mai face scrupule. În sinea lui își spunea că prea multe sentimente delicate nu-l ajută la nimic. Cine vrea să răzbească în lume cu mîinile goale trebuie să învingă astfel de aprehensiuni. De altfel, își dădu curînd seama că suma ce-i revenea era mai mică decît se așteptase. Cu ocazia vizitei pe care o făcuse avocatului, acesta îl preveni că imobilul era în parte grevat de datorii, și Per se mulțumi cu această declarație, fără să facă cercetări mai amănunțite. Îi rămîneau, în orice caz, după părerea avocatului, cîteva mii de coroane, care-i asigurau cel puțin pe un an de zile liniștea atît de necesară. Căpătă numaidecît un avans, oferit cu multă bunăvoință, ca să-și poată achita datoriile.

Per putu astfel să renunțe la meditații și la celelalte munci ocazionale la care fusese nevoit să recurgă, și să se dedice cu totul operei sale. Cu nerăbdarea unui urs tînăr care se trezește din prima hibernare, se scutură din somnolența pricinuită de o lungă perioadă de inactivitate și, plin de energie, se apucă de lucru. Primăvara se instalase în toată țara ; zilele erau însorite, alteori o scuturătură de grindină întuneca cerul, dar el rămînea

toată ziua și o parte din noapte închis în cămăruța sa și aplecat asupra hîrtiilor, fără să audă cum cîntă graurii în pomi și fără să vadă ninsoarea trandafirie a florilor de măr, care cădeau în fața geamului său. Dangătul clopotului din Nyboder îl trezea în fiecare dimineață, iar cînd doamna Olufsen se arăta pe afară în cămașa ei de noapte cu flori mari și cu vasul de noapte cu care uda grădina, ascuns sub șorț, Per era la masa de lucru.

Cu toată bunăstarea materială relativă la care ajunsese, nu-și schimbă felul de viață. Dimpotrivă, spiritul de economie, care era înnăscut în el și cu care se obișnuise, părea că-și pusese și mai mult pecetea pe felul lui de trai. În schimb, își procură diferite lucrări de specialitate cu planșe, destul de scumpe, precum și reviste tehnice, de care avea nevoie, și se abonă la reviste de specialitate germane și americane. Pe la Institutul politehnic nu mai călca. Bănuia că foștii lui colegi erau la curent cu vizita sa la profesorul Sandrup și cu rezultatul ei. De altfel, considera că și-ar fi pierdut timpul continuînd să audieze cursurile acelea interminabile, ținute de niște profesori pedanți, niște oameni de cabinet, care vorbeau despre cerințele vieții practice cum ar vorbi un șchiop despre un dans săltăreț.

Cu doamna Engelhardt nu se mai întîlnise. Se gîndea uneori la posibilitatea unei împăcări, dar nu făcea nimic în acest sens. Cu toate că-i era rușine de felul cum se purtase în noaptea aceea, întîmplarea îi lăsase oarecare neîncredere în bucuriile pe care le puteau oferi aventurile galante, atît de lăudate. Se întreba dacă face să riște toate complicațiile legate de aceste aventuri, să joace o astfel de comedie și mai ales să cheltuiască atît de mult. Ori de cîte ori era ispitit să reia legăturile cu această doamnă plină de experiență, îi era de ajuns să-și amintească de fantastica sumă de bani pe care o cheltuise cu dînsa într-o singură seară, pentru ca s-o uite fără prea mare efort, dînd preferință profilului canalelor sale și calculelor de nivel al apelor.

În zilele cu soare, îi plăcea să deschidă ferestrele. Prin camera lui se rătăceau uneori păsările și bondari veniți din grădină, dar asta nu-i trezea nici o undă de lirism. În cazul cel mai bun, fluiera, lucrînd, iar Olufsen apărea cîteodată în dreptul geamului și-și vîra pe fereastra deschisă capul acoperit cu o calotă, ca să-și exprime bucuria pe care i-o făcea buna dispoziție a lui Per ; alteori se ivea doamna Olufsen, cu o ceașcă de cafea fierbinte, pe care o punea pe pervazul ferestrei, rugîndu-l „să-și acorde o clipă de răgaz și să mai iasă puțin la aer".

Buna doamnă Olufsen se temuse o vreme că tînărul ei chiriaș o luase pe căi greșite ; acum, însă, motivele ei de îngrijorare erau cu totul altele.

— Bea înghițitura asta de cafea pînă nu se răcește, zicea ea cu tonul acela poruncitor cu care își ascundea adesea sentimentele materne față de Per.

În asemenea împrejurări, Per zvîrlea cît colo compasul sau trăgătorul de tuș, își aprindea luleaua și venea la geam, ca să mai stea la taifas cu cei doi bătrîni. Aceștia se apucau de grădinărit pe locșorul lor, pe care doi oameni mai voinici abia se puteau îndoi din șale fără să se ciocnească între ei cu acea parte a spatelui despre care Olufsen, referindu-se cu o totală lipsă de respect la povestea facerii lumii, obișnuia să spună că fusese anexată de trup la sfîrșit, alcătuită fiind din tot felul de deșeuri. Dar nu trecea mult, și Per era din nou cuprins de neliniște. Se apleca iar asupra planurilor sale, și în gînd îi apăreau tîrnăcoape și lopeți strălucind în soare ; vedea colinele nivelîndu-se, bălțile și iazurile umplîndu-se și auzea bubuitul înfundat al minelor, care zguduiau pămîntul din temelii la simpla apăsare a degetului său. Își modificase și-și amplificase proiectul în multe privințe. Așa, de pildă, în strînsă legătură cu rețeaua de canale, alcătuise un anteproiect al unui mare port pe coasta de vest a Iutlandei, un port internațional, în stare să rivalizeze cu Brema și cu Hamburgul. Mai mult. Tot chibzuind asupra acestor planuri, îi venise ideea de a capta energia valurilor Mării Nordului cu ajutorul unor zăgazuri mari, alcătuite din plăci de fier nituite, amplasate în punctele unde se produceau mareele. Această energie urma să fie transportată prin cabluri pînă la instalațiile industriale de pe țărm. Se gîndise și la folosirea forței motrice a vîntului, care, cu ajutorul unor motoare, să fie captată și transformată, creînd astfel condițiile necesare pentru transformarea întregii țări într-o minunată regiune industrială.

Seara, cînd era vreme bună, amețit de o zi întreagă de muncă, se așeza alături de șeful de echipaj pe o bancă de lîngă gard, care avea drept acoperiș o bucată de pînză dintr-o velă veche susținută de cîțiva pari. Aici se afla așa-numitul „pavilion", de unde, după părerea bătrînilor, aveai cea mai bună perspectivă asupra întregii grădini. Din cînd în cînd, veneau în vizită unul sau altul dintre prietenii casei, ca, de pildă, maistrul dogar Bendtz, un bărbos care sosea șontîc-șontîc, sprijinindu-se în baston, și se plîngea de reumatismul lui articular, sau maistrul mecanic Fuss, totdeauna bine dispus, cu obrajii de culoarea cireșelor și cu barba albă ca de gorilă. În asemenea ocazii,

doamna Olufsen prepara cîte un grog cu rom pentru fiecare, iar Trine dădea o goană pînă acasă la maistrul mecanic, în Krokodillegade, ca să-i aducă ghitara.

La etajul întîi al casei din spatele lor locuia un tînăr maistru tunar, care cînta frumos din fluier. În fiecare seară, tînărul se așeza la fereastra deschisă, cu instrumentul pe care și-l cioplise singur, și cînd începea să cînte și maistrul mecanic din ghitară, ieșea un adevărat concert, care înveselea tot cartierul Hjertensfryd. De jur împrejur, lumea se ițea pe la ferestre ca să asculte ; copiii de prin vecini lăsau joaca și se cățărau pe garduri ca să vadă mai bine — pînă și vrăbioii, care se cocoțaseră în vîrful crengilor și se pregătiseră pentru odihna nopții, zburau pe furiș pînă pe acoperișurile caselor și se așezau acolo, cu căpșoarele plecate, ca micuți auditori atenți.

În cursul uneia dintre aceste serate muzicale, Per remarcă o fată tînără și drăguță la fereastra de la etajul unei case vecine. Cu brațele la spate, fata părea că ascultă cu multă atenție concertul, urmărind în același timp cu privirea norii călători pe cerul amurgului. Doar îmbujorarea din ce în ce mai accentuată a obrajilor ei trăda faptul că nu ignora cu desăvîrșire privirile îndrăznețe ale tînărului care o observa din „pavilionul" șefului de echipaj. În casa aceea locuia maistrul Jacobaeus, un personaj marcant al cartierului. Mai tîrziu, Per află de la doamna Olufsen că tînăra era nepoata de frate a maistrului Jacobaeus și că venise de curînd la oraș să învețe croitoria.

Din seara aceea, Per petrecu mai des ceasurile asfințitului afară, pe bancă, lîngă șeful de echipaj, ca să poată ține sub observație geamurile casei vecine ; și rareori se întîmpla ca fata să nu se arate la una din ferestre, făcîndu-și de lucru cu florile sau cu colivia. Cîteodată deschidea fereastra, muta ghivecele din loc și se rezema de tocul ferestrei, în timp ce privirile îi lunecau peste acoperișurile caselor, coborau în curtea vecină, urcau pe cer, pe scurt, rătăceau pretutindeni, dar nu se opreau în grădina șefului de echipaj. Oricît se străduí Per să realizeze o comunicație telegrafică pe mutește deasupra gardului, privirile lor nu se întîlneau niciodată. Într-o dimineață, Per, care ieșise tocmai atunci în stradă, o zări pentru prima oară afară din casă. Fata traversa strada, venind de la brutărie ; purta pantofi de casă de pluș verde și avea o paporniță în mînă. Lui Per îi veni să rîdă văzînd-o cît era de amărîtă, ba chiar disperată, fiindcă o întîlnise într-o ținută ca aceasta ; dar tulburarea o făcu și mai atrăgătoare în ochii lui Per, care se hotărî să-și scoată pălăria și s-o

salute. Fata se prefăcu a nu-l vedea, iar în cursul după-amiezii izbuti să se reabiliteze.

Per tocmai se întorcea acasă după o scurtă plimbare la Langelinje [1] în clipa în care fata ieşea din locuinţa unchiului ei într-o elegantă jachetă de primăvară de culoare deschisă, cu o fundă mare de mătase la gît şi purtînd pe cap o pălărioară înconjurată de voaletă. Se oprise o clipă în pragul uşii ca să-şi încheie ultimul nasture la mănuşile negre, apoi, cu amîndouă mîinile în buzunarele jachetei, o porni în jos, spre Vold, fără a arunca măcar o singură privire în direcţia de unde venea Per. Nici de astă dată tînărul nu-şi putu stăpîni un zîmbet : cu o clipă înainte, îi zărise faţa în oglinda prin care se privea în stradă a meşterului Jacobaeus, şi ghici acum că fata îl văzuse plecînd şi stătuse tot timpul acesta, aşa gătită, ca să-i pîndească reîntoarcerea.

Dar Per era acum stîrnit, şi hotărî să încerce o apropiere îndrăzneaţă. Cu ajutorul Trinei, află adresa atelierului de croitorie unde învăţa fata şi ora la care obişnuia să iasă de la lucru, după care într-o seară, pe la ora 7, o surprinse pe Nørrevold în timp ce privea vitrina unui magazin.

O salută cu multă deferenţă, îi ceru voie să se prezinte şi, spre mirarea lui, fata nu păru supărată de asemenea îndrăzneală. Era ca şi cînd, în simplitatea ei de provincială, ar fi găsit foarte natural ca doi vecini care se întîlnesc în oraşul acesta mare să intre în vorbă şi să-şi ţină de urît în drum spre casă. Dar fata nu era chiar atît de naivă, fiindcă, apropiindu-se de Nyboder, se trădă singură oprindu-se deodată şi declarîndu-i că nu-i îngăduie s-o însoţească mai departe. Per, care ştia că meşterul Jacobaeus era un om foarte prudent şi pe deplin conştient de răspunderea faţă de nepoată-sa, nu-i ceru nici un fel de explicaţie şi-şi luă rămas bun, exprimîndu-şi speranţa că „se vor revedea cît de curînd".

În zilele următoare se întîlniră mereu şi procedară la fel, adică făcură împreună o bucată din drumul spre casă. Printr-o înţelegere tacită şi ca o măsură de precauţie, aleseră totuşi un drum mai ocolit, adică prin Kongens Have şi Rosenborg-Gartnerierne, unde riscau mai puţin o întîlnire cu vreun cetăţean din cartierul lor ; în afară de asta, Per lungea de fiecare dată drumul, fără ca fata să se împotrivească.

Fransisca (aşa se numea nepoata maistrului Jacobaeus) era de statură mijlocie, blondă şi zveltă, aproape slabă, dar foarte

[1] Bulevard de-a lungul mării.

bine făcută. Avea umbletul caracteristic omului drept și loial. Cînd pășea pe trotuar, cu mîinile în buzunarele jachetei, cu pieptul cochet scos în evidență, bărbații se dădeau involuntar în lături și îi aruncau priviri pline de dorință, pe care Per le înregistra cu satisfacție. Fața ei albă și trandafirie avea adesea o înfățișare posomorîtă ; sprîncenele întunecate erau îmbinate, ceea ce nu însemna, totuși, nimic ; era atitudinea ei față de străini. Expresia aceasta trebuia să-i convingă pe bunii cetățeni cumsecade ai capitalei că și în Kjerteminde [1] există oameni dintr-o bucată.

Raporturile dintre ea și Per, atît de curajoase în aparență, se explicau tocmai prin teama ascunsă că ar putea fi considerată o țărancă proastă ; cît despre Per, acesta înțelese pe deplin firea ei deschisă, înrudită îndeaproape cu propriul lui instinct de autoapărare, tipic iutlandez.

Faptul că amîndoi erau din provincie le înlesnea și mai mult apropierea ; da, însuși farmecul pe care Fransisca îl exercita asupra lui Per se putea explica prin amintirile lui, căci, atît prin specificul frumuseții, cît și prin purtările și vorba ei, foarte diferite de ale fetelor din capitală, îi aducea aminte de blondele walkirii mic-burgheze de pe meleagurile sale, de care îi erau legate primele impresii erotice.

Intrau acum în perioada unor seri de vară de o neobișnuită frumusețe, seri luminoase și lungi, nuanțat colorate, făcute parcă anume ca să trezească neliniști în două inimi tinere și libere. Cu timpul își prelungiră plimbările pînă dincolo de lacuri, și la întoarcere străbăteau totdeauna parcul romantic din spatele ruinelor unor metereze din partea de răsărit a orașului. Se plimbau pe alei, printre copacii bătrîni cu coroane rotate, se plimbau încoace și încolo și nu puteau să se despartă.

Despre ce vorbeau ei în aceste lungi hoinăreli ? Vorbeau despre vreme și despre oamenii pe care-i întîlneau în drum, despre cunoscuții comuni din Nyboder și despre noutățile zilei, dar niciodată despre dragoste. Per nu făcea nici măcar o aluzie. La început ca să n-o sperie. Mai tîrziu, însă, se temu pentru sine, fiindcă simțea că fata pune din ce în ce mai mult stăpînire asupră-i.

Se apropiase de ea fără nici o intenție. Din obișnuință, căutase un divertisment, voise să-și treacă timpul cu o femeie tînără. Munca îl absorbea cu totul, creierul lui era sub tensiune, și forțele fizice îi scăzuseră atît de mult, încît era nevoit să con-

[1] Orășel din Fionia.

sume pînă şi acel fond de energie care la oamenii tineri dă naştere dorinţelor erotice. Dar tocmai pentru că, împotriva obiceiului său, în relaţiile cu această fată nu avea nici o intenţie anumită, pentru că atmosfera ce scălda natura seară de seară era luminoasă şi sărbătorească şi, la ora cînd se întîlneau transforma cu reflexele ei aurii întreg oraşul şi împrejurimile lui într-o lume de basm, în sfîrşit, secretul total care învăluia întîlnirile lor din cauza neliniştii şi a temerii pe care Fransisca nu izbutea să i le ascundă la despărţire, pentru că totul era aşa, cu timpul legăturile dintre ei luară un caracter pe care Per nu-l cunoscuse pînă atunci şi care avea un farmec de nedescris. Aşa se face că, într-o bună zi, Per îşi dădu seama că nu ştiuse cu adevărat pînă atunci ce înseamnă dragostea.

Şi nu se înşela.

Pentru prima oară iubea cu adevărat. Deşi, în anumite privinţe, era mult prea matur pentru vîrsta lui, în ce priveşte sentimentele pînă atunci fusese un copil sau un sălbatic. Presimţea că în forul său interior se năştea ceva tainic, că o lume cu totul nouă era pe cale să i se deschidă. De obicei, în materie de femei, Per căuta să scurteze cît mai mult drumul de la vorbe la fapte. Faţă de această fată era însă plin de gingăşie. Se purtă atît de cavalereşte cu ea şi se temu atît de mult să n-o jignească, încît abia tîrziu de tot, mult după ce se cunoscură, îndrăzni să-i ceară o sărutare o dată, la despărţire. Şi cînd ea se roşi toată, cedînd rugăminţii sale, fu cît pe-aci să-şi regrete îndrăzneala. Cînd îi atinse gura feciorelnică şi-i fură căldura buzelor, avu simţămîntul că a comis un sacrilegiu.

O dată cu sosirea toamnei, Fransisca plecă la părinţi, unde rămase mai multă vreme. Deşi în ultimul timp se întîlniseră regulat, deşi făcuseră imprudenţa de a se despărţi nu departe de cartierul Nyboder, nimeni, în afară de Trine, nu bănuia legătura lor. Cu imaginaţia ei care-i ţinea loc de raţiune îndată ce era vorba de Per, Trine aflase totul de mult. De altfel, Per fusese nevoit să-i mărturisească totul, ca s-o poată trimite cu o scrisoare importantă în curtea vecină, lucru nu tocmai lipsit de primejdie. Dar Trine îl îndeplini ca pe o solie sfîntă. Sub pretextul că îşi caută un cleşte de rufe căzut dincolo de gard, izbuti să pătrundă în locuinţa păzită cu străşnicie a meşterului Jacobaeus şi să încredinţeze cu bine mesajul secret în mîinile cui trebuia. Dar cînd, după aceea, Per plecă de acasă, nu-şi mai găsi locul. Umbla de colo pînă colo, mai palidă şi mai tăcută ca de obicei, şi se refugie atît de des la latrină, încît doamna

Olufsen crezu că e bolnavă și-i porunci să se bage în pat, după care îi aplică un sinapism puternic pe abdomen.

În octombrie, după ce Fransisca se întoarse, sentimentele dintre cei doi tineri ajunseră curînd la un grad atît de intens de comuniune, încît ceva trebuia să se întîmple în mod inevitabil. Per era plin de neliniști. Se hotărîse să nu joace rolul de seducător. Dar, pe de altă parte, nu putea să se decidă nici la o logodnă oficială. Totuși, era evident că aceasta era singura soluție la care se gîndea Fransisca și pe care o aștepta cu nerăbdare. Îi vorbi în repetate rînduri, fără ca Per să-i fi pus vreo întrebare, despre situația ei de familie ; iar o dată făcu o ușoară aluzie la starea materială a tatălui ei, care era, pare-se, foarte bună. Dar în ochii lui Per, căsătoria cu fiica unui șelar din Kjerteminde era incompatibilă cu țelurile sale. Ori de cîte ori se simțea ispitit, chipul lui Neergaard răsărea în fața lui, o dată cu povestea porcarului care ajunsese prinț. Erau cuvinte care sclipiseră și altă dată în fața ochilor lui, scrise în litere de foc, ca un *mane, tekel* batjocoritor.

Dar o întîmplare neprevăzută grăbi deznodămîntul.

De la o vreme încoace, meșterul Jacobaeus avea oarecare îndoieli în privința veracității poveștilor pe care i le spunea nepoată-sa ca să-i explice de ce întîrzie din ce în ce mai mult seara cînd se întoarce de la atelier. Drept pentru care, într-o bună zi, se hotărî să facă o investigație, care-l determină să ia un adevărat interogatoriu nepoatei sale și s-o silească să-i facă mărturisiri complete.

În ziua următoare, meșterul Jacobaeus îi făcu o vizită lui Per și îl luă din scurt, întrebîndu-l dacă avea intenția să se însoare cu nepoata sa. La început Per încercă să se eschiveze, îl rugă să ia loc și păru a nu înțelege decît pe jumătate ce i se spunea. Dar meșterul era supărat. Făcu un gest energic cu capul, îl pofti să-l scutească de vorbăria lui și să-i dea un răspuns răspicat. Dorea un da sau un nu, nimic altceva.

Per ezita. Se gîndea că dacă va răspunde negativ, n-o va mai vedea probabil niciodată pe Fransisca și-și simțea inima grea de durere. Și-o închipuia plimbîndu-se încoace și încolo în casa de alături, așteptînd cu teamă și cu încordare rezultatul. În clipa aceea îi trecu prin minte ca un fulger gîndul că ar face mai bine să renunțe la îndoielnicele lui visuri de mărire, să păstreze vrăbiuța aceea sigură a norocului pe care pusese mîna și să dea uitării toate păsările de aur cocoțate pe acoperișuri înalte și pe înălțimi. Dar capul chel al lui Neergaard îi apăru din nou în fața ochilor. Se ridică în picioare și răspunse deschis : „Nu".

Urmă o scenă de care ori de cîte ori își amintea mai tîrziu își mușca buzele de rușine. Cu mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor, meșterul Jacobaeus făcu doi pași apăsați înainte și se apropie atît de mult de el, încît Per simți perii din barba sură a meșterului gîdilîndu-i obrazul. Străinul acela îi spuse că e un laș și o haimana, apoi îl avertiză că dacă se mai apropie o singură dată de nepoată-sa, are să-l bată măr și are să-l gonească din Nyboder ca pe un cîine rîios.

Per nu făcu nici o mișcare și nu scoase nici un cuvînt, dar păli ca ceara de furie. Nu fiindcă s-ar fi temut de amenințările acestui om. Mai avusese și altă dată a face cu o pereche de pumni strînși, și cînd îl văzu pe meșter apropiindu-se de el, se gîndi întîi să-l ia de gît, să-l lipească de perete și să-l țină așa, nemișcat, pînă i-o trece furia. Dar cînd își aținti privirea asupra feței lui palide și schimonosite, cu buzele tremurătoare, care exprima mai bine chiar decît bolboroselile cît suferea din cauza celor petrecute, cîtă durere și cîtă umilință se adunaseră în el, Per se simți copleșit de un sentiment de vinovăție care-l împiedică să facă un singur gest și să spună o singură vorbă.

Mai tîrziu, după plecarea meșterului Jacobaeus, trebui să găsească față de el însuși un răspuns, să-și vadă greșeala. Nu voise nicidecum să-i facă vreun rău Fransiscăi. Dacă ar fi bănuit de la început că vor ajunge aici, ar fi evitat-o. De altfel, nu abuzase de încrederea ei. La dracu ! Faptul că schimbaseră cîteva sărutări nevinovate nu putea să arunce nici o umbră asupra viitorului ei. Atunci, cu ce greșise ?

Așadar, „conștiința" lui îi jucase iar o festă ; era acel „ceva" nelămurit care, ca o nălucă, îți punea pe negîndite în fața ochilor o oglindă fermecată, unde chipul tău apare schimonosit, hidos. Per crezuse că e imun împotriva iluziilor și a scrupulelor, dar iată că se rușina iar, ca un caraghios. Gîndul acesta îl necăji atît de mult, încît fu cît pe-aci să uite de Fransisca și de despărțirea lor.

Amenințările meșterului Jacobaeus se dovediră a fi de prisos. Potrivit dorinței ei, Fransisca plecă acasă, în satul din Fionia, chiar a doua zi. După alte două zile, Per primi prin poștă cîteva mărunțișuri pe care i le dăruise. I le expediase fără a le însoți de nici un cuvînt, de nici un reproș ; fiecare obiect era învelit cu grijă în hîrtie de mătase trandafirie. Per rămase cu ele în mînă și se simți copleșit de umilință. Ochii i se umeziră, nu se putu stăpîni, și dacă nu s-ar fi grăbit să închidă lucrușoarele acelea într-un sertar, ar fi pătit poate o rușine și mai mare — ar fi plîns cu adevărat.

Dar și de data asta norocul fu de partea lui. După cîteva zile, în viața sa interveni o schimbare care-l făcu să uite de izgonirea subită din paradisul iubirii, ba chiar îi păru un semn încurajator, fluturat de zeul destinului ca o recompensă pentru statornicia lui. Dacă era adevărat că rămăsese multă vreme în același loc, luptînd cu o mare prea calmă și așteptînd un vînt favorabil ca să pornească într-o călătorie plină de peripeții prin viață, o furtună de evenimente se stîrni acum în jurul lui, purtîndu-l departe spre largul mării.

Per făcuse progrese atît de mari în desăvîrșirea proiectului său, încît se gîndi că sosise momentul să-l înfățișeze din nou unei personalități competente, pentru a-i cere avizul. De data asta se adresă președintelui Uniunii inginerilor, un colonel-inginer pensionar, despre care multă lume îi spusese că era un om lipsit de prejudecăți și un tehnician valoros și care se bucura de o influență considerabilă. Printre altele, era și redactor-șef al revistei lunare a uniunii. Per îi trimise planurile sale de ansamblu și o scrisoare, semnată „P. Sidenius, inginer", în care făcea o expunere succintă a diferitelor sale idei, exprimîndu-și deschis speranța că președintele va recunoaște importanța lor și va scrie despre ele în revistă.

Per așteptă cîteva săptămîni, apoi pierdu nădejdea de a mai primi vreun răspuns. Dar iată că, în cele din urmă, colonelul îi dădu un semn de viață, scriindu-i că luase cunoștință „cu deosebit interes" de proiectele lui și că-l ruga să treacă pe la el în orele de birou, cu planurile de detaliu menționate în scrisoare, ca să discute mai îndeaproape problema.

Îndată ce citi aceste rînduri, Per bătu cu dosul palmei în tavan, ceea ce însemna că Trine trebuia să coboare la el.

— Cheamă-i pe bătrîni ! îi porunci el.

Apoi scoase din fundul dulapului o sticlă cu un rest de *punch* suedez, puse trei pahare pe masă și le umplu.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă doamna Olufsen, introducîndu-și în cameră capul împodobit cu bigudiuri, în timp ce pașii șovăitori ai șefului de echipaj, care cobora anevoie, răsunau pe scară.

— Vești noi, doamnă Olufsen ! Veniți de mă felicitați !

— Doamne-Dumnezeule, domnule Sidenius... te-ai logodit ?

— Nu încă. E altceva, doamnă Olufsen, ceva mai important !

— Ai cîștigat la loterie ?

— Cam așa ceva ! Noroc, vechi prieteni ! Vă mulțumesc pentru bunătatea voastră ! Noroc, șefule de echipaj !... Și să nu

le sperii prea tare dacă veți auzi curînd vorbindu-se despre mine !

Chiar a doua zi Per sună la ușa colonelului, cu desenele făcute sul sub braț. Îi deschise o fată, care-l lăsă să aștepte într-un fel de vestibul, după ce-i luă cartea de vizită, apoi îl introduse într-o cameră-birou cu trei ferestre, scăldată din belșug în lumina care venea din grădină. Un om mărunțel, roșcovan, cu părul ondulat, se ridică de la masă și făcu cîțiva pași vioi în întîmpinarea lui, ținîndu-și *pince-nez*-ul în mînă. Cînd ajunse însă în mijlocul camerei, se opri, își puse ochelarii pe nas și-l măsură de cîteva ori de sus pînă jos, dînd toate semnele unei surprize neplăcute :

— Cum, dumneavoastră sînteți... domnul inginer Sidenius ?

— Da.

— Dumnezeule... dar sînteți foarte tînăr !

— Am douăzeci și doi de ani împliniți, răspunse Per cam ofensat.

— Păi bine... dar... atunci totul este o...

Era limpede că voise să spună „o neînțelegere", dar se stăpîni și se răsuci pe călcîie, ca un om iritat că a săvîrșit o prostie și neștiind cum s-o dreagă.

— În sfîrșit... luați loc, zise el în cele din urmă, pe un ton cam contrariat. Putem, în orice caz, să stăm de vorbă.

Îl invită cu un gest al mîinii să ia loc pe o mică sofa de trestie de lîngă birou și, după ce se instală și el într-un fotoliu larg tot în fața biroului, continuă pe același ton :

— Așadar, după cum v-am mai comunicat, în noianul de absurdități, ca să nu le spun chiar nebunii, cuprinse în planurile dumneavoastră am găsit, ici-colo, cîte ceva care ar merita oarecare atenție. Vreau să spun că ideea în sine a unui vast sistem de canale în Iutlanda, precum și planurile legate de el, este, după mine, copilăroasă, în cel mai bun caz ! Deci, pe aceasta o lăsăm deoparte. În ce privește, însă, ideea de a reglementa intrarea în fiordul de răsărit, ea are cel puțin la origine o bază rațională... Tot astfel, metoda vădește în parte puncte de vedere și observații noi.

În timp ce vorbea, învîrtea încet o linie gradată și-i arunca priviri ascuțite peste *pince-nez*-ul instalat într-o poziție aproape orizontală pe vîrful nasului roșu. Cu încetul, tonul său deveni mai puțin rece. Era evident că statura voinică și umerii lați ai lui Per îi plăceau acestui militar bătrîn. Se întrerupse brusc și exclamă cu surprindere, proptindu-și mîinile în șolduri :

— Dar pe toți dracii din lume ! Cum ai ajuns, tinere, la ideea asta nebunească și la proiectul ăsta neghiob ? E imposibil ca proiectul să aibă vreo importanță practică pentru dumneata. Și sincer vorbind, înfățișarea dumitale te arată preocupat mai curînd de fuste și de alte lucruri de genul ăsta decît de logaritmi și de calculul suprafețelor de teren.

Per găsi că e mai nimerit să zîmbească la această remarcă, deși nu-i era pe plac. Povesti fără nici un înconjur că, de ani de zile, se ocupa cu aceste planuri, care, într-un fel, îl preocupaseră încă din copilărie. O dată pornit, deveni elocvent și vorbi cu o mîndrie nestăvilită despre importanța problemei. Referindu-se, printre altele, la exemplul străinătății, își exprimă convingerea că, după introducerea drumurilor-de-fier, autoritățile noastre neglijaseră în mod nepermis dezvoltarea cursurilor de apă, căile naturale de comunicație ale țării, care erau aproape pretutindeni nefolosite și care se vor înnămoli în cele din urmă, în dauna propășirii țării și a populației.

În tot timpul acestei expuneri, pe fața colonelului stăruise un zîmbet. În cele din urmă, izbucni, fără să vrea, într-un hohot de rîs :

— Ești un om curajos, tinere, zău așa ! Crezi că nu-mi dau seama că proiectul dumitale este în același timp o provocare la adresa noastră, a „perucilor bătrîne", care am neglijat în mod rușinos interesele țării ? Culmea este că ceri și permisiunea să ne critici și să ne insulți în propria noastră revistă. Ce să spun, asta este... *le comble* [1] ! Ai adus cumva și planurile de detaliu ? Ia să le văd !

Per își desfășură desenele unul după altul, așternîndu-le pe birou în fața colonelului.

— Doamne !... exclamă colonelul speriat. Dar asta-i o arhivă întreagă. Cum ți-a dat în gînd ? E curată nebunie, dragul meu !... Dar tot nu văd proiectul de reglementare a fiordului, despre care am vorbit. Incontestabil, asta mă interesează mai mult.

Per își desfășură ultimul plan, o planșă imensă, care acoperea aproape în întregime masa de scris și conținea rezultatul unei munci sîrguincioase de o jumătate de an. Era o vedere de ansamblu și o sinteză a proiectelor paralele, cu zăgazuri, consolidări, fascine, ziduri de apărare etc., totul realizat cu conștiinciozitate, ba chiar cu un fel de eleganță, pînă la scara respectivă și la titlurile scrise cu litere de tipar.

Colonelul își fixă ochelarii pe nas și scoase un compas din cutie.

---

[1] Culmea (în limba franceză în original).

— Cred că știi, începu el, după o tăcere care exprimase involuntar cît de impresionat era, cred că ai aflat că acum vreo zece ani a existat într-adevăr un proiect de adîncire a gurii acestui fiord și de reconstrucție a portului. Pe vremea aceea am fost și eu consultat... și e probabil că, datorită în parte amintirilor ce mi-au trezit proiectele dumitale, eu... Hai, trage-ți scaunul mai aproape... și explică-mi cum concepi lucrarea asta.

Timp de o oră și mai bine se adînciră amîndoi în calcule și în măsurători. De mai multe ori colonelul își zvîrli cît colo compasul și declară că totul era opera unui nebun, dar în clipa următoare recunoștea cu căldură una sau alta din ideile fericite ale lui Per, ca : utilizarea rațională a terenului, fundații bine adaptate și altele. Per rămase tot timpul foarte calm și, spre deosebire de bătrînul său interlocutor, dădu dovadă de mult sînge rece. Cu o înțelepciune calculată, ceda asupra tuturor punctelor mai puțin importante, pentru a-și apăra cu și mai multă tărie opinia ori de cîte ori colonelul îi ataca lucrarea în punctele principale. Această discuție îndelungată se transformă cu timpul într-un fel de duel între inginerul tînăr și cel bătrîn, duel în cursul căruia colonelul fu de mai multe ori redus la tăcere și uneori nevoit chiar să-și recunoască greșeala. În cele din urmă, colonelul fu cuprins de un interes atît de mare, încît începu să studieze mai îndeaproape și proiectul pentru canal și ecluze, pe care cu puțin înainte îl dăduse la o parte cu atîta ironie, precum și proiectul marelui port pe coasta de vest a țării.

Obosit de efort, dădu brusc la o parte toate hîrtiile și spuse :

— Lasă asta aici vreo săptămînă. Trebuie să încercăm să scoatem ceva din ce ai adus... să alegem grîul de neghină... e o cantitate enormă de neghină... Trebuie să condensăm și să rezumăm totul ca să putem publica ceva în revistă. Las', că văd eu ce-i de făcut. Acum, cînd înțeleg mai bine ideile dumitale, recunosc că planul trebuie privit în ansamblu și trebuie prezentat într-un anumit fel ca să aibă un sens. În orice caz, privit ca un experiment pur teoretic, e foarte amuzant, și va interesa cu siguranță cercurile tehnice. Dumneata ești un om plin de idei, tinere ! Ce vîrstă spuneai că ai ?

— Douăzeci și doi de ani.

— Fericită vîrstă ! Așadar, peste o săptămînă vino din nou la mine.

La plecare, colonelul îi strînse mîna cu căldură și colegialitate.

— Ce ochi ai ! exclamă el deodată, ținîndu-i încă mîna în mîinile lui. De unde ai ochii ăștia ? Te uiți la oameni ca un lup

flămînd. Ei... vînătoare bună ! încheie el rîzînd și-i mai strînse o dată mîna.

Cînd ieși în stradă, Per avu senzația că lumea s-ar fi schimbat. Aerul era atît de dulce, cerul se făcuse parcă mai înalt, și oamenii păreau ciudat de mici.

„Să fim calmi !" își spuse el în gînd, silindu-se să judece situația la rece. Doamne, totul se petrecuse așa cum știa el că trebuie să se întîmple odată și odată. Nici prin minte nu-i trecea să trimită cuiva revista după publicarea articolului, nici măcar familiei ; oricum, avea să le cadă în mînă, și deocamdată toate astea nu prezentau nici o importanță. Nu era decît primul pas, un pas foarte mic pe calea celebrității. Acum trebuia să se pregătească pentru pasul următor, care era mai important. Ceea ce-i rămînea încă de realizat era cu mult mai dificil, fiindcă trebuia să dea viață ideilor sale, să creeze atmosferă în jurul lor și să-și cîștige adepți, atît în rîndul autorităților, cît și în sînul populației.

În zilele următoare colindă din nou sălile de biliard, ca să-și omoare timpul și să-și astîmpere nerăbdarea cu care aștepta ziua următoarei sale vizite la colonel. Așa se face că într-o seară intră într-o cafenea din Kongens Nytorv, unde dădu peste Fritjof, pe care nu-l mai văzuse după convorbirea din noaptea orgiei la „Gryde", cînd acel vajnic luptător întru beție îi apăruse sub înfățișarea unui adolescent blajin și înspăimîntat.

Acum trona din nou aici, în toată măreția lui de artist, desfășurîndu-și talentele de orator în fața unor tineri admiratori ai frumosului, care tăceau din gură. Ca și el, purtau cu toții haine de seară și beau coniac cu sifon, după ce luaseră masa în casa unui angrosist.

Fritjof își împinsese pe ceafă pălăria mare, rubensiană, și mîinile lui se odihneau pe capătul unui baston de bambus, cu aspect înspăimîntător, pe care-l ținea între picioarele întinse.

— Dumnezeule ! Nu-i oare acesta tînărul Aladin al lui Salomon ?! exclamă el cu voce foarte ridicată cînd îl văzu pe Per intrînd și-l salută cu un gest condescendent al mîinii. Pe unde te-a purtat duhul lămpii tale atîta vreme ? Ia loc !

Însă Per nu avea chef să se alăture grupului lor și luă loc singur la masa alăturată. Cînd Fritjof îl întrebă din nou de ce fusese invizibil atîta timp, îi răspunse scurt că avusese de lucru.

Trupul cel mare al lui Fritjof fu zguduit de un hohot de rîs.

— Da, ai dreptate ! Dumneata faci parte din categoria oamenilor utili, cărora Nathan a început să le facă temenele.

Mulțumesc ! Poate că te-ai ostenit să scoți apă din vreun biet lăcușor nevinovat, hai ? Sau poate ai găsit de cuviință să dărîmi dealul Moens Klint și să faci mortar din el ? Sau în ce alt mod ți-ai adus remarcabila contribuție în domeniul progresului, în ce mod ai ameliorat și ai înfrumusețat starea patriei noastre ?

Per își roti ochii peste cercul de tineri artiști răsturnați într-o atitudine de inerție solemnă pe spătarele scaunelor, de parc-ar fi meditat niște revelații interioare, și răspunse în timp ce-și aprindea o țigară :

— Consider totuși binevenit faptul că nu ne naștem cu toții genii și nu creăm cu toții paradisul... pe o bucată de pînză.

— Bineînțeles ! Trăiască industria ! Sus coșurile puturoase ale fabricilor, dea Domnul ca sistemul nostru de canalizare să fie perfecționat ! Spune-mi, tinere, ai văzut vreodată cu adevărat cum arată o astfel de fericire de modă nouă, fabricată la mașină ? Fă-mi plăcerea, deranjează-te într-o zi și vizitează una din ulicioarele orașului nostru, ca să privești tinerii aceia atît de palizi de parc-ar fi scoși din pivnițe și care mișună pe acolo ca viermii pe o bucată de brînză împuțită. Sau plimbă-te prin selectul cartier al tîlharilor, dă o raită pe la evreii milionari, cu neveste grase... Peste tot e numai putreziciune, prietene ! Dumnezeu să ne ajute ! Și asta se numește progres ! Astea sînt binefacerile științei ! Am zis : Dumnezeu să ne ajute ! Ascultă, în cazul ăsta, prefer loialitatea de animal a unui țăran care pășește cîntînd voios în urma plugului și lasă în seama „Domnului-Dumnezeului său" îndreptarea omenirii. Țăranul acesta e totuși mai om decît toți modernii crainici iudei ai progresului adunați la un loc. Ce părere aveți ? întrebă el, adresîndu-se tăcuților săi comeseni.

Aceștia răspunseră printr-un murmur aprobator.

Cum Fritjof era cam afumat, spusele lui avură darul să-l mire pe Per, fiindcă-i aminteau cuvintele din noaptea pe care-o petrecuse la „Gryde". Pe de altă parte, însă, nu înțelegea de ce se referea cu atîta dispreț la lucrările doctorului Nathan, pe care îl admirase atît de gălăgios. Per nu găsi de cuviință să continue conversația, se mulțumi să ridice din umeri și se cufundă în lectura unui ziar.

În clipa aceea ușa dinspre stradă se deschise. Doamne cu șaluri și domni cu pardesiele pe umeri se revărsară în cafeneaua, aproape pustie pînă atunci, și unde, peste puțin, nu se mai afla nici un scaun liber. La Teatrul Regal avusese loc o premieră, și oamenii aceștia păreau să aducă ecoul atmosferei de încordare

și de surescitare caracteristică actului al cincilea al oricărei piese. Nume de autori și de actori răsunau mereu ; se discuta despre jocul actorilor, și deznodămîntul piesei stîrnea discuții pasionate.

Cu timpul, însă, Fritjof și ceilalți artiști care-l însoțeau, dintre care mulți, deși tineri încă, aveau nume consacrate, atraseră atenția noilor-veniți. Consumatorii de la celelalte mese își apropiau capetele, arătau cu degetul și șopteau. Într-un colț, așezat singur la o masă, un tînăr palid atrăgea multe priviri din cauza aspectului său mefistofelic. Era poetul Poul Berger, unul dintre numeroșii adepți ai marelui Enevoldsen și considerat în general drept succesorul literar al acestui maestru al stilului, care murise de curînd, în timp ce șlefuia o propoziție secundară. Per auzi niște doamne de la masa vecină vorbind cu însuflețire despre el și despre poeziile sale. Își aminti că fusese prezent la marea bacanală a lui Fritjof la „Gryde". Se urcase pe un scaun ca să ridice un toast în cinstea doctorului Nathan, apoi, cu o sălbăticie prostească, sfărîmase paharul între degete. În timp ce contempla acest tumult, Per fu cuprins brusc de o adîncă descurajare. Nu se putea împiedica să-și spună că, oricît de strălucit s-ar afirma în domeniul său, nu va putea dobîndi niciodată celebritatea unui mic versificator dintre cei ale căror nume ajung imediat pe buzele tuturor. Și chiar acum, cînd ideile sale vor fi date publicității, numele lui nu va răzbate dincolo de cercul îngust al tehnicienilor, și în timp ce ziarele jertfeau coloane întregi pentru o poveste banală de dragoste, lucrarea lui va fi menționată doar într-o scurtă notiță. Dac-ar fi scris și el niște versuri despre mare, sau dacă ar fi pictat un curs de apă în loc să întocmească proiecte de canale...

Cînd se ridică să plece, nu se putu stăpîni și, întorcîndu-se spre Fritjof, îi spuse :

— Mi se pare că domnii aceștia, care sînt niște spirite alese, n-au motive să se plîngă. Vedeți și dumneavoastră ce vîlvă poate stîrni o biată piesă de teatru. Timp de o săptămînă, tot orașul are să vuiască de acest măreț eveniment.

— Păi despre ce dracu ai vrea să vorbească lumea și despre ce vrei să se intereseze oamenii în țara asta ?

Per se simți izbit de cuvintele acestea și-l privi o clipă în tăcere.

— S-ar putea să aveți dreptate, răspunse el. Apoi adăugă, îmbrățișînd cu o privire ascuțită cercul artiștilor, de parc-ar fi

vrut să-i sfideze : Dar așteptați puțin, curînd lucrurile or să se schimbe.

— Încă un nebun ! spuse Fritjof după plecarea lui și-și goli paharul.

Ceilalți își ridicară și ei paharele, cu mișcări automate și cu murmure de aprobare.

Per nu putu răbda să aștepte mai mult de o săptămînă, cît îi ceruse colonelul răgaz de gîndire. Dar cînd în a opta zi intră din nou în biroul acestuia, găsi un alt om, cu totul diferit de colegul entuziast de care se despărțise cu o săptămînă înainte. Colonelul nu-i întinse mîna și nu-l pofti să ia loc.

Cu mișcări scurte și cu o violență de buldog, care ascundea, totuși, oarecare jenă, îi înapoie toate planurile și-i spuse că le cercetase mai în amănunt și le găsise nepotrivite pentru a fi publicate în revistă.

— Totul este încă necopt. De altfel, și dumneata ești prea tînăr ca să lucrezi așa, de capul dumitale... Nici nu ți-ai trecut examenele... și după cîte am auzit, nu ești nici măcar candidat.

„Așa, va să zică ! gîndi Per. A fost prudent, a făcut cercetări... probabil a cerut informații chiar profesorului Sandrup. Da, așteaptă numai, și ai să vezi !"

Între timp, colonelul se instalase lîngă soba de faianță, în celălalt colț al camerei, și îl măsura din creștet pînă în tălpi cu o privire bănuitoare. Cerceta chiar și pălăria lui Per, pe care acesta o lăsase pe un scaun lîngă ușă.

— Te numești Sidenius, reluă colonelul după o pauză. Nu ești cumva membru al cunoscutei familii de pastori cu același nume ?

Ca de obicei cînd i se punea această întrebare, Per păru că nu a auzit. Începu să vorbească și-l luă peste picior pe colonel fiindcă-și schimbase brusc părerea în legătură cu valoarea proiectelor sale. Dar colonelul îl întrerupse grăbit și cam nervos și-i spuse că nu are nici un rost să continue discuția, fiindcă părerile sale erau de nezdruncinat.

Se vedea cît de colo că voia să scape cît mai repede de el. Aproape că ar fi vrut să-l împiedice să vorbească, de frică să nu se lase din nou influențat în favoarea lui.

— Îmi pare rău, zise el, în cele din urmă, pe un ton mai binevoitor și făcu cîțiva pași înainte, îmi pare rău că lucrurile pe care ți le-am spus deunăzi ți-au trezit speranțe deșarte ; de

altfel, sînt sigur că refuzul meu e în interesul dumitale. E adevărat că ai calități, dar deocamdată trebuie să-ți dai mai bine seama de ceea ce-ți lipsește. Cînd cineva are douăzeci și doi de ani, singura lui ambiție trebuie să fie să învețe. În tot cazul, scopul revistei noastre nu este să se îngrijească de încercările lipsite de maturitate ale unor tineri.

După aceste cuvinte, colonelul se întoarse și făcu un gest cu mîna, vrînd să-i dea a înțelege că audiența se sfîrșise.

Dar Per nu se clinti din loc.

— După părerea domnului colonel, cît de bătrîn ar trebui să fiu ca să mă pot aștepta ca munca mea să fie apreciată ?

Roșu ca racul, bătrînul militar se răsuci pe călcîie cu atîta vioiciune, încît mută covorul din loc.

— Ești nebun ?... izbucni el.

Dar cînd văzu fața tremurătoare și palidă ca de mort a lui Per, se stăpîni. Își dădu seama că dacă ar împinge lucrurile mai departe, între ei ar putea interveni un schimb de lovituri și, temîndu-se de scandal, se mulțumi să-i repete că nu are rost să continue discuția.

— Aș vrea să mai adaug totuși ceva, domnule colonel, spuse Per. Va veni ziua cînd veți regreta că m-ați dat afară.

— Am impresia că îndrăznești să mă amenințI !

— Puteți să-i spuneți cum vreți, dar cînd ne vom întîlni din nou data viitoare, dumneavoastră veți fi acela care mă veți căuta pe mine... V-ați înșelat în privința mea, domnule colonel... și eu m-am înșelat în privința dumneavoastră. Dacă v-aș fi cunoscut mai bine, fiți sigur că nu v-aș fi deranjat. La revedere !

Bătrînul ostaș fierbea de mînie ascultîndu-l, dar nu-i răspunse nimic. În el se dădea o luptă. Cînd ușa se închise în urma lui Per, se simți ispitit să-l cheme înapoi, dar se mulțumi să exclame :

— Băiatul ăsta !... și se întoarse din nou la birou, începînd să răsfoiască enervat niște hîrtii.

Peste puțin, soția colonelului veni speriată din salon și-l întrebă :

— Cine a fost la tine, pentru Dumnezeu ? A trîntit ușa de la intrare de a căzut o bucată din cornișa tavanului.

— Așa ?... Ei lasă, băiatul ăsta o să facă pagube mai mari decît bucățile căzute din cornișele tavanelor !

— Dar ce fel de om este ?

— Spune-mi tu cine e, dacă poți ! E un nebun, sau un șarlatan !... Poate un geniu... Timpul are să ne arate cine e !

Capitolul VI

Într-o duminică dimineaţă, o zi calmă de aprilie, cu cer înalt, Per şedea pe terasa restaurantului de la Langelinje şi privea şirul nesfîrşit de trecători, care, după ce fuseseră la biserică şi luaseră micul dejun, se plimbau acum, dornici să se încălzească puţin la soare şi să-şi împrospăteze plămînii cu aerul sărat al mării.

În ultimele luni, înfăţişarea lui Per se schimbase. Slăbise (ceea ce totuşi nu-i stătea rău) şi-şi lăsase barbă, cu intenţia precisă de a părea mai matur, ceea ce dădea fizionomiei sale mai mult caracter. În trăsăturile lui nu mai citeai acea veche expresie de nepăsare şi semeţie. Cine l-ar fi văzut atunci, pe terasa restaurantului, cu capul în palme şi cu privirea fixă aţintită asupra trecătorilor gătiţi în hainele lor de duminică, ar fi ghicit cu uşurinţă din privirea aceea şi din sprîncenele încruntate că viaţa îi pricinuise acestui tînăr prima dezamăgire serioasă.

În adevăr, treburile îi mergeau foarte prost. În perioada în care lucrase la conturarea viitorului său, fusese plin de răbdare şi de încredere în propriile sale forţe, deosebit de prudent, cu sînge rece şi chibzuit, înţelept uneori, dar după ciocnirea cu colonelul Bjerregrøv, îşi pierduse cu desăvîrşire cumpătul. În speranţa că se va putea răzbuna pe colonel, pe profesorul Sandrup şi pe toţi cei care, oricine ar fi fost ei, îi puseseră beţe în roate, Per vizitase mai multe personalităţi de frunte ale oraşului şi le arătase lucrarea sa. Dar asta nu era totul ; colindase şi redacţiile ziarelor, încercînd să obţină publicarea unor articole cu privire la ideile sale. Pînă la urmă, făcuse o încercare disperată de a fi primit în audienţă de ministrul de interne însuşi, pentru a-i demonstra cît de imperios necesară era transformarea radicală a întregului sistem hidraulic al ţării. Dar peste tot Per fusese întîmpinat numai cu zîmbete. În cel mai bun caz, oamenii dădeau din umeri, dacă nu-i arătau pur şi simplu uşa. Din nefericire, era singur în mijlocul acestor adversităţi, n-avea nici un suflet apropiat căruia să-i destăinuiască înfrîngerile sale ca, în felul acesta, să-şi mai aline supărarea. Căzuse pradă disperării, devenise sălbatic şi în ungherele întunecoase ale minţii lui mocnea ideea bolnăvicioasă că ar fi victima unei persecuţii intenţionate. Foştii săi colegi de politehnică îl evitau. Per îşi închipuia că toţi îl considerau nebun (o parte dintre ei credeau în adevăr asta). La „Gryde" nu mai călcase de mai bine de un an, deşi ştia că Lisbeth se consolase de mult cu altcineva. Ajunsese să-i fie scîrbă de artişti, aceşti favoriţi ai naţiunii, care prac-

ticau aceeași idolatrie isterică a naturii ca și preoții față de transcendental, motiv pentru care și ei erau socotiți făpturi pline de har, crainici ai „spiritului" între cer și pămînt. La urma urmelor, acești adoratori de pînze, propovăduitori ai entuziasmului, nu erau de loc atît de nevinovați și de inofensivi cum îi considerase el la început. Contribuiseră și ei la subminarea convingerii că omul e domn și stăpîn absolut pe acest pămînt.

În aceste zile de cumpănă, sentimentul sumbru, agresiv de singurătate, care-l urmărise în copilărie, încolți din nou în el. Așa cum se simțise lipsit de cămin printre frații și părinții săi, tot astfel se simțea complet străin în societate. Nu vedea în compatrioții săi decît niște Sideniuși mulțumiți de ei înșiși, care-și deghizau mentalitatea mic-burgheză învăluind-o într-un dispreț orgolios și ipocrit față de strălucirea și splendorile acestei lumi ; se gîndea adesea că pentru catolici celibatul preoților era o binecuvîntare, fiindcă împiedica răspîndirea sluțeniei spirituale, întreținută de falsa cucernicie a bisericii, care în țările protestante se moștenește din generație în generație. Nu, în țările catolice ca nu se putea răspîndi în rîndurile populației și nu putea răsturna toate valorile, ca în țara acelui împărat de basm unde cei mici erau mari și unde strîmbătatea părea dreptate.

Mai avusese de luptat și cu alte neplăceri, și anume cu dificultățile financiare. Cheltuise aproape toți banii moșteniți de la Neergaard, deși în ultimul timp trăise modest, ca un student sărac, și mîncase la birturile cele mai ieftine din cartierul Borgergade, în tovărășia birjarilor și a comisionarilor.

După socotelile lui, banii puteau să-i ajungă în cel mai fericit caz încă vreo cîteva luni. Și după aceea ? Va trebui să facă iar pe pedagogul ? Să cerșească iar prin fabrici și ateliere o slujbă de desenator ?

În afară de asta, mai erau și supărările de ordin sentimental, în măsura în care nu izbutise totuși s-o uite definitiv pe Fransisca. Uneori contempla cu emoție cele cîteva mici amintiri pe care le păstrase de la ea : o floare presată, pe care i-o pusese odată la butonieră, o scrisoare-păcăleală, așternută cu un „scris în oglindă" [1], o panglică de mătase albastră, pe care i-o luase într-o seară. Uneori, în amurg, cînd se plimba singur și privea alți tineri care, în cea mai deplină armonie cu toate autoritățile cerești și pămîntești, savurînd apusul soarelui și aerul primăverii, se plimbau cu iubitele sau cu tinerele lor soții la braț, era cuprins de vechea lui slăbiciune și se întreba dacă nu cumva

[1] Scris de-a-ndoaselea, care, privit în oglindă, apare normal.

își sacrificase fericirea pentru un miraj, dacă nu ar face bine să-și îngroape toate visurile și să devină un om ca toți oamenii, să se consacre cu modestie unui scaun dintr-un birou, și mai tîrziu să se poată însura cu Fransisca, devenind un cetățean respectat și un cap de familie mulțumit.

Dar asta nu era totul. Ca și cînd toate puterile s-ar fi conjurat să-i pună tăria la încercare, un eveniment tragic, petrecut la locuința lui din Hjertensfrydgade, îl înspăimîntă : moartea subită a șefului de echipaj. Bătrînul își făcuse, ca de obicei, plimbarea de dimineață pînă la piața Amalienborg, trecînd prin Borgergade și Antonistraede, după care o pornise înapoi spre casă. Se prăbușise brusc la răspîntia străzilor Goters și Adel și rămăsese întins pe trotuar. Abia avusese putere să-și bolborosească numele și adresa. O mulțime de curioși se adunaseră numaidecît, din mijlocul cărora fusese transportat pînă la o trăsură închisă și dus acasă. Cînd trăsura opri în stradă, soția lui tocmai ședea la fereastră și-l aștepta ; văzînd că un sergent scoate mîna pe geamul trăsurii ca să deschidă portiera, pricepu ce se întîmplase și se repezi jos pe scări. Per, care se afla în camera lui și auzi deodată zgomot în casă, ieși pe culoar să vadă ce se întîmplase și o zări pe doamna Olufsen care-l împingea cu hotărîre pe sergent din fața portierei trăsurii, ridicînd în brațe corpul șefului de echipaj și intrînd cu el în casă. Refuzînd orice ajutor, femeia asta de 73 de ani își purtă singură bărbatul muribund pe treptele scării abrupte, în timp ce sergentul o urma cu o demnitate reglementară, ducînd cilindrul cenușiu și bastonul maro al lui Olufsen. Cineva plecă în grabă după medic, iar soția dogarului din camera de alături, foarte tulburată de nenorocire, alergă după un pastor. Împreună cu sergentul, Per o ajută pe doamna Olufsen să-și întindă bărbatul în pat, unde-și dădu sufletul, cîteva clipe mai tîrziu, cu capul sprijinit pe pieptul ei.

Din ziua aceea Per nu se mai simți în apele lui în odăile din casa lui Olufsen. Pentru prima oară văzuse moartea atît de aproape. Imaginea cadavrului țeapăn și urît, care zăcea sus, deasupra capului său, cu gura căscată, nu-l lăsa să doarmă noaptea, iar ziua, în timp ce ședea la masa de lucru, cu fruntea în mîini, privindu-și cu ochi pierduți desenele — cele cincișase nenorocite foi de hîrtie care puseseră stăpînire pe toate gîndurile și pe întreaga sa voință — i se părea că tăcerea funebră care se așternuse peste casă și frigul de mormînt care pătrundea la el prin tavan își băteau joc de toate strădaniile sale, aducîndu-i aminte cît de neînsemnată, cît de sărăcăcioasă în fața atotputerniciei morții este orice soartă, chiar și cea mai

victorioasă, cît de scurtă, în comparație cu infinitatea neantului, este o viață de om, chiar dacă ar fi cea mai lungă.

Nu fusese de loc pe acasă în ultimele douăzeci și patru de ore. Ca să-și gonească gîndurile, colindase prin cafenele și săli de biliard și-și petrecuse noaptea în tovărășia unei femei străine, una dintre fiicele darnice ale străzii. Acum ședea în fața unui pahar gol, după ce dangătul clopotelor, pe care-l ura cu înverșunare încă din copilărie și care-l obsedase toată dimineața ca un murmur evocator, îl fugărise prin tot orașul. Niciodată nu se simțea mai pustiit, mai descurajat și mai deprimat decît în zilele de sărbătoare, cînd hoinărea pe străzi prin fața lungului șir de magazine cu obloanele trase și vedea parcurile și aleile pline de oameni veseli, în haine de duminică. Iată un domn cu ceafa lată, cu nasul în vînt și cu mîinile la spate — un jurist (așa credea Per), poate un cămătar, un tîlhar, care a fost la o biserică oarecare, a obținut iertarea păcatelor din timpul săptămînii și acum își aerisește ființa renăscută, cu o havană în gură. Mai încolo, alt domn cu ceafa groasă, frate geamăn al primului, cu o cucoană blondă și exuberantă la braț și o fetiță adorabilă de mînă — un cap de familie fericit, care și-a aflat menirea în viața asta ca agent în negoțul cu nasturi de plumb sau care poate a pus bazele unei existențe binecuvîntate, întemeiată pe vînzarea hîrtiei igienice. Iată și soldați și studenți, fete tinere care rîd și cucoane bătrîne care zîmbesc acru. Toți își aerisesc respectivele cochilii de melc, confortabil amenajate, și care, pentru ei, rezumă tot universul. Oameni modești ! Oameni fericiți ! Niște „sideniuși" cumsecade și drept-credincioși !

Șuieratul răgușit al sirenei unui vapor îl făcu să tresară. Un cargobot mare ieșea din port, împins cu putere de motoarele sale. Soarele se oglindea în carcasa vopsită în negru a vaporului, iar fumul năvălea pe coș ca niște grămezi de lînă neagră. Căpitanul stătea pe puntea de comandă cu mîna pe discul de semnalizare. Pe catarg flutura pavilionul marinei comerciale engleze.

La această apariție, Per se simți cuprins de un puternic dor de ducă... dorul de a pleca departe și de a începe o viață nouă pe un tărîm nou, printre alți oameni... Ar fi vrut să ajungă în America sau în Australia, poate chiar și mai departe, în altă țară necunoscută, în care să nu găsească suflete de țîrcovnici și clopote de biserică.

Gîndul acesta nu era de loc nou pentru el și nici ispita nu era nouă. La urma urmelor, ce-l împiedica să plece ? Nu știa ce înseamnă vraja dorului de patrie, despre care Neergaard îi

vorbise în noaptea aceea și căreia îi căzuse el însuși victimă. O dată cu disoluția căminului bătrînilor din Nyboder, avea să-și piardă ultimul refugiu aici, în patrie. Și oare nu trebuia să renunțe la orice speranță de a-și făuri un viitor frumos în țărișoara asta uitată de Dumnezeu, care părea a fi hărăzită de soartă unei pieiri apropiate ? În zilele imediat următoare morții șefului de echipaj se gîndise adeseori la tot ce-i povestise bătrînul despre întîmplările din lunga lui viață, evenimente ce se desfășuraseră în perioada cuprinsă între bătălia din Joia mare de la Reden, la care asistase ca martor în brațele mamei sale, și ziua de Paști, cînd, după un lung șir de umilințe, izbucnirea unor bubuituri anunțase îmbucătățirea țării. [1] Dar de ce să se cramponeze el mai departe de o țară condamnată la pieire, o țară care în decursul unei singure generații ajunsese o ruină, o excrescență palidă și fără vlagă pe trupul puternic al Europei ? O altă viață ! O altă țară, un alt cer !... Numai gîndul acesta părea că face să crească în el puteri noi. În timp ce privirea lui urmărea mereu vaporul ce se îndepărta, renășteau toate visurile de corsar din anii copilăriei. În sinea sa își spunea că poate acolo, departe, îl aștepta norocul biruitor, poate că visurile de aur ale copilăriei trebuiau să se împlinească acolo, și tot acolo va putea să cîștige cu adevărat inima prințesei și jumătate de împărăție, chiar dacă prințesa avea să fie neagră și împărăția o insulă de palmieri din mările sudului !

În clipa aceea o umbră se așternu pe masa lui. Lîngă el se afla un domn elegant, îmbrăcat după ultima modă, care-și scoase pălăria și zîmbea încîntat. Era Ivan Salomon.

— Eram sigur că ești dumneata !... Ce nostim ! E atît de mult de cînd nu te-am mai văzut ! Cred într-adevăr că-i eviți pe vechii dumitale prieteni, zău așa ! Cum o mai duci ?

Per se ridică numai pe jumătate și mormăi cîteva cuvinte. Deși nu era încîntat de întîlnire, îl pofti pe Salomon să ia loc. Acesta se așeză de partea cealaltă a mesei și bătu repede de cîteva ori cu mînerul bastonului în placa de metal, ca să vină chelnerul.

— Îmi dai voie să-ți ofer ceva ? întrebă el. Văd că paharul dumitale e gol. Un absint ?

— Mulțumesc. Nu iau nimic.

— Poate preferi o bere ? Sau un pahar de vin... Un pahar de Porto englezesc, de pildă. Nu te ispitește ? Aici se servesc băuturi de prima calitate.

---

[1] Aluzie la războiul din 1864.

— Mulțumesc, nu iau nimic, repetă hotărît Per, în timp ce se gîndea cu melancolie că în fața sa era totuși un prieten adevărat, mai mult chiar, un admirator, și-și aduse aminte că citise sau auzise cîndva spunîndu-se că nimeni nu-i cu desăvîrșire singur dacă are un măscărici al lui.

Salomon comandă un pahar de apă de la gheață și-i oferi țigări din portțigaretul său de argint.

— Desigur că te-ai înmormîntat în camera dumitale de lucru, domnule Sidenius ! Așa sînteți voi, ăștia, inventatorii cei mari ! Nu-i așa că de asta te-ai izolat ? Mi-am spus eu că așa trebuie să fie. Pe cînd explozia bombei ? Se poate aștepta pe curînd lumea la o surpriză din mîinile dumitale binecuvîntate ?

Drept răspuns, Per se mulțumi să ridice din umeri.

— Trebuie să-ți mărturisesc că lumea așteaptă ceva de la dumneata. Și așteaptă cu nerăbdare. Celor care mi se plîng că în țara noastră nu se mai întîmplă nimic important le spun să aștepte, căci e pe cale să se ridice o generație nouă, și revoluția va fi opera noii generații.

Dar Per nu voia să discute acest subiect. Laudele lui Salomon îi făceau totdeauna o impresie neplăcută, pentru că dezvăluiau cu o lipsă de pudoare totală gînduri și speranțe pe care de multe ori abia avea curajul să și le mărturisească lui însuși.

— Ai citit ultimul articol al lui Nathan în *Lyset* ? Cunoști revista, nu-i așa ?... A, trebuie neapărat să-l citești ! E ceva care te interesează direct ! Absolut extraordinar, atîta îți spun ! Dac-ai ști cum îi demască pe toți cei pe care-i numește esteți găunoși ! Și cum cheamă la arme pe oamenii de inițiativă, pe cei capabili de acțiuni îndrăznețe... e minunat !

Per ridică privirea mirat.

— Doctorul Nathan ?

Își aduse dintr-o dată aminte de ultima convorbire cu Fritjof și de repetatele lui referiri la acest scriitor pe un ton pe care el nu-l pricepuse sau nu-și bătuse capul să-l priceapă atunci. Acum spusele lui Ivan îi treziră curiozitatea, așa că-l întrebă ce mai scrisese de fapt acest doctor de la universitate. Celălalt se oferi numaidecît să-i împrumute articolul respectiv.

— Nu te deranja, spuse Per, căutînd să se eschiveze. Oricum, nu cred că o să-l citesc. Apoi se lăsă pe spate și adăugă într-o doară : Mă bate gîndul să emigrez.

— Vrei să pleci din țară ?

Vorbele lui Salomon răsunară pline de neliniște.

— Aș vrea.

— Definitiv ?

— Poate.

Ivan cel mărunțel își plecă ochii în pămînt și păstră un timp tăcerea.

Aflase din surse indirecte cîte ceva despre proiectul lui Per și despre atitudinea negativă a profesorului Sandrup și a colonelului Bjerregrøv față de el, dar nu voia să creadă că în zilele noastre e posibil să fii victima unei astfel de ingratitudini.

— Bine, zise el. De fapt, înțeleg perfect că simți nevoia să pleci. Deocamdată, terenul nu-i prea favorabil pentru dumneata în țară. Îmi amintesc de o expresie pe care ai folosit-o odată, cînd vorbeai de renumitul nostru învățămînt politehnic. Ai spus că e o fabrică de funcționari. E un calificativ formidabil și fără îndoială că i se potrivește din plin. Trăim niște vremuri în care totul tinde spre promovarea mediocrității. Nu mai e loc pentru excepții ; nu există înțelegere și nici măcar nu mai e nevoie de oameni deosebiți, excepționali, de deschizători de drumuri. Așa cum scrie și Nathan, de prea multă vreme dăm dovadă de ușurință jucîndu-ne cu visurile și contribuind astfel în mod considerabil la slăbirea energiei națiunii.

— Așa scrie el ?

— Da, și multe altele încă. Să știi că țin totuși să-ți trimit articolul. Trebuie să-l citești ! Ai vrea să pleci departe ?

— Nu știu. Nu m-am gîndit încă...

— Bine, dar ai să te întorci, ai să te întorci curînd ! Sînt ferm convins că așa are să fie ! În țara asta, viitorul îți aparține !... Poate că, la urma urmelor, nu-i de loc rău să dispari așa, o bucată de vreme. Dimpotrivă, cred chiar că e o măsură foarte înțeleaptă. O ședere în străinătate îți conferă totdeauna un oarecare prestigiu. Ar fi bine să poți obține un post la una din marile firme englezești sau franțuzești. De exemplu, la „Blackbourn & Gries"... o societate care se ocupă cu construirea de poduri mari. Am făcut cîteva afaceri cu firma asta. Dar poate că ai alte planuri.

Per răspunse evaziv.

Salomon se juca cu batista lui colorată de mătase. O întrebare îi stătea pe limbă, dar nu îndrăznea s-o rostească.

Era vorba de banii necesari pentru această călătorie. Cunoștea mult mai bine situația financiară a lui Per decît își închipuia acesta ; aflase de dificultățile sale bănești și-i fusese necaz că, prin atitudinea lui de pînă atunci, Per îl pusese în imposibilitate de a-i oferi ajutorul prietenesc. Acum se trezise în el speranța că, în sfîrșit, va putea să-i facă unul dintre acele servicii pe care le oferea cu atîta zel celor pe care-i credea oameni de talent și de viitor. Această nevoie de a face sacrificii nu era nicidecum numai o chestiune de vanitate. Cu toată aparența lui ridicolă, micul Ivan era în fond un om dezinteresat și copilăresc de milos ; firea lui îi cerea să sară în ajutor, și natura lui era darnică.

Salomon se ridică dintr-un salt, ca aruncat în aer de un mecanism ascuns în fundul scaunului.

— Îmi pare rău, dar trebuie să te părăsesc, zise el. Am promis mamei și surorii mele să le însoțesc pînă la proprietatea noastră de la țară, și văd că sosește trăsura.

Jos, pe șoseaua îngustă peste care trecea un pod arcuit, se apropia falnic un echipaj. Trăsura era trasă de o pereche de cai înalți, roșcați, cu hamuri argintate, mînați de un vizitiu care avea lîngă el un valet în livrea albastră ; îndărătul lor se vedeau două umbrelușe de soare, una albă, cealaltă liliachie.

— Nu vrei să te prezint familiei mele ? întrebă Salomon. Și mama și sora mea vor fi bucuroase să te cunoască.

Per găsi un pretext ca să explice de ce nu dorea această prezentare. N-avea chef ca întîlnirea aceasta să se petreacă aici, în văzul tuturor, dar Salomon i-o luase înainte și făcuse semn vizitiului. În clipa următoare, trăsura se opri jos, în dreptul unor trepte care duceau de la restaurant la șosea.

Umbrelușele adăposteau două doamne, dintre care cea tînără atrase numaidecît privirea lui Per. O mai văzuse, de altfel, o dată, dar atunci purta mască, și el nu știa cine e. Asta se întîmplase cu mai bine de un an în urmă, în noaptea aceea de carnaval cînd o întîlnise pentru prima oară pe doamna Engelhardt. Își amintea vag că fusese costumată în regina zăpezilor și purtase o rochie de mătase albă, foarte decoltată, care strălucea de diamante ; de atunci își închipuise întotdeauna că trebuie să fie o evreică palidă, grăsuță, plină de podoabe, care își afișa farmecele și giuvaerurile, așa cum își expun negustorii mărfurile.

Acum avea în fața lui o fată foarte tînără, de vreo 18-19 ani, al cărei aspect era, firește, semit, dar care avea o față proaspătă, îmbujorată, cu trăsături regulate și înconjurată de un păr bogat și ondulat. Toaleta ei era bătătoare la ochi, dar nu lipsită de gust. Purta un fel de jachetă de catifea de culoarea vulpilor cenușii, strînsă pe corp, și pe cap avea o pălărioară liliachie, din care se desfășurau două panglici mari de mătase, în mai multe culori, ca două aripi de fluture. Exact dedesubtul acestor aripi se afla o pereche de ochi căprui minunați, plini de viață și de maliţiozitate. Ochii aceștia îl priveau cu un interes incontestabil și cu o curiozitate îndrăzneață care fură cît pe-aci să-l zăpăcească.

Cît despre mama lui Salomon, răspunse la salutul său cu o scurtă mișcare a capului, destul de studiată.

— Va să zică, dumneavoastră sînteți, spuse ea. Fiul meu mi-a vorbit adesea despre dumneavoastră. Sînteți inginer, nu-i așa ?

Per răspunse mașinal ; nu-și putea lua privirile de la fată, care, la rîndul ei, nu-l slăbea din ochi, deși își ascundea tot mai mult căutătura îndărătul buclelor lungi care-i cădeau peste pleoape.

De altfel, întîlnirea nu dură mult. Ivan se urcă în trăsură și, după ce doamna Salomon îi spuse lui Per că prietenii fiului ei sînt totdeauna bineveniți în casa lor, urmă un nou schimb de saluturi ceremonioase, valetul se urcă pe capră și trăsura porni.

Per o luă spre oraș cu obrajii în flăcări. Nu putea uita expresia îndrăzneață a ochilor căprui și strălucitori... și dintr-o dată o văzu pe tînăra fată cu ochii minții, așa cum trecuse pe lîngă el, străbătînd mulțimea din noaptea aceea de carnaval, pe jumătate goală, cu o diademă de aur în părul ei întunecat și des, cu voalul acela lung, unduitor strălucind de diamante.

I se păru că aude însuși glasul ispitei, care-i șoptea la ureche :

„Prințesa cea oacheșă... și jumătate de împărăție !"

Salomon își ținu făgăduiala și-i trimise chiar în seara aceea multdiscutatul articol al doctorului Nathan, pe care Per, în lipsă de altă ocupație, începu să-l frunzărească imediat. Atît conținutul, cît și tonul articolului, care erau cu totul altele decît se așteptase, îl captivară curînd. Își amintea de tot ce

citise în acest gen — etica lui Martensen[1], de pildă — în anii adolescenței, cînd era silit să citească cu glas tare în orele libere ale după-amiezii, ocupație care influențase atitudinea lui față de orice literatură alta decît lucrările de specialitate. În acest articol se vorbea cu competență și cu claritate despre ceea ce propria lui experiență îl învățase în materie de viață și de oameni. În sinea lui, Per se bucura citind atacurile zeflemitoare și necruțătoare împotriva a tot ceea ce el însuși urîse acasă și în primul rînd împotriva unui cler ipocrit și mulțumit de sine, împotriva unor „sideniuși" pe care și el îi considera ca pe o pacoste și o ruşine a țării.

Ceea ce-l satisfăcea mai ales era sfîrșitul acestui lung articol, în care, răspunzînd atacurilor venite din mai multe direcții, autorul își povestea, într-o formă plină de poezie, impresiile la întoarcerea sa în patrie, după o absență de mai mulți ani petrecuți la studii în străinătate. Povestea că, după ce trecuse în goana unui expres pe lîngă marile orașe gălăgioase din Germania, după ce cunoscuse furnicarul Hamburgului și Kielul reconstruit, vasul pe care se afla ajunsese într-o dimineață liniștită la Korsor. Chiar la intrarea în portul tăcut și pustiu al acestui orășel fusese cuprins de sentimentul că ajunsese în altă lume, într-o împărăție a visurilor. Această impresie persistă și după aceea, în zori, cînd se urcă într-un tren care îl duse prin toată țara, un tren al cărui gîfîit greoi îi adormi treptat pe ceilalți călători. Trenul se oprea din sfert în sfert de oră în cîte o gară de sat, unde cîțiva țărani, cu pălării à la Grundtvig, cu pipe mari în gură, așteptau nu trenul oprit în clipa aceea, ci altul, care sosea abia peste o oră sau două. I se părea că ajunsese într-o țară unde timpul nu are nici o însemnătate pentru nimeni, o țară în care, în sens absolut literal, toată lumea avea la dispoziție veșnicia. Impresia lui rămase aceeași și cînd ajunse la Copenhaga, unde se plimbă pe niște străzi înguste, pe care nimic nu părea să se fi schimbat în anii din urmă. Pavajul era tot atît de mizerabil, prăvăliile aveau același aspect provincial, trăsurile continuau să meargă ca melcii, cît despre afișele teatrelor, ele anunțau aceleași drame cavalerești copilăroase care se jucau și înainte de plecarea lui. Era ca și cum viața ar fi rămas pe loc în Danemarca, în timp ce în restul Europei se dezvoltase intens pe toate tărîmurile, iar societatea se

[1] *H. L. Martensen* (1808—1884), teolog și moralist, membru al Academiei de Științe a Danemarcei.

transformase datorită unei revoluții spirituale, care oferea oamenilor țeluri mai înalte și mai îndrăznețe. În sfîrșit — povestea el — ajunsese în apropierea sediului Uniunii studenților de pe Gammelholm, și din întîmplare tocmai la ora cînd pe vremea aspiranturii sale obișnuia să-și bea cafeaua de după amiază cu cîțiva prieteni de la universitate. Intră deci, gîndindu-se că ar fi putut să întîlnească pe vreunul dintre vechii cunoscuți. Mare îi fu surprinderea cînd găsi grupul adunat aproape în întregime în jurul aceleiași mese din același colț, în aceeași ordine ca pe vremuri, cu mulți ani în urmă, cînd se afla și el în mijlocul lor. E drept că îmbătrîniseră între timp, unul era cărunt, cîțiva slăbiseră, dar cei mai mulți se îngrășaseră, iar trăsăturile, cît și mișcările lor, și mai ales vorbirea lentă, plină de suficiență, trădau un anumit grad de tîmpire precoce. Încolo, ședeau așa, de parcă nici nu s-ar fi urnit din loc în toți anii din urmă. Un timp, și fără ca cineva să-l fi recunoscut, ascultase, instalat la o masă vecină, conversația lor, țesută din aceleași considerente filozofico-teologice exaltate cu care odinioară își condimentau cafeaua și tutunul ; toate acestea alcătuiau o dovadă că nimic din ce se gîndise, se scrisese și se realizase de-a lungul ultimei generații în Europa nu trecuse hotarele și nu pătrunsese în această țară. Înțelese imediat că se afla în țara frumoasei adormite din pădurea vrăjită, acolo unde timpul stă în loc, unde florile palide ale fantasmagoriei și tulpinile țepene și pline de spini ale speculațiilor ascund cu viclenie decăderea interioară. În același timp, însă (așa își încheia Nathan articolul), înțelese care era chemarea lui. Asemenea voinicului din basm, care se întoarce acasă din depărtări și smulge din mîna paznicului adormit în fața porților cornul, ca să-i trezească pe luptători din somnul lor de piatră, încercase și el să-i însuflețească pe cei ce mai aveau viață în țara aceasta, în primul rînd tineretul, și printre aceștia îndeosebi pe cei puternici și dornici de luptă, care aveau curajul să străpungă și să sfîșie vălul rezistent al visurilor, crisalida grea, împietrită în care se închistase sufletul națiunii.

...Acest ultim strigăt de luptă făcu să năvălească sîngele în obrajii lui Per, care citea. I se părea că apelul acesta tulburător, incendiar i se adresa direct lui, da, în mod special lui. Își lăsă mîna grea pe masă și repetă de două ori cu voce foarte tare, ca o confirmare : „Da ! Da !" Își amintea de vorbele colonelului, care spusese în glumă că proiectul său era o

provocare la adresa Asociației tehnicienilor danezi. Bine ! Așa va fi !... Acum știa că, în specialitatea lui, era predestinat să trezească, să deschidă drumuri noi într-o societate apatică, alcătuită din fii de pastori și de dascăli cu sînge îngroșat. Micul Ivan avusese dreptate. Lumea îl aștepta pe el, chiar pe el.

Se ridică de pe scaun și, fără să se mai gîndească la cadavrul șefului de echipaj, începu să se plimbe încoace și încolo cu pași mari. Pe neașteptate, își apăsă pe frunte pumnul strîns, în timp ce repeta pe un ton ritmic și aprobativ : „Da-da-da !" De data asta se gîndea la tînăra domnișoară Salomon. Îi vedea ochii mari, căprui, cu privirea curioasă și îndrăzneață, care, în cele din urmă, după ce și-o adăpostise îndărătul buclelor ce-i căzeau peste ochi, devenise aproape ademenitoare.

Niciodată pînă atunci nu-i trecuse prin minte că ar putea să-și realizeze planurile printr-o căsătorie cu o femeie bogată. Contase prea mult pe propriile sale puteri pentru a se gîndi la așa ceva, și, de altfel, această soluție îi făcea silă. Acum, însă, își zicea în sinea lui că nu avea nici un rost să fie prea scrupulos în alegerea mijloacelor de luptă pentru a-și atinge marele țel.

O evreică ? Da. De ce nu ? Domnișoara Salomon era și tînără și frumoasă, ba chiar, pe cît putuse el să observe, foarte bine făcută. Era timpul să renunțe la concepția copilăroasă că norocul se prăbușește pe capul oamenilor ca un cîștig de loterie. În orice caz, nu există alt noroc pe care să te poți bizui decît acela pe care îl smulgi singur din mîinile soartei. Norocul trebuia vînat ca un animal sălbatic, ca o bestie cu dinți încovoiați, ca peria de aur din basme, și, o dată prins, trebuia legat... pradă a celui mai iute de mînă, a celui mai puternic și mai curajos.

Cîteva zile după aceea avu loc înmormîntarea solemnă a șefului de echipaj. Corpul său neînsuflețit fusese transportat cu o seară înainte la capelă. Vechii prieteni ai casei se adunară în tăcere și-l prăznuiră înainte de înhumare. La ora 12 tînărul Didriksen își opri trăsura în dreptul casei, de unde doamna Olufsen și bătrînul Bendtz plecară cu coroanele, în timp ce ceilalți o porniră pe jos pînă la cimitirul din Holmen. Era o zi de primăvară, caldă însă ca o zi de vară. Împrejurul mormintelor mulți arbuști pitici înverziseră, iar pe pietrele funerare păsările se zbenguiau în jocuri de dragoste. În lumina crudă a soarelui, acest mic grup îndoliat, alcătuit din ființe fără vlagă, care înaintau încet, cu pași șovăitori, de-a lungul aleii cimitirului, rezemîndu-se în bastoane și umbrele, purtînd haine

de sărbătoare uzate și decolorate, avea aspectul unei procesiuni de stafii. Numai Per, care încheia cortegiul, părea în armonie cu natura vie, care renăscuse în jur. Firește că era și el pătruns în felul lui de solemnitatea clipei, dar puterea morții asupra lui se năruise. Cînd făcură cu toții cerc în jurul mormîntului și cînd văzu sicriul luminat de soare lunecînd în groapa întunecoasă, îngustă și rece, încercă o senzație de voluptate. El aparținea încă soarelui și vieții ! Simțea în vine un sînge bogat și tînăr. Încă ! Încă !

După înmormîntare, se duse acasă să se schimbe. Voia să facă o vizită familiei Salomon.

Acasă, însă, îl aștepta o surpriză cam ciudată. Pe masa lui se afla o carte de vizită cu o coroană nobiliară și cu numele baronesei von Bernt-Adlersborg. Întîi crezu că e vorba de o greșeală ; apoi observă că pe partea cealaltă erau scrise cîteva rînduri. În cuvinte amabile, aproape umile, baroneasa îl ruga să vină s-o vadă, indicînd la ce oră o putea găsi în ziua aceea și în cea următoare la „Hôtel d'Angleterre". Apoi veni nevasta dogarului, care-i povesti, foarte impresionată, că o doamnă distinsă sosise într-o caretă și întrebase de el. Îi dăduse „răvașul ăsta" și o rugase să-l pună pe masa lui.

Per privi din nou cartea de vizită.

Baroana von Bernt-Adlersborg ! Nu auzise niciodată acest nume !

— Trebuie totuși să fie o greșeală. A întrebat în adevăr de mine ?... A pronunțat numele meu ?

— Sigur că da. A spus foarte clar : domnul Sidenius. Și era foarte tristă că nu l-a găsit acasă pe domnul.

Mintea lui Per fu străbătută de cîteva imagini îndrăznețe.

— Cum arăta ? întrebă el. Era tînără ?

— Da, desigur. Să fi fost cam de vîrsta mea, răspunse femeia, care avea vreo 50 de ani.

— Și era o doamnă... o doamnă adevărată ?

— Asta mi-e crucea ! Avea în trăsură o blană mare.

Per se uită la ceas. Dacă voia s-o vadă pe misterioasa baroneasă chiar în ziua aceea, nu mai avea timp de pierdut. Și era, firește, nerăbdător să dezlege misterul. Renunță, deci, la vizita la Salomon, își puse hainele cele mai bune și porni la drum.

Portarul hotelului, un individ cu barbă, îi ieși imediat înainte cu oarecare aroganță, dar cînd auzi pe cine caută, făcu o plecăciune respectuoasă, îi deschise ușa la scară și trase totodată de un clopot, ceea ce provocă apariția imediată a unui

valet și a unei jupînese de la etaj. Cu o solemnitate de parcă Per ar fi fost un rege (așa i se păru), venit spre a prezenta omagiile sale unei regine, îl însoțiră amîndoi pînă sus, pe scara largă, acoperită cu covoare, apoi de-a lungul unui culoar lung, la capătul căruia îl lăsară în seama unei subrete care vorbea suedeza. Subreta luă cartea lui de vizită și-l introduse într-o cameră, un fel de salonaș, mobilat cu eleganța obișnuită unui hotel, care lui Per i se păru totuși impunător : cîteva mobile capitonate în catifea de un roșu-aprins, pe tavan o plafonieră prismatică de sticlă. De obicei, Per nu-și pierdea ușor cumpătul, de data asta, însă, se simțea stîngaci. Îi trecu deodată prin minte că se lăsase atras într-o capcană și că totul nu era decît o comedie ticluită de unul dintre dușmanii lui, care voia să-și bată joc de el.

Dar n-avu mult timp de gîndit. În clipa aceea, din odaia alăturată intră o femeie înaltă.

Nu era tînără și nici frumoasă. Obrajii îi erau ofiliți. Nasul avea o culoare roșiatică suspectă, și rochia, cu desăvîrșire neagră, făcu o impresie destul de proastă asupra lui Per. Cu toate astea, nu încăpea îndoială că era o doamnă din înalta societate. În înfățișarea ei și mai cu seamă în felul cum îi întinse mîna și-i mulțumi că venise era o grație dulce, un tact care nu se dobîndesc, ci sînt apanajul oamenilor de neam.

După ce se așezară față în față în două fotolii din cele roșii, baroneasa îi spuse :

— Sper că nu v-ați mirat, domnule Sidenius, că am vrut să vă cunosc și să stau puțin de vorbă cu dumneavoastră. Ați fost ultimul prieten și confident al scumpului meu frate decedat. S-ar putea spune că prin dumneavoastră și-a luat rămas bun de la lumea asta...

Per înțelegea, în sfîrșit, despre ce era vorba. Își aduse aminte deodată că avocatul care se ocupase de succesiunea lui Neergaard îi povestise despre cele două surori ale binefăcătorului său, dintre care una era căsătorită cu un bogat moșier suedez.

Baroneasa continuă :

— Doream de mult să fac cunoștință cu omul de care unicul meu frate s-a simțit atît de legat și în care regăsise propria lui imagine întinerită — așa ne-a scris în scrisoarea ce ne-a lăsat-o în legătură cu hotărîrile sale testamentare. Dar boala îndelungată a iubitului meu soț m-a legat de căminul meu de departe. Nu mi-a fost îngăduit nici măcar să asist la înhumarea scumpului meu frate.

Felul aparte de a se exprima al baronesei și un tic straniu al feței sale erau mărturia unei mari nervozități. După ultimele cuvinte, începu să plîngă în hohote și-și ținu un timp la ochi batista dantelată.

Per nu era în apele lui și nu rostea nici un cuvînt. Nu-și putea stăpîni un oarecare sentiment de neplăcere provocat de amintirea raporturilor dintre el și excentricul sinucigaș.

— Da, suferința mea a fost mare, continuă baroneasa, după ce-și reveni puțin. Vă rog să-mi dați voie să plîng... După cum ați aflat, poate, Dumnezeu l-a luat și pe nobilul meu soț și m-a lăsat singură de tot.

Per își înclină capul în semn de compasiune.

— Aflați, domnule Sidenius, că am vrut de mai multe ori să vă scriu, în numele meu și al surorii mele, ca să nu credeți că sîntem indiferente față de dumneavoastră. N-am fost însă în stare să găsesc curajul necesar. De altfel, cred că ați fi preferat să nu corespondați cu o femeie absolut străină și care vă era cu totul indiferentă.

Per se grăbi să bolborosească un protest împotriva acestor afirmații.

— Da, da... la drept vorbind, cred că nici azi nu v-aș fi deranjat cu această vizită dacă nu... da, trebuie s-o spun... cînd am fost azi la cimitir și am văzut florile minunate, de curînd presărate pe mormîntul fratelui meu, am bănuit cine putea să-și amintească de ziua morții sale și am simțit o nevoie irezistibilă de a vă vedea și de a vă mulțumi că păstrați, cu o dragoste atît de statornică — îmi permiteți s-o numesc filială ? — amintirea nefericitului meu frate.

Per se înroșise și-și privea vîrfurile pantofilor. Din adîncul conștiinței sale un gînd se furișă spre doamna Engelhardt. El personal nu știa nici măcar în ce loc se afla mormîntul lui Neergaard.

— Trebuie să vă privesc bine în față, continuă baroneasa. Se simțea din ce în ce mai atrasă spre acest tînăr tăcut și timid, căruia îi era rușine să-și recunoască actele de gratitudine. Ce sănătos, ce proaspăt arătați ! Sînt sigură că nu faceți parte din tinerii noștri de azi, care-și distrug cu nesocotință tinerețea. Cîți ani aveți, domnule Sidenius ?

— Douăzeci și trei.

— Ce tînăr sînteți !... Să dea Dumnezeu să vă meargă toate din plin ! Știu că ați avut o tinerețe grea, ne-a scris fratele nostru despre asta. V-ați pierdut mama de timpuriu... iar tatăl... da, nu l-ați cunoscut niciodată.

Îmbrăcămintea de catifea a fotoliului începuse să-l ardă pe interlocutorul baroanei, care se grăbi să schimbe vorba :

— Sînteţi doar în trecere pe aici, doamnă baroană ? întrebă el.

— Vai... da, aşa este. Am sosit aseară şi, cu voia lui Dumnezeu, plec mîine dimineaţă ; mă duc la sora mea, doamna Prangen, soţia marelui maestru de vînătoare al curţii regale. După cum ştiţi, probabil, din motive de sănătate ea trăieşte de cîţiva ani în sud. Gîndiţi-vă că n-am mai văzut-o de mai bine de doi ani, şi noi, tustrei fraţii, am suportat totdeauna greu despărţirea. Ani de-a rîndul, singura mea durere a fost că trebuie să trăiesc departe de patria mea iubită. Alexander era ca şi mine. Şi pe el îl lega de cămin dragostea inimii sale bogate şi fierbinţi. Aţi auzit, probabil, domnule Sidenius, că alteţa-sa regală, prinţul de Wales, a avut pe vremuri bunăvoinţa să se intereseze de fratele meu şi că, după aceea, a fost vorba să fie numit la legaţia noastră de la Londra. Bucurîndu-se de o asemenea protecţie, e de la sine înţeles că Alexander avea în faţă o carieră splendidă. Dar, în ciuda numeroaselor avantaje ale propunerii şi care l-ar fi putut tenta, fratele meu a refuzat. Venerabila mea mamă trăia încă pe atunci şi locuia aici, la Copenhaga. Sora mea nu era încă măritată... Alexander iubea Copenhaga şi-şi diviniza căminul, pur şi simplu nu putea să se simtă bine departe de locurile dragi şi cunoscute. Cred că înclinaţia lui spre melancolie se trage din ceasul în care a murit mama şi el a rămas singur cu amintirile. În ultimul timp a fost bolnav şi trupeşte... Şi totuşi... cum a putut să facă aşa ceva ?

Amintindu-şi sfîrşitul tragic al fratelui ei, îşi duse din nou batista la ochi, şi Per, profitînd de ocazie, se ridică şi se pregăti de plecare. Baroana, care rămăsese pe scaun, luă cu căldură maternă mîna lui Per, o strînse între mîinile ei şi-i zise :

— Ce bine-mi pare că v-am văzut ! Sper că ne vom revedea mai des. Îmi promiteţi că-mi veţi face o vizită cînd mă voi întoarce din străinătate ? După toate probabilităţile, voi petrece vara viitoare la Kaersholm, cu sora şi cu cumnatul meu. Sînt sigură că şi ei v-ar primi cu braţele deschise.

— Vă mulţumesc foarte mult... dacă nu vă stingheresc... bolborosi Per, care era atît de ruşinat, încît nu găsea nici un alt răspuns.

— Cum poţi să vorbeşti aşa, dragul meu ? ! Adu-ţi aminte că, într-un fel, faci şi dumneata parte din familie acum. În orice caz, eu aşa am interpretat ultima dorinţă a fratelui meu,

și sînt convinsă că și sora mea e de aceeași părere. Îți doresc numai bine și îți mulțumesc încă o dată că te-ai gîndit tocmai azi cu atîta dragoste la Alexander.

Per coborî încet scările hotelului, cu un pas care ajunse să șovăie în cele din urmă. Abia acum, după ce plecase, își dădea seama cîtă importanță ar putea căpăta pentru el această nouă cunoștință, dacă ar ști s-o exploateze cu înțelepciune și energie și fără să-și facă multe scrupule.

Era o întîmplare miraculoasă, care-i deschidea drum spre niște oameni avînd o influență considerabilă. După cîte-și amintea, proprietatea maestrului de vînătoare Prangen, pomenit de baroană, era sortită să fie străbătută de canalul de legătură proiectat de el în centrul Iutlandei, motiv serios pentru ca maestrul de vînătoare să-i îmbrățișeze cu căldură planurile. În orice caz, era dator să încerce. Trebuia să joace tare, și el n-avea prea multe atuuri în mînă. O clipă își spuse că acum nici nu mai avea nevoie să intre în legături strînse cu familia Salomon. Oricît îl atrăgea fata aceea tînără, nu era, totuși, prea dornic să intre, prin căsătorie, într-o familie de evrei. De altfel, nu putea ști ce posibilități matrimoniale i se puteau ivi în cercurile aristocratice.

Pe de altă parte, era de presupus că în casa Salomon va întîlni pe rechinii bursei, pe conducătorii băncilor și pe marii industriași, alcătuind, într-un cuvînt, un mic cerc de oameni de finanțe care dominau restul lumii. Chiar fără speculații matrimoniale, era foarte important pentru el să intre în contact cu astfel de oameni și să-i atragă în favoarea proiectului său. Baroneasa pleca, și el n-avea timp de așteptat. Astăzi, mîine, pînă în două-trei luni, trebuia să pună mîna pe bagheta magică ce-i dădea putere asupra oamenilor și care, o dată ajunsă în mîna lui, trebuia transformată într-un izvor de fulgere și trăsnete.

Ajuns în piață, Per privi în sus spre ceasul clădirii înalte din colț. Mai era timp pentru o vizită la familia Salomon, și se hotărî s-o facă. Nu-i trecuse încă tulburarea pricinuită de întîlnirea cu baroana și simți nevoia să intre mai întîi într-o cafenea, să ia loc o clipă și să bea o bere, ca să se liniștească și să se pregătească pentru cealaltă vizită. Nu intrase niciodată pînă atunci într-o casă evreiască și auzise multe despre obiceiuri și prescripții vechi, a căror respectare era cerută cu atîta stăruință. Trebuia să facă o impresie bună și se temea să nu jignească obiceiurile gazdelor sale.

Totuși, gîndurile care-l preocupaseră pînă atunci îi reveniră treptat în minte. Era de-a dreptul uimit de consecințele celor cîteva vorbe nesocotite pe care le scăpase în noaptea aceea față cu Neergaard. Căci, din spusele baroanei, reieșea destul de clar că tocmai ce vorbise atunci despre originea lui făcuse cea mai mare impresie asupra fratelui său. Își amintea că-și regretase vorbăria, totuși socotise că nu merita osteneala să-și îndrepte greșeala. Acum regreta că n-o făcuse.

„Fie ! gîndi el, golindu-și paharul. Zarurile au fost aruncate ! Se întîmplă uneori să faci un lucru echivoc care să dea roade bune. În orice caz, cine vrea să meargă înainte nu trebuie să privească în urmă..."

Familia Salomon era una dintre puținele familii care ocupau singure o casă în centrul orașului. Era o clădire mai veche din Bredgade, cu două etaje, pe care, cînd o priveai pentru prima oară din stradă, înghesuită cum era între alte două clădiri cu camere de închiriat, care arătau ca niște cazărmi, aspectul ei nu era prea impunător. Cînd o examinai, însă, cu mai multă atenție, îi descopereai, totuși, o anumită personalitate. Acoperișul înalt de țiglă de un albastru-închis și stîlpii lați dintre ferestre trădau originea ei nobilă. Vorbind despre ea, oamenii în vîrstă din cartier încă și acum îi spuneau „palatul". Aparținuse pe vremuri unei familii de nobili scăpătați, de la care tatăl angrosistului Salomon o cumpărase la începutul deceniului al treilea. Din antreu pătrundeai pe o ușă modernă de sticlă într-un vestibul atît de vast și atît de înalt, încît răsuna de ecoul pașilor. Pe pereți atîrnau armuri, obiecte antice de bronz și splendide arme orientale, care-ți dădeau impresia că ai pășit pragul unui muzeu. În fund, o scară dublă, cu balustrade aurite, ducea la camerele primului etaj.

Subreta căreia-i încredințase cartea lui de vizită îl conduse într-un fel de bibliotecă și-l rugă să ia loc. Per se cufundă într-un fotoliu capitonat cu piele și privi cu luare-aminte în jurul lui : la geamuri — perdele grele de mătase de culoarea vinului rubiniu ; pe întreaga dușumea era așternut un covor moale, gros cît un strat de mușchi ; tapetele din piele aurită ; o masă octogonală, cu incrustații de argint și mărgăritare, în mijlocul camerei ; cărți cu legătură scumpă pe rafturi ; tablouri pe pereți ; un vechi candelabru bisericesc cu inscripții, atîrnat de tavan ; de-a lungul unui perete, o tarabă antică, bogat cizelată și purtînd obiecte vechi de argint — căni, ulcioare și potire, dintre care cîteva potire vechi bisericești...

Dacă n-ar fi fost încă sub impresia vizitei pe care o făcuse baroanei și n-ar fi fost preocupat de gîndurile pe care această vizită le trezise în el, toate aceste splendori ar fi avut un efect și mai mare asupra lui. Totuși, era uluit și, vrînd-nevrînd, se simțea copleșit de indecența cu care banii lui Salomon își trîmbițau puterea. Gîndul acestei atotputernicii, care făcuse ca atîtea comori, ba chiar și sfinte vase bisericești să împodobească locuința acestui evreu, stîrnea în el un fior plăcut.

Zîmbi cu o ușoară stingherealâ. Ce-i drept, mica prințesă Salomon compensa nu numai prin frumusețe faptul că era „neagră".

Ușa camerei de alături se deschise. Un domn mărunțel, cu aspect neplăcut, intră și făcu o plecăciune adîncă. Era, de bună seamă, un om de vreo 60 de ani ; totuși, îmbrăcămintea lui era de ultima modă și tinerească : purta un pardesiu scurt de culoare deschisă, pe piept îi atîrna un monoclu, iar în mînă ținea o pălărie lucioasă de mătase.

— Mă numesc Delft, director Delft, spuse el cu un accent străin. Joc rolul de unchi în casa aceasta.

— Numele meu e Sidenius.

— Aha, sînteți, probabil, inginerul acela tînăr ? Nepotul meu mi-a vorbit despre dumneavoastră. Vă rog, luați loc ! Doamna Salomon, sora mea, este ocupată pentru moment, are o croitoreasă, dar va termina îndată. Vă rog să vă simțiți ca la dumneavoastră acasă.

Per se așeză din nou. Unchiul luă loc pe un scaun, la oarecare distanță.

— Îmi îngăduiți o întrebare... am mai avut oare cinstea de a-l vedea pe domnul Sidenius în casa aceasta ?

— Nu. Am întîlnit deunăzi pentru prima oară pe doamna și pe domnișoara.

— A, da, pe nepoata mea, Nanny... Mi se pare că am auzit despre această întîlnire.

Urmă o scurtă pauză, după care domnul Delft rosti cu un zîmbet și cu un ton care ar fi trezit bănuiala oricui, în afară de Per, următoarea frază :

— Am o nepoată foarte drăguță, nu-i așa ?... Nu sînteți de aceeași părere, domnule Sidenius ?

Per fu mirat, firește. Îl privi cu un zîmbet indulgent pe omul acela mărunțel și bizar și-i răspunse :

— O găsesc foarte frumoasă pe domnișoara Salomon. E o frumusețe desăvîrșită.

— Da, nu-i așa ? Se poate spune că nu e o frumusețe obișnuită. Vă pot asigura, însă, domnule Sidenius, că atrage zilnic un mare număr de bărbați în casa asta. Ce nu face frumusețea ! Și tinerețea ! În afară de asta... cumnatul meu nu-i cu desăvîrșire lipsit de mijloace.

Per își spuse că individul din fața lui era cam scrîntit și încercă să-l întrerupă, dar celălalt continuă :

— Dacă domnul inginer va cinsti casa noastră cu vizite mai dese, va avea, desigur, prilejul să se distreze. În adevăr, în privința asta se pot face observații extrem de interesante. Căci — nu-i așa, domnule Sidenius ? — banul are o putere magnetică. Bucățelele acelea, mici, rotunde, de metal au proprietatea de a trezi cele mai adînci sentimente omenești... ele scot la iveală cele mai nobile porniri ale inimii, considerație, prietenie, iubire... n-am dreptate ?

Per începuse să-și piardă răbdarea. Din fericire, subreta își făcu apariția și, ținînd deschisă ușa camerei de alături, îl rugă să intre. Per intră într-o odaie, mai bine zis într-o sală, care, mai mult chiar decît antreul și biblioteca, îi întări impresia că pătrunsese în adevărata împărăție a milioanelor, a aventurilor. Era o încăpere mare, cu tavanul stil rococo, ușor boltit și avînd în cele patru colțuri îngeri grași, care sunau din trîmbițe aurite. În sala aceasta avuseseră loc pe vremuri festivități. Probabil că pe atunci fusese mobilată doar cu două șiruri de scaune fragile, dispuse de-a lungul pereților acoperiți de oglinzi. Acum, însă, era plină de o cantitate inutilă de mobilă modernă și de obiecte decorative. Sofale adînci, fotolii mari și molatice, mese, taburete, piei de urs, coloane cu statuete, etajere cu bibelouri și iarăși fotolii și mese mari și mici, împrăștiate pretutindeni, opere de artă și un portret pe un șevalet. În mijlocul încăperii stătea deschis un pian de concert. Dintr-o cameră vecină mai mică, amenajată ca grădină de iarnă, în care creșteau palmieri și arbori de cauciuc, cu frunzișul plin de păsări cîntătoare, se auzea clipocitul unei fîntîni.

În sfîrșit, o descoperi pe doamna Salomon, care ședea pe un taburet sub o fereastră și cosea ca o bună gospodină. Îl primi cu amabilitate și-i întinse mîna stîngă.

Abia schimbaseră cîteva cuvinte, cînd Per auzi deschizîndu-se ușa serei, apoi un cîntec fredonat cu veselie, care se transformă curînd în cîteva triluri clare. O clipă după aceea, domnișoara Nanny se ivi în pragul ușii în pardesiu și cu pălăria pe cap. Observînd că în cameră se afla un străin, își în-

trerupse cîntecul, făcu o mutră speriată și comică și-și duse manșonul la gură, ca pentru a-și înăbuși un strigăt.

Per se sculă și făcu o plecăciune.

Fata se prefăcea atît de bine, încît lui Per nu-i trecu nici o clipă prin minte că știa de prezența lui în casă.

— Mai ești acasă, fetițo ? întrebă maică-sa. Credeam că ai plecat. Cred că nu mai e cazul să vă prezint. O cunoașteți pe fiica mea, nu-i așa ?

Per răspunse, printr-o nouă plecăciune, însoțită de o privire care exprima cam prea fățiș ceea ce simțea. Încă înainte de a o fi văzut și numai ascultîndu-i trilurile, care răsunau în urechile lui ca clinchetul monedelor de aur, Per se hotărîse. Ea îi va sluji de instrument, ea era comoara pe care trebuia să pună mîna. O văzuse apărînd în cadrul ușii, înconjurată de lumina amurgului și însoțită de ciripitul păsărilor... Era tînără, exuberantă și ispititoare ca o baiaderă, și Per o compară cu o zînă de basm, pășind în tovărășia unor spirite și încununată cu frunzele de palmier ale victoriei.

Domnișoara Nanny se așeză o clipă. Luă loc pe o optime de taburet și începu o conversație din cele ce se obișnuiesc cu prilejul unei vizite și sînt menite să apropie oameni străini, care folosesc ocazia pentru a întreprinde pe furiș și la adăpostul unui șir de formule, cercetarea reciprocă a aspectului exterior, a firii și a manierelor fiecăruia.

Per nu era meșter în arta conversației, era prea ocupat de el însuși și de problemele sale pentru a practica această artă. În afară de asta, subiectele obișnuite de conversație nu-l interesau și nici nu era la curent cu cancanurile, cu evenimentele teatrale, politice sau literare ale orașului. Nici măcar nu se simțea obligat să fie amuzant. Impresia pe care o făcea, totuși, uneori asupra femeilor se datora unor atacuri prin surprindere, unor salturi de tigru bine calculate, prin care trecea de la o tăcere plină de reticențe la confidențele cele mai deschise, cele mai fățișe.

În timp ce fata vorbea, el se silea să evalueze averea angrosistului Salomon. Arunca priviri furișe prin sală și îl apuca amețeala la gîndul că toate aceste lucruri ar putea să-i aparțină.

Din fericire, domnișoara Nanny era capabilă să întrețină și singură o conversație. Dar în timp ce ședea pe marginea taburetului într-o poziție fără cusur, cu coatele strînse pe lîngă trup și cu manșonul mic de catifea, cu fundă, în poală, în timp ce gura ei frumoasă, mică și roșie continua să vorbească, ochii îl observau cu atenție pe tînărul din fața sa, cîntărindu-l

bucată cu bucată, de la părul bogat ondulat pînă la gleznele care se iveau din pantofii cam grosolani.

În cele din urmă, vorbăria ei o neliniști pe doamna Salomon.

— Copilă dragă, nu uita că ai lecția de muzică.

— Da, mămico.

Nanny se sculă imediat și ieși, aruncînd o privire fugară mamei sale și una mai lungă și elocventă lui Per.

După plecarea ei, tînărul fu foarte distrat și-i dădu cîteva răspunsuri anapoda doamnei Salomon, care adusese vorba despre studiile lui. Era fermecat de fata aceea. Cînd o văzuse intrînd, mersul ei i se păruse cam greoi, clătinat și nu-i plăcuse, dar cînd plecase, impresia lui era cu totul alta. Mersul ei i se părea acum plin de feminitate, ca o dezmierdare inconștientă. Deodată observă în mijlocul camerei o făptură îmbrăcată în negru ; era o doamnă, care intrase probabil pe o ușă din spatele său.

Doamna Salomon o prezentă : „Fiica mea, Jakobe". Per rămase surprins. Nu-și închipuise niciodată că familia aceasta putea să aibă și alți copii în afară de cei doi pe care-i cunoștea el, și gîndurile lui lunecară îngrijorate spre milioanele pe care în imaginație le și luase în stăpînire. Gîndul că Salomon mai avea, poate, și alți copii îl umplu de groază.

Tînăra doamnă, care părea să fie cu cîțiva ani mai mare decît sora ei, era mai înaltă și mai zveltă ; Per o găsi cumplit de slabă. În general, îi amintea mai mult de fratele ei, Ivan ; ca și acesta, avea trăsături tipic semite, o piele albă ca ceara, un nas mare, acvilin, gura mare și bărbia scurtă, lipsită de relief.

Impresia neplăcută pe care i-o făcuse fizicul ei nu fu atenuată de aroganța cu care-i răspunse la salut, în tăcere și distantă. De altfel, după cîteva clipe, Per se sculă și-și luă rămas bun.

— Va să zică, ăsta e geniul despre care s-a vorbit atîta ! spuse domnișoara Jakobe, mai înainte ca Per să fi apucat să închidă bine ușa. Nu mi-a făcut impresia unui om prea civilizat, zău așa.

— Cred că educația lui a fost într-o oarecare măsură neglijată, spuse doamna Salomon. Ivan spune că a trăit totdeauna în condiții foarte grele...

Fiica ridică din umeri.

— Cred și eu... țara asta e plină de oameni săraci ! De-ar da Dumnezeu să se nască și la noi măcar un singur talent

într-o familie bogată! Cu timpul, sărăcia mutilează tot ce-i mai bun. Şi, pe deasupra, băiatul ăsta nu-i nici măcar frumos. Zilele trecute Nanny a bătut toba că-i un Byron[1] desăvîrşit.

— Nu-i frumos... dar arată foarte bine.

— Cu ochii ăia holbaţi? Eu găsesc că e chiar urît, spuse fiică-sa, închizînd cu zgomot o carte pe care o răsfoise. Mi-a făcut impresia neplăcută pe care mi-ar fi făcut-o un cal cu ochi de sticlă. Şi apoi, pare un om brutal, adause ea mai tîrziu, şi privirea ei spunea că o amintire întunecată îi trecuse prin minte.

— Cred că te-a enervat, Jakobe.

— Da, m-a enervat. Nu ştiu de ce au luat bărbaţii din zilele noastre obiceiul de a măsura femeile cu o privire de măcelari. Parc-ar cîntări din ochi cîte kilograme de carne are trupul nostru.

— Da, educaţia lui cam lasă de dorit, asta am observat şi eu, dar lucrul trebuie tolerat la oamenii tineri ca el, zise doamna Salomon cu blîndeţe.

— Asta-i părerea ta. Eu, însă, nu înţeleg de ce trebuie să ne cadă pe cap toate geniile ratate ale lui Ivan. Ştim doar ce se întîmplă, chiar în cele mai bune cazuri. Ai văzut şi tu ce s-a întîmplat cu Fritjof Jensen, care a găsit la noi în casă atîta ospitalitate, ba chiar ştiu că tata l-a ajutat de cîteva ori să iasă din nişte încurcături financiare. Şi acum tună şi fulgeră în ziare împotriva „evreilor".

— Bine, fata mea, să nu începem iar să...

— Mi se pare că miroase a sînge de creştin! spuse în clipa aceea o voce care venea din direcţia unei uşi pe jumătate întredeschisă, şi chipul de sperietoare al unchiului Delft se arătă în cadrul ei.

— Tu eşti? spuse doamna Salomon. Vino încoace. Acum sîntem singure, dar mi se pare că am auzit glasul copiilor.

— Iată diavolii! răspunse el.

Un cîrd de copii cu ochi negri, ale căror vîrste variau între 12 şi 14 ani, îmbrăcaţi încă cu pardesie, năvăliră în cameră... Erau nu mai puţin de cinci, toţi chipeşi şi sănătoşi, aşa că vederea lor ar fi stîrnit disperarea în sufletul lui Per. Un timp camera se umplu de larma asurzitoare pe care o făceau toate aceste guri roşii de copii, vorbind laolaltă. Toţi aveau cîte ceva de comunicat şi se adunau cînd în jurul mamei, cînd a surorii sau a unchiului, iar ochii lor negri străluceau de dorinţa cu care fiecare voia să apuce să povestească ceva.

[1] Aluzie la frumuseţea marelui poet *Byron*.

Cînd se făcu, în sfîrșit, liniște, unchiul spuse :

— Da... trebuie să vă felicit pentru noua achiziție a casei. Am întîlnit adineauri la voi un tînăr domn, stați... cum îl chema ?... avea un nume dezagreabil. E un fiu de gulerat [1], nu-i așa ?

— Începi și tu ! izbucni doamna Salomon. Nu vreau să mai aud vorbindu-se de persoana asta. E un cunoscut al lui Ivan, care ne-a făcut azi o vizită. Punct ! Rămîi să iei masa cu noi, Heinrich ?

— Aici ? Lea, scumpă soră, ai gustat vreodată o friptură de porc cușer ? întrebă omulețul.

Nici rudele lui cele mai apropiate nu știau totdeauna precis cînd glumea și cînd era serios.

Doamna Salomon izbucni în rîs :

— Văd că ai trecut pe la bucătărie. Tăceți ! Aud vocea lui Salomon.

Între timp, copleșit de impresiile culese în casa aceea bogată și plin de hotărîrea cea mare pe care o luase, Per se întorsese în cartierul Nyboder. Făcuse un ocol străbătînd niște străzi pustii, fiindcă avea nevoie să fie singur. Simțea acum că-și găsise nu numai drumul și ținta, dar și mijlocul de a le ajunge. „Ginerele lui Philip Salomon", iată cuvîntul fermecat care trebuia să-i deschidă toate porțile vieții și să-i supună pe oameni voinței sale.

De ce să se mai îndoiască de steaua lui ? Nu trebuia oare, reamintindu-și numeroasele întîmplări ciudate pe care le trăise, să-i dea dreptate lui Ivan, care vorbise o dată despre norocul lui de Aladin ? Nu era oare profetic faptul că tocmai fratele lui Nanny deslușise primul pe fruntea lui cuvintele divine : „Am venit, am văzut, am învins" ?

Capitolul VII

Multă lume urca zilnic, pe la ora 2, sub coroanele bogate ale arborilor plantați pe rampa ce ducea spre Bursă, dar portarul galonat numai pe cîțiva îi întîmpina cu un salut atît de respectuos ca acela adresat omului înalt, voinic și roșu la față, cu părul negru ondulat, cu obrajii bine bărbieriți, cu două bărbii și cu buzele neobișnuit de groase și de cărnoase între favoriții pe care-i poartă de obicei angrosiștii. Și înăun-

[1] Adică de pastor (pastorii protestanți poartă gulere albe).

tru, în sala cu coloane de culoarea cafelei, trecerea lui era salutată de multe capete, care se descopereau. Sosirea lui atrăgea mai ales atenția agenților cerealiști, aflați în nișele din dreptul geamurilor cu vederea spre canal, precum și a navigatorilor în căutare de frahturi, care așteptau în tăcere, înșiruiți pe banca cea lungă din stînga intrării. Omul acesta impunător era angrosistul Philip Salomon, șeful marii case de comerț „Isac Salomon și fiul", unul dintre cei mai bogați oameni din oraș, despre a cărui avere se zvonea că atinge cifra de șapte sau opt milioane. De obicei nu zăbovea mult la Bursă. Cînd funcționarul Bursei străbătea sala, scuturîndu-și clopoțelul gălăgios, ca să anunțe începerea notării cursurilor, el, Salomon, își isprăvise treburile și se întorcea la birou. Nu făcea parte dintre oamenii de afaceri care considerau bursa un fel de club, unde te întîlnești după micul dejun ca să vorbești despre ce se mai aude prin oraș sau să faci critica ultimei premiere. La teatru se ducea rar, și la viața mondenă participa numai cînd era silit s-o facă. Își împărțea timpul în mod echitabil între afaceri și familie, dăruindu-și mintea clară și lucidă afacerilor, în timp ce rezerva familiei o inimă sensibilă, caldă, ușor de cîștigat. Cum biroul și locuința sa se aflau pe aceeași stradă, se spunea despre el că nu i se întîmplase niciodată „să se înșele asupra numărului casei".

Philip Salomon era fiul unic al lui Isac Salomon, despre care se vorbise atît de mult pe vremea lui și care dăduse numele firmei. Bătrînul Salomon fusese în multe privințe un om deosebit, un geniu comercial, un fost cărăuș care ajunsese să ocupe o poziție de frunte pe piața financiară daneză. „Salomon Goldkalb" [1] era porecla pe care i-o dăduse în glumă poporul. Achiziționase vreo duzină de corăbii, cîteva fabrici și plantații în Indiile de Vest, și, datorită abilității sale, comerțul danez cîștigase diferite piețe de desfacere peste mări. În timpul prigoanei antisemite din 1819 fusese printre cei care avuseseră mai mult de suferit. El cumpărase pe vremuri „palatul" și-l amenajase cu mult fast. Manifestase o egală nepăsare față de indignarea oamenilor virtuoși, precum și față de dorința de a-l ridiculiza a altora. În nici o împrejurare a vieții sale, Isac Salomon nu șovăise să se ia la întrecere cu fruntașii aristocrației daneze. Străbătea orașul într-o trăsură trasă de patru cai pursînge, și la ocaziile sărbătorești avea lachei în spatele cupeului. Acordase științei protecția sa, făcuse donații

[1] *Goldkalb* : viței de aur.

și deschisese artiștilor porțile casei sale. Și totuși Isac Salomon fusese un om scund, slab și cocoșat, care, deși izbutise să-și însușească, printr-o muncă perseverentă de autodidact, o serie de cunoștințe, nu cucerise niciodată o adevărată educație. Își cumpărase soția cu o sută de daleri [1] de la o evreică văduvă și săracă din lutlanda, la care locuise o dată în cursul peregrinărilor sale. Își alcătuise o colecție de arme orientale și cumpărase toate celelalte bibelouri de preț cu care și-a umplut casa, transformînd-o într-un adevărat muzeu. Vapoarele sale aduseseră aceste lucruri din toate colțurile lumii, și fiul lui le păstra aproape intacte, mai curînd dintr-un sentiment de pietate filială decît pentru că ar fi fost pe gustul său.

Philip Salomon nu moștenise de la tatăl său decît priceperea în afaceri și puterea de muncă. Poate că anii de hoinăreală ai bătrînului explicau dragostea de natură a fiului. Vara, Philip Salomon rămînea la țară mai mult decît majoritatea celorlalți oameni de bursă, iar în celelalte anotimpuri, în fiecare duminică, dacă vremea era frumoasă, pleca dis-de-dimineață la țară, cu toată familia. Mîna totdeauna singur caii, cu soția lîngă el, în timp ce mulțimea de copii — ai lui și ai altora — se înghesuiau în interiorul brecului. Numai cînd ajungeau la cîteva mile depărtare de oraș se opreau la o cîrciumă sau într-o pădure, unde doamna Salomon și copiii mici rămîneau lîngă coșurile mari cu provizii, în timp ce Salomonii mai vîrstnici plecau prin împrejurimi.

Cu pălăria sa mare cu boruri late, dată pe ceafă, cu pardesiul pe mînă, temutul rege al bursei pășea vesel în fruntea unei cete de copii cu nasuri coroiate, care se jucau, se încăierau și chiuiau în jurul lui cu frenezia ce-i cuprinde pe toți copiii de la oraș și mai ales pe copiii evreilor cînd ajung la țară în aer liber. Ori de cîte ori se apropiau de o colină, o luau cu asalt, ori de cîte ori întîlneau un țăran, Salomon intra în vorbă cu el, ori de cîte ori dădeau peste un cioban tînăr, îl cinsteau cu o marcă. Salomon era un pasionat al florilor, și cea mai mare bucurie a lui era să-i ofere soției sale la întoarcere un imens buchet, primind drept mulțumire mîna stîngă, pe care i-o săruta, și un zîmbet.

Pe vremea cînd se numea Lea Delft, și mai tîrziu, pentru scurtă vreme, doamna Lea Moritz, ceea ce se întîmplase pe la începutul deceniului al cincilea al acestui secol, doamna Salomon fusese vestită. Datorită frumuseții ei orientale pră-

[1] Veche monedă daneză.

vălioara de manufactură din Silkegade ajunsese faimoasă printre bărbații eleganți ai timpului, dintre care unii fuseseră îndrăgostiți mai mult sau mai puțin nebunește de ea. Fratele doamnei Salomon, unchiul Heinrich, povestea — și totdeauna cerea să fie crezut pe cuvînt — că ridicarea spitalului „Sankt Hans" i se datora ei. Prăvălia aparținuse bătrînilor Delft, care emigraseră din Germania, unde ea însăși își petrecuse primii ani ai copilăriei. La vîrsta de 18 ani se măritase cu Marcus Moritz, văr al ei, un erudit neamț, sărac și bolnav de plămîni, pe care-l iubise cu pasiune. Din această căsătorie se născuseră cei doi copii mai mari, Ivan și Jakobe, cea din urmă după moartea tatălui. Lea se întorsese în casa părinților săi, care, deși săraci, se trăgeau dintr-o familie evreiască dintre cele mai nobile din Germania, lucru de care erau foarte mîndri. Cînd, după cîțiva ani de văduvie, Lea se logodise cu Philip Salomon, părinții ei consideraseră această hotărîre aproape ca o înjosire. În ochii lor, milioanele mirelui nu răscumpărau decît în parte faptul că tatăl său colindase din loc în loc cu lada de mărunțișuri pe umeri. Cît despre tînăra văduvă, ceea ce o determinase să facă acest pas era tocmai averea lui Salomon și speranțele în legătură cu un viitor fără griji pentru copiii ei. Așa cum recunoscuse singură, dacă atunci cînd se căsătorise prima oară ascultase de glasul inimii, de data asta lăsase să vorbească rațiunea. Și, totuși, hotărîrea ei nu însemna o înșelăciune. Avea o inimă destul de plină ca să acorde rațiunii ce i se cuvenea, fără să se golească. Nu jertfea decît din prisos. În orice caz, mai tîrziu l-a despăgubit din belșug pe Philip Salomon pentru lipsa de dragoste de la începutul căsătoriei, iar acum trăiau împreună de douăzeci de ani în cea mai deplină armonie.

Doamna Lea, despre care unul dintre admiratori spusese odată că are cel mai frumos cap din Copenhaga, cel mai splendid trup din Danemarca, și cele mai minunate mîini de pe glob, se îngrășase, ce-i drept, cu trecerea anilor, dar atît în înfățișare, cît și în felul de a fi păstrase o distincție pe care cunoscătorii o remarcau îndată. În profilul acvilin, cu bărbie triplă, și mai ales în ținuta capului era o majestate care amintea de busturile împărătesele din antichitate.

Avea un păr bogat și negru, pieptănat cu cărare și despărțit în două bucle împletite, care atîrnau în dreptul urechilor și în care se zăreau doar cîteva fire argintii ; tenul ca laptele era neted și fin, dinții intacți, și ochii căprui-închis aveau reflexe aurii. De fapt, Philip Salomon era încă atît de

îndrăgostit de soția lui, încît uneori își pierdea stăpînirea de sine și, în salon, își apăsa cu atîta pasiune buzele cărnoase, de negru, pe mîna sau pe obrazul ei, încît Lea se vedea nevoită să-i amintească printr-o privire de prezența copiilor.

Doamnei Salomon îi lipsea un singur lucru, și cu trecerea anilor suferea tot mai mult din această pricină. În tinerețe și după prima căsătorie, călătorise mult, ca să-și viziteze rudele, și felul de viață pe care-l cunoscuse în străinătate îi lăsase amintiri prea bogate și prea adînci pentru ca traiul la Copenhaga s-o satisfacă pe deplin. Deși nu se destăinuia decît soțului, dorul de țara pe care în adîncul inimii o considera ca adevărata ei patrie o făcea să tînjească veșnic. În fiecare an pleca pentru o lună în Germania, ca să-și vadă familia ; i se mai întîmpla și acum să folosească un cuvînt german ca să-și exprime cu precizie o idee.

Din dorința ei, cei doi copii mai mari, Ivan și Jakobe, își făcuseră o mare parte din studii în străinătate. Pe vremea aceea, doamna Salomon spunea că n-ar vrea să-și vadă copiii ajungînd niște oameni de mîna a doua la Copenhaga, care în ochii ei rămînea un oraș de provincie. Cît despre Jakobe, mai avea un motiv ca să procedeze astfel. Fusese întotdeauna o fire dificilă, foarte receptivă la impresii exterioare, foarte sensibilă la orice aluzie la originea ei evreiască, iar din punct de vedere fizic, slabă și plăpîndă, încît toată copilăria ei fusese un lung șir de suferințe. Era de ajuns ca un băiat să-i strige pe stradă *„smaus“* [1], ca să se întoarcă de la școală palidă ca o moartă. Ori de cîte ori vreuna dintre colegele ei cu ochi albaștri o umilea respingîndu-i prietenia și încrederea — pe care, în ciuda tuturor experiențelor sale amare, Jakobe continua să le ofere, plină de o nevoie pătimașă de a găsi înțelegere și dragoste — fata se îmbolnăvea de durere și de enervare. Moștenise sensibilitatea puternică a mamei sale, dar nu și natura ei fericită, echilibrul ei sufletesc, zîmbetul acela mîndru și indulgent cu care întîmpina ea prejudecățile oamenilor cultivați și grosolăniile bădăranilor.

Jakobe nu moștenise nici frumusețea doamnei Salomon. În perioada de creștere, fusese o biată făptură slabă, palidă, cu trăsături mari, urîte ; nu avea nimic din grația de animal tînăr care la unii adolescenți e simultană cu stîngăcia vîrstei ingrate. În ochii celor mai mulți nu cîștiga nimic pentru faptul că se străduia să-și răzbune umilințele la care o expuneau co-

[1] Cuvînt danez de ocară la adresa evreilor.

legele eclipsîndu-le în domeniile în care se putea afirma. Era foarte deșteaptă și silitoare, și la examene dădea dovadă de cunoștințe cu totul neobișnuite pentru vîrsta ei, care o făceau să strălucească. În disperarea ei, recurgea și la alte mijloace, și anume, făcea totul ca să trezească invidia colegelor, arătîndu-le că banii ei de buzunar se ridicau la o sumă serioasă, ceea ce-i îngăduia, de pildă, să vină la școală cu o pungă de bomboane din cele mai fine și să ademenească astfel, pentru scurtă vreme, un cerc de prietene.

În cele din urmă, relațiile cu colegele și cu profesoarele ajunseră atît de încordate, încît conducerea școlii îi sfătui pe părinți s-o retragă. Din acest moment, Jakobe își desăvîrși educația într-un pension din Elveția. Plecarea ei în străinătate și totodată înscrierea lui Ivan la cursurile Academiei de Comerț dintr-un oraș german, trezi nemulțumire printre cei ale căror sentimente naționale erau puternic atîțate în anii aceia, atît de apropiați încă de războiul catastrofal cu Germania. Din acest motiv, Salomon nu procedă la fel și cu ceilalți copii.

Nanny, care ca vîrstă urma imediat după Ivan și Jakobe, era o natură foarte sociabilă. Încă din leagăn îți făcea plăcere să te uiți la ea, sănătoasă și dolofană cum era. Crescuse răsfățată, adorată și mîngîiată de toți, ca o pisicuță. În aparență, împrejurarea aceasta nu-i dăunase decît în măsura în care-i dăduse un gust exagerat pentru plăceri și alintări. Taică-său o numea „fata cea normală", pentru că era totdeauna echilibrată și pentru că nu suferise niciodată de nimic, nici măcar de dureri de dinți. Și, totuși, Nanny era fermentul de neliniște în căminul Salomonilor, fiindcă era veșnic pe drumuri și fiindcă douăsprezece ore din douăzeci și patru o vedeai cu pardesiul pe umeri. Vocea ei răsuna prin încăperi, anunțîndu-i de zece ori pe zi că s-a întors. Și dacă seara răzbăteau de sus, din dormitoarele fetelor, rîsete și strigăte, urmate de bubuituri surde în podeaua camerei, se știa că era vorba de Nanny, care, după baie, dansa tarantela în fața surorilor ei, învăluită în cearceafuri albe și cu părul despletit.

Totuși, mai exista un personaj turbulent în casă, sau, mai bine zis, se ivea zilnic : era vorba de unchiul Heinrich, fratele doamnei Salomon. Omul acesta mic de stat, atît de diferit la înfățișare de soră-sa, era și în alte privințe o mărturie a capriciilor în transmiterea eredității în familiile evreiești. Domnul Delft era burlac și își zicea director. În tinerețe se făcuse vinovat de o „neglijență" în legătură cu o sumă de bani ce-i fusese încredințată, după care plecase în America. Petrecu

multă vreme în Lumea Nouă și, după cum afirma el însuși, zăbovise și prin India și China ca agent sau comis-voiajor al unor firme englezești. Se întorsese acasă cu ceva capital, care-i îngăduia, la o vîrstă înaintată, să se bucure încă de bunurile materiale ale vieții, fără ca monotonia lor să-l obosească vreodată. Despre călătoriile și aventurile sale, cît și despre situația lui materială vorbea totdeauna cu o rezervă menită a te face să bănuiești lucruri extraordinare. Chiar și față de rudele apropiate își dădea aere de posesor al unor fabuloase comori secrete, pretinzînd totodată că mai e codirector al unei societăți de navigație anglo-chineze. De fapt, trăia într-un apartament foarte modest, alcătuit din trei odăi, și era foarte calculat în cheltuielile care nu contribuiau direct la bunăstarea lui materială. Sacrifica o mulțime de bani îngrijirii aspectului său exterior, se ținea în pas cu ultimele noutăți ale modei, ca un bărbat tînăr, și se ducea zilnic la coafor, ca să-și onduleze și să-și parfumeze vestigiile de păr negru. La ocazii arbora un splendid ac de cravată, despre care obișnuia să spună că „l-ar fi putut ajuta să cucerească și inima unei regine". Ca să-l necăjească, nepoatele lui spuneau că acul nu e veritabil. Într-o zi, Delft plecase furios din casa lor și nu se mai arătase o săptămînă întreagă, pentru că sora și cumnatul îșî îngăduiseră și ei să se îndoiască de autenticitatea pietrei.

În relațiile cu oamenii, unchiul Heinrich nu era nicidecum o persoană blîndă sau comodă, cu toate că uneori îi plăcea să-și exagereze cu mult umor sentimentele. Rolul de cățeluș pe care și-l asumase de bunăvoie în casa surorii sale, bucuria de a pune bețe în roate celor care dintr-un motiv sau altul nu-i plăceau, mai ales celor care puteau fi bănuiți că ar năzui la zestrea nepoatelor sale, toate porneau de la ideea fixă că datoria lui era să sfătuiască și să ocrotească aceste fete. Toată seriozitatea de care era capabil directorul Delft era pusă în slujba acestui scop. La baza preocupării sale de a ocroti niște tinere fete cărora atîția le dădeau tîrcoale se afla un gînd ascuns. Sub paravanul lăudăroșeniei își ascundea rușinea de a fi pătat numele atît de respectat al familiei și, drept ispășire, voia să joace rolul de providență a nepoatelor sale, împiedicîndu-le să-și aleagă orbește bărbații și ajutîndu-le să-și găsească soți buni și distinși.

Ani de-a rîndul, relațiile sociale ale familiei Salomon fuseseră restrînse. Evreii ortodocși din oraș îi cam evitau, fiindcă nu erau credincioși, lucru pe care mai ales doamna Salomon îl recunoștea cu mare sinceritate. Nu se simțiseră niciodată

prea atrași de viața mondenă a capitalei și se mărgineau să primească de două ori pe lună. De altfel, prietenii știau că sînt oricînd bineveniți.

Dar cînd Ivan se întoarse din Germania și Nanny se făcu mare, interveni o schimbare în felul lor de viață. E drept că Ivan nu reuși să realizeze în întregime visul de a transforma casa părintească într-un palat princiar, asemenea celor din timpul Renașterii, dar, treptat, mai mulți fruntași ai tinerei generații, printre care scriitori și artiști, fură atrași de familia Salomon.

În perioada aceea, Jakobe încă își petrecea cea mai mare parte a timpului în străinătate. Își aflase un al doilea cămin în vechiul pension de fete din Elveția și căuta în munții înalți sănătate pentru trupul ei plăpînd, a cărui sensibilitate se accentua cu trecerea anilor. Venea acasă numai vara, cînd părinții locuiau la țară, dar îndată ce vremea începea să se răcească și viața mondenă să se înjghebeze, o prindea dorul de ducă. Într-o zi — Jakobe tocmai împlinise 19 ani — la mai puțin de o lună după plecarea ei de acasă, părinții primiră o scrisoare cam confuză, în care, printre altele, îi anunță pe neașteptate că se gîndea să renunțe la pension și să se întoarcă definitiv în țară. După cîteva zile se pomeniră cu o nouă scrisoare, prin care Jakobe le comunica iminenta ei întoarcere și, aproape în același timp, sosi și o telegramă care-i anunța că era pe drum și trebuia să sosească în ziua următoare.

Oricît ar fi fost de caracteristică firii ei punerea în practică fără nici o zăbavă a unei hotărîri, părinții se cam neliniștiră. Își spuneau că fetei i se întîmplase probabil ceva serios, și doamna Salomon împărtăși soțului său părerea că era vorba de o poveste de dragoste. În cursul verii, Jakobe le vorbise cu multă căldură despre un tînăr avocat din Germania de sud, om politic cunoscut și nepot de soră al directoarei pensionului, la care venise de cîteva ori în vizită. Doamna Salomon își cunoștea fata și știa cît de lesne i se aprindeau simțurile, fapt care-i prilejuise de cîteva ori decepții amare. Cînd Jakobe se întoarse acasă, fu ușor de recunoscut că inima îi sîngera, dar fiindcă nu-și explică întoarcerea decît vorbind despre marea izolare ce simțise de data asta printre numeroasele colege noi și despre dorul de casă, nimeni nu insistă și nici nu încercă să-i smulgă vreo mărturisire. Ultima care ar fi procedat astfel ar fi fost maică-sa, care, personal, pretindea că secretul unei iubiri trebuia respectat și refuzase, de pildă, să explice soțului de ce nu-i permitea să-i sărute

mîna dreaptă. Îl lăsase doar să înțeleagă că era vorba de o promisiune făcută pe vremuri bărbatului iubit în tinerețe, într-o clipă care fusese sfîntă pentru amîndoi.

Se împlineau patru ani de cînd Jakobe se întorsese acasă. Împlinise 23 de ani, dar încă nu se logodise. Totuși, fusese cerută de mai multe ori în căsătorie, și unele cereri erau foarte măgulitoare. Cu trecerea anilor, în ciuda aspectului ei bolnăvicios, se făcuse aproape frumoasă. Bărbații mai în vîrstă erau cu deosebire atrași de aspectul ei ciudat și de paloarea care-i acoperea chipul. Unii o preferau chiar frumuseții strălucitoare, dar mai banale, a lui Nanny. Jakobe avea un nas foarte coroiat și o bărbie teșită — admiratorii spuneau că are un profil de vultur, în timp ce zeflemiștii susțineau că seamănă cu un papagal. Nasul îl avea cu mult prea mare. Ochii ei erau de asemenea mari și întunecați, și sclerotica avea puternice reflexe albăstrui, care uneori păreau aproape negre. Gura cam lată avea buze prea subțiri, dar privirea, mîndră și sfioasă în același timp, exprimînd însingurare, dar și gînduri călătoare în depărtări, era de neuitat. Mai înaltă decît ceilalți frați, Jakobe avea picioare lungi și zvelte și un umblet ciudat, cu pași iuți și ușori, care nu făceau zgomot. Cei puțini care o văzuseră zîmbind vorbeau despre dinții ei frumoși. Întreaga făptură, uscățivă și nervoasă, era învăluită într-un farmec caracteristic, plin de o spiritualitate pe care numai suferințele și dorul le pot acorda unui trup plăpînd de femeie.

Totuși, ori de cîte ori se vorbea despre ea, se făcea aluzie mai ales la calitățile ei sufletești. Înțelepciunea, voința și cunoștințele ei multilaterale erau lăudate. Trăind singuratică, își dăruise iubirea cărților ; studiase limbile moderne și cele moarte, istoria și literatura, și căuta mereu, plină de nerăbdare, noi domenii ca să-și potolească setea de cunoaștere.

Cînd vorbea despre Jakobe, doamna Salomon spunea totdeauna că seamănă leit cu tatăl ei.

Cu toate astea, majoritatea tinerilor care frecventau casa Salomon în perioada în care își făcu și Per apariția veneau pentru Nanny. Mai toți considerau că era incontestabil mai frumoasă decît soră-sa și, afară de asta, se presupunea că, fiind adevărata fiică a lui Philip Salomon, va fi mai favorizată, deși încă din copilărie Jakobe și Ivan fuseseră adoptați. De altfel, Jakobe n-avea o fire accesibilă avansurilor galante. Apărea rareori în societate, și timiditatea o făcea să fie distantă.

Cînd Per fu invitat pentru prima oară la dejun de familia Salomon, întîlni cîțiva domni mai în vîrstă din lumea aface-

rilor, apoi pe poetul Poul Berger, pe locotenentul de husari Hansen-Iversen, pe candidatul Balling și pe ziaristul Dyhring. Singurul pe care-l cunoștea pînă atunci din vedere era Poul Berger, pe care, de altfel, aproape că nu-l recunoscu. De la ultima lor întîlnire, acest admirator fanatic al lui Nathan, care luase cerul cu asalt, nu numai că-și schimbase barba mefistofelică, lăsînd-o acum să crească pe toată fața, dar întreaga lui fizionomie arăta altfel. Semăna acum mai degrabă cu un Cristos în suferință, ceea ce și urmărea, de fapt. Unul dintre invitați îi șopti mai tîrziu lui Per că, spre uimirea prietenilor săi, domnul Berger publicase de curînd niște versuri pioase, prin care se străduia să obțină, pe de o parte, îndurarea lui Nanny și, pe de altă parte, nemurirea în Parnasul literar danez.

Cel care-i povestise asta lui Per era Balling, om de litere și el, adică ceea ce se cheamă un istoric literar. Era un vlăjgan cît ușa, tras ca prin inel, cu o chică de leu și cu un obraz plat și inexpresiv ca o prescură. Poetul convertit la cucernicie îl luă deoparte pe Per și-i destăinui că omul în chestiune era un idiot, care voia să facă pe geniul deschizător de drumuri, dar care pînă acum nu reușise să-și însușească în timpul studiilor decît o gastrită cronică. Balling citise, de fapt, foarte mult. Devorase biblioteci întregi, și era burduf de citate, încît nu te puteai atinge de el fără să nu-i scape din gură cîte o vorbă de duh furată de undeva. Era unul dintre acei șoareci de bibliotecă ce se agață de literatură ca lipitorile, îi beau sîngele roșu și cald și totuși rămîn tot atît de reci. Cu un an în urmă publicase o carte despre tragedia clasică, și fiindcă presa o primise cu unele elogii, Ivan pusese numaidecît mîna pe el și-l atrăsese în casa Salomon. Per se întrebase la început cu oarecare neliniște cum avea să se desfășoare întîlnirea cu rivalii săi, dar cînd îi văzu, se liniști deplin. Nici măcar locotenentul de husari nu-l descurajă, deși acesta avea într-adevăr o siluetă elegantă, o pereche de ochi albaștri și impertinenți și o mustață blondă așternută pe o față bronzată de soarele primăverii. Cît despre ziaristul Dyhring, Per nu-și putea da seama din capul locului dacă trebuia să vadă în el un rival. Felul neglijent cu care evolua printre doamnele casei îndepărta asemenea bănuială. Per nu înțelegea de ce Ivan se străduise atît să-l pună în legătură cu el. Îndată după sosirea lui Dyhring, făcuse prezentările, iar după prînz, Ivan încercase să-i apropie din nou și să-l convingă pe Per să-i vorbească despre planurile sale.

Per n-avea, însă, dispoziție pentru o conversație serioasă. Era mult prea preocupat de Nanny, care, în rochia ei decoltată de mătase naturală, cu trandafiri roșii în părul negru, era fermecătoare. Avusese cinstea să stea alături de ea la masă, și această cinste, la care se adăugară plăcerile ospățului și serviciul plin de fast, cu care nu era obișnuit, i se urcaseră la cap și acum era cam ametit. Cînd bărbații trecură în fumoar, la cafea și lichioruri, unchiul Heinrich, cu viclenie diabolică, îi umplu paharul pe furiș și în repetate rînduri, pînă cînd Per ajunse cît pe-aci să provoace un scandal. Îl bătu pe umăr cu familiaritate pe Philip Salomon, îi lăudă vinurile și începu să țină un discurs în care-și exprima admirația față de doamnele din casă. Cîțiva domni mai în vîrstă se adunară cu încetul în jurul acestui tînăr, care, evident, se afla pentru prima oară în lumea bună, și începură să se distreze pe socoteala lui.

Un domn blond, între două vîrste, care nu era fumător, rămăsese în salon și ținea tovărășie doamnei Salomon și lui Jakobe. Se numea Eybert, era un mare industriaș și, în același timp, un cunoscut om politic din Copenhaga, care avea totodată faima unui om lipsit de prejudecăți, cultivat și foarte stimat. În anturajul familiei Salomon se vorbea în mod confidențial despre el ca despre viitorul soț al Jakobei. Trecuse de 40 de ani, așa că nu mai era chiar în floarea vîrstei, era văduv și avea doi copii. Toată lumea știa că e îndrăgostit de Jakobe, ceea ce el nu ascundea nici față de părinții fetei, care erau de acord cu această căsătorie, nici față de ea. Domnul Eybert era un prieten încercat al casei, și situația lui materială era foarte bună, încît nu putea fi bănuit că vrea să se căpătuiască făcînd o căsătorie avantajoasă. De altfel, părinții, din diferite motive, doreau ca Jakobe să se căsătorească, influențați fiind în această privință de medicul familiei, un profesor evreu care declara cu toată sinceritatea : „Fata asta nu-i făcută să ducă o viață de călugăriță".

Bănuiala care încolțea în inima acestui cavaler tomnatic ori de cîte ori în casa familiei Salomon se ivea un bărbat tînăr îl îndemnă pe Eybert să aducă vorba despre Per și să întrebe cine era tînărul care la sfîrșitul mesei vorbise cu voce atît de ridicată.

— Este un domn Sidenius... unul dintre prietenii lui Ivan, răspunse doamna Salomon cu un ton care voia parcă să ceară scuze în numele tuturor membrilor familiei.

— Aha, Sidenius ! Nu e... puțin cam... și domnul Eybert făcu cu degetul o mișcare circulară în dreptul frunții sale.

— O, nu cred să fie chiar așa, răspunse doamna Salomon. Mi se pare însă că are o fire cam neastîmpărată.

— O fi o trăsătură de familie.

Jakobe își ridică ochii de pe cartea pe care o răsfoia, cu aerul de a nu lua parte la conversație.

— E fiu de pastor, spuse ea.

— Da, mi se pare că această familie numără mulți pastori în rîndurile ei, remarcă fabricantul. Cred că așa se explică de ce în neamul ăsta apare din cînd în cînd și o mlădiță sălbatică. Îmi amintesc că un unchi al meu, care avea proprietăți în lutlanda, mi-a povestit o dată despre un pastor din Vendsyssel, mort demult, poreclit „Sidenius nebunul". Se pare că epitetul acesta nu i se dăduse degeaba. Dacă vorbele bătrînului meu unchi merită crezare, pastorul acela fusese un fel de tîlhar de drumul mare, care se încăiera prin toate cîrciumile. Îmi amintesc și de altă poveste, cu un dascăl, căruia într-o zi, după ce s-a îmbătat, Sidenius cel nebun — iertați-mi necuviința — i-a tras pantalonii jos, în prezența credincioșilor, după care, în numele Tatălui, și al Fiului, și al Sfîntului Duh, i-a tras o mamă de bătaie de a răsunat biserica ! Era metoda lui personală de convingere ! După întîmplarea asta, mi se pare că bietul pastor a fost caterisit și arestat.

Doamna Salomon ascultă zîmbind această povestire, dar Jakobe o urmări cu o expresie întunecată. Groaza de pe chipul ei îl încurajă pe Eybert, care îndrăzni să forțeze puțin nota, ca povestirea să fie și mai îngrozitoare.

Vocea stridentă a lui Per se auzi iar din fumoar. Jakobe se prăbuși în jilț. Vocea aceasta îi dăduse fiori reci. Se apucă din nou să răsfoiască volumul, în timp ce mintea îi era străbătută de o amintire dureroasă.

...Cu patru ani în urmă, se afla într-una din marile gări ale Berlinului. Pleca spre pensionul ei din Elveția și era ultima călătorie în această direcție, fiindcă puțin după aceea le făcuse tuturor surpriza de a se întoarce pe negîndite acasă. Acolo, la Berlin, trebuia să întîlnească o prietenă care venea de la Breslau și în tovărășia căreia avea să-și continue drumul spre sud. Era neliniștită și nervoasă. Știa că-l va revedea curînd pe tînărul avocat pe care-l iubea și de care se credea iubită. Acesta fusese motivul care nu-i dăduse pace în timpul ședерii ei acasă și o hotărîse să plece mai curînd ca de obicei. Cînd intră în hala cea mare, cu acoperiș de sticlă, a gării, văzu pe

peron, la oarecare distanță, o ceată de oameni zdrențăroși, înconjurați de curioși care căscau gura, ținuți la distanță de cîțiva polițiști. Oamenii aceia erau îmbrăcați în haine tărcate și aveau un aspect oriental, încît Jakobe crezu la început că erau niște țigani flămînzi, pe care autoritățile îi trimiteau la urmele lor. Nervoasă, emotivă și ferindu-se de impresii tari, Jakobe se îndreptă spre partea opusă a peronului, căutînd o sală de așteptare. În drum întîlni doi oameni purtînd o brancardă, pe care zăcea un bătrîn acoperit cu un palton. Bătrînul era foarte slăbit și se uita buimac în jur, cu niște ochi mari, injectați și arzînd de febră. Foarte impresionată, Jakobe se adresă unui funcționar al gării, întrebîndu-l unde erau sălile de așteptare. Omul o privi cu un zîmbet nerușinat și-i spuse să se orienteze singură, după miros, apoi îi întoarse spatele și se grăbi să-și vadă de treabă. În fața unui șir de uși duble, barate de poliție, se îngrămădeau alți curioși, care își lungeau gîturile și se ridicau în vîrful picioarelor ca să vadă mai bine. Cu greu Jakobe își făcu loc prin mulțime și rămase țintuită locului în fața spectacolului care i se înfățișă.

În semiobscuritatea sălii mari de așteptare ședeau sau zăceau întinse pe jos cîteva sute de ființe la fel de fantastice și de zdrențăroase ca acelea pe care le întîlnise pe peron. Erau bărbați, femei, copii, bătrîni cu bărbi cărunte și sugari pe care mamele îi strîngeau la piept. Unii erau aproape goi, mulți aveau pansamente însîngerate în jurul capului și al brațelor, toți erau livizi, epuizați și murdari, de parcă ar fi bătut drumurile zile în șir prin soare și praf. Se vedea limpede că mulțimea asta mare și pestriță, în care singura notă de uniformitate păreau a fi basmalele albe ale femeilor, se grupase pe familii, adunate în jurul capilor lor, care, în majoritatea cazurilor, erau bărbați scunzi, cu ochi negri, îmbrăcați în caftane lungi și încinși cu cingători. Toți aveau bastoane și gamele la cingătoare, care păreau să fie singura lor avere. Totuși, cîțiva duceau cu ei și vase de bucătărie, iar ici-colo vedeai copii păzind cu sfințenie niște boccele, care conțineau în mod evident toată averea familiei. La început, Jakobe nu înțelese nimic din acest spectacol. Deodată își duse mîna la inimă. În semiîntunericul sălii de așteptare zărise niște evrei pe care-i cunoștea. Aveau brasarde albe pe braț și, însoțiți de cîteva doamne, treceau printre grupuri, împărțind îmbrăcăminte și alimente. În clipa aceea fata înțelese totul. Cuprinsă de amețeală, pricepu că în fața ochilor ei se afla unul dintre numeroasele grupuri de evrei izgoniți din Rusia, care de șase luni

de zile erau transportați de colo pînă colo prin Germania pentru a fi îmbarcați și expediați în America. În timpul verii citise adesea prin ziare despre acești fugari, înnebuniți încă de groază de pe urma atrocităților la care se dedaseră huliganii împotriva lor, sub privirea indiferentă sau chiar încurajatoare a autorităților. Ziarele scriau despre case incendiate cu locatari cu tot în timpul nopții, despre oameni jefuiți și lăsați în pielea goală, despre femei batjocorite, despre bătrîni lapidați și despre copii măcelăriți, al căror sînge înroșise rigolele străzilor... Jakobe citise zilnic aceste știri, dar căutase să se mîngîie cu gîndul că relatările erau exagerate și că atîta lipsă de omenie împotriva unei populații pașnice și harnice era imposibilă în secolul libertății și al omeniei.

„Achtung!" [1] auzi în spatele ei.

Erau cei doi oameni cu targa ; se întorceau și-și făceau cu greu loc să intre iar în sală, ca să ia un alt bolnav dintre cei mulți care zăceau acolo. În spatele lor veneau doi polițiști în uniforme, care se instalară în dreptul uneia din uși, cu mutra nepăsătoare a unor inspectori de poliție, contemplară o clipă spectacolul acela tragic, apoi porniră mai departe, zăngănindu-și săbiile.

Jakobe nu avu curajul să privească mai departe. Simțea că în fața ochilor încep să-i joace flăcări roșii. Ieși clătinîndu-se și intră alături într-o sală de așteptare de clasa I, ca să-și vină în fire. Ferestrele dădeau spre o piață în care circulau oameni vorbind și rîzînd. Clopotele tramvaielor sunau, ciinii alergau și se zbenguiau în soare. Fu nevoită să se sprijine de tocul ferestrei ca să nu cadă. Și toate acestea nu erau un vis, erau realitate ! Aceste nelegiuiri strigătoare la cer puteau fi săvîrșite în ochii Europei, fără ca cineva să ridice o voce autorizată împotriva lor ! Clopotele bisericilor vesteau pacea Domnului peste oraș, iar pastorii anunțau din amvoane binefacerile creștinismului și izbînda iubirii de aproape într-o țară în care lumea urmărea cu o curiozitate nepăsătoare, ba chiar cu bucurie răutăcioasă aceste convoaie de nenorociți fără patrie, mînați prin țări străine ca niște ciumați, sortiți suferințelor și pierzaniei în numele creștinismului !

Era zguduită. Jos, în piață, îi zări pe cei doi ofițeri de poliție. Erau două siluete de autentici locotenenți prusaci, cu cărare pînă la ceafă, cu sabie lungă și epoleți strălucitori de argint pe umerii lați. Jakobe își frîngea mîinile. Cu nepăsarea

[1] Atenție ! (În limba germană în original.)

lor de reprezentanţi ai oficialităţii, cu mutrele lor arogante, aceşti doi păzitori ai legii îi apăreau ca un simbol al mărginirii şi brutalităţii întregii comunităţi fariseice a creştinilor şi se felicită la gîndul că nu avea o armă cu care să fi putut făptui o crimă. Mai tîrziu simţi că ar fi fost în stare să-i ucidă cu propria ei mînă.

Violenţa sfîşierii sufleteşti pe care decepţia ei sentimentală i-o provocă mai tîrziu se explica tocmai prin această zguduire care o precedase. Umilinţa dezamăgirii îi amintea cealaltă umilinţă şi, cu timpul, impresiile trezite de aceste două întîmplări se contopiră şi puseră stăpînire în mod funest asupra conştiinţei ei.

Din ziua aceea hotărî, printre altele, să nu-şi lege niciodată viaţa de a unui bărbat. Nu voia să se mărite cu un evreu fiindcă nu voia să-şi vadă copiii îndurînd suferinţele pe care le cunoscuse ea din cauza originii sale. Dar nu se putea hotărî nici să-şi întemeieze un cămin căsătorindu-se cu un creştin, fiindcă nutrea o ură neîmpăcată împotriva acestei religii, care secole de-a rîndul îi martirizase neamul cu sînge rece şi care, de altfel, o speria, ca o ameninţare brutală. Vederea unui nordic robust şi cu ochi albaştri, cum era Per, îi amintea numaidecît de cei doi ofiţeri laţi în umeri şi încîntaţi de atotputernicia lor, a căror imagine, în ciuda trecerii anilor, trezea totdeauna în ea pofta de a ucide, care o furnica în vîrful degetelor.

În afară de asta, Jakobe începea să se simtă bătrînă. Fusese matură de la vîrsta de 11—12 ani. La 13 ani se îndrăgostise pentru prima oară, şi dragostea aceea fusese violentă şi nefericită, încît credea că inima ei are dreptul la tihnă.

Ştia de mult că vechiul ei prieten Eybert ţine la ea şi doreşte s-o ia în căsătorie. Îi plăcea să stea de vorbă cu el, fiindcă, în ciuda deosebirilor dintre ei, aveau multe idei comune despre literatură şi politică şi aproape aceeaşi neîncredere faţă de multe întîmplări din ţară şi din lumea largă. Da, Eybert îi plăcea mult. Omul acesta, scund şi liniştit, cu părul blond şi pieptănat lins, cu barba rară, avea o influenţă binefăcătoare şi liniştitoare asupra ei. E drept că nici un amănunt din înfăţişarea lui nu-i trezea o emoţie de natură erotică. Numai uneori, cînd îl auzea vorbind cu alţii despre copilaşii lui orfani de mamă, ceva îi mişca inima şi faţa i se acoperea de o roşeaţă trecătoare. Da, erau momente în care simţea nevoia să aibă şi ea un rost în viaţă, şi în dorinţa de a se

jertfi unui scop, își spunea că ar trebui să devină mama copiilor acestui om singur.

Într-o zi, după masă, unchiul Heinrich ședea cufundat într-un fotoliu adînc din bibliotecă și fuma una din „manilele" sale tari, cu miros dulceag. Trecuse cîtva timp de cînd stătea așa singur, cînd Ivan își făcu apariția și se trînti pe un fotoliu în fața lui.

— Unchiule, am ceva de vorbit cu tine.

— Ai ales un moment cît se poate de nepotrivit, răspunse directorul. Știi că nu-mi place să stau de vorbă după ce mănînc.

— Dar nici în timpul mesei, după cîte spui, nu-ți place, așa că nu știu, zău, cînd se poate discuta cu tine.

— Cînd dorm. Ei, s-auzim ! Despre ce e vorba ?

— Vrei să-mi faci un serviciu, unchiule ?

— Știi că, din principiu, nu fac nimănui servicii. Mai bine să vorbim despre altceva.

— Atunci să-i spunem afacere, sau cum vrei, răspunse Ivan, instalîndu-se în poziția lui favorită, cu un picior vîrît sub el. Să vezi, e un tînăr care mă interesează... un om care...

— Pe scurt, unul dintre geniile tale. Mai departe !

— Bine, dar de data asta nu mă înșel, unchiule ! Nu încape îndoială că e vorba de un talent excepțional. Cîndva, omul ăsta va realiza ceva epocal în profesia lui. Din păcate, e sărac.

— Sărac ? Păi, după cîte am înțeles eu, asta este una dintre calitățile esențiale ale unui geniu.

— Și bineînțeles că la noi în țară nu i se va permite să se afirme. Asta-i soarta obișnuită a tuturor talentelor mari. Totuși, nu mă tem pentru el. Trebuie numai să-l lansăm. Am vorbit cu Dyhring și mi-a promis că va găsi un prilej să-i ia un interviu și să scrie un articol despre marile descoperiri care-l preocupă.

— Cu alte cuvinte, omul despre care-mi vorbești e tînărul acela înfumurat, cu nasul cîrn, care a fost la voi deunăzi și a făcut scandal, ăla cu nume necuviincios. Cum îl cheamă, de fapt ?

— Sidenius.

— *Herr Gott von Mannheim !* [1] Un biet nenorocit să poarte un nume ca ăsta !

[1] Dumnezeule din Mannheim ! (În limba germană în original.)

— Am aflat acum că are de gînd să plece pentru un timp în străinătate, la studii.

— Dar ce, a pus mîna pe o comoară ?

— Nu, unchiule, vezi, tocmai despre asta vreau să vorbesc cu tine. Înțelegi, aș vrea să-i ofer eu banii de care are nevoie pentru drum și care știu că-i lipsesc. Sidenius e însă o fire mîndră, și e atît de sensibil în privința asta, încît... da... sînt aproape sigur că ar refuza dacă i s-ar oferi bani fără înconjur. Ar interpreta gestul acesta ca pe-o ofensă, așa e el.

— Atunci, zău c-ai face mai bine să-ți păstrezi gologanii, Ivan.

— Vorbe, unchiule ! Tocmai oamenii de felul lui trebuie ajutați. Găsește o soluție, unchiule.

— Cine, eu ? Ești nebun ?

— M-am gîndit că te-aș putea convinge să-mi servești drept paravan, și cred că dacă am să te rog frumos, ai să accepți să mă ajuți. Vezi, trebuie să-i oferim banii în așa fel încît să nu-l jignească... și fără nici un fel de nume ; altfel, n-o să-i primească, în ruptul capului ! Poți să-i spui că niște prieteni și admiratori doresc să-i facă un dar înainte de plecare... sau poate oferă-i banii cu titlu de împrumut... sau, în fine, cum crezi tu mai bine.

Unchiul își încruntă sprîncenele stufoase și chibzui o clipă. În fond, nu avea nimic împotrivă să apară în ipostaza de binefăcător cînd nu-l costa nimic. De altfel, începuse și el să nutrească oarecare simpatie față de Per, care i se părea a fi singurul dintre curtezanii lui Nanny capabil să răzbească în lume și să ajungă demn de ea.

— Și cîți bani ai de gînd să bagi în coțcarul ăsta ?

— Atîta cît îi trebuie ca să reușească. Îi voi deschide un cont la Griesmann, la care va putea trage polițe asupra mea.

— Ești nebun, nepoate ! Semeni cu maică-ta, cu taică-tău și cu toți frații. Toată familia sînteți nebuni de legat !

— Cine-mi dă un foc ? spuse în clipa aceea vocea lui Nanny, venind din salon.

Se oprise în prag, cu mîinile în șolduri și cu bustul aplecat înainte. O țigară neaprinsă i se legăna între buze.

Unchiul făcu o strîmbătură.

— Iat-o iar cu biberonul ăsta de hîrtie ! Ți-am mai spus că miroase urît, scîrbos și infam !

— Ești prost dispus, unchiule ? Păcat, tocmai voiam să-ți spun ceva.

— Și tu vrei să-mi vorbești !... Dă-i drumul ! Oricum, siesta mea de azi s-a dus dracului.

— Am o socoteală cu tine, puiule.

— Spune și termină odată !

— Sînt de părere că ar trebui să ai mai mult tact și să nu-ți plimbi cucoanele pe Strøget [1] la ora cînd se plimbă oamenii cumsecade. În orice caz, ar trebui să ai mai multă considerație față de familia ta și să-ți alegi o însoțitoare care să arate mai puțin a sperietoare decît mutra aceea de bufniță cu care te-am văzut și azi și zilele trecute. E o rușine pentru noi că ai un gust așa de dubios, unchiule.

Nanny trecuse în spatele fotoliului în care ședea Delft, își rezemase brațele de speteaza lui și-și zvîrlea fumul din țigară în direcția creștetului său acoperit cu cîteva fire de păr. Deși spusele fetei îl enervară, Delft nu făcu nici o mișcare. Ținea ochii întredeschiși și savura valurile de fum cald care ieșeau din gura aceea proaspătă de fată.

— Ți-am mai spus, Nanny, că e urît, e oribil ca vorbe atît de indecente să iasă din gura unei fete tinere. De altfel, tînăra doamnă de care vorbești este...

— Care tînără doamnă ?

— Cea cu care e posibil să mă fi văzut o singură dată, cînd am condus-o. E fiica proprietăresei mele, o persoană foarte cultivată și foarte respectabilă.

— Nu m-am referit la nici o doamnă tînără, ci la o pupăză bătrînă, cu flori de lînă roșie la pălărie și cu pete grase de fard pe obraji. Îți spun, unchiule, că nu te poți afișa cu o creatură ca aceea.

— Și eu îți spun, fetițo, că n-ai dreptul să vorbești despre ceea ce nu cunoști. Cine sînt oamenii pe care-i ademenești în casă cu cochetăria ta indecentă ? Cine-i domnul Sidenius ? Un băiat de țăran, care a primit exact atîta spoială de educație ca să nu-și sufle nasul cu degetele ! Are o mutră animalul ăsta ! Arată exact ca și cum maică-sa ar fi fost domnia-sa Obrăznicia, și taică-său, majestatea-sa Cîrnatul.

— Eu sînt de părere că e un băiat frumos.

— Da... asta-i părerea ta, spuse unchiu-său și se strîmbă la ea. Să știi, însă, Nanny, dacă te măriți cu un botezat, care nici măcar nu e de familie bună, atunci...

— Atunci ce se întîmplă, unchiule ?

[1] Stradă în centrul orașului Copenhaga. Un fel de corso.

Unchiul îi aruncă o privire cruntă pe deasupra spetezei fotoliului și zise încet, apăsînd cu solemnitate asupra fiecărui cuvînt :

— Atunci n-ai să primești după moartea mea acul meu de cravată cu briliant !

— Bine, unchiule, dar l-ai mai promis și lui Jakobe, și Rosaliei. Mi se pare că și lui Ivan i l-ai făgăduit...

Unchiul sări furios de pe scaun și o zbughi afară din cameră, țipînd :

— Sînteți cu toții nebuni de legat ! Nu mai calc pe la voi. M-am săturat !...

Ivan și Nanny se priviră cam nedumeriți. Ca de obicei, nu știau dacă unchiul vorbise serios sau în glumă. Jakobe apăruse în ușa salonului.

— Ce i-ați făcut unchiului de l-ați scos din fire ?

— Nimic, răspunse Ivan. Știi și tu că nu poate să-i sufere pe prietenii mei ; acum s-a enervat din cauza lui Sidenius. Asta-i tot ! I-am povestit că Sidenius vrea să plece în străinătate și l-am rugat să-mi facă un serviciu în legătură cu chestiunea asta. Asta-i tot.

— Domnul Sidenius vrea să plece în străinătate ? întrebă Nanny pe un ton care o făcu pe soră-sa, rămasă în pragul ușii, s-o privească atent.

— Da, așa vrea.

Nanny nu mai întrebă nimic. Căzu pe gînduri, făcu vreo cîțiva pași și aruncă țigara, fumată numai pe jumătate, într-o cupă de bronz de pe masă.

— Cred că domnul Sidenius îi place din ce în ce mai mult lui Nanny, îi spuse Jakobe maică-si în seara aceea, în timp ce se aflau singure în salon, în jurul lămpii de masă.

— Aș, cum poți să-ți închipui asta ? ! răspunse doamna Salomon pe un ton cam nemulțumit, care dovedea că gîndul o preocupase și pe ea în ascuns și că o neliniștise oarecum. Domnul Sidenius e iute din fire, nici nu prea știe ce face. Nanny este înțeleaptă. De altfel, el trebuie să plece în străinătate, și în felul ăsta relațiile dintre noi vor lua sfîrșit.

— Eu nu cred că are să plece chiar așa de repede, zise Jakobe după o tăcere.

Ședea lîngă maică-sa, cufundată în colțul sofalei, și privea drept înainte, pierdută într-o meditație întunecată.

— Ce poți tu să știi, copilă dragă ? spuse doamna Salomon.

— Nu sînt oarbă, mamă ! Din prima zi cînd l-am văzut aici mi-am dat seama pentru cine vine. Și nu cred că-i omul care să renunțe cu ușurință la o hotărîre. De altfel, asta e și părerea lui Ivan despre el. Oricîte cusururi ar avea — și doar are destule ! — pare totuși să fie un om de caracter.

Doamna Salomon zîmbi puțin.

— Am impresia că începi să te împaci cu el, Jakobe.

— Nu, asta, nu ! Nu m-aș putea împăca niciodată cu o fire ca a lui. Omul ăsta mi-e mult prea antipatic. Dar îmi zic că e încă tînăr și neisprăvit. Nimeni nu poate ști ce va ieși din el dacă se va bucura de împrejurări favorabile. Poate că odată și odată va fi un soț foarte acceptabil pentru Nanny. În orice caz, sînt aproape convinsă că aș prefera să-mi fie el cumnat în locul lui Dyhring, de pildă.

— Ai început să înțepi ca o albină, Jakobe, zise doamna Salomon. Deunăzi te-ai legat de Olga Davidsen, acum ți-ai găsit de lucru cu soră-ta.

Jakobe roși. Se simțea lovită de mustrările maică-si.

Se aplecă, zîmbi, ca să-și ascundă jena, și, punînd mîna pe brațul mamei, îi spuse :

— Știi doar că asta-i slăbiciunea fetelor bătrîne, mămico...

În primăvara aceea Per frecventă cu asiduitate casa Salomon. Desigur că punctul de atracție pentru el rămînea Nanny, totuși îl atrăgea și viața aceea de familie, care pentru el era ceva nou.

Într-o seară, după plecarea lui, Jakobe nu se putu stăpîni și întrebă :

— Dumnezeu știe la ce se gîndește domnul Sidenius cînd stă nemișcat și privește țintă în fața lui, fără să scoată un cuvînt.

De fapt, Per se gîndea atunci la căminul în care-și petrecuse copilăria. Vedea în fața ochilor salonul casei părintești, așa cum i se întipărise clar în amintire în lungile nopți de iarnă, cînd unica lampă ardea cu flacără mică pe masa din fața canapelei de păr de cal și cînd tatăl lui, cu ochelarii pe nas, moțăia în fotoliul cu spătar vîrtos, în timp ce Signe citea ziarul cu voce tare, iar surorile mai mici țineau ochii aplecați asupra ciorapilor de cîrpit, aruncînd mereu priviri piezișe spre ceasul de pe birou, ca să vadă dacă mai e mult pînă-n clipa cînd paznicul de noapte anunța ora de culcare. Auzea din nou suspinele ușoare din camera de dormit, care-i ajutau mamei să tragă aerul în pieptul ei, veșnic apăsat. Auzea susurul li-

nițit al lămpii, simțea mirosul de fum de turbă, venit din direcția sobei și amestecat cu mirosul soluției de scos petele sau cu acela al medicamentelor.

Ceea ce îl izbea ori de cîte ori făcea această comparație nu era totuși contrastul între bogăția din casa Salomon și mizeria din căminul copilăriei sale, ci mai degrabă o deosebire de ton, o deosebire în tonul conversațiilor, în căldura însăși a vieții din aceste două cămine.

Per îi auzea pe copiii guralivi ai lui Salomon adresîndu-se pe un ton prietenesc părinților. Mama discuta cu fetele despre moda de primăvară, vorbea cu ele despre culorile și croiala care le veneau mai bine, le impunea aproape, ca o datorie, să aibă o înfățișare plăcută. Cu toții erau veșnic preocupați de ce se petrecea pretutindeni în lume, și Per nu-i auzea făcînd niciodată cea mai mică aluzie la „lumea de apoi", care pătrunsese cu un iz de mormînt în casa părintească, unde ziua se începea și se termina regulat cu rugăciuni și psalmi care îi îndepărtau de lumea aceasta, unde faptul de a te găti, ba chiar simpla preocupare de a fi corect îmbrăcat și de a-ți îngriji propria persoană erau considerate aproape nedemne de un om cu grijă pentru sufletul său. Se gîndea la toate astea și era aproape recunoscător familiei Salomon pentru că găsise în casa lor ceea ce voise să găsească în țări străine și depărtate, adică fii ai naturii, pe care nici un fel de rai și nici un fel de iad nu apucase să-i strice.

Datorită familiei Salomon, însăși bogăția căpătă un sens nou pentru Per. Pînă atunci, concepția lui despre ban fusese aceea a țăranului : banul era pentru el o armă care te ajută să te afirmi oarecum tîlhărește în lupta pentru existență. Acum înțelegea importanța pe care o pot avea condițiile grele de trai pentru dezvoltarea normală a spiritului omenesc, pentru formarea în liniște și în libertate a unui caracter. Începea să înțeleagă respectul pentru aur, atribuit evreilor, care scandaliza în cel mai înalt grad pe membrii drept-credincioși ai dinastiei Sidenius. Își aducea aminte de disprețul tatălui său cînd vorbea despre „slujitorii vițelului de aur" și despre profesorul său de religie, un teolog palid și prăpădit, care-și mîngîia elevii cu o mînă ce mirosea urît și se silea să-i convingă să nu rîvnească niciodată la comori din acelea pe care „le mănîncă rugina și moliile". Se gîndea la educația pe care o primiseră generații după generații în țara asta, unde domnea o sărăcie lucie. Li se insuflase un dispreț fariseic față de orice bunuri „lumești", și ticăloșia spirituală, mizeria și murdăria

sufletească își puseseră pecetea pe întreaga societate daneză. Simțea o poftă nestăvilită să strige ca să-l audă toată țara : „Cinste banului ! În genunchi în fața vițelului de aur... reazem și mîntuitor al omului !" Dar totodată își dădea bine seama că nici el nu pierduse de tot timiditatea în fața strălucirii aurului. Cînd privea în jur și vedea mobila luxoasă din casa Salomon, simțea adesea trezindu-se în el rămășițele superstițiilor primitive pe care le moștenise. Ori de cîte ori făcea o comparație între acest cămin oriental, însorit, și propria lui viață, cu bucurii triste și sărăcăcioase, chinuită de remușcări și de întunericul pe care-l lăsa în urmă, recunoștea cu rușine că era, așa cum spunea totdeauna tatăl său, „un copil al întunericului", un subpămîntean, un Sidenius.

Viața din casa bogată și primitoare a acestui mare negustor, loc de întîlnire pentru atîția oameni liberi și binecrescuți, era o revelație pentru el și-i dădea prilejul să se cunoască mai bine pe sine însuși.

Pentru prima oară în viață întîlnea oameni față de care se simțea în inferioritate. Pînă și în conversațiile cu fetele sau cu prietenele lor era nevoit să recurgă la tot felul de artificii ca să-și ascundă lipsurile culturii și marile goluri din cunoștințele lui. Se silea în mare taină și cu mare viteză să-și însușească diferite noțiuni de cultură generală pe care le neglijase pînă atunci. Studie în special cu rîvnă cărțile lui Nathan, atît de discutate și de comentate în casa Salomon. Încercă să remedieze și marile sale lipsuri în cunoașterea limbilor străine, ca să nu se facă de rîs într-o casă unde pînă și copiii mai mici vorbeau perfect cele trei limbi europene principale.

De aceea, deși motivul principal al vizitelor sale era Nanny, prefera să stea de vorbă mai mult cu doamna Salomon și cu Jakobe, a căror conversație i se părea mai bogată în învățăminte pentru el. În special Jakobe se bucura de mare stimă din partea lui, fiindcă, deși nu avea nici un titlu academic, putea vorbi cu aceeași ușurință despre filozofii greci din antichitate, ca și despre politica recentă a lui Bismarck. Și totuși Jakobe nu era înfumurată, cu toate că la început fata nu-i făcuse o impresie prea bună, mai ales că era departe de a-ți arăta totdeauna latura cea mai adorabilă a firii sale. Per ținea mult să stea de vorbă cu Jakobe despre cărțile pe care le citise sau pe care avea de gînd să le citească ;

iar cît despre fată, luată oarecum prin surprindere, se lăsa dezarmată văzînd interesul lui pentru opera doctorului Nathan, în care recunoștea și ea personalitatea cea mai puternică din țară și crainicul unor vremuri noi. Găsiseră astfel un teren pe care se puteau întîlni în bună înțelegere și în direcția căruia fiecare se simțea atras în felul lui de tot ce era mai intim în el, și anume ura împotriva bisericii, care aruncase o umbră asupra tinereții lor. Per nu-și ascundea sentimentele. Dimpotrivă, le exprima cu o sinceritate naivă, care, cu timpul, cîștigă dacă nu simpatia, în orice caz indulgența ei. În realitate, în toată această perioadă, Jakobe jucă în dezvoltarea lui Per un rol mult mai important decît își închipuia. Nici Per nu-și dădea bine seama de influența pe care personalitatea ei puternică era pe cale s-o capete asupra lui. De aceea, cu tot respectul nutrit pentru tînăra fată, nu înțelegea bine rostul omagiilor deosebite pe care i le aduceau unii, de pildă cu prilejul marilor recepții date de familia Salomon și unde asistau numeroși fruntași ai partidului liberal.

În timp ce la aceste ocazii Nanny zburda veselă prin camere, în tovărășia unor oameni de litere ca Poul Berger, Balling și alți caraghioși de teapa lor, Jakobe, deși rezervată și uneori distantă, aduna în jurul ei elita celor prezenți, personalitățile cu adevărat celebre, profesori universitari și medici vestiți, care alcătuiau baza partidului progresist în Copenhaga, partid care se bucura de pe acum de mare influență. Într-un rînd, Per îl auzi pe unul dintre acești invitați distinși exprimîndu-și regretul că o femeie atît de spirituală și atît de cultivată nu se hotărăște încă să facă fericirea unui bărbat. Și omul acela adăugase numaidecît : „De altfel, cu cine să se mărite ? Are ceva atît de imperial în ea, încît i s-ar cuveni cel puțin un prinț. În orice caz, plicticosul acela de Eybert nu i se potrivește."

Considerațiile acestea glumețe făcură o puternică impresie asupra lui Per și începură să aibă o influență tot mai mare asupra părerii lui despre fizicul lui Jakobe. Trebui să admită că avea o ținută foarte mîndră și că profilul ei semăna într-adevăr mai mult cu al unui vultur decît cu al unui papagal. Începu să vadă că avea un umblet ușor, dar sigur, un umblet ciudat, fără zgomot, ca un animal de pradă. Observă și mișcarea interesantă cu care se cufunda într-un fotoliu, ba ajunse să considere distins pînă și gestul grăbit cu care-și sufla nasul.

Într-o seară se nimeri din întîmplare cîteva clipe singur cu ea în bibliotecă. Nanny fusese invitată la masă undeva și trebuia să se întoarcă abia după un ceas. Per rămăsese s-o aștepte. Ședeau de o parte și de alta a mesei mari, octogonale, cu incrustații de mărgăritar, cu lampa între ei. Abajurul galben se oglindea în tăblia întunecată a mesei. Jakobe își sprijinea bărbia în palmă și răsfoia o carte cu ilustrații. Nu vorbiră un timp, apoi ea îl întrebă deodată cum se explica dorința lui de a urma o carieră practică, de a deveni inginer, deși cobora dintr-o familie de fețe bisericești.

— Nu vă place profesia de inginer? întrebă el, ca să schimbe vorba.

— Ba da, cum nu? răspunse ea mirată și începu să vorbească însuflețit despre importanța pe care, fără îndoială, o va avea în viitor un inginer pentru activitatea grandioasă a secolului și pentru eliberarea omenirii. O dată cu micșorarea continuă a distanțelor dintre țări, grație drumurilor-de-fier, a telegrafului și vapoarelor, vor dispărea cu timpul și deosebirile dintre oameni, astfel că se va face pasul hotărîtor spre realizarea visului de totdeauna al omenirii, visul înțelegerii frățești între toate semințiile pămîntului.

La auzul acestor cuvinte Per îi aruncă o privire rapidă cu coada ochiului și roși ușor. Niciodată nu se gîndise la activitatea lui din acest punct de vedere, totuși ideea că proiectul de canal ar putea sluji unui scop atît de măreț îi surîdea. De altfel, asta i se întîmpla adesea cînd se afla alături de Jakobe. Cuvintele ei aveau același efect ca și cărțile lui Nathan: luminau ca într-o străfulgerare de o clipă regiuni îndepărtate și străine ale gîndirii și acționau asupra lor ademenitor, ca o revelație. „Ce deșteaptă e!" gîndea adesea, șezînd în fața ei și privindu-i trăsăturile stranii, ca de sfinx. Uneori i se părea că trăiește un basm și stă față în față cu o sibilă [1]. În astfel de clipe, Jakobe lua pentru el proporții supranaturale și se transforma într-un paznic al adîncimilor insondabile ale înțelepciunii.

— Îmi pare rău că nu v-am cunoscut mai demult, domnișoară.

Se silise să rostească cuvintele astea pe un ton destul de șăgalnic, dar își dădu seama cît de stîngaci era. De altfel, Jakobe avu un zîmbet prea puțin măgulitor pentru el. Per continuă totuși:

[1] Femeie legendară, căreia în antichitate i se atribuia darul de a prezice viitorul.

— Am spus o prostie, bineînțeles, dar nu-i mai puțin adevărat că... zău, în clipa asta am impresia că abia acum devin om adevărat. Și la asta ați avut și dumneavoastră o parte de contribuție, domnișoară... fie că vă place sau nu.

— Dar ce fel de om credeți că erați înainte ? întrebă fata.

Per tăcu un timp, apoi răspunse :

— Nu vă amintiți basmul din cartea dumneavoastră de citire, basmul acela cu un spiriduș care locuia sub pămînt și care s-a strecurat într-o zi prin niște galerii de cîrtiță, ieșind afară, ca să trăiască și el printre oameni, dar strănuta groaznic ori de cîte ori se ivea soarele printre nori ? A, aș putea să vă spun o poveste lungă despre piticul ăsta !

Din vorbă în vorbă, Per ajunse în adevăr să-i destăinuiască lucruri ascunse în cele mai adînci taine ale sufletului său. Cedînd nevoii de a avea o confidentă, îi povesti, oarecum în glumă, despre copilăria lui și despre ruperea legăturilor dintre el și familie. Jakobe, căreia Ivan îi dăduse unele amănunte despre Per, se simți oarecum jenată de această sinceritate subită și nu-l încurajă să continue.

Convorbirea lor se întrerupse și din cauza unchiului Heinrich, care-și făcu apariția, venind din vestibul. Craiul acesta bătrîn pierdea rareori ocazia de a-și admira nepoatele în mare toaletă, așa că întrebă imediat unde era Nanny.

Chiar în clipa aceea se auzi trăsura intrînd pe poartă, și după o clipă Nanny intră ca o furtună.

Cînd îl văzu pe Per, se opri și, cu o încetineală calculată, lăsă să-i lunece blana albă de pe umerii goi.

Per se ridicase și-o privea cam zăpăcit.

Da, desigur, în fața lui era un trup minunat, înveșmîntat într-o rochie de mătase albă, adînc decoltată, cu ochii strălucitori de bucuria petrecerii la care luase parte. Cu toate acestea, cînd privirea lui se întoarse din nou spre silueta îmbrăcată în negru a celeilalte surori, care ședea gînditoare, cu bărbia în palmă, cu capul înconjurat de aureola calmă de lumină a lămpii, fu frapat de faptul că Jakobe suporta foarte bine comparația.

Puțin după aceea își luă rămas bun și, într-o ciudată stare de spirit, porni încet spre casă. La mijlocul drumului se opri în stradă, își împinse pălăria spre ceafă și-și spuse cu un fel de spaimă : „Dumnezeule ! Nu cumva s-ar putea să mă îndrăgostesc de Jakobe ?"

Capitolul VIII

De la o vreme Per era frămîntat de gîndul să-şi publice proiectele într-o broşură, ceea ce ar fi atras atenţia specialiştilor asupra numelui său şi i-ar fi favorizat în acelaşi timp planurile în legătură cu familia Salomon. Considera această lucrare ca un răspuns dat colonelului Bjerregrøv şi ca o provocare la adresa tagmei inginerilor din întreaga ţară, care voiseră să-i pună căluşul în gură şi să-l zvîrle în întuneric. Domnii aceştia trebuiau să simtă că răzvrătitul era încă în viaţă.

Printre altele, voia să arate pe larg necesitatea unei schimbări totale în sistemul de transport existent în ţară. Voia să demonstreze, cu ajutorul cifrelor, de a căror exactitate era sigur, că într-o ţară mică, săracă în combustibil şi înconjurată de mări, era absurd să încurajezi dezvoltarea unei reţele de căi ferate costisitoare, în loc să intensifici sistemul de canale cu multe ramificaţii, care puteau înlesni comunicaţia directă între oraşele cele mai neînsemnate şi toate porturile lumii. În felul acesta urmărea în primul rînd să bată monedă pentru propriul său proiect, despre care broşura trebuia să vorbească în cele mai mici amănunte, însoţindu-l cu planuri şi cu devizul construcţiei. În afară de asta, intenţiona să expună şi consideraţii de ordin mai general. Stîrnit de cuvintele aruncate la întîmplare de Jakobe în seara aceea în legătură cu rolul important pe care în mod firesc îl joacă inginerii în lupta pentru cultură, Per hotărî să facă o introducere în termeni energici, prin care să-şi exprime în general vederile asupra idealurilor ţării sale.

Începu să redacteze această chemare. Deşi neobişnuit să se exprime în scris, deşi avînd unele şovăieli în ortografie şi punctuaţie, se apucă de lucru cu multă rîvnă. Într-un stil şi pe un ton care purtau pecetea influenţei scrierilor doctorului Nathan, începu prin a vorbi despre decăderea profundă în care „spiritul academic mic-burghez" aruncase naţiunea în cursul ultimilor o sută de ani şi zugrăvi un tablou sumbru al sărăciei cumplite în care avea să se cufunde în cele din urmă ţara dacă, în pofida raţiunii sănătoase şi a experienţei altor ţări, nu se renunţa la părerile tradiţionale despre binefacerile binecuvîntatului export de unt şi de carne şi dacă nu se luau măsuri energice pentru crearea de noi surse de venituri populaţiei. În contrast cu această stare de lucruri, Per înfăţişa un tablou sugestiv al acelei împărăţii a belşugului în care se putea transforma ţara într-un timp relativ scurt graţie creării unei industrii puternice. În timp ce

condeiul îi zbura pe hîrtie, Per vedea în închipuire vase mari, încărcate cu materii prime din țări îndepărtate, plutind greoaie pe canalele construite de el. Vedea fabrici falnice ridicîndu-se de-a lungul tuturor cursurilor de apă cu debit reglementat, auzea roțile mașinilor zbîrnîind și turbinele mugind. În regiunea Hede, petic de pămînt sterp din Iutlanda, unde pentru moment cîteva oi slabe își găseau o hrană sărăcăcioasă, vedea orașe care furnicau de oameni ; orașe noi, fremătînd de activitate, fără biserici, ale căror clopote să sune în miez de noapte și să bage groaza de stafii în suflete, orașe care să alunge întunericul cu fulgerele electricității și să pună pe fugă fantomele.

Într-o zi, pe cînd ședea la masa de scris, încălzit de focul inspirației, Per primi o vizită neașteptată. Cineva bătu de cîteva ori, plin de însuflețire, cu bastonul în ușa lui, apoi în prag se ivi „directorul" Delft, într-un costum de culoare deschisă și croit după moda pariziană. Era pomădat, parfumat și purta un monoclu albăstrui înfipt într-unul din ochii săi șașii.

— Doamne... dar strașnică ascunzătoare ai ! zise el, fără nici un fel de introducere, și aruncă o privire cercetătoare în jur prin cămăruța întunecoasă, plină de hîrtii și de planuri aruncate vraiște. Așadar, reluă el, aici îți fabrici polițele false pe care speri să le tragi asupra viitorului ! E în adevăr un loc ideal pentru bîrlogul unor falsificatori de bani. Pentru numele lui Dumnezeu, sper că nu te-am deranjat tocmai cînd fabricai cîteva sute de mii ? ! Ha-ha-ha !...

Per cunoștea prea bine felul „directorului" de a se exprima pe șleau ca să se simtă ofensat. Totuși, zîmbetul cu care-i răspunse era cam forțat. Omul acesta urît îi displăcea, vizita lui nu-i aducea nici o bucurie. „Ce-o fi vrînd de la mine pungașul ăsta bătrîn ?" se întrebă el.

— Sper că prezența mea aici nu te miră, spuse domnul Delft cu o teamă prefăcută, după ce se instală confortabil în balansoarul cu un singur braț, în care Per îl poftise să ia loc. Să știi, domnule Sidenius, că aveam de mult intenția să-ți fac o vizită, dar afacerile mele nu mi-au dat decît acum răgazul. Situația încordată din China și evenimentele din India pricinuiesc niște complicații nemaipomenite societății noastre. Toată ziua stau și telegrafiez. Dar în fine ! Iată-mă acum aici, am venit să trăncănesc cu dumneata vrute și nevrute, la voia întîmplării.

Ajuns aici, domnul Delft făcu o mică pauză, cu intenția vizibilă de a atîța curiozitatea lui Per. Acesta însă rămase liniștit și aștepta fără să pună nici o întrebare.

Tăcerea care se așternu între ei se prelungi deci, și în acest timp domnul Delft examină din nou cu atenție, prin geamul monoclului, camera sărăcăcioasă în care se afla.

— Ai fost vreodată în China, domnule Sidenius ?... Dar în India ?... Prin America, însă, cred c-ai fost, nu ?... Vai de mine ! Toți tinerii ar trebui să facă o plimbare pe-acolo ca să învețe arta de a-și croi drum în viață.

Urmă o nouă pauză, după care domnul Delft schimbă tonul și deveni mai circumspect.

— Îți amintești cumva, din întîmplare, domnule Sidenius, de scurta convorbire dintre noi, cînd am avut pentru prima oară cinstea de a te cunoaște în casa cumnatului meu ? Ai avut atunci amabilitatea să spui despre nepoata mea cîteva cuvinte măgulitoare, pentru care ți-am fost foarte recunoscător. Cu acel prilej mi-am îngăduit să-ți atrag atenția asupra plăcerii pe care poți să ți-o oferi studiind numeroasele personaje ridicole atrase în casă de aceste fete. Ei, așa-i că am avut dreptate ? Nu-i așa că de multe ori spectacolul e într-adevăr comic ? Vin tot felul de băieți care fac pe grozavii și trag clopote fetelor, cu niște mutre nevinovate ca fundul unui copil mic, dar fără o lețcaie în buzunare.

Per se gîndea în sinea sa că, dacă n-ar fi Jakobe la mijloc, l-ar da numaidecît afară pe craiul acela bătrîn.

— Treburile astea sînt atît de daneze... nu-i așa ?... atît de tipic daneze... continuă imperturbabil domnul Delft, în timp ce contempla din nou cu priviri compătimitoare mizeria din cameră. În alte *Länder* [1], asta ar fi imposibil... nici n-ar fi de conceput ! În America, de pildă...

Și începu să povestească ce se întîmplase odată la New York cu un tînăr care „făcea o carieră mare" și suflase o fiică de milionar unor conți și baroni de viță, cu toate că era un biet pîrlit, care-și lua prînzul într-o cîrciumă.

— Tînărul se numea Stadlmann și era austriac. Era un fel de geniu, sau, cum se mai spune, un șarlatan ; voia să facă lapte și unt direct din iarba preriilor, fără s-o lase mai întîi să treacă prin stomacul vacilor. O idee grozavă ! Apoi s-a dus la un laborator, unde a făcut experiențe și unde l-a cunoscut pe unul dintre fiii lui Samuel Smith — ai auzit, desigur, de numele acesta — unul din matadorii bursei de pe Fifth Avenue, un om cu șapte-opt sute de milioane de dolari, îți dai seama ! Samuel avea o singură fiică, de douăzeci de ani, și, Dumnezeu să mă

[1] Țări (în limba germană în original).

ierte, ce crezi că s-a întîmplat? Fata s-a îndrăgostit de acest pîrlit și a vrut neapărat să se mărite cu el. „Ce-mi dați?" Bineînțeles, tipul a fost zvîrlit afară în brînci. Dacă un om ca Samuel și-ar fi dăruit pur și simplu fiica în felul acesta, s-ar fi făcut de rîs în toată Uniunea [1]. Eram cîțiva care observam ce se întîmpla și urmăream evoluția cazului, ca să spun așa. Într-o zi, stînd de vorbă la club, am căzut de acord că din istoria asta poate să iasă o afacere, și atunci am întemeiat pe loc o societate pe acțiuni.

— O societate pe acțiuni?... Pe ce bază? întrebă Per, care începuse să asculte cu atenție.

— Cum „pe ce bază"? Pe baza acestui tînăr, bineînțeles... adică pe șansele lui. Am strîns un capital de acțiuni... întîi cinci mii, apoi am ajuns pînă la zece mii de dolari, pe care i-am hărăzit tînărului în chestiune ca să se poată lansa la New York, să fie un băiat de viață, să-și închirieze un apartament luxos pe Broadway, să aibă valet și cal de călărie, să ofere supeuri ziariștilor, să se vorbească despre el în ziare... pe scurt, după două luni, numele lui era cunoscut pretutindeni *in the street* [2]. Atunci băiatul s-a dus la Samuel în pețit.

— Și? I-a dat-o?

— Nu. Din fată nu i-a dat nici măcar o bucățică de unghie. Samuel voia să-și speculeze fata după socotelile lui. El era fiu de gunoier, și tocmai de aceea voia neapărat să-și mărite fata cu un nobil.

— Dar atunci ce s-a ales cu societatea pe acțiuni?

— S-a ales foarte bine. A fost o afacere la care am cîștigat două sute la sută.

— Nu mai înțeleg nimic. Spuneți că tatăl nu voia să-și dea fata decît după un nobil...

— Da, tocmai; bineînțeles că i-am făcut rost tipului de titlul acela de noblețe. Ne-a costat patru mii de dolari. În schimb, era unul dintre cele mai alese și mai vechi nume din aristocrația europeană. A mers foarte ușor. Cetățeanul ne-a dat adresa unei bătrîne contese văduve, von Raben Rabenstein, din țara lui de baștină, o amărîtă care trăia de pe urma unui pension de fete. I-am trimis o scrisoare lungă, cu un bilet pînă la New York și retur, rugînd-o să cinstească prin înalta ei prezență inaugurarea solemnă a unui orfelinat pe care-l înființasem în scopuri filantropice — era vorba de trei copii culeși de pe stradă și de o negresă bătrînă și bețivă pe care o angajasem pe trei luni. Dar bineînțeles că asta nu i-am spus. Orfelinatul urma să

[1] S.U.A.

[2] Pe stradă, cu sensul de „în oraș" (în limba engleză în original).

poarte numele împărătesei Austriei, așa-i scrisesem, și era destinat copiilor născuți din părinți austrieci... știam că la așa ceva nu putea să reziste ! A fost o comedie de toată frumusețea ! Cînd a sosit cu vaporul, a fost întîmpinată de toți acționarii societății, cu buchete de flori, apoi a fost condusă într-o caretă cu patru cai la un dineu de gală la hotelul „Netherland", unde a fost prezentată gazetarilor ca mătușă a domnului Stadlmann. Toate astea au putut fi citite a doua zi în ziare. După aceea i-am prezentat un act de adopțiune, întocmit după toate formele legale, și i-am fluturat prin fața nasului un cec de o mie de dolari pînă a leșinat. După șase luni, a fost celebrată, cu un fast princiar, căsătoria proaspătului conte von Raben Rabenstein, în prezența întregii aristocrații a Statelor Unite ale Americii. Am dreptul să vorbesc despre evenimentul ăsta, căci am făcut și eu parte dintre invitați și am avut cinstea s-o conduc la masă pe tînăra ducesă de Catania, născută Simpson.

Per ședea aplecat înainte și-și răsucea nervos mustața. Istorioara lui Delft îl atinsese în punctul sensibil, adică jena financiară. Cu mijloacele băneşti de care dispunea în acel moment izbutea cu greu să-și satisfacă nevoile personale. Se întreba disperat cum să găsească bani ca să-și tipărească lucrarea.

Ședea liniștit și asculta cu un zîmbet artificial toată povestea asta, care semăna, de altfel, foarte bine cu snoavele pe care domnul Delft obișnuia să le debiteze în casa cumnatului său, după ce luau masa. Per hotărîse că ar fi înțelept să rămînă în relații bune cu această hienă bătrînă, și în clipa aceea se întreba dacă nu cumva ar putea obține de la el un împrumut în condiții mai puțin apăsătoare.

— În fond, nu-i o idee rea să întemeiezi o societate pe acțiuni bazîndu-te pe perspectivele unui tînăr. Știți, domnule director, ar trebui să încercați introducerea acestui sistem și în Danemarca. Aș propune doar un singur amendament. De ce să speculăm numai șansele matrimoniale ? Ele aparțin, de regulă, domeniului celui mai puțin previzibil. De ce n-am face speculații în domeniul nenumăratelor și variatelor posibilități care se pot deschide în fața unui tînăr priceput și energic ? Ce-ați zice, de pildă, de un inginer care are o idee bună... un proiect original de construcții hidraulice, de exemplu ?

— Îți mărturisesc, răspunse domnul Delft cu un zîmbet nemilos, că principalul nu e numele, principalul e să sune bine. Așa, de pildă, societatea de care ți-am vorbit purta următorul titlu : „Compania pentru producerea pe cale artificială a laptelui

și a smîntînii". Un titlu minunat ! Pentru titlul ăsta am găsit cîțiva cîrnățari naivi, care au semnat ca garanți.

— *Bien !* [1] Așadar, sînteți de părere că ar exista posibilitatea de a întemeia și la noi un consorțiu asemănător dacă cineva ar înfățișa, de pildă, niște calcule și un deviz, dovedind, fără nici o urmă de îndoială, că, adus la îndeplinire cu energie, planul lui va produce odată milioane ?

— Da, de ce nu ?

Francheța surprinzătoare a răspunsului trezi unele bănuieli în mintea lui Per, care gîndi că Delft ar vrea să-l atragă într-o cursă. „Îmi cunoaște planurile, își zise el, acuma vrea să mă destăinuiesc, pentru ca după aceea să poată să mă ridiculizeze în ochii lui Jakobe și ai familiei sale."

Se închise din nou în carapacea lui și rămase tăcut. Cînd însă domnul Delft își luă pălăria, arătînd prin acest gest că se pregătește de plecare, Per începu să se neliniștească. Își zicea că pînă la urmă va fi în orice caz silit să recurgă la o soluție disperată ca să-și procure bani și hotărî să se aventureze și să mai facă un pas. Deodată se simți însă cuprins de un dezgust puternic. Grijile bănești îl umileau atît de mult ! Era indignat că trebuia să recurgă mereu la căi ocolite, să simuleze și să mintă ca să-și procure cele necesare. Cuprins însă de un fel de acces de disperare, nu mai ținu seama de nici un fel de scrupule și zise :

— Domnule director, nu sînteți de părere să renunțăm la orice prefăcătorie ? Din atitudinea dumneavoastră înțeleg că sînteți la curent cu sentimentele ce port nepoatei dumneavoastră și sînt gata să recunosc că ar fi o nebunie din partea mea să nutresc speranțe. În situația în care mă aflu azi, nu mă pot gîndi la o doamnă ale cărei calități fizice și sufletești sînt atît de numeroase și atît de alese.

— Bine spus. Foarte frumos !

— Ei bine, dumneavoastră sînteți cel care ați adus vorba, autorizîndu-mă astfel, într-o oarecare măsură, să vă pun următoarea întrebare deschisă : Domnule director, vreți să vă agitați puțin ca să întemeiați în favoarea mea o societate pe acțiuni asemănătoare cu cea despre care am vorbit adineauri ?

— Eu ? izbucni omulețul din fața lui și se ridică pe jumătate din scaun, cu o consternare prefăcută.

Per continuă :

---

[1] Bine ! (În limba franceză în original.)

— Da, chiar dumneavoastră ! Mărturisesc că pentru moment mă aflu într-o mare jenă. Am nevoie de bani... Trebuie să găsesc bani, chiar dacă ar fi să-i fur !

Domnul Delft, care, de altfel, continua să creadă că persoana vizată de planurile lui Per era Nanny, ajunsese, în sfîrșit, unde dorise. Ultimele cuvinte ale lui Per îi făcură o impresie bună și-i întăriră convingerea că Per avea premisele necesare pentru a face o carieră frumoasă și a-și cîștiga o poziție socială care să corespundă căsătoriei cu fiica surorii sale. Izbucni deodată într-un rîs vesel.

— Nu greșești. Mi se pare că îmi propui o afacere al cărei obiect ar fi propria mea nepoată. Ei bine, respect ideea în sine, dar să știi că afaceri particulare nu mai fac, nici cînd ar fi vorba de fete tinere. Și-acum să-ți spun de ce te-am căutat. Am încredere în dumneata, tinere ! Am încredere în viitorul dumitale și vreau să te ajut. Ai nevoie de bani, și-i vei avea. Ți-o spun însă din capul locului, de data asta nu va fi vorba de dobînzi sau de altceva în genul ăsta. Nu e vorba de o afacere, înțelegi ? Spune-i cum vrei. Îl cunoști pe avocatul David Griesmann ? Locuiește pe Klosterstraede. Poți să ridici de la el sumele de bani de care ai deocamdată nevoie, în schimbul unor garanții în... ei bine, în roadele viitoare ale eminentelor dumitale descoperiri. Dar ți-o spun pe șleau, nu vreau ca numele meu să fie amestecat în toată povestea asta ! Oricui m-ar întreba dacă eu sînt acela care te ajută cu bani, i-aș răspunde răspicat : nu. Sper că m-ai înțeles !

Per tăcu. Tonul domnului Delft și mutra lui arogantă de protector îl împiedicau să continue discuția ; în afară de asta, nu avea nici o încredere în seriozitatea acestei propuneri, a cărei mărinimie era exagerată.

De aceea, cînd „directorul" puse din nou mîna pe pălărie, Per nu-l mai reținu, ci se mulțumi să răspundă zîmbind, în chip de explicație :

— Bineînțeles, consider propunerea dumneavoastră ca o fantezie amuzantă. Sper că, la rîndul dumneavoastră, veți lua cuvintele rostite de mine tot în glumă. Să știți că povestea cu americanul m-a molipsit !

Delft îl privi mai întîi cam mirat, apoi zîmbi necruțător.

— Doamne ferește, domnule inginer ! Cred că ai prea puțină încredere în perspicacitatea mea. Să știi, însă, că e de bună calitate. Între timp... dacă întîmplător vei dori să continui gluma, cunoști adresa domnului Griesmann. Îl găsești la birou între orele zece dimineața și patru după masă. Te asigur că are un

accentuat simț al umorului... un foarte accentuat simț al umorului ! Am onoarea să te salut !

Puse mîna pe clanță, dar deodată se întoarse spre Per, care rămăsese în picioare, lîngă masă :

— Încă ceva, domnule Sidenius ! Ați vorbit nepotului meu despre văduva unui baron, von Bernt-Adlersborg, nu-i așa ? Scuză-mi indiscreția... o cunoști mai de aproape pe această doamnă ?

— Nu. Îl cunoșteam puțin pe fratele ei decedat. Dar de ce vreți să...

— Te rog să mă scuzi. E o doamnă mai în vîrstă, nu-i așa ? Și probabil puțin cam așa... cam trăsnită ?

— Se poate. Dar îmi dați voie să vă întreb...

— Și ai primit deunăzi o scrisoare de la dînsa... o scrisoare amabilă din străinătate, așa mi-a spus Ivan. Te rugase s-o vizitezi vara asta și regretă că trebuie să urmeze o cură și că se întoarce în țară abia la iarnă. E exact ?

— Mii de draci ! exclamă Per nerăbdător, bătînd cu pumnul în masă. De ce toate întrebările astea ?

Fără să se lase intimidat, omulețul acela urît se apropie la un deget distanță de Per și, ridicîndu-se în vîrful picioarelor, îi zise :

— Ei bine, iată de ce : s-ar putea să existe și în Danemarca oameni care vor să-și mărite fetele cu bărbați care să poarte un titlu de noblețe. Adio !

Încă de pe la sfîrșitul lunii mai familia Salomon se stabilise la țară la „Skovbakken", o vilă pe malul mării, la depărtare de o oră de Copenhaga, unde-și petreceau vara. Per se ducea la ei duminica, zi de primire, dar apărea și în cursul săptămînii, sub pretextul de a se sfătui cu Ivan în legătură cu tipărirea unei cărți sau cu alte chestiuni ridicate de broșura lui. Nu-l stingherea faptul că nu toți membrii familiei îl întîmpinau cu aceeași bucurie și că Nanny îndeosebi, de cînd o respinsese, îi arăta mai adesea ceafa decît fața. Din clipa în care ajunsese la convingerea că femeia pe care o iubea era Jakobe și că dragostea asta nu-i diminua perspectivele de viitor, Per căuta exclusiv tovărășia ei de cîte ori venea în casa lui Salomon.

Din păcate, în purtarea fetei nu intervenise nici o schimbare care să fi trădat alte sentimente față de Per. Dimpotrivă. În ea se trezise din nou ceva din groaza pe care persoana lui i-o provocase cînd îl văzuse pentru prima oară și mai ales

după ce, într-o seară, la Copenhaga, Per îi destăinuise în cursul unei convorbiri ce relații avea cu familia lui. Oricît de sinceră ar fi fost propria ei ură față de creștinism, liniștea aparentă și indiferența cu care Per vorbise atunci despre toate aceste lucruri o îndepărtaseră de el. Ca toți evreii, își venera căminul și familia, și fusese îngrozită de intransigența lui față de rudele cele mai apropiate.

În afară de asta, observase în purtarea lui Per și alte aspecte care o impresionau neplăcut. Pe măsură ce-și biruia stîngăcia în societate, stîngăcie care pînă atunci pusese surdină sentimentului exagerat de prețuire față de el însuși, tînărul avea tendința nefastă de a vorbi și cînd trebuia și cînd nu trebuia.

După lectura cîtorva volume ale lui Nathan și ale altor cîțiva autori cu concepții identice, Per avu impresia că posedă cunoștințe suficient de temeinice și se avîntă cu o temeritate de provincial în toate discuțiile referitoare la lupta cea mare de eliberare. Mai ales cînd se întrecea în băutură, se pornea cu îndrăzneală să prorocească, oarecum sub forma unor predici, epoca măreață spre care se îndreaptă omenirea și evanghelia științelor naturii, totul pe un ton ce trezea uneori zîmbetul jenat al celor prezenți.

Voia neapărat și cu orice preț să iasă în evidență. Cînd plecau să se plimbe prin pădure, sărea peste toate barierele întîlnite în cale și-i invita pe ceilalți bărbați din grup să-i urmeze pilda. Cînd făceau canotaj, punea numaidecît mîna pe vîsle, ca să-și dovedească puterea brațelor. Și îmbrăcămintea lui era țipătoare. Îmbrăcat cu prost-gust, purta haine foarte strînse pe corp, care îi subliniau în mod aproape indecent formele trupului vînjos. Pe deasupra, își făcuse un fel de cămașă *sui generis* pentru vară, foarte decoltată, care-i dezgolea nu numai gîtul mușchiulos, dar și partea superioară a pieptului. În felul acesta, avea un aspect inestetic și semăna cu tinerii întreținuți de femeile de moravuri ușoare, ceea ce o făcea pe Nanny să spună după fiecare vizită a lui: „Mă tem că într-o bună zi o să ne arate și posteriorul".

Cu toate astea, Jakobe simțea mai curînd un fel de milă față de el. Cînd, însă, începu să-și dea seama că eforturile lui de seducție o vizau pe ea și nu pe soră-sa, că-și exhiba forța fizică din dorința de a-i face impresie, nu mai știu ce atitudine să adopte. Avu grijă să nu mai rămînă singuri și-i spuse lui frate-său că ar trebui să-și determine prietenul să plece, în sfîrșit, în străinătate, așa cum fusese vorba. Îi mai spuse că

n-are nici un rost să mai vină în casa lor atîta timp cît nici nu-şi recunoaşte lacunele în materie de cultură. Jakobe era sigură că o şedere în străinătate avea să-l ajute în cel mai înalt grad.

Cu vremea, şi intenţiile lui Per îi deveniră insuportabile, şi într-o zi fu cît pe-aci să facă o poznă. Era pe la începutul lui iulie. Familia era adunată afară, pe terasa spaţioasă din faţa vilei. Se bucurau cu toţii de răcoarea serii, după căldura nesuferită din timpul zilei. Se sculaseră de curînd de la masă şi erau încă la cafea. Copiii mai mici, îmbrăcaţi în alb, cu pălării de soare pe cap, alergau sau se tîrau de-a buşilea în sus şi în jos pe dubla scară monumentală de marmură, care şerpuia printre boschetele de trandafiri şi cobora spre apă. Trandafirii erau tocmai în floare. Boschetele aruncau străluciri multicolore, şi fiecare adiere făcea să lunece deasupra mesei o mireasmă plăcută, care se adăuga la aroma cafelelor şi a havanei lui Philip Salomon. În afară de membrii familiei, nu era de faţă decît domnul Eybert, prietenul casei, care se întorsese în ajun după cura de fiecare an la băi. Deşi avea 40 de ani, omul acesta, bronzat de soarele Rivierei, care vorbea despre excursiile făcute în Alpi şi despre prietenii comuni întîlniţi acolo, avea un aspect foarte tineresc. Philip Salomon, care se retrăsese la o oarecare distanţă, ca să răsfoiască ziarele de seară, îi punea din cînd în cînd cîte o întrebare sau îi comunica lui Ivan cîte o informaţie de bursă. Putea să urmărească fără nici o greutate două sau trei convorbiri diferite, continuînd să facă în minte înmulţiri cu numere de cinci cifre, al căror rezultat îl consemna într-unul din ungherele uriaşului registru al memoriei sale. Cu toate astea, nimeni dintre cei prezenţi nu se bucura ca el de liniştea serii, de mireasma trandafirilor şi de toate satisfacţiile şi bucuriile vieţii de familie.

Nanny nu era acasă. Plecase cu o prietenă îndată după prînz ca să asiste la un concert de vară ce avea loc la Klampenborg şi la care o invitase gazetarul Dyhring.

Per apăru pe negîndite cam pe la 8. Era în toane rele. Mînat de nevoi, se dusese în dimineaţa aceea, deşi fără nici o speranţă, la avocatul Griesmann, către care îl îndrumase domnul Delft în cuvinte atît de enigmatice. Spre uimirea lui, căpătă imediat o sumă mare de bani, pentru obţinerea căreia îi fu de ajuns să-şi rostească numele şi să semneze o chitanţă. Dar în ciuda faptului că în felul acesta era scutit pentru vreme mai îndelungată de singura grijă adevărată de care se izbise în viaţă şi pe care o cunoscuse pînă atunci, se în-

torsese acasă nemulțumit și neliniștit. Închisese teancul de bancnote în sertarul dulapului, fără măcar să le numere, cu sentimentul de a se fi vîndut într-un mod nedemn.

Vederea rivalului, reîntors în țară, care, întinerit la față, ședea lîngă Jakobe, nu avu darul să-i schimbe starea de spirit. Din noianul de porniri nelămurite, care, la un loc, alcătuiau dragostea lui Per pentru Jakobe, înfumurarea era cea mai vizibilă. În același timp, chiar și un ochi mai puțin bănuitor decît al lui ar fi observat îndată că întoarcerea lui Eybert n-o lăsase indiferentă pe Jakobe.

Per își salută rivalul cu o nepăsare calculată. Din nefericire, exageră atît de mult nota, încît nu numai că nu-și atinse ținta, dar provocă apariția unui zîmbet pe buzele lui Eybert.

— Cred că am avut norocul să-mi fac un dușman din acest tînăr, șopti el în franțuzește fetei, care se feri să răspundă.

Cu toate astea, Per pricepu vorbele lui Eybert și păli. Fu invitat de cîteva ori să ia loc, dar rămase în picioare. Nu acceptă să se așeze nici cînd Ivan împinse un scaun lîngă el, ci se mulțumi să se sprijine cu o mînă de spătar și continuă să fixeze asupra lui Eybert o privire nerușinată. O ușoară neliniște se lăsă în odaie, dar, din fericire, în clipa aceea sosiră și alți oaspeți, și scandalul putu fi evitat.

Totuși, Jakobe nu izbuti toată seara să-și biruie enervarea clipelor acelora de tensiune și-și făgădui în sinea ei să nu se mai expună necuviințelor acestui nerod. Era limpede că fusese prea îngăduitoare cu el și-și spuse că dacă va mai îndrăzni o singură dată să se poarte astfel, îl va ruga pe taică-său să nu-l mai primească în casă. Un prost și un înfumurat ! Ce-avea să gîndească Eybert ?

Cînd plecară musafirii, Jakobe rămase singură pe terasă cu doamna Salomon. După cîteva clipe de tăcere, mama începu să vorbească despre Eybert.

— Cred că mica Astrid îl neliniștește. Mi se pare că nu se simte bine.

— Daa ? întrebă Jakobe, și fața i se acoperi treptat de roșeață. Nu mi-a spus nimic. Nădăjduiesc că nu-i vorba de ceva grav.

— Nu cred nici eu, probabil însă că de asta a plecat atît de devreme. Știi, nu se poate încrede în guvernantă. Nici vorbă, are o situație grea, bietul om !

Jakobe părea că n-a auzit ultimele cuvinte. Se cufundă în fotoliul de paie, cu mîinile împreunate în poală și cu ochii

aţintiţi spre Sund [1], ale cărui ape se întindeau strălucitoare şi albe ca laptele sub un cer nesfîrşit, gol şi fără stele. Dincolo, pe ţărmul suedez, geamurile caselor ardeau încă în văpaia asfinţitului.

Nu era un secret pentru ea că părinţii ar fi fost bucuroşi s-o mărite cu Eybert. În ultima vreme mai ales, maică-sa depusese multe insistenţe ca s-o decidă, insistenţe care o cam enervaseră şi care, de altfel, erau şi inutile, deoarece, deşi se cunoşteau de multă vreme, gîndurile fetei se îndreptaseră spre el mai ades ca oricînd. Pentru prima oară îi simţise cu adevărat lipsa în cursul absenţei sale din ţară. Aproape zilnic îi fusese dor de el, şi nu numai de discuţiile lor pline de intimitate, despre evenimentele dureroase de pretutindeni în lumea largă, ci de însăşi prezenţa lui, de zîmbetul lui luminos, de ochii lui inteligenţi, de liniştea care emana din întreaga lui fiinţă şi care avea o influenţă atît de binefăcătoare asupra ei. Roşise adineauri fiindcă boala fetiţei o impresionase. În clipa aceea îşi dădu seama, stingherită, că se considera întrucîtva mama copiilor lui.

Îşi mai dădea seama că nu-l iubea cum iubise alţi bărbaţi înainte, dar nu-şi făcea scrupule. Acum era destul de matură ca să prefere liniştea plină de încredere pe care o simţea alături de el unei mari pasiuni mistuitoare. Îşi spunea că, deşi Eybert nu era crainicul falnic şi semeţ al adevărului, pe care, în mîndria ei de fată tînără, visase să-l întîlnească şi la pieptul căruia ar fi găsit liniştea şi bucuria, era totuşi un om cu convingeri serioase. Nu mai era aşa de tînăr, în schimb n-avea stîngăcia şi lipsa de bărbăţie care-i făceau adesea pe bărbaţii tineri să pară neinteresanţi. Şi mai era ceva : aspectul curat şi îngrijit al lui Eybert. Pe Jakobe mirosul omului de lîngă ea o urmărea multă vreme, o făcea să sufere, ba chiar devenea o obsesie insuportabilă. Pe tînărul Per, de pildă, îl simţea de la o depărtare de peste trei *alen* [2], deoarece duhnea a mucegai, a sărăcie, a rufe prost spălate şi a tutun vechi, miros care se îmbibase şi în hainele lui.

În sfîrşit, Eybert mai avea şi altă însuşire pe care Jakobe o remarcase înainte chiar de a-i deveni simpatic. Era de familie bună, se bucura de prestigiu, şi deoarece starea lui materială era prosperă şi titlurile lui academice frumoase (era candidat în ştiinţe politice), ajunsese repede una dintre spe-

[1] Strîmtoare între Danemarca şi Suedia.

[2] Măsură de lungime, egală cu 0,75 m.

rantele curentului liberal, foarte influent la Copenhaga, obținuse un loc în Parlament și avea de spus un cuvînt greu asupra liniei politice a partidului său. Cei ce se distrau alcătuind liste de guvern pentru cazul că vederile liberale ar ajunge vreodată să fie reprezentate în conducerea țării înscriau cu multă complezență numele lui în primele rînduri, și perspectiva măririi, a puterii o atrăsese totdeauna pe Jakobe. Nepăsarea pe care-i plăcea s-o afișeze față de rangurile sociale și față de semnele exterioare ale distincției nu era cu desăvîrșire sinceră, ci mai curînd o simulare impusă de înțelepciunea și de mîndria ei. Existau clipe trecătoare cînd obrajii i se aprindeau de dogoarea visurilor. Ar fi vrut să se răzbune de toate umilințele îndurate, ar fi vrut să pătrundă în palate și, la brațul regilor și al împăraților, să triumfe asupra celor ce-i batjocoreau neamul. Dacă judecata ei limpede n-ar fi încredințat-o că aceste gînduri erau nebunești, nu l-ar fi lăsat pe bietul Eybert s-o aștepte atîta și să ofteze după ea.

Cît despre Per, ciocnirea cu Eybert îl determină să grăbească momentul în care avea s-o ceară în căsătorie pe Jakobe. Cu banii de care dispunea acum, voia într-adevăr să plece pentru un an într-o călătorie de studii în Europa și America. Mai întîi, însă, voia să se asigure de Jakobe. Nu îndrăznea să riște ca Eybert sau vreun alt vulpoi bătrîn să i-o sufle în timpul cît va lipsi din țară.

Faptul că Jakobe nu-l încuraja, ci, dimpotrivă, îl evita în mod aproape vizibil, nu-i zdruncina speranțele. Își dăduse seama din capul locului că trebuie s-o ia cu binișorul, s-o cucerească fără grabă. Credea că se și apropiase atît de mult de inima ei, încît putea s-o audă cum bate. Sfiala sporită ce-i arătase în ultima vreme era pentru Per un semn bun. Voia acum să rămînă un timp deoparte și să-i dea răgaz să se liniștească și să se gîndească înainte ca el, Per, să treacă la acțiune.

Într-o zi primi o scrisoare expres de la Ivan. Acesta îl anunța bucuros că articolul pe care Dyhring făgăduise să-l scrie despre proiectele lui tocmai plecase la tipar și va apărea cu siguranță în *Falken* chiar a doua zi.

„Fă-mi plăcerea, adăuga el, și treci pe la Dyhring. Știu că ține foarte mult la astfel de vizite. Gîndește-te că e important, poate, pentru dumneata să-ți învingi aversiunea pe care ți-o pricinuiește acest demers. Dyhring ar putea să-ți fie de folos în diferite ocazii, și acum, și mai tîrziu. După cum

mi-am permis să-ți amintesc și altădată, dragă Sidenius, în zilele noastre e cu neputință să ne lipsim de sprijinul presei!"

Per dormi puțin în noaptea aceea. Cu o săptămînă mai înainte Ivan îi înlesnise o întîlnire cu tînărul gazetar influent, cu care prilej, cedînd insistențelor prietenului său, Per acceptase să-i împărtășească unele secrete. De altfel, recunoștea singur că e foarte înțelept să pregătească astfel terenul pentru broșura sa, și acum aștepta cu încordare să-și vadă pentru prima oară numele tipărit și proiectele expuse în fața unui public surprins.

Îl așteptau însă dezamăgirea și supărarea. În locul articolului de fond, pe care-l aștepta, citi în pagina a treia o jumătate de coloană, tipărită cu caractere mici și semnată cu unul din numeroasele pseudonime ale lui Dyhring. Nici nu-și dădu seama de tonul ironic al articolului, ci luă în serios pînă și titlul: *Se caută milionari.* Ceea ce-l nemulțumi, în schimb, fu absența numelui său, care nu era de găsit nicăieri în tot cuprinsul articolului, unde se vorbea doar despre „tînărul și talentatul autor al acestui plan" și așa mai departe. Îl mîhnise adînc și superficialitatea cu care se vorbea despre cheltuieli și-l înfuriase mai ales o virgulă prost pusă la un număr zecimal, care, după el, avea să ducă la o înțelegere greșită asupra importanței lucrării sale.

Nici prin minte nu i-ar fi trecut să-i facă o vizită de mulțumire lui Dyhring, așa cum îl sfătuise Ivan. Găsea că Dyhring era cel care ar fi trebuit să-i mulțumească, fiindcă-i oferise material pentru un articol de senzație. Acum însă socotea că era tocmai potrivită o vizită, ca să-i ceară îndreptarea cît mai grabnică a acelei compromițătoare greșeli de virgulă. Așadar, îl căută pe Dyhring chiar în dimineața aceea la locuința lui, o garsonieră elegantă, într-unul din cele mai elegante cartiere ale orașului.

Deși era aproape de amiază, Dyhring încă nu se îmbrăcase, și slujnica îi spuse că stăpînul ei nu era acasă; dar în clipa aceea ușa dormitorului se întredeschise, lăsînd să apară capul blond-auriu al gazetarului, ale cărui mustăți aveau vîrfurile răsucite în papiote de hîrtie de mătase.

— A, dumneata erai? spuse el cu glas cam dezamăgit. Intră. Pentru moment e bărbierul meu aici, dar îți stau îndată la dispoziție.

Per avu timp să-și arunce privirea prin locuința despre al cărei lux se vorbea atîta și văzu că era în adevăr elegantă. În odaia de lucru mobila era tapisată cu mătase; se vedeau

tapete cu goblenuri, tablouri, teancuri de cărți și reviste aruncate pe scaune. Pe birou se afla un adevărat harem, alcătuit însă din fotografii de femei.

Pe ușa deschisă spre sufrageria alăturată se zărea pregătită o masă sărbătorească, așternută cu o față de masă de un alb strălucitor, pe care era așezată o carafă cu vin, flori și fructe.

Per compară involuntar în minte apartamentul acesta cu odăile lui întunecoase și fu cuprins de o ciudă neobișnuită. N-ar fi putut spune că-l pizmuia pe un om ca Dyhring, care, după el, era vrednic mai curînd de dispreț, un fel de profitor al trăncănelii publice sau al bîrfei. Îl mîhnea însă că un biet funcționăraș de gazetă cîștigase atît de repede o independență și o putere la care el însuși nu putea decît să viseze deocamdată.

În sfîrșit, se ivi și Dyhring, mărunțel și suplu, pășind în vîrful picioarelor, purtînd pantaloni de culoarea șocolatei, ghete de saftian și în halat roșu ca para focului, cu revere de mătase.

— Cu ce pot să-ți fiu de folos, domnule Sidenius ? întrebă el cu tonul omului obișnuit să primească solicitatori. Nu vrei să iei loc ?

Cei doi tineri — erau cam de o seamă — se așezară picior peste picior, unul în fața celuilalt, în cîte un jilț căptușit cu mătase albastră ca cerul. În ciuda deosebirilor exterioare dintre ei, amîndoi aveau multe puncte comune. Ca și Per, Otto Dyhring fusese un copil fără familie. Era fiul unui ofițer destrăbălat și plin de datorii, care, după cîțiva ani de căsnicie, își băgase nevasta în mormînt, apoi murise și el. Rudele din provincie își făcuseră pomană cu tînărul, și la 18 ani sosise la Copenhaga, sărac și părăsit, ca să-și facă studiile, dar, ca și Per, plin de speranțe îndrăznețe și foarte hotărît să reușească în viață și să se răzbune pentru toate lipsurile și umilințele copilăriei. Cu un sînge rece de ostaș care nu știe ce-i teama și presimțind instinctiv locul unde e ascunsă în timpurile noastre „lampa lui Aladin", se avîntase în ziaristică. Erau anii în care, după pilda străinătății, politica domnea atotputernică în presă, accentul fiind pus pe numărul mare de știri, pe diversitatea lor și pe prezentarea lor literară. Fără însușiri deosebite de scriitor, dar cu iscusința celor fără opinii proprii și ajutat de un fizic care plăcea femeilor, Dyhring își cuceri curînd un loc de frunte în redacția unuia dintre principalele ziare din capitală, de care a uzat după bunul lui plac, fără să-i pese de părerile altora. Încă de la vîrsta de 21 de ani cîștigul

lui anual era aproape echivalent cu salariul unui ministru. Directorii de teatre își smulgeau farsele prelucrate de el, și editorii căutau să-i cîștige bunăvoința, tipărindu-i traducerile făcute de vreun biet profesor de limbi străine. Actori și cîntărețe de varieteu, scriitori tineri și bătrîni cu părul încărunțit, fabricanți de cafea din cicoare și directori de circ, toți îl tămîiau, îi făceau complimente și se arătau plini de atenție față de el. Cît despre femei, de multe ori ele-și plăteau tributul de elogii „în natură". Nepăsător și fără griji, preamărit și detestat, pizmuit și disprețuit, Dyhring domnea ca un zeu și trăia împărătește pe socoteala prostiei, a înfumurării, a mișeliei și a fățărniciei oamenilor.

Scrisese articolul despre proiectul lui Per numai ca să-l servească pe Salomon, care-l ajuta din cînd în cînd să schimbe cîte o poliță. În fond, nu-i păsa cîtuși de puțin de Per, și, ca să scape mai repede de el, îi făgădui pe loc să facă rectificările chiar în numărul următor din *Falken*. Dar Per începu să vorbească despre lucrarea lui, și nu era chip să-l oprești. Dyhring era deznădăjduit. În cele din urmă începu să caște fără rușine, ducîndu-și la gură mîna albă de femeie. După toate, mai aștepta și vizita unei doamne. În afară de articolul despre Per, scrisese în același număr al ziarului cîteva rînduri lirice, în care aducea elogii talentului unei balerine, și-și aștepta cuvenitul tribut.

În sfîrșit, Per se ridică și plecă, iar Dyhring intră în sufragerie, a cărei ușă fusese închisă de o mînă nevăzută în timpul vizitei. Dar cînd îi trecu pragul, fu cît pe-aci să cadă pe spate de uimire. Pe scaunul din fața mesei ședea Nanny Salomon, umbrită de o pălărie albă de dantelă cu boruri largi și cu o ridiche în mînă, din care ronțăise cam jumătate. Prietena care o întovărășea, ca de obicei, Olga Davidsen, mărunțică și strîmbă, stătea lîngă ea, roșie toată ca racul de emoție.

— Îmi este permis să întreb prin ce minune preacinstitele doamne s-au strecurat aici ? N-am auzit soneria.

— Ce rost avea să sunăm ? Am cheia de la intrare, răspunse Nanny cu o îndrăzneală care tăie răsuflarea prietenei sale. De altfel, ușa era vraiște... menajera dumitale mătură peafară. Ne-a spus că ai o vizită, și atunci am rugat-o să ne pofteasc aici... Dar știi că ridichile dumitale sînt foarte bune ?

Luă cu vîrful degetelor o nouă ridiche din farfurie, o muie în solniță, apoi mușcă din ea cu dinții ei de un alb strălucitor.

— Ești cu adevărat curajoasă, domnișoară Nanny, zău așa ! Știi cine a plecat adineauri de la mine ?

— Sigur că știu, domnul Sidenius. Glasul lui nu poate înșela pe nimeni.

— Și asta o spui așa, foarte liniștită ?! Dacă veneai cu două minute mai tîrziu, nimereai drept în brațele lui.

— Hm... ar fi fost foarte plăcut !

Dyhring o amenință, zîmbind, cu degetul :

— Răutăcioasă, ușuratică, fermecătoare domnișoară Nanny ! Ce o să gîndească lumea despre dumneata ?

— Ah, spuse ea, cîntărind din ochi bunătățile de pe masă, o să spună că sînt tare flămîndă și că tare-aș avea chef să prînzesc la dumneata... sînt atîtea bunătăți aici... mmm !... uite, pateu de ficat de gîscă ! Asta-mi place mai mult decît orice ! Nanny se întrerupse, își șterse gura cu șervetul lui Dyhring și se ridică : Hai să vorbim despre afaceri. Știi că azi e ultima zi în care „Bakken" [1] mai e deschis vara asta ? Și nu-ți e de loc rușine că n-ai manifestat niciodată dorința de a întovărăși acolo două fete nevinovate ? Știi doar că mamele noastre nu ne dau voie să mergem singure.

— Bine, dar ce vreți să faceți la „Bakken", pentru Dumnezeu ?!

— Ce vrem să facem acolo ?... Auzi, Olga ! Domnul Dyhring e naiv, ne întreabă ce vrem să facem acolo ! Vrem să ne distrăm, bineînțeles ! Vrem să ascultăm flașnetele, să ne dăm în carusel, să mîncăm gogoși calde, să vedem omul care înghite flăcări, femeia-sirenă...

— Ei, poftim ! Altceva nu mai vreți ?

— Ba da, mai vrem să ascultăm cîntărețele și să dansăm pe estrada deschisă. Dar mai mult decît orice vreau un balon țipător, un adevărat balon roșu și urîcios, din acelea care țipă și fac be-ee ! Așa, să știi !

Dyhring privise printre pleoapele întredeschise sînii plini și brațele albe ale fetei, care se zăreau prin rochia transparentă de vară. Se apropie la un pas de ea și-i spuse cu voce scăzută, ca să nu fie auzit de prietena ei :

— E foarte înțelept din partea dumitale, domnișoară Salomon că ai întotdeauna cu dumneata o *sauvegarde* [2]. Ești atît de tulburătoare în rochița asta, încît...

Dar nu apucă să isprăvească vorba, cînd Nanny se întoarse spre prietena ei și-i spuse :

---

[1] Parc de distracții situat în Klampenborg, aproape de Copenhaga.

[2] Însoțitor, persoană care protejează (în limba franceză în original).

— Olga dragă, trebuie să plecăm. Domnul Dyhring începe să devină necuviincios... Cu bine !

Apoi își ridică ușor fusta cu două degete, făcu o reverență, după care ieși din odaie cu un aer semeț, petrecîndu-și brațul pe după mijlocul însoțitoarei. În prag se opri, privi îndărăt peste umăr și spuse :

— Va să zică, ne-am înțeles : la ora șapte ne întîlnim la stație la Klampenborg... Să știi însă că dacă trăncănești și află mama că am fost la dumneata, am să-i spun că minți și nu-ți mai dau niciodată voie să mă săruți... decît pe buze !

— Nanny, ce-i cu tine ? Ești nebună de-a binelea astăzi ! îi șopti prietena, trăgînd-o repede după sine.

Dyhring prînzi singur și-și goli de cîteva ori păhărelul de *sherry* ; era gînditor și pierdut în considerații serioase. În ultima vreme, acest băiat de viață începuse să facă planuri de căsătorie. Într-o zi adunase sumele la care se ridicau poliţele în curs și ajunsese la concluzia că nu mai putea amîna încheierea unei căsătorii avantajoase. În vederea realizării acestui plan, făcuse curte pînă atunci mai multor fete de bogătași, dar procedase cam așa, la voia întîmplării. Nanny nu era cea mai bogată dintre aceste fete, de aceea nu-l preocupase în mod deosebit, în schimb, nu încăpea îndoială că era mai frumoasă, mai vioaie, mai îndrăzneață decît celelalte, într-un cuvînt, semăna cel mai mult genului de femei de care-i plăcea să fie înconjurat.

Soneria se auzi din nou. Dyhring dăduse slujnicei poruncă strașnică să nu dea drumul decît unei anumite balerine de la circ, o fată cu părul ondulat și roșu ca para focului, numai că din vestibul se auzeau un glas bărbătesc vorbind tare și zgomotul făcut de cineva care-și punea bastonul în rastelul cuierului. Ușa se deschise, și în prag apăru un domn în vîrstă, cu trăsături aspre și pielea feței stacojie. Era colonelul Bjerregrøv.

— Știam eu că trebuie totuși să fii acasă. Lasă, nu te ridica... văd că te deranjez de la lucru.

— Respectele mele, unchiule !... Fă-mi, te rog, cinstea și ia loc la masă.

— Îți mulțumesc. Nu-mi place să mănînc pe socoteala altora. Și-apoi, am prînzit de mai bine de două ore.

— Nici măcar un pahar de vin ?

— Te rog să nu te deranjezi. De altfel, nu de plăcere am venit.

— Îmi cam închipuiam eu. Dacă ai binevoit să te aventurezi pînă la mine, înseamnă că ai ceva pe inimă.

— Nu te-ai înşelat prea mult, băiete ! În orice caz, n-am venit fiindcă-mi era cumva dor să te văd ! Dar hai să intrăm în subiect. Uite despre ce e vorba. Am văzut din întîmplare azi-dimineaţă la bărbier fiţuica aceea murdară la care scrii tu şi am găsit în ea un articol despre un aşa-numit proiect de construcţii hidraulice... articol despre care de bună seamă ştii ceva. În orice caz, stilul tău mi s-a părut mojic. Pot să te întreb ce-i cu articolul acela ? Parcă nu ştiam să te fi îndeletnicit vreodată cu lucruri serioase în nici un moment al vieţii tale, şi deci nici cu construcţiile hidraulice. Nu mă îndoiesc că scrii cam totdeauna despre lucruri de care n-ai habar, totuşi, fiindcă e vorba de un caz deosebit, vreau să te previn să încetezi cu prostiile.

— Da, mi s-a mai spus aşa ceva... se pare că s-au strecurat cîteva greşeli, zise Dyhring zîmbind.

— Greşeli ? Dar totul nu-i decît o uriaşă neghiobie, prietene, şi spre binele tău fereşte-te s-o mai răscoleşti vreodată. Şi să ştii că faci o mare greşeală dacă îţi închipui că-i faci un serviciu acestui tînăr. În cel mai bun caz îl încurajezi să fie mai nebun decît pînă acum.

— Cum, îl cunoşti ?

— Îl cunosc... e un fel de-a spune ! Băiatul a bătut şi la uşa mea cu proiectul ăsta neghiob. E trăsnit rău de tot !

— Va să zică, eşti de părere că nu-i nimic de capul lui ?

— Ei... n-am vrut să spun chiar asta. Dar e încă necopt ; n-a avut răbdare să înveţe şi-şi închipuie că-i poate critica pe alţii... ba chiar că menirea lui e să deschidă drumuri noi. Nici mai mult, nici mai puţin ! Văd că acum vrea să tipărească o broşură, aşa ai scris tu.

— Aşa am scris ?

— Bineînţeles ! Acum o să se stîrnească zarvă ! Numai doctorul ăla jidan e de vină, el a sucit capetele tineretului nostru. Trebuie să ne aerisim, aşa spune el în stilul lui umflat, avem nevoie de reforme, de revoluţii pe toate tărîmurile...

— Păi, ia spune, unchiule, nu e într-adevăr nevoie de astea ? După cîte îmi amintesc, şi tu ai vorbit adesea, şi destul de răspicat, despre toropeala care a cuprins naţiunea şi despre lipsa de iniţiativă a inginerilor noştri. Atunci... cum vine asta ? Şi tu ai scos odată o broşură, al cărei ton era destul de aspru.

— Asta-i cu totul altceva. Şi interzic să mai faci comparaţii de-astea ! răspunse unchiul, roşind pînă-n creştetul capului său chel. Plîngerile pe care mi-am îngăduit atunci, şi după o matură chibzuinţă, să le îndrept împotriva cîrmuirii erau pe deplin îndreptăţite şi bine întemeiate. Vezi tu, pe vremea aceea opoziţia nu însemna o ceată de copii care înfierau şi veştejeau, ci nişte danezi adevăraţi, nişte oameni cu iubire de patrie, preocupaţi de viitorul ei. Asta-i deosebirea, fiule !

— Crezi că pe atunci aşa credeau cîrmuitorii ţării despre voi ?

— Da, aşa cred... Să ştii însă că nu e de loc intenţia mea să discut asta cu tine. Am vrut numai să te opresc, spre binele tău, să sprijini un făuritor de proiecte care nu poate decît să te facă de rîs în ochii tuturor oamenilor competenţi, şi pe tine, şi ziarul la care lucrezi. Ştii că nu am nici un fel de admiraţie faţă de activitatea ta, totuşi, trebuie să te felicit că pînă acum nu ţi-ai dat încă în petic. Şi fiindcă tot mă aflu aici, dă-mi voie să-ţi spun un lucru despre care am tot vrut să-ţi vorbesc de mult, ori de cîte ori îţi citeam articolele. Am fost totdeauna surprins, Otto dragă, că, deşi eşti un băiat deştept, deşi ai însuşiri excepţionale de gazetar, nu ţi-ai dat seama ce mult dăunezi intereselor tale lucrînd la fiţuica aceea ticăloasă.

— Ai ceva mai bun să-mi propui, unchiule ?

— N-am spus asta. Dar poate că n-ar fi imposibil să găsesc. Ştii, probabil, că redactorul Hammer de la *Dannevang* e un bun prieten al meu. I-am vorbit de multe ori despre tine. Recunoaşte, ca şi mine, că stilul tău are calităţi, dar regretă că ţi-ai pus talentul în slujba unei cauze atît de rele. Nu mi s-ar părea cu neputinţă... da, sînt în măsură să-ţi spun că ai putea fără îndoială să capeţi un post avantajos la acest ziar dacă ţi-ai schimba purtarea.

— La *Dannevang* ? Bine, unchiule, dar ăsta-i un ziar reacţionar ! Şi-apoi e tipul ziarului patriotard, militarist, clerical. Doar nu vrei să-mi lepăd convingerile ?

— Convingerile tale ! Ascultă, băiete, faţă de mine poţi să renunţi la toată prefăcătoria asta. Te cunosc destul de bine ! Şi-acum, să-ţi mai spun ceva, să-ţi mai fac o mărturisire. Ţi-ai ales cariera la momentul oportun, cu o clarviziune pe care nu pot să n-o recunosc. E drept că gazetăria pare menită să devină o trambulină pentru cei ce vor să-şi cucerească un loc în societate. Ai aflat, desigur, că redactorul Lille a fost numit însărcinat cu afaceri la Washington. De curînd, un alt ziarist a fost numit prefect. Rămîne un fapt că, de bine, de rău, guver-

nul își manifestă recunoștința față de presa cinstită, acordînd ziariștilor o serie de posturi administrative într-un mod lipsit de orice fel de prejudecăți. După mine, merită să te gîndești la asta, Otto ! Ascultă-mă pe mine, tu ai de zece ori mai mulți sorți de izbîndă decît colegii tăi. Armata prețuiește numele pe care-l porți, ceea ce înseamnă că și curtea regală e de această părere. Faptul că ești nepotul meu ar putea avea și el oarecare importanță, mai ales fiindcă sînt gata să te sprijin în orice eforturi cinstite. În sfîrșit, nu ești lipsit de unele însușiri, care ți-ar putea fi de folos, de pildă, în cariera diplomatică. Cine știe ? Poate că atîrnă numai de tine, băiatule, ca să fii odată urmașul domnului Lille la legația din Washington.

Dyhring, care zîmbise în timpul acestui logos, strînse pleoapele și spuse așa, ca din întîmplare :

— Washington ?... Da, de ce nu ?... Se pare că în America sînt femei superbe. Și cred că în înalta societate e prețuită și bucătăria franceză, și cea engleză. Am să mă gîndesc la toate astea, unchiule.

Dar acest răspuns îl scoase din sărite pe colonel, care sări în sus, roșu la față.

— Cum îndrăznești să-mi răspunzi pe tonul ăsta ?

— Iartă-mă, unchiule. Nu pot să iau viața prea în serios.

— Ai dreptate, nu poți, grăi bătrînul oștean după o scurtă pauză, și glasul lui trăda o mare emoție. Nu poți să iei viața mai în serios ! Pentru tine și pentru semenii tăi materialiști, care n-aveți nici țară, nici Dumnezeu, viața nu-i decît o glumă, bună sau rea. Nevoile țării, sărăcia poporului, nenorocirile politice, războiul, ciuma și focul, toate astea nu sînt pentru voi decît subiecte de conversație, hrană pentru șpalturi, pradă pentru condeiele voastre vîndute. Nu, voi nu puteți lua viața în serios. Și tocmai de aceea nici viața n-are nevoie de voi. Fii sigur că așa-i ! Viața o să vă mătură din drumul ei... o să vă înlăture ca pe niște vechituri sortite pieirii. Poți să fii sigur că așa va fi !

Dyhring ședea cu picioarele întinse, cu degetele mari ale ambelor mîini atîrnate de buzunare și cu privirile ochilor micșorați pierdute în gol.

— Timpul va arăta dacă ai sau nu dreptate, unchiule !

În după-amiaza aceea Jakobe rămăsese singură la „Skovbakken", vila părinților ei. După masă, doamna Salomon plecase cu copiii mai mici în pădure, iar Nanny era încă în oraș. De la o vreme, Jakobe rămînea mereu în odaia ei. Trecea din nou printr-o perioadă de deprimare. Suferea de migrene, și noaptea nu putea

să doarmă, pe de o parte din cauza lor, pe de alta din cauza neliniştii chinuitoare a simţurilor. Istovită după o astfel de noapte de insomnie, se trîntise pe un şezlong, şi acum stătea aşa, ghemuită, cu ochii întredeschişi şi cu bărbia sprijinită în palmă. Odaia ei se afla la primul etaj, şi pe uşa deschisă a balconului putea să vadă, peste vîrfurile copacilor, o fîşie mare de cer albastru, presărată cu nori mici şi pufoşi. În jur domnea o linişte adîncă, însoţită de foşnetul frunzelor, ceea ce accentua starea ei de toropeală, în care trupul era aţipit, deşi mintea rămînea trează. Cel mai mic zgomot o făcea să deschidă ochii şi o trezea de-a binelea.

— Eşti sus, Jakobe?... Ce dracu, nu-i nimeni în casa asta de nebuni?

Era glasul unchiului Heinrich, care striga de jos, din grădină. Jakobe se ridică încet, rămase cîteva clipe cu obrazul ascuns în mîini, apoi coborî. În sală se întîlni cu Delft, care, cu obişnuita lui impulsivitate, începu prin a se plînge că fusese nevoit să aştepte. Apoi scoase din buzunarul de la piept un teanc de hîrtii şi le aruncă pe masă.

— Na!

Faţa obosită a tinerei fete se lumină dintr-o dată.

— Le-ai cumpărat?

— Ţi-am îndeplinit porunca... Dar nu vreau să-mi iau nici o răspundere! Te-am prevenit de atîtea ori că hîrtia asta de prins muşte cu timpul nu va fi decît un fel de gunoi.

— Din vorbele tale îmi dau seama că iar au crescut. Ce ţi-am spus eu?

— „Ce ţi-am spus eu... ce ţi-am spus eu"... o maimuţări unchiul. Voi, muierile, sînteţi nebune! E destul să jucaţi bine o singură dată ca să vă închipuiţi că vă pricepeţi în afaceri. Soră-ta e totuşi mai cuminte decît tine, mai ascultă şi de alţii... nu se repede aşa, orbeşte.

Jakobe ridică din umeri, luă hîrtiile — nişte acţiuni nesigure ale unei fabrici de zahăr — şi le vîrî în sîn. Şi ea şi Nanny jucau puţin, în mare taină, la bursă, cu banii pe care-i căpătau ca să se îmbrace. Unchiul Heinrich era omul lor de încredere, el le mijlocea operaţiile. Amîndouă jucau cu oarecare patimă. Dar în timp ce Nanny era îmboldită de dorinţa cîştigului şi prefera să opereze prudent, cu hîrtii solide, în vederea unui cîştig modest, ceea ce o ispitea pe Jakobe era încordarea jocului şi bucuria izbînzii cînd, procedînd împotriva sfaturilor lui Delft şi a prevederi-

lor ziarelor, miza pe o *hausse* [1] și scăpa cu bine dintr-o astfel de speculație.

Între timp, domnul Delft pusese mîna pe ziarul *Falken* din ziua aceea, care se afla pe masă alături de alte ziare. Îl răsfoi puțin și spuse :

— Ai citit articolul lui Dyhring despre Sidenius ? Cred că băiatul ăsta are să răzbească în viață, zău așa !

— Aș ! Dyhring glumește pe socoteala lui.

— Glumește ? Hm ! Știi ce, fata mea, s-ar prea putea ca din glumele astea să iasă odată ceva serios. Norocul e de partea lui, strengarul ! Pe dumnezeul meu, la bursă a și început să se vorbească despre el.

Ultimele cuvinte ale lui Delft nu erau decît simple născociri, dar în vremea din urmă fratele doamnei Salomon nu pierdea nici un prilej de a face elogiul lui Per. De cînd își dăduse seama că Per se străduia să cîștige inima Jakobei, și nu a lui Nanny, avea o părere foarte bună despre el și căuta să-i sprijine pe cît posibil planurile îndrăznețe. Ura neîmpăcată pe care i-o purta lui Eybert avea darul să-i sporească eforturile. Deși încercase în repetate rînduri să-l ponegrească în ochii familiei pe pretendentul Jakobei, nu ajunsese la acest rezultat, și numai la gîndul că în sfîrșit îl va vedea umilit, i se aprindea în ochi lumina unei bucurii răutăcioase.

În timpul prînzului articolul din *Falken* fu adus din nou în discuție. Cel care deschise vorba despre el fu de data asta Ivan, care se întorsese din oraș cu imaginația înflăcărată de presupusa zarvă stîrnită de articol. În drum spre gară trecuse pe la redacția lui Dyhring, care, fără să-i pomenească numele, îi vorbise despre vizita unchiului său și-i dăduse să înțeleagă că sărise peste cal făcîndu-i acest serviciu, ceea ce-i dădea speranța că se va putea bizui la rîndul lui pe un contraserviciu din partea lui Ivan, dacă se va ivi prilejul.

— Momîile astea bătrîne încep să se teamă ! izbucni Ivan, plin de bucurie. Din capul locului vor să-l zdrobească pe Sidenius, reducînd presa la tăcere ! Dar n-o să le meargă... numai să prindă și el niței cheag ! Dumnezeule, ce-o să mai urle !

Philip și Lea Salomon nu răspunseră nimic. Ori de cîte ori se pomenea numele lui Per, Lea păstra o tăcere prudentă. Nici Jakobe nu spuse nimic, părînd foarte preocupată s-o ajute să mănînce pe una dintre surioarele mai mici, care ședea lîngă ea. Totuși, nu era nici atît de nepăsătoare, nici atît de indiferentă

[1] Urcarea cursului unor acțiuni (în limba franceză în original).

pe cît voia să pară. Ba chiar, auzindu-l pe frate-său vorbind despre amenințările îndreptate împotriva redacției ziarului *Falken*, o clipă sîngele i se urcase în obraji. Era incapabilă să audă pomenindu-se despre vreo silnicie sau o prigoană fără să se aprindă numaidecît. Totuși, laudele nemăsurate pe care Ivan le aducea prietenului său îi potoliră indignarea și, în cele din urmă, ascultă prorocirile lui de victorie cu un aer plictisit.

În timp ce-și beau cafeaua pe terasă, sosi și Eybert ; în aceeași clipă dispăru unchiul Heinrich, care obișnuia să spună cu răutate că nu poate respira „același aer cu acest mîncător de argint-viu". Nanny plecă și ea la gară peste puțin, în timp ce Ivan pornise imediat după masă, nerăbdător să afle dacă ziarele de seară aveau să pomenească ceva despre articolul din *Falken*.

Eybert închiriase pentru vară o locuință în apropiere de „Skovbakken" și era aproape zilnic oaspetele familiei Salomon. Era cît pe-aci să se lovească de Jakobe, care, auzind cîinii lătrînd, își zicea că trebuie să fie Per. De cînd citise articolul despre el, se aștepta să-l vadă. Nu-și putea închipui că va lăsa să treacă ziua fără să se înființeze în casa lor, purtînd pe cap cununa proaspătă de lauri, și gîndul acesta trezea dinainte în ea neplăcere și compătimire. Văzîndu-l pe Eybert, avu o surpriză plăcută și răspunse cu o strîngere de mînă neobișnuit de caldă la salutul lui. Era o perioadă în care speranțele acestui candidat tomnatic nu păreau de loc neîntemeiate. Jakobe îi dădea zilnic dovezi grăitoare că pentru ea logodna lor era un fapt aproape hotărît. De la un timp purta în deget un inel oriental, pe care Eybert i-l dăruise odată, cu prilejul zilei ei de naștere, și pe care pînă atunci nu voise să-l pună, iar cînd cele două fetițe ale lui Eybert veneau la „Skovbakken", o trimitea acasă pe guvernantă și stătea tot timpul cu ele în grădină.

Coborîră împreună spre malul mării și se plimbară încolo și încoace, vorbind, pe aleea paralelă cu cheiul. Așa cum se întîmpla de cele mai multe ori cînd erau numai ei, începură să discute politică. De rîndul acesta vorbiră despre cuceririle coloniale ale marilor puteri și despre pregătirile de război legate de aceste cuceriri. Eybert nădăjduia că danezii vor fi și în viitor destul de înțelepți ca să se abțină de la o politică atît de aventuristă. El, ca om de stat, aparținea curentului moderat. Se simțea mîndru că este un exponent al prudenței în politica daneză și, în ciuda rangului său în societate și a faptului că era un om de lume, se simțea în chip firesc atras de concepția unei democrații largi, liberale și țărănești, care fusese totdeauna expresia spiritului de prevedere al națiunii. Dar cînd vorbea cu

Jakobe, Eybert obișnuia să dea frazelor un avînt mai revoluționar, mai îndrăzneț, ca să arunce o punte peste deosebirile dintre firile lor. Căci Jakobe, care trăda în toate domeniile o preferință pentru punctele de vedere extremiste, era de părere că ar fi o mare greșeală ca Danemarca să renunțe la orice întrecere cu marile puteri comerciale și industriale și să nu caute să-și asigure din vreme piețe de desfacere și vaduri comerciale în țările depărtate, care se bucurau de mari perspective de viitor.

„O țărișoară ca Danemarca, îi plăcea ei să spună, e o nerozie în sine. O țară mică și săracă nu se poate menține multă vreme." Jakobe dorea înființarea unui partid politic danez în stare să convingă poporul că un stat mic nu-și poate întări existența și nu-și poate cuceri respectul statelor mari decît prin bogăție, prin belșug.

Între timp, începuse să plouă mărunt. În amurg, cerul se posomorî de tot și fură nevoiți să intre în casă. În sala ce dădea spre grădină se aprinseră cîteva lămpi. La rugămintea doamnei Salomon, Eybert se așează la pian și cîntă cîteva *Lieder ohne Worte* [1], care-i plăceau atît de mult. Printre numeroasele sale însușiri, Eybert număra și dragostea de muzică. Cînta bine, foarte corect și cu multă simțire.

În seara aceea interpretă cu atîta sensibilitate textul, încît oricine îi putea ghici intențiile.

În acest timp, Jakobe rămăsese în pragul ușii deschise spre grădină, rezemîndu-și umărul de canatul ei și privind cum ploua cu găleata. Nu gusta muzica și nu era atentă cînd se cînta ceva. Declarația insinuantă de dragoste pe care Eybert i-o strecura în urechi era zadarnică. Jakobe tocmai își spunea că Per nu dăduse pe la ei, ceea ce însemna că fusese nedreaptă cu el. Se simțea deci oarecum rușinată. Elogiile rostite în ziua aceea la adresa lui n-o lăsaseră cu totul indiferentă. Se întreba dacă nu cumva îl apreciase greșit și-și spunea că poate tocmai de aceea îi judecase cu prea multă asprime firea deosebită. Poate că era în adevăr o natură puternică și poate că, odată și odată, avea să dărîme barierele ridicate în calea lui și să pornească la luptă. În orice caz, părea să aibă darul de a-și cîștiga tovarăși de luptă, dar pe care-l au oamenii meniți a conduce pe alții. Și cînd se gîndea că-l legase pînă și pe unchiul Heinrich la carul triumfal ! De fapt, nici ea nu ignora cu desăvîrșire puterea ciudată care țîșnea din ochii lui, luminoși și reci ca apa mării. Nici curajul nu-i lipsea.

[1] *Cîntece fără cuvinte* : ciclu de romanțe ale compozitorului Felix Mendelssohn-Bartholdy (în limba germană în original).

Nu izbutea să uite duminica aceea în care înotase cu atîta îndrăzneală încît băgase groaza în toți. Jakobe se afla atunci din întîmplare în dreptul aceleiași uși în pragul căreia stătea azi. Privea spre apă și-l auzise bălăcindu-se și strigîndu-i pe Balling și pe alți domni care se scăldau lîngă o cabină ascunsă privirilor de vegetația grădinii. Deodată zărise capul întunecat al lui Per, departe, în valurile mării înfuriate. La început nici nu-și dădu seama că era cineva, și cu-atît mai puțin că era el. Abia cînd cei de lîngă cabină începură să strige după ajutor înțelese despre cine era vorba... Simțea încă și acum fiorul rece de groază care o străbătuse într-o clipă din creștet pînă-n tălpi.

Firește, și-i închipuise pe eroii viitorului plămădiți dintr-un aluat mai curat și mai fin. Visase o nouă aristocrație, o elită a cugetului, care să realizeze eliberarea omenirii prin dreptate și frumusețe. Dar poate că pentru moment era nevoie tocmai de mîini aspre și de umeri lați, poate că nu exista altă soluție decît distrugerea fără milă a unei societăți, ipocrită pînă la crimă, poate că era nevoie de o zi a judecății și a răzbunării, care să curețe omenirea prin sînge și prin foc.

Capitolul IX

În august Per își termină broșura și i-o citi prietenului său Ivan, care, deși nu pricepuse mare lucru, păli de uimire și-i ceru numaidecît încuviințarea de a o tipări pe cheltuiala lui.

Acum trebuia să se pregătească pentru îndelungata lui călătorie. Începuse de la o vreme să învețe limbi străine „după o metodă ușoară" și credea că va fi gata de plecare după cîteva săptămîni. Dar intenționa ca înainte de a pleca s-o ceară în căsătorie pe Jakobe și hotărî să-și pună planul în aplicare în ziua de 3 septembrie, care cădea într-o duminică. Croitorul îi făgăduise să-i termine pînă atunci unul dintre costumele noi, croite după moda englezească, adică mai largi, pentru că Jakobe spusese o dată, de față cu el și parcă dinadins, că preferă această croială celei franțuzești. La început se gîndise să aștepte apariția broșurii și a recenziilor din ziare. Dar fu cuprins de nerăbdare și vru să pună capăt neliniștii și încordării care-l încleștau în așteptarea răspunsului ce avea să-l dea Jakobe la cererea lui în căsătorie. Ajunse să nu mai poată dormi noaptea. Toată liniștea lui atîrna de zarul acesta, pe

care se pregătea să-l arunce, și cînd într-o zi se întîlni la cafenea cu locotenentul Hansen-Iversen, care-i anunță, din sursă sigură, că logodna Jakobei cu Eybert era un fapt stabilit, Per roși pînă-n vîrful urechilor.

În ziua hotărîtă — era o zi luminoasă, cu soare mult, și prin gări lumea mișuna ca furnicile — Per porni de acasă de dimineață, sperînd să găsească un prilej de a vorbi cu Jakobe între patru ochi înainte de sosirea numeroșilor musafiri de duminică.

Din capul locului își dădu seama că n-avusese noroc și alesese o zi foarte nepotrivită. Ajunse la „Skovbakken" pe la ora 2 și găsi casa plină de străini. Era ziua de naștere a Rosaliei, una dintre surorile Salomon, a treia ca vîrstă, care împlinea 15 ani. Rude de sex feminin și o ceată de fete tinere, prietenele sărbătoritei, se adăugau altor cunoscuți veniți să-și prezinte urările. Printre cei din urmă se afla și Balling, lipitoare literară, care, după ce-și încercase în zadar norocul pe lîngă Nanny, se fixase acum la Rosalia, dornic să împartă cu ea gloria literară la care se aștepta.

Printre musafiri se afla un bărbat pe care Per îl întîlnise și altă dată în casa Salomon. Era Israel, un profesor între două vîrste dintre cei plătiți cu ora, burlac și înrudit cu Philip Salomon, un om mic de stat, stîngaci, prost îmbrăcat, cu mișcări timide și nervoase. Își ținea totdeauna mîinile vîrîte în mînecile hainei și-și sucea cînd într-o parte, cînd într-alta capul aproape chel și gîtul lung de pasăre, de parcă i-ar fi fost veșnic frică să nu stea în calea cuiva. Cine nu-l auzea vorbind (și de obicei prefera să tacă și să asculte ce spun alții) n-ar fi crezut că are în față pe Aron Israel, care se bucura în anumite cercuri de o faimă egală aproape cu a doctorului Nathan însuși. Era un erudit tăcut, cu vaste cunoștințe în cele mai variate domenii. Totuși, cînd i se pomenea numele, nimeni nu se gîndea în primul rînd la cultura lui. Însușirea lui cea mai prețioasă era o dezinteresare excepțională, o lepădare de sine cu adevărat sublimă, așa cum se întîlnește uneori la evrei. În zadar i se oferiseră posturi de mare cinste la universitate. Israel refuzase pînă și un loc de suplinitor, de teamă să nu ia locul cuiva. Avea oarecare avere, dar trăia extrem de modest și de retras, dăruind pe ascuns sume mari de bani multor studenți săraci care voiau să învețe. Locuia împreună cu două surori mai vîrstnice, necăsătorite ca și el, într-o locuință veche de pe Svaertegade, și odăița lui scundă, cu pereții acoperiți de rafturi cu cărți din tavan pînă-n podea,

era un loc de întîlnire pentru foştii lui elevi şi alţi tineri discipoli care-i cereau sfatul, împrumutau cărţi şi abuzau fără nici un scrupul de bunăvoinţa lui.

Totuşi, Israel nu dădea dovadă de o prea mare originalitate nici ca om de ştiinţă, nici ca pedagog. Numai cei care apreciau oamenii după caracter erau în stare să-l compare cu firea de revoluţionar a doctorului Nathan. Israel îl preţuia mult pe omul acesta, despre care se vorbea atîta, şi intervenea adesea cu pasiune pentru a-i lua apărarea. Căci poziţia doctorului Nathan era criticată adesea cu josnicie pînă şi în cercurile evreieşti, uneori din teamă, alteori din invidie, şi în părerile lor oamenii se legau de micile slăbiciuni — comice, desigur, care pot fi remarcate atît de des la o mare personalitate — după cum bufonii care duc trena mantiei regeşti sună din clopoţei.

Per fusese dezamăgit de înfăţişarea umilă a domnului Israel. De altfel, cum îi era cu neputinţă să-şi dea seama cît de preţios e acest om, se purtase totdeauna cu mult dispreţ faţă de el, ceea ce nu-l împiedicase pe acesta să-i arate înţelegere şi să-l asculte cu atenţie ori de cîte ori, după masă, limba lui Per se dezlega şi începea să-şi dezvolte, în obişnuitele fraze pompoase, ce păreau rostite de un conferenţiar, planurile de viitor.

Aşa cum mai procedase şi altă dată, puţin după intrarea lui Per în odaie, Aron Israel se apropie binişor de el şi se interesă de lucrările sale.

Jakobe nu apăruse încă. Rămăsese în camera ei şi nu se arătă decît abia după plecarea celor mai mulţi dintre oaspeţi. Nu voise să înfrunte priviri iscoditoare, sau poate chiar întrebări indiscrete din partea celor care aşteptau logodna ei cu Eybert, cu atît mai mult cu cît cuvîntul hotărîtor nu fusese încă rostit. Ea singură îl împiedicase pe Eybert să-i pună întrebarea decisivă. Dorea să amîne hotărîrea pînă după plecarea lui Per, fiindcă trebuise să recunoască, spre ruşinea ei, că băiatul acesta o preocupa de la o vreme mai mult decît se cuvenea în clipa în care era pe cale să se dăruiască altuia. În ultimele nopţi de insomnie fusese nevoită să facă un efort ca să şi-l gonească din minte. Totuşi, Jakobe era convinsă că, îndată după plecarea lui, stăpînirea umilitoare pe care o pusese asupra închipuirii ei va lua sfîrşit. Cînd îl văzu în haine noi, se dădu involuntar la o parte. Căutătura pătrunzătoare, încordată, cercetătoare cu care o privi o făcu numaidecît să presimtă pentru ce venise. Îl ocoli, deci, la început, dar

cînd își dădu seama că nu va putea evita cererea lui, și cum dorea și ea să pună capăt acestei tensiuni insuportabile, își spuse că era mai bine să grăbească deznodămîntul decît să-l amîne.

În consecință, Jakobe coborî singură în grădină și începu să se plimbe pe o potecă de lîngă casă, sigură fiind că Per o va căuta și vor avea prilejul cel mai bun să stea de vorbă fără martori. Așa s-a și întîmplat. Peste puțin, auzi pași grăbiți pe una din potecile lăturalnice. În clipa aceea fata simți că o cuprinde amețeala. Se opri, vrînd parcă să se refugieze îndărătul unui vas mare de piatră, cocoțat pe un soclu acoperit de iederă ; îi tremurau mîinile și, pe măsură ce pașii se apropiau, inima îi zvîcnea tot mai violent, astfel că petele de umbră pe care soarele le arunca pe pietriș îi jucau în fața ochilor. Deodată îl auzi foarte aproape, chiar îndărătul ei, și atunci se întoarse brusc spre el.

— Ce vrei de la mine ? întrebă ea, aproape strigînd, ca și cînd nu s-ar fi așteptat să-l vadă. De ce mă urmărești ?

Per se descoperi respectuos și-i ceru voie să stea o clipă de vorbă cu ea.

— Arătați foarte obosită, domnișoară ! N-ar fi mai bine să luați loc ?

Și făcu semn spre banca de la picioarele vasului de piatră, cu speteaza îndreptată spre soclul vasului.

Jakobe, care, în adevăr, abia se mai ținea pe picioare, trebui să se așeze.

Per se așeză și el, plin de respect, la oarecare depărtare. După două minute îi ceru mîna.

Îi spuse ceea ce știa că trebuie să se spună într-o astfel de împrejurare, apoi adăugă :

— Vă rog să fiți sigură de un lucru, domnișoară : nu v-aș fi spus nimic din ce-ați auzit dacă mi-ar fi fost posibil să tac. Să nu credeți că e vorba de o dragoste trecătoare, de vacanță... lucru pe care vi l-ați putea închipui dat fiind că nu e mult de cînd am avut fericirea să vă cunosc. Dar, oricît ar fi de scurt acest răstimp, a însemnat pentru mine foarte mult și în multe privințe. V-am spus adineauri că, din ziua cînd am pășit pentru întîia oară pragul casei părinților dumneavoastră și v-am văzut, pentru mine a început o viață nouă. Domnișoară Jakobe ! Se spune despre mine că nu sînt lipsit de calități, și lucrul acesta îl cred și eu ! Îmi închipui chiar că țara are mare nevoie de un om ca mine. Dar simt totodată că fără dumneavoastră nu voi putea niciodată să ating

cu adevărat țelul ce mi-am ales... Sînt perfect conștient că și pînă acum ați avut o influență hotărîtoare asupra formării mele. Răspunsul pe care mi-l veți da e decisiv nu numai pentru fericirea mea personală, ci pentru tot viitorul, pentru toată bunăstarea mea.

Jakobe îl lăsă să spună tot ce avea de spus. Nu fusese în stare să-l întrerupă și trebuia să recunoască în sinea ei că tăcuse fiindcă simțise nevoia greu de mărturisit de a asculta cuvinte de dragoste. De altfel, mai era în glasul lui ceva care o făcuse să se simtă slabă. Glasul acesta puternic, bărbătesc, o copleșea, o amorțea. Deși Per fusese destul de imprudent rostind ultima frază și vorbise mai deschis decît ar fi crezut, Jakobe nu băgă de seamă că, de fapt, tînărul se gîndea mai mult la sine decît la ea. Neliniștit de tăcerea și de chipul ei întunecat, Per continuă :

— Îmi dau foarte bine seama cît de îndrăzneț sînt vorbindu-vă astfel. Dumneavoastră sînteți o femeie rîvnită, frumoasă, inteligentă, bogată, eu nu sînt decît un biet inginer obscur, care nu vă poate oferi deocamdată nimic în afara nădejdilor lui de viitor. Nici nu vă cer un răspuns definitiv. Vă rog numai să-mi dați o rază de speranță, o făgăduială cît de vagă, cu care să pot pleca în lume. Domnișoară Jakobe, aveți încredere în mine ! Sînt gata la orice... sînt gata de orice faptă care mi-ar ajuta să obțin consimțămîntul dumneavoastră.

Per își pregătise în cele mai mici amănunte prima parte a cuvîntării, dar ultimele cuvinte le rostise la întîmplare, constrîns de tăcerea prelungită a fetei, care-i smulsese mărturisiri complete. Acum, însă, nu mai știa nici el ce să spună. Se înclină doar în fața ei, ca și cum ar fi vrut să-i spună că e pregătit să-și primească sentința. În cele din urmă, Jakobe se reculese și zise :

— Mai întîi trebuie să-ți mulțumesc pentru părerea bună pe care o ai despre mine. Sînt sigură, însă, că acorzi prea multă valoare sentimentelor ce-mi porți. În orice caz — continuă ea repede, tăindu-i vorba, fiindcă Per încercase să tăgăduiască — n-are nici un rost să mai vorbim despre astea, fiindcă, trebuie să-ți spun, sînt logodită.

— Va să zică, așa stau lucrurile... Cu Eybert, nu-i așa ?

— N-ai dreptul să-mi pui această întrebare, răspunse ea, apoi se ridică de pe bancă și plecă.

Per rămase locului ca paralizat și o urmări cu o privire rătăcită.

Doamna Salomon şedea pe terasă cu surorile lui Aron Israel, două fete mărunte, grase şi vesele, cu înfăţişare tipică de burgheze ; cînd Jakobe trecu pe lîngă ele, o strigară, dar fata se prefăcu a nu fi auzit şi urcă la ea în odaie. Îndată ce închise uşa, îşi scoase o mănuşă şi-şi apăsă obrazul cu dosul palmei, ca să vadă dacă arde. Pieptul i se zbătea şi genunchii îi tremurau. Cum i se întîmplase asta ?! Se simţea ca un om scăpat cu bine dintr-o primejdie de moarte. Cu o mişcare grăbită şi nestăpînită îşi scoase cealaltă mănuşă şi pălăria, pe care le zvîrli pe pat, parcă s-ar fi descotorosit de ceva murdar. Apoi se prăbuşi extenuată în jilţul ei.

Bine că totul se isprăvise şi că de-aci înainte n-avea să-l mai vadă. Ţinea ochii închişi şi-şi apăsa pieptul cu mîna. Ce nebuneşte îi bătea inima şi ce bine cunoştea bătăile astea ! Cîte ceasuri furtunoase, cîtă fericire amestecată cu suferinţă cunoscuse inima asta !

Încercă să-şi analizeze, ruşinată, tulburarea în faţa acelui străin care-i displăcea, dar amintirile o tulburară şi mai mult. Vru să alunge chipul lui Per şi se întoarse spre umbrele trecutului, lăsîndu-le să i se perinde în amintire, retrăind toate sentimentele pătimaşe pe care le încercase de la vîrsta de 13 ani, cînd simţise pentru prima oară, copilă încă, plăcerea aceea dureroasă în stînga pieptului, şi pînă la ultima dezamăgire, care-i zăvorîse inima, aşa cum se strînge pumn o mînă respinsă.

Auzi gongul anunţînd ora mesei. Sări în sus şi se uită la ceas. Da, trecuseră aproape două ore. Şi Eybert, care o aştepta, cu siguranţă, jos ! Îşi duse mîna la frunte şi se linişti. În acest timp nu se gîndise la el nici o clipă !

Musafirii de dimineaţă plecaseră de mult. Rămăseseră numai cîteva prietene ale sărbătoritei, Balling şi Aron Israel, cu surorile lui. Balling se învîrtea cu chica lui zburlită de leu în jurul Rosaliei, care ţopăia veselă în mijlocul camerei, la braţul lui Philip Salomon, gata să se ducă la masă şi să se aşeze la locul de onoare, alături de taică-său. Eybert tocmai sosise. Per se afla în celălalt capăt al odăii şi părea că stă de vorbă foarte liniştit cu Ivan.

Cînd dădu cu ochii de el, Jakobe fu cuprinsă de o amărăciune violentă. Îşi zise însă că rămăsese, poate, din dorinţa de a nu trezi bănuieli printr-o dispariţie neaşteptată, care ar fi dat prilej de bîrfeală. Oricît de penibil i-ar fi fost să se

afle în același loc cu el, în adîncul sufletului îi era recunoscătoare pentru tactul de care dăduse dovadă.

Cînd se așezară la masă, avu grijă să fie cît mai departe de el și se sili să se poarte ca și cînd nici n-ar fi fost de față. Observă totuși că, împotriva obiceiului, Per nici nu se atinse de carafele cu vin. Își umplu în repetate rînduri și în mod ostentativ paharul cu apă, în care turnă cîteva picături de vin numai ca să-i dea culoare. În cele din urmă, Jakobe se convinse că proceda astfel cu premeditare, că plănuia ceva și voia să se apere dinainte de bănuiala că ar fi fost amețit de băutură. O cuprinse dintr-o dată o teamă sălbatică... Ce-și pusese în gînd nebunul ăsta ?

Masa luă totuși sfîrșit fără să se fi întîmplat ceva, și oaspeții se răspîndiră prin grădină ; fetele își aprinseră țigarete, și domnii începură să fumeze țigări mari de foi, de culoare închisă, cu portretul lui Bismarck. Doamna Salomon, Eybert, Aron Israel și surorile sale se retraseră într-un pavilion de lemn, unde gazda în persoană le servi cafeaua. Jakobe îi urmă, cînd, pe neașteptate, silueta înaltă a lui Per se ivi în prag, acoperind intrarea. Era senin și zîmbitor, dar atitudinea lui vădea o notă de sfidare.

— Iartă-mă, domnule Sidenius, spuse doamna Salomon, care în ultima vreme avusese o purtare foarte fermă față de acest prieten enervant al fiului ei. Aici nu se fumează. Ivan trebuie să fie jos, pe țărm. O să vă trimitem îndată cafeaua acolo.

Per se trase tăcut înapoi, și Jakobe aruncă o privire mirată maică-si. Deși îi era recunoscătoare că-l îndepărtase, se simțea puțin jignită de tonul cu care îi vorbise. Oare doamna Salomon bănuia ceva ? Ar fi fost posibil, maică-sa avea o privire ageră. De altfel, Jakobe era hotărîtă să le vorbească părinților despre cererea în căsătorie a lui Per dacă el n-ar fi dovedit că are tact și ar fi continuat să le frecventeze casa. Era hotărîtă să evite cu orice preț o nouă întîlnire cu el. Închise o clipă ochii și-și sprijini de bîrnele pavilionului capul obosit, bucurîndu-se dinainte de liniștea pe care avea s-o recapete cînd va fi sigură că nu-l va mai vedea.

În clipa aceea auzi pe cineva pomenind numele lui Per. Aron Israel vorbea cu toată naivitatea despre articolul apărut cu două săptămîni înainte în *Falken* și-și manifesta entuziasmul față de „însemnătatea acestor planuri îndrăznețe și pline de fantezie pentru țară și pentru poporul danez".

— De bună seamă, nu sînt încă în stare să afirm... să apreciez... să știu în ce măsură planurile acestea pot căpăta o realizare practică, spunea omulețul acesta, care se bîlbîia și se împleticea în vorbă. Domnul Sidenius e categoric de părere că, dată fiind așezarea noastră geografică specială și... cum să spun... resursele noastre naturale, pînă acum... nefolosite... sau... mai curînd... neluate în seamă... avem condiții deosebite pentru a deveni o țară industrială importantă, mai ales în momentul cînd se vor perfecționa aceste mașini moderne de care vorbește... mașinile acelea pentru valuri, sau motoarele pentru vînt... sau nu mai știu cum le zice el. Și cum vă spuneam, nu îndrăznesc să emit o părere despre latura tehnică a problemei, mi se pare însă foarte ispititoare ideea... de a transforma acele puteri ale naturii pe care pînă acum le-am privit ca pe niște dușmani fiindcă ne distrugeau țara... vîntul de apus... mareele... mișcarea aerului în general... Să le transformi într-un adevărat izvor de bogăție... o putere nesecătuită, care să facă din ținuturile cele mai sărace ale țării un adevărat eldorado ! Toate acestea par aproape niște minunății de basm !

Vorbele sale treziră oarecare neliniște printre cei prezenți. Eybert zîmbea cu o ușoară enervare. Doamna Salomon oferi un nou rînd de cafele. Balling, care venise și el în pavilion, îl privea pe Israel cu compătimire. Pînă și cele două bătrîne domnișoare Israel aveau din ce în ce mai mult impresia că fratele lor se avîntase pe un teren nesigur. Cînd sfîrși ce avea de spus, se lăsă o tăcere care se prelungi un timp.

Eybert consideră că era de datoria lui să învioreze atmosfera.

— Da, dragul meu, de făuritori de basme n-am prea dus lipsă în Danemarca.

— Bravo ! răsună asemenea răgetului unui leu glasul lui Balling, a cărui cruzime se trezea îndată ce se aduceau laude cuiva.

Îmbărbătat de această aprobare, Eybert urmă :

— Din păcate, dorința de a zbura în văzduh ca gîștele-sălbatice a fost totdeauna un cusur al poporului nostru, și de bună seamă că patima asta ne-a costat scump, atît în domeniul comerțului, cît și în politică. Nathan a scris odată în necrologul unui cunoscut al său, mort într-un accident, o frază care rămîne un adevăr veșnic : „În țara asta oamenii se nasc, trăiesc, îmbătrînesc și mor ca niște visători".

Aron Israel își ciuguli puțin barbișonul subțire, apoi spuse pe un ton de parc-ar fi vrut să-și ceară scuze :

— Da... dar n-o fi și aici o superstiție la mijloc ? Vreau să spun... în general... oare strădaniile celor mai mulți dintre tinerii noștri nu rămîn mult prea aproape de pămînt ? În calitatea mea de dascăl, am prilejul să cunosc destul de bine tineretul, și mă surprinde cînd văd cît de rar se întîmplă să-și lase imaginația furată de lucruri situate în afara cadrului îngust al vieții de toate zilele. În nouă cazuri din zece, visurile lor de viitor nu depășesc un loc modest în societate, un post de primar, o carieră bănoasă de medic, sau o parohie plăcută, undeva la țară. Tocmai de aceea mi se pare că e interesant, că e ispititor să întîlnești un tînăr ca domnul Sidenius, care-și fixează un țel atît de înalt... atît de fantastic de vast, dacă vreți...

— Nu vreau să mă cert cu dumneata de dragul unui cuvînt, îl întrerupse Eybert pe un ton cam tăios, în timp ce doamna Salomon oferea un nou rînd de cafele, iar cele două domnișoare Israel încercau pe furiș, prin semne, să-l convingă pe fratele lor să nu continue. Am putea fi mai curînd numiți o nație de visători decît un popor înzestrat cu imaginație fantasmagorică. Din păcate, rezultatul e, oricum, același.

Aceste cuvinte fură întărite de Balling, care făcu un extras din citatele folosite de obicei :

— Da, sîntem o națiune nebuloasă, mințile noastre sînt lipsite de luciditate și voința noastră e slabă, spuse el fără să indice ghilimelele. În schimb, își roti cu putere ochii bovini.

Modest, Aron Israel așteptă din nou cîteva clipe ca să vadă dacă ceilalți vor să mai spună ceva, apoi adăugă :

— E atît de reprobabil ca un tînăr să viseze ? Vreau să spun... cei mai mari dintre oamenii noștri n-au fost valoroși tocmai pentru că visurile lor au fost măreț ? Există un singur om pe lumea asta care să fi realizat o faptă măreață fără să fi visat mai întîi la ea ? De fapt, realitatea este rodul imaginației noastre și...

— Ferească Domnul ! exclamă Eybert rîzînd. E cu totul altceva cînd nu te mulțumești să visezi, și treci la fapte. Atunci...

— Totuși, eu nu sînt sigur că-i chiar așa. În orice caz, pentru o personalitate nu există deosebire esențială de valori între aceste două lucruri. Vreau să spun... visul, ca și dorința, ca și speranța, despre care am putea spune că sînt tatăl și mama visului... nu conține, deci, visul urme ale unei puteri magice, datorită căreia personalitatea depășește hotarele fixate

de naştere, de educaţie, de datini, de ereditate şi de alte împrejurări întîmplătoare... reuşind astfel într-un fel... în aparenţă, cel puţin... să dărîme barierele ridicate de natură? Chiar dacă domnul Sidenius, de pildă, n-ar izbuti să-şi realizeze fanteziile sale temerare... ceea ce e, fără îndoială, foarte probabil... ele pot avea, totuşi, cea mai mare importanţă pentru dezvoltarea personalităţii sale... ceea ce... din punct de vedere ideal... trebuie să recunoaştem că e important.

— Scuzaţi, domnilor! îl întrerupse cu oarecare nervozitate doamna Salomon, care observase privirea încordată a Jakobei în timp ce-l asculta pe Israel. Să nu mi-o luaţi în nume de rău, dar era vorba să facem o plimbare. Trăsura aşteaptă la scară şi-l aud pe soţul meu pocnind din bici.

Aron Israel se fîstîci, toată lumea se ridică imediat şi porni. Jakobe porni şi ea, dar fiindcă mergea încet, rămase în urmă. După ce urcă scara largă de marmură şi ajunse pe terasa din faţa vilei, se opri o clipă, cu mîna pe balustradă, şi privi îngîndurată spre largul mării. Brecul aştepta în faţa scării de la intrare, iar Philip Salomon se cocoţase pe capră, avînd lîngă el doi copii dintre cei mijlocii. Pînă la urmă, Rosalia şi prietenele ei preferară să rămînă acasă şi să joace crochet, ceea ce-l hotărî pe Balling să facă la fel. Aron Israel şi unchiul Heinrich se scuzară şi ei că nu îndrăzneau să înfrunte răcoarea serii. Salomon întrebă unde e Nanny, dar nimeni nu putu s-o găsească; plecase îndată după prînz, fiindcă avea întîlnire cu Dyhring la gară. În felul acesta era loc destul şi pentru Per şi pentru Ivan în trăsură, ceea ce nu-i venea de loc la socoteală doamnei Salomon. Pînă în ultima clipă încercă să scape de ei, îndemnîndu-i să urmeze exemplul lui Balling şi să se arate curtenitori faţă de fete, dar Per se făcu a nu auzi şi se aşeză cu toată greutatea pe o latură a brecului.

Soarele era în amurg şi cerul arunca o lumină roşiatică asupra pădurii. Nu se simţea nici o adiere de vînt. Făcură o bucată de drum de-a lungul malului mării, apoi cîrmiră spre întunericul pădurii, unde Philip Salomon lăsă caii să meargă la pas pe aleea nisipoasă.

În trăsură conversaţia era foarte însufleţită. Mai ales Eybert era plin de vervă, în schimb Per nu scoase o vorbă. Şedea nemişcat şi ţeapăn, numai privirea îi rătăcea neliniştită, şi obrajii îşi schimbau mereu culoarea. Din clipa aceea a dimineţii cînd Jakobe îl părăsise în grădină şi după ce primul

şoc pe care i-l dăduse răspunsul ei slăbi, îşi repeta mereu în sine : „Încă nu mă dau bătut". Îşi clădise prea multe planuri pe această speranţă ca să poată renunţa atît de uşor la ele. I se părea că însăşi temelia întregii lui vieţi se va prăbuşi dacă norocul îl părăsea. Şi, totuşi, grija pentru viitorul lui trecu din ce în ce mai mult pe planul al doilea în cursul zilei şi nu rămase decît durerea şi dezamăgirea provocată de gîndul că Jakobe nu-l iubea. Nu-şi dăduse seama pînă atunci că femeia aceasta însemna atît de mult pentru el. Deşi recunoştea că nu era o frumuseţe în adevăratul înţeles al cuvîntului, gîndul că aparţine altuia îi era insuportabil. Egoismul şi vanitatea rănită îl aţîţaseră în cursul ultimelor ore, încît ajunsese să-şi închipuie că o iubea cu adevărat. Pentru întîia oară în viaţă i se părea că înţelege ce înseamnă să adori. Aşa cum o vedea în clipa aceea în faţa lui, cu chipul prelung şi palid încadrat de bucle negre, pe fundalul alcătuit de cerul purpuriu al amurgului şi de trunchiurile negre, solemne ale arborilor, îşi spuse că e o fiinţă sfîntă şi simţi că-şi iese din fire la gîndul că un individ ca Eybert, sau un altul, un domn oarecare, va pîngări femeia asta frumoasă şi mîndră, că nu el, ci un alt bărbat avea să aprindă flacăra voluptăţii pămînteşti în privirea sibilină a acestor doi ochi adînci şi negri ca tăciunele. Dar asta nu avea să se întîmple ! Strîngînd din dinţi, îşi repeta în sine că nu vrea să se dea bătut. Era timpul să pună la încercare lozinca lui, care suna : „Vreau". Să învingă, ori să moară ! De fapt, nu ştia încă ce putea să facă pentru a o constrînge pe Jakobe să-l prefere. Voia ca întîmplarea să hotărască, şi se lăsa orbeşte în voia inspiraţiei de moment.

Înfrînt, îi rămînea totuşi o consolare : în timpul prînzului, ca şi acum, în trăsură, i se păruse că desluşeşte în purtarea Jakobei oarecare indiferenţă faţă de amabilităţile domnului Eybert ; s-ar fi zis chiar uneori că se stăpîneşte ca să nu-şi piardă răbdarea la auzul tonului destul de familiar cu care acesta îşi îngăduia să-i vorbească. Per mai observă ceva. La marginea pădurii, lîngă o barieră roşie, care se deschise ca să le facă drum, o femeie sărmană vindea flori ; Eybert cumpără un buchet şi-l oferi fetei cu un compliment galant. Ea îl primi, fără să-i mulţumească însă, şi Per observă că-l ţine tot timpul în poală, fără să-l privească o singură dată.

Între timp ajunseră la Raadvad şi ieşiră din pădure. Merseră un timp pe şoseaua spre Lundtofte, apoi Philip Salomon

apucă la stînga pe un drum lăturalnic și porni spre casă prin cîmpia „Ermitajului" [1].

Se înserase. Prin șanțuri și pe deasupra micilor iazuri plutea o ceață albă. Pretutindeni era liniște. Pe întinsul nesfîrșit al cîmpiei nu se auzea decît o melodie cîntată pe mai multe voci de un grup care trecea prin pădure undeva, departe.

Caii începură să fornăie, și doamnele își adunară șalurile mai strîns în jurul trupului. Conversația, care lîncezise o clipă, se însufleți din nou cînd trăsura trecu pe lîngă o cireadă de cerbi, care păștea la marginea drumului. Bătrînele domnișoare Israel profitară de prilej ca să povestească despre un student suedez de la Lund care făcuse prinsoare să alerge după o ceată de cerbi și să prindă un anumit animal. După un ceas de goană nebună prin pădure, tînărul se prăbușise mort, cu inima plesnită.

— Credeți că povestea asta e adevărată, doamnelor? întrebă Eybert zîmbind. Îmi aduc aminte că am auzit-o cînd eram copil, dar mărturisesc că nici atunci n-am crezut că așa s-au petrecut lucrurile.

Domnișoarele Israel îl asigurară într-un glas că povestea era adevărată. O citiseră amîndouă pe atunci în ziarul *Dagen*.

— Cu tot respectul ce vă port, eu continui să mă îndoiesc, le necăji Eybert. Nici chiar un suedez trăsnit n-ar fi putut lua o hotărîre atît de nebunească și, în orice caz ar fi alergat o bucată de vreme, după care i-ar fi venit mintea la cap, înainte ca inima să-i plesnească.

Per, care se simțise vizat personal de această povestire, consideră că ultimele cuvinte ale lui Eybert aveau sensul unei mănuși aruncate, așa că începu să vorbească:

— Găsesc că povestirea e foarte verosimilă, spuse el.

Cuvintele stîrniră oarecare surprindere, dată fiind tăcerea lui prelungită de pînă atunci și tonul de sfidare cu care le rostise.

— Va să zică, ești și dumneata de partea celor care cred, domnule Sidenius, spuse Eybert.

— După mine, răspunse Per, un om care are cîtuși de puțină stimă față de el însuși, duce totdeauna la bun sfîrșit ceea ce și-a pus în gînd să facă, oricît de scump l-ar costa!

Spunînd aceste ultime cuvinte, căută cu privirea ochii Jakobei, care și-i întoarse imediat în altă direcție.

[1] Parc, rezervație naturală pentru cerbi, capre etc.

— Vorbele dumitale sună foarte frumos şi mai ales foarte bărbăteşte, răspunse Eybert, privind zîmbitor spre femei. Nu putem tăgădui, totuşi, că natura e neîndurătoare şi a ridicat limite pe care e nevoită să le respecte şi voinţa cea mai dîrză. Bunul Dumnezeu i-a înzestrat pe cerbi, animale graţioase şi gustoase în acelaşi timp, cu patru picioare lungi, bune de fugă, pe cînd noi, oamenii, trebuie să ne mulţumim cu o pereche de bulumaci, care, incontestabil, se potrivesc mai bine unui mers mai domol.

— În cazul de faţă nu-i vorba numai de viteză, ci de stăruinţă, calitate căreia i se datoreşte realizarea tuturor minunilor vremii noastre. Aşa cum spune o zicală, domnule fabricant, „cine rîde la urmă rîde mai bine" !

Eybert ridică din sprîncene ; începuse să priceapă ameninţarea ce se ascundea îndărătul acestor vorbe. Se întoarse, cu o privire plină de compătimire, şi nu răspunse.

— De altfel, reluă el, adresîndu-se din nou doamnelor, îmi amintesc acum că şi mie mi-a fost dat în tinereţe să fiu martorul unei întîmplări care aminteşte oarecum de povestea studentului suedez, cu toate că sfîrşitul e mult mai puţin tragic. Îmi aduc aminte că mă întorceam cu cîţiva prieteni dintr-o plimbare prin pădure. Închiriasem o trăsură la Klampenborg, ca să ne ducă acasă de-a lungul Strandvejului, şi unul dintre prietenii mei propuse o prinsoare. Voia să alerge ultima jumătate de milă [1] şi s-a angajat să ajungă la Copenhaga o dată cu noi, oricît de repede am fi mînat caii. Bineînţeles că am primit rămăşagul, şi cînd am ajuns la Konstantia, omul s-a dat jos din trăsură şi a început să alerge. Aveam o pereche de cai cu nişte picioare ţepene, aşa că întrecerea în sine nu era chiar nebunească. Dar chiar după cinci minute de alergare, prietenul meu gîfîia de parc-ar fi avut nişte foale în piept, şi după alte cinci minute se opri, declarînd cu solemnitate că nu mai voia să alerge pentru că-i era milă de cai. După care, foarte mişcat de propria lui mărinimie şi făcînd diferite consideraţiuni privitoare la imoralitatea maltratării fiinţelor necuvîntătoare, se urcă iar în trăsură.

Povestea lui Eybert avu succes. Cucoanele bătrîne izbucniră în rîs, iar Philip Salomon se întoarse pe capră şi spuse :

— Dacă omul acesta mai e în viaţă, în calitatea mea de membru în consiliul de conducere al Societăţii pentru protec-

[1] Mila daneză e egală cu 4 kilometri.

ția animalelor, sînt gata să-l propun pentru o diplomă de onoare.

Per simțea că-l trec sudori reci de furie ; cu toate că Jakobe nu împărtășise veselia celorlalți, succesul rivalului său îl făcea să sufere și se frămînta întrebîndu-se cum să se răzbune.

După ce rîsetele bătrînelor domnișoare Israel conteniră, Per spuse :

— Domnule fabricant, vă compătimesc că ați pierdut la o vîrstă atît de tînără încrederea în puterea voinței. Îngăduiți-mi să vă întreb dacă ar avea sorți de izbîndă cineva care ar dori să v-o redea însărcinîndu-se să infirme spusele prietenului dumneavoastră din tinerețe ?

Eybert ridică din nou sprîncenele lui blonde.

— Ce ați spus ? N-am înțeles.

— V-am întrebat dacă v-ați recăpăta încrederea în puterea voinței văzînd că cineva infirmă cuvintele prietenului dumneavoastră din tinerețe. Pentru că mi-aș asuma eu această sarcină, și cu multă plăcere. Ba chiar m-aș executa imediat, pe loc.

Fără să mai aștepte un răspuns, Per sări peste marginea brecului și începu să alerge alături.

Philip Salomon opri caii și zise cu glas destul de hotărît :

— Domnule Sidenius, vă rog să vă urcați în trăsură.

Dar Per strigă vesel :

— Domnule Salomon, vă asigur că e pur și simplu o binefacere să-ți mai dezmorțești puțin picioarele. Și apoi gîndiți-vă ce mult înseamnă ceea ce fac eu acum ! Nimeni nu poate să prevadă ce urmări ar avea pentru Dumnezeu, pentru țară și pentru rege faptul că deputatul de Holbaek și-ar recăpăta încrederea în puterea voinței ! Cît privește inima mea, nu vă faceți nici un fel de griji, va rezista !

— Oricum, domnule Sidenius, spuse Philip Salomon pe un ton aproape poruncitor, nu vă pot îngădui să alergați așa pe lîngă trăsură !

— Aveți dreptate. De fapt, e mai bine s-o iau înainte !

Și înfundîndu-și pălăria în cap, Per porni într-o goană nebună. Deși Philip Salomon dăduse numaidecît bice cailor, ca să-l ajungă din urmă, după cîteva minute se făcu nevăzut, dispăruse în ceață.

— Asta-i prea de tot ! mormăi Philip Salomon, roșu ca racul de supărare, și mai dădu o dată bice cailor.

Doamna Salomon interveni zicînd :

— Cred că nu-i nevoie să oboseşti caii. Probabil că domnul Sidenius nu s-a simţit bine în mijlocul nostru şi a căutat în felul său un pretext să ne părăsească. De altfel, dacă o ia direct prin pădure, ajunge numaidecît la gară.

Explicaţia părea destul de firească, fiindcă Per rămînea invizibil, deşi caii înaintau cu aceeaşi viteză. Pe de altă parte, era cu neputinţă s-o fi apucat pe un drum ocolit, fiindcă păstrau mereu direcţia casei, şi gardul care înconjura parcul „Dyrehaven" [1] excludea posibilitatea unei alte căi.

Purtarea lui Per le uimise pe domnişoarele Israel, care nu se putură stăpîni să strecoare la urechea doamnei Salomon o remarcă privitoare la proasta-creştere de care dădea dovadă. Pînă şi Ivan găsi că ieşirea lui Per era foarte nepotrivită, iar Eybert îşi îngădui să zîmbească şi să comenteze cu oarecare îndrăzneală cauza posibilă a „dispariţiei" lui subite.

Jakobe privea în tăcere luna, roşie ca sîngele, care răsărea în clipa aceea deasupra coastei suedeze. S-ar fi zis că tot ceea ce se petrecuse în jurul ei nu-i făcuse nici o impresie. Totuşi, se simţea înjosită şi, în acelaşi timp, avea o ciudată senzaţie de uşurare, care o făcea să-şi stăpînească greu rîsul. Cu toate că purtarea lui Per o amărîse, după ce-şi dădu însă seama că avea sensul realizării premeditate a unui plan, fu mişcată în sinea ei de această răbufnire nestăvilită a patimii unui bărbat. Şi, iată, „forţa naturii" se descărcase acum sub forma unei pozne prosteşti de copil !

Între timp ajunseseră la Springforbi şi cotiră din nou pe şoseaua care mergea de-a lungul coastei. Aici, în vecinătatea mării, aerul era mai proaspăt. Ceaţa se risipise, roiuri uriaşe de ţînţari bîzîiau pe lîngă capetele cailor. Ajunseseră aproape de casă, cînd Philip Salomon opri brusc trăsura.

— Ce să fie asta ? Femeia aceea, care vine spre noi, nu e Louise ? Să ştii că s-a întîmplat ceva.

În adevăr, o slujnică a casei Salomon venea în fugă spre ei pe şosea. Philip Salomon îi strigă de departe :

— Ce este ? S-a întîmplat ceva ?

— Da, s-a întîmplat... s-a întîmplat... bîigui fata gîfîind. E vorba de domnul Sidenius.

— A ajuns acasă ? întrebară într-un glas trei-patru voci.

— Da, şi i s-a întîmplat ceva. M-au trimis repede după doctor.

[1] Rezervaţie pentru animale.

— Doamne, dar ce-a pățit ? întrebă Ivan, palid ca ceară.

— Nu știu... domnul Sidenius a leșinat. Domnul Dyhring i-a dat cîteva picături din ale domnișoarei, dar nu cred că s-a trezit.

Philip Salomon tăcu, își mușcă buzele groase de negru și pocni din bici peste capetele cailor. Pălise și el. Toți erau tăcuți și palizi, în timp ce trăsura porni spre casă cu iuțeala vîntului.

În drum fură întîmpinați de un grup de fete speriate. Și cînd opriră în fața peronului, fură primiți de Aron Israel, de Balling și de Nanny. O clipă după aceea se ivi și Dyhring, urmat de Per în persoană. Fața îi era încă palidă și cămașa desfăcută la piept, dar zîmbetul lui larg era menit să arate tuturor că e vesel și mulțumit.

— Ați văzut, domnule fabricant, că m-am ținut de cuvînt ? strigă el cu glas triumfător, mai înainte chiar ca trăsura să se fi oprit.

— Ați pus rămășag ? izbucniră fetele într-un glas, strîngîndu-se în jurul trăsurii.

— Și care era rămășagul, dacă-mi dați voie să întreb ? spuse Nanny, care rămăsese deoparte pe ultima treaptă a scării, în timp ce ochii ei iscoditori se plimbau de la Eybert la Jakobe și înapoi cu o privire bănuitoare.

Ivan sări numaidecît din trăsură cu o figură îngrijorată și-l apucă pe Per de braț.

— Dumnezeule ! spuse el. Ți-a fost rău, Sidenius ?

— Aș ! N-am avut nimic, numai puțină ameteală. Am făcut o prostie, văd că nu trebuia să mă grăbesc atît.

Ceilalți coborîră și ei în tăcere din trăsură. Philip Salomon se mulțumi să-i spună grăjdarului, în timp ce-i arunca hățurile cu un aer supărat :

— Spuneți-i lui Kristian să dea fuga după Louise. Am întîlnit-o pe drum. Să-i spună să nu-l mai deranjeze pe doctor.

Cîteva minute după aceea toată lumea se afla adunată în sala de intrare, cufundată în semiobscuritate. Tinerii discutau evenimentul cu glas tare și cu veselia irezistibilă care de obicei urmează unei îngrijorări serioase. Ivan conducea conversația. Fusese cuprins brusc de o admirație nebună pentru fapta lui Per și le ceru lui Nanny și lui Dyhring să-i povestească de cîteva ori cum se întorseseră din pădure, cum îl găsiseră pe treptele scării fără grai și cum, puțin după aceea, leșinase în salon.

Eybert se oprise sub panoplie şi o ajuta pe Jakobe să-şi scoată haina. Cu mişcări nesigure, îi luă capa de blană de pe umerii care tremurau încă, în timp ce ochii lui o priveau bănuitori.

— Cred că m-a răzbit frigul pe drum, zise ea, ca să-şi explice tremurul nervos şi nestăpînit, apoi îndată urcă scara, îndreptîndu-se spre camera ei.

Deşi rîdea şi vorbea tare, ca şi cînd nici nu s-ar fi gîndit la ea, Per nu o pierduse o clipă din ochi. În starea indescriptibilă de agitaţie în care se afla, îşi jurase că va vorbi cu ea chiar în seara aceea şi chiar dacă ar fi trebuit să pătrundă în camera ei prin balconul din faţa ferestrei. În clipa aceea, dînd cu ochii de buchetul lui Eybert, pe care Jakobe îl pusese pe pervazul geamului şi de care uitase apoi, Per îl înşfăcă, hotărît să profite imediat de acest prilej ca să se apropie de ea.

— Domnişoară Jakobe ! Florile dumneavoastră ! strigă el.

Urcă scara din cîteva salturi, cu buchetul în mînă, dar nu ajunse pînă sus. Jakobe atinsese tocmai ultima treaptă, de unde întinse mîna după buchet, fără să se întoarcă şi fără să-i mulţumească măcar.

Dar în loc să i-l dea, Per o apucă strîns de mînă şi, după ce se asigură că nu era nimeni pe culoar, deasupra lor, i-o sărută cu patimă. Jakobe se prăbuşi în genunchi, incapabilă să-şi retragă mîna. Dîndu-şi seama de asta, Per fu într-o clipă lîngă ea şi o cuprinse în braţe.

— Mă iubeşti ? şopti el. Nu-i aşa că mă iubeşti ? Vrei să fii a mea ?

Jakobe era extenuată. Strînsă în braţele lui, fu străbătută de un fior de voluptate şi, fără să vrea, îşi întinse mîinile spre mîinile lui.

— Vrei să fii a mea ? repetă el. Vrei cu adevărat ?

— Da, da... şopti ea, înnebunită de mirosul de sudoare pe care-l răspîndea trupul lui Per, înfierbîntat încă, şi-şi lăsă capul pe umărul lui.

— Am să vin iar mîine dimineaţă... o să vorbim mai pe îndelete...

O strînse iar în braţe, apoi coborî scara din cîteva salturi, se alătură grupurilor din sală şi rămase în picioare în mijlocul celorlalţi.

Toată această scenă nu durase mai mult de o jumătate de minut. Din clipa în care fusese sigur de izbîndă, Per îşi

recăpătase cu desăvîrșire stăpînirea de sine. Vorbea într-una, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, și îi urmă pe ceilalți oaspeți în seră, unde se servea ceaiul.

Abia cu încetul se făcură simțite efectele încordării grozave la care fusese supus. Acum, cînd reușise saltul acela mortal, aproape că nu mai înțelegea cum îndrăznise să-l încerce. Cînd se uita în urmă, i se făcea negru înaintea ochilor, iar dacă își arunca privirea spre viitor, îl cuprindea iar amețeala. Mai că nu-i venea a crede că se întîmplase cu adevărat. Era cu putință ca de-aci înainte și pentru totdeauna să fi scăpat de grijile materiale, era cu putință ca el, Per Sidenius, băiat sărac de pastor, să se înfrupte din averea unui milionar ? Da, era adevărul adevărat ! Bagheta magică se afla în mîna lui ! Lumea se deschidea în fața sa în toată splendoarea ei de basm !

Deși Per izbutise perfect să-și ascundă agitația, unii dintre cei de față, și mai ales cei vîrstnici, simțiseră că acolo sus, pe scară, se întîmplase ceva decisiv. Absența Jakobei nu făcea decît să întărească presupunerea. De aceea atmosfera devenea din ce în ce mai apăsătoare, ajungînd în cele din urmă de-a dreptul de nesuportat. Eybert, care se plimba tăcut încoace și încolo, cu fața palidă, cenușie, se apropie de cîteva ori de Per, neliniștindu-l. Numai Balling își păstrase totala lipsă de înțelegere și vorbea cu glas ridicat despre literatură, în nădejdea că va fi rugat să amuze societatea citind ceva din lucrările sale.

În sfîrșit, fata din casă apăru, aducînd știrea mult așteptată că trăsura era la scară, și toată lumea se ridică să plece. Numai Eybert, care nu se întorcea la Copenhaga, mai zăbovi puțin, în speranța că Jakobe va coborî acum, după ce se făcuse liniște, dar după ce așteptă zadarnic cîteva minute, se ridică și el și-și luă rămas bun.

Rămînînd, în sfîrșit, singură cu soțul ei, doamna Salomon întrebă :

— Ce ai de zis, Philip ?

— Cred că ai dreptate, Lea. Nu mai merge așa. Băiatul ăsta n-are pic de minte.

— Ți-am spus-o de mult.

— Mîine am să vorbesc cu Ivan, neapărat. Trebuie să-l fac să înțeleagă că e cu neputință să-l mai primim în casă pe Sidenius !

— Mă tem să nu fie prea tîrziu ! Te-ai uitat cu atenție la Jakobe ?

Îndată după plecarea trăsurii, Nanny urcă scara spre camera ei. Se furișă pînă la ușa Jakobei ca să asculte, nu auzi nici un zgomot, și privind pe gaura cheii, văzu că lumina nu era aprinsă în odaie, de unde trase concluzia că soră-sa se culcase, și se îndreptă dezamăgită spre camera ei.

Dar Jakobe nu se culcase. Deschisese ușa balconului și stătea afară, în bătaia lunii, urmărind cu urechea zgomotul trăsurii care-l ducea pe Per. În ultima jumătate de ceas fața ei îmbătrînise, trăsăturile se întunecaseră și se urîțiseră. Rămase neclintită, ca o stană de piatră, în balcon pînă ce uruitul trăsurii se stinse cu desăvîrșire în pădure. Apoi intră în odaie și închise ușa după ea. Se plimbă de cîteva ori încoace și încolo, pe urmă se așeză în șezlong, cu fața ascunsă în palme.

Rămase mult timp așa, rușinată și pradă celei mai adînci deznădejdi. Va să zică, acesta fusese sfîrșitul ! Aici ajunsese, după toată rezerva de pînă atunci, realizată cu atîta greutate. Visul ei de fată — ivirea unui erou care avea s-o iubească — se înfăptuia într-un fel atît de rușinos, ca o caricatură.

Jakobe nu încerca să-și ascundă sentimentele care o aruncaseră în brațele lui Per și nu încerca nici să se amăgească, silindu-se să creadă că va fi în stare să se smulgă din rătăcirea simțurilor.

Își dădea perfect seama că era în puterea lui, și faptul că se dăruise din slăbiciune — dacă ar fi fost nevoită să recunoască acest adevăr — ar fi sfîrșit prin a o umili cu desăvîrșire. Pentru ea nu mai exista scăpare, soarta ei era pecetluită. Cu toate că apropierea dintre ei nu durase decît un minut, totuși se odihnise în brațele lui, buzele lor se apropiaseră, și în timp ce Per o îmbrățișa, fusese străbătută de un fior prevestitor al extazului iubirii. De pe acum era pe jumătate a lui.

Cineva bătu slab în ușă. Nanny o întredeschise și-și vîrî capul în odaie.

— Scuză-mă, te rog ! Stai și visezi la lună ?

— Ce dorești ?

— Scuză-mă... Te-am auzit și mi-am dat seama că nu te-ai culcat încă. Poți să-mi împrumuți cîteva ace de păr ?

— Vezi dacă găsești...

Nanny era în cămașă de noapte. Lunecă pe podea cu pași de pisică pînă la comoda soră-si și începu să caute într-un sertar. Deodată se întoarse și se așeză pe marginea sertarului pe jumătate tras. Lumina lunii cădea drept pe ea, străbătea prin țesătura subțire a cămășii de noapte și-i desena formele.

Cu o mișcare insinuantă, își plecă înainte bustul și rosti cu oarecare îngrijorare în glas :

— Pot să te întreb dacă... dacă e cazul să te felicit ?

Jakobe se ghemui, străbătută de un fior.

— Ce vrei să spui ?

— A, scuză-mă... Poate că deocamdată vrei să ții secret. În cazul ăsta, să știi că secretul nu-i chiar atît de bine păstrat.

— Secretul ? Ce secret ? Nu înțeleg o iotă din ce spui !

— Faci pe nevinovata ! Ce lucruri importante ai discutat adineauri pe coridor cu domnul Sidenius ?

La auzul acestui ultim cuvînt Jakobe simți un fel de greață. „Sidenius ! Ce nume !... Doamna Sidenius !"

— Și prinsoarea aceea... continuă Nanny. Din capul locului mi s-a părut cam suspectă.

Jakobe se îndreptă din șale cu hotărîre.

— În definitiv, ai dreptate. Poți să afli chiar în seara asta. Da, m-am logodit cu omul acela de care ai pomenit adineauri. Asta-i toată povestea, dacă te interesează !

Urmă o clipă de tăcere.

— Dacă mă interesează ?... Tu ce părere ai ? Firește, mă bucur pentru tine.

— Adevărat... te bucuri ? întrebă Jakobe.

— Ce ciudată ești ! Și de ce nu m-aș bucura ?... A, da, acuma înțeleg. Poate vrei să spui că și eu... Îmi amintesc că m-ai tachinat o dată din cauza domnului Sidenius. Dar să nu-ți faci nici un fel de grijă în privința asta. Nu tăgăduiesc că logodnicul tău mi-a fost totdeauna simpatic, totuși cred că voi doi vă potriviți mai bine.

Jakobe își privi cu atenție sora.

— Ce te face să crezi asta ?

— Voi sînteți oameni mai deosebiți, pe cînd eu, știe toată lumea, sînt o biată ființă de rînd, puțin cam ușuratică, chiar tu mi-ai spus-o de atîtea ori. Ah, acum o să aibă lumea ce vorbi ! Bietul Eybert...

Jakobe se ridică, nerăbdătoare.

— E tîrziu, Nanny, trebuie să-ți fie frig. Ești ușor îmbrăcată.

— Te deranjez ? Vai de mine, atunci plec, bineînțeles. Uite, plec.

Mai rămase puțin, apoi, din nou cu un mers ciudat, se furișă în picioarele goale spre camera ei. Cînd ajunse la ușă, se mai întoarse o dată spre soră-sa și spuse :

— Ce plicticoasă ești ! Niciodată nu izbutești să-mi spui ceva interesant. Mă bucuram că o să stau serios la taifas cu tine... de altfel, aș putea să profit de sfaturile unei surori mai mari și cu experiență pentru cazul că aș ajunge și cu în situația groaznică de a fi nevoită să sărut pe cineva cu mustață.

— Scuză-mă, sînt obosită, spuse Jakobe și începu să se dezbrace.

— Ce bine joci pe mironosița ! Nu încerca să mă faci să cred că ai să te culci. Sînt sigură că ai să-i scrii chiar în seara asta... că ai să-ți verși focul care-ți frige inima pentru el în ceasurile de singurătate din noaptea asta. Ai să-ți îmbrățișezi iubitul în rîndurile pe care le vei scrie cu cerneală de culoarea micșunelelor. Ai să-i trimiți zeci de mii de sărutări cu poșta de dimineață. Dar vreau să-ți dau un sfat, fata mea ! Fii mai rezervată la început și, în general, fii mai înțeleaptă ! Îți aduci aminte ce s-a întîmplat cînd s-a logodit Rebekka ? A fost nevoită să folosească alifie de buze, fiindcă sărutările îi răniseră toată gura. Și cum mă cam pricep la bărbați, cred că iubitul tău știe să-și ceară drepturile. Noapte bună, fericita mea soră ! Vezi să nu visezi lucruri prea plăcute !

Capitolul X

Trecuseră doar cîteva zile, și Per putu să-și dea seama că, în ciuda consimțămîntului smuls Jakobei, situația lui nu era prea mult schimbată față de ceea ce fusese înainte. În primul rînd, atît Jakobe, cît și părinții ei — aceștia pe tonul cel mai categoric cu putință — au cerut să se păstreze deocamdată secretul în jurul logodnei, sau, în orice caz, să nu-l împărtășească decît prietenilor foarte apropiați. În afară de asta, Jakobe avea o purtare atît de capricioasă față de Per, încît răbdarea lui era adesea supusă la grele încercări. De multe ori se întîmpla să sosească la „Skovbakken" și Jakobe să nu se arate : rămînea în camera ei, pretextînd că nu se simte bine. Faptul că alteori, cînd, de pildă, erau singuri pe înserat, fata se dăruia cu patimă mîngîierilor lui, nu însemna mare lucru.

Per cunoștea destul de bine femeile ca să înțeleagă ce legătură era între izbucnirile acestea nestăvilite de gingășie și accesele de răceală care le înlocuiau regulat. Își spunea că, dacă va admite mai departe această situație, poziția lui putea deveni periculoasă,

De aceea, după prima săptămînă, începu să-şi schimbe treptat purtarea faţă de logodnica lui. Îşi luă un aer mai nepăsător, rări vizitele şi, în cele din urmă, nu mai trecu pe la ea cîteva zile.

„Cine se încăpăţînează trebuie îmblînzit prin foame", gîndea el. Era momentul să-şi verifice puterea de a-şi impune voinţa.

În prima zi Jakobe îi simţi absenţa ca o eliberare. A doua zi se miră, a treia zi se nelinişti într-o oarecare măsură. În cele din urmă se hotărî să-i scrie, ca să afle dacă nu cumva era bolnav, dar în clipa în care puse mîna pe condei, îi auzi glasul în grădină. În aceeaşi clipă sentimentele ei se schimbară. E drept că inima începu să-i bată cu putere, dar dorinţa de a-l şti departe de ea o cuprinse din nou. Refuză să-l vadă şi, cu toate că maică-sa trimise imediat pe una dintre surorile mai mici s-o anunţe de venirea lui Per, rămase mai departe în odaia ei. Pe foaia de hîrtie destinată lui începu să scrie o misivă oarecare către o prietenă din străinătate.

Nu coborî decît după o jumătate de ceas. Per o întîmpină cu zîmbetul cel mai nepăsător din lume şi nu-i dădu nici un fel de lămuriri asupra lipsei lui îndelungate, apoi se retrase în camera de biliard, unde-şi petrecu cea mai mare parte din timp în tovărăşia lui Ivan şi a unchiului Heinrich, părînd că se distrează de minune. Îndată după ceai plecă, fără ca de fapt să fi vorbit cu ea.

Noaptea aceea fu hotărîtoare pentru atitudinea Jakobei faţă de Per. Fata se plimbă ceasuri în şir dintr-un colţ al odăii în celălalt, luptînd împotriva ei înseşi. Îşi zicea că vrea, că trebuie să rupă această legătură nefirească şi nedemnă, care nu numai că îi cam stricase relaţiile cu părinţii şi cu vechii prieteni, dar era pe cale să-i răpească ultima rămăşiţă de respect faţă de ea însăşi. În zori se aşeză la masa de scris, gata să-i împărtăşească hotărîrea ce luase. Dar cînd se văzu în faţa hîrtiei, mîna nu voi să-i dea ascultare. Dorinţa se revărsă în sîngele ei fierbinte, o făcu să zvîrle brusc condeiul şi să rămînă nemişcată, cu obrazul ascuns în palme.

Din clipa aceea Per fu stăpînul ei. Din noaptea aceea Jakobe se lăsă în voia soartei ei nefericite, aşa cum se pleacă un om în faţa inevitabilului. Per continuă să vină şi să plece după bunul lui plac. Cînd lipsea mai mult, trimitea cîteodată cîteva rînduri ca să se scuze ; uneori aceste rînduri erau însoţite şi de cîteva flori, dar de obicei nu dădea nici o explicaţie absenţei, şi Jakobe nu-i cerea niciodată lămuriri. Într-o zi se afla în salonaş, împreună cu mama ei, care şedea în colţul obişnuit, pe

divan, și cosea. Jakobe se așezase lîngă fereastră, cu un ziar în mînă. Petrecuse toată dimineața în cameră, nu coborîse nici măcar la masă. Era o fire foarte puțin comunicativă și nu-și dezlipea ochii de pe ziar, pe care-l parcurgea cu indiferență.

După o tăcere mai îndelungată, maică-sa spuse, cotrobăind în cutia de lucru :

— Ai primit azi-dimineață o scrisoare de la Sidenius.

— Da.

— Vine azi pe aici ?

— Nu știu.

Urmă o nouă pauză.

Apoi, ca și cînd ar fi luat o hotărîre, doamna Salomon își puse mîinile în poală, o privi lung și zise :

— Jakobe... șezi colea lîngă mine, vreau să stăm nițel de vorbă.

Jakobe își înălță capul cu o privire încordată, șovăi, se ridică și se apropie de maică-sa.

— Ce vrei ? întrebă ea și se așeză în colțul opus al divanului, cît mai departe de maică-sa, cu bărbia sprijinită în palmă.

Doamna Salomon îi luă cealaltă mînă și spuse :

— Jakobe, vrei să-mi răspunzi la o întrebare de conștiință ?

— Ce vrei să spui ?

— Nu te supăra așa de repede ! Nu vreau să fiu indiscretă. Aș dori să răspunzi, deschis și cinstit, la o singură întrebare a mamei tale : ești fericită ?

— Ce întrebare ciudată ! exclamă Jakobe făcîndu-se că nu pricepe nimic și încercînd să rîdă, deși devenise foarte palidă.

— Nu-i chiar atît de ciudată. Știi că de obicei nu cer copiilor mei să mi se destăinuie în chestiuni de dragoste. De data asta sînt totuși de părere că am dreptul să te întreb și să primesc un răspuns cinstit.

— Ce ciudată ești, mamă ! M-am logodit fiindcă am vrut, nimeni nu m-a constrîns... așa că trebuie să fiu fericită.

— Dacă iei lucrurile așa, am să-ți vorbesc fără ocol, fetița mea. Vezi, te-am căutat acum un ceas la tine în odaie. Am crezut că nu ți-e bine cînd am văzut că n-ai venit la masă. Tocmai ieșiseși pentru o clipă, și am văzut întîmplător scrisoarea lui Sidenius pe biroul tău. Pînă aici, nimic extraordinar, deși nu se obișnuiește să lași astfel de scrisori la îndemîna oricui. Dar ceea ce m-a mirat foarte mult a fost faptul că scrisoarea nu era încă deschisă.

— Şi ce-i cu asta ? întrebă Jakobe, după o scurtă tăcere, în timpul căreia mîna pe care mama o ţinea mai departe într-a ei se făcuse rece ca gheaţa.

— Ce-i cu asta ?... Ascultă, Jakobe, e drept că sînt o femeie în vîrstă, dar nu sînt atît de bătrînă încît să nu-mi mai amintesc ce se întîmplă cînd eşti îndrăgostită. Cînd cineva lasă pe masă scrisoarea bărbatului iubit, de la ora opt dimineaţa pînă la ora două după amiază, fără s-o citească, înseamnă că lucrurile nu sînt aşa cum ar trebui să fie.

— Tu nu poţi să înţelegi, mamă ! În cazul meu, există o împrejurare deosebită, pe care nu pot să ţi-o lămuresc.

Mama o privi o clipă, bănuitoare.

— Bine, fata mea, bine. Ţi-am mai spus, nu te silesc să-mi vorbeşti. Atîta voiam să-mi spui, cu toată sinceritatea, dacă eşti fericită. Spune-mi, eşti fericită ?

— Bineînţeles !

Jakobe rostise vorbele astea în silă ; îşi retrase mîna din mîinile maică-si şi se ridică.

Mama o urmări cu privirea, dar în clipa aceea Nanny năvăli în cameră, cu paltonul pe umeri, aducînd tot felul de noutăţi din oraş, încît convorbirea deveni imposibilă. Doamna Salomon îşi reluă lucrul, iar Jakobe ieşi curînd din cameră, urcîndu-se iar în odaia ei.

Întrebarea mamei şi mai ales glasul ei, în care sunase oarecare compătimire, o duruseră şi-i strecuraseră în suflet noi motive de nelinişte. Nu dorea să fie compătimită nici de alţii şi nici de ea însăşi. Îşi legase cu bună-ştiinţă soarta de străinul acela, nu avea, deci, nici un motiv să se plîngă.

Se grăbi să deschidă scrisoarea lui Per şi începu s-o citească. Nu se putuse decide s-o citească mai curînd din anumite motive, pe care, în adevăr, i-ar fi fost greu să le împărtăşească mamei sale. Nimic n-o umilea mai mult decît rîndurile indiferente şi copilăreşti, scrise în grabă şi cu unele greşeli de ortografie, pe care i le trimitea Per.

În ce o privea, Jakobe prefera să-şi spună că se teme să citească aceste scrisori la gîndul ca nu cumva să găsească în ele aluzii la clipele petrecute alături de Per, cînd îşi dăduse frîu liber simţurilor, fără să li se împotrivească, clipe la care se gîndea totdeauna după aceea cu ruşine şi cu silă. Dar astfel încerca, doar pe jumătate conştient, să se înşele pe ea însăşi.

După ce citea cîte o scrisoare a lui, fără să fi găsit nici cea mai mică aluzie la lucrurile de care se temuse, nici un semn

de mulțumire, nici o izbucnire de dor, îi venea s-o arunce cu obidă și cu scîrbă în foc !

Și de rîndul acesta, scrisoarea conținea doar cîteva cuvinte, prin care o anunța că nu putea veni în ziua aceea la „Skovbakken". Dar, o dată cu această veste, mîzgălită pe dosul unei cărți de vizită, îi trimitea și cîteva hîrtii, care se dovedeau a fi corecturile la broșura aceea despre care Ivan vorbise atîta, anunțînd-o cu surle și trîmbițe ca pe un eveniment mondial. Jakobe puse mîna în silă pe paginile acelea. Ce-i trebuiau ei ? Păstrase aceeași neîncredere în posibilitățile lui și credea cu atît mai puțin în talentele sale de mînuitor al condeiului, el, care nu era în stare să scrie corect în limba maternă.

Dar abia își aruncase ochii pe corecturi, că fața începu să-i ardă. Oricît de străine îi erau cele mai multe dintre problemele pe care le abordase el, oricît de ușor îi era să recunoască modelul care-i servise la formarea stilului, Jakobe își dădu curînd seama că în concepțiile lui despre natură și despre utilizarea forțelor ei în slujba societății era un element nou, proaspăt și, în oarecare măsură, grandios chiar. De altfel, recunoștea o parte dintre ideile și părerile lui, fiindcă i le împărtășise cîndva, deși, din cauza formei lor prolixe și discursive, nu izbutise niciodată să se aleagă cu ceva substanțial. Alte pasaje puteau fi raportate la fantezii și idei pe care ea însăși i le sugerase, ceea ce însă nu micșora cu nimic impresia provocată. Dimpotrivă, aceste pasaje îi deschideau și mai bine ochii asupra originalității talentului său, asupra vigoarei temperamentului său. Expresii pe care ea le rostise oarecum la întîmplare căpătau în formularea lui un sens cu totul neașteptat pentru ea. Păreri exprimate întîmplător, cărora ea nu le acordase nici o importanță, se transformaseră pentru el în imagini clare, în perspective de viitor desăvîrșite, care o mișcau atît prin îndrăzneala, cît și prin puterea de convingere cu care erau expuse.

După ce termină de citit, Jakobe rămase multă vreme nemișcată, cu bărbia sprijinită în palmă și cu privirile gînditoare ațintite drept înainte. Ce fel de om era de fapt străinul acesta, care se identificase cu soarta ei ? În fond, nu-l cunoștea de loc, nu știa despre el decît amănuntele pe care i le dăduse Ivan și pe care i le povestise el însuși, dar care nu meritau crezare. Ce ascundea trecutul lui ? Ce se ascundea, de pildă, îndărătul urii întunecate și reci împotriva căminului său părintesc și alor săi, ură pe care i-o destăinuise odată ?

În zilele din urmă simțise adesea nevoia să stea de vorbă cu cineva din familia lui, ca să arunce o rază de lumină asupra

tuturor acestor lucruri neclare, care din cînd în cînd o neliniș-teau și o umileau mai mult decît orice, lucruri pe care și po-vestirile lui le făceau din ce în ce mai nelămurite. Jakobe știa că unul dintre frații lui era jurist, funcționar într-o instituție de stat din Copenhaga ; chiar Per îi povestise că se întîlnise de curînd cu dînsul pe stradă și îl informase confidențial că se logodise. Deși nu prea avea curaj să se prezinte în fața unui om cu desăvîrșire străin și mai ales într-o împrejurare ca asta, Jakobe hotărî totuși să-l caute, gîndindu-se că ar fi în măsură s-o lămurească, și a doua zi dimineață plecă spre oraș.

Birourile Administrației Penitenciarelor, unde lucra Eber-hard Sidenius, erau instalate într-o clădire mare, întunecată, cu ziduri de un cenușiu-murdar, în apropierea canalului. Jakobe se rătăci într-un labirint de coridoare pustii și nimeri, în cele din urmă, într-o cameră de serviciu, în care se aflau doi indivizi somnoroși, cu spinările rezemate de perete și cu privirile ațintite asupra cizmelor. Jakobe întrebă unde îl poate găsi pe domnul Sidenius, secretar la biroul de expediție, și primi un răspuns laconic :

— Etajul întîi, a treia ușă pe dreapta.

Abia le întorsese spatele, cînd cei doi indivizi schimbară cu glas foarte ridicat următoarele comentarii :

— Ai văzut ce nas avea ?

— Da, e evreică.

Sus, la etajul I, găsi ușa ce i se indicase și intră într-o cameră în semiobscuritate, avînd două geamuri ce dădeau spre o curte cu cîțiva copaci înverziți. Eberhard era instalat lîngă unul dintre geamuri și scria la un pupitru de brad, care, împreună cu cîteva scaune și un dulap pentru registre alcătuiau tot mobilierul camerei. Purta un halat negru, strîmt și lung, cu mînecile înguste și lucioase la coate. Fiindcă plouase puțin în cursul dimineții, manșetele pantalonilor erau ridicate cu grijă, scoțînd la iveală ciorapii de lînă albaștri, de calitate inferioară, care ieșeau din pantofii cu talpă dublă.

Deși răspunsese „intră" la bătaia în ușă a Jakobei, Eber-hard rămase mai departe pe scaun și, fără să-și ridice privirea, își văzu netulburat de lucru.

Din acest motiv și, de altfel, înșelată de aspectul îmbră-căminții lui, Jakobe crezu că era un copist și-i spuse că ar vrea să vorbească șefului serviciului de expediție. Abia cînd Eberhard lăsă tocul la o parte cu un gest plin de demnitate și cînd Jakobe întîlni privirea ochilor lui palizi și reci, își dădu seama, cutre-murîndu-se, că semăna cu Per.

Își spuse numele și adăugă :

— Știu că fratele dumneavoastră... că Per... v-a vorbit despre mine.

Eberhard făcu un gest cu mîna spre un scaun, dar păstră tăcerea.

— Firește că veți înțelege lesne motivul pentru care v-am căutat, continuă Jakobe după ce luă loc. Vocea îi era nesigură, inima-i bătea cu putere în piept, dar era nevoită să recurgă la aceste fraze ca să înceapă discuția. Știu că fratele dumneavoastră... logodnicul meu... s-a înstrăinat de la o vreme nu numai de dumneavoastră, dar și de restul familiei. Bineînțeles, nu pot să judec motivele acestor relații proaste. E inutil, cred, să vă asigur că această stare de lucruri mă mîhnește foarte sincer.

Eberhard rămăsese la masa lui de lucru și luase o poziție ușor afectată. Își sprijinea capul în mîna ale cărei degete depărtate îi umbreau ochii. O lăsă pe Jakobe să termine în liniște ce avea de spus. Nici o trăsătură a feței sale nu-i trădă sentimentele, cu toate că se simțea ca picat din cer de uimire. Știa că fratele său frecventa casa bogatului negustor Salomon, dar nu crezuse o clipă ce-i povestise Per, nu crezuse că s-ar fi logodit cu fata acestui om, cu atît mai mult cu cît Per îl rugase cu tot dinadinsul să nu spună nici unui străin acest lucru. Își spusese că nu era decît o lăudăroșenie, menită să acopere cine știe ce înfrîngere. Știa și el că averea lui Philip Salomon era evaluată la mai multe milioane.

În clipa aceea, primul lui gînd conștient fu că această căsnicie trebuia împiedicată cu orice preț. Era un gînd care nu izvora din plăcerea de a-i face rău fratelui său, și cu atît mai puțin din invidie ascunsă. Eberhard își dădea seama că perspectivele de viitor ce se deschideau astfel în fața fratelui său îl vor mîna și mai departe pe căile pierzaniei, și speranța într-o reîntoarcere a sa va dispărea din nou pentru multă vreme. În ultimii ani urmărise activitatea lui Per de la distanță, dar cu mai multă atenție decît bănuia acesta, și ajunsese tocmai la convingerea că se apropie momentul în care, silit de nevoie și de rușine, Per se va reculege, în sfîrșit, și va recunoaște că greșise împotriva căminului și a părinților săi.

— Aș putea să vă întreb, zise el, văzînd că Jakobe nu mai spune nimic, dacă dorința de a-mi vorbi despre fratele meu vă aparține dumneavoastră exclusiv ?

— Da, numai mie.

— Fratele meu nu știe că ați venit la mine în acest scop ?

— Nu !

— Ați venit, deci, din proprie inițiativă ?

Jakobe fu surprinsă în mod neplăcut de purtarea lui, dar se reculese repede. Enervată mai ales de tonul acesta de interogatoriu, răspunse cu mîndrie :

— După cum v-am mai spus, eu, și nu Per, am dorit să am această convorbire.

— Mi-am închipuit. Din păcate, e foarte adevărat că fratele meu s-a depărtat de multă vreme, aș putea spune chiar din copilărie, de căminul părintesc. S-ar putea spune că s-a încăpățînat sistematic în această atitudine, și cu o regretabilă bucurie a rezistat oricăror considerente, chiar cînd a fost vorba de cei cărora le datora în primul rînd recunoștință și respect. A încercat să-și renege pînă și numele de botez. V-am auzit numindu-l Per. Poate nu știți că și-a luat singur numele acesta ?

— Mi se pare că am auzit ceva despre asta.

— Nu vreau să vă ascund părerea mea categorică... ați dorit doar cu tot dinadinsul să vă vorbesc deschis. Vreau să vă spun că și logodna cu dumneavoastră este o revoltă de acest gen, o revoltă premeditată împotriva căminului părintesc, o lepădare conștientă față de spiritul acestui cămin.

Jakobe își ridică privirea cu sprîncenele îmbinate.

— Cred că nu vă înțeleg, zise ea.

— Voi încerca să mă explic mai bine. Știți, probabil, într-o oarecare măsură, că Peter-Andreas e vlăstarul unei familii creștine. În ce-l privește, știe că pentru părinții săi creștinismul înseamnă puterea de viață atothotărîtoare, că ei nu recunosc nici o fericire, oricîtă strălucire ar părea să aibă, dacă această fericire nu are la bază credința creștină.

— Va să zică, asta este.

Jakobe își mușcă buzele atît de tare, încît o duru. În cuvintele calme și bine cîntărite ale lui Eberhard i se părea că aude grosolăniile batjocoritoare pe care le auzise adineauri pe coridor, sarcasme care o urmăriseră toată viața.

Ar fi preferat să plece imediat, ca să-i arate că-l disprețuiește, dar voia să mai afle cîte ceva despre Per, și dorința aceasta era mai puternică. Se stăpîni și mai zăbovi puțin.

— Știam că Per nu împărtășește vederile religioase ale familiei sale, zise ea. Mărturisesc însă... că nu găsesc condamnabil acest fel de a vedea.

— Mi-am închipuit eu.

— Vreau să spun că, în măsura în care nu a greșit altfel față de ai săi, consider că Per poate fi iertat, și părerile sale despre religia creștină s-ar putea explica și altfel decît prin învinuirea

de rea-voință. Iar faptul că și-a dezvăluit ideile, în loc să se prefacă, ceea ce în multe împrejurări ar fi fost poate profitabil pentru el, e un punct în plus în favoarea lui.

— Cred că n-are nici un rost să discutăm pe această temă, domnișoară Salomon. Mă voi mărgini, deci, să vă spun că pentru părinții mei, în numele cărora vorbesc, un om care-și astupă urechile fiindcă nu vrea să audă glasul adevărului nu are nici o justificare, cu-atît mai mult cu cît — și e cazul lui Peter-Andreas — s-a născut într-o casă în care a auzit acest glas din fragedă copilărie.

Jakobe nu răspunse. Își plecase capul și, așa cum i se întîmpla ori de cîte ori era puternic mișcată, culoarea obrajilor i se schimba la fiecare bătaie a pulsului.

Eberhard îi înțelese greșit atitudinea, precum și tăcerea care o însoțea. Își închipui că vorbele rostite de el își atinseseră ținta, pe care sentimentul lui de autoapărare i-o fixase deocamdată. Voise anume s-o umilească pe fata asta mîndră de milionar, în a cărei privire i se păruse de la început că întrezărește o licărire de dispreț, care purta rochie de mătase, mănuși de culoare deschisă și răspîndea un parfum ușor, exasperînd zelul lui evanghelic.

Iată de ce reluă cu un ton ușor schimbat și spuse cu o nuanță de compasiune :

— Departe de mine gîndul de a jigni sentimentele dumneavoastră, dar socotesc de datoria mea să vă spun că viața fratelui meu dă și în alte privințe o tristă dovadă că a pierdut de-a lungul anilor orice punct de sprijin moral. Cine crede că viața religioasă se exteriorizează numai în relațiile cu divinitatea, fără să-și pună pecetea puternică asupra întregii noastre personalități, se înșală profund. De altfel, în ce-l privește pe Peter-Andreas, nu vreau să analizez mai serios această problemă, fiindcă nu e ușor să discuți unele lucruri cu o doamnă, așa că...

— Îmi închipui la ce faceți aluzie. Dar eu cred că tocmai relațiile nefericite dintre Per și familia sa, precum și trăsăturile specifice ale societății în care a fost constrîns multă vreme să trăiască... în parte din această cauză... cred că așa s-ar putea explica și așa s-ar putea scuza unele greșeli ale lui. De altfel, chiar făcînd abstracție de aceste amănunte, mi se pare că nici problemele la care ați făcut aluzie adineauri nu îndreptățesc o sentință atît de aspră.

— Vă înșelați, domnișoară Salomon. Noi nu-l condamnăm pe fratele nostru, îi condamnăm numai faptele, viața pe care o duce.

— Totuși, atît în viața, cît și în faptele sale există elemente care vorbesc în favoarea lui. Per a dat dovadă că are calități și că e însuflețit de voința dîrză de a se desăvîrși în profesia lui. Deși lucrînd în condiții foarte grele, a atras atenția colegilor la o vîrstă tînără și este pe cale să-și făurească un nume.

— Din spusele dumneavoastră îmi vine să cred că nici dumneavoastră personal nu vă faceți iluzii prea mari în privința asta. Știu că într-un ziar a apărut un articol despre un proiect de canal, sau cum i-o fi zicînd, și că autorul lui a încercat să-i acorde oarecare importanță. Știu, de asemenea, că Peter însuși se consideră drept un deschizător de drumuri, un profet al vremurilor noi. În momentul de față, o parte din tineretul nostru manifestă tendințe revoluționare, fapt care n-ar putea provoca decît zîmbete dacă n-ar nenoroci atîtea suflete tinere, lipsite de maturitate. Zbuciumul sufletesc care bîntuie azi în anumite pături ale tineretului danez, îți dă de gîndit la faptul că elementele cele mai ușoare și mai nedescurcărețe sînt totdeauna acelea pe care vîrtejul le ridică mai sus și le poartă mai departe, așa cum se întîmplă și cu pleava la vînturătoare. Cît despre Peter-Andreas, adevărul deprimant, dar incontestabil, este că, după aproape șapte ani lungi de studii, nu și-a trecut încă examenul de absolvire și nici n-a dovedit în alt fel că a progresat pe măsura marilor sacrificii făcute de familia lui. Dar vă repet, nu pe el îl condamnăm și nu pe el îl respingem, ci viața și faptele lui. Sîntem însuflețiți de mila cea mai adîncă față de el și, în ciuda evidenței, nu renunțăm la speranța că partea cea bună va triumfa cîndva în el. Desigur, e inutil să vă explic în amănunte care este, după părerea familiei, singurul drum care duce la reabilitarea lui Per. Adresîndu-vă mie, v-ați așteptat la un răspuns sincer și clar, prin urmare vă voi spune din capul locului, indiferent dacă lucrul acesta vă interesează sau nu și sperînd că nu vă veți mira și nu mă veți înțelege greșit, că părinții mei nu vor aproba niciodată o căsătorie între dumneavoastră și Peter-Andreas.

Jakobe se ridică și rămase un moment în picioare în spatele scaunului, cu trupul pe jumătate întors și cu privirea ațintită spre vîrful unuia dintre pantofi, pe care-și proptea capătul umbreluței de soare. Apoi își ridică deodată capul și-l privi peste umăr. Pe față i se puteau citi încă urmele mîniei, totuși un zîmbet tainic îi juca pe buze, și ochii ei negri străluceau de o bucurie nouă.

— Am venit aici nădăjduind că voi putea pune bazele unei împăcări, zise ea, dar acum îmi dau seama că am fost foarte

naivă. Totuși, nu regret că v-am văzut. Am găsit la dumneavoastră acele explicații care-mi lipseau. Și nu mă pot opri să vă spun că plec mai bucuroasă decît am venit.

Eberhard, care nu înțelesese bine sensul acestor vorbe, încercă să mai spună ceva, dar Jakobe pornise spre ușă și ieși fără să-și ia rămas bun.

Cînd ajunse în stradă, fu cuprinsă de dorința nestăvilită de a-l vedea pe Per și, după o scurtă luptă cu ea însăși, luă o trăsură și porni spre Nyboder. I se părea că nu-și va recăpăta liniștea pînă nu va face penitență pentru neîncrederea de care dăduse dovadă și pînă nu-i va cere iertare pentru vizita la Eberhard, care — abia acum își dădea seama ! — era de fapt o trădare. Ah, cît de bine îl înțelegea acum ! Ce viu simțea tot ce pătimise el acasă, în căminul tatălui său ! Cît timp vorbise fariseul de frate-său, Jakobe își formase despre acest cămin o părere care-i dădea fiori reci.

Ajunse în Hjertensfrydgade nici cinci minute după plecarea lui Per. Dîrele cenușii de fum ale țigării lui pluteau încă sub tavanul scund al odăiței, cînd Trine o pofti înăuntru și, la cererea ei, o lăsă singură.

Rămase în picioare în mijlocul camerei și privi în jur. Se uita la pereții goi, la balansoarul hodorogit, la taburetul acoperit cu mușama neagră, și groaza pe care i-o provocă încăperea întunecoasă ca o celulă de închisoare fu mai puternică decît dezamăgirea. Nu crezuse totuși că locuința lui e chiar atît de sărăcăcioasă, că este atît de inuman de tristă. Fu ca o rază de lumină care-i explică multe și care o liniști în privința lui și a dorinței sale brutale de a ajunge pe cărările însorite ale vieții. Ce altceva putea el urmări decît norocul, cînd trăia într-o sărăcie atît de deprimantă și avea în urmă-i o copilărie atît de lipsită de bucurii ? Și Jakobe simți o nouă undă de dulce satisfacție la gîndul că era destul de bogată ca să-l facă fericit.

Luă cîteva fleacuri ce se aflau pe masa lui de lucru, apoi le așeză încet la locul lor, după ce le examinase o clipă cu curiozitatea cucernică a iubirii. Se plimbă puțin prin cameră, oprindu-se ici și colo, apoi căzu pe gînduri. Dornică să-i simtă apropierea, vru să atingă tot ce-i aparținea. Trecu pe lîngă un halat vechi, care atîrna de pervazul ușii, îl mîngîie cu drag, apoi, cînd trecu a doua oară pe lîngă el, și-l lipi de obraz, închizînd ochii și adulmecîndu-i mirosul atît de personal, mirosul lui Per, pe care acum îl dorea cu patimă, deși înainte nu putuse suferi tutunul.

Trine intră din nou în cameră. Atunci Jakobe se așeză și scrise pe dosul unei cărți de vizită :

„Prietene ! De ce nu te pot vedea ? N-ai mai dat de trei zile pe la mine ; te aștept diseară. Am atîtea să-ți spun !"

Era prima scrisoare pe care i-o adresa. Băgă cartea de vizită într-un plic, pe care-l găsise pe masă, și scrise numele lui pe plic.

Îndată după plecarea ei, doamna Olufsen bătu cu bastonul în podeaua camerei de dormit de la etaj, semn că o chema pe Trine să-i dea raportul. În ultima vreme, bătrîna își petrecea aproape tot timpul în pat. După moartea bărbatului ei, trupul acela uriaș se năruise și nu se mișca decît cu greutate. Totuși, auzind un glas străin jos, în antreu, nu-și putuse stăpîni curiozitatea, se sculase din pat și pornise șontîc-șontîc pînă la ușa bucătăriei, ca să tragă cu urechea, apoi urmări de sus, prin oglinda din fața geamului ei care dădea spre stradă, trăsura ce pleca, pînă dispăru după colțul lui Store Kongensgade.

Cînd Per se întoarse acasă după cîteva ore și citi răvașul Jakobei, zîmbi mulțumit și-și spuse că tratamentul lui părea să-și arate efectul. Dar era prea devreme ca să se poarte amabil, trebuia să mai folosească un timp căpăstrul.

În după-amiaza aceea Jakobe porni de două ori pe drumul spre gară la orele cînd soseau trenurile de la Copenhaga. Întorcîndu-se pentru a doua oară înapoi dezamăgită, găsi în odaia ei o telegramă, în care Per își exprima în cuvinte puține, ca de obicei, regretul că nici în seara aceea nu putea veni la „Skovbakken".

Jakobe ținea telegrama în mînă și se gîndea. „E ceva la mijloc aici", spuse ea deodată cu voce tare. Era cu neputință să fie vorba numai de o lucrare care să-l reție în fiecare seară la Copenhaga. Păli. Oare totul se sfîrșise ? Oare Per era pierdut pentru ea ?... Nu, nu ! Asta nu trebuia să se întîmple ! Îi va scrie. Îi va mărturisi, îi va explica totul, îi va cere iertare pentru neîncrederea și pentru răceala ce-i arătase pînă atunci.

Se așeză și-și strînse capul în mîini, ca să se reculeagă. Era cu neputință să-l piardă ! Trebuia să-l recîștige, chiar de ar fi fost nevoită să-l implore în genunchi.

În clipa aceea ușa se întredeschise și soră-sa, Rosalia, își vîrî capul înăuntru.

— Vino, te rog, pînă jos. A venit un domn.

„Eybert?" gîndi Jakobe cu groază. Vechiul ei curtezan începuse să se arate din nou. „Să fie o prevestire rea? Culmea e că vine tocmai acum!"

Se gîndi mai întîi să nu coboare, dar apoi își spuse că, rămînînd în camera ei, ar fi putut să-i dea maică-si de bănuit. Știa probabil că primise o telegramă și ghicise că era o nouă amînare din partea lui Per.

Părinții erau jos, în sala întunecoasă care da spre grădină. Cu ei se afla un bărbat pe care în semiîntuneric nu-l recunoscu imediat, pentru că ședea cu spatele la ușa pe care intrase ea.

Dar bărbatul se ridică în picioare și, în aceeași clipă, Jakobe își dădu seama că era Per. Își acoperi ochii cu mîna, copleșită, ca orbită de o vedenie. Per regretase că fusese atît de dur și dorise să-i facă o surpriză.

Jakobe scoase o exclamație puternică și se aruncă de gîtul lui.

— Tu ești? întrebă ea și rămase o clipă fără cunoștință la pieptul lui.

Se reculese curînd, rușinîndu-se că se dezlănțuise fără nici un fel de reținere în fața părinților, dar nu-i lăsă mîna, pe care i-o strîngea mai departe convulsiv, parcă i-ar fi fost frică să nu-l piardă din nou. În cele din urmă, zîmbind și plîngînd în același timp, îl luă de braț și-l trase după ea în grădină.

Philip Salomon și nevastă-sa îi urmăriră cu privirea, apoi se uitară unul la celălalt.

— Dacă lucrurile au ajuns pînă aici, cred că trebuie să lăsăm soarta să-și spună cuvîntul, Lea dragă, spuse Salomon.

Soția lui dădu din cap, în tăcere.

Deși se hotărîse ca logodna dintre Per și Jakobe să rămînă secretă, peste puțin se vorbi pretutindeni și în mod deschis. Din clipa în care Jakobe încetase să se rușineze de sentimentele ei, nu mai izbutea să și le stăpînească decît cu greutate. Avea senzația femeii care ar fi născut în taină, dar care îndrăznește pe neașteptate să-și strige fericirea de față cu toată lumea.

Per își dădea seama că anumite cercuri începeau să se intereseze de persoana lui. Cînd intra în cafeneaua de pe Kongens Nytorv, singura pe care o mai frecventa, se întîmpla cîteodată ca unii clienți ai localului să-și apropie capetele și să vorbească în șoaptă despre el. Această logodnă ciudată stîrni o imensă senzație în întreaga înaltă societate din Copenhaga. Amănuntele cele mai extravagante circulau cu privire la acest tînăr, răsfățat al norocului, care începuse prin a-l moșteni pe bogătașul Neergaard și acum pusese mîna pe unul din milioanele lui Philip Salomon.

Zvonul logodnei sale ajunse pînă la foștii lui colegi de la Institutul politehnic. Articolul din *Falken* și mai ales vestea apropiatei apariții a broșurii lui Per stîrniseră mare interes. De fapt, Per nu fusese nici atît de singur și nici atît de neînțeles de colegi cum crezuse el. Nu numai unele capete înfierbîntate, care, ca și el, considerau irespirabilă atmosfera din sala de cursuri a profesorului Sandrup, dar și studenții slabi, care vedeau în orice critică adusă școlii o scuză pentru propria lor lene, toți aceștia se așteptau mai demult ca Per să dea de vorbit despre el. În schimb, acest început de faimă îi creă numaidecît o serie de dușmănii neîmpăcate printre tocilarii cinstiți, care-l priviseră pînă acum cu o milă dispreţuitoare. Lucrul acesta se întîmplă în special cu un oarecare Marius Jorgensen, favoritul profesorului Sandrup. Acest viitor stîlp al societății se pregătea acum să-și ia o revanșă cumplită, furnizînd ziarului *Industribladet* o critică menită să-l facă de rîs pe fostul lui coleg în momentul apariției broșurii.

Familia Salomon se obișnuia treptat să vadă în Per un viitor ginere. S-ar fi zis că, dintre toți, unchiul Heinrich era acum cel mai nemulțumit. Deși Per își dăduse de mult seama cam cum stăteau lucrurile cu „consorțiul" lui, domnul Delft continua să joace față de el rolul de părinte și, în cursul unei convorbiri confidențiale, îi aduse la cunoștință că nu făcuse deocamdată decît primul și cel mai neînsemnat pas înainte. Îi făcea mereu aluzii suspecte la baroana von Adlersborg, care era văduvă, și Per, care începuse să prindă gust de viață, pătrundea sensul ascuns al vorbelor lui și în mod tacit își însuși ideea. Știa că baroana se afla încă într-un sanatoriu din Germania de sud și se gîndea să-i facă o vizită. Totuși, pentru moment n-avea altă intenție decît să mențină legăturile cu această nobilă doamnă, înainte de toate pentru avantajele pe care i le oferea o asemenea cunoștință.

E drept că n-ar fi avut nimic împotrivă să se descotorosească pentru totdeauna de numele lui, pe care îl ura, de fărîma aceea caraghioasă de latină belferească, de codița aceea care-i trăda originea. Baronul von Adlersborg ! De ce nu ? ! Era un nume care putea face impresie pe o carte de vizită. Nu-i pomenise încă nimic Jakobei despre aceste visuri de mărire, fiindcă o credea cu totul indiferentă față de onoruri și ambiții și-și spunea că nu va fi de acord cu el. Nici prin minte nu-i trecea că Jakobe nutrea planuri și mai ambițioase pentru el, cît și pentru viitorul lor comun. Într-o seară îl rugă să-i citească toată broșura sa de la un capăt la celălalt. În timp ce-l asculta cu acea sensibilitate a

auzului pe care o dă dragostea, fiecare frază îi răsuna în urechi ca un marș triumfal de fanfară.

Totuși, era destul de înțeleaptă ca să păstreze numai pentru sine această impresie. Deși îndrăgostită, Jakobe nu rămînea oarbă la numeroasele slăbiciuni ale logodnicului ei și înțelegea că mai avea nevoie de multe pînă să fie pe deplin înarmat pentru lupta căreia, după cum ajunsese să creadă și ea, îl hărăzise însăși soarta. În schimb, se lăsa din ce în ce mai mult pradă pasiunii. Putea, în sfîrșit, să dea frîu liber duioșiei pe care o simțea crescîndu-i în piept și setei arzătoare de a se devota, care încă din anii copilăriei îi pricinuiseră atîtea umilințe amare. Se gîndea zi și noapte la el, și în fiecare dimineață îi trimitea flori proaspete, care să-i înveselească odăița mohorîtă. Îl copleșea cu tot felul de daruri nefolositoare și-și muncea zilnic imaginația ca să descopere ce bucurii i-ar mai putea face. În cele din urmă, își convinse părinții să se reîntoarcă în oraș mai devreme decît în alți ani, ca să-l vadă mai des, ca să-l poată aștepta la orice oră din zi și din noapte și să-l știe la o depărtare de numai opt sute treizeci de pași de ea — într-o zi măsurase distanța !

Dar asta nu era tot. Uneori era în stare să-i scrie sau să-i telegrafieze numai la o oră după plecarea lui. Avea totdeauna ceva urgent de spus, sau ceva ce nu spusese cum trebuie — cel puțin așa se temea — sau ceva ce spusese, dar regreta acum că spusese și voia să-l roage să uite. Toate erau pretexte inconștiente pentru a-i spune același lucru : că-l iubea și număra minutele și secundele și bătăile inimii pînă-n momentul cînd avea să-l revadă.

„*Bonjour, monsieur !* [1], îi scrisese într-o dimineață, în timp ce razele soarelui băteau în fereastra camerei. Oare azi-dimineață am să te văd ? Dacă ar fi așa, aș putea să nu-ți mai scriu această epistolă, dar ceea ce vei face tu este pentru mine atît de imprevizibil... De ce n-ai venit aseară ? Te-am așteptat pînă la 10, m-am culcat prost dispusă și te-am urît din suflet pînă la ora 11. Astăzi te iert, fiindcă afară e o vreme minunată, plină de soare. Ce-ar fi dacă ai mai lăsa deoparte corecturile și desenele și ai veni la noi pe la 2 ? Numai mama și cu mine vom fi acasă. Gîndește-te că în curînd vom fi departe unul de celălalt și că, după plecarea ta, mă voi retrage la mînăstire și mi se va părea o veșnicie pînă te vei reîntoarce."

În vremea asta, Per era fericit ca un pașă, și într-o lună de zile se îngrășă cu patru kilograme. Totuși, atmosfera de erotism în care îl învăluia Jakobe i se părea uneori prea tropicală.

[1] Bună ziua, domnule ! (În limba franceză în original.)

Erau momente cînd se înfierbînta și el, ceea ce se întîmpla de obicei cînd rămîneau singuri în cabinet după masă, dar Jakobe ardea în permanență, lucru care i se părea bizar și cu timpul destul de obositor. Din copilărie, viața lui sentimentală fusese încorsetată și lipsită de alte emoții în afară de cele ce se dezvoltă la umbră și în bătaia vîntului aspru ; acum, dragostea ei coaptă la căldura soarelui îl făcea uneori să bată în retragere. Nestăpînitele ei izbucniri de iubire îl jenau aproape, și adesea făcea impresia unui îndrăgostit stîngaci.

Într-o zi, pe înserat, pe cînd stăteau singuri, Jakobe îl cuprinse cu brațele pe după gît și-i spuse :

— Știi, Per, nu mi-ai spus încă niciodată că mă iubești...

— Dar tu știi asta.

— Adevărat, dar nu mă mulțumesc cu atît. Vreau să mi-o spui. Trebuie să aud măcar o dată cum sună cînd iubitul meu îmi spune că mă iubește. Per, spune-mi-o acum !

— Bine, draga mea, dar ți-am spus de atîtea ori că...

— Nu așa, Per ! Vreau să aud vorbele astea. Nu uita că aste două vorbe răsună zi și noapte în auzul nostru, le auzim și în vis și cînd sîntem treji, le-am auzit din clipa cînd ne-am întors acasă după primul bal. Spune-mi-le, Per ! Vrei să te ajut ? Ascultă, repetă după mine, să ne declarăm reciproc. Haide, spune ! Te...

— Te... repetă Per.

— Iubesc...

— Nu, zău, e prea stupid, Jakobe ! se împotrivi Per, roșu la față, și-i astupă gura cu palma.

Și fiindcă fata stăruia, se prefăcu supărat și se desfăcu din brațele ei.

Cu toate astea, oricît de ușurat se simțea adesea în serile cînd, după o despărțire furtunoasă în antreu, ieșea în stradă și-și aprindea o țigară, nu dorea niciodată să se întoarcă acasă și să se apuce de lucru. Cu-atît mai puțin să se ducă la cafenea, ca pe vremuri. Acum îi plăcea să hoinărească pe străzi, de preferință pe cele liniștite și pustii, și să cedeze unor stări sufletești noi, care rămîneau în parte nelămurite pentru el. După cum se adăpase odată, pe negîndite, la izvorul veșniciei, avea și acum presimțirea emoționantă și oarecum înfricoșătoare că o lume de basm era pe cale să încolțească în sufletul lui. Dar în timp ce raiul iubirii, în care-l introdusese Fransisca cea drăguță, era o mică și plăcută grădină, unde straturile bine îngrijite de rezede și garoafe alternau cu straturile de legume, ochii lui se deschideau acum mari spre o oază cu palmieri înalți și solemni, impună-

toare ca un templu. În cursul acestor hoinăreli nocturne începu să bănuiască existența unei fericiri mai înalte, a unei dorințe mai mari și mai pământești decît cea la care rîvnise pînă atunci. Începu să înțeleagă că viața se îmbogățește numai prin dragostea unei femei și că există un adevăr mai adînc decît cel pe care-l exprimase el însuși în cuvinte ușuratice despre raiul îmbrățișărilor, unde afli uitarea tuturor grijilor și iertarea tuturor păcatelor.

Într-o noapte, întors acasă după o plimbare de cîteva ceasuri, îi scrise aceste rînduri Jakobei :

„Am cunoscut un om care m-a poreclit o dată, în glumă, «Per cel norocos». E drept că nu m-am considerat niciodată un copil năpăstuit de viață. Poate am trecut prin unele clipe de descurajare, cînd m-am plîns de soarta care a făcut să mă nasc într-o țară unde Adam, fiul pastorului, s-a căsătorit odată, la începutul veacurilor, cu Eva, fiica dascălului, și a populat treptat pămîntul cu trei milioane de «sideniuși». Acum, însă, dacă privesc în urmă la anii care au trecut, îmi dau seama că viața mea a fost călăuzită de un înger, și cu toate că în goană după false străluciri, am nimerit adesea pe cărări greșite, acum țin în mîini coroana de aur a izbînzii, adică pe tine și iubirea ta.

Simt nevoia să te mai cuprind o dată în gîndurile mele și să-ți mulțumesc înainte de a mă duce la culcare. Ai fost îngerul meu bun din ziua în care am păsit pentru prima oară în casa părinților tăi, da, din ziua aceea care a însemnat cotitura cea mare a vieții mele. Acum, în liniștea acestei nopți, pot să-ți șoptesc ceea ce n-am izbutit să rostesc deunăzi cînd eram împreună, în ciuda rugăminților tale : te iubesc !"

A doua zi, cînd își reciti scrisoarea cu mintea limpede, găsi că era ridicolă și o arse. Îi scrise o altă scrisoare, în schimb, în care vorbea mai mult despre cartea sa.

„Nu se mai termină odată și tipăritul ăsta ! Desigur că se întîrzie din cauza clișeelor, care trebuie gravate în lemn. De altfel, m-am gîndit să schimb titlul cărții. *Timpuri noi* e atît de banal. Vreau să-i spun *Statul viitorului*, nu-i așa că sună mai bine ?"

Era în octombrie, și Per își terminase pregătirile de călătorie. Avea de gînd să petreacă mai întîi cîteva luni în Germania și să viziteze unele institute tehnice din cele mai renumite. Apoi voia să prindă prilejul de a urmări o lucrare hidrotehnică de mari proporții, de pildă una dintre cele realizate de firma anglo-americană „Blackbourn & Gries", către care socrul lui îi promisese o recomandație. În afară de asta, voia să se ducă la Paris, Londra,

New York și în alte cîteva orașe mari din America. Absența lui avea să dureze cu totul doi ani.

Deși Jakobe nu-și închipuia cum va trăi această lungă perioadă, nu făcu nici o obiecție. Dimpotrivă, îl sfătui să-și prelungească voiajul cu încă un an. Per era de părere că i-ar fi putut ajunge și mai puțin, dar ea îl rugă stăruitor să nu se grăbească, și tatăl ei o sprijini în această privință. Salomon îl chemă într-o zi pe Per la el în birou și-i înmînă un acreditiv de cinci mii de coroane, menționînd că-l va reînnoi după un an. În timp ce Per dădea zor cu bagajele și-și completa garderoba, și așa destul de vastă, primi o scrisoare de la Eberhard. Fratele îi scria că vestea plecării lui în străinătate, care îi ajunsese la urechi, îl determinase să-i aducă la cunoștință că starea sănătății tatălui lor lăsa să se prevadă din clipă în clipă un deznodămînt fatal. Cît despre el, Eberhard intenționa să plece cît mai curînd acasă, pentru a fi prezent la căpătîiul muribundului, unde era de așteptat să se adune toți ceilalți frați.

După ce primi scrisoarea, Per se plimbă ore întregi în sus și în jos prin camera sa, cu sufletul îndoit. În mod neobișnuit, tonul scrisorii era plin de menajamente, și un sentiment de fericire îl dispunea la împăcare. Acum nimeni nu mai putea bănui că se întoarce ca fiul rătăcitor, gîndi el.

Totuși, triumful nu era încă deplin. O, dacă i-ar fi apărut cartea !

În cele din urmă, Per arse scrisoarea, o dată cu alte hîrtii vechi pe care le aduunase de prin sertare, și nu-i pomeni despre ea lui Jakobe.

A doua zi plecă în Germania.

Capitolul XI

. . . . . .

„Berlin, 12 octombrie

Și acum trebuie să-ți povestesc intrarea mea în lumea largă, intrare care n-a fost lipsită de o notă hazlie. Cunoști drumul pînă la Berlin și știi că nu e prea interesant. Mărturisesc cinstit că în cele din urmă am ațipit și nu m-am trezit decît la intrarea în Stettiner Bahnhof [1]. Mi-am luat bagajul,

[1] Una din gările Berlinului.

m-am repezit spre o trăsură şi am dat birjarului adresa : Hotel «Zimmermann», Burgstrasse, pe care mi-l recomandase unchiul tău. Dar birjarul a holbat ochii la mine şi a repetat în dialectul lui berlinez : «*Bu'straasse ?*» Apoi şi-a clătinat capul mare şi a spus : «*Kenn's nicht !*» [1] Cîţiva alţi birjari s-au apropiat, pînă s-a adunat cu timpul o mică ceată. «*Bu'straasse ? Bu'straasse ?*» ziceau cu toţii, scuturîndu-şi capetele mari. «*Kenn's nicht.*» Eu nu mă mişcam din loc. Deodată, unul dintre ei a ridicat un deget şi a izbucnit : «*Aha !... ...Burrrrrgstrrrrraasse !*» Această rapidă succesiune de consoane, asemenea unui răpăit de tobă, m-a trezit de-a binelea. Abia acum mi-am dat seama că plecasem de acasă, şi prima mea achiziţie în această călătorie a fost constatarea că un danez care doreşte să circule în străinătate trebuie să-şi dezvolte simţul consonantelor.

Dar ascultă mai departe. Cînd trăsura s-a oprit în faţa hotelului «Zimmermann» (care, în paranteză fie spus, e o veche ladă de gunoi, cu o *altertümliche Freitreppe* [2] pînă afară pe trotuar), şi-a făcut apariţia un rîndaş, cu un şorţ de piele, ca să mă ia în primire. Dar ce să vezi ? Cum a deschis portiera trăsurii, a luat-o la goană, uluit, spre casă, urlînd «*Herr Zimmermann ! Herr Zimmermann !... Ein dekorierter Herr !*» [3] Toată casa a fost în picioare, patronul s-a năpustit ca o vijelie şi a dat buzna în stradă la mine, cu capul gol. Tablou ! Între timp, am aruncat o privire uimită spre reverele paltonului meu şi am zărit la butonieră o rămăşiţă ofilită din trandafirul pe care mi-l prinseseşi azi-dimineaţă la despărţire. Închipuie-ţi, dragă prietenă, ce *malheur* [4] a cauzat ultimul dar primit de la tine ! Cred că-ţi dai seama cum am fost primit cînd s-a descoperit ce fel stau lucrurile. Să ştii însă că ne-am luat amîndoi revanşa ! O dată în camera mea, am început să sun într-una şi să-mi exprim tot felul de nemulţumiri, ca un veritabil cavaler purtător al «Marii cruci», iar cînd garsonul a venit cu registrul în care sînt înscrişi străinii, nu m-am putut stăpîni şi am trecut frumos un *von* înaintea numelui meu. Nu clătina din cap ! Nici nu ştii ce efect a avut ! Cînd am ieşit, l-am întîlnit în hol pe patron, care mi-a făcut o plecăciune. Mi-a deschis uşa cu mîna lui şi a rostit un foarte smerit : «*Herr*

[1] Nu cunosc ! (În limba germană în original.)

[2] O scară de modă veche (în limba germană în original).

[3] Domnule Zimmermann, domnule Zimmermann !... Un domn cu decoraţie ! (În limba germană în original.)

[4] Nenorocire (În limba franceză în original).

Baron !» [1] Iată a doua descoperire pe care am făcut-o în prima zi de călătorie, și anume că un titlu de noblețe nu-i, pare-se, de disprețuit. De altfel, asta mi-a spus-o mai demult și unchiul tău. E ridicol, bineînțeles, dar una dintre condițiile necesare pentru a avea autoritate asupra oamenilor este să ai curajul de a le exploata slăbiciunile.

Am dat o raită pe Unter den Linden [2], și în clipa de față mă aflu la cafeneaua «Bauer», de unde îți scriu rîndurile astea. De afară pătrund pînă la mine zgomotele și zarva care nu-mi lasă nici o îndoială asupra faptului că mă aflu într-o mare capitală a lumii. Am senzația că sînt în mijlocul unei mori uriașe. Oare orașele acestea mari, cu milioane de locuitori, sînt altceva decît niște turbine uriașe, care aspiră șuvoaie întregi de oameni ca să-i zvîrle înapoi, după ce i-a stors de orice vlagă ? Cîtă concentrare de energie vie ! E în adevăr înălțător să simți podeaua vibrînd astfel sub picioarele tale de revărsarea energiei a două milioane de oameni ! Cîte nu vom putea realiza în secolul ce vine, după ce vom învăța să acumulăm valorile dobîndite prin muncă, valori față de care cele utilizate azi pot fi comparate cu niște jocuri de copii.

Dar deocamdată destul."

„17 octombrie

Am închiriat două camere în Karlsstrasse 25 (adresa mea e : *Frau Kumminach, zweite Treppe links* [3]). M-am hotărît să mă opresc deocamdată la Berlin. Viața și larma de aici au ceva care mă electrizează. Simt pur și simplu cum mă încarc cu fulgere și tunete. *Herrrrrrlich !* [4] Tare-aș avea chef să expediez acasă acest *«Donnerwetter !»* [5] pe deasupra Mării Baltice viteilor de pe la noi. Priviți de aici, oamenii și împrejurările din Danemarca au un aspect și mai rural. La Berlin, pînă și măturătorii de stradă sînt altfel croiți, pe cînd la noi, aerul vieții rustice mai plutește și deasupra «leilor de pe Østergade». Sau, dacă i-am compara pe locotenenții noștri danezi cu un ofițer german înfășurat în pelerina lungă, cu reverele mari, roșii ca sîngele, am vedea, Doamne iartă-mă, că seamănă cu niște seminariști. Azi i-am făcut o vizită doctorului Nathan. Are o locuință foarte simpatică, în apropiere de Königsplatz,

[1] Domnule baron ! (În limba germană în original.)
[2] Mare arteră a Berlinului.
[3] Doamna Kumminach, a doua scară la stînga (În limba germană în original).
[4] Minunaaaat ! (În limba germană în original.)
[5] La dracu ! (În limba germană în original.)

și, cu toate că mi-a făcut niște declarații cam amare, pare să se simtă foarte bine în exilul său voluntar. M-a primit cu multă amabilitate, dar îți mărturisesc cinstit că nu mi-a plăcut. Am încercat să-i spun cam ce cuprinde cartea mea, dar e evident că nu are nici cea mai mică idee despre problemele tehnice. În fiecare clipă mă întrerupe ca să-mi pună întrebările cele mai stupide. Abia dacă știa ce este o turbină. A fost o mare decepție pentru mine. În fond, e ciudat că oamenii de felul doctorului Nathan, care vor să creeze o comunitate de cultură nouă pe ruinele romantice ale evului mediu, nu știu nici ei ce au pornit să construiască. Oamenii aceștia îmi amintesc de unii arhitecți care au diplome, care sînt capabili să proiecteze o clădire nouă, foarte atrăgătoare, poate, din punct de vedere artistic, dar nici nu se sinchisesc de unde să-și procure lemnăria, unde să ardă cărămizile și așa mai departe. Aici e nevoie de alte forțe ! Oameni ca Nathan nu fac decît să încurce lucrurile ! Îmi amintesc că într-una din cărțile pe care mi le-ai împrumutat astă-vară — te pomenești că o fi fost chiar o carte a lui Nathan ! — am găsit o remarcă foarte justă, și anume că Renașterea din secolul al XV-lea a avut la bază invenția compasului, care a făcut posibilă descoperirea Americii și a înlesnit exploatarea coloniilor cunoscute, ale căror bogății s-au revărsat asupra Europei sărăcite, au primenit omenirea intimidată de preoți și de călugări, au trezit din nou curajul, vigoarea negoțului și dorul de aventuri. Eu cred că tot așa, dezvoltarea mașinilor moderne producătoare de energie este o condiție pentru marele progres cultural care va urma. Și dacă cineva face prorociri fără să înțeleagă acest lucru, construiește doar balonașe de săpun cu care-i poate distra numai pe poeți și alți oameni lipsiți de maturitate."

„19 octombrie

...Nu, încă nu mi-am prezentat omagiile unchiului mamei tale. Am amînat intenționat această vizită, ca să apuc să-mi consolidez cunoștințele de limbă germană. Deunăzi am trecut pe lîngă vila lui din Thiergartenstrasse, care e un adevărat palat. Pe aici averea lui e evaluată la cincizeci de milioane. Trebuie să-mi faci un serviciu, și anume să mă înveți cum să mă port cînd mă duc la el. Ce înseamnă *Geheimcommercienrat* [1] ? Tre-

[1] Consilier comercial intim. (În limba germană în original).

buie să-i spun «excelență» ? Spune-mi ceva și despre situația lui de familie. Are nevastă și o fiică ? Are mai mulți copii ?..."

„21 octombrie

Peste cine crezi că am dat azi intrînd la «Bauer» ? Cine crezi că era instalat, cu o pălărie de bandit dată pe ceafă și cu o bîtă între picioarele întinse ? Fritjof ! De altfel, era cît p-aci să nu-l mai recunosc ; a îmbătrînit mult în ultimul timp, i-a albit barba, pleoapele-i sînt roșii și umflate. Cu toate astea, arată încă foarte bine ; chiar și aici, la Berlin, atrage privirile. A venit pentru niște tablouri, pe care le-a expus la un negustor de obiecte de artă. E apreciat și ca artist, ziarele scriu multe despre el. Eu nu mă pricep la pictură, dar Fritjof m-a cărat după el ca să-i admir tablourile și recunosc că sînt și cîteva lucruri admirabile printre ele, mai ales niște pînze mari reprezentînd Marea Nordului pe timp de furtună. În timp ce priveam tablourile lui Fritjof, nu mă puteam opri să mă gîndesc că în viitor balizele mele de fier de mii de tone (îți amintești ? ai citit ce am scris despre ele în broșură ?) vor împăna coasta de vest a Iutlandei și, bine ancorate, vor pluti pe valurile furtunoase, smulgîndu-le energia. L-am întrebat pe Fritjof dacă nu i s-a întîmplat să se întristeze vreodată, cînd se așază pe malul mării și pictează valurile uriașe, gîndindu-se la colosala, la extraordinara cantitate de energie care se irosește și care, timp de milenii, a fost pierdută pentru oameni și pentru civilizație. Dar el a dat numaidecît drumul la bietele și străvechile lui văicăreli despre meschinăria duhurilor industriei și despre profanarea naturii. L-am întrebat atunci dacă într-adevăr nu-l atrage de loc ideea de a transforma toți acești cai-putere irosiți în factori utili societății, de a-i răspîndi prin conducte peste întreg cuprinsul țării, de a-i distribui prin orașele Iutlandei, de a-i introduce chiar în fiecare cămin, pentru ca, de pildă, mașina de cusut a unei croitorese din Holstebro să funcționeze datorită lor, pentru ca o mamă din Viborg să lase leagănul copilului mișcat de valurile Mării Nordului. Să fi văzut ce cap a făcut ! «Ce ?» a urlat, și toată lumea din sală s-a întors spre noi. «Ticăloșilor ! Vreți să faceți din marea mea o vită de povară ?»

E absolut incorijibil. Mi s-a făcut cu adevărat milă de el. Cînd l-am văzut stînd acolo, cu pălăria pleoștită, cu bîta, cu cravata aceea fluturînd în vînt și cu indignarea lui de sălbatic, mi-am zis în sinea mea : «Iată ultimul artist ! Peste douăzeci

de ani, oameni de teapa lui vor fi internați în ospicii, iar după moarte vor fi împăiați și expuși în muzee printre mamuții preistorici și cămilele cu trei cocoașe !»"

„23 octombrie

Ieri a fost o zi mare pentru mine. Citisem deunăzi în ziare despre experimentarea unui nou sistem de baraj care trebuia să aibă loc, în prezența unor ingineri invitați, în apropiere de Berkenbrück, un orășel la cîteva ore de Berlin. Cum eram dornic să asist la operație, m-am dus la Legația daneză, crezînd că cei de acolo mă vor ajuta să-mi fac rost de o invitație. Dar n-am mai văzut de cînd sînt ochi atît de rotunzi de uimire ca ochii celui ce s-a holbat la mine cînd i-am spus ce doream. Omul a fost nevoit pur și simplu să se razeme de speteaza scaunului ca să-și poată reveni din uimire. Mi-a spus că, după cîte-și amintește el, s-a făcut rost o dată pentru o actriță, care venise la Berlin, de un bilet de favoare la Teatrul Regal, și altă dată s-a înlesnit unor oameni de știință danezi accesul la manuscrisele bibliotecii, dar ceea ce voiam eu... Atunci a intrat în odaie un om mai în vîrstă, care venea de alături (cred că era ministrul în persoană), m-a măsurat cu o privire și mai îngrozită și mi-a explicat pe un ton părintesc că, în adevăr, nimeni nu poate cere asemenea hatîruri într-o țară străină. În orice caz, înainte de a putea face ceva pentru mine în această chestiune, legația trebuia să ia legătură cu Ministerul de Externe danez, prin urmare să trimit o cerere scrisă, în două exemplare, însoțită de recomandările necesare, de certificate și de diplomele mele, eliberate de diferitele institute de învățămînt pe care le-am frecventat începînd de la vîrsta de 7 ani etc., etc., etc. Pe scurt, m-am regăsit brusc în scumpa, în bătrîna mea Danemarcă, raiul pălăvrăgelii ! Atunci am luat hotărîrea de a-mi încerca singur norocul și am plecat ieri dimineață cu primul tren la Berkenbrück. Inginerul-șef mi-a eliberat pe loc o invitație, ba mi-a mulțumit pentru interesul arătat față de experiența ce trebuia să aibă loc și mi-a pus la dispoziție toate datele privitoare la lucrările pregătitoare.

Voi încerca să-ți descriu ceea ce am văzut. Am să încep prin a-ți spune că scopul lucrării era secarea unei porțiuni a rîului, pentru a face posibilă repararea unui pilon de pod. La început s-a încercat cu procedeele obișnuite, adică s-a construit un baraj de-a curmezișul rîului. Cum însă curentul apei era prea puternic, barajul nu putea fi închis fără a instala un canal de scurgere, ceea ce, în condițiile existente, ar fi fost prea

complicat și costisitor. Atunci le-a venit ideea (și tocmai în aceasta a constat noutatea și ingeniozitatea) să încredințeze curentului apei închiderea zăgazului. Deci, au lăsat să plutească în direcția aceea un fel de ladă uriașă din scînduri, avînd mărimea deschiderii zăgazului, pe care o dirijau de pe țărm și pe care au prevăzut-o cu încărcătura necesară. Totul s-a desfășurat în condiții optime. În clipa în care obiectul a ajuns la țintă, laturile zăgazului au trosnit cam neliniștitor, și nivelul apei a înregistrat o creștere simțitoare. Dar curentul a călăuzit lada frumos la locul ei, și pînă la urmă s-a fixat în zăgaz ca un dop în gîtul unei sticle. Momentul a fost cu adevărat emoționant și aș fi vrut să fii și tu de față. Efectul a fost mărit de bubuitul cîtorva mine, care s-au auzit în același timp la oarecare distanță și care explodaseră într-un loc unde fusese săpat un canal pentru scurgerea provizorie a apei spre un teren mocirlos, unde era și un lac.

Apoi s-a servit șampanie într-un cort ridicat la fața locului, cu care prilej s-au rostit mai multe cuvîntări. Ultimul (ține-te bine !) am toastat eu, în cinstea tehnicienilor germani, care au dat lumii o nouă și minunată dovadă a superiorității lor. A mers foarte bine. Bineînțeles că m-am exprimat cu oarecare greutate, dar de cîte ori îmi lipsea cîte un cuvînt, mă descurcam făcînd gesturi elocvente cu mîna. Cuvîntarea mea i-a entuziasmat pe toți, lumea m-a înconjurat ca să-mi strîngă mîinile, și un reporter care asistase la festivitate mi-a luat un interviu în drum spre casă. Vei găsi și numele meu în *Tageblatt*-ul de astăzi.

Cu acest prilej am făcut cunoștință cu un profesor, pe nume Pfefferkorn, care poate să-mi fie de mare folos aici. Predă la Institutul politehnic din Berlin și s-a dovedit a fi — ce mică e lumea ! — un vechi prieten al lui Aron Israel, ceea ce a trezit în el un oarecare interes pentru situația din Danemarca. La despărțire m-a rugat să-i fac o vizită."

„24 octombrie

Dragă prietenă, mă dojenești pentru observațiile pe care le-am făcut deunăzi asupra lui Nathan și pari aproape contrariată că nu văd în el un mentor. Îți voi răspunde declarîndu-ți că îi sînt și eu foarte îndatorat, lucru pe care sînt gata să-l recunosc ; cum, însă, Nathan e un produs al învățămîntului universitar, va rămîne întotdeauna un estetician incorijibil și lipsit de înțelegere, ba chiar lipsit și de interes față de cerințele vieții practice. Am încercat să-i schițez proiectul meu, dar

abia m-a lăsat să vorbesc. Povestea mereu despre o piesă de teatru pe care o citise, despre situația politică din Danemarca și despre Dumnezeu mai știe ce ! Despre proiectul meu n-a găsit de cuviință să spună decît că i se pare «destul de fantezist». Ei, ce părere ai ? Pot considera că un astfel de om e un mentor ?! În realitate, nu e mult mai clarvăzător decît Fritjof și nu are nici cea mai mică idee despre minunile pe care viitorul le poartă în sîn, după cum habar n-are că aceste minuni vor răsturna și ordinea politică ce domnește azi în lumea noastră. Auzi, fantezist ! Vreau să spun că de cînd mă aflu în Germania, convingerea că nimic n-ar fi mai «fantezist» din partea noastră, a danezilor, decît să ne continuăm, în ciuda resurselor naturale de care dispunem, existența modestă și timorată de cenușăreasă s-a întărit și mai mult, deși cei care ne guvernează consideră această existență drept cea mai bună chezășie a independenței naționale și temelia firească a civilizației noastre. Eu susțin că singura posibilitate pentru o țară mică, așa cum e țara noastră, de a se ridica printre celelalte state este să aibă bani. Am scris și în broșura mea, o țară liliputană ca Danemarca este o absurditate în sine ; în zilele noastre e imposibil ca o țară atît de mică și atît de săracă să poată exista ! Trebuie să cîștigăm respectul celorlalte state prin belșugul nostru. Soluția e să avem bani, bani și iar bani ! Strălucirea aurului e singura în stare să arunce asupra țării acea «lumină» despre care Nathan și alții ca el vorbesc atîta. Pînă la urmă, o cultură săracă va rămîne totdeauna pradă preoților. Mă gîndesc deseori la Veneția, care a fost un stat mărunt și care s-a ridicat, cu toate acestea, pînă la rangul de putere mondială. Orașe ca Hjerting sau Esbjerg au pentru zona comercială din nordul Europei de azi o poziție tot atît de centrală ca orașul lagunelor din vremea aceea. Umblu prin Berlin și visez la un Hjerting al viitorului, unde palate comerciale, cu cupole aurite, se vor înălța la marginea unor cheiuri largi, în timp ce gondole mici, acționate electric, vor pluti ca niște lebede pe apa strălucitoare a canalelor."

„25 octombrie

Azi nu-ți scriu decît două cuvinte, în fugă. Vin tocmai de la *Geheimcommercienrat*, unde am transmis salutările familiei. Le-am găsit acasă pe doamna și pe tînăra domnișoară, care m-au primit cu multă prietenie. Verișoara ta vitregă este o frumusețe desăvîrșită, avînd totodată o purtare de o simplitate deplină, aproape timidă. E foarte tînără încă. De altfel, întîl-

nirea a avut loc într-o atmosferă de oarecare distincție. În dreptul fiecărei uși prin care am trecut se afla cîte un *groom*[1], iar primirea a avut loc în grădina interioară, pe care o cunoști. Am vorbit cel mai mult despre voi, deși n-am pomenit, bineînțeles, nimic despre relațiile noastre, ci m-am dat doar drept un bun prieten al casei. M-au invitat pentru poimîine la o mare serată muzicală, care are loc la ei și pentru care au fost lansate aproximativ trei sute de invitații. Sînt cu paltonul pe mine, fiindcă trebuie să ies, am o întîlnire cu Fritjof. Ne petrecem adesea serile împreună și, în ciuda divergențelor dintre noi, ne înțelegem foarte bine. Fritjof e captivant. Mi-a făcut cunoștință cu cîțiva artiști germani, colegi de-ai lui, niște indivizi tot cam într-o ureche ca și el, dar cumsecade și simpatici. Spune-mi, nu ți se pare ciudat că oamenii aceștia au surprins unele asemănări între Fritjof și mine ? O dată cineva m-a întrebat chiar dacă nu cumva sînt fratele lui mai mic. Cum îți explici ?"

„27 octombrie

Am avut iarăși o zi bogată. Mi se pare că ți-am scris despre profesorul Pfefferkorn de la Institutul politehnic de aici, care m-a invitat să-i fac o vizită. Am fost azi la el ; locuiește afară din oraș, la Charlottenburg, chiar lîngă școală, care e un adevărat palat, cu coloane și statui, și care a costat, pare-se, vreo zece milioane. Însoțit de profesorul însuși, am vizitat sălile de cursuri, laboratoarele și cîteva interesante ateliere experimentale, care țin de școală. Ceea ce m-a interesat îndeosebi a fost o colecție de machete admirabil executate ale celor mai importante realizări inginerești din lume : poduri, ecluze, lucrări de fundație etc., pe scurt, un muzeu fără pereche. Pfefferkorn mi-a făgăduit să-mi procure o autorizație ca să pot lucra acolo, ceea ce altfel aș fi obținut cu greu. Bineînțeles că sînt încîntat de perspectivă, fiindcă e vorba de o adevărată comoară. Am intenția să asist și la cîteva cursuri. Aici predă și profesorul Freitag, un om încă tînăr, care se bucură de mare faimă datorită lucrării sale despre electromotoare ! În treacăt fie zis, trebuie să-ți spus, scumpă prietenă, că nu am de gînd să lenevesc. Simt pur și simplu că mă mănîncă vîrful degetelor de dorința de a pune mîna pe o tablă de logaritmi. Cartea mea nu înseamnă nimic, sau, în orice caz, înseamnă foarte puțin ! Dar lasă, așteaptă cîtva timp, și ai să vezi ! Pedantul acela de

[1] Valet (în limba engleză în original).

Sandrup și conțopiștii lui mărunței, cu degete lipicioase, vor putea în curînd să iasă la pensie sau să se ducă la culcare ! Peste zece ani, țara noastră trebuie să-și schimbe fața. Deunăzi eram cu Fritjof sus, lîngă steagul din vîrful turnului primăriei, la două sute cincizeci de picioare deasupra nivelului străzii. Soarele apunea, dar aerul era limpede și puteam privi în toate direcțiile pînă la o depărtare de cîteva mile. Peste tot vedeam case înalte și străzi lungi, de-a lungul cărora felinarele fuseseră aprinse, apoi sîrme de telegraf și fum ieșind pe coșuri de fabrici, și gări luminate electric, cu trenuri care intrau și ieșeau, apoi foarte departe, afară din oraș, fabrici împrăștiate, părînd să continue orașul la nesfîrșit. M-am gîndit că acum două generații Berlinul era un orășel de importanță relativ mică, luminat cu lămpi în care ardea ulei de pește, avînd drept mijloc de locomoție diligența. Am simțit atunci mîndria de a fi om și, spre marea indignare a lui Fritjof, am început să fac semne cu pălăria. Doamne, Isuse ! oamenii ăștia, cu «arta» lor de a picta pe pînză ! Afirm că viziunea unei gări luminate electric e mai emoționantă decît toate Madonele lui Rafael la un loc ! Dacă aș crede în providență, aș îngenunchea în fiecare dimineață, cu riscul de a-mi murdări genunchii pantalonilor, drept recunoștință că m-am născut într-un secol măreț, în care omenirea a devenit în sfîrșit conștientă că e atotputernică și a început să transforme lumea după pofta ei, dovedind o măreție pe care n-a visat-o nici Dumnezeu în cele mai avîntate visuri ale sale !"

După plecarea lui Per, nemaifiind sub influența lui directă și avînd în față perspectiva unei despărțiri îndelungate, Jakobe se descurajă din nou cînd se gîndi la relațiile lor. Citind prima lui scrisoare, dar mai ales cînd trebui să-i scrie și ea, simți că, în cîteva zile, Per redevenise un străin pentru ea. Nu mai avea aproape nimic să-i spună. Simțul ei critic se trezise din nou, și neliniștea o cuprinse iar. Citind scrisorile lui tinerești, pline de atîtea lucruri mărunte, dar pomenind atît de rar despre dragoste și nimic despre dorul lui, Jakobe se simțea iar îndurerată și umilită.

Dar după cîteva săptămîni, Ivan îl întîlni din întîmplare pe stradă pe Aron Israel, și acesta-i arătă o scrisoare primită în dimineața aceea de la profesorul Pfefferkorn, vechiul lui prieten din Berlin, care se exprima în termeni foarte elogioși despre Per. Ivan îl rugă să-i lase lui scrisoarea și, după ce o citi cu glas tare părinților în salon, i-o trimise soră-si în cameră

într-un plic mare, închis, pe care scrisese: „*Vive l'empereur!*“ [1]

Scrisoarea spunea următoarele:

„...În momentul de față sînt în relații foarte strînse cu țara ta prin intermediul unui tînăr, inginerul Sidenius, care mi-a povestit că te cunoaște personal. Omul acesta are însușiri naturale remarcabile și cred că poporul danez are dreptul să aștepte de la el ceva neobișnuit. Am stat de cîteva ori cu el de vorbă și m-au interesat ideile ce-l preocupă. Rareori mi s-a întîmplat să întîlnesc un om cu o concepție atît de directă, de proaspătă și de vie despre natură și despre fenomenele ei. N-aș putea afirma că-mi place felul lui de a privi lucrurile, e prea legat de pămînt ca să-mi placă; dar sînt sigur că băiatul ăsta e un om al viitorului, și nouă, bătrînilor, nu ne ajută la nimic să oftăm din cauza asta. Fiecare secol cu idealurile sale; și cînd îl aud pe tînărul tău compatriot făurind cu sînge rece și cu mult calm cele mai îndrăznețe planuri de transformare a societății prin domesticirea tot mai ingenioasă a forțelor naturii, mi se pare că văd în fața ochilor prototipul omului din secolul al XX-lea, capabil de acțiuni energice...“

Jakobe citi aceste rînduri cu obrajii înflăcărați și plină de emoție. Și deodată i se întîmplă ceva cu totul neobișnuit: izbucni în plîns, dar nu plîngea numai de bucurie, ci și de rușine că se lăsase pradă îndoielilor și neliniștii, că, în cugetul ei, își trădase din nou logodnicul. „Un om din secolul al XX-lea.“ Da, ăsta era cuvîntul care punea în lumină marile contradicții ale firii lui, îi scuza slăbiciunile, îi explica forța. Per era un fel de schiță, fără formă definită, a unui neam de giganți care trebuia să vină și care (după cum îi scrisese și el) avea să stăpînească pămîntul, transformîndu-l după nevoile sale. Da, Per era un om de avangardă, crescut într-o atmosferă înăbușitoare de interior, apăsat de tot felul de prejudecăți micburgheze, de superstiții, de temeri, și pentru aceasta, cu atît mai de neînfrînt, de încăpățînat și lipsit de pietate, de neîncrezător că ar exista și alte puteri aducătoare de fericire în afară de cele ce pun în mișcare o roată de oțel. Dar, în fond, ce era ciudat în asta? Cît de mult pălise visul că secolul al XX-lea avea să fie o epocă de aur și că împărăția fericirii și a dreptății va putea fi clădită numai prin autoritatea spirituală și prin puterea de convingere a cuvîntului!

[1] Trăiască împăratul! (În limba franceză în original.)

Încă înainte de plecarea lui Per, Jakobe încercase să se inițieze în tainele matematicii și ale mecanicii. Atunci, însă, fusese doar o toană de femeie îndrăgostită, dorința veșnic neastîmpărată de a-și urma iubitul pe toate căile. Dificultatea de a-și însuși aceste cunoștințe o făcu să renunțe destul de repede la încercările ei. Și iată că acum se consacră din nou, cu toată energia, studiului științelor naturii. Înțelegea foarte bine că, fără cunoașterea lor temeinică, nimeni nu putea afirma că posedă premisele indispensabile înțelegerii societății moderne și a legilor dezvoltării ei. Pe masa de lucru, care pînă atunci fusese ticsită de capodopere ale literaturii și pe care se afla adesea deschisă „creația" lui Enevoldsen, cu fotografia poetului ascunsă între pagini, se îngrămădeau acum manuale de fizică, de dinamică, de geometrie. Cînd îi scria lui Per, îl informa conștiincios asupra progreselor ei, cerîndu-i sfaturi și îndrumări. Și așa, relațiile dintre ei se schimbară brusc. Jakobe — care se considera pînă atunci superioară lui Per din punct de vedere intelectual și avusese obligația destul de penibilă să-și călăuzească un logodnic inferior ei, ajutîndu-l să se dezvolte într-o direcție neglijată pînă atunci — deveni deodată o elevă care avea nevoie de sprijinul și de indulgența lui. Așa cum i se întîmplase și la început, îndată după ce se îndrăgostise de el, punea mîna pe condei de mai multe ori pe zi ca să-i scrie, uneori un singur rînd, o exclamație de bucurie în clipa cînd înțelegea brusc o nouă problemă de geometrie, mai grea, alteori un suspin de necaz pentru că nu-l avea lîngă ea tocmai cînd ar fi avut nevoie de ajutorul lui. Căci rolul pe care-l juca dragostea în zelul ei la învățătură era mai important decît își dădea seama. Simțea nevoia să-i comunice tot ce i se întîmpla în cursul zilei, pînă și gîndurile cele mai fugare, cu toate că scrisorile lui Per nu erau pe măsura încrederii și gingășiei ce-i arăta ea. Cu timpul, Jakobe se resemnă. Acum înțelegea că îi ceruse un lucru pe care natura îl refuzase iubitului ei, ba îi era chiar recunoscătoare că nu se prefăcea și că i se arăta cinstit, așa cum era.

Scrisorile ei conțineau și păreri politice — politica o interesase totdeauna — mai ales despre mișcarea muncitorească, atît de strîns legată de dezvoltarea tehnicii moderne. Pînă atunci nu-și putuse niciodată explica de ce o interesau ciondănelile acelea nesfîrșite, încăpățînate, pentru salarii și pentru putere, probleme în totală contradicție cu sentimentele ei aristocratice. O neliniștea milioanele de muncitori care protestau formulînd revendicări ce păreau să conțină adesea ame-

ninţări împotriva a tot ceea ce ea preţuia mai mult în viaţă. Dar după ce-şi înţelese iubitul, deşi înţelegerea aceasta o dobîndise cu multă greutate, începu să priceapă totodată şi sentimentul acesta nelămurit de solidaritate cu armata muncitorilor, oameni asupriţi şi mînjiţi de funingine, oamenii secolului XX, care luptau pentru un ideal luminos, pentru aer şi omenie.

Între timp, la Berlin, unde Per îşi împărţea timpul şi energia în mod oarecum egal între studiu şi distracţii, zilele zburau una după alta. În fiecare zi cunoştea oameni noi şi pretutindeni era bine primit. Aşa cum se întîmplase şi în ţara lui natală, firea sa deschisă cîştiga toate inimile. Abia aici, la Berlin, îşi dădu seama pe deplin de capacitatea lui de a cuceri oamenii graţie personalităţii sale, capacitate pe care o folosea cu stăpînire de sine şi înţelepciune, fără să se întrebe niciodată în ce constă acest talent. În acelaşi timp, îşi însuşi cu atenţie şi perseverenţă manierele tot mai înşelătoare ale unui om de lume şi felul lui de a se prezenta. Cu Per se întîmpla ceea ce se întîmplă adeseori cu cetăţenii unei ţări cînd se află în străinătate, şi anume năravurile lui proprii fură considerate drept particularităţi naţionale, pentru care nu era făcut răspunzător şi care, dimpotrivă, îi sporeau farmecul personal şi trezeau un fel de interes etnografic.

Bineînţeles, în mulţimea de uniforme strălucitoare şi de fracuri cu reverele împodobite de decoraţii, care luau parte la marea serată muzicală dată la *Geheimcommercienrat*, figura lui rămase ştearsă. Totuşi, la un moment dat, cînd, într-o pauză a concertului, amfitrioana îl chemă lîngă ea şi-i făcu cinstea de a sta cu el de vorbă pînă în clipa cînd concertul reîncepu, Per deveni obiectul atenţiei generale. Amfitrioana era o doamnă mai în vîrstă foarte decoltată şi foarte fardată, care avea o adevărată slăbiciune pentru bărbaţii tineri binefăcuţi, şi nu-şi dădea prea multă osteneală să o ascundă. Dar Per nu avea ochi decît pentru fiică, o fată de 19 ani, cu părul roşu, care, în contrast faţă de mama ei, era o făptură mică, liniştită, fină, minunată, privind cu un fel de teamă orice bărbat care se apropia de ea. Ca şi maică-sa, purta o toaletă splendidă, scandalos de decoltată, aşa cum cerea moda de la curte, numai că părea jenată de goliciunea ei şi se silea să-şi acopere sînii cu evantaiul.

Per nu avusese decît în treacăt, la intrare, prilejul să se încline în faţa ei şi nu era sigur că fusese remarcat. În tot timpul seratei fata fusese asediată de ofiţeri în uniforme şi

cavaleri cu aspect distins, și pînă la urmă Per renunță să se mai apropie de ea. În timpul concertului, însă, o surprinse de două ori privindu-l pe furiș, și a doua oară graba cu care-și întoarse privirea de la el o trădă, dezvăluind că nu o îndreptase cu totul întîmplător asupra lui. Da, Per era aproape sigur că o văzuse roșind ușor.

Noaptea, tîrziu, cînd plecă acasă, Per era ușor amețit de șampanie și în cap îi umblau gîndurile cele mai îndrăznețe. Putea spune că în casa asta îi surîdea norocul ?... Își amintea de unchiul Heinrich și de povestea austriacului celui sărac din New York, care o cucerise pe fiica regelui petrolului american și se număra acum printre suveranii finanțelor din Lumea Nouă. Tînăra berlineză era moștenitoarea a cel puțin cincizeci de milioane. Cincizeci de milioane, și o mireasă de o frumusețe răpitoare ! Te ispitea să încerci !... Aș ! Palavre... nebunie... Și totuși ! Pînă acum, toate dorințele lui fuseseră încununate de succes. Per nu dezmințise încă profeția lui Ivan : „Vin, văd, învinq".

E drept că avea obligația s-o menajeze pe Jakobe, lucru pe care nu-l uitase și care constituia, firește, un obstacol serios pentru el. Totuși, Per se întreba dacă un om trebuie neapărat să se considere legat de trecut cînd în fața lui se deschid pe neqîndite perspective atît de strălucite. Își putea îngădui să renunțe la un viitor ca acesta ? Putea să justifice un asemenea gest cînd era vorba de o cauză căreia îi închinase toate puterile sale ? Dumnezeu îi era martor că ținea la Jakobe. Știa să prețuiască din plin calitățile ei excepționale și l-ar fi durut inima s-o părăsească. Dar toate sentimentele lui personale trebuiau subordonate grijii pentru binele general, și nici vorbă că Jakobe va înțelege și va accepta. Cincizeci de milioane ! Într-o țărișoară ca Danemarca, suma aceasta putea conferi unui om o autoritate cu adevărat regească ! Ce n-ar realiza la el acasă cu atîția bani ! Putea oare să-și ajute mai bine țara în lupta cea mare pentru eliberare, căreia, mai mult ca oricine, Jakobe îi dorea succes ?

Fiindcă n-avea chef să se întoarcă acasă, o apucă pe Unter den Linden, unde în cafenele și în cramele de vin, era încă animație. De obicei evita restaurantele elegante din centru, care-ți ofereau atît de puțin pentru cît plăteai. Deși dorea să treacă drept om de lume, Per avea o repulsie înnăscută pentru risipă și, de fapt, se simțea totdeauna mai bine în acea tavernă a artiștilor pe care o frecventa Fritjof și unde, în schimbul a două mărci, căpăta o jumătate de kilogram de biftec cu ochiuri,

o chiflă cît pumnul, o felie de brînză, două halbe de bere și un zîmbet dulce din partea chelnăriței. Dar în noaptea aceea, cu dispoziția pe care i-o crease șampania, se descotorosi cu încăpățînare de toate sentimentele mic-burgheze și intră într-o *Weinstube* [1] dintre cele mai elegante, frecventată de ofițeri.

Ceru o sticlă de „Vix Bara" la gheață și, în mijlocul perechilor însuflețite care intrau, în foșnet de mătase și în zăngănit de săbii, continuă încercările de autoconvingere.

Ceea ce-l obseda mai ales era titlul acela de baron despre care-i vorbise unchiul Heinrich. În clipa aceea i-ar fi fost cu adevărat folositor ! Fără un nume distins era greu să reușești în cercurile de-aici. Dacă, însă, ar fi obținut titlul de baron, nu s-ar mai fi temut de nici un rival.

Desigur că, deocamdată, nu-și întemeia speranțele decît pe o privire fugară, o privire furată. Dar i se acordase oare mai mult decît atît sau i se acordase măcar atît în momentul cînd își aruncase ochii asupra fetei lui Philip Salomon ? Nu-i mai rămînea decît să se încreadă fără teamă în steaua lui. Și să rămînă credincios lozincii sale : „Vreau !"

Ajunse acasă la 3 dimineața și, preocupat cum era, nu reuși să adoarmă. Se aruncă pe pat și bău cîteva pahare cu apă, unul după altul, dar nu izbuti să-și adune gîndurile. Totuși, în afară de aceste visuri aventuriste privitoare la viitorul lui, mai era ceva care-l împiedica să doarmă. În întunericul odăii și singur cum era, se iviră și alte gînduri care-i încingeau mintea.

În tot timpul șederii la Berlin fusese urmărit de o neliniște care, asemenea umbrei din fabulă, devenea mai puternică ori de cîte ori în jurul lui domneau tăcerea și pustiul. Era gîndul la tatăl său, la eventualitatea morții sale, și gîndul acesta nu-i dădea pace. În timpul zilei, cînd lucra sau ședea la taifas prin cafenele cu prietenii, gîndul nu-l preocupa. Dar îndată ce rămînea singur cu sine însuși în orașul acesta străin, și mai ales seara, după ce se întorcea în odăile pustii și neprimitoare din Karlsstrasse, umbra îi răsărea în fața ochilor. În fiecare noapte, în timp ce, în picioare lîngă pat și gata de culcare, își întorcea ceasul de buzunar, se întreba : „Cine știe dacă tata n-a murit azi ?"

Și în noaptea asta îl muncea același gînd.

Înspre dimineață, cînd să aținească, tresări ușor. De undeva, dintr-un colț al odăii, auzise un zgomot care-i răsună în urechi

[1] Restaurant special, unde se servesc vinuri alese (în limba germană în original).

sub forma unei triple bătăi. În clipa aceea se trezi cu desăvîrșire. Deși se știa liber de orice fel de superstiție, din clipa aceea nu mai izbuti să-și gonească gîndul că tatăl său murise chiar atunci.

În cursul dimineții telegrafie acasă, cerînd lămuriri lui Eberhard, și la prînz primi un scurt răspuns telegrafic : „Tata pe moarte". Se uită la ceas. Expresul de Hamburg pleca peste două ore. A doua zi dimineață putea să fie acasă și în aceeași seară să plece din nou. Va lipsi numai două zile și două nopți, și conștiința lui avea să fie liniștită.

Rămase o clipă în picioare, cu ceasul în mînă. Apoi clătină hotărît din cap și se apucă să-și facă bagajul de mînă. Nu deslușea perfect că ceea ce îl mîna spre casă era nu numai teama că ar putea regreta odată și odată că tatăl său murise fără să-și fi luat rămas bun de la el. Între hotărîrea luată și gîndurile care-l ținuseră treaz noaptea aceea exista o legătură tainică, în care intra totodată o vagă reminiscență din teama, nebiruită încă, pe care i-o inspirau stafiile. După cum, ori de cîte ori aveau de luat o hotărîre importantă, primii păgîni creștinați se descopereau pe ascuns în fața vechilor zei, simțea și el nevoia de a împăca printr-o jertfă pe dumnezeul părinților săi, acum, cînd își pregătea armele pentru ultima și temerara luptă în vederea cuceririi cununii de aur a norocului.

După cîteva ceasuri, Per era în trenul care se îndrepta spre nord.

Capitolul XII

În timpul călătoriei nocturne, care-l purta prin Iutlanda, Per se gîndi mereu la vacanța aceea de Crăciun pe care o ratase cu aproape șapte ani în urmă, cînd străbătuse pentru ultima oară același drum spre casă. Își mai amintea în cele mai mici amănunte sosirea în noaptea întunecată de iarnă, în timp ce o ceață rece și gălbuie acoperea orașul și dădea felinarelor somnoroase o înfățișare și mai leneșă. O vedea pe soră-sa Signe pe peronul ud, în haina demodată și scurtă, cu mănuși negre și cu poalele rochiei ridicate deasupra unor picioare mari, vîrîte în galoși. Își amintea că taică-său se arătase nemulțumit de vacanța pe care și-o luase fără să ceară mai întîi voie și mai ales că el însuși fusese adînc dezamăgit văzînd că se spăla podeaua în sufragerie, ceea ce îl făcuse să înțeleagă că ceilalți isprăviseră de mîncat.

Per se mira văzînd cît de clar păstrase în memorie aceste întîmplări de mult trecute și cărora nu le dăduse nici o importanță. În orice caz, refuza să admită că amintirile triste ale copilăriei mai aveau vreo putere asupra lui. Numai în mod excepțional îl preocupa acest trecut, care în decursul anilor se scufundase parcă sub orizontul vieții sale.

Per sosi în orășelul natal dimineața devreme, într-o zi însorită de octombrie.

Era îmbrăcat după ultima modă, ceea ce atrase atenția lumii de pe peron. Purta un pardesiu cenușiu de călătorie, căptușit cu mătase, cu revere și manșete largi de catifea. Pe părul negru, tăiat scurt, purta o bonetă scoțiană de călătorie. Valiza, cutia de pălării și restul bagajului erau de cea mai bună calitate și străluceau, noi-nouțe.

Doi țărani în haine de dimie se dădură speriați în lături, făcîndu-i loc să treacă, și Per avu satisfacția să-l audă pe unul dintre ei șoptindu-i celuilalt :

— Trebuie că e contele Frys ăl tînăr.

Deși își anunțase sosirea printr-o telegramă, nimeni nu-i ieși în întîmpinare. „Cu-atît mai bine, gîndi el, voi avea libertate de acțiune !" Și se hotărî să tragă la hotel, ceea ce era mai comod pentru el din toate punctele de vedere.

Dar tocmai în clipa cînd se pregătea să se urce într-unul din cele două omnibuze ale hotelului, care staționau în fața gării, îl zări pe Eberhard venind agale din direcția micului scuar al gării. Per înțelese numaidecît că fratele său, atît de grijuliu să nu-și piardă din demnitate, pîndise sosirea trenului dincolo de parc, potrivind lucrurile astfel încît să pară că trecuse din întîmplare pe acolo, în timpul unei plimbări. Constatarea aceasta îl făcu să ridice involuntar din umeri. Pe vremuri, această dovadă de dispreț i-ar fi stîrnit mînia, acum însă nu-i trezea decît compătimire. Văzînd că Per a intrat în tratative cu funcționarul hotelului, fratele său fu cuprins de o teamă vădită și grăbi pasul.

— Sper că n-ai de gînd să tragi la hotel ? întrebă el înainte chiar de a se fi salutat.

— Ba da, răspunse Per. Cred că în împrejurarea de față e mai bine să nu stingherești toată casa.

— Ți s-a pregătit o cameră, avem loc destul. Sînt sigur că mama o să se supere cînd o să afle că ai tras la hotel !

— Bine, dacă crezi... Vreți să-mi faceți rost de un hamal ?...

După aceste ultime cuvinte, adresate funcționarului, Per îl întrebă pe Eberhard despre starea tatălui lor.

— De aseară doarme mereu. Oricum, e într-o stare de permanentă somnolență. În ultimele douăzeci și patru de ore a avut doar cîteva momente de luciditate.

În clipa aceea, din clădirea gării ieși un comisionar, însoțit de slujbașul hotelului, care cu capul descoperit, îi făcu lui Per o plecăciune plină de așteptări. Per îi aruncă o coroană, apoi îi porunci celuilalt unde să-i ducă bagajele.

Între timp, Eberhard se dăduse puțin la o parte și cerceta pe furiș, cu o vădită neliniște, îmbrăcămintea lui Per.

— Hai s-o luăm prin spatele grădinilor, zise el și vru s-o apuce numaidecît pe poteca ce ducea spre casa parohială pe la marginea orașului. Era un drum nu prea umblat.

Per se împotrivi.

— E un drum prea lung și sînt obosit.

— Bine, cum vrei, răspunse Eberhard, strîngîndu-și buzele într-un fel care însemna că nu socotește de demnittatea lui să insiste.

Cei doi frați porniră tăcuți pe strada principală.

La început, întîlnirea cu orașul în care copilărise nu făcu o impresie prea puternică asupra lui Per. Cu străzile lui înguste și întortocheate, cu casele de un cat sau cel mult două și cu nenumăratele rigole din scîndură, i se părea comic, un fel de jucărie de copil, în comparație cu metropola din care venea. Așa cum se întîmplase și cu casa părintească, orașul natal dispăruse cu timpul din viața lui, se strecurase sub orizontul său. Îi veni să zîmbească la gîndul că, altădată, marea lui ambiție fusese să ajungă eroul sărbătorit al acestui orășel de provincie, care fusese martorul înjosirii sale.

Totuși, Per recunoștea mai pe toți oamenii pe care-i întîlnea în cale. Fiecare din aceste căsuțe cu oglinzi de stradă la geamurile saloanelor, numele de pe firmele prăvăliilor, totul rechema în mintea lui crîmpeie din trecut. Amintirile îl copleșiră mai ales cînd trecu prin dreptul zidului înalt al liceului, care mărginea spre stradă terenul de joc. În momentul în care treceau ei, copiii erau în recreație, și larma lor trecea dincolo de ziduri, ca pe vremurile cînd se ducea și el la școală, ceea ce-i trezi un noian de amintiri din copilărie, pe jumătate uitate, ce i se perindară limpede prin fața ochilor. De jur împrejurul orașului erau coline înalte, pe care le îndrăgise în adolescență, apoi fiordul și poienile întinse, locul de joacă din timpul verii, unde încolțise în mintea lui primul germene firav al proiectului de canal și unde pentru întîia oară pătrunsese importanța puterii vîntului, înălțîndu-l pe „Helio", zmeul lui uriaș, și înhămîndu-l

la un mic cărucior de joacă, încărcat cu pietre, pe care l-a tras de-a lungul pajiștii.

Eberhard îl întrebă cum călătorise, dar Per era atît de îngîndurat, încît nici nu-l auzi. Legătura lui statornică, inevitabilă chiar, cu orășelul acesta murdar, cu aspect rural, i se părea umilitoare. Ceea ce-l irita mai ales era faptul că legătura asta nu era cîtuși de puțin reciprocă : negustorul Hjerting, înfipt în dreptul porții lui, cu picioarele crăcănate, în halat alb de pînză și saboți, cu pipa de spumă de mare ferecată în argint, bărbierul Siebenhausen, palid, gras și roșcovan, care, întocmai ca altădată, se apleca peste marginea ferestrei deschise urmărind slujnicele cu privirea, crainicul public, al cărui ropot de tobă și a cărui voce de mahalagioaică se auzea din direcția unei uliței laterale, da, toți oamenii aceștia lăsaseră în el cîte ceva din ființa lor, deși el nu însemnase nimic pentru ei.

Apucară pe o stradă laterală, pe care se afla casa parohială. Cînd Per zări zidul înalt, întunecat, cu poarta lui ciudată de închisoare, dar mai ales podul de piatră presărat cu rumeguș, simți cum îi bate inima. Gîndul că peste o clipă își va revedea mama și se va apropia de patul de moarte al tatălui său îl zgudui cum nici nu se așteptase. Soră-sa Signe îl întîmpină în antreu. Deși foarte mișcată, îi întinse mîna în tăcere, întorcîndu-și ușor fața, ca și cînd o dată cu el intrase în casă cineva în fața căruia trebuia să-și plece privirea.

— Mama s-a dus să se odihnească puțin, spuse ea după ce intrară în sufragerie unde Per găsi pe cele două surori mai mici, gemenele, care în timpul lipsei lui ajunseseră aproape niște domnișoare și pe care el nu le recunoscu decît cu greutate.

Răspunseră cu sfială strîngerii lui de mînă, în timp ce Signe continua :

— Mama mi-a spus s-o chem cînd vei sosi, dar cred că e mai bine să n-o deranjez. A vegheat toată noaptea.

Cu toate că odaia unde zăcea pastorul se afla departe, în celălalt colț al casei, Signe vorbea cu voce scăzută obișnuită în casele în care este un bolnav. Per răspunse că, în adevăr, mama nu trebuia nicidecum incomodată.

La fel ca și cu șapte ani în urmă, cînd Per se întorsese acasă, o tavă cu cîteva sandvișuri era pregătită și acum pentru el. Signe îi turnă o ceașcă de cafea și, ca să nu jignească pe nimeni, Per se sili să mănînce puțin, deși era atît de neliniștit, încît abia izbutea să înghită pîinea. Din celălalt colț al odăii, gemenele îl pîndeau cu ochi mari, iscoditori. Signe spuse :

— Vrei să intri să-l vezi pe tata ? Somnolează, nu s-a mai trezit de-aseară. Infirmiera îi face acum toaleta. Mă duc să văd dacă poți intra.

Se depărtă încet și închise ușa după ea cu amîndouă mîinile, ca să nu facă zgomot cu clanța. Eberhard ieșise cu puțin înainte din odaie și, ca să nu rămînă singure cu străinul acesta care le era frate, cele două gemene ieșiră tiptil pe ușa dinspre bucătărie, făcîndu-se nevăzute și ele.

Per se ridică și, fără să-și dea seama, străbătu de cîteva ori odaia în sus și-n jos. Apoi se opri în dreptul uneia din ferestrele care dădeau spre rondul cel mic cu iarbă și spre cei cîțiva pomi chirciți care alcătuiau grădina casei parohiale. Inima îi zvîcnea în piept, și gîndurile îi rătăceau nehotărîte, căutînd să se justifice.

În timp ce stătea așa, privind nepăsător mica pajiște fără soare și împrejmuită de ziduri înalte, își recăpătă treptat sîngele rece, și gîndurile i se limpeziră din nou. Găsise justificarea căutată. O găsise tocmai în nepăsarea cu care contempla acum din nou primul loc de joacă al copilăriei sale. Pentru el, nici o singură amintire plăcută și luminoasă nu era legată de zidurile acestea, îndărătul cărora avusese timp de cincisprezece ani senzația că e întemnițat. Dar nu numai atît ! Își dădu seama în acea clipă că umbra acelorași ziduri îi întunecase existența și-i umbrise orice bucurie chiar și în anii următori. Un sentiment cu totul străin de el, o tristețe sălbatică și tînguitoare îl fulgeră brusc. Deodată tresări nervos. Ușa din spatele lui se deschise binișor : Signe se întorcea.

— Poți să intri. Vino.

Per străbătu un cabinet aproape nemobilat, apoi salonul. Ușa dinspre dormitor era întredeschisă. Signe se apropie de ea în vîrful picioarelor, o deschise fără zgomot și-și conduse fratele lîngă un pat care fusese depărtat de perete și lăsat în mijlocul odăii. Era aproape întuneric, și Per se orientă cu greu în primele clipe.

Treptat, însă, începu să distingă contururile unui chip plin de zbîrcituri, care ținea ochii închiși și zăcea pe o pernă mare, moale, cufundat într-un somn adînc, asemănător morții. Per fu străbătut de un fior rece, dar, în afară de sentimentul de groază stîrnit în mod firesc de orice deznodămînt fatal în sufletul celor pentru care moartea înseamnă coșmarul vieții, nu simți nici o emoție. Tatăl său era într-o stare care înlătura categoric orice posibilitate de apropiere, și asta îl liniștea. Se temuse mai ales că zeul familiei va pune la cale o împăcare de ultimă clipă

și, în ce-l privea, știa că nu are să-i spună nimic lui taică-său ; cît despre ceea ce ar fi dorit bătrînul să-i spună, era foarte probabil că singurul rezultat ar fi fost înrăutățirea raporturilor dintre ei și niște scene care ar fi luat repede un caracter sinistru.

Pe măsură ce ochii i se obișnuiau cu întunericul din odaie, Per deslușea tot mai bine chipul și silueta descărnată a celui ce dormea. Observă că tatăl său purta și acum plete lungi, dar ele își pierduseră de tot culoarea în timpul bolii. În schimb, fața i se întunecase, arăta ca de bronz și era perfect imobilă, deși cîteva muște se învîrteau mereu încoace și încolo și din cînd în cînd se plimbau pe fruntea sau pe obrajii lui. S-ar fi zis că liniștea veșnică se și așternuse peste pleoapele lui închise.

Infirmiera, care clătise un burete lîngă spălător, luă ligheanul și plecă, iar cei doi frați rămaseră singuri la căpătîiul bolnavului. Tăceau amîndoi. Signe se așeză într-un jilț scund lîngă pat, se aplecă înainte, cu mîinile împreunate pe genunchi, și-și privi tatăl, transfigurată de dragoste și de durere. Ochii ei mari, luminoși erau plini de lacrimi și gura era contractată. Din cînd în cînd, își mișca lin mîna peste fața tatălui ei, ca să gonească muștele.

Deodată se auzi un zgrepțănat lîngă un perete. O ușă tapisată, care ducea spre odaia de oaspeți alăturată, se deschise, și silueta mică și cocîrjată a mamei se ivi în prag.

Bătrîna rămase o clipă pe loc, dibuind cu o mînă canatul ușii, în timp ce cu cealaltă se sprijinea într-un baston negru. Trecură cîteva clipe pînă ce Per s-o recunoască. Și-o amintea zăcînd aproape mereu și nu-și închipuise că era atît de scundă. De altfel, îmbătrînise în anii care trecuseră. Părul îi albise, trăsăturile i se înăspriseră, și uriașa încordare sufletească, grație căreia, în mod aproape miraculos, se ținuse pe picioare în toată perioada îndelungată a bolii pastorului, îi lăsase un fel de pecete severă și stranie pe chip și mai ales pe ochii adînciți, care se deschideau mari, ca ochii unei vizionare.

Pe Per surpriza îl zăpăci. Dar privirea cu care-l întîmpinară ochii aceia și gestul cu care, la apropierea lui, îi întinse mîna, semănînd oarecum a gest de apărare, îl nedumeriră și mai mult. Era ca și cînd bătrîna ar fi așteptat din partea lui mărturisiri, remușcări. Rămaseră un timp față în față ca niște statui. Pînă la urmă, sentimentul matern învinse și, în timp ce lacrimile îi scăldau obrajii, maică-sa îi luă capul între mîini și-l sărută pe frunte.

Apoi Signe, care se ridicase în picioare, o ajută să se aşeze în fotoliul de lîngă pat.

— Va să zică, e adevărat, ai venit, Peter-Andreas, zise ea. Şedea gheboşată în fotoliu, cu faţa pe jumătate întoarsă de la el şi cu mîna la ochi, de parcă i-ar fi suportat cu oarecare greutate prezenţa. De ce n-ai venit mai degrabă ?... Poate că acum e prea tîrziu.

Exclamaţia ei avea o nuanţă care atrase atenţia lui Per. „Prea tîrziu", gîndi el. Aşadar, ai lui nădăjduiseră pînă-n ultimul moment într-o împăcare şi consideraseră că întoarcerea lui era o dovadă de pocăinţă.

Mama vorbi iar, dar în clipa aceea, pe uşa care dădea spre salon, intră infirmiera, însoţită de un om mai în vîrstă. Era medicul casei, care-şi făcea vizita, ca în fiecare dimineaţă. La un semn al mamei, Signe şi Per se retraseră, şi infirmiera închise uşa după ei.

În ziua aceea Per n-o mai văzu pe maică-sa. De altfel, întoarcerea lui nu constituia un eveniment, aşa cum ar fi fost socotit în alte împrejurări. Desigur, starea pastorului domina preocupările şi gîndurile tuturor şi, în ciuda liniştii care domnea în casă dădea loc la o activitate susţinută. Ba trebuiau încălzite comprese, ba era nevoie de medicamente, apoi se perindau mereu vizitatori din tot oraşul, care veneau să se intereseze de starea bolnavului. În afară de asta, în cursul zilei urmau să mai sosească doi fraţi, din alte localităţi, unul dintre ei fiind capelan în Fionia şi o soră măritată cu un medic într-un orăşel de pe Limfjord[1]. Trebuiau pregătite camere şi pentru ei, aşa că toţi ai casei erau ocupaţi. Per se instalase în vechea lui odaie de la mansardă şi-şi petrecea acolo cea mai mare parte din zi, încercînd zadarnic să doarmă, ca să se odihnească după călătorie, sau scriind logodnicei sale. Din decenţă, se hotărîse să renunţe la hotărîrea iniţială şi să rămînă acasă pînă după moartea tatălui său, care nu părea că va întîrzia mult.

Era neliniştit şi deprimat. Nu regreta că venise, dorea numai ca totul să se termine cu bine. Asistase o singură dată la moartea cuiva, atunci, la Nyboder, în ziua cînd bătrînul şef de echipaj, plecat la plimbare, fusese transportat acasă în agonie. Amintirile sinistre legate de moartea lui, teama bătrînului şi a celorlalţi îl urmăreau tot timpul.

[1] Cel mai mare fiord din Iutlanda.

În cursul serii sosiră Thomas și Ingrid, fratele și sora-sa, care erau așteptați. Ingrid venise împreună cu soțul ei. Thomas era teolog. Era o fire potolită și avea o față stacojie, sub care se ascundeau multă sensibilitate și o mare mîndrie, însă oarecum schilodită. Ingrid era o cuconiță de provincie, sigură pe ea, o Sidonius pursînge, care considera că Løgstør e un oraș foarte important pentru că ea și familia ei locuiau acolo.

Bătrînul pastor deschise de cîteva ori ochii în ziua aceea, și privirea lui părea perfect lucidă ; dar nu se putu face înțeles decît cu multă greutate, și peste puțin căzu iar în nesimțire.

Medicul tocmai era de față, își făcea vizita de seară. Cînd ieși din camera bolnavului, îi spuse lui Signe, care-l însoțea spre ieșire :

— Nu vreau să vă ascund că, după mine, tatăl dumneavoastră nu va trece peste noaptea aceasta. Dacă-i nevoie, chemați-mă.

Spusele lui se adeveriră. Puțin după ora 2 noaptea, toți ai casei fură treziți : sosise sfîrșitul. Obosit de călătorie și zăpăcit de aproape două zile și două nopți de veghe, Per se cufundase într-un somn adînc și nu se lămuri numaidecît unde se află. Visase că era la Berlin cu Fritjof și cu alți cîțiva artiști, prieteni ai pictorului. Birja lor tocmai se oprise în fața localului de pe Leipzigerstrasse, unde se întîlneau de obicei cu toții, cînd ușa camerei sale se deschise, Signe intră cu o lumînare în mînă și-l rugă să coboare. Dîndu-și seama unde se afla și ce semnificație aveau cuvintele soră-si, Per începu să tremure ca apucat de friguri. Trecerea bruscă de la tumultul și veselia metropolei la tăcerea morții, a cărei veste o aducea glasul liniștit al Signei, fu prea violentă chiar și pentru conformația lui sufletească. Se îmbrăcă, dar fu nevoit să se plimbe un timp încoace și încolo prin cameră ca să se mai liniștească.

Coborî și-și găsi în camera bolnavului frații și surorile ; cei mai mulți dintre ei nici nu se culcaseră, se mulțumiseră să moțăie în fotolii și pe sofale, ca să fie cît mai aproape de tatăl lor și cît mai repede lîngă el îndată ce s-ar întîmpla ceva. Salonul era puternic luminat, și canaturile ușii dinspre camera de dormit fuseseră date în lături. Pe o masă, la căpătîiul bolnavului, ardea o lampă mică de căpătîi, care arunca o lumină slabă pe unul din obrajii lui foarte albi ; celălalt obraz era în întuneric.

Îl ridicaseră puțin, sprijinindu-l pe perne, ca să-i ușureze respirația. Bătrînul era perfect conștient, dar nu putea să vorbească și nici să-și ridice pleoapele negre-albăstrii. Tocmai înce-

puse să-şi ia rămas bun de la copii. Unul cîte unul se apropiau de pat, îi luau mîna, care zăcea pe cuvertură, grea şi fără putere, şi atunci mama rostea numele. Era aşezată la căpătîiul soţului, într-un scaun scund de nuiele, de cealaltă parte a mesei, pe care se afla lampa de noapte.

Această ceremonie solemnă de despărţire îi făcu rău lui Per, care crezuse că va fi cruţat de ea. Rămase deoparte cît putu, dar în cele din urmă trebui să se apropie şi el de pat. Cînd simţi mîna tatălui său, cuprinsă treptat de răceala morţii, cînd o auzi pe maică-sa ridicînd vocea (cel puţin aşa i se păru) ca să-i rostească numele, fu străbătut de un sentiment de groază care-l îngheţă, sentimentul apăsător de a fi chemat în faţa unui judecător supranatural. Numai gîndul că fraţii şi surorile lui, adunaţi acum cu toţii în jurul patului, îl observau îi dădu puterea să-şi stăpînească muşchii feţei.

Se făcuse aproape ora 4, şi gardianul tocmai trecea pe stradă. Rumegşul de lemn împrăştiat pe jos îi înăbuşea zgomotul paşilor. Nu se auzea decît cîntecul lui monoton, care pătrundea în cameră, ca o prorocire parcă, vestind sosirea îngerului morţii :

Se duce acuma noaptea-ntunecată,
Şi ziua-ncepe să mijească ;
Îndepărtează, Doamne, tată,
Pe cei ce vor să ne-amărască.
O, preacucernice părinte !
Întoarce-ne spre cele sfinte,
Şi mila ta să ne blagoslovească...

După ce pastorul îşi luă rămas bun şi de la servitorii casei, dădu a înţelege printr-o mişcare a muşchilor frunţii că vrea să spună ceva, şi apoi şopti o rugăminte, pe care numai soţia lui o putu desluşi : rugămintea de a auzi un psalm. Copiii trecură cu toţii în salon, se adunară în jurul pianului şi, acompaniaţi de Signe, cîntară cu voce domoală cîteva strofe din psalmul *Pînă-n ceruri se întinde îndurarea ta, Doamne !*

Per rămase singur alături de maică-sa în dormitor. După ce îşi luase rămas bun de la tatăl său, se aşezase într-un ungher întunecos, unde putea rămîne neobservat. Cîntarea liniştită a fraţilor săi ajungea pînă la el, vibrînd de energia calmă a unei convingeri nestrămutate şi pline de bucurie, de parcă ar fi văzut cu toţii cerurile deschizîndu-se deasupra lor şi chipul Domnului înconjurat de un nimb luminos, plutind şi întinzînd braţele pen-

tru a primi duhul transfigurat al pastorului. Per îi auzea, și era nevoit să lupte cu sine însuși ca să nu se lase furat și el. Totul se desfășurase atît de diferit de așteptările sale ! Cu buzele tremurînde și cu ochii umezi, își pironi privirea asupra chipului uscat al tatălui său, care zăcea liniștit pe pernă, înconjurat de părul lung și alb ca de o aureolă de sfînt și, amintindu-și de scena cumplită ce avusese loc la moartea șefului de echipaj, își zise în sinea lui : „Va să zică, așa moare un creștin !"

După ce cîntară psalmul, frații și surorile se întoarseră unul după altul în dormitor. Între timp, buzele pastorului se depărtaseră puțin și ochii se adînciseră și mai mult în orbite. Curînd după aceea intră în agonie.

Doamna Sidenius ținea mîna dreaptă a soțului ei și-i ștergea din cînd în cînd cu un prosop sudoarea de pe frunte. Eberhard și Signe stăteau de partea cealaltă a patului, gata să-i dea ajutor la nevoie. Așa trecu un ceas. Ceilalți copii se împrăștiaseră prin cameră, așezîndu-se fiecare unde apucase să găsească loc, și așteptau ultima clipă ; cei mai tineri rămăseseră în picioare, la picioarele patului, cu privirile pline de milă ațintite asupra tatălui lor.

Cîntecul monoton al gardianului de noapte răsună iar pe ulița pustie :

Prin imnuri înălțate-n slăvi, în cor,
Ți-aducem laudă, o, Doamne, veșnic sfînt,
C-ai vrut să fii al nostru păzitor,
Noi, cei ce locuim pe-acest pămînt.
Sculați acum, în zori, de dimineață,
Căci noaptea, bună și odihnitoare,
Căzut-a la-ale tatălui picioare,
Și luați aminte ! Zboară, timp și viață !

În odaie era acum liniște deplină. Nu se auzeau decît răsuflarea grea, din ce în ce mai slabă, a bolnavului și, din cînd în cînd, hohotul de plîns stăpînit al unuia sau altuia dintre copii.

Se făcuse aproape ora 5 dimineața. Prăbușită, cu fruntea lipită de mîna neînsufletită a muribundului, mama o uda cu lacrimile sale. Eberhard apucă ușor încheietura mîinii stîngi a pastorului și-i luă pulsul, care slăbea treptat, în timp ce Signe îi urmărea cu încordare expresia feței. În clipa aceea se auziră bătăile ceasului din salon. Apoi Eberhard ocoli patul și se apropie încet de maică-sa.

— Mamă, spuse el, atingîndu-i cu băgare de seamă umărul. Tata s-a dus...

Atunci se ridicară cu toţii în picioare şi făcură cerc în jurul patului. Numai mama rămase mai departe pe scaun, după ce îl privise pe Eberhard cu nişte ochi rugători, în care citeai cît de părăsită se simţea. Apoi se aplecă din nou asupra mîinii mortului şi-şi ascunse faţa, ca şi cînd n-ar fi avut curajul să privească în ochii fără expresie ai defunctului.

Cînd ridică din nou capul, îl privi multă vreme în tăcere şi spuse în cele din urmă :

— Da, copii, tata ne-a părăsit. Dar să aducem mulţumită lui Dumnezeu, lăudat fie numele lui ! Fiindcă nu ne-am luat rămas bun pentru totdeauna. A plecat doar înaintea noastră spre lăcaşul ceresc în care, cu voia Domnului, ne vom întîlni cîndva din nou, cu toţii.

Apoi, în cuvinte mişcătoare, îi mulţumi soţului ei pentru ceea ce însemnase în viaţa familiei, lăudă credinţa ce-i purtase ei şi căminului lor şi-i mulţumi pentru dragostea şi pentru puterea lui de sacrificiu. În timp ce vorbea, bătrîna mîngîia părul alb al pastorului şi-l săruta pe frunte cu o gingăşie emoţionantă, care părea că dă viaţă nouă sentimentelor din tinereţe.

Copiii mai rămaseră un timp în jurul patului, rugîndu-se în tăcere, cu privirile aţintite asupra tatălui lor, apoi, în clipa cînd primele semne ale morţii deveniră vizibile, Eberhard şi Thomas acoperiră cu grijă cadavrul cu un cearceaf, şi Signe o scoase pe maică-sa din odaie.

Peste puţin, Per se urcă în camera lui, unde lampa ardea încă pe masă. Primele raze ale dimineţii pătrundeau în odaie prin fereastra fără perdele. Per rămase multă vreme în faţa ferestrei, cu privirea îndreptată asupra oraşului care începea să se trezească. Doar cîteva stele mai străluceau slab pe cer, pe străzi se auzeau trecînd camioane şi saboţi călcînd apăsat. În mintea lui Per se înfiripă convingerea că noaptea aceea avea să lase urme în viaţa lui, totuşi nu-şi desluşea încă bine sentimentele. Era încă prea obsedat de solemnitatea momentului şi nu putea gîndi liniştit.

Pînă la urmă se aşeză la masă şi-şi luă mapa de voiaj. Simţea nevoia să-şi împărtăşească gîndurile cuiva şi vru să-i scrie Jakobei. În ajun îi expediase cîteva cuvinte ca s-o anunţe că se întorsese acasă, şi acum îi scrise următoarele :

„Vreau să-ţi comunic fără întîrziere că bătrînul meu tată s-a prăpădit acum cîteva clipe. Totodată, nu vreau să-ţi ascund că nu regret hotărîrea de a mă întoarce acasă. Indiferent de

cele petrecute între tata și mine, știu că acțiunile lui au avut totdeauna la bază cele mai curate convingeri. A avut o moarte frumoasă, a fost perfect conștient pînă în ultimele clipe și și-a așteptat sfîrșitul cu o tărie sufletească demnă de admirație."

Mîna lui Per se opri cînd ajunse aici. Reciti ce scrisese și se rușină. Rontăi un timp capătul tocului, apoi deodată rupse scrisoarea în bucăți și începu să scrie alta.

„Dragă prietenă! Am trista datorie de a te înștiința că tatăl meu a încetat din viață azi-dimineață. Am sosit tocmai la timp ca să-mi iau rămas bun de la el, așa cum mi-o dorisem. A fost perfect conștient și foarte liniștit pînă în ultimele clipe. Dar, bineînțeles, viața lui n-a fost, ca să zicem așa, decît o continuă pregătire pentru moarte. Îți scriu în fugă aceste cîteva rînduri, în curînd îți voi scrie din nou."

Iscăli și rămase din nou pentru scurtă vreme neliniștit și îngîndurat, după care adăugă un post-scriptum :

„S-ar putea să rămîn aici pentru înmormîntare."

Pastorul Sidenius fu înmormîntat după cinci zile. Dis-de-dimineață fuseseră arborate steaguri în bernă prin tot orașul și, la amiază, pe întregul parcurs între biserică și cimitir se presără nisip, peste care se așternură cetini de brad. Încă din ajun, fete tinere împodobiseră biserica cu plante verzi, iar pe chivotul vechi, bogat cizelat, fuseseră atîrnate văluri cernite. Lumînările ardeau în cele două policandre de aramă cu douăsprezece brațe, care atîrnau din tavan, și orga se tînguia domol cînd, puțin după prînz, credincioșii începură să umple biserica.

Liniștea care domnea în mulțime și expresia gravă de pe chipuri dovedeau că oamenii nu erau mînați de o simplă curiozitate. Cu pastorul Sidenius se întîmplase ceea ce se întîmplă tuturor celor înzestrați cu o mare putere de convingere, și anume, după ce rezistența generală fusese învinsă, ea se transformase repede în adorație. Și, ca de obicei în asemenea cazuri, tocmai acele însușiri ale pastorului care scandalizaseră mai mult la început, adică firea lui autoritară, disprețul față de obiceiurile tradiționale ale localnicilor, simplitatea portului și a felului său de viață, se bucurară mai tîrziu de prețuire, fiind considerate drept mărturia unui zel și a unei cucernicii de autentic apostol. Adevărul e că și pastorul se schimbase oarecum cu trecerea anilor. Pe măsură ce cuvioșii arătau tot mai multă supunere față de biserică, se accentuau blîndețea și farmecul firii sale, care atrăgeau inimile oamenilor.

La acestea se adăuga și perioada îndelungată de boală și liniștea sufletească înălțătoare cu care îndurase suferințele și-și așteptase obștescul sfîrșit. Zăcuse mai bine de șase luni la pat, perfect conștient că era osîndit la moarte. Și, totuși, pe lîngă că nu se plînsese niciodată, nu îngăduise nici altora să-l compătimească.

„Nu se vorbește așa în asemenea cazuri, spusese el cu asprime cuiva care, ca să-l consoleze, îl îndemna să spere într-o vindecare. Sîntem copiii lui Dumnezeu, nu trebuie oare să fim recunoscători că tatăl nostru ne cheamă la el?"

Sus, în corul bisericii, se afla sicriul negru, care, potrivit dorinței răposatului, n-avea altă podoabă decît o simplă cruce de brad pe capac. Fusese totdeauna împotriva a ceea ce numea el „tendința nesănătoasă a oamenilor de a înfrumuseța moartea" și de „a împodobi troaca viermilor". În jurul sicriului era adunată o gardă de onoare, alcătuită din vreo cincizeci de pastori în odăjdii, și pe jilțurile mai înalte din biserică erau instalate notabilitățile orașului : funcționari în uniformă, membri ai consiliului orășenesc, pînă și niște ofițeri din garnizoană, cu banduliere de argint strălucitor și cu căștile scînteietoare pe genunchi.

Per privi în jurul lui cu o uimire crescîndă. Își dăduse seama mai demult de autoritatea pe care clerul o cîștigase în orășelul acela, atît de iubitor altădată de cele lumești, dar în clipa asta, părerea ce-și făcuse despre taică-său și despre rolul lui se schimbă cu desăvîrșire. Pastorii se apropiau unul cîte unul de sicriu, își țineau cuvîntarea, și biserica răsuna de patetismul laudelor și de mulțumirile aduse Domnului pentru robul lui cel adormit și pentru faptele ce săvîrșise. Apoi sicriul fu ridicat de pe catafalc pe umerii a opt pastori tineri, și întreaga comunitate porni în urma carului mortuar pe lungul drum care, străbătînd orașul, ducea pînă afară, la cimitir.

Per nu înțelegea. Nu înțelegea că era cu adevărat vorba de tatăl lui, de care se rușinase în copilărie fiindcă fusese obiectul batjocurii întregului oraș, nu înțelegea că lui i se făcea acum înmormîntarea aceea princiară, că acum era petrecut spre groapă de întreaga populație îndoliată! Nu, Per nu putea concepe asta. Se împlinea acum, dar într-un mod rușinos și neașteptat pentru el, unul dintre visurile cele mai trufașe ale copilăriei sale, din vremea cînd își închipuia că ar fi fost o odraslă de rege răpită, dar că odată și odată trebuia să regăsească măreția tatălui său.

Înapoindu-se de la înmormîntare, se nimeri alături de fratele lui Thomas, care aruncase țărîna deasupra sicriului și era îmbrăcat în odăjdii. Dintre toți frații, Thomas fusese acela la care, în ciuda deosebirii de vîrstă, găsise pe vremuri mai multă înțelegere. Poate pentru că și Thomas, în perioada de creștere, se simțise apăsat de autoritatea despotică a tatălui. În timpul studenției se interesase mai mult decît i-ar fi plăcut bătrînului de unele curente mai liberale ale vieții comunității creștine. Și numai călcîndu-și pe inimă îmbrăcase uniforma bisericii de stat daneze, redingota aceea lungă și funebră, care nu se potrivea de loc cu obrajii rumeni și cu ochii lui copilărești, de un albastru-deschis.

Per băgase de seamă că, în ultimele zile, Thomas încercase de cîteva ori să rupă gheața dintre ei, dar el nu dorea o împăcare. Era sceptic față de duioșia cam ipocrită a acestui frate, duioșie care pe vremuri îi cîștigase în parte încrederea. Iar acum se ferea de el, fiindcă era neliniștit și plin de teama instinctivă de a se destăinui acestui frate plin de bune intenții.

De altfel, Thomas renunță și el la încercarea de apropiere, și cei doi frați își continuară în tăcere, unul lîngă altul, drumul pînă la casa parohială.

Întorși acasă, intrară cu toții în odaia doamnei Sidenius, care rămăsese în pat, neputînd asista la îngropăciune. Încordarea puternică în care trăia de atîta vreme fusese urmată îndată după moartea soțului de o slăbire cumplită a puterilor, și doctorul ordonase odihnă deplină. De aceea, în ultimele zile Per n-o văzuse aproape de loc. O singură dată îl chemase, și atunci se așezase pentru cîteva clipe lîngă patul ei, dar doamna Sidenius se mărginise să-i pună cîteva întrebări banale cu privire la situația lui.

Nici de data asta nu schimbară decît o vorbă și o strîngere de mînă, după care Per se urcă în odaia lui ca să-și facă bagajul. Ardea de nerăbdare să plece cît mai degrabă și se decisese să ia trenul de seară, deși n-ar fi putut spune că avea motive să se plîngă de șederea în casa parohială. Nu numai Thomas, ci toți ceilalți frați și surori, ca și cum s-ar fi înțeles tacit, se siliseră să-i arate înțelegere în măsura în care acest lucru era posibil, în măsura în care le-o îngăduia conștiința. De altfel, petrecuse cea mai mare parte a timpului fie în odaia lui, fie făcînd lungi plimbări prin împrejurimi, ba chiar lipsise o zi întreagă din oraș, ca să viziteze o fabrică nouă de ciment pe coasta Limfjordului.

Nici maică-sa, nici vreunul dintre fraţi nu făcuseră cea mai mică aluzie la logodna lui, şi cum nu-i venea să creadă că Eberhard nu vorbise familiei despre ea, considera tăcerea ca un fel de provocare. Totuşi, faptul că numele Jakobei nu fusese rostit aici, în casa părintească, îl supăra, cu-atît mai mult cu cît, renunţase între timp să rupă legăturile cu ea. Efectul pe care evenimentele din ultimele zile îl avusese asupra lui, şi anume de a-l fi forţat să retrăiască toate amintirile, îl trezi la realitate.

Buna dispoziţie pe care i-o dăduse şampania şi care-l hotărîse să cucerească tronul unuia dintre regii finanţelor europene pierise cu desăvîrşire în noaptea aceea solemnă petrecută în sumbra cameră mortuară a tatălui. Nu voia nici să-şi mai amintească de momentele acelea, dar tocmai fiindcă-i era ruşine de lipsa de credinţă de care — numai în gînd ! — se făcuse vinovat faţă de Jakobe, prefera să nu vorbească despre dînsa.

Cînd începu să se însereze, iar fraţii şi surorile plecară din nou la cimitir, la mormîntul tatălui, lăsînd-o singură pe bătrînă, Per coborî la ea ca să-şi ia rămas bun.

— Şezi puţin lîngă mine, fiule, spuse bătrîna cu vocea care redevenise dureroasă şi tînguitoare şi pe care Per o cunoştea atît de bine din anii copilăriei. Aproape că n-am stat de loc de vorbă cu tine, şi fraţii tăi mi-au spus că vrei să pleci.

— Da, trebuie să mă reîntorc la treburile mele.

Mama aşteptă puţin, crezînd că va mai spune ceva, dar fiindcă Per nu dădea alte explicaţii, reluă :

— Treburile tale ?... Noi ştim foarte puţin despre viaţa şi despre drumurile tale, Peter-Andreas. Ai fost de curînd în Germania... Dacă nu mă-nşel, la Berlin ?

— Da.

Mama aşteptă din nou un timp înainte de a continua :

— Da, tatăl tău şi cu mine ne-am spus că trebuie să ai protectori bogaţi de vreme ce îţi permiţi să călătoreşti în asemenea condiţii, fiindcă, după cîte ştiu, nu ai nici o slujbă.

Per deveni atent. Îşi dădea seama că maică-sa n-avea cea mai mică idee despre logodna lui, ceea ce însemna că fraţii îi ascunseseră acest lucru, probabil ca s-o cruţe de o supărare.

Sau... poate că Eberhard nu spusese nimic nici părinţilor, nici celorlalţi fraţi. În cazul acesta, purtarea lui nu se explica numai prin grija faţă de sentimentele celorlalţi.

În timp ce Per se adînci în aceste gînduri, maică-sa se întoarse spre o măsuţă care se afla la căpătîiul ei şi scoase ceva din sertar,

— Nu vreau să pleci din casa părintească fără să fi aflat ceea ce tatăl tău ar fi dorit să-ți spună înainte de a închide ochii, Peter-Andreas. El a fost totdeauna convins că odată și odată te vei regăsi pe tine însuți și vei lua drumul căinței. N-a fost zi în care să nu vorbească despre asta, n-a fost zi în care să nu te pomenească în rugăciunile lui. Acum cîtva timp, aflînd că te afli în străinătate și crezînd că trebuie să renunțe la speranța de a te revedea, ne-a rugat să-ți trimitem după moartea lui o mică amintire de la el.

Doamna Sidenius îi întinse fiului ei obiectul acela mic pe care-l luase din sertar. Era vechiul ceas de argint al pastorului, la care el ținuse totdeauna foarte mult și pe care-l purtase pînă în ultimele clipe, spunînd că era singura comoară ce-o avea pe pămînt.

— Ceasul acesta își are povestea lui, reluă mama, o poveste pe care tata ți-ar fi spus-o dac-ar fi avut prilejul să mai stea o dată cu tine de vorbă. Am să ți-o spun eu în locul lui și, după ce o vei asculta, vei înțelege singur de ce s-a hotărît să-ți lase tocmai ție darul ăsta.

Doamna Sidenius făcu o scurtă pauză, închise ochii și nu-i mai deschise, după cum nu-i deschidea nici pastorul în tot timpul bolii.

— O dată, în anii adolescenței, după ce-și petrecuse vacanța de Crăciun în familie, la casa parohială de la țară, tatăl tău se pregătea să se întoarcă la liceu. Bunicul tău îi ceru atunci cheia cufărului, pentru că, îi spuse el, voia să se convingă că lucrurile erau așezate în ordine și fiul lui nu uitase nimic înainte de a-și duce bagajul în trăsură. Tata fu jignit de această pretenție și plecă supărat, fără să-și ia rămas bun ca lumea de la bunicul tău. Seara, la școală, deschise cufărul și-și găsi hainele așa cum le pusese el, ceea ce dovedea că nu umblase nimeni la ele. Într-un colț, însă, era un pachețel învelit în hîrtie, și înăuntru se afla ceasul ăsta pe care-l ții tu în mînă. Era un dar pe care i-l făcuse bunicul tău ; firește, tata a înțeles pînă la urmă că bunicul căutase un pretext ca să i-l poată strecura în cufăr, în așa fel ca fiul său să nu bănuiască nimic sau să aibă o surpriză plăcută acolo, între străini. Cînd tata pricepu despre ce fusese vorba, izbucni în plîns. Și după ce vărsă mulțime de lacrimi pentru purtarea lui nesocotită, își puse paltonul și, chiar în noaptea aceea, făcu pe jos drumul de patru mile pînă acasă și nu se liniști pînă nu se aruncă de gîtul tatălui său și-i ceru iertare. Uite, fiule, de asta și-a păstrat tata ceasul toată viața ca pe un obiect sfînt. După cîte-mi amintesc, a spus odată că ceasul

acesta e darul părintesc pe care i l-a făcut Dumnezeu. Pentru că în chiar noaptea cînd s-a umilit astfel, în noaptea cînd a pornit pe calea grea a căinței spre tatăl său pămîntesc, a găsit drumul spre lumina, spre pacea și binecuvîntarea lui Dumnezeu, părintele său din împărăția cerurilor.

Per asculta vorbele maică-si, și ceasul se făcea tot mai greu în mîna lui. Cînd termină de vorbit, Per nu-i răspunse nimic. În cameră se făcuse întuneric. Mama deschise ochii, dar nu-i mai putu deosebi trăsăturile feței. Nu mai vorbiră despre asta. Peste puțin, Per se ridică în picioare, maică-sa îl sărută pe frunte de rămas bun și-i șopti :

— Să-ți dea Domnul-Dumnezeu pace și îndurare !

Cîteva clipe după aceea, Per plecă la gară. Frații și surorile se întorseseră de la cimitir, dar el nu permise nimănui să-l însoțească și plecă singur.

După o jumătate de oră, cînd Signe urcă în camera lui, găsi pe masă ceasul tatălui ei. Fusese pus dinadins în așa fel încît să nu poată fi trecut cu vederea și nici să dea impresia că ar fi fost uitat.

Capitolul XIII

Per se întoarse la Berlin, dar nu mai era atît de mulțumit ca înainte. În timpul absenței lui, Fritjof plecase spre patrie, și el se simțea foarte singur în marele oraș. Toamna se instalase temeinic. În multe cafenele și prăvălii lumina ardea toată ziua. Ploaia cădea fără încetare, și după aceste ploi torențiale, pe asfalt rămînea un strat de apă gros de cîteva degete. Per stătea mai mult în casă și lucra. Spera că, muncind cu rîvnă, va învinge descurajarea care-l stăpînea de cînd se întorsese din patrie, dar nici în locuința lui nu găsea adevărata odihnă și adevărata mulțumire. Proprietăreasa lui, doamna Kumminach, o femeie mică, neglijentă și murdară, cu o gîlcă cît pumnul într-o parte a gîtului, fierbea toată ziua varză acră. Soba scotea fum, și de sus, de la etajul superior, unde era un atelier de croitorie, auzea de dimineață pînă seara duduitul monoton a șase mașini de cusut, așa că uneori îi venea să-și ia lumea-n cap.

Devenit foarte sensibil, începu să descopere treptat latura sumbră a vieții unui mare oraș modern. Astfel, scurtă vreme după întoarcerea sa la Berlin, cîteva mici fapte diverse îi dădură o imagine mai clară asupra felului de viață și a condițiilor de

trai comune unei populații de milioane de oameni, imagine care-l impresionă neplăcut.

Închiriase locuința cu condiția expresă de a fi scutit de colocatari, care i-ar fi tulburat munca. Proprietăreasa îi dăduse asigurări solemne, ba chiar îi arătase o hîrtie de la poliție, din care rezulta că n-avea voie să închirieze decît cele două odăițe ale lui. De altfel, în afară de aceste camere, apartamentul nu mai cuprindea decît o altă odăiță, întunecoasă ca un mormînt, situată lîngă bucătărie, unde încăpea cu greu un pătuț de fier și unde locuia proprietăreasa. Cu toate acestea, puțin după ce se mută, Per avu prilejul să se convingă de prezența a cel puțin încă unui locatar. De cîteva ori o tuse cavernoasă de bărbat îl trezise noaptea, și, în cele din urmă, Per descoperi că această tuse venea din direcția antreului, sau, mai bine zis, din direcția unei încăperi cuprinse între tavanul antreului și o nișă în formă de dulap, care servea drept garderobă. Îi luă un interogatoriu în regulă proprietăresei, care însă, bună de gură, se jură pe toți sfinții că Per se înșelase. Peste un timp, într-o duminică dimineață, Per surprinse în bucătărie un tînăr palid, în cămașă, care se pieptăna în fața unui ciob de oglindă, dar și de data asta proprietăreasa îi servi pe loc o explicație verosimilă, dinainte pregătită. Atunci Per renunță să cerceteze cazul, deși nu era sigur că femeia nu primea noaptea și alți oaspeți, pe care-i ascundea în diverse unghere ale casei. Adevărul e că într-o noapte auzi, pe lîngă tuse, și un sforăit adînc și liniștit, care, după cîte putea să-și dea el seama, nu venea din camera proprietăresei. Per ceru informații în alte locuri și află că adesea locatarul oficial al unei case e un simplu paravan, care ascunde de control pe vagabonzii ce mișună în orașele mari. În multe cazuri era vorba de tineri destul de prezentabili, comisionari, muncitori în fabrică, ucenici de frizerie sau chelneri, pentru care căminul devenise un lux de prisos. Oamenii aceștia își petreceau timpul liber pe stradă, în berării, la balurile din circiumi și în casele de toleranță, știind că vor fi primiți undeva după aceea ca să doarmă cîteva ore pe noapte. În afară de ce purtau asupra lor, oamenii aceștia nu posedau nimic și se mutau dintr-un cartier în altul fără formalități.

Felul acesta de viață era în parte rezultatul luptei pentru existență care se duce în orașele cu milioane de locuitori. Cine era obișnuit să trăiască la întîmplare, să rătăcească pe străzi și să aibă, deci, o mai mare libertate de mișcări găsea mai ușor de lucru. Pentru astfel de oameni, un cămin confortabil, pacea,

liniștea deveneau noțiuni cu totul străine, cărora nu le mai simțeau lipsa.

Într-o dimineață Per o auzi pe proprietăreasă vorbind cu un bărbat afară, în antreu. Era un polițist care cerea informații despre un ucenic de bărbier, transportat în cursul nopții la un spital din oraș și care declarase că avusese *Schlafstelle* [1] la doamna Kumminach. Omul avusese o hemoptizie puternică într-o berărie și murise scurt timp după ce fusese adus la spital. Auzind ultimele cuvinte ale polițistului, doamna Kumminach, care tăcuse la început, deveni dintr-o dată limbută. Ce palavre mai erau și astea? Poliția știa doar foarte bine că ea n-are voie să țină astfel de locatari. Auzi, un ucenic de bărbier! Cum putea să-și închipuie cineva că o femeie cumsecade ca ea găzduia un asemenea golan, un cerșetor soios, care, pe deasupra, mai era și bolnav de piept și crăpase în stradă?!

Ascultînd acest prohod închinat colocatarului său anonim, Per simți fiori reci de-a lungul spinării. Era convins că tînărul despre care se vorbea era individul instalat sub tavanul antreului, și, de altfel, din ziua aceea nu mai auzi niciodată bine cunoscuta tuse cavernoasă. Nu se putea opri să se gîndească la propria lui soartă în eventualitatea că s-ar fi îmbolnăvit, de pildă, și ar fi avut nevoie de îngrijiri. În privința aceasta, avea toate motivele să se neliniștească, fiindcă nu era sănătos. Întorcîndu-se la Berlin, răcise pe drum, și fiindcă vremea era umedă, nu se putea restabili pe deplin.

Era un motiv în plus care îl făcea să stea mai tot timpul în casă. Nu încercă nici măcar să reia relațiile de prietenie cu colegii întru artă ai lui Fritjof, care-și aveau sediul la taverna din Leipzigerstrasse, și începu să mănînce la un restaurant din cartierul lui. Nu mai dădea nici pe la *Geheimcommercienrat*.

În această perioadă de singurătate îi scria aproape zilnic Jakobei și, în mod inevitabil, în scrisori se reflecta neliniștea lui sufletească, deși făcea tot posibilul s-o ascundă. În ciuda obiceiului său, nu scria nimic despre el însuși, în schimb povestea tot felul de fapte diverse din viața orașului, surprinse întîmplător.

Per își petrecu astfel timpul pînă la sfîrșitul lui noiembrie, cînd, într-o bună zi, primi, prin mijlocirea lui Ivan, o scrisoare de la „Blackbourn & Gries", marea firmă engleză către care fusese recomandat de socrul său. Nu era totuși vorba de un angajament; era doar permisiunea de a urmări munca zilnică

[1] Loc de dormit, culcuș (în limba germană în original).

la o importantă lucrare hidrotehnică, în privința căreia i se dădeau indicații detaliate.

Cum acest lucru putea fi de mare importanță pentru el, Per hotărî să părăsească imediat Berlinul. Localitatea unde se executa lucrarea se numea Dresack, dar deocamdată nu știa despre ea decît că e un orășel în Alpii austrieci. Își spuse că avea să petreacă iarna acolo, pentru ca, o dată cu dezghețul, să treacă prin Viena și Budapesta, în drum spre gurile Dunării, unde voia să asiste la o serie de mari lucrări de dragare. Apoi, întorcîndu-se prin Paris și Londra, să se îndrepte spre New York.

În drum spre Dresack se opri la Linz, unde voia să vadă podul de cale ferată, lung de nouă sute de picioare. Sosi spre sfîrșitul unei după-amiezi și zări pentru prima oară șirul alb, aerian de creste ale Alpilor, care mărgineau orizontul plutind peste ceața înserării în văpaia apusului, ca o priveliște de la începutul veacurilor. În dimineața următoare Per se afla în inima munților, și fiindcă vremea era minunată, fiindcă era sătul de vorbăria unui grup de călători nemți care-l sîcîiseră tot timpul, coborî din tren în mica gară a unui sătuc și, în ciuda anotimpului rece, petrecu restul zilei sub cerul liber. Din pustiul acela vast de piatră și de zăpadă, ajungea pînă la el un fel de chemare. O făgăduială tainică de descătușare din legăturile care-l apăsau și-l împovărau îl ademeni sus, tot mai sus, spre imensitățile acelea. Singur, fără călăuză, porni pe o potecă în zigzag și urcă un perete de stîncă golașă. Jos, în gară, fusese povățuit să nu pornească la drum fără un ghid, dar el se încredea în sine și urcă vioi mai departe. „Va să zică, așa arată munții!" Trăgea adînc și cu plăcere în piept aerul rece, privea la norii care pluteau sub el în adîncurile văilor, și în cîteva ore izbuti să stabilească între el și natură o legătură pe care nu o cunoscuse pînă atunci. În anii copilăriei, pădurile și poienile natale însemnaseră pentru el locuri de joacă, pe care le iubea fiindcă-i dăduseră prilejul să zburde în voie și să uite constrîngerile din casă. De atunci nu mai avusese niciodată prilejul unei comunicări mai intime cu natura.

În odăița lui dosnică din Nyboder studiase natura pe hărțile de stat-major, și, fără nici un respect, o subordonase nevoii lui de creație. Pe atunci natura se rezuma pentru el la niște grămezi de piatră și de pămînt care trebuiau folosite. Ori de cîte ori contempla o cîmpie, gîndurile lui zburau la instrumentele de nivelare și la ruletă. În tren nu se instala niciodată la fereastra unui compartiment fără ca priveliștile pe care le străbătea să

nu pună stăpînire pe imaginația lui, veșnic pregătită să taie drumuri noi, să sece bălți, să clădească poduri și să sape canale.

Nici acum nu-l impresionau atît efectele de culoare și de linii, cît măreția, spiritul, elementul mistic din natură la care actuala lui neliniște sufletească îl făcea sensibil.

Întinderea nesfîrșită a masivelor muntoase, semeția contururilor și tăcerea profundă ca veșnicia ce domnea în jur trezeau în el sentimente și stări sufletești care păreau noi și stranii. Cînd ajunse la o altitudine de cîteva mii de picioare, în fața ochilor lui se așternu un cîmp nesfîrșit de zăpadă, străpuns în punctul cel mai înalt de o creastă de stînci roșii-cenușii, golașe și luminate de soare. Obosit de urcuș și gîfîind, Per fu nevoit să facă popas ca să-și mai tragă sufletul. Și în timp ce se sprijinea în baston, privind împrejur la pustiul acela tăcut și sălbatic, se pierdu într-o uimire adîncă față de propriile lui sentimente. Se întreba de ce se simțea atras, ba chiar înălțat de mersul acela timp de cîteva ceasuri printr-un pustiu neînsuflețit de stînci, în mijlocul unei tăceri monotone. De ce lipsa oricărui zgomot, izbutea să-i dăruiască sentimentul acela solemn de descătușare ? Dar nu cumva auzea totuși ceva ? Oare credincioșii aveau într-un anumit sens dreptate cînd vorbeau despre ceva care „depășea cunoașterea naturii" ? Oare existau în cosmos vibrații sonore care nu puteau fi percepute de urechea omenească ? Nu cumva ceea ce considerăm noi moarte e pur și simplu o altă formă de viață, care nu poate fi intuită decît prin simțurile „sufletului" în stare de veghe ?

Își aduse aminte că unul dintre pastorii care vorbiseră în fața sicriului tatălui său afirmase că liniștea din natură e „vocea lui Dumnezeu", vrînd să explice în felul acesta de ce, pe vremuri, în clipele de îndoială și de slăbiciune, profeții căutau singurătatea pustiului. Vocea lui Dumnezeu ! Da, da, probabil că ăsta e adevărul, probabil că, în fața tăcerii și a pustietății spațiului cosmic, omul e cuprins de acel *horror vacui* [1] atribuit încă din antichitate tuturor lucrurilor. La rîndul ei, teama dădea naștere la halucinații, care zămisleau alte temeri, și toate se desfășurau astfel de-a lungul timpurilor pînă la apariția lui Dumnezeu și pînă la populare cerului și a iadului.

Per mai urcă vreo cîteva sute de pași, apoi se opri din nou să răsufle. Pretutindeni — același pustiu înghețat ; pretutindeni — liniște nepăsătoare ! Coloșii aceia de piatră, acoperiți de zăpadă, dădeau o imagine cu adevărat impunătoare a forțelor

[1] Groază de neant (în limba latină în original).

care demult, în noaptea timpurilor, se puseseră în mișcare și zămisliseră Pămîntul. Și în timp ce-i privea, fu cuprins de sentimentul ameților că se apropiase foarte mult de acest îndepărtat eveniment din viața naturii. Timpul se reducea în mod ciudat la contemplarea acestor stînci de piatră înțepenite, care se odihneau într-o nepăsare veșnică, la fel de goale și de neprihănite ca în clipa cînd, cu milioane de ani în urmă, „ieșiseră din mîna Creatorului". Desigur ! Un sistem solar dezagregat !... Și îndărătul lui ? Neantul ! Neantul ! Frigul glacial ! O liniște de moarte !...

Noaptea se lăsă înainte de întoarcerea lui în gară. Cei de jos începuseră să se neliniștească de soarta lui, și la hanul unde își lăsase bagajele, unii se gîndeau să trimită oameni care să-l caute.

Obosit de efortul făcut în timpul zilei și cu capul greu de gînduri, Per avea intenția să se culce numaidecît. Dar încă în dimineața aceea, îndată după sosire, își dăduse seama că orașul se pregătea pentru un eveniment neobișnuit. Deasupra intrării hanului atîrnau cetini verzi, și înăuntru domnea o activitate atît de febrilă, încît hangiul abia apucă să-i dea o odaie. Era limpede că toată lumea se pregătea de nuntă. Oamenii mișunau ca într-un furnicar, și Per fu poftit să ia parte și el la petrecere.

Mai întîi refuză, dar abia se strecură în odaia lui, cînd cineva bătu în ușă, și două fete intrară ținîndu-se de braț, și făcură o închinăciune și rostiră o lungă cuvîntare, vorbind amîndouă deodată, dîndu-și coate și chicotind. Din cele ce spuneau, Per înțelese că mirele și mireasa îl rugau să le facă cinstea de a fi oaspetele lor. Atunci se dădu bătut și fu nevoit să bea, să mănînce și să joace toată noaptea, pînă cînd capul ajunse să i se învîrtească.

Afară, în pragul porții mari și înalte cît un hambar, oameni încălțați cu ghete țintuite jucau în sunete de ghitară și de acordeon. Înăuntru erau așternute două mese lungi ; pe una din ele era o capră întreagă, friptă, cu coarnele poleite. Vinul era tras în căni mari de tablă, și noaptea, femeile deopotrivă cu bărbații se îmbătară, lăsînd la o parte orice urmă de bunăcuviință, uitînd cu totul de mulțimea de cruci și de alte simboluri religioase ce împodobeau casa și pe care le întîlneai la toate răspîntiile din țara întreagă.

Bacanala aceea rustică izbuti să-l înveselească treptat. Se gîndea la afirmațiile lui Fritjof, mereu repetate, potrivit cărora

oamenii care trăiesc în mijlocul naturii sînt de fapt cei mai fericiți, fiindcă știu să rezolve tainele vieții și ale morții cu o simplă îngenunchere în fața a două bețe prinse în formă de cruce.

Inițial, Per fusese hotărît să plece mai departe a doua zi dimineață. Dar trecu o zi, trecură două, trecură mai multe pînă să poată scăpa. Făcuse cunoștință la nuntă cu o fată tînără care-l luase ostatic. Era o țărăncuță dolofană, cam greoaie și stîngace, cum sînt adesea femeile în Alpi, cu un nas cîrn și vesel și cu un păr ca secara, culoare care prezentase totdeauna o atracție stranie pentru el. Se nimeriseră unul lîngă altul pe o bancă afară, în poartă, cînd el urmărea jocul, și intraseră în vorbă. Mare lucru nu pricepuse din ce-i spusese fata, și nici ea nu înțelesese nimic din vorbele lui. Dar au rîs mult și s-au împrietenit repede. Era o fată de 20 și ceva de ani și locuia la marginea orășelului împreună cu mama ei, pe care Per o făcu să închidă ochii grație cîtorva piese de douăzeci de guldeni.

Se lăsă pradă acestei pasiuni nestăvilite și sălbatice, recunoscînd totodată cinstit că-și înșela logodnica. Simțea însă nevoia să scape de gîndurile care-l frămîntau, care-l chinuiau de cînd murise tată-său și erau pe cale să-i îmbolnăvească din nou sufletul. Își dădea seama că pentru el principalul era să evite singurătatea. Iată de ce, cînd nu era împreună cu fata cea cîrnă, își petrecea vremea cu hangiul și cu alți oameni din orășel la han, în camera unde se servea de băut. Vinul curgea, conversația se încingea și fumul care se răspîndea din lulele albăstrea aerul din odaie, în timp ce cercul adunat în jurul lui sporea mereu, și zvonuri năstrușnice despre obîrșia și averea lui princiară se vînturau pretutindeni. După o săptămînă porni pe neașteptate la drum. Mai mulți cheflii cu care se împrietenise îl petrecură pînă la gară, în timp ce fata cu părul bălai rămăsese acasă și plîngea pe marginea patului.

Dar umbra tatălui său tot îl însoțea.

Localitatea Dresack era situată într-o vale îngustă, întunecoasă, lungă de o milă și jumătate și străbătută de un rîu de munte care curgea repede pe fundul ei, alcătuind un șir neîntrerupt de căderi de apă mai mici. De ambele părți ale văii, povîrnișurile munților erau împădurite aproape pînă în vîrf. Spre miazăzi, priveliștea era închisă de piscul uriaș al lui Hoher Goll, roșu și cenușiu, cu desăvîrșire sterp, a cărui spinare de zăpadă rămînea în cea mai mare parte din an ascunsă în nori. Orășelul,

așezat la poalele muntelui, era alcătuit din două șiruri de case de lemn adunate una lîngă alta și formînd o stradă cotită, care pornea în pantă, continuînd șoseaua ce șerpuia pe malul drept al rîului. Ceva mai jos, pe culmea unui mic deal, în jurul căruia rîul făcea un cot, se ridicau ruinele unui castel de forma unei măsele. Acolo se instalase primăria. În celălalt capăt, biserica înălța peste orășel o turlă ascuțită, roșie ca sîngele.

În urmă cu nouă luni, de o parte și de alta a rîului se întindeau niște fînețe bogate, și în preajma celei mai mari căderi de apă funcționau cîteva fierăstraie și o moară de piatră. Dar acum fundul văii nu mai era decît un haos de blocuri de ardezie, grămezi de pietriș, bolovani și trunchiuri de copaci doborîți. Porțiuni întregi de pădure erau culcate pe acest fund de vale, cu rădăcinile copacilor în sus și vîrfurile îngropate în nămolul argilos. Pe-alocuri, printre stînci și printre rădăcini de copaci, se iveau rămășițe de case, ici o bîrnă despicată, colo cîteva resturi ruginite dintr-o mașină. Toată partea de jos a orașului, inclusiv gara, fuseseră măturate într-o noapte de primăvară, cînd, după opt zile și opt nopți de ploi neîncetate, Hoher Goll își scuturase pletele albe. Puhoiul de ape năvălise cu atîta viteză, încît oamenii se năpustiseră afară din case în cămășile lor peticite. Cinci oameni și vreo cincizeci de vite fuseseră luați de ape și zdrobiți de stînci.

După opt luni de muncă. lucrările de curățire a terenului erau atît de înaintate, încît se putea din nou circula pe calea ferată. În drum spre oraș, porțiunile șoselei mîncate de ape fuseseră înlocuite cu poduri de lemn, iar albia rîului se netezea acum cu ajutorul dinamitei, care fărîmița stîncile. Se intenționa săparea unui canal de scurgere care trebuia să pornească din spatele micului deal în formă de pinten, încununat de ruinele castelului, și care prin poziția lui provocase în parte inundația. O sută de muncitori lucrau zilnic pe acest șantier, și trei ingineri ai firmei „Blackbourn & Gries" își stabiliseră sediul permanent la Dresack.

Per intră în gazdă la o bătrînă, văduva unui șelar, care locuia cam în centrul orășelului într-o casă de bîrne, spoită cu gudron, cu un acoperiș de țiglă și un pridvor închis în parte și cu vederea spre vale. La catul de sus Per dispunea de două odăi mari, dar întunecoase, cu tavanul scund. Se instală foarte rudimentar ; deși destul de meticulos și de ordonat, era cu desăvîrșire lipsit de darul de a crea o atmosferă intimă în jurul lui. S-ar fi zis că restriștea ce-i bîntuia sufletul își punea numaidecît pecetea asupra oricărei locuințe în care se muta. Din camera

de lucru, o ușă dădea în pridvorul acoperit, unde, în primele zile după sosire, se instala, învelit în pledul de voiaj, și privea în sus, dincolo de prăpastia întunecată, spre întinderile de zăpadă ale lui Hoher Goll, scăldate în lumina lunii. Jos de tot, sub el, rîul vuia în întuneric. În vălmășagul acela imens de piatră, Per îi deslușea cu precizie cursul zvăpăiat, luminat ici și colo de focurile de pază, în punctele unde terenul fusese dinamitat în timpul zilei.

Sentimentul acela, măreț, într-un fel, dar apăsător, sentimentul de neputință în fața naturii, care-l copleșise de cînd văzuse pentru prima dată crestele uriașilor de piatră ai Alpilor, nu slăbea. În fața acestei sălbatice opere de distrugere, el, care în broșura lui vestise, cu siguranța izbînzii, că omenirea, odinioară roabă puterilor naturii, va înhăma curînd și tunetul la carul ei de triumf și va folosi furtuna drept bici, era nevoit să admită că jos, pe pămînt, oamenii trăiesc încă din mila naturii. După cîteva săptămîni, Per îi scrise Jakobei, care era nerăbdătoare să-l vadă apărîndu-și în presă broșura, de curînd apărută, împotriva unui atac răuvoitor publicat într-o revistă de specialitate :

„Mă întrebi dacă am primit *Industritidende* și te miri că nu iau atitudine față de atacurile acestei reviste împotriva cărții mele. Dar ce i-aș putea răspunde ? Ce importanță are această critică ? Îmi scrii că te-ai bucura dacă m-ai vedea zdrobindu-mi adversarul și destrămîndu-i calculele greșite ca pe un ciorap mîncat de molii. Dar mie mi se pare că iei prea în serios chestia asta. Doamne-Dumnezeule ! E vorba numai de o carte, ba, mai mult, o carte care nu mă mai satisface nici pe mine. Ici-colo sînt și copilării în ea, la care era mai bine să renunț. Din păcate, și oricît ar fi de umilitor pentru noi lucrul acesta, sîntem nevoiți să recunoaștem că stăpînirea noastră asupra naturii nu e deocamdată consolidată decît în mică măsură. Așa se explică de bună seamă faptul bine cunoscut că există încă un mare număr de spirite dintre cele mai luminate care consideră natura drept expresia voinței și puterii imuabile a unui conducător veșnic."

Jakobe nu-i răspunse niciodată la această scrisoare, și Per nu mai pomeni de loc despre cartea lui și despre soarta acestei cărți. De fapt, nu era de loc supărat că pretutindeni fusese întîmpinată cu tăcere, ba chiar cu nepăsare, trezind ecou doar în *Industritidende*, care avea puțini cititori. În iarna aceea, scrisorile lui își reduseră treptat proporțiile și se rărirră. Prefera acum să scrie despre starea timpului, despre progresele lucrărilor de curățire a terenului și despre alte lucruri asemănătoare.

Alteori povestea episoade din viața orășelului, de cele mai multe ori pe un ton umoristic, menit să ascundă criza sufletească prin care trecea și de ale cărei proporții își dăduse în sfîrșit seama.

De fapt, nu i se întîmplase nimic deosebit în afară de povestea aceea pe care prefera s-o treacă sub tăcere. Cu inginerii englezi de la „Blackbourn & Gries" se întîlnea în fiecare zi la lucru, dar nu avea nici un fel de alte relații cu ei. Erau trei impasibili consumatori de *whisky*, care se vînturaseră prin toată lumea și arboraseră din prima zi o superioritate jignitoare din diverse motive, printre ele numărîndu-se și greutatea cu care se exprima el în engleză. Totuși, în relațiile lor interveni o schimbare după seara de Crăciun, pe care o petrecură împreună la hanul „La bunul vecin", unde își aveau cartierul general. Cu acest prilej, bău la rînd cu ei, numai că englezii se îmbătară criță, încît doi fură culcați în patul hangiului, în timp ce al treilea era transportat acasă cu roaba. În felul acesta, Per consideră că se reabilitase, și nu se înșela, fiindcă din ziua aceea colegii de muncă își schimbară cu desăvîrșire purtarea. Dar Per nu le căuta tovărășia și se arăta rar pe la „La bunul vecin".

În serile lungi de iarnă rămînea acasă și citea. De cele mai multe ori era tîrziu cînd stingea lampa. Cu încăpățînarea lui iutlandeză, se apucase acum să-și însușească o serie de cunoștințe care n-aveau nici o legătură cu studiile sale profesionale. Dar de data asta nu era mînat, cum se întîmplase cu un an înainte, de ambiția de a atinge nivelul de cultură al mediului social în care intrase, ci de nevoia reală, adînc înrădăcinată, a unei cunoașteri mai aprofundate și a unei concepții de viață mai temeinic consolidate. Își făcu un plan amănunțit de lecturi. Obișnuit, ca în matematică și în studiul științelor naturii, să caute dovezile printr-un șir neîntrerupt de deducții, trecea de la o carte la alta, potrivit trimiterilor cuprinse în ele, urmărind astfel drumul parcurs de gîndirea omenească pînă departe, în izvoare mai vechi, dornic să ajungă la dovada inițială, la dovada unică, finală a adevărului în stare să distrugă toate îndoielile. Aceste cărți îi erau expediate direct de un librar din Copenhaga, fără intervenția lui Ivan, folosit altădată drept mijlocitor, pentru a evita ca Jakobe să afle de preocupările lui. Cu timpul, masa de lucru a lui Per se transformă într-un adevărat depozit de lucrări de filozofie, estetică și teologie.

Dar cu cît citea mai mult, cu atît se simțea mai dezorientat. Veșnic în căutarea cuvîntului care exprima adevărul su-

prem, în stare să nimicească pentru totdeauna toate superstițiile privitoare la „lumea cealaltă", orbecăia prin întuneric, asemenea cuiva care se joacă „de-a baba oarba" și e într-una păcălit. Ori de cîte ori avea impresia că e foarte aproape de adevăr, auzea răsunînd din direcția opusă un „pe-aici !" care-i arăta calea operei, inaccesibile lui, a vreunui filozof grec sau latin.

Totuși, Per nu-și pierdea speranța. Cu nestrămutata încredere în cărți care se dezvoltă cu timpul la autodidacți, i se întîmpla adesea să rămînă și ziua în casă, în nădejdea că va smulge un rezultat. Căci era grăbit ! Săptămînile și lunile treceau și el își făgăduise să nu plece din Dresack înainte de a fi ajuns la claritate desăvîrșită, la o siguranță absolută.

Într-o seară de martie se întorcea acasă de pe șantierul situat dincolo de rîu. Lucrase mult în ziua aceea, era obosit și mergea tîrîndu-și picioarele încălțate cu niște cizme lungi cu agrafe. De cîteva zile primăvara plutea în aer. De sus, din munți, se auzea adesea zgomot de avalanșă, și apele rîului crescuseră cu cîteva picioare. Se împlinea un an de la catastrofă, și Per, pe care îndelungatele și sterilele lui meditații, precum și viața singuratică pe care o ducea, înconjurat de pereții stîncoși și amenințători, îl făcuseră foarte nervos, se lăsă influențat de neliniștea încordată a populației. Ziarele anunțaseră că în munții din apropiere avuseseră loc cîteva surpări serioase.

Soarele apunea îndărătul crestelor muntoase. Vîrful alb al lui Hoher Goll era acum roșu, și zăpada de pe povîrnișurile lui luase aspectul unor rîuri de lavă.

Pe podul provizoriu de bîrne, aruncat peste rîu, se aflau, ca de obicei, cîțiva oameni, care, înarmați cu niște prăjini lungi, țintuiau loculuí și pescuiau bucățile de lemn ce pluteau la vale. Per se oprea totdeauna o clipă acolo și se uita la acești pescuitori de lemne, ale căror țepușe se înfigeau cu o precizie nemaipomenită în cele mai mici surcele care zoreau la vale pe apa învolburată și spumegîndă. În seara aceea trecu însă pe lîngă ei fără să-i bage în seamă și, distrat cum era, răspunse la salutul lor : „*Gott zum Gruss*" [1], cu un : „*Godaften*" [2] danez.

Gîndurile lui erau acasă. Printre altele, se întreba dacă, în sfîrșit, în ziua aceea sosise o scrisoare de la Jakobe. De mai bine de o săptămînă nu primise nimic de la ea și nu-și explica

[1] Bună ziua, sau : bună seara (în limba germană în original).

[2] Bună seara.

această tăcere neașteptată. E drept că nici el nu-i mai scrisese în ultima vreme. Cu timpul, obligația de a ticlui scrisori indiferente și pline de ipocrizii devenise pentru el o adevărată suferință. I se părea însă că tocmai tăcerea lui trebuia să fie un motiv care s-o îndemne pe Jakobe să-i scrie, fiindcă el, personal, putea fi bolnav sau victimă a unei catastrofe, deci în imposibilitate de a intra în legătură cu ea.

— A sosit poșta pentru mine ? o întrebă pe bătrîna doamnă Babi, proprietăreasa, care-l văzuse venind de la fereastra ei și se grăbise să-i iasă în întîmpinare, deschizîndu-i ușa de la intrare.

— Nu, domnule, răspunse femeia aceasta mărunțică și-și plecă privirea cu sfială.

Per urcă în odaia lui, dar nu se putu opri să-și arunce ochii spre masa de lucru, unde pînă atunci, la fiecare două zile, îl întîmpinau regulat, la întoarcerea acasă, plicurile lungi ale logodnicei, pe care se așternea scrisul ei mare și drept.

Ridică nepăsător din umeri și se plimbă un timp prin odaie, fluierînd încet și încercînd, fără a izbuti, să scape de starea aceea sufletească apăsătoare. Apoi se așeză în tăcere într-un jilț vechi din fața căminului, în care ardea un buștean mare. Întunericul creștea cu repeziciune, revărsîndu-se din toate colțurile odăii neprimitoare, în timp ce el ședea cu brațele pe genunchi și cu privirile pironite în palele focului.

Tăcerea Jakobei începea să-l neliniștească. Să fie bolnavă ? Nu, în cazul acesta, i-ar fi scris Ivan, ca să-l înștiințeze. Trebuia să fie altceva la mijloc. Dar ce anume ?

O vedea, cum probabil se și afla în clipa aceea, așezată la masa fastuoasă din casa părintească, alături de părinții și de frații ei. Vedea sub policandrul strălucitor masa imensă, frumos împodobită, florile și fructierele, care nu lipseau niciodată... îl vedea pe Philip Salomon în capul mesei, în scaunul de piele aurită, cu spătar înalt, cu șervetul la gît... Ivan, Nanny și ceilalți copii erau așezați la nimereală, fără să se țină seamă de vîrstă și de sex. Vorbeau toți o dată, căci nu se sinchiseau de nimic, povesteau... Numai Jakobe sta tăcută și absentă, palidă și serioasă, ca de obicei. „Pasărea înțelepciunii", cum obișnuia să-i spună în glumă taică-său, „directoarea institutului «Striks»", cum o botezase Nanny, mai puțin binevoitoare.

Deodată, o nouă făptură se strecură în acest tablou. Era Eybert. Per știa că vechiul pretendent la mîna Jakobei reîncepuse să frecventeze casa părinților ei. Știa asta chiar de la

Jakobe, care, de fapt, nu-și învinsese niciodată definitiv slăbiciunea pentru acest sclivisit apostol al cumpătării, și, dacă se gîndea bine, Per își dădea seama că, în ultimele ei scrisori fata dăduse dovadă de o rezervă nehotărîtă și misterioasă.

Avea intenția s-o rupă cu el? Tăcerea ei trebuia oare să-l pregătească treptat pentru acest sfîrșit? Ce se întîmpla? Desigur, sentimentele care-i apropiaseră nu erau prea înălțătoare, nici din partea lui, nici din partea ei, și, în orice caz, nu izvorau dintr-o înțelegere temperamentală armonioasă. În ultima vreme, mai ales, avusese revelația dureroasă a deosebirilor profunde dintre ei, deosebiri existente în toate domeniile. Își dăduse seama foarte lămurit că dacă ar fi îndrăznit să-i mărturisească ce gînduri îl preocupaseră în iarna aceea, n-ar fi găsit înțelegere din partea ei. Își aminti de diferitele ei observații batjocoritoare în legătură cu teama religioasă a oamenilor. Poate că ar fi fost mai bine pentru amîndoi să se despartă acum, înainte de a-și pricinui prea mult rău.

În timp ce Per rumega aceste gînduri negre, ușa dinspre scară se deschise, și doamna Babi se furișă în cameră. Întreaga înfățișare a acestei femei, măruntă la trup, precum și firea și mișcările ei, agere și sfioase totodată, o făceau să semene cu un șoarece și-i amintiseră de la bun început lui Per de neștiutoarea Trine din locuința lui din Nyboder. Ba uneori se lăsa pradă credinței superstițioase că „duhul" acela, supus ca un rob, din anii lui de sărăcie, îi dădea din nou tîrcoale, atent și grijuliu, întruchipat în figura acestei bătrîne.

Doamna Babi intrase ca să aprindă lampa și să pună masa pentru cină, dar cînd își văzu locatarul așezat în fața focului din cămin și încălțat cu cizmele mari și pline de noroi, intră în dormitor și-i aduse papucii de casă.

— Nu doriți să vă schimbați, domnule? îl întrebă, lăsînd papucii jos, în fața lui.

Per nu răspunse. Abia după ce femeia aprinse lampa și închise obloanele ferestrelor, prezența ei îi pătrunse în conștiință. Apoi doamna Babi ieși din cameră.

Per rămase mai departe în fața căminului, cu privirea pironită în focul care începea să se stingă. Brațele i se odihneau grele pe genunchi și gînduri întunecate îl năpădiră iar. De data aceasta nu Jakobe constituia obiectul preocupărilor sale. În ultimul timp, ori de cîte ori își lăsa o clipă gîndurile să alerge în voie, ele se îndreptau mereu spre casa părintească și spre mama lui, rătăcind neliniștită în jurul gospodăriei parohiale și al mormîntului tatălui. Deodată Per tresări, așa

cum tresărea de fiecare dată cînd își aducea aminte, fie că era treaz, fie că visa, de ceasul tatălui său. Deși acum își dădea bine seama că sentimentul sub imperiul căruia făcuse gestul acela era alcătuit din doze egale de teamă, încăpățînare și dispreț, se silea să se descotorosească de amintirea aceea și se grăbea să se gîndească la altceva.

Per sări în picioare. În aceeași clipă, doamna Babi, care coborîse în bucătărie, intră cu o tavă pe care se afla cina lui.

— Ce mi-ai pregătit azi ? întrebă el.

— Un pic de șuncă, domnule.

— Iar șuncă ! mormăi el, simțind nevoia să-și verse necazul pe cineva. N-ar strica să fii ceva mai inventivă !

În timp ce gazda punea masa, Per ieși o clipă în pridvor ca să respire răcoarea serii, care cobora de sus, de pe Hoher Goll.

Întunericul se lăsase pretutindeni. Cîteva focuri de pază licăreau pe șantier, iar în față, pe peronul gării celei noi, un șir de lămpi cu ulei clipeau somnoroase.

Liniștea domnea peste tot, nu se auzea decît zgomotul rîului, și undeva, departe, uruitul înfundat al unui tren. La un moment dat, o avalanșă bubui în depărtare. Nori grei, întunecați, pluteau deasupra piscurilor muntoase, dar chiar deasupra capului său, Per zări o spuză de stele strălucitoare.

De cîte ori, în lunile din urmă, nu-și petrecuse noaptea în locul acela, istovit și descurajat de atîtea lecturi zadarnice, cu privirile spre luminosul furnicar de stele ! Visase că slovele acelea aurite de pe cer cuprindeau, poate, pentru cine putea tălmăci graiul lor mărunt, dezlegarea tainelor vieții și ale morții. Cît de misterioase erau acele semne ! Asemenea vechilor hieroglife folosite în copilăria neamului omenesc, vedea tot felul de animale, schițate rudimentar în linii alcătuite din puncte de foc : Leul, Ursa-Mare, Scorpionul, Taurul... primul abecedar al omului. În mijlocul tuturor acestor lighioane sălbatice, semnul crucii strălucea mai limpede și mai puternic decît orice altă constelație și era înconjurat de strălucirea Căii-Laptelui ca de o aureolă...

Deodată Per tresări nervos. Un șuierat prelung se auzi din direcția în care valea se lărgește. Era rapidul care sosea din nord și-și anunța intrarea în gară. Locomotiva cu ochii roșii de foc străpungea întunericul nopții. Per auzi cum se slobozea frîna cu aburi, și cîteva clipe mai tîrziu, trenul gîfîia, ca un cal ostenit, la peronul gării. Oprirea dură doar cîteva clipe.

Niște uși se deschiseră, apoi se trîntiră, un clopot sună, și mecanicul dădu semnalul de plecare.

Per urmări un timp cu privirea trenul luminat pînă-l văzu strecurîndu-se prin tunelul de sub Hoher Goll, șuierînd ca un șarpe.

Scena aceasta îi amintea, ca de atîtea ori, că i-ar fi fost de ajuns, să vrea, pentru ca, în cîteva ceasuri, să se afle la sute de mile depărtare de închisoarea de piatră în care era imobilizat de aproape trei luni. Chiar și a doua zi ar fi putut străbate cu trenul natura primitoare, luminoasă a Italiei de nord, încălzită de razele unui soare estival și înmiresmată de parfumul florilor. Era doar liber, nici o obligație nu-l lega de locul acela. Dar la ce bun ? La ce i-ar fi folosit să plece mai departe în lume dacă nu scăpase încă de coșmarul care-i adormea gîndurile și-i vlăguia de tot sîngele, de curajul și de puterea lui de muncă ? Nu, nu, în locul acesta, unde începuse lupta, aici trebuia s-o ducă la capăt. Aici, în văgăuna asta săpată în munte și întunecoasă ca un mormînt, trebuia să biruie spectrul fiarei, sau dacă nu... dacă nu... să se dea bătut.

Cînd se întoarse în odaie, masa era pusă. Doamna Babi aștepta smerită lîngă scaunul lui, ca să-l împingă sub el cînd se va așeza.

— Fie ! exclamă Per, încercînd din nou să se înveselească. Haide, dă-mi să înfulec șunca aia.

— Nu vă supărați, domnule, murmură bătrîna cu un aer pocăit. Tare-i greu să găsești lucruri proaspete pe la noi.

„Așa vorbea și Trine", gîndi Per.

— Lasă, nu fi amărîtă, îi zise el cu blîndețe. Știu că sînt absurd, dar trebuie să-ți spun că am avut azi o supărare.

— Mi-am închipuit eu. De altfel, de cîteva zile arătați rău.

— Așaaa ? spuse Per, care se simți numaidecît mai puțin bine.

Puțin mai tîrziu își drese glasul și constată că e răgușit. Desigur, era răceala aceea de la Berlin, care tot se mai ținea de el. Probabil că va trebui să consulte un medic și să-și facă un examen pulmonar.

Tocmai atunci cineva bătu în ușa de la parter, care dădea în stradă, și doamna Babi se duse să deschidă. Se înapoie curînd, îmbujorată la față, și-i spuse că venise o doamnă, care voia să-i vorbească.

— O doamnă ? întrebă Per și lăsă furculița din mînă. Trebuie să fie o greșeală. Nu cunosc pe nimeni aici.

— Tocmai, e o doamnă străină. Probabil a sosit cu trenul.

— Cu trenul ? ! repetă Per ca trăsnit și o privi cu îndoială.

Acum se auzeau pași pe scară, și după o clipă se ivi în prag o doamnă brună și zîmbitoare, în ținută de voiaj. Un mantou scump de blană îi atîrna desfăcut pe umeri.

— Ți-am auzit glasul, spuse ea. Bună seara. Nu te speria.

Per sărise în picioare.

— Jakobe ! Bine, dar...

— Da, eu sînt, continuă ea, foarte liniștită în aparență, cu acea stăpînire de sine simulată de care dădeau dovadă nervii ei sensibili sub imperiul unei emoții puternice.

— Bine, dar... ce ?... Cum ?...

— Ai dreptate, ar fi trebuit să-ți telegrafiez, însă n-am avut posibilitatea s-o fac nicăieri în drum. De altfel, m-am gîndit că ar fi nostim să-ți fac o surpriză. Mi-am spus că nu se poate să nu te găsesc acasă. Dar ce-ar fi dacă m-ai ajuta să-mi scot haina asta de pe mine, omul lui Dumnezeu ! Nu se poate spune că ești prea cavaler, zău așa !

Abia după ce se descotorosi de mantoul masiv, după ce-și scoase pălăria și-și potrivi părul în treacăt, se lăsă îmbrățișată de Per, care-și pierduse cu desăvîrșire cumpătul și-și întinsese spre ea brațele șovăitoare.

Deși tremura de nerăbdare să se arunce la pieptul lui, Jakobe se mulțumi să-i cuprindă capul cu mîinile și să-l sărute prietenește pe frunte.

— De obicei se spune „bine-ai venit !"... sau poate nu te bucuri că mă vezi ?

Per se simți copleșit de un sentiment năvalnic și nelămurit.

Primul său gînd — izvorît din propriile remușcări — fusese că Jakobe venea să-l iscodească. Acum, însă, cînd o ținea în brațe și se uita în ochii ei mari, întunecați, și strălucind de o dragoste plină de devotament, înțelegea totul ; era ca și cum lanțul de fier care-i încătușase pieptul ar fi fost zdrobit în clipa aceea. Pentru prima oară de cînd cunoscuse sentimentul copilăresc de dragoste pentru Fransisca, fiica șelarului din Kerteminde, fu cuprins de o emoție care-i umezi ochii.

— Va să zică, de asta nu mi-ai scris ?

— Dar cum, n-ai înțeles atîta lucru ?

Cînd văzu că ochii lui Per se umeziseră, îi dădură și ei lacrimile, iar cînd auzi ușa închizîndu-se în urma doamnei Babi, care pricepuse, în sfîrșit, că era de prisos, nu mai putu să se stăpînească și-i cuprinse gîtul cu un geamăt sălbatic.

— Înseamnă că totuși ți-a fost dor de mine !... Uite, sînt aici, la tine ! E adevărat, nu mai e un vis ! Și Jakobe se

ghemui cu ochii închiși la pieptul lui. Nu, nu-i vis ! Aud iar bătăile inimii tale puternice. Per, dragul meu ! Dragul meu ! De o mie de ori dragul meu !

Rămaseră multă vreme înlănțuiți. Per tăcea și-i mîngîia părul la întîmplare. Nu știa încă ce să-i spună, atît de copleșit era și atît de multe întrebări îi treceau prin minte. În cele din urmă se liniștiră amîndoi îndeajuns ca să poată întreba și răspunde în fraze închegate.

— De ce nu ți-am scris că vin ? spuse Jakobe, după ce se așezară unul lîngă altul pe sofaua de lemn dintre ferestre, ținîndu-se de mîini și întrerupîndu-se mereu ca să se sărute. N-am putut, dragul meu. Gîndește-te că n-am știut pînă în ultima clipă cum am să mă descurc. Bineînțeles, plănuisem de mult escapada asta... simțeam că trebuie să te văd înainte de plecarea ta spre meleaguri și mai depărtate. În iarna asta așa de lungă am avut impresia că te-am pierdut... scriai atît de puțin despre tine. Pînă la urmă nu mai știam ce să cred, zău așa, Per... Atunci le-am spus zilele trecute părinților că vreau să plec la Breslau ca s-o vizitez pe Klara Hertz, știi, o prietenă din copilărie, și dorința mea li s-a părut foarte firească. Totuși, n-am îndrăznit să-ți scriu despre asta... De altfel, n-aveam nici curajul, se mai puteau ivi nenumărate piedici și — îți închipui cum m-am îngrozit ! — în ultima clipă, lui Ivan i s-a năzărit să mă însoțească. Am izbutit să scap de el, și iată-mă !

În timp ce Jakobe vorbea, Per își plecă de cîteva ori ochii în pămînt. Știa cît de îndrăgostită de adevăr era această femeie și-și dădea seama, fiindcă o anumită nuanță de jenă din tonul ei o trăda involuntar, cît de mult o costase să-și mintă părinții și frații. Dar făcuse acest sacrificiu, înfruntase temerile, primejdiile și prejudecățile, numai pentru că pricepuse că Per avea nevoie de ea.

Amintindu-și de gîndurile care-i trecuseră prin minte cu puțin înainte de sosirea ei, Per nici nu îndrăznea s-o privească.

— Și-acum ? o întrebă el șovăind. Rămîi aici ?

— Da, rămîn două zile. Nu îndrăznesc să-i las mai mult de două zile fără poștă pe ai mei. Apoi plec la Breslau. Cred că trebuie să existe un han în orașul ăsta unde să pot locui.

— Nu, nu te duce la han, e oribil ! Rămîi la mine, și mă mut eu la han. Ai văzut-o pe gazda mea. E o femeie cumsecade, are să-ți poarte de grijă.

— Bine, cum vrei. Dar acum, dragul meu... și Jakobe îi mîngîie părul cu o afecțiune maternă, încercînd să-l privească drept în ochi, acum e rîndul tău să te spovedești. Cum te simți ?... Nu ești cumva bolnav ? Pari cam obosit.

Per se neliniști și privi în lături, ocolindu-i privirile.

— Am dus-o foarte bine pe-aici, deși, firește, n-a fost prea amuzant. Împrejurimile sînt însă mărețe... și munca a fost interesantă, plină de învățăminte.

Pe nesimțite, Jakobe își trăsese mîna din ale lui. Urmă o scurtă pauză, după care fata se întoarse din nou spre el și-și petrecu brațul pe după gîtul lui.

— Per, spuse ea, de ce n-ai încredere în mine ? Crezi, într-adevăr, că-mi poți ascunde ceva ?... Nu, nu încerca să te scuzi ! Nu-ți cer decît să fii sincer cu mine ! De ce-ți închipui că noi doi nu putem vorbi deschis despre lucrurile astea ? Chiar dacă nu le pricep foarte bine, știu totuși că voi, creștinii, credincioși sau nu, nu puteți evita niciodată teama. În ce te privește, eram sigură că nu vei scăpa cu desăvîrșire de ea, dar, în același timp, am fost ferm convinsă că o vei învinge.

— Ai dreptate, zise el, roșu ca racul de rușine, și, desfăcîndu-i-se din brațe, se ridică în picioare. E drept că am fost cam tulburat... Făcu vreo cîțiva pași prin odaie, apoi reluă : E ridicol ! Sigur că da, e mai curînd ridicol ! Cred că singurătatea asta de-aici e de vină... și-apoi sîngele blestemat, sîngele de pastor, care-mi curge în vine, toată puzderia de străbuni guleraţi, care-au început deodată să mă bîntuie ca niște năluci... Dar acum s-a isprăvit ! Te asigur... sînt din nou eu însumi !

Jakobe tăcu o clipă și rămase gînditoare la locul ei. Apoi se ridică, se îndreptă spre el și, în loc să-i răspundă, îl mîngîie tăcută pe față. În cele din urmă spuse :

— Să nu mai vorbim azi despre lucrurile astea, dragul meu... Dar știi ceva ? Am impresia că am dat buzna peste tine tocmai în timpul cinei. Asta-i grozav, fiindcă-mi dau seama că mi-e o foame de lup ! N-am mîncat mai nimic pe drum. N-ai încotro, trebuie să-ți împarți cina cu mine.

— Desigur, draga mea ! izbucni Per, fericit că putea schimba vorba. Mă duc îndată să vorbesc cu gazda. Numai de ar putea face rost de ceva bunătăți pentru tine.

— N-are importanță. Cînd mi-e tare foame, sînt ca focul și ca porcul — înfulec orice ! Cît vorbești tu cu gazda, eu am

să mă aranjez puțin. Adu-mi, te rog, valiza cea mică, am lăsat-o jos, la picioarele scării.

În timp ce Per, care ceruse să se pună din nou masa, o năucea pe micuța doamnă Babi cu poruncile sale, Jakobe trecu în camera de dormit. Acolo își pieptănă buclele mici din dreptul tîmplelor și-și împodobi costumul cenușiu de voiaj cu un guler mare și înalt, cu o cascadă de dantelă neagră și cu bentițe liliachii. Cînd ieși, luă buchețelul de micșunele pe care-l purta la cingătoare și-l prinse în butoniera lui Per, apoi îi cuprinse iar capul între mîini și-l sărută de cîteva ori, fierbinte și pătimaș. În cele din urmă se așezară la masă.

Deși Per era plin de bucurie și de recunoștință pentru vizita pe care i-o făcea logodnica lui, în atitudinea față de ea rămînea o nuanță de constrîngere, de rezervă. Era apăsat de disproporția dintre marea ei dragoste, plină de o putere de jertfă care trecea dincolo de orice considerente, și propriile lui sentimente. Nu-și făcuse niciodată iluzii cu privire la natura afecțiunii lui. În fiecare etapă a legăturilor dintre ei își dăduse perfect seama ce și cît însemna Jakobe pentru el. Chiar dacă uneori îl făcuse să întrevadă bucuriile divine ale dragostei, trupul ei plăpînd și slab și înfățișarea-i stranie nu fuseseră decît o slabă ispită pentru simțurile lui, încît dragostea pătimașă pe care i-o arăta ea avusese drept rezultat mai curînd să-l îndepărteze decît să-l atragă.

De data asta, după ce se așezară la masa, pe cît posibil sărbătorească, așternută cu o față de masă, de un alb strălucitor și luminată de două sfeșnice de aramă cu cîte trei brațe, Jakobe trezi pentru prima oară în el o dorință puternică, deși gulerul acela mare care-i ascundea gîtul n-o prindea prea bine. Nu fusese de multă vreme atît de aproape de o femeie tînără ; trăise în închisoarea aceea de piatră ca un călugăr la mînăstire și se cufundase cu desăvîrșire în lumea umbrelor care erau gîndurile sale. Și iată că pofta de viață îi aprindea din nou sîngele : curajul și energia dădeau iar năvală în sufletul lui, care creștea. Golea pahar după pahar din vinul tare, țărănesc. Obrajii Jakobei se îmbujorau tot mai mult și, cu toate că era flămîndă, uita adesea să mănînce, ca să închine cu el, să ciocnească paharele, să se sărute și să se îmbrățișeze.

Cînd, în sfîrșit, se ridicară de la masă, Per exclamă :

— Stai, nu mi-ai văzut încă locuința. Vino să-ți arăt ce perspectivă am !

Îi aruncă mantoul peste umeri și o conduse pe balcon. Luminile orașului și ale gării erau în majoritatea lor stinse,

dar sus, pe cer, cîmpul de stele se lărgise. Norii alunecaseră de pe spinarea munților și coborîseră în vale să înnopteze. Numai peste șesurile de zăpadă de pe Hoher Goll plutea încă un abur cărămiziu, întunecat.

Per începu să-i povestească despre nopțile nenumărate pe care le petrecuse în locul acela, ascultînd cum vorbea natura prin mugetul întunecat al rîului. Atunci simțea, spuse el, că era ultimul supraviețuitor pe o planetă moartă. Dar Jakobe nu-l mai asculta. Își lăsase capul pe pieptul lui Per și-l întrerupea mereu apropiindu-și buzele, în tăcere, de ale lui. Pînă la urmă tăcu și el și rămaseră mult timp așa, legănîndu-se îmbrățișați, vorbindu-și din priviri și destăinuindu-se prin sărutări lungi.

Deodată, un zgomot prelung de lavină se auzi de sus, de pe Hoher Goll. Per ridică îndată capul ca să asculte, dar Jakobe nu făcu nici o mișcare. Nu răspunse nici cînd Per îi atrase atenția asupra zgomotului, care se repetase la scurt interval. Singurul zgomot pe lume pe care-l auzea ea era bătaia inimii lui Per și bătaia propriei sale inimi.

Cînd se întoarseră în cameră, Per îi spuse că era tîrziu și trebuia să se odihnească. Jakobe nu răspunse. Cam nehotărît, Per intră în dormitor să-și ia obiectele de toaletă și alte cîteva mărunțișuri. Cînd se întoarse în cealaltă cameră, Jakobe se afla în dreptul unei ferestre, cu spatele spre el.

— Așa ! Și acum mă duc la han, spuse apropiindu-se de Jakobe ca să-i ureze noapte bună.

Fata nu se întoarse, și cînd o sărută de două ori pe obraz, nu răspunse la mîngîieri ; în schimb, cînd vru să plece, îl apucă de mînă și-l opri, tăcută, dar hotărîtă. Per o privea întrebător, și atunci Jakobe spuse, arătînd cu capul spre sofaua de lemn :

— De fapt, ai putea dormi pe sofa. Ai fi totuși aproape de mine și aș putea să-ți port de grijă. Nu-mi place să te știu colindînd hanurile.

Per se aplecă asupra ei. Nu era încă sigur că o înțelesese bine și voia s-o privească drept în ochi, dar în clipa aceea Jakobe se înclină spre el și-i apăsă mîna pe inima ei.

A doua zi dimineața fata se trezi în razele soarelui care pătrundeau prin jaluzele.

Se ridică pe jumătate, se sprijini în coate și se uită în jur cu ochii larg deschiși și plin de mirare. Ușa spre cealaltă odaie era întredeschisă. Auzi pe cineva umblînd încet și zîmbi.

— Per ! strigă ea cu voie bună în glas.

Auzindu-i pașii, sîngele i se ridică o clipă în obraji, dar mai înainte chiar ca Per să deschidă ușa, întinse brațele spre el.

Per intră tăcut și îngenunche lîngă pat.

— Ce bine ai dormit ! spuse el, luîndu-i amîndouă mîinile într-ale sale.

— Da, e inexplicabil ! Eu, care în ultimele șase luni n-am dormit o noapte fără „Amylen", după ce ai plecat tu, nici n-am mai știut unde mă aflu... Dar ce-i cu tine ? Ești îmbrăcat, văd că ai fost și pe afară... Părul tău are mireasma proaspătă a aerului de dimineață.

— M-am plimbat puțin pe balcon. N-am vrut să mă depărtez prea mult de tine.

— Da, înțeleg... Pașii tăi au răsunat în visurile mele. Dar atunci cred că te-ai plimbat cam mult. N-ai dormit ?... De loc ? Bietul de tine ! Asta înseamnă că banca din camera cealaltă totuși e cam tare. Ți-am spus eu !

— Nu, n-a fost prea tare. Dar... Jakobe...

— Ce-i cu tine, dragul meu ? Jakobe își dădu seama abia acum că Per era foarte mișcat și se sperie. Ce s-a întîmplat ? reluă ea.

— Jakobe... vreau să mă spovedesc ție. Nu mă pot liniști pînă nu-ți mărturisesc ceva... Ți-am spus că...

Dar Jakobe îi acoperi gura cu palma.

— Știu totul, știu tot ce vrei să-mi spui, dar nu vreau să aud nimic. Acum nu mă gîndesc la trecut, Per !

— Și poți să mă ierți ? Poți să uiți că ți-am vorbit despre dragoste, că ți-am cîștigat inima și că am răspuns sărutărilor tale înainte de a ști ce înseamnă dragostea ? Pentru că — trebuie să-ți mărturisesc — abia în noaptea asta am aflat ce înseamnă dragostea. Și-mi dau seama cu rușine cît de mizerabil am fost și cît de puțin am înțeles din viață. Poți să mă ierți ?

— Dragul meu, spuse Jakobe și-i apăsă capul pe pieptul ei cu o expresie plină de încordare, te-am iertat de mult, de foarte mult timp.

Cîteva zile după aceea, Jakobe și Per urcau o potecă îngustă, cu numeroase serpentine, care ducea spre vîrf peste creasta unui munte cu porțiuni alternînde de teren arid și de teren împădurit. Era pe la ora prînzului. Soarele încălzea stîncile roșii-cenușii, iar în jurul lor primăvara își împrăștia mireasma sălbatică de brad și de pin.

Se aflau în Munții Laugen, din Alpii de sud. Chiar a doua zi după sosirea Jakobei la Dresack, părăsiseră orășelul ca să se apropie de soare, și de opt zile, ca niște vagabonzi veseli, băteau drumurile ce brăzdau amîndouă versantele Văii Etach. Dormeau prin hanurile Alpilor, cumpărau pîine și ouă prin sate și-și potoleau setea în păduri cu apă de izvor. În a treia zi a călătoriei, Jakobe expediase o scrisoare acasă, în care-i vorbea cu mult calm maică-si despre locurile unde se afla. Îi explica deci că, neputînd rezista ispitei de a ura bun sosit primăverii, făcuse un ocol și, în drum spre Breslau, poposise în sudul Alpilor. Nu pomenise nimic despre Per, dar îi scrisese doamnei Salomon că nu trebuia să-și facă griji, fiindcă avea un tovarăș de nădejde.

Acuma se cățăra cu pas rar și șovăitor pe poteca accidentată, sprijinindu-se într-un baston lung de alpinist, pe care-l ținea într-o mînă, în timp ce-și ridica fusta cu cealaltă. Per o urma de aproape. Ducea în spinare un simplu rucsac verde, care conținea tot bagajul lor. Jakobe se oprea mereu, se întorcea spre el, îl îmbrățișa și-l săruta. Soarele de primăvară îi bronzase pe amîndoi, și buclele ei, atît de bine pieptănate de obicei, îi atîrnau peste urechi ca la țigănci. Ochii îi străluceau și buzele îi ardeau de bucuria dragostei !

De altfel, se dovedise a fi o alpinistă mediocră. Se oprea la fiecare jumătate de ceas, și Per trebuia s-o poarte în brațe peste pîrîiașe și s-o sprijine la coborîșurile repezi. Totuși, nu se văita. Jakobe era ușoară ca fulgul, și lui îi era drag s-o simtă în brațe. Fiece popas prin păduri și prin văi devenea un prilej pentru scene de dragoste idilice sau nebunatice, de care-și aminteau amîndoi cu plăcere la sfîrșitul fiecărei zile de drumeție.

Pentru Per zilele acestea fuseseră o adevărată renaștere. Viața se înfățișase brusc înaintea lui, plină și frumoasă, cum nici nu visase vreodată că ar putea fi. Era în el beția unei revelații, sentimentul că simțurile lui se primeniseră complet. Ceea ce ceruse pînă atunci fericirii i se părea acum indiferent și meschin în comparație cu noianul de satisfacții pe care le putea însuma o singură sărutare. Jakobe devenise și ea o altă ființă pentru Per. Acum o iubea ca pe femeia care-i dăruise o viață nouă, care lărgise orizonturile lumii sale și în brațele căreia găsise formula magică în stare să alunge umbra morții din calea lui.

Dar zilele de fericire erau pe sfîrșite. Cu gîndul la părinți, Jakobe nu mai îndrăznea să amîne data despărțirii, de care se temea atît de mult. Hotărîseră să ajungă la Botzen înainte de căderea serii. De acolo, Jakobe urma să plece cu trenul de noapte spre nord, în timp ce Per trebuia să se întoarcă la Dresack, să-și

rezolve treburile și să-și continue călătoria în lume după planul stabilit.

Iată de ce erau mai tăcuți în acea zi. Cînd privirile lor se întîlneau, Jakobe se silea să zîmbească ; dar mîngîierile ei nestăvilite trădau neliniștea dureroasă ce-i stăpînea sufletul. În cele din urmă nu mai vru să se dezlipească de el și-și continuară drumul înlănțuiți. Jakobe își sprijinea capul de umărul lui Per, și ori de cîte ori se opreau să se sărute, închidea ochii, dorind să ferece în suflet întreaga fericire a clipei și s-o fixeze adînc în amintire.

Ajunseseră la un cot al potecii, unde cîțiva castani pitici aruncau o umbră săracă peste stînci. Hotărîră să facă un popas, și Per întinse pe jos un pled, pe care Jakobe, obosită, se așeză. Deodată își amintiră amîndoi că uitaseră să prînzească. Merindele erau în rucsac. Izbucniră în rîs și-și uitară o clipă amărăciunea.

Per își dădu jos de pe umeri rucsacul verde și începu să scoată mîncarea. Dar în clipa aceea privirea i se opri asupra unei cruci înfipte printre bolovani de cealaltă parte a drumului. Era o cruce de lemn, înaltă de doi-trei *alen*, cu silueta Mîntuitorului răstignit schițată foarte rudimentar.

— Ei, drace ! izbucni el. De ce să ne holbăm la stafia asta ? Hai mai bine să ne mutăm mai încolo.

— Ba nu, rămînem aici... îl rugă Jakobe. Pînă nu mănînc ceva, nu mai pot face nici o mișcare.

— Bine, bine... În definitiv, n-avem decît să-i întoarcem spatele !... Privește, Jakobe, uită-te ce frumos e aici !

Cu privirea spre valea care se adîncea departe, la picioarele lor, scăldată într-o ceață însorită, înfulecau cu poftă hrana aceea simplă — pîine uscată, puțină brînză și cîteva ouă. Per se așeză lîngă Jakobe pe stînca goală. După ce mîncă, își aprinse o țigară și începură să vorbească domol, ținîndu-se de mîini, și cu ochii pironiți spre ceața aurie.

Deodată Per înalță capul și ascultă cu atenție.

— Auzi ? întrebă el.

— Ce anume ?

— Nu auzi nimic ?... Un dangăt de clopot...

— Unde ?

— Undeva, în vale.

— Nu... ba da, cred că aud și eu... Dar cum ai putut să-l distingi ?

— Nu-i așa că sună urît ?... Pînă și aici, în împărăția asta de basm, să fii urmărit de lătratul stafiei !

— Urechea ta are o sensibilitate ciudată pentru clopotele de biserică, spuse Jakobe zîmbind.

Atunci Per îi povesti că urîse din copilărie dangătul clopotelor şi se temuse de el, fiindcă pretutindeni, în expediţiile lui nemărturisite, îl ajunsese din urmă şi-i răsunase în urechi ca o tînguire ameninţătoare. Jakobe îi strînse cu duioşie mîna şi-i spuse că dangătul clopotelor răsunase şi pentru ea ca o ameninţare. Îşi amintea şi acum că în copilărie, duminica, de cum auzea clopotele, se ascundea ca să n-o vadă nimeni şi plîngea de necaz. Mai tîrziu, cînd se făcuse mai mare, în drum de la şcoală spre casă, aruncase adesea priviri provocătoare în sus, spre clopotul bisericii garnizoanei, unde familiile a două colege de şcoală aveau locuri rezervate, lucru de care erau tare mîndre.

— Vezi, Per, gîndurile şi sentimentele noastre au fost identice de la o vîrstă foarte fragedă. Nu-i ciudat că ne-am întîlnit ?

Per îi cuprinse mijlocul cu braţul şi amîndoi vorbiră mai departe despre viitor, încercînd să-şi închipuie cum avea să fie secolul următor, care trebuia să cucerească libertatea spirituală pentru omenire, să dea avînt comerţului şi spiritului de aventură, să ridice pe ruinele bisericii altare în cinstea energiei şi a marilor acţiuni.

— Ştii, spuse Per, în ultimul timp mi-am amintit adesea de o poveste pe care am auzit-o odată, în casa părinţilor, de la doica noastră bătrînă şi chioară. Era vorba de un băiat de la ţară care voia să se facă franctiror. Cunoşti povestea ?

— Franctiror ? Ce înseamnă franctiror ?

— Cum, nu ştii ce-i un franctiror ? Uite, e un om care trage cu gloanţe fermecate şi nimereşte tot ce ochieşte, oricît de sus ar pluti ţinta deasupra capului său. Dar pentru a căpăta această iscusinţă, trebuia să se aşeze la o răspîntie într-o noapte liniştită, cu lună plină, şi să tragă într-un crucifix, să ciuruiască inima Mîntuitorului cu un glonte.

— Da... *Der Freischütz*...

— Întocmai. Dar cînd să tragă, pe individul din poveste îl părăsea curajul. De cîte ori ducea puşca la ochi, mîna începea să-i tremure, şi cînd întindea degetul spre trăgaci, mîna îi paraliza. Aşa se face că pînă la sfîrşitul zilelor sale a rămas un vînător oarecare. Eu găsesc că povestea asta e un fel de simbol al neputinţei oamenilor faţă de credinţă. Lumea n-a avut niciodată curaj să-şi distrugă idolii. Oare de ce naiba ni se face totdeauna frică în ceasul din urmă ? Per se întoarse spre cruce şi continuă pe un ton din ce în ce mai enervat : Uite, îl vezi pe jupînul ăla gălbejit, care spînzură acolo ? Am avut noi vreodată curaj să-i scuipăm în faţă scîrba ce ne inspiră ? Uită-te bine la el, Jakobe ! Priveşte umilinţa asta obraznică, exhibiţia asta vulgară de mi-

zerie... Ei, lasă, îi sună și lui curînd ceasul ! Vrem și noi să fim franctirori, să tragem și noi în el cu gloanțe fermecate... Privește !

Per se ridică trufaș în picioare și scoase un pistol automat dintr-un toc de piele, pe care-l purta la spate, sub haină, apoi, mai înainte ca Jakobe să-l fi putut împiedica, încărcă pistolul și, strigînd : „Pentru secolul ce vine !", trase în crucea de lemn. O atinse într-o coastă, și cîteva așchii săriră din ea.

În aceeași clipă, un fel de geamăt străbătu natura. Un bubuit cavernos se ridică din vale, crescu repede în intensitate și fu repetat de pereții stîncoși ca un tunet prelung și subteran.

Per se întoarse. Era foarte palid, dar își dădu îndată seama ce se întîmplase și izbucni într-un hohot de rîs. Își amintea că în timpul urcușului văzuse la marginea potecii afișe pe care scria în trei limbi : „Atenție la ecou !"

— Da, da, gemeți, stafiilor, gemeți cît poftiți ! strigă el cuprins de o veselie nebună, și ridicînd din nou pistolul trase în văzduh toate gloanțele pe care le mai avea, umplînd valea de noi bubuituri, și mai puternice, de parcă o oaste întreagă de duhuri ale munților s-ar fi năpustit afară din temniță.

— Per, de ce ești așa de sălbatic ? ! strigă Jakobe sărind în picioare și aruncîndu-se de gîtul lui, contrariată și înspăimîntată în același timp. Ce-i cu tine ?

— Am vrut doar să alung o umbră care-mi stătea în cale. Hai, vino ! Să mergem mai departe, timpul e prețios. Peste două ceasuri trebuie să prindem trăsura poștei. Și peste alte cinci... vom fi departe unul de altul, Jakobe, și nu ne vom mai putea îmbrățișa.

— Să nu ne gîndim la asta, Per, spuse ea rezemîndu-și capul de umărul lui și închizînd ochii.

Apoi își continuară drumul agale, ținîndu-se de braț, și urcară, luminați de razele puternice ale soarelui și înconjurați de mireasma puternică și sălbatică a primăverii.

Capitolul XIV

De la o vreme, la Copenhaga se simțea un suflu puternic de viață nouă. Orașul crescuse și se transformase atît de mult din toate punctele de vedere, încît provincialii și străinii care nu-l mai văzuseră în ultimii ani, nu-l mai recunoșteau. Valul de cultură europeană introdus în țară mai ales de doctorul Nathan dăduse naștere unui progres al ideilor cum nu se mai cunoscuse

de multă vreme și înlesnise dezvoltarea unui mare număr de poeți revoluționari, de savanți și bărbați de stat. Mai mult. Dăduse naștere și unor acțiuni tinerești și îndrăznețe.

Per Sidenius nu era decît unul dintre numeroșii tineri dornici de glorie și iubitori de viață, entuziasmați de spiritul întreprinzător al acestor vremuri noi, cărora dezvoltarea aproape fantastică a marilor țări industriale le băgase „gărgăuni" în capete, după cum se spunea cu ciudă despre ei. În perioada în care Per, aplecat asupra planșei de desen, lucra fluierînd în cămăruța dosnică și întunecoasă din Nyboder, pe scaunele turnante ale birourilor comerciale, în fața pupitrelor îmbrăcate cu postav ale băncilor și pe ultimele locuri din amfiteatrul Facultăților de drept, alți visători îndrăzneți se pregăteau pe ascuns să pună mîna la un moment dat pe frînele țării. De fapt, cîțiva dintre cei mai dotați și mai abili izbutiseră să-și cucerească un loc de seamă în viața publică, dominată pînă atunci de partidul reacționar aflat la putere și de o curte regală cu moravuri ridicole. În realitate, Copenhaga era pe cale să fie cucerită de timpurile noi și de spiritul ce le însufletea. Creșterea suprafeței orașului și dublarea populației, dar mai ales viața de pe străzile sale, arta, calitatea spectacolelor, tonul presei și viața socială, din zi în zi mai europene, toate la un loc asigurau Copenhagăi un rang de frunte printre capitalele lumii.

În schimb, în provincie, și mai cu seamă prin tîrguri, oamenii trăiau viața de pe vremuri, o viață neschimbată, închistată în tipare ruginite. Bizuindu-se pe cultura lor academică, funcționarii erau încă atotputernici, iar studenții visători continuau să fie eroii zilei cînd veneau acasă în vacanță, cu pletele ondulate învăluite în boneta de mătase ce plutea ca un balon în jurul capului. În provincie încă nu se putea concepe că un industriaș sau un comerciant, oricît de solidă i-ar fi fost poziția, ar putea sta pe picior de egalitate cu slujbașii galonați ai statului, chiar dacă ar obține titlul de consilier de stat.

Ruptura între prezent și trecut nu se realizase nici la sate. E drept că deasupra lăptăriilor începuseră să se ridice coșuri de fabrică, e drept că batozele și mașinile de prelucrat laptele începeau să ia locul îmblăciului și al coasei. Dar în ciuda tuturor inovațiilor introduse în domeniul exploatării bogățiilor, în ciuda creșterii nivelului cultural, țărănimea continua să sărăcească. Numărul proprietăților ipotecate creștea, și datoriile țării în străinătate sporeau cu cîteva milioane pe an.

Și, totuși, țăranul danez cu spinarea lată rămînea legat de ferma lui, cu sentimentul de nezdruncinat că el e însăși talpa

țării, speranța și forța ei principală. Ideea aceasta se transformase în cursul secolelor într-o dogmă națională, consacrată în cele din urmă de Școala superioară populară grundtvigiană. De la Skagen și pînă la Gjedser, satele și orașele daneze erau solidare în veneratia față de untul și față de slănina pe care le produceau.

Dar, între timp, rîurile și fiordurile țării se împotmoleau din ce în ce mai mult. Vechile drumuri regale de comerț — care, pînă în secolul trecut, fuseseră însuflețite de o navigație atît de vie, încît unii bogătași înființau flote personale, cuprinzînd pînă la douăzeci de vase cu pînze ce puteau pluti și pe oceane — nu mai serveau decît pentru o modestă activitate de pescuit. Uriașele forțe energetice mînate deasupra țării de vînturile neobosite continuau să fie captate numai de morile de vînt. De-a lungul coastelor, șiruri lungi de valuri se înălțau și se cufundau iar în adîncuri, descărcîndu-și cu zgomot energia în spațiul gol. În timp ce alte națiuni jertfeau sînge și grămezi de aur ca să dobîndească un petic de țărm sau măcar un depozit de cărbune, coasta de patruzeci de mile, care se întindea între Skagen și Esbjerg, coastă ce ar fi putut canaliza o circulație mondială, rămăsese ca un pustiu de nisip bătut de vîrtejuri, care n-avea nici un singur port și nici măcar un singur oraș adevărat.

Pe tot întinsul țării, în diferite locuri, opera de distrugere desfășurată de timp fusese sprijinită de oameni ; se zăgăzuiseră golfuri, se secaseră sunduri [1] și lacuri, totul spre a se asigura mai mult nutreț pentru vite. În punctele unde altădată acostau corăbii, care aduceau suflul unor țări îndepărtate, se întindeau acum pajiști verzi, pline de vite, ale căror ugere grele de lapte dădeau o înșelătoare impresie de bunăstare. Chiar și în regiunile unde, în mod excepțional, fusese inițiată o adevărată operă de refacere, ca, de pildă, în părțile lipsite de bogății naturale din lutlanda, nimeni nu se gîndea decît cum să obțină mai mult pămînt, mai multe ferme și mai multă fericire de om sărac, tendință pe care Per o satirizase atît de energic în broșura sa.

Iată de ce Copenhaga depășise restul țării, care era în continuu declin și care se transformase într-un fel de izlaz comunal al capitalei. Forța de muncă activă și o cantitate tot mai mare a capitalului din provincii, atras de procentele ridicate obținute de pe urma speculațiilor de bursă, se îndreptau spre capitală.

Numai ceea ce privea dezvoltarea capitalei trezea interesul general. Asta era una dintre cauzele pentru care lucrarea lui Per, deși scrisă pentru a atrage atenția și pentru a neliniști spiritele,

[1] Denumire geografică specifică strîmtorilor din regiunile Danemarcei.

trecu neobservată atît la Copenhaga, cît și în restul țării. În zadar Ivan Salomon, prietenul lui devotat, asaltase redacțiile ziarelor, somîndu-le să tragă clopotul de alarmă. Peste tot, oamenii care-l primiseră ridicau nepăsători din umeri. Un proiect de canal în Jutlanda ? Motoare mișcate de vînt și de maree ? Nu era un material senzațional. Pînă și Dyhring, care avea, totuși, anumite motive să arate interes proiectului, se scuza, pretextînd că avusese destule neplăceri din cauza micului articol scris odinioară, la cererea lui.

Ivan nu avu mai mult noroc nici cînd încercă să trezească interesul oamenilor finanței și al speculanților de bursă față de opera de perspectivă a prietenului său, cu toate că bătuse fără preget drumurile și făcuse risipă de argumente, silindu-se să-și exercite influența direct asupra fruntașilor lumii afacerilor și în primul rînd asupra tatălui său însuși, care refuzase în modul cel mai categoric să se ocupe de această chestiune.

Philip Salomon nu avea nici acum mai multă încredere în logodnicul fiicei sale și, așa cum se întîmpla de obicei, soția îi împărtășea întru totul sentimentele. Deși nici unul dintre ei nu vorbea deschis despre asta, continuau să spere că Jakobe își va recăpăta înțelepciunea și va rupe la timp o legătură care, după toate calculele omenești, nu putea să-i aducă decît decepții și necazuri.

Într-o seară de martie, Philip Salomon, care, împotriva obiceiului său, fusese foarte zgîrcit la vorbă în timpul prînzului, îi spuse lui Ivan că dorește să discute ceva cu el. Cu cîteva ore înainte, doamna Salomon primise o scrisoare de la Jakobe, pe care toată familia o credea în deplină securitate la prietena ei din Breslau, dar care le scria dintr-un mic orășel de la granița cu Austria, povestindu-le printre rînduri că se întîlnise cu logodnicul ei și că pentru moment făcea împreună cu el o excursie în munți.

Philip Salomon nu-i pomeni lui Ivan despre ceea ce Jakobe mărturisise sub această formă părinților. Totuși, îndreptă de la început convorbirea asupra lui Per și asupra afacerilor lui, întrebîndu-l pe Ivan despre eforturile de a alcătui o societate anonimă pe acțiuni pentru exploatarea pretinsei idei a prietenului său. În ultimul timp, spuse el, nu mai auzise nimic despre asta.

Ivan făcu o strîmbătură și schiță un gest cu mîna.

— Ce-ar fi să nu mai vorbim despre asta, tată ?... Mă întrebi cum merge treaba ? Cum vrei să meargă dacă pînă și cei interesați manifestă o indiferență totală ? Ți-am spus că prima întrebare care mi se pune este ce părere ai tu. Toată bursa știe că Jakobe e logodită cu Sidenius.

— Asta mi-am spus și eu, reluă Philip Salomon cu același ton blînd, deși glasul fiului său suna enervat și nepoliticos. Spune-mi, te rog, cam despre ce sumă ar fi vorba ?

— De ce mă întrebi ? Nu i-ai citit cartea ?

— Ba da, ba da... Dar după cum ți-am spus, pare-mi-se, încă atunci, n-am înțeles mare lucru din ea. Poate că am răsfoit-o prea repede sau poate că n-am înțeles-o de loc. Sidenius are un stil special cînd scrie despre lucrurile astea. Așa că m-am gîndit să te rog pe tine să-mi faci un rezumat al ideilor principale ale cărții... o schiță sumară, dar coerentă, a adevăratelor planuri la care visează prietenul tău.

Nici o altă discuție nu i-ar fi putut face mai multă plăcere lui Ivan, care găsi cît ai clipi din ochi hîrțile și hîrtiile necesare și-l ținu pe taică-său mai bine de un ceas lipit de scaun, silindu-l să-i asculte torentul vorbăriei.

În esență, proiectul pe care-l schițase Per în cartea sa prevedea următoarele :

În imediată apropiere, ceva mai încoace de punctul în care canalul Graadyb ajunge în Golful Hjerting, există o insulă stearpă și aproape nelocuită, care se numește Langli. Îndată ce treci de Skallingen, insula Langli ți se înfățișează înaintea ochilor sub forma mai multor dune lunguiețe, de culoare verde-cenușie, pe care se înalță ici și colo cîte o colibă de pescar, cu acoperișul de paie. De-a lungul marginii de răsărit a insulei se întinde un vechi canal, servind drept drum de acces pînă la Hjerting, pe vremuri portul cel mai important al Iutlandei de sud-vest, dar care în momentul de față e un biet centru de pescuit. Cîteva ferme mari, pustii, și un punct vamal amintesc încă de gloria trecutului.

Per afirma, printre altele, că hotărîrea luată în deceniul al șaselea al secolului de a transforma orașul Esbjerg în port era o „greșeală birocratică". El critica această hotărîre, afirmînd, pe de o parte, că, prin însăși poziția sa, portul era expus, și, pe de altă parte, pentru că n-avea nici o altă legătură cu restul țării în afară de calea ferată.

Per propunea ca exportul sudiutlandez să nu se mai facă pe aici, ci să fie din nou mutat la Hjerting, sau, și mai potrivit, la Tarp, localitate situată la gura rîului Varde, adică ceva mai la nord de fosta așezare comercială, de unde mărfurile trebuiau să circule mai departe, în interiorul țării. Rîul avea să fie adîncit, și cursul lui, reglementat. Cîteva ecluze aveau să-l pună în legătură cu rîul Vejle, pentru ca, unite în acest fel, cele două rîuri să joace pentru sudul țării rolul unui drum de apă canalizat, ur-

mînd ca, după planurile sale, împreună cu cele două Belturi [1], să unească Marea Nordului cu Marea Baltică.

Per susținea că ar fi fost de ajuns să se realizeze una singură dintre căile de comunicație indicate de el pentru a se putea ține piept concurenței porturilor din Germania de nord, a Hamburgului mai ales, a cărui putere comercială crescîndă era, după părerea lui, adevăratul pericol pentru independența țării.

În ce privește Danemarca, o înfrîngere în lupta pentru piețe de desfacere ar fi fost fatală, pe cînd o izbîndă ar fi avut o valoare tot mai mare, pe măsură ce, datorită creșterii puterii și dezvoltării culturale a Rusiei, centrul de greutate al Europei se muta tot mai mult spre răsărit.

Era ușor de înțeles că, în aceste condiții, Langli ar fi căpătat o importanță covîrșitoare ca antrepozit.

De altfel, intențiile lui Per în ce privește dezvoltarea acelui morman de dune care alcătuiau insula Langli erau și mai îndrăznețe. El propunea ca insula să fie declarată zonă scutită de taxe vamale și descria cu multă fantezie viitorul ei, afirmînd că din nisipul sterp aveau să crească arsenale, docuri și magazii imense. Mai afirma că în jurul deltei rîului și în scurtă vreme s-ar ridica și pe continent un oraș mare, o adevărată Veneție a Nordului. Forța motrice necesară urma să fie obținută pretutindeni cu ajutorul aeromotoarelor sau să fie captată din fluxul Mării Nordului, adusă prin conducte și transportată prin Skallingen, cu ajutorul unor dispozitive mecanice, care erau o invenție personală a lui.

Ivan încercase să obțină asentimentul oamenilor de afaceri din Copenhaga măcar pentru aspectul industrial al acestei mari întreprinderi a viitorului. Își dădea și el seama că realizarea proiectului de canal în sine trebuie privită ca o problemă națională, pe care numai statul avea posibilitatea s-o aducă la îndeplinire. În schimb, chestiunile legate de construirea unor fabrici, precum și achiziționarea micii insule nisipoase, obținerea suprafețelor necesare în delta rîului, toate acestea puteau fi rezolvate de o societate particulară. Per calculase cheltuielile acestor lucrări cam la cinci milioane.

În timp ce Ivan îi înfățișa aceste planuri, tatăl său devenea din ce în ce mai atent, iar pe figură i se citea chiar surprinderea. Totuși, fiul lui își lungea prea mult explicațiile, încît Philip Salomon îl întrerupse :

[1] Beltul Mare și Beltul Mic, denumirea celor două strîmtori care despart Iutlanda de Fionia și Fionia de Zeelanda.

— Bine, bine, mulțumesc, dragul meu ! Detaliile le putem discuta și altă dată. Vreau să-ți mai pun o singură întrebare. Sincer vorbind, ce-i cu invențiile acelea, despre care Sidenius pretinde că sînt ale lui ? A obținut patent pentru vreuna dintre ele ?

— Am făcut cereri și aștept în fiecare zi un răspuns de la Comisia patentelor.

— După mine, problema asta ar fi trebuit s-o rezolvați înainte de a o discuta în public. Atîta timp cît n-ați căpătat patentele, povestea n-are nici o bază și, deci, nici o valoare. Tot ce mi-ai expus pînă acum sună foarte atrăgător, dar nu sînt decît castele în Spania. Cînd o invenție e patentată, devine imediat o realitate palpabilă, indiferent dacă e de mai mare sau mai mică importanță.

Ivan se răsturnă pe spate în scaun, cu mîinile împreunate la ceafă, și aruncă spre tavan o privire deznădăjduită.

— N-ai înțeles nimic din ce ți-am spus, tată ! exclamă el. Apoi își întinse din nou mîinile asupra mesei și, cuprinzînd planurile lui Per, ca și cînd ar fi vrut să le apere, continuă aproape strigînd : Tocmai pentru a dovedi cît de importante sînt invențiile trebuie să înființăm fabricile ! Iar activitatea lor necesită la rîndul ei celelalte instalații, docuri, zăgazuri și locuințe pentru muncitori. Toate sînt strîns legate între ele, și tocmai asta e admirabil în planul lui Sidenius !

— Bine, bine, asta am înțeles pînă la urmă, dragul meu ! Totuși, cînd construiești o casă, e mult mai înțelept să începi cu fundația, și nu cu acoperișul sau cu turnurile. Și faptul că e neapărat nevoie de atîtea edificii ca să dovedești valabilitatea unui mecanism... nu, nimeni n-are să creadă. Deocamdată, important e să puneți treaba pe roate, și dacă o începe să meargă, e de la sine înțeles că vă veți extinde după aceea.

— Da, așa se întîmplă totdeauna ! Cît de bine cunosc lucrurile astea ! O idee cu adevărat mare nu poate fi recunoscută decît după ce a fost mai întîi călcată în picioare, asta e inevitabil. N-are rost să mai discutăm, tată. Tu n-ai încredere în Sidenius, ăsta-i adevărul !

— Lasă, lasă ! Dar crezi că știu ce înseamnă construcții portuare și canale, dragă Ivane ? Și tu, tu te pricepi la mori de vînt ?... Îți repet că ați abordat greșit problema. Prima greșeală e că ați amestecat chestiuni care nu sînt neapărat legate între ele. A doua greșeală e că nu v-ați ocupat de patente. Dacă prietenul tău ar fi putut măcar depune ca mărturie părerea unor oameni de o competență indiscutabilă și care să-i fi studiat proiectele, am fi avut o oarecare garanție că planul lui e realizabil.

Dar e prea mare naivitatea, băiatule, să-ți închipui că oamenii vor da numaidecît crezare afirmațiilor unui tînăr necunoscut !

— Sincer vorbind, spune-mi, te rog, tată, nu e o naivitate la fel de mare să ceri certificate și garanții unor oameni pentru care tot proiectul acesta e o provocare conștientă ? Scopul lui Sidenius este tocmai să distrugă rutina noastră birocratică, și cartea lui nu e decît un puternic protest împotriva ei. De altfel, pot să-ți spun că s-a adresat mai demult cîtorva dintre figurile noastre, dragă Doamne, „proeminente", atît unor persoane particulare, cît și unor instituții publice, dar a fost, bineînțeles, întîmpinat peste tot cu dispreț, sau, în cazul cel mai bun, cu indiferență. Colonelul Bjerregrøv — îl cunoști, e unchiul lui Dyhring — îi făgăduise la un moment dat să discute problema în revista Uniunii inginerilor ; dar cînd a fost vorba să treacă la fapte, n-a îndrăznit. Oamenii din lumea lui sînt toți la fel. Sidenius le-a denunțat miopia, și atunci s-au coalizat cu toții ca să-l doboare. Știu cu certitudine că sînt porniți împotriva lui.

— Dacă așa stau lucrurile, într-un fel sau altul, trebuie să căutați să înfrîngeți această împotrivire... altă cale nu există. Ce-ar fi dacă prietenul tău ar încerca din nou să se adreseze colonelului Bjerregrøv, om cu mare influență ?

— Nu ajută la nimic. În împrejurarea despre care ți-am vorbit, a avut loc o ciocnire între ei, și Sidenius l-a jignit pe colonel.

— Ar putea să-i ceară scuze. Cred că Bjerregrøv nu-i o fire vindicativă.

— Sidenius, să ceară scuze ! E interesant cît de puțin îl cunoști ! Ai putea, cu același succes, să-l rogi pe împăratul Rusiei să facă așa ceva !

— Atunci trebuie să încercați în altă parte. E imposibil să vă lipsiți cu desăvîrșire de adeziunea unor astfel de oameni, v-o spun din capul locului.

— Ascultă, tată, care sînt, de fapt, intențiile tale ? Dacă nu vrei să ne ajuți, discuția noastră n-are nici un rost. Ți-am mai spus că ceea ce a determinat nepăsarea generală față de problemă a fost în primul rînd propria ta poziție.

— Tocmai de asta am vrut să stau cu tine de vorbă. Vreau, totuși, să-ți spun de la bun început că nu mi-am schimbat atitudinea cu privire la această afacere și nici nu mi-o pot schimba. Dacă ai fi mai puțin subjugat de prietenul tău, ți-ai da singur seama că mi-e imposibil să amestec firma noastră într-o speculație de felul ăsta... sau, în orice caz, nu în stadiul în care se află acum. În schimb, am să-ți fac o propunere. M-am gîndit să-ți

pun o sumă la dispoziție... Astfel, vei fi liber să lucrezi în numele tău personal. Mi-ai spus de mai multe ori că ți-ai încerca puterile dacă ai avea mai multă libertate de acțiune. Din mai multe motive cred că ocazia de față e nimerită pentru o încercare de acest fel.

Ivan strînse pleoapele și-l privi pe Philip Salomon cu o neîncredere fățișă. Deși în orice altă privință tatăl și fiul aveau cea mai mare încredere unul în celălalt, de cîte ori era vorba de afaceri, deveneau atenți.

— Îmi oferi un împrumut ? Sau vrei să acopăr firma ?

— Îți las mînă liberă să procedezi cum vei crede. Ești cu desăvîrșire independent în toate privințele. Singurul lucru care mă interesează este, după cum ți-am mai spus, să vă puneți pe treabă. Mi se pare că s-a vorbit de ajuns despre proiectul ăsta, e momentul să fie experimentat.

— Îți dai seama, însă, că e vorba de sume mari. Numai ca să ne urnim din loc, avem nevoie de cel puțin cîteva sute de mii.

— Nu cred că vă trebuie chiar atît. Dar pentru azi, ajunge. Gîndește-te la oferta mea, și mîine o vom discuta mai pe larg.

Jakobe se întoarse după vreo zece zile, la începutul lui aprilie. Petrecuse o săptămînă la prietena ei din Breslau și o cuprinse brusc un nestăvilit dor de casă. La Copenhaga sosi într-o seară, pe un viscol năprasnic, și a doua zi petrecu toată dimineața în odaia ei, ca să-i scrie lui Per.

„Așadar, iată-mă acasă, de unde pot, în sfîrșit, să-ți scriu în voie. Sper că ai primit cele două epistole, mîzgălite în fugă la Breslau. Parcă aș prefera să nu le fi primit, mă cam jenez de ele. Treci cu vederea atît stilul încîlcit (le-am scris noaptea, după ce mă întorsesem obosită moartă de la teatru, sau de la o serată), cît și conținutul, care trebuie să se fi prezentat ca o tînguire și n-a exprimat, așa cum am vrut eu, o imensă, o nespusă gratitudine față de tine, multiubitul meu, și față de tot ce s-a petrecut între noi. Cele șapte zile cît am stat la Breslau mi se înfățișează ca un vis încețoșat ; uneori mă întreb dacă am fost într-adevăr acolo și mă simt oarecum vinovată față de prietena mea și de bărbatul ei, care au făcut tot ce au putut ca să mă distreze, au invitat oameni la ei, m-au dus la concert și la teatru, ba chiar și la un concurs de călărie, deși nu pot suferi acest sport. Gîndul meu a fost însă neîncetat alături de tine, la Dresack, la Ausserhof, făcîndu-mă să retrăiesc totul, fie că eram trează, fie că visam.

Așadar, am sosit aseară și am aflat îndată o noutate care m-a întristat puțin, deși nu m-a găsit nepregătită. Nanny s-a logodit alaltăieri cu Dyhring. Nu sînt de loc încîntată de partida asta. Dyhring nu mi-a plăcut niciodată, nici ca gazetar, nici ca om, dar Nanny pare fericită. Pentru moment, e și el foarte îndrăgostit, adică în măsura în care poate să fie. Aseară, după sosirea mea, a fost pe la noi și mi s-a părut cam ciudat, după cum îți poți închipui, să-i văd unul lîngă altul în odaia unde ne retrăsesem noi de atîtea ori și să-i aud șoptind și rîzînd. Dar nu vreau să mă las iar pradă acestor gînduri melancolice. Va veni și vremea noastră, Per ! Încerc să mă mîngîi spunîndu-mi că sînt nouă zile de cînd ne-am despărțit, nouă zile din cele, Dumnezeu știe cîte sute, care vor preface lumina zilei în noapte, pînă să te strîng din nou în brațele mele !

Unde ești acum ? La Viena ? La Budapesta ? Te văd în fața ochilor — dacă ai ști cît de limpede te văd, vai ! — în costumul tău cafeniu de voiaj, cu binecuvîntații tăi obraji rumeni, pe care-i sărut în gînd mereu, mereu... Știi, noaptea trecută am visat din nou pădurea cea mare din Laugenthal. N-am să uit cît voi trăi nici una din clipele acelei zile lungi, minunate, petrecută acolo. Îți amintești de pasărea care s-a pornit să cînte deasupra capetelor noastre ? Dar de popasul la izvor, unde — așa mi-ai spus ? — ai băut din mîinile mele iertarea păcatelor tale din tinerețe ? Dar acum destul ! Nici o vorbă în plus despre asta.

Mă bucur că m-am întors acasă și că mă aflu în camera mea, înconjurată de portretele tale și de alte mici amintiri de la tine, și care, împreună cu scrisorile noastre, vor fi de acum înainte o mîngîiere și un refugiu pentru singurătatea mea. La ghicește ce vreau să citesc mai întîi ? *Micul manual de hidrostatică* al lui Poulsen. Îți amintești, desigur, că astă-iarnă am citit, după sfatul tău, *Dinamica* lui, care m-a entuziasmat prin claritatea ei plină de fantezie. E într-adevăr un mare poet, de fapt singurul nostru liric cu adevărat modern. O parte din expunerea lui despre viteza de cădere a corpurilor m-a cucerit tot atît cît, la timpul său, o poezie filozofică a lui Goethe.

De altfel, am o presimțire că la noi se pregătește ceva în legătură cu tine. Aseară Ivan mi-a șoptit cîteva vorbe încurajatoare în legătură cu o societate pe acțiuni pe cale de constituire, iar azi-dimineață, cînd am coborît la ceai, a trecut repede pe lîngă mine cu un aer foarte misterios, purtînd sub braț o servietă nou-nouță. Îndată ce voi mai afla amănunte, îți voi da de știre.

Deocamdată n-am alte noutăți. Tata și mama sînt blînzi și afectuoși, ca de obicei, deși îmi dau seama că n-au fost prea încîntați de întîlnirea noastră. Dar n-am ce le face. Azi e soare, e foarte cald, și păsările cîntă, dar pînă ieri a fost iarnă și am sosit în viscolul acela sălbatic care în țările noastre prevestește sosirea primăverii. O clipă mi-a fost teamă să nu se înzăpezească trenul.

Nu vreau să te obosesc cu descrieri de călătorie, vreau să-ți povestesc doar o mică întîmplare. Știu că e cu totul neînsemnată, dar de data asta sper că vorbăria mea nu-ți va stîrni zîmbetul. Ți-am povestit odată o scenă la care, cu mulți ani în urmă, am asistat din întîmplare într-o gară din Berlin, scenă care m-a zguduit profund și pe care n-am uitat-o încă. Mă gîndesc la acea tristă procesiune de evrei ruși, cetățeni harnici și supuși, jefuiți, mutilați sau schilodiți și izgoniți apoi din căminele lor numai fiindcă erau evrei. Oamenii aceștia străbăteau statele civilizate ale Europei sub supravegherea poliției, ca un convoi de prizonieri, împroșcați cu insultele mulțimii, și plecau spre America, pentru a căuta libertatea în mijlocul unor triburi pe jumătate sălbatice. Îți aduci, desigur, aminte ce ți-am povestit.

În cursul ultimei mele călătorii, și tot într-o gară din Berlin, mi-a fost dat să-mi amintesc din nou că aparțin și eu acestui neam de oameni proscriși. Mă aflam în compartimentul unui tren în tovărășia unei doamne, puțin înainte de plecare, cînd un bărbat mai în vîrstă, urmat de un ofițer tînăr, și-a făcut apariția. Dar abia au zărit figura mea nenorocită, că au zbughit-o amîndoi afară. Locotenentul a izbucnit într-un hohot de rîs și a spus în chip de explicație către conductor, care tocmai voia să închidă ușa, dar cu o voce atît de ridicată, încît mi-a fost imposibil să nu aud: *«Pfui! Hier riecht ja entsetztlich nach Knoblauch!»* [1]

Da, asta a fost toată întîmplarea. De bună seamă, mă vei întreba de ce am ținut neapărat să ți-o povestesc. E drept că nici eu nu dau vreo importanță întîmplării în sine, ci efectului pe care l-a avut asupra mea și care mă uimește și acum. Căci impresia nici nu merită să fie menționată. M-a întristat, oarecum, și atît! După plecarea celor doi bărbați, cînd doamna despre care ți-am vorbit a încercat să se apropie de mine cu intenția vădită de a mă face să uit jignirea, nu i-am respins amabilitatea, cum aș fi făcut altădată, ci am intrat cu ea în vorbă de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat... Acum mă înțelegi?

[1] Ptiu! Aici miroase groaznic a usturoi! (În limba germană în original.)

Cînd eram copil, mi se spunea că sînt intransigentă, și, iată ! acum nici nu mai pot să mă supăr ! Atît de mult m-a schimbat fericirea ! Sentimentul care mă copleșește acum, cînd mă gîndesc la omenirea asta mare, oarbă, înșelată, e un sentiment de milă nemărginită și o iertare atotcuprinzătoare.

Doamne, a trebuit să încep a treia coală de hîrtie, și totuși mi se pare că nu ți-am spus încă nimic din ceea ce-mi stă pe inimă. Dar destul pentru ziua de azi, nu trebuie să te reții mai mult, tu nu poți să-ți pierzi vremea. Adevărul e că nu-i ușor să mă despart de tine. Știu cît de pustiită mă voi simți după ce voi lipi scrisoarea. O ultimă sărutare... și încă una, asta-i chiar ultima, și acum la revedere."

Abia după cîteva săptămîni de la convorbirea cu tatăl său izbuti Ivan să adune cîțiva oameni bogați în casa cunoscutului avocat Max Bernhardt, pe care pînă atunci nu reușise să-l cîștige pentru cauza lui Per. În seara asta, Bernhardt acceptase să convoace în biroul său cîțiva oameni de afaceri cu care era în legătură, spre a-i da lui Ivan prilejul să le expună proiectul lui Per și să discute în amănunt posibilitățile lui de realizare.

Deși în vîrstă de numai 40 de ani și în ciuda originii lui evreiești, Max Bernhardt se bucura de o influență considerabilă în capitală. Era cunoscut ca o forță catalizatoare și dinamică printre oamenii de afaceri îndrăzneți, care în ultimii zece ani dărîmaseră și reconstruiseră Copenhaga, transformînd-o dintr-un oraș provincial într-o metropolă de stil european. Genul lui de activitate îi crease multe dușmănii ; dar pînă și dușmanii erau nevoiți să admită că era un strălucit om de afaceri și o minte luminată, fără pereche în privința limpezimii raționamentului și a experienței comerciale și juridice. În schimb, toți prietenii erau de acord, și nimeni nu încerca să protesteze, cînd se spunea că Bernhardt e gol ca o nucă viermănoasă în acea regiune a ființei sale unde ar fi trebuit să sălășluiască sentimentul moral. Totodată, se știa că e gata să renunțe cu sînge rece la orice considerent de ordin superior în favoarea scopurilor sale personale.

Ori de cîte ori, în anii aceia, burghezia daneză, înspăimîntată de un faliment răsunător, de năruirea unei întreprinderi pe acțiuni sau de sinuciderea unui om de afaceri ghinionist, protesta violent împotriva spiritului nou al timpului, mînia ei se îndrepta împotriva lui Max Bernhardt. Pentru opinia publică, omul acesta devenise simbolul corupției europene, așa

după cum se credea în general că această corupție în ultimii ani purta pecetea egoismului evreiesc.

Nici prin minte nu-i trecea avocatului Bernhardt să-și dea osteneala să schimbe aceste păreri. Dimpotrivă, se simțea profund satisfăcut de curiozitatea amestecată cu teamă cu care îl priveau oamenii, și mai ales femeile, la orele fixe cînd pleca și cînd se întorcea de la birou. Silueta exotică a acestui individ mărunțel, a cărui caricatură apărea atît de des în presa umoristică ilustrată, era unanim cunoscută. Totdeauna îmbrăcat foarte elegant, umbla ușor aplecat înainte și-și ținea amîndouă mîinile — foarte sensibile la frig — în buzunarele paltonului, ațintind asupra trecătorilor priviri stinse, apatice, ce se filtrau printre pleoapele plecate.

În realitate, Max Bernhardt nu era așa cum voia să pară. Cine-l cunoștea de mult își amintea că fusese un copil liniștit, cu o fire închisă și cam timidă, veșnic cufundat în cărți și evitînd jocurile camarazilor săi de teama bătăilor la care se vedea mereu expus fiindcă era evreu și fiindcă era mic de stat. Tatăl său, un mic negustor pe o stradă lăturalnică a orașului, nu fusese niciodată mulțumit de el, pentru că lecturile îl făcuseră să aibă o adevărată aversiune pentru lumea afacerilor.

La 17 ani, Max Bernhardt își luă cu succes bacalaureatul și începu să studieze dreptul. Pe atunci se gîndea să intre în administrație. Ar fi vrut să fie judecător, de pildă. Persecuțiile pe care le îndurase în copilărie treziseră în el o mare pasiune pentru dreptate.

Roba de catifea purpurie a judecătorilor Curții Supreme devenise de timpuriu ținta ambițiilor tainice ale acestei odrasle de mic negustor. Dar într-o bună zi i se atrase atenția că nu va putea ajunge niciodată un slujitor al dreptății fiindcă nu era creștin. E drept că nu exista nici o interdicție legală precisă în această privință, dar în fapt nu era îngăduit. În ciuda Constituției, care afirma egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor țării, nici un evreu nu se așezase pînă atunci într-un scaun de judecător în Danemarca.

Ajuns candidat, tînărul Bernhardt își văzu curînd colegii lui de facultate, oricît de mediocri ar fi fost, îndreptîndu-se spre cariere universitare, spre glorie, onoruri și putere, în timp ce el era silit să intre în viața de afaceri pe care o ura. Sentimentul demnității personale și teama de a fi compătimit îi dădeau încă de pe atunci o stăpînire de sine deconcertantă. Cînd se afla în societate, afișa o mască rece și batjocoritoare de om de lume, în timp ce în el bătea în taină o inimă ner-

voasă și neliniștită, ca a unei fete tinere cînd intră într-o sală de bal.

Cînd, îndată după ce deveni avocat, Bernhardt se avîntă într-o serie de speculații temerare, nu surprinse pe nimeni. Se specializase în crearea consorțiilor de construcții și în întemeierea societăților pe acțiuni, trezind numaidecît indignarea colegilor săi, pentru că se folosea de mijloace pe care nimeni nu-și îngăduise încă să le folosească în lumea afacerilor. Printre altele, stabilise, așa cum se făcea și în străinătate, legături strînse cu presa. Îi momea pe redactori și pe directorii de ziare, acordîndu-le posturi de conducere sau de control bine retribuite la diversele sale societăți anonime, ceea ce, cu timpul, îi creă un stat-major ocult de colaboratori cointeresați, cu ajutorul cărora influența opinia publică, urmărindu-și fără cruțare adversarii.

Așa se face că în decurs de numai zece ani ajunse una dintre figurile importante ale orașului, recunoscut fiind de toată lumea ca o adevărată putere a capitalei daneze. Deși unii mai înfierau din cînd în cînd metodele lui, oamenii de afaceri se plecaseră pînă la urmă în fața calităților sale și a norocului extraordinar ce-i încununa aproape toate acțiunile. În afară de cîteva dintre cele mai vechi și aristocratice case de comerț și de o singură bancă, ce evitau încă să intre în legături cu el, nimeni nu mai îndrăznea să se opună influenței sale, care creștea zi de zi.

Și totuși Bernhardt nu-și satisfăcuse încă nici pe departe ambițiile. Dacă pe vremuri năzuia numai la demnitatea, relativ modestă, de judecător la Curtea Supremă, acum țintea mult mai sus. Nedreptățile pe care le îndurase făcuseră din băiatul acela scund și cam sfios o fire autoritară, o forță dominată de mînie și veșnic dornică să-și lărgească domeniul de acțiune.

Era conștient că originea sa îl va împiedica totdeauna să ocupe personal o poziție de frunte în societate, singurul țel care i se părea acuma demn de luptă. Dar din numărul mare al celor ce depindeau de el și pe care se pricepuse să-i adune treptat în jurul lui, transformîndu-i în unelte docile ale voinței sale, cîțiva ajunseseră de pe acum la posturi de încredere. Cu ajutorul oamenilor de acest gen, Bernhardt plănuise să cuprindă pînă la urmă în mîna sa firele puterii din întreaga țară.

Iată de ce era foarte firească dorința lui Ivan de a-l cîștiga pe acest om pentru cauza lui Per. Acum, cînd țelul lui părea să fie atins, credea că izbînda e aproape sigură.

Unul dintre cei şapte bărbaţi întruniţi la invitaţia lui Max Bernhardt pentru a discuta planul era bancherul Herløv, prieten bun şi colaborator nedespărţit al avocatului, un bărbat înalt, voinic şi roşcovan, care dădea o ciudată impresie de indolenţă, deşi spiritul său întreprinzător nu era de loc mai prejos decît cel al tovarăşului de afaceri, pe care îl întrecea chiar în fantezie şi viclenie. Se spunea despre el pe culoarele Bursei că e imaginaţia lui Max Bernhardt. El era cel care găsea ideile şi tot el plănuia cu o grijă bine calculată acţiunile lor comune, deşi tovarăşul lui rămînea mai departe acea forţă virilă constantă care le aducea la îndeplinire.

De altfel, scopurile lor erau complet diferite, ceea ce explica întru totul această colaborare armonioasă. Bancherul era cu desăvîrşire lipsit de ambiţii. Spre deosebire de Max Bernhardt, care nu dorea decît să pună mîna pe putere, singurul scop al celuilalt era profitul material, dorinţa de a face avere. Habar n-avea cum să-şi cheltuiască bănetul. Era neînsurat, şi singura lui pasiune, relativ ieftină, era să se instaleze singur, după o zi de muncă, într-un cabinet separat al unui restaurant mare şi, în tovărăşia cîtorva ziare, să înfulece o cină alcătuită din şapte-opt feluri de mîncare, stropite, din motive de sănătate, doar cu apă.

În clipa aceea se afla în imensa cameră de primire, încărcată de lucruri scumpe, a lui Max Bernhardt. Cu umerii încovoiaţi, într-o atitudine bovină, cu mîinile împreunate la spate sub poalele lungi ale redingotei şi cu o privire tîmpă îndărătul ochelarilor, spunea ceva, deşi s-ar fi zis că sufletul lui doarme. Intrase în vorbă cu un alt invitat, un tînăr blond şi elegant, îmbrăcat ţipător, bine cunoscut de toată lumea de pe Østergade şi din sălile teatrelor, care-l poreclise Căpăţînade-Miel. Numele lui adevărat era Sivertsen, fiu unic al unui angrosist de cafea, cunoscut pe vremuri. Sivertsen avea 27 de ani cînd, la moartea tatălui său, se văzuse stăpînul unei averi însemnate. Era pasionat de teatru şi nu vorbea decît despre distribuţiile de roluri, cancanurile de culise şi cronicile ziarelor. Era prieten cu Dyhring, pe care, spunea el, îl admira „ca om de lume şi ca scriitor" şi care-l pusese în legătură cu Max Bernhardt. Avocatul n-avu nevoie de prea multă vreme ca să-l transforme după bunul său plac, ca pe atîţia alţii, pe acest tînăr zvăpăiat, pe care, în alte împrejurări, pasiunea pentru teatru l-ar fi ruinat curînd, căci prietenia artiştilor se plăteşte întotdeauna scump.

În cabinetul avocatului mai era prezent un oarecare domn Nørrehave, al cărui nume era adesea întîlnit în convocările adresate acționarilor lui Max Bernhardt. Nørrehave se intitula „fost agricultor", și adevărul e că avusese o fermă în Iutlanda, dar de atunci trecuseră mai bine de douăzeci de ani, în care timp dusese o viață foarte agitată la Copenhaga, la început împrumutînd bani cu gaj și făcînd negoț de mărunțișuri, apoi ca misit de vînzări imobiliare, pentru ca, avîntîndu-se în speculații în stil mare, să ajungă capitalist. Purtase întîi numele de Madsen, dar îl schimbase, transformîndu-și totodată prăvălia dintr-o pivniță într-un birou. Nu-și păstrase decît titlul de agricultor, care inspira încredere, după cum își păstrase și felul de a-l pronunța pe *r*, ca în Iutlanda, ceea ce dădea vorbirii sale un accent care în cercurile din Copenhaga era luat drept sinceritate. Între intimi, Max Bernhardt obișnuia să spună despre Nørrehave că e cel mai șiret vulpoi din Danemarca.

După ce luară cu toții loc în jurul unei mese, pe care se aflau desfășurate planurile și devizele lui Per, i se dădu cuvîntul lui Ivan. Cei de față acordară cuvîntării, pregătită cu multă grijă de fiul lui Philip Salomon, o atenție care, cel puțin în prima jumătate de ceas, rămase foarte binevoitoare. După aceea, însă, asistența începu să se agite, și fostul agricultor se uită de cîteva ori la ceas cu o țărănească lipsă de jenă.

Cînd Ivan termină, în sfîrșit, ce avea de spus, urmă o pauză mai lungă. Toată lumea își întoarse privirile spre Max Bernhardt, care păstra o mare rezervă.

În cele din urmă, bancherul luă cuvîntul și-i puse cîteva întrebări lui Ivan, apoi, treptat, discuția deveni generală.

Ca și Philip Salomon, cei de față considerau drept condiție neapărat necesară să se ceară mai întîi unei autorități recunoscute în domeniul tehnicii să-și spună public părerea despre această întreprindere. Cîteva nume fură rostite, indicîndu-se, în cele din urmă, cel al inginerului colonel Bjerregrøv, care și în acest cerc era socotit drept omul cel mai competent din țară în asemenea probleme.

Și de data asta Ivan repetă cu energie cele ce-i spusese și tatălui său. Era absurd, afirma el, să se ceară adeziunea unor oameni care, pe bună dreptate, priviseră acest proiect drept o acuzație îndreptată împotriva lor. Cît despre colonelul Bjerregrøv, știa precis că, din motive pur personale, luase o atitudine ostilă față de plan și față de autorul său.

Bancherul răspunse că era de la sine înțeles că lui Bjerregrøv va trebui să i se ofere un loc în conducerea viitoarei

societăți, și cum acest post va fi bine retribuit, ușoara sa aversiune va putea fi lesne învinsă.

— Dacă nu sînt alte dificultăți, mai mari, adăugă el cu răceală, treaba se poate face.

Cît despre mașinile producătoare de energie și despre celelalte invenții ale lui Per, pe care Ivan le prezentase ca pe niște realizări epocale, ele nu fură privite cu încredere. Spre deosebire de Philip Salomon, cei de față erau interesați numai de problema portului și mai ales de posibilitatea ca mica insulă Langli să devină zonă scutită de taxe vamale. Max Bernhardt spuse fără înconjur că era singura propunere demnă a fi luată în discuție. În schimb, îi combătu cu însuflețire pe cei cîțiva care sugerau suprimarea și a altor părți din planul lui Per pentru a-l face mai ușor realizabil.

— O amputare mai serioasă a proiectului ar însemna distrugerea lui ! declară avocatul. În ce mă privește, rămîn la convingerea că ideea portului liber trebuie realizată în totalitatea ei ca o problemă de interes național, asupra căreia se cere să atragem atenția întregului popor, așa cum foarte bine a arătat adineauri domnul Salomon. În caz contrar, propunerea trebuie respinsă de la început ca nerealizabilă.

Ivan făcu ochii mari. Ținînd seama că Max Bernhardt păstrase multă vreme rezerva față de această problemă și refuzase să se ocupe de ea, prietenul lui Per nu se așteptase la o adeziune atît de necondiționată din partea sa. Și ceilalți erau vizibil surprinși de căldura neobișnuită cu care Max Bernhardt intra într-o luptă a cărei desfășurare se prezenta în ochii lor sub semnul întrebării.

Dar interesul subit al lui Max Bernhardt și al bancherului Herløv pentru proiectul lui Per avea și o explicație ascunsă. Aflaseră tocmai că un alt proiect de port liber, legat, bineînțeles, de capitală, era discutat în acel moment de o mare bancă din Copenhaga cu a cărei conducere se aflau pe picior de război. Intenționau, deci, s-o ia înaintea adversarilor, prezentînd acest proiect pentru Iutlanda de vest, care era gata și putea fi discutat în presă de la o zi la alta.

Nici unul dintre ei nu era prea convins că s-ar ajunge la crearea unei atmosfere favorabile proiectului în lumea comerțului ; se gîndeau doar că l-ar putea folosi ca pe o armă cu ajutorul căreia să slăbească interesul incontestabil pe care ideea unui port îl trezise în țară și pe care tabăra adversă spera să-l canalizeze în direcția proiectului lor.

După ce mai discutară un timp problema, ridicară şedinţa, cu hotărîrea de a face un demers pe lîngă colonelul Bjerregrøv, spre a-l determina să intre în comitetul de iniţiativă. Îndată după ce se va obţine răspunsul lui, cei prezenţi urmau să se întrunească din nou şi, în înţelegere cu colonelul, să hotărască în amănunte punerea în aplicare a proiectului.

În acest timp, Per se afla la Viena. Petrecuse cîteva săptămîni în regiunile mlăştinoase de la gurile Dunării pentru a studia marile lucrări de reglementare a cursului apei şi de instalaţii portuare. Bătuse drumurile cînd călare, cînd cu barca sau pe bacurile care transportau nisip, gata să se scufunde, înfruntînd intemperiile, cîteodată riscînd să rămînă fără adăpost pentru noapte.

Eforturile acestea, cu care nu fusese obişnuit, îl obosiseră. Se afla acum de două zile la Viena şi, instalat pe terasa unei cafenele, simţea nevoia să stea de vorbă cu cineva apropiat despre altceva decît despre pilotaj sau despre dragare. După plecarea logodnicei sale, avusese conversaţii numai cu ingineri, dar nu de genul compatrioţilor lui, adică oameni cu cunoştinţe multilaterale, ci cu tehnicieni formaţi în focul concurenţei mondiale, oameni înzestraţi cu o competenţă excepţională într-un singur domeniu, de cele mai multe ori foarte limitat, dar cu totul lipsiţi de cunoştinţe străine de profesiunea lor şi de orice alte preocupări în afară de cele privitoare la lupta pentru existenţă şi la bunăstarea personală.

Relaţiile sale cu aceşti colegi puteau fi comparate cu cele ce se stabiliseră între el şi cei trei flegmatici băutori de *whisky* cu care petrecuse iarna la Dresack. Nici cu aceia nu putuse discuta, de pildă, despre marea problemă a vieţii, care îl preocupa cu deosebire în acea perioadă. Într-o societate de acest fel era şi rămînea un străin. Oricît le-ar fi admirat dibăcia şi competenţa şi oricît ar fi fost cucerit de superioritatea lor, în sinea lui îi compătimea pe oamenii aceştia, ale căror gînduri nu se ridicau niciodată mai sus decît fumul ţigărilor.

Acum şedea la cafenea cu un ziar în mînă. Cu gîndul la Jakobe, a cărei lipsă o resimţea cu atît mai mult în oraşul acela mare şi total necunoscut, parcurgea, potrivit unui vechi obicei, lista străinilor de la hoteluri, în căutarea unui nume danez. Deodată Per tresări : dăduse peste numele baronesei von Bernt-Adlersborg.

În cursul ultimei ierni, bătrîna doamnă ieșise cu totul din sfera preocupărilor lui. Evenimentele recente îl îndepărtaseră atît de mult de orice aspirație spre strălucire exterioară și măriri, încît nu-și mai amintea decît foarte vag că înainte de a-și începe călătoria fusese ispitit de ideea „unchiului" Heinrich de a se folosi de prietenia acestei femei ca să obțină titlul de baron.

În dorința de a sta iar de vorbă cu cineva în limba maternă și ca de la om la om, se hotărî să-i facă o vizită baroanei. O găsi într-unul din cele mai elegante hoteluri ale orașului, unde locuia împreună cu sora ei, soția marelui maestru de vînătoare Prangen. Cele două doamne sosiseră de cîteva zile și se opriseră la Viena în drum spre Italia.

Baroneasa nu părea să fi folosit prea mult de pe urma îndelungatei cure de aproape un an, pe care o urmase într-un sanatoriu german de dezintoxicare. E drept că fața nu mai avea culoarea aceea roșu-aprins, expresia ei părea mai reținută și mîinile mai liniștite. Vorbea însă tot atît de incoerent, ceea ce trăda o slăbire a facultăților mintale. Strania ei afecțiune față de Per rămăsese neschimbată, și bucuria revederii fu atît de mare, încît era cît pe-aci să-i sară de gît, și după aceea, în timp ce stăteau de vorbă, îi strînse de cîteva ori mîinile într-ale sale, exprimîndu-și astfel gratitudinea pentru vizita ce i-o făcea.

Despre șederea ei la sanatoriu bătrîna doamnă nu pomeni nimic. Se mulțumi doar să-i spună că „surioara ei dragă" venise s-o ia și acum se pregătea să plece la Roma, unde — îi explică ea cu o voce scăzută și misterioasă — voia să-i ceară papii o audiență particulară.

Încercă să-l convingă pe Per să le întovărășească în Italia, și cînd află că intenționa să plece chiar a doua zi la Paris, se văicări atîta, încît, în cele din urmă, el îi făgădui să mai rămînă o săptămînă la Viena, cît aveau să zăbovească acolo și cele două surori.

Chiar în după-amiaza aceea le întovărăși într-o plimbare prin „Prater" [1].

Scriindu-i Jakobei și relatîndu-i întîlnirea, Per o descrise astfel pe soția marelui maestru de vînătoare :

„Sora ei e o doamnă înaltă, majestuoasă și corpolentă. Trebuie să fie o femeie de vreo 50 de ani. A fost desigur cîndva foarte frumoasă și se poate mîndri și acum cu niște

[1] Parc de distracții din Viena.

ochi strălucitori. E mai așezată decît baroana și, spre deosebire de ea, nu vorbește mult. E vădit foarte credincioasă. Am avut chiar aseară o discuție lungă și aprinsă asupra concepției creștine a nemuririi sufletului și am impresia că va încerca să mă influențeze. Îți mărturisesc că mă va distra să reiau lupta. Pare să fi citit, să fi gîndit și să fi trăit multe și, ceea ce e destul de bizar, în ciuda evlaviei sale, nu-i de loc bigotă. În general e o cunoștință interesantă..."

Scrisoarea aceasta o neliniști oarecum pe Jakobe. Îi răspunse în grabă și, fără să pomenească o vorbă despre soția marelui maestru de vînătoare și despre sora ei, îi scrise :

„Îmi pare și acum destul de rău că în timpul vacanței noastre n-am apucat să vorbim mai pe larg despre gîndurile care te-au preocupat atît de mult și te-au neliniștit chiar întrucîtva astă-iarnă, după moartea tatălui tău. Dar n-am avut cînd — timpul a zburat și iubirea și-a cerut drepturile. Vei spune, poate, că nu mai are rost să vorbim despre asta, că erai nervos fiindcă erai singur, și recunosc că ai dreptate. De altfel — nu-i așa, dragul meu ? — între noi domnește acum o încredere atît de deplină, încît sînt sigură că n-o să-mi mai ascunzi niciodată nimic din frămîntările tale. Făgăduiește-mi, Per !

Pe la noi s-a dezlănțuit în ultima vreme un nou val de disperare și de persecuții religioase. Cred că ți-am scris rîndul trecut că Nathan s-a întors în țară, și se pare că evenimentul a provocat panică în rîndurile preoțimii. De la o vreme, orice prilej li se pare bun ca să tune și să fulgere împotriva timpurilor noi și a oamenilor acestor timpuri. Chiar aseară am citit în *Berlingske Tidende* [1] o relatare pe trei coloane a unui discurs funebru, ținut în Frue Kirke de nu știu care față bisericească, la înmormîntarea nu știu cărui membru al sfatului eparhial. Tare-aș vrea să-ți trimit ziarul. Rareori mi-a fost dat să citesc ceva mai revoltător de prostesc și de arogant. Bineînțeles că sfinția-sa a vărsat șiroaie de lacrimi pentru «nenorociții» care nu speră într-o viață veșnică și care consideră moartea drept o poartă cumplită ce duce spre un abis fără fund.

Apoi, ca de obicei, a închinat un imn entuziast credinței, în lipsa căreia «viața e cu neputință de îndurat». De unde o fi știind el asta ? Dintr-o experiență personală ? Bătrînul Philip, unchiul meu vitreg, obișnuia să spună că, întocmai ca soba

[1] Cotidian burghez de orientare conservatoare, fondat în 1749 de editorul Berling.

lui, crede că «viața e flacără, zgomot și fum» și că «dincolo de coș nu mai e nimic». Cu toate astea, a trăit fericit și voios pînă la adînci bătrîneţe. Cînd era pe patul de moarte, medicul nu se lămurea bine de ce anume suferă, și atunci mai avînd chef de glumă, a spus că e tare necăjit că nu poate afla măcar de ce moare.

Și ăsta nu-i singurul exemplu, nici vorbă ! În familie și printre cunoscuții noștri, mulți n-au avut nici un fel de credință, și, totuși, au privit moartea în față cu aceeași îndrăzneală și cu aceeași mîndrie ca orice față bisericească.

Mă întreb deseori dacă spaima creștinilor în fața morții — care are, desigur, la bază învățătura despre judecata de apoi — nu se explică totodată și prin faptul că, spre deosebire de alte mari religii, creștinismul s-a născut și s-a dezvoltat printre oameni simpli, fii ai unui popor prigonit. Trebuie să existe totuși o legătură între frica de moarte și frica înnăscută a sclavului. N-am să uit niciodată impresia pe care mi-au făcut-o odată, într-un muzeu german, niște mulaje de ghips luate pe leșurile găsite cu ocazia săpăturilor de la Pompei. Printre ele am văzut și cadavrele unui stăpîn și al sclavului său, surprinși probabil amîndoi de ploaia de lavă și înghițiți de ea în cîteva clipe. Dar nici nu știi cîtă deosebire era în expresia ce se citea pe fața unuia și pe fața celuilalt. Pe chipul sclavului se putea citi o spaimă cumplită. Căzuse pe spate, sprîncenele ridicate atingeau rădăcina părului, buzele groase erau depărtate și-ți dădeau impresia că-l auzi strigînd ca un purcel înjunghiat. Celălalt, dimpotrivă, își păstrase demnitatea împărătească pînă în fața morții. Cu pleoapele închise, cu buzele subțiri strîns lipite, părea pătruns de o mîndră și splendidă resemnare în fața inevitabilului.

După mine, obiecția principală care poate fi adusă speranțelor creștinismului într-o viață veșnică e că elimină din existența noastră adînca ei seriozitate și consideră trecerea noastră prin lume o simplă repetiție generală a piesei propriu-zise. Dar atunci unde-i sărbătoarea cea adevărată ?

Chiar dacă n-aș fi atît de sigură că scopul suprem al vieții este distrugerea, aș recunoaște drept o dovadă a adevăratei dezvoltări spirituale a omului tocmai faptul că poate să accepte o idee atît de contrară egoismului său, ca o încheiere armonioasă a vieții noastre, prin care restituim naturii energiile ce au activat în noi. În vreme ce toate visele de nemurire ale creștinismului și fericirea cerească nu sînt decît transformări ale reprezentărilor unor popoare necivilizate despre

plăceri vînătorești și războinice... dar stai! ce-am vrut să spun? Iartă-mă, te rog, dar îți rămîn datoare cu propoziținea principală. A, da, mi-am adus aminte! Voiam să spun că chiar dacă n-aș privi moartea ca o jertfă deplină, ca o resemnare nesfîrșită, o dăruire a Totului și o contopire inextricabilă între noi și acest Tot, încă aș refuza să mă întreb ce se va întîmpla cu mine în clipa cînd voi părăsi lumea asta și ceea ce am iubit în ea. Admitem cu toții că nu dorim să ne cunoaștem dinainte viitorul pămîntesc. Dimpotrivă, ne bucurăm că lumea cea veșnică ne ascunde taina zilelor viitoare. Dacă am ști, fie chiar cu o siguranță relativă, ce ne rezervă viața, oricîtă fericire ne-ar prevesti ea, ar fi insuportabilă, cu atît mai mult cînd e vorba de o viață veșnică!

Da, teologia nu poate fi smulsă din rădăcini! Ea face parte din «moștenirea părinților», expresie care, în țara noastră, a devenit un cuvînt de ordine pentru dușmanii culturii. Dar sentimentul că se mai poate lupta, că se mai poate pierde timp și energie cu probleme elementare, cu probleme fundamentale, nu e oare deprimant, umilitor, exasperant chiar? Cum poate cineva să se mai îndoiască de faptul că, creștini și evrei, sîntem cu toții datori să luptăm tocmai împotriva unor atare «moșteniri», fie și numai pentru că sînt o simplă operă a întîmplării? S-ar fi putut tot așa de bine să moștenim cu totul altceva, ceva complet diferit. Cît timp are să mai treacă și cît rău o să ne mai cășunăm unii altora pînă cînd ideea că viața noastră individuală, că viața națiunilor nu trebuie clădită pe factori întîmplători și personali, ci pe factori general-omenești, da, pînă cînd această idee va deveni religie și dogmă unică?..."

La adunarea care se ținuse în cabinetul lui Max Bernhardt, Ivan fusese însărcinat să se adreseze colonelului Bjerregrøv pentru a încerca să-l convingă să nu se opună noilor planuri și autorului lor.

În general, cînd era vorba de cumnatul său, lui Ivan nu-i lipsea curajul. De cîteva ori fusese, ca să spunem așa, dat în brînci pe scări din cauza lui. Dar bătrînul colonel îi inspira un respect deosebit. Îi cunoștea din vedere statura mărunțică și fața aprinsă, auzise că era arțăgos și brutal. Dyhring, care-i era nepot, povestise rîzînd că și acum se mai înfuria cînd auzea pomenindu-se numele lui Per.

Neştiind cum să procedeze, Ivan se destăinui unchiului Heinrich, sfetnicul lui în împrejurări grele, şi, după multe nazuri, acesta îi făgădui să-i dea o mînă de ajutor.

— Îl cunosc oarecum pe acest Bjerregrøv. I-am făcut cîteva mici servicii, şi am să-i amintesc ceva care îl va face mai îngăduitor. Ce mai vreţi ?

Lăudăroşenia aceasta conţinea un grăunte de adevăr, căci Delft întreţinea efectiv oarecare legături cu colonelul. Deşi n-ar fi recunoscut pentru nimic în lume acest lucru, deşi familia sa se făcea că nu ştie nimic, fostul nabab se ocupa cu mici afaceri de comision, care constituiau una dintre sursele lui de cîştig. Printre altele, era agentul unei firme englezeşti de bare de fier şi de oţel, în care calitate se înfăţişa regulat de cîteva ori pe an în casa colonelului ca să-i prezinte lista de preţuri curente.

La cîteva zile după convorbirea cu Ivan, directorul Delft îl căută din nou pe clientul său. Aşteptă o jumătate de ceas în anticameră, după care fu, în sfîrşit, poftit înăuntru şi-l găsi pe colonel bine dispus şi aprins la faţă după masa de prînz.

Bătrînul ostaş nu se sfii să zîmbească la vederea acestui evreu urît şi mic de stat, cu ghete cenuşii, cu cilindru şi o pereche de mănuşi strînse laolaltă în mînă.

— Ei, bună ziua ! spuse bătrînul şi se aşeză la masa de scris, fără a-l pofti să ia loc. Cum îţi merg treburile, simpatice colindător prin pustiuri ?

Domnul Delft îşi înfipse în ochi monoclul albăstrui şi făcu o strîmbătură de bucurie prefăcută. Presimţea că Bjerregrøv era dornic de afaceri, şi, fiind prea deştept ca să dăuneze sorţilor lui de izbîndă, nu se arătă jignit.

Se tocmiră un timp, apoi Delft primi într-adevăr o comandă de la colonel.

Îşi strînse lucrurile, îşi luă din nou jobenul şi mănuşile în mînă, ca şi cum s-ar fi pregătit de plecare, cînd, dintr-o dată, îşi plecă într-o parte capul de cimpanzeu frizat şi spuse :

— Pot să vă pun o întrebare confidenţială, domnule colonel ?

— Despre ce e vorba ?

— Aţi auzit de noile lucrări de interes naţional despre care se vorbeşte ?

— N-am auzit nimic.

— Aşa ? N-aţi auzit nimic ?

— Nu, eu îmi văd de treburile mele... ştii că prefer să mă ţin departe de agitaţiile astea.

Domnul Delft schimbă direcția privirii și zîmbi cu viclenie. Acum, după ce încheiase afacerea, sosise timpul să se răzbune pentru zeflemeaua colonelului.

— Da, da, spuse el, scuturîndu-și buclele. Vremurile s-au schimbat. E rîndul tinerilor să aibă căutare. Forțele vechi și verificate sînt date la o parte... ignorate *ganz und gar* [1]. Tineretul are cuvîntul!

— Ce voiai să-mi spui adineauri? îl întrerupse colonelul, devenit deodată nerăbdător, cu o voce poruncitoare.

— E vorba de un mare proiect de porto franco la ordinea zilei. Proiectul aparține unui om foarte tînăr, un adevărat *Jüngling* [2], care se numește Sidenius.

— Aha, maimuța aia! exclamă colonelul. Îl cunosc, din întîmplare. Pe vremuri bătea pe la toate ușile ca să ne piseze cu această „operă națională". Pesemne că lumea s-a prostit de tot și ține neapărat să se curețe de gologani! Totuși, nu-mi vine a crede că aceste fantezii copilărești ar putea ispiti cu adevărat pe cineva.

— În ce privește latura financiară... problema s-a rezolvat, știu asta precis.

— Cum adică?

— E-n regulă! Mai e nevoie doar să fie sancționate de puterea legislativă. Da, e chiar așa cum ați spus, domnule colonel. Banii danezilor suferă de „febra polcăi", s-au pornit să joace și nu se mai pot opri cît timp le cîntă muzica. În afară de asta, domnul Sidenius are legături serioase în lumea bursei.

Colonelul tăcu. Își coborî sprîncenele, care arătau ca niște mustăți, și s-ar fi zis că toată roșeața din obraji i se adunase în ochi, care scînteiau acum ca ochii unui taur.

— Va să zică, e-adevărat că pușlamaua asta s-a logodit cu una dintre fiicele lui Philip Salomon? E un lucru pe care trebuie să-l știi, domnule Delft. Nu-i așa că ești cumnatul domnului Salomon?

— Domnule colonel, gura mea e ferecată... Nu țin agentură pentru chestiunile de amor.

— Ești un diplomat, Delft!... Bine... treaba dumitale! În ce mă privește, cine vrea să-și arunce banii în mare, n-are decît! Ar fi păcat să refuzăm cuiva această plăcere. *Prosit*,

[1] Cu desăvîrșire (în limba germană în original).

[2] Adolescent (în limba germană în original).

Mahlzeit[1], domnii mei ! În Golful Hjerting[2] e loc pentru mulți saci de aur.

— Ăsta-i un adevăr sfînt, domnule colonel !

— Cum îți spuneam, mă țin la o parte de toate matrapazlîcurile astea. Nici nu vreau să aud vorbindu-se de ele. Adio, domnule Delft.

— Am onoarea să vă salut, spuse evreul cel mititel și se retrase cu o respectuoasă plecăciune.

Colonelul rămase la locul lui, cu bărbia sprijinită în palmă și mușcîndu-și nervos mustața.

Asemenea vești îl făceau să turbeze pe acest bătrîn sangvinar, care în tinerețea sa orgolioasă aruncase și el mănușa rutinei naționale, visînd să ajungă un conducător și un inovator în domeniul său. Acum, însă, era unul dintre adversarii cei mai îndîrjiți ai timpurilor noi și, asemenea celor mai mulți bătrîni liberali din țară, avea pentru tinerii cu vederi înaintate și cu perspective de succes o ură plină de invidie, care față de Per luase aproape aspectul unei manii. Gîndul că ceea ce nu putuse realiza el ar putea reuși acest bădăran care-l insultase în propria lui casă îl tortura ca un coșmar.

Și, totuși, ca și în trecut, se bucura de reputația că e un om înaintat, lipsit de prejudecăți, independent în opinii, motiv pentru care atît Philip Salomon, cît și Max Bernhardt se gîndiseră numaidecît la el îndată ce se pusese problema unei personalități competente, unanim recunoscută, care să acorde în fața opiniei publice girul său ideilor lui Per. Se știa de asemenea că bătrînul era vanitos și foarte lacom de bani.

Chiar a doua zi Delft îi făcu o nouă vizită. Colonelul îi ceruse niște lămuriri în legătură cu greutatea unor șine de oțel și, ca să aibă pretext să vină din nou, Delft afirmase că, întîmplător, nu avea asupra sa tabelele necesare.

După cum era de așteptat, colonelul aduse din nou vorba despre proiectul lui Per și încercă să afle care oameni de bursă și care instituții financiare fuseseră antrenate. La început Delft păru că nu înțelege despre ce e vorba. Apoi clătină din cap zîmbind și spuse :

— A, da, vă referiți la amfibia lui Sidenius. N-am nici o încredere în toată chestia asta. E un făt născut mort.

— Cum ? !... Păi ieri mi-ai spus că e o afacere sigură și că știi precis asta.

---

[1] „Poftă bună la masă". (În limba germană în original.)

[2] Golf de pe coasta de vest a Iutlandei, unde urma să se realizeze proiectul lui Per.

— Vă rog să vă amintiți că am vorbit despre siguranța pecuniară, dar am adăugat în mod expres că nu are încă aprobarea statului. Și această aprobare nu va fi obținută niciodată.

— De ce nu ? Din moment ce se pot găsi banii, ce motiv ar avea statul să se opună ?

Domnul Delft își ținea umerii ridicați și se foia încoace și încolo ca și cînd i-ar fi fost rușine de ceva.

— Vă rog să înțelegeți ce vreau să spun, fără să-mi cereți să vorbesc.

— Cum așa ? Ești dracul gol cu secretele dumitale ! Ce vrei să spui ?

Domnul Delft tăcea și-și clătina neîncetat capul, cu un aer încurcat. În clipa aceea semăna leit cu o maimuță împopoțonată.

— Dar vorbește odată, omule ! strigă colonelul.

— Vreau să spun, domnule colonel, că... guvernul nu îndrăznește... asta-i buba !

— Nu îndrăznește ? Din cauza cui ? Nu înțeleg boabă din ce-mi spui.

— Nu vreau să vă mai reținn, domnule colonel. Îmi dați voie să vă salut...

— Vorbe ! Te poftesc să vorbești pe șleau, Delft ! De ce crezi că statul va refuza să-și dea consimțămîntul dacă se pot găsi banii și dacă planul e zdravăn, sănătos ?

— Tocmai asta-i buba, domnule colonel, că planul e zdravăn, sănătos.

— Măi, măi, măi ! Am început să amețesc. Ce vrei să spui ?

— Ei, atunci să vorbim deschis. Credeți, în adevăr, domnule colonel, că vecinul nostru de la miazăzi ar vedea cu ochi buni ridicarea unui concurent atît de prin ejdios pentru Hamburg ? Eu nu cred. Nu cred în ruptul capu ui !

Colonelul se cufundă în jilț și-și înfipse mîna-n șold. Fața lui, și așa roșie, se înroșise și mai tare.

— N-am auzit de cînd sînt o prostie ca asta ! Cum ți-a venit o idee atît de trăsnită, omule ? Vrei să spui că nemții ne-ar declara război pentru atîta lucru ? la spune !

— Ei... război ! Nu-i nevoie chiar de război ! E destul doar așa... o mică notă mai categorică de la Berlin la Copenhaga... Trebuie să recunoașteți, domnule colonel, că, în astfel de cazuri, uneori e destul și atîta.

Colonelul lăsă ochii în pămînt și tăcu. Domnul Delft ridică din umeri :

— Asta-i soarta națiunilor mici ! Trebuie să se plece... bă chiar să tacă în fața nedreptăților. E trist, foarte trist, dar asta-i viața. Cei mici trebuie să-i menajeze pe cei mari... să-i menajeze și să bage de seamă, să bage foarte bine de seamă ! repetă el cînd văzu ce efect aveau cuvintele sale asupra bătrînului apărător al patriei, care purta încă pe trupul său urmele gloanțelor nemțești.

Colonelul tăcu mai departe, și domnul Delft se folosi de prilej ca să-și ia rămas bun.

Era și timpul. Abia apucase să iasă pe ușă, și colonelul sări de pe scaun ca împins de un resort. Ca întotdeauna cînd n-avea pe cine să-și verse necazul, ieși din birou și intră în salon, ca să se dezlănțuie împotriva neveste-si. De data asta trebui s-o cheme din bucătărie și, fără să se sinchisească de protestele ei și de teama că supa e gata să dea în fiert, se războiu timp de jumătate de ceas cu lașitatea și cu meschinăria care guvernau poporul danez de la război încoace.

În ziua aceea, ca în multe alte rînduri, unchiul Heinrich dejuna la cumnatul său. După ce se ridicară de la masă, îl luă deoparte pe Ivan și-i spuse cu timiditatea aceea ursuză care-l caracteriza cînd în mod excepțional făcea un gest dezinteresat :

— Acum poți să te duci la colonel, prietene ! L-am pregătit !

Totuși, ca să nu trezească bănuieli, Ivan lăsă să treacă vreo cîteva zile înainte de a se apuca de treabă. În cele din urmă, îi scrise colonelului o scrisoare prin care-i cerea favoarea unei convorbiri, explicîndu-i pe scurt despre ce era vorba.

Încă de la primele rînduri tonul scrisorii îl îmblînzi pe colonel.

Ivan avea marea artă de a intra sub pielea omului și de a-i flata orgoliul, iar colonelul era foarte sensibil la lingușiri. Și-apoi, numele lui Salomon avea un zăngănit de aur care suna foarte îmbietor în urechea acestui iubitor de arginți.

Dar, mai ales, era peste puterile lui să rămînă inactiv și să-i vadă pe alții lucrînd. Avea 70 de ani, dar sîngele lui plin de neastîmpăr nu-l lăsa să ducă o existență de pensionar. În ciuda numeroaselor dovezi de bună-voință ce-i arăta cîrmuirea, vechiul său spirit de revoltă nu se stinsese niciodată. Sub aparența îndîrjirii împotriva noului, sub aparența invidiei și a indignării, se ascundea o tainică simpatie. Continua să se poarte ca un răzvrătit și să vorbească pe șleau, rămînînd

totodată foarte sensibil la orice manifestare de viață puternică, tinerească și îndrăzneață. În miezul sentimentelor sale față de Per se ascundea, în realitate, o doză serioasă de afecțiune.

Totuși, cînd Ivan îl vizită după cîteva zile, îl primi cu un aer destul de morocănos. Nu se dădu bătut decît după ce Ivan îi declară răspicat că întreaga lucrare depindea de avizul lui.

Bjerregrøv puse cîteva condiții, printre care întoarcerea imediată a lui Per, care trebuia să schimbe cîteva amănunte din proiectul lui înainte de a fi folosit drept bază pentru planurile de detaliu.

În afară de asta, ceru, în scopul asigurării de la bun început a unei colaborări fericite între el și Per, ca acesta să-l solicite personal să se ocupe de problemă și să facă primii pași spre o înțelegere.

Ivan îl rugă stăruitor să renunțe la această condiție, dar colonelul rămase neînduplecat. Nu uitase vorbele cu care Per își luase rămas bun de la el : „Cînd ne vom întîlni din nou data viitoare, dumneavoastră veți fi acela care mă veți căuta pe mine, domnule colonel". Profeția aceasta obraznică nu trebuia să se adeverească, totuși, întocmai !

Ivan mai încercă de cîteva ori să-l convingă, dar colonelul, care în timpul convorbirii manifestase o vădită nervozitate, îl întrerupse în cele din urmă furios și-i spuse :

— Nu mai are nici un rost să vorbim despre asta și cred că, în general, discuția noastră în jurul acestui subiect a luat sfîrșit.

Atunci Ivan se ridică și plecă abătut.

Capitolul XV

Per ajunse la Roma pe la mijlocul lui aprilie. Cedase în cele din urmă stăruințelor baroanei, care-l rugase să le întovărășească pe ea și pe sora ei. Mai bine zis, cedase farmecului crescînd pe care aceasta din urmă îl exercita asupra lui.

Nu-și explica nici el de ce natură era plăcerea pe care o simțea în societatea acestei femei masive, cărunte și trecute de 50 de ani. Nici nu putea fi vorba de o atracție erotică. De aceea îi scria fără ocol logodnicei sale despre impresia ce-i făcea aspectul și caracterul acestei femei și nu observa că Jakobe nu făcea niciodată aluzie la această cunoștință.

Ceea ce-l atrăgea la soția marelui maestru de vînătoare era atitudinea maternă față de el. Grija plină de solicitudine pe care o avea față de durerile și bucuriile lui îi satisfăcea unele sentimente pe care nu și le putea explica. Mai era și ciudata nepotrivire dintre evlavia sinceră și eleganța aleasă, rafinată a toaletelor și a felului ei de viață, între limbajul biblic solemn de care-i plăcea să se folosească în convorbiri și anumite zîmbete fugare, furișe parcă și foarte lumești pe care le surprindea în jurul gurii sau în adîncul ochilor ei albaștri, ce nu-și pierduseră încă strălucirea. Atît pietatea, cît și mondenitatea ei constituiau pentru el o enigmă care nu-i dădea pace.

Printre compatrioții lor aflați la Roma se vorbea mult despre cele două nobile doamne și despre tînărul lor tovarăș de drum, dar mai ales despre relațiile dintre Per și baroană, care stîrneau curiozitatea generală. Sentimentele pe care această doamnă le nutrea față de Per se transformaseră în timpul călătoriei într-o adorație tăcută și visătoare. Ori de cîte ori i se povestea ceva, exclama cu ochii plini de lacrimi : „Trebuie neapărat să-i povestiți și domnului Sidenius", sau : „Scumpul nostru prieten are să se distreze grozav cînd are să audă asta !" Unul dintre primele ei demersuri după sosirea la Roma fu să se înțeleagă cu un sculptor care să facă bustul lui Per.

El își dădea foarte bine seama că bătrîna doamnă devenise un obiect complet lipsit de voință în mîinile sale. Îi ceru să-i vorbească pe larg despre planurile sale de viitor, și baroana se oferi numaidecît să-l ajute. Auzind că înființarea societății pe acțiuni, menită a-i permite să-și realizeze ideile, era în curs de constituire, fu cuprinsă de entuziasm și începu să vorbească de vînzarea unei moșii ca să-i asigure succesul.

Totuși, Per n-avea de loc intenția să tragă foloase personale din puterea pe care o exercita asupra acestei biete femei bolnave, mai ales cînd înțelese că baroana vedea în el un copil din flori al răposatului ei frate, eroare de care el nu era cu totul străin.

De altfel, zi de zi, viața aceea nouă și stranie care se desfășura în jurul lui îl atrăgea tot mai mult. Iubitor de soare ca orice nordic, se bucura de cerul senin și de aerul călduț și dulce. Niciodată nu se simțise atît de sănătos și de puternic la suflet și la trup ! Fața lui, încadrată de un barbișon de culoare închisă, căpătase o nuanță aproape de bronz, iar ochii, prin contrast, păreau de două ori mai albaștri. După-masă, cînd se plimba prin grădina Pincio cu baroana și cu sora ei, în noul lui costum de vară cenușiu, se întîmpla adesea să fie privit

de vreo frumoasă cu ochi negri, aprinşi, care se uita la el pe deasupra evantaiului.

Nu locuia la acelaşi hotel cu cele două surori, dar venea zilnic să le ia la plimbare, sau să le însoţească la Asociaţia scandinavă, unde citeau ziarele în fiecare după-amiază. Îi plăcea strălucirea aceea de distincţie înnăscută pe care i-o împrumuta tovărăşia celor două aristocrate şi se bucura auzind titlurile de noblеţe pe care i le atribuiau şi lui, peste tot, funcţionarii hotelurilor şi alţi oameni de aceeaşi categorie. Dar compatrioţii săi nu se lăsară amăgiţi multă vreme de falsa lui baronie. Deşi contactul cu soţia marelui maestru de vînătoare îl şlefuise, ţăranul din el se trăda adesea sub haina omului de lume, şi dacă la început stăruise oarecare îndoială asupra persoanei sale, în cele din urmă limbuţia lui dezvălui mai multe amănunte privitoare la ţelurile şi planurile sale de viaţă decît aveau ceilalţi răbdare să asculte.

În afară de aspectul străzilor, îl atrăgea Roma antică, oraşul oraşelor, „cetatea eternă", mausoleul spiritualităţii universale.

Era subjugat nu atît de frumuseţea arhitecturii, cît de dimensiunile zidurilor, de soliditatea îmbinării lor, de toată energia titanică a acestor construcţii măreţe, vechi de două mii de ani. Era în stare să stea ceasuri întregi în Coliseul pustiu, închipuindu-şi cum ar putea fi reconstruit din temelie, cum ar fi înconjurat de o reţea de schele, pe un şantier uriaş, plin de blocuri de piatră de dimensiuni ciclopice, de care cu boi şi de sute de sclavi năduşiţi care ar înălţa edificiul, bucată cu bucată, ca un turn al lui Babel.

Aceste reverii îl călăuziseră din nou spre lectură. Ruinele zidurilor treziseră în el dorinţa de a afla mai multe despre poporul roman şi despre soarta sa, mai multe decît îşi amintea în mod nelămurit că învăţase în şcoală.

Luă cu împrumut de la biblioteca Asociaţiei scandinave *Istoria romană* a lui Mommsen [1] şi, cu energia lui încăpăţînată, citi în scurtă vreme opera aceasta voluminoasă.

Pentru prima oară în viaţă Per era stăpînit de o „stare de spirit istorică". Pînă atunci, privirile sale fuseseră în permanenţă şi în mod inconştient îndreptate înainte, spre viitorul măreţ, şi trecutul nu-l preocupase niciodată. Acum îi plăcea să se aşeze printre ruine şi, rezemîndu-şi spatele de o coloană încălzită de soare, să citească despre oamenii care, din locul

[1] *Theodor Mommsen* (1817—1903), vestit jurist şi istoric german, autor al unei monumentale istorii a Romei antice, laureat al Premiului Nobel (1902).

unde se afla el, stăpîniseră lumea. Pentru prima oară studiile acestea îi dezvăluiau culisele creştinismului, pe care-l detesta şi totodată o cultură liberă de influenţa acelei puteri spirituale care pentru el reprezenta un blestem al societăţii contemporane.

Printre eroii republicii descoperi caractere demne de imitat, a căror lipsă o simţise pînă atunci. Tot acest popor — barbar, practic, activ, inteligent şi străin de sentimentalisme — întruchipa pentru el omenirea în originalitatea ei nealterată, semînţia de titani la care visase vag şi cu care se simţea înrudit.

Într-una din scrisorile către Jakobe, Per scria, plin de entuziasm :

„Niciodată pînă acum n-am simţit atît de viu că religia creştină a fost cu adevărat o crimă împotriva umanităţii. Niciodată pînă acum nu am fost atît de ruşinat dîndu-mi seama cîte eforturi mai avem de făcut ca să ne înălţăm măcar pînă la umerii acestui popor, a cărui măreţie a încercat s-o pună sub semnul întrebării castratul acela palid de la Nazaret. Cunoşti povestea regelui cocoşat ? Fiindcă soarta hotărîse ca majestatea-sa să se nască strîmb şi cu o cocoaşă în spate, s-a dat un decret care a răsturnat întreaga mentalitate a naţiunii. Tot ce fusese considerat pînă atunci mic a devenit mare, tot ce fusese strîmb a devenit drept. O spinare dreaptă a căpătat numele de cocoaşă, şi uriaşul, numele de pitic. Şi noi trăim într-o ţară nebună ca asta !"

După primele zece zile petrecute la Roma, soţia marelui maestru de vînătoare primi o telegramă de la soţul ei, care se îmbolnăvise şi o ruga să vină acasă. Cele două surori porniră la drum, deşi baroana era cam necăjită că părăsea Roma fără să fi obţinut audienţa la papă.

Cele două femei se despărţiră cu multă afecţiune de Per. Soţia marelui maestru de vînătoare îi ceru să-i promită că va veni în vizită la Kaersholm, unde locuia împreună cu soţul şi unde avea să rămînă deocamdată şi sora ei. De la fereastra compartimentului, baroana îi strigă „la revedere !" cu lacrimi în ochi şi fluturîndu-şi batista.

Per trebuia să mai rămînă un timp la Roma din pricina bustului pe care i-l comandase binefăcătoarea lui, bust de care începuse să se intereseze şi el. De altfel, nu se grăbea să părăsească oraşul. Continua să se simtă excepţional de bine, şi cum se spunea că la nord de Alpi se prelungeşte o primăvară rece şi umedă, nu simţea dorinţa de a pleca. În sfîrşit, cum nu se dezbărase încă de teama de singurătate, căuta mereu societatea.

Ivan îi scrisese să se pregătească pentru o întrerupere a călătoriei, fiindcă prezența lui putea deveni necesară în interesul cauzei sale. Ba chiar, în ultima scrisoare, îl întrebase dacă ar putea să se întoarcă de urgență.

Per nu-i răspunsese încă. Scrisorile aproape zilnice ale cumnatului său, veșnic pline de întrebări, de sfaturi și de amintiri, începuseră să-l plictisească. Atitudinea lui față de ceea ce numise opera vieții sale se modificase fără ca el însuși să-și dea seama în ce măsură, și asta se întîmplase în clipa cînd se ivise posibilitatea realizării ei. Valoarea acestei opere nu scăzuse în ochii lui, dar interesul ce-i purta se micșorase cînd, dintr-o simplă idee revoluționară, se transformase într-un obiect de tatonări pentru niște oameni de bursă, pentru niște speculanți și pentru dezbateri foarte grave. Dacă n-ar fi fost decît vocabularul acela comercial păsăresc, pe care-l folosea Ivan în scrisorile lui, spiritul acesta meschin, negustoresc, și încă i s-ar fi făcut lehamite de toate tratativele. În plus, aproape fiecare scrisoare a lui Ivan conținea noi rezerve sau propuneri de amputare, de ajustare sau de adaptare a planurilor sale, ceea ce-l îndîrji și-l determină să nu răspundă nimic cîteva zile. Contrastul dintre descurajarea lui și ideile ce-și făcuse despre măreția vremurilor viitoare îi mări indiferența și deprimarea. În ultima scrisoare, Ivan mersese pînă la a-i propune o împăcare cu colonelul Bjerregrøv, omul acela care odinioară încercase cu mult sînge rece să-l arunce în întuneric.

Toate supărările pricinuite de știrile din patrie sporeau farmecul vieții fără griji pe care o ducea la Roma. Făcuse diverse cunoștințe printre compatrioții săi scandinavi și soțiile lor, în tovărășia cărora se consolă curînd de pierderea soției marelui maestru de vînătoare. Petrecea regulat serile împreună cu aceștia prin localurile rustice de la marginea orașului, unde se adunau scandinavii, pentru ca, după pilda artiștilor, să petreacă fără nici o constrîngere. În jurul paharelor pline, toată lumea era veselă, se cînta și se discuta (cînd era prea cald, bărbații își scoteau hainele), și Per se simțea minunat în mijlocul acestei boeme. Dispoziția lui era totdeauna excelentă. Prin căldura devotamentului, Jakobe îi trezise o adevărată primăvară în sufletul intrat acum într-o perioadă de înflorire. Tot ce era luminos în el creștea și cucerea pe toată lumea. Cînd tîrziu, noaptea, chefliii porneau cîntînd spre casă, Per putea fi văzut adesea în fruntea alaiului, încununat

cu flori, însoțit de cucoane entuziaste, tinere sau bătrîne, agățate de brațul lui.

Într-o seară regăsi în acest grup pe unul dintre artiștii germani pletoși cu care, datorită lui Fritjof, făcuse în toamna aceea cunoștință la Berlin. Era un pictor la modă în momentul acela în cercurile romane, un om cu o statură de pitic, cu o barbă uriașă à la Victor Emanuel și cu tocuri de două degete la pantofi. Vechea prietenie dintre ei fu reînnoită, după ce se ciocniră solemn paharele și Per primi invitația de a vizita atelierul cunoscutului artist.

Acolo îl aștepta o surpriză. În mijlocul atelierului, pe un șevalet, se afla un portret de curînd terminat, portretul în mărime naturală al unei tinere doamne evreice cu părul de un blond-roșcat, cu trăsături distinse și ochi speriați, de căprioară, ușor de recunoscut. Era verișoara vitregă din Berlin a Jakobei, fiica bogatului om de afaceri și unica moștenitoare a cincizeci de milioane.

— E la Roma ? întrebă el mirat.

— A fost. A plecat ieri spre casă. O cunoașteți ?

Per povesti că fusese de cîteva ori invitat în casa părinților ei.

— Cum se poate ? Nu s-a măritat ? întrebă Per, incapabil să-și ia ochii de la figura aceea minunată, care-l privea cu aceeași căutătură furișă, cercetătoare, ca în seara concertului.

— Ba da, s-a măritat. A fost la Roma cu soțul ei, un dobitoc norocos !

— Cum îl cheamă ?

— Bieber, doctorul Bieber.

— Da, exact ! Îmi amintesc că l-am văzut în casa lor. Nu era de o frumusețe fizică remarcabilă, aș putea spune că semăna mai curînd cu o maimuță pîntecoasă.

— *Ach was !*[1] Frumusețe fizică ! izbucni omulețul, răsucindu-și vîrfurile mustăților stufoase, de războinic, cu o mînă împodobită de un ametist strălucitor.

— Poate că e și el foarte bogat, spuse Per.

— El ? Aș, de unde, era un pîrlit ! Nu știți cum s-au întîmplat lucrurile ? E o poveste nostimă ! Părinții aveau grijă să umple casa cu baroni și ofițeri înglodați în datorii pentru ca fiica lor să facă o partidă potrivită cu averea ei. Tinerii burghezi erau ținuți la distanță. Numai la grăsanul

[1] Ce mai vorbă ! (În limba germană în original.)

de Bieber, asistentul medicului casei, nu s-au gîndit... şi bineînţeles că fata l-a ales tocmai pe el.

— Da, sigur... bolborosi deodată Per cu gîndul aiurea, în timp ce privea mai departe ca vrăjit trăsăturile tinerei femei.

— Dacă aţi fost invitat în palatul lor din Tiergarten, ştiţi, desigur, că pentru tînăra fată era un fel de iad poleit cu aur. Maică-sa îşi plăteşte fără pic de ruşine un ştab întreg de cavaleri şi tatăl e un şarlatan. Fata a vrut să scape cu orice preţ de viaţa asta, aşa se explică gestul ei ! Cred că ar fi acceptat orice bărbat oarecum prezentabil şi cumsecade, dacă ar fi avut curajul s-o răpească.

Per îşi întoarse privirea de la portret şi se uită cu ochi pătrunzători la pictorul cel scund şi vorbăreţ.

— A răpit-o ?

— Nu textual. Dar şi-a dat seama că are şanse aşa că, deşi urît, sărac şi de origine foarte burgheză — taică-său e un fel de negustor de mărunţişuri, mai răsărit — a avut curajul necesar... sau încredere în el... da, putem spune îndrăzneala... de a-şi încerca norocul. Poate că el personal se socoteşte un Adonis, şi nebunia asta l-a ajutat să învingă. Aţi sesizat, domnule, cîtă înţelepciune şi cîtă ironie a vieţii se ascunde în povestea asta ? V-aţi dat măcar seama că în realitate nu ceea ce sîntem e important, ci ceea ce ne închipuim că sîntem ? Credeţi că locotenentul Napoleon Bonaparte ar fi ajuns vreodată împăratul Franţei dacă n-ar fi avut ideea dementă că prin vinele sale curge sîngele albastru al vechilor regi ai Franţei ?

La aceste cuvinte, artistul cel pitic de faimă mondială se săltă pe tocurile înalte şi-şi răsuci din nou mustăţile marţiale. Dar Per îşi întoarse cu sfială privirea şi rămase multă vreme tăcut şi absent.

Intre timp, la Copenhaga avusese loc căsătoria lui Nanny cu Dyhring. Totodată, Dyhring plecase de la *Falken* şi preluase postul de redactor-şef al lui *Borgerbladet*, ziar cu tradiţie şi cu prestigiu, răspîndit mai ales în cercurile oamenilor de afaceri.

Philip Salomon, socrul său, nu jucase nici un rol în această avansare, care se datora numai influenţei avocatului Max Bernhardt. Dyhring era unul dintre robii acestuia, şi dintre toţi, îi dădea cele mai mari speranţe, fiindcă arăta

bine, era abil și avea un dispreț precoce față de legi și de obiceiuri.

Sprijinit de acest om cu influență, la vîrsta de 20 de ani Dyhring ocupa un loc de frunte în redacția ziarului *Falken*, loc dobîndit datorită supunerii absolute față de binefăcătorul său, încrederii și chiar prieteniei ce-i arăta acesta.

Totuși, Max Bernhardt se arătă foarte nemulțumit în ziua cînd Dyhring îi aduse la cunoștință logodna sa cu Nanny. Pe fața palidă a avocatului se iviră două cute adînci, care porneau de la rădăcina nasului în jos.

„O evreică, Dyhring ! exclamase el. Mă uimești, zău așa ! Te credeam mai înțelept... Ți-am atras de mult atenția asupra fiicei consilierului Lindholm, care e și frumoasă, și bogată. Sînt sigur că un bărbat ca dumneata i-ar fi făcut o impresie bună."

Dar de data asta — și i se întîmpla pentru prima oară — Dyhring refuză să asculte de domnul și stăpînul său. Era într-adevăr îndrăgostit de Nanny, slăbiciunea pentru femei de tipul lui Nanny fiind singurul său punct slab.

Max Bernhardt își dădu seama că trebuia să se resemneze. Nici el nu era insensibil în fața brațelor frumoase ale unei femei, și singurele nebunii pe care le putea ierta erau cele comise pentru o femeie. Se mulțumi deci să obțină de la Dyhring făgăduiala că logodna va rămîne secretă pînă va obține în presă un post mai important și mai independent. O săptămînă după aceea, drumul spre multrîvnitul post de redactor-șef la *Borgerbladet* fu eliberat pentru el.

Astfel, Max Bernhardt voise să i-o ia înainte lui Philip Salomon. Îi era frică să nu piardă influența pe care o avea asupra lui Dyhring în cazul că acesta ar fi trebuit să-i rămînă obligat socrului său pentru situația de redactor-șef.

Dyhring și Nanny erau acum căsătoriți. Evenimentul avusese loc cu o desăvîrșită simplitate. Într-o bună zi, Nanny se întorsese acasă rîzînd la brațul proaspătului redactor-șef, făcuse o plecăciune în fața părinților și-i anunțase că se numește doamna Dyhring. Căsătoria avusese loc în dimineața aceea, într-un birou prăfuit al primăriei, și — povestea Nanny cu volubilitate — cu greu se putuseră stăpîni să nu pufnească în rîs în timpul ceremoniei. Intraseră apoi într-un restaurant, unde luaseră masa împreună cu cîțiva prieteni ai lui Dyhring, întîlniți întîmplător. La prînzul sărbătoresc — în măsura în care graba îngăduise pregătirea lui — Philip

Salomon ridicase paharul cu o involuntară solemnitate în cinstea fiicei lui iubite și a mirelui ei, solemnitate care contrasta în mod izbitor cu veselia senină a tinerilor căsătoriți.

Doamna Salomon era și ea foarte mișcată.

Deși în ultimii ani acești doi oameni ajunși la o vîrstă înaintată se siliseră, sub înrîurirea copiilor, să meargă în pas cu vremea, în asemenea împrejurări firea lor se dovedea mai puternică decît educația. În realitate, nici unul dintre ei nu privea viitorul cu încredere. Ceea ce le trezea temerile secrete era, mai ales, purtarea independentă a fetelor. Totuși, se lăsară și ei cuceriți treptat de veselia celorlalți, și bucuria din jurul mesei deveni pînă la urmă foarte zgomotoasă datorită prezenței copiilor mai mici. Numai Jakobe rămînea tăcută și oarecum absentă. Era, de altfel, singura care nu purta rochie de gală. Bucuria soră-si o tulbura, și căsătoria aceasta reprezenta pentru ea o atît de totală batjocură a dragostei, încît nu acceptase să ia loc la masă decît fiindcă maică-sa insistase. Încercase mai întîi să refuze, pretextînd că nu se simte bine. Și, în adevăr, Jakobe se simțea rău. În timpul mesei fu cuprinsă de cîteva ori de amețeli, și trupul îi tremura de enervare.

Curînd după ce se ridicară de la masă, se urcă în camera ei și nu se mai arătă.

Începu o scrisoare către Per. Era singurul mijloc de a-și potoli dorul și de a astîmpăra gelozia sălbatică și mistuitoare care amenința să-i zdrobească și trupul și sufletul.

Nu se putea spune că avea vreo bănuială în privința lui Per. Orice bănuială de infidelitate era atît de departe de ea, încît nici măcar proporțiile reduse ale scrisorilor lui și dificultatea evidentă de a regăsi un ton mai intim n-o neliniștiseră cu adevărat. De cînd se stabilise între ei acea unire totală și plină de duioșie, Jakobe avea impresia că Per e o parte nedespărțită din ea. Mîndră și castă prin natură, nu putea să creadă în posibilitatea unei infidelități. Nu uitase expresia de fericire și de recunoștință care licărise în ochii lui Per cînd se odihnise pentru prima oară în brațele ei. Păstră această amintire ca pe un gaj al căsătoriei lor. Clipele acelea îi dăduseră certitudinea că era și ea femeie și putea fi și ea dorită de bărbatul iubit, lucru de care aproape se îndoise uneori. Cînd se gîndea la toți oamenii în mijlocul cărora Per se învîrtea zilnic și care aveau fericirea de a trăi în preajma lui, de a-i strînge mîna, de a-i auzi glasul, de a-i vedea zîmbetul... un fel de ură îi încolțea în cuget față de

acești străini, fiindcă aveau parte de fericirea după care tînjea ea. Era geloasă pe caldarîmul pe care călcau tălpile lui, pe aerul care-i săruta obrajii arși de soare, pe chelnerii din cafenele care-l serveau, pe jupînesele de la hotel care-i făceau dimineața patul, cald încă de căldura trupului său.

Jos, în salon, doamna Salomon se silea s-o scuze față de Dyhring și de Nanny, care plasase o ironie în legătură cu dispariția ei.

— Jakobe trece printr-o perioadă de exaltare, spuse mama. Sînt cam neliniștită.

Nanny zîmbi fără să răspundă. Dar cînd se așeză, alături de Dyhring, în trăsura care-i ducea la locuința lui de burlac, unde aveau să-și petreacă noaptea, îi spuse, luîndu-l de braț:

— Știi ce are Jakobe? Ai văzut cum s-a purtat la masă? E geloasă, sărăcuța, e furioasă pentru că nu se duce și ea acasă cu scumpul ei Per!

În dimineața următoare tinerii căsătoriți plecară pentru cîteva săptămîni în străinătate. Aveau de gînd să viziteze cea mai mare parte din Europa, inclusiv Spania, pentru că Nanny ținea neapărat să asiste la o luptă cu tauri.

Călătoria lor fu, de fapt, o trecere prin gări și prin hoteluri, dar viața asta, în necontenită schimbare și printre oameni dintre cei mai diferiți, le plăcea amîndurora. Nici măcar în luna de miere nu simțeau nevoia să fie singuri. Între ei nu putea fi vorba de o adevărată pasiune. În curînd se dovedi că dragostea lui Dyhring se mărginea la dezmierdări nerușinate, pe care Nanny, în ciuda nevinovăției ei relative, le încuraja din plin.

De altfel, erau legați și prin satisfacțiile de vanitate pe care și le dăruiau reciproc. Dyhring era încîntat de atenția pe care frumusețea orientală a soției lui o trezea pretutindeni, mai ales fiindcă era convins că lumea nu-i considera cu adevărat soț și soție. Dyhring știa bine că atît prin firea, cît și prin felul ei de a se îmbrăca, Nanny amintea de un *demi-monde* mai rafinat, ceea ce fusese totdeauna pentru el un punct de atracție. Vanitatea lui era măgulită de privirile furișe, pline de invidie, pe care le îndreptau spre el bărbații pînă și în Parisul tuturor viciilor.

Pe de altă parte, Nanny era mîndră de înfățișarea elegantă și corectă a soțului ei. Ținuta lui îngrijită și părul acela blond-auriu atrăgeau atenția în toate hotelurile. Cît despre ea, obișnuia să spună că Dyhring seamănă cu un prinț german. În afară de asta, o bucura gîndul că nu era evreu. Deși afir-

mase totdeauna contrariul, uneori se simţise şi ea apăsată de originea ei, şi acum recunoştea cinstit că era încîntată de a fi scăpat definitiv de numele Salomon şi de a se numi doamna Dyhring.

În sfîrşit, era mîndră şi pentru că, în calitate de redactor-şef, soţul ei putea, la ocazii, să procure invitaţii gratuite la anumite spectacole ce meritau să fie văzute şi pentru care alţii trebuiau să plătească, dacă nu cumva erau nevoiţi chiar să renunţe la ele. Sentimentul acela al valorii banului, care, în ciuda fastului toaletelor, o stăpînise cît fusese fată, nu o părăsise nici după căsătorie. De pe acum, firea cheltuitoare a lui Dyhring o neliniştea. Ori de cîte ori era vorba de o cheltuială, Nanny se enerva. Poposeau în cîte un hotel, unde suna mereu femeia de serviciu ca s-o ajute la îmbrăcat, dar era în stare să plece fără să lase nici un bacşiş sau, în cel mai bun caz, lepăda o monedă de o jumătate de franc pe masa de serviciu.

Primăvara rece şi ploaia îi goniră pe tinerii căsătoriţi spre sud. De la Paris se îndreptară direct spre Madrid, dar fiindcă în drum auziră zvonindu-se că în capitala Spaniei ar fi izbucnit holera, o luară la goană şi trecură din nou Pirineii. Străbătură Riviera, apoi porniră să colinde Italia.

Per se afla încă la Roma, şi Jakobe îi anunţase în scris sosirea surorii şi a cumnatului ei. De altfel, această măsură de precauţie era de prisos, fiindcă ziarele daneze pe care le citea la asociaţie publicau zilnic ştiri despre tînăra pereche şi despre călătoria ei.

Desigur că despre criticul teatral şi gazetarul Dyhring se vorbise totdeauna mult, totuşi nu ajunsese la faima şi la importanţa pe care o căpătase deodată în Danemarca. Pînă atunci ar fi fost cu neputinţă să se încredinţeze conducerea unui ziar ca *Borgerbladet* unui tînăr fără studii, fără titluri corespunzătoare şi a cărui reputaţie nu era dintre cele mai strălucite, iar adevărul e că Max Bernhardt reuşise nu fără greutate să-şi impună voinţa. În timp ce favoritul său călătorea prin Europa în compartimente tapisate cu catifea şi se lăsa răsfăţat de frumoasa lui mireasă, toate ziarele care scăpaseră pînă atunci de influenţa lui Max Bernhardt duceau o adevărată campanie împotriva lui, pornită sub semnul moralei.

Numirea sa fusese semnalul pentru o reluare a conflictului dintre partizanii tradiţiei şi cei ai inovaţiilor. Numele său devenise un stindard sub cutele căruia se înfruntau dinamismul cu neputinţa, orgoliul cu invidia abil ascunsă. Ziarele mai puţin

importante publicau lungi articole despre el, însoțite de portrete, în revistele umoristice apăreau caricaturi colorate, în timp ce bîrfeala colinda prin țară cu ale ei o mie de picioare, răspîndind știri fanteziste despre obiceiurile lui rafinate, despre camerele lui tapetate cu atlaz, despre orgiile cu femei și despre o întreagă viață de voluptăți sardanapalice.

Iată de ce era firesc ca sosirea soților Dyhring la Roma să fi trezit oarecare senzație printre compatrioții lor din capitala Italiei. Deși, din considerente morale, doamnele erau foarte scandalizate, evenimentul le preocupa atît de mult încît Per se simți mîhnit.

Pînă atunci nu pizmuise niciodată norocul altora. Se considerase un om ales, excepțional, mai presus de orice concurență amoroasă. Deși peregrinările sale din ultimele șase luni îi dezvoltaseră siguranța de sine, comparațiile prilejuite de contactul cu numeroasele personalități străine întîlnite în toate orașele lumii, vizita recentă la pictorul acela pitic, care-i povestise despre triumful fabulos al doctorului Bieber, urît și sărac — toate acestea îl făcură să înțeleagă că în caracterul său mai dăinuiau unele slăbiciuni pe care trebuia să le învingă. Sentimentele încolțite în el atunci, în atelierul pictorului, sentimente pe care faima crescîndă a lui Dyhring le împrospăta și le consolida, îl dominau de mai multă vreme în mod inconștient și-l urmăriseră în timpul călătoriei ca o stare ascunsă de neputință. Chiar în perioada de încîntare, aici la Roma, această stare dormitase în sufletul său ca o melancolie care nu s-ar fi deșteptat încă de-a binelea.

Cînd, din întîmplare, află într-o zi la asociație că tinerii căsătoriți trebuiau să sosească la Roma cu trenul de după-amiază, hotărî, după oarecare ezitări, să-i aștepte la gară. Își spunea că o dată ce se încuscrise cu Dyhring, era mai bine să lege prietenie cu el. Se temea mai ales ca, ținîndu-l la distanță, să nu-și trădezc sentimentele de invidie care-l umileau și-l enervau.

Așadar, Per se prezentă la gară cu un buchețel ieftin pentru Nanny și ură tinerilor căsătoriți bun sosit la Roma. Ziaristul acesta elegant era, ca de obicei, personificarea amabilității. Mormăi cîteva cuvinte de mulțumire și — cu un zîmbet, pe care, din fericire, nu-l observă decît Nanny — strînse mîna întinsă cu generozitate de Per.

Tînăra căsătorită se arătă foarte bucuroasă de revedere, îi spuse lui Per „cumnate" și-i transmise salutări de la Jakobe și de la toți cei de acasă. Se învoiră să se întîlnească

în cursul zilei și luară masa împreună la unul dintre restaurantele franțuzești din oraș.

Îndată după prînz, Dyhring deveni nepoliticos și începu să caște fără jenă, acoperindu-și gura cu mîna lui îngrijită. În schimb, Nanny sporovăia într-una, reținîndu-l pe Per, care, în felul acesta, nu observă purtarea necuviincioasă a soțului.

Se instalară pe terasa unei cafenele din Piazza Colonna ca să bea o cafea. Așa cum se întîmpla pretutindeni, Nanny atrăgea atenția tuturor prin mișcările degajate și prin felul ei de a se îmbrăca. Era toată în alb, de la pălăria de dantelă și pînă la pantofii cu fundulițe. Îmbrăcămintea vaporoasă foșnea în jurul trupului ei plinuț.

Per nu-și revenea din surprindere, atît de minunată i se părea. Uitase aproape cu desăvîrșire că Nanny era frumoasă, și acum, așezat în fața ei la măsuța rotundă, în timp ce stăteau de vorbă, privirea îi luneca spre gîtul ei alb și spre pieptul plin. Își aminti un amănunt de care uitase aproape cu totul, își aminti că fusese cîndva pe punctul de a o cere în căsătorie și că era cît pe ce ca ea să accepte.

Seara, la despărțire, rămase stabilit că Per va veni a doua zi dimineață la hotel și se va ocupa de ea, fiindcă Dyhring trebuia să facă o vizită la Consulatul danez. Voia să adune material pentru o corespondență în legătură cu comerțul Italiei, pe care avea de gînd s-o trimită noului ziar la care lucra. Chiar Nanny propusese acest aranjament, cu care Dyhring, cavaler ca de obicei, se declară de acord.

Singura condiție pe care cei doi soți și-o puseseră reciproc în momentul căsătoriei fusese aceea de a-și păstra libertatea intactă. Se înțeleseseră chiar că cea mai mică încercare de constrîngere din partea unuia dintre ei putea fi considerată suficientă ca motiv de divorț.

Cînd Per sosi a doua zi la hotel, la ora hotărîtă, Dyhring era plecat. Nanny îl primi în rochia albă cu care fusese îmbrăcată și în ajun și se declară gata să-l însoțească. Se ridică de la masa pe care i se servise micul dejun, alcătuit din șocolată și prăjituri, și exclamă imediat, fără bună ziua și fără altă formalitate :

— Unde mergem ? Aș vrea să mă distrez bine azi !

Per îi spuse că tocmai trecuse pe lîngă o piață din apropiere unde se ținea în fiecare lună tîrg, la care se vindeau diferite vechituri adunate din toate colțurile Romei. Nanny declară că, înainte de orice, voia să vadă și ea acest morman de zdrențe și vechituri, care-i treziseră curiozitatea. După

aceea voia să ia o birjă și să se plimbe prin oraș, ca să vadă ce era mai interesant.

Făcu o ultimă inspecție prin cele două camere pe care soții Dyhring le reținuseră la hotel și, în treacăt, îi vîrî lui Per o macaroană în gură, după care o porniră la drum.

Cînd se apropiară de piață, al cărei zgomot se auzea din depărtare, Nanny îl rugă s-o ia de braț. Mulțimea de oameni și străzile înguste pe care se înșirau barăcile îi micșoraseră brusc entuziasmul. Privea speriată la ființele acelea în zdrențe, care veneau de pretutindeni și se îndreptau spre piață, sau la oamenii înghesuiți în jurul unor munți de obiecte de aramă coclită, de fier vechi și de haine uzate, aruncate pe caldarîm. Auzise că la Roma oamenii de jos trăiau în murdărie, așa că-și strînse poalele rochiei, ridicîndu-le tot mai mult deasupra pantofilor albi pe măsură ce pătrundea în îmbulzeală.

Per o găsea și mai ispititoare decît în ajun. Îl amețea gîndul că merge cu ea la braț și că-i simte formele trupului catifelat cînd, speriată de cîte un individ în zdrențe sau aproape gol, care se apropia de ei și-și oferea marfa, se ghemuia lîngă el, căutînd ocrotire. Pînă atunci, atitudinea lui față de Nanny fusese cam șovăitoare, intimitatea cu această cumnată îndrăzneață îi inspira oarecare sfială. Deodată însă se scuturâ cu energie de amintirea logodnicei și se lăsă în voia sentimentelor care-l copleșeau în clipa aceea.

De fapt, nici n-ar fi fost cu putință să se țină la distanță unul de altul în aglomerația aceea. Per trebuia să aibă grijă ca Nanny să nu fie îmbrîncită și lovită și o apăra cu brațul sau chiar cu tot trupul. În cele din urmă, îi propuse să iasă din înghesuială, dar ea nici nu voia să audă. Deși murea de frica zdrențăroșilor acelora veseli care se strîngeau în număr tot mai mare în jurul lor, deși era hărmălaie și în aer plutea miros de usturoi și de nădușeală, Nanny era încîntată și rîdea tot timpul, spasmodic, de parc-ar fi gîdilat-o cineva.

— Vai, ce bine mă distrez ! strigă ea în mijlocul unei îmbulzeli cumplite. Otto n-ar fi acceptat pentru nimic în lume să vină aici !

Deodată, în fața unei barăci din apropiere izbucni zarvă mare. Doi tineri se luaseră la ceartă, și în jurul lor se adunase numaidecît un cerc de curioși, alcătuind un fel de arenă deschisă.

Per ar fi vrut s-o îndepărteze, dar Nanny îl opri fără să rostească un cuvînt, ba îl sili să se apropie cu cîțiva pași de

locul încăierării, și se ridică în vîrful picioarelor ca să vadă mai bine.

Cei doi adversari se înclinaseră unul spre celălalt, așa cum fac italienii cînd se înfurie. Stînd în această poziție, ridicau cîte o mînă cu pumnul strîns și făceau mișcări amenințătoare, în timp ce ochii lor negri aruncau fulgere, iar gurile împroșcau înjurături și blesteme care răsunau în vacarmul pieței ca niște țipete sălbatice.

Observînd starea de spirit a lui Nanny, Per avu o senzație ciudată. Se înroșea și pălea pe rînd, iar buzele îi tremurau. De altfel, după felul cum se ghemuia lîngă el ori de cîte ori pumnii strînși ai luptătorilor se ridicau în aer, se vedea că uitase cu desăvîrșire că nu Dyhring era bărbatul pe care-l ținea de braț.

— Crezi că vor scoate pumnalele ca să se înjunghie? întrebă ea.

Lui Per îi veni să rîdă. De cînd era la Roma, asistase adesea la asemenea scene de stradă, cînd s-ar fi părut că oamenii aceia pătimași sînt gata să lupte pe viață și pe moarte. De fapt, însă, gesturile eroice pe care le schițau le dădeau doar un fel de satisfacție artistică, după care se depărtau fără să fi schimbat între ei decît nenumărate ocări murdare.

Și de data asta, cei doi tineri se ciondăniră la fel. În clipa cînd furia părea a fi atins punctul culminant, se topi brusc, și adversarii se depărtară, pornind fiecare la treaba lui, ca niște actori întovărășiți de aplauzele spectatorilor.

— Cum... s-a terminat? întrebă Nanny, întorcînd spre el o privire dezamăgită.

— Da. Îi preferi, totuși, pe bătăușii noștri danezi, nu-i așa? spuse Per și porni, trăgînd-o cu hotărîre pe Nanny după el, ca să se depărteze de locul disputei înainte ca mulțimea privitorilor să se fi risipit.

Cu multă greutate, ajunseră la marginea pieței, unde puteau să se miște mai în voie. Dar Nanny se opri și îi zise aproape strigînd:

— Bine, dar n-am cumpărat nimic!

Apoi îl trase din nou, fără milă, în cea mai mare îmbulzeală.

Atîrnată de brațul lui Per, își croi drum pînă în dreptul unei barăci de lemn gata să se prăbușească, în care se vindeau pretinse antichități. Un bătrîn cu mutră de bandit și cu gît de pasăre, presărat cu o barbă nerasă de cîteva zile, o salută cu o umilință orientală. Fără să se tocmească, Nanny cumpără

pe o sumă exorbitantă un pahar mic de argint și o cataramă aurită, lăsîndu-l pe însoțitorul ei să plătească.

În sfîrșit, se declară gata să înceapă plimbarea prin oraș. Per opri o birjă și porniră la drum. Trecură prin Piazza del Popolo, pe care Nanny ținea s-o vadă în primul rînd, pentru că citise odată un roman care purta numele ei. După aceea străbătu via Gregoriana pînă la Quirinal, urcară pe Monte Pincio, apoi urcară și coborîră iar, trecînd prin fața termelor lui Dioclețian, a Capitoliului și a Forumului.

Îi cerură birjarului să mîne repede. Nu se opreau nicăieri ; Nanny se mulțumea cu ce putea vedea din trăsură prin lentilele unui binoclu de teatru. Nu uita să scoată cuvenitele strigăte de uimire, dar, de fapt, era preocupată exclusiv de propria ei persoană, sau, mai bine zis, de impresia pe care o făcea asupra însoțitorului.

Resentimentul lăsat în sufletul ei de purtarea din trecut a lui Per nu dispăruse. Nu-l iertase niciodată că o înjosise și pîndise mereu un prilej de răzbunare. Socotea că acest prilej sosise, în sfîrșit, și începuse încă din ajun, cînd se întîlniseră în gară, să-și încerce farmecele asupra lui. Nici prin minte nu-i trecea să-și menajeze sora. Crescută în răsfăț, nu-i putea ierta acestei surori vitrege că nu era sensibilă, ca restul familiei, la farmecul ei, ba, dimpotrivă, își mărturisea adesea și fără înconjur aversiunea față de ipocrizia și pofta ei de plăceri. Nanny n-avea niciodată scrupule în alegerea mijloacelor cînd era vorba de satisfacerea unei dorințe, chiar dacă nu era decît un simplu capriciu. Tocmai ea, pe care taică-său, de bună-credință, o poreclise „copilul normal" al familiei, pentru că era un model de sănătate, avusese totdeauna o plăcere stranie de a provoca nenorociri. Încă de pe băncile școlii îi plăcuse să facă rău în taină colegelor sale, și, ca adolescentă, cu formele abia rotunjite, se amuzase țesînd intrigi între tineri logodnici și stîrnind gelozia femeilor. Plăcerea aceasta de a face rău devenea cu atît mai periculoasă cu cît, lipsită de imaginație cum era, își dădea rareori seama cît de adînci erau rănile pe care le pricinuia. Ca un copil care, cu o plăcere aproape nevinovată, dă foc casei vecinului ca să vadă cum arde acoperișul, Nanny rămînea consternată cînd își dădea seama cîtă suferință pricinuise.

Totuși, așa cum i se întîmpla de obicei cînd era singură cu Per, simți că-și cam pierde curajul. Își amintea că, dintre toți bărbații pe care-i cunoscuse, Per fusese cel mai aproape să pună stăpînire pe ea, și faptul acesta îi dădea oarecare

nesiguranță. Cînd îl văzu devenind îndrăzneț și îngăduindu-și chiar unele libertăți, Nanny începu să se supravegheze. Își spunea că strîngerea de mînă accentuată, cînd o ajutase să se urce în trăsură, nu era întîmplătoare. Acum se apropiase de cîteva ori atît de mult de ea, încît fu nevoită să se depărteze, pentru ca trupurile lor să nu se atingă la hurducăturile trăsurii. Încercările lui îi dădeau satisfacții — satisfacții sporite de amintirea surorii vitrege — totuși începea să se neliniștească, fiindcă-și dădea seama că rolurile erau pe cale să se inverseze între ei, încît din vînător va deveni vînat.

Totuși, Nanny continua să vorbească, să-și mişte evantaiul tivit cu puf și să rîdă plină de voie bună. Pantheonul, Columna lui Traian, Arcul lui Titus, toate treceau pe lîngă ei fără ca ea să le vadă cu adevărat.

Abia cînd amfiteatrul apăru înaintea lor, recăpătă pentru o clipă sentimentul realității. Acceptă chiar să-și biruie lenea și coborî din birjă ca să pătrundă în arenă.

— Trebuia să mergem la Madrid să vedem o luptă cu tauri, zise ea cu accentul copenhaghez de pe Østergade, în timp ce, la brațul lui Per, se pierdea printre coridoarele reci, cufundate în semiobscuritate, care duceau în interiorul uriașului cazan de piatră. Ne-a împiedicat holera aceea stupidă. Ce necaz mi-a fost !

Și continuă să pălăvrăgească, în timp ce Per se lăsa furat de ambianța istorică a locului în care se aflau. Nici cînd se aflară pe locul uriașului crater, în care erau sacrificate victimele și care fusese martorul atîtor hecatombe sîngeroase, Nanny nu izbuti să tacă din gură. Se uită cu binoclul în sus și în jos la rîndurile de bănci de piatră care urcau pînă la cer, dar în timpul acesta își spunea că poate ar fi fost mai bine dacă și-ar fi îmbrăcat rochia de muselină înflorată și jacheta spaniolă de mătase roșie. Jacheta aceea îl înnebunise de tot pe locotenentul Iversen cînd o văzuse într-o seară la teatru, scurtă vreme înainte de plecarea tinerei perechi.

Per începu să-i explice planul clădirii, îi arătă locurile mai înalte destinate împăratului și vestalelor, îi descrise mecanismul prin care arena putea fi inundată cu apă, pentru a înlesni reprezentarea unor lupte navale și urmărirea monștrilor acvatici... În sfîrșit, Nanny deveni și ea cu adevărat atentă. O interesară îndeosebi porțile de zăbrele, prin care gladiatorii intrau zăngănindu-și armele ca să ucidă sau să fie uciși, spre distracția publicului. Își amintea de un tablou reprezentînd un astfel de gladiator într-un amfiteatru ticsit de oameni ; era o

namilă de om, cu mușchi ca de piatră, fără nici un veșmînt pe el în afară de un coif de metal pe cap și o fîșie îngustă de pînză petrecută în jurul șalelor. Văzuse această reproducere în vitrina unei librării de pe Østergade în ultimii ani de școală, și de atunci își căuta mereu drum pe acolo. Acum se gîndea că aici, chiar pe locul unde se afla ea, trecuse odată un astfel de bărbat, înalt, gol, voinic la trup, care-și apăsase călcîiul pe beregata însîngerată a adversarului său și primise zîmbitor ovațiile împăratului și ale mulțimii ce umplea teatrul. Gîndul acesta îi dilată involuntar nările și-i dădu fiori de voluptate, care i se răspîndiră de-a lungul cefei și al spinării, aceiași fiori care străbăteau pe vremuri trupurile vestalelor albe ca puful de lebădă cînd începeau să adulmece mirosul sîngelui.

Peste puțin, cînd luă din nou brațul lui Per ca s-o pornească spre trăsură, îi măsură cu coada ochiului statura, cu priviri piezișe, și rămase cîtva timp tăcută.

Per îi sugeră că era timpul să părăsească „vestigiile măreț ale trecutului" și să urce o clipă pe coline ca să respire aer curat. Nanny se învoi după oarecare ezitare, și birjarul primi ordin să pornească dincolo de Tibru. O luară pe vestitul drum șerpuit pînă sus, pe Janiculus. De acolo, Roma se oferea privirilor într-o minunată perspectivă, iar în depărtare, Campania se întindea pînă la Munții Albani, care străluceau la orizont.

Era rîndul lui Per să fie vorbăreț. Nanny își întorcea fața de la el, prefăcîndu-se că e atentă la tot ce-i explica despre clădirile ale căror vîrfuri și cupole se ridicau deasupra norilor aurii de praf, așternuți deasupra orașului. Neliniștea care o stăpînise mereu se transforma aici, în pustietatea asta, într-o adevărată teamă. Era de ajuns ca Per să facă o mișcare, pentru ca un fior nervos să-i străbată tot trupul. În cele din urmă, declară pe neașteptate că era obosită și voia să se întoarcă acasă.

Per începu să-i propună diferite alte locuri de plimbare, dar Nanny rămase neînduplecată și ceru cu energie ca birjarul s-o ducă înapoi la hotel.

Se despărțiră în fața hotelului.

Dyhring se întorsese de mult de la consulat. Era fără haină și scria, așezat în fața unei mese. De la ușă, Nanny nu-i putea vedea decît spatele în vesta aceea îngustă, și, privit astfel, din spate, i se păru îmbătrînit, avînd aproape înfățișarea unui moșneag uscat.

— Te-ai întors, draga mea ? întrebă el, aruncîndu-i o privire peste umăr.

Tonul lui liniştit o enervă. Îi răspunse cu un „da" scurt şi, scoţîndu-şi mănuşile, le aruncă pe canapea.

— Cum te-ai distrat ? întrebă el imperturbabil.

— Foarte bine ! Minunat !... Mai că nu-mi venea să mă mai întorc acasă.

— Ia te uită, bravo ! Mă scuzi puţin, da ?

— Bineînţeles !

Dyhring continuă să lucreze liniştit, iar Nanny, după ce-şi scoase şi pălăria, se aruncă într-un fotoliu din celălalt colţ al odăii. Credea că în locul acela va rămîne neobservată şi nu-şi dădea seama că, fără să se mişte de la masa de scris, soţul ei poate s-o urmărească în oglinda din perete. Într-adevăr, Dyhring îi observa expresia feţei aproape cu aceeaşi atenţie cu care-şi redacta articolul pentru cititorii lui *Borgerbladet*, împărtăşindu-le pe un ton competent şi documentat constatările lui despre comerţul Italiei.

Timp de o jumătate de oră, liniştea cea mai deplină domni în odaie. Nanny era obsedată de noua victorie pe care Per o cîştigase asupră-i. Nu-şi putea explica slăbiciunea şi o simţea ca pe o umilinţă de nesuferit. Fără îndoială, se întîmplase ceva cu ea în ultima vreme. Încă în timpul trecerii prin Paris, îşi dăduse seama că nu mai era perfect stăpînă pe sine. Dacă n-ar fi fost sigură că era imposibil, ar fi crezut că e însărcinată. Uneori se trezea dimineaţa cu o cumplită durere de cap şi cu ameţeli. Şi ce pofte nesăbuite avea ! Mai erau şi visele acelea groaznice, atît de ruşinoase, încît nici nu îndrăznea să le povestească soţului ei !

Tinerii căsătoriţi rămaseră patru-cinci zile la Roma şi se întîlniră de mai multe ori cu Per. Curtea pe care i-o făcea lui Nanny nu părea să-l impresioneze cîtuşi de puţin pe Dyhring, care manifesta faţă de el aceeaşi politeţe cam neglijentă de totdeauna. În schimb, prevenită de prima experienţă, Nanny evită să mai rămînă singură cu el.

Abia în ziua plecării, cînd Per îi conduse la gară şi-şi luă rămas bun de la ei, îndrăzni să iasă din nou din rezervă. Îi strînse mîna nu numai cu o căldură ce nu putea înşela pe nimeni, dar şi, în momentul plecării trenului, de la fereastra deschisă a compartimentului, îşi plimbă cu abilitate asupra lui ochii minunaţi, plini de o expresie pătimaşă. Era ca şi cînd în clipa despărţirii nu se mai putea împotrivi unui sentiment cu care luptase în ascuns.

Ţinea în mîini buchetul de flori frumoase şi scumpe pe care i-l oferise Per. În clipa cînd trenul se puse în mişcare,

lăsă să cadă pe peron o floare, un boboc de trandafir, care începea să se deschidă. Acest gest mărunt putea fi pus pe seama neatenției, dar totodată putea fi interpretat ca un semn, ca o recunoaștere tacită și o promisiune.

Per ridică floarea, întrebîndu-se ce trebuia să creadă. Cînd privi din nou în sus, la fereastra compartimentului nu mai era nimeni. Urmări cu privirea trenul, care dispăru fără ca Nanny să se fi ivit iar.

Seara se înapoie la hotel după ce colindase la infinit și fără nici un țel împrejurimile Romei. Era hotărît să rupă cu Jakobe.

Gîndul acesta mocnea de multă vreme în el. Evoluția lui îl îndepărta cu fiecare zi mai mult de dînsa. Înțelegea acum cît de mari erau deosebirile dintre ei și cît de puțin s-ar fi potrivit firea stranie, unora chiar antipatică, a logodnicei sale cu viața fastuoasă și dornică de plăceri care se deschidea acum în fața lui, ca o nouă renaștere. Era hotărît să înmormînteze vechile prejudecăți în chiote de bucurie și în sunete de talere. Dar pentru a transforma propria lui viață într-o astfel de sărbătoare, avea nevoie de o femeie de genul lui Nanny.

De altfel, Jakobe nu mai era foarte tînără. Totdeauna îi fusese neplăcut gîndul că era cu un an mai în vîrstă decît el și că natura ei bolnăvicioasă n-o ajuta să pară mai tînără. Se gîndea cu neplăcere și la trăsăturile ei tipic semite. Cînd citise scrisoarea în care-i povestea cum o jigniseră cei doi bărbați la întoarcerea din Breslau, fusese penibil impresionat, deși ea însăși povestea întîmplarea cu totală indiferență.

Per își dădea seama că o ruptură cu ea avea să-i provoace o suferință adîncă, dar își spunea că nu e obligat să-și rateze viața fiindcă avusese o clipă de nesocotință. Dar aici era în joc ceva mai mult decît cele cîteva lacrimi de femeie ! Țelul pe care-l hotărîse vieții lui nu-i îngăduia să renunțe la autoritatea pe care un bărbat simte că o are asupra oamenilor și în primul rînd asupra femeilor. Era hotărît să nu mai accepte nici un fel de legături. Pînă acum, greșeala lui fusese tocmai că nu folosise cu destul curaj izvoarele de energie care zăceau în el. Așa se explică faptul că drumul lui aventuros nu-l dusese prea departe.

Dar iată că venise clipa să ridice ancora ! O nouă scrisoare expresă a lui Ivan îl chema stăruitor acasă, pentru a participa personal la discuțiile în jurul proiectului său. Ca de obicei, nu răspunse cîteva zile la această scrisoare. Acum, însă,

telegrafie ca să-şi anunţe întoarcerea. Făgăduiala din ochii lui Nanny îl mîna spre casă, şi apoi îşi dădea seama că sosise timpul să treacă la acţiune.

În primul rînd, voia s-o pregătească, deşi cu multă grijă, pe Jakobe pentru ruptura inevitabilă dintre ei. Avea să încerce să-i demonstreze că firea lui era dificilă şi că, deci, o ruptură era de dorit şi din punctul ei de vedere.

Ştia că despărţirea nu va fi uşoară nici pentru el. Avea nenumărate obligaţii faţă de Jakobe, dar nu putea să-şi jertfească libertatea sau să-şi primejduiască viitorul din cauza ei. Pentru el sosise momentul să arate că trecerea lui prin faţa picioarelor cezarilor nu fusese inutilă, că învăţase să păşească pe drumul fără ocolişuri al bărbăţiei şi să treacă Rubiconul tulbure al ezitărilor strigînd cu îndrăzneală : *„Jacta est alea !"*

Capitolul XVI

Cu puţin înainte de întoarcerea lui Per în patrie, în biroul avocatului Max Bernhardt se întruniră într-o zi, la o oră foarte matinală, aceiaşi oameni de afaceri care se mai întîlniseră o dată la el pentru a discuta posibilităţile de realizare a proiectului de porto-franco în Iutlanda de Vest.

Ivan era şi el de faţă, dar părea cu totul absent. În timp ce ceilalţi discutau cu însufleţire, adunaţi în dreptul unei ferestre, el se plimba singur şi palid prin cameră, răsfoind cu nervozitate cărţile şi ziarele împrăştiate ici şi colo.

Se simţea foarte abătut din pricina încercării neizbutite de a mijloci o înţelegere între colonelul Bjerregrøv şi Per. Modul în care Per se exprimase despre colonel în scrisoarea lui de răspuns părea să excludă orice nădejde de împăcare. De altfel, Ivan nu înţelegea nepăsarea pe care în ultima vreme o manifesta cumnatul său faţă de propria lui operă şi faţă de soarta ei. Îi comunicase la timpul potrivit ştirea îmbucurătoare că Max Bernhardt se alăturase proiectelor lui, iar apoi îi dăduse amănunte în legătură cu nădejdea apropiatei înfiinţări a unui consorţiu dispunînd de serioase mijloace materiale, dar nu primise decît acest răspuns, străbătut de un umor laconic : „Un om din Ierihon a pornit o dată la drum şi a nimerit printre tîlhari".

După ce luară loc în jurul mesei, pe care fuseseră dispuse din timp obişnuitele suluri cu desene, hărţi şi devize, Max Bernhardt deschise şedinţa, comunicînd participanţilor că, din

păcate, domnul Salomon nu reușise încă să aplaneze neînțelegerile dintre colonelul Bjerregrøv și domnul Sidenius, neînțelegeri care constituiau deocamdată o piedică pentru colaborarea colonelului. Iată de ce era necesară adoptarea unei poziții mai hotărîte în această problemă, spre a înlesni alcătuirea conducerii pentru cazul că eventuala societate ar fi fost constituită.

După Max Bernhardt luă imediat cuvîntul Ivan, care aminti că încă de la prima întrunire se arătase sceptic față de ideea unei colaborări între tînărul și genialul autor al proiectului și tehnicienii din școala mai veche. Apoi rugă stăruitor ca, în ciuda rezultatului negativ al demersurilor întreprinse pe lîngă colonel, cei de față să nu-și piardă speranțele în această întreprindere. Era convins că importanța ei excepțională va apărea limpede și marelui public, chiar fără sprijinul unei autorități competente, dar invidioasă și demodată, cu condiția ca inițiatorii să se bucure de sprijinul presei.

Max Bernhardt răspunse afirmînd că avea și el încredere în influența presei — și observația făcu pe unii să surîdă — dar menționă că avea mai puțină încredere în puterea de judecată a marelui public. Apoi declară că nu era de acord cu concepția lui Ivan privitoare la stadiul actual al problemei. Colonelul se învoise să colaboreze cu ei, punînd doar cîteva condiții foarte rezonabile, dar care nu fuseseră încă îndeplinite. Iată de ce Max Bernhardt propunea să i se ceară din nou și într-o formă mai categorică domnului Sidenius să aplaneze cît mai repede neînțelegerile particulare dintre el și colonel.

Ivan se opuse cu însuflețire acestei propuneri, susținînd că nu era vorba de atenuarea consecințelor unui conflict personal, deoarece acest conflict avea un substrat mult mai profund, și anume veșnicele contradicții între generația mai veche și cea nouă. În calitate de tehnicieni, cît și în calitate de simpli cetățeni, colonelul Bjerregrøv și tînărul Sidenius aveau puncte de vedere cu totul diferite, care nu se puteau împăca.

Max Bernhardt îl întrerupse, spunînd că cei prezenți nu doreau să prelungească o astfel de dezbatere pur teoretică, și cum în felul acesta chestiunea părea să fie lămurită, se trecu la discutarea cursului actual al bursei și la tendința acțiunilor.

La sfîrșitul ședinței, Max Bernhardt propuse ca societatea să fie considerată ca alcătuită și că un comunicat putea fi dat presei fără ezitare. Cu excepția bancherului Herløv, omul de încredere al lui Bernhardt, și a tînărului Sivertsen, care era un fel de ecou al lui, toți cei de față formulară obiecții serioase în privința acestui gen de a anticipa mersul evenimen-

telor. Cu toate astea, chiar a doua zi, diferite ziare de dimineață din Copenhaga publicau, sub titlul *Un nou șantier național*, o notă senzațională despre proiectul lui Per.

Numele autorului nu era pomenit în această notă, care avea, oricum, un caracter provizoriu, apărînd doar sub forma unor „zvonuri provenite din cercurile Bursei". Totuși, ziarele anunțară chiar a doua zi că „o serie de personalități și de importante instituții bancare" sprijineau această mare întreprindere.

Faptul că Max Bernhardt se arătase atît de grăbit să atragă atenția publicului asupra unei chestiuni în care el însuși nu avea decît o încredere limitată, ba chiar nici un fel de încredere, și de care, în ce-l privea personal, avea de gînd să se descotorosească îndată ce va fi slujit intențiilor sale, se explica prin speranța că va reuși să înăbușe proiectul, în fașă încă, al creării unui porto-franco la Copenhaga. Evitase să pomenească numele lui Per în comunicatele trimise presei tocmai pentru a ascunde cît mai mult posibil despre care plan era vorba. În afară de asta, nu credea nicidecum că Per poate fi o forță de creație, fiindcă din capul locului nu avusese nici un pic de încredere în această odraslă de pastor danez. Îl întîlnise o dată pe Per în casa lui Philip Salomon, și, cu acel prilej, Ivan se străduise să înlesnească o apropiere între ei. Dar Max Bernhardt își dădu repede seama că tînărul acela cu voce tunătoare și cu îngîmfare de seminarist nu era făcut din aluatul de care avea el nevoie.

De altfel, se gîndise, ca la caz de nevoie să-l înlăture cu totul pe Per înlocuindu-l cu o persoană mai utilă lui. Avea în vedere pe un oarecare inginer Steiner, care, grație unui ziar de provincie, se făcuse de curînd cunoscut ca autor al unui alt proiect de port în Iutlanda de Vest, proiect desigur împrumutat — ca să nu spunem furat — de la Per, dar care, în privința amănuntelor, era destul de original și în orice caz destul de bun pentru scopul căruia îi era destinat.

Încă din primele zile ale lunii mai, familia Salomon se mutase la „Skovbakken", afară din oraș, deși primăvara era umedă și bîntuită de furtuni.

Plecarea din oraș fusese grăbită de starea sănătății Jakobei, care-și exprimase personal dorința de a pleca la țară. Nu avea nevoie numai de liniște, ci și de aer curat, precum și de posibilitatea de a face plimbări lungi. Deși veșnic suferindă, Jakobe își neglijase totdeauna sănătatea deoarece nu crezuse că va putea

să și-o îmbunătățească, dar iată că acum vădea o grijă aproape exagerată față de propria ei persoană. Acum, cînd avea atîtea motive să țină la viață, începuse să capete speranța că bietul ei trup plăpînd se va înzdrăveni și se va însănătoși.

Printre nenumăratele cărți și reviste de tot felul care se îngrămădeau totdeauna pe masa ei, se aflau acum lucrări științifice de medicină, în studiul cărora se adîncea, plină de zel. Începuse eroic o cură spartană de călire a organismului, cu băi reci ca gheața și plimbări care durau ceasuri întregi. Începuse aceste lungi plimbări matinale la Copenhaga. Oricît de proastă ar fi fost vremea și oricare ar fi fost starea drumurilor, pleca afară din oraș, la Langelinje [1], spre marea distracție a cunoscuților familiei, care locuiau în Bredgade și o priveau de la fereastră întorcîndu-se acasă pe la orele 9, în marș forțat și reglementar, sub umbrela șiroind de ploaie.

Dar eforturile ei rămaseră fără rezultat. Dorul de Per era prea puternic. Ajunse în ultima vreme să suporte tot mai greu oamenii din jur, și nopțile de insomnie i se păreau lungi ca veșnicia. De altfel, oricît de adînc ar fi dormit, era destul să bîzîie o muscă pentru a o trezi.

Cu toate astea, era rareori deprimată. Scrisorile către Per nu conțineau nici un fel de plîngeri, fiindcă pînă și în momentele de mare slăbiciune sufletul îi era plin de speranță. Se obișnuise din copilărie cu suferințele fizice, încît nu mai aveau nici o influență asupra stării sale sufletești, de parcă aceste suferințe i-ar fi devenit prieteni apropiați. Dar tocmai de aceea suferințele ascunse erau mai greu de suportat. Avea tot mai mult convingerea că e însărcinată. Deși era nevoită să dea răspunsuri negative mamei sale, care începuse să-i pună întrebări intime, anumite semne îi întăreau presupunerile. Totuși, nu-i pomenise încă nimic lui Per și, de fapt, nici ea n-avea încă nici o certitudine, fiindcă în funcțiunile ei fiziologice intervenea totdeauna mari neregularități. Gîndul că ar putea deveni mamă nu o neliniștea deocamdată decît în măsura în care se temea uneori că nu va avea destulă putere să aducă pe lume un copil. În general, însă, problema o preocupa mai puțin decît ar fi crezut altădată. Ori de cîte ori se gîndea la situația în care se afla, i se trezeau în minte sute de gînduri în legătură cu Per. Gelozia ei nestăvilită și de nebiruit era cu mult mai periculoasă.

De cînd se pusese problema ca Per să fie chemat în țară, Jakobe trăise într-o neliniște și o încordare crescîndă. Nu încer-

[1] Promenadă favorită a locuitorilor orașului Copenhaga, situată pe malul mării, în apropierea portului.

case în nici un fel să-i influențeze hotărîrea, deși Ivan o îndemnase să încerce. Totuși, nici ea nu înțelegea de ce logodnicul ei rămînea la Roma, era cu neputință să aibă vreun interes deosebit. Dacă — așa cum scria el — singura explicație era bustul pe care i-l comandase baroana, i se părea că dă dovadă de o nesocotință de neiertat.

În ultimele zile primise de la el niște scrisori incoerente, nu lipsite de afecțiune — ba, dimpotrivă — dar care-i dăduseră totuși mult de gîndit. Iată, însă, că toate grijile îi fură risipite de telegrama care anunța apropiata sosire a logodnicului ei la Copenhaga. Dornică să fie absolut singură, Jakobe făcu o plimbare prin pădure și, pentru prima oară în viață, simți lipsa unui dumnezeu căruia să-i înalțe mulțumiri și imnuri de laudă.

În ziua în care Per era așteptat să sosească, se sculă o dată cu zorile și se îmbrăcă încet, liniștit, cu chibzuiala care o caracteriza în clipele de mare emoție. Era gata de plecare cu multe ceasuri înainte de clipa în care trăsura trebuia s-o ducă la gară. Per sosea la Copenhaga cu expresul de dimineață, și Jakobe se temea să nu întîrzie.

În ultimele zile vremea fusese frumoasă. Și în ziua aceea, cînd Jakobe sosi în oraș, cu trenul destinat elevilor, soarele strălucea ca vara.

În acest timp, Per pășise pe pămîntul patriei și străbătea acum Zeelanda. Era abătut și neliniștit. Încă de la Roma se hotărîse să rupă logodna, dar nu scrisese de acolo cuvîntul definitiv. Nici în zilele în care își făcuse bagajele și celelalte pregătiri de plecare nu avusese răgazul s-o facă. Luase doar hotărîrea ca, în drum spre casă, să se oprească la München sau la Berlin și să se reculeagă acolo pentru explicația finală.

Dar pe măsură ce se îndrepta spre nord și mai ales după ce se apropie de munții împăduriți, care, numai cu cîteva luni în urmă, alcătuiseră cadrul dragostei dintre el și Jakobe, amintirile puneau din ce în ce mai mult stăpînire asupra lui. Noaptea în care străbătu Alpii și-o petrecu neclintit de lîngă geamul compartimentului, privind descurajat în direcția piscurilor luminate de razele lunii. Recunoștea ici o coamă de deal împădurită, colo un vîrf acoperit de zăpada strălucitoare... Toate acestea le văzuseră împreună în hoinărelile lor de îndrăgostiți fericiți... și-și simți inima grea.

Începu o tîrguială cu el însuși. Se întrebă dacă ar fi înțelept să rupă tocmai acum, în momentul în care Jakobe putea să-i fie de un ajutor neprețuit în lupta care-l aștepta.

Dacă se gîndea bine, putea el să renunțe la sprijinul, atît de prețios, pe care i-l aducea legătura cu familia Salomon ? Deocamdată tocmai aceste considerente trebuiau să fie hotărîtoare pentru el. În sfîrșit, sosise momentul marii bătălii, care se va solda cu victoria sau cu înfrîngerea lui. Era dornic să se avînte în luptă. Drumul lui trecea pe lîngă centre industriale, cu zgomote de ciocane, cu gări uriașe și cu păduri de coșuri de fabrică fumegînde, care trezeau în el o dorință febrilă de acțiune după lunga perioadă de lenevie de la Roma. Se întreba dacă era admisibil să pună în joc sau să întîrzie opera de căpetenie a vieții lui numai de dragul unui trup frumos de femeie.

În timpul acestei lungi călătorii, care dură aproape trei zile și trei nopți și în cursul căreia străbătu Europa cu trenul, avu destul timp să mediteze. Trecu prin München, apoi prin Berlin, fără să se oprească. Hotărîse ca, pentru moment, să evite orice ar fi putut ridica piedici în calea scopurilor sale, orice ar fi primejduit ori ar fi pus sub semnul întrebării victoria finală. Deocamdată, cel puțin, totul, pînă și bucuriile dragostei, trebuia sacrificat marii opere de viitor. Chiar dacă Jakobe nu mai era femeia potrivită pentru el, înțelepciunea îl sfătuia să nu renunțe la alegerea făcută altădată și să accepte o fericire casnică relativă. Cînd soarta încredința o misiune mare unui om, legile obișnuite ale unei vieți burgheze nu erau valabile și pentru el. Asemenea persoanelor de sînge regal, astfel de ființe erau datoare să-și jertfească sentimentele personale în vederea unor rezultate mai înalte.

Cînd trenul intră cu viteză în gara Copenhaga, Per era încă stăpînit de nehotărîre și nervozitate. Dar iată că aici îl întîmpină o surpriză.

În clipa în care o zări pe Jakobe pe peron, căutîndu-l cu privirea la ferestrele compartimentelor ce treceau în fugă prin fața ei, starea sufletească i se schimbă brusc. Revederea îl încălzea. Fără să vrea, se aplecă pe fereastră și-i făcu semn cu șapca de voiaj.

De altfel, Jakobe arăta admirabil. Purta o pălărie de vară nouă, cu boruri foarte late, care-i venea neobișnuit de bine, și obrajii i se îmbujoraseră de emoție și de răcoarea dimineții.

Per sări din vagon și, cu toate că peronul era plin de lume, o luă de braț, uitînd că logodna lor era încă secretă. Nu-și revenea din uimirea de a o găsi atît de întinerită, de frumoasă și cu un aspect mult mai puțin semitic decît i se păruse cînd o comparase cu Nanny.

Jakobe nu izbutea să rostească nici un cuvînt, atît era de fericită. Dar în timp ce străbăteau sălile de aşteptare, privirea ei rămase mereu ridicată spre el, şi făcîndu-şi loc prin îmbulzeală, inima îi bătea atît de tare, încît Per o simţea pînă sus, de-a lungul braţului. Zîmbi şi privi în jos, în ochii ei, care-i trezeau nenumărate amintiri intime. Îi strînse braţul la pieptul său şi-i şopti :

— Draga mea...

Apoi se urcară într-o trăsură, şi cînd Jakobe se ghemui la pieptul lui, Per se dădu bătut. Trăsura porni hurducînd şi, înainte ca vreunul dintre ei să-şi fi revenit, se opri în faţa hotelului.

Jakobe rămase în trăsură, în timp ce Per coborî, îşi reţinu o cameră şi-şi făcu toaleta la iuţeală. Apoi plecară amîndoi la „Skovbakken", fără să ia trenul. Aveau prea multe să-şi spună şi n-aveau nevoie de martori.

Cînd ajunseră afară din oraş, pe Strandvejen, opriră şi cerură birjarului să coboare coşul trăsurii. Era la amiază, timpul se încălzise şi nu se simţea nici o adiere de vînt.

Per trăgea aerul adînc în piept. Trupul i se destindea cu un sentiment de fericire şi de uşurare după ce se chinuise îndelung în cămaşa de forţă a şovăielii. Inima îi era plină de recunoştinţă faţă de Jakobe, care-i justifica din plin capitularea, fiindcă era frumoasă şi fiindcă revederea cu ea îl făcea fericit. La acestea se adăuga şi sentimentul de încredere pe care i-l dădea gîndul că e din nou în patrie şi aude iar în jur limba maternă. Ţinea mîna Jakobei în mîna lui şi privea binecunoscutul peisaj acoperit de păduri care tocmai înmuguriseră şi Sundul cu numeroasele lui ambarcaţiuni ; o clipă, Per fu încercat de un sentiment de mîndrie patriotică, şi vederea unui drapel care flutura deasupra grădinii unei vile trezi o uşoară emoţie în sufletul lui.

— Doamne-Dumnezeule, iată şi bătrînul Dannebrog ! izbucni el.

Dar Jakobe începuse să vorbească despre soţii Dyhring.

— S-au întors ieri, zise ea, s-au plimbat mult... Dar stai, tu i-ai întîlnit la Roma. Ce impresie ţi-au făcut relaţiile dintre ei ?

— Ce impresie ?... Nu ştiu, zău, ce să spun.

— După mine, totul s-a şi terminat între ei. În orice caz, Nanny e aceeaşi fiinţă fluşturatică de totdeauna. De altfel, mi se pare că azi va lua masa la noi. Mi-a spus că se va bucura să-şi împrospăteze cu ajutorul tău amintirile din Italia.

Per încercă să zîmbească şi izbuti cu abilitate să schimbe vorba.

Nanny prînzi într-adevăr cu ei, dar sosi cu o jumătate de oră după ce ceilalți se așezaseră la masă și plecă înainte de cafea, pentru că avea o invitație pentru seară. Părea foarte bine dispusă și arăta minunat în rochia ei galbenă înflorată, peste care purta o vestă spaniolă de mătase roșie ca sîngele.

Per simți o mare ușurare cînd o văzu plecînd.

Totuși, nu era pe deplin satisfăcut. Deși n-avea nici un motiv să se plîngă de primirea ce i se făcuse la „Skovbakken" (Philip Salomon oferise șampanie în cinstea lui), bucuria întoarcerii în țară se topea treptat, într-un mod oarecum misterios, și era înlocuită de un sentiment de ușoară melancolie — un gol ? o lipsă ? nici el nu știa bine despre ce anume era vorba.

I se mai întîmplase și altă dată să fie cuprins de un sentiment asemănător. Nu avusese niciodată simțămîntul de a-și fi găsit un cămin în casa socrilor săi. În viața și în obiceiurile acestei familii erau o serie de amănunte care-l înstrăinau. Suflul acela al Europei moderne, caracteristic pentru casa Salomon, îi părea uneori a fi un curent de aer rece. Așa, de pildă, cînd după prînz începură să vină obișnuiții musafiri care locuiau în vilele vecine, evrei în majoritatea lor, deși auzea vorbindu-se limba daneză, lui Per i se părea că se află încă în străinătate. Coborî cu Jakobe în grădină și se plimbară ținîndu-se de braț pe aleea de pe malul apei, unde riscau mai puțin să fie surprinși.

De altfel, Jakobe nu mai căuta să țină ascunsă logodna lor. În curînd, la „Skovbakken" trebuia să aibă loc o mare petrecere în cinstea căsătoriei lui Nanny cu Dyhring, și dorința părinților era să folosească prilejul pentru a anunța în public și logodna fiicei lor mai mari. Mai ales doamna Salomon susținuse insistent aceasta, spunînd că era timpul să se gîndească la măritiș.

Iar Jakobe coborîse în grădină cu Per tocmai cu intenția de a-i vorbi despre asta și de a-i mărturisi ceva de care nu se mai îndoia, și anume că era însărcinată.

Pentru moment vorbea puțin și pășea sprijinindu-și capul de umărul lui Per, care răspundea dezmierdărilor ei, încercînd să-și ascundă jena. De fiecare dată cînd buzele Jakobei se ridicau spre el, involuntar imaginea lui Nanny se strecura între ei, tulburîndu-l.

Rezerva lui se răsfrîngea și asupra fetei, pe care destăinuirea ce urma s-o facă o apăsa, din pricina felului cum va reacționa Per. În cele din urmă se hotărî să aștepte primul prilej.

Jakobe se opri și, în timp ce-i ridică mîna și și-o apropie de obraz, îl rugă să rămînă acasă a doua zi de dimineață, fiindcă voia să-i facă o vizită.

Per se prefăcu întîi că nu înțelege și răspunse :

— Îmi pare rău, dar e imposibil, draga mea ! Ivan m-a înștiințat că mîine dimineață la zece sînt convocat la o întîlnire de afaceri în casa lui Max Bernhardt. A sosit momentul să acționăm !

— Atunci am să vin mai tîrziu, în cursul zilei. Cînd îți convine ?

— Nu se poate, Jakobe ! Aici trebuie să fim prevăzători.

Jakobe îl privi mirată. În rîsul scurt cu care Per își întovărășise vorbele, era ceva care o jignise.

Își reluară plimbarea, și Jakobe nu mai insistă.

Părăsiră aleea și se îndreptară spre plajă. Chiar pe țărm se afla o bancă adăpostită de un paravan semicircular. Soarele apusese în clipa aceea, și Sundul se întindea strălucitor ca metalul sub cerul plin de nori purpurii. Dincolo de Hveen [1], malurile stîncoase erau roșii ca para focului. Dinspre „Dyrehaven" se auzea freamătul acela clocotitor care stăruie prin păduri multă vreme după ce ultima adiere de vînt s-a potolit. Încolo, domnea liniște. Din direcția unei bărci care plutea departe, în larg, se auzea lămurit un zgomot de vîsle.

Pentru a evita alte întrebări, Per începu să joace *smut*. În copilărie fusese mare meșter în acest joc și se bucura văzînd că trecerea anilor nu-l făcuse să-și piardă dexteritatea. Jakobe ședea pe bancă, cu bustul înclinat, cu capul sprijinit în palme și cu privirea ațintită asupra lui Per. De cîte ori logodnicul ei dădea o lovitură norocoasă și se întorcea spre ea ca să-i culeagă aplauzele, Jakobe zîmbea și dădea din cap, dar între lovituri expresia feței sale rămînea serioasă, privirea gînditoare și absentă.

— Ai văzut ? Opt lovituri în plin ! strigă Per, mîndru ca un copil.

Jocul îl captivase. Alegea pietre cu grijă, și în cele din urmă își scoase haina. Sus, în vila familiei Salomon, bucuria întoarcerii se risipise, dar el o regăsea aici, pe întinsul plajei. Clipocitul ușor al valurilor care se prelingeau pe nisip, foșnetul pădurii adînci din spatele lor, loviturile surde ale vîslelor unei bărci nevăzute care se întorcea de departe, din larg, toate îl bucurau. Era ca și cînd ar fi auzit răsunînd un „bun venit" familiar, căruia-i dusese dorul.

[1] Insulă situată în Sund aparținînd Suediei.

Per se înțelesese cu Ivan să vină a doua zi dimineață să-l ia de la hotel, ca să meargă împreună la ședința fixată în biroul lui Max Bernhardt. Frînt de oboseală, după ultimele douăzeci și patru de ore de călătorie și din pricina multiplelor impresii contradictorii din timpul zilei, plecă devreme de la „Skovbakken", se culcă imediat și dormi buștean pînă a doua zi dimineață, cînd îl treziră clopotele tramvaielor.

Se dezmetici de tot abia după ce-și dădu seama unde se află și cît de importante erau evenimentele care-l așteptau și se sculă din pat imediat. Deși se gîndea într-una, și fără plăcere, la afaceriștii aceia străini care aveau să devină confidenții săi și cărora trebuia oarecum să le încredințeze o părticică din tainele cele mai ascunse ale sufletului său, era nerăbdător să se apuce de treabă ; spera că prezența lui va insufla, totuși, curaj acestor acaparatori fricoși și prozaici și că le va înlesni vederi mai largi asupra sarcinii lor.

Își atîrnă oglinda de bărbierit de mînerul geamului, privi în jos, spre piață, și rămase cîteva clipe cu pămătuful în mînă, cu ochii ațintiți asupra trecătorilor. Piața aceea era așa-numitul Halmtorv, un spațiu vast, a cărui formă neregulată și al cărui aspect neîngrijit era un fel de imagine a unui provizorat caracteristic încă pentru Copenhaga. Printre clădirile construite la iuțeală în stilul modern al cafenelelor europene, răsăreau resturi din vechile metereze ale orașului și o mică alee de copaci seculari cu coroane rotate. Într-un loc se zărea chiar, încadrată într-un peisaj rustic, o moară de vînt, ale cărei aripi se învîrteau, aruncînd dungi de umbră pe caldarîmul pieței.

Tot spațiul era inundat de un soare orbitor, deși pe jos mai stăruia umezeala murdară din timpul nopții. Era momentul forfotei matinale, cînd prăvăliile, birourile, școlile și atelierele din centrul orașului absorb populația periferiei. Un val de oameni năvălea dinspre bulevardul Vesterbro, călcînd pe cele două rînduri de lespezi de piatră care croiau drum prin noroi.

„Poporul danez !... Toți acești sideniuși !" gîndi Per, privind zîmbitor la făpturile pătrate, care păreau că seamănă parc-ar fi fost frați și surori.

Și căzu o clipă pe gînduri.

După frămîntările prin care trecuse în anii de singurătate, după pregătirile și elanurile sale zadarnice, iată că sosise și ziua aceea de 14 mai, cînd avea să pună, în sfîrșit, piatra fundamentală a unei împărății noi, făurită bucată cu bucată

din haosul gîndurilor sale încă de pe timpul cînd era băiat de 11 ani. Şi jos, acolo, în piaţă, îşi vedea de treabă poporul, care nu bănuia încă nimic, poporul, această materie primă a Danemarcei viitorului, această argilă neînsufleţită pe care întocmai ca un dumnezeu visa el s-o plămădească după chipul şi asemănarea sa, insuflîndu-i spiritul lui eliberat. Zîmbi din nou şi se hotărî, în sfîrşit, să-şi săpunească faţa.

Era ceva nebunesc în aspiraţiile lui. Acum Per îşi dădea bine seama că e aşa, dar nu se simţea înspăimîntat. Dimpotrivă, era mulţumit şi încrezător, fiindcă se ştia în posesia acelui dram de nebunie despre care micul şi înţeleptul pictor din Roma spusese că e indispensabil pentru cîştigarea tuturor marilor bătălii.

După ce se bărbieri, sună camerista, care-i aduse cafeaua de dimineaţă şi ziarele. Era flămînd, şi micul dejun danez îi aţîţa şi mai mult pofta de mîncare. După atîtea luni de absenţă, savura cu adevărat pîinea de secară şi untul danez sărat. În schimb, nu zăbovi prea mult cu ziarele. Politica internă nu-l interesa, cît despre numeroasele cronici dramatice, literare sau plastice, conform vechiului său obicei, le trecu cu vederea.

Deodată tresări. Privirea îi căzuse întîmplător asupra unui anunţ, sub care descoperi numele surorii sale, Signe. Titlul era : „Dau lecţii de muzică pentru începători", iar sub numele ei se indica adresa, undeva în Vesterbro, pe una din uliţele laterale de la începutul străzii Kongevej.

În tot timpul petrecut în Italia, familia dispăruse din nou din preocupările sale. E drept că i se întîmplase de cîteva ori la Roma, aşa cum i se întîmplase şi la Dresack, să se trezească noaptea şi să tresară nervos, pentru că visase pe cineva de acasă, dar cînd era treaz, nu se mai sinchisea de familie. Ca şi în prima tinereţe, devenise iar, şi în mod deliberat, refractar amintirilor, justificîndu-şi atitudinea sub pretextul că, într-o oarecare măsură, urma pilda lui Cristos şi-i asculta porunca necruţătoare care cere omului să-şi părăsească tatăl şi mama pentru a urma chemarea lui interioară.

Ochii îi rămaseră aţintiţi asupra micului anunţ cules cu litere „petit" ; acum îşi amintea bine că la înmormîntarea lui taică-său se discutase problema mutării familiei la Copenhaga în luna aprilie, lucru ce părea necesar pentru viitorul celor doi fraţi gemeni. Unul dintre ei primise tocmai atunci un post într-o farmacie din capitală, iar celălalt fusese angajat la o librărie. Aşadar, maică-sa şi cei mai mulţi dintre fraţii săi se aflau la Copenhaga !

În clipa aceea cineva bătu în uşă şi, ţîşnind ca din gura unui tun, Ivan năvăli în cameră cu o mapă mare, plină de documente, sub braţ.

Îi aducea flori şi salutări de la Jakobe, la care adăugă, din proprie iniţiativă, complimente din partea socrilor, ca să-i poată comunica, plin de amabilitate, cît de bucuroşi fuseseră să-l revadă, ceea ce, de altfel, era adevărat. Îndeosebi Philip Salomon fusese surprins de evoluţia lui Per.

— Dar acum să trecem la afaceri ! îl întrerupse Per cu oarecare nerăbdare şi se ridică de pe scaun.

Nu se îmbrăcase încă, era în cămaşă şi papuci de casă.

— Da, să trecem la afaceri ! repetă Ivan obosit şi se trînti liniştit pe un scaun, ducîndu-şi mîna la gît, de parcă ar fi simţit brusc ceva care-i apăsa beregata.

Nu ştia sub ce formă să-i spună lui Per cît de prost îi mergeau treburile în clipa aceea şi nici cum să-l pregătească pentru condiţia obligatorie care avea să fie formulată în cursul şedinţei.

Ca să cîştige timp, începu să completeze darea de seamă asupra primei şedinţe şi a diferitelor păreri exprimate atunci cu privire la proiectul său, păreri pe care i le comunicase şi în scrisori.

Per făcea din cînd în cînd cîte o observaţie. Îşi legă cravata în faţa oglinzii agăţate de mînerul geamului, dar gîndurile îi zburau într-una spre maică-sa. Nu se putea obişnui cu ideea că locuia aici în oraş, ba în imediata sa apropiere, poate numai la vreo mie de paşi !

— Pot să te întreb ceva ? începu Ivan după o scurtă pauză şi cu o voce plîngăreaţă.

— Poftim !

— Spune-mi, te rog... ar fi... s-ar putea... vreau să zic, ţi-ar fi absolut imposibil să încerci o apropiere de colonelul Bjerregrøv ?

Per întoarse încet capul spre el. În primul moment nu ştiu dacă trebuie să rîdă sau să se supere. În cele din urmă alese prima atitudine.

— Eşti copil ! spuse el, întorcîndu-se din nou spre oglindă. Am impresia că bătrînul coţcar v-a dat peste cap ! Dacă v-a convins că nu ne putem lipsi de ajutorul lui, vă rog să-i transmiteţi salutări din partea mea şi să-l poftiţi să mă pupe în... Nu vă mai enervaţi ! Dacă bestia schiaună, înseamnă că nu îndrăzneşte să muşte.

— Într-un fel îți dau perfectă dreptate, firește, răspunse Ivan. În orice caz, se înțelege de la sine că dintr-un anumit punct de vedere e curată nebunie să atribuim adeziunii sale o importanță hotărîtoare. Pe de altă parte, însă, dacă scumpii noștri membri fondatori nu pot fi convinși că Bjerregrøv nu e chiar indispensabil și dacă el însuși s-a declarat dispus, cu anumite condiții, să sprijine întreprinderea aceasta, atunci...

— Atunci ce ?

— Atunci... vreau să zic... atunci... repetă Ivan răsucindu-se de parcă ar fi avut crampe stomacale, în cazul acesta realizarea proiectului nostru ar fi ușurată în mod serios și categoric dacă ai vrea să accepți o astfel de... o astfel de... luare de poziție, pe care... pe care el a... dorit-o.

— Astea-s palavre, amice ! Nu știi ce spui. Acum o să am personal ocazia să-i iau în fabrică pe scumpii noștri membri fondatori despre care am vorbit atîta. Nu-i cred atît de proști încît să nu înțeleagă că nu pot și nu admit să mă supun nici unui fel de tutelă.

— Dar nici nu-i vorba de tutelă, dragul meu ! Ei vor ca numele lui Bjerregrøv să figureze numai din considerație față de public. Îți garantez că Bjerregrøv te va primi cu cea mai mare bunăvoință. De cînd au apărut în ziare informații despre proiectul tău, se-nvîrte încoace și-ncolo ca o găină care nu-și găsește loc pentru ouat. Știu asta de la unchiul Delft.

— Nu mă interesează ! Nici nu vreau să mai aud vorbindu-se despre asta !

— Dă-mi voie să-ți mai spun o vorbă. Oricît aș recunoaște că punctele tale de vedere au o superioritate indiscutabilă, cred totuși că, într-o anumită privință, te înșeli. Iartă-mă că ți-o spun ! Și în special în privința lui Max Bernhardt.

La auzul acestui nume, Per își pierdu răbdarea. Se întoarse pe călcîie și strigă :

— Ia mai lasă-mă-n pace cu Marx Bernhardt al dumitale ! Ce dracu, doar eu hotărăsc aici. Nu-ți face nici un fel de griji. Hai s-o luăm din loc !

O jumătate de oră mai tîrziu, Ivan și Per pătrunseră în eleganta cameră de primire a lui Max Bernhardt, mobilată cu gust parizian, unde toată lumea, cu excepția bancherului Herløv și a lui Max Bernhardt, se adunase din timp. Stăteau cu toții în dreptul unei ferestre înalte și-l întîmpinară pe Per cu condescendența brutală specifică oamenilor de bursă.

O clipă, Per își pierdu cumpătul. Nu se așteptate la o astfel de primire. Se temuse mai curînd de o amabilitate excesivă

din partea acestor oameni care sperau să se îmbogățească grație muncii sale. Și iată că abia catadicseau să-i răspundă la salut. „Fostul agricultor" își holba fără jenă asupra lui ochii mici și încrețiți de purcel și nu-și scoase mîinile din buzunarele pantalonilor cînd îl salută.

Per îl măsură atunci cu o privire indignată, apoi se adresă lui Ivan, care făcuse prezentările :

— N-am auzit numele acestui domn.

— Domnul Nørrehave, șopti Ivan depărtîndu-se, fîstîcit de atitudinea provocătoare a lui Per față de oamenii aceștia care trebuiau să hotărască soarta operei sale.

— Așa, spuse Per încet și continuă să-și pironească privirea asupra acestui țăran bine hrănit, care în cele din urmă se înroși și-i întoarse spatele, bodogănind a batjocură, deși mîinile îi ieșiseră totuși din buzunare și-și căutaseră adăpost sub poalele largi ale redingotei.

De fapt, toți acești oameni erau mai mult sau mai puțin neliniștiți la gîndul că acordaseră sprijin unui plan în care continuau să nu aibă încredere și de care fuseseră nevoiți să se ocupe numai din pricina convingerii nezdruncinate ce le inspirase pînă atunci Max Bernhardt. Cei mai mulți nu erau departe de a vedea în Per un impostor, care avusese norocul extraordinar să arunce praf în ochii avocatului. În realitate, singura lor preocupare era să găsească o cale de a se retrage din această afacere fără să-și atragă dușmănia lui Max Bernhardt.

Chiar în clipa aceea avocatul intră în odaie, însoțit de bancherul Herløv. Se așezară cu toții în jurul mesei mari, instalată în mijlocul odăii, și discuția se închegă, deși cu oarecare greutate. La început conversația se învîrti în jurul unor probleme care se aflau într-o legătură foarte vagă sau n-aveau nici o legătură cu proiectul lui Per. Cu privire la o chestiune discutată înainte, sau chiar independent de ea, se puneau întrebări despre tot felul de alte afaceri care-i interesau pe unii participanți la ședință. Se povesteau și noutăți din lumea bursei, se colportau zvonurile străzii, apoi tînărul Sivertsen își distră vecinul povestindu-i o anecdotă despre o cunoscută actriță din Copenhaga.

Max Bernhardt fu nevoit să bată de cîteva ori în masă cu o linie, rugîndu-i pe domni să rămînă pe cît posibil în cadrul discuțiilor privitoare la problema ce urma să fie tratată.

— Domnii mei, ne aflăm deci în Golful Hjerting ! E vorba să încercăm a pune pe acțiuni Marea Nordului, atît de des cîntată în zilele noastre !

Ivan ședea ca pe jăratic. Cu coada ochiului arunca priviri disperate spre cumnatul său, care se răsturnase pe spate în scaun și a cărui expresie prevestea furtună. Răspundea încă la întrebările care i se puneau din cînd în cînd, dar pe un ton cam scurt și cam răstit. Treptat, însă, deveni incapabil să-și stăpînească mînia. Știrea mutării familiei sale la Copenhaga îl enervase dinainte. Chiar dacă această veste nu-l preocupa, reușise totuși să-l irite. Îl stăpînea dorința de a se ridica pur și simplu de pe scaun și de a pleca. Îi privea pe banditii aceia ai bursei, instalați fără nici o grijă în jurul mesei, trăncănind cu aroganță și dîndu-i peste cap opera, care timp de ani de zile constituise unicul său gînd, esența vieții lui, și se simțea cuprins de un sentiment de scîrbă, de parcă oamenii aceștia l-ar fi cîntărit și pipăit chiar pe el.

Între timp și fără ca el să-și dea seama, Max Bernhardt, care se așezase în colțul mesei, cu cotul odihnind pe brațul jilțului și capul întunecat sprijinit pe mîna frumoasă și albă, îl cerceta cu atenție. Pleoapele lui mari și umflate, înconjurate de umbre vinete, erau, ca de obicei, pe jumătate închise, încît privirea nu-i putea fi urmărită, deși era aproape tot timpul fixată asupra lui Per.

Ceea ce-i atrăgea atenția erau buzele strînse ale lui Per și vinele umflate de pe fruntea puternic conturată. Max Bernhardt obișnuia să spună că pe patul morții va institui un premiu pentru oricine ar avea un cap cu trăsături pline de caracter în această adunătură de chiftele care alcătuiau poporul danez. Aspectul chipeș și aerul de om de lume al lui Per îl surprindeau, fiindcă nu se potriveau de loc cu impresia pe care i-o lăsase la acel prînz din casa lui Philip Salomon, cînd i se păruse a fi un personaj destul de insipid, ceva între un seminarist și un don-juan de proastă calitate. Să se fi înșelat asupra lui? Oare o familie de pastori putuse prin excepție să producă un bărbat adevărat, un om în a cărui voință se poate avea încredere?

Încăpățînarea de care dădea dovadă Per față de colonelul Bjerregrøv îi apăru deodată într-o lumină nouă. Începu să fie de-a dreptul îngrijorat la gîndul că acceptase să lucreze cu el. Ca toate ființele tiranice, ori de cîte ori dădea peste un om care nu se supunea imediat și de bunăvoie jugului său, se temea să nu găsească în el un adversar ori un concurent. Cu cît îl analiza mai mult pe Per, cu atît îi creștea convingerea că ar putea deveni periculos și că era mai bine să-l înlăture din vreme.

Între timp, începuse discuția în jurul sprijinului pe care urma să-l acorde presa proiectului lui Per. Bancherul Herløv îl sfătui pe un ton părintesc să facă neapărat demersuri pe la diferitele redacții ale ziarelor din Copenhaga și din provincie. Îi numi cîteva ziare mai importante, după care menționă că ar trebui să fie imediat împuternicit să ofere ziarelor o sumă destinată publicității.

— Metoda aceasta e foarte apreciată în multe locuri, încheie el pe un ton glumeț.

Per, care nu părea să fi auzit nimic din toate acestea, întoarse capul în altă parte.

Era rîndul lui Max Bernhardt să ia cuvîntul. În legătură cu observațiile preopinentului său, ridică problema colonelului Bjerregrøv și, adresîndu-se lui Per, îi spuse pe tonul lui glumeț :

— E mare păcat că, după cîte am auzit, v-ați luat o dată de păr cu Bjerregrøv... adică vorba vine, deoarece colonelul are obiceiul de a fi chel.

Cei din jurul mesei zîmbiră spontan, și tînărul Sivertsen izbucni într-un hohot de rîs care aducea cu răgetul unui măgar.

— Așadar, e mare păcat că lucrurile stau astfel, continuă Max Bernhardt, pentru că Bjerregrøv ar fi, incontestabil, cea mai în măsură dintre toate personalitățile noastre competente cunoscute să aducă o mare contribuție la cauza noastră... Fără să mai vorbim că ar fi dificil, ba chiar periculos, să-l avem adversar. După cum știți, am obținut între timp promisiunea colonelului de a trece alături de noi, cu condiția ca primul pas în acest sens să-l faceți dumneavoastră, ceea ce, dată fiind vîrsta și poziția lui socială, nu se poate spune că ar fi o pretenție absurdă.

Între timp, ochii tuturor se îndreptaseră, plini de speranță, în direcția lui Per, a cărui atitudine sfîrșise prin a trezi oarecare nedumeriri printre cei prezenți. Răspunsul se lăsă mult așteptat.

— Țin neapărat să protestez împotriva oricărui fel de tutelă spuse el. Planul meu a fost conceput fără nici un ajutor din afară și nu doresc nici pentru viitor un adjunct.

Ivan se prăbuși tăcut în fotoliul său, ca o pasăre împușcată drept în inimă. Toți ceilalți fură cuprinși de un val de stupoare, atît de neobișnuit era faptul ca cineva — și mai ales un tînăr necunoscut — să îndrăznească a se opune atît de deschis dorințelor lui Max Bernhardt.

Acesta din urmă era cît pe-aci să renunțe la masca zîmbitoare, dar o prinse din zbor în timp ce-i luneca de pe față și,

dornic să-i ofere lui Per prilejul de a-şi drege greşeala, spuse cu umor :

— Nu încape îndoială că domnul Sidenius a călcat cu stîngul cînd a coborît din pat azi-dimineaţă. Apoi se întoarse spre Per şi urmă : De ce sînteţi atît de sever faţă de un om onorabil de talia colonelului Bjerregrøv, un invalid de război, un apărător al ţării ?... După mine, omul acesta merită pur şi simplu să fie sărutat !

Tînărul Sivertsen consideră de datoria sa să-şi manifeste din nou admiraţia printr-un alt hohot de rîs măgăresc, dar se opri brusc, fiindcă-şi dădu seama că toţi ceilalţi rămăseseră serioşi. Per îşi pierdu cu desăvîrşire cumpătul. Se ridică în picioare şi, cu faţa pămîntie, bătu cu pumnul în masă, apoi spuse :

— Vreau să atrag atenţia acestor domni că ei m-au chemat pe mine, nu eu am venit la ei. Aşadar, sînt de părere că mie — şi nu lor, sau altora — îmi revine dreptul de a pune condiţii.

Se aşeză iar, în mijlocul unei tăceri de gheaţă. Toate privirile erau aţintite asupra lui Max Bernhardt, care-şi sprijinea din nou bărbia în palmă şi privea în jos, cu ochii pe jumătate închişi. Faţa lui, fără pic de sînge, luase expresia înspăimîntătoare, încremenită, pe care o adopta ori de cîte ori pregătea în gînd o sentinţă de moarte. Schimbă între timp cîteva priviri grăbite cu bancherul Herløv, care-şi rezemase coatele pe masă, bălăbănindu-şi capul mare, cu faţa congestionată, asemenea cuiva care doarme. În realitate, era foarte treaz şi printr-o uşoară înclinare a capului pecetluise soarta lui Per.

— Deci dumneavoastră credeţi, începu Max Bernhardt, cu o indiferenţă jucată, că nu puteţi face colonelului Bjerregrøv — şi implicit nici nouă — concesiile dorite, nu-i aşa ?

— Da.

— Acesta este răspunsul dumneavoastră definitiv ?

— Definitiv !

— Bine, atunci am terminat, domnii mei ! Propunerea noastră nu a fost acceptată, ceea ce înseamnă că lăsăm să cadă întreaga afacere. Nu mă înşel, cred, afirmînd că cei de faţă n-au manifestat niciodată un entuziasm exagerat pentru această cauză, aşa că mă voi abţine să exprim regrete pentru rezultatul la care am ajuns.

După aceste cuvinte, Max Bernhardt se ridică de pe scaun. Unul cîte unul ceilalţi îi urmară pilda, cei mai mulţi cu un sentiment de uşurare fiindcă scăpaseră neaşteptat de repede de un proiect născut mort, după părerea lor. Totuşi, unii erau oarecum nemulţumiţi de acest sfîrşit precipitat. Afirmaţia era valabilă

mai ales pentru proprietarul Nørrehave, pe care purtarea lui Per îl impresionase puternic și care continua să-l cerceteze cu privirea ochilor săi mici de porc, în timp ce, după un salut pripit și neglijent, acesta se năpustea afară din cameră, urmat de Ivan.

Îndată ce ușa se închise în urma lor, Max Bernhardt luă din nou cuvîntul și spuse :

— E de prisos, cred, să mai adaug că asta nu înseamnă din partea noastră o renunțare la ideea întemeierii unui port liber. Pot de pe acum să aduc la cunoștința celor prezenți că această idee va fi reluată într-un viitor foarte apropiat, pe o altă bază, pe care o socotesc mai înțeleaptă. Așadar, pe foarte curînd, domnii mei !

Starea de suflet în care Jakobe umbla de colo pînă colo în dimineața aceea la „Skovbakken" era cam apăsătoare. În ultimele zile și nopți dinaintea sosirii lui Per numărase ceasurile cu o speranță atît de încordată, încît destinderea ce urmase era firească. Logodnicul ei o dezamăgea oarecum... Ba dezamăgirea era chiar mai serioasă decît voia să recunoască față de ea însăși.

Nu putea trece cu vederea schimbarea purtării lui. Sîngele rece, rezerva chiar care-l caracterizau acum și de care părinții ei se bucuraseră atît de mult nu o mulțumeau de loc, fiindcă-i aminteau într-un mod neliniștitor de tonul ultimelor sale scrisori din Italia. Cine știe, era poate numai un gen pe care-l adoptase, o atitudine de om de lume, dar ea rămînea la părerea că nu-l prindea de loc. Îl iubea ca pe un urs necioplit, adică așa cum era cînd îl cunoscuse, așa cum era încă în clipa cînd se despărțiseră, cu două luni înainte, în pădurea de la Laugen. Se obișnuise să fie totdeauna cu sufletul la gură, cînd nu erau între patru ochi, de teamă să nu jignească pe cineva, să nu provoace vreun scandal, și pur și simplu nu voia să scape de acest mic martiraj. Aproape că se temea să nu-l iubească mai puțin dacă va înceta să fie obiectul ingratitudinii generale.

Jakobe era tocmai cufundată în aceste gînduri cînd Ivan sosi, aducîndu-i trista știre a ședinței din casa lui Max Bernhardt. Purtîndu-și mapa de documente, năvăli în seră, unde se aflau Jakobe și mama lor.

În primul moment știrea o făcu să izbucnească în rîs. Era un eveniment atît de neașteptat, încît devenea aproape comic și părea o dezmințire energică a tuturor gîndurilor care o stăpîniseră cu o clipă mai înainte. Totodată, figura plîngăreață a

lui Ivan și aerul consternat al maică-si o umplură brusc de satisfacție. Își regăsea, în sfîrșit, ursul sălbatic.

Totuși, povestea o neliniști curînd. Cînd își reveni pe deplin și mai ales cînd, grație explicațiilor lui Ivan, pricepu cît de nesocotită și cît de fără rost fusese purtarea lui Per, se necăji mai mult chiar decît ceilalți și-i fu rușine. Nu se gîndea atît la greutățile la care se expunea logodnicul ei și care, implicit, o pîndeau acum și pe ea, deși perspectiva unui viitor nesigur, în situația în care se afla ea, nu putea s-o încurajeze ; ceea ce o supăra era în special nepăsarea nechibzuită manifestată de Per față de toate sacrificiile consimțite de tatăl și de fratele ei.

În cursul după-amiezii Per își anunță sosirea printr-o telegramă. Jakobe îi ieși în întîmpinare pe poteca ce ducea la gară prin pădure, și el îi strigă de departe, zîmbind :

— Ai auzit noutatea ?... L-am plagiat pe Cristos și i-am izgonit pe negustori din templu !

Această exclamație forțată o indispuse și mai mult pe Jakobe. Măcar dacă ar fi luat-o în brațe și i-ar fi închis gura cu sărutări ca să se apere de reproșurile ei. Dar Per nu recurse la un asemenea gest. Citise chiar de la distanță dezaprobarea întipărită pe fața ei.

Fusese convins că ea, cel puțin, va înțelege și va recunoaște importanța provocării pe care o adresase oamenilor de bursă, ea, care manifestase totdeauna dezgust față de acest fel de exploatatori lipsiți de scrupule și dezaprobase rolul de mentor pe care-l juca un om ca Max Bernhardt față de opinia publică.

Va să zică, la urma urmelor, și Jakobe era ca toți ceilalți, își spuse el cu amărăciune. Așadar, spiritul mercenar sălășluia și în ea, pîndindu-i orgoliul, pentru ca la primul prilej să-l calce în picioare. Da, era adevărat, și evreii aveau stafiile lor !

Ajunseră la marginea pădurii. Jakobe era obosită, dar fiindcă nu voia în ruptul capului să se întoarcă îndată acasă, se așeză pe o bancă la umbra unui copac. Cu toate că prin gestul cu care-și adună rochia în jurul trupului îl îmbia să ia loc alături de ea, Per nu se așeză. Începu să se plimbe încoace și încolo în fața ei, cu vîrfurile degetelor vîrîte în buzunarele vestei, preocupat să-i explice și să apere motivele care-l determinaseră să acționeze așa cum acționase.

Jakobe se rezemă tăcută de speteaza băncii, pe care-și întinsese brațul, și urmărind cu atenție acel du-te-vino al logodnicului, fu din nou izbită de schimbarea care se petrecuse în el. O licărire de neîncredere se furișă în privirea cercetătoare a

ochilor ei întunecați. Oare atitudinea lui ciudată ascundea o taină nemărturisită? Oare rezerva din ajun și enervarea de azi aveau aceeași origine misterioasă? Își netezi cu mîna fruntea întunecată, silindu-se din răsputeri să alunge orice gînduri urîte.

— Aș putea spune că-mi pare mai rău pentru Ivan, spuse ea privind în altă parte. Zelul pe care l-a depus în această împrejurare a fost pur și simplu mișcător. Cred că nu s-ar fi putut zbuciuma mai mult chiar dacă ar fi fost vorba de propriul lui viitor.

Per nu-i răspunse imediat. Începuse să-l sîcîie obligația de a auzi mereu vorbindu-se de sacrificiile lui Ivan.

— Da, păcat, firește... Îmi pare rău pentru fratele tău... dar ce să-i faci? Asta-i situația. De altfel, Ivan trebuia să-și dea seama că n-avea nici un rost să mă pună în legătură cu oameni ca ăștia.

— Bine, dar și tu i-ai acceptat!

— Eu nu i-am cunoscut. Și-apoi, obrăznicia și aroganța lor de plebei, care-mi făceau parcă o grație acceptînd să se îmbogățească din munca mea! Dacă ăștia vor fi promotorii noii ere în țara noastră, înseamnă că am căzut din lac în puț.

— Și ce-ai de gînd să faci acum? întrebă Jakobe după o clipă de tăcere.

— Foarte simplu, am să continui așa cum am început. Am să fac agitație, am să scriu, am să trag clopotul de alarmă pînă ce lumea mă va auzi. Odată și odată trebuie să apară în țara asta și alți oameni, cu care să se poată discuta, în afară de tîlharii de la Bursă! Închipuie-ți că au avut obrăznicia să-mi ceară să prezint omagii ziarelor. Ce zici de asta? Adică să fac anticameră în fața desfrînaților din presă de calibrul lui Dyhring.

— Vai, da, așa ar trebui!

Per se opri și o privi cu o mirare crescîndă.

— Am impresia că ești de acord cu un astfel de demers.

— Dacă ar putea servi planurilor tale — și cu siguranță că ar putea — de ce să refuzi?

— Asta e cu-adevărat părerea ta? Îți mărturisesc că azi mă uimești.

— După mine, în clipa cînd te hotărăști să ceri un sprijin — pentru că dintr-un motiv sau altul ai nevoie de el — este mai înțelept să începi prin a recunoaște puterea celor care o dețin pentru moment, fără să faci cercetări aprofundate asupra modului în care ei au ajuns să pună mîna pe putere.

— Se poate, dar, scuză-mă, eu am altă concepție despre respectul pe care fiecare dintre noi ni-l datorăm nouă înșine. Din capul locului nu văd de ce ar fi mai onorabil să te umilești în fața viței de aur în loc să te umilești, de pildă, în fața crucifixului. Toată escrocheria asta care înseamnă viața oamenilor de afaceri, așa cum am trăit-o azi, m-a scîrbit atît de mult, încît sînt convins că n-are să-mi treacă foarte curînd.

Jakobe nu răspunse. Ceea ce o necăjea era efortul lui Per de a se justifica. Ar fi vrut să înceteze cu explicațiile astea, care, după părerea ei, nu erau decît niște pretexte, niște încercări deznădăjduite de a se ameți printr-o beție de cuvinte.

Dar Per continua să vorbească. Dezaprobarea categorică a gestului său, totală lipsă de înțelegere față de motivele care-i determinaseră indignarea și, în sfîrșit, propria neputință de a-și lămuri lui însuși și logodnicei sale îndemnurile interioare care-i dictaseră purtarea, toate la un loc îl exasperau și-l făceau agresiv.

— Mă amuză, zău așa, admirația pe care o ai pentru Max Bernhardt și oamenii lui. E o admirație de dată recentă. Nu cumva ai descoperit-o pentru circumstanță?

— Per, n-am auzit ultimele tale cuvinte, răspunse Jakobe, silindu-se să-și păstreze calmul, dar cu multă seriozitate. De altfel, nu-mi amintesc să-mi fi exprimat admirația față de Max Bernhardt, deși cred că nu-i chiar așa de rău cum se spune. Știu întîmplător că face în taină multe fapte bune și ajută cîteva familii evreiești nevoiașe din oraș.

— Probabil vrea să răscumpere astfel ruina pe care a pricinuit-o în sute de alte familii din toată țara. Se pare că are pe conștiință o cifră foarte respectabilă de cămine ruinate.

— Da, Max Bernhardt e un luptător. „Războiul e meseria mea", se pare că așa a spus o dată. E neînduplecat, uneori e chiar crud. Iată de ce a fost o vreme cînd influența lui crescîndă mă pusese pe gînduri, ai perfectă dreptate. Poate însă că nu-l înțelegeam bine, poate că am subapreciat în general importanța unor oameni de felul lui. Dar poate că tocmai de astfel de oameni e nevoie în țara noastră, unde sîntem, pare-se, pe cale de a uita cum arată un om cu voință.

— Așadar, Max Bernhardt e totuși un ideal, un exemplu pentru noi toți.

— Poate că da!

— Spune-mi, te rog, cam la cît se evaluează pînă azi numărul sinuciderilor pe care le are pe conștiință?

— Aș, prostii!

— Vei fi totuși nevoită să recunoști că...

— Ei bine, și dacă recunosc ? Mi se pare că tocmai agitația pe care o stîrnește ori de cîte ori face uz de putere pentru a-și distruge un adversar ori pentru a-și promova un colaborator arată mai limpede decît orice cît de greu se poate înțelege la noi în țară faptul că cine vrea să-și atingă ținta trebuie să vrea totodată să aplice și mijloacele necesare. De ce să ne tocmim mereu cu noi înșine și cu alții cînd e vorba de aceste mijloace ?

Per o privi o clipă în tăcere. Vorbele Jakobei avuseseră asupra lui cu totul alt efect decît cel scontat de ea.

— Ai un punct de vedere îndrăzneț, zise Per, și în clipa aceea îi veniră pe limbă cîteva cuvinte tari.

Ar fi vrut să-i spună că, dacă s-ar fi conformat regulii de conduită pe care o apăra ea, convorbirea lor ar fi fost ultima. Totuși, se mulțumi s-o asigure că, în ce-l privea, avusese adesea prilejul să pună în balanță scopurile și mijloacele, și chiar în situații mai importante decît cea prezentă. De altfel, nu avea de gînd să protesteze împotriva acestei maxime ; îl mira doar faptul că Jakobe făcea atîtea eforturi ca să apere un om de teapa lui Max Bernhardt, ale cărui scopuri erau de cea mai inferioară calitate și aveau la bază fie setea vanitoasă de putere, fie pur și simplu lăcomia de bani, dovedind în ambele cazuri o meschinărie puțin obișnuită. Fu cît pe-aci să pronunțe cuvîntul „evreu", dar se stăpîni și spuse :

— Rechin de bursă. Recunosc, adăugă el ridicînd din umeri și ocolindu-i privirea, că ai calități înnăscute pentru a aprecia un astfel de caracter, dar în ce mă privește, aceaste calități îmi lipsesc.

Jakobe îi aruncă o privire rapidă, apoi întoarse ochii în altă parte și tăcu.

— Cum îți spuneam, urmă Per, găsesc că toată povestea asta nu merită atîta zarvă. Mi se pare că gravitatea cu care o privești tu e cam ridicolă. De altfel, ai început să dai dovadă de o slăbiciune supărătoare față de *conturn*.

— Co-turn, Per... se spune coturn !

— A, te rog, slăbește-mă cu aerele astea de superioritate !

— Bine, dar trebuie, totuși, să pronunțăm corect.

Un timp, conversația dintre ei continuă pe același ton, un cuvînt amar și jignitor aducîndu-l pe celălalt. În cele din urmă, Jakobe își apăsă deodată mîna pe ochi, silindu-se să-și păstreze calmul. Nu, nu voia să-l bănuiască, voia să-și astupe urechile

în fața izbucnirilor ei de gelozie, refuza să creadă în existența unui pericol.

Se ridică brusc în picioare, prinse capul lui Per între mîini și-l sili s-o privească drept în ochi.

— Per ! spuse ea. Nu crezi că ar trebui să ne fie oarecum rușine, amîndurora ? Sărută-mă, numai așa vom uita vorbele grele pe care ni le-am spus. Dacă vrei, dă vina pe mine, numai să meargă totul bine ca înainte. Și să ne făgăduim unul altuia că așa ceva n-are să se mai întîmple niciodată între noi. Ce zici ? Putem să ne făgăduim ?

Per se îmblînzi repede. În asemenea clipe rezista cu greu unui cuvînt bun.

— Ai dreptate... e o prostie. Totuși, eram convins că tu cel puțin ai să-mi aprobi purtarea. Îmi dau seama că de-aci înainte voi avea mai mult ca oricînd nevoie de înțelegerea și de sprijinul tău.

— Asta n-are să-ți lipsească niciodată, Per ! răspunse Jakobe.

Și-și pecetluiră împăcarea printr-o lungă sărutare.

Totuși, în ziua aceea prînzul în casa de la „Skovbakken" nu se desfășură într-o atmosferă plăcută. Philip Salomon, care aflase încă din oraș ce se întîmplase, nu spuse nici o vorbă. De altfel, conversația n-ar fi fost prea însuflețită fără prezența copiilor mai mici, care, cu pălăvrăgeala lor nevinovată, risipiră oarecum încordarea.

Per arăta ca învelit într-o cuirasă și gata de gîlceavă. Judecînd după felul în care Jakobe și Ivan priveau evenimentele, era pregătit să-i audă pe socri cerîndu-i o explicație, ba chiar să-i vadă prevalîndu-se de anumite drepturi, dat fiind că deocamdată trăia din ajutoarele lor.

Totuși, nu fu nevoie să se apere. Philip Salomon, care o dată pentru totdeauna luase poziție față de Per și față de planurile sale de viitor, izbuti din fericire să învingă tentația netăgăduită de a-i da o lecție privitoare la ce se permite și ce nu se permite în lumea afacerilor. Nici doamna Salomon nu făcu o cît de mică aluzie la cele petrecute.

După prînz, Jakobe și Per coborîră în grădină. Deși se țineau de braț, deși se împăcaseră acolo, în pădure, vechea încredere dintre ei nu mai era deplină.

Temîndu-se să nu-și spună ceva care ar fi putut constitui un nou motiv de neînțelegere, își ascundeau gîndurile și vorbeau de lucruri indiferente. Din același motiv, Jakobe se simți

incapabilă să atingă problema anunțării în public a logodnei lor și nu-i vorbi nici de bănuiala că ar fi însărcinată. La rîndul lui, Per nu se putu hotărî să-i anunțe mutarea familiei sale la Copenhaga, eveniment care, în ciuda întîmplărilor din cursul dimineții, îl preocupa tot mai mult.

În afară de asta, se temea de o eventuală apariție a lui Nanny. În timpul prînzului auzise spunîndu-se că, în vederea petrecerii de a doua zi, va veni de cu seară și va înnopta la „Skovbakken". De aceea, privea mereu în direcția vilei, străduindu-se totodată ca Jakobe să nu bage de seamă cît e de distrat.

În cele din urmă se așezară pe banca de pe plajă care era la adăpost de vîntul puternic. Cam la aceeași oră se așezaseră acolo și în ajun, dar în seara asta natura părea cu totul alta. Amîndouă țărmurile se vedeau deslușit pînă departe spre miazănoapte. Insula Hveen se contura atît de limpede, încît puteau urmări valurile care se spărgeau de malurile ei stîncoase. Fiindcă vîntul bătea dinspre apus, de-a lungul țărmului Zeelandei, fața apei era liniștită. În unele locuri chiar, unde terenul se înalța în spatele falezei, apa era ca o oglindă, în care se reflectau podețele și grădinile vilelor. În schimb, mai departe, în larg, se goneau valuri de un albastru-închis, cu creste albe de spumă. Cîteva ambarcațiuni de agrement, cu pînzele ridicate numai pe jumătate, se clătinau pe valuri, în timp ce un cargo verde înainta vitejește prin strîmtoare, semnalînd bărcilor prezența sa prin răgușite sunete de sirenă. Fumul gros care plutea ca un nor deasupra lui intercepta lumina apusului și arunca o umbră lungă, întunecată la suprafața apei.

Per contempla acest peisaj marin plin de prospețime, și deodată își aduse aminte de Fritjof. Gîndurile i se îndreptară spre serile vesele de la Berlin, petrecute în tovărășia acestui pictor trăsnit și a nu mai puțin trăsniților săi frați întru ale artei, în localul plăcut din Leipzigerstrasse.

De fapt, nu înțelegea nici el ce-l atrăgea la acești oameni încît să le ducă dorul. Dintr-un anumit punct de vedere, Fritjof era pentru Per un bufon ; de altfel, n-avea nici o înțelegere față de arta adevărată și emoționantă a acestui pictor și nu fusese de loc măgulit de asemănarea descoperită între ei de prietenii de la Berlin, care crezuseră chiar că sînt rude.

Totuși, își dădea seama în mod confuz că ceea ce-l atrăgea era cunoscuta lipsă de ținută a lui Fritjof. Părerile arbitrare și acțiunile capricioase ale pictorului îi plăceau, în contrast cu intransigența și îngustimea concepțiilor de viață ale Jakobei și

ale întregii sale familii. În timp ce proprietarii lui „Skovbakken" aveau idei și judecăți apriorice parcă și prezentate în formulări fixe și limpezi, corespunzătoare oarecum odăilor luminoase și pline de stil ale casei, dar a căror atmosferă i se părea sterilă, Fritjof lupta zilnic pentru alte idealuri și o făcea cu multă convingere și pasiune. În timp ce, în ciuda unei ușoare tendințe spre extravaganță, familia Salomon își continua drumul într-o singură direcție a vieții, adică cea rațională, era evident că spiritul vagabond al lui Fritjof cutreierase de mai multe ori viața și naufragiase atît pe țărmurile ei bătute de soare, cît și pe cele cufundate în întuneric, descoperindu-și în cele din urmă fericirea în chiar neastîmpărul lui.

Per începu să vorbească despre el, și Jakobe îi spuse că-l văzuse pe Østergade cu cîteva zile înainte.

— Va să zică Fritjof e la Copenhaga ! exclamă Per cu mult interes. Îmi spunea că în toamnă vrea să plece în Spania și să se stabilească acolo. Afirma că urăște Danemarca, „noua patrie a evreilor", cum a poreclit-o el.

— Sînt sigură că între timp a vrut să plece în tot felul de țări și să se stabilească în tot felul de orașe. Totuși, i se întîmplă rareori să ajungă la o depărtare mai mare de douăzeci și patru de ore de drum de Copenhaga. N-ai aflat, poate, că pentru moment Fritjof e un progresist entuziast, ba chiar un orator incendiar și revoluționar ?

— Nu mai spune !

— De cînd l-au lăudat nemții, e iarăși la modă în Danemarca. S-a terminat și cu antisemitismul lui, fiindcă, de curînd, Markus Levi i-a cumpărat o mulțime de tablouri... mi se pare că a dat două mii de coroane pe ele. Și se spune că acum Fritjof îi ridică în slava cerului pe evrei pentru spiritul lor de inițiativă și preamărește binefacerile marii industrii.

Per începu să rîdă în hohote.

— Da, asta i se potrivește ! L-am întîlnit în toamnă la Berlin și, în ciuda bravadelor lui, mi-a devenit simpatic. Incontestabil, e cam greu să-ți dai seama unde se termină la el cabotinul, palavragiul și speculantul și unde începe omul. Ai zice că în el coexistă o duzină de ființe diferite, care-și trăiesc fiecare viața sa separată. Dar poate că, într-o măsură mai mică sau mai mare, lucrul acesta se întîmplă cu noi toți... în orice caz cu noi, cei din nord.

Jakobe nu voi să răspundă. Încă de pe cînd Per se afla la Berlin, o indispunea interesul lui pentru Fritjof, care, după ea, era un caraghios și un zdrențăros, un Falstaff tragicomic, căruia

natura cea risipitoare îi dăduse într-o doară geniul artistic, vrînd să-şi bată joc de oameni. Îi recunoştea marile calităţi şi măiestria fără pereche, dar nu admitea că talentul îi poate scuza defectele de om. Dimpotrivă, după părerea ei, calităţile rare, deosebite creează totdeauna obligaţii, şi considera indulgenţa cu care se vorbea despre redusa valoare umană a lui Fritjof drept o ofensă adusă adevăratei măreţii a artei, drept o degradare a ei.

Ca şi în ajun, Per plecă devreme şi în seara aceea. Era obosit, şi Jakobe nu încercă să-l reţină. Nanny nu se arătase încă, dar mai avea timp să sosească şi cu ultimul tren, ceea ce-l determină pe Per să-şi grăbească plecarea.

Totuşi, se făcuse seara tîrziu cînd ajunse în oraş. Deasupra pieţei Halmtorv pluteau încă umbrele unui vag crepuscul, dar pe străzi întunericul era deplin. Una din laturile pieţei era luminată de vitrinele cafenelei instalate într-o clădire nouă, cu o falsă aparenţă de splendoare. De partea cealaltă, silueta străvechii mori se contura ca o nălucă pe orizontul vînăt. De jos, din piaţă, semăna cu o vrăjitoare mare şi grasă, ale cărei braţe întinse blestemau oraşul modern.

Deşi era foarte obosit, Per nu se duse direct acasă. Cedă unui imbold care parcă mocnise sub stările lui de spirit schimbătoare şi sub gîndurile din cursul zilei, aşteptînd clipa aceea pentru a-l lua prin surprindere. Încet, ca fără voie, străbătu Vesterbro, care se întindea între şirurile de felinare, plină de larma obişnuită a circulaţiei din fiecare seară.

În dreptul străzii Bager pătrunse în cartierele liniştite din preajma lui Gammel Kongevej. Curînd ajunse în colţul străzii pe care locuia mama lui. Ca să nu fie recunoscut, în cazul că s-ar fi întîlnit cu cineva din familie, îşi ridică gulerul pardesiului şi îşi trase pălăria pe ochi. Deocamdată nu se vedea ţipenie de om. La început merse pe trotuarul pe care trebuia să se afle casa, dar cînd o găsi, traversă şi rămase pe trotuarul din faţă, adăpostindu-se în întuneric.

De acolo, examină modesta şi banala clădire de patru etaje, cu mici apartamente de cîte trei-patru cămăruţe. Privirea lui se îndreptă imediat în stînga intrării, spre ferestrele etajului al doilea, unde nu zări însă decît un şir de geamuri vopsite. Asta însemna că greşise adresa. Evident, apartamentul acela era nelocuit şi în curs de reparare. Atunci înţelese că, ţinînd seama de poziţia probabilă a scării, un apartament „în stînga", potrivit indicaţiei din anunţul lui Signe, trebuia să fie situat în dreapta uşii de la intrare cînd îl priveai de jos, din stradă.

Își mută privirea și zări o lumină slabă îndărătul unei ferestre. În odaia alăturată perdeaua nu era trasă, și sus, într-un punct sub tavan, se putea distinge o dîră îngustă de lumină, venind probabil dintr-o cameră alăturată, a cărei ușă rămăsese întredeschisă. Se căzni în zadar să mai deslușească ceva în această cameră. De altfel, nu-i venea să creadă că mama lui locuia cu adevărat într-o casă atît de străină.

În clipa aceea zări un obiect între ghivecele de flori de pe pervazul ferestrei, și deodată tot sîngele îi năvăli cu putere în inimă. Recunoscuse săculețul roșu în care maică-sa își ținea ghemele de lînă, săculeț care, pe vremea cînd era tare mic, i se părea impresionant de adînc.

Peste o clipă, o umbră se strecură deasupra transperantelor ferestrei.

„Poate că a fost chiar mama", gîndi Per și se pomeni tremurînd brusc în răceala nopții.

După cîteva minute umbra se arătă din nou, dar în treacăt și atît de vag, încît nu-și putu da seama dacă era silueta unui bărbat sau a unei femei. Dar fiindcă în clipa aceea se auziră vocile unor trecători gălăgioși care se apropiau în grup, Per se depărtă.

Se întoarse încet spre oraș, pe același drum pe care venise. Ajunse la hotel, dar, deși era frînt de oboseală, îi fu silă, ba chiar teamă să se urce în odaia aceea străină și să rămînă singur, încît făcu stînga-mprejur și se îndreptă spre cafeneaua din celălalt colț al pieței. Ceru un pahar de bere și încercă să se liniștească.

Abia acum, trecînd în revistă întîmplările zilei și dîndu-și seama că atitudinea lui viitoare nu mai putea fi cuprinsă într-o simplă frază, înțelese cît de mult își complicase singur situația. Se afla iarăși într-un pustiu, simțea din nou în jurul lui un spațiu vast, gol și amenințător, și nu zărea nicăieri vreun refugiu... Ba da, colonelul Bjerregrøv era totuși un refugiu... și, la nevoie, baroana cea nebună era alt refugiu.

Asta însemna că, așa cum făcuse Dyhring, așa cum făcuseră atîția alții ca el, trebuia să-și jertfească independența și individualitatea, transformîndu-se într-un eunuc al publicului. Sau, după exemplul lui Max Bernhardt, trebuia să-și aleagă prudent o victimă lipsită de apărare, pe care s-o jefuiască. În privința asta, Jakobe avusese dreptate. De bună seamă că altă ieșire nu exista. „Dacă vrei să-ți atingi scopul, trebuie să accepți și mijloacele."

Trebuia să admită că n-avea stofă de cuceritor, cum crezuse odată. Nu putea să-şi calce pe inimă şi să plătească suma cuvenită pentru fericirea cea mare. Mai precis : i se întîmplase cu celebritatea şi cu puterea ceea ce i se întîmplase pe vremuri cu alte atracţii mult slăvite ale vieţii, adică în clipa cînd le privise de aproape, îşi pierduseră valoarea. Acum Per găsea că preţul care i se cerea pentru ele era ridicol de mare.

Brusc îşi aminti de cineva... era răposatul Neergaard. Cum sunau cuvintele profetice pe care le rostise în noaptea din ajunul morţii ?...

Uşa de sticlă care dădea spre piaţă se deschise în clipa aceea, şi în cafenea intră o namilă de om, înalt de vreo doi metri, cu o barbă căruntă, îmbrăcat într-o pelerină de culoare deschisă şi purtînd pe umeri un toiag ca o sabie. Era Fritjof !

Surprins şi bucuros, Per fu cît pe-aci să-l strige cu glas tare. Dar în clipa cînd se pregătea să se ridice şi să-i iasă în întîmpinare, se simţi cuprins de îndoială şi rămase pe loc. Ba chiar luă un ziar şi-şi ascunse faţa îndărătul lui, în timp ce Fritjof trecea pe lîngă el îndreptîndu-se spre încăperea alăturată.

Procedase astfel dintr-un fel de sfială. Îşi dădea perfect seama că nu va putea rămîne într-un oraş unde era mereu expus la întîlniri de acest gen. Se gîndea cu o adevărată spaimă la recepţia ce trebuia să aibă loc a doua zi la „Skovbakken" şi la care avea să ia parte aproape tot cercul de cunoştinţe al familiei Salomon. În împrejurările date, contactul zilnic cu socrii săi nu era nici el încurajator pentru Per, care, de fapt, se convinsese că nici nu mai avea ce să caute în ţară. Campania pe care hotărîse s-o reia, fie publicînd o nouă broşură de propagandă, fie scriind o serie de articole în ziare, putea fi dusă tot atît de bine, ba poate mai bine chiar, din străinătate. Mai era şi problema lui Nanny... şi cealaltă... amănuntul acela neprevăzut : sosirea familiei sale la Copenhaga.

Da, trebuia să plece din nou. Cu cît mai repede, cu-atît mai bine. Chiar a doua zi avea să-i vorbească Jakobei. De altfel, rămăsese stabilit că venise în ţară doar în trecere.

Îşi goli paharul şi plecă.

Ieşind din cafeneaua zgomotoasă şi puternic luminată, se pomeni în piaţa cea vastă şi pustie, şi privirile i se opriră asupra vechii mori de vînt. Fără să-şi dea seama, se opri o clipă locului. Melancolia care plutea asupra acestei nălucitoare rămăşiţe a trecutului puse stăpînire pe el.

Apoi porni încet spre hotel.

Capitolul XVII

Philip Salomon invita rar lume la o recepție adevărată, dar cînd se hotăra, făcea lucrurile în stil mare. În asemenea împrejurări, îl ruga pe Ivan să preia funcția de maestru de ceremonii al familiei, și acesta pregătea cu mult înainte un adevărat program festiv, pe care-l supunea părinților spre aprobare. Avea totdeauna grijă să pună la cale și o surpriză, pe care, spunea el, „să-și bazeze succesul", fie că era vorba de a împodobi în chip deosebit odăile cu flori, de a oferi la masă ceva original, sau de un amănunt neașteptat în momentul cotilionului, dacă avea loc un bal.

De data asta, străduințele lui fuseseră cu totul excepționale. Sperase că serbarea va fi nu numai o urare de bun venit adresată tinerilor căsătoriți, ci totodată solemnitatea recunoașterii operei lui Per, și în acest scop voise să ilumineze grădina și să aprindă focuri de artificii, propunere pe care Philip Salomon o refuză însă în modul cel mai categoric. Totuși, Ivan căpătă autorizația de a atîrna cîteva lampioane în copacii de pe malul apei, ceea ce, după părerea lui, trebuia să aibă un efect grandios. Dar mai avea și altceva în gînd, despre care afirma că va fi adevărata surpriză a serbării.

Per sosi înainte ca aranjarea încăperilor să se fi isprăvit. Membrii familiei se retrăseseră în camerele lor și se îmbrăcau pentru seară. Uitase să întrebe pentru ce oră fusese invitat, și ghinionul îl adusese cu un ceas mai devreme.

Era într-o dispoziție foarte proastă. Întorcîndu-se noaptea la hotel, găsise pe masă un sul mare de hîrtie. Venea de la Max Bernhardt, care-i înapoia planurile și devizele primite prin intermediul lui Ivan. În ciuda oboselii și a orei tîrzii, Per desfăcuse sulul — cu curiozitate și cu oarecare teamă — și începuse să cerceteze paginile acelea, ușor îngălbenite de trecerea anilor și pe care nu le mai ținuse de atîta vreme în mîini. Nu-i trebuise mult ca să se simtă captivat de ele. Ideea și perspectivele largi ale acestei lucrări, care fusese preocuparea lui esențială din ultimii ani, îi apăru brusc într-o lumină nouă datorită tuturor planurilor de detaliu, uitate în parte, ecluzelor studiate cu grijă, capetelor de pod, zăgazurilor cu fascine, tuturor coloanelor de cifre calculate cu rîvnă și tuturor diagramelor ca niște labirinturi. Erau roadele sobre ale visurilor lui de tinerețe care luaseră cerurile cu asalt.

Emoția ce-l cuprinsese era mai degrabă un fel de uimire solemnă. Era mîndru de el însuși. De cîtă fecunditate dăduse dovadă ! Cîtă energie cheltuise !... Fiecare foaie nouă scoasă din sul îi sporea admirația față de sine însuși, deși îi dădea totodată un sentiment apăsător de regres.

Cînd ajunse la ultimul plan, se simți năpădit de gînduri negre. Vedea în minte odăița lui dosnică din Nyboder, sărăcăcioasa celulă de lucru din anii tinereții, în care fluiera vesel, aplecat deasupra planșetei, deși i se întîmpla adesea să aibă bani numai pentru o pîine... Îl cuprinse un fel de dor după anii aceia de mizerie, după nestăvilita lui sete de viață, după timpul în care diavolii remușcării nu dărîmau noaptea ceea ce clădea el ziua, lucrînd la palatul fericirii sale. Da, îi era dor după timpul acela în care adversitățile nu însemnau decît un imbold în plus, pentru că îi sporeau bucuria îndărătnică de a se ști neapreciat și nedreptățit, timpul cînd, în ciuda foamei, a datoriilor și a pantalonilor peticiți, adormea în fiecare seară ca un rege și se trezea ca un dumnezeu.

În cursul dimineții își frunzărise din nou planurile. De data asta, însă, în urma unui examen mai atent, admirația îi mai scăzu. În cursul peregrinărilor sale, devenise mai matur, și acum descoperea ușor punctele vulnerabile, ba chiar amănuntele irealizabile, ceea ce sfîrși prin a-l enerva tot mai mult. Încrederea în propriile lui forțe, care primise în ultimul timp lovituri atît de numeroase și atît de grele, era și acum serios zdruncinată. Nu ieși toată ziua din casă, aducînd cu febrilitate tot felul de modificări și ameliorări planurilor. În cele din urmă, constată că nimic nu mai rezista spiritului său critic și, în ciuda tuturor eforturilor, nu reuși să rețină nici o idee cu adevărat bună. Nu mai simțea, ca altădată cînd se apleca asupra planurilor, un asalt al ideilor și furnicături în vîrful degetelor. Pentru prima oară în viață fu descurajat și avu un presentiment al morții.

Și iată că acum se plimba încoace și încolo, foarte nerăbdător și cu chipul întunecat, pe terasa din fața salonului care dădea spre grădină. Era îmbrăcat cu eleganță. Purta un costum de seară modern, cu vestă albă de atlaz și plastron brodat, pe care străluceau cîțiva nasturi cu briliante, primiți în dar din partea logodnicei sale. Părul, care-i acoperea capul ca o catifea întunecată, era tuns scurt la spate, după noua modă europeană, menită să scoată în evidență mușchii grumazului. Mustățile mici erau răsucite în sus, ofițerește, și barba, pe care o retezase tot mai mult în cursul plimbărilor prin străinătate, se limita acum la un mic cioc sub buza de jos.

Deodată Per auzi foşnetul unei trene de mătase, venind din salonul ce dădea spre grădină. Se întoarse şi o zări în pragul uşii pe Nanny, care se aplecase înainte şi privea cu atenţie în jurul ei.

Ştia foarte bine că Per sosise, fiindcă-l văzuse din camera ei trecînd cu trăsura pe poartă, şi se îmbrăcase mai repede, ca să poată coborî înaintea celorlalţi.

Se arătă numai o clipă în prag, înclină cu o nepăsare studiată capul în direcţia lui, apoi se retrase repede, ca şi cînd ar fi căutat ceva.

Per rămase în picioare, urmărind-o cu privirea. În tot timpul zilei, Nanny fusese foarte departe de preocupările lui.

Şovăi cîteva clipe, apoi plecă după ea.

— Cauţi ceva ? întrebă el. N-aş putea să-ţi fiu de folos ?

— Nu, mulţumesc, nu-i nimic important, răspunse ea, deşi părea să caute mai departe. Nu ştiu unde mi-am pus butonii mănuşilor. Dar nu face nimic, mi-a împrumutat Jakobe alţii. Se pare că am sosit prea devreme, adăugă ea după o pauză.

— În ce mă priveşte, sînt aici de aproape un ceas.

— Vai de mine ! spuse ea şi-i trimise o privire compătimitoare peste umărul gol.

Per şovăi din nou o clipă. Apoi se apropie hotărît, făcu o plecăciune şi-i spuse în timp ce-i oferea braţul cu o amabilitate glumeaţă :

— Dat fiind că musafirii au început să sosească, pot îndrăzni să-ţi cer permisiunea...

Nanny îi aruncă o privire rapidă şi speriată, ca şi cînd s-ar fi temut de o aluzie ascunsă în cuvintele lui. Apoi îşi desfăcu evantaiul cu un gest obosit, de parcă i-ar fi fost silă să mai gîndească, şi, luîndu-i braţul, îi spuse fără să-l privească :

— Ai dreptate, să ne prefacem că ne distrăm.

— Mi se pare că nu eşti bine dispusă azi, stimată doamnă, spuse el după ce trecură alături, într-un budoar cu pereţii în aur şi lac alb, stil rococo. Ai avut vreo neplăcere ?

— Nu, dar aş vrea ca această zi dezgustătoare să treacă mai repede.

— De ce ?

— Nu-mi plac petrecerile !

— Aşaaaa ! Mă mir. Nu cumva e vorba de o trăsătură nouă a caracterului dumitale ?

— S-ar putea. De fapt, acum sînt alta, m-am făcut cucoană. Nici nu-ţi dai bine seama, că te şi pomeneşti bunică !

— Da, numai că această ultimă demnitate nu poate fi atinsă fără unele formalităţi premergătoare. Ce-ar fi să ne aşezăm ?

Per se oprise în faţa unei canapele mici, acoperită cu mătase, şi o arătă cu un gest al mîinii.

— Sau poate te temi să nu-ţi şifonezi rochia înainte de sosirea musafirilor ? adăugă el văzînd-o că ezită.

Nanny îl zăpăcea iar, aruncîndu-i priviri furişe, ca şi cînd ar fi bănuit înţelesul misterios şi îndrăzneţ al observaţiei lui. Fără să-i răspundă, îşi înfoie rochia în formă de evantai şi se aşeză într-un colţ al canapelei.

— Îţi dai seama că n-a trecut decît o săptămînă de cînd ne-am despărţit la Roma ? întrebă Per aşezîndu-se lîngă ea. Îţi vine să crezi ?

— De ce nu ?

— Nu ţi se pare că e o mică veşnicie de cînd ne-am luat rămas bun în dimineaţa aceea... îţi aduci aminte ?... Acolo, la gară...

Nanny privi un timp în gol, prefăcîndu-se că nu înţelege, apoi dădu, hotărîtă, din cap.

— Nu, la asta nu m-am gîndit.

— Adevărat ? Nu te-ai gîndit ?

— Nu. De altfel, la Roma era oribil. Nu-i aşa ?

— Crezi ? Cînd erai acolo, n-ai lăsat să se vadă asta.

— Nu ? S-ar putea totuşi să fie aşa.

— Cu alte cuvinte, te bucuri că te-ai întors acasă ?

— Să mă bucur ? Nanny privi într-o parte şi ridică obosită din umeri. Mi se pare că peste tot e îngrozitor. Cel mai rău e aici, acasă.

Lui Per îi veni să rîdă.

— Azi eşti o fiinţă imposibilă ! Pentru numele lui Dumnezeu, cine te-a...

— Voiam să spun, îl întrerupse ea cu o nervozitate prefăcută, că dumitale Roma ţi-a plăcut foarte mult. Erai pur şi simplu entuziasmat.

— Într-un anumit sens, da. Dar, ca să spun adevărul adevărat, după plecarea dumitale — şi a soţului dumitale, firește — interesul pe care-l purtam acestui oraş a scăzut. De altfel, după cîteva zile am plecat şi eu.

După ce Per spuse aceste cuvinte, Nanny rămase tăcută, privind în jos, spre evantai, în timp ce un zîmbet amar şi rafinat i se aşternu pe buze. Apoi îşi ridică încet spre Per minunaţii ei ochi, pironindu-l cu una din acele priviri blînde şi elocvente care aveau asupra lui efectul unei mîngîieri tainice.

Sufletul lui Per fu cuprins de o adevărată neliniște. Era din nou subjugat de ființa aceasta. E drept că Nanny își dăduse toată silința ca în ziua aceea să fie seducătoare. Purta o rochie de un galben-auriu strălucitor, culoarea ei preferată, care se potrivea minunat cu tenul și părul întunecat ; își pieptănase părul ca o japoneză, ridicîndu-l de pe ceafă și fixîndu-l în creștetul capului cu un pieptene înalt de baga. În jurul decolteului erau prinși doi trandafiri mari de un roșu-închis.

Per trebuia să facă eforturi ca să se stăpînească, lucru de care Nanny își dădu seama, devenind foarte prudentă și observîndu-se pe ea însăși. Înțelegea perfect că jocul o punea și pe ea în pericol. Dar asta n-o supăra și nu făcea decît să-i mărească tensiunea și curiozitatea. De altfel, își spunea că, pentru moment, primejdia nu era iminentă. Deși simțea din cînd în cînd fierbînd în ea dorința de a se arunca de gîtul lui și de a afla ce gust are gura aceea roșie, nu se gîndea s-o facă. Era încă dornică să-și păstreze superioritatea, și, de fapt, nu-i trecea prin minte să-l trădeze cu adevărat pe Dyhring. De bună seamă, fusese adesea ispitită să se înfurie din cauza indiferenței lui, prefăcută sau adevărată, și cînd i se prezenta prilejul, nu se sfia să i-o spună ; totuși, era prea mîndră de el ca să rişte o despărțire. Inima îi creștea zilnic de bucurie văzînd că, de la miniștri și pînă la cocotele din taverne, tot orașul îi făcea curte. Totodată, avea mari speranțe în privința rezultatelor la care ar putea ajunge în viitor ca soție a unui Dyhring.

Totuși, Nanny își continua jocul cu Per, și nu fără un anumit scop. S-ar fi putut spune chiar că avea un motiv plauzibil și inteligent să procedeze astfel. I se întîmplase și altădată ca un bărbat să capete asupra ei un ascendent mai mare decît ar fi vrut ea ; atunci Nanny reușea să-l atragă pînă la marginea prăpastiei, pentru ca, văzîndu-l amețit, propria ei rătăcire să-i treacă. Dorința era pe deplin satisfăcută în acea clipă și asista liniștită la prăbușirea victimei.

Fură întrerupți de cameristă și de o fată în casă, care aveau treabă în budoar. Per se depărtă ușor și un timp vorbiră despre lucruri indiferente.

În timp ce slujnicele se aflau încă în cameră, Nanny izbucni deodată :

— Dar unde poate să fie Jakobe ? Sînt sigură că știe că ai sosit ; adineauri, cînd am intrat la ea, era aproape gata.

Per nu răspunse nimic. Prefera să evite subiectul.

Nanny continuă însă :

— Ai să te bucuri cînd ai s-o vezi. Are o rochie nouă, care-i vine minunat. Poate ai ales chiar dumneata modelul.

— Eu ?... Nu, nu eu... mormăi Per contrariat.

— Da, ai dreptate. Probabil că Jakobe a comandat-o înainte de sosirea dumitale. Cred însă că a ales-o după gustul dumitale. Nu ți-a vorbit despre asta ?

— Nu... în orice caz, nu-mi amintesc.

— Atunci se vede că a vrut să-ți facă o surpriză.

Per nu răspunse nimic. Era absent, cufundat în gînduri și o pironea cu o privire elocventă. Ultimele rămășițe ale spiritului său de corsar revoltat fuseseră stîrnite de frumusețea fizică a acestei femei. Proasta dispoziție, nemulțumirea provocată de propria lui persoană, sentimente pe care voia să le sustragă gîndurilor, totul îl împingea să se arunce într-o nouă aventură. Nanny îl atrăgea ca o posibilitate de anestezie, de care avea din nou nevoie pentru a-și recăpăta echilibrul sufletesc ; își dădea seama că numai ea era în stare să-i umple cupa cu băutura tare, atîtătoare a uitării de sine. Nu trebuia să-și mai facă nici un scrupul cu privire la Jakobe, ea singură îi dăduse acest sfat. Dacă vrei să-ți atingi scopul, trebuie să accepți și mijloacele.

Slujnicele ieșiră din odaie, și Per se apropie din nou de Nanny. Începu să-i vorbească iar despre Roma și despre despărțirea lor, apoi își sprijini cu un gest familiar brațul de speteaza canapelei pe care-și rezema ea spatele. În clipa aceea Nanny avu același sentiment care o cuprinsese în ziua plimbării pe Janiculus : apropierea neașteptată și îndrăzneață îi micșoră siguranța și o făcu să-și schimbe neliniștită locul pe canapea.

De altfel, în privirea lui era ceva care-i amintea un vis avut într-o noapte după întoarcerea din Italia... unul dintre visele acelea stranii și pline de voluptate, din care se trezea totdeauna cu o groaznică durere de cap. Cu cîteva zile înainte vizitase o grădină zoologică și fusese impresionată de un tigru mare, de un galben-aprins. Tigrul se apropia de patul ei tîrîndu-se pe podea, se juca cu ea și-și freca de ea blana moale cu un gest de răsfăț. În cele din urmă se așeză cu toată greutatea pe pieptul ei, și Nanny recunoscu brusc în ochii animalului privirea fixă a lui Per...

— Îți amintești de trandafirul care s-a desprins din buchetul dumitale în clipa plecării trenului ? întrebă Per. L-am ridicat de jos și l-am păstrat. Îl mai am și acum.

— Vai de mine ! Era un trandafir pentru care nu merita să faci atîta caz.

— Depinde. Oricum, mîinile care l-au lăsat să cadă erau minunate.

Per nu știa că acesta era unul dintre cele mai plăcute complimente ce i-ar fi putut face. Mîinile erau punctul vulnerabil al lui Nanny. Nu erau nicidecum urîte, totuși nu-și putea ascunde că degetele erau prea scurte.

— Sînt de părere că ar trebui să-ți păstrezi complimentele pentru Jakobe, continuă ea, schimbîndu-și din nou poziția și încercînd zadarnic să ocolească privirea fixă a ochilor lui.

— De ce ? întrebă el. Apoi se avîntă la întîmplare : E oare o crimă să-i spui unei femei frumoase că e frumoasă ? Trebuie oare să te mint, cumnată dragă, și să nu recunosc că te consider de o frumusețe desăvîrșită... cea mai primejdioasă pe care am întîlnit-o vreodată ? De altfel, la ce mi-ar folosi ? Știi singură asta, știi doar că în orgoliul meu am nutrit odată speranțe vanitoase... și firește că a fost cu neputință să nu-ți dai seama. Dar să nu mai deschidem rănile vechi ! Nu m-ați vrut, și a trebuit să mă resemnez. De bună seamă, erai prea frumoasă pentru mine !

Se temu deodată că se pripise. I se păru — și de altfel așa era — că surprinde o fugară licărire de ură în ochii ei, și urechile începură să-i vîjîie gîndindu-se la ce s-ar putea întîmpla în cazul că și-ar fi ratat atacul.

Dar în clipa următoare o simți cuprinzîndu-i gîtul cu brațele, și buzele ei fierbinți îi striviră gura.

Toată scena nu ținu decît o clipă. Înainte ca el să-și fi recăpătat cumpătul, Nanny se ridicase în grabă de pe canapea și se refugiase lîngă fereastră, unde rămase în picioare, cu spatele la el, lipindu-și mîna de obraz, uluită de parcă cineva i-ar fi tras o palmă.

În clipa aceea vocea poruncitoare a lui Ivan răsună afară, apoi imediat fiul lui Philip Salomon străbătu în fugă odaia pe picioarele lui mici și grăbite, ca o jucărie mecanică. Cu aspectul unui comandant de oști care-și așază armata în ordine de bătaie, se năpustea urmat de aproape de statul lui major : doi valeți galonați, angajați pentru serbare, și un decorator în salopetă.

Dînd cu ochii de cei doi, refugiați în afara programului festivității în acest budoar, Ivan se opri o secundă.

— Recepția are loc în salon ! anunță el, apoi alunecă mai departe, urmat de ajutoarele care chicoteau în spatele lui.

Nanny și Per nu se mișcară de la locurile lor. Per se ridică în sfîrșit, nedumerit încă și amețit.

La auzul pașilor săi, Nanny se întoarse și-l opri cu o privire, tristă, firește, și plină de rușine, dar care-i interzicea, totuși, cu o amară hotărîre, să se apropie mai mult. Și cum se auzeau voci din direcția serei, Nanny se albi la față de teamă, apoi se grăbi să treacă prin fața lui, cu capul plecat.

Cînd ajunse la ușă, se opri din nou, privi înapoi și zise cu jumătate de glas, ridicîndu-și evantaiul strîns în dreptul gurii :

— Dacă îndrăznești să povestești cuiva ce ți-ai permis să faci aici, atunci...

— Atunci ?... Atunci, ce, Nanny ? întrebă Per, roșu ca para focului.

— Atunci, continuă ea cu un fel de promisiune în privirea-i minunată, atunci n-o să fim niciodată buni prieteni.

Vocile care se auziseră erau a lui Philip Salomon și a soției sale, care se plimbau la braț prin seră. Acest om de bursă, isteț și priceput, privea plin de încîntare la soția lui, care purta o toaletă scumpă de culoarea vinului rubiniu, împodobită de dantele splendide. Dar cînd dădu cu ochii de Per, care ieșea în clipa aceea din budoar, zîmbetul îi dispăru de pe chip.

Își amintise că avea neplăcuta sarcină de a anunța logodna fiicei sale cu tînărul acesta, care, pentru el, era un om inutil și un neisprăvit. De cîteva zile tot voia să-i vorbească, dar după ce află de pozna pe care o făcuse în biroul lui Max Bernhardt, renunță. Din clipa aceea, starea lui de spirit nu se mai schimbase. Nu era în stare nici măcar să-i întindă mîna viitorului său ginere, lucru la care, de altfel, nu-l încuraja nici expresia de pe fața lui Per.

Chiar atunci Ivan dădu din nou buzna ca un mutunache, dar de data asta ca să se încredințeze că toată familia era adunată, fiindcă prima trăsură trăsese la scară. Copiii coborîseră cu o clipă înainte, în veșmintele lor albe. Rosalie era și ea de față, numai Jakobe lipsea încă, fiindcă suferise un accident vestimentar. Neobișnuită să facă prea multe eforturi și să dea mare atenție toaletei, cînd voise să-și îmbrace corsajul, îl stricase și, în cele din urmă, fusese nevoie, spre disperarea ei, să cheme o fată în ajutor.

O bună parte din musafiri sosiseră pînă să apară ea.

Nanny avusese grijă să rămînă prin apropierea lui Per ca să vadă ce ochi va face în clipa intrării logodnicei sale. Mare îi fu satisfacția cînd văzu că se face livid de furie.

Jakobe avusese inspirația nefericită să-și comande o rochie cam decoltată, ceea ce nu se potrivea de loc cu trupul ei. Extazul erotic în care se așteptase să-și găsească iubitul și amintirile fericite păstrate din timpul întîlnirii lor de dragoste explicau această greșeală, care însă atinsese coarda cea mai sensibilă a firii lui. Per observă zîmbetele cu care cîțiva bărbați întîmpinară apariția logodnicei sale, și la început nu vru să-i acorde nici măcar o privire.

Între timp, musafirii continuau să vină din antreu, unde jupînesele și valeții îi ajutau să-și scoată pardesiele. Trăsurile trăgeau una după alta la scara acoperită cu un covor, în timp ce pe Strandvejen, un lung șir de echipaje de casă și de vehicule închiriate înainta la pas și, oprindu-se de nenumărate ori, se îndrepta spre „Skovbakken".

În cele din urmă vreo sută de invitați se adunară în seră și în cele două încăperi alăturate.

Desigur, lumea finanțelor era reprezentată în cel mai mare număr, ceea ce se putea ușor remarca după bijuteriile femeilor. Fuseseră însă invitați și profesori universitari, medici, artiști și scriitori. Majoritatea femeilor tinere, care voiau să danseze, purtau rochii de bal, dar și multe femei mai în vîrstă și mai ales evreicele consimțiseră fără nici o sfială ca abilele lor croitorese să le dezvăluie farmecele în măsura în care le-o îngăduia împrejurarea și lipsa de prejudecăți a modei.

Deși primiseră invitațiile la recepție, cei mai mulți dintre membrii naufragiatului consorțiu al portului liber se scuzaseră că nu vor putea veni, lucru la care Ivan se aștepta după evenimentele din ajun. Nu se înfățișă decît „fostul proprietar" Nørrehave, și silueta lui țărănoasă, lanțul mare de aur și cizmele cu talpă dublă treziră oarecare mirare în sînul elegantei adunări.

Ivan, care-l văzuse din întîmplare sosind în aceeași trăsură cu avocatul curții de apel, Hasselager, vestitul *dandy* al societății, se miră de această tovărășie și se întrebă dacă nu cumva cei doi plănuiau ceva în legătură cu Per. Își aminti că Nørrehave manifestase în ajun oarecare nemulțumire văzînd că tratativele iau sfîrșit într-un mod atît de precipitat. Cît despre avocat, era un tînăr om de afaceri dornic să se înalțe, unul dintre acei oameni care urmau exemplul lui Max Bernhardt, ceea ce însemna că putea fi tentat de ideea realizării unui proiect pe care maestrul său fusese nevoit să-l abandoneze.

Dintre obișnuiții familiei, așa-numiții „invitați de duminică", se remarca Aron Israel, apoi, mai înalt decît toți cei de față,

Balling, profesor de istorie a literaturii, rezervorul de citate, care, asemenea vacilor slabe din *Biblie*, își devora colegii fără să se îngrașe, totuși. Primul își ascunsese într-un colț silueta plăpîndă și nervoasă, dar fu descoperit curînd de numeroșii lui prieteni. Balling se instalase, în schimb, foarte la vedere, în dreptul unei uși. Totuși, în ciuda staturii lui nemăsurate și a palorii interesante care-i trăda gastrita, avea, ca și în literatură, ghinionul de a rămîne nebăgat în seamă. Pînă și Rosalie, care, altădată, era măgulită de stăruințele lui, trecu pe lîngă el cu o prietenă la braț, fără să-l bage în seamă, deși fetișcana asta slăbuță, care încă nu împlinise 16 ani, dar purta toalete de adevărată cucoană, se pricepea de obicei să deschidă bine ochii !

Cu timpul Per trezi oarecare atenție, mai mare chiar decît ar fi dorit în această ocazie. Printre toate figurile acelea de slujbași, de oameni care nu ieșeau toată iarna din casă și rămîneau palizi, trupul lui voinic și fața arsă de soare făceau impresie. De altfel, cei mai mulți dintre invitați, deși îl vedeau pentru prima oară, cunoșteau legăturile pe care le avea cu familia Salomon. Cei care știau cîte ceva despre el, sau auziseră vorbindu-se despre cartea lui, se mirau că e atît de tînăr. Și-l închipuiseră mai curînd cu o înfățișare de poet și îi uimea bărbatul ăsta care părea într-adevăr un deschizător de drumuri și un pionier al viitorului.

Totuși, nici unul dintre invitați nu provocase atîta senzație ca doctorul Nathan ; el rămăsese pe terasă, înconjurat de un cerc de admiratori, bărbați și femei, care rîdeau și făceau multă larmă. I se ceruse părerea despre o carte apărută de curînd, care trezise oarecare interes. Era un volum mare de versuri, intitulat *En Jakobskamp* [1], de Poul Berger, acel tînăr poet cu aspect dizgrațios, care fusese pe vremuri un oaspete frecvent al casei și făcuse parte dintre numeroșii adoratori nefericiți ai lui Nanny.

Ca scriitor, aparținuse pînă atunci cercului de spirite independente din jurul doctorului Nathan. Poeziile lui Berger dădeau dovadă de un anumit rafinament lingvistic, care amintea de poezia lui Enevoldsen, dar în același timp dovedea o personalitate fantomatică ciudată. Maestrul îl învățase să caute cu răbdare o rimă și să guste alegerea unui adjectiv. Publicase mai multe cărți de dimensiuni reduse, care, cu trecerea anilor, deveneau tot mai subțiri și mai anemice, repetînd mereu povestea tristă a tinereții sale, în versuri al căror ton oscila fără

[1] *O luptă la Iacob.*

rost între văicăreli și înverșunări spasmodice de titan. Cu un an în urmă publicase un volum pe care nici măcar prietenii și ocrotitorii săi nu-l putuseră primi cu elogii, ceea ce nu putuse suporta acest titan. Poul Berger dispăru pe neașteptate din Copenhaga, și multă vreme nimeni nu mai știu nimic despre el. Într-o bună zi se zvoni că se refugiase într-un sătuc din Iutlanda, unde trăia ca un sihastru într-o odaie sărăcăcioasă, departe de lume și exclusiv preocupat să mediteze asupra soartei sale. Din acest refugiu își lansa acum cartea senzațională, înfierîndu-și chiar din prefață și în mod public trecutul tumultuos și declarînd că, după o violentă luptă sufletească, își aflase în sfîrșit fericirea și pacea în supunerea și umilința propovăduite de religia creștină.

Deși prietenii săi de altădată manifestau oarecare neîncredere față de sinceritatea acestei conversiuni, Nathan afirma acum că un sentiment religios, avînd la bază ambiția literară jignită, răzbunarea și dorințele nesatisfăcute, putea să fie autentic. Da, după părerea lui, evoluția aceasta era tipică, lucru pe care căuta să-l demonstreze cu mult umor, dînd o serie de exemple, alese din mărturisirile celor mai de seamă părinți ai bisericii și citînd chiar exemplul lui Grundtvig.

De altfel, înseși poeziile lui Berger constituiau o mărturie concludentă pentru natura schimbării ce se petrecuse în sufletul autorului lor, precum și pentru calitățile lui de poet. Fiecare filă a acestei cărți voluminoase exprima emoția, puterea și profunzimea unui sentiment nou, care se manifesta prin mijloace artistice conștiente de sine și ajunse la maturitate. În cele zece cînturi care alcătuiau volumul erau descrise apusuri de soare pe meleagurile pustii și apăsătoare ale Iutlandei, precum și viața cenușie a populației. Deși realitatea era zugrăvită cu cea mai mare fidelitate, strălucirea unei lumi nevăzute o străbătea pretutindeni, transfigurînd-o. Lucrul cel mai ciudat și mai surprizător era faptul că acest Berger, care pînă atunci orbecăise cu atîta nesiguranță ori de cîte ori își atingea coardele sufletului, de data aceasta, o dată cu redobîndirea credinței din copilărie, își descoperise un ton personal, bărbătesc, un ton care țîșnea din străfundurile întunecate ale pieptului său și era plin de rezonanțe metalice, un glas din adîncuri... dintr-o lume subterană.

În clipa aceea se produse o ușoară forfotă în cameră. Ușile sufrageriei fură date în lături, și invitații se îndreptară spre masă.

Cu puțin înainte de masă, prin intermediul lui Ivan, Philip Salomon aduse la cunoștința lui Per că socotea momentul potrivit să anunțe logodna dintre el și Jakobe. Totodată îi vorbise personal fiică-si, și fiindcă ea nu-i răspunse nimic, îi interpretă tăcerea ca un consimțămînt firesc. În realitate, Jakobe nici nu auzise. Singura ei preocupare era să-și explice de ce se schimbase purtarea lui Per față de ea.

De fapt, nu trecu mult, și Jakobe găsi explicația pe care o căuta. Deși Per golea sticlele de băutură cu mult zel, nu reușea să-și ascundă neliniștea. Așezată nu departe în fața lui, Nanny făcea conversație și se distra admirabil cu un alt bărbat. Dyhring era și el la masă, firește, dar de cealaltă parte. Nanny avusese grijă să instalcze lîngă ea pe unul dintre foștii ei admiratori, Hansen-Iversen, un fost locotenent de cavalerie, actualmente agent de asigurări, cu care stătea tot timpul de vorbă.

Din cînd în cînd, e drept, Nanny își rezema drăgăstos obrazul de umărul soțului ei, cu intenția vădită de a-i îndepărta bănuielile. Într-adevăr, Dyhring nu se arăta jignit și răspundea mîngîierilor ei alintate cu o privire îngăduitoare.

Lucrul acesta nu se datora, așa cum credea Nanny, faptului că ziaristul nu-și dădea seama ce se petrece, ci doar siguranței că soția lui nu va abuza în ascuns de libertate și nu va depăși granița celor permise. Acum, după ce pătrunsese în tainițele caracterului ei, după ce-i măgulise cu abilitate ambiția, după ce-i zugrăvise un viitor ale cărui perspective culminau cu accesul la palatul regal, Dyhring era convins că soția lui va evita un scandal. Oricît de mare ar fi fost tentația, lui Nanny nu i se putea întîmpla decît ceea ce i se întîmpla de obicei dacă intra într-un magazin, unde dădea tîrcoale și punea mîna pe obiectele care-i plăceau, deși cînd era vorba să le plătească, chiar ea renunța.

Nanny nu aruncă nici o privire în direcția lui Per, care o aștepta în zadar să-și întoarcă pe furiș ochii spre el. Era ca și cînd nici n-ar fi știut că e și el de față.

Firește, se gîndi că atenția arătată fostului locotenent putea fi simulată, că putea constitui doar un pretext, dar asta nu-l liniștea. De altfel, veselia ei nu părea de loc prefăcută, ceea ce-l mîhnea cu adevărat.

Dar mai era ceva.

Îndată după ce Philip Salomon ură noroc tinerilor căsătoriți, luă din nou cuvîntul pentru a aduce la cunoștința tuturor logodna Jakobei. O făcu în termeni cît mai laconici, dar în

ciuda faptului că cei mai mulți dintre invitați se așteptau la ea, știrea stîrni o mare însuflețire în jurul mesei.

Per se ridică în picioare, cu paharul în mînă, ca să primească felicitările, dar în timp ce în jurul lui aerul se umpluse parcă și răsuna de numele său, nu se putea împiedica să-și spună că nu el personal era sărbătorit, ci logodnicul Jakobei și viitorul ginere al lui Salomon. Gîndul acesta era chinuitor pentru mîndria unui Sidenius și nu-l dispunea la îngăduință față de cei prezenți. Cu toate că nu era pe deplin conștient de asta, nu simțise niciodată mai bine aversiunea congenitală a familiei sale față de toți oamenii aceia, dornici de viață, care petreceau fără nici o rezervă, atribuindu-și singuri titlul de oameni din lumea bună. Larma sutelor de voci, în care pe alocuri se amestecau și cuvinte străine, suna în urechile lui ca un concert de papagali. Trecuse de mult vremea cînd țăranul din el se lăsa orbit de strălucirea acestei adunări de oameni bogați, și tot ce vedea în jurul lui îl supăra din ce în ce mai mult. Florile care împodobeau admirabil masa și costaseră, desigur, multe sute de coroane, sfeșnicele grele de argint și tacîmurile lucrate cu artă, valeții în livrele și vesela care se schimba necontenit, în toate acestea vedea numai vanitate evreiască.

Enervat de hohotele de rîs ale lui Nanny, care se deslușeau în zgomotul general cu o exaltare tot mai accentuată, sfîrși prin a-i spune pe șleau logodnicei sale că, după el, recepția era pretențioasă și stupidă.

Jakobe nu-i răspunse. Din clipa în care bănuielile își făcuseră loc în inima ei, nu mai schimbase nici o vorbă cu Per.

Interesul evident pe care Nanny îl arăta fostului locotenent nu putea s-o înșele. Își cunoștea sora și știa că, pentru ea, plăcerea cea mare în dragoste era să stîrnească gelozia bărbatului care o iubea. Știa de asemenea că, temîndu-se cu lașitate să nu devină o pradă a sentimentelor ei, Nanny căuta totdeauna adăpost în admirația altor bărbați cînd se simțea în primejdie.

Totuși, Jakobe nu-și închipuia că între ea și Per lucrurile ajunseseră atît de departe cum se întîmplase de fapt. Dar nici nu-și făcea iluzii în privința unor eventuale scrupule pe care Nanny le-ar fi putut avea față de ea în calitate de soră. Dimpotrivă, își putea închipui lesne că pentru Nanny fusese o adevărată bucurie să-l seducă tocmai pe logodnicul ei. Abia acum își dădea seama că strălucirea din ochii săi cînd, abia înapoiată acasă, începuse să relateze întîlnirea cu Per era un semn de victorie.

Jakobe nici nu se gîndea să-și trădeze sentimentele. Cu puterea aproape supraomenească de a se stăpîni care o caracteriza și care, datorită sănătății ei șubrede, se formase încă din copilărie, își juca eroic rolul de mireasă fericită. Vedea și auzea totul ca printr-o ceață și avea mereu impresia că se află pe un vapor bătut de valuri, dar fața ei nu lăsa să se vadă decît o paloare mai accentuată ca de obicei și oarecare oboseală. Numai față de Per nu se putea preface. De cîte ori logodnicul îi spunea cîte ceva, Jakobe întorcea capul. Nici glasul nu i-l mai putea suporta, și cînd mîneca lui îi atingea brațul, o străbăteau fiori ca de gheață.

Din fericire, deocamdată nu avea răgaz de gîndire. Disperarea ce încolțea în ea era întreruptă mereu de prietenii și cunoscuții care doreau să ciocnească paharele cu cei doi logodnici. Cînd se apropie și ea să ciocnească, Nanny își privi pentru prima oară cumnatul. Cu o sinceritate care-i dădu lui Per fiori reci în spinare, înclină capul și le zîmbi amîndurora, ridicîndu-și paharul :

— Noroc, domnule cumnat... noroc, Jakobe !

„Asta-i prea de tot !" gîndi Per, stacojiu la față și incapabil să-i înfrunte privirea.

În schimb, Jakobe duse liniștită paharul la gură, fără totuși să se atingă de băutură. Temîndu-se să nu surprindă din nou licărirea victoriei din ochii soră-si, izbuti chiar să-și calce pe inimă și să răspundă urărilor.

Între timp, Per și proiectele lui de viitor deveniseră un subiect general de conversație în jurul mesei, cel puțin pentru cei care nu se aflau în imediata lui vecinătate. Femeile mai ales îl examinau cu multă atenție pe noul ginere, al cărui chip aspru și întunecat, a cărui rezervă față de invitațiile cele mai amabile de a ciocni un pahar sporiseră la mulți comeseni respectul provocat de înfățișarea lui bărbătească.

— Da, membrii familiei Sidenius sînt adevărate caractere, spuse cineva care ședea lîngă Philip Salomon, dar deși aceste cuvinte îi erau lui adresate, socrul lui Per nu păru că le-ar fi auzit.

În schimb, asupra unuia dintre invitații așezați în partea cealaltă a mesei, un om mai în vîrstă, cu umerii foarte aduși și cu barba sură, această observație făcu oarecare impresie. Era cunoscutul consilier de stat Erichsen, unul dintre bogătașii orașului, dacă nu chiar cel mai bogat, și un filantrop pe scară mare, națională s-ar putea spune. Încă înainte de masă, Hasselager îi vorbise despre Per, încercînd să-i trezească interesul față

de planurile lui, despre care Erichsen nu știa nimic, dar auzise vorbindu-se. De aceea, îl cerceta acum cu priviri iscoditoare, fiind totodată atent la tot ce vorbeau ceilalți comeseni despre acest tînăr și despre respectabila lui familie.

Cînd se aduse felul doi, Philip Salomon bătu pentru a treia oară în pahar. Totuși, explică el imediat, în veselia celor prezenți, nu voia să anunțe că-și înstrăinează încă o fiică. Voia numai să propună un toast în cinstea doctorului Nathan, căruia îi ura bun sosit la întoarcerea după o lungă peregrinare în străinătate, care, din fericire, nu făcuse decît să-l lege și mai strîns de țară și de tineretul ei. Toată lumea bău cu entuziasm în cinstea lui. Unii invitați, printre care și cîteva doamne, se ridicară de la locurile lor și se adunară în jurul doctorului, ca să-și ciocnească paharele de al său.

— Nu s-a schimbat, se spunea în jurul mesei. Atîta doar că a început să încărunțească, dar asta nu-l îmbătrînește.

Cum arăta, de fapt, acest om atît de sărbătorit și atît de atacat, care pregătise viitorul Danemarcei cu mai multă energie și mai conștient de scopul urmărit decît oricine altul, dînd naștere în țară unei mișcări care nu se putea compara cu nici un alt curent spiritual de la Reformă încoace ?

Era mic de stat și, în general, se spunea că e un om urît. Trăsăturile lui erau în orice caz foarte neregulate, dar era greu să te pronunți în privința lor, fiindcă nu erau niciodată imobile, și schimbîndu-și mereu expresia, fața lui îi reflecta toate stările sufletești cu o elocvență nestăpînită, care, cu trecerea anilor, fusese exagerată în mod conștient. Cînd asculta, chipul îi devenea mai frumos fiindcă-l transfigura cea mai proeminentă dintre însușirile sale, și anume o sete de cunoaștere, o nepotolită dorință, mai bine zis voluptate de a ști. Totuși, cînd se afla în societate, prins într-o conversație, avea rare momente de acest fel, deoarece, evident, prefera să vorbească el. Pe lîngă o nemărginită receptivitate, și ca o compensație a ei, cu toate că tîmplele îi încărunțiseră, simțea încă atît de mult nevoia de a-și comunica părerile, încît uneori degenera într-o trăncăneală nu lipsită și de o doză de maliției zitate.

Exuberanța aceasta lipsită de scrupule trezise, mai mult decît își dădea el însuși seama, împotrivire și nemulțumire, înstrăinîndu-i unul după altul prietenii și aliații naturali, pentru că jignea concepțiile scandinavice și germanice despre demnitatea bărbătească. Întreaga lui fire era străină și atît de diferită de caracterul național danez, încît nu se putea ca felul lui de a fi să nu irite, cu atît mai mult cu cît, în contrast izbitor cu scrii-

torii evrei apăruți înaintea lui în literatura daneză, nu încercase nici să se adapteze mediului, nici să pară interesant făcînd opinie separată și întrebîndu-se cu ipocrizie fariseică : „Ce caut eu în mijlocul vostru ?" Nu se îndoise niciodată de dreptul său de a-și spune cuvîntul. Mai mult decît atît, simțise foarte de timpuriu chemarea expresă de a juca un rol în fața poporului danez, tocmai din cauza originii lui străine, care-i dădea posibilitatea să privească de la distanță viața Danemarcei și s-o judece fără prejudecăți.

Se mai adăuga și faptul că nici cultura lui nu avea obișnuita formație daneză și germană. Adevărata lui patrie spirituală fiind cultura latină și pasiunea pentru rafinamentul francez, manifestată încă din tinerețe și printr-o anumită eleganță vestimentară, atrase de timpuriu suspiciunea compatrioților, mai ales în cercurile intelectuale. De fapt, cei mai aprigi adversari ai săi erau universitarii. Cu părul lui frumos și îngrijit, cu plastronul mare, totdeauna alb ca zăpada, cu toată înfățișarea lui elegantă, doctorul Nathan era tipul perfect al șarlatanului, așa cum îl zugrăveau bătrînii profesori de teologie.

Dar toate aceste amănunte nu justificau încă efectul extraordinar pe care-l producea apariția sa. E drept că Nathan era admirabil înzestrat, totuși nu era un „geniu" în înțelesul obișnuit al cuvîntului, nu era un spirit creator. Comparat cu modelele originale crescute pe solul național, ca Grundtvig sau Kierkegaard [1], de pildă, putea chiar să pară lipsit de o adevărată originalitate. Fusese prea neastîmpărat ca să poată elabora o concepție independentă despre lume, prea interesat de viață și prea dornic de ea ca să-și desfășoare propria personalitate asemenea unei pînze de păianjen, tainică, dar solidă și indispensabilă descoperirilor, mai mult sau mai puțin prețioase, pe care pot avea norocul să le facă unii oameni, chiar mai puțin înzestrați din punct de vedere intelectual. Ambiția lui era neobosită, totuși Nathan se asemăna mai degrabă cu una dintre acele albine lucrătoare aurii, care, pe vreme însorită sau pe furtună, colindă toate pajiștile înflorite ale spiritului, întorcîndu-se apoi credincioase la stup, cu trompa plină de miere. Parcurgea literatura tuturor țărilor și a tuturor vremurilor, de parc-ar fi avut sute de ochi, oprindu-se cu un instinct fără greș cînd găsea elemente care ar fi putut sluji drept îndrumare literaturii daneze. În felul acesta, oferea cu o artă deosebită

[1] *Soren Kierkegaard* (1813—1855), filozof și teolog reacționar, promotor al idealismului subiectiv.

tineretului țării un stimulent, uneori amar, alteori îndulcit de nuanțe mai blînde. Se pricepea să descrie în cîteva pagini epoci întregi din istoria spiritului omenesc, dîndu-le viața și ritmul de desfășurare al unei drame. Era capabil să lumineze cele mai întunecoase unghere ale filozofiei cu străfulgerările senzaționale ale gîndirii sale, încît pînă și cei mai proști izbuteau să înțeleagă despre ce era vorba.

Secretul influenței extraordinare pe care o dobîndise asupra tineretului se afla tocmai în arta cu care știa să prezinte lucrurile. Tinerii îl adorau, ba chiar îl ajutau, cu acea însușire națională exploatată totdeauna cu folos și pe care, de altfel, Nathan o combătea energic, anume comoditatea daneză. Niciodată pînă atunci tineretul studios al țării nu-și însușise atît de lesne și printr-o metodă atît de plăcută diferite cunoștințe. Instalați comod pe canapele, cu pipe lungi în gură, tinerii vedeau defilînd într-un ritm vioi prin fața ochilor marile figuri ale literaturii universale, în timp ce conținutul operelor lor era expus cu o claritate atît de seducătoare, încît le lăsa impresia că au citit personal operele și le-au pătruns semnificația, motiv pentru care cei mai mulți socoteau că e cu totul de prisos să le mai consulte. Opiniile și punctele de vedere ale lui Nathan erau admise fără nici o împotrivire, fiecare cititor considerînd că-i aparțin personal. Tinerii se pătrundeau de viața lui sufletească și de sentimentele lui, împărtășeau simpatiile și antipatiile sale, îmbibate de o căldură orientală, avînd impresia că se îmbogățesc în chip magic. Niciodată nu încolțise în rîndurile tineretului studios atîta îndrăzneală și atîta entuziasm pentru libertate. Pînă și studentul cel mai greu de cap, venit din cine știe ce fund de țară, după ce citise cîteva ore din operele lui Nathan, se simțea îmbătat de dorința de a face lucruri mari cînd se ridica de pe canapea ca să-și umple din nou pipa.

Totuși, așa cum se întîmplă de obicei, entuziasmul acesta fusese doar o răbufnire trecătoare, urmată de o reacțiune adesea mai puternică. Poul Berger era departe de a fi singurul care, după ce fusese trezit datorită lui Nathan și botezului de foc al ideilor sale, se pregătise pentru o renaștere religioasă. Nici nu s-ar fi putut altfel. Pretutindeni unde se trezea viața spirituală și se silea cu adevărat să pătrundă în adîncime, singurul teren pregătit în care își putea înfige rădăcinile era teologia. Bagajul de cultură, atîta cîtă exista în popor, se datora deocamdată aproape exclusiv bisericii. Acolo unde se termina stratul de la suprafață, începea evul mediu sau neantul.

Iată de ce importanța personalității lui Nathan putea fi evaluată pentru moment mai ales în raport cu adversarii săi. În sufletele multora reușise în adevăr să trezească dorul de activitate, flacăra fanatică pe care încercase în zadar să le-o insufle tovarășilor săi de luptă. Cu toate acestea, în capitală curentul religios care se opunea acestor idei nu era încă puternic, fiindcă locuitorii ei rămîneau prea absorbiți de viața de afaceri de curînd înjghebată. În schimb, în provincie și mai ales la țară curentul acesta creștea puternic și pe tăcute, strîngînd în jurul bisericii și al școlilor superioare un fel de oștire, adunată parcă în jurul unor redute.

După ce toată lumea se ridică de la masă, Per și Jakobe primiră felicitările într-un colț al serei, unde fusese aprins candelabrul cel mare de cristal.

Proprietarul Nørrehave se apropie printre primii să-l felicite pe Per și să-i strîngă mîna. Iutlandezul era lac de năduşeală şi-şi exprimă, graseind cu sinceritate, deosebitul său regret față de cele petrecute în ajun la Max Bernhardt, apoi îl asigură că, personal, nu fusese de loc de acord cu acest „fel de a privi situația".

Per nu asculta decît cu o ureche. Atenția lui continua să fie ațintită asupra lui Nanny, care se instalase în celălalt colț al sălii și flirta în mijlocul unui cerc de admiratori servili. Era ferm hotărît s-o lase să-și facă de cap, totuși nu-și putea lua ochii de la ea. Îl văzu pe locotenentul Iversen ieșind în vestiar și aducîndu-i etola de hermină, apoi înfășurîndu-i cu multă grijă umerii, de parc-ar fi ținut neapărat să i-o încheie sub bărbie, ceea ce totuși nu i se îngădui, fiindcă Nanny îl lovi peste mînă. Îndată după aceea acceptă însă cu îndrăzneală brațul pe care i-l oferea admiratorul ei, străbătu sala și ieși în grădină, unde se mai aflau și alți tineri invitați, dornici să-și ia cafeaua în pavilionul norvegian.

Nørrehave continua să-i vorbească lui Per, care înțelese că omul acesta dorea să afle ce crede el despre evenimentele din ajun și cum intenționa să-și realizeze planurile de aici înainte. Per, care nu voia să-i spună că nu are încă nici un plan, deveni din ce în ce mai rezervat și mai scump la vorbă, ceea ce spori curiozitatea iutlandezului și dorința de a ajunge la o înțelegere cu el.

În sfîrșit, Nørrehave se retrase, dar în locul lui se apropie altcineva, care se desprinsese dintr-un grup adunat s-o felicite pe Jakobe. Era Aron Israel. Omul acesta de știință, scund, spe-

rios și stîngaci, plin de o admirație naivă față de tot ce nu pricepea și mai ales față de orice activitate practică, de la o vreme nu-l slăbea din ochi pe Per. După ce-i apucă mîna, nu se mai hotărî să-i dea drumul și continuă s-o strîngă cu căldură între mîinile sale.

— Dați-mi voie, domnule Sidenius, să folosesc acest prilej pentru a vă aduce sincerele mele mulțumiri pentru broșura dumneavoastră apărută iarna aceasta. A fost o bombă cu dinamită... un atentat... avînd, însă, drept scop binele omenirii. Știu că părerea mea incompetentă nu poate prezenta nici un interes pentru dumneavoastră, dar nu mă pot opri să vă spun că, în ciuda numeroaselor cuvinte tari care au speriat desigur pe mulți, cartea mi-a făcut o mare bucurie.

Per privi în jos, plin de îndoială, spre omulețul acesta. Desigur, nu era singurul invitat care-l felicitase pentru broșură, dar în timp ce elogiile celorlalți i se păruseră simple fraze de politețe, îi venea greu să se îndoiască de sinceritatea lui Aron Israel. Auzise vorbindu-se prea mult despre entuziasta dragoste de adevăr a acestui erudit tăcut și despre eforturile lui spre ideal. De altfel, nu prima oară arăta interes pentru persoana și planurile lui.

Per își exprimă mirarea — și era într-adevăr de mirare pentru el — că Aron Israel îi citise broșura, care, în general, nu trezise atenția nimănui. Ziarele nici nu pomeniseră despre ea, deși în perioada cînd apăruse, întreaga presă din Copenhaga fusese foarte preocupată de un plan relativ la mutarea grădinii Tivoli[1].

— Da, am observat, spuse Aron Israel. Tocmai de aceea am vrut să vă scriu. M-am gîndit că trebuie să aflați de existența unor danezi pe care-i încălzește și-i înalță mîndria și îndrăzneala credinței dumneavoastră în posibilitățile de dezvoltare a umanității, îi înalță și ampla dumneavoastră viziune cu privire la cucerirea naturii. Da... Am rostit intenționat acest cuvînt. După mine, cartea dumneavoastră face parte din adevărata literatură de edificare a publicului. Asupra mea a avut efectul unui vînt de primăvară, a cărui suflare m-a amețit puțin, dar a fost binefăcătoare, ca adierea proaspătă a mării. Doresc din tot sufletul ca evanghelia naturii, pe care o propovăduiți, să pătrundă în inima iubitului nostru tineret danez, care continuă

[1] Tivoli este o vastă grădină aflată în centrul orașului Copenhaga, cuprinzînd restaurante, cafenele, săli de concert, teatru de pantomimă, fel de fel de distracții și atracții, precum și un lac cu maluri pitorești.

să trateze știința cu un dispreț de neînțeles și care, probabil, din această pricină, se lasă descurajat de viață.

Per își retrăsese pe nesimțite mîna și se roșise la față. Așa i se întîmpla întotdeauna. Deși sentimentul demnității mergea la el pînă la sfidare, deși spera să fie onorat și admirat de toată lumea, era de ajuns ca să se ocupe cineva de el cu adevărat pentru ca să-l intimideze. De altfel, pentru moment se temea și de o analiză mai amănunțită a acestor probleme, încît încercă să schimbe vorba.

Dar Aron Israel era prea preocupat de subiectul său. Începu să vorbească despre Nathan, la care un anumit pasaj al broșurii lui Per făcuse aluzie, trădînd oarecum disprețul ce-i inspirau esteticienii în perioada cînd își scrisese cartea. Aron Israel spuse că, în ciuda admirației aproape nemărginite pe care o simțea față de acest om, recunoștea că lipsa lui de cunoștințe în domeniul științelor naturii și al tehnicii erau regretabile și că putea avea urmări fatale pentru o parte din tineretul danez, al cărui dascăl fusese. Ar fi fost mult mai bine dacă strădaniile lui Nathan ar fi dat naștere unui număr mai mare de oameni de acțiune și unui număr mai mic de admiratori ai frumosului. Era, fără îndoială, o neglijență care trebuia reparată și, după părerea celui ce scrisese *Statul viitorului*, pentru realizarea cu succes a acestei sarcini — care, fără a folosi obișnuitele exagerări, putea fi considerată cea mai importantă din epoca noastră — era nevoie de cîteva condiții importante. Devenise clar că generația tînără aștepta un om care s-o trezească și să ia în mîini frînele conducerii. Tronul acesta rămînea vacant, toată lumea pîndea, dornică să-l descopere pe cel ales, pe cel născut din sînge regesc.

Aron Israel fu silit să se oprească. În sală se așternuse deodată tăcerea. Un domn cu chică neagră se instală în fața pianului și făcu vreo cîteva acorduri, în timp ce Ivan, cu fața strălucind ca o monedă nouă de douăzeci de coroane, conducea lîngă pianist o doamnă cu piept voluminos.

Aceasta era surpriza cea mare a lui Ivan. Doamna era o cîntăreață vestită a Operei Regale și avusese bunăvoința de a primi invitația familiei Salomon, care o rugase să-și dea concursul. În schimbul unei remunerații importante, avea să execute două cîntece și un „bis" după masă, favoare pe care n-o acordase pînă atunci decît unor mari familii aristocratice și foarte bogate.

Per, care n-avea de loc ureche muzicală și nici pricepere în materie, hotărî s-o șteargă. Văzu cîțiva invitați care, atrași

de liniștea din odăile pentru fumători, se strecurau de-a lungul pereților, dar distanța pînă la ieșire era prea mare pentru el. Înainte de a reuși să se apropie de una din uși, sala răsună de un strigăt teatral, urmat de un pianisimo care se stingea treptat și îl sili să se oprească.

Totuși, Per nu era atent la cîntecul cucoanei. În urechi îi zbîrnîiau încă vorbele lui Aron Israel, care-i provocaseră o ciudată ameteală. Oare întîlnirea cu omul acesta, însuflețit de încredere și de entuziasm, într-un moment în care el însuși începea să se întrebe dacă face într-adevăr parte dintre cei aleși, nu era un semn al providenței ?... Inima lui fusese străbătută de un fior cînd îl auzise pe omulețul acela ciudat vorbindu-i pe un ton profetic despre „tronul regesc vacant". Cele mai cutezătoare speranțe din tinerețea lui, speranțe la care renunțase de mult, îi năvăleau din nou în minte, furtunoase, chemate de aceste cuvinte, așa după cum un vultur gonit se întoarce la cuibul său.

Fu trezit din gînduri de sfîrșitul bucății executate de cîntăreață și de aplauzele care, dirijate de Ivan, se abătură asupra sălii ca o grindină. În clipa aceea își aminti de Nanny, care plecase însoțită de cavalerul ei și nu se întorsese încă. „Se distrează bine afară", își spuse el și fu cuprins de dorința amară de a da o raită prin grădină ca să vadă ce făceau singuri în întuneric.

În dreptul ușii se lovi de unchiul Heinrich. Bătrînul fante își ondulase părul pentru circumstanță și-și purta cu obrăznicie acul cu briliante false, care strălucea pe plastronul cămășii ca o dovadă de regească prețuire.

Per ar fi vrut să se strecoare neobservat. De cînd se înapoiase, făcuse tot posibilul ca să-l ocolească pe acest duh rău al casei Salomon, care continua să pretindă că e binefăcătorul lui și a cărui conversație decoltată Per o suportase în perioada în care-i făcea curte Jakobei, fiindcă se temea de limba lui otrăvită.

Dar unchiul Heinrich îl opri și-l trase la o parte, clipind misterios din ochi.

— Numai o vorbă în treacăt, amice !... În primul rînd, îți prezint respectuoasele mele felicitări. Am impresia că lucrurile merg strună în seara asta.

— Ce vreți să spuneți ? întrebă Per, fără să-și ascundă nerăbdarea.

— Cum ?... Așa, va să zică ? !... Vrei să joci comedia și față de mine ? Poți să te cruți și să renunți la jocul ăsta, amice,

te cunosc prea bine, zău ! Dar, mă rog, nu te jena, joacă mai departe, poate că e mai bine așa. Trebuie să-ți spun că masca dumitale de om serios e formidabilă. *Herr Gott von Mannheim*, m-am distrat grozav ! Lumea spune că ești un bărbat grozav. Așa-i că-i nostim ?... Dă-i-nainte, du-i de nas pe toți, aruncă-le praf în ochi și ia cît poți, ia totul, ca să-mi faci puțină cinste !

Per se uita cu o privire încărcată de dispreț și de scîrbă la individul ăsta scund și urît, care era cam băut și ai cărui ochi de șopîrlă pe jumătate închiși scînteiau de răutate. Falsul „director" era mai veninos ca oricînd la recepțiile ce se dădeau în casa cumnatului său, fiindcă nici unul dintre invitați nu voia să aibă a face cu el, și oamenii de bursă, mai ales, îi arătau fără sfială disprețul lor.

— Ce tot trăncăniți ? întrebă Per. Dacă vreți să-mi spuneți ceva, vă rog să vă grăbiți.

— Sînt preaplecatul dumneavoastră servitor ! Cel mai plecat servitor !... Îmi amintesc de o piesă pe care am văzut-o odată la Teatrul Regal... o piesă proastă, de bună seamă, așa, un fel de spectacol medieval, în versuri, și plin de vorbe goale. Unul dintre eroi era un tînăr, un tîrîie-brîu, un țărănoi, și cînd apărea la tribună, toți cădeau în extaz. Cucoanele i se agățau de gît, însuși regele era înnebunit după el, încît îl numi ministru. Și toate astea numai grație unui *kleines Ding* [1] pe care-l purta în taină asupra lui, un lucru vrăjit, se înțelege, care făcea din el o ființă minunată în ochii tuturor. Ia spune-mi, iubitul meu domn, nu cumva ai moștenit dumneata inelul acela ?... Dumneata ce crezi ? Te întorci din călătorie și provoci îndată un scandal, că intrăm în pămînt de rușine din cauza dumitale. Și, totuși, în ciuda faptelor, azi ești eroul acestei recepții și faci carieră. Și dumneata, stimabile, găsești că totul e în perfectă ordine, nu ?

„La prima ocazie va trebui să-i închid fleanca", gîndi Per în sinea sa, dar îndată după aceea îi veni o idee nostimă. Nu, trebuia să-l lase să vorbească mai departe, așa, fără perdea ! Trebuia să facă din el un bufon de curte, bufonul său, așa fel ca răutatea lui sinceră să condimenteze, din cînd în cînd, ceasurile liniștite ale mascaradei gălăgioase din care îi era constituită existența !!

Își sprijini cu generozitate mîna pe umerii vătuiți ai hainei acestui om cu chip de maimuță și-i spuse :

[1] Un lucru mic, un obiect mic (în limba germană în original).

— Bine, e în regulă, preacinstite unchiule ! Dacă mai aveți să-mi spuneți și altceva, dați-i drumul. Mi-e neplăcut să fiu reținut.

— Bine, am să-ți spun un singur cuvînt ! Știi că se pregătește înființarea unui nou consorțiu pe numele dumitale ? Sper că-l cunoști pe țăranul acela gras care a venit azi la noi și care pute fiindcă și-a uns ghetele cu grăsime. Îl cheamă Nørrehave. L-am văzut adineauri stînd de vorbă cu dumneata. N-ai simțit nimic ?

— Nu, n-am simțit nimic deosebit.

— Bineînțeles ! Să știi, totuși, că lucrurile sînt așa cum ți-am spus. Individul ăsta și poznașul celălalt, avocatul Hasselager, ăla lung, și-au scos antenele. Am văzut cu ochii mei. I-am văzut adineauri stînd de vorbă cu prostănacul de Erichsen, consilierul de stat, ăla cu mutra de bou. Toată lumea face caz de el și spune că e om de onoare și patriot, pentru că bocește numai cît aude vorbindu-se despre spiritul practic, despre înălțarea patriei și despre un Dannevirke[1] spiritual... Mare nebun ! Mi-am spus numaidecît că despre dumneata se vorbește și m-am apropiat să trag cu urechea. Îți închipui că am prins cîte ceva. Consilierul de stat tocmai îi asculta cu multă atenție pe cei doi și făcea o mutră buimacă. Așa că ascultă-mă pe mine, lasă-te de prostii. Nu scăpa prilejul și întinde-ți ghearele ! S-ar putea să nu mai prinzi așa de curînd o ocazie ca asta !

Per tăcu o clipă. Nu avea mare încredere în observațiile celuilalt, dar era încă sub impresia conversației cu Aron Israel, și ceea ce afla acum nu-l lăsa cu totul indiferent.

— Numai asta ați vrut să-mi comunicați ? întrebă el.

— Ba nu.

— Va să zică mai e ceva !

— Da... dar nu cred că ai să ghicești despre ce e vorba, zise Delft cu ochii pe jumătate închiși și făcînd o pauză lungă ca să dea timp curiozității lui Per să sporească. Azi-dimineață, pe cînd mă plimbam prin Vimmelskaftet, l-am întîlnit pe... ghici pe cine ? Pe colonelul Bjerregrøv.

La auzul acestui nume, Per avu o ușoară tresărire.

— Și ați vorbit cu el ?

— Bineînțeles.

— I-ați povestit cumva ce s-a întîmplat ieri la Max Bernhardt ?

— Bineînțeles.

---

[1] Poziție fortificată din Schleswig, unde s-a dat o mare bătălie în anul 1864 între danezi și germani.

— Şi el ce-a spus ?

— Ştia totul.

— Zău ?... De la cine ?

— Asta nu mi-a spus-o, dar tot am ghicit, fiindcă i-a scăpat o vorbă despre acel Nørrehave. M-a întrebat aşa, pe ocolite, dacă am auzit ceva despre el şi ce fel de om e. Acest *schlauer Fuchs*[1] i-a făcut chiar ieri o vizită şi i-a şoptit ceva. Ţi-o spun, colonelul ştia tot ce se întîmplase la Max, şi închipuie-ţi că părea foarte impresionat de atitudinea dumitale. Să mă bată Dumnezeu dacă te mint, dar era pur şi simplu încîntat la gîndul că ai îndrăznit să-l înfrunţi pe Max. Bjerregrøv ar fi bucuros să-i vadă spînzuraţi pe toţi tinerii noştri evrei gălăgioşi, şi Dumnezeu să-l binecuvînteze pentru asta ! Află că ochii îi străluceau. „Eu, unul, a spus el, îmi scot pălăria în faţa tipului ăstuia"... şi am înţeles bine că dinadins a vorbit cu mine, intenţionat. Dorea să-ţi repet totul dumitale. Voia să-ţi fie pe plac, înţelegi ? Mai speră şi acum într-o împăcare. „Ăsta e un om după pofta inimii mele", aşa mi-a spus. „E un reprezentant al tineretului nostru danez, sănătos, care îşi cere locul şi vrea să lupte împotriva veneticilor, cărora li s-a îngăduit să-şi croiască drum în ţara asta." Îţi redau întocmai vorbele lui. Ce zici ?... Aşa-i că-i nostim ? Minunat !

Per rămase pe gînduri, dar nu răspunse nimic.

— Ei bine, oare n-am motiv să te consider un răsfăţat al norocului ? Cu cît faci mai multe prostii, cu-atît ai mai mult succes...

Cîţiva invitaţi din apropiere îi făcură semn să tacă. Cîntăreaţa executa acum o altă arie, şi în sala mare se aşternuse iar o linişte desăvîrşită.

Per se depărtă de unchiul Heinrich şi se strecură afară.

Străbătu încet budoarul şi antreul. Uşa spre bibliotecă era deschisă, şi dincolo de ea se deschidea sala de biliard, ambele încăperi fiind la dispoziţia fumătorilor. Un nor gros de fum de havană ieşea din prima cameră, unde un grup de invitaţi zgomotoşi dezbăteau ceva cu aprindere. Din antreu nu erau vizibili, în schimb glasurile lor acopereau muzica din sală.

Per se opri brusc la o distanţă de cîţiva paşi de uşa deschisă ; cineva îi rostise numele. Roşu la faţă şi cu inima bătîndă, se opri şi ascultă. Disputa se învîrtea în jurul persoanei sale şi se discuta cu înfierbîntare despre proiectul său. Doi invitaţi vorbeau în acelaşi timp, afirmînd că ţara nu putea decît să

[1] Vulpe şireată (în limba germană în original).

profite dacă interesele capitalei nu aveau să sufere. Un altul — un bărbat cu o voce puternică — răspunse că, după el, elementul nou și seducător al propunerii este tocmai că rupe definitiv cu principiul centralizării, care păgubise atît de mult țara și o îndepărtase de afacerile europene mai mult decît ar fi fost necesar, ținînd seama de poziția noastră geografică.

Per nu vru să mai asculte și se depărtă speriat, întorcîndu-se în budoarul pustiu. Un timp rămase pe gînduri în dreptul unei ferestre deschise spre șosea, spre pădure și spre cerul înserării, care mai era încă palid colorat.

Așadar, îi sunase și lui ceasul !... Își spuse cu un zîmbet de ironie față de el însuși că acea clipă coincidea destul de bine cu vechile sale calcule, în care se ținuse seama de efectul probabil al evenimentelor petrecute într-o anumită zi la „Skovbakken". Logodna sa oficială îi consacra „norocul" și-i conferea în mod oficial aurita coroană de spini a celebrității.

În sală izbucni o nouă grindină de aplauze. Totodată, invitații se ridicară de la locurile lor și începură să se împrăștie prin odăi.

Per își simțea capul greu de parfumurile care saturau aerul camerelor încălzite și n-avea nici un chef să se lase înghițit din nou de furnicarul acesta. Se hotărî repede și, întorcîndu-se în antreu, își luă pălăria și pardesiul atîrnat în garderoba încărcată, apoi ieși pe șosea.

Era o seară de vară. Într-o parte se întindea pădurea, în partea cealaltă se deschidea priveliștea spre Sund, deasupra căruia plutea o ceață fumurie. Se opri de cîteva ori și respiră adînc, dornic să-și umple plămînii cu aerul rece și umed, care-l înviora și-i pătrundea purificator în tot trupul. Ținea încă pălăria în mînă, și pardesiul lung, aruncat la iuțeală pe umeri, flutura liber, ca o pelerină de artist.

Se gîndi că trebuie să-și reia cu seriozitate proiectul și era sigur că va reuși să-i corecteze greșelile. Ghionionul care-l urmărise în dimineața aceea se explica, probabil, prin proasta dispoziție ce-l stăpînise. A doua zi lucrurile aveau să meargă mai bine.

Se opri din nou la o cotitură a drumului, aflat aici în imediata vecinătate a apei. Drept în fața lui se așternea pe toată întinderea sa Sundul, cuprins între țărmurile pline de golfuri, iar deasupra, cerul senin. Cîteva clipe rămase liniștit, ascultînd clipocitul moale al apei de-a lungul țărmului. Ca și în seara înapoierii în patrie, cînd zăbovise cu Jakobe în preajma vilei,

zgomotul acela monoton, care în tăcerea deplină părea însăşi şoapta tainică a veşniciei, puse stăpînire pe el ca o vrajă stranie.

Stelele străluciră deodată cu o însufleţire ciudată, anume pentru el. Mai ales o stea mică scînteia puternic chiar deasupra insulei Hveen. Lumina ei era atît de prietenoasă, încît ai fi zis că-l cunoaşte pe Per şi vrea să-i amintească ceva. „Nu-ţi aduci aminte de mine?" părea să-l întrebe. „Nu-ţi aduci aminte... demult, demult... foarte departe de locurile astea..."

Cîteva trăsuri pline cu invitaţi care se plimbaseră prin pădure şi acum se întorceau acasă îl aduseră la realitate. În clipa aceea, din locul unde se afla pe plajă, asista la un fenomen luminos ce-l uimi la început, ba chiar îl sperie oarecum. Dar curînd îşi dădu seama că erau baloanele luminoase ale lui Ivan, care se oglindeau în luciul apei şi dădeau impresia că sînt un şir de coloane de flăcări. Ceva mai sus, printre copacii întunecaţi din grădină, zări şi vila, puternic luminată. Întreaga privelişte făcea o impresie fantastică şi neobişnuită în tăcerea serii, amintind de palatul feeric al unor zîne.

În aceeaşi clipă îşi aduse aminte că avusese de gînd să iasă în grădină ca s-o spioneze pe Nanny şi pe cavalerul ei. Dar acum uitase cu desăvîrşire de această intenţie şi nu-i părea de loc rău. „N-are decît s-o păstreze!" îşi zise el, şi cu aceste vorbe îşi luă pentru totdeauna rămas bun de la Nanny şi de la aventurile de dragoste în general. Din locul unde se afla, faţă în faţă cu infinitul spaţiului cosmic, jocul acesta neobosit al dragostei îi apărea atît de searbăd, încît îl umplea de silă.

Îşi văzu mai departe de drum şi, ajungînd într-un loc de unde se auzea muzică, se opri fără să vrea şi aruncă o privire dincolo de gardul înalt de mărăcini care împrejmuia terenul spre şosea. În interior se afla o căsuţă cu acoperiş de paie, înconjurată de o grădină bătrînă, unde rîdeau şi se distrau femei şi bărbaţi tineri.

De bună seamă că şi aici era o petrecere. Dar ceea ce îl izbi fu deosebirea dintre petrecerea asta şi cea pe care o părăsise. Aici femeile erau îmbrăcate toate în culori deschise, dar rochiile lor nu aminteau lipsa de prejudecăţi a modei europene, iar jocul pe care-l jucau era bunul, vechiul şi total nevinovatul *saltebrød*[1].

Un tînăr sta după un copac. Acoperindu-şi faţa cu şapca de student, începu să numere, în timp ce ceilalţi treceau tupilîndu-se peste ronduri de flori şi peste poteci şi se ascundeau

[1] Un fel de „baba-oarba".

îndărătul tufișurilor. Ușa casei era deschisă spre grădină și înăuntru se vedea o masă familială, strînsă în parte, în jurul căreia fumau cîțiva bărbați mai în vîrstă, dintre care unul purta o calotă pe cap, ceea ce sublinia impresia de simplitate rustică și de atmosferă plăcută. Din această direcție veneau și acordurile muzicii care-l oprise în drum. Sunetele slabe și dezacordate erau ale unui pian vechi și demodat, ca acel la care cînta soră-sa Signe în casa parohială și care-l mișcase ori de cîte ori îl auzise.

Două fete tinere, ținîndu-se de mijloc, se apropiau, venind din curtea care se întindea în spatele casei. Se așezară pe treptele din fața ușii ce da spre grădină, de unde contemplară, visătoare, cerul înstelat. Cîteva invitate, care obosiseră jucînd, se așezară lîngă ele, încît un cerc de fete îmbrăcate în alb se alcătui treptat, înălțîndu-și privirile spre cer și făcîndu-și vînt cu batistele.

— De-ar cădea o stea ! spuse o fată.

— Ce dorință ai vrea să ți se împlinească ? întrebă alta.

— Asta n-o spun pentru nimic în lume !

— Nici mie, domnișoară Jensen ? întrebă studentul, care se așezase împreună cu alți bărbați pe o peluză în fața grupului de femei.

— Nu știu... adică ba da, știu. Dar trebuie să-mi făgăduiești că nu spui nimănui.

— Ți-o jur ! strigă el, ducînd mîna la inimă. Spune-mi, ce ți-ai dori ?

— Aș dori... aș dori să nu-mi dea mîine supa de lapte în foc.

Tot grupul izbucni în urale și în aplauze. Cineva întrebă :

— Ce-ar fi să cîntăm ceva ?

— Foarte bine, copii, cîntați ! spuse o doamnă mai în vîrstă, care se ivise în pragul ușii în timp ce se rosteau ultimele cuvinte. Pînă atunci, noi pregătim desertul.

Între timp, fără să-și dea seama, Per fusese observat de una dintre perechile care se plimbau singure mai la o parte. Un bărbat răsări brusc în fața lui dincolo de gard, își ridică pălăria cu o politețe ironică și se interesă dacă domnul aștepta pe cineva.

Atunci Per plecă pe furiș.

Dar abia făcuse cîteva sute de pași, că se opri din nou și ascultă. Cei din grădină începuseră să cînte. Per recunoscu și

melodia și cuvintele : era un cîntec popular de seară, pe care obișnuiau să-l cînte și frații și surorile sale vara, în aer liber :

E liniște acum la țară și-n oraș,
În toată lumea larma s-a curmat.
Zîmbește vesel luna către-un nouraș,
Și stea la stea privește nencetat.

Per asculta ținîndu-și răsuflarea. I se părea că nu auzise niciodată atîtea voci frumoase. Liniștea adîncă a serii întărea, firește, impresia. În ciuda depărtării, fiecare cuvînt ajungea pînă la auzul său cu o limpezime și o plinătate ciudate. Era aproape supranatural. Cîntecul părea că izvorăște din pămînt, de undeva, de undeva de aproape, în jurul lui, chiar din cîmpul gol, și răsuna ca un cor subpămîntean :

Și marea calmă, lucitoare,
Cuprinde pretutindeni cerul.
Străjeri pe-un dig în depărtare
Veghează, lăudînd pe Domnul.

Închisese ochii. Simțea o durere surdă. Vocile acestea trezeau parcă în adîncurile tainice ale sufletului său ecourile unor hohote de plîns :

Domnește liniște ca de mormînt
Și-o pace-adîncă-n cer și pe pămînt !
Hoinar ce-n pieptul meu te-ai cuibărit,
Dormi deci și tu acuma liniștit !

La „Skovbakken" începuse dansul, dar pentru moment, cei care se încumetau să se miște cu atîta însuflețire după masa aceea bogată erau mai ales tinerii. Cei vîrstnici se răspîndiseră prin odăi sau se așezaseră de-a lungul pereților și priveau.

Buna dispoziție, potolită o clipă de concert, crescu din nou cînd se auzi muzica balului și cînd în odăile pentru fumători începură să se servească băuturi tari.

Doctorul Nathan străbătu ca un meteor una din încăperi, ținînd de braț două dintre cele mai tinere și mai frumoase femei care participau la petrecerea din seara aceea, și se îndreptă spre sala de dans. Poate că nu exista prilej mai nimerit pentru ca omul acesta ciudat să cucerească admirația unanimă decît o adunare mondenă. Oricît de mult ar fi lucrat ziua sau

noaptea — căci în biroul lui lampa se stingea adesea o dată cu sosirea zorilor — doctorul Nathan nu știa ce înseamnă oboseala și petrecea totdeauna cu aceeași vigoare tinerească. Nu folosea niciodată reconfortante artificiale. Deși în anii lungi de luptă disprețul lui față de oameni ajunsese la o mare sinceritate și la o mare adîncime, nu reușise niciodată să-și înfrîneze dorul de viață. Camerele luminate festiv, femeile frumoase, zîmbetele și florile îl îmboldeau la acțiune. Oriunde și oricînd dădeai cu ochii de el, povestea, explica și convingea. În viața socială, ca și în literatură, cucerea, vrăjea pe toată lumea și, în ciuda aerului său arogant și provocător, se temea veșnic că ar putea să displacă. Nu-i era indiferentă nici părerea celui mai neînsemnat, a celui mai nevîrstnic student. Deși în cărțile sale vorbea adesea cu ironie despre viață și despre latura ei ridicolă, ori de cîte ori dădea piept cu ea, se declara repede bătut. Nu-i putea rezista, nici chiar cînd se prezenta sub aspectele ei cele mai puțin atrăgătoare, atît de nestăvilit și de fecund era temperamentul acestui om, locuitor tipic al capitalei, născut în mijlocul orașului și crescut din pietrele caldarîmului ei, așa cum se ridică un cactus cu flori înflăcărate dintr-un teren stîncos.

Tocmai acest interes viu față de viață făcea din el un fenomen atît de ciudat într-o țară rustică și demodată ca Danemarca. În concertul timpului, în care se auzeau tot felul de instrumente, începînd cu trombonul catedralelor și sfîrșind cu trompeta și dangătul cucernic al clopotelor bisericești, literatura lui Nathan continua să reprezinte tonul natural, care atrăgea și înfricoșa totodată. În clipa aceea, îndreptîndu-se grăbit spre sala de dans, cu cele două fete roșii la față care atîrnau de brațele lui, el însuși cu părul cărunt, cu barba de țap și șchiopătînd puțin de un picior, părea o imagine vie a ceea ce însemnase el pentru tineretul contemporan : un Pan al pădurilor nepătrunse, care, cu naiul său fermecat, ademenise spre izvoarele dătătoare de tinerețe ale vieții pînă și sufletele cele mai descurajate și reușise să atragă o clipă în joc pînă și poporul danez, în ciuda mentalității sale greoaie de paracliser.

Jakobe era și ea în mulțimea de privitori din sala balului. Venise aici fiindcă muzica și gălăgia dansului, care o împiedicau să gîndească, îi făceau bine. Balling ședea lîngă ea și-i povestea ceva despre Poul Berger.

Dar Jakobe nu-l asculta. Privirea ei făcea ocolul sălii în căutarea lui Per, pe care nu-l vedea nicăieri, în timp ce silueta

lui Nanny, în rochia galbenă-aurie, se ivea mereu printre dansatori. Se gîndi atunci că se dusese, poate, în camerele pentru fumători și-și spuse că dorea din suflet ca el să rămînă acolo, fiindcă se temea să n-o invite la dans. Nu se credea în stare să se stăpînească dacă ar fi încercat să se apropie din nou de ea.

Lunganul de Balling nu observa că Jakobe nu-i dădea nici o atenție. Ca de obicei, el însuși era foarte împrăștiat și se întrerupea într-una, ciulindu-și pe rînd urechile lungi de măgar, ca să prindă cîte o frîntură din conversația celor din jur. Balling fusese inițial unul dintre acei tineri danezi blînzi și cumsecade care, sub influența lui Nathan, răsăriseră ca niște lei setoși de luptă și care, deși după aceea își recunoscuseră greșeala, nu se putuseră hotărî s-o mărturisească, urmînd pilda lui Poul Berger, considerat drept trădător, fiindcă trecuse în lagărul adversarilor. Balling era un model tipic de imitator fără strălucire și fără seriozitate, înrolat în victorioasa armată progresistă, unul dintre cei care pășeau încă sub stindarde, mînați însă numai de teamă, dar care în inima lor se bucurau de fiece înfrîngere. Faptul că, într-un anumit sens, era o victimă a propriilor sale sentimente de onoare îl făcea să pară față de el însuși o făptură tragică, și cînd Nathan se ivi triumfător în prag cu cele două femei, o roșeață sumbră i se așternu pe față.

Silueta de baiaderă a lui Nanny, prinsă în zale aurii, apăru din nou în vîltoarea dansului. Și ochii ei îl căutau pe Per. Zadarnic iscodise peste tot și nu înțelegea ce pune la cale. În ciuda zburdălniciei, care se putea citi pe fața ei, se învîrtise toată seara încoace și încolo, neliniștită și nedumerită de cele ce se petrecuseră în budoar. Din clipa aceea se purtase dinadins așa fel încît să-și deruteze cumnatul și să uite ea însăși întîmplarea. Dar începea să se teamă că mersese prea departe și că, din răzbunare, Per ar putea să trăncănească.

Per se întoarse chiar atunci. Era în antreu, și în timp ce-și atîrna haina în cuier, putea să privească pe ușa deschisă spre camerele rezervate fumătorilor, în clipa aceea înțesate de lume. Cu acest prilej îl observă din întîmplare pe Dyhring, într-un cerc de cunoscuți oameni de afaceri.

Pe vremuri, tînărul ziarist se făcuse cunoscut stîrnind indignarea compatrioților ; în momentul de față își crea, cu aceeași înțelepciune, o situație avantajoasă, vorbind și scriind ceea ce publicul și în special oamenii de afaceri aveau nevoie atunci. Așa se explică de ce notele de călătorie, privitoare la situația comercială a Franței și a Italiei, fuseseră foarte apre-

ciate în lumea afacerilor și-i creaseră faima unei deosebite competențe în materie. În aceste note Dyhring subliniase mereu cinstea și soliditatea comercianților danezi, atît de diferiți de negustorii străini, și toată lumea recunoștea că se dovedise demn a fi în fruntea unui mare cotidian comercial. Publicul descoperise în articolele lui o seriozitate și un simț de răspundere la care nu îndrăznise să se aștepte din partea fostului cronicar dramatic al ziarului *Falken*, și numirea lui în acel post, foarte criticată la început, i se părea acum o nouă dovadă a capacității geniale a lui Max Bernhardt de a-și alege oamenii și de a-i pune în locul potrivit.

Per avusese mai întîi intenția să se amestece printre fumători, ca să mai uite de gîndurile născute în singurătate și să încerce cu ajutorul unui pahar de *whisky* să ajungă la unison cu ambianța recepției. Dar văzîndu-l pe acest iuncăr al presei, îi pieri orice dorință de a se asemăna cu el. Se depărtă și trecu prin alte camere.

Pe chipul lui se oglindea slab reflexul expresiei ce aparținea unei alte lumi. Dar pe măsură ce-și croia drum prin camera supraaglomerată și încălzită, printre nenumăratele fețe congestionate și evantaiele care se agitau febril, își recăpăta expresia trufașă și aspră pe care o avusese la masă. De altfel, lumina puternică împrăștiată de lustrele din plafon îi obosea ochii. Contrastul dintre liniștea serii care domnea pe șosea și larma petrecerii îl zăpăcea. Avea senzația că a intrat într-o mașină producătoare de energie, care funcționa, gemînd, la cea mai înaltă presiune.

Se opri în pragul sălii de bal și privi la dansatori. Treptat, dansul se însuflețise, și o mare parte dintre invitații mai în vîrstă prinseseră și ei gust să-și miște picioarele.

Deodată inima i se umplu de căldură : în vălmășagul acela de oameni o văzu pe Jakobe, așezată în partea opusă, lîngă perete, în același loc unde o lăsase înainte cu un ceas și mai bine. „Da, gîndi el, numai lîngă ea am fost și m-am simțit ca acasă." Nu era vorba de un impuls înșelător, ci de o trăire profundă, de un elan care-l împinsese spre ea mai înainte chiar de a fi fost în stare să-i aprecieze întreaga valoare. Îl izbi și cît de străină părea în această ambianță. Era evident că nu dansase : evantaiul și mănușile zăceau în poală.

Imaginea aceasta fu pentru el o adevărată revelație. Niciodată pînă atunci nu simțise cu atîta putere cît de indisolubilă era legătura lor, nici că dragostea Jakobei rămînea în realitate

singurul lucru de preț pe care-l cîștigase deocamdată în goană lui după norocul din basme.

„De-acum înainte voi ști s-o păstrez mai bine", gîndi el, privind mai departe țintă chipul acela inteligent, fin și palid, cu pleoapele grele, cu linia gurii energică și totuși atît de plină de feminitate. Pînă și rochia aceea oribilă îl mișca, tocmai pentru că Jakobe fusese atît de nenorocit inspirată cînd o alesese.

Se pregătea să străbată salonul pînă la ea, cînd Nanny, îmbujorată și încălzită de dans, ținîndu-și de braț cavalerul, dădu buzna peste el.

— Unde-ai fost, omul lui Dumnezeu? Noi, cucoanele, așteptăm să dansăm cu proaspătul logodnic, și dumneata, gata! ai și dispărut! Ce fel de purtare e asta?

Per îi aruncă o privire rece.

— Îmi pare rău, dar Jakobe e obosită, așa că nu dansez nici eu în seara asta.

Spunînd acestea, îi întoarse spatele și se depărtă, în timp ce Nanny izbucnea în rîs ca să-și ascundă teama ce i-o inspiraseră vorbele și privirea lui.

— Hai să căutăm ceva ca să ne răcorim, spuse ea și-și trase cavalerul după sine. Soră-mea se mărită cu un bădăran fără pereche, nu ți se pare?

Jakobe își zărise logodnicul chiar în clipa cînd se arătase în pragul sălii. Deși rămase cu privirea ațintită în altă direcție, băgase bine de seamă mica scenă dintre Per și Nanny, și cînd îl văzu îndreptîndu-se spre ea, bănui că între ei avusese loc o ruptură tacită.

Per o salută cu blîndețe și se așeză pe scaunul pe care-l părăsise Balling ceva mai înainte.

Puțin după aceea se mută mai aproape de ea și-și sprijini în tăcere mîna pe mîna ei, care se odihnea pe brațul jilțului. Jakobe nu-și retrase mîna, n-avea putere să facă acest gest. Își dădea seama că el o ruga în tăcere să-l ierte și se simți învinsă. Totuși, nu se putu hotărî să răspundă strîngerii mîinii lui și cu atît mai puțin să-i întîlnească privirea, lucru pe care era vădit că el îl aștepta. Suferea încă prea mult în mîndria ei văzînd că e atît de lipsită de apărare față de gestul lui de afecțiune.

— Ce mînă rece ai, spuse Per. Sînt sigur că ți-e frig. Vrei să-ți aduc un șal?

— Nu. Mă simt bine așa.

— Nu te trage curentul de la ușă?

— Nu, de loc.
— Totuși... nu vrei să...
— Nu, nu vreau nimic... lasă !
— Cum vrei, draga mea...

În glasul logodnicei sale fusese o nuanță de nerăbdare și de durere, pe care totuși Per n-o desluși. Îi mîngîie mîna și o duse la piept, încît brațul ei se sprijinea acum de al lui. În același timp se apropie și mai mult și se strînse lîngă ea, pînă cînd umerii li se atinseră. Cînd Jakobe voi să-și retragă mîna, Per i-o reținu, apoi îi șopti la ureche cu glasul pe care Jakobe i-l cunoștea din nopțile lor de dragoste, și de aceea o făcu să-i năvălească sîngele în obraji :

— Dragă... draga mea... Ai dansat ? întrebă el puțin după aceea.

Jakobe dădu din cap în semn că nu.

— Ai vrea să dansezi ?

— Nu, de loc... sînt foarte obosită, adăugă ceva mai tîrziu, de teamă ca refuzul ei să nu fie înțeles greșit.

— Atunci am să-ți fac o propunere. Afară e o noapte minunată și nu-i frig de loc. E o adevărată seară de vară. Ce-ai zice de o mică plimbare prin grădină ?

Și fiindcă ea șovăia, Per urmă :

— Cred că aerul proaspăt ți-ar face bine. Și apoi vreau să-ți spun ceva, Jakobe.

De data asta Jakobe îl privi pentru prima oară, instinctiv, de altfel, fiindcă gîndurile îi erau foarte departe. Înregistrase totuși tonul vocii lui, plină de sinceritate și de afecțiune.

Apoi se ridică, și după ce Per aduse pardesiele pentru amîndoi, ieșiră pe ușa ce dădea spre grădină.

Pe terasă, unde ieșeau dansatorii să se răcorească, era mare veselie în jurul unor mese încărcate cu băuturi și aperitive. Aici, sub cerul plin de stele, se refugiase și Nanny cu admiratorul ei. Tocmai consuma o porție de înghețată de fructe, cînd îi văzu pe cei doi logodnici trecînd la braț și dispărînd pe treptele scării de marmură.

„Are să-i povestească totul !" își spuse ea în gînd, și buzele îi pălirăde ură și de invidie.

Puse la o parte farfurioara, pe jumătate plină, și se întoarse în sală împreună cu dansatorul ei. „Nu-i nimic, continuă ea în gînd, în timp ce termina dansul, nu-i voi da mult timp răgaz soră-mi să se bucure de triumful ei, am să am eu grijă !" Între ele lupta abia începea !

Per și Jakobe străbătură grădina, apoi se așezară pe banca de pe malul apei unde se refugiau de obicei cînd nu voiau să fie stingheriți. Aici, în singurătate, Jakobe încetă orice rezistență. Per o cuprinse cu brațul, și ea se apropie pînă-și sprijini capul pe pieptul lui.

Stăteau așa, fără să facă o mișcare. La picioarele lor marea clipocea ca în vis, în timp ce luminile lampioanelor lui Ivan se reflectau în apă, scînteind ca niște bancuri de peștișori de aur.

— Nu ți-e rece? întrebă Per.

— Nu, de loc, răspunse ea cu o ușoară enervare.

Revenind la discuția din ajun, pe care o purtaseră în același loc, Per începu să-i explice că petrecerea din seara aceea îi întărise convingerea că progresiștii danezi începeau să decadă. În orice caz, el, personal, se eliberase cu desăvîrșire de sub vraja pe care o exercitaseră altădată asupra lui. Era nevoit, spunea el, să admită cîtă dreptate avusese Jakobe odată cînd îi scrisese — sau îi spusese — că o societate în care, de exemplu, un om ca Dyhring își poate îngădui să joace un rol important se condamnă singură. Lui îi apărea limpede acum că speranțele în victoria spiritului de libertate și de prevedere în Danemarca trebuiau să se sprijine pe cu totul alte forțe, și înainte de toate pe oameni în adevăratul înțeles al cuvîntului, pe caractere serioase și nobile, care să pună mai mult preț pe realizarea unui țel decît pe goana după bani, pe cucerirea femeilor sau pe evidențierea lor personală.

Își dezvoltă punctul de vedere cu elocvența obișnuită, dar Jakobe pur și simplu nu asculta ce-i spunea. Tot fluxul acela de cuvinte serioase și calde aluneca pe lîngă auzul ei ca un zumzet gol.

În schimb, cînd la sfîrșit Per îi ceru o sărutare ca să pecetluiască înțelegerea lor, Jakobe auzi numaidecît, ridică repede capul și-și întinse buzele spre el ca un însetat care nu dorește decît să-și potolească setea.

Capitolul XVIII

Cînd se trezi a doua zi de dimineață, Per se simțea rău. Dormise ca de obicei neliniștit, se dezbrăcase în timpul nopții și răcise.

În timp ce se ridică în capul oaselor, simți un junghi străbătîndu-i pieptul, și o undă de teamă îi pătrunse în suflet.

Cunoștea durerea aceasta care-l neliniștise de cîteva ori în timpul călătoriei, ultima oară la Viena, după perioada traversărilor obositoare cu luntrea prin Delta Dunării. Fiindcă n-avea încredere în medicii din străinătate și fiindcă se temea vag de ce ar fi putut să afle, nu se lăsase pînă acum examinat. Dar acum era momentul să ia lucrurile în serios și, sunînd camerista, îi ceru să cheme pe un cunoscut medic de la un spital din Copenhaga.

Medicul sosi abia peste cîteva ore. În singurătatea lui, Per avu destul timp să-și imagineze că aceste crize dureroase, care se repetau și erau de fiecare dată mai puternice, puteau fi o prevestire a morții.

Să moară acum ? La 24 de ani ? Cînd opera vieții sale era încă nerealizată, ba nici începută ? Ar fi fost fără sens, nelogic, așa cum era de fapt și viața.

Renunțase de mult să-și mai risipească sănătatea cu o nepăsare trufașă și să sfideze moartea, închipuindu-și că viața nu se putea lipsi de el, că puterile și însușirile sale erau necesare pentru menținerea și propășirea patriei. Acum, însă, își dădea seama că natura e destul de bogată ca să-și permită să fie risipitoare, că genii mai mari decît el fuseseră înmormîntate fără a fi avut posibilitatea să se realizeze. Doamna cu coasa nu cerea voie să vină. După cum soarele își împrăștia deopotrivă razele asupra drepților și asupra ticăloșilor, tot astfel ea, doamna întunericului, cu orbitele goale, apuca la întîmplare pe chemați și pe nechemați, fără a ține seamă de utilitatea lor.

Groaza pe care i-o inspirase cu cîteva clipe mai devreme ideea neantului începuse să slăbească. Zăcea acolo, în patul mare și elegant, sub o cuvertură de mătase în culori strălucitoare, pregătit să ia cunoștință de sentința care-l condamna la moarte, dar era relativ liniștit și împăcat. În răstimpuri, cînd durerile îl slăbeau, starea de oboseală îl împăca aproape cu gîndul de a părăsi această lume și de a se elibera de povara fără rost a vieții. Zarva trăsurilor în piață, uruitul neîncetat al tramvaielor, gîndul că va trebui să ducă noi tratative cu niște speculanți imbecili și obraznici, totul îi inspira în clipa aceea o silă nespusă.

Totuși, pe măsură ce timpul trecea, îi era din ce în ce mai greu să gonească urîtul din el. Fu cuprins de sentimentul apăsător că e părăsit de toți și se simți scăldat în sudori reci. Ce s-ar întîmpla dacă ar muri aici, fără un suflet în apropiere ?

Ca să-şi schimbe gîndurile, hotărî să citească ceva. Despachetase în ajun cărţile cumpărate în călătorie, dintre care cele mai multe erau lucrări tehnice, voluminoase şi scumpe. Avea însă şi lucrări din alte diferite domenii, pe care şi le procurase în timpul iernii lungi petrecute la Dresack şi la care se adăugaseră cele cumpărate mai tîrziu la Roma.

Dintre acestea din urmă, alese o antologie de filozofi romani şi greci în traducere germană, carte care, odată, îl consolase într-o împrejurare asemănătoare.

Dar abia începuse să citească, şi medicul îşi făcu apariţia. Era un om mic, cu barba sură, care, fără multă vorbă, se trînti pe un scaun lîngă pat. Îi puse diverse întrebări, îi ciocăni pieptul şi spinarea, apoi spuse :

— Ăştia-s plămînii despre care ziceţi să sînt bolnavi ? Nu-mi vine a crede. Se prezintă ca adevărate foale de fierărie !... Unde anume vă doare ?

Per arătă cu degetul un punct în dreapta, cam în regiunea ultimei coaste.

— Aici ? Păi mi-aţi spus adineauri că vă doare mai ales în stînga.

— Da, dar durerea se plimbă.

— Hm ! Vă doare tare cînd apăs aici ?

— Nu, n-aş putea spune.

— Nu simţiţi nimic deosebit ?

— Nu.

— Poate că acum nu vă mai doare de loc ?

Per trebui să admită că senzaţia chinuitoare de apăsare pe care o simţise în piept şi în regiunea diafragmei dispăruse aproape cu desăvîrşire. Putea iar să răsufle adînc, fără junghiuri.

Doctorul nu spuse nimic şi începu să-i examineze abdomenul şi picioarele.

— Plămînii dumneavoastră sînt perfect sănătoşi, repetă el după ce termină examenul. Să nu-i schimbaţi niciodată pe alţii. Dar muşchii sînt cam slabi. N-ar strica nici o inimă mai harnică. Ia spuneţi-mi, ce program zilnic aveţi ? Faceţi gimnastică regulat ? Faceţi un duş rece în fiecare dimineaţă ? Asta ar fi foarte necesar. V-ar mai face bine şi exerciţii cu haltere. Nimic nu-i mai nimerit decît nişte mişcări rapide ale braţelor înarmate cu cîte o pereche de haltere „Lispunds", pe stomacul gol. Încercaţi să vă siliţi sîngele să circule cu mai multă vioiciune. N-aveţi nimic altceva, dar pentru vîrsta dumneavoastră e mai mult decît trebuie ! Staţi cîteva zile în pat şi

căutați să vă mai echilibrați sistemul nervos. Vă recomand cu multă insistență să acordați atenție sporită propriei dumneavoastră persoane. Căci deși aveți un trup plin de vigoare, aveți totodată o vădită predispoziție spre — de, cum să-i spun cu un cuvînt distins — da, spre un fel de indispoziție ca aceea de azi-dimineață. Faptul în sine e lesne de priceput. În primul rînd, cele trei-patru zile de tren v-au zdruncinat, fiindcă nici n-ați dormit, nici n-ați mîncat ca lumea. Cînd v-ați întors — după cum singur spuneți — v-ați apucat de treburi, v-ați ținut de trăncăneli și de petreceri. E o explicație suficientă pentru un organism învățat cu supele noastre dulci, chiar dacă e vorba de un organism viguros.

În timp ce rostea ultimele cuvinte, ochii mici și cam sașii ai doctorului clipeau într-un anumit fel, cu maliție ziotate. Dar Per abia mai auzea ce-i spune. Acum, după ce se asigurase că n-avea în el germenele unei boli de piept, se simțea perfect și nu mai dorea decît să scape de vorbărețul de medic.

Îndată după plecarea medicului, se sculă din pat. Se plimbă încoace și încolo prin odaie fredonînd, plin de dor de viață, își luă micul dejun înfulecînd cu poftă, după care se așeză la masa de lucru. Pofta de muncă se trezise brusc în el. Își scoase planurile, instrumentele de măsurat, tabelele și alte obiecte de acest fel. Acum era momentul să atîțe focul sub cazan: *„Full steam!"* [1]

Era gata să se apuce de lucru, cînd descoperi cartea pe care începuse s-o citească înainte de sosirea doctorului. O aruncase pe masă între sulurile de planuri și nu se putu stăpîni s-o frunzărească înainte de a o strînge. Lăsase un semn la pagina pe care o citise, și anume la fragmentul în care Platon relatează discuția sinceră dintre Socrate și discipolii săi cu privire la moarte, discuție purtată cu puțin înainte de a sorbi cucuta. Privirea lui Per căzu asupra pasajului în care Socrate vorbește despre trup ca despre un aluat greu și lipicios, plămădit laolaltă cu sufletul, și care explică de ce omul nu poate ajunge niciodată să posede pe deplin lucrurile dorite, în măsura în care ele nu sînt josnice și impure.

„Doar trupul este acela care ne umple de patima amorurilor, și de pofte, și de temeri, și de tot felul de închipuiri, și de multă flecărie... Pentru dobîndirea bogățiilor facem toate războaiele și alergăm după avuții: fiindcă sîntem constrînși de cerințele trupești, cărora ne facem robi. De la corp, din

[1] Cu toată presiunea înainte! Comandă marinărească dată de căpitan pentru ca vaporul să înainteze cu toată viteza. (în limba engleză în original).

pricina cerințelor lui, vine și lipsa de răgaz pentru preocupările filozofice... Rămîne astfel dovedit pentru noi că, dacă vrem să cunoaștem vreodată realitatea curată, trebuie să ne lepădăm de corp și să cercetăm numai cu spiritul lucrurile în sine." [1]

Per lăsă să-i scape cartea din mîini și, furat de gînduri, privi un timp în gol, cu pleoapele strînse. „Ciudat ! gîndi el. Vorbele astea au fost rostite cu patru sute de ani înainte de nașterea lui Cristos, dar ai zice că aparțin unui manual de religie creștină !"

Citi toată pagina, apoi pagina următoare, și încă una, fără să se poată opri. Jocul acesta adînc al unei fantezii care lucra cu elementul supranatural pusese în mișcare resorturile cele mai intime și cele mai ascunse ale vieții sale sufletești. Abia într-un tîrziu se întoarse la instrumentele de măsurat și la tabelele sale.

De fapt, însă, nici în ziua aceea nu lucră cu mai mult spor decît în ajun. El, care altădată era incapabil să privească un petic de hartă fără să fie cuprins de o nevoie febrilă de activitate, el, care pînă atunci nu cunoștea altă dificultate decît alegerea prudentă a unei idei din noianul de idei care-l solicitau cînd se așeza la masa de scris, acum izbutea cu greu să se concentreze asupra hîrtiei pe care o avea în față. Fapte fără nici o legătură cu proiectul său, strigătele de pe stradă, zbîrnîitul soneriei în hotel, totul îl tulbura și-l distrăgea de la lucru.

Ca și în ajun, activitatea din ziua aceea se termină printr-o criză de nervozitate morbidă. Își spuse că tot proiectul era greșit, își acoperi fața cu mîinile și rămase așa, cuprins de o disperare sumbră și hotărît să renunțe.

În clipa aceea își aminti de profesorul Pfefferkorn din Berlin, care-i arătase atîta interes în timpul ședерii lui în capitala Germaniei. La cererea lui, Per îi trimisese mai demult o expunere scrisă a ideilor sale. Drept mulțumire, profesorul îi răspunsese cu o scrisoare lungă, pe care Per începu s-o caute printre hîrtiile sale.

„...În ce privește motorul dumneavoastră hidraulic, nu mă pot pronunța decît cu prudență. Drumul pe care ați pornit e cu totul nou și e firesc ca primii pași să fie nesiguri. De altfel, după cum v-am mai spus într-una din convorbirile noastre, s-au făcut niște experiențe asemănătoare în America, unde se

[1] Din *Phaidon sau Despre suflet* de Platon, în românește de Cezar Papacostea, editura „Casa Școalelor", 1931, pp. 145—146.

lucrează în continuare pentru rezolvarea acestei probleme măreţe şi seducătoare totodată ; mă refer la energia inepuizabilă a oceanului, pusă sub controlul omului. E o cinste pentru dumneavoastră că aţi avut aceeaşi idee, dar, după cum v-am spus, nu pot să-mi dau seama dacă drumul pe care-l indicaţi poate duce la atingerea scopului propus. Acum, după ce am studiat cu atenţie noul dumneavoastră sistem de reglementare a motoarelor acţionate de vînt, cred că aţi avut o idee fericită. Ceea ce îmi surîde mai ales e ideea pîrghiei intercalate şi soluţia echilibrării ei. Metoda indicată de dumneavoastră e demnă a fi luată în consideraţie. Desigur că nici dumneavoastră nu aveţi certitudinea de a fi găsit soluţia definitivă pentru această problemă dificilă şi de cea mai mare importanţă în special, pentru toate ţările lipsite de relief muntos şi de cursuri de apă. Nicăieri ca în tehnică nu e mai adevărat că perfecţiunea poate fi atinsă numai graţie unor nesfîrşite ameliorări neînsemnate, şi, firește, dumneavoastră nu vă veţi mulţumi cu progresele obţinute pînă astăzi. Dar după cum, în măsura în care împrejurările mi-o vor îngădui, voi urmări totdeauna cu interes evoluţia dumneavoastră, voi aştepta cu multă speranţă rezultatele cercetărilor pe care le veţi continua în domeniul amintit. Căci nu vă îndoiţi desigur, de bogatele dumneavoastră posibilităţi şi sînt sigur că veţi ajunge departe, mai ales dacă veţi izbuti mai bine decît pînă acum să vă îmbinaţi remarcabilele vederi de ansamblu, atît de largi, cu adîncirea detaliilor, lucru pe care tineretul e înclinat să-l neglijeze, dar care stă de fapt la baza oricărei viziuni de perspectivă mari şi libere. După cîte îmi amintesc, în cursul călătoriei dumneavoastră de studii aveaţi intenţia să vizitaţi şi America de Nord. Aceasta e desigur foarte remarcabil. Veţi găsi acolo cea mai bună ocazie de a vă îmbogăţi experienţa în domeniul practicii, şi cînd spun asta, nu mă refer exclusiv la domeniul tehnic ; sînt şi alte domenii în care am devenit învăţăceii Lumii Noi. În special în ţara asta a marilor invenţii vă veţi putea da seama că, de cele mai multe ori, rezultate foarte mari au fost realizate prin mijloace minime în aparenţă."

Era o scrisoare veche, de care Per uitase aproape, fiindcă în momentul cînd o primise i se păruse că nu-i recunoaşte îndeajuns meritele şi că, deci, e lipsită de importanţă. Acum, însă, lectura ei îi sporea sentimentul demnităţii personale. Dar, în afară de asta, hotărî să plece din nou şi să-şi continue călătoria de studii întreruptă. Avea să lase iar în seama lui Ivan

conducerea intereselor sale și mai ales reluarea unor eventuale tratative cu oamenii de afaceri. În ce-l privea, voia să plece foarte discret, și de rîndul acesta direct spre America. Voia să evite riscul de a cădea iar pradă tentațiilor Lumii Vechi.

După-amiază plecă la „Skovbakken", hotărît să-i vorbească logodnicei sale despre acest plan. O găsi în grădină, pe o bancă la soare, în apropierea pavilionului celui mare de bîrne.

Cu toate că auzise bine vocea lui Per sus, pe terasă, Jakobe rămase liniștită la locul ei și nu-și semnală în nici un fel prezența. Cînd, în sfîrșit, o descoperi, Jakobe îi întinse obrazul ca s-o sărute, deși el îi căutase buzele. Nu izbuti nici măcar să-i mulțumească pentru florile pe care i le adusese, poate fiindcă din atitudinea lui își dădea seama că asta așteaptă.

Toată ziua nu-și găsise locul, cufundată într-o somnolență silită și plină de încordare, încercînd să uite ce se întîmplase. Ea, căreia-i plăceau situațiile clare, în relațiile cu Per își dezmintea caracterul și, pe cît posibil, închidea ochii în fața adevărului ori de cîte ori fericirea și dragostea îi erau amenințate. Ba chiar simțea un fel de voluptate să se înșele astfel, așa cum un om trezit dintr-un vis plăcut se întoarce pe partea cealaltă, sperînd că va visa în continuare.

Per nu se putea hotărî să-i spună de la început că se vor despărți iar. Nu cu inima ușoară hotărîse această nouă plecare. Viața de pribeag îl obosise, și greutatea de a se înțelege într-o limbă străină — numai în germană se descurca mai ușor — contribuia la lipsa de entuziasm cu care privea viitoarea călătorie. De altfel, îi venea greu s-o părăsească pe Jakobe tocmai acum, cînd între ei domnea o deplină sinceritate și înțelegere reciprocă. Dar nu era nimic de făcut, lucrurile trebuiau să se întîmple așa.

La început fusese prea preocupat de el însuși și nu observase schimbarea intervenită în purtarea logodnicei sale. Dar acum, în timp ce ședea pe bancă lîngă ea și se întreba cum era mai bine s-o pregătească, o văzu ștergîndu-și la iuțeală ceva pe obraz. Era ca și cum ar fi gonit o muscă, dar Per avusese timp să vadă că e o lacrimă.

Rămase uluit, fiindcă n-o văzuse încă niciodată plîngînd.

— Vai de mine, draga mea, exclamă el, ce s-a întîmplat ? Ai avut vreo supărare ?

— Da' de unde... sînt puțin nervoasă, atît, răspunse ea, îndepărtîndu-i brațul, care voia să-i cuprindă mijlocul.

— Ești bolnavă ?

— Nu, sînt sănătoasă. Dar n-are nici o importanță... Vrei să ne plimbăm puțin? M-a luat cu frig.

Se ridică repede, fiindcă nu putea suporta să-l vadă neliniștit, și o luară în jos, spre plajă. Per își dădu seama brusc că Jakobe arăta rău, că se urîțise, și începu să șovăie în hotărîrea lui de a pleca.

Dar în clipa aceea descurajarea lui fu străbătută de un gînd luminos. Așa cum o singură rază de soare care străpunge un nor poate să transforme deodată un vast peisaj, clipa aceasta de inspirație îi lumină întreaga existență. De fapt, Jakobe putea să-l însoțească, puteau să se căsătorească imediat și să plece împreună, cu binecuvîntarea lui Dumnezeu și a oamenilor. Ce ciudat că nu se gîndise mai înainte la lucrul acesta! Greutățile unei călătorii, lipsa de intimitate din hoteluri, sentimentul singurătății, adică tot ce explicase recentele lui momente de descurajare dispărură și lăsară loc deodată dorului și bucuriei de a pleca. Știa din experiență ce neprețuit tovarăș de drum era Jakobe, cît de curajoasă și de puțin pretențioasă era, cîtă grijă maternă știa să arate. Și-apoi logodnica lui cunoștea toate limbile străine.

— Jakobe! Jakobe! strigă el oprindu-se în mijlocul aleii și, înainte ca ea să-l fi putut împiedica, o cuprinse în brațe și-i mărturisi prin cîte trecuse și cîte suferise din ajun și pînă acum și cîte planuri făcuse pentru ei amîndoi.

Un timp, Jakobe păși în tăcere, cu capul pe umărul lui. Era cufundată într-un fel de toropeală fericită, care-i golise de sînge obrajii și buzele. Știa bine că nu voia și nu putea să-l însoțească. În starea în care se afla, ar fi fost cu neputință pentru ea să plece atît de departe. Per îi spusese că era vorba de o călătorie de șase luni, dar, de fapt, o călătorie atît de scurtă nu putea să-i fie de nici un folos. Dacă l-ar fi însoțit, ar fi fost o povară și o grijă pentru el.

— Nu-mi spui nimic? întrebă cînd ajunseră la locul lor favorit de pe plajă, de unde aveau priveliștea liberă peste Sund, spre coasta suedeză bătută de soare. Nu ești de acord cu propunerea mea?

— Nu prea știu ce să-ți spun, răspunse Jakobe, care ședea aplecată înainte, cu fața pe jumătate întoarsă de la el, sprijinindu-și cotul pe genunchi și bărbia în palmă. Cealaltă mînă rămăsese în mîna lui Per, care nu voise să-i dea drumul. Înțeleg foarte bine că trebuie să pleci din nou, m-am gîndit și eu că e necesar pentru tine... Dar pe mine nu mă poți lua dincolo de Atlantic, dragul meu.

— De ce ? Dacă sîntem împreună, nu trebuie să ai nici o grijă, am să veghez asupra ta, fii sigură. Sau te temi de călătoria pe mare ?

— Da, și de asta mă tem. Așa că rămîn acasă... și am să te aștept. O să am răbdare. Dar cred că e bine să ne căsătorim înainte de plecarea ta. Ar fi practic din mai multe motive.

— Și vrei ca îndată după ce vom deveni cu adevărat soț și soție să ne despărțim ? Glumești ! Ar fi o barbarie. Nu te mai recunosc, Jakobe ! Cum au putut să-ți vină astfel de gînduri ? Nu se poate să crezi cu adevărat ce ai spus, nu-i așa ?

Ea dădu tăcută din cap.

— Nu te cred, Jakobe ! Ai devenit atît de ciudată în ultima vreme... Îmi ascunzi ceva ?

— Nu-ți ascund nimic, dragul meu ! spuse ea strîngîndu-i mîna cu febrilitate.

În clipa aceea mai puțin ca oricînd se simțea în stare să-i spună tot adevărul. Nu îndrăznea fiindcă acum îl cunoștea mai bine și se temea ca starea ei să nu servească drept pretext ca să-și amîne călătoria sau să renunțe definitiv la ea. Și pentru nimic în lume n-ar fi vrut să-și ia asta pe conștiință. Își dădea bine seama cît de importantă era pentru Per o ședere în America și se simțea datoare, mai mult ca oricînd, să-l convingă să meargă înainte. Dacă altădată se putea mulțumi numai cu dragostea lui, căuta acum fără voie în alt domeniu o compensație pentru ceea ce în ultimul timp devenise mai puțin prețios pentru ea.

— Ascultă ! exclamă în cele din urmă, întrerupîndu-l pe Per, care se străduia s-o convingă. Acum am eu o idee. Oprește-te în Anglia la începutul călătoriei, pînă acolo pot să merg cu tine. O să rămînem o săptămînă la Londra și alta undeva la țară, sau la mare. Pe urmă ne despărțim la Liverpool. Ce zici ?

— E mai bine decît nimic, bineînțeles. Și am dreptul să sper că la Liverpool ai să te răzgîndești.

— Nu spera, dragul meu, n-ai avea nici un avantaj dintr-o astfel de situație. Și apoi gîndește-te că la înapoiere nu vom putea locui la hotel. Trebuie să avem și noi un cămin al nostru. Asta are să-mi dea destulă bătaie de cap cît vei fi tu departe.

— Așa-i. Ca de obicei, tu ai dreptate, Jakobe. Prietena mea înțeleaptă, mă bucur de pe acum la gîndul întoarcerii !... Gîndește-te ce va însemna să avem propriul nostru cămin !... Nu-i nevoie să fie prea elegant, nu-i așa ? Și aș prefera să fie la

oarecare distanță de oraș, într-un loc deschis, cu vederea spre pădure și spre mare. Ce zici ? Să fim singuri !

Într-o izbucnire de entuziasm, Per o atrase din nou lîngă el, și Jakobe își sprijini obosită capul de umărul lui, închizînd ochii.

— Da, urmă el. Cît de neînsemnate și de indiferente sînt în fond toate celelalte aspecte din viața noastră în comparație cu bunurile acelea hai să le spunem comune atît bogaților, cît și săracilor, bunuri care aparțin vieții tot atît de firesc ca fructele într-un pom. În ierarhia de valori a vieții există ceva care nu se potrivește, și amănuntul acesta e valabil și pentru societatea modernă. Sînt fericit că am descoperit la timp acest adevăr, pentru că de fapt am fost gata-gata să mă împotmolesc.

Jakobe se simți iar cuprinsă de un fel de neliniște, deși Per se mărginea în fond să repete propriile ei cuvinte, ba chiar tocmai cuvintele pe care altădată visa să le audă rostite de el. Acum, însă, vorbele astea o speriau. Căci în ce o privea, ea se schimbase în ultimul timp și mai ales se schimbaseră în zilele din urmă vederile ei asupra așa-numitelor „adevărate valori ale vieții".

— Cred că judeci greșit, spuse cu o ciudată asprime în glas.

— Dar privește în jurul tău și spune-mi dacă egoismul, vanitatea, brutalitatea și despotismul nu sînt forțe ale căror rădăcini stau înfipte adînc în lumea noastră așa cum erau înfipte în cea de ieri.

— Și de ce n-ar fi așa ?

— Cum de ce ?

— Desigur, acestea fac totuși parte din forțele care mișcă oamenii și împing lumea înainte. Iată de ce cred că nu trebuie să le condamnăm cu atîta asprime, cum o facem de obicei.

Per rîse ; lua drept o glumă cuvintele Jakobei.

— Te pomenești că le prețuiești chiar ?

— Nu știu. Dar prosperitatea omenirii nu se sprijină, totuși, pe aceste valori ?

De data asta Per înțelese că Jakobe vorbea serios și o privi surprins. Nu voia însă să se certe și luă totul în glumă.

— Păi și eu am spus asta. Vrei neapărat să mă contrazici, cu riscul de a-ți contrazice propriile tale păreri ?

Jakobe tăcu. De fapt nici ea nu voia să redeschidă cearta pe care o începuseră cu cîteva zile mai înainte. Începură să facă planuri de călătorie și să discute itinerarul pe care aveau să-l urmeze.

În această perioadă, opinia publică asistă la un epilog uluitor al războiului pe care Max Bernhardt îl dusese împotriva inițiatorilor proiectului unui port liber la Copenhaga, cu sprijinul energic al ziarului *Borgerbladet*, condus de Dyhring. Izbutise în cele din urmă să scoată oamenii din sărite. Acțiunea pe care o porniseră era îndrăzneață în sine ; trebuiau mobilizate capitaluri mari în acest scop și, în ciuda tuturor așteptărilor, considerația de care se bucura *Borgerbladet* în lumea bursei era în creștere sub noua conducere. Și celelalte ziare aflate sub influența lui Max Bernhardt își manifestau suspiciunea față de aspectul comercial al acestei afaceri. Pentru a nu risca să fie înfrînți în campania de subscripție a acțiunilor care urma să se deschidă, marii granguri hotărîră să se umilească în fața acestui avocat, urît de toată lumea, și să-i ofere un loc în conducere.

Max Bernhardt, care considerase mereu această soluție a problemei drept hotărîtoare pentru tactica sa, primi oferta fără să manifeste vreo surpriză. Împăcarea cu vechiul său adversar, atotputernicul director de bancă de odinioară, fu pecetluită în mod oficial cu ocazia unei festivități cînd, în văzul tuturor, acesta îl rugă să-i facă cinstea de a bea un pahar cu el, eveniment comentat a doua zi de toate ziarele capitalei și anunțat în *Borgerbladet* sub titlul : *Un moment istoric.*

Era o victorie importantă, firește, pentru Max Bernhardt. Reușea astfel să dovedească opiniei publice că era cu neputință să nu se țină seama de el, că nici chiar matadorii bursei nu puteau întreprinde nimic fără a-și asigura sprijinul său. Pe Ivan fu cît pe-aci să-l lovească damblaua cînd află noutatea. El era de părere că orice speranță în privința planurilor lui Per era acum în mod iremediabil pierdută pentru multă vreme și, într-un acces de disperare isterică, strigă că era vorba de o trădare, de un asasinat.

Per dădu din umeri cu dispreț.

— Nu ți-am spus eu ? rosti el către Jakobe, pe care cele întîmplate o cam speriaseră. Acum ai să recunoști, sper, că acest domn Max al dumitale se cam întrece cu gluma și a fost un noroc că n-am mușcat din momeala lui. Altfel, m-aș fi aflat acum printre ei ca un caraghios !... Nu, lucrurile stau așa cum am spus eu : în țara noastră e nevoie de o mișcare capabilă să stîrpească din viața publică astfel de jivine dăunătoare. De nu, toată cinstea se duce dracului.

Jakobe tresări, dar renunță să răspundă. Deocamdată n-avea nici un rost să discute cu el. Își punea mari speranțe în

ședera lui în America. Se stăpînea și nu voia să formuleze nici o critică, fiindcă era ferm hotărîtă să-l iubească așa cum este.

De altfel, părerea lui Ivan cu privire la perspectivele de viitor ale lui Per se dovedi curînd de un pesimism exagerat. Dimpotrivă, noua și marea victorie a lui Max Bernhardt trezi iarăși ardoarea invidioșilor și a dușmanilor săi ascunși, dar mai ales a lui Nørrehave, care considera că avocatul îl trădase în această împrejurare, și împreună cu Hasselager, începu să sprijine cu mult zel planurile lui Per. Din proprie inițiativă și fără nici o rezervă, colonelul Bjerregrøv trecu de partea lor.

Pînă la urmă, simțul de dreptate și iubirea de patrie fuseseră mai puternice decît invidia bătrînului. Ura împotriva evreilor izbucnise instinctiv cu toată puterea în sufletul acestui soldățoi iute din fire, pentru care sentimentul național era o adevărată religie. În concepția lui, orice evreu, oricît de asimilat ar fi fost, nu era decît un neamț naturalizat numai în parte și avînd simpatii ascunse pentru „dușmanul ereditar" [1]. Bjerregrøv susținea — ceea ce nu era cu totul inexact — că majoritatea angrosiștilor evrei din Copenhaga erau pur și simplu agenții unor firme germane, așa după cum transformarea și modernizarea capitalei fusese realizată mai ales din banii furnizați de băncile evreiești din Hamburg și Berlin. Milioanele germane își croiseră drum și în provincie, ba chiar pătrunseseră și în gospodăriile împovărate de datorii ale țăranilor, și de aici, în interiorul țării, continuau prin mijloace subterane să zdruncine Danemarca, a cărei cucerire fusese începută cu tunurile. Ceea ce-l atrăsese de la început și cu deosebire la proiectul lui Per era încercarea acestuia de a stimula independența economică a țării față de marele stat vecin, în timp ce, după el, un port liber la Copenhaga n-ar fi stîrnit niciodată atenția comerțului mondial din cauza poziției orașului la gura unui canal îngust și insuficient de adînc.

Bjerregrøv hotărî să facă el primul pas spre o înțelegere cu Per. Voia să tragă cu buretele peste conflictul de altădată, și aroganța cu care — după ciocnirea aceea fatală, cu ani în urmă — Per își luase rămas bun de la el i se părea un motiv în plus pentru o împăcare. Era convins acum că Per e un salvator al țării, ceea ce-i dădea un fel de satisfacție religioasă de a-i vedea împlinindu-se cuvînt cu cuvînt profeția.

Între timp, Per stătea la hotel și-și pregătea plecarea, deși în același timp continua să lucreze la planșele sale. Spera

[1] E vorba de Germania.

încă să realizeze modificările indispensabile la proiectul de port, și lucra cu destulă asiduitate. Se scula în zori și rămînea acasă aproape toată ziua. Totuși, gîndurile lui nu mai aveau zborul înaripat de odinioară. Muncea încet și cu greutate și era stingherit de orice zgomot de pe coridor sau din piață.

Într-o dimineață, pe la ora 9, era așezat la masa de lucru și citea, cînd cineva bătu în ușă. Recunoscu bătaia lui Ivan și-și ascunse la repezeală cartea sub un teanc de hîrtii. Era tot una dintre cărțile aduse de la Dresack care îl tentase în dimineața aceea.

— Ce se mai aude ? îl întrebă pe cumnatul său, care dăduse buzna în odaie, cu fața răvășită.

— Altă mîrșăvie ! O încercare de escrocherie de primul rang ! Ia te uită aici !

Din servieta de care nu se despărțea niciodată Ivan scoase numărul din ziua acea al unui ziar de mîna a doua, și fără mare trecere, din capitală.

— Citește !

Sub titlul *Țară nouă*, un mare articol de fond se ocupa cu multă competență despre situația navigației în Danemarca. După cum se putea constata numaidecît, era mai curînd rezumatul unor articole apărute într-un ziar de provincie sub semnătura unui inginer Steiner și se ocupa de un plan pe care articolul îl numea mereu „proiectul Steiner", dar care în realitate era planul lui Per, cu cîteva modificări fără importanță.

— Ce spui de asta ? întrebă Ivan, fixîndu-și privirea încordată asupra lui Per, care, pe măsură ce citea, pălea tot mai mult. E pur și simplu o hoție !... Ai auzit ceva despre individul ăsta ?

Per făcu semn că nu.

— Trebuie să-l demascăm imediat ! continuă Ivan. Ce-ai de gînd să faci ?

— Nimic, răspunse Per după cîteva clipe de gîndire, și-i înapoie ziarul.

— Nu se poate ! Omul ăsta trebuie redus la tăcere. Trebuie să te aperi, trebuie să-ți aperi drepturile.

— Să mă apăr ? întrebă Per cu mînie.

— Da. Scuză-mă că ți-o spun, dar n-ai voie să iei lucrurile atît de ușor. S-ar putea să devină periculos pentru tine. Nu uita că ai mulți dușmani, și mulți te invidiază și se vor bucura văzînd că ești dat la o parte de către un individ care-și atribuie onoarea muncii și a geniului tău.

— Nu-i nici un pericol ! Nu pot fi învins așa de ușor ! Și chiar de-ar fi așa... adăugă el, sub imperiul sentimentelor de la care îl sustrăsese sosirea lui Ivan. Am cam obosit luptînd împotriva atîtor murdării. În cazul cînd e cu adevărat necesar să faci peste tot cauză comună cu josnicia, ajungi să te întrebi pînă la urmă dacă tot jocul ăsta merită atîta cheltuială și atîta oboseală. Așadar, să vorbim despre altceva : știi că Jakobe și cu mine avem de gînd să ne căsătorim foarte curînd ?

— I-am auzit pe părinți vorbind.

— Trebuie să-ți mărturisesc că în momentul de față asta mă preocupă mai mult decît palavrele ziarelor. Fiindcă ești aici, spune-mi, dacă știi precis, ce fel de certificate se cer pentru o căsătorie în regulă în țara noastră ?

— Încă nu te-ai ocupat de asta ? Credeam că...

— E drept, am greșit. Am uitat... mai bine zis, ai uitat tu, fiindcă eu nu m-am putut hotărî să încep alergăturile la toate serviciile publice, unde dau numai de aroganță, mă înfurii și fac scandal. N-ai vrea să-mi faci un serviciu și să te ocupi de treaba asta în numele meu ? Mi se pare că trebuie să te adresezi unor magistrați. Și, de bună seamă, e nevoie și să înregistrezi ceva. A dracului treabă !

Obișnuit să-i servească lui cumnatu-său drept trepăduș la tot felul de ocazii, Ivan acceptă fără să stea mult pe gînduri. În schimb, Per îi făgădui să fie cu ochii în patru în privința suspectului domn Steiner și să intervină dacă numele acestuia va fi indicat o singură dată în public drept părinte al proiectului de port liber în Iutlanda de Vest.

Ivan își luă servieta sub braț și dădu să iasă, cînd se întoarse din nou spre Per, care rămăsese la masa de scris :

— E adevărat ?... Spune-mi, te rog, ai pe cineva în familie care se numește Kirstine-Margrete ? E văduva unui pastor, aici, în Copenhaga.

Per tresări. Erau prenumele mamei sale.

— Nu ! zise el și căscă ușor. Dar de ce mă întrebi ?

— Numai așa, spuse Ivan ușor jenat, cum era totdeauna în puținele ocazii cînd vorbea cu Per despre familia lui. Azidimineață am întîlnit întîmplător numele Sidenius la rubrica anunțurilor mortuare din *Berlingske Tidende*. Bine, atunci la revedere ! Vii pe la noi după-masă, nu-i așa ?

După ce ușa se închise în urma lui Ivan, Per rămase multă vreme neclintit pe scaun. Cînd se sculă, în sfîrșit, și se îndreptă spre sonerie, simți că i se face negru înaintea ochilor. Asta îi

mai lipsea, lovitura asta ! Şi tocmai acum !... De fapt, era veşnic urmărit de ghinioane.

— Vă rog să-mi aduceţi numărul de azi din *Berlingske*, îi spuse el cameristei, care intrase în odaie.

Peste puţin, Per ţinea în mîini ziarul deschis, şi zărind în lunga coloană de anunţuri mortuare numele mamei sale, fu din nou cuprins de ameţeală.

„Scumpa noastră mamă, Kirstine-Margrete Sidenius, văduva pastorului Johannes Sidenius, a trecut astăzi în lumea celor drepţi."

Anunţul era semnat : „Copiii rămaşi în viaţă". Şi Per continuă să citească aceste rînduri pînă ce literele începură să se împăienjenească în faţa ochilor săi.

Trecuseră doar cîteva zile de cînd se plimbase noaptea prin faţa locuinţei mamei sale şi se înfioră la gîndul că poate tocmai în noaptea aceea îşi trăia ultimele clipe. Şi atunci ardeau lumini îndărătul unei ferestre, şi atunci se mişcau umbre în dreptul transperantului.

Ei şi ? În ce măsură i-ar fi putut fi de folos dacă ar fi fost şi el de faţă, îşi spunea Per, încercînd să-şi aline conştiinţa. Oricum, nu s-ar fi ajuns la o adevărată înţelegere între ei, şi cu-atît mai puţin la un act de căinţă, singurul în stare s-o mulţumească pe maică-sa. De aceea era poate mai bine că bătrîna îl crezuse departe, după cum era o fericire şi pentru el că nu a ştiut în ce stare se afla ea. Poate că altfel, din dorinţa de a-i linişti sufletul, s-ar fi lăsat ispitit să joace o scenă ipocrită, de care ar fi trebuit după aceea să se ruşineze. Biata mamă ! Făcea parte dintre cei ce se tem de viaţă. Anii îndelungaţi petrecuţi îndărătul perdelelor lăsate ale odăii în care zăcuse bolnavă îi schimbaseră treptat starea sufletească şi o umpluseră de nelinişte. Firesc, pentru ea moartea fusese o eliberare.

Per se plimba încoace şi încolo prin cameră, încercînd să-şi recapete echilibrul. Nu era obişnuit cu emoţiile puternice şi se temea instinctiv de ele. În cele din urmă îşi aminti de Jakobe, care-l aştepta la „Skovbakken" la ora obişnuită. Ce să facă ? Îşi dădea seama că nu va fi în stare să şadă liniştit pe un scaun şi să facă planuri de călătorie, sau să discute alte lucruri care-i interesau pe amîndoi. De altfel, îl mustra cugetul că nu-i vorbise încă despre mutarea familiei sale la Copenhaga.

Se aşeză şi-i scrise cîteva rînduri. Nu trebuia să-l aştepte, spunea el, pretextînd, ca de obicei, că era prea ocupat. În în-

cheiere o înștiință în termeni laconici că mama lui murise la Copenhaga și că necrologul apăruse în *Berlingske Tidende*.

Sună din nou camerista și-i ceru să trimită scrisoarea printr-un curier. Acum fu cuprins de o agitație stranie. Se așeza mereu în fața planșelor, dar se ridica iar. Îi era cu neputință să stea liniștit și cu atît mai puțin să-și adune gîndurile și să se concentreze asupra curbelor și a coloanelor de cifre. Își luă capul în mîini și și-l apăsă ca și cum ar fi vrut să-l silească să lucreze, dar gîndurile nu se puneau în mișcare. Chipul mamei, amintiri din copilărie, regretul de a nu ști nimic despre ultimele ei zile, nevoia de a vorbi cu cineva care o cunoscuse, toate acestea îl copleșiră în cele din urmă.

Atunci renunță la lucru, se îmbrăcă și ieși în stradă. Intră în primul restaurant întîlnit și-și luă dejunul. Apoi se plimbă prin grădinile publice, privi oamenii și ascultă muzica militară ca să uite de gînduri.

După-masă, cînd se întoarse la hotel, portarul îl înștiință că o doamnă îl aștepta în camera lui. Sîngele îi năvăli cu putere spre inimă. Se gîndi îndată că trebuia să fie una dintre surori, care aflase într-un fel sau altul de întoarcerea lui în țară și, aflîndu-i adresa, venea să-i comunice moartea mamei.

Nici o clipă nu se gîndise că ar putea fi Jakobe. În clipa aceea era atît de departe de gîndurile lui, încît abia o recunoscu cînd intră în cameră și o văzu ridicîndu-se de pe un scaun de lîngă fereastră.

Surprinderea și dezamăgirea de pe chipul lui erau atît de vizibile, încît ar fi fost cu neputință ca Jakobe să nu le observe. Dar acum îl cunoștea prea bine și era pregătită pentru o primire neprietenoasă. Avusese și altădată prilejul să observe la el brutalitatea aceea morocănoasă în care se închidea ca într-o carapace ori de cîte ori era neliniștit.

Mai știa totodată că, în asemenea împrejurări, trebuia să procedeze cu o discreție infinită și s-o ia pe căi foarte ocolite ca să-i cîștige încrederea. Chiar și ea nu izbutea decît cu multe greutăți să obțină de la el sinceritate și încredere deplină cînd venea vorba despre relațiile lui de familie. Totuși, Jakobe îi ieși în întîmpinare fără nici un regret, îi luă capul între mîini, îl sărută și-i spuse :

— Îți dai seama, cred, că după ce am primit scrisoarea ta, n-am mai avut răbdare să stau acasă. Am simțit că trebuie să te văd. Dacă ai ști ce bine îți înțeleg durerea ! Și eu am plîns, am impresia că amîndoi sîntem loviți.

Per o privi neîncrezător și mormăi că, de fapt, maică-sa era de mult moartă pentru el, astfel că, în ce-l privea, nu se schimbase nimic.

— Da, dragul meu, lucrurile astea le spunem ca să ne consolăm. Eu știu ce ai pierdut. De ce să ne ascundem unul față de celălalt?... Și faptul că mama ta locuia la Copenhaga și nu mi-ai spus... Doamne, Per, cînd ai să încetezi să te ascunzi de mine tocmai în clipele cînd avem mai multă nevoie unul de altul? Sau poate n-ai știut?

Per se desprinse din brațele ei și-i răspunse că avusese mereu de gînd să-i spună, dar uitase, fiindcă, îndată ce erau împreună, începeau să vorbească despre cu totul alte lucruri.

— Atunci, hai să vorbim acum! exclamă ea. Vino, așază-te lîngă mine! Mi se pare că din nou am nenumărate lucruri de aflat de la tine.

Jakobe își scoase pardesiul și împinse la o parte mănușile și pălăria.

— Știai că mama ta e bolnavă?

— Nu știam nimic. Era slăbită de multă vreme.

— Așadar, n-ai căutat s-o vezi... și nici pe vreunul dintre frații sau din surorile tale nu i-ai văzut? întrebă ea, privindu-l cercetător din colțul canapelei pe care se așezase.

— Nu, răspunse Per, atîrnîndu-i pardesiul în cuierul de lîngă ușă.

— Dar cum ai aflat că se mutaseră la Copenhaga?

— Am citit întîmplător un anunț pentru niște lecții de pian pe care-l dăduse soră-mea într-un ziar. De altfel, lucrul acesta se discutase încă la înmormîntarea tatii. Voiau să se mute, fiindcă unii dintre frații mei mai tineri își găsiseră slujbe aici.

Per se așeză pe un scaun la oarecare distanță de Jakobe, care rămase un timp cu bărbia sprijinită în palmă și privirea ațintită înainte.

— Știi ce? spuse ea după o pauză. Cred că dacă aflam că mama ta trăiește atît de aproape de mine, nu m-aș fi putut stăpîni și m-aș fi dus s-o văd. Mai ales atunci, după ce m-am întors din călătorie și mă simțeam atît de singură, încît aș fi avut nevoie să stau de vorbă pe îndelete cu cineva despre tine. Crezi că m-ar fi primit?

— Nu știu.

— Eu cred că m-ar fi primit. Sînt convinsă că m-ar fi primit... și în cele din urmă ne-ar fi înțeles.

— Nu uita că ai crezut asta și cînd, în același scop, i-ai făcut o vizită lui Eberhard. Și nu te-ai ales decît cu o dezamăgire.

Jakobe nu-i răspunse îndată. Nu pentru că nu și-ar fi amintit de întîlnirea cu fratele lui Per. Amănuntele întrevederii încordate dintre ei, în biroul acela sinistru, rece și pustiu, o preocupaseră în ultima vreme, ba chiar îi treziseră o îngrijorare tainică, fiindcă i se părea că Per seamănă cu Eberhard.

— Bine, dar cînd e vorba de frați și de surori, e altceva, spuse ea în cele din urmă, îndepărtîndu-și de pe frunte o buclă cu gestul cu care ar fi alungat în același timp un gînd chinuitor. Și la noi în familie lucrurile se întîmplă așa. Dar cînd e vorba de o mamă, ai totdeauna pentru ea un sentiment, chiar dacă ar fi numai cît degetul cel mic, și asta oricît te-ai depărta de ea. Iată de ce cred că mama ta și cu mine am fi putut sta de vorbă, deși nu există deosebiri mai mari între oameni decît cele ce ne despărțeau pe noi două.

— Da, așa e, într-adevăr.

— Dar mi-e cu neputință să cred că pînă la urmă n-am fi ajuns să ne înțelegem. Mi-ai povestit foarte puțin despre ea și foarte rar, dar atîta a fost de-ajuns ca să-mi făuresc o imagine la care începusem să țin. Mi se pare că o văd foarte lămurit. Era scundă, nu-i așa ? Și nu avea ochii tăi și ai fratelui tău... ai ei erau mai întunecați. Se vede că voi, copiii, ați semănat mai mult cu tatăl vostru. Și cînd nu era la pat, mergea sprijinită în baston. Bunică-mea tot așa mergea, poate că de aceea o văd atît de limpede pe maică-ta. Și cîtă voință trebuie să fi avut, în ciuda slăbiciunii ei fizice ! Mi se pare admirabil și atît de mișcător felul în care ani de-a rîndul a condus din pat casa aceea mare... apoi, deși atît de lovită, a vegheat asupra voastră a tuturor și a avut grija gospodăriei. Gîndește-te ce înseamnă pentru o mamă cu atîți copii mici să zacă în pat opt ani de zile ! Și pe deasupra, parcă mi-ai spus că tatăl tău era un om dificil, nu-i așa ? Și nu erați nici oameni cu stare. Totuși, nu s-a plîns niciodată. După cîte-mi amintesc, mi-ai povestit odată că mama ta a răspuns cuiva care o compătimea : „Nu mă compătimi pe mine, compătimește-i pe soțul și pe copiii mei !" Ce frumoase, ce înălțătoare îmi par aceste cuvinte !

În timp ce Jakobe vorbea, Per ședea aplecat înainte, cu coatele pe genunchi, și dădea bobîrnace din ce în ce mai neliniștite cu degetele de la o mînă peste pumnul celălalt. În cele din urmă se sculă oarecum nerăbdător și traversă camera.

— Acuma gata, ajunge, o întrerupse el. Trecutul nu se mai întoarce. N-are nici un rost să vorbim despre ceea ce s-ar fi putut întîmpla.

Se opri în dreptul unei ferestre și privi în piața peste care începuseră să se lungească umbrele caselor. Moara cea veche, scăldată în amurg, se ridica acolo, deasupra ruinelor unor metereze, peste drumul pe care ai fi zis că-l salută cu brațele deschise.

— Ai dreptate, spuse Jakobe cu gravitate după o altă pauză. Trecutul nu se mai întoarce... Aș vrea numai să știu dacă mi-ai îngădui să citesc, cînd s-o ivi prilejul, cîteva din scrisorile pe care le-ai primit de la mama ta. Noi doi am vorbit foarte rar despre familia ta și consider o greșeală din partea mea că știu atît de puține lucruri despre părinții tăi.

Per nu păru că auzise întrebarea, dar cînd ea o repetă, îi răspunse scurt :

— N-am scrisori.

— Da, știu că n-ai mai corespondat cu familia în ultimii ani ; dar mă gîndeam la trecut, la primii ani pe care i-ai petrecut în Copenhaga. Pe atunci, în orice caz, mama ta îți scria din cînd în cînd, așa mi-ai spus. Despre aceste scrisori vorbeam ; dacă mi-ai da voie, tare-aș vrea să le citim odată împreună.

— N-ai ce citi... pentru că n-am astfel de scrisori.

— Dar unde sînt ?

— Unde sînt ? Le ardeam după ce le citeam.

— Vai de mine, Per, cum ai putut...

Jakobe nu-și isprăvi fraza. Per își scosese batista și-și ștergea fața, ca și cum i-ar fi fost cald. Dar văzînd că ceva umed îi licărea între gene, Jakobe înțelese că îi dăduseră lacrimile și voise să se ascundă.

Primul ei gînd fu să se apropie de el și să-i cuprindă gîtul cu brațele. Dar înțelepciunea și experiența trecutului o îndemnară pe moment să renunțe și să pară a nu fi observat. Așa că rămase liniștită locului și aștepta ca Per să se depărteze singur de lîngă fereastră. Abia atunci se apropie de el, îl luă de braț și se plimbară un timp prin cameră fără să vorbească.

Da, Jakobe își dădea seama că în perioada prin care trecea era incapabilă să aducă o alinare cuiva. Ea însăși era nesigură și fără pic de curaj. Se gîndea la viitoarea despărțire de Per și simțea cum i se topește curajul. Și cel puțin dacă ar fi îndrăznit să se spovedească lui Per ! În fiecare zi ducea o

luptă deznădăjduită cu ea însăşi ca să nu se trădeze, fiindcă trebuia să se gîndească mereu la numeroasele probleme care s-ar fi ivit în discuţie dacă i-ar fi împărtăşit marea ei taină înainte ca Atlanticul să-i despartă.

Nu era speriată şi neliniştită numai din cauza naşterii. Gîndul bîrfelilor pe care avea să le dezlănţuie acest eveniment pretimpuriu stîrnea şi el nervozitatea Jakobei. După întoarcerea lui Per în ţară, ceva se schimbase în cugetul ei. La început era atît de mîndră de iubirea ce-i umplea sufletul, încît nu se prea sinchisea la gîndul că nu va putea ascunde multă vreme rodul neîngăduit al dragostei. Dar acum, de cînd îşi privea logodnicul cu ochi mai realişti, tocmai mîndria ei suferea la gîndul că va deveni un obiect de bîrfeală.

Totuşi, hotărîrea de a nu se întoarce acasă după ce-l va însoţi pe Per în Anglia, ci de a pleca undeva în Germania, poate chiar la prietena ei din Breslau, ca să nască acolo, se explica mai ales prin considerente legate de părinţi. Dar cînd îşi aminti că mai avea de aşteptat mai bine de şase luni pînă atunci, nerăbdarea îi stîrni un fel de disperare. De altfel ar fi îndurat totul fără să crîcnească dacă ar mai fi avut în Per acea încredere neclintită care o însufleţise cu două luni şi jumătate în urmă în momentul despărţirii lor în Tirol. Dar povestea cu Nanny o făcuse neîncrezătoare, începuse să vadă primejdii pretutindeni. Totuşi, mai puţin ca oricînd ar fi acceptat să-l piardă. Cu toate că îl vedea acum aşa cum era, cu toate slăbiciunile lui, continua să-l iubească la fel de pătimaş ca pe vremea cînd spiritul ei critic dormita încă. Uneori era cuprinsă de un dor atît de nestăvilit, încît i se părea şi ei cam anormal. Iată de ce se obişnuise să fie mai rezervată chiar în momentele cînd erau între patru ochi, iată de ce devenise mai prudentă, ba, uneori, s-ar fi zis că e arţăgoasă. Dar Per ajunsese s-o stăpînească în mod atît de absolut, cu atîta îndărătnicie, încît deseori îşi spunea că ar fi fost gata să-i ierte orice faptă.

Deodată Per se opri din mers şi se uită la ceas.

— Bagă de seamă să nu pierzi trenul... Nu spun asta ca să te gonesc. Îţi sînt foarte recunoscător că ai venit, dar ştiu că nu-ţi place să te întorci tîrziu acasă. Şi, uite, s-a făcut ora opt.

Jakobe îl privi şi observă că era încă palid şi tras la faţă.

— Şi tu ce ai de gînd să faci?

— Să-mi văd mai departe de treabă... După cum vezi, masa de colo e plină de hîrtii care trebuie rezolvate. Nu vreau să pierd timpul.

— Nu, spuse Jakobe, înconjurîndu-l cu brațele, ca și cînd ar fi vrut să-l apere. Nu trebuie să rămîi singur, nu trebuie să mai lucrezi în seara asta. Ce rost ar avea ? Dacă rămîi singur aici, n-ai să scapi de gîndurile negre.

— Vrei să rămîi la mine ?

— Nu, azi nu... și nu aici, răspunse ea roșind. Aici e neplăcut. Dar vino cu mine acasă și rămîi noaptea asta la noi. Știi bine că odăile pentru musafiri sînt totdeauna pregătite. Nu ne stinghereşti cîtuși de puțin, tata și mama vor aprecia faptul că le comunici personal moartea mamei tale. Eu cred chiar că ești dator să procedezi așa. Vino, Per, vino ! Mîine o să facem o plimbare lungă prin pădure și o să uităm de toate necazurile !

Cînd se treziră a doua zi, la „Skovbakken" era o vreme minunată, plină de soare. Se făcuse destul de tîrziu cînd se întîlniră la ceai, jos, în sufragerie. Mîncară ceva în fugă, apoi se luară de braț și se făcură nevăzuți în grădină. Nici unul dintre ei nu dormise noaptea. Fusese o noapte luminoasă de primăvară, și știindu-se atît de aproape unul de celălalt, rămăseseră treji pînă după ce adormiră toți ceilalți ai casei. În cele din urmă se întîlniră.

Acum se plimbau prin grădina abia înverzită, în care roua picura de pe crengi și de pe frunze. Dimineața, cînd, în afară de doamna Salomon, toată familia pleca la Copenhaga, după treburi sau la școală, la „Skovbakken" domnea o liniște și o pace de paradis. Cînd intrară în pădure, pînă și aerul li se păru altfel decît în cursul zilei, cînd pe șosele plutea praful stîrnit de trăsuri. Nu se auzea decît ciripitul păsărilor. Cît se plimbară, nu întîlniră decît un bătrîn care-i salută părinteşte cînd trecură pe lîngă el.

Dar pe măsură ce timpul trecea, Per devenea tot mai neliniștit și mai absent. Îi spuse în șoaptă logodnicei sale că trebuia neapărat să se întoarcă în oraș înainte de ora 2, pentru că avea de luat niște informații pentru lucrarea sa de la o instituție publică unde lucrul înceta la ora 3.

În consecință, plecă imediat după prînz. Cînd ajunse în oraș, luă o trăsură, se duse la instituția unde lucra fratele său Eberhard, și după ce-i spuse birjarului să-l aștepte, dispăru pe poartă.

Din clipa cînd Jakobe păşise pragul aceleiaşi porţi şi intrase în clădirea aceea mare, cenuşie şi murdară, trecuse un an, în care timp silinţele lui Eberhard şi conştiinciozitatea cu care-şi făcea datoria fuseseră răsplătite cu o altă mică avansare pe scara cu sute de trepte a ierarhiilor oficiale. Pe scaunul pe care-l ocupa altădată el în faţa pupitrului din prima cameră şedea acum un alt tînăr, continuator al tradiţiei în mecanismul solemn al statului, în timp ce Eberhard obţinuse alături un mic birou separat, cu masă de scris în toată regula şi fotoliu. Totuşi, avansarea nu-l hotărîse să renunţe la haina lui neagră cu mînecile inexplicabil de înguste, lucioasă în coate şi în spate, fiindcă fusese purtată cu cinste un număr de ani. Avansarea nu-l determinase să-şi procure nici măcar o cravată şi nişte pantofi mai eleganţi.

Eberhard tocmai şedea la masă şi-şi ascuţea creionul cu atenţie, conştiinciozitate şi grijă, adică aşa cum se fac aceste treburi în serviciile publice. Dar îndată ce auzi că cineva îi rostea numele în anticameră, îşi ascunse repede briceagul şi puse mîna pe un document impozant. Apoi, fără să-şi ia ochii de pe hîrtii, se sprijini de speteaza scaunului şi, luînd o poză autoritară, aşteptă intrarea străinului în birou.

— Intră ! spuse el cu severitate cînd auzi bătînd în uşă şi-şi ridică ochii exact atît cît era necesar pentru ca privirea să treacă dincolo de marginea hîrtiilor.

Surprinderea pe care i-o provocă apariţia lui Per fu atît de mare, încît Eberhard nici nu încercă s-o ascundă. Cu figura omului care vede o nălucă, se ridică încet de pe scaun, şi cîteva clipe cei doi fraţi rămaseră faţă în faţă fără să-şi spună un cuvînt.

Per fu izbit numaidecît de asemănarea lui Eberhard cu tatăl lor, aşa cum stătea sprijinit de marginea biroului, tremurînd uşor de emoţie. Gura severă, fără mustaţă, favoriţii mici de modă veche, ochii tiviţi cu roşu, fixitatea inexpresivă a privirii şi ţinuta rigidă, totul îi amintea de chipul pastorului, aşa cum i se întipărise în memorie încă din copilărie.

Închisese uşa după el, fiindcă voia să vorbească nestingherit cu fratele său, şi acum luă loc pe o canapea, în faţa uşii. Eberhard se aşeză şi el.

— Cred că-ţi închipui ce mă aduce la tine, începu Per. Am citit în ziar anunţul mortuar al mamei.

— Da, spuse Eberhard după o pauză, şi în glasul lui răsuna limpede satisfacţia. De altfel, credeam că eşti în străinătate.

— M-am întors de vreo zece zile.

— Așa, va să zică, ești în oraș mai demult ! Nu știai, probabil, că mama s-a mutat la Copenhaga...

— Ba da... știam, răspunse Per, privind în lături.

Apoi întrebă dacă mamă-sa zăcuse mult.

Eberhard îl lăsă și de data asta să aștepte răspunsul. În cele din urmă îi spuse — cu o hotărîre care părea să fie concluzia unei îndelungate chibzuieli — că mama lor murise brusc, într-un moment cînd nimeni nu se aștepta la asta.

— Slavă Domnului, mama a fost scutită de suferințe fizice ! În afară de vechea slăbiciune, nimic deosebit în starea ei pînă în ajunul morții. E drept, de la o vreme se plîngea că respiră cu greutate și are nopți neliniștite, dar simptomele astea se puteau explica prin starea ei așa cum dăinuia de ani de zile. Dimineața, cînd Signe a venit s-o pieptene, mama a rugat-o să se grăbească, era cam nerăbdătoare, spunea că e obosită și ar vrea să mai doarmă dacă va putea. Cînd Signe intră iar după vreo zece minute ca să vadă ce face, mama nu mai putea să vorbească. A clipit doar de cîteva ori din ochi, de parc-ar fi vrut să-și ia rămas bun, și a adormit liniștită pentru totdeauna.

Eberhard vorbise cam distrat. După ce surpriza și primul moment de emoție trecură, începuse pe furiș, așa cum obișnuia, să examineze aspectul exterior al lui Per. Evalua cu priviri ocolite pardesiul căptușit cu mătase, mănușile, pantofii parizieni cu vîrful ascuțit și nasturii cu diamante de pe plastronul cămășii fratelui său.

— Bineînțeles, continuă Eberhard, și noi și mama ne deprinsesem cu gîndul că ne-ar putea părăsi. Slăbiciunea ei dura de prea multă vreme, așa că sfîrșitul nu putea să ne surprindă. Se pare chiar că și-l presimțea oarecum. Pe lîngă că a lăsat dispoziții precise și detaliate privitoare la înmormîntare și la împărțirea lucrurilor din casă, a scris și scrisori de rămas bun către toți cei care nu au fost zilnic în preajma ei. Ai și tu o scrisoare și o cutie pecetluită.

Ultimele cuvinte le rostise după o scurtă pauză, menită să facă impresie și, privindu-și fratele, să observe efectul produs asupra lui de această știre.

— Deocamdată, atît scrisoarea, cît și cutia sînt la Signe, urmă el. După cum ți-am mai spus, noi te credeam în străinătate. Nu știu dacă vrei să vii tu personal să le iei. În următoarele zile ne vei găsi pe toți laolaltă. Ingrid și Thomas au sosit și ei la Copenhaga, au vrut să fie de față la punerea în

coșciug. Fiindcă, bineînțeles, mama va fi înmormîntată alături de tata. Sîntem de părere s-o transportăm cu un vapor care pleacă mîine după-amiază de aici. Dar mai înainte va avea loc acasă, în jurul sicriului, o mică solemnitate în familie, și fiindcă acum știm că ești în oraș, ne-ar părea rău dacă ai lipsi din mijlocul nostru, ți-o spun în numele tuturor. Seara vom pleca și noi pe uscat, adică cu trenul. Mama a hotărît așa, ținînd seama că Signe și Ingrid nu suportă călătoria pe mare și vrînd să fim cu toții împreună. De altfel, în felul acesta ajungem tocmai la timp ca să fim de față la primirea rămășițelor pămîntești ale mamei și să facem pregătirile necesare în vederea înhumării. De la vapor, sicriul va fi transportat direct în capelă, unde, în ziua următoare, va avea loc o înmormîntare cît se poate de simplă. Totul se va petrece conform dorinței exprese a mamei.

Per nu spunea nimic. Pe chipul lui nu se putea citi nici unul din sentimentele care-i agitau în clipa aceea sufletul.

Peste puțin, cînd începu să se pregătească de plecare, Eberhard îl întrebă aproape cu blîndețe :

— Dar tu cum o mai duci ? Rămîi în țară ?

— Nu, curînd plec în America, unde am niște treburi. Dar înainte de plecare mă căsătoresc. După cum știi, sînt logodit cu una dintre fiicele lui Philip Salomon.

De data asta tăcu Eberhard, care-și întoarse brusc privirea după ce și-o mai oprise o dată fără voie asupra nasturilor de briliante de pe plastronul cămășii fratelui.

Per se ridică în picioare.

— Nu ți-am spus încă, rosti Eberhard, călcîndu-și din nou pe inimă, că mica ceremonie despre care ți-am pomenit a fost fixată pentru ora trei și jumătate. Așadar, dacă ai intenția să vii și tu...

Per clătină din cap.

— Din mai multe motive cred că e preferabil să lipsesc, spuse el. Printre altele, fiindcă nu mi-ar plăcea să vin fără logodnica mea. Și cred că prezența ei ar fi deplasată în acest mediu, poate că nici n-ar fi binevenită.

Eberhard tăcu din nou. Fața lui, încremenită ca o mască, nu trăda nimic din groaza pe care o simțea numai la gîndul că o evreică din lumea mare ar fi de față cînd se vor cînta imnuri în jurul catafalcului mamei sale.

Per își luă rămas bun și plecă.

Jos, la intrare, întîlni doi tineri care mergeau în pas ritmic, soldățesc, și care se dădură brusc la o parte din calea lui,

silindu-l să ridice capul. Erau doi adolescenţi, de 16—17 ani, cu înfăţişare provincială, aproape ţărănească, purtînd părul mare şi pălării cu boruri late, ca pe vremea lui Grundtvig. Per îi recunoscu numaidecît : erau fraţii lui mai tineri, gemenii, care se duceau la Eberhard. Pe feţele lor se vedea foarte limpede că-l recunoscuseră şi ei. Se uitară speriaţi unul la altul şi roşiră.

Per îi opri. În spaima cu care se dăduseră la o parte din calea lui exista ceva care-l lovea drept în inimă, ceva de care-i era ruşine. Se mai gîndea şi acum la o împăcare, şi vizita lui la Eberhard nu-i satisfăcuse nevoia de apropiere cu fraţii şi surorile, care l-ar fi ajutat să-şi ispăşească vina faţă de maică-sa.

— Bună ziua, spuse el şi le întinse o mînă, pe care ei o strînseră cu şovăială şi jenă. Vă duceţi sus, la Eberhard ?

— Da, răspunseră ei în cor.

— Şi eu tocmai vin de la el, am vrut să aflu cîte ceva despre moartea mamei.

La aceste cuvinte fraţii îşi coborîră tăcuţi privirile în pămînt, şi unul dintre ei începu să zgîrie cu vîrful pantofului nisipul dintre dalele caldarîmului din faţa porţii.

Per simţi învinuirea cuprinsă în această tăcere. Dar restul de supărare şi de arţag care dăinuiau încă în cugetul său în timp ce vorbea cu Eberhard se topi în faţa acestor doi fraţi mai tineri, care se iviseră în faţa lui ca nişte imagini ale nevinovăţiei şi simplităţii fericite ce domniseră în căminul copilăriei sale. În ciuda înfăţişării lor pe jumătate ţărăneşti — ba tocmai de aceea — fu nevoit să lupte împotriva dorinţei de a le cuprinde capul între mîini şi de a-i săruta pe frunte.

Dar cu toată nevoia de sociabilitate, nu ştia ce să le spună. La rîndul lor, cei doi tineri stăteau ca nişte străini apăsaţi de prezenţa lui.

Atunci Per le mai strînse o dată mîinile, le spuse că se grăbea, fiindcă trebuia să plece curînd într-o călătorie, şi-şi luă rămas bun.

Dar cînd se instală în trăsură, sentimentele îl copleşiră. În loc să pornească la gară, ca să se poată întoarce la „Skovbakken" pentru dejun, după cum îi făgăduise logodnicei sale, se duse la hotel. Era dezorientat, şi Jakobe nu-i putea fi de ajutor într-o împrejurare ca asta.

Cînd sosi la hotel, portarul îi întinse o carte de vizită, pe care Per citi : „C. F. Bjerregrøv, fost colonel, inginer".

— Domnul acesta m-a căutat personal ?

— Da, să tot fie o oră de atunci. Cred că a scris ceva pe dosul cărții de vizită.

Per întoarse cartea de vizită și citi : „Un veteran vă dorește noroc în lupta dumneavoastră patriotică".

Rămase locului, cu cartea de vizită în mînă și cu un zîmbet vag pe buze. Deși uitase de mult de profeția arogantă pe care o aruncase pe vremuri în fața acestui om, deși starea lui sufletească era plină de confuzie și de deznădejde, Per își spuse că această urare era ca o mînă întinsă miraculos spre el, o nouă confirmare a pactului diabolic dintre el și noroc.

— Ți-aduci aminte, îi spuse el în seara aceea logodnicei, că și tu și Ivan mi-ați reproșat felul cum m-am purtat la Max Bernhardt și mai ales atitudinea față de colonelul Bjerregrøv ? Ați făcut-o într-un mod care...

— Să nu mai vorbim de asta, îl întrerupse ea neliniștită.

— Ba da, trebuie să vorbim !... Ia te uită !

Și-i întinse cartea de vizită a colonelului.

— A venit la tine ?

— Da. Citește ce scrie pe dos ! Ei, ce zici ?

Jakobe nu mai știa ce să spună, era o surpriză care o buimăcea.

— Ești un adevărat vrăjitor, Per ! exclamă ea.

A doua zi dimineață Per intră în port și căută vasul cu care bănuia că aveau să fie transportate în Iutlanda rămășițele mamei sale. Se adresă timonierului și află că, în adevăr, li se anunțase un cadavru. Timonierul îi indică și ora la care urma să fie adus.

Peste drum de locul unde ancorase vasul se afla o cafenea modestă. După-amiază, cu puțin înainte de ora indicată, Per se instală la o masă, nu departe de fereastră. Ceru o bere și, ascuns îndărătul unui ziar, așteptă, cu inima bătînd de emoție, sosirea carului mortuar.

Afară cădea o ploaie liniștită de vară. Cu toate astea, pe cheiurile largi ale portului, pline de lăzi cu marfă, de butoaie și de saci, era multă însuflețire. Pînă la plecarea vasului mai rămăseseră cîteva ceasuri. De pretutindeni soseau care grele și își croiau loc pe chei ca să fie descărcate. Aburi ieșeau șuierînd și vibrînd pe coșul vaporului, lăzi mari de lemn, bare de fier, saci de făină și bidoane de petrol, ridicate din fundul carelor țărănești, rămîneau o clipă suspendate în aer deasupra calei și erau coborîte apoi în pîntecele spațios al vasului. Un porc mare, care trebuia să fie transportat pe vas, dădu multă

bătaie de cap. Doi oameni îl trăgeau de urechi, în timp ce un al treilea îi învîrtea de zor coada, de parc-ar fi fost manivela unei flașnete. Totuși, porcul nu se hotăra să se urnească din loc. Deși zoriți de ploaie și de treburi, oamenii făceau mare haz pe socoteala acestui animal încăpățînat, care guița, chemînd parcă în ajutor toate forțele cerului și ale pămîntului. În sfîrșit, izbutiră să-l convingă să pășească pe pasarelă, și porcul dispăru galopînd sub puntea principală. O ceartă izbucni apoi între doi birjari, care-și ciocniseră trăsurile din cauza mormanelor de marfă aglomerate pe chei. Cum nici unul nu putea să înainteze sau să dea înapoi, erau gata să se ia la bătaie, cînd apăru un agent de poliție care le făcu loc dînd la o parte cîteva putini ce le stăteau în drum.

Între timp ploaia se domolise, deși deasupra orașului atîrnau încă nori grei și întunecați. Acoperișurile roșii ale depozitelor de mărfuri de la Kristianshavn erau perfect vizibile.

Deodată Per zări un furgon închis, tras de un cal. Pe capră, lîngă vizitiu, era un om îmbrăcat în haine de lucru. Furgonul se apropie și se opri la oarecare depărtare de vas. În urma lui venea un cupeu, din care coborîră patru persoane : erau frații săi. Primul coborî Eberhard, purtînd joben cu crep de doliu, pantaloni negri sumeși și o umbrelă pe care o deschise numaidecît, deși în clipa aceea nu ploua. În urma lui veneau Thomas cel roșcovan, capelanul, și cei doi frați mai tineri.

Pe chei, în dreptul macaralei, oamenii tocmai ridicau ultimul balot de marfă dintr-un camion. Apoi camionul se depărtă, vizitiul furgonului mortuar își porni calul și se apropie de vas. Dar un strigăt al cîrmaciului, care conducea încărcarea vasului de pe puntea de comandă, îl opri, poruncindu-i să mai aștepte puțin. Aveau de îmbarcat mai întîi un cal tînăr și nărăvaș, și operația aceasta cerea timp. Încercară întîi să-l treacă peste pasarelă, așa cum procedaseră și cu porcul, și la început planul păru că va reuși. Deși calul tremura și fornăia de teamă atît de tare încît îi țîșnea sînge pe nări, oamenii izbutiseră să-i aducă cele două picioare dinainte pe pasarelă, dar, din nefericire, în clipa aceea sirena unuia dintre micile remorchere care forfoteau încoace și-ncolo prin port începu să sune. Atunci calul deveni de nestăpînit. Nu mai aveau încotro, trebuiau să-l transporte la bord așa cum transportau orice marfă. Macaraua vasului fu îndreptată spre chei, și patrupedul fu introdus într-un fel de cușcă de scînduri zdravene, înaltă cît un stat de om. Două inele solide de fier erau prinse de marginea superioară a cuștii și fixau lanțurile macaralei. Apoi macaraua fu pusă în

funcțiune, și animalul — care încremeni brusc cînd fu ridicat în aer, ca și cum ar fi suferit un șoc nervos — fu transportat încet pe o traiectorie curbă, pe deasupra capetelor muncitorilor adunați, și depus pe puntea superioară a vasului.

În acest timp Per nu-și luase ochii de la furgon. Deși scena cu calul atrăsese o mulțime de gură-cască, el nici n-o înregistră măcar. În sfîrșit, vizitiul fu invitat printr-un semn să tragă în fața vasului. Eberhard și ceilalți frați veneau pe jos în urma furgonului.

Omul în salopetă de pe capră se apropie înaintea celorlalți de rampa de încărcare ce ducea spre deschizătura calei și, ajutat de alți doi oameni, rostogoli o ladă de scînduri lungă de trei *alen*, care aducea cu un cufăr, și pe al cărui capac era vopsit un semn mare de fraht. Furgonul fu deschis imediat, și din el ieși sicriul îngust, fără nici o podoabă. Doi muncitori din port se apropiară ca să dea o mînă de ajutor, dar Thomas îi opri. Apoi el însuși și ceilalți frați apucară sicriul și-l instalară cu grijă în lada de scînduri, care era deschisă și în care încăpu cu oarecare greutate. În jurul sicriului fură îngrămădite paie, după care lada fu acoperită cu un capac fixat în șuruburi.

Lada aceea din scînduri albe, de care nu se atinsese rindeaua, zăcea pe chei cu prețiosul ei conținut, fără să se deosebească de mulțimea celorlalte mărfuri înghesuite pe cheiul ud de ploaie. Cînd plecă furgonul, nimeni nu și-ar fi putut da seama că între aceste scînduri cu frahtul vopsit pe ele se afla un om, o mamă, o lume stinsă, a cărei viață fusese mai bogată și mai adînc zbuciumată decît a multor altora. Acum muncitorii petrecură niște lanțuri de fier în jurul lăzii, așa cum procedaseră cu sacii de făină și cu bidoanele de petrol, și la un semn al mecanicului, fu ridicată în aer, rămînînd suspendată o clipă chiar deasupra intrării în cală, pînă se auzi o nouă comandă. Apoi, în zornăit de lanțuri și pufăit de aburi, bătrîna văduvă a pastorului din Iutlanda fu coborîtă în cală printre lăzile cu bere și cu rachiu și printre sacii de zahăr.

Dincolo de geamurile bodegii, chipul lui Per păli treptat. Ospătarul, care-l urmărise tot timpul cu privirea, intrigat de atitudinea lui liniștită și de faptul că nu se atingea de bere, se sperie și, apropiindu-se de el, îl întrebă :

— Sînteți bolnav, domnule ?

Per ridică spre el o privire buimacă. Uitase unde se afla ; deodată simți că se ridică podeaua cu el și pereții se prăbușesc în odaie. Atît apucă să spună :

— Dă-mi un coniac !

Bău două pahare unul după altul, și obrajii lui își recăpătară culoarea. În clipa cînd o văzuse pe maică-sa atîrnînd în aer și legănîndu-se încoace și încolo ca un balot de marfă, în jurul lui se făcuse noapte, și ca într-o străfulgerare, văzuse brusc dezvăluindu-i-se originile vieții înseși. I se înfățișau ca un pustiu de gheață, rece și tăcut, încremenit într-o nepăsare veșnică, asemenea celui pe care-l contemplase în cursul primei sale călătorii prin Alpi.

Cînd privi din nou în direcția vasului, încărcarea butoaielor și a sacilor continua în același ritm.

Frații săi și omul în salopetă, în a cărui mînă întinsă consțiincios Eberhard numără niște bani, se aflau în mijlocul cheiului. Omul primi banii, dar mai așteptă cîteva clipe, nădăjduind, evident, un bacșiș, pe care însă nu-l primi. Apoi frații se depărtară în grup compact, cu pași egali și ritmici.

Per rămase pe scaun. Deși ceilalți mușterii ai localului îl observau acum cu atenție, nu se putea hotărî să plece. Voia să rămînă pînă la urmă în apropierea maică-si. Gîndul că avea să zacă acolo, singură și părăsită, i se părea sinistru. Deodată fu străfulgerat de o idee izbăvitoare. Nu, nu trebuia să se despartă de ea în momentul și în locul acela. Putea s-o însoțească în călătorie fără ca nimeni să știe, putea să fie secreta ei gardă de onoare în tot timpul nopții și să treacă prin Kattegat împreună cu ea. Apoi avea să debarce la gura fiordului din orășelul natal, unde vaporul urma să ajungă în primele ceasuri ale dimineții următoare. De acolo va porni imediat spre o gară situată pe linia ferată care străbătea vestul Iutlandei și se va întoarce la Copenhaga în aceeași seară.

Se uită la ceas. Pînă la plecarea vasului nu mai avea nici două ore ; nu mai putea ajunge la „Skovbakken" să stea de vorbă cu Jakobe, singura care trebuia să știe de călătorie. Era nevoit s-o înștiințeze numai în scris.

Dar cînd ajunse la hotel și muie tocul în cerneală, își dădu seama că îi va fi greu să se explice bine așa, în fugă, într-o scrisoare. Își procură deci un formular de telegramă, pe care scrise cîteva rînduri, lămurindu-i doar strictul necesar.

Se apucă să-și facă bagajul de mînă, dar se opri brusc, cu o pereche de ghete în mînă : își adusese aminte de colonelul Bjerregrøv.

După toate probabilitățile, colonelul se aștepta ca Per să-i întoarcă vizita chiar în ziua aceea. Dacă amîna întrevederea fie și numai cu cîteva zile, comitea o impolitețe, putea să înveninеze lesne o situație foarte prețioasă pentru el în momentul

acela. Ce era de făcut ?... Fie, se va mulțumi deocamdată să-i scrie. „Din cauza unei călătorii care nu poate fi amînată...", începu el scrisoarea.

Curînd după aceea se afla într-o trăsură în drum spre debarcader.

Între timp, îi trecu prin minte că în cursul călătoriei prin Iutlanda putea s-o viziteze pe doamna Prangen și pe sora sa la Kaersholm, după cum le făgăduise. Avea motive să strîngă din nou legăturile cu aceste doamne. De cînd se întorsese în țară, era din ce în ce mai stînjenit de dependența față de socrii săi, care erau și aveau să rămînă totdeauna niște străini pentru el. Firește, Philip Salomon nu făcuse niciodată vreo aluzie la chestiunile bănești, dar asta nu-l împiedica să sufere la gîndul că trebuie să-i poarte recunoștință. Totuși, ca să poată pleca în America, Per era nevoit să facă un nou împrumut, și de data asta avea intenția să-i ceară baronesei, care-și oferise mai demult și cu totul spontan ajutorul, încercînd chiar să i-l impună.

Cînd telegrama lui Per sosi la „Skovbakken", Jakobe se afla în odaia ei. După prînz plecase în oraș să facă niște cumpărături, fără să bănuiască ce gînduri îl urmăriseră pe logodnicul ei în ziua aceea. Îl căutase la hotel și fu stingherită aflînd de la portar că Per nu era în cameră. Se simți rușinată și plecă fără să comunice nimic și fără să-și lase cartea de vizită. Apoi umblă un timp pe străzi, sperînd în taină — deși se temea totodată — că-l va întîlni ; știa că Per nu era amator de întîlniri întîmplătoare. În cele din urmă ploaia o goni acasă.

Dar nici acasă nu izbuti să-și găsească liniștea. În ultimele zile simțise nevoia să fie mereu activă și-și căuta tot felul de ocupații inutile și nepotrivite. Se gîndea mereu la pregătirile pentru călătoria ei și a lui Per în Anglia. Îndepărta pe cît îi era cu putință orice gînduri care n-aveau legătură cu ceea ce numea în sinea ei „a doua călătorie de nuntă", fiindcă ținea ca noua lor perioadă de viață comună să nu fie umbrită nici de teamă și nici de neliniște. În cele două scurte, biete, săptămîni, cît avea să dureze conviețuirea aceasta, nu trebuia să trăiască și nu trebuia să respire decît pentru dragostea lor. Înainte de a naște, Jakobe voia să-și satisfacă din plin setea arzătoare de viață.

Citirea telegramei o umplu de o presimțire pur instinctivă și de o teamă ale cărei cauze nu le înțelese în clipa imediat următoare. De fapt, hotărîrea lui Per n-avea nimic ciudat. În sinea ei, Jakobe își zicea că era pe cît se poate de firesc și de

frumos să aducă această ultimă cinstire mamei sale. După cîteva zile avea să fie din nou lîngă ea.

Totuşi, cînd citi a doua oară telegrama, fu străbătută de un nou val de teamă, şi ori de cîte ori îşi arunca ochii pe cele cîteva rînduri, i se părea că s-ar putea descifra mai multe din cuprinsul lor. Cele douăzeci de cuvinte aşternute pe hîrtie stîrneau cu timpul în mintea ei un număr egal de întrebări. În ce moment îi venise gîndul acesta ? În ajun nu-i pomenise nimic. Să fi vorbit cu vreun membru al familiei ? Dar de ce-i telegrafiase în ultimul moment ? Şi de ce plecase fără să-şi ia rămas bun ?

Rămase pe scaun cu bărbia sprijinită în palmă şi cu telegrama în poală. Începuse să se însereze, şi din toate colţurile odăiţei ei întunericul creştea, mărindu-i presimţirile triste şi contribuind ca starea ei sufletească să fie tot mai apăsătoare.

Îşi spunea că, deşi îl rugase de atîtea ori să fie mai sincer şi mai încrezător faţă de ea, Per continua să-i ascundă o mulţime de lucruri ; îşi mai spunea că uneori ştia foarte puţin despre ce face, ce gîndeşte şi ce-l preocupă şi se întreba dacă va izbuti vreodată să biruie tot ce era ascuns, închis şi înşelător în caracterul lui şi o făcea să sufere atîta.

În acest timp, în grădina de iarnă domnea mare veselie. Cîţiva vecini veniseră în vizită, şi buna dispoziţie era întreţinută de Nanny, care aducea totdeauna nenumărate cancanuri din oraş. Ea însăşi rîdea mereu, deşi cu un rîs cam forţat, dezamăgită că nu-l găsise pe Per la „Skovbakken".

Avusese mereu ghinion în privinţa asta, fiindcă în ultima vreme vizitele lui Per la „Skovbakken" deveniseră foarte neregulate. Deşi făcea tot felul de presupuneri şi de calcule preliminare ca să nu-l scape, sau sosea tocmai după plecarea lui, sau era nevoită să plece cu puţin înainte de ora la care era el aşteptat. De aceea ajunsese aproape bolnavă de nerăbdare, deşi nu se mai gîndea să se răzbune. Îşi dăduse seama din purtarea lui Jakobe faţă de ea că Per n-o trădase. Apoi îşi mărturisi deschis sie însăşi că era îndrăgostită de cumnatul ei. Îi cucerise cu desăvîrşire fărîma ei de suflet graţie acelei discreţii pe care ea o atribuia intenţiei de a o cruţa, ceea ce presupunea din partea lui o delicateţe ascunsă.

Ideea ca, de dragul lui Per, să pună sub semnul întrebării căsnicia ei şi speranţele legate de această căsnicie nu-i mai era străină. Nu s-ar fi dat în lături nici din faţa unei lupte serioase cu soră-sa. Auzise de pregătirile lor de nuntă, dar asta nu o făcea decît şi mai dornică să-l cucerească. O invidia pe

Jakobe pentru bărbatul acesta superb, binefăcut, cu o gură atît de roşie. Amintirea buzelor lui cărnoase îi trezea cîteodată dorul de el pînă la nebunie. Şi iată că Per nu venise nici azi !

Nanny nu era singura care-l aştepta cu nerăbdare ; pînă mai adineauri, Ivan se plimbase şi el neîncetat pe terasă, uitîndu-se mereu la ceas.

Avea să-i comunice ceva foarte important. Primise o scrisoare de la avocatul Hasselager, care-i cerea adresa lui Per, fiindcă, împreună cu Nørrehave şi cu alţi cîţiva oameni de afaceri, dorea să-l vadă chiar a doua zi. Ivan crezuse că era momentul cel mai potrivit pentru a-şi întîlni cumnatul, dar cînd află că Jakobe primise o telegramă, înţelese că nu va veni şi se repezi la gară, hotărît să-l caute în oraş.

Între timp se întunecase. Camerista intră şi închise uşa dinspre grădină, apoi aduse lămpi aprinse şi le aşeză pe mese şi pe console.

Jakobe nu se arătase. Nu apăru nici cînd se servi ceaiul, deşi fusese chemată. Şi Nanny aflase de telegramă şi-şi spuse că era un semn bun. Această căsătorie nu se va face ! De altfel, şi părinţii vorbeau foarte arar despre ea, ceea ce însemna că nu prea aveau încredere în realizarea ei.

După ce timp de o oră se făcu muzică, la ora 10 musafirii se pregătiră de plecare. Cît despre Nanny, hotărî să nesocotească interdicţia expresă a lui Dyhring şi rămase să-şi petreacă noaptea la „Skovbakken", nădăjduind că Per va veni a doua zi de dimineaţă.

În clipa aceea Ivan sosi de la Copenhaga cu faţa răvăşită. După plecarea străinilor, se întoarse spre părinţi şi spre Nanny şi întrebă :

— Jakobe n-a coborît ?

— Nu... dar de ce ?

— Sidenius a plecat.

— A plecat ? Unde ?

— În Jutlanda, probabil. La hotel mi s-a spus că va lipsi cîteva zile.

— Da, se vede că a plecat la înmormîntare, spuse maică-sa. Va să zică de asta i-a telegrafiat Jakobei.

— Da, totuşi, mi se pare foarte ciudat... să plece aşa, fără să spună nimic. Şi tocmai acum ! exclamă Ivan, care comunică celorlalţi conţinutul scrisorii lui Hasselager şi le vorbi despre vizita colonelului, pe care Per n-o întorsese încă.

Doamna Salomon aruncă o privire întrebătoare soţului ei, dar acesta nu spuse nimic. Îşi făcuse o regulă din a nu face

comentarii în legătură cu viitorul său ginere. Se mulțumi să dea din cap și să spună :

— Ei, copilași, să mergem la culcare !

Vasul pe care se îmbarcase Per ajunsese de mult în larg. Silueta lui masivă și întunecată luneca pe suprafața liniștită a mării în semiobscuritatea nopții, ca un uriaș sarcofag plutitor, în timp ce fumul care ieșea pe coș cobora deasupra apelor ca un văl îndoliat. Cerul era acoperit, și la orizont se profilau nori grei și întunecoși. Numai ici-colo se ivea cîte o spărtură prin care stelele priveau în jos, părînd a urmări solemna procesiune mortuară.

Învăluit în manta, Per sta singur pe puntea superioară și privea în larg. Își alesese un loc cît mai aproape de coșciugul mamei sale.

Ceilalți pasageri ai vasului se duseseră la culcare, nici un zgomot nu mai răzbătea nici din încăperile de la prova și nici din cabine.

Sus, pe puntea de comandă, timonierul de cart se plimba încoace și încolo cu pași grăbiți ; la intervale regulate din direcția pupei suna ceasul de la log [1]. În afară de aceste zgomote nu se mai auzea pe tot vasul acela mare decît uruitul neobosit al mașinilor și al elicei, apoi, din cînd în cînd, de jos, din adînc, zgomotul făcut de lopețile fochiștilor.

Spre sud-vest, deasupra orizontului, se ivi farul de pe insula Hessel ; curînd după aceea se schimbă cartul pe puntea de comandă și la cîrmă, și Per băgă de seamă că primul și al doilea timonier discutau ceva în șoaptă.

Îndată după aceea se lăsă din nou pace și liniște adîncă în jurul lui.

Cît despre Per, nici prin minte nu-i trecea să se odihnească. Voia să rămînă acolo, cît mai aproape posibil de mama lui. De altfel, știa că nu va putea să doarmă.

...Nenumărate imagini înfățișînd căminul copilăriei i se perindară prin minte în noaptea aceea, în timp ce privea suprafața mării fosforescente. De fapt, niciodată pînă atunci nu-și formase o imagine completă despre maică-sa. Deoarece trăise toată viața în umbra omului autoritar care fusese tatăl lui, amintirea despre ea fusese întunecată de aversiunea pe care o nutrise totdeauna pentru acea perioadă. Amintirile cele mai deslușite lăsate de doamna Șidenius erau legate pentru el de lungul răstimp în care zăcuse. Ori de cîte ori gîn-

[1] Instrument de navigație cu care se determină viteza navelor.

durile i se îndreptaseră spre ea — în stare de veghe sau în somn, lucru care se întîmplase mai des decît îşi dădea el seama — o văzuse mereu în pat, în dormitorul semiobscur, cu perdelele de un verde-închis veşnic lăsate, şi în care el însuşi sau un alt frate şedea la picioarele patului, masînd piciorul bolnav. În ultimele zile, însă, îi apăruseră în minte tot mai multe amintiri din perioada cînd ea mai putea umbla prin casă, cînd seara şi dimineaţa îi spăla şi-i îmbrăca pe copiii cei mai mici, cînd le cîrpea hainele, citea lecţiile şi scria temele cu cei mai mari şi cînd în fiecare noapte, trecea prin camerele tuturor, în cămaşă lungă, albă, potrivind cîte o pernă, îndreptînd o saltea şi mîngîind cu o mînă surprinzător de moale părul copiilor pe jumătate adormiţi, care deschideau ochii şi se întorceau pe partea cealaltă.

Din această perioadă, amintirea cea mai vie i-o lăsase războiul, ale cărui nenorociri era prea mic să le priceapă, astfel că neliniştea şi tulburările îl distraseră. Oraşul fusese ocupat luni de zile de trupe germane, care treceau zilnic cu muzică pe străzi, avînd în frunte nişte tamburi-majori vînjoşi, pentru a lua parte la parada din piaţă sau de la manej. În curtea casei parohiale erau totdeauna o mulţime de soldaţi, numărul lor ajungînd adesea pînă la douăzeci. În afară de asta, în remiza pentru turbă fuseseră adăpostiţi vreo şapte-opt cai, care în fiecare dimineaţă erau scoşi în grădină şi ţesălaţi, sub supravegherea unui ofiţer. La dispoziţia familiei pastorului rămăseseră doar cîteva camere, în care fuseseră îngrămădiţi toţi copiii, claie peste grămadă. Pe atunci Per găsea că toate acestea erau foarte distractive. Şi cînd te gîndeşti că, în lipsă de unt, li se punea sirop în mîncare ! Acum îşi amintea că în perioada aceea maică-sa era însărcinată şi aştepta al doisprezecelea copil. Pentru a douăsprezecea oară avea să ducă lupta chinuitoare împotriva morţii. Dar asta nu era îndeajuns. Cîţiva copii se îmbolnăviră, şi unul dintre ei, o fetiţă de 3 ani, murise în chinuri grele. După cum auzise povestindu-se mai tîrziu, îşi dăduse sufletul în braţele mamei, în timp ce un regiment prusac părăsea oraşul şi era aşteptată sosirea altuia.

Era oare de mirare că, pînă la urmă, fusese stăpînită, toată, numai de griji ? Oare generaţia tînără, crescută într-o perioadă care, privită din afară, părea atît de paşnică, nu era adesea nedreaptă faţă de sentimentul de nesiguranţă şi lipsa de curaj a bătrînilor, mai ales a acelora care trecuseră prin greutăţile şi suferinţele războiului ? În ceea ce îl privea pe el, oare nu avea motiv să se mire că maică-sa nu se prăbu-

şise cu totul sub aceste greutăţi ? Cu cîteva zile înainte, Jakobe, care trecuse şi ea prin multe, îl întrebase, nedumerită, unde găsise doamna Sidenius, fiinţă atît de firavă, puterea aproape supraomenească de a suporta loviturile grele ale soartei, fără să se plîngă o singură dată.

Da, de unde atîta tărie ? Ce putere interioară salvase generaţia mai vîrstnică, ocrotind-o în parte de nenorocirile şi de grozava încordare din anii de război şi din anii de stagnare care urmară ?... De toată acea sîngeroasă prăbuşire ? Şi povestea suferinţelor mamei sale era imaginea mişcătoare a acestei prăbuşiri.

Dar ea nu şovăise să răspundă la întrebare. Per şi-o amintea repetînd mereu cînd vorbea cu cineva : „Căci nu mie mi se cuvin laude, Isuse, ci numai ţie".

...Simţi că îl ia cu frig. Se ridică în picioare şi începu să se plimbe încoace şi încolo pe preşul lung aşternut pe punte. Dar picioarele îi erau grele ca nişte saci de nisip şi capul greu de emoţiile din ultimele zile, aşa că fu nevoit să se aşeze din nou.

În clipa aceea timonierul coborî de pe puntea de comandă şi se apropie, cu intenţia vădită de a intra în vorbă cu el. Îi atrase atenţia asupra unei flotile de ambarcaţiuni cu pînzele strînse, care se legănau pe refluxul talazurilor ce se loviseră de mal, şi-i povesti că erau nişte pescari ce se întorceau din direcţia bancurilor de peşte din preajma insulei Anholt, îndreptîndu-se spre casă, şi se lăsau în voia curentului.

Per răspunse scurt :

— Aşa ?

Îşi adusese aminte de scrisoarea pe care i-o lăsase maică-sa şi de pachetul acela, care probabil conţinea ceasul pastorului. Nu ştia de va avea curajul să citească scrisoarea. Ar fi vrut să spere că maică-sa avusese totuşi oarecare înţelegere pentru el, dar în ajun deslușise în privirea lui Eberhard ceva care nu prevestea nimic bun.

Per se ridică din nou, fiindcă i se făcuse iar frig şi era chinuit de o neliniște care nu-l lăsa să stea locului.

— Mai bine v-aţi duce să vă culcaţi, îi spuse timonierul, apropiindu-se şi mai mult, cu mîinile în buzunare. La dracu, aici pe punte e prea frig ca să dormi !

Tonul acesta ireverenţios îl făcu pe Per să-şi corecteze ţinuta. Un răspuns tăios îi stătea pe buze, cînd îşi dădu brusc seama că i se atribuie gînduri de sinucidere ; la asta se re-

fereau cuvintele rostite adineauri în șoaptă între cei doi timonieri cînd schimbaseră cartul.

Atunci Per îl întrebă deschis pe celălalt dacă-l credea pe cale să se arunce peste bord.

— Fiindcă dumneavoastă ați adus vorba, trebuie să recunosc că ne-am cam gîndit puțin la așa ceva. Se mai întîmplă și din astea, și noi preferăm să le evităm, mai ales că după aceea sîntem hărțuiți cu ancheta și cu tot felul de alte bucluciuri. Nu demult — chiar în toamnă — am avut ghinion cu un individ care s-a aruncat în mare în fața noastră, cam pe aici, prin apele astea.

— Ce fel de om era?

— Un pasager. Era din Horsens. Se zicea că-i mersese anapoda în viață. Nu i-am mai văzut decît pălăria, și cum nu ne-a mai dat nici o știre de-atunci, nu încape îndoială că l-au înfulecat scrumbiile.

Involuntar, Per își întoarse privirile în altă parte, apoi îi spuse noapte bună și coborî sub punte.

Poposi în salon, unde rămase cîteva ceasuri, incapabil să adoarmă, într-o atmosferă înăbușitoare, înconjurat de o mulțime de oameni care sforăiau și oftau. Gîndurile lui nu-și găseau odihnă. Simțea că în noaptea aceea se desăvîrșea în el o renaștere care se pregătea de multă vreme. Era ca și cum o lume nouă avea să se înalțe în fața lui, ieșind din ceață și din întuneric, o lume al cărei drum nu era încă deslușit pentru el. Tot ce era îndărătul acestei lumi dispărea în neant. Grație unei văduve de pastor, bătrînă și paralitică, i se dezvăluise o energie căreia pînă și puterea unui cezar îi apărea nevolnică și mărginită. Era energia și măreția în fața suferinței, a renunțării, a jertfei de sine.

Per stătea întins cu mîinile înnodate sub ceafă și privea cu ochii larg deschiși în semiobscuritatea de afară, cu gîndul plin de teamă la luptele sufletești ce-l așteptau. Totuși, nu era abătut. Era surprins văzînd că nu simte pic de invidie față de toți cei din jurul lui, care dormeau sforăind, sub imperiul unui cuget curat. Mustrările și durerea trezite în el aveau ceva minunat și mișcător, asemenea chinurilor unei femei care naște, chinuri care prevestesc apariția unei vieți noi, plină de nădejdi și de făgăduieli.

În zori, la prima oprire a vaporului, adică la gura fiordului, Per coborî de pe vas. Apoi, din vîrful unei movile, urmări evoluția lui înceată printre nenumăratele cotituri ale fiordului în mijlocul luncii largi. Era același drum pe care-l

făcuse cu opt ani în urmă, cînd se avîntase în lume plin de o îndrăzneală tinerească și însuflețit de nădejdi luminoase. Opt ani ! În adevăr, „norocul" fusese de partea lui, ba chiar cîștigase împărăția aceea la care năzuise și pentru a cărei coroană simțea că se născuse !

În timp ce roua i se cuibărea în sprîncene și în gene ca niște lacrimi avînd toate culorile curcubeului, privirea îi urmărea încă sicriul care se strecura pe lîngă luncile bălțate de flori nenumărate, pînă cînd se pierdu în ceața aurie a dimineții, asemenea unei vedenii care pătrunde în împărăția cerurilor.

Capitolul XIX

Într-una din cele mai mănoase depresiuni ale Iutlandei se afla o casă boierească, ale cărei ziduri roșii-cărămizii și ale cărei scări exterioare largi aminteau de aspectul unei mînăstiri. Era Kaersholm, care se întindea la marginea unei fîșii netede din lunca ce șerpuia prin tot ținutul ca un uriaș fluviu verde, străjuit pe ambele maluri de dealuri împădurite sau de holde.

Lunca era străbătută chiar în mijloc de un rîu leneș, biată rămășiță dintr-o întindere mîndră de ape care acoperise cîndva acest larg fund de vale. Cine străbătea lunca pe jos fără să se apropie de mal nici nu putea zări rîul. Nu se vedea decît această întindere nesfîrșită și strălucitoare de vegetație. Doar ici-colo dădeai peste un șanț sau peste o băltoacă stătută, ceea ce era ciudat cînd te gîndeai la întinderile proaspete de valuri care se zbuciumaseră altădată între coamele acestor dealuri pașnice. În locurile acestea, unde păsări cu pene cafenii sau cenușii se înălțau acum speriate din păpuriș, se rotiseră cîndva pescărușI mari, cu aripi strălucitoare ca argintul. Pe meleagurile acestea, unde oamenii săpau acum șanțuri și împrăștiau băligar, după care se așezau să mestece domol din pîinea unsă cu untură, războinici setoși de luptă debarcaseră odinioară din corăbii stropite cu sînge, și plini de veselie căraseră apoi comori pe la curțile lor.

Sus, pe dealurile acoperite acum de luminișuri și crînguri prietenoase care se înălțau deasupra lanurilor de grîu, stăpîniseră odinioară codrii sălbatici și întunecați, unde în nopțile geroase lupii urlau la lună. Multă vreme după ce pămîntul se ridicase și după ce fostul fund de mare se prefăcuse într-un

pașnic loc de muncă pentru țăran, pădurea dăinuise încă, loc de refugiu pentru spiritul de aventură și pentru faptele îndrăznețe. Aici au răsunat cornurile de vînătoare ale marilor stăpîni, care se năpusteau la drum, cu moartea călare la oblîncul șeii, lăsînd urme însîngerate în ceață. Tot aici glasul furtunii răsuna cu toată puterea, asemenea mugetului a mii de voci, în care se puteau desluși, ca un ecou halucinant, tonurile adînci ca de orgă ale mării de odinioară, care umpleau de spaime cugetele oamenilor.

Dar cu încetul pădurea dădu înapoi în fața terenurilor arabile. O ceată de străini neînarmați își clădiră sălașuri și începură să cultive grădini pe locurile acelea, ca să trăiască în izolare din roadele pămîntului. Veneau dinspre miazăzi pe un drum însemnat cu cruci înalte și cu chipuri de sfinți, îmbrăcați în rase lungi călugărești și purtînd sandale în picioarele goale. Curînd după aceea sună primul clopot care vestea „pacea pe pămînt" în bătrîna țară a vikingilor. Trecură anii. Pretutindeni securea pașnică a țăranului mușca din întunecimea codrilor, unde, în cuiburile părăsite de vulturi, începuseră să croncănească ciorile.

Și veacuri trecură. Din lanuri înfloritoare și din lunci, bogățiile unui pămînt darnic se revărsau peste pragurile celor aleși, umplînd pivnițele mînăstirilor și cămările curților boierești cu carne proaspătă și cu bere îndulcită cu miere, pentru ca în cele din urmă să se depună sub formă de osînză și de sînge îngroșat sub rasa călugărului și sub zalele strălucitoare ale cavalerului. Și iată că, după ce cucernicul frate călugăr puse osînză pe șale, începură să-l bîntuie ispite trupești și-i veni chef să se însoare. În cele din urmă își spuse pur și simplu că datoria lui de creștin era să devină cap de familie și, dezbărat de orice fanatism religios, să se bucure de toate bunurile vieții o dată cu ceilalți fii ai lui Adam. Biserica își amestecă sîngele cu al obștii burgheze. Din sutana aspră de pocăință, din sandale și din cingătoarea de cînepă, ieși, ca dintr-un cocon, primul pastor Sidenius, cu luleaua între dinți și cu o spuză de copii. În același timp, nobilul se liniști și el și se împăcă treptat cu rînduiala societății burgheze. Bucurîndu-se de bunăstarea moștenită, apărată de un mare număr de legi îngăduitoare, se simțea din ce în ce mai puțin ispitit de aventură și de viața incomodă a războinicului ; urmașul vikingilor făcea acum negoț de vite și era un moșier mîndru, cu pantaloni de catifea și un penaj falnic la pălărie. Înalt, gras, umflat, fiindcă

n-avea unde să-și cheltuiască energia, călărea un pursînge și părea întruchiparea binecuvîntărilor pămîntului natal.

Oameni de felul acesta erau, de pildă, domnul Lave Eskesen Brok, care se lua la harță și dădea în judecată jumătate din locuitorii Iutlandei, sau cavalerul Oluf Pedersen Gyldenstjerne, reclamat în cele din urmă de propriile sale surori, doamna Elsebe și domnișoara Lene, la tribunalul din Viborg „pentru marea nedreptate pe care le-o făcuse, bătîndu-le și alungîndu-le cu sabia scoasă pe ele și pe oamenii lor, dărîmîndu-le casele și luîndu-le moșia cu japca". Erau oameni în care pofta de isprăvi, moștenită o dată cu sîngele „lupului-de-mare", încăpățînarea și îndrăzneala luaseră forma ambiției și a setei înverșunate de împilare. Mai întîlneai și indivizi de teapa lui Jørgen Arnfeld, în care sălbăticia de altădată izbucnea sub forma unui sîngeros fanatism religios, a unei voluptăți a credinței. Acest Jørgen Arnfeld construise tuburi acustice secrete care făceau legătura între pivnița prizonierilor din palat și camerele sale, dornic să-și desfete sufletul cu vaietele vrăjitoarelor și ale altor asemenea ființe diavolești pe care, în numele binecuvîntat al domnului nostru Isus Hristos, le căznea pînă la moarte în hrube întunecoase ca niște morminte și pline de nămol.

. . . . . .

Lunca strălucitoare se întindea acum între dealuri pustii, unde nu zăreai nici drumuri, nici poteci, nici case, nici măcar un copac, unde totul era numai monotonie și liniște. Cînd nu era timpul coasei, puteai să mergi ceasuri întregi pe malul întortocheat al rîului fără să întîlnești un om și fără să auzi alta decît murmurul rîului și, din cînd în cînd, duduitul înfundat al unui tren trecînd peste un pod undeva, în depărtare.

Pînă și vechiul trafic de la Kaage, ultima rămășiță a navigației din trecut, care pînă mai acum zece ani însuflețea încă rîul, ajunsese ca și inexistent. Treceau săptămîni întregi pînă să se arate vreuna din navele lungi și pîntecoase, care, dacă erau încărcate, se cufundau atît de mult în apă, încît, după ce, cu ajutorul unor prăjini uriașe, erau împinse în susul curentului de oamenii echipajului, aceștia izbuteau cu greu să-și păstreze încălțămintea uscată pe scîndurile aruncate de-a lungul copastiei.

În fine, mai puteau fi întîlniți indivizi care, cu liniștea filozofică a unor adevărați danezi și înarmați cu undițe lungi, se așezau pe mal și luau prize de tabac. Uneori dădeai și peste pescari cu plase, bărbați sau femei, cufundați în apa rîului pînă

la brîu, care scoteau țiparul din nămolul întărit de pe fundul apei.

În sfîrșit, se întîmpla să nimerești peste cîte un vînător singuratic, cu care oamenii de prin partea locului preferau să nu se întîlnească, un personaj înalt, uscățiv, cu o figură întunecată, cu umerii ridicați și picioarele lungi, vîrîte în cizme înalte. Făcea impresia că ar fi mai curînd timid și de obicei nu răspundea celor ce-i dădeau binețe. Fața îi era pămîntie, nasul turtit, gura ascunsă în barba întunecată și aspră.

Era însuși Prangen, stăpînul domeniului Kaersholm, marele maestru de vînătoare al curții.

În timp ce cîinii tărcați care îl însoțeau alergau prin luncă și uneori dispăreau cu un plescăit în păpuriș, Prangen se plimba cu pași măsurați, mergînd înainte, în linie perfect dreaptă. De obicei pușca îi atîrna pe umăr și-și ținea mîinile în buzunarele oblice ale unei haine de vînătoare cu poale lungi. Era limpede că dacă se plimba pe aici, intenția lui era nu atît să vîneze, cît mai degrabă să fie singur cu el însuși și cu gîndurile sale negre.

Oamenii de prin partea locului se întrebau adesea ce putea să rumege în minte marele maestru de vînătoare în cursul acestor plimbări. Niciodată nu fusese lesne să-ți dai seama ce se petrece cu el. Ai fi zis că în interiorul său se află mai multe ființe. Bărbatul acesta tăcut, cu privirea ascunsă, apărea uneori sub înfățișarea unui cumătru vorbăreț, a unui Münchhausen[1] plin de cea mai caraghioasă grandomanie. Într-o vreme lumea crezu că ceea ce-l punea pe gînduri era purtarea soției sale. Acum, însă, oamenii erau înclinați să caute explicația mai curînd în nenumăratele procese în care era veșnic încurcat și care de obicei se sfîrșeau cît se poate de trist pentru el. Se mai vorbea și de o boală de stomac și se știa cu precizie că ștafeta din Kaersholm trebuia să se repeadă adesea pînă la oraș ca să ia niște picături de la farmacie.

Destul de ciudat era faptul că marele maestru de vînătoare nu-și dădea seama nici el care era motivul indispoziției sale. Uneori, tocmai cînd îi era lumea mai dragă, în timp ce ședea mulțumit în odaia lui și se distra urmărind rotocoalele de fum ale pipei, care pluteau în bătaia soarelui, melancolia îl copleșea brusc, ca o negură, și-i întuneca existența. Atunci începea să se frămînte, să se piardă în gînduri și, pe măsură

[1] Personaj istoric (ofițer german din secolul al XVIII-lea), vestit pentru fantasticele povești de vînătoare și de război pe care le născocea.

ce căuta în zadar un motiv, deznădejdea îl tortura tot mai mult.

Zvonul că pe marele maestru de vînătoare îl apucase iar „dispoziția" se răspîndea cu iuțeală în grajdurile și pătulele din Kaersholm, și pretutindeni oamenii dispăreau cînd apărea silueta lui lungă și deșirată. De altfel, nu era nici o plăcere să-l vezi în astfel de împrejurări, să-i privești orbitele încercănate și ceafa înclinată, care-l făcea să semene cu un bou.

Nevastă-sa, o femeie deșteaptă și totodată prea mîndră ca să se supună toanelor lui, se prefăcea că nu simte nimic. Știa că orice încercare de a-i schimba dispoziția nu făcea decît s-o înrăutățească. Răul trebuia să-și facă mendrele, apoi dispărea fără urmă, așa cum venise. Cînd luau masa în doi și cînd marele maestru de vînătoare nu deschidea gura decît pentru a mînca, doamna Prangen întreținea singură conversația, și ca să-l îmbuneze, avea grijă să-i servească felurile lui preferate. Căci marele maestru de vînătoare era un mare mîncău, și nici cea mai neagră dispoziție nu izbutea să-i strice pofta de mîncare. Porții uriașe de fiertură de orez cu bere îndulcită, friptură de porc cu pireu de mere, salam cu varză călită și alte bunătăți dispăreau în stomacul lui ca în traista unui călugăr.

După prînz Prangen se retrăgea în camera lui, care era despărțită de salon printr-o mică seră. Soția avea totdeauna mare grijă să procedeze așa fel încît ușile dintre ei să nu rămînă închise, după cum, din considerente privitoare la personalul casnic, își împiedica soțul să se izoleze în mod ostentativ. Știa că umblau o mulțime de zvonuri în legătură cu căsnicia lor și ținea ca între ei să domnească încrederea.

Cînd se măritase cu actualul maestru de vînătoare pe vremea aceea simplu proprietar al unei moșii, doamna Prangen avea mai bine de 30 de ani. Căsătoria lor stîrnise multe zîmbete mirate printre cei de același rang social cu ea, care-l cunoșteau pe domnul Prangen numai datorită faimei de prost care scornește povești mincinoase și de necrezut. Încă de pe atunci umblaseră prin partea locului tot felul de bîrfeli despre trecutul ei. Se povestea că era foarte tînără cînd frumusețea ei fermecase un personaj cu o poziție foarte înaltă, dar, spre marea părere de rău a tuturor, nu se putuse afla niciodată cu certitudine dacă prietenia lor fusese de natură mai intimă. Totuși, cînd în clipele de bună dispoziție domnul Prangen se lăuda cu relațiile pe care le avea soția lui la curtea regală, provoca totdeauna o discretă ilaritate.

Felul de viață pe care-l ducea soția marelui maestru de vînătoare prilejui și mai tîrziu multe comentarii. Numele ei fusese pomenit, pe rînd, alături de cel al vreunui moșier cunoscut pentru aventurile lui galante, fiindcă doamna Prangen pleca des la Copenhaga și zăbovea multă vreme în stațiunile balneare din străinătate. Totuși, nimeni nu știa nimic precis, fiindcă doamna Prangen se pricepea cu multă abilitate să arunce nisip în ochii celor ce se interesau de purtarea ei. Cît despre domnul Prangen, foarte ocupat cu procesele și cu tulburările sale digestive, n-avea decît rareori clipe de îndoială în privința soției.

În tinerețe doamna Prangen tratase cu multă ușurință aceste păcate conjugale. Se căsătorise cu Prangen numai fiindcă-l considerase potrivit a sluji drept paravan capriciilor ei. De altfel, pe vremea aceea își justifica atitudinea prin titlul pe care i-l procurase în chip de serioasă compensație, titlu la care nicicum n-ar fi putut rîvni vreodată un om cu originea, relațiile și posibilitățile lui materiale.

Totuși, înaintînd în vîrstă și pe măsură ce sîngele i se potolea, doamna Prangen începu să-și sporească averea, adăugîndu-i obișnuitele rente. Afară de asta, în ultima vreme soția marelui maestru de vînătoare se preocupa tot mai mult de problemele religioase. În această privință, un oarecare pastor Blomberg, care slujea în plasa vecină, avusese o puternică înrîurire asupra ei. Nu era unul dintre acei visători propovăduitori ai pocăinței, care în alte colțuri ale țării încercau să instaureze un nou ev mediu scos din mormînt. Dimpotrivă, era un om foarte simplu și plin de omenie, care detesta orice exagerare și orice lucru de prisos, un predicator sincer și blajin al unei evanghelii agreabile de fiecare zi, care nu cerea jertfe supraomenești cînd era vorba de plăcerile vieții și care, din această cauză, cîștigase mulți adepți.

Soția marelui maestru de vînătoare îi era profund recunoscătoare pentru că o eliberase relativ ușor și fără dureri de păcatele ei. Era pur și simplu îndrăgostită de acest creștinism, a cărei lipsă de pretenții o mișca. Deși uneori își amintea cu oarecare întîrziere de ceasul rugăciunii și nu găsea totdeauna tonul just și încrederea naivă cînd se adresa lui Dumnezeu cel atotputernic, în schimb urmărea cu atenție neslăbită toate evenimentele importante din viața bisericii. Camera ei gemea de cărți și de reviste religioase și, în cerc intim, lua uneori parte la discuții, arătîndu-se o tot mai hotărîtă misionară a credinței propovăduite de pastorul Blomberg.

Aici, în casa acestor oameni căutase Per un refugiu după ce traversase în taină strîmtoarea Kattegat, însoțind trupul neînsuflețit al mamei sale. Cînd în aceeași zi, pe la ora prînzului, ajunse la Kaersholm, după ce, în zori, coborîse de pe vas la gura fiordului, era zdrobit trupește și sufletește.

Fu primit cu deosebită căldură nu numai de doamna Prangen și de sora ei, baroana, care se afla încă la ea în vizită, dar și de marele maestru de vînătoare, personal, care tocmai primise înștiințarea că, în mod excepțional, cîștigase un proces.

Pentru a-i face imediat istoricul detaliat al procesului, domnul Prangen își conduse oaspetele în camera sa și profită de prilej ca să-i vorbească și despre celelalte două procese pe care le cîștigase în viața lui. Obiectul unuia dintre ele era, după cîte afirma el, un caz atît de ciudat și de complicat, încît Curtea Supremă judecase cauza timp de trei zile întregi.

Per era bucuros că putea să asculte în liniște și să tacă, adîncit în gîndurile lui, care însoțeau mai departe sicriul mai-că-si.

Marele maestru de vînătoare, neobișnuit cu un auditoriu atît de răbdător, îi mărturisi după aceea soției sale că tînărul ei prieten îl fermecase. În timpul prînzului, cînd Per făcu aluzie la plecare, marele maestru de vînătoare depuse mai mult zel decît ceilalți pentru a-l convinge să mai rămînă la Kaersholm ca să se odihnească, acum, cînd, în sfîrșit, venise vara.

Per nu se lăsă mult rugat. Copenhaga nu-l atrăgea de loc și-și spunea că nicăieri n-ar fi putut găsi un loc mai potrivit decît Kaersholm ca să biruie criza sufletească a cărei apropiere o presimțea. I se dăduse o cameră liniștită și frumoasă într-o aripă a clădirii principale. Camera dădea spre parc, și lumina zilei pătrundea în ea cu o intensitate atenuată de frunzișul bogat al unor castani înalți. În mijlocul odăii, pe podeaua albă și curată, se afla o masă de stejar pătrată, cu picioare grele în formă de arcuri de cerc, și patru scaune cu spătare înalte. Patul era ascuns de un paravan și părea străjuit de soba de fier, înaltă și demodată, care aducea cu un cavaler în armură. Pe peretele dintre ferestre era agățată o etajeră plină cu cărți.

Camera aceasta îi plăcuse numaidecît fiindcă se deosebea de camerele de hotel, monotone, prevăzute cu numere, în care fusese osîndit să locuiască atîta vreme. Clarobscurul verzui care domnea în această cameră corespundea în parte propriei lui stări sufletești, plină de așteptare. Era tocmai ce-i trebuia deocamdată, adică un cabinet secret, un fel de chilie. Se bucură

mai cu seamă văzînd cărțile pe ale căror cotoare citi titlul unor opere religioase și ale unor lucrări de teologie despre care soția marelui maestru de vînătoare îi vorbise mai demult cu deosebită căldură.

Telegrafie la Copenhaga, la hotel, cerînd să i se trimită o parte din bagaj. Logodnicei îi scrise explicîndu-i că un impuls de moment îl îndemnase să urmeze trupul neînsuflețit al maică-si și că folosea acum prilejul pentru a-și ține făgăduiala dată de a face o vizită la tovarășele lui de călătorie din Italia. Cît despre cauza prelungirii ședерii la Kaersholm. declară că deocamdată simțea nevoia să se odihnească și să prindă puteri pentru viitoarea călătorie ce-l aștepta. În sinea lui, Per își spunea că Jakobe n-avea, în orice caz, premisele necesare pentru a înțelege cele ce i-ar fi putut lămuri el într-o scrisoare. Pentru explicații de acest gen trebuia să mai aștepte. Relațiile dintre ei sufereau de un viciu ireparabil, care se datora solurilor atît de diferite în care erau înfipte rădăcinile lor sufletești. Oricîtă bunăvoință ar fi existat de ambele părți, deosebirea dintre firile lor excludea o înțelegere mai adîncă.

Seara, după ce-și expedie scrisoarea, își simți cugetul mai împăcat. Cînd se instală în salon, împreună cu cele două surori, avu o ușoară, dar netă și plăcută senzație că se află în căminul său, deși ambianța îi era cu totul străină. Nu încercă să analizeze mai adînc motivele acestei stări sufletești ; dar în atmosfera acestor camere mari, cam scunde și cam întunecoase, în felul în care ultima rază de soare pătrundea prin cadrul larg al geamurilor, pînă și în aerul cam închis, în care se putea deslușì un vag miros de turbă venind din direcția bucătăriei, în toate aceste detalii era ceva care spiritualmente îl cuprindea ca în niște brațe materne.

Marele maestru de vînătoare, care luase loc alături de ceilalți, se sculă deodată cu zgomot și se îndreptă fredonînd spre camera sa, străbătînd sera și lăsînd ambele uși deschise în urma sa. Puțin după aceea îl auziră umblînd cu un obiect care zăngănea, apoi deschizînd o fereastră. Deodată, sunetele unui corn de vînătoare izbucniră în direcția dealurilor și a pădurii.

Printre numeroasele închipuiri ridicole, dar cu ajutorul cărora marele maestru de vînătoare își menținea sentimentul propriei sale demnități, era și convingerea că era un virtuoz al instrumentelor de suflat. Mai întîi scoase niște semnale vioaie de vînătoare, cărora ecoul pădurii le răspunse aducînd parcă răsunetul tainic al unor vremuri îndepărtate, cînd străbunii

domnului Prangen îşi croiseră drumul cumplit prin desişuri. Urmară cîteva cîntece patriotice, după care melodia lunecă tot mai mult spre acel sentimentalism călduţ, tipic pentru poezia inimilor singuratice. Execuţia acestor cîntece era de un nivel cu totul scăzut. La urmă răsună melodia *Cît e de minunat să te însoţeşti cu cineva*, şi, dornic de a introduce o notă de gingăşie în interpretarea cîntecului acestuia bătrînesc care preamărea căminul conjugal, marele maestru de vînătoare făcu să tremure notele false pe care le scotea şi le lăsă apoi să se stingă într-un chip atît de artificial, încît, în cele din urmă, temîndu-se să nu izbucnească în rîs, Per nu mai îndrăzni să-şi ridice privirea din podea. În schimb, doamna Prangen, cu bărbia sprijinită în palmă, privea pe fereastră cu un zîmbet blînd şi nevinovat, plin de feminitate şi de gingăşie.

Trecură cîteva zile, în care timp Per continua să se împace admirabil cu stăpînii conacului. Marele maestru de vînătoare continua să fie bine dispus şi-l plimba pe domeniul său. După-amiezile Per pleca în trăsură cu cele două surori să viziteze locurile frumoase din jur. Alteori făcea mici excursii singur, sau întovărăşit de administrator, un tînăr de vîrsta lui.

Peste puţin, Per îşi recăpătă forţele fizice şi culoarea bronzată a tenului cu care se întorsese din Italia şi care-i şedea atît de bine. Despre legăturile cu familia Salomon vorbea foarte puţin, lucru de care soţia marelui maestru de vînătoare îşi dădu repede seama şi care o determină să nu mai atingă acest subiect. Tot astfel, Per se ferea să vorbească despre maică-sa şi despre adevăratul motiv al călătoriei sale în Iutlanda, crezînd că cele două surori îşi închipuie mai departe şi cu aceeaşi îndărătnicie că naşterea lui era învăluită în mister. Totuşi, după puţină vreme înţelese că cel puţin soţia marelui maestru de vînătoare aflase cîte ceva despre familia lui şi aceste informaţii îi fuseseră procurate de pastorul Blomberg, despre care îi pomenise în mai multe rînduri cu deosebit respect.

Curînd Per se văzu nevoit să renunţe la gîndul de a-i cere baroanei un împrumut, gînd care-l mînase de fapt la Kaersholm. Ba chiar îi era teamă să rămînă singur cu dînsa, fiindcă în asemenea împrejurări tonul ei căpăta o nuanţă de intimitate penibilă. De obicei, femeia asta îşi sprijinea în două degete capul mic şi uscăţiv, înconjurat de dantele, şi, într-un limbaj umflat, începea să-i vorbească despre fratele ei răposat, terminînd în mod constant cu citate din versurile poeţilor ei preferaţi Hertz şi Paludan-Müller [1].

[1] *Henrik Hertz* (1798—1870) şi *Frederik Paludan-Müller* (1809—1876), poeţi danezi.

Astfel stînd lucrurile, Per își îndreptă speranțele către marele maestru de vînătoare și către soția lui, ferm hotărît să nu se mai adreseze atît de des socrului său în chestiuni bănești. Voia ca de acum înainte să nu mai poată spune nimeni că trăiește din pomenile lui Philip Salomon.

Totuși, nu găsise încă un prilej potrivit ca să aducă vorba despre ceea ce-l preocupa. Atît în el însuși, cît și în lumea înconjurătoare, nenumărate fenomene îi solicitau atenția.

Ceea ce-l pasiona în primul rînd era natura. Abia a treia zi după sosirea lui la Kaersholm apucă să-i spună doamnei Prangen că intenționa să plece într-un viitor foarte apropiat într-o călătorie de studii în America.

Vremea se menținea frumoasă, anotimpul fiind cel mai potrivit pentru regiune. Cîmpiile și pădurile erau de un verde foarte proaspăt, și lunca toată se așternea ca un singur covor de flori. Per reușise să se împrietenească destul de bine cu administratorul moșiei și-și petrecea de preferință odihna de după-amiază în camera acestuia, situată la o parte, într-o aripă a clădirii destinată uneltelor. De aici, pe de o parte, se deschidea perspectiva spre lăptărie, unde, cu poalele sumese, mulgătoarele intrau și ieșeau zăngănindu-și bidoanele, iar, pe de alta, o fereastră dădea spre curtea din spatele unor grămezi de bălegar, unde un taur uriaș, fruntaș în Kaersholm, întîlnea vacile moșiei.

Tolănit pe sofa, cu o țigară de foi în gură, Per stătea la taifas despre tot felul de evenimente ce se petreceau în acest colț de țară, sau se distra cu cățeaua neagră a administratorului, de rasă *puddel*, și cu puii ei. Administratorul era unul dintre acei iutlandezi modești care, cu toată blîndețea lor, dovedesc uneori o lipsă totală de respect față de ceea ce respectă alții. Indiferent despre cine sau despre ce s-ar fi vorbit, el avea de spus o poveste malițioasă, lucru pe care nu-l făcea nicidecum din răutate, ci de dragul de a istorisi lucruri hazlii. Per se complăcea în tovărășia lui, și ceasurile acelea de trăncăneală, în mijlocul agitației însuflețite care clocotea la fermă, îl ajutau să mai uite de gîndurile negre cu care venise.

Rîul își exercita și el farmecul tainic, specific, asupra lui Per. Căci, la o depărtare de numai cinci-șase mile, aceeași apă clipocea de-a lungul cheiurilor putrede ale orașului copilăriei sale, apă pe ale cărei maluri ca din basme, pline de păpuriș și de mlaștini tainice, își găsise locul cel mai îndrăgit al copilăriei. Într-o zi descoperi o barcă într-o remiză de lîngă mal și se simți cuprins de vechea lui pasiune pentru pescuit.

Cu ajutorul administratorului, își procură uneltele trebuincioase și, înarmat cu cîteva undițe, începu să petreacă zilnic ceasuri întregi pe malul rîului.

Dar zilele treceau, și criza pe care o așteptase cu atîta speranță și cu atîta încordare nu se producea. Materialul sufletesc explozibil adunat în el în noaptea aceea petrecută pe vapor se risipi în viața în aer liber. Cărțile religioase ale soției marelui maestru de vînătoare rămaseră aproape neatinse în raft. Era toată ziua pe drum. Seara, cînd se întorcea, în sfîrșit, în odaia lui și-și aprindea lampa, pregătindu-se să se instaleze comod cu o carte în mînă, nu apuca niciodată să citească mai mult de cîteva rînduri, fiindcă era cuprins de toropeală ca o binecuvîntare terestră și trebuia să se ducă la culcare.

Cu timpul, începu să simtă lipsa Jakobei. Uneori, cînd era în barcă și se prăjea la soare sau cînd se întindea la locul lui preferat, sus, la marginea pădurii, ar fi dorit să împartă cu ea bucuria acestor zile de vară. Firește, i-ar fi făcut și ei bine să-și primenească plămînii plini de praful de pe Strandvej ; în ultimul timp dăduse din nou semne de mare nervozitate. Pe urmă, însă, Per își spuse că Jakobe ar fi refuzat să vină cu el. Nu ar fi gustat Jakobe viața asta vegetativă pe care o ducea el de cîteva zile. Să stai întins așa, liniștit, cu mîinile sub ceafă, să lași gîndurile să-ți zboare o dată cu norii în albastrul infinit al cerului, să simți că propria ta ființă parcă se topește și se dizolvă în infinit, toate acestea erau desfătări pentru care Jakobe n-avea înțelegere. Își amintea că, într-una din scrisorile ei de dragoste, referindu-se la propria ei fire, spusese că .e neliniștită ca marea. Da, era exact.

Lipsa de constrîngere ce caracteriza viața la Kaersholm contribuia și ea la buna lui dispoziție. Asta se putea spune și despre moda vestimentară. Marele maestru de vînătoare circula prin odăi încălțat în cizme înalte, și nu se schimba nici măcar la ora prînzului. Nici doamna Prangen nu se sinchisea prea mult de toalete cînd era acasă. Per se molipsi curînd de această rustică neglijență, fiindcă pentru el respectul strict față de etichetă care domnea în casa socrilor săi și schimbarea repetată a costumului pe care o pretinde și viața călătorilor moderni fuseseră adesea destul de obositoare.

...Într-o după-amiază însorită, în timp ce se întorcea de la gîrlă cu undițele pe umăr, Per se întîlni cu soția marelui maestru de vînătoare, întovărășită de o tînără blondă, într-o rochie de culoare deschisă, cu dungi albastre. Cele două femei urcau încet aleea lungă de plopi care pornea din luncă și

ducea pînă în parc, în dreptul clădirii principale. Mergeau ţinîndu-se de mijloc. Mai ales în atitudinea fetei era ceva care amintea de gesturile unei îndrăgostite.

— Inginerul Sidenius din Copenhaga, domnişoara Blomberg, spuse soţia marelui maestru de vînătoare, făcînd la repezeală prezentările, apoi adăugă că pastorul Blomberg se afla la soţul ei şi i-ar face plăcere să-l vadă pe Per.

În timp ce străbătea parcul îndreptîndu-se spre camera lui, Per bombănea în sine. Era convins că liniştea de pînă atunci se sfîrşise. Pastorul acesta, care părea să joace un rol important în casa Prangen, îi fusese antipatic de la bun început. De altfel, cu timpul, îşi dăduse seama cine era. Îşi amintea că ziarele vorbeau de el ca de un talentat purtător de cuvînt al unuia dintre numeroasele curente contemporane. Îşi mai amintea în mod vag că auzise de el şi în casa părintească, fiindcă fratele său Thomas — capelanul — arătase faţă de învăţăturile acestui pastor mai mult interes decît i-ar fi plăcut tatălui său.

Per ar fi preferat să rămînă în cameră cît timp se afla pastorul în vizită, dar tonul pe care-l folosise soţia marelui maestru de vînătoare cînd îl invitase să-i salute oaspetele, deşi amabil, nu-i îngăduia să nesocotească sugestia.

În adevăr, îl găsi pe vizitator la stăpînul casei. Cei doi bărbaţi erau instalaţi de o parte şi de alta a mesei, cu serviciul de cafea la mijloc şi învăluiţi în norul de fum al ţigărilor. Cînd Per se arătă în prag, convorbirea se întrerupse, încît s-ar fi putut spune că tocmai despre el vorbiseră.

Per fu uşor surprins de înfăţişarea pastorului Blomberg. După cele ce auzise la Kaersholm despre acest reformator al bisericii şi despre lupta lui pentru ceea ce se numea un punct de vedere mai uman asupra chestiunilor divine, crezuse că trebuia să arate ca un fel de apostol cu trăsături tipic nordice, asemenea unui viking creştinat, în timp ce în faţa lui apăru un bărbat mic, gras şi foarte fălcos, care nu se deosebea prea mult de tipul obişnuit de pastor danez din vremea lui. Avea un cap mare, înconjurat de păr şi barbă ca de cîlţi, şi nişte ochi strălucitori, limpezi, albaştri şi plini de expresivitate, care aduceau cu nişte picături mari de apă oglindind pacea unui cer senin. Atît în îmbrăcăminte (purta o jachetă de vară peticită din lasting negru), cît şi în felul cum şedea tolănit pe scaun şi pufăia dintr-o ţigară morfolită, se putea ghici un anumit efort de a şterge trăsăturile tradiţionale ale profesiunii, de a evita obişnuitele formule de reverenţă, pe seama cărora făcea tot felul de zeflemele ce-i scandalizau pe fraţii întru preoţie. Totuşi,

nu te puteai îndoi nici o clipă că te afli în fața unui pastor. Făptura lui iradia acea ciudată înfumurare pe care ți-o dă sentimentul de superioritate specific fețelor bisericești, așa după cum, în ciuda tuturor instalațiilor de încălzire și de ventilație modernă, mirosul de mucegai mai stăruie în locurile pe care altădată a fost construită o biserică.

Pastorul Blomberg se sculă cu oarecare greutate de pe scaun și strînse mîna lui Per cu o cordialitate rustică.

— Ei, bravo ! Ia te uită ! exclamă el, examinîndu-l fără jenă. Bine-ați venit prin locurile noastre, domnule inginer !

Amabilitatea tonului său ascundea o nuanță protectoare sau de compasiune, care-l făcu pe Per să-și îndrepte umerii.

— Da, numele Sidenius nu-mi este necunoscut, firește, continuă pastorul. Tatăl dumneavoastră a fost o figură de vază în rîndurile preoțimii noastre. Dar deși amîndoi am păstorit ani de-a rîndul pe meleagurile astea în calitate de, hai să-i spunem, vecini, nu ne-am cunoscut niciodată personal. In multe privințe, concepțiile noastre despre interesele bisericii erau foarte deosebite. Dar mă înclin cu respect în fața amintirii sale, a fost un muncitor plin de zel !

Cum Per nu răspundea nimic, pastorul se așeză, după care urmă o clipă de tăcere. Oaspetele se întoarse din nou spre marele maestru de vînătoare și începu să-i vorbească despre diverse probleme de ordin local.

Per luă loc pe un scaun de lîngă geam și-și aprinse o țigară. Întors pe jumătate spre fereastră, privea afară peste peluza cea mare, care se întindea în fața clădirii principale, purtînd în centru un ceas solar aurit.

O zări și pe doamna Prangen cu tînăra fată, care se întorseseră, și, plimbîndu-se pe alee, se pregăteau tocmai să se așeze pe o bancă, la umbra unui fag mare, de partea cealaltă a peluzei. Soția marelui maestru de vînătoare își închise umbrela de soare, și însoțitoarea își lăsă pe bancă pălăria de vară cu boruri largi, apoi goni cu un gest o buclă care-i căzuse pe frunte.

Per o examină cu mai multă atenție pe fiica pastorului. Era o fată de vreo 18—19 ani, singurul amănunt din înfățișarea ei care amintea de taică-său fiind părul blond. Era înaltă, cam deșirată, avea forme fine și zvelte. Nu-i putea desluși prea bine trăsăturile, fiindcă se afla departe, dar îi găsi foarte atrăgătoare silueta. Așezată acolo, în umbra deasă a copacului, puțin aplecată, picior peste picior și învîrtind între degete o floare

pe care o culesese şi o ducea din cînd în cînd la nas, fata era oarecum o imagine de vis. În special în contrast cu silueta masivă a doamnei Prangen, strînsă în corsajul de mătase lucioasă, cenuşie, care-i încingea pieptul ca o za de oţel, fata aceea, îmbrăcată într-o rochiţă uşoară, părea aproape imaterială.

Din clipa cînd o văzuse pe alee, Per îşi dădu seama că-i amintea de cineva. Silueta zveltă de căprioară, părul blond, aproape argintiu, umerii înclinaţi, totul avea o notă care i se părea de mult cunoscută şi care, da, îl predispunea spre o uşoară melancolie.

În sfîrşit, pastorul se sculă de la masă şi se pregăti de plecare.

Le spuse că avea intenţia să viziteze un bolnav din apropiere, unul dintre enoriaşii săi căruia i se întîmplase un accident din cauza unui taur nărăvaş. La întoarcere va trece din nou pe aici, să-şi ia fiica. Cînd îşi luă rămas bun de la Per, îl privi din nou drept în ochi şi-l asigură că, ori de cîte ori va trece prin faţa casei parohiale din Bøstrup, l-ar bucura dacă ar intra să-i facă o vizită.

— Ştiu foarte bine, spuse el cu veselie, că la Copenhaga tinerii din zilele noastre consideră biserica drept un templu al ignoranţei, iar casa pastorului, o anticameră a acestui templu. Dar poate că nu sîntem chiar aşa de răi cum afirmă presa şi literatura dumneavoastră din Copenhaga. Ei, ai să vezi şi dumneata !

În ciuda tonului său condescendent, Per răspunse strîngerii de mînă şi mormăi cîteva cuvinte de politeţe. Impresia pe care i-o făcuse fata îl dispunea în mod involuntar la mai multă toleranţă faţă de omuleţul acesta scund şi atît de mulţumit de sine.

Marele maestru de vînătoare ieşi să-l conducă pe pastor, în timp ce Per, luîndu-şi pălăria mare de paie, adusă din Italia, porni în direcţie opusă, străbătînd sera. Se instală pe treptele verandei şi începu să privească spre cer, ca şi cînd nici n-ar fi bănuit prezenţa celor două femei.

Soţia marelui maestru de vînătoare îl strigă.

— Ia ghiceşte, cu cine crezi că semeni, după părerea domnişoarei Blomberg ? întrebă ea.

Doamna Prangen ţinea în mîna ei o mînă a tinerei fete, care roşi ca para focului şi vru să-i închidă gura cu cealaltă mînă.

— De ce să nu spun, draga mea ? E foarte nostim, domnișoara Blomberg e de părere că semeni cu un nabab, și are dreptate, zău ! E ceva exotic în înfățișarea dumitale de azi.

— Un nabab ! repetă Per și privi în jos spre costumul lui confecționat dintr-un material catifelat, galben-deschis, cumpărat tot în Italia și pe care-l purta pentru prima oară în ziua aceea, fiindcă era tare cald. Asta mă măgulește, nici vorbă. Din păcate, îmi lipsesc milioanele respective.

— Nu-i nimic, le vei avea ! exclamă soția marelui maestru de vînătoare.

Scăpase aceste vorbe aproape împotriva voinței ei, dar regretă îndată și schimbă vorba.

Pentru Per observația avea un tîlc care-l indispuse. Va să zică, cele două femei discutaseră despre logodna lui și, bineînțeles, venise vorba și despre banii lui socru-său. Între aceste două lucruri exista evident o legătură inseparabilă în mințile oamenilor. De altfel, înțelesese de la sine că atunci cînd domnișoara Blomberg îl comparase cu un nabab, nu avusese intenția să-i facă tocmai un compliment.

Se așeză și începu s-o examineze pe tînăra fată. Acum o vedea de aproape, și cercetînd-o cu mai multă atenție, o aprecie cu ochi de cunoscător. Totuși, nu găsi multe de criticat. Deși era prost dispus, se miră că nu observase de la început, în clipa cînd se întîlniseră pe alee, cît de frumoasă era. Ce ochi luminoși și nevinovați, ce gură bine conturată și fragedă, cu buze poate cam prea subțiri și cam palide încă, dar în schimb proaspete și caste ca un trandafir sălbatic !

Cele două femei vorbeau despre nenorocirea la care făcuse și pastorul aluzie în camera marelui maestru de vînătoare. Cu expresii care aminteau în mod ciudat cuvintele tatălui, fata povesti cum tot abdomenul „acestui om demn de plîns" fusese spintecat, citînd totodată și părerea medicului, care credea că nu va putea supraviețui. Per era absent. Acum își dădea seama ce amintire trezise în el fata asta. Da, îi amintea de Fransisca, iubita lui din Nyboder ! „Doamne !" gîndi el, și inima i se muie. Nu-și mai amintise de ea de atîta vreme !...

În timp ce femeile tăifăsuiau mai departe, Per se cufundă o clipă în noianul de amintiri. Totuși, ochii săi mai erau ațintiți asupra fetei pastorului, care nu-i arunca însă nici o privire și nu știa, firește, că e observată.

„Da, își spuse Per, există o asemănare între ele. Statura și ținuta sînt aproape aceleași. Fără îndoială, însă, că domnișoara Blomberg are trăsături mai distinse și linii mai zvelte —

e o Fransiscă într-o ediție de lux." Și în jocul mușchilor din jurul gurii era un amănunt care-i amintea de fata aceea. Ori de cîte ori domnișoara Blomberg zîmbea, își trecea vîrful limbii pe deasupra buzei superioare, parcă ar fi vrut să șteargă urmele zîmbetului.

— Se face răcoare. N-ai vrea să iei ceva pe tine, micuțo?

Întrebarea fusese pusă de soția marelui maestru de vînătoare. Soarele coborîse îndărătul copacilor din parc, și umezeala ce se ridica din pămîntul reavăn se făcea imediat simțită sub frunziș.

— Nu, nu mi-e frig. Mă simt așa de bine, spuse ea, fericită că soția marelui maestru de vînătoare îi luase din nou mîna și i-o mîngîia.

— Ar trebui, totuși, să-ți pui pelerina. Mi se pare că ai lăsat-o în salon.

Per se ridică.

— Mă duc s-o aduc, spuse el.

Dar fata se ridicase și ea de pe bancă.

— Nu, nu știți unde e, spuse repede și, ca și cînd s-ar fi temut să nu vină după ea, se depărtă grăbită de-a dreptul peste peluza de gazon.

— Nu-i așa că-i dulce? întrebă soția marelui maestru de vînătoare, după plecarea ei, cînd Per se așezase iar.

— Da, e foarte frumoasă, răspunse el pe un ton cam sec.

— Adevărat, e și frumoasă. Și e o fire atît de bună, atît de deschisă, atît de sinceră. Păcat că are o sănătate cam șubredă.

— Domnișoara Blomberg e bolnavă?

— A avut tifos, dragul meu, a zăcut toată iarna. După cum spune și ea, timp de trei luni a fost mai mult moartă decît vie. N-ai observat nimic la ea?

— Da, lasă o vagă impresie de imaterialitate. Dar chiar așa, slabă cum e...

— Da, slavă ție, Doamne, a trecut hopul cel mare și sperăm că vara va face restul. Draga de ea, e o rază de bucurie pentru mulți dintre noi. Și-apoi, e atît de recunoscătoare că trăiește, cum nu poate fi decît cine a fost pe punctul de a-și pierde viața la o vîrstă atît de fragedă, e ca omul care consideră viața un dar al lui Dumnezeu, domnule Sidenius.

Per îi ocoli privirea. De cîteva zile, ori de cîte ori soția marelui maestru de vînătoare atingea subiecte religioase, se simțea destul de jenat.

— Am impresia că domnișoara Blomberg vă e foarte devotată, spuse el, încercînd să îndrepte discuția pe altă cale.

— Da, fetița asta mică și dragă se bucură cînd vine aici, spune că se simte foarte bine la Kaersholm. Poate că cercul de cunoștințe care se adună în casa părinților ei e cam monoton pentru o fată tînără. De altfel, atmosfera din casa pastorului Blomberg e foarte plăcută. Ar trebui să le faci o vizită într-o zi. Sînt sigură că pastorul ar fi foarte bucuros să stea de vorbă cu dumneata.

Grădinarul se apropie pe alee și se opri la oarecare depărtare.

— Ce s-a întîmplat, Petersen? întrebă doamna Prangen.

Omul făcu alți cîțiva pași, cu boneta în mînă. O ruga pe excelența-sa să binevoiască a veni o clipă în curtea bucătăriei.

— Vin îndată, spuse soția marelui maestru de vînătoare, ale cărei sentimente creștinești de frățietate nu cuprindeau încă și pe servitori.

Puțin după aceea, se ridică și plecă. Între timp, fata se întorsese și părea nenorocită că rămăsese singură cu Per. Își încleștase ambele mîini de marginea băncii și schimba fețe-fețe. Deodată o strigă pe doamna Prangen, care nu ieșise încă din cîmpul ei vizual, și o întrebă dacă nu putea s-o însoțească.

Înainte chiar de a auzi răspunsul, se ridică însă de pe bancă și se grăbi s-o ia din loc.

— Nu uita că n-ai voie să alergi! îi strigă soția marelui maestru de vînătoare.

Per o privi cu coada ochiului și zări o umbră așternîndu-i-se pe față.

Sfiala fetei îi răscolea amintiri întunecate. Cînd era copil, așa îl ocoleau frații, și surorile îl ocoleau, mai ales cînd, o dată, la micul dejun — sau poate la prînz — taică-său îi ținuse o predică în lege, ca să-l pedepsească. Recent, cînd se întîlnise cu cei doi gemeni, încremeniseră și ei, încurcați, în fața lui.

Nabab! Bineînțeles, cuvîntul fusese rostit pe ton peiorativ. Fata se ferise de el ca de Necuratul. Ei și? De cînd ajunsese oare atît de neînsemnat încît era nevoit să țină seamă și să-i fie frică de părerea oricui? Sau era altceva la mijloc? Să fi fost adevărat că începuse și el să se rușineze de impetuozitatea cu care vîna norocul?

Dar nu-i folosea la nimic să se lase pradă unor frămîntări de acest gen. Trebuia să încerce să lupte împotriva unei sensibilități exagerate, care în ultimul timp făcuse din el o pradă fără apărare a oscilațiilor de dispoziție. Era timpul să se smulgă din lîncezeala ce-l cuprinsese aici, la Kaersholm, și să se apuce

iar de treabă. Chiar dacă greșise față de el însuși și față de alții, lupta, sîrguința și dorința cinstită de a face ceva bun și util pe lume, toate acestea trebuiau să constituie de aici înainte o justificare pentru el, independent de faptul că izbînzile cele mari ar putea să-i scape.

Sus, în clădirea principală, se auzi deschizîndu-se o fereastră. Era baroneasa, care-și sfîrșise lunga siestă de după-amiază. Puțin după aceea apăru în verandă, drapată poetic într-o mantilă de dantelă fixată la spate. Era foarte pudrată, ca în fiecare după-amiază, fiindcă se silea să ascundă petele roșii ce i se aprindeau pe obraz.

Per se făcu nevăzut. Nu voia să rămînă singur cu zăpăcita aceea, așa că se strecură afară din parc și porni pe șoseaua care străbătea lunca și urca spre pădure.

Era o seară de vară foarte luminoasă și foarte calmă, una dintre acele seri care, deși liniștite, pot fi neplăcute. Pămîntul se așternea tăcut și pustiu sub un cer care părea stins, un cer fără soare și fără stele. Soarele dispăruse cu o totală lipsă de solemnitate, lăsînd doar o pată mică, roșiatică și încețoșată deasupra zării. Pe tot întinsul cerului nu zăreai nici un nor care să prindă razele în ascensiune și să le răsfrîngă asupra pămîntului, ca o rămășiță a splendorii din timpul zilei. Ici și colo, cîte un geam luminat de razele soarelui licărea pe dealuri — atît, și nimic mai mult !

Dar îndată după lăsarea serii, jos, pe malul rîului, începu să forfotească viața nălucilor. Lunca se învălui într-o ceață cenușie și, curînd după aceea, valea dispăru cu desăvîrșire îndărătul unui văl de aburi unduitori. Ai fi zis că, în preajma nopții, asemenea unui strigoi, fiordul punea din nou stăpînire peste vechiul vad, și aburii străvezii se năpusteau printre dealuri ca un foc fumegînd, ca o mare de duhuri.

Deodată, undeva, în ceață, ceva începu să miște, să prindă viață. Un cap prevăzut cu coarne apăru din marea de negură și mugi. Puțin după aceea se zări partea superioară a unui trup de bărbat care la cealaltă extremitate părea că se sfîrșește într-o coadă întunecată de animal, pe care o ținea ridicată. Curînd după aceea ieși la iveală un furnicar de capete încornorate, care se înghesuiau în jurul lui, înălțîndu-și boturile și scoțînd aburi pe nări. Omul învîrtea ceva deasupra capului, scoțînd din cînd în cînd cîte un strigăt, și toată scena evoca imaginea unui centaur în luptă cu o ceată de monștri marini.

Erau cele trei sute de vite ale domeniului Kaersholm, pe care un cioban le mîna spre casă pocnind din bici. Privite

de pe șosea, vitele păreau că înoată. Nu li se vedeau decît capetele și spinările întunecate, unduind într-o ciudată mișcare oscilatorie, în timp ce negura, care plutea peste ele, le ștergea toate contururile.

Per se așează să se odihnească pe o bancă, sub un copac de pe șosea. Își sprijini capul în palmă și urmări cu privirea cireada de vite ce se îndrepta spre casă, pînă fu înghițită de ceață. Stoluri mici de ciori treceau cînd și cînd pe deasupra capului său, și el putea auzi strigătele puternice de bucurie cu care coborau spre cuiburile din desișul pădurii. Undeva, prin apropiere, o broască se instalase în ochiul ei de apă și orăcăia cu voluptate. Cu excepția acestor zgomote, o tăcere deplină domnea pînă la mari depărtări împrejur.

Un sentiment deprimant de părăsire se strecură atunci în sufletul lui Per. Se gîndi la cuvintele din *Biblie* : „Vulpile au vizuinile lor, păsările au cuiburi"... El, însă, nu cunoștea nici un colțișor pe pămînt de care să-l lege o amintire frumoasă sau puternică. Cu gîndul la călătoria ce-i stătea în față, își spuse că, în realitate, așa se explica indiferența față de locul unde se afla, oriunde în lume. Nicăieri în mijlocul Oceanului Atlantic, sau în preriile americane, sentimentul că e un om fără țară nu putea fi mai puternic decît aici, în inima patriei sale.

În aceeași clipă, un alt verset din *Scriptură* îi fulgeră prin minte, și se simți străbătut de un fior de gheață. Era blestemul biblic pe care taică-său îl rostise împotriva lui : „Surghiunit și pribeag pe pămînt să fie cel ce înfruntă pe Domnul !" Cuvintele acestea se împlineau acum. Soarta lui Cain îi atîrna deasupra capului...

Chipul seducător al Fransiscăi i se ivi din nou în amintire, încadrat de căsuțele vopsite în galben ale cartierului Nyboder și de grădinițele verzi, ocrotite de uluci date cu catran. Cît de dragă-i fusese, de fapt, fata asta ! Nu-i venise ușor să renunțe la dragostea ei plină de prospețime primăvăratică. Bineînțeles — și lucrul acesta îl știa foarte bine — nu pierduse nimic făcînd acest schimb. Jakobe îi era cu mult superioară ca om, și el nu subestima importanța ce-o avusese în formarea lui. Totuși, era nevoit să se întrebe dacă își aparținuseră vreodată altfel decît trupește unul altuia. Cînd, în comparație, se gîndea la plimbările liniștite cu Fransisca, seara, pe malurile apelor aurii ale lacului Soterdam, și la despărțirea veselă, deși cam melancolică, la adăpostul copacilor de pe Østervold, imaginile acestea scînteiau în memorie, asemenea

unor clipe trăite în paradis, în noianul celorlalte clipe ale tinereții sale zbuciumate și triste.

Oare Fransisca se măritase ? Dacă exista vreo femeie care să merite un bărbat bun, ea era aceea. Poate trăia undeva, într-un colț de provincie, ca o burgheză fericită, și avea un copil la sîn... Se gîndi că de s-ar interesa în Nyboder, ar putea afla dacă mai locuiește și acum cu părinții ei la Kjerteminde, ar putea afla tot ce i se întîmplase. Ce-i drept, vechiul cămin de pe Hjertensfrydsgade se destrămase. După cîte știa, doamna Olufsen își urmase încă din toamnă soțul, îmbarcîndu-se în „șalupa cea neagră". Dar de bună seamă că se vor mai găsi alții care să-i poată da informații.

Un nou stol de ciori trecu în zbor pe deasupra capului său și se pierdu în pădure croncănind puternic. În aceeași clipă, atenția îi fu atrasă de tropote de cai și de uruitul unei trăsuri, care veneau pe drumul dinspre Kaersholm. Peste puțin, o trăsură cu coșul lăsat, trasă de o pereche de cai bălani, se apropie urcînd la pas dealul, care, ceva mai jos de locul unde se afla el, avea o pantă serioasă.

Dîndu-și seama că trebuie să fie trăsura pastorului Blomberg, Per se ridică și ieși pe șosea, apoi porni în aceeași direcție, nădăjduind că nu va fi recunoscut.

Dar se înșelase. Cînd trăsura ajunse în dreptul lui, pastorul opri și-l salută vesel cu mîna.

— Ia te uită ! Te plimbi și visezi în liniștea serii, domnule vizionar ! E frumos pe la noi, nu-i așa ? Nu-i de mirare — cum tocmai îi spuneam fiicei mele — că bătrîna noastră poezie populară, despre care s-ar putea afirma că e însăși natura care cîntă, este atît de bogată în ființe de basm. O seară ca asta are ceva fantastic, ceva plin de vrajă. Cît despre noi, oamenii, se pare că n-am pierdut încă receptivitatea față de elementul mistic din natură, de vreme ce un inginer din zilele noastre, trăind într-o epocă înaintată și materialistă, poate să se lase sedus de farmecul ei.

Spusese aceste cuvinte pe un ton strengăresc, care le punea sub semnul întrebării sinceritatea. Apoi, întorcîndu-se spre fiica sa, care, avîndu-l alături, părea să fi prins curaj, ba chiar îl privea pe tînărul inginer cu un aer de ușoară superioritate, pastorul continuă :

— Ascultă, fata mea... să știi că m-am molipsit de la inginerul acesta. Am chef să-mi dezmorțesc puțin picioarele. Tu oricum trebuia să te duci pînă la fabrică pentru marfa aceea ;

ia-o înainte cu trăsura și așteaptă-mă. Sper că n-ai nimic împotrivă dacă te însoțesc o bucată de drum?

Per mormăi un „Doamne ferește!", și pastorul coborî cu oarecare greutate din trăsură.

— Se face prea puțină mișcare sănătoasă în acest secol al aburilor cu șuier răgușit, zise pastorul și se apropie de Per cu pas voinicesc, ca și cînd ar fi vrut să reînvie în el forțele adormite ale tinereții. Căile noastre ferate, pe care, de altfel, le prețuiesc din toată inima, ne răpesc încrederea în natură... ne îndeamnă la neascultare față de poruncile ei părintești. Cînd văd o namilă lungă și întunecată ca asta, care zboară șuierînd peste lanurile verzi ale Domnului, mă gîndesc totdeauna la șarpele din rai. Pe vremuri, cînd aveam o treabă la tîrg, recurgeam adesea la caii apostolilor, ca să-i cruț pe ai arendașului meu, ceea ce însemna că făceam două mile la dus și două la întors într-o singură zi. Și, totuși, niciodată nu mi se părea că timpul trece încet, așa cum mi se pare acum, cînd călătoresc cu trenul și ajung la oraș în mai puțin de jumătate de ceas. E de ajuns ca trenul să întîrzie cu cinci minute, și îmi ies din sărite de nerăbdare. Pe vremea aceea îți uitai ceasul în buzunar și socoteai timpul după soare, care nu are secundar! Și după ce umblai cale de o milă, cît de plăcut era să faci un mic popas, să te odihnești și să îmbuci ceva la umbra unei căpițe sau lîngă șanțul de la marginea șoselei, și cît de gustos era atunci prînzul! Tinerii de azi nu vor înțelege niciodată ce minunată desfătare — și pot spune fără să exagerez — ce desfătare sufletească poți să ai cînd te așezi jos și te înfrupți din pîine și brînză în timp ce ciocîrlia, graurul și bibicul îți cîntă un concert de prînz. Deși am îmbătrînit și m-am îngrășat, din cînd în cînd mă apucă și acum dorul, un dor adevărat, după drumurile de țară. Cînd stai multă vreme închis în casă, ca să aduni tot felul de himere prostești din cărți și din ziare, cîtă alinare găsești ieșind la aer liber ca să faci o plimbare. Simți cum îți crește sufletul de plăcere, e ca și cum te-ai trezi dintr-un coșmar și ai vedea soarele strălucind la fereastră și ai auzi păsările cîntînd afară pe crengile copacilor. Dar ascultă, ascultă! exclamă el deodată, oprindu-se și apucîndu-l pe Per de braț. Uite, cîntă ciocîrlia colo sus! Cîntă încă în cinstea soarelui! Pastorul rămase o clipă nemișcat și ascultă ca vrăjit. Ce minunat! Parc-ar fi o femeie căreia i-a plecat iubitul și simte nevoia să murmure o melodie ca să nu izbucnească în plîns. Ai observat, domnule inginer, cîtă profundă înțelepciune a vieții poate să

exprime un mic cîntăreț al naturii ? Niciodată nu-i inutil să-i asculți necazurile și bucuriile. Recunosc cinstit că, în ce mă privește, trilurile mărunte și clare ale ciocîrliei mi-au dat mai multe povețe decît toate nenumăratele colecții de predici pe care le am în rafturi. Dar trebuie să-mi făgăduiești că nu vei spune asta nimănui ! adăugă el, izbucnind deodată în rîs și smucindu-l pe Per de braț. Scumpii mei frați întru ale preoției nu mi-ar ierta niciodată o erezie atît de cumplită !

Rîse singur zgomotos de vorbele lui și porni mai departe la plimbare.

Per era măgulit de tonul confidențial al pastorului și începea să se simtă subjugat de farmecul personalității lui. Și față de doamna Prangen fu nevoit să admită că pastorul Blomberg nu semăna cu obișnuitele automate care rostesc versete, ci că era un om deosebit. Mai înaintară cîțiva pași, apoi pastorul se opri din nou și făcu un gest larg cu mîna. Se întunecase. Ici-colo, pe cerul albastru-verzui, licăreau slab cîteva stele.

— Domnule inginer, ia să-mi spui, dar cinstit și fără ocol, într-o seară ca asta, dacă-ți plimbi privirile peste plaiurile verzi și minunate ale țării noastre, mai poți dori cu adevărat și cu toată seriozitatea s-o vezi neagră de funingine și de zgură ? Da, vezi doară că știu despre atentatul ce-l puneți la cale împotriva idilismului național al peisajului nostru. N-am citit încă lucrarea dumitale, recunosc. Dar doamna Prangen mi-a vorbit despre ideile dumitale, pe care le găsesc caracteristice pentru vremurile noastre. Și acum te întreb : crezi că dacă am vedea aici, pe apa rîului, cîțiva balauri în formă de vapoare care scuipă fum, și dacă pe malurile sale înflorite s-ar înghesui una lîngă alta fabrici urît mirositoare, ar fi mai atrăgător ? Și cînd spun aceste cuvinte, n-am în vedere numai efecte de ordin estetic. Nu sînt un spirit fantezist și știu că criteriile estetice trebuie să fie subordonate necesităților practice. Dar oare aici nu sînt în joc și alte valori, valorile vieții ?... Iată căsuța aceea, colo sus, pe deal, cu dîra subțire de fum de turbă care iese pe coș. E locuită de o familie pe care o cunosc bine ; sînt oameni nevoiași, oameni ca ei sînt în țara noastră cam două sute cincizeci de mii în cifre rotunde. Cîștigă exact atît cît le trebuie ca să aibă pentru hrană și pentru îmbrăcăminte ; dar dacă i-ai cunoaște, i-ai invidia, poate, văzînd cît de fericiți sînt. Bărbatul și femeia muncesc amîndoi la cîmp, și droaia de copii se zbenguie în aerul proaspăt. Au un cal bătrîn, o vacă, și li se pare că sînt bogați. Ai avea cugetul împăcat dorindu-i acestui om să se închidă în clă-

direa întunecoasă și urît mirositoare a unei fabrici și să devină sclavul unei mașini, în timp ce nevastă-sa și copiii ar fi claustrați la etajul al șaselea sau al șaptelea al unei cazărmi muncitorești ? Te rog să-mi răspunzi cu toată sinceritatea.

Per era cam enervat de întrebarea pastorului, care conținea un element stînjenitor. Din această cauză, dar și pentru că în ultimul timp, avea și el momente de nesiguranță, răspunse pe un ton în care se deslușea o anumită sfidare :

— Nu văd ce importanță ar avea dorința mea personală sau dorința pe care și-ar exprima-o altcineva în privința asta. Dezvoltarea civilizației își urmează cursul fără să ne ceară voie și, fie că ne place sau nu, sîntem nevoiți să ne adaptăm viața și obiceiurile exigențelor ei. A încerca să ne împotrivim, ar însemna doar să ne pierdem timpul și energia.

— Afirmația dumitale e foarte categorică, văd. Dar presupunînd chiar că ai dreptate, ne rămîne timp berechet să participăm și noi la un astfel de „progres".

— Nu sînt de aceeași părere. Mai mult chiar, cred că nu mai avem o clipă de pierdut dacă nu vrem să fie prea tîrziu. Datele statistice arată foarte lămurit că în mediul rural prosperitatea scade an de an. Independent de ce credem noi despre fericirea idilică de care ați vorbit adineauri, domnule pastor, ea se bizuie în orice caz pe un teren foarte nesigur. Și, bineînțeles, asta contribuie imediat la scăderea idilismului.

— Mda... spuse pastorul ușor contrariat și făcu iar cîțiva pași. Să zicem că, în momentul de față, agricultura noastră nu se bucură de condiții și nici de vremuri favorabile, știu. Dar pentru asta...

— Momentul e același pentru toți agricultorii din Europa. Dar activitatea agricolă însăși nu mai corespunde timpului nostru într-o țară civilizată. Încă puțin, și noțiunea de agricultor va fi demodată în Europa.

— Cum poți să spui asta ? Mi se pare curată nebunie ! Tocmai acum, cînd nivelul ridicat al agriculturii noastre trezește peste tot în străinătate cel mai mare interes și admirație ! E un lucru pe care-l citim mereu în ziare.

Per răspunse cu un zîmbet ușor indulgent :

— Este o admirație în care nu intră, firește, nici un fel de invidie. E doar notoriu faptul că, în realitate, nu mai sîntem proprietari nici măcar pe jumătate din suprafața propriei noastre țări — pe frumoasele noastre pajiști verzi, cum ați spus, domnule pastor — și nici pe vitele și pe casele ei. Jumătatea cealaltă a fost înghițită în ultimii douăzeci-treizeci

de ani de capitalul țărilor industriale, îndeosebi de capitalul german. Fapt e că în toată țara nu se mai găsesc decît puține gospodării sau întreprinderi mai mari scutite de participarea considerabilă a vreunui om de finanțe străin. Danemarca a fost zălogită treptat capitaliștilor străini prin intermediul băncilor și al uniunilor noastre de credit într-un mod care — lucrul acesta l-am scris în cartea mea — amintește de înjosirea suferită pe timpul lui Christopher al II-lea [1].

— Aș ! Astea sînt mici lovituri ! izbucni pastorul și zîmbi cam forțat. Zelul dumitale te duce prea departe, pentru Dumnezeu !

— Ba de loc ! E de ajuns să deschidem oricare dintre ziarele nemțești de bursă de oarecare importanță și să parcurgem lista cursurilor ca să ne convingem cît de mari sînt interesele capitalului german în țara noastră și cît de vigilente privirile îndreptate asupra acestor capitaluri. Am fost într-adevăr îngrozit cînd am citit într-un ziar tocmai din sudul Germaniei indicații zilnice privind și cele mai neînsemnate societăți pe acțiuni și magazine cooperatiste din Iutlanda. Lucruri de felul acesta dau de gîndit.

— Vai, am ajuns oare atît de departe ? exclamă pastorul după o scurtă tăcere, care însemna recunoașterea existenței unei probleme, demnă, firește, de o serioasă cercetare din partea celor calificați. Cu alte cuvinte, vrei să spui că și din punct de vedere material viața poporului danez se bizuie tot pe dogme și reprezentări care-i paralizează energia. Da, e posibil ! Poate e necesar ca, paralel cu lupta de eliberare spirituală pe care o ducem, să ne străduim să încurajăm și dezvoltarea noastră economică. De fapt, e o idee foarte frumoasă. În cazul acesta, firește că e de prisos să cerem îndurare. În general eu nu mă tem de aerisire. Tot ce nu mai poate sluji vieții trebuie jertfit, oricît de drag ne-ar fi. De altfel, trebuie să ne consolăm cu gîndul că nici o răsturnare, oricît de violentă ar putea să pară, nu va izbuti să clatine adevăratele valori ale vieții. E de la sine înțeles că, deși trăim vremuri cînd forța aburului ne terorizează, am rămas copiii lui Dumnezeu — fie că vrem sau nu să-i recunoaștem paternitatea — după cum și toate celelalte sentimente mai adînci ale noastre au scăpat de influența oricăror schimbări exterioare. Slavă Domnului, viața înflorește și într-o mansardă întunecoasă. Fericirea dragostei și bucuriile casnice îi însoțesc pe oameni și în curțile dosnice, chiar dacă sînt pline de grămezi de zgură.

[1] *Christopher al II-lea* (1276—1332), rege al Danemarcei.

În eterna piesă a lumii nu intervin decît schimbări de culise, dar noi rămînem ce sîntem şi ce am fost, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Tonul plin de încredere cu care pastorul rostise aceste cuvinte îi smulse lui Per un uşor zîmbet de compasiune. Ştia prea bine că spusele pastorului erau nefondate. Fiind suficient de informat asupra dezvoltării moderne a culturii, înţelegea în ce mod schimbarea condiţiilor exterioare, cum ar fi, de pildă, „roţile de oţel", create spre folosul omului, îl transformă cu timpul şi pe el. De aceea povesti cîteva impresii culese în cursul călătoriei şi mai ales în cursul şederii sale la Berlin despre lupta pentru existenţă a populaţiei dintr-o mare metropolă industrială. Povesti despre mulţimile de muncitori nomazi — bărbaţi şi femei — oameni pentru care cuvintele cămin, familie, securitate şi confort îşi pierduseră sensul aproape cu desăvîrşire, oameni care, în furnicarul acela uriaş, aveau o chilie, un *Schlafstelle*, adică exact atît loc cît era necesar ca să le încapă trupurile, şi care, în afara orelor de lucru, îşi trăiau viaţa pe străzi, prin cîrciumi sau prin alte locuri publice, pentru ca în cele din urmă să părăsească lumea noastră, aşa cum părăseşte un bolnav spitalul.

Dar pastorul Blomberg nu-l mai asculta. Simţea că această conversaţie intrase pe un făgaş neplăcut pentru el şi, aşa cum proceda ori de cîte ori discuta în contradictoriu cu un om competent, căruia nu-i putea ţine piept, făcu pe surdul.

Se opri şi spuse că nu voia ca Per să se depărteze prea mult de casă. Tocmai ajunsese la intrarea în parohia sa şi socotea că era bine să-şi ia rămas bun acolo.

La despărţire, îl invită din nou să-i facă o vizită într-o zi.

— Am putea să ne continuăm convorbirea. Acum, însă, trebuie să te grăbeşti şi să te întorci pentru masa de seară. Cred că ai şi avut prilejul să observi că marele maestru de vînătoare e foarte zelos cînd e vorba de mîncare. Ha, ha!

Capitolul XX

Per era de o săptămînă la Kaersholm, dar nu primise încă nici o ştire de la Jakobe. Cu toate că-i scria regulat din două în două zile, comunicîndu-i cu multe detalii tot ce i se întîmpla, ea continua să tacă.

În cele din urmă, situația începu să-l îngrijoreze. În sinea lui, Per era nevoit să admită că Jakobe avea oarecare motive să fie supărată din cauza acestei absențe prelungite, cu atît mai mult cu cît nu exista nici o scuză pentru întîrzierea la Kaersholm, afară doar de faptul că nu-și rezolvase încă problemele bănești. În fiecare dimineață își propunea să deschidă discuția în fața marelui maestru de vînătoare sau a soției lui, dar nu se putea hotărî să treacă la fapte. E drept că le vorbise despre planurile sale de viitor și amîndoi îi arătaseră mult interes, totuși, Per nu găsea curajul să deschidă gura spre a le solicita un împrumut. Își mai spunea că o astfel de cerere ar putea să le trezească bănuieli, pentru că, firește, ei nu puteau înțelege sentimentele care-l împiedicau să mai ia bani de la socrul său.

Iată de ce lăsa deocamdată lucrurile în suspensie pînă la data plecării, pe care o amîna din zi în zi. Fiziceşte, se simțea excepțional de bine la Kaersholm, și gîndul că într-un viitor apropiat se va transplanta într-o regiune străină a lumii îl făcu să se smulgă și mai greu de la traiul plăcut pe care-l ducea pentru moment.

Cea mai mare parte din zi o petrecea în mijlocul naturii, preocupat de nenumărate lucruri, pe care le cunoștea de mult, dar care prezentau acum un interes nou pentru el.

Prefera să stea pe malul rîului, cu o undiță în mînă, nu atît pentru pescuitul în sine, cît pentru plăcerea de a fi acolo în mijlocul unei tăceri depline, de a asculta clipocitul apei sub barcă și de a privi în jos la plantele acvatice verzi sau brune, cu frunze late, care unduiau în liniște, cu mișcări încete în vîrtejurile de apă. Era o lume adormită, o viață fermecată, chinuită parcă de vise tulburătoare. În clipele acelea se gîndea adesea la ce-i spusese pastorul Blomberg despre înțelepciunea pe care o puteai găsi în natură, pînă și în trilurile unei ciocîrlii. În astfel de clipe, între om și toate celelalte vietăți intervenea o legătură sufletească și mistică. Scufundarea în natură avea o notă care amintea de voluptatea unei fecundări spirituale. Forțele imaginației intrau în efervescență, ideile dădeau năvală. Ai fi zis că însăși forța primitivă a vieții se răspîndea domol în eul tău ca o ceață aurie de idei în germene care începeau să roiască.

De bună seamă, își spunea Per, fenomenul se explica prin mesajul pe care elementul nepieritor al vieții îl introduce în aceste zvonuri ale naturii. Popoare întregi puteau să piară, metropolele lumii puteau să dispară fără urme, dar apa aceea

care clipocea sub barca lui clipocise tot astfel sub primul canoe al primului om. Era un zvon care avea să se repete pînă la sfîrşitul timpurilor, şi nu numai aici, pe acest pămînt, ci pe orice corp ceresc din cosmos pe care se găsea apă şi o ureche capabilă să audă.

Într-o zi primi o scrisoare de la Ivan, căruia Jakobe îi dăduse adresa lui. Cumnatul său îi scria că-i aşteaptă cu mare nerăbdare întoarcerea, deoarece, în ciuda împrejurărilor, mai nădăjduia şi acum într-o întorsătură favorabilă cauzei lui. Avocatul Hasselager şi Nørrehave continuau tratativele în această privinţă, şi opoziţia faţă de proiectul de port la Copenhaga creştea tot mai mult, mai ales în provincie. Ivan îi propunea să se folosească de prilej ca să-şi susţină proiectul într-o serie de conferinţe în cîteva oraşe mai mari din Iutlanda, acţiune cu atît mai necesară cu cît, după informaţiile lui, misteriosul inginer Steiner călătorea tocmai prin această provincie şi vorbea în faţa tuturor uniunilor industriale.

Asupra stării sufleteşti a lui Per, rîndurile acestea avură efectul unui cuţit care pătrunde într-un abces. Îşi dădea, în sfîrşit, seama că nu voia să aibă nimic a face cu latura comercială a chestiunii. El era un inventator, un tehnician, şi nu un speculant de bursă. Expedie chiar în seara aceea o scrisoare către Jakobe, în care-şi expuse pe larg vederile. Totodată, îi aduse la cunoştinţă că în aceste împrejurări socoteşte mai nimerit să rămînă departe de Copenhaga încă două săptămîni, pînă la expirarea termenului legal al publicaţiilor de căsătorie, ca îndată după aceea să poată face nunta.

„Cît despre dublul meu proiect pentru canal şi pentru port, scria el, în ce mă priveşte, consider această problemă ca încheiată. Predau naţiunii ideea mea, ca s-o folosească după cum va crede, în timp ce eu, adunîndu-mi puterile, mă voi consacra celeilalte sarcini, şi anume perfecţionării motoarelor acţionate de puterea vîntului şi a valurilor. Sfatul acesta mi l-a dat, de altfel, şi profesorul Pfefferkorn, şi sper că în America voi căpăta cunoştinţe folositoare, care să-mi ajute la realizarea noului proiect. Vei obiecta, poate, aşa cum ai făcut şi altă dată, că lipsa de respect faţă de puterea banului mi-ar putea fi dăunătoare ; n-are decît. Recunosc că, probabil, n-am destulă vanitate sau destulă ambiţie ca să lupt împotriva mea. E o greşeală, firește, dar nu dintre acelea de care aş avea motive deosebite să mă plîng. De altfel, îi voi scrie chiar mîine lui Ivan, căruia îi voi lăsa în grijă, cu formele legale de ri-

goare, interesele mele în timpul cît voi lipsi din țară ; în felul acesta, ele se vor afla în cele mai bune mîini."

De data asta Per primi răspuns. Jakobe nu se putuse hotărî să-i scrie pentru că, după primele rînduri expediate de el, fusese convinsă că nu-l va mai vedea niciodată și se întrebase dacă nu era mai bine pentru amîndoi să rupă definitiv. Lupta împotriva unei puteri străine, oculte, împotriva unor năluci, lupta asta care-l smulgea de lîngă ea tocmai în clipele cînd îl credea mai înlănțuit de cătușele dragostei o obosea cumplit.

De altfel, nici nu era sigură dacă de data asta va fi în stare să-l recucerească, fiindcă se bizuia din ce în ce mai puțin pe propria lui putere de rezistență. Acum îl vedea așa cum era în realitate. Pătrunsese adînc acea latură a firii lui și poseda premisele necesare pentru cunoașterea și evaluarea ei. Deși viguros, Per era un om cu totul lipsit de pasiune și de instinct de conservare. Mai bine zis, nu poseda decît însușirile negative ale pasiunilor, adică tot ce e rece și întunecat în ele, încăpățînarea, egoismul, toanele, și nu năzuința furtunoasă, nici dorul mistuitor, nici pîrjolul și flacăra lor, care întărește și purifică.

Nu era oare zadarnic să continue lupta ? În ultima vreme fusese nevoită să-și amintească mereu că Per se asemuise o dată, în glumă, cu spiridușul din poveste, care se strecurase și ieșise dintr-un mușuroi de cîrtiță ca să trăiască în mijlocul copiilor din lumea noastră, dar care nu putea suferi strălucirea soarelui, și de frica luminii, căuta neîncetat adăpost în gaura lui de sub pămînt. Abia acum deslușea Jakobe în aceste cuvinte o cunoaștere de sine mai adîncă decît bănuise în momentul cînd auzise povestea, mai adîncă decît ar fi acceptat să-i mărturisească ea lui Per.

Da, Per aparținea adînc unei alte lumi și unui alt soare. Deși părea o fire deosebită, deși el însuși se simțise totdeauna deosebit față de cei mai mulți dintre contemporani, era totuși un fiu autentic al țării sale. Era un copil născut la termen al acestui popor danez lipsit de patimi, un copil cu ochi palizi și plin de teamă, asemenea spiridușilor, care nu puteau privi spre soare fără să strănute și se trezeau cu adevărat la viață abia după ce soarele apunea, cînd se așezau pe micile lor mușuroaie de pămînt și își făureau viziuni strălucite, născute din norii înserării, ca să-și aline și să-și înalțe sufletele zbuciumate... Un popor de pitici cu capetele mari, gînditoare, dar cu membre lipsite de vlagă, ca ale unor copii... un popor al beznei, în stare să asculte cum crește iarba și cum oftează

florile, dar care se ascundea în pămînt o dată cu cîntecul cocoșului ce vestea dimineața.

Fără a pomeni cîtuși de puțin de motivele îndelungatei sale tăceri, fără să facă nici o aluzie la pregătirile de nuntă, sau la planurile lor de călătorie, Jakobe își bătea joc în scrisoare de hotărîrea pe care o luase, pentru că așa o cerea „dezvoltarea" personalității sale.

„Spui că nu ești un înfumurat, scria ea, te bați cu pumnii în piept și-i mulțumești lui Dumnezeu că nu ești la fel cu anumiți păcătoși. Vai, oare am ajuns să suspectăm și această biată rămășiță a mîndriei noastre? E foarte adevărat că, în privința asta, am fost și eu pe vremuri o revoluționară, dar cu trecerea anilor, am devenit mai lucidă. Și, în general, unghiul din care apreciez oamenii devine din ce în ce mai învechit. Chiar cînd e vorba de decorații și de titluri, care sînt privite cu atîta dispreț, încep să înțeleg că aceste fleacuri caraghioase au o anumită importanță pentru binele omenirii. Poporul danez, mai mult decît oricare altul, nu-și poate permite luxul să jertfească ceva din ceea ce poate servi «dezvoltării energiilor», expresie pe care o rosteai mereu altădată și care ajunsese să-mi placă și mie. Dacă aș fi poetă, aș scrie ode în preamărirea acestei vorbe. Iar dacă aș fi pastor (gulerat sau nu), aș șterge înfumurarea din registrul de păcate al omenirii, registru care e și așa destul de voluminos."

După cîteva zile, doamna Prangen, dornică să întoarcă pastorului Blomberg vizita pe care acesta și fiica sa o făcuseră la Kaersholm, propuse o plimbare la Bøstrup. Deși proiectul nu-l ispitea, Per nu ridică nici o obiecție. Marele maestru de vînătoare făgădui să li se asocieze, dar cînd trăsura fu trasă la scară, refuză să-i însoțească. I se îngroșase sîngele, ceea ce provocase una din crizele sale de depresiune, și nevastă-sa fu nevoită să facă uz de toată îndemînarea ca să pună capăt toanelor lui.

Din cele ce aflase de la administrator, Per era pregătit pentru asemenea neașteptate schimbări ale dispoziției gazdei sale. Totuși, nu știa bine cum trebuie să interpreteze privirile lui iscoditoare. Începea să se întrebe dacă nu cumva abuzase de ospitalitatea familiei și profită de plimbare ca să-i ceară lămuriri doamnei Prangen. Dar ea îi răspunse fără nici o ezitare că dacă i-ar părăsi atît de curînd, și ea și soțul ei ar vedea în această hotărîre o dovadă că nu se simțise bine la Kaersholm și ar regreta adînc că-l rugaseră să rămînă la ei.

Per fu încîntat de aceste asigurări energice, deoarece i se părea că potolesc toate scrupulele în ceea ce o privea pe Jakobe.

Între Kaersholm și parohia de la Bøstrup era o distanță de cinci-șase kilometri. Drumul urca niște pante abrupte, apoi urma destul de fidel întortocherile luncii. Vremea era liniștită, dar cerul se acoperise ușor, încît soarele nu-i stingherea. Pe o parte a drumului se deschidea valea înverzită, străbătută de rîul șerpuitor, iar de partea cealaltă, sus, pe coasta dealului, urcau crîngurile pline de ciori.

Entuziasmată de priveliște, baroana începu să declame :

Vezi pasărea ce sus plutește-n slăvi albastre
Pe-ale sale negre-aripi, în zbor spre astre ?
Din slăvi, larg necuprins privirea ei străbate
Și povestește frumusețile văzute
În calde triluri melodios armonizate.

La o mică depărtare de Kaersholm trecură prin orășelul Borup, unde se afla biserica parohială a conacului. Nenumărate păsări dovedeau și aici cît de mănoase erau ogoarele. Stoluri de vrăbii se scăldau în praful șoselei și mii de grauri erau cocoțați în crengile copacilor din jur.

De o parte și de alta a șoselei, colibe acoperite cu paie își etalau sărăcia fără nici o sfială. Gospodăriile țărănești mai retrase erau înconjurate de livezi de meri bătrîni, și acoperișurile erau împodobite cu cuiburi de berze. Per ajunsese să cunoască aproape toate casele și toți oamenii din orășel. Cînd se plimba, trecea aproape zilnic pe acolo și intra în vorbă cu toată lumea. Pentru prima oară în viață avusese prilejul să intre direct în contact cu țăranii, pe care-i asculta plin de interes vorbindu-i despre situația lor. Îl izbea faptul că nu se arătau prea apăsați de ipotecile care le grevau gospodăriile. Îi arătau cu zîmbete senine și mulțumite tot ce le aparținea, ca și cînd nici prin minte nu le-ar fi trecut că toate splendorile acelea se bazau pe niște împrumuturi. Și, totuși, un mare număr dintre ei avuseseră bunici în ale căror sipete se aflaseră bani mulți, uneori chiar și o sută de mii de dolari. Acum însă nu se mai vorbea decît despre datoriile, mai mari sau mai mici, ale fiecăruia.

Ceva mai jos, pe o coastă care privea spre luncă, se vedea o curte parohială în paragină. De pe șosea se zăreau doar cele trei coșuri înnegrite de zgură și vîrfurile copacilor din grădină. Era locuința pastorului Fjaltring, un om mai în vîrstă, despre

care, la Kaersholm, Per auzise de cîteva ori vorbindu-se cu mult dispreț. Soția marelui maestru de vînătoare declarase chiar că explicația „cea mai indulgentă" a comportării și a felului de viață al acestui om era că nu e în toate mințile. Majoritatea enoriașilor și familia proprietarului moșiei adresaseră pastorului Blomberg o plîngere în acest sens.

Per începu să vorbească despre pastorul Fjaltring, exprimîndu-și mirarea că nu-l întîlnise în cursul plimbărilor sale. Dar doamna Prangen îi răspunse că lucrul acesta nu era de loc ciudat. Pastorul Fjaltring nu ieșea decît rareori din bîrlogul său, și, în orice caz, nu înainte de a se însera. Era un fel de bufniță, o ființă care se temea de lumină, un adevărat duh al întunericului, care nemulțumea multă lume prin partea locului.

— Nu e un om credincios ? întrebă Per cu băgare de seamă. După cîte am auzit, mi se pare, dimpotrivă, că evlavia lui e excepțională.

— Da, e cucernic în amvon ; în sufletul lui, însă, e foarte sarcastic, și e un renegat. Se spune că a zis odată cuiva : „Cred cu aceeași convingere în Dumnezeu și în Diavol ; singurul lucru de care nu sînt absolut sigur e care din doi mă dușmănește mai tare !" Auzi vorbă !

— Dar cum poate un om ca el să fie pastor ?

— În adevăr, e un scandal. Pastorul Fjaltring se dovedește, însă, destul de șiret ca să nu rostească astfel de vorbe decît după ce rămîne singur cu interlocutorul său. După cum ți-am mai spus, cînd predică, e foarte credincios, atît doar că e teribil de trivial și de plicticos.

Ieșind din orășel, șoseaua cobora iar, și după ce făcură vreo douăzeci de minute în trapul cailor, în fața lor se ivi Bøstrup, așternut într-o frumoasă poziție la poalele unui deal împădurit.

Familia pastorului era afară, într-o poiană din spatele grădinii, unde era amenajat un teren de sport pentru tineret. Trei băieți cu cîrlionți aurii, avînd între 10 și 16 ani, băteau mingea. Pastorul participa la joc, scoțînd strigăte pline de însuflețire cînd se marca vreun gol. Soția lui privea, deoparte, ținînd de mînă o fetiță. Domnișoara Inger, cea mai mare dintre copiii pastorului, se așezase singură lîngă șanțul ce mărginea grădina și citea dintr-o carte pe care o ținea în poală.

Nimeni nu prinsese de veste cînd se apropiară oaspeții. Aceștia nu se anunțaseră, și după ce coborîră din trăsură, se

îndreptară direct spre ei, străbătînd grădina, ca să le facă o surpriză.

Prima care-i zări fu Inger. Sări îndată în picioare şi se aruncă de gîtul doamnei Prangen, cu un strigăt uşor de surpriză. Apoi li se făcu o primire entuziastă, întretăiată de exclamaţii de bucurie şi de mirare, pornite din inimă.

Pastorul îl bătu pe Per pe umeri şi-i ură bun sosit.

— Faci sport, domnule inginer? întrebă el, scoţîndu-şi pălăria mare de paie şi ştergîndu-şi fruntea cu batista. Ce lucru plăcut e! În privinţa asta, noi, bătrînii, am fost dezavantajaţi. Acum sînt prea bătrîn ca să mă mai apuc de sport, trebuie să mă mulţumesc să asist la antrenamente. Dar şi asta îţi prinde bine. Simţi parcă încordîndu-ţi-se toţi muşchii cînd te uiţi cum se zbenguie tineretul. Nu pot să mă lipsesc de acest exerciţiu!

Rîzînd plin de voie bună, omul acesta mărunţel conduse grupul înapoi prin grădină, păşind majestuos în fruntea tuturor, în haina lui de pînză albă şi în pantalonii scurtaţi pînă deasupra gleznelor.

Luară loc pe o bancă şi pe cîteva scaune la umbra casei. În faţa uşii spre grădină fu instalată o masă rustică pentru cafea, pe care se aflau o rîşniţă de alamă şi nişte prăjituri care miroseau plăcut. Inger îi servea, achitîndu-se cu multă graţie de această obligaţie. Per îşi îngădui să reflecteze în sinea sa că părea cam prea conştientă de lucrul acesta.

Aşa cum se întîmplă adesea la ţară cînd femeile îşi iau cafeaua, conversaţia lunecă spre subiecte gospodăreşti. Pastorul Blomberg făcu şi el cîteva observaţii glumeţe cu privire la prepararea dulceţurilor şi a prăjiturilor, dar fu chemat, fiindcă venise cineva care voia să-i vorbească.

Aflînd că dulciurile de pe masă erau opera lui Inger, baroana şi soţia marelui maestru de vînătoare începură care mai de care să le laude, în timp ce soţia pastorului îşi mîngîie fiica pe obraz şi spuse că e o fată harnică.

Fata arăta o anumită nepăsare faţă de aceste elogii, ba chiar făcu o uşoară strîmbătură cînd maică-sa o mîngîie. Per îşi spuse că era desigur un copil foarte răzgîiat. Însă, fără îndoială, era drăguţă. O găsea chiar şi mai atrăgătoare decît i se păruse deunăzi, cînd o văzuse în parcul din Kaersholm, învăluit în umbrele serii. Aşa cum arăta acum, în plină zi, încinsă cu un şorţuleţ alb şi turnînd cafea în cești, părea mai reală. Dar nu mai surprinse nici o asemănare între ea şi Fransisca.

De hatîrul lui Per, soţia marelui maestru de vînătoare încercă de cîteva ori să schimbe conversaţia şi să aducă vorba despre Copenhaga. Dar Per nu era prea amuzant, şi soţia pastorului se grăbea de fiecare dată — şi oarecum demonstrativ — să îndrume iar conversaţia spre făgaşul temelor casnice. Era o femeie înaltă, cu un aspect şi o purtare pline de distincţie. Îţi dădeai lesne seama că de la ea moştenise fiică-sa frumuseţea. Spre deosebire de soţul ei, preoteasa se arătă foarte rezervată faţă de Per. Fără să fie chiar nepoliticoasă, nu-i adresase încă niciodată cuvîntul şi, dornică să îndepărteze atenţia de la acest amănunt, soţia marelui maestru de vînătoare făcea tot ce putea ca să-l atragă în conversaţie.

La invitaţia amfitrioanei, toată lumea se ridică pentru a admira grădina, mare şi bine întreţinută.

Cele trei doamne porniră înainte, discutînd cu însufleţire. Per şi Inger veneau în urma lor. Per se simţea prost, pentru că nu ştia ce să-i spună fetei. Deşi atît de vorbăreţ de obicei, nu putea găsi tonul potrivit faţă de fetiţa asta de la ţară.

Pe de altă parte, la ea acasă fata se purta cu el mult mai liber decît deunăzi la Kaersholm. Ai fi zis că se maturizase. Fără îndoială că era conştientă de îndatoririle ei de fiică a gazdei şi se achita cu multă demnitate de ele.

— Veniţi des pe la Kaersholm ? întrebă Per, ca să spună totuşi ceva.

— Nu atît de des pe cît aş vrea. Dar drumul e destul de lung şi nu am totdeauna trăsura.

— Ţineţi mult la doamna Prangen ? mai întrebă Per.

— Da, răspunse ea, foarte laconic de data asta, de parcă subiectul ar fi fost prea înălţător pentru a fi discutat între ei. Dumneavoastră v-aţi întîlnit cu doamna Prangen şi cu baroana în Italia, nu-i aşa ?

— Da.

— Trebuie să fie amuzant să călătoreşti, continuă Inger şi povesti că la ei în casă se vorbise multă vreme despre o călătorie pe care ar fi trebuit s-o facă în Elveţia, împreună cu părinţii.

Dar pastorul nu-şi putuse niciodată face timp, enoriaşii săi nu voiau să se lipsească atît de mult de el. Abia dacă izbutea să plece la Copenhaga pentru o săptămînă.

Per băgă de seamă că, ori de cîte ori vorbea despre tatăl ei, fata părea că trăieşte un simţămînt de elevaţie morală. Lucrul acesta îi aminti de soră-sa Signe şi-l făcu să zîmbească involuntar.

În clipa aceea dădu cu ochii de un cîrlig roșu, agățat de trunchiul unui copac de la marginea drumului, la înălțimea unui stat de om.

— Cîrligul acela e prins aici ca să te poți spînzura de el? întrebă Per, oprindu-se să-l privească.

Domnișoara Inger nu-și putu stăpîni rîsul, apoi îi atrase atenția asupra unui mic inel de fier, fixat într-un piron lung, care atîrna de un alt copac. Era un joc distractiv, explică ea, măiestria consta în a arunca inelul în direcția cîrligului, încît să rămînă agățat de el.

Lui Per îi veni chef să încerce. „Ca să mai treacă timpul", își spuse el.

Dar nu avu noroc.

— Trebuie să ai antrenament ca să reușești, spuse el după ce încercă de cîteva ori fără să izbutească și o rugă să-i arate cum se procedează. Fiindcă sînt sigur că sînteți o adevărată maestră, spuse el.

Inger șovăi, nehotărîtă, dar nu putu rezista tentației de a străluci prin îndemînare. Inelul zbură din mîna ei, descrise o curbă splendidă prin aer, apoi nimeri în cîrlig cu un fel de alintare asemenea femeii tinere prinsă în joc de brațele iubitului.

Per fu impresionat de îndemînarea fetei. Trebuia să încerce din nou. Dar nici de data asta n-avu noroc.

— Nu merge !... Mai încercați dumneavoastră, domnișoară ! spuse el, aruncîndu-i inelul.

Inger se lăsă din nou convinsă deși aruncase cîteva priviri cam lungi după cele trei femei, care ajunseseră destul de departe. Poate că distanța aceasta, sau alt motiv asemănător, o făcu să nu mai aibă aceeași siguranță cînd încercă din nou. Aruncă iar inelul, dar fără succes. Se roși, mai aruncă o dată, după ce ochise cu grijă, dar nici de data aceasta nu reuși.

Per o văzu că se necăjește și nu vru să-și arate bucuria.

Deși Inger simți că Per avusese intenția s-o menajeze și cu toate că atitudinea aceasta o umilea, tînărul își cuceri un locșor în inima ei. Fata continua să arunce cu febrilitate inelul, fără să atingă ținta, apoi izbucni în rîs, își dădu singură calificativul de neîndemînatică și fu cuprinsă de un zel sporit.

În timpul acestei scene, doamnele se întoarseră. Nici Per, nici Inger nu le auziră pînă în clipa cînd se opriră în spatele lor.

— Inger, strigă preoteasa cu oarecare severitate în glas, du-te de vezi ce fac surorile tale ! Apoi, întorcîndu-se spre ceilalți, întrebă : N-ați vrea să intrăm în casă ?

Pastorul Blomberg își întîmpină musafirii în prag, pufăind din lulea.

— Tocmai aveam de gînd să ies și să te caut, domnule inginer ! Cred că ai vrea să fumezi ! Să mergem la mine in cameră, ca să nu mai deranjăm doamnele cu conversația noastră pedantă, spuse el mîndru și se răsuci pe călcîie, rîzînd cu voie bună.

Ca să ajungă pînă la odaia pastorului trebuiau să străbată toată casa aceea mare, cu care prilej Per fu viu impresionat de confortul deosebit în care trăia familia Blomberg. Era o adevărată casă de pastor danez, imagine a stabilității. O mobilă masivă, din lemn de mahon, cu neputință de urnit, ascundea pereții îndărătul siluetei ei întunecate și greoaie, menită parcă să dureze o veșnicie. Doamna Blomberg cobora dintr-o veche familie de funcționari înstăriți. Un membru al acestei familii fusese chiar prefect al diocezei și șambelan, amănunt pe care ai casei nu-l ascundeau. În schimb, nimeni, și cu atît mai puțin pastorul însuși, nu amintea decît foarte rar de familia Blomberg. Cei mai mulți știau doar că e fiul unui profesor de la oraș, accentul lui părînd a indica o origine insulară.

Camera pastorului era izolată, situată la cealaltă extremitate a holului, și arăta ca un autentic „cabinet de studiu", cu niște rafturi mari și pline de cărți dintre acelea care contribuie la menținerea prestigiului bisericii printre credincioși, deși în multe cazuri nu constituie decît un paravan al ignoranței.

În cazul nostru, lucrurile stăteau, totuși, altfel. Deși pastorul Blomberg era departe de a fi un învățat, citea destul de mult și se dovedea mai receptiv la cunoștințele luate din cărți decît accepta uneori să recunoască el însuși. Ambiția lui era să fie la curent cu toate noutățile timpului ; pe de altă parte, însă, nu-și însușea din aceste cunoștințe noi decît pe cele în măsură să-i hrănească spiritul, fără să-i tulbure credința, și în această privință era cam iezuit. De altfel, nu era de loc omul capabil să gîndească printr-un șir de judecăți limpezi. Era un sentimental, și fiindcă, pe deasupra, viața lui exterioară se desfășurase neobișnuit de armonios, nu avusese niciodată prilejul să se pună mai riguros la încercare pe sine însuși. În tinerețe fusese destul de chinuit de foamete și de nevoi, mai tîrziu suferise de cîteva ori dezamăgiri în slujbele ce-i fuseseră încredințate, și,

cu toate că acum toți enoriașii îl idolatrizau, deși numele său era cunoscut în tot ținutul, avea încă o mulțime de ambiții nesatisfăcute. Nu trecuse prin încercări serioase în viață, și era ciudat că supărările celor din jur nu-i tulburaseră firea armonioasă și fericită.

După ce Per luă loc pe sofa și-și aprinse o țigară, pastorul Blomberg se instală în fotoliul așezat în colțul dinspre geam și, trăgînd din pipă, deveni curînd foarte vorbăreț. Povesti cîteva întîmplări de prin partea locului, și așa cum se întîmplase cu prilejul primei lor convorbiri, Per fu măgulit de tonul deschis cu care-i vorbea, ca și cînd l-ar fi considerat de-o vîrstă cu el.

Ar fi fost mai puțin măgulit dacă ar fi știut că tonul acesta nu era decît o comedie ticluită de pastor și de soția marelui maestru de vînătoare, care, în zelul ei de misionară, afirmase că Per are oarecare receptivitate la influențele religioase. În adevăr, pastorul Blomberg reluă curînd conversația începută cu cîteva zile înainte și chiar din punctul unde fusese nevoit s-o abandoneze fiindcă nu era pregătit s-o continue.

Acum se arătă mai bine înarmat și începu prin a-l întreba pe tînărul lui interlocutor cum se explica faptul că, la o vîrstă atît de fragedă, se dedicase unor probleme cetățenești atît de raționale ca acelea legate de îmbunătățirea condițiilor economice ale țării. Per îi povesti cu multă sinceritate că interesul pentru aceste probleme era legat, ba chiar își avea rădăcinile în impresiile lăsate în copilăria sa de anii postbelici, îndeosebi poate de cele trăite în casa părintească. Studiile îi dăduseră de timpuriu posibilitatea să ia cunoștință de dezvoltarea industriei și a mijloacelor de comunicație din străinătate, încît comparația cu situația în Danemarca se impusese de la sine.

— Firește, spuse pastorul, pentru tineret comparația între țărișoara noastră și lumea cea mare, cu minunățiile ei, are adesea un efect deprimant. De altfel, cred că scrierile lui Nathan te-au influențat și în această privință, așa cum i-au influențat pe atîția alți tineri progresiști din timpul nostru. Așa-i că am dreptate ?

Per îl contrazise. Nathan nu era decît un estet. El încheia o perioadă de cultură și, în orice caz, nu participase la construirea timpurilor noi decît în măsura în care netezise terenul pentru timpurile actuale, pe care, însă, nu le înțelegea de loc.

— Hm, va să zică așa-i !

Pastorul își îndesă bine pipa și tăcu o clipă. Faptul că ideile lui Nathan puteau fi considerate demodate îl surprindea atît de mult, încît îi învălmăși gîndurile cu desăvîrșire. Și cu toate că ar fi dorit să adîncească mai mult subiectul, îl evită, de teamă să nu ajungă din nou într-un domeniu în care nu se simțea la largul lui.

— Da, va să zică ești și dumneata de părere că influența lui Nathan asupra dezvoltării spirituale a tineretului contemporan a fost mare, continuă el, dornic să se conformeze planului dinainte stabilit al acestei convorbiri. În ce mă privește, mă gîndesc mai curînd la problemele legate de religie. Îmi închipuiam că dumneata, care ești fiu de pastor, te-ai îndepărtat categoric de biserică, și am crezut că pot atribui operei lui Nathan oarecare rol în această evoluție.

Per admise că așa era, dar afirmă cu tărie că opera lui Nathan nu izbutise decît să consolideze și să fundamenteze concepțiile de viață pe care și le însușise din adolescență, adică pe vremea cînd era încă acasă.

— Ia te uită ! Te-ai înstrăinat la o vîrstă atît de fragedă de comunitatea lui Dumnezeu ! și pastorul clătină din cap cu blîndețe. Da, din păcate, așa se întîmplă ! După cum ți-am mai spus, nu l-am cunoscut personal pe răposatul dumitale tată, dar știu că vederile lui aveau acea îngustime și acea unilateralitate ciudată față de numeroase aspecte ale vieții care sînt caracteristice pentru luteranii de modă veche. Vai, iată unde duce dreapta credință greșit înțeleasă ! Ea lîncezește încă în multe locuri ca o mlaștină în jurul bisericii și al căminului, lipsind astfel pe mulți tineri din zilele noastre, dintre cei mai buni și mai sănătoși, de un cămin spiritual. Cînd se ivește un om cum e Nathan, adică atît de înzestrat și atît de elocvent, întărind credința acestor tineri că biserica lui Dumnezeu e o casă părăginită, în cele din urmă ajung să se lepede cu desăvîrșire de credință. Înțeleg foarte bine asta !

Per nu răspunse. Conversația lor luase o întorsătură care începea să-l neliniștească. Pastorul vorbea acum despre Nathan pe un ton foarte elogios. Regreta doar că un om atît de dotat și atît de bine pregătit se situase pe o poziție categoric dușmănoasă față de creștinism și opină că excesele ortodoxiei, atît în țară, cît și în străinătate, își aveau partea lor de vină.

— Desigur, însă, că Nathan a făcut o greșeală creînd această concepție nefondată despre cea mai uriașă forță spirituală pe care a cunoscut-o lumea vreodată. Cu el s-a întîmplat ceea ce li s-a întîmplat tuturor adversarilor creștinismului

care-l combăteau de pe poziții științifice și care, neputîndu-se descotorosi de păcatele unilateralității, deveneau dogmatici în negativismul lor. Greșeala lor nu constă atît în faptul că lasă rațiunea să domine, cît în faptul că nu-și duc ideile pînă la sfîrșit. Așa, de pildă, cînd știința din zilele noastre se intitulează naturalistă, vrînd să spună în felul acesta că nu recunoaște existența altor realități decît a celor care se descompun în atomi cu anumite proprietăți mecanice și fizice, sîntem nevoiți să constatăm că e vorba de o concepție foarte incompletă, de un adevărat postulat ieșit din laboratoare sau din cabinete de studii și care pînă la urmă nu explică nimic. Noi, cei care trăim cu adevărat în mijlocul naturii, nu putem în nici un caz recunoaște un punct de vedere atît de insuficient. Pentru că noi știm, pentru că noi am simțit de nenumărate ori că natura e însuflețită, că îndărătul realităților vizibile și al energiilor care acționează mecanic, influențînd simțurile omenești, trăiește un spirit care vorbește inimii noastre. Și dacă am apucat o dată să deslușim bine cu auzul glasul acesta al spiritului, în cele din urmă nu mai auzim nimic altceva și ajungem să-l resimțim în urletul furtunii, așa cum îl intuim în cea mai slabă șoaptă a unui fir de iarbă. Dar nu ne mărginim să-l auzim, ci-i înțelegem limbajul. Căci același spirit al veșniciei trăiește și acționează și în interiorul nostru. Umblăm prin pădure și auzim freamătul frunzișului deasupra capetelor noastre sau ascultăm șoapta unui izvor ; ei bine, fizicianul modern va putea să ne explice cît de firesc se produc aceste zgomote fiindcă masa frunzelor se mișcă sau fiindcă picăturile de apă cad ; dar dacă el crede că în felul acesta ne-a explicat totul, noi îi răspundem : „Nu, oprește-te, scumpul meu domn ! Lipsește ceva. Ba chiar lipsește esențialul. Oricîte calcule ai face, nu poți, totuși, să ne lămurești familiaritatea ciudată și gingășia aproape frățească cu care acest mic izvor poate sporovăi cu noi în singurătate." Pentru că — nu-i așa ? — n-avem nici un motiv să ne îngrozim la gîndul că lucruri aparent neînsuflețite prind deodată glas. Și nici să ne supărăm dacă acest izvor își ia pe neașteptate aere de familiaritate și ne tutuiește. Dimpotrivă, în sentimentul acesta puternic de a fi o parte a naturii este o doză de mare încredere și un lucru agreabil. Dar oare toate astea nu înseamnă că îndărătul diversității lumii vizibile vibrează o unitate care este originea comună a tuturor lucrurilor ? Sentimentul ciudat, de visare, care ne cuprinde în aceste clipe este dorul de casă. Și dacă savantul fizician vrea acum să definească acest sentiment ca o energie interioară, avînd acțiune mecanică sau chimică, dacă afirmă că e o afinitate

sau o atracție către materia primară, ei, atunci îl invit din nou să-și părăsească tomurile și laboratorul și să caute înțelepciunea în natura însuflețită. Să se ducă numai la micul izvor din pădure ! Să se așeze lîngă el cînd se lasă seara, cînd își simte inima neliniștită. Și dacă simțurile lui nu s-au tocit încă de tot, va înțelege că murmurul izvorului e ca un drum deschis spre adîncurile veșniciei, o scară care urcă spre cer și care leagă timpul cu eternitatea, pulberea cu spiritul, moartea cu viața veșnică. Atunci va presimți că acel cordon ombilical care ne leagă de originea noastră supranaturală nu a fost tăiat și că în clipele de reculegere și de rugăciune sufletul nostru continuă să primească prin intermediul lui energia proaspătă și vie ce ne vine de la izvorul veșnic de viață, pe care noi, creștinii, îl numim Dumnezeul nostru și atotștiutorul, preamilostivul nostru părinte.

Per îl ascultase în liniște. Era ușor enervat de tonul pastorului, care căpătase tot mai mult un accent de predică. Pentru moment nu știa însă ce să răspundă considerentelor interlocutorului său, cu atît mai mult cu cît în cîteva puncte ele exprimau adesea lucruri pe care le bănuise și el nelămurit în ultima vreme, de cînd trăia din nou în mijlocul naturii.

Pastorul se pregătea să continue, dar în clipa aceea răsunară pași pe coridor, și, vîrîndu-și capul pe ușă, Inger îi anunță că doamna Prangen și sora ei doreau să plece.

— Bine, atunci trebuie să încheiem pentru azi, spuse pastorul, ridicîndu-se. Și în timp ce-și sprijinea mîna pe umărul lui Per cu un gest plin de încredere, adăugă : Convorbirea noastră mi-a făcut plăcere, zău așa, poate că vom avea prilejul s-o continuăm altă dată. Am impresia că, în fond, nu există între noi deosebiri atît de mari încît să ne împiedice să ajungem la o înțelegere.

În clipa cînd intrară în salonul unde se aflau doamnele, o trăsură sosi în curte.

— E consilierul juridic, anunță Inger, care era lîngă geam. Gerda și Lise au venit și ele.

Consilierul juridic Clausen, administratorul unei moșii vecine aparținînd unui conte, era unul dintre cei mai zeloși adepți din regiune ai pastorului Blomberg. În această calitate, devenise totodată un intim al soției marelui maestru de vînătoare, și fiindcă familia consilierului juridic declară că venise cu intenția de a petrece seara în casa pastorului, atît ea, cît și sora ei se lăsară înduplecate să rămînă și ele. I se ceru părerea și lui Per, care nu îndrăzni să ridice obiecții, deși, în ceea ce îl privea, aștepta cu nerăbdare momentul plecării.

Consilierul juridic, un om mărunțel și pirpiriu, purta favoriți albi și ochelari cu ramă de aur. Soția lui era un munte de carne, și multă vreme după ce coborî din trăsură continuă să gîfîie din greu din cauza efortului făcut. Fiicele ei erau cam de vîrsta lui Inger.

Cinară în grădină, și conversația deveni foarte însuflețită. Printre altele, veni vorba și despre pastorul Fjaltring. Consilierul juridic aflase tocmai o nouă poveste revoltătoare despre omul acesta plin de îndoieli și gata de sarcasme, care ducea o viață ciudată în tovărășia soției sale, o femeie decăzută. De curînd, un tînăr țăran dintre cei demni de stimă, adept al curentului inițiat de pastorul Blomberg, îi ceruse sfatul într-o problemă de competența sa. Se spunea că pastorul Fjaltring l-ar fi povățuit atunci să se dedea desfrîului, declarînd textual : „Trebuie să păcătuiești mai mult. Cu viața pe care o duci, nu vei putea ajunge niciodată un creștin convins."

Doamnele scoaseră cîteva exclamații de indignare și de dezgust, în timp ce pastorul Blomberg dădu cu indulgență din cap, spunînd :

— E un biet om nenorocit...

În clipa aceea, sus, în clopotnița albă a bisericii, care se înălța dincolo de frunzișul copacilor din grădină, luminată în flăcările roșii ale amurgului, începu să sune clopotul. Bătaia lui îi făcu să tresară aproape speriați pe oaspeții neobișnuiți să-l audă atît de aproape. Pastorul Blomberg, care prefera să părăsească discuția purtată în jurul persoanei pastorului Fjaltring, izbucni în rîs și declară că dangătul clopotelor era un zgomot de neiertat, pe care comisia sanitară ar fi trebuit să-l interzică pur și simplu.

Soția marelui maestru de vînătoare protestă, fiindcă, spunea ea, auzite din depărtare, clopotele sunau foarte frumos seara și puteau ajuta din plin la înălțarea spirituală, ca un îndemn la reculegere după neliniștea din timpul zilei. Dar pastorului Blomberg nu-i plăcea să fie contrazis, mai ales cînd era vorba de propriii lui aderenți. Deși făcuse această remarcă fără să-i acorde o importanță deosebită, ci mai degrabă din dorința de a face una din glumele destul de îndrăznețe cu care, potrivit stilului religiei luterane, obișnuia să-și condimenteze conversația, începu să discute problema cu toată seriozitatea.

Afirmă că nu se sinchisea de aceste chemări sub formă de sunete de clopot. Refuză să accepte obligația de a se ruga așa, la comandă, și considera că în obiceiul acesta intra o nuanță de catolicism contrară firii lui. Dumnezeu nu avea ore

de consultație ca un medic sau ca un avocat, cît despre aspectul simbolic, era prea copilăresc să consideri soarele ca pe un ceas de buzunar aurit aparținîndu-i lui Dumnezeu. Era aproape o bătaie de joc.

Vorbele lui luară treptat caracterul unei adevărate conferințe, în cursul căreia problema căpătă proporții și se transformă într-o chestiune de maximă importanță pentru raporturile sănătoase și cinstite dintre Dumnezeu și oameni.

Între timp, masa luase sfîrșit, fetele se ridicară de pe scaune și începură să se plimbe prin grădină. Domnișoarele Clausen erau amîndouă frumoase, brune și pline de prospețime. În special cea mai mare dintre ele era o adevărată fiică a Evei, plină de exuberanță și posesoare a unor ochi în care strălucea dorința de viață.

După ce se strînse masa, pastorul Blomberg propuse musafirilor să cînte împreună un cîntec de seară. Fetele fură rechemate și ele, și doamna Blomberg intră în seră, unde se afla pianul.

E liniște acum, la țară și-n oraș...
În toată lumea larma a-ncetat.

În grădină începuse să se întunece. Dintr-un aluniș, o mierlă își amesteca viersul în cîntecul cam dezordonat al grupului.

Zîmbește vesel luna către-un nouraș,
Și stea la stea privește nencetat.

Fetele se instalaseră pe treptele din fața ușii care dădea spre grădină și ședeau acolo în rochițele lor de culoare deschisă, cîntînd cu glas tare, limpede și fără artificii. Glasurile de bas ale pastorului și consilierului juridic le acompaniau. Consilierul își încrucișase brațele pe piept și cînta mormăind, cu sprîncenele încruntate. Vizitatoarele, care ședeau în jurul mesei, participau și ele, fredonînd cu stîngăcie ; în schimb, soția pastorului, a cărei voce era puternică și cultivată, ajunse treptat să le acopere pe celelalte.

Și marea calmă, lucitoare
Cuprinde pretutindeni cerul.

Numai Per nu cînta. Și, totuși, în realitate, nimeni dintre cei prezenți nu era atît de mișcat ca el, care-și amintea în ce împrejurări auzise ultima oară acest cîntec. Se oprise atunci

în fața gardului unei grădini și dorea să poată intra. Acum era în grădină, dar la ce bun? Se simțea de prisos, ca un musafir nepoftit. N-avea încotro, asta era soarta lui, era și rămînea un străin proscris pretutindeni unde plutea duhul căminului copilăriei sale.

După ce cîntecul se sfîrși, pastorul își împreună mîinile și spuse *Tatăl nostru*. Apoi mai cîntară cîteva cîntece, după care trăsurile fură trase la scară.

După plecarea musafirilor, pastorul se așeză în seră, lîngă soția lui, își aprinse pipa de seară și începu să vorbească despre cei care plecaseră. Inger era și ca de față. Spusese noapte bună părinților, dar fiindcă în timp ce se îndrepta spre ușă îl auzise pe tatăl ei pomenind numele lui Per, își făcu de lucru la un dulap cu partituri muzicale.

Pastorul Blomberg vorbi foarte elogios despre Per și despre calitățile lui, apoi lăudă fără rezerve și aspectul lui fizic. Deodată, preoteasa deveni neliniștită de prezența fiicei lor.

— Ce tot trebăluiești acolo, fetițo?... E vremea să te duci la culcare.

Per tăcu tot timpul în drum spre casă. Soția marelui maestru de vînătoare, care bănuia motivul acestei tăceri, îl lăsă în pace și vorbi cu soră-sa despre treburi gospodărești.

Puțin după ce trăsura ieși din Borup, un bărbat înalt, care mergea pe marginea șoselei, trecu pe lîngă ei. Per nu-l văzuse, dar soția marelui maestru de vînătoare o apucă pe soră-sa de braț și-i spuse:

— Ăsta e pastorul Fjaltring!

Per scoase capul din trăsură și zări un individ înalt și deșirat chiar în clipa cînd silueta lui se pierdea în întuneric.

— Ăsta e pastorul acela nebun? întrebă el.

— Da, la ora asta obișnuiește să iasă. Se spune că uneori umblă nopți întregi haihui pe drum.

Per se cufundă din nou în tăcere. Gîndul lui îl întovărăși pe acest singuratic și neostenit nomad al nopților, și sufletul îi fu străbătut de un fior de gheață. „Alungat și-n ascuns să trăiești pe pămînt", blestemul acesta biblic, rostit de glasul autoritar al tatălui său, îi răsuna sinistru în urechi. Era ca și cum ar fi văzut imaginea propriei sale soarte proiectată în viitor.

În dimineața următoare Per începu, în sfîrșit, să cerceteze cu seriozitate mica bibliotecă religioasă instalată de doamna Prangen în camera lui. Luă o colecție din predicile pasto-

rului Blomberg, intitulată *Calea spre Dumnezeu*, apoi, deşi afară bătea vîntul, nu se hotărî să rămînă în casă şi se duse să citească în pădure. Se aşeză la locul lui favorit de lîngă gard, încît din spate pădurea îl apăra de vînt, în timp ce în faţă avea vederea liberă spre rîu şi spre luncă pînă la povîrnişurile dealurilor acoperite cu tufişuri de pe malul celălalt.

Locurile acestea erau foarte potrivite cu lectura pe care o începea acum. Multe amănunte din predicile pastorului Blomberg aminteau de privelişti daneze asemănătoare, cu lunci şi veri răcoroase, cu aer tare şi cer albastru, cu nori luminaţi de soare şi mult ciripit de păsărele, ici şi colo cu mugete de viţei şi pretutindeni verdeaţă îmbelşugată, apoi linii estompate, perspective deschise, un orizont neted şi monoton. Pastorul Blomberg folosea cu măiestrie în predicile lui o limbă poetică şi populară. În privinţa asta, era un adept fără rezerve al acelei direcţii din biserica daneză care cobora din psalmii lui Grundtvig şi care nu renunţa niciodată la originea sa poetică.

Totuşi, expunerea pastorului nu-l entuziasmase. Crescut la şcoala matematicii şi a ştiinţelor naturii, nu era prea receptiv la vraja unui limbaj colorat. Îndărătul frazelor frumoase, căuta mereu o dovadă şi urmărea gîndirea predicatorului, dornic de a-şi lămuri problema marelui mister al vieţii, care începuse să se întunece în mintea lui, împingîndu-l la disperare.

Cele două convorbiri pe care le avusese cu pastorul Blomberg îi dăduseră o primă idee despre creştinismul acestuia, atît de deosebit de cel în care crescuse el. Abia acum înţelegea cît de mult se depărtaseră chiar şi oamenii bisericii de tenebroasa ortodoxie a trecutului, care înfiera dorinţele cărnii, crucifica raţiunea, tortura sufletele ca în evul mediu şi pe care numai visul înceţoşat al splendorilor paradisului încerca s-o mai îndulcească. Credinţa pastorului Blomberg nu conţinea nici un element care să înspăimînte gîndul sau să tulbure sentimentul, nimic care să se piardă în norii unor speculaţii sau în nelămurita ceaţă a presimţirilor. Şi, în primul rînd, nici nu existau contradicţii invincibile. Misterul existenţei se desfăşura în cea mai deplină limpezime. Totul părea atît de simplist, aproape de la sine înţeles, şi, pe deasupra, se potrivea în mod admirabil cu dorinţele oamenilor. Diavolul era părăsit cu mult umor într-o cameră de vechituri, asemenea foetusului produs de fantezia înfiorată a unor călugări; cît despre credinţa în judecata de apoi, Blomberg spunea pe faţă

că era barbară, odioasă și în contradicție cu imaginea creștină a lui Dumnezeu-tatăl, atotmilostivul. De altfel, despre lumea cealaltă se vorbea foarte puțin. Esențialul era să mergi pînă la capăt pe drumul pe care ți-l hărăzise viața, să mergi simplu și cucernic, însuflețit de o încredere naivă în dragostea tatălui ceresc.

Toate acestea sunau ca un mesaj plăcut pentru urechile lui Per. Era nevoit să admită că doamna Prangen avusese dreptate cînd îi vorbise despre activitatea de predicator a pastorului Blomberg, al cărei efect era atît de liniștitor. Apăsarea care-i împovărase cugetul în seara precedentă și care-l urmărise noaptea în vis se risipi în cîteva ore.

În cele din urmă, închise cartea și rămase un timp cu capul sprijinit în mînă și cu privirile ațintite spre luncă. Avea starea de spirit a omului îngrijorat de ideea unei călătorii lungi și chinuitoare pe care trebuia s-o facă noaptea, pe o mare furtunoasă, în drum spre o țară necunoscută, și care, trezindu-se dimineața, vede că traversarea a avut loc, că furtuna a fost înfrîntă și țara cea necunoscută îl întîmpină prietenește, cu vreme însorită și cu păduri verzi. Per recunoscu în sinea sa că dacă în ultima vreme rezistase asediului unei noi crize sufletești, lucrul se datora nu numai dorinței de a evita remușcările, dar și unei temeri nebuloase față de condiții de viață inedite, neexperimentate, spre care ar putea fi împins de o astfel de răsturnare sufletească. Acum însă se liniștise. Nu i se cerea în esență decît o autoeducare severă și sinceră, la care din proprie inițiativă se străduia să ajungă de o vreme încoace.

În timpul prînzului, soția marelui maestru de vînătoare îi vorbi despre o serbare populară care urma să aibă loc în după-amiaza aceea într-o pădure din apropiere și unde, printre alții, urma să vorbească și pastorul Blomberg. Îi mai spuse că se înțelesese cu consilierul juridic și cu pastorul să se întîlnească acolo și că baroana avea să li se alăture, bineînțeles. N-ar dori să vină și el ?

Per recunoscu, ceea ce era adevărat, că i-ar face mare plăcere să-l asculte și el o dată vorbind pe pastorul Blomberg. Nu mărturisi că și perspectiva revederii cu cele trei fete îl atrăgea ; de altfel, nu-și dădu seama de acest fapt decît o clipă după aceea. Nu se mai gîndise la ele din ajun, dar chiar atunci era convins că nu constituiseră de loc o preocupare pentru el. Și totuși se gîndise mereu la ele. Așa după cum, în mod inconștient, ochii lui urmăriseră tot timpul cele trei

siluete feminine îmbrăcate în rochii de culori deschise, care după masa de seară se plimbaseră la braț pe peluză, o porțiune tainică din sufletul lui rămăsese receptivă — oricît ar fi fost de preocupat în clipa aceea de propria-i persoană — la impresiile venite din direcția lor, încît imaginea ce o păstrase îi era foarte vie în minte.

La ora 4, landoul aștepta la scară. Porniră cu oarecare întîrziere, fiindcă, după obiceiul ei, baroana nu era gata. În ultima clipă, marele maestru de vînătoare se hotărîse să vină și el, și pe drum se sili în mod evident să se poarte în așa fel încît să șteargă amintirea încălcărilor de etichetă săvîrșite în ultimele zile.

După o oră de drum, sosiră la locul serbării. Era o pajiște ce se întindea în inima unui desiș, la adăpost de bătaia vîntului. Cîteva sute de țărani, bărbați și femei, erau adunați și cîntau în fața unei tribune ornate cu steaguri. Sosirea distinșilor proprietari trezi într-o oarecare măsură atenția mulțimii, dar cu o totală lipsă de venerație. Ba chiar s-ar fi putut spune că silueta deșirată a marelui maestru de vînătoare, în vestonul său prea strîmt de iuncher și cu lira din pene de cocoș-de-munte la pălărie, trezea oarecare zîmbete ici-colo cînd conduse pe cele trei femei în imediata apropiere a tribunei, la locurile rezervate persoanelor de vază din ținut.

Per se ținuse mai la o parte. Aspectul acestei adunări îl cam zăpăcise și nu voia să intre în îmbulzeală. Îl văzu pe consilierul juridic ridicîndu-se în picioare pentru a saluta familia marelui maestru de vînătoare. Remarcă și pălăria de catifea brună a pastorului Blomberg și pe soția sa, care ținea capul sus cu demnitate. În schimb, ochii lui căutară un timp fără succes pe domnișoara Inger și prietenele ei. Deodată văzu că doamna Prangen se întoarce puțin într-o parte și face un semn cu capul în sus, spre marginea pădurii, unde le zări pe cele trei fete îmbrăcate în rochițe de vară și instalate acolo ca într-un amvon.

Corul tăcu, și pastorul Blomberg urcă pe estradă. Vorbi despre limba maternă și despre însemnătatea ei ca limbă a sentimentelor, spre deosebire de orice altă limbă străină, care, în cel mai bun caz, putea fi un mijloc intelectual de expresie. Limba maternă, spunea el, e ca sînul unei mame, din care sorbim sufletul națiunii. Limba unui popor conține averea spirituală a poporului ; prin mijlocirea ei, sute de generații de strămoși ni se adresează cu familiaritate și ne plămădesc după chipul și asemănarea lor. Iată de ce trebuie s-o cinstim și s-o

considerăm ca sfîntă. Aşa după cum ocrotim izvoarele din care se adapă trupul nostru ca să nu fie murdărite de nimeni, se cuvine — cu mai multă străşnicie încă — să stăm de veghe asupra cuvîntului, acest izvor de hrană sufletească. Dacă însă ascultăm cu atenţie cum se exprimă oamenii în vorbirea de toate zilele, găsim, din păcate, multe impurităţi, ba chiar putreziciune, atît la ţărani, cît şi la orăşeni. Ţăranii nu pot deschide gura fără să dea drumul la vorbe cu două înţelesuri sau aluzii triviale. În această privinţă el făcea apel în special la tineri, la care obiceiul de a folosi un limbaj obscen încă nu era complet înrădăcinat. Trebuia să se pornească o mişcare menită să promoveze preocuparea pentru igiena sufletească, la fel de importantă pentru om ca şi grija faţă de trup. Toate energiile sănătoase din popor trebuiau adunate pentru a feri generaţia tînără de a se molipsi de folosirea cuvintelor urîte la care era zilnic expusă.

Per fu imediat sedus de vorbele pastorului, dar pe măsură ce tonul vorbitorului căpăta un accent moralizator mai pronunţat, atenţia lui se împrăştia. Prezenţa fetelor, noutatea pe care o prezentau pentru el lucrurile văzute, totul contribuia la acest rezultat. Pentru prima oară participa şi el la o întrunire populară, încît atenţia i se îndrepta în mod egal spre auditoriu şi spre vorbitor. Îşi plimba privirea peste rîndurile dese de vlăjgani zdraveni, îmbrăcaţi în haine de dimie, care ascultau plini de încordare, cerceta feţele acelea deschise şi isteţe, şi abia cu această ocazie pătrunse pe deplin înţelesul mişcării spirituale în mijlocul căreia fusese introdus.

Auzise adesea vorbindu-se despre curentul lui Grundtvig, al cărui scop era trezirea poporului, curent care promova o cultură populară, în opoziţie cu internaţionalismul culturii ştiinţifice. Dar fiindcă, după părerea lui, însăşi noţiunea de ţăran era în contradicţie cu vremurile, Per îşi spusese totdeauna că nu merită să-şi dea osteneala să cunoască mai îndeaproape această mişcare populară, oricît ar fi fost ea de răspîndită. De altfel, în cercurile din Copenhaga, unde circulase el, era privită adesea cu un anumit dispreţ indulgent.

Fără să vrea, făcu o comparaţie între această adunare de ţărani danezi şi ţăranii austrieci sau italieni pe care îi cunoscuse în timpul călătoriei sale, şi ajunse la concluzia că n-avea nici un motiv să-i fie ruşine de ţărănimea patriei sale. Ba chiar fu izbit de deosebirea dintre acest auditoriu atent şi înţelegător şi turma adormită de munteni tirolezi, pe care în flece duminică preoţii îi mînau în procesiune prin Dresack

ca pe niște oi. Dar oamenii din fața lui dovedeau un imens progres chiar și față de țăranii copilăriei sale, pe care și-i amintea venind la oraș în zilele de tîrg. Fără îndoială că era vorba de un progres ce se desfășurase paralel cu evoluția care-l împinsese înainte și pe el. Consecințele ei erau, evident, dintre cele mai fericite.

După ce pastorul Blomberg isprăvi de vorbit, urmară cîteva cîntece, după care conducătorul serbării, un țăran mai tînăr, blond și zîmbitor, anunță o pauză de jumătate de ceas, în care timp participanții să poată gusta ceva. Pe urmă avea să vorbească Broager, directorul gimnaziului.

Lumea se împrăștie încet. Cei care fuseseră nevoiți să asculte conferința în picioare se așezară pe iarbă.

Per se îndreptă spre Inger și spre prietenele ei, care tocmai se sculaseră, pregătindu-se să coboare la ceilalți. Le propuse să folosească pauza pentru o mică plimbare în pădurea aceea frumoasă. Domnișoarele Clausen se învoiră numaidecît, dar Inger șovăi. Arunca priviri nehotărîte spre locul din fața tribunei, unde maică-sa stătea de vorbă cu soția marelui maestru de vînătoare. După exemplul doamnei Blomberg și al tuturor membrilor familiei ei de patricieni provinciali, fata ținea mult la respectarea tuturor formelor etichetei. Dar Gerda, cea mai mare dintre fetele Clausen, care avea un piept cam voluminos, o luă hotărîtă de braț, apoi, apucînd-o pe soră-sa cu celălalt braț, porni la drum cu amîndouă.

Gerdei îi venea greu să-și dezlipească de Per ochii ei vii și căprui. Purtarea ei oarecum băiețoasă nu era decît o mască îndărătul căreia își ascundea feminitatea. Soră-sa, copilă încă, fu molipsită de atitudinea ei și i se agăță de braț rîzînd ca o școlăriță veselă și nebunatică.

Per însă nu se gîndea decît la Inger. Ajunsese la concluzia că, examinate mai îndeaproape, celelalte două fete erau destul de simpluțe și se întreba dacă nu cumva purtările lor o stînjeneau. În orice caz, pășea cu privirile în pămînt și, pe măsură ce flecăreala celorlalte se dovedea tot mai prostească, devenea tot mai taciturnă.

Încă în ajun Per fusese plăcut impresionat de distincția ei, în comparație cu atitudinea domnișoarelor Clausen; îl izbise ținuta mîndră și feciorelnică a capului, care părea înălțat deasupra oricărei murdării, a oricărei platitudini sau a oricărui lucru rușinos. Abia acum își dădea seama că mai mult decît trăsăturile, nota aceasta de puritate și de pros-

peţime îi amintiseră imediat de Fransisca. Avea şi ea răceala aceea castă, care-i amintea mireasma trandafirului sălbatic. Îşi amintea că cea mai mică aluzie la misterele dragostei o făcea să roşească, în timp ce Jakobe... ei da, cu ea lucrurile stăteau altfel, şi nu putea să nege că lipsa ei de pudoare îl jignise uneori, că manifestările nestăpînite, pătimaşe, cu care i se dăruise, îi păruseră cam lipsite de bun gust.

Ieşiră din pădure. În faţa lor se ridica o stîncă mare şi aridă, acoperită doar de o iarbă sărăcăcioasă şi de pete întunecate de pămînt negru. Era vestitul Rolhøj, punctul cel mai ridicat din ţinut, de unde privirea se întindea pe o porţiune de pămînt egală cu a douăzecea parte din pămîntul Iutlandei.

Deşi cele două surori Clausen începuseră să priceapă că erau de prisos, se făcură a nu băga de seamă şi, în orice caz, purtarea lor nu trădă nici o supărare, ci dimpotrivă. În calitatea lor de autentice iutlandeze, se răzbunară pentru lipsa de apreciere ce li se arăta prin tot mai nestăvilite explozii de veselie.

— Ia să vedem, cine ajunge mai repede sus, în vîrf? strigă Gerda şi o zbughi pe deal, urmată de soră-sa.

Vîntul îi smulse din cap pălăria, ceea ce dădu loc la o adevărată urmărire pe panta dealului.

Inger păru că vrea să le urmeze exemplul, dar Per, care-şi aminti de discuţia cu doamna Prangen şi de faptul că fata n-avea voie să alerge, o sfătui insistent să renunţe, zicîndu-i:

— Nu uitaţi, domnişoară, că aţi fost de curînd bolnavă! N-aveţi voie să vă obosiţi.

Solicitudinea pe care i-o arăta cuceri — deşi fără ştirea lui — încă o părticică din inima fortificată ca o cetăţuie a fetei. Era încă foarte plăpîndă şi-i făcea plăcere să fie socotită mai slabă decît era de fapt. Totuşi, dădu din cap şi declară că tocmai voia să urce şi ea acolo sus, iar cînd Per o rugă să se sprijine cel puţin de braţul său, nu voi să accepte pentru nimic în lume. Îl asigură că e sănătoasă şi că nu are nici un motiv de îngrijorare.

Cu toate astea, în timp ce urcau, Per i-o luă înainte, gata să intervină şi s-o sprijine dacă s-ar fi poticnit. Într-adevăr, într-un punct mai abrupt al coastei, Inger apucă mîna pe care i-o întinsese el, dar nu fără oarecare ezitări. Totuşi, nu putea să considere că Per făcuse un gest nepotrivit prin faptul că era logodit. Şi apoi, nu era de loc neplăcut să fii purtată astfel, să pluteşti aproape pe povîrnişul acela abrupt.

Per ar fi avut tot timpul poftă să-i spună că petrecuse dimineața citind cărțile tatălui ei și să adauge că această lectură îi desfătase sufletul, dar se temea că Inger va considera vorbele lui drept formule de politețe. Tăcu deci și se mărgini să-i spună că vizita pe care le-o făcuse în ajun îi lăsase o amintire foarte plăcută, ceea ce, evident, fata găsea că e de la sine înțeles.

Efortul pe care-l făcea o încălzise și se opri să-și tragă răsuflarea. Își ținea pălăria în mînă, părul ei luminos și fin era ciufulit și alcătuia ca o aureolă în jurul capului. Lui Per i se păru iar că seamănă perfect cu Fransisca, o Fransiscă într-o ediție mai rafinată.

Între timp, cele două fete Clausen ajunseseră în vîrful dealului. Își țineau pălăriile cu mîinile, și vîntul trăgea de fustele lor ca niște mîini nevăzute care ar fi vrut să le smulgă hainele. Cînd văzură că cei doi tineri porniseră iar, cea mai tînără exclamă :

— Ia te uită cum se tîrăsc !

— E foarte plicticos să ai a face cu Inger, își dădu părerea domnișoara Gerda. E destul ca cineva să-i dea un pic de atenție, că începe să se sclifosească.

— De altfel, despre băiatul ăsta nu poți spune decît că e foarte frumos, zise cea mai tînără.

— Frumos ? Eu îl găsesc oribil !

— Nu ești sinceră, Gerda ! Aseară spuneai că...

— Eu ?! Ai înnebunit ? N-ai văzut ce ochi holbați are ? Parc-ar fi niște găleți de lapte !

În sfîrșit, Per și Inger ajunseră și ei sus, și tuspatru admirară priveliștea pe care le-o oferea lunca. Fetele începură să numere clopotnițele. Cînd vizibilitatea era perfectă, se deslușeau treizeci și cinci de turle. Domnișoarele Clausen cunoșteau numele tuturora ; Per, însă, nu era interesat decît de cele pe care i le arăta Inger.

— Acolo-i Tepperup !... Cum ați spus ?... Aha, ăsta-i Ramlev ! exclama el, de parcă numele acestea i-ar fi trezit amintiri dragi, și cele două surori își făceau pe furiș semn cu cotul.

De altfel, zgomotul pe care-l făcea vîntul izbindu-se în hainele lor era atît de puternic, încît vorbele nu se auzeau decît anevoie, astfel că hotărîră curînd să coboare.

Cînd ajunseră din nou în pădure, se opriră o clipă să-și așeze puțin hainele. Vîntul ciufulise fetele, și mai ales pe Inger, care fu nevoită să-și scoată mănușile pentru a-și ne-

tezi părul. Cum ținea în gură acul de la pălărie, iar fetele Clausen se pieptănau și ele, îl rugă pe Per să-i țină mănușile. Nu avusese nici o intenție urîtă, dar cele două surori schimbară numaidecît o privire. În pădure, în timp ce se întorceau, găsiră mai multe prilejuri de a-și da coate.

Cînd ajunseră la locul serbării, festivitatea reîncepuse. La tribună se afla acum un bărbat înalt, cu o expresie serioasă și cu părul și barba de culoare închisă. Era Broager, directorul gimnaziului din apropiere, a cărui popularitate în regiune și mai ales în rîndurile tineretului rivaliza cu aceea a pastorului Blomberg.

Fetele se așezară în liniște, la umbra copacilor, pe locurile pe care le ocupaseră și înainte. Inger arunca priviri piezișe spre maică-sa, fiindcă lipsa ei, care durase mai mult decît ar fi crezut, o speria acum. Din fericire, maică-sa nu părea că i-ar fi dus dorul ; ședea foarte liniștită și avea aerul că ascultă cu cea mai mare atenție conferința directorului gimnaziului.

În adevăr, preoteasa veghea cu gelozie asupra faimei de orator a soțului ei. Deși atitudinea doamnei Blomberg nu trezise nimănui vreo bănuială, ori de cîte ori vorbea altcineva, și mai ales directorul gimnaziului, era nervoasă ; așa se explică de ce, cu toate că era conștientă de prezența lui Per, în tot acest timp nu-i trecuse prin minte să-și supravegheze fata.

La fel se întîmpla și cu pastorul Blomberg. Bineînțeles, era primul care aplauda zgomotos conferințele altora, rîzînd cu poftă de glumele lor. Dar în clipa în care-și dădea seama că cineva are succes, sîngele îi năvălea în obraz și-i trăda sentimentele.

Se mai cîntară cîteva cîntece, după care festivitatea luă sfîrșit. În timp ce așteptau trăsurile, rămase la oarecare depărtare în pădure, doamna Prangen și Inger se luară de braț și făcură cîțiva pași depărtîndu-se puțin de grup. Soția marelui maestru de vînătoare spuse :

— Am văzut că ați plecat cu Sidenius.

— Da, ne-am plimbat pînă la Rolhøj. Cred că n-am făcut nimic nepotrivit, nu-i așa ? întrebă ea, aruncîndu-i o privire cam temătoare.

Doamnei Prangen îi veni să rîdă.

— Nu, de loc.

— Mai ales că e logodit.

— Bineînțeles.

— De altfel, după mine e ciudat că din purtarea lui se simte atît de puțin că e logodit.

— Eu cred că logodna asta nu-i foarte serioasă.

Inger se opri și-i aruncă o privire speriată.

— Cum ați spus ?

— Firește, nu știu nimic precis. Am însă un fel de presimțire că Sidenius nu-i prea încîntat de situația asta. Logodnica lui e evreică.

Inger amuți. Dac-ar fi știut dinainte ! Deodată se simți adînc rușinată la gîndul că se purtase mult prea liber cu Per.

În clipa aceea cineva anunță că trăsurile așteptau. Pastorul Blomberg și nevastă-sa se instalaseră în trăsura lor și așteptau. Pastorul dădea oarecare semne de nerăbdare, încît formulele de salut fură scurtate.

După ce se urcă în trăsură, Inger vru să-și pună mănușile, dar nu le găsi. Atunci își dădu seama, consternată, că uitase să i le ceară înapoi lui Per, care le vîrîse, probabil mașinal, în buzunar. Ar mai fi avut timp să le ceară — trăsura marelui maestru de vînătoare nu pornise încă — dar se simțea atît de vinovată, încît tăcu, de teamă să nu se trădeze în fața maică-si. Era foarte dezorientată, și, după ce porniră, nu îndrăzni nici măcar să se uite îndărăt, și-și ascunse cu grijă mîinile sub pătura trăsurii.

Puțin după aceea, doamna Blomberg îi spuse soțului :

— Mi se pare că Broager n-a prea avut succes azi.

— Nu, păcat, n-a prea avut, răspunse pastorul, dînd din cap. N-a avut de loc succes, absolut de loc, repetă el după cîteva minute, deși între timp discutaseră lucruri foarte diferite.

În drum spre casă, Per vorbi cu multă căldură despre ce văzuse în timpul plimbării, dar nu pomeni nici o vorbă despre Inger. Soția marelui maestru de vînătoare observă amănuntul și făcu o serie de presupuneri.

Soarele asfințise și, pînă să ajungă ei acasă, se lăsă întunericul.

Intrară pe poarta care răsuna a gol, zgomot acum foarte familiar pentru Per. Cînd văzu geamurile luminate, strălucind ospitalier, un sentiment nou și ciudat îl năpădi. Pentru prima oară în viață încercă senzația că se afla într-un loc de care se simțea legat. Ca o confirmare a acestei impresii, în momentul acela cățeaua administratorului se apropie în fugă și începu să se gudure în jurul lui și să-i lingă mîna, exprimîndu-și bucuria de a-l revedea. Bietului animal i se

luaseră căţeii, şi acum îşi concentra toată afecţiunea asupra lui Per. Mişcat, se aplecă şi o mîngîie pe creştet.

Cînd intră în odaia lui, văzu pe masă o scrisoare şi se simţi străbătut de un fior. Ochii lui avură o licărire de spaimă — se gîndi că era o scrisoare de la Jakobe — şi ezită să deschidă plicul. Dar cînd recunoscu scrisul lui Ivan, răsuflă uşurat, deşi un sentiment neplăcut îi stăruia în suflet. Scrisul cumnatului său îi amintea în mod penibil de problemele lui materiale, pe care nu le rezolvase încă şi care-l frămîntau în fiece seară înainte de a adormi. Nu deschise scrisoarea şi o puse la o parte — afacerile puteau să aştepte pînă a doua zi dimineaţă. Tocmai se pregătea să se întoarcă în salon cînd descoperi în buzunarul hainei un ghemotoc de culoare gri. Erau mănuşile lui Inger, nişte mănuşi aspre, aşanumitele mănuşi de Randers[1], absolut nepurtate.

Nu se putea spune că fusese lipsit de orice gînd ascuns cînd hotărîse să le păstreze, acolo, în pădure. Gîndul de a purta la el un obiect care-i aparţinea fetei îi făcuse o plăcere ciudată. După aceea, în graba despărţirii, uitase să i le dea înapoi.

Le despături cu băgare de seamă şi le privi îndelung, apoi le apropie de nări şi aspiră lacom parfumul lor, cu un zîmbet amar pe buze. Avea acum pretextul necesar pentru a face chiar a doua zi o vizită în casa pastorului, gîndi el, dar...

Nu era mai cuminte să se stăpînească? Nu era în primejdia de a se îndrăgosti cu adevărat dacă ar vedea-o mai des? Bătrînul Adam se frămînta din nou în el. Unde l-ar duce asta? El n-avea dreptul la o nouă dragoste, se îndepărtase voluntar şi pentru tot restul vieţii de pe căile ei înflorite... Dar le cunoscuse, oare, cîndva?

Capitolul XXI

Pentru locuitorii capitalei, zilele sărbătoreşti, pline de culoare şi de lumină, ale sezonului de vară pe coasta dinspre Øresund luaseră sfîrşit. Pulsaţiile puternice ale marelui oraş se simţeau acum de-a lungul căilor ferate, pe distanţe de multe mile, mai departe, în mijlocul naturii. Vase mari, pe care încărcătura omenească le făcea să se aplece mult pe o parte, acostau la cheiuri. Trenuri lungi de jumătate de kilometru se

[1] Orăşel din Iutlanda în care se fabrică mănuşi.

opreau în gări, revărsînd un furnicar de oameni, care, fie cu vehicule, fie pe jos, se împrăştiau în toate părţile, ducînd cu ei un neastîmpăr puternic pînă în fundul pădurilor din Zeelanda de Nord.

În timpul acesta, la „Skovbakken" domnea o atmosferă apăsătoare. Philip Salomon şi soţia lui discutau îndelung şi plini de mîhnire despre copii.

Ceea ce-i îngrijora nu era numai viitorul Jakobei ; atitudinea lui Nanny le dăduse şi ea prilej pentru convorbiri foarte serioase. Ca să-şi răzbune mîndria jignită în întîmplarea cu Per, căutase compensaţie întorcîndu-se spre vechiul ei admirator, Hansen-Iversen, şi cum de data asta voia cu adevărat să uite, se lăsase destul de pătimaş în voia unui flirt îndrăzneţ. Dar cu acest prilej se putu vedea că fostul locotenent de cavalerie cu mustaţa lui falnică era un caracter mai puţin oţelit decît s-ar fi putut bănui. Într-o zi, Iversen se duse acasă şi-şi trase un glonte în cap, după ce lăsă o scrisoare în care explica lumii gestul lui şi-i adresa lui Nanny blesteme solemne.

Datorită poziţiei lui Dyhring în lumea presei, chestiunea fu muşamalizată, şi ulterior, pentru a feri numele soţiei sale de orice pată, se arătă des în lume în zilele următoare, cu Nanny la braţ, spunînd în glumă cunoscuţilor că de fapt e periculos să ai o nevastă ai cărei ochi nu numai că seamănă cu gura unui revolver, dar, la nevoie, pot să acţioneze ca o armă. Între timp, însă, Dyhring îi luă neveste-si un interogatoriu între patru ochi, încheiat cu o palmă răsunătoare, pe care ea o primi fără să crîcnească. Ba chiar i se păru că scăpase foarte ieftin, fiindcă la început se speriase îngrozitor. Cu acest prilej, senzualitatea ei fu pentru prima oară biruită cu adevărat de cea a soţului, şi un timp fu sclava smerită, şi cu o experienţă îmbogăţită, a exceselor sale sexuale.

Totuşi, era cu neputinţă să nu transpire motivul ce-l împinsese pe Iversen la sinucidere. Fruntaşii bîrfelilor capitalei, plecaţi pentru moment la ţară, aflară că locotenentul lăsase o scrisoare. Seara, cînd, în echipajul lor regesc, Philip Salomon şi soţia sa îşi făceau plimbarea obişnuită pe Strandvej, schimbînd saluturi cu prieteni şi cu invidioşi, şoaptele stăruitoare care se ridicau din grădinile vilelor creşteau în jurul lor. Unii nu putuseră niciodată să-i ierte doamnei Dyhring frumuseţea, motiv pentru care virtutea îi fusese întotdeauna foarte contestată de micuţa comunitate din cartierul Bredgade, unde, ca în tîrgurile de provincie, fiecare ştie pînă şi ce fel de izmene poartă vecinul.

Părinții lui Nanny condamnau și ei cu toată asprimea purtarea fiicei lor. Philip Salomon se simți dator să-i prezinte scuze lui Dyhring în numele întregii familii. Singura care-i luase apărarea fusese, în mod destul de ciudat, Jakobe. Deși în alte împrejurări își judeca sora fără nici o cruțare, de data asta se mulțumi să ridice din umeri cînd auzi toată povestea și declară că nu înțelege de ce e luată în tragic. Vrînd-nevrînd, dacă țineai să trăiești cu adevărat viața, trebuia să admiți că ea cuprinde și episoade sîngeroase, afirma Jakobe. Cine ținea să se împărtășească din bunurile ei trebuia să fie obișnuit cu gîndul că ar putea fi unul dintre cei loviți.

De altfel, Jakobe se schimbase în ultima vreme. În afară de faptul că arăta îngrijorător de prost, întreaga ei atitudine trăda ceva din oboseala și indiferența nefirească ce o caracterizau pe vremuri. Cînd cineva o întreba de sănătate, răspundea invariabil că se simte bine. Despre iubitul ei vorbea din ce în ce mai rar, fără să ridice totuși vreo obiecție cînd părinții îi pomeneau de nuntă. Dar în același timp, Jakobe spunea mereu că are de gînd să facă o nouă vizită prietenei sale din Breslau. Nimeni nu înțelegea cu adevărat ce se întîmplă cu ea și ce planuri are.

O singură ființă pricepuse cîte ceva ; era soră-sa, Rosalie, a cărei cameră se afla alături de a Jakobei. Trezindu-se într-o noapte, auzise hohote de plîns din odaia soră-si, și crezînd că i se făcuse rău, se sculă imediat. Dar găsi ușa încuiată, și Jakobe nu vru să i-o deschidă. În dimineața următoare Jakobe se justifică spunîndu-i că avusese o durere de dinți. Dar Rosalie nu mai era copil. Începuse și ea să vîneze în pădurea sălbatică și tăinuită a dragostei, călăuzită de urmele pașilor lui Nanny. Avusese chiar norocul să facă și o victimă. Cu puțin în urmă, Balling îi făcuse o declarație de dragoste, și acum ea se distra, părînd a nu înțelege despre ce era vorba și lăsîndu-l pe acest lungan literat pradă temerilor și îndoielilor.

Ceea ce o frămînta pe Jakobe atît de mult încît o împingea la disperare și-i dădea cîteodată gînduri de sinucidere era că nu se putea hotărî să rupă definitiv cu Per. Deși pricepuse de mult încotro duceau toate, deși presimțea prea bine că la mijloc era o femeie, amîna hotărîrea de pe o zi pe alta. Cît de umilitoare era dragostea, cît de nerușinat sentimentul acesta despre care crezuse că-i cel mai sfînt din viață !

Singura mîngîiere în situația în care se afla, ba chiar singura ei satisfacție, era că nu-i vorbise nimic lui Per despre sarcină. Nu-i dezvăluise taina ei cea mai de preț. Voia să-și

păstreze nepătat sentimentul matern și să evite jignirea cea mare, aceea de a cădea victimă milei lui Per.

O bucată de vreme lăsase din nou scrisorile lui fără răspuns, ba nici nu se putuse hotărî să le citească decît după lungi ezitări. Preocuparea și interesul pe care Per îl arăta pastorului Blomberg îi treziseră compătimirea. Într-una din ultimele scrisori îi recomanda pur și simplu să-și procure cărțile lui (lucru pe care, de altfel, Jakobe îl făcuse dinainte), și cum pomenea din nou despre aceste culegeri de predici, cu speranța evidentă că ele vor reuși s-o cîștige pentru viziunea creștină a vieții, o scoase din sărite și o hotărî să-i răspundă. Era un prilej de a-i spune ce avea pe inimă fără să se umilească, fără să facă nici o aluzie la relațiile dintre ei, adică așa cum procedase și în scrisoarea precedentă. În timp ce-i scria, Jakobe își dădea seama că rîndurile ei pregătesc ruptura finală.

„Pînă în prezent n-am simțit nevoia să mă conformez invitației din ultimele tale scrisori de a atinge o problemă care, evident, te preocupă din nou foarte mult, adică problema poziției tale față de creștinism. Ai înțeles singur, cred, că tăcerea mea nu se explică prin lipsa unei participări sufletești ; dar sînt din ce în ce mai ferm convinsă că e zadarnic să discutăm anumite probleme. Lucrul e valabil în special în ceea ce privește credința, unde nu putem fi influențați de raționamente. Credința noastră e rezultatul împrejurărilor. Organul nostru sensibil la religie se dezvoltă datorită unei legi naturale, la fel de imuabilă ca aceea căreia i se supun inima sau rinichii ; orice intervenție artificială, tinzînd să combată, de pildă, o dispoziție ereditară, nu poate avea decît o singură consecință, și anume slăbirea întregului organism.

În ultima ta scrisoare am citit totuși printre rînduri o întrebare care mi se adresează direct și care cere un răspuns, necesar pentru ca tu să nu-mi iei tăcerea drept un consimțămînt tacit.

Ca și în cazul tău, poziția mea personală față de creștinism — ca și a ta — e determinată de origine și de educația primită. De mic copil am simțit setea de răzbunare, trezită de persecuțiile la care creștinii au supus pînă de curînd poporul meu. Totuși, cred că aș putea să trec peste aceste amănunte dacă aș reuși să deslușesc binefacerile aduse de biserică asupra restului omenirii. Dar oricît aș citi istoria de două mii de ani a creștinismului, sub vălul cucerniciei descopăr pretutindeni aceeași tainică dar despotică tendință spre persecuție, aceeași lipsă de scrupule în alegerea mijloacelor, singurul mobil

rămînînd satisfacerea poftei de putere. Nici o altă mişcare spirituală nu a recurs în asemenea măsură la elementele cele mai josnice din om numai pentru a profita de ele. Aşa — şi numai aşa — se explică expansiunea atît de mare a bisericii creştine.

E absolut inexplicabil pentru mine, da, absolut lucrul cel mai inexplicabil, faptul că oameni cinstiţi, capabili să citească şi să gîndească, nu sînt dezgustaţi de această comunitate religioasă, sub ale cărei aripi şi-au găsit refugiul, sau unde, în orice caz, s-au bucurat de indulgenţă, ignoranţa cea mai neagră şi ororile cele mai bestiale, în timp ce toate eforturile sănătoase, mîndre, îndrăzneţe, apărute de-a lungul vremurilor, eforturi de a călăuzi omenirea spre mai multă lumină, spre mai multă dreptate şi fericire, au fost întîmpinate cu duşmănie şi invidie neîmpăcată. Chiar dacă Reforma a adus o oarecare ameliorare în această privinţă, nu prezintă, totuşi, o însemnătate prea mare ; iar diferitele curente moderne, care par să arate o înţelegere destul de binevoitoare faţă de cei ce gîndesc altfel, nu mă conving, ci, dimpotrivă. Protestantismul îşi are iezuiţii săi, care, în momente dificile, siliţi de nevoie, ajută biserica printr-o toleranţă aparentă, menită să mascheze concesiile. E un fenomen născut o dată cu creştinismul. Aşa după cum, de la începuturile sale, s-a priceput cu viclenie să prindă rădăcini în mai multe ţări, asimilînd obiceiuri şi reprezentări păgîne, pe care nu le-a putut învinge, tot astfel se pricepe şi azi să se adapteze cu abilitate exigenţelor ştiinţei sau ale umanităţii cînd îşi dă seamă că ele ameninţă să-l înfrîngă. Faptul că biserica afirmă mai departe că ar deţine unicul, nestrămutatul adevăr al lui Dumnezeu e o ipocrizie mai mare decît tot ce a cunoscut lumea pînă acum.

Totuşi, eu nu sînt absolut intransigentă. Aş vrea chiar să cred în posibilitatea unei înţelegeri cu creştinismul, care, de fapt, e în posesia unor adevăruri independente, importante pentru binele, ca şi pentru răul omenirii. Dar n-aş putea întinde mîna bisericii decît cu o singură condiţie, şi anume, i-aş cere să se reculeagă şi să fie cinstită. În plus, ca o dovadă a sincerităţii convertirii ei, să dea dovadă de aceeaşi pocăinţă pe care o cere de la fiecare credincios în parte. Bătrînul păcătos să-şi acopere faţa, aşa cum scrie în *Biblie*, şi să recunoască în faţa întregului popor că a păcătuit. Acesta ar trebui să fie începutul : Biserica să-şi ceară iertare pentru păcatele ei, îngenunchind în faţa umanităţii, de a cărei naivitate a abuzat ! Să-şi ceară iertare pentru trecutul ei, îngenunchind în faţa

adevărului pe care l-a siluit și în fața justiției pe care a orbit-o ! Abia atunci, nici o clipă mai devreme, se poate aștepta să recîștige încredere din partea adevăraților paznici ai vieții și ai luminii."

La Kaersholm zilele treceau în monotonia vieții rurale, care făcea ca timpul să zboare atît de repede și viața să pară atît de scurtă. Era din nou duminică, și familia marelui maestru de vînătoare se dusese, ca de obicei, la Bøstrup, să asculte predica pastorului Blomberg.

După cele ce-i spusese Per la sfîrșitul festivității populare, doamna Prangen se așteptase să vină cu ei. De fapt, Per ar fi dorit să se ducă, mai ales pentru a avea astfel prilejul s-o vadă din nou pe Inger. Totuși, nu se putea hotărî să asiste la o adevărată slujbă religioasă cu psalmi, cu *Tatăl nostru* și cu binecuvîntări. Primise în ajun scrisoarea logodnicei, și tonul ei pătimaș îl făcuse din nou să ezite.

După ce trăsura plecă, se simți foarte singur la Kaersholm. Ieși în grădină și se urcă pe un gorgan artificial din capătul celălalt, ridicat anume pentru perspectivă, și se așeză pe o bancă, privind lunca.

În jurul lui, mai aproape și mai departe, clopotele chemau oamenii la reculegere. Aerul era liniștit și sunetele pluteau la mari depărtări deasupra luncilor. Per putea să deslușească și clopotul bisericii din Bøstrup, care nu bătea în zadar. Afară, pe șoseaua care făcea un ocol pe lîngă curtea de la Kaersholm, trăsuri pline de țărani în straie de sărbătoare se îndreptau pe rînd spre Bøstrup. Per le urmări cu privirea pînă se făcură nevăzute dincolo de dealul înalt care ducea spre Borup. Cînd ultima trăsură dispăru, avu impresia că pentru el lunca era acum lipsită de viață, ca și cum toți locuitorii ei ar fi emigrat într-o țară străină și l-ar fi lăsat cu desăvîrșire singur.

Neliniștea aceea duminicală de care-și amintea atît de bine că-l stăpînise pe vremuri îl părăsise din ziua cînd casa Salomon se deschisese pentru el, introducîndu-l într-o lume deasupra căreia nu se auzea nici un dangăt de clopot. Totuși, în clipa aceea nu-i era dor de „Skovbakken". Se gîndea fără părere de rău la năvala de oameni de societate, veseli și eleganți, care dădeau în casa aceea nota sărbătorească a zilei. Clopotele tăcură unul după altul, și Per se simțea tot mai mult pătruns de un cumplit sentiment de părăsire. Undeva, departe, o trăsură urui pe drumuri necunoscute, și zgomotul acela trezi în el sentimentul fantastic al lumii de apoi. Avea impresia că

a murit și că, din împărăția umbrelor, aude viața omenirii pulsînd deasupra mormîntului său.

Se gîndi din nou la scrisoarea Jakobei. Acum știa ce avea să-i răspundă. Dimineața aceea solemnă și liniștită, țăranii în haine de sărbătoare, în căruțele lor strălucind de curățenie, miile și miile de cămine din toată lumea, din care în ceasul acela se revărsau oameni îndreptîndu-se plini de încredere spre biserici, spre a prinde curaj și puteri noi în lupta pentru existență, iată cît de convingător protesta viața împotriva afirmațiilor ei. Chiar dacă păcatele bisericii îi apăsau cumplit conștiința, avea el de gînd să-i scrie — era de acord cu ea în această privință — ele erau pe larg răscumpărate de serviciile pe care le adusese oamenilor. În orice caz — și pastorul Blomberg subliniase foarte bine asta în conferința pe care o rostise în pădure — nordicii, și popoarele germanice în general, aveau toate motivele să fie cel puțin respectuoși față de creștinism, fiindcă, în orice caz, el îi scosese din barbarie. Creștinismul plămădise încă din leagăn, ca să zicem așa, sufletele membrilor tribului, el alcătuise pe plan spiritual laptele matern, care nu va putea fi niciodată înlocuit cu desăvîrșire.

De altfel, era oare nevoie de dovezi istorice ? În noaptea petrecută pe vasul care plutea pe Kattegat i se dezvăluise faptul că creștinismul deschisese omenirii un nou izvor de energie, fiindcă uriașa putere de sacrificiu a femeii bătrîne și paralitice care fusese mama sa se datorase tocmai religiei. Oare el, personal, nu-și simțea tot mai mult incapacitatea de a-și păstra curajul și puterea de viață fără sprijin din lumea cealaltă ? Și oare, pe măsură ce timpul trecea, nu soseau din partea numeroșilor solitari ai timpurilor moderne mărturii certificînd aceeași nevoie de Dumnezeu, de mîngîiere divină ?

Printre cărțile și publicațiile cu care soția marelui maestru de vînătoare îl aprovizionase, se afla și cartea lui Poul Berger, *En Jakobskamp*, despre care auzise vorbindu-se mult la Copenhaga, dar pe care abia acum apucase s-o citească. Această mare confesiune, scrisă în stilul *Vechiului Testament*, pe care-l imita cu măiestrie, îl impresionase mult. Într-unul din capitole, unde autorul făcea o aluzie directă la curentul spiritual, care mai ales datorită lui Nathan, fusese importat din străinătate, Berger îl compara cu o ploaie de primăvară care face să crească și neghina și dă unui teren nisipos înfățișarea înșelătoare de pămînt îmbelșugat.

„Dar cînd vine seceta verii și cînd se apropie secerișul, unde mai sînteți voi, buruieni fără rădăcină, care străluceați

la margine de drum, împrăștiindu-vă miile de culori deasupra pămîntului și făgăduind parcă toate minunățiile raiului ? Vai, pînă și spinii voștri, lipsiți de rod, vă învinuiesc. Soarele a făcut să crească din plin sămînța sănătoasă, dar pe voi v-a uscat ; și înainte chiar de vremea secerișului, veți fi măturați de furtună, căci răsplata păcatului e moartea. Ferice cel ce primăvara își înfige cu umilință rădăcinile în adîncul fără fund, unde curg izvoarele vieții veșnice !"

Ultimele cuvinte pătrunseseră adînc în conștiința lui Per, care și le mai amintea și acum pe dinafară. Cînd le citise pentru prima oară, îl impresionaseră ca și cînd ar fi citit epitaful de pe propriul lui mormînt. Căci era tocmai ofilirea sufletească pe care o simțise în ultimii ani, ca o treptată, dar iremediabilă pierdere a puterii și a însușirilor sale. Atîta doar, că nu acceptase niciodată să și-o recunoască sincer.

„Rămas bun, vremi sterpe ! Pribegia mea în pustiu a luat sfîrșit. Căminul paradisiac al strămbunilor mei și-a deschis porțile în față-mi și, orbit de lumină, am îngenuncheat în prag, pocăindu-mă și rugîndu-mă."

Per își cuprinse capul în palme și rămase un timp nemișcat. Se întreba dacă ceea ce-l împiedica să se împace cu dumnezeul părinților săi era altceva decît o falsă mîndrie. Singura problemă nu era oare greutatea de a-și îndoi grumazul țeapăn și de a recunoaște existența unei puteri pe care o negase cîndva ? Smerenia ! Și acesta era un cuvînt biblic, unul dintre acele cuvinte grave de a cărui importanță vitală începuse să se pătrundă. A te smeri, iată deci ultima dificultate, iată prețul ceresc pentru dobîndirea păcii sufletului !

Își înălță capul. Clopotul bisericii din Borup continua să bată. N-avea de făcut decît doi kilometri pînă acolo. Asta însemna că mai putea ajunge la vreme, gîndi Per.

Totuși, mai rămase nemișcat încă vreo cîteva clipe. Pe urmă se ridică hotărît și porni repede, luînd-o prin spatele grădinii și al parcului.

Izbuti să ajungă la biserică înainte ca preotul să se fi urcat în amvon. Din tindă auzi psalmii și se opri o clipă să asculte.

Era într-o stare de surescitare ciudată, care de fapt nu avea nimic comun cu reculegerea și cu atît mai puțin cu smerenia. Încă din clipa cînd pusese mîna pe clanță ca să deschidă ușa, sufletul lui era plin de îndoială. În ultima clipă trebui să facă un act de voință, să forțeze întoarcerea lui la credință ca s-o ducă pînă la capăt.

Luă loc în ultima bancă, aproape de ușă. După ce se așeză și după ce credincioșii răspîndiți prin biserică își întoarseră capetele spre el pentru a-și satisface curiozitatea, se liniști repede.

De fapt, adunarea nu era potrivită pentru a menține în el încordarea prilejuită de solemnitate. Pastorul era în fața altarului și-și sufla nasul cu circumspecție. Întorcea spatele credincioșilor, în număr de cel mult zece persoane, în majoritate bătrîni cu figuri lipsite de inteligență. În special locurile din mijlocul bisericii erau mai mult goale, și psalmii nu reușeau să creeze o atmosferă de reculegere. În afară de glasul dascălului, nu se auzeau decît vocile plîngărețe ale cîtorva babe. Biserica era scundă și avea un aspect de pivniță, cu pete mari de igrasie și de mucegai verde pe pereții care răspîndeau un miros acru de var. Pe pupitrul din fața sa Per zări un strat gros de praf de var.

Dar iată că pastorul se ivi în amvon, și abia în clipa aceea Per își dădu seama că era Fjaltring, cel cu faimă proastă. Se opri sus, sub plafonul albastru în formă de scoică — era un om frumos, palid, cu trăsături regulate și păr cărunt, pieptănat cu îngrijire spre ceafă. În înfățișarea lui, Per nu descoperi nici una din trăsăturile diabolice la care se aștepta. Avea o față proaspăt rasă, o gură mare, dar fină, ochi mari și întunecoși. Gesturile lui erau liniștite și ținuta nobilă ; din cînd în cînd doar, umerii îi zvîcneau involuntar, și mișcarea aceasta i se răsfrîngea și pe față, însoțind parcă o suferință.

După o scurtă rugăciune de introducere, pastorul luă tipicul și se pregăti să citească textul zilei, dar dînd cu ochii de Per, se opri și-l privi un timp cu mirare vădită, pînă cînd, revenindu-și din această clipă de uluire, își începu lectura.

Apoi urmă o predică de aproape un ceas. Era o predică pe un ton obișnuit și care nu conținea nimic altceva decît formulele prevăzute în scripturi despre păcat, despre harul dumnezeiesc, despre iertarea păcatelor și iarăși despre păcate și despre chinurile veșnice ale iadului. Per era din ce în ce mai nerăbdător. Starea sufletească în care venise la slujbă dispăruse cu desăvîrșire. Acum își dădea seama că, după ce refuzase să-i însoțească pe ceilalți la Bøstrup, ar fi fost mai bine dacă rămînea acasă.

Cînd slujba luă sfîrșit, fu fericit că poate ieși din biserică. Rușinat și indispus, porni grăbit spre casă. Se rușina de rezultatul acestui prim contact cu biserica și-și făgădui să nu vorbească nimănui despre el.

Ca să-i treacă mai repede timpul pînă la înapoierea celorlalți, se duse la administrator să stea puțin la taifas cu el și să fumeze o pipă. Printre obiceiurile rustice căpătate la Kaersholm era și preferința pentru pipele lungi, cu capete mari, din care puteai trage un ceas fără să le umpli. În odaia administratorului, unde obișnuia să-și petreacă zilnic cîte un ceas cam la vremea prînzului, atîrna una dintre aceste ustensile producătoare de fum, care-i aparținea.

— Ce-aveți dumneavoastră cu pastorul Blomberg ? întrebă el după ce vorbiseră un timp despre alte lucruri.

— Cine, eu ?

— Da, după cîte-mi amintesc, i-ați spus ceva răutăcios odată, de față cu mine.

Administratorul își ascunse un zîmbet în barba creață.

— Ferească-mă Dumnezeu să spun un cuvînt rău despre infailibilitatea-sa ! Doar nu-s nebun !

— Și, totuși, ați spus ceva.

— Ei, poate că mi-am manifestat oarecum mirarea că nu se îngrijește de taică-său, care e bătrîn și pe care l-a părăsit cu desăvîrșire.

— Tatăl pastorului Blomberg mai trăiește ?

— Da, desigur, trăiește undeva în Zeelanda. Și se pare că arată cam ca un bătrîn de la azil. E plin de păduchi și de rîie. Eu cred că Blomberg ar fi putut să-l aducă aici și să se ocupe puțin de un om atît de bătrîn.

— Trebuie să fie ceva la mijloc cu tatăl ăsta. Poate că-i un bețiv, poate că pastorul Blomberg n-are cu ce să-l întrețină.

— Pe dracu ! Cînd e vorba de altele, Blomberg nu-i atît de zgîrcit. Știe totdeauna de unde să facă rost de parale dacă se nimerește să-i lipsească ; pe la noi, oamenii se agață de el ca pruncii de sînul mamei.

— Cum ?... Primește...

— Cred și eu ! Așa s-a întîmplat anul trecut, cînd i-au trebuit o pereche de cai noi pentru trăsură. A aruncat numai o vorbă, a spus că din cauza copiilor nu mai poate rămîne în ținutul nostru și are să caute o slujbă mai grasă. Oamenii s-au speriat, au pus mînă de la mînă de au strîns cît a trebuit și pentru trăsura vieneză, și pentru cai. Abia le-a mulțumit. După el, oamenii erau, probabil, datori să procedeze așa. Știți cum l-a poreclit pastorul Fjaltring ?

— Nu.

— Angrosistul.

— Cum adică ?

— Nici eu nu înțeleg prea bine. Dar are haz, mi se pare că i se potrivește, totuși.

Per rămase un timp pe gînduri, cu privirile ațintite asupra fumului pipei.

— Și despre fiica lui ce părere aveți ? întrebă el apoi.

Administratorul izbucni din nou în rîs.

— Găsesc că e foarte drăguță.

— Numai atît ?

— Hai să zicem că e dulce.

— Că merită un premiu de frumusețe, nu-i așa ? Mi se pare că de obicei așa se spune.

— Drept să spun, după mine, domnișoara Blomberg are totuși fundul cam sus.

Per încruntă fără voie din sprîncene. Tonul administratorului îl șocase. Individul ăsta era mai răutăcios decît crezuse, și ceea ce-i spusese despre pastorul Blomberg nu putea fi decît o calomnie.

În clipa aceea se auzi uruitul trăsurii care intra pe poartă. Per se ridică și plecă fără să-și ia rămas bun.

În salon, doamna Prangen îl întîmpină cu o izbucnire de entuziasm :

— Nici nu știi ce-ai pierdut, domnule Sidenius ! Pastorul Blomberg a vorbit azi extraordinar.

Dar Per nu auzea ce-i spune, fiindcă lîngă ea era Inger. Surpriza și bucuria de a o revedea erau atît de mari, încît își pierdu cu desăvîrșire cumpătul.

— Și acum, la masă ! spuse soția marelui maestru de vînătoare, petrecîndu-și brațul pe după mijlocul lui Inger, în timp ce-și ținea privirea ațintită asupra lui Per, de parcă ar fi vrut să-i stîrnească gelozia. Soțul meu e în sufragerie și ne așteaptă.

Contrar obiceiului ei, Inger acceptase cu destulă greutate să vină la Kaersholm în ziua aceea. Ca să-și liniștească mama, care, după înapoierea de la serbarea populară din pădure, îi vorbise despre Per cu un ton ce constituia un avertisment lămurit, Inger ceruse să fie asigurată că se va putea întoarce acasă înainte de căderea serii. Rămăsese înțeles că însuși pastorul și soția sa aveau să vină s-o ia în cursul după-amiezii.

Dacă hotărîse să se ducă la Kaersholm în timp ce Per era încă oaspetele familiei Prangen, o făcuse numai din cauza mănușilor pe care le uitase, fiindcă nu îndrăznea să trimită pe cineva să i le aducă și ținea totuși neapărat să le ia înapoi. Pentru Inger, gîndul că între ea și acest străin exista

o taină însemna o adevărată suferință. Suferea sincer la gîndul că împărtășea un secret cu acest necunoscut care avea în posesia lui un obiect al ei, și că acest lucru fusese lăsat pe masă la vedere, sau îl ascundea în buzunar, ca pe un gaj de încredere.

Într-adevăr, îndată ce rămase singură cu el, se grăbi să aducă vorba despre mănuși.

Per îi aruncă o privire. De fapt, avusese de gînd să-i ceară favoarea de a le păstra ca amintire, dar nu reuși să-i spună ce voia. Inger era prea serioasă, și atitudinea ei îl împiedica să exprime vreunul din complimentele care-i stăteau pe buze.

Se înclină în tăcere și se îndreptă spre camera lui, să aducă mănușile.

Cînd se întoarse, Inger era tot singură — soția marelui maestru de vînătoare se făcuse nevăzută îndată după prînz — și Per îndrăzni să-i propună o plimbare prin grădină. Fata șovăi o clipă, dar ajunse la concluzia că dacă ar refuza, ar comite o necuviință. Avu totuși grijă să nu se îndepărteze de terasă decît exact pînă la distanța de la care soția marelui maestru de vînătoare putea să-i vadă cînd se vor întoarce.

O adevărată conversație nu se putu închega între ei ; fiecare era cufundat în propriile sale gînduri. În clipa în care o văzuse pe Inger, Per își dăduse foarte bine seama că era îndrăgostit de ea și devenise posac, aproape morocănos. La rîndul ei, Inger se gîndea că, în trăsură, doamna Prangen îi vorbise despre proasta dispoziție din ultimul timp a domnului Sidenius. După ea, această deprimare era fără îndoială legată de logodna sa nenorocită. În timpul prînzului, Inger îl privise de cîteva ori și avusese și ea impresia că arată prost. Îi părea rău pentru el. Nu-și putea închipui ceva mai cumplit decît legătura cu o ființă pe care n-o iubești, ba chiar pe care nici n-o respecți poate.

— Nu credeți că aerul e mai bun afară, pe cîmp ? întrebă Per, oprindu-se în dreptul unei portițe din gardul care despărțea grădina de cîmp. E zăpușeală sub copaci azi. Și văd că vă supără și muștele.

Ultima afirmație conținea de fapt oarecare adevăr, și Inger nu ridică nici un fel de obiecții. Renunțase la ocrotirea doamnei Prangen, ba nici nu se mai gîndea la ea. În afară de asta, gestul cu care Per deschisese portița și se dăduse la o parte ca s-o lase să treacă dovedea atîta bună-creștere, încît nu-i putu rezista.

Ieşiră pe o mică pajişte ce cobora spre luncă. Vîntul începuse să bată şi un vîrtej de praf mătura şoseaua. Norii se risipiseră, dar aerul era încă apăsător din cauza căldurii.

— Nu sînteţi obosită ? o întrebă Per. De ce nu vă aşezaţi ? Iarba e perfect uscată. Şi aici tot mai e un pic de aer.

După o scurtă şovăială, Inger, care-şi dădea seama că era într-adevăr obosită, se aşeză pe povîrniş, avînd grijă să-şi acopere picioarele cu rochia.

Gestul acesta cast avu asupra lui Per efectul unei răbufniri de vînt asupra unui foc care mocneşte, provocînd izbucnirea flăcărilor. În clipa aceea înţelese perfect cît de adîncă şi de puternică era acum iubirea lui şi cîtă stăpînire pusese asupra imaginaţiei sale făptura ei luminoasă şi feciorelnică.

Inger ţinea în gură un fir de iarbă şi privea spre luncă. Îşi legase pe după urechi pălăria de pai mare şi flexibilă, care-i prindea capul ca într-un fel de glugă. O legase astfel ca să nu i-o ia vîntul, dar ştia totodată că o prinde bine. Pînă şi taică-său îi spusese o dată în glumă că la pălăria asta nu-i lipsea decît un toiag împodobit cu flori şi un mieluşel alb în lesă ca să semene cu o prinţesă travestită dintr-o scenă pastorală, şi Inger ţinea totdeauna minte asemenea vorbe.

Per se aşezase lîngă ea şi se silea să privească în altă parte.

„Trebuie să plec, îşi spuse el, şi cît mai curînd. Nu vreau să rămîn aici şi să mă fac ridicol, căzînd victimă unei iubiri fără speranţă."

De cînd se aşezaseră pe iarbă, conversaţia lor încetase. Nu se putea spune că Inger tăcea fiindcă se temea de singurătatea lor în doi ; nu mai avea mustrări de conştiinţă, ba chiar, cînd îşi amintea de avertismentul maică-si, se simţea oarecum ofensată pentru Per, fiindcă purtarea lui rămînea ireproşabilă. Totuşi, împrejurarea i se părea atît de îndrăzneaţă şi atît de neobişnuită, încît avea senzaţia că pluteşte în aer.

Per începu să-i povestească episoade din călătoria sa, lucru la care recurgea de preferinţă cînd nu mai ştia ce să spună. Dar Inger nu-l asculta de loc. Se gîndea din nou la un amănunt pe care i-l dăduse doamna Prangen, şi anume că, după ea, Per era, fără îndoială, mare amator de femei, ceea ce explica, probabil, de ce apucase pe drumuri greşite. Fata interpretase vorbele în sensul că logodnica lui era nu numai foarte bogată, ci şi foarte frumoasă, adică aşa cum şi-o închipuise totdeauna. Nu-şi dădea singură seama ce o împiedica să creadă că ar fi putut să se căsătorească numai pentru bani.

Per o privea din nou pe furiș. Ținea și acum în gură firul de iarbă, și privirea îi era pironită tot asupra luncii înflorite. Se aplecase ușor înainte și ridicase puțin un genunchi ca să-și poată sprijini brațul. Ochii îi erau întredeschiși și clipeau în soare.

— Vă plictisesc ? întrebă Per după o scurtă tăcere.

Fata tresări ușor, auzindu-i din nou vocea, și roși.

În clipa aceea ajunse pînă la ei zgomotul unei trăsuri care intra în curtea casei Prangen.

— Cu neputință ! exclamă el speriat. Cum, părinții dumneavoastră au și venit ?

— Da, spuse ea ridicîndu-se, ei trebuie să fie. Trebuie să mă întorc.

Totuși, Inger nu se grăbea, ba chiar se opri să culeagă niște margarete de lîngă portița grădinii.

Gestul acesta, care trăda oarecare împotrivire față de maică-sa, era mai ales o manifestare a sentimentului ei de nevinovăție. Nu se știa vinovată cu nimic, dar, în orice caz, nu trebuia să ascundă față de părinți plimbarea făcută cu Per.

Inger intră singură în casă. În clipa aceea Per nu voia să mai dea ochi cu nimeni. O părăsi lîngă treptele din fața terasei și se duse în camera lui, care mai avea o intrare în dreptul frontonului.

Începu să se plimbe încoace și-ncolo ca să se liniștească. Acum era ferm hotărît să plece. Dar unde ? Putea să se întoarcă lîngă Jakobe după tot ce se întîmplase ? Nu era de datoria lui să-i mărturisească fără înconjur că se îndrăgostise de altă fată ? Și atunci ce avea să se întîmple ?...

Putea s-o rupă definitiv cu Jakobe și cu familia ei ? Dar avea nevoie de bani, trebuia să facă rost de bani. Oh, banii ăștia stupizi, dezgustători, murdari ! Era nevoit să renunțe la gîndul de a obține ceva de la marele maestru de vînătoare. E drept că nu-i ceruse niciodată să-l împrumute, dar făcuse cîndva o aluzie atît de limpede la jena sa financiară, încît domnul Prangen ar fi trebuit să-l înțeleagă.

Se opri în dreptul unei ferestre și rămase așa, cu mîinile grele, adunate la spate, privind afară la sclipirile care jucau în frunzișul întunecat al castanilor.

Așadar, trebuia să se întoarcă în orice caz la Copenhaga, unde — abia acum își dădea seama — relațiile dintre el și Jakobe erau amenințate de o altă primejdie. Căci la Copenhaga avea s-o întîlnească din nou pe Nanny. Ei și ? Desigur, aici, la Kaersholm, simțurile lui n-o uitaseră. Nu o dată se

trezise în timpul nopții, cu capul greu de imagini erotice, și, spre marea-i rușine, trebuise să recunoască în sinea sa că brațele a căror strînsoare o simțise erau ale lui Nanny.

Sărutarea aceea de prostituată, sărutarea aceea grăbită de atunci îi răscolea și acum sîngele, și Per nu putea nădăjdui prea mult în tăria cu care s-ar fi împotrivit ispitei. Cînd se gîndea la ea și o vedea, așa cum obișnuia să-i iasă în întîmpinare cu mersul ei urît și legănat, alintîndu-se ca o femeie plină de pofte, cu un zîmbet plin de făgăduieli și cu priviri piezișe, care aveau efectul unor mîngîieri nerușinate, era ca și cum i-ar fi auzit fusta de mătase șoptindu-i cu o familiaritate impertinentă că în brațele ei ar putea uita iubirea aceea pe care el nici nu îndrăznea să o numească.

Își duse mîna la ochi și-și apăsă pleoapele. Îi făcea impresia că vede năvălind asupra lui zilele următoare, asemenea unor valuri negre, care în cele din urmă se vor închide spumegînd peste capul său... Plecă din dreptul ferestrei și porni să măsoare iarăși podeaua cu pași nesiguri. Mîinile i se strînseseră din nou la spate, capul i se bălăbănea, toată ființa lui trăda oboseală, extenuare, renunțare la luptă.

Pe masă era o carte deschisă. Era spovedania lui Poul Berger, cartea aceea care-l atrăgea mereu, deoarece i se părea că, în mod straniu, tălmăcește propria lui stare sufletească.

Per luă cartea, se aruncă într-un fotoliu mare, o deschise la o pagină unde se afla un semn și citi :

„Sînt asemenea omului flămînd care nu vrea să se satură, asemenea omului bolnav care nu vrea să se ducă la medic. Iată, s-a lăsat seara, vîntul s-a potolit, dar inima mea tot neliniștită e. Stau sus, pe deal, și mă uit spre soarele care apune încet în valurile mării. Îl văd atîrnînd în larg, peste oglinda albăstruie, ca un clopot de aur, umplînd văzduhul de sunetele lui. Ascultă, cerurile răsună de cîntecul îngerilor ! De ce oare nu-mi plec fruntea ? De ce nu-mi împreun mîinile ? De ce nu îngenunchez și de ce nu rostesc cuvîntul : «Tată» ? Dar nu sînt încă în stare. Și totuși cred, sînt sigur, căci inima îmi spune că numai în Dumnezeu îmi pot găsi alinarea. Da, dacă simți că viața ți se ofilește, lipsită de bucurii și de rod, numai el îți va dărui plinătatea belșugului. Dacă oftezi, apăsat de povara zilei, numai el va schimba într-o pereche de aripi jugul greu al lumii care-ți apasă umerii."

Intenția pastorului și a soției sale fusese să se mărginească la o vizită scurtă, dar soția marelui maestru de vînătoare îi

convinse fără mare greutate să ia masa împreună. Pentru moment, plecară cu toții pe cîmp să vadă holdele. Inger era cu ei și, contrar obiceiului, mergea lîngă maică-sa și o ținea de braț.

Per nu-și făcuse încă apariția. Nici pastorul Blomberg, nici soția lui nu întrebaseră nimic despre el.

Asta nu însemna că-l uitaseră. Șederea prelungită a lui Per la Kaersholm începuse să trezească oarecare interes în ținut. Se spunea că tînărul acesta cîștigase o mare influență nu numai asupra doamnei Prangen și a surorii sale, ci și asupra marelui maestru de vînătoare.

Această ultimă afirmație conținea un sîmbure de adevăr. Iată cum stăteau, de fapt, lucrurile :

Marele maestru de vînătoare plănuia de multă vreme să asaneze o suprafață mlăștinoasă, înghesuită între dealuri, care făcea parte din domeniul său. Într-o zi, la cafeaua de după masă, începuse să-i vorbească lui Per despre acest lucru și-i spusese că hotărîse să-l cheme pe inspectorul agricol ca să măsoare și să niveleze terenul. Dornic să-și găsească o ocupație care să însemne oarecum și un răspuns la ospitalitatea ce i se oferise, Per îi propuse să execute el lucrarea. Marele maestru de vînătoare, destul de calculat ca să se bucure de o economie (mai ales cînd era vorba de bani), primise cu mult entuziasm oferta.

Per găsi la curte instrumentele de măsurat de care avea nevoie, și în cîteva dimineți duse treaba la bun sfîrșit.

Dar cu acest prilej îi veni ideea să schimbe cu totul direcția de scurgere a apelor nu numai pe domeniul Kaersholm, ci pe întreaga suprafață a luncii din jur, adică pe o întindere de cîteva mii de *tønder*[1]. Pe jumătate în glumă, dar cu gîndul ascuns de a da sorți de izbîndă încercării sale de a obține un împrumut — încheiată, în cele din urmă, cu un fiasco — Per schiță într-o seară planul său în fața domnului Prangen, iar acesta, în ciuda încetinelii cu care sesiza de obicei problemele, își dădu repede seama de avantajele ce i-ar fi revenit. Cu fantezia exuberantă care era cea mai frumoasă dintre calitățile sale și care, în momentele lui bune, făcea din el un spirit genial, Per izbutise prin cîteva transformări abile ale albiei rîului să creeze condiții pentru coborîrea cu mai multe *tomer*[2] a nivelului de bază al apelor luncii. Grație acestei

[1] Unitate daneză de măsură pentru suprafețe.
[2] Unitate daneză de măsură pentru lungimi.

operații, întinderi mari de teren mlăștinos puteau fi transformate, cu cheltuieli relativ mici, în terenuri arabile roditoare.

Șiret ca un negustor, marele maestru de vînătoare începu prin a-și manifesta dezaprobarea, deși planul pusese cu desăvîrșire stăpînire pe mintea lui și nu-l lăsă să adoarmă în seara aceea. Cu cît se gîndea mai adînc, cu atît pricepea mai bine ce consecință ar avea realizarea ideii lui Per nu numai pentru Kaersholm, ci pentru întregul ținut. Proiectul îl atrăgea cu-atît mai mult cu cît, după cum își amintea foarte bine, avusese și el o dată o idee asemănătoare, ceea ce, în cazul că lucrarea ar fi fost executată, l-ar fi îndreptățit să-și aroge meritul de a o fi conceput.

La ora 6 gongul chemă la masă pe toată lumea. Ca de obicei, cina se desfășură cu acea totală lipsă de etichetă care constituia nota specifică a vieții de la Kaersholm. Deși familia pastorului se afla de față, deși era duminică, marele maestru de vînătoare veni la masă în ținuta de toate zilele, într-un sacou cu catarame și o vestă cu guler înalt. Nevastă-sa, e drept, purta o rochie de mătase, împodobită cu multe funde și înfloriturí. Se vedea însă cît de colo că era o rochie veche, care trebuia folosită pînă la distrugerea completă. Felul în care fusese pusă masa nu trăda nici el o notă festivă, și fața de masă nu era de o curățenie impecabilă. Nu se zărea nici măcar o floare, iar paharele și vesela erau de cea mai proastă calitate.

La început marele maestru de vînătoare vorbi puțin, în schimb mîncă mult și bău vin din belșug. De altfel, își făcea o plăcere din a umple pe ascuns paharul pastorului Blomberg ori de cîte ori acesta privea în altă parte. În consecință, fețele celor doi bărbați se încinseră treptat, în timp ce baroneasa — care afișa o abstinență totală în materie de băuturi alcoolice, dar a cărei față dogorea sub fard de o roșeață suspectă încă înainte de masă — se lăsă convinsă să golească vreo cîteva pahărele de *sherry*, și astfel conversația în jurul mesei deveni destul de animată.

Apărat de această bună dispoziție, Per izbuti să rămînă neobservat și să-și depene mai departe gîndurile. Inger era singura care remarcase aerul lui ciudat de absent. Ședea lîngă el, și cum de cealaltă parte îl avea drept tovarăș de masă pe taică-său, se considera dată în grija lui.

În fața lor, doamna Blomberg îi observa pe ascuns, pînă cînd veselia pastorului dădu altă direcție vigilenței sale.

Aerul distrat al lui Per o înveseli fără voie pe Inger. Nu bănuia nici pe departe de ce se schimbase purtarea lui și o amuzau copilărește eforturile vădite de a-și aduna gîndurile pentru a executa simplul gest de a-i întinde o solniță sau a primi o farfurie cu dulceață. La începutul cinei fata fu plină de vioiciune și vîrful limbii ei trecu adesea destul de activ efectuînd pe buza superioară o mișcare fugară cu care-și însoțea de obicei zîmbetul.

Apoi își zise că Per primise, poate, între timp, o veste neplăcută prin poștă... de la logodnica lui, gîndi ea mai departe (și dintr-o dată vîrful limbii deveni invizibil).

Spre sfîrșitul mesei și spre uimirea generală Per ciocăni în paharul său și-și îngădui să solicite o clipă atenția generală ; voia să folosească prilejul, spuse el, spre a mulțumi pentru marea și indulgenta ospitalitate de care se bucurase atîta timp — prea mult timp — la Kaersholm.

— Nu cumva vreți să plecați ?! îl întrerupse îngrozită soția marelui maestru de vînătoare și aruncă o privire spre Inger.

— Din păcate, da ! Nu îndrăznesc să rămîn mai departe surd la vocea datoriei, care mă cheamă de cealaltă parte a Atlanticului ! În afară de asta, cred că am tras pînă acum polițe destul de mari asupra răbdării dumneavoastră...

— Aș, vorbe ! Cum poți să afirmi asta ? Trebuie să rămîi ! spuse repede soția marelui maestru de vînătoare, și rugămintea ei primi, în sfîrșit, sub forma unui ecou răgușit, o aprobare din partea soțului care începuse să se afume.

Per mulțumi cu o înclinare a capului, dar continuă :

— Oricît de greu mi-ar veni să părăsesc locul acesta, care mi-a devenit atît de drag și de apropiat, este neapărat necesar să mă hotărăsc cu adevărat să plec. Nu vă pot părăsi, însă, fără a vă spune că amintirile legate de șederea mea la Kaersholm îmi vor rămîne totdeauna scumpe, și în această ordine de idei îndrăznesc să adresez mulțumiri și casei parohiale din Bøstrup. Îmi permit în mod special să mulțumesc respectuos pastorului Blomberg pentru convorbirile pline de învățăminte pe care le-am avut cu domnia-sa. Nu mă voi ocupa mai pe larg acum de importanța pe care au avut-o pentru mine, dar sînt sigur că nu le voi uita.

În ciuda acestor asigurări, soția marelui maestru de vînătoare era foarte decepționată. Nu se gîndise la un asemenea deznodămînt ; trebuia să-l oprească și era hotărîtă să-i vorbească mai tîrziu despre acest lucru. Doamna Prangen nu

voia să renunțe la acea izbîndă a credinței de tip Blomberg pentru care depusese atîtea eforturi. Numai o convertire definitivă și care s-ar petrece la Kaersholm i-ar fi putut da satisfacție.

Cît despre răsplată, o avea gata pregătită, gîndi ea, și aruncă o nouă privire afectuoasă către Inger.

Cuvintele lui Per făcură o impresie bună asupra pastorului și a soției sale. Aceasta din urmă, în special, începu să se îmblînzească și ea. Fără să vrea, îl judeca mai puțin aspru acum, cînd gîndul plecării lui apropiate o liniștea.

În clipa cînd Per se ridicase de la locul lui, Inger își pierduse capul cu desăvîrșire. Ce se va întîmpla acum? se întrebase ea. Cu timpul, văzîndu-l cufundat în gînduri întunecate, devenise cam nervoasă și se simțise cuprinsă de un fel de teamă, de parcă s-ar fi aflat în apropierea unui tun încărcat. Cînd înțelese că voia să țină un toast, se liniști, crezînd că-și putea explica astfel neatenția de care dăduse dovadă. Dar în același timp, o nouă stare de neliniște pusese stăpînire pe ea. Îi ascultase primele fraze cu sufletul la gură, temîndu-se că se va încurca, și avu o senzație de ușurare cînd văzu că se exprimă în cuvinte alese și pline de tact.

Ceea ce află de la Per n-o surprinse. Își spunea de mult că va trebui să plece curînd. Totuși, era absolut convinsă că hotărîrea aceea subită se explica prin scrisoarea primită de la logodnica lui. Poate că era vorba de o adevărată poruncă de a se întoarce la Copenhaga, fiindcă, bineînțeles, se afla sub deplina stăpînire a acestei evreice. Era, firește, foarte frumoasă și foarte bogată, probabil și foarte cochetă, așa cum erau toate cucoanele de genul ei. Își amintea că soția marelui maestru de vînătoare opinase o dată că, de bună seamă, Per era nevinovat de legătura aceasta nefericită în care se băgase.

Soția marelui maestru de vînătoare ură comesenilor să le fie de bine, apoi toată lumea se ridică de la masă.

Per se înclină ceremonios în fața lui Inger, care răspunse salutului său cu o indiferență aparentă. Dar îndată după aceea se întoarse spre taică-său și, împotriva obiceiului, îi cuprinse gîtul cu brațele și-l sărută.

Toată lumea era bine dispusă după masă și nimeni nu luă în seamă această neobișnuită izbucnire de gingășie. Pastorul îi mîngîie blînd părul și-i spuse: „Să-ți fie de bine, fata mea!" Singurul asupra căruia scena aceasta făcu o impresie puternică fu Per, și inima lui se opri pentru o clipă.

Nicicînd nu-i trecuse prin minte că dragostea lui ar putea fi împărtășită, dar acest mic episod îi trezise o bănuială care-i deschidea în același timp și porțile raiului, și porțile iadului...

Cafeaua se servi în grădină, unde curînd după aceea se petrecu ceva care grăbi plecarea familiei Blomberg. Marele maestru de vînătoare poruncise să se servească afară coniacul și lichiorul, și cu toate că pastorul, care, spre rușinea lui, își dădu seama că băuse mai mult decît se cuvenea, refuză cu energie, domnul Prangen îi turnă un pahar și împinse pe furiș tava spre el. Puțin mai tîrziu, văzînd că paharul era gol, chicoti în sinea lui, fiindcă, afumat cum era, nu-și dădea seama că el însuși, luîndu-se cu vorba, golise și celălalt pahar. Entuziasmul lui era atît de mare, încît ajunse pur și simplu să cotcodăcească, în timp ce privirile-i încețoșate îl căutau pe Per, care se afla la celălalt capăt al mesei, în dorința de a găsi un martor înțelegător al triumfului său. Dar Per nu auzea și nu vedea nimic din ce se întîmpla în jur.

Pastorul poruncise să se înhame caii la trăsură, și doamna Prangen, exasperată de purtarea soțului și știind cum avea să se termine pentru el seara aceea, nu insistă pe lîngă oaspeți să mai rămînă. Pastorul era furios și-și stăpînea sentimentele numai fiindcă, o dată pentru totdeauna, hotărîse să închidă ochii în fața defectelor mărunte ale marelui maestru de vînătoare. Proceda așa, pe de o parte, din considerație față de doamna Prangen și, pe de alta, fiindcă simțul lui practic nu subestima importanța — pentru el și pentru situația lui în ținut — faptului de a trece drept un fel de providență a casei moșierului.

Feciorul anunță că trăsura pastorului trăsese la scară.

Doamnele intraseră ceva mai devreme în casă. Inger nu fusese alături de ceilalți cînd se servise cafeaua. Rămăsese în celălalt capăt al grădinii, sub pretextul că vrea să caute trifoi cu patru foi, dar adevărul era că nu mai voia să vadă pe nimeni. Acum părea și ea foarte nerăbdătoare să plece.

Deși Per o ajută să se urce în trăsură, nu-i aruncă nici o privire. Nu-i întinse nici mîna la despărțire, cu toate că atît mama, cît mai ales tatăl își luaseră rămas bun de la el cu multă căldură.

Bălăbănindu-se pe picioarele lui lungi, marele maestru de vînătoare asistă din capul scării la plecarea oaspeților. Era foarte vesel, făcea semne cu batista, zîmbind încîntat, fiindcă remarcase că pastorul nu se ținea bine pe picioare.

Per intră în camera lui buimac de emoție și fu nevoit să se așeze numaidecît. În odaie era aproape întuneric. Lumina sîngerie a amurgului se cernea printre frunzele castanilor din curte, reflectîndu-se pe tavan și pe pereți.

Se lăsă să cadă într-unul din fotoliile mari de lîngă masă și-și sprijini capul în palme. Nu cunoscuse niciodată starea de efervescență care-i cuprinsese acum sufletul. Încercă întîi să-și închipuie că interpretase greșit gestul fetei și vru să se convingă că totul nu fusese decît o închipuire prostească din partea lui. Dar tot nu se liniști. Numai gîndul că și Inger ar fi putut să-l iubească îl înnebunea. Era ca și cînd ar fi surprins ceva din splendorile paradisului în clipa în care i se păruse că întunericul se închide pe vecie în jurul lui!

Își apăsă ochii cu palma și făcu un efort ca să nu izbucnească în plîns. Da, venise ceasul ispășirii. Judecata lui Dumnezeu pe capul lui! Proscrierea lui Cain, singurătatea unei vieți pustiite, iată iadul în care se prăbușise! Dar nu avea de ce să se plîngă! În mod deliberat își vînduse sufletul zeilor acestei lumi. Pactul pe care-l încheiase cu norocul și care alcătuise temelia existenței lui era legătura cu Diavolul, cu Satana. Și acesta îi plătise cinstit, după învoială. Aur, mărire, bucuriile voluptății — da, Diavolul îi așternuse la picioare toate splendorile lumii. Nu trebuia decît să întindă mîna ca să le apuce!

Se ridică brusc, ținîndu-și capul cu mîinile. Nu, Dumnezeu nu putea fi atît de neîndurător! Nu intrase chiar așa de adînc în păcat. Își recunoștea greșeala și era gata să se pocăiască. Își vînduse liniștea și pacea sufletului cu o premeditare rece, vînduse dragostea unei mame, binecuvîntarea unui tată, drepturile sufletului său, jertfise toată legătura sufletească dintre el și țară, dintre el și neamul lui pe altarele stropite de sînge ale deșertăciunii și ale lăcomiei. Și nu numai atît! În goana lui nebună după iluzii, aruncase o umbră și asupra vieții altora, fusese prilej de durere pentru părinți, de îngrijorare pentru frați și pentru surori, de dezamăgire și rușine pentru prieteni și pentru binefăcătorii săi. Și pe Jakobe o înșelase!...

Nu mai putea rezista convulsiunilor conștiinței îngrozite. Se prăbuși pe marginea patului și, hohotind de plîns, își ascunse fața în palme:

— Doamne-Dumnezeule!... Da, da! Am meritat totul! Merit totul!... Merit tot, tot!

În seara și în noaptea aceea Per se rupse, hotărît, de trecut. Nu închise ochii nici o clipă și făcu o trecere în revistă a vieții sale de pînă atunci, simțind cum crește din ce în ce mai mult în el sentimentul de culpabilitate. Conștiința păcatului trezi în el umilința, care-i lipsise pînă și în acea dimineață, și cu ajutorul ei ajunse, în sfîrșit, și la rugăciune.

Nu se liniști decît în zori, și cînd feciorul îi aduse ceaiul, îl găsi dormind.

Trezindu-se, primul lui gînd se îndreptă spre Jakobe și spre scrisoarea pe care trebuia să i-o scrie. Căci în noaptea aceea pricepuse și obligația lui categorică de a pune capăt unei legături care avea să genereze mereu numai suferință și neliniște pentru amîndoi. N-avea nevoie să recurgă la prea multe explicații. Din ultimele ei scrisori reieșea destul de limpede că era pregătită pentru un astfel de deznodămînt, ba chiar că îl dorea și ea.

Se îmbrăcă, se așeză la masă și luă ce-i trebuia pentru scris. Dar abia acum își dădea seama că nu-i era chiar atît de ușor să-și aștearnă pe hîrtie spovedania. Îi era cu neputință să-i vorbească pe larg despre concluziile lui în legătură cu religia, fiindcă sentimentul acesta era încă nou pentru el și trebuia păstrat cu sfințenie. Se mărgini la cîteva fraze cu privire la lipsa unei comunități de vederi în concepțiile lor despre existență, care făceau, cu timpul, imposibilă o conviețuire fericită, dar o ruga să creadă că abia după îndelungate lupte sufletești și cu inima grea se hotărîse să rupă relațiile dintre ei, care-i fuseseră atît de scumpe. Dornic s-o cruțe de orice jignire inutilă, își alegea frazele cu cea mai mare grijă și se declara singurul vinovat de greșeala ce dusese la unirea destinelor lor.

Mai tîrziu, adică după-amiază, după ce expediase scrisoarea, luă loc într-un pavilion din grădină, alături de soția marelui maestru de vînătoare, care lucra la o broderie. Doamna Prangen îl rugase să-i țină un ghem de ață și, după ce vorbiră un timp despre lucruri fără importanță, Per simți nevoia să i se destăinuiască și-i declară fără înconjur că stricase logodna.

Ea îl felicită și-i spuse că se aștepta la asta.

— Și ce ai de gînd să faci acum ? îl întrebă ea după o scurtă tăcere. Fiindcă înseamnă că ai renunțat la o avere însemnată, nu-i așa ?

Per răspunse că, în adevăr, hotărîrea avea să aibă o influență multilaterală asupra situației sale și îl va obliga

să-și modifice planurile. Printre altele, se hotărîse să renunțe la călătoria în America, cel puțin deocamdată.

— Cred că e o idee înțeleaptă, spuse soția marelui maestru de vînătoare. Proiectul acestei călătorii nu m-a entuziasmat niciodată. Ai colindat destul în ultimii ani. Știi ce propunere m-am gîndit să-ți fac? Ai vorbit cu soțul meu despre un nou sistem de drenare a terenurilor din luncă... adică despre o reglementare a cursului rîului, sau nu știu cum se spune. După cîte înțeleg, bărbatul meu se interesează de planurile dumitale și n-ar fi imposibil să le punem în aplicare. În cazul acesta, nu ți-ar surîde să conduci personal lucrarea și, prin urmare, să te fixezi la noi pînă vei obține o slujbă mai interesantă și mai bună? Regiunea îți place... și ți-ai făcut prieteni care s-ar bucura la gîndul că te pot păstra aici.

Per îi aruncă o privire luminoasă. Înțelese vorbele ei ca o indicație involuntară referitoare la sentimentele lui Inger față de el. Căci doamna Prangen era confidenta fetei și nu i-ar fi făcut o astfel de propunere dacă ar fi știut că Inger preferă să nu-l mai vadă.

— Așadar, dacă îmi dai asentimentul, voi vorbi soțului meu despre asta, continuă doamna Prangen. Dar fiindcă e poate mai bine să nu fii amestecat decît în clipa cînd diferitele părți interesate vor fi căzut de acord, îți dau voie să pleci. După cum ți-am spus, nădăjduiesc că totul se va aranja și că te vom revedea cît de curînd pe la noi.

Per își fixă plecarea pe a doua zi.

Dar nu voia să plece direct la Copenhaga. Simțea nevoia să facă un popas în orașul său natal și să-și înceapă viața cea nouă printr-o vizită la mormintele părinților, care trebuia să fie față de el însuși o dovadă a sincerității și trăiniciei convertirii sale. Totodată, luă o altă hotărîre într-o problemă care-l preocupa de la o vreme. Era oarecum apăsat de gîndul că nu dăduse nici un fel de examene și recunoștea că, fără un certificat oficial care să-i atestcze calificarea, va fi foarte greu să obțină un post sigur și stabil, cum visa să aibă, pentru a se putea consacra în liniște invențiilor sale. Mai ales acum, cînd asupra lui nu mai plutea strălucirea milioanelor lui Salomon, nu se putea lipsi de prestigiul pe care-l conferea o diplomă.

Pentru a remedia pe cît era posibil neglijențele trecutului, se hotărî să se prezinte la examenul de topometri agricoli, mai bine zis să se supună probei suplimentare cu care

se putea mulțumi un politehnician avînd numai o parte din studii pentru a obține brevetul de inspector agricol. Își făcea socoteala că depunînd un efort, ar putea să se pregătească pentru acest examen în șase luni, sperînd să-și procure mijloacele materiale necesare grație unui împrumut sau unui avans acordat de avocatul Hasselager, sau de altcineva dintre oamenii de afaceri care se interesau de planurile lui.

După masă făcu singur o lungă plimbare ca să-și ia rămas bun de la împrejurimi. De cîteva zile era zăpușeală, și toată lumea se aștepta la o furtună. Cerul se acoperise, și spre nord-vest, ca un abces printre norii negri, apărea un soare roșu ca para focului, asemenea unei lumînări care scoate fum și e gata să se stingă în sfeșnic.

Per era sus pe deal, într-un punct de unde putea zări biserica din Bøstrup și grădina casei parohiale, cînd îl surprinse ploaia. Cîteva picături mari, grele căzură deodată peste calota pălăriei. Își ridică privirea, și în clipa aceea norii fură străbătuți de un fulger albăstrui, întovărășit de un fel de scrîșnire care făcu să se cutremure pămîntul sub el. O clipă după aceea turna cu găleata, de parcă s-ar fi deschis niște zăgazuri. Nici nu putea fi vorba să fugă de furtună, distanța pînă la Kaersholm era prea mare. Atunci încercă să se adăpostească într-o șură, acoperită numai în parte, din cele ce se ridicau în luncă pentru cositul fînului. Cu ploaia în spate, străbătu cîmpul în fugă și se refugie sub acoperiș tocmai în clipa cînd bubuitul unui nou tunet îi izbise auzul.

Nu era singurul care-și căutase adăpost. În semiobscuritatea din interiorul șopronului descoperi un bărbat înalt și slab, îmbrăcat într-o haină lungă cenușie și cu capul acoperit de o caschetă demodată, înaltă și cu cozoroc mare. Era pastorul Fjaltring.

Per îl salută surprins, apoi schimbară cîteva cuvinte despre starea timpului. Era evident că pastorului nu-i făcea plăcere întîlnirea. Își ținea mereu fața pe jumătate întoarsă și-și ridica mîna spre gît cu mișcarea involuntară, caracteristică bărbaților care se jenează că nu s-au bărbierit. Cînd ochii lui Per se obișnuiră cu întunericul, băgă de seamă că fața și bărbia pastorului erau acoperite de o barbă ca un strat de mucegai. De altfel, toată înfățișarea lui trăda multă neglijență. Per observă cu deosebită mirare că o basma de mătase, care se zărea la spate de sub marginea caschetei, îi îmbrobodea capul.

Spre apus, un nou fulger învineți norii, și după cîteva clipe pămîntul fu iarăși cutremurat de un bubuit puternic.

— Cred că a trăsnit acolo, la Bøstrup ! exclamă Per cam neliniștit.

— Văd că nu sînteți chiar străin de regiunea asta ! spuse pastorul.

— Mă aflu aici de cîteva săptămîni.

— Nu știu dacă nu mă înșel, dar mi se pare că v-am văzut ieri în biserica din Borup.

Per se prezentă și-i spuse că era oaspetele familiei Prangen la Kaersholm.

— Mi se pare că am auzit. Sînteți inginer ?

Per confirmă.

— Da, epoca noastră aparține politehnicianului, artistului stăpîn pe o mie de meșteșuguri, în traducere liberă. Te uimește cum au izbutit căile ferate și vapoarele să micșoreze globul nostru pămîntesc chiar și pentru noi. Distanța dintre țări scade de la o zi la alta. Pînă la urmă o să dispară cu totul.

— De bună seamă.

— Poate că, odată și odată, vom reuși să călătorim în lună și în stele cu mașinile noastre... fără îndoială că din punct de vedere fizic nu e imposibil, și atunci vom cunoaște cosmosul cum ne cunoaștem buzunarul. Totuși, distanța dintre nas și gură n-o putem modifica, adăugă el după o mică pauză.

Per zîmbi fără să vrea. Era plin de compătimire față de omul acesta, care-i părea cam scrîntit.

Apoi vorbiră despre starea timpului și despre dezlănțuirea subită a furtunii, despre indicațiile barometrului și despre alte lucruri asemănătoare. Cum, în cele din urmă, epuizară toate subiectele de conversație și afară continua să plouă cu găleata, pastorul reîncepu să vorbească despre atotputernicia tehnicii moderne.

— S-a vorbit odată despre construirea unei căi ferate prin părțile astea. În zilele noastre există tendința de a instala o pereche de șine pînă în fața ușii oricărui cetățean. După cîte știu, planul acesta n-a fost dat cu desăvîrșire uitării.

Per răspunse în cîteva cuvinte că dezvoltarea în pas cu timpul a mijloacelor de circulație constituie o chestiune vitală a timpurilor moderne.

Pastorul căzu pe gînduri. Își întorsese din nou fața de la Per și privea afară, în ploaie.

— O chestiune vitală, repetă el, cu un zîmbet straniu și aproape șters. În adevăr, ce nu e chestiune vitală în zilele noastre ? Medici, ingineri, pedagogi, militari — fiecare ne întîmpină cu ale lui. Numai de n-am păți-o ca unii apoplectici, care mor fiindcă au prea mult sînge.

— Noi, danezii, nu sîntem amenințați într-un viitor prea apropiat de acest pericol. Deocamdată avem destulă treabă pentru a împlini pagubele suferite în '64.

— A împlini pagubele... repetă încet pastorul, continuînd să privească mereu în gol cu niște ochi în care părea să strălucească reflexul rătăcitor al fulgerelor ce iluminau încă norii la apus. Dimpotrivă, sînt de părere că mai trăim și azi, că mai sîntem și azi susținuți de puterea spirituală trezită în popor în acele zile de restriște. Am avut atunci o clipă cînd am fost pe punctul de a înțelege că nimeni nu are alte condiții de viață în afară de cele pe care i le dă îndurarea lui Dumnezeu.

Per îi răspunse cam stingherit cu vechea zicală : „Ajută-te singur, și Dumnezeu te va ajuta". Dar pastorul clătină din cap :

— Ajutorul lui Dumnezeu... dar ăsta nu-i tocmai un ajutor.

— Totuși, am trecut peste criza aceea.

— Cine spune că am trecut-o datorită ajutorului lui Dumnezeu ? Dacă am trage concluzii din cele ce s-au întîmplat de-atunci în țara noastră, am fi înclinați mai degrabă să atribuim Satanei rezultatele obținute.

Per își spuse că, în fond, n-avea nici un rost să discute cu un om pe jumătate nebun. Dar în sentința de condamnare a timpurilor moderne pe care o rostise pastorul era ceva ce trezise pe omul nou din el și-i insufla nevoia să se mărturisească.

Spuse deci că frica de Dumnezeu, care susținuse poporul danez în timpurile de restriște și transformase pe oamenii slabi în eroi — gîndul i se îndrepta din nou cu emoție către mama sa — nu părăsise poporul nici în timp de pace, ci fusese forța creatoare care ajutase la refacerea țării, cel puțin dincolo de zidurile capitalei.

Dar pastorul îl întrerupse pe un ton destul de sec și afirmă că nu se putea vorbi de frica lui Dumnezeu în stadiul prezent al creștinismului. Acuma Dumnezeu era luat la braț ca un camarad, oamenii îl priveau cu un aer ocrotitor, sau, cînd situația era mai serioasă, i se aruncau de gît într-un elan de dragoste copilărească. Făcînd o aluzie limpede la pastorul

Blomberg, Fjaltring ironiză „creştinismul comod de tip pastoral" care era pe cale să devină creştinismul naţional şi care, într-un limbaj de doică şi cu gingăşie poetică, era într-adevăr hărăzit unui popor de teapa poporului danez, atras şi în problemele religioase spre idilă şi dispus să înlocuiască o credinţă pătimaşă cu lirismul.

— Aţi vorbit adineauri de perioada războiului. Păi dumneavoastră sînteţi prea tînăr ca să vă puteţi aminti de zilele acelea. Altfel, v-aţi gîndi poate din cînd în cînd cu un uşor suspin de nostalgie şi la vremurile acelea de mare restriştе, populate de nenumărate feţe palide. Cine a trăit zilele acelea... cine a fost martor la curajul inspirat de credinţă, la spiritul de sacrificiu, la bucuria unor abnegaţii de martiri, pe care groaza inspirată de prăbuşire a trezit-o atunci pînă şi în sufletele celor slabi de înger... da, acela înţelege... sau măcar bănuieşte cum s-ar fi putut dezvolta spiritul poporului nostru. Şi nu putem decît să regretăm că n-am fost şterşi atunci cu adevărat din rîndurile naţiunilor. Acum trebuie să aşteptăm, firеşte, ca Dumnezeu, în milostenia lui, să împrăştie toate popoarele germanice, în care, fără îndoială, ne vom pierde treptat cu desăvîrşire. Căci se întîmplă cu popoarele ceea ce se întîmplă cu sufletul fiecărui individ în parte, şi anume, numai moartea îl eliberează pe deplin. Odinioară spiritul Greciei antice plutea printre oameni şi era considerat un interpret ales al divinităţilor. După aceea ne-am supus înţelepciunii păstorilor din neamul lui Israel, ascultîndu-le glasul ca şi cum ar fi fost străbătut de duhul lui Dumnezeu. Odată şi odată ne va veni rîndul şi nouă, germanilor nordici, barbari lutherani, să ridicăm un colţ al mantiei celui veşnic.

Per îl privi mirat. Pastorul îşi dădu seama, se întrerupse brusc, ca şi cînd s-ar fi temut sau ar fi regretat că s-a lăsat antrenat să-şi exprime părerile cu atîta sinceritate, şi plecă brusc. Deşi ploua încă destul de tare, îşi luă repede rămas bun şi se depărtă grăbit.

Întîlnirea continua să-l preocupe pe Per, încît seara, la cină, îi puse doamnei Prangen întrebări amănunţite despre pastorul Fjaltring. Printre altele îl interesa ce era basmaua aceea ciudată care-i acoperea capul sub caschetă.

— Are dureri mari la ceafă, îl lămuri soţia marelui maestru de vînătoare, şi-şi închipuie că e vorba de o tumoare la creier. Vai de el, e un nenorocit.

Capitolul XXII

Jakobe se închisese în odaia ei. Şedea în faţa unui mic pupitru, cu capul sprijinit în palmă, şi privea pe fereastră vîrfurile copacilor care se clătinau în bătaia vîntului. Avea ochii mari şi strălucitori, pieptul i se zbătea. În faţa ei se afla scrisoarea lui Per, pe care tocmai i-o adusese poşta de dimineaţă.

Se întreba ce-i inspira mai multă milă : efortul pe care în mod vizibil îl făcuse Per, în dorinţa de a formula nenumărate fraze pline de menajamente, sau ipocrizia cu care încerca să ascundă faţă de el şi faţă de ea adevăratul motiv al despărţirii lor ? Ce trist că pînă în ultimul moment rămăsese atît de laş şi de lipsit de curaj pentru a privi adevărul în faţă ! Ce n-ar fi dat ca măcar în această singură ocazie să fi dovedit o sinceritate deplină, să fi recunoscut pe faţă că se îndrăgostise de altă femeie. Dar nu ! Spiriduşul din firea lui era prea adînc înrădăcinat, şi Per nu reuşea să-şi învingă teama de lumină. Iar ceea ce era propriu Sideniusului din el îi cerea să-şi înfrumuseţeze neapărat sentimentele fireşti. După cum, la vremea lui, egoismul său se ascunsese îndărătul ideilor despre un progres de importanţă naţională, de data asta renunţarea şi bietul lui dor după locurile natale luau drept paravan religia.

Ei ! Jakobe se ridică în picioare, îşi înălţă mîinile deasupra capului, apoi îşi netezi părul — ce rost avea să se mai chinuiască acum cu astfel de speculaţii ? Gîndurile ei aveau dreptul să se desprindă de Per, fiindcă nu mai aveau ce căuta în regiunile întunecoase în care vagabonda spiritul lui. Era liberă. Rătăcirile inimii luaseră sfîrşit. Biata, nefericita ei aventură de dragoste luase sfîrşit.

Nu-i mai rămînea acum decît să-şi informeze părinţii şi apoi s-o pornească la drum. Pămîntul îi ardea sub tălpi. După toate probabilităţile, Per avea să se întoarcă la Copenhaga pentru a-şi pune treburile la punct, şi ea nu voia să rişte o întîlnire pe stradă. De altfel, începuse să-i fie greu să-şi ascundă sarcina. Bănuia că maică-sa presimte ceva şi voia neapărat să evite orice fel de explicaţii, cel puţin deocamdată. Prin urmare, hotărî să plece chiar a doua zi. Totul era pregătit, nu mai avea nici un motiv de ezitare.

Îşi aduse aminte că era momentul cel mai nimerit ca s-o găsească singură pe maică-sa. Rosalie se afla cu cei mici, tatăl şi Ivan plecaseră de mult în oraş.

Doamna Salomon se afla în salonul de jos, în fața mașinii de cusut, înconjurată de munți de pînză pentru niște cearceafuri cărora le făcea tivurile.

— Ești totdeauna activă, mămico, spuse Jakobe și o sărută pe frunte. Cînd nu faci socoteli, îți găsești altceva de lucru, tot atît de complicat.

Tonul cu care vorbea trezi imediat bănuielile maică-si. Dar fără să trădeze nimic, doamna Salomon își mîngîie fata pe obraz și-i spuse :

— Firește, fetițo, a fost o vreme cînd îmi cîștigam viața prin muncă. De altfel, nu cred să existe vreun alt mijloc de existență.

Apoi dădu iar drumul roții, și mașina de cusut reîncepu să zbîrnîie.

Doamna Salomon purta acum ochelari la lucru ; de altfel, în ultimii ani îmbătrînise mult.

Jakobe se plimbă cîtva timp prin odaie, răsfoi un ziar, îl lăsă, apoi se așeză într-un fotoliu lîngă maică-sa.

— Mamă, zise ea, ți-am spus deunăzi că aș vrea să-i fac iar o vizită Rebekkăi la Breslau. Cred că acum plec cu adevărat. Atîta doar că anul acesta mi-am isprăvit banii cam devreme. N-ai putea să-l rogi pe tata să-mi mai dea cîte ceva ?

— Da' sigur că pot, răspunse doamna Salomon cu oarecare ezitare. Cînd te gîndești să pleci ?

— Cît mai curînd, poate chiar mîine.

Mama opri mașina de cusut și-și privi fata drept în ochi.

— Asta înseamnă că pleci singură ?

— Da.

— Și cu nunta cum rămîne ?

Jakobe se aplecase înainte. Privirile mamei îi erau insuportabile, ochii i se măriseră cumplit și se întunecaseră îndărătul lentilelor șlefuite.

— Uite ce-i, spuse ea, apropiindu-și și depărtîndu-și mîinile întinse, în definitiv pot să-ți spun numaidecît totul... Am stricat logodna.

Urmă o lungă tăcere.

— Va să zică de asta ai fost inabordabilă în ultima vreme ?

— Așa am fost ? Atunci vă rog să mă iertați.

Mama se ridicase în picioare. Se apropie de ea, îi luă capul în mîini și o sili s-o privească.

— Îmi mai ascunzi și altceva, copilul meu ? întrebă ea.

— N-ai nici un drept să mă întrebi asta, răspunse Jakobe cu lacrimi în ochi. În chestiunile de dragoste trebuie să fim discreți, chiar tu m-ai învățat.

Doamna Salomon rămase o clipă nehotărîtă, apoi își retrase mîinile și se depărtă.

— De cîți bani ai avea nevoie ?

Era acum în celălalt capăt al odăii și rînduia lucrurile aflate pe masă. S-ar fi zis că nu mai are astîmpăr să șadă pe scaun.

Jakobe spuse o sumă mare, și doamna Salomon își ridică din nou privirea spre ea.

— Asta înseamnă că ai de gînd să lipsești mai multă vreme ?

— Da, cred că mă înțelegi, mamă. Nu-mi va fi plăcut să rămîn acasă după tot ce s-a întîmplat. O logodnă stricată dă întotdeauna prilej la bîrfeli. Îmi pare rău că vă pricinuiesc atîtea neplăceri, ție și tatii, dar trebuie să mă iertați și pentru asta.

— N-am fost niciodată prea încîntați de logodna ta cu Sidenius. Ne-am gîndit, însă, că acum... începu mama, dar cînd văzu că fiică-sa dă semne de nerăbdare, se opri și începură să discute amănuntele practice ale călătoriei Jakobei și ale echipamentului trebuitor.

Îndată ce se întoarse în odaia ei, Jakobe începu să-și pregătească lucrurile ca să le pună în valize și să strîngă tot ce avea de lăsat acasă. De altfel, începuse mai din vreme să se ocupe de aceste treburi și făcuse pe ascuns pregătiri în vederea unei noi plecări din casa părintească, plecare ce avea să fie ultima, poate. Printre altele, își clasificase cu grijă scrisorile primite de la prietene, le împachetase și le sigilase scriind pe deasupra numele expeditoarelor, ca să nu cadă nici una în mîini străine în cazul că ea nu s-ar mai fi întors. Procedă la fel și cu scrisorile lui Per, și în clipa cînd scrise numele Sidenius pe pachet, zîmbi fără voie, în ciuda tristeții care-i umplea sufletul. Va să zică, n-avea să poarte niciodată numele acesta barbar !

Cu puțin înainte de masă fu chemată în bibliotecă la tatăl ei, care o aștepta cu ușile închise. Philip Salomon o sărută tăcut pe frunte și-i vorbi imediat despre nevoile ei bănești, fără să pomenească o vorbă despre Per.

— De cîți bani crezi că vei avea nevoie ? o întrebă el, scoțîndu-și agenda.

Jakobe spuse o sumă mai modestă decît cea despre care-i vorbise maică-si, fiindcă nu îndrăznea să se expună iar unor întrebări referitoare la durata absenței.

Tatăl nu făcu nici o obiecție, dar notă din proprie inițiativă o sumă de două ori mai mare.

— Am să-ți dau mîine un acreditiv, spuse el.

În timpul prînzului Jakobe se sili să fie veselă, și adevărul era că nu mai fusese de multă vreme atît de bine dispusă și de comunicativă. Ceața dezgustătoare pe care nesiguranța o așternuse peste conștiința ei începea să se risipească. Dacă ar fi putut să se scuture de gîndul că pleca să întîmpine moartea, ar fi fost aproape fericită.

Dar gîndul morții pusese stăpînire asupra imaginației ei, și fiori de gheață îi străbăteau mereu sufletul, de parcă ar fi fost bolnavă de friguri. Acesta era de fapt motivul care o împiedica să se spovedească mamei. Nu voia s-o îngrijoreze și pe ea, nădăjduia că veselia ei va putea să împrăștie toate bănuielile doamnei Salomon.

De fapt, părinții păreau destul de liniștiți. În schimb, Ivan era consternat. El, care, între două înghițituri, vorbea de obicei despre douăzeci de lucruri în același timp, nu deschise o dată gura în tot timpul prînzului.

După masă intră în bibliotecă, unde îl găsi pe tatăl său scriind.

— Te deranjez ?

— Nu, ai venit tocmai la timp, aveam de gînd să te chem. Ai ceva pe inimă ?

— Probabil că ceea ce ai și tu. Am primit o scrisoare din partea lui Sidenius — cîteva rînduri doar — în care pomenește despre chestiunile bănești dintre tine și el. Mă roagă să-ți spun că are, firește, intenția să-ți restituie toți banii ; nu dorește decît o mică păsuire.

Philip Salomon nu răspunse nimic. Era incapabil să mai rostească numele lui Per.

— Eu voiam să-ți spun altceva, glăsui el și luă foaia de hîrtie pe care tocmai sfîrșise s-o scrie. Fă-mi un serviciu, du-te imediat la Copenhaga cu hîrtia asta și ai grijă să fie tipărită cît se poate mai repede. După cum vei vedea, este o înștiințare adresată tuturor cunoștințelor noastre. În drum ai timp să calculezi cîte exemplare ne trebuie. Să fie, însă, gata la timp, ca să le putem expedia cel mai tîrziu mîine, cu poșta de seară.

Pe hîrtie se puteau citi următoarele : „Philip Salomon și soția sa vă aduc la cunoștință pe această cale că logodna fiicei lor Jakobe cu domnul inginer P. Sidenius a fost desfăcută".

În ziua cînd această înștiințare se răspîndea în cercul larg de cunoștințe al familiei Salomon, Per se întorcea în orașul copilăriei sale, înconjurat de lunci întinse și pașnice. Fără ca cineva să-l recunoască și fără ca el însuși să caute pe vreunul dintre vechii lui cunoscuți, Per rămase aici o zi și o noapte singur, întovărășit doar de amintiri. De data asta nu se mai întîmplă însă ca în urmă cu cîțiva ani, cu prilejul morții tatălui cînd, revăzînd orășelul acela neînsemat de provincie, cu străzile lui întortocheate și dughenile lui sărăcăcioase, îi apăruse aproape ridicol și demn de compătimire. Pe măsură ce viața lui afectivă se organiza și se alimenta de preferință cu impresii din timpul copilăriei, atitudinea față de orașul natal lua un caracter aproape religios. Făcuse cu gîndul un fel de pelerinaj care-l dusese de la Berlin în Tirol, Roma și Copenhaga spre acest colț de lume, unde firele ursitei sale se întîlneau și se pierdeau în veșnicie. Era un orășel pitit în luncă la poalele unor dealuri înalte, dar pentru el devenise poarta de intrare și de ieșire a lumii, o poartă pe unde drumul ducea înapoi, spre originea tuturor lucrurilor.

Seara, după ce se întoarse de la cimitir, în timp ce mînca niște sandvișuri în cafeneaua hotelului, chelnerul îi aduse cîteva ziare, printre care și unul din localitate, cunoscut lui încă din copilărie după nume și după aspect și care, pentru acest motiv, îi atrase în primul rînd atenția. Pe prima pagină a ziarului se afla o „corespondență din capitală" de proporții mai mari, care cuprindea diferite vești de actualitate din Copenhaga. Printre știrile din jurul curții regale, din lumea teatrului, de la „Tivoli" și de la circ, descoperi o amănunțită dare de seamă despre „o sinucidere senzațională" în lumea bună. Un tînăr plin de speranțe, fost ofițer de cavalerie, își luase viața în împrejurări foarte romantice. Corespondentul ziarului scria că tînărul iubise și se crezuse iubit la rîndul său de o tînără doamnă de curînd măritată, aparținînd aristocrației financiare evreiești. Văzînd că speranțele i-au fost înșelate, își trăsese imediat un glonte de revolver în cap întorcîndu-se de la o întîlnire ce-i fusese acordată de tînăra doamnă.

În timp ce citea, Per făcea fețe-fețe. Deși nu se pomenea nici un nume și deși el nu aflase despre moartea locotenentului Iversen, își dădu repede seama că era vorba despre el și

despre Nanny... Nanny, ale cărei braţe goale se încolăciseră acum cîteva săptămîni şi în jurul gîtului său ! Citi ştirea pînă la capăt, cu senzaţia că un şarpe veninos îi lunecă de-a lungul spinării. Dramatica întîmplare era descrisă pe larg, aşa cum se cuvine. Corespondentul ziarului fusese foarte conştiincios şi nu-şi scutise cititorii nici de descrierea podelei însîngerate pe care fusese găsit cadavrul, nici a canapelei de pe care se rostogolise. Vorbea pînă şi de cuvertura ce acoperea masa şi fusese împroşcată cu creierii sinucigaşului. Pomenea pînă şi de conţinutul unei scrisori lăsate de sinucigaş, amănunt care satisfăcea curiozitatea publicului, fără să primejduiască liniştea vieţii particulare, aflată sub ocrotirea legilor.

Per se urcă la el în odaie şi se plimbă îndelung încoace şi încolo, şi multă vreme nu-şi putu reveni. Îl apucă un fel de ameţeală la gîndul că se aflase şi el în primejdia de a cădea în mrejele acestei femei nenorocite şi că s-ar fi putut să ajungă el pradă condeielor lacome de scandal ale ziariştilor dacă...

Da, dacă...

Se opri din mers. Era ca şi cînd acest cuvînt ar fi ridicat un văl lăsat peste străfundurile sufletului său, şi în lumina care năvălea în el, imagini pe jumătate uitate din viaţa lui de altădată trecură ca nişte umbre prin faţă-i. Se vedea pe el însuşi într-o anumită noapte — era mult de atunci — cînd fugise de lîngă patul doamnei Engelhardt, îngreţoşat de bucuriile pe care le dăruie tîrfele. Îşi amintea de alt prilej — imaginea asta era şi mai veche — cînd, copil încă, fusese ispitit de o biată fată cu ochii negri, slujnică în casa lui Rüsager. Fusese salvat în clipa hotărîtoare de ruşinea pe care i-o provocau vorbele şi gesturile destrăbălate ale acestei fetişcane stricate. Şi se gîndea la multe alte prilejuri asemănătoare, cînd ar fi putut deveni victima sigură a desfrîului dacă... da, dacă n-ar fi purtat în adîncurile fiinţei sale o teamă instinctivă de păcat, dacă între el şi forţele de conservare ale vieţii n-ar fi existat un acord tacit, datorat influenţei părinţilor, mai ales a tatălui şi a familiei sale de pastori cu tradiţie de secole. În orgoliul lui tineresc voise să înfrîngă aceste forţe. Moştenirea de tip Sidenius, pe care o considerase un blestem al vieţii sale, tocmai ea era o amuletă, semnul binecuvîntat pe care-l purtase în ascuns şi căruia avea să-i mulţumească pentru că-l ferise de adevărate catastrofe.

Ce altceva putea fi energia aceasta înnăscută, necesară eliberării, ce putea fi instinctul de conservare care acţionase

cu totul independent de orice credință religioasă, dacă nu însuși duhul lui Dumnezeu, duhul sfînt, îngerul păzitor al creștinilor, care veghea nevăzut, ferindu-l de prăbușire, călăuzindu-i drumul și mîntuindu-l de toate rătăcirile ?...

Se așezase în dreptul ferestrei, care dădea pe o uliță liniștită și pustie. De acolo privea spre un furnicar de acoperișuri roșii și de coșuri albe, îndărătul cărora în clipa aceea apunea soarele.

I se părea că abia acum se înțelege pe de-a-ntregul pe sine și ce se întîmplase cu el în ultimele zile. Desigur, încă de pe cînd se afla la Kaersholm își dăduse seama că era convertit, totuși, ceea ce-l încovoiase atunci era mai curînd imperativul mustrărilor înfricoșate decît mărturia categorică a inimii și a minții. Abia acum credința îi apărea ca o revelație luminoasă, care sfîșia negura ce-i apăsase sufletul. Ședea acolo, cu fața în palme și cu privirile îndreptate spre cerul roșu-gălbui al înserării, și iată că în el se săvîrșise minunea cea mare, o renaștere ce se pregătea de atîta vreme.

A doua zi, dis-de-dimineață, se duse din nou la cimitir și se așeză pe banca cea mică în interiorul spațiului împrejmuit de un grilaj unde se aflau mormintele părinților săi. Era o dimineață minunată de august, calmă și însorită, și Per era singur. În tot cimitirul acela vast, împrejmuit de un gard, nu vedeai și nu auzeai nici țipenie de om. Pretutindeni, în văzduh, vara plutea în aer ca un văl. Gardurile și tufișurile păreau acoperite cu beteală de argint, corolele florilor și tulpinele atîrnau grele sub povara picăturilor strălucitoare. Sus de tot, în vîrful plopilor bătrîni și înalți cît turnurile, care alcătuiau o alee ce străbătea cimitirul, se auzea un foșnet slab ; jos, însă, deasupra mormintelor, nu mișca nici frunza, și liniștea era atît de adîncă, de parcă s-ar fi revărsat din veșnicie.

Per rămase pe bancă vreun ceas. Nimic nu-i tulbura sufletul, era mișcat și fericit, cu desăvîrșire absorbit de sentimentul acela de liniște și pace interioară atît de ciudat și de nou. Pînă și amintirea lui Inger rămînea departe de el în clipele acelea. În schimb, în răstimpuri, se gîndea la Jakobe. Acum, după ce-și găsise calea mîntuirii, se gîndea la cei care nu cunoșteau leac pentru alinarea suferințelor. Pentru Jakobe nu prea existau speranțe. Era fiica unui popor care-și făcuse din apostazie și renegare un principiu de viață. Dar pentru tineretul danez, care rătăcea pe căi greșite, trebuia cu siguranță să se apropie clipa cînd avea să se lase puternic atras de sentimente aflate sub semnul unui răsărit de soare, sentimente

asemănătoare celor care-l însufleţeau şi-l înflăcărau pe el în clipa aceea. Îşi amintea cîteva cuvinte profetice din *Confesiunile poetice* ale lui Poul Berger :

„Noaptea şi întunericul au pierit ; ziua lui Dumnezeu se ridică iar, aducînd pace şi fericire tuturor acelora care vor să se roage. După cum stolul de raţe-sălbatice, care au zburat îndelung peste munţii pleşuvi, îşi întind gîturile cînd zăresc marea în depărtări, după cum soldaţii însetaţi, după ce au mărşăluit o zi întreagă, arşi de soare, albi de praful şoselei, tabără asupra unui izvor ca să-şi potolească setea, tot astfel îţi vei potoli setea şi tu, omenire, la izvorul regăsit al îndurării cereşti !"

Ruptura dintre Jakobe şi iubitul ei făcu senzaţie în marele cerc de cunoscuţi ai familiei Salomon. Evenimentul se discută pînă şi la Bursă. Pentru a doua oară Per reuşise, graţie apropierii sale de casa Salomon, să fie o persoană despre care se vorbea la Copenhaga.

Nanny, care începuse să-şi revină din spaima provocată de sinuciderea locotenentului Iversen, era foarte preocupată şi acceptă să răspundă la întrebările curioşilor. Ea ghicise cum stau lucrurile şi se bucura afirmînd că biata Jakobe fusese înşelată într-un mod ruşinos. Dădea buzna prin casele prietenilor şi cunoscuţilor şi pleca la fel de furtunos. Purta un costum de vară paradisiac, cu mîneci dintr-un material străveziu, albe ca nevinovăţia, care atîrnau în jos, avea pe cap o pălărie cu aripi de înger şi încredinţa tuturor ca pe o taină, care nu trebuia cu nici un preţ să fie dezvăluită, că logodnicul surorii sale — nemernicul ! — în loc să plece în America, se îndrăgostise de o ţărancă. Închipuiţi-vă ! O contesă de rînd, care mulge vacile ! Cu ochii îndreptaţi spre cer, declama :

Îşi potoli durerea, găsindu-şi alinarea
Pe fundul unei străchini cu supă de ovăz.

Printre cei la care acest zvon ajunse pe căi ocolite era şi colonelul Bjerregrøv. E drept că bătrînul ostaş fusese ferm hotărît să-i acorde lui Per sprijinul său în lupta pentru realizarea unei mari opere de viitor. La nevoie, ar fi trecut personal la acţiune şi ar fi opus rezistenţă celuilalt proiect. Dar pe măsură ce zilele treceau şi Per nu dădea nici un semn de viaţă, reîncepea să ezite. Era mîhnit de lipsa de înţelepciune a tînărului său protejat, care se lăsase pe tînjeală tocmai acum, cînd prezenţa sa era mai necesară decît oricînd. La început crezuse

că e vorba doar de o nouă izbucnire de înfumurare tinerească, dar cu timpul își dădu seama că se întîmplase, probabil, ceva serios, și cînd află de logodna stricată, fu impresionat în mod și mai neplăcut.

Între timp, Jakobe părăsise Copenhaga cu multă discreție. Per nu se întorsese încă în capitală cînd ea era în drum spre Berlin. După lunga perioadă petrecută la țară, unde rămăsese izolată ca un pușcăriaș, călătoria nesfîrșită și plicticoasă cu trenul avu totuși asupra ei efectul unei eliberări. Seara, în drum de la Stettiner Bahnhof la hotel „Central", simțea cu un fel de voluptate învăluirea metropolei. Furnicarul de oameni de pe Friedrichstrasse, scăldat în lumina de basm a lămpilor electrice, șirurile lungi de trăsuri, potcoavele cailor tropăind pe asfalt, palatele care adăposteau marile case de comerț, trenurile căilor ferate de stat, care uruiau deasupra capului, în sfîrșit, pînă și hotelul uriaș, cu oameni grăbiți, care intrau și ieșeau ca albinele dintr-un stup, pe ale cărui scări și coridoare răsunau toate graiurile pămîntului, toate făceau ca în inima ei chinuită să crească un dureros dor de viață.

Era ca și cum s-ar fi întors acasă și printre ale ei. În seara aceea clocotitoare și scînteietoare de lumină își regăsea liniștea. Știa foarte bine că în adîncurile întunecoase ale metropolei se ascunde o răutate cumplită, că nenumărați naufragiați sînt zvîrliți zilnic în noroiul ei în care se îneacă. Cunoștea gloatele neajutorate de oameni nevoiași din marile metropole, mulțimea palidă și cenușie de cerșetori cu ochii înfundați, față de care cerșetorii roșcovani de prin tîrguri și sate par oameni cu stare. Și totuși... Pînă și viața acestor nefericiți locuitori ai unei mari metropole, zgribuliți și fără cămin, îi părea în clipa aceea de sute de ori mai bogată decît existența adăpostită, de cîrtiță, a țăranului. Înțelegea de ce, în ciuda foamei și a mizeriei, continuau să bată caldarîmul orașelor pînă venea moartea să-i mănînce. Un oraș de milioane de oameni conținea o părticică din farmecul mării, și în lupta aceea ucigătoare pentru viață, în zbuciumul, în nesfîrșitul du-te-vino care, pînă în clipa scufundării, continua a-i momi cu noi și nețărmurite posibilități, era ceva din chemarea plină de vrajă a valurilor.

Așa cum i se întîmpla de obicei în ultima vreme, gîndurile ei se opriră în cele din urmă la copilul pe care avea să-l aducă pe lume. Nădăjduia că, chiar dacă avea să semene cu strămoșii lui nordici, n-avea să fie, totuși, unul dintre acei oameni-cîrtițe, unul dintre acei robi legați de patria lor, pentru care lu-

mea sau, în orice caz, fericirea încetează în clipa cînd fumul ce iese pe coşul casei părinteşti dispare din priviri. Nădăjduia că acest copil avea să fie vlăstar al mării, o fire de viking, stăpînit de dor de ducă, un războinic avînd ceva din neliniştea propriului ei sînge iudaic, din dorul de pribegie şi din strădania neostoită, dar conştientă de ţelurile ei, care explica de ce un număr atît de mare de bărbaţi şi de femei din neamul căruia-i aparţinea ajunseseră cunoscuţi omenirii.

Căci tot mai mult viaţa îi era călăuzită de gîndul că omul nu-şi poate găsi fericirea decît în luptă, şi aceasta măcar pentru simplul motiv că lupta îţi dăruieşte cea mai deplină uitare. În viaţă lucrurile se întîmplă ca în război : cine se află în vîltoarea luptei se gîndeşte mai puţin la primejdie şi se teme mai puţin pentru viaţa lui, în timp ce ambuscaţii au totdeauna crampe stomacale. Groaza războiului se zugrăveşte pe chipurile străvezii ale lichelelor.

Capitolul XXIII

Îndată după întoarcerea la Copenhaga, Per începu să se agite ca să-şi găsească locuinţă şi să-şi rezolve chestiunile financiare, dorind să-şi reia activitatea în pace şi linişte. Avea de gînd să se adreseze avocatului Hasselager pentru un împrumut de o mie patru sute sau o mie cinci sute de coroane, care i-ar fi asigurat întreţinerea pentru cel puţin un an. Deşi suferea la gîndul că trebuie să depindă de astfel de oameni, în care, mai mult ca oricînd, vedea acum nişte exploatatori trăind o viaţă demnă de dispreţ, Per nu găsea nici o altă soluţie pentru moment. Trebuia să-şi rezolve repede problemele, fiindcă era nerăbdător să se apuce din nou de lucru.

Se gîndi să pună în gaj pentru acest împrumut cele două patente pentru motoarele acţionate de vînt şi de valuri, dintre care unul era danez şi celălalt străin, patente, în sfîrşit, obţinute. De fapt, nu se înfăţişase nici un amator pentru ele, şi Per însuşi nu voia să-şi ascundă faptul că nici nu le mai atribuia acum o adevărată valoare. Considera că invenţia nu era realizată decît pe jumătate ; dar pleca de la ideea că Hasselager, care trecea drept un om de afaceri foarte isteţ şi arătase înţelegere faţă de importanţa proiectelor sale, va fi, totuşi, interesat să-l sprijine şi să-i acorde un avans.

E drept că avocatul îl primi cu o politețe impecabilă; dar fiindcă aflase chiar în ajun că logodna lui Per se stricase, păstră oarecare rezervă. Discutară un timp despre planurile și despre speranțele lui Per, care priveau în special dezvoltarea viitoare a descoperirii sale, și Per se simți obligat să-și expună părerea fără înconjur. Dar cînd ajunse la problema împrumutului, Hasselager deveni și mai rezervat. Își exprimă în termenii unei amabilități de rafinat cetățean al capitalei regretul de a nu-l putea ajuta în această privință, fiindcă, din principiu, spuse el, nu dădea niciodată împrumuturi în împrejurări în care lipsea ceea ce numea el o asigurare bancară. Era un principiu de afaceri, și orice avocat se vedea silit să-l respecte cu cea mai mare strictețe, ca să înlăture bănuiala de a se ocupa de investiții ilicite.

Atunci Per îl întrebă dacă, după părerea lui, ar putea obține în altă parte acest împrumut, fiind vorba de o problemă interesînd oameni de afaceri care nu erau legați de astfel de considerente. După o scurtă gîndire, domnul Hasselager, care știa perfect cum stau lucrurile, îi răspunse asigurîndu-l că va avea fără îndoială succes. Acest danez masiv, cu păr blond și sînge bogat, imita cu succes îndrăzneala speculațiilor lui Max Bernhardt, dar, spre deosebire de omul acela palid, dădea înapoi cînd era vorba de vărsare de sînge și prefera să-i lase pe alții să acorde lovitura de grație propriilor sale victime. În cazul de față, îl sfătui să se adreseze lui Nørrehave, la care, de altfel, se gîndise și Per. În consecință, chiar a doua zi îi făcu o vizită marelui escroc travestit în agricultor, care locuia într-o vilă frumos amenajată din cartierul Frederiksberg.

Pîntecosul iutlandez auzise zvonindu-se că logodna lui Per fusese stricată, dar nu-i venise a crede. Îl primi deci cu zîmbetul cel mai inimos și cu o strîngere de mînă caldă, ba chiar nădușită. Dar abia apucase Per să vorbească, și individul deveni taciturn, în timp ce ochii mici, de purcel, franjurați cu gene albe, părură foarte preocupați să examineze cu priviri piezișe degetul inelar de la mîna dreaptă a vizitatorului. Pe măsură ce Per vorbea, țăranul acesta greoi se lățea tot mai mult în fotoliul lui aurit. În cele din urmă își încrucișă brațele pe piept și declară categoric că nu vrea să aibă a face cu această chestiune.

Per începu să-și piardă răbdarea. Îi aminti că, în primăvară, atît el, cît și avocatul Hasselager îi oferiseră colaborarea și o făcuseră într-un mod care justifica pe deplin de-

mersul lui actual. Dar Nørrehave dădu din cap imperturbabil și repetă cu accentul lui de tîrgoveț iutlandez :

— Nu vreau să mă ocup de chestiunea asta !

Totuși, Per nu voia să se declare satisfăcut cu acest răspuns și-i ceru o explicație. Atunci Nørrehave îi răspunse cu sinceritatea țărănească, pe care se bizuise asociatul lui, că „situația" — era cuvîntul lui favorit — se schimbase cu totul din moment ce Per încetase să fie viitorul ginere al lui Philip Salomon. În același timp, își exprimă mirarea cu privire la această ruptură cu o familie de negustori bogați, ba chiar încercă să-l tragă de limbă ca să afle cauzele. Dar Per se ridicase în picioare, și fața lui avea o expresie de parcă l-ar fi plesnit peste gură pe interlocutor.

— Una și cu una fac două ! spuse el. Sînteți, într-adevăr, hotărît să nu-mi acordați împrumutul pe care vi l-am cerut ?

Celălalt își pierdu o parte din siguranță. Tonul autoritar al lui Per trezise din nou în el un sentiment fugitiv de respect și de teamă, asemenea celui pe care, cu cîteva luni înainte, i-l inspirase purtarea lui Per față de Max Bernhardt. Brațele groase i se lăsară în jos, degetele mari ale mîinilor împreunate pe pîntece executau o mișcare de rotație, în timp ce ochii mici, cu gene albe, priveau îngînduraţi în sus, spre Per. Iutlandezul își mai făcu o dată socotelile în tăcere, cîntărind toate riscurile și toate avantajele.

— Nu ! rosti glasul lui după acest interval de gîndire, cu o intonație care se asemăna loviturii unui vîrf de sabot repezită în fundul cuiva. Nu vreau să mă ocup de treaba asta.

Per își luă pălăria și ieși fără să mai aștepte sfîrșitul frazei.

Afară se mai liniști puțin. Își spunea în sinea lui că n-avea nici un drept să se plîngă. Și el luase parte la dansul ritual al canibalilor, care aduceau jertfe vițelului de aur. Nu era de mirare că acum, cînd nu mai voia să se descopere în fața lui, animalul acela îl lovea cu copita.

Dar ce era de făcut ? Trebuia să facă rost de bani, îi mai rămăseseră doar o sută de coroane bani gheață.

Intră în grădina Frederiksberg, se așeză pe o bancă și rămase multă vreme așa, storcîndu-și creierul ca să găsească o ieșire. Nici de data asta, în situația grea în care se afla, ingeniozitatea, trăsătură caracteristică a tehnicianului din el, nu-l părăsi. Un ceas mai tîrziu, cînd se ridică de pe bancă și porni spre casă, planul lui era gata. Se va adresa colonelului Bjerregrøv, căruia îi datora, în orice caz, o vizită. Totuși, nu se gîndise să încerce a obține un împrumut chiar de la el ;

colonelul nu trebuia să fie decît un om de legătură şi un protector pe lîngă consilierul de stat Erichsen, cunoscutul mecena pe care-l întîlnise în casa Salomon şi care, după cîte ştia, sprijinise pe vremuri şi alţi ingineri. Dacă nu se ducea direct la el, era tocmai pentru că-l întîlnise în casa foştilor săi socri. De altfel, i-ar fi fost oricum greu să se înfăţişeze unui străin cu asemenea rugăminte.

După-amiază Per se afla în biroul colonelului, aşezat pe aceeaşi mică sofa de trestie pe care se aşezase cu trei ani în urmă ca să-şi prezinte, plin de nădejdi, planurile de viitor. Colonelul, tolănit pe un scaun în faţa biroului, îl măsura cu o privire care era în acelaşi timp compătimitoare şi curioasă. Aflase de la nepotul său Dyhring că motivul pentru care Per stricase logodna era o neînţelegere de ordin religios, şi cu toate că — nici vorbă că da ! — recunoştea perfecta valabilitate a acestui motiv, se uita la el de parcă, datorită unei împrejurări nenorocite, Per şi-ar fi pierdut minţile.

Tînărul începu prin a-şi cere scuze pentru întîrzierea cu care-i întorcea o vizită ce-i făcuse atîta cinste. Dar, continuă el, fusese nevoit, din „motive personale", să se depărteze pentru un timp de Copenhaga.

Colonelul îşi dădu încuviinţarea pentru această mărturisire printr-o tăcere plină de înţelegere.

Apoi, fără nici un fel de înconjur, Per îi vorbi despre situaţia lui financiară încurcată şi-i explică în amănunt în ce mod se gîndea să învingă aceste dificultăţi. Avea motive să creadă, spunea el, că dacă s-ar fi putut bizui pe ajutorul binevoitor al colonelului, ar fi obţinut un sprijin material din partea consilierului de stat Erichsen, cu atît mai mult cu cît — după informaţiile deţinute din surse sigure — acesta fusese pregătit de altcineva în favoarea lui.

Deşi colonelul era ferm hotărît ca, în ceea ce îl priveşte, să nu fie cu nimic amestecat în această afacere, îi răspunse într-un mod foarte binevoitor şi-i făgădui să mediteze asupra acestei chestiuni, ca apoi să-i dea de ştire mai precis cum stau lucrurile. După el, Per era un om bolnav şi era mai bine să nu-l contrarieze. Evident, aşa cum şedea în clipa aceea în faţa lui şi trăncănea mai mult decît îşi dădea seama, arăta cam surmenat. Zbuciumul sufletesc din ultima vreme şi totodată bucuria de a fi învins pe omul care sălăşluia altădată în el îi stîrniseră nevoia naivă de a se destăinui cuiva. Se schimbase şi în alte privinţe. Slăbise, avea o faţă galbenă, stră-

vezie, și cearcăne adînci sub ochi. În afară de asta, în timpul ședерii la Kaersholm își lăsase părul și barba să-i crească.

După plecarea lui, colonelul rămase o vreme liniștit în jilț, lăsîndu-se pradă unor meditații melancolice. „Bietul băiat, gîndi el, merge spre pieire!"... Adevărul e că, într-un fel, constatarea asta îi satisfăcea egoismul, fiindcă, își spunea el, reforma, pe care o ratase și el altădată, nu va reuși nici acum. Cînd se gîndea însă la interesele patriei, lucrul nu-l putea bucura. Ajunsese să-și pună mari speranțe în Per, văzuse în el un vestitor al renașterii energiei daneze, în stare să elibereze țara de vlăstarele neamului evreiesc și de diferiți alți indivizi, germani numai în parte, care profitaseră de epuizarea postbelică a țării pentru a se strecura la conducerea ei.

Gîndurile i se opriră asupra nepotului său, care, de curînd, dăduse o nouă lovitură. Pentru a-și asigura sprijinul ziarului condus de Dyhring, una dintre cele mai mari societăți anonime pe acțiuni din Danemarca îl cooptase ca membru în conducere. Ceea ce însemna un venit anual de cîteva mii de coroane, pentru care n-avea nevoie nici să miște un deget. Nu mai încăpea îndoială că în curînd avea să intre în Parlament. Pușlamaua asta avea atîta noroc, încît colonelului îi venea parcă să se îndoiască de existența unei providențe drepte. Lipsit de energie, de credință și de sentimente patriotice, Dyhring se ridica totuși neîncetat, forța, importanța și considerația de care se bucura creșteau, pe cînd celălalt, ființa aceea aleasă, omul născut să conducă, își încovoia tot mai mult grumazul. Dar așa se întîmpla totdeauna în Danemarca. Generație după generație, indivizii creșteau, rumeni la față, cu ochii limpezi, sinceri și puternici. Și generație după generație coborau în groapă, frînți și încovoiați, totdeauna învinși. Ai fi zis că o boală ascunsă vlăguia puterea națiunii, secătuia pe cei mai buni dintre tineri și lăsa țara pe mîna străinilor.

Per luase cu chirie o cameră în vila unei văduve bătrîne, situată pe o uliță dosnică din spatele grădinii Frederiksberg. Motivul pentru care se stabilise în acest cartier al orașului era nu atît dorința de a locui cît mai aproape de Școala Superioară de Agricultură, ale cărei cursuri avea să le audieze, ci pentru a fi cît mai departe de cartierul Bredgade și de celelalte locuri pline de amintirile apăsătoare ale trecutului. Era o odaie mică, o mansardă modest mobilată, și, ca de obicei, Per nu-și dădea nici o osteneală să creeze o atmosferă confortabilă în jurul lui. Singura dorință era să-și

treacă examenele cît mai repede și să poată pleca iar din Copenhaga.

Plin de încredere în făgăduielile colonelului și convins că problemele sale bănești se vor rezolva, își transportă de la hotel, unde le lăsase în păstrare pe timpul absenței sale, cărțile, planurile și celelalte obiecte ce-i aparțineau. Era plin de idei fericite pentru ameliorarea motoarelor acționate prin puterea vîntului și a valurilor, iar în ce privește proiectul de canal, avea acum marele avantaj de a-l putea desăvîrși în singurătate și în libertate. O muncă de acest fel nu-l silea să depindă de alții, și cu atît mai puțin să se asocieze cu indivizi de teapa lui Max Bernhardt și Nørrehave. În afară de asta, o dată stabilit la țară, va avea condiții mult mai bune pentru efectuarea unor probe practice, care începeau să devină indispensabile. De bună seamă, va fi nevoit să construiască mici motoare de experiență... Dar toate aceste proiecte trebuiau deocamdată să mai aștepte. Unul dintre profesorii săi, căruia i se adresase imediat pentru a-și alcătui un plan de lucru, îl sfătuise să-și planifice studiile pe o durată de un an și jumătate. Personal, hotărî că se va mărgini la jumătate din acest interval, și cu această ocazie își puse din nou în aplicare deviza îndrăzneață : „Așa vreau !"

Așadar, locuia din nou într-o odăiță mică și sărăcăcioasă și lupta din nou pentru viață și pentru un viitor fericit. Ca altădată la Nyboder, se scula dimineața cînd auzea sirenele fabricilor șuierînd, și de obicei, seara, pe tot cuprinsul aleii aceleia rustice și liniștite de vile, geamul lui era ultimul îndărătul căruia se stingea lumina. Țelurile lui erau mari și acum, dar nu mai aveau strălucirea feerică a basmelor. Per se puse, așadar, pe lucru cu un zel și cu o răbdare pe care nu le avea odinioară, lipsit totodată și de complexele acelor subite și chinuitoare crize de descurajare care-l zguduiau atît de des pe atunci. Nu se aștepta ca invenția lui să-i aducă avantaje materiale serioase, și, de fapt, nici nu mai ținea prea mult la asemenea avantaje. Certitudinea că lucrează spre binele omenirii ar fi constituit pentru el o răsplată suficientă. În ce-l privea, tot ce nădăjduia era ca, grație muncii sale, să poată trăi o viață de toate zilele simplă, activă, în deplină înțelegere și armonie cu ființa după care tînjea inima lui.

Totuși, nu îndrăznea încă să-și clădească viitorul pe dragostea pentru Inger. De cîte ori gîndurile îi călătoreau spre parohia din Bøstrup, un heruvim cu sabia scoasă le oprea parcă în drum. În privința asta mai trebuia să aștepte. Nu era încă

demn să intre în paradis, și acum, cînd devenise pe deplin conștient de păcatul ce săvîrșise, i se părea adesea că nu-i e dat nici măcar să spere într-o fericire atît de mare. În fața nevinovăției și a inimii curate a fetei, era nevoit să-și plece ochii, simțind că asta era pedeapsa lui. Trebuia să-și ascundă nădejdea așa cum își ascunde hoțul lanterna, și deocamdată nu îndrăznea decît să se bucure la gîndul revederii. În ziua plecării de la Kaersholm, soția marelui maestru de vînătoare îl întrebase dacă nu i-ar face plăcere să petreacă la ei Crăciunul, adăugînd, cu un zîmbet încurajator, că și familia pastorului se va bucura, cu siguranță, să-l revadă.

În prima duminică după întoarcerea la Copenhaga, Per se îndreptă spre biserica Vartov. Era o minunată zi cu soare, și el plecă devreme ca să facă tot drumul pe jos din motive de economie. Dar cînd pătrunse pe alee și fu întîmpinat de valul pestriț de oameni veseli, care plecau afară din oraș să-și petreacă duminica la iarbă verde, se rușină și se aruncă într-un tramvai.

Deși ajunse cu un sfert de oră înainte de începerea slujbei la casa de rugăciuni din Løngangsstraede, o găsi plină. În timp ce în multe biserici mari din oraș pastorii predicau în fața unor bănci pe jumătate goale, în clădirea nearătoasă a comunității grundtvigiene era totdeauna lume multă la rugăciune. Desigur, trecuse multă vreme de cînd răsunase aici glasul marelui om al bisericii, dar duhul lui plutea încă asupra acelui loc, și din toată țara, oamenii se adunau ca într-un lăcaș sfînt, unde Dumnezeu se arătase din nou poporului său prin alegoria unui rug aprins.

Per izbuti destul de greu să-și croiască drum și să găsească un loc în picioare lîngă perete. În fața lui, soarele pătrundea în fîșii late de lumină prin ferestre și alcătuia un fel de aureolă în jurul capetelor celor din apropierea culoarului care trecea prin mijlocul bisericii. Unul dintre aceste nenumărate capete înconjurate de aureolă se întoarse de cîteva ori spre el în prima parte a slujbei, dar Per nu băgă de seamă. Abia în timp ce se cînta al doilea psalm, privirile lui întîlniră doi ochi luminoși sub niște sprîncene întunecate și îmbinate și tresări cînd o recunoscu pe soră-sa Signe. Frații săi mai tineri, gemenii, ședeau lîngă ea, umăr la umăr, cu ochii pironiți pe paginile aceleiași psaltiri, și nu-l zăriseră încă.

Lui Per îi dogoreau obrajii atît de tare, încît abia dacă putu să răspundă la salutul soră-si. Nu-și închipuise că se va întîlni cu cineva din familie și nu se gîndise nici că risca

să-l vadă un cunoscut. Signe, dimpotrivă, nu părea prea surprinsă. Dădu liniştită din cap în direcţia lui şi continuă să cînte, ca şi cum ar fi venit în fiecare duminică aici ca să-l aştepte.

Chiar a doua zi după întoarcerea la Copenhaga îi căutase pe fraţii săi la vechea locuinţă din Gammel Kongevej, dar simţise un fel de uşurare negăsind pe nimeni acasă, şi de atunci nu repetase vizita. Nu ştia cum să le spună că stricase logodna şi nici cum să le explice tot ce se petrecuse în sufletul lui.

Cîntarea se sfîrşi, şi pastorul se urcă în amvon, deasupra altarului. Dar Per nu mai era în stare să fie atent. Nici de data asta nu-i merse mai bine decît atunci cînd asistase la slujba de la Borup. Cu toate eforturile de a se reculege, se simţea din nou străin, exasperant de străin faţă de cele din jur.

Nici fiziceşte nu fusese în apele lui ; în ultimele zile avea impresia că nu e tocmai sănătos. Vechile dureri din diafragmă reveniseră, avea un somn neliniştit, bîntuit de vise încîlcite. Aerul stricat din biserica ticsită, lumina soarelui care-i bătea în ochi, oboseala prilejuită de statul în picioare, la care se adăuga emoţia revederii neprevăzute cu Signe şi cu fraţii săi, toate la un loc îl buimăciră cu desăvîrşire. La un moment dat, în timpul rugăciunii de după predică, fu cît pe ce să-şi piardă cunoştinţa.

La sfîrşitul slujbei, cînd se întîlni cu sora şi cu fraţii lui în faţa bisericii, se simţea foarte rău. Signe observă numaidecît starea în care se afla şi-l întrebă ce are, dar în clipa aceea Per văzu negru în faţa ochilor şi fu nevoit să intre în odaia pazniculuí, unde leşină.

După ce-şi veni în fire, fraţii şi soră-sa îl conduseră pînă la o birjă. O auzi pe Signe dînd birjarului adresa unde locuiau ei, dar nu se împotrivi. Era sleit de puteri, extenuat şi-şi închipui că are să moară. O dată culcat, adormi numaidecît.

După cîteva ceasuri, deschise ochii în semiobscuritatea unei camere cu tavanul scund şi cu o singură fereastră, ale cărei perdele erau lăsate. Nu-şi dădu seama imediat unde se află ; în cele din urmă se uită cu sfială în jurul lui. Văzu scrinul de lemn de mahon al maică-si, cu broaştele înconjurate de plăcuţe rotunde, albe, care păreau că-l privesc ca nişte ochi holbaţi de uimire. Mai văzu scaunul de paie, despre care-şi amintea că-l văzuse în camera în care murise tată-său. Apoi era un taburet cu perna brodată de mînă, la care mama ţi-

nuse totdeauna foarte mult. Colo, pe consola oglinzii, se afla, încă din anii copilăriei, cochilia adusă din Africa, roşie pe dinăuntru ca sîngele şi răsunînd de vuietul sălbatic al mării... Era un muget fermecat, pe care-l ascultase uluit în copilărie şi care trezise poate pentru prima oară în sufletul lui dorul după splendorile de basm ale depărtărilor şi ale necunoscutului.

Respiră adînc, cu un sentiment de fericire şi de descătuşare. Da, acum era acasă. Goana nebună a visurilor luase sfîrşit. Se întorsese la realitate, pusese din nou piciorul pe pămîntul părinţilor săi.

Uşa spre odaia alăturată era întredeschisă, îi auzea pe fraţii săi vorbind în şoaptă dincolo, şi glasurile lor sunau calde şi familiare. Ceasul bătrîn bătu în camera de alături... Per auzi trei bătăi limpezi, eterice, argintii. Ce bine cunoştea bătăile astea ! Era ca şi cum o dată cu ele toată copilăria lui s-ar fi profilat desluşit din negura vremurilor. Îşi amintea de reculegerea cu care asculta cînd era doar un ţînc bătaia acestui ceas, care-şi făcea datoria conştiincios, la fiecare oră, asemenea unui clopot de biserică ce bate de înmormîntare. Cînd se făcuse mai mare, se întrebase dacă nu cumva era vorba de sufletul timpului ce moare, care se elibera în acest mod şi zbura spre ceruri cu un sunet argintiu. Chiar după ce fantezia lui părăsise domeniul lumii de apoi, găsindu-şi un cîmp de activitate pe pămînt, aceste bătăi regulate, care păreau nişte avertismente serioase, erau în stare să-i predispună sufletul spre o stranie solemnitate. Firește, Per nu se descătuşase, de fapt, niciodată de un sentiment de evlavie faţă de trecerea timpului. Deşi îmbătrînise, nu putea nici acum să audă bătăile unui ceas fără să încerce impresia că-i aduc o solie tainică din adîncul veşniciei.

Îşi aminti de scrisoarea pe care i-o lăsase mama lui. Toată vara se gîndise la ea ca la o speranţă mare, dar neliniştitoare. Nu avusese curajul să le scrie fraţilor ca să le-o ceară, dar abia aştepta s-o citească. Acum îşi simţea cugetul pregătit şi voia s-o roage pe soră-sa să i-o dea.

Era gata s-o cheme, dar în clipa aceea cineva sună la uşa de afară, şi peste puţin auzi vocea lui Eberhard în odaia de alături.

Ascultă mult timp glasul acesta, care semăna în chip atît de ciudat cu cel al tatălui său. Mai era şi felul în care Eberhard se plimba încoace şi încolo în timp ce vorbea, umblet atît de asemănător cu al tatălui lor, încît făcea o impresie stranie. Per o auzi pe Signe povestindu-i ce se întîmplase ; deşi amîndoi

vorbeau încet, prinse cîte ceva din ce-şi spuneau. Eberhard îşi mustra sora pe un ton destul de iritat pentru că procedase aşa. Ar fi fost mai bine, spunea el, să-l ducă îndată la un spital. Ăsta-i singurul procedeu corect cînd nu ştii ce boală are cineva. Poate că era vorba de o boală molipsitoare, barem să fi trimis după doctor.

Per se întoarse pe partea cealaltă ; nu voia să mai asculte. Se luptă o clipă cu un sentiment care era în contradicţie cu dispoziţia lui împăciuitoare. În sinea sa îşi spunea că Eberhard avea dreptate, şi, în orice caz, ţinea să se împace, venise clipa cînd trebuia să dovedească prin fapte că se căia cu adevărat.

— Eberhard ! chemă el.

Frate-său intră, urmat de Signe, care se aşeză la picioarele patului.

— Nu cred că trebuie să vă neliniştiţi, spuse el repede, făcînd parcă un efort de voinţă care-l depăşea. Cred că în fond n-am nimic. Am fost doar cam surmenat în ultima vreme, dar acum mă simt din nou bine.

— Da, de fapt nici nu arăţi rău, spuse Eberhard ; îi întinse mîna, şi glasul lui sună prietenos şi plin de compătimire. Totuşi, un leşin e întotdeauna un lucru serios.

— Eram prost dispus, sînt sigur că nu-i nimic altceva. Şi apoi am stat cu ochii în soare, nu suport asta niciodată. Acum, însă, mă simt bine.

— Totuşi, ţin neapărat să trimitem după doctor. Dacă e acasă, poate să vină imediat.

— Bine, dacă asta poate să vă liniştească... desigur. Dar cum v-am mai spus, nu cred că indispoziţia mea are ceva comun cu o boală adevărată. Numai soarele... poate că şi aerul închis...

— Despre cauza slăbiciunii tale nu vreau să mă pronunţ, zise Eberhard, uşor contrariat. Şi aici, tot medicul e cel autorizat să-şi spună cuvîntul.

În ciuda bunelor sale intenţii, Per nu putuse să nu observe expresia de triumf de pe obrazul fratelui, şi tocmai de acest lucru se temea mai mult ca de orice. Deşi faţa lui Eberhard era în umbră, îi vedea maxilarul inferior proeminent ; ba chiar într-un mod şi mai vizibil decît la Signe, faţa lui părea o mască de piele imobilă, viaţa fiind concentrată numai în privire.

Per repetă că se supune, firește, dorinţei lor şi se mulţumi să-i roage să-l cheme pe profesorul Larsen, pe care-l mai consultase o dată într-o împrejurare asemănătoare.

Dar ceilalți nu fură de loc încîntați de această dorință. Schimbară o privire între ei, apoi Eberhard spuse :

— Dar noi avem un medic al casei. E drept că nu-i profesor, totuși se bucură de deplina noastră încredere.

— Numai el a îngrijit-o pe mama, adăugă Signe.

Per nu înțelese numaidecît despre ce era vorba și răspunse că i-ar fi neplăcut să fie examinat de alt medic în afară de cel care-l mai văzuse o dată și care, din această pricină, putea să judece mai bine starea lui.

Eberhard nu voia să cedeze.

— Nu-mi îngădui să mă pronunț în legătură cu relațiile dintre tine și profesorul Larsen, spuse el. În ce ne privește, nu putem trece, însă, peste propriul nostru medic, cu-atît mai mult cu cît n-avem nici un motiv să fim nemulțumiți de el. De altfel, sînt sigur că profesorul Larsen nu face vizite la ora asta și, în orice caz, nu unor bolnavi care nu-i sînt pacienți permanenți. Prin urmare, chiar dacă n-ar fi decît pentru asta...

Acum Per înțelese că ceilalți vedeau în dorința lui niște ifose nepotrivite, o încercare de a se fuduli cu obiceiuri distinse, și această lipsă de discernămînt îl jigni. Le declară, deci, că dacă o vizită a profesorului Larsen în casa lor îi deranja atît de mult, prefera să se ridice din pat și să se ducă acasă.

Eberhard își dădu seama că Per credea cu adevărat ce spunea și, nemulțumit, ieși din cameră să dea dispoziții slujnicei.

Signe vru să-l urmeze, dar Per o opri.

— Signe, spuse el, mi se pare că scrisoarea pe care mi-a lăsat-o mama e la tine, nu-i așa ?

— Vrei să ți-o dau acum ?

— Dacă se poate. E foarte ciudat, dar, uite, se nimerește s-o citesc în locul unde a fost scrisă.

Signe luă în tăcere o legătură cu chei, deschise scrinul și se întoarse cu o scrisoare sigilată și cu un pachețel care conținea ceasul tatălui său.

Per nu îndrăzni să deschidă scrisoarea decît după ce rămase singur. O ceață i se lăsă pe ochi cînd citi rîndurile de pe plic, scrise de mîna tremurătoare a mamei sale : „Către fiul meu Peter-Andreas, ca să le citească într-un moment de liniște". Per rupse sigiliul și citi :

„În numele binecuvîntat al domnului nostru Isus Hristos, îți scriu această scrisoare, fiule, ca să mai încerc pentru ultima oară înainte de a închide ochii să vorbesc inimii tale, pe care

ai zăvorît-o nu numai față de mama și de tatăl tău adormit întru Domnul și față de toți ceilalți care-ți sînt omenește aproape, ci și față de Dumnezeu atotputernicul și față de harul său întru domnul nostru Isus Hristos. Îți scriu aceste rînduri deși nu știu nici măcar unde trăiești și pe unde umbli. Într-una te ascunzi de noi, și de bună seamă că ai temei s-o faci. Frații tăi cred că ești undeva, departe, în Franța sau în America. Dar oriunde te-ai afla, eu una știu, și anume că nu umbli pe căile Domnului. Căci tu ai ales robia, ai ales jugul celor lumești, și stă scris că celui ce-și învîrtoșează inima în îndărătnicie și păcat, niciodată, nici chiar la sfîrșitul veacurilor, nu i se va lumina cuvîntul *Evangheliei*, ci îi va rămîne ascuns.

Cîndva, într-una din predicile sale, tatăl tău a folosit o pildă despre viața omului necredincios. A spus anume că ea se asemuiește cu aruncarea în beciul unei temnițe care n-are nici măcar o crăpătură pe unde să pătrundă lumina cerului ca să-l aline și a cărei singură ieșire e o capcană cu o deschidere vicleană spre o prăpastie fără fund. Copil nefericit ! Fie ca adevărul acestei pilde să ți se lămurească și să te îngrozească ! Fie ca acel cuvînt — care ne prevestește că dacă trăim ascultînd de poftele trupești, vom muri, fără îndoială, dar vom trăi veșnic dacă, prin puterea sufletului, ne vom înfrîna trupul — să ți se lămurească. Da, de ai putea învăța să te îngrozești de tine însuți, atunci ar mai rămîne nădejdea că vei putea afla calea spre Mîntuitorul tău, că-ți vei îndepărta cugetul de la rău și te vei ruga Domnului să-și reverse harul asupra ta, iertîndu-ți păcatele întru sîngele și moartea lui Isus.

Multe aș mai avea să-ți spun, fiule drag, dar mîna îmi obosește și ochii mei sînt slăbiți. Fie dar ca acestea să rămînă ultimele cuvinte ale mamei tale către tine, frînge-ți inima și pleacă-te în fața Domnului-Dumnezeului tău, pentru ca, mulțumită ajutorului scumpului nostru mîntuitor Isus Hristos, Duhul Sfînt să se reverse asupră-ți. Atotîndurătorul să-și îndrepte privirea plină de har asupra ta, ca să nu te trezești în ziua de apoi și să auzi cuvîntul cel mai cumplit între toate : «Pleacă din fața mea, necredinciosule, că nu te cunosc !»"

Per ținea încă în mîini scrisoarea mamei sale, cînd, o jumătate de oră mai tîrziu, Eberhard se întoarse cu răspunsul profesorului. Cînd îl văzu pe frate-său apărînd pe neașteptate, Per se grăbi să ascundă scrisoarea sub un colț al cearceafului.

Eberhard rămase în picioare în ușă. Era grăbit, trebuia să plece,

— Bineînțeles, am avut dreptate, anunță el satisfăcut. Josefine s-a întors cu răspunsul. Profesorul nu mai iese azi decît în caz de primejdie gravă. În schimb, e de acord să vină mîine dimineață, dacă dorim.

Per îi răspunse doar făcînd un semn din cap. Abia-și dădea seama despre ce era vorba și nu înțelese numaidecît sugestia de a renunța la hotărîrea lui. Abia după ce Eberhard îi întoarse spatele, închizînd cu oarecare zgomot ușa în urma lui, își dădu seama de situație.

Nu era nici el conștient din ce pricină lectura scrisorii îi apăsa atît de greu sufletul. Era pregătit pentru cuvinte aspre și necruțătoare, totuși scrisoarea, în ansamblul ei, îl lăsa rece. Prima sa dorință lucidă după ce isprăvi de citit cuvintele de rămas bun fu ca ele să nu-i fi căzut niciodată în mînă.

Se grăbi însă să arunce asupra lui însuși vina decepției suferite. Regreta că nu fusese mai atent față de sfatul pe care i-l dăduse mama sa pe plicul scrisorii. N-ar fi trebuit s-o citească iritat de mica neînțelegere avută cu frații săi. Se hotărî s-o pună deoparte și s-o citească din nou „într-un moment de liniște", adică la el acasă, cînd va fi cu totul singur. Îl indispunea și faptul că Signe și gemenii își făcuseră de lucru în odaie, cu intenția vădită de a observa ce efect făcuse scrisoarea.

Ceasul din salon bătu ora 4, și Per se întreba îngrijorat cum avea să se sfîrșească ziua. Deși după masă, atît Signe, cît și cei doi gemeni se siliseră din răsputeri să-l îngrijească și să-i țină de urît, Per tînjea după singurătatea și pacea odăiței lui.

Tîrziu, spre seară, Eberhard se arătă din nou. Nu se mutase încă împreună cu frații săi și nu venea de obicei decît la ora 3, pentru dejun, așa cum făcea și cînd mama lor trăia încă. Per fu mișcat văzînd că, în ciuda neînțelegerii dintre ei, venise tocmai din Kristianshavn numai să afle cum se simte el.

Totuși, nu izbuti să vorbească deschis nici cu Eberhard și nici cu Signe. Nu putu nici măcar să-și dea seama dacă aflaseră ceva despre ruptura dintre el și Jakobe. În timpul după-amiezii încercase de cîteva ori să aducă vorba despre asta de față cu Signe ; dar de fiecare dată, și cu vădită neliniște, soră-sa evitase subiectul. Eberhard nu părea nici el dispus să discute. Per avea impresia că, deși îi arătau grijă și compătimire, continuau să fie cu ochii în patru și aveau tendința de a considera orice cuvîntel rostit de el, oricît de neînsemnat

ar fi fost, o încercare de a se fuduli cu trecutul și cu relațiile sale.

În această privință nu se înșela. Nici Eberhard și nici Signe nu aveau mare încredere în sinceritatea convertirii sale și li se părea că n-a fost destul de îngenuncheat ca să ajungă aici. Aflaseră de la alții că logodna dintre el și fiica bogătașului evreu fusese desfăcută, și pe asta clădeau mari speranțe. Nu știau însă nimic precis ; cît despre Signe, nici nu dorea să afle nimic, pentru că nu încercase niciodată să cunoască decît acele elemente din viața lui Per care se sprijineau pe temelia căminului și a credinței.

A doua zi dimineață, profesorul Larsen veni să-și examineze pacientul. Omul acesta mărunțel, cu aspect modest, ba chiar neîngrijit și cu glasul ciudat, cavernos, fu la început foarte ursuz. Acceptă cu greu să-și aducă aminte că-l mai văzuse o dată pe Per și începu prin a spune că el însuși era bolnav și nici n-ar fi trebuit să iasă, afirmație întărită de culoarea pămîntie a feței și de cearcănele mari, vinete, care-i înconjurau ochii.

După ce-și isprăvi examenul, profesorul deveni mai accesibil. Se așeză pe un scaun lîngă pat și zise :

— De fapt, ce-ați vrea să aflați ? Dulapul cu alimente ocupă un loc mult prea mare, sîngele circulă prost... dar cred că și rîndul trecut v-am spus asta.

Per fu de părere că tulburările nervoase subite trebuiau să aibă totuși o cauză mai precisă. Căci, făcînd abstracție de ele, nu se simțea prost, și constituția lui fizică era excepțional de viguroasă.

— O constituție fizică viguroasă ? Viguroasă ca seva pămîntului, așa-i ? Mă rog, dacă dumneavoastră personal sînteți mulțumit de ea... Eu vă sfătuiesc totuși să nu cereți prea mult de la această sevă viguroasă, pentru că nu vă poate satisface toate exigențele. Îmi amintesc că v-am spus-o și data trecută. Noi, danezii, cu stomacurile dilatate de terciuri de făină și de supe de apă chioară, nu sîntem adaptați ritmului grăbit al vieții moderne. Se întîmplă cu noi ce se întîmplă cu caii țăranului, sînt buni atunci cînd merg pe drum neted, la pas, după moda veche, plesnindu-se cu coada, dar cînd e vorba să se ia la întrecere, cad jos. De azi înainte, lățimea umerilor nu mai face doi bani, stimabile ! Sau mușchii coapselor bine dezvoltați. Ceea ce contează azi e să ai fier în sînge și fosfor în creier. Și nervi care să nu se piardă într-un strat inutil de

grăsime, dragul meu ! Așadar, nu vă mai bizuiți prea mult pe constituția dumneavoastră, fiindcă nu-i de fier.

— Dar tocmai acum am nevoie de toată puterea mea de muncă, spuse Per și-l rugă să-i recomande niște tonice.

Dar profesorul clătină din cap cu melancolie.

— Tonice ? Nu cunosc nici un tonic.

— Cînd am vorbit ultima oară cu dumneavoastră, continuă Per, mi-ați recomandat dușuri reci, gimnastică și o cură generală de călire !

— Păi da, ce să-i faci, trebuie să spunem și noi ceva. De altfel, astea nu pot să strice. Incontestabil, însă, că ar fi fost mult mai bine dacă ați fi putut prescrie cura asta de călire onorabilelor dumneavoastră bunice și străbunice. Nu încape îndoială că pilotele groase ale bătrînilor noștri, flanelele de lînă transpirate, supele dulci și fumul de tutun moștenite din moși-strămoși, precum și viața cucernică petrecută în cabinete de lucru se răzbună acum pe noi. Sînteți fiu de pastor, nu-i așa ? Numele dumneavoastră m-a făcut să trag această concluzie. Ei, cunosc și eu din proprie experiență meniurile din căminele idilice, înțesate de copii, ale pastorilor noștri, în care, la masă, rugăciunea înlocuiește adesea un fel solid de mîncare cu carne. Și, mă rog, ați făcut regulat dușurile acelea ?

Per răspunse că viața pe care o dusese în ultimul timp îl împiedicase să se supună unei căliri sistematice.

— Spuneți mai bine că nu vă place să vă spălați cu apă rece, ceea ce e foarte firesc. Cînd nu te-ai obișnuit de mic copil cu ea, apa rece nu-i de loc plăcută. Îmi permiteți, scumpe prietene, să vă mai cercetez o dată gura ?

Per se supuse.

— Eram sigur. Vă lipsesc aproape toate măselele ! De bună seamă că acel mic obiect plin de calități care se numește perie de dinți v-a fost prezentat pentru prima oară la o vîrstă destul de înaintată. În ce mă privește, trecusem de douăzeci de ani cînd am făcut cunoștință cu ea. Pînă atunci mă mulțumeam, după pilda strămoșilor mei, să-mi clătesc încrezător gura cu un *Tatăl nostru*. Ei, dar să nu ne pierdem într-o analiză mai amănunțită a acestor mari păcate de demult ! spuse profesorul, întrerupîndu-se brusc și apăsîndu-și coastele cu mîna, în timp ce ofta de durere.

Vorbele acestea l-ar fi scos din sărite pe Per dacă nu și-ar fi dat seama că are în fața lui un om foarte bolnav, ale cărui suferințe îi răpesc în parte luciditatea. Din același motiv, consideră că nu trebuie să se lase prea influențat de părerile lui pesimiste

și-și spuse că omul din fața lui era mai preocupat de propria lui boală decît de a pacientului.

Totuși, îi mai puse o întrebare. Viața și aerul de la oraș, după cîte putuse să-și dea seama, nu-i făceau bine. Oare profesorul nu era de părere că, dată fiind situația, ar fi mai sănătos pentru el să-și întocmească în așa fel viața încît să stea cît mai mult la țară în viitor ?

— Cum nu ! Du-te neapărat la iarbă verde ! Acolo sîntem doar acasă, generația actuală încă nu se împacă bine cu asfaltul străzilor. Poate că nici generația viitoare nu va reuși. Ei, dar deocamdată rămîi cîteva zile la pat și caută să liniștești stimabilii dumitale nervi. Firește, îți pot îngădui să iei și cîte o lingură de bromură în fiecare seară. De altfel, dragă tovarășe de suferință, trebuie să ne purtăm cu răbdare față de mațele noastre îngroșate. Să sperăm că nu vom învia tot cu ele în viața veșnică.

Per n-avu răbdare să rămînă în pat decît pînă a doua zi dimineață, iar după alte douăzeci și patru de ore, plecă acasă. Curînd după aceea cursurile la Școala Superioară Agricolă începură, și se adînci în muncă.

Așa se face că, în afară de duminici, cînd se ducea în oraș, la biserică, drumurile lui nu depășeau grădina Frederiksberg și spațiul din jurul ei. Continua să evite orașul propriu-zis și se ferea cît putea de orice întîlnire cu vechii săi colegi de studii sau cu alți cunoscuți. O dată i se întîmplă să se așeze în tramvai în fața unui fost coleg, care păru că-l recunoaște, schiță un zîmbet nesigur și deschise gura, ceea ce-l enervă atît de mult, încît de teamă ca individul să nu i se adreseze și să nu-i pună cine știe ce întrebări, coborî înainte de destinație.

Nu legă nici un fel de prietești cu noii săi colegi de studii. Din cînd în cînd se ducea să-și vadă frații ; într-o zi îi făcu și Eberhard o vizită, dar între ei nu se stabilea totuși o adevărată intimitate. În biserica Vartov nu mai intră, din prudență. Căuta biserici mai puțin aglomerate și-și spunea că de fapt nu e un adevărat grundtvigian, înțelegînd doar foarte vag ce semnificație din punct de vedere al bisericii avea această denumire. Pînă și poziția lui de credincios era aceea a unui izolat, a unui suflet care caută, iar scrisoarea mamei sale, pe care o citise acum în cele mai diferite dispoziții sufletești, nu făcea decît să-i mărească nesiguranța. Nici acum nu biruise încă sentimentul acela neplăcut care-l cuprinsese după prima ei lectură. În cele din urmă se sili să nu se mai gîndească la ea, ca să nu cadă iar pradă îndoielilor.

Sosise toamna. Viţa-sălbatică sîngera pe zidurile tuturor vilelor, şi în grădina Frederiksberg frunze roşii şi galbene pluteau pe canalele umbroase. Per îndrăgi repede parcul acela mic şi liniştit, care era la o distanţă de cel mult o sută de paşi de locuinţa lui. Îi plăcea să colinde aleile mai ales dis-de-dimineaţă, cînd nu întîlnea decît rari trecători. În clipele acelea îl întîmpina toată prospeţimea nopţilor de toamnă, care venea dinspre peluzele mari, deschise ; roua luneca peste firele de iarbă ca o beteală de argint, şi lebede tăcute pluteau liniştite pe suprafaţa canalelor întunecate, cu ţinuta şi cu înfăţişarea unor prinţese de basm.

Între timp, zilele treceau, şi colonelul Bjerregrøv nu dădea nici un semn de viaţă. Ceea ce începuse să-l neliniştească. Mica lui rezervă de bani se sfîrşise, fusese nevoit să amaneteze nişte haine ca să-şi poată plăti chiria. Atunci se adresă colonelului în scris, ca să-i amintească de existenţa lui, şi a doua zi primi răspunsul. Colonelul îl înştiinţa în cîteva rînduri că, după o atentă examinare a problemei despre care-i vorbise Per, îşi dăduse seama că nu se putea ocupa de ea.

Per rămase nemişcat pe scaun, cu scrisoarea în mînă ; abia după un timp înţelese că lumea îşi bătea joc de el. Atunci puse liniştit scrisoarea deoparte : nici măcar nu era în stare să se supere cu adevărat pe colonel. „Cum îţi vei aşterne, aşa vei dormi." Singurul vinovat era el, care, din dorinţa de a-şi cruţa orgoliul, încercase să pună pe altcineva să facă ceea ce ar fi trebuit să facă el. Desigur, nu era plăcut să ceri bani unui străin. Pentru el, care visase să-şi stăpînească, să-şi subjuge compatrioţii, era, oricum, o poveste urîtă să se apuce de cerşit. Dar aşa-i trebuia ! Dumnezeu nu se lăsa batjocorit, nu-l scutea de osînda cerşitului. Trebuia să-şi ispăşească şi aşa păcatele trecutului.

Biroul consilierului de stat Erichsen era instalat în piaţa Højbro, la primul etaj al unei clădiri mari din colţ, care dădea spre canal. Per se plimbă cîtva timp prin faţa porţii înainte de a hotărî din nou cum avea să înceapă conversaţia şi ce avea să spună în cursul ei. După o scurtă ezitare, începu să urce scara. Sus, într-o sală cam întunecoasă, avînd un colţ despărţit de restul încăperii printr-o balustradă, vreo zece inşi scriau ceva în faţa unor pupitre mari, duble. Un tînăr se apropie de el şi-l întrebă ce doreşte. Per îi spuse că ar vrea să aibă o întrevedere cu domnul consilier de stat.

Funcţionarul îl măsură cu o privire mirată.

Consilierul de stat nu era acasă, spuse el. Era plecat în străinătate şi urma să se întoarcă abia peste cîteva luni. Dar, eventual, putea rezolva el problema despre care vorbea Per...

Per însă se întorsese cu spatele și, ca să nu fie nevoit să-și spună numele, se grăbi să plece, fără nici o explicație.

Cînd ajunse din nou în stradă, se întrebă în sinea lui ce-i rămînea de făcut. În fața lui se întindea piața împestrițată de fructe și de flori, strălucind în bătaia unui soare puternic de septembrie. Femei din Amager [1], în portul lor, se foiau între coșurile cu marfă și strigau după cumpărători. Grădinarii și căruțele lor erau adunați în șiruri lungi, și vînzarea mergea strună, cu vorbărie, ceartă și tocmeli. În mijlocul acestui belșug autumnal, Per fu cuprins de o teamă pe care n-o cunoscuse încă niciodată bine pînă atunci. Îi era teamă nu de umilințe sufletești, ci de înjosirile fizice, impuse de adevărații demoni ai vieții — de foame, de frig, de murdărie. Se gîndea la cele vreo douăzeci de coroane pe care și le mai putea procura încă vînzîndu-și hainele și care puteau să-i ajungă pentru o săptămînă, cel mult două. Și după aceea ?

Făcu un efort de voință ca să se reculeagă și porni încet spre casă. Acum trebuia, deci, să caute o altă ieșire, nu voia să se descurajeze. Oricîte greutăți i-ar fi răsărit în cale și oricîte jigniri i-ar mai fi fost hărăzite, nu dorea să greșească din nou. Nici o ispită nu-l putea abate din drum, să-l împingă din nou în puterea stăpînului acestei lumi. Constata că în calea care duce spre Dumnezeu avea de întîmpinat nenumărate încercări, dar asta nu era o noutate pentru el, știa de mult că așa se întîmplă, din vremea cînd se așeza pe scăunelul lui lîngă patul maică-si. Dacă totuși nu fusese atît de surprins și de speriat de perspectiva de-a suferi cu adevărat pentru credință, asta se datora probabil faptului că pentru el credința nu fusese decît o frază care suna bine. Și desigur că așa stăteau lucrurile. Își dădu limpede seama că pastorul Blomberg, deși în predicile sale despre bucuria și despre foloasele unei vieți trăite în spiritul credinței știa să se exprime atît de nimerit, era în schimb lipsit de putere de convingere cînd venea vorba de jertfe și de suferințe. Dar acum era timpul să i se aducă aminte că poteca presărată cu spini și picioarele pline de răni erau cuvinte ce trebuiau luate în sens literal. Dar nici asta nu-l speria pe Per : știa dinainte că toate acestea îl vor apropia mai mult de Dumnezeu și vor limpezi multe probleme, a căror soluție era deocamdată invizibilă. O teamă ascunsă îi creă o stare de nesiguranță.

Totuși, trebuia să-și găsească un mijloc de existență, și la un moment dat se gîndi din nou la familia marelui maestru de vînătoare. Dar nu ! Orice, numai asta nu ! Oamenii aceștia nu erau

[1] Insulă de lîngă Copenhaga.

o pildă de discreție, și ar fi fost imposibil ca povestea să nu ajungă la urechile lui Inger și a părinților ei. Ce-și vor închipui despre el cînd vor auzi că, drept mulțumire pentru ospitalitatea familiei Prangen, ar cere un împrumut ? De altfel, prima încercare pe lîngă marele maestru de vînătoare dăduse un rezultat care nu-l încuraja s-o repete. Atunci, ce era de făcut ? Desigur că nu i-ar fi ajutat nici să se adreseze în scris consilierului de stat Erichsen. Încercarea de a vinde unui birou tehnic din oraș cele două patente ale sale n-avusese nici un succes.

Se hotărî atunci să aștepte desfășurarea evenimentelor, căutînd deocamdată să se descurce cu sumele de bani obținute din vînzarea sau amanetarea resturilor garderobei sale de prisos și a altor obiecte de valoare de care putea să se lipsească. Voia să spere că lucrările de asanare de la Kaersholm vor fi curînd aprobate, și în cazul acesta intenționa să pună drept condiție achitarea anticipată a salariului său. Răspunzînd scrisorii lui de mulțumire, soția marelui maestru de vînătoare nu atinsese decît în treacăt problema, totuși îl asigurase că erau mari speranțe. Totodată, îi repetase invitația de a petrece Crăciunul la Kaersholm.

Trecură cîteva săptămîni. Luna octombrie sosi, dar Per n-avea încă nici o perspectivă. Totuși, nu renunțase la speranța că situația lui se va îmbunătăți. Parcă nu-i venea să creadă că Dumnezeu voia să-l cufunde și mai adînc în țărînă. Pentru ca banii să-i ajungă cît mai mult, începu să nici nu mai mănînce. Important era să reziste măcar pînă-și va trece examenul. Atunci va putea să obțină, firește, un post oarecare și, în orice caz, va izbuti să se stabilească într-un loc sau altul ca inspector agricol particular, așteptînd să vină și vremea lui. Fără examene, însă, fără bani și fără relații nu avea decît perspectiva de a muri de foame sau de a se descurca muncind cu palmele.

Zilele de toamnă sumbre, reci și umede se scurgeau într-o stare de neliniște și de încordare. În fiecare dimineață, la ora la care i-ar fi putut sosi vești din Iutlanda, se așeza în fața ferestrei și pîndea uniforma roșie a factorului poștal. Tot de la Kaersholm urma să vină salvarea. Continua să fie în corespondență cu doamna Prangen, pentru care era o vădită satisfacție de a fi mesagerul lui pe lîngă parohia din Bøstrup. E drept că nu-i transmitea niciodată direct salutări din partea lui Inger, în schimb îl lăsa să înțeleagă limpede că tînăra lui prietenă nu-l uitase și că vorbeau deseori despre el. De fiecare dată îi pomenea și despre lucrările de drenare, numai că manifesta din ce în ce mai multă rezervă. Proprietarii din regiune ținiseră cîteva întruniri, și bărbatul ei se ocupa intens de această problemă.

„Din păcate, scria doamna Prangen în ultima ei misivă, părerile sînt atît de împărțite, încît pentru moment perspectivele nu sînt prea strălucite."

Colac peste pupăză, în perioada aceea Per primi o scrisoare recomandată, care făcuse un lung ocol înainte de a-i parveni, trecînd, între altele, și pe la Kaersholm. Scrisoarea venea din Roma și-i fusese expediată de tînărul artist căruia baroana îi comandase bustul lui Per. Sculptorul scria că bustul era gata și putea fi oricînd ridicat. O avertizase mai demult pe baroană, adăuga el, că-și terminase treaba, rugînd-o totodată, foarte politicos, să-i achite onorariul stabilit, dar, spre uimirea lui, scrisoarea îi fusese expediată înapoi. Administratorul moșiei, un suedez, răspundea că excelența-sa nu-și amintește să fi făcut o astfel de comandă și că, de altfel, nici nu fusese îndreptățită s-o facă înainte de a fi obținut consimțămîntul curatorilor săi. În consecință, sculptorul îl ruga pe el, care știa mai bine cum stau lucrurile, să-i reprezinte interesele față de cei în drept, ajutîndu-l să-și capete drepturile, pentru care muncise din greu.

Această scrisoare îi făcu lui Per o impresie penibilă, nu atît din cauza conținutului, ci pentru că îi trezea amintiri din perioada care acum i se părea cea mai înjositoare din viața lui. Roși gîndindu-se la bustul acela, care-l înfățișa într-o atitudine insolentă de *imperator* ; ar fi dorit să-i poată trimite sculptorului banii numai ca să aibă ocazia de a-l ruga să facă țăndări acea „operă de artă" și s-o transforme în pietriș util, răspîndit pe drumuri de țară. Dar deocamdată era nevoit să lase scrisoarea aceasta politicoasă fără răspuns, deoarece, adresîndu-se doamnei Prangen sau marelui maestru de vînătoare și pomenindu-le despre datoria baroanei, risca să provoace o reacție defavorabilă problemei de care depindea în acel moment situația lui materială. S-ar fi putut ca cei doi soți să vadă cu ochi răi un amestec în treburile baroanei, cu atît mai mult cu cît soția marelui maestru de vînătoare nu-i vorbise niciodată pe față despre starea de iresponsabilitate a surorii sale.

Mai trecură cîteva săptămîni, și la sfîrșitul lui noiembrie, Per se afla în fața catastrofei. Unul cîte unul costumele lui dispăruseră din dulap ; își vînduse cele mai multe cărți, ba chiar și butonii de diamant, primiți pe vremuri de la Jakobe, pe care avusese de gînd să-i înapoieze la prima ocazie, dar pe care fusese nevoit să-i dea pe un preț de nimic. Trebuia să plătească chiria și, în afară de asta, era dator și chelnerului de la grădina-restaurant unde lua masa.

Această neliniște îl împiedică în cele din urmă să-și vadă de lucru. Era subalimentat și slăbise. Pentru prima oară în viață, obrajii lui își pierdură rumeneala. Încetă să-și mai viziteze frații și surorile, fiindcă știa că arată rău și se temea de întrebările lor.

Strîns cu ușa cum era, făcu o nouă încercare pe lîngă consilierul de stat Erichsen, dar cu același rezultat ca și prima dată ; consilierul se îmbolnăvise în timpul călătoriei și nu era așteptat să se reîntoarcă decît după Crăciun. Lui Per nu-i mai rămînea decît să recurgă la ultima posibilitate, adică să se adreseze unui cămătar. Parcurse într-o zi anunțurile din ziare, formulate toate în același fel și tipărite cu litere mici, anunțuri prin care acești prieteni ai oamenilor aminteau zilnic de existența lor, și-n cele din urmă se hotărî să se adreseze unui individ cu numele de Søndergaard. Numele acesta avea pentru el o rezonanță care-i inspira încredere, fiindcă în orășelul copilăriei sale locuise o bătrînă cofetăreasă cumsecade cu numele de Søndergaard. Știind că oamenii aceștia pot fi găsiți mai ușor seara, după ce se întunecă, așteptă să se facă ora 6 și plecă în oraș.

Domnul Søndergaard, care se intitula intermediar de case, locuia pe o uliță liniștită din jurul tribunalului, pe unde oamenii circulă numai cînd sînt grăbiți, dar pe care majoritatea trecătorilor nu le cunosc nici după nume. Per fu nevoit să întrebe și să citească tăblițele de la colț de stradă ca s-o găsească pe cea căutată. Era o străduță mică, îngustă și pustie, cu un singur felinar, aprins chiar în dreptul casei pe care o căuta. Per privi din mijlocul străzii în sus spre etajul al doilea, unde trebuia să locuiască domnul Søndergaard, și văzu trei ferestre, toate trei luminate. De bună seamă, omul era acasă.

Îi deschise o fetiță de vreo 6—7 ani, cu bucle roșcate. Nu-i deschise de fapt, ci ținu ușa întredeschisă, privindu-l cu niște ochi mari și albaștri de păpușă ; dar fiindcă nu înțelegea ce-i spunea el, îl întrebă copilărește dacă îl caută pe tatăl ei. Apoi se ridică în vîrful picioarelor ca să scoată lanțul de siguranță și-l pofti într-o odaie, un salon obișnuit de mic-burghez din Copenhaga, cu covor pe jos, tablouri pe pereți, albume și bibelouri ieftine pe o etajeră.

Per fu plăcut surprins : atmosfera era îmbietoare. Pe biroul de lîngă geam se afla o lampă cu abajur roșu din hîrtie de mătase. Printre portretele atîrnate deasupra canapelei era și portretul unui pastor. O fotografie înfățișa o biserică de țară. În clipa aceea intră domnul Søndergaard. Era un bărbat înalt, greoi, cu barba mare, roșcovană. La început, atitudinea lui vădea o oarecare nesiguranță. Era limpede că-i era greu să-și facă o părere asupra

lui Per, care rămăsese în picioare, în penumbra de lîngă uşă, şi care, cu barba lui întunecată şi cu mantaua lungă de ploaie încheiată pînă-n gît, bănuia că face o impresie stranie în odaia aceea. În cele din urmă, domnul Søndergaard îl pofti să şadă şi-l întrebă cu ce-i poate fi de folos.

Luară loc amîndoi.

Domnul Søndergaard tocmai se ridicase de la cină. Nu înghiţise încă bine mîncarea şi răspîndea în jurul lui un miros bine cunoscut de pîine cu brînză. Per trecu imediat la subiect, indică suma de care avea nevoie, explică ce posibilităţi de viitor are şi ce garanţii poate să dea şi, deoarece aceste garanţii se limitau la cele două patente, se declară dispus să contracteze şi o asigurare pe viaţă pentru o sumă corespunzătoare cu cifra împrumutului acordat. Domnul Søndergaard nu răspunse nimic. Şedea în fotoliu în faţa biroului, şi lumina lămpii cădea din plin asupra lui, încît Per îl vedea foarte bine. Dar impresia pe care i-o făcea acum nu mai era atît de favorabilă. Avea o faţă plină de pete roşii, obraji spongioşi şi nişte ochi gălbui, a căror privire fixă şi indiscretă era extrem de neplăcută. Se vedea că mîncase din belşug. Pîntecele îi sălta mereu, zguduit de rîgîieli violente, pe care nu-şi dădea nici o osteneală să le ascundă.

Per crezu că tăcerea era un semn bun şi începu să se intereseze de condiţiile împrumutului. Dar în loc să-i răspundă, interlocutorul său îl întrebă ce giranţi poate să indice.

— Giranţi ? E nevoie de giranţi ?

Văzînd mirarea lui Per, domnul Søndergaard avu un zîmbet incredul.

— Va să zică, nici nu v-aţi gîndit la aşa ceva ? Păi bine, dar avem şi noi nevoie de o garanţie. Şi dacă perspectivele dumneavoastră sînt atît de bune cum spuneţi, nu-i nici o greutate să indicaţi un nume sau două. De cîţi bani spuneaţi că aveţi nevoie ?

— O mie de coroane.

— Şi pe ce termen ?

— Cred că pentru un an. Pot afirma cu certitudine că şi înainte de expirarea acestui termen voi putea plăti întreaga sumă, cît şi dobînzile aferente.

— Păi bine, dobînzile se scad de la început, spuse domnul Søndergaard şi puse mîna pe o carte mare care se afla pe birou.

Era o carte cu adrese a oraşului Copenhaga.

Între timp, fetiţa care-i deschisese lui Per intră în odaie cu păpuşa în braţe. Rămase o clipă rezemată de tatăl ei, care îşi plimbă cu mîndrie mîna grasă pe moţul de păr roşu şi ondulat al copilei. Apoi îi dădu drumul ca să poată răsfoi cartea, şi fetiţa

i se cățără pe genunchi, privindu-l pe Per cu o expresie obraznică și mulțumită de sine, de copil răzgîiat.

— Nu găsesc numele dumneavoastră, zise domnul Søndergaard după ce căută un timp.

— Am petrecut ultimul an în străinătate, explică Per.

— Aha, ați fost în străinătate...

Privirea ochilor galbeni se ridică din nou, cercetătoare și circumspectă, și se opri exact la marginea cărții, apoi coborî la loc.

— Găsesc aici un B. Sidenius, fost decan. Este un membru al familiei dumneavoastră ?

— Nu.

— Mai este și un librar, F. Sidenius. Dînsul este ?...

— Nu, nici el.

— E. Sidenius, candidat juridic, împuternicit regal. Nici acesta nu face parte din familia dumneavoastră ?

Per șovăi un timp.

— Ba da, spuse el, în sfîrșit.

— E, poate, o rudă apropiată ?

— E fratele meu.

— Nu-l puteți ruga să gireze pentru dumneavoastră ? În acest caz, treaba s-ar rezolva, eventual.

— Nu, nu pot să-i cer asta, răspunse Per categoric, apoi se fîstîci.

— Va să zică, nu puteți. Ochii celuilalt se arătară din nou peste marginea cărții. Asta înseamnă că n-aveți legături strînse cu domnul sus-menționat ?

— În orice caz, nu-i pot cere astfel de servicii.

— Nu ? Ei, atunci nu-i nimic de făcut, reluă domnul Søndergaard cu glas schimbat și închise cartea cu zgomot.

Urmă o pauză. Per nu se mișcase de pe scaun, îi era teamă să plece fără nici o licărire de speranță. Întunericul de pe străzi și pustiul din odaia unde locuia se căscau în spatele său ca niște prăpăstii. Dar nu, era cu neputință să i se adreseze lui Eberhard ! Nu putea să facă asta !

Îi spuse atunci lui Søndergaard că s-ar mulțumi și cu cinci sute de coroane, ba chiar cu mai puțin, oferindu-i să-și pună în gaj tot ce-i mai rămăsese din îmbrăcăminte și din cărți. Dar celălalt devenise arogant și-l întrerupse făcînd o observație caustică în legătură cu cei ce speră să obțină bani pe ochii lor frumoși. Bune perspective ! Asta mai lipsea ! Păi așa poate să vină orice om de pe stradă și să se pricopsească, fiindcă toată lumea are perspective bune. Dar nu, e nevoie de giranți solizi sau de gajuri

care să fie obiecte de adevărată valoare, altfel el nu dă nici un ban.

Atunci Per se ridică și plecă.

Nu voia să se întoarcă acasă. Gîndurile îi rătăceau nehotărîte. De ce să se apuce ?... În sufletul lui se dădea o luptă crîncenă. Mîndria îl îndemna să se răzvrătească împotriva lui Dumnezeu, dar în forul lui interior răsuna o voce aspră și autoritară care-i spunea : „Recunoști doar că sentința împotriva ta e justă. Dacă ai păcătuit, ispășește-ți greșeala, ispășește-o pînă la capăt. Te afli în fața unei încercări, ea este strîmtoarea de care nu poți să scapi dacă vrei ca sufletul tău să-și găsească odihna."

Fără să-și dea seama, Per ajunse pe ulicioarele din jurul pieței Kongens Nytorv, unde, în ciuda cetii și a noroiului, viața pulsa sărbătorește. Trăsurile străbăteau în toate direcțiile spațiul acesta vast. Din dreptul logiei teatrului se revărsau lumini strălucitoare. La extremitatea cealaltă, hotelul era luminat la fel de puternic, în timp ce vitrinele magazinelor și felinarele scăldau în aur caldarîmul ud. În starea de surescitare în care se găsea și dezobișnuit de larma orașului, Per rămase o clipă pe loc, asurzit. Auzea zgomotul trăsurilor ca un cocoloș de plumb înfundat în urechile sale. Pămîntul îi tremura sub picioare. Fu trezit de un „păzea !", și o birjă trecu atît de aproape de el, încît roțile îi atinseră mîneca și-l împroșcară cu noroi. La lumina unui felinar, apucă să zărească în interiorul trăsurii o pereche în haine de seară. Doamna era îmbrăcată în mătase de un albastru-deschis și întorcea spre el o ureche în care sclipeau cercei de diamant. Domnul purta uniformă și avea pieptul plin de decorații. Din direcție opusă venea o altă trăsură, în care se aflau doi tineri care se giugiuleau.

Per își continuă încet drumul, depărtîndu-se tot mai mult de casă. Fără să se împotrivească, se lăsa condus ca de însăși mîna Ispititorului spre Store Kongensgade, unde se afla locuința foștilor săi socri. Vocea lui interioară vorbi din nou : „Întoarce-te ! îi spunea ea. Oprește-te la timp, ai să te prăbușești." Dar Per mergea mai departe.

Coti și se pomeni pe strada scurtă, unde se înălța „palatul" familiei Salomon. Se opri în fața casei pe celălalt trotuar, cufundat în întuneric. Observă că înăuntru erau musafiri, printre cutele draperiilor grele, de mătase roșie, din fața ferestrelor, se întrezăreau lustrele aprinse.

De teamă să nu trezească atenția, făcu vreo cîțiva pași spre Bredgade, dar se întoarse numaidecît. Și sufletul i se răzvrăti iar și, cîrtind împotriva lui Dumnezeu, spuse : „Uite ce ți-am jertfit.

Stau aici ca un cîine izgonit, care tremură împroşcat de noroiul străzii... şi tu nu vrei să te înduri de mine."

Deodată se trase şi mai mult în umbra zidului. Observase că poarta casei de peste drum se deschisese, lăsînd să treacă un bărbat mic, cu umbrelă. Cine să fie ? Nu erau paşii grăbiţi ai lui Ivan. Să fi fost Eybert, vechiul admirator al Jakobei ? O gelozie ridicolă se aprinse în inima lui... Dar în clipa aceea văzu la lumina felinarului profilul coroiat, barbişonul cărunt şi picioarele mari, cu vîrfurile întoarse înăuntru, ale lui Aron Israel...

Un gînd îl străbătu cu iuţeala fulgerului : Era salvarea ! Aron Israel avea să-l ajute ! Cum oare nu se gîndise la el ? „Bunătatea personificată !" Pentru el nu avea, desigur, nici o importanţă că Per nu mai era ginerele lui Philip Salomon. Şi înainte de a se logodi cu Jakobe îi arătase înţelegere şi manifestase o încredere măgulitoare în viitorul său. Cu el putea să vorbească deschis.

Per porni în urma lui în direcţia lui Store Kongensgade. Dar glasul din străfundul sufletului îşi spuse din nou cuvîntul cu autoritate, poruncindu-i : „Du-te acasă ! Ce ajutor aştepţi de la bunătatea acestui om ? Acum ştii ce-ţi cere Dumnezeu. Împlineşte-i voia, nu vei scăpa de ea. Va răsuna zi de zi cu tot mai multă putere în urechile tale şi nu vei afla pacea pînă nu i te vei supune. Altfel, te vei învîrtoşa din nou. Nu amîna hotărîrea ! Tocmai fiindcă ţii atît de mult la trufia ta, încetează cu tocmeala şi nu cere un nou răgaz ! Treci la fapte, repede ! Dumnezeu aşteaptă !"

Per îşi încetini paşii. În colţul pieţei Kongens Nytorv se opri de tot. Urmări cu o privire de osîndit la moarte pe bărbatul cel scund care trecu pe lîngă felinarul de sub ceas, intră în cartierul Grønnegade şi se făcu nevăzut. Atunci Per porni încet pe drumul lung care-l despărţea de Frederiksberg. Trecuse de ora 9 cînd ajunse acasă. Nu aprinse lumina, deşi nu voia încă să se culce. Se aşeză la masă cu capul în mîini şi rămase aşa, în întuneric, jumătate din noapte, aproape nemişcat.

In dimineaţa următoare se duse la Eberhard, care nu-i uşură cîtuşi de puţin mărturisirea anevoioasă pe care avea s-o facă. Tăcea, chipul lui era întunecat şi nu-şi scuti fratele de nici o explicaţie. Totuşi, Eberhard nu refuză să-l ajute. Nici nu voia să audă de gir ; ţinea, de altfel, să chibzuiască mai îndelung asupra chestiunii, să se sfătuiască şi cu ceilalţi fraţi şi surori, fiindcă, spuse el, ar fi fost mai firesc şi mai conform cu spiritul părinţilor lor ca acest împrumut să-i fie acordat în comun de toţi laolaltă.

Per nu încercă să facă vreo obiecţie. Toată povestea îi devenise deodată ciudat de indiferentă. Nu simţea nici urmă din pacea

aceea, din sentimentul de fericită înălțare sufletească la care se așteptase arătîndu-se smerit. Dimpotrivă, i se părea că nu fusese niciodată mai abătut, mai gol și mai părăsit de toate puterile faste ca în clipa aceea.

Capitolul XXIV

Cînd se află la parohia din Bøstrup că Per stricase logodna cu fata bogătașului din Copenhaga, soția pastorului Blomberg se sperie. Apoi, auzind că Per era așteptat la Kaersholm în vacanța Crăciunului, împărtăși soțului într-o seară, după ce se culcaseră amîndoi, îngrijorările ei și-i propuse s-o trimită undeva pe Inger în momentul sosirii lui Per. Dar pastorul nici nu vru să audă. Firește, gîndul că și-ar putea înstrăina fiica, dînd-o pe mîinile unui bărbat cu trecutul lui Per, nu-l atrăgea nici pe el ; totuși, orice măsură trebuia luată cu multă prudență.

De altfel, tînărul acesta își recunoscuse greșelile, și bunurile materiale considerabile la care renunțase întru mîntuirea sufletului său erau o chezășie pentru sinceritatea convertirii.

— Să nu folosim limbajul violenței în problemele de credință, spuse el. Și iubirea înseamnă credință. Dar într-o zi am să vorbesc deschis cu Inger despre asta. Vreau să știe că nu ne gîndim să ne punem în calea sentimentelor ei. În felul acesta, simțul de răspundere al fetei va crește.

La început, Inger nu făcuse nici un fel de legătură între ruperea relațiilor dintre Per și logodnica sa din Copenhaga și propria-i persoană. Deși conștientă de valoarea ei, își spuse că tînărul luase această hotărîre sub influența tatălui său. Dar prietenele, cele două fete ale consilierului Clausen, îi deschiseră ochii, și din acea clipă nu-și mai reveni din buimăceala plină de încîntare ce i-o dădea gîndul că Per renunțase pentru ea la atîtea milioane.

De altfel, celelalte sentimente trezite de acest eveniment rămaseră multă vreme destul de nelămurite în sufletul ei. Ori de cîte ori se gîndea la tînărul inginer, își amintea mai ales de ochii lui, poate pentru că, în seara aceea, după prima vizită pe care o făcuse în casa lor, tatăl îi comparase privirea cu țărmul nesfîrșit al mării, deasupra căruia stoluri de pescărușI, strălucind în soare, se rotesc în jurul unor epave pe jumătate îngropate în nisip. „Reminiscențele distrugerilor pricinuite de ierni grele și de furtunile echinocțiului", așa spusese pastorul. Inger ciulise atunci

urechea la această expresie, al cărei sens nu-l pricepea. Acum, cînd înțelegea mai bine, ochii aceia palizi și melancolici îi captivau imaginația, predominînd categoric asupra celorlalte amintiri legate de el. Totuși, ceea ce i se părea un obstacol de netrecut era gîndul de a se dărui unui bărbat care mai fusese logodit o dată. Fără îndoială, faptul că nu știa nimic despre prima lui logodnă era o circumstanță atenuantă pentru ea, mai ales că-și dăduse seama cît de nefericit și de zbuciumat era Per din cauza acestei legături.

De fapt, Inger își închipuia că Per îi e simpatic ; nu știa însă dacă va ajunge vreodată să țină cu adevărat la el, să-l iubească, fiindcă despre dragoste ea n-avea decît noțiuni foarte nelămurite. E drept că cele două prietene ale ei se oferiră cu multă bunăvoință să-i dea lămuriri în această chestiune. Mai cu seamă Gerda cea voinică ținea mereu să-i comunice, pe de o parte, ceea ce aflase singură, și pe de alta, ceea ce ghicea din spusele altora despre tainele vieții amoroase, dar Inger nu voise niciodată să-i dea ascultare, fiindcă pînă atunci lucrurile acestea n-o interesaseră.

Dar cînd, într-o după-amiază, cu cîteva săptămîni înainte de Crăciun, rămase singură în salon cu tatăl ei, care începu să-i vorbească despre Per și despre noua vizită pe care avea s-o facă la Kaersholm, Inger rămase cu totul uluită.

— După cum ai aflat, de bună seamă, fata mea, domnul Sidenius nu mai e logodit. Aș vrea să te întreb deschis dacă nu cumva, din motive privind concluziile pe care lumea le-ar putea trage din hotărîrea lui, ai prefera să nu-l mai întîlnești în casa noastră. Răspunde-mi fără sfială !

Inger interpretă întrebarea ca o cerere în căsătorie mascată. Își spuse că Per le scrisese părinților și se rușină atît de tare, încît se fîstîci și nu fu în stare să răspundă nimic.

Dar pentru pastorul Blomberg tăcerea ei și focul care-i ardea în obraji erau cel mai bun răspuns. Seara, la culcare, vorbi cu soția și-i spuse din nou că nu trebuiau să facă nici un fel de presiuni asupra fetei. Să se mulțumească doar cu nădejdea că bunul Dumnezeu va binecuvînta alegerea inimii ei și o va îndruma pe calea fericirii. Cînd doamna Blomberg obiectă că Per n-avea nici un titlu și nici măcar perspectiva unei slujbe care să-i îngăduie să poată ține o casă, pastorul îi răspunse plin de încredere în ajutorul pe care Dumnezeu îl va da și în această privință ; vorbind așa, se gîndea mai ales la lucrarea de reglementare a cursurilor de apă despre care fusese vorba și care desigur avea să-i aducă lui Per și destule foloase bănești.

Totuși, pentru moment, perspectivele erau foarte puțin favorabile. În cursul toamnei se ținuseră, din inițiativa marelui maestru de vînătoare, cîteva întruniri publice, dar era limpede că va fi cu neputință să se ajungă la o înțelegere între cei douătrei sute de proprietari mai mari sau mai mici de loturi, ale căror interese erau în joc și fără de a căror deplină adeziune nu se putea realiza nimic. Deși fiecare în parte era convins de fapt că lucrarea propusă i-ar putea folosi și lui, se arătau împotrivă — sau își manifestau reaua-voință față de proiect — de teamă că vecinul, cumnatul sau fratele ar putea cîștiga mai mult de pe urma ei, sau ar face mai puține sacrificii materiale. De altfel, nu se hotărau nici să-i lase domnului Prangen cinstea de a realiza o lucrare atît de însemnată. În cele din urmă, țăranii mai avuți încetară cu desăvîrșire să mai participe la adunări, și planul fu abandonat în mod definitiv.

Pe neașteptate, însă, pastorul Blomberg interveni în această problemă. Cu fericitul dar de a considera totdeauna micile sale interese particulare drept chestiuni de mare însemnătate, care trebuiau luate în considerare de întreaga comunitate a credincioșilor, se hotărî „să apuce taurul de coarne", așa îi spusese neveste-si. După el, cazul acesta era un exemplu supărător al modului în care buruiana intoleranței și a neîncrederii putea continua să crească într-o obște purificată și eliberată din punct de vedere spiritual. La început căută să influențeze în taină pe cîțiva enoriași, de al căror consimțămînt depindeau primele demersuri ; dar cînd văzu că întîmpină rezistență, se înfurie și trecu la atac. Cu prilejul unei mari adunări religioase, la care participau toți enoriașii săi, abordă chestiunea. În cuvinte sugestive își dojeni credincioșii care, din motive egoiste și meschine, se opuneau unei inițiative putînd sluji la îmbunătățirea hranei populației și creînd astfel condițiile dezvoltării unei vieți creștinești sănătoase, fericite și cinstite.

Cuvintele sale provocară nemulțumire în sufletele multor cetățeni, în primul rînd pentru că fuseseră rostite cu prilejul unei adunări religioase și apoi pentru că începuseră să circule zvonuri despre o apropiată căsătorie între Inger și autorul proiectului. Dar pastorul Blomberg păru că nu înțelege nimic. Nu era prima oară cînd trezise o nemulțumire momentană datorită unor declarații îndrăznețe. Era conștient de influența sa asupra lor și-i lăsa să mîrîie. Își atinsese țelul propus deocamdată, și anume, să pună din nou pe tapet o acțiune care în mintea lui devenise cu adevărat o acțiune de importanță maximă pentru prosperitatea întregii regiuni. Peste tot, în fermele țăranilor, cît și în casele

proprietarilor mai mari, cuvintele lui erau comentate, ceea ce în realitate însemna reluarea tratativelor în jurul proiectului lui Per.

Per plecă la Kaersholm cu două zile înainte de Crăciun. Nimic nu se schimbase în casa marelui maestru de vînătoare, afară doar că baroana nu mai era la conac și tenul domnului Prangen semăna din ce în ce mai mult cu o frunză veștedă de arțar. Recunoscu pînă și mirosul discret al fumului de turbă, folosită în bucătărie, pe care-l luă drept o urare de bun sosit din partea familiei.

Soția marelui maestru de vînătoare observă foarte curînd că Per se schimbase, și nu numai în exterior. Bănui că în viața lui se petrecuse un fapt grav, dar, în ciuda tuturor eforturilor depuse pentru a-i cîștiga încrederea, în ciuda compătimirii materne ce-i arătă, nu-l putu hotărî să vorbească, ceea ce o mîhni oarecum.

În prima zi de Crăciun Per o însoți la slujba religioasă în biserica din Bøstrup. Marele maestru de vînătoare, care era suferind, rămase acasă. Intrară în biserică în clipa cînd începeau să se cînte psalmii. Cu o mînă în buzunarul anteriului, pastorul Blomberg se plimba pe culoarul din mijlocul bisericii, cîntînd cît îl ținea gura și dînd din cap în semn de salut către cunoscuți și către prieteni. Din cînd în cînd se oprea în fața scării ce duce spre cor și privea spre biserica plină de lume. Privirile lui Per o căutară imediat pe Inger, care ședea lîngă maică-sa, în băncile din partea opusă. Era toată îmbrăcată în negru, ceea ce dădea făpturii sale aureolate de părul blond-deschis un farmec particular, plin de distincție și de blîndețe. Nu ridică ochii nici o singură dată de pe paginile cărții de psalmi, nici chiar la auzul foșnetului de mătase care anunța pretutindeni sosirea doamnei Prangen și o făcuse pe maică-sa să se întoarcă și să salute. În schimb, culoarea feței i se schimbă în mod foarte vizibil, fapt pe care Per îl interpretă drept un semn de izbîndă și care făcu să-i bată inima cu putere.

Împreună cu soția marelui maestru de vînătoare și cu alți cîțiva credincioși care asistaseră la slujbă, Per fu poftit la cafea în casa pastorului. Invitațiile acestea, pe care pastorul le făcea totdeauna personal, constituiau o tradiție printre enoriași.

De obicei, cei cărora li se cuvenea această dovadă de prețuire erau aleși cu atenție și făceau obiectul unor calcule complicate. În casa pastorului Per cunoscu patru țărani cu nevestele lor, pe ale căror chipuri era scris în litere diferite, dar la fel de citețe, că făceau parte dintre gospodarii avuți, care se bucurau de o puternică influență în regiune. Nu-i trecea prin minte că

pastorul Blomberg ar fi avut o anumită intenție prilejuindu-i o întîlnire cu acești oameni, deși manifestase un zel ciudat de a-l prezenta tuturor. De altfel, nimeni nu aduse vorba despre reglementarea cursurilor de apă, cu atît mai mult cu cît toată vizita nu ținu decît vreo jumătate de ceas. Pastorul trebuia să oficieze ultima slujbă în paraclis și-i anunță cînd sosi momentul plecării. Primii care-și luară rămas bun fură țăranii ; peste puțin plecă și doamna Prangen, întovărășită de Per, și Inger putu iar să răsufle în voie.

Fusese tot timpul cu inima cît un purice de teamă să nu rămînă singură cu Per.

Trăise mereu cu convingerea că el scrisese părinților și se asigurase de consimțămîntul lor, dar nu-și dădea încă seama dacă îl iubește sau nu. Mai bine zis, era atît de neștiutoare, încît nu putea să-și lămurească dacă ceea ce simțea pentru el era cu adevărat dragoste. Se gîndea că Per e un om bun și că îi va purta de grijă. Trebuia să admită că așteptase revederea cu o neliniște care o ținuse trează pînă tîrziu în ultimele nopți. Ba chiar în dimineața aceea, cu puțin înainte de a pleca la biserică, o apucaseră niște dureri violente de stomac. „Dar oare asta e dragostea ?" se întreba ea.

În prezența lui Per era aproape convinsă că nu-l iubește. Schimbarea de atitudine făcea din el un străin, deși Inger nu găsea că această schimbare îl dezavantaja. Dar după ce plecă, i se păru că toată casa e pustie, și ziua trecu fără să-și fi putut regăsi liniștea. Se muta de pe un scaun pe altul și dintr-o odaie în alta, considerînd drept o adevărată nenorocire faptul că-l cunoscuse. Starea aceasta de neliniște și de nefericire, atît de străină firii ei, o chinuia și o rușina. În cele din urmă se așeză lîngă fereastra odăiței și-și lăsă privirile să rătăcească în grădina din fața casei, unde soarele scăpăta roșu îndărătul copacilor albi de brumă.

Gîndul i se îndrepta spre o făptură de basm, spre un erou de epopee de care-i amintea Per și a cărui imagine o urmărea din clipa cînd îl văzuse. Firea lui închisă, fața palidă, barba mare și neagră și ochii ciudați îi aduceau aminte de *Olandezul zburător*, spectacol la care asistase cu un an în urmă la Copenhaga. Își rezemă deodată capul pe braț și-și spuse că, probabil, îl iubea, deși lucrul acesta nu-i făcea nici o bucurie. Era sigură că ziua următoare va aduce dezlegarea situației. A doua zi avea să-și însoțească părinții la Kaersholm, unde fuseseră invitați la dejun și unde, după cîte știa, nu mai veneau și alți oaspeți. Dis-de-dimineață însă sosi un trimis care anunță că invitația fusese contra-

mandată : marele maestru de vînătoare, bolnav de stomac, se simțise rău în noaptea aceea.

După-amiază primiră vizita doamnei Prangen, care venise însoțită de Per, pentru a-și cere scuze. În timpul convorbirii pomeni despre cei patru gospodari care fuseseră invitați în ajun la casa parohială, adăugînd că de cîtva timp se discuta despre o nouă întrunire privitoare la reglementarea cursurilor de apă, ceea ce o bucura sincer.

— Sînt sigură că pînă la urmă treaba asta se va face, spuse ea. În felul ăsta o să-l păstrăm pe domnul Sidenius printre noi.

La auzul acestor cuvinte, pastorul Blomberg, care se plimba încoace și încolo cu mîinile la spate, se opri arborînd o expresie serioasă.

— Da, spuse el. Nici eu nu vreau să pierd nădejdea că duhul împăcării va sfîrși prin a învinge.

Doamna Blomberg tăcea. În schimb, soția marelui maestru de vînătoare deveni din ce în ce mai vorbăreață, dovedind că avea un plan gata făcut pentru viitorul lui Per.

— Cunoașteți, desigur, vila aceea mică, albă, de lîngă gară. De cînd a murit văduva pastorului Petersen, a rămas goală, și m-am gîndit că nu poate fi locuință mai nimerită pentru domnul Sidenius. Văzută de pe șosea, arată foarte frumos și se spune că e în stare perfectă, că are o grădină frumoasă și dependințe excelente.

Inger se ridică de la locul ei. Vorbăria asta, al cărei scop îl înțelegea prea bine, o enerva și o rușina. În ultima vreme nu mai avea față de soția marelui maestru de vînătoare aceeași considerație ca în trecut. Acum își dădea seama că doamna Prangen manevra de mult în taină ca s-o mărite cu Per ; ba chiar începuse să bănuiască existența unor preocupări nepermise, care s-ar fi ascuns sub zelul față de Per. Își amintea că i-l lăudase într-un fel cu totul lipsit de gust.

După ce se servi cafeaua, toată lumea făcu o mică plimbare prin grădină și pe dealuri, fără ca între cei doi tineri să se fi putut înjgheba o convorbire între patru ochi. Doamna Blomberg îi supraveghea mereu ; de altfel, imediat după plimbare, trăsura pentru invitați fu trasă la scară. Soția marelui maestru de vînătoare trebuia să se înapoieze lîngă soțul ei suferind, și Per nu fusese rugat să mai rămînă.

La despărțire, soția marelui maestru de vînătoare o îmbrățișă pe Inger și vru s-o sărute pe gură, dar fata întoarse capul cu un aer morocănos. În ultima vreme îi era silă de mîngîierile doamnei Prangen, pe care altădată le primea cu recunoștință.

Trecură cîteva zile fără ca cei doi îndrăgostiți să se fi revăzut. Soția marelui maestru de vînătoare nu se putea mișca din casă din cauza bolii soțului, astfel că Per fu nevoit să renunțe la toate marile petreceri de Crăciun care se dădeau în ținut. Nu regreta această împrejurare decît în măsura în care îl împiedica să fie alături de Inger. Frumusețea și faptul că era fiica pastorului Blomberg făceau din ea o veșnic sărbătorită, un personaj central în rîndurile tineretului ; dar cum, după cîte știa el, în afară de odraslele cam grosolane ale cîtorva proprietari și de cîțiva studenți nu erau alți tineri prin partea locului, nu fu neliniștit.

În camera lui se afla un raft plin cu tot felul de cărți, pe care le citea ca să-și mai treacă timpul. De data asta, însă, și împotriva obiceiului său, își căută refugiul în scrieri care-l distrau, cu care-și omora vremea și-și potolea neastîmpărul, adică romane, piese de teatru, nuvele. De altfel, din ziua în care se umilise în fața fraților, cărțile religioase îi inspirau oarecare sfială. Nu prea izbutea să-l asemuiască pe Dumnezeu, cel cu care făcuse cunoștință în cursul luptelor sale sufletești din toamnă, cu un prieten apropiat, mîngîietor și atotîndurător, așa cum îi apăruse din paginile cărților de inițiere religioasă ale pastorului Blomberg. Le frunzări și pe acestea de cîteva ori, deși de fiecare dată cu aceeași decepție pe care o simțise în biserică pe cînd asculta predicile de Crăciun ale pastorului. Considerațiile frumoase, dar banale, ale acestuia despre viață și despre moarte, despre păcat și despre grația divină nu-i mai puteau aduce împăcare. Inițierea lui religioasă depășise faza în care omul se mulțumește cu ceea ce-i zguduie afectivitatea, fără să-l edifice. Spiritul său cerea hrană, nevoia lui de adevăr voia să fie potolită, dar cărțile pastorului îi ofereau flori, nu pîine. Hotărîse să acorde gîndurilor un răgaz de odihnă, căutarea aceea sterilă îl obosise. Pentru moment voia să tragă zăvoarele la poarta transcendentului insondabil și să-și adune cugetul înainte de a arunca zarul ce avea să hotărască asupra vieții și fericirii lui pe pămînt, în lumea aceasta trecătoare.

La început se gîndise să nu ceară mîna lui Inger decît după ce-și va fi luat examenele și cînd va fi obținut o slujbă sau măcar perspectiva unei siguranțe materiale viitoare. Dar acum, de cînd aștepta oră de oră s-o vadă, o fărîmă din vechea temeritate ce-l caracterizase altădată se trezise în el și era ferm hotărît să ajungă la un deznodămînt îndată ce va reuși să rămînă singur cu ea.

În sfîrșit, în ajunul Anului nou avu prilejul să facă o vizită în casa pastorului. Auzise că acesta trimisese în cîteva rînduri un om să se intereseze de starea sănătății domnului Prangen, și cum în dimineața aceea se părea că boala îl mai lăsase, în timpul micului dejun Per o întrebă pe doamna Prangen dacă nu s-ar cuveni să se ducă la Bøstrup și să comunice familiei pastorului vestea cea bună.

Îndată după micul dejun porni la drum. Își făcuse socoteala că era mai probabil s-o găsească pe Inger între orele 1 și 2 singură în salon, fiindcă la acele ore obișnuia să exerseze la pian. Dornic să nu trezească atenția nimănui, Per refuză să plece cu trăsura. De altfel, vremea era frumoasă, drumul bun, și el simțea nevoia să facă puțină mișcare după zilele nesfîrșite petrecute în casă. Un soare de iarnă își arunca umbrele lungi peste cîmpia pe care ici-colo se vedeau cîteva oi slabe căutînd iarbă. Îl miră buna dispoziție și liniștea de care dădea dovadă și asculta cu o uimire stranie, aproape religioasă, zgomotul pe care pașii săi ritmici, pași de adevărat Sidenius, îi făceau pe pămîntul înghețat. În zgomotul acesta răsuna ceva care părea să-l lege de o lume foarte îndepărtată, de unde izvorau puterea lui fizică și pacea gîndurilor sale.

Bineînțeles că totul se întîmplă altfel decît crezuse el. Prima ființă pe care o întîlni în clipa cînd intră pe poartă fu doamna Blomberg, care se afla în mijlocul curții, înconjurată de orătănii. Îi mulțumi cu o amabilitate reținută pentru salutările ce-i transmitea și-l pofti în casă. O găsi pe Inger la pian, așa cum se așteptase, dar mama ei nu se mișcă din odaie și conversația nu depăși prea mult tema bolii marelui maestru de vînătoare. În sfîrșit, pastorul își făcu apariția, în vestonul mic de lustrin negru, și monopoliză întreaga conversație, astfel încît începu să se împace cu gîndul că va trebui să plece fără să fi făcut vreo treabă.

În clipa aceea se auziră tropote de cai în curte, și o caleașcă de modă veche se opri în fața ușii. Era un pastor în vîrstă de la o parohie vecină, care, însoțit de soția sa, își vizita colegul cu prilejul sărbătorilor. Pe lîngă prăjiturile și vinul care fuseseră aduse din vreme, sosiră șocolata și cafeaua, servite cu ajutorul lui Inger.

O oră după aceea, musafirii plecară, dar cele cîteva minute necesare pastorului Blomerg și soției sale pentru a-i conduce pînă la trăsură fură suficiente pentru ca Inger și Per să se logodească.

De îndată ce se întoarse în cameră, doamna Blomberg observă că se întîmplase ceva. Inger era în dreptul geamului încărcat de glastre cu flori, cu spatele spre odaie. Per se afla lîngă ea.

— Ce se petrece aici ? întrebă doamna Blomberg cu oarecare bruscheţe în voce.

Per făcu un pas spre dînsa şi spuse, înclinîndu-şi capul :

— Am cerut mîna fiicei dumneavoastră, şi ea mi-a acordat-o.

Pastorul intră şi el tropăind, în vestonul său cîrpit, şi cînd auzi ce se întîmplase, faţa îi deveni gravă. Începu prin a formula ezitările de rigoare ; dar — aşa cum se întîmplă ori de cîte ori se vorbea inimii sale — se lăsă repede convins şi începu să zîmbească. Apoi deschise braţele s-o primească pe Inger, îi spuse lui Per „fiule" şi cu lacrimi în ochi le dădu amîndurora binecuvîntarea.

În fond, Per nu prea ştia nici el cum se întîmplase totul. Inger îi povesti scena după aceea, într-un mod care-l înfăţişa într-o lumină destul de comică. Îi spuse că, după plecarea vizitatorilor, în timp ce se pregătea să-i însoţească şi ea pînă la trăsură, Per o apucase brusc de mînă. „Mă strîngeai aşa de tare, că era cît pe-aci să ţip ! Nici nu ştii cum mă durea !" În glasul ei nu era nici un fel de maliţiozitate, ci durere serioasă.

Apoi avu loc un fel de consfătuire în camera pastorului, cu care prilej se hotărî ca logodna să rămînă secretă pînă cînd Per îşi va fi trecut examenele. Condiţia aceasta fu pusă de doamna Blomberg, şi Per o acceptă. Nici soţia marelui maestru de vînătoare nu trebuia să afle vestea decît o dată cu ceilalţi. Inger i-o ceruse cu tot dinadinsul. Dar cînd Per se întoarse la Kaersholm, lucrurile se petrecură altfel, fiindcă expresia feţei îl trădă.

— Te-ai logodit ! exclamă soţia marelui maestru de vînătoare de cum îl văzu.

Per avu din nou prilejul să constate că, după cum o nenorocire nu vine niciodată singură, fericirea atrage şi ea altă fericire. Cîteva zile mai tîrziu primi o vizită neaşteptată. Doi dintre ţăranii pe care-i întîlnise de Crăciun în casa pastorului veniră într-o dimineaţă la Kaersholm cu trăsura şi-şi manifestară dorinţa să stea de vorbă cu el. Erau doi oameni înalţi, spătoşi, îmbrăcaţi în haine de dimie şi cu multă prestanţă naturală. Per îi pofti să ia loc şi, cu toate că fusese luat prin

surprindere şi nu se pricepea să discute cu ţăranii, convorbirea lor dură mai multe ceasuri. Cei doi oameni începură prin a-i declara că nu erau emisarii nimănui, că veniseră doar pentru că „auziseră ceva" despre intenţia lui de a reglementa cursul rîului, coborînd nivelul apelor din regiune. Dacă era într-adevăr aşa, spuneau ei, se gîndiseră să cîntărească mai îndeaproape chestiunea, dar numai în ce-i privea personal pe ei doi.

În vorbele lor se deslușea o prudenţă calculată şi o neîncredere meschină, care contrastau ciudat cu aspectul zdravăn şi atitudinea lor mîndră. Deşi din întrebări reieşea în mod evident că studiaseră, şi chiar foarte temeinic, nu numai latura tehnică, dar şi pe cea juridică a problemei, ţineau neapărat să dea impresia că n-aveau decît noţiuni vagi despre ea. Pentru asta, cînd unul dintre ei făcu aluzie la eventualitatea convocării unei noi întruniri, celălalt se grăbi să adauge că rămînea de văzut dacă va ieşi ceva din povestea asta, după care primul declară pur şi simplu că, după părerea lui, nu se crease o atmosferă favorabilă pentru aşa ceva.

După plecarea lor, Per avu impresia că veniseră mai degrabă ca să-l pregătească pentru refuzul final. În schimb, doamna Prangen, căreia după aceea îi relată convorbirea şi care cunoştea mai bine modul ţăranilor de a duce tratative, îl felicită şi-i spuse, hohotind uşor, că acum putea să-şi comande cămaşa de mire. Şi familia pastorului îi dădu speranţe în acest sens ; de altfel, peste puţin se zvoni că cei doi ţărani plecaseră la Copenhaga să discute cu deputatul local obţinerea pe cale oficială a unui fond suplimentar în vederea executării lucrărilor.

Acuma Per îşi petrecea cea mai mare parte din timp la parohia din Bøstrup, şi Inger, biruindu-şi treptat sfiala, dădea tot mai mult frîu liber sentimentelor. Totuşi, îşi păstra totdeauna calmul şi echilibrul, posomorîndu-se numai uneori cînd Per o săruta ; în schimb, grija ce-i purta era de-a dreptul mişcătoare. Cînd sosea pe vreme rea, îi pregătea totdeauna ceva cald de băut, ba chiar îl silea să dea pe gît lichidul clocotind încă. Seara, la despărţire, fie că pleca pe jos sau cu trăsura, îl conducea pînă în antreu şi, luîndu-şi de pe umeri şăluţul de mătase, i-l înnoda cu mîna ei în jurul gîtului, ca să nu răcească. Dragostea ei nu se diferenţia încă de cea maternă, şi Per se lăsa răsfăţat ca un copil, fără să crîcnească.

Şi în raporturile dintre el şi soacră-sa interveni cu încetul o schimbare fericită. De dragul lui Inger, se silise din răsputeri să-i învingă antipatia şi era pe cale să izbutească. Descope-

rise că doamnei Blomerg îi făcea o deosebită plăcere să fie distrată cînd cosea şi mai ales îi plăcea să i se citească din cîte o carte din raft. Aşa se face că în fiecare după-amiază îi citea mai multe capitole ale unuia dintre romanele foarte preţuite în casa lor, apoi, deşi ele nu prezentau nici un interes pentru el, cu timpul ajunse să îndrăgească orele acelea, în care-şi auzea glasul, acompaniat de zgomotul uşor făcut de igliţele harnice ale logodnicei, precum şi de pîlpîitul plăcut al focului în sobă.

A doua zi după Bobotează, Per plecă înapoi la Copenhaga. Nu voia să-şi neglijeze mai mult ocupaţiile şi apoi era vorba şi de boala marelui maestru de vînătoare, care se agravase din nou. Ultima zi o petrecu în întregime în casa pastorului, şi la plecare o văzu pentru prima oară pe Inger cu adevărat emoţionată. Avea lacrimi în ochi şi-l ţinea mereu de mînă, ca şi cînd i-ar fi venit greu să-i dea drumul. La plecare, socrii, cumnaţii şi micile lui cumnate se adunară pe scara exterioară de piatră, fluturînd din mîini în direcţia lui, pînă ce trăsura ieşi pe poartă ; apoi Inger se repezi în grădină şi se urcă pe gard, ca să-i facă pentru ultima oară semn de rămas bun.

În ciuda tuturor acestor manifestări, Per era cam dezamăgit. Nădăjduise pînă în ultima clipă că Inger va cere voie părinţilor să-l însoţească pînă la gară. E drept că vremea era rece şi vîntul bătea cu putere, totuşi se miră că fetei nici nu-i trecuse prin minte să-l însoţească. Şedea în trăsură, alături de el era un loc gol, şi atunci se gîndi fără voie la Jakobe. Îşi aduse aminte de felul în care, într-una din scrisori, îi vorbise de dorul ei, spunînd că ar fi în stare să ocolească pămîntul de trei ori ca să poată fi o singură clipă alături de el. Îşi aminti că atunci considerase vorba asta o exagerare isterică, acum, însă, cînd era şi el îndrăgostit, o înţelegea.

După mai bine de o jumătate de oră de drum, zări gara în faţă şi, ceva mai tîrziu, trecu pe lîngă căsuţa pe care doamna Prangen o socotea drept cel mai potrivit cuib de dragoste pentru Inger şi pentru el. Casa, situată la oarecare distanţă de şosea, la poalele unui deal, era clădită în stil de vilă şi avea o grădină destul de arătoasă, care pînă şi acum, deşi împrejurimile alcătuiau un peisaj pustiu de iarnă, avea un aspect plăcut şi îmbietor. Vederea acestor locuri trezi în el o emoţie ciudată. Era oare cu putinţă ca această casă străină să devină căminul lui, ca acest cuibuşor călduţ să-l aştepte, să fie gata pentru a-i găzdui fericirea ? Aşadar, el, care păcătuise împotriva tuturor geniilor tutelare ale vieţii sale, avea să lo-

cuiască într-o bună zi împreună cu Inger aici, dincolo de geamurile acestea, atît de pustii deocamdată, și avea să fie ocrotit de aceleași puteri clemente și blajine pe care le înfruntase cîndva cu atîta înfumurare? Oare aici, afară, în grădina atît de liniștită și de pustie acum, vor răsuna cîndva rîsetele și plînsetele copiilor lor? Iar colo sus, pe deal, în spatele casei, urma să fie clădită moara lui experimentală, care va anunța poate într-o bună zi lumii întregi o mare izbîndă?

După ce se instală într-un compartiment și trenul porni, se pomeni singur cu un bărbat scund, cu părul alb, în care recunoscu curînd pe pastorul ce venise cu soția în vizită la familia Blomberg în ziua logodnei lui. Era un om vesel, care, îndată ce-l recunoscu, intră în vorbă.

— Sînteți unul dintre fiii răposatului pastor Sidenius, nu-i așa? întrebă el. L-am cunoscut prea puțin pe tatăl dumneavoastră; era un om care nu prea întreținea relații cu colegii și prefera să ducă o viață retrasă, deși activă. În schimb, în tinerețe am cunoscut-o foarte bine pe mama dumneavoastră. Eram amîndoi copii de orășeni, locuiam la Vejle și aveam cam aceeași vîrstă. Văd că semănați mult cu ea. Chiar în ziua cînd v-am întîlnit la scumpii noștri prieteni Blomberg, am fost izbit de asemănarea dintre dumneavoastră și cineva de care-mi aminteați. În clipa aceea îmi pierise din memorie numele de fată al mamei dumneavoastră, și abia după aceea mi-am dat seama că recunoscusem în dumneavoastră trăsăturile familiei Thorsen. Acum am impresia că-l văd în carne și oase pe bunicul dumneavoastră, pe care probabil nu l-ați cunoscut. Era un om admirabil, care și-a păstrat voia bună și dragostea de viață pînă-n clipa morții și a manifestat mereu un interes viu pentru tot ce se întîmpla în lumea largă. Ospitalitatea din casa lui era o mare binecuvîntare pentru orășelul acela, și mama dumneavoastră era sufletul tuturor petrecerilor nevinovate ale tineretului. Da, da! Ce zile fericite! Mi-amintesc, de pildă, că, o dată, într-o vacanță de Crăciun, urma să aibă loc un bal mascat în casa unui proprietar care locuia la o depărtare de o milă afară din oraș. Noi, tinerii, eram invitați cu toții și, bineînțeles, eram încîntați. Dar tocmai în după-amiaza aceea s-a pornit o viforniță cumplită, o vreme atît de vitregă, încît nimeni n-a mai cutezat să pornească la drum, și eram cu toții deznădăjduiți. Și cum stăteam așa acasă, nemîngîiați, auzim deodată clinchet de zurgălăi și pocnet de bici în stradă. Am alergat la ferestre și... pe cine credeți că am văzut?... Pe Kirstine Thorsen, care se ducea la bal. Nici

nu voise să audă de stat acasă. În cele din urmă ne-a declarat că dacă nimeni nu vrea s-o ducă cu sania, are s-o pornească pe jos, așa, cu ciorapi albi în picioare. Bineînțeles că atunci am prins și noi ceilalți curaj, și aventura asta cam îndrăzneață s-a terminat cu bine, fiindcă ne-am distrat de minune.

— Iertați-mă... îl întrerupse Per cam încurcat. Cred că vă înșelați, domnule pastor. Nu se poate să fi fost mama mea.

— Cum ? Dumneavoastră nu sînteți unul dintre fiii răposatului Johannes Sidenius ?

— Ba da.

— Și pe mama dumneavoastră n-o chema Kirstine ? Nu era fiica lui Eberhard Thorsen, medic de district la Vejle ?

— Ba da !

— Păi atunci nu m-am înșelat !

— Mama mea a avut și o soră.

— Știu, biata Signe ! Nu, nici vorbă ! Signe era o ființă plăpîndă și bolnăvicioasă și a murit foarte de tînără. În schimb, mama dumneavoastră era întruchiparea însăși a unei sănătăți înfloritoare ; nu era înaltă de stat, dar era fină și plină de gingășie. Îmi amintesc că altă dată, într-o vară, noi, tinerii, plănuisem un picnic în pădure și am pornit în trei trăsuri mari de Holstein spre o pădure la cîteva mile de oraș. Proprietarul pădurii era un baron, care nu știu din ce cauză trăia pe picior de război cu localnicii. De aceea, la toate intrările pusese placarde mari care reglementau cu multă severitate accesul în pădure, deși era vorba de o suprafață de cîteva sute de *tønder* ce se întindea la mare depărtare de locuința lui. N-aveai voie să părăsești potecile marcate, n-aveai voie să te joci și să faci zgomot ca să nu sperii vînatul și, mai ales, era strict oprit să iei masa în pădure. Desigur că motivul nemulțumirilor împotriva baronului îl alcătuiau tocmai aceste interdicții, de care, în veselia noastră, hotărîsem să nu ținem seamă. Ne-am instalat, așadar, fără multe fasoane, pe o pajiște în inima pădurii, am scos panerele cu mîncare și mașinile de făcut cafea și am început să petrecem de minune. Deodată ni s-a părut că ne plesnește cineva peste gură. Doi oameni se îndreptau spre noi : erau baronul în persoană și unul dintre pădurari. Baronul era cunoscut pentru grosolănia lui ; de altfel, ajungea să-l vezi ca să te sperii. Era un om înalt, greoi și cu o față roșie-vînătă, ca o gușă de curcan. Nu știam ce să facem, ne speriasem cu toții. Atunci mama dumneavoastră s-a ridicat, a umplut la repezeală o ceașcă de cafea și, călcînd peste iarbă, a pornit cu ceașca în mînă drept spre baron. Parc-o văd încă în

fața ochilor, într-o rochie luminoasă, de un liliachiu-deschis, cu o pălărie mare de pai, de forma unui coș de trăsură și împodobită cu flori, așa cum se purta pe vremea aceea. Avea un obraz mic, atît de drăgălaș, și un mers ușor, de-ai fi zis că plutea, și era o plăcere s-o privești. Cînd a ajuns în fața domnului baron, s-a înclinat și l-a rugat ștrengărește să ne facă marea cinste de a fi oaspetele nostru la iarbă verde. Baronul n-a putut rezista unei astfel de invitații. De fapt, avea inimă bună, și totul a sfîrșit prin invitația de a ne opri la castel, ca să gustăm din șampania lui. Cred că nimeni dintre noi n-a uitat ziua aceea. Mama dumneavoastră nu v-a povestit niciodată ?

— Nu.

Trenul opri în gară, și bătrînul vorbăreț coborî. Per se bucură că a rămas singur. Cele povestite de pastor îl indispuseseră.

După ce trenul se puse din nou în mișcare, își spuse că, de fapt, știa foarte puține lucruri despre rudele sale din partea mamei și tot atît de puțin despre tinerețea ei. În timp ce tatăl își amintea totdeauna cu satisfacție și cu mîndrie de educația primită și de viața în parohia săracă a tatălui și a bunicului său, mamei îi era teamă, parcă, să vorbească în fața copiilor despre casa și despre rudele ei. Per nu-l cunoscuse nici măcar pe unicul ei frate, medic undeva în Fionia. Nu venise niciodată la ei, și numele său era pomenit rareori în casă.

Per ședea lîngă geam, cu bărbia sprijinită în palmă și cu privirea tristă, ațintită asupra șesurilor ce se perindau prin fața lui și asupra cărora începea să se lase întunericul. Și abia atunci i se păru că înțelege de ce sufletul îi fusese străbătut de fiorul acela în ziua cînd citise scrisoarea lăsată de mama sa.

Capitolul XXV

Pentru Jakobe, noaptea de 9 spre 10 ianuarie a trecut greu în orășelul silezian Hirschberg, în apropiere de Breslau, unde se instalase să petreacă ultimele luni și să aștepte în singurătate și în liniște nașterea copilului. Dis-de-dimineață i se telegrafie prietenei sale din Breslau, singura ființă căreia Jakobe îi încredințase taina. Mai tîrziu, în cursul zilei, un medic din partea locului fu chemat tot telegrafic, și Jakobe trăi douăzeci și patru de ore de groază, de care nici nu putea să-și aducă aminte după aceea, deși era obișnuită să sufere. Copilul se născu viu, dar muri imediat, și Jakobei i se interzise să-l vadă,

fiindcă doctorul fusese silit să-l mutileze ca să-i salveze ei viața.

Timp de patru săptămîni zăcu la pat. Începuse să se împrimăvăreze cînd prinse puteri și se putu instala, bine înfofolită, în grădinița casei, cu privirile îndreptate spre Schneekoppe și spre celelalte vîrfuri acoperite de zăpadă, care se înălțau peste peisajul înverzit de sosirea primăverii. Totuși, frumusețea din jur nu-i făcea nici o bucurie. Nu se putea mîngîia de pierderea copilului, se simțea pustiită și inutilă pe lume. De altfel, era atît de neputincioasă și de slabă, încît o podidea mereu plînsul. În ultimele luni înainte de nașterea copilului, toate gîndurile i se concentraseră atît de puternic asupra lui, îl simțise atît de intim legat fizicește de ea, încît acum avea impresia că nu mai rămăsese nimic din ființa ei. Nu se gîndea că, de fapt, scăpase de o povară grea. Rușinea, umilința, durerea părinților, compătimirea prietenilor familiei, toate acestea, care înainte o apăsau și o măcinau, își pierduseră treptat orice importanță în comparație cu bucuria cu care-și aștepta copilul și cu speranțele legate de el, speranțe care ar fi trezit-o pe ea însăși la o viață nouă.

Ai ei continuau să creadă că se află la Breslau ; atît mama, cît și tatăl îi scriau regulat, comunicîndu-i tot ce se întîmpla în familie și în cercul prietenilor. Așa, de pildă, află că Eybert se căsătorise cu o tînără de 19 ani, că cumnatul ei, Dyhring, ajunsese deputat și Nanny fusese invitată la un bal al curții regale, unde fusese prezentată unui principe. Dar toate aceste vești o lăsau indiferentă ! Ședea acolo, în grădiniță, cu spatele rezemat de o pernă și cu picioarele pe un scăunel, și se uita lung după copiii care treceau pe poteca din fața casei.

Cei mai mulți erau copii de oameni săraci, bieți copii palizi și prăpădiți, asemenea celor care mișună în orașele industriale, chiar și în orășelele industriale mai mici, cu înfățișare rurală, unde trotuarele înverzesc o dată cu sosirea primăverii. De două ori pe zi copiii treceau vijelios sau năvăleau prin fața casei, ducîndu-se și întorcîndu-se de la școala comunală, care se afla în apropiere. Jakobe remarcase un băiețaș de vreo 7—8 ani, cu fața albăstruie și bolnăvicioasă, cu scrofule mari sub nas și pe obraji. Trecea totdeauna mult în urma celorlalți, cu tăbliță sub braț, încălțat în niște saboți pe care-i tîrșîia ca un moșneag. După ce Jakobe își reveni în puteri și începu să iasă din grădină, îl opri într-o zi și-i puse cîteva întrebări pe un ton prietenos. Speriat, băiatul holbă

niște ochi mari, albaștri, și fără bucurie la ea, nu păru că înțelege ce-i spunea și-și văzu mai departe de drum, cu mersul lui obosit, fără să-i răspundă. După vreo cincizeci de pași, se uită cu teamă înapoi, și cînd văzu că Jakobe rămăsese locului și-l urmărea cu privirea, o luă la goană, ca și cum ar fi vrut să fugă de o primejdie. „Bietul băiat", gîndi ea cu voce tare și-și continuă plimbarea. Copilul acela neîngrijit, cu teama lui precoce de oameni, făcuse să vibreze sentimentele ei materne.

Într-o zi, la cîtăva vreme după această întîmplare, îl urmări de la distanță, ca să afle unde locuiește, și-l văzu dispărînd într-o clădire muncitorească lungă și scundă, avînd cîte o ușă după fiecare două-trei ferestre. Se interesă la vecini și izbuti să afle cine erau părinții copilului și în ce condiții trăiau. Era una din tragediile obișnuite în mediul muncitoresc. Atît bărbatul, cît și femeia munceau în fabrică și-și lăsau copiii în voia sorții. Acasă flămînzeau, la școală mîncau bătaie, pe stradă poliția îi supraveghea. În aceste condiții, inima li se împietrea, alteori se abrutizau, deveneau niște răufăcători sau niște vagabonzi.

Pînă atunci Jakobe nu cunoscuse niciodată sărăcia atît de îndeaproape, și ceea ce vedea acum lăsă o impresie puternică asupra ei. Își procură informații despre salarii, durata zilei de muncă, locuințele muncitorești, condițiile de igienă ale fabricilor, ajutorul acordat bătrînilor, și toate cele aflate îi treziră indignarea.

Cu timpul nu se mai mulțumi să participe pasiv la suferințele acestor asupriți. Așa cum i se întîmpla de obicei, cînd o impresie puternică o trezea la acțiune, și de data asta noile sentimente care o stăpîneau o îndemnară să devină activă. Fără să mai stea mult pe gînduri și cu ajutorul gazdei, o femeie cumsecade, văduva unui subofițer, înființă afară, în grădină, un fel de cantină, unde, în drum spre școală și înainte de a se întoarce acasă, copiii flămînzi căpătau gratuit o farfurie de mîncare și ceva cald de băut. Toată duioșia ei de mamă și tot devotamentul adunat pentru propriul copil erau dedicate acum acestor mici oropsiți lipsiți de cămin, se revărsau peste capetele pline de bube ale cincizeci de copii și creșteau o dată cu ei. La început copiii erau sfioși și se țineau deoparte, iar acțiunea Jakobei stîrnea hazul locuitorilor orașului. Dar mirosul de supă care se răspîndea dincolo de zăbrelele gardului și aspectul meselor totdeauna așternute învinseră cu încetul sfiala copiilor. Pînă și băiețelul cel mititel și palid, cu scrofulele mari, intră

într-o bună zi în grădină, se așeză la masă și începu să înfulece.

Această primă încercare avu consecințe mari pentru Jakobe. Pe măsură ce puterile îi reveneau, iureșul vieții o atrăgea din nou și-i umplea cu totul inima. Prietenei din Breslau îi scrise în termenii următori despre activitatea ei :

„Te-ai gîndit vreodată la soarta deznădăjduită pe care vremurile noastre — vremurile noastre mari, frumoase și pline de dinamism ! — au pregătit-o copiilor săraci ? Te-ai gîndit vreodată cît de neîndurător de puțin a făcut societatea pînă acum pentru a crea o existență omenească (sau măcar firească) acestor copii ? Dintr-o odaie goală, care se numește casă și în care își întîlnesc rareori părinții, acești mici nenorociți sînt mînați la școală, care pentru cei mai mulți dintre ei e un fel de instituție publică de pedeapsă, și în multe cazuri nici nu e altceva. Societatea, pe care ei ar trebui să învețe s-o privească plini de încredere și speranță și s-o considere apărătoarea și sprijinitoarea lor nedezmințită, îi întîmpină pretutindeni sub aspectele cele mai puțin atrăgătoare : un învățător nesuferit, o poliție brutală, niște asigurări sociale umilitoare, un pastor care le vorbește despre moarte, și judecată, și iad. Cum poți trezi în ei în aceste condiții spiritul colectiv, un spirit colectiv care, o dată cu evoluția timpurilor, să se transforme într-un adevărat sentiment civic de fraternitate ? N-are nici un rost să ne gîndim la consolidarea unei vieți de familie destrămate. Casa părintească, altădată baza vieții sociale, este de bună seamă o instituție pe care evoluția o condamnă la moarte. Bine, dar ce punem în loc ? Iată o problemă care mă preocupă pentru moment atît de intens, încît o visez și noaptea. De adulți au avut grijă autoritățile. Ei au biserica, varieteul, conferințele, cîrciuma, teatrul sau reuniunile religioase. Dar copiii ? Spune-mi, încotro să se îndrepte bieții de ei, neajutorați cum sînt ? Singura soluție pe care o văd eu este ca școala să înlocuiască treptat căminul părintesc. Bineînțeles, în cazul acesta școala trebuie să se transforme cu încetul, să se întoarcă la originea ei, să devină ceva în genul mînăstirilor de pe vremuri — un azil, un loc unde să domnească libertatea și, în același timp, un refugiu ale cărui porți să fie totdeauna deschise. Dar școala mai trebuie să fie și altceva. Prin aspectul ei exterior, prin dotarea sălilor de clasă, prin metodele de învățămînt, ea va trebui să aibă o acțiune intimă și festivă totodată asupra cugetului copiilor. Aici va trebui să capete copilul un fond de cunoaștere luminoasă și rodnică a vieții,

din care să se alimenteze mai tîrziu și care să-l facă mai apt pentru lupta vieții decît tineretul crescut în regimul mînăstiresc din trecut (și în special cel din epoca noastră). Tineretul acela își pierde la prima decepție credința în viață, în succes și în fericire și, asemenea copiilor care se rănesc, își caută alinare la sînul bisericii, această bătrînă dădacă.

Dar văd că pe chipul tău se zugrăvește uimirea. «De ce-mi spune toate astea?» te vei întreba. Și ai dreptate să te miri. Să-ți spun cum stau lucrurile. În singurătatea mea de aici, o lume nouă mi s-a deschis parcă în fața ochilor și, desigur, sînt încă destul de buimăcită de cele ce văd. Mă gîndesc cu toată seriozitatea să încerc realizarea acestor gînduri și am niște planuri fantastice de a înființa la Copenhaga o școală pentru copiii săraci, după modelul pe care l-am schițat mai sus. Are să mă coste banii ce mi se cuvin din averea părintească, dar acum, cînd nu mai am cui s-o las, ce altă întrebuințare mai bună i-aș putea da? Natural că un plan de acest gen nu se poate realiza într-o zi, două. Întîi trebuie să mă pun la curent cu tot ce s-a încercat pînă în prezent în această direcție și să adîncesc toate problemele legate de școală. După cîte-mi amintesc, am auzit sau am citit că undeva în America există un curent similar, așa că să nu te sperii prea tare dacă vei afla într-o bună zi că am de gînd să trec de partea cealaltă a Atlanticului. Deocamdată rămîn totuși aici, la copiii mei adoptivi. Oricum, nu mă pot despărți încă de micul mormînt din cimitir. În consecință, n-ai să mă vezi atît de curînd..."

În primăvară Per își luă cu succes examenele; dar bucuria îi fu stricată de obligația de a părăsi sala de examen pentru a se prezenta la cazarmă și a îmbrăca uniforma de soldat. Și asta făcea parte din neglijențele trecutului, neglijență pe care acum trebuia s-o plătească. An de an făcuse cereri de amînare a stagiului militar, sperînd cu îndrăzneală că, grație influenței lui Philip Salomon, va scăpa cu totul de stagiu. Acum era inginer-recrut și fu nevoit să mărșăluiască toată vara pe terenurile de exerciții din Copenhaga, să sape tranșee și să împletească gabioane, împreună cu alte cîteva sute de tineri, care față de el păreau niște adolescenți. Lucrul cel mai penibil era nu atît efortul fizic, cît toropeala spirituală, rezultat al vieții de cazarmă. Își luase cîteva cărți, sperînd că, în timpul liber, va avea prilejul să le citească, dar avea destul de furcă în afara programului ca să-și satisfacă necesitățile trupești. Nevoia de hrană și de somn puseseră stăpînire pe

el ; de altfel, obișnuința de a face totul la comandă îi deveni atît de firească, încît în cele din urmă ajunse să considere că era ciudat să facă ceva din proprie inițiativă.

În toamnă scăpă de această moarte spirituală. Norocul îi surîse încă o dată și, după expirarea termenului, trase la sorți unul din puținele numere care dădeau scutire de serviciu pe timp de iarnă și chiar scutire de orice concentrare ulterioară. În ultimele zile ale lui septembrie, sănătos la suflet și la trup, plecă în Iutlanda, unde logodna lui cu Inger fu anunțată în mod festiv. Între timp, marele maestru de vînătoare murise, dar asta nu împiedică, ci, dimpotrivă, favoriză tratativele pentru reglementarea cursurilor de apă. Preliminariile ajunseră atît de departe, încît, spre marea lui bucurie, Per putu să se apuce imediat de lucru.

Totuși, prima grijă fu să-și amenajeze mica vilă de lîngă gară, la marginea orășelului, pe care soția marelui maestru de vînătoare o alesese pentru el cu un an înainte. Locuința era alcătuită din cinci odăi mici, bucătărie și cîteva cămăruțe mansardate. Pentru moment, Per își procură mobilă numai pentru două camere și le aranjă cu cea mai mare simplitate. Aceeași nepricepere de a crea în jurul său o atmosferă confortabilă, nepricepere care-l caracteriza și care se vădise pretutindeni, în țară și în străinătate, oriunde locuise pînă acum, se manifestă și aici. Cu prilejul unei licitații unde se vindeau lucrurile unui negustor dintr-un sat, Per cumpără două mese pictate, o sofa îmbrăcată cu mușama, cîteva scaune de lemn și alte obiecte de același fel ; faptul că se mulțumea cu lucruri de ocazie nu se explica în mod exclusiv — așa cum credea el — numai prin motive financiare, adică prin dorința de a-și achita cît mai curînd datoriile către frați și Philip Salomon. În calitate de membru al familiei Sidenius, avea încă în străfundurile ființei rămășițe din însușirile unui călugăr medieval, însușiri care deveneau tot mai puternice, dîndu-i o tainică predilecție pentru o viață ascetică și pentru obiceiuri pline de sobrietate. Soacră-sa îi recomandase, pentru oficiile de menajeră, o servitoare bătrînă, care slujise pe vremuri la parohie, și, într-o zi de octombrie, în timp ce vîntul împrăștia ultimele miresme ale verii, Per se așeză pentru prima oară la propria sa masă.

Orașul se numea Rimalt și avea aspectul obișnuit al unui conglomerat de construcții noi, din acelea care în regiunile populate se ridică la repezeală și deci la voia întîmplării în jurul unei gări. Rimalt avea o cîrciumă, liceu, farmacie, pră-

văliile cîtorva comercianți și meseriași, în schimb nu avea nici biserică, nici parohie. La oarecare distanță de gară, calea ferată trecea pe podul impunător aruncat peste un rîu, și zgomotul surd pe care-l făceau atunci roțile trenului era zgomotul pe care-l auzise Per în luncă, departe de aici, tocmai la Kaersholm. În toată regiunea, pînă la o distanță de două mile, oamenii își potriveau ceasurile după acest zgomot.

Cîmpul de activitate al lui Per cuprindea terenul de ambele părți ale acestui pod. Se întindea de-a lungul rîului, pe distanță de o milă într-o direcție și de o jumătate de milă în cealaltă, peste luncile din districtele Rimalt, Bøstrup și Borup. În fiecare dimineață Per se urca în docar și pleca să ridice planuri și să jaloneze liniile de scurgere, să fixeze pichetele de marcaj. În felul acesta intră în legătură cu cei mai mulți dintre țăranii de prin partea locului, care nu izbutiră să-i cucerească simpatia în cursul acestor tratative. Luați fiecare în parte, îi făceau o impresie mult mai puțin înălțătoare decît îi făcuseră în vara anterioară, în duminica aceea cînd participaseră în rînduri strînse la marea adunare populară din pădure. Și apoi, cum n-avea posibilitatea să le aprecieze valoarea umană, contactul cu ei îi producea de fiecare dată același efect. Pretutindeni descoperea trăsăturile caracteristice clasei lor : lăcomia de bani, cîrcoteala lor meschină, năravuri care apar în comunități restrînse și izolate. Experiența serviciului militar fu întărită de cele văzute aici. În compania lui cunoscuse și meseriași de la oraș și țărani, cei mai mulți originari din vestul Iutlandei, și în timp ce fusese izbit de sentimentul de solidaritate, viu și activ, pe care-l manifestau primii, deși aparținînd în mare majoritate drojdiei societății capitalei, găsise că țăranii n-aveau nici urmă de căldură omenească, ba chiar nici nu păreau a înțelege prea bine ce înseamnă asta. Nu le plăceau ciorovăielile, dimpotrivă, țineau unul la altul, dar nu le trecea niciodată prin minte să facă vreun serviciu cuiva cînd n-aveau siguranța unui contraserviciu, după cum nici nu îndrăzneau să ceară vreun ajutor fără să ofere ceva în compensație.

Seara, Per se întorcea uneori foarte abătut acasă, după ce se întîmpla să-și piardă o bună parte din ziua de muncă pentru că niște vecini, care mai erau și buni prieteni, ba chiar frați de cruce și împărtășeau aceleași convingeri politice, nu se putuseră înțelege în privința dreptului de proprietate asupra unei grămezi de pămînt rezultate din săparea unor șanțuri, grămadă ce s-ar fi putut transporta în cîteva roabe. În ciuda

efortului intens de trezire a conștiinței care se făcuse aici în ultima generație, sentimentul de fraternitate creștină mai era atîrnat numai pe veșminte ca o dispoziție sufletească festivă, care-i cuprindea pe oameni la diverse adunări sau cînd veneau la biserică, dar care se risipea în viața de toate zilele și, mai ales, n-avea nici o influență asupra buzunarului.

Nici tovărășia colegilor săi din Rimalt nu-l entuziasma prea mult. În fiecare seară, după sosirea corespondenței, directorul liceului, farmacistul, șeful de gară și cîțiva negustori se întruneau într-o încăpere din cîrciumă, considerată un fel de club. Per fusese invitat să participe și el la aceste întruniri. Toată lumea lua loc în jurul unei mese, sub o lampă somnoroasă atîrnată în tavan, și fuma, citea ziarele și bea *toddy* [1]. Din cînd în cînd, se înfiripa o conversație, pornind de la comentarea știrilor din ziare ; nicăieri, în nici un punct al globului, evenimentele internaționale nu erau tratate cu mai mult dispreț decît la întîlnirile serale din cîrciuma acestui orășel din lutlanda. Directorul liceului era personalitatea cea mai de seamă a clubului. Era un bărbat de vreo 50 de ani, cu o serie de cunoștințe eteroclite, pe care se pricepea să le folosească în discuție cu o anumită promptitudine. Fusese student la o vîrstă mai înaintată, apoi candidat în filozofie, ba chiar făcuse cîndva o încercare neizbutită de a juca un rol politic ; acum, însă, eșuase în acest pierdut colț de țară și conducea o școală cu douăzeci și patru de elevi. Pentru el era o satisfacție personală să poată micșora importanța tuturor evenimentelor care avuseseră norocul să atragă atenția în vreun colț oarecare de pe acest pămînt. Conflicte armate, expediții polare, evenimente importante din lumea științelor sau a artelor, mișcarea sindicală și trezirea pe scară uriașă a clasei muncitoare, toate acestea nu izbuteau să-i provoace decît o compătimire indulgentă. Nici măcar marele progres tehnic al epocii, pe care pînă și țăranii îl urmăreau cu o mirare copilărească, nu-l impresiona de loc.

— Ei bine, exclamă el într-o seară, citind în ziare despre recenta invenție a telefonului, a cărui alcătuire și mod de funcționare Per trebui să le explice în amănunt, de fapt e de neconceput că invenția asta nu s-a făcut mai demult. În fond, e absolut ridicol ca, din locul unde mă aflu acum, să nu pot vorbi în liniște cu un cetățean din China. Dar de ce n-aș putea chiar să-l văd, să-l pipăi, să-l miros ? Același lucru e valabil pentru

[1] Băutură fierbinte, obișnuită în țările nordice, preparată din rom, zahăr și coajă de lămîie.

toate domeniile. Ca să ne ducem din Europa în America avem nevoie de șapte zile. Asta-i curată ruşine ! Ar trebui să facem distanța asta în cel mult șapte ore. Cu alte cuvinte, ar trebui să ne putem transporta de la Copenhaga la New York în intervalul dintre micul dejun și prînz. Numai cînd vom ajunge acolo îmi voi scoate pălăria în fața științelor exacte !

Și farmacistului îi făcea plăcere să se audă vorbind, deși uneori se oprea în mijlocul unei fraze pentru că nu mai știa cum s-o termine. Șeful gării, un fost ofițer trecut în rezervă, era preocupat mai mult de dialogul cu paharul din fața lui, iar cei doi negustori ascultau cu un aer recules discuțiile acestor domni învățați.

Întrunirile nu-i făceau nici o plăcere lui Per, care participa rareori la ele. Pînă la parohia din Bøstrup nu putea să se ducă în fiecare seară, fiindcă era prea departe. Calul lui trebuia să se odihnească, iar cît despre el, după o zi obositoare, ar fi fost nevoit să facă trei sferturi de oră pe jos dus și întors, pe orice vreme și indiferent de starea drumurilor. Dar la el acasă era pustiu și trist. E drept, cărțile îi țineau de urît, cu ele își petrecea serile, care în acest anotimp erau mai lungi decît zilele. Totuși, nu găsea deocamdată liniștea adevărată, care i-ar fi fost indispensabilă pentru a putea lucra la invenția lui ; în schimb, gîndurile îi hoinăreau fără odihnă spre parohia de la Bøstrup și înapoi. Abia după ce-și va fi aranjat cu adevărat locuința, după ce o va putea auzi pe Inger umblînd în jurul lui și fredonînd, abia atunci va avea liniștea sufletească necesară unei vieți casnice ordonate.

De aceea, de cum sosi Crăciunul, începu să vorbească de nuntă. Mai întîi socrii nici nu voiră să audă, fiindcă, spuneau ei, Inger e prea tînără. De altfel, li se părea că nici viitorul lui nu era încă asigurat. Pînă și Inger, numai după nenumărate împotriviri, se obișnui cu gîndul unei apropiate căsătorii. Totuși, după tratative îndelungate și adesea destul de umilitoare pentru Per, el își impuse voința și se hotărî ca nunta să aibă loc în luna mai.

Pe lîngă singurătatea apăsătoare și lipsa unui cămin în adevăratul înțeles al cuvîntului, Per mai avea un al treilea motiv — acesta, însă, nemărturisit — pentru a grăbi nunta. Nu se înțelegea prea bine cu socrul său. Evoluția lui îl îndepărtase atît de mult de concepția de viață a pastorului, încît devenise aproape adversarul ei. Imaginea unui dumnezeu burghez, care, cu consimțămîntul tuturor, conducea lumea după principii umane recunoscute ca excelente, făcea asupra lui un efect aproape

comic. Cugetul lui trecuse prin atîtea schimbări furtunoase în anii din urmă, încît ajunsese să bănuiască existența unei voințe universale de un caracter mai puternic și avînd un țel mult mai măreț. Hoinărind zilnic prin ținut și îmbogățindu-și astfel experiența de viață, se îndepărtase și mai mult de crezul socrului său. Sărăcia din colibele oamenilor, ravagiile bolilor și ale ignoranței, nedreptatea aceea exasperantă pe care o constata în împărțirea bunurilor vieții, toate trezeau în el nevoia unei noi cunoașteri religioase, a unei explorări mai serioase în logica misterioasă a existenței. Și fiindcă socrul observă curînd ce se petrecea în el, se ajunse la un fel de discordie. Pastorul Blomberg se arăta foarte liberal cînd era vorba de imaginea ce-și făceau oamenii despre Dumnezeu și despre organizarea acestei lumi, lăsîndu-i să creadă cam tot ce pofteau. În schimb, era foarte atent la ce gîndeau despre persoana lui, și atît de obișnuit să audă de la cei din jur ecoul propriei sale voci, încît vedea în orice contrazicere o dovadă de rea-voință și de intenții rele. Deși rareori respecta părerile altora, deși nu se sfia să glumească uneori într-un mod destul de copilăresc pe socoteala convingerilor religioase ale altora, îndată ce el însuși era atacat, dădea dovadă de autoritatea unui părinte al bisericii, și nu era cu nimic mai prejos de orice autentic Sidenius. În privința aceasta Per se gîndise deseori la cele ce-i scrisese sau îi spusese odată Jakobe despre zelul cu care, amăgindu-se pe sine, biserica își satisfăcuse încă din timpul lui Arild [1] pofta bolnăvicioasă după putere, adăpostindu-se sub faldurile stindardului evlaviei.

De altfel, în singurătatea prelungită din iarna aceea, își căutase hrană spirituală la personalități de un gen cu totul diferit, ajungînd să înțeleagă mai adînc limbajul plin de enigme al vieții.

Pe măsură ce anii treceau, devenea un adevărat amator de cărți. Orice carte tipărită asupra căreia îi cădeau ochii îl atrăgea involuntar. Ori de cîte ori intra în casa unui țăran, unul dintre primele lucruri după care se uita erau micile rafturi cu cărți, care se aflau de obicei în încăpere, și pleca rareori fără să le fi cercetat. Pretutindeni găsea cam aceleași titluri : *Biblia*, cîteva romane istorice de Ingemann [2], comediile lui Holberg, o broșură de știință popularizată, cîteva cărți de agricultură, cîte ceva din așa-numita literatură didactică, sau continuarea acestei literaturi — poezia ce se scria în școlile superioare și în școlile

[1] *Arild* sau *Harald*, rege al Danemarcei ; a îmbrățișat creștinismul în jurul anului 960.

[2] *Bernhard Severin Ingemann* (1789—1862), poet și romancier danez.

de capelani — apoi o serie de predici religioase propriu-zise și, în primul rînd, predicile pastorului Blomberg, firește. Cîteodată găsea, păstrate întîmplător, exemplare din literatura religioasă veche, niște volume mici și groase, purtînd titlurile cele mai ciudate. Una din ele se numea *Untdelemnul mîntuirii* ; alta, *Lădița aurită cu comori* ; o a treia, *Patru cărți despre caznele lui Hristos* ; a patra, *Rănile sîngerînde ale lui Isus Hristos, adăpostul cel mai sigur pentru toți păcătoșii care se află în primejdie.* Oamenii se rușinau aproape cînd descopereai în casele lor scrieri cucernice de acest fel datînd dintr-o epocă întunecată ; și fiindcă în realitate nimeni nu le mai citea, Per își procură lesne cîteva exemplare pentru colecția lui. Le luase mînat doar de curiozitate ; dar într-o seară, în timp ce răsfoia una dintre ele, căutînd paginile a căror uzură dovedea că fuseseră citite mai des în decursul anilor, descoperi că tonul naiv, uneori plat, alteori bombastic, al acestor vechi scrieri populare, care nu-i plăceau, în mod ciudat îl încînta.

Această descoperire îl duse mai departe. Dorința lui permanentă și mereu crescîndă de a pătrunde tot mai adînc în propria lui ființă, de a-și înțelege pînă și senzațiile cele mai fugare îl determină să treacă la o cercetare istorică a vieții religioase din epoca în care apăruseră cele mai multe dintre aceste cărți. Așa ajunse pînă la pietismul [1] epocii lui Kristian al VI-lea, de unde porni înapoi și, trecînd prin „separatismul" iluminismului hernutic [2], ajunse la remarcabila mișcare intitulată „Laegmandsbevaegelse", de la începutul secolului, care evoluase treptat pînă la masiva mișcare religioasă populară contemporană.

Îl interesau acei fii de țărani din Fionia și Iutlanda sau odraslele meseriașilor de la sate și lupta lor susținută și încăpățînată împotriva ortodoxismului raționalist al vremii. Acești însinguraţi pribegeau ca niște apostoli din oraș în oraș, mărturisindu-și credința, din care cauză erau batjocoriți de lume, persecutați de pastori și zvîrliți în închisoare de autorități. Așa se alcătuiau mici comunități împrăștiate, ducînd o viață evanghelică, cu desăvîrșire opusă vieții lumești, și constituind un fenomen care parcă repeta istoria sfîntă pe pămîntul danez.

De altfel, chiar aici, în departamentul unde păstorea socrul său, găsise o ilustrare a povestirilor din trecut. Pe un loc șes din Bøstrup, într-o căsuță cu pereții spoiți în alb și bine între-

[1] Sectă protestantă fondată de teologul german Spener în anul 1689 la Lipsca și caracterizată prin moravuri austere și pietate.

[2] Hernuții sînt o sectă caracterizată prin puritatea moravurilor. Se mai numesc și „frații moravi".

ținuți, locuia un cizmar care făcea saboți. Familia lui trăia cu totul izolată și nu căuta să intre în legătură cu nimeni din ținut. O dată sau de două ori pe an, omul pleca la tîrg cu căruța încărcată de saboți, pe care-i vindea negustorilor ; restul timpului și-l petrecea în casă. Deasupra ușii pusese o scîndurică pe care erau scrise cu vopsea următoarele cuvinte : „Eu și familia mea vrem să slujim Domnului". Într-o zi, dînd o raită prin ținut ca să găsească legători de fascine pentru la vară, cînd se va lucra pe teren, Per se nimeri pe neașteptate în casa cizmarului. În odaie, o femeie tînără încă ședea lîngă un leagăn ; pe dușumea se jucau în liniște cîțiva copii. Ușa era deschisă spre atelier, unde meșterul, călare pe masa lui de lucru, își confecționa saboții. Apariția lui Per îl sili să se ridice și să intre în odaie cu o figură stingherită. Era un om între două vîrste, înalt și puțin adus de spate. Obrazul lui ras și palid, cu ochii pe jumătate plecați, nu-i plăcu lui Per. Nici femeia de lîngă leagăn, care-i arunca priviri aproape dușmănoase, nu-i făcu o impresie mai bună. E drept, bărbatul îl pofti să se așeze, dar se vedea că nu-i bucuros de oaspeți. El refuză categoric să se angajeze pe timpul verii la munca de reglementare a rîului, și din tonul lui ai fi zis că nu voia să aibă nimic comun cu toată povestea asta. Totuși, Per întîrzie un timp în casa aceea. În odăiță domneau o curățenie și o ordine exemplare. Ai fi zis că totul fusese pregătit pentru primirea unui oaspete de seamă. Un aer de evlavie evidentă plutea în odaie, evlavie care nu părea rezervată numai prilejurilor sărbătorești, ci izbutise să transforme două ființe omenești pînă în străfundurile firii lor. Pînă și-n felul în care meșterul ridicase unul dintre copii pe genunchi ca să-i șteargă nasul, în timp ce vorbea cu Per, se deslușea o blîndețe stranie și înălțătoare, care n-avea nimic comic.

La parohia pastorului Blomberg, Per află că familia cizmarului făcea parte dintr-o sectă ai cărei membri își dădeau singuri numele de „sfinți", izbutind în ultima vreme să facă prozeliți în cîteva puncte ale țării.

Socrul său le dăduse fără înconjur calificativul de „ipocriți", afirmînd că prezența lor era o rușine pentru parohia lui.

De atunci, ori de cîte ori citea despre ucenicul cizmar Ole Henrik Svane, despre Kristen Madsen din Fionia sau despre alți propovăduitori mireni din perioada renașterii religioase, Per vedea în fața ochilor odăița liniștită și plină de speranțe de pe cîmpia de lîngă Bøstrup. Totodată, ajunse la o constatare deprimantă. Comparînd credința adîncă a acestor oameni cu propria lui credință, simțea că nu fusese, nu era și nici nu va ajunge

vreodată un adevărat bun creştin. Da, de acum înainte, nici nu mai putea dori să ajungă un astfel de creştin.

Ceea ce-l speria nu era renunţarea rigidă la restul lumii. Mulţumirea pe care putea s-o dea o astfel de viaţă, interiorizată şi retrasă de lume, era lucrul pe care-l înţelegea cel mai bine. Îl îngrozea însă patima cu care se rugau, conţinutul nădejdilor lor. În ultimul an se rugase şi el adesea. Dar ruga şi reculegerea îi serviseră în primul rînd ca mijloc de a-şi întări şi de a-şi curăţi sufletul, un refugiu faţă de murdăria şi de poftele lumeşti. Îi înţelegea totuşi şi pe cei care atribuiau rugăciunii puterea de a îndepărta cu adevărat nenorocirile şi de a da ajutor la ceas de primejdie şi de nevoie. Dar rugile acestor creştini preacucernici păreau străbătute de oftaturi care le tălmăceau nostalgia după lipsuri şi suferinţe. Temîndu-se de lume şi de ispită — în concepţia lor, viaţa creştinilor fiind un neîncetat pelerinaj — cereau ca nenorocirea şi prigoana să se abată asupra lor.

„Hrăneşte-mă, o, Doamne, cu pîinea lacrimilor şi dă-mi să beau din cupa plină a lacrimilor. Mă las în voia ta, eu şi tot ce-i al meu, spre biciuire şi ruşinare. Pedeapsa ta grea să cadă asupră-mi, şi biciul tău să-mi fie învăţătură. Căci pentru cine ţi-e rob e o binecuvîntare să sufere şi să fie pus la cazne din dragoste pentru tine. Mulţumescu-ţi ţie, Doamne, că nu mi-ai iertat păcatele, ci că m-ai pedepsit şi m-ai lovit din greu."

Ori de cîte ori dădea peste vorbe de acest fel, sufletul lui Per era străbătut de aceiaşi fiori ca în ziua cînd citise scrisoarea lăsată de maică-sa. În faţa unei credinţe atît de arzătoare, care distrugea impulsurile naturale ale sîngelui, omul din el dădea înapoi.

„Desigur, e o nenorocire să trăieşti pe pămînt, scria Thomas Kempis [1] în cartea sa despre patimile lui Cristos. E o mare mizerie şi o mare caznă pentru omul cucernic să mănînce, să bea, să vegheze, să doarmă, să se odihnească, să muncească şi să fie supus celorlalte nevoi ale firii. O, ce bine ar fi să n-avem nimic altceva de făcut decît să-l preamărim pe Dumnezeu, stăpînul nostru ! Atunci am fi mult mai fericiţi decît acum, cînd fiecare nevoie face din noi robi ai cărnii."

Ceea ce-l neliniştea mai ales în această perioadă de cercetare era un amănunt pe care-l întrezărise vag şi altădată, cu ani în urmă, cînd i se întîmplase să adîncească o tălmăcire a dialogului lui Platon, *Phaidon*. Era o înţelegere tot mai limpede a vîrstei creştinismului, care era mult mai bătrîn decît Cristos

[1] *Thomas Kempis* (1379—1471), scriitor mistic german, autor al unor lucrări ascetice.

și nu-și găsise în persoana lui decît o etapă de desăvîrșire, în orice caz pentru moment. Nu putea deci să se mîngîie — și faptul acesta îl neliniștea — cu gîndul că, dacă puterea statului sau a suveranului n-ar fi fost interesată în înălțarea lui pe tronul spiritualității, creștinismul ar fi rămas un fenomen absolut trecător. Creștinismul părea să-și aibă rădăcinile în adîncurile firii umane, să-și tragă seva dintr-un instinct aflat în afara naturii și care ajungea să triumfe asupra ei, acolo unde exista.

Căci trupul „ne tulbură din adînc, ne zdruncină și ne lovește atît de tare, că nu mai sîntem în stare să osebim unde este adevărul... Noi nu dobîndim cu adevărat lucrul pe care-l dorim și de care zicem că sîntem înamorați — înțelepciunea — decît după ce murim." [1]

Astfel vorbise însuși Socrate. Dar Buddha ? Un citat răzleț rămăsese întipărit în mintea lui și strălucea ca scris cu litere fosforescente ori de cîte ori se făcea întuneric în el :

„Cel ce nu iubește nimic pe acest pămînt, cel care nu urăște și nu rîvnește nimic, numai acela nu poartă nici un fel de lanțuri și e neînfricat."

Din toate colțurile lumii, de dincolo de veacuri, îi venea același răspuns, aceeași poruncă : Lepădarea de sine, nimicirea eului ; fericire înseamnă renunțare. Dar cînd privea spre lume, auzea cuvinte care sunau : Afirmarea personalității, iubirea de sine, forța fizică, curajul voinței ; căci a fi fericit înseamnă a-ți însuși. Aici nu exista nici o punte peste prăpastie. Trebuia să alegi între castrarea sufletului sau a trupului, dilemă pe care n-o puteai ocoli cînd nu erai înzestrat, ca pastorul Blomberg sau ca atîția alții, cu însușirea fericită de a te înșela pe tine însuți, coborînd peste orizont o perdea de ceață lirică. Trebuia să alegi un punct de vedere, să juri pe cruce sau pe paharul de șampanie, fără șovăială și fără teamă, ci cu o hotărîre plină de încredere, cu entuziasm chiar.

În felul acesta, Per ajunse din nou să conceapă credința ca o forță care menține și justifică viața. Acum, însă, nici cerul, nici pămîntul nu-i mai inspirau o încredere consolatoare, nu voia să se asemene nici cu copiii acestei lumi, dar nici printre creștini nu se simțea acasă. Mai puțin decît orice simțea capacitatea de a se întoarce la starea de candoare predicată de socrul său și de a culege flori pe marginea prăpastiei ca un copil care nu amețește și nu e atras de forța demonică a adîncurilor.

[1] Din *Phaidon sau Despre suflet* de Platon. În românește de Cezar Papacostea, editura „Casa Școalelor", 1931, p. 146.

Într-o dimineață mohorîtă de la începutul lui martie, docarul lui Per aștepta în fața ușii. Cum nu avea încă grajdul lui, era nevoit să-și țină docarul la cîrciumă. În clipa aceea, rîndașul cîrciumarului se afla lîngă cal și, cu brațele adunate la piept ca să se încălzească, înjura cu voce scăzută. Aștepta așa de mai bine de un sfert de oră.

În sfîrșit, Per ieși, încă buimac de somn, și, înfășurat în șuba lui uriașă, se urcă tăcut în docar, luă hățurile din mîna rîndașului și porni la drum. Ca de obicei, își petrecuse jumătate din noapte citind, apoi se culcase, dar gîndurile nu-l lăsaseră să adoarmă decît spre zori. Și iată că vîntul rece îi luă numaidecît de pe ochi pîcla visurilor. De altfel, în docar nu se prea putea moțăi. Era vechi, hodorogit și atît de șubred, încît arcurile se loveau între ele la cel mai neînsemnat obstacol din drum. În schimb, calul era de rasă norvegiană din fiord, un animal de încredere, care nu avea decît năravul de a fi prea precaut, astfel că, îndată ce cobora o pantă cît de ușoară, începea să meargă în zigzag între cele două șanțuri de pe marginea drumului. Ochii îi erau sensibili ca un instrument de nivelare și descopereau cea mai mică abatere de la planul orizontal. Pentru demnitatea lui de vizitiu, Per socotise la început că trebuie să-l dezvețe cu biciul de acest năravi. Curînd, însă, îndrăgi animalul acesta credincios și sigur pe picioarele lui, care-l ducea zilnic și pe orice vreme prin tot ținutul, astfel că ajunse să-l lase în voie.

Per avu grijă să-și facă drum prin Bøstrup, ca să-i poată spune bună dimineața lui Inger. Știa că la ora aceea se plimba prin grădină, pîndindu-i sosirea, ceea ce dădea acestor ieșiri matinale o nuanță sărbătorească. Dar la ora asta lui Per îi făcea plăcere însăși plimbarea cu trăsura, mai ales într-o dimineață proaspătă ca aceea, cu nori gonind jos, deasupra pămîntului, și cu stoluri de ciori care croncăneau, legănate de vînt.

Cînd se gîndea la problemele care nu-l lăsaseră să doarmă noaptea și-și amintea că fusese sigur că nu-și va găsi liniștea sufletească înainte de a cerceta pînă-n adîncul ei enigma lumii, îi venea să zîmbească. În aceste clipe, cînd gîndurile îi zăboveau încă în minte și înainte de a se lăsa tulburat de nenumăratele mici necazuri cotidiene, se încredea iar în lume și în farmecul ei firesc. În acest ceas al dimineții, tot ce era întunecat și îndoielnic în viață își pierdea cu desăvîrșire importanța în comparație cu faptul incontestabil de a fi tînăr și sănătos, de a te afla în propria ta trăsură, în drum spre femeia iubită, și de a te pregăti să începi ziua cu o sărutare pe buzele ei dulci. În clipa aceea Per îl preamărea pe Dumnezeu, în care abia dacă mai credea, prea-

mărea viața, cu dorințele, cu necazurile și cu greutățile ei, care, indiferent spre ce țel îl mînau, păreau că merită recunoștință. Ce rost mai avea să frămînți atîtea gînduri ? Chinurile la care te supuneai singur erau opera Diavolului. Faptul că nu te mulțumeai cu grijile impuse de lupta pentru existență nu era, de fapt, decît o vanitate de fariseu. Pînă la nuntă nu mai avea de așteptat decît două luni și jumătate. La 20 mai, ziua de naștere a lui Inger, avea să-și aducă acasă mireasa, gătită cu flori, și va pune capăt anilor triști de singurătate.

În ziua aceea hotărîse să facă o vizită care îl preocupa de multă vreme. Printre loturile de muncă ce intrau în planul de reglementare a apelor erau cîteva care aparțineau parohiei din Borup, și Per se ducea acolo în acest scop. Nu mai vorbise cu pastorul Fjaltring din ziua cînd se întîlniseră întîmplător în șura aceea pe vreme de furtună, și de atunci trecuse aproape un an și jumătate. Per se abătuse de cîteva ori pe lîngă el, în cursul plimbărilor solitare, pe care omul acesta ciudat le făcea pe drumuri lăturalnice după căderea serii. Îl salutase de fiecare dată, dar n-avusese impresia că l-ar fi recunoscut. Auzise însă oamenii vorbind despre el și despre nenorocita lui viață de familie. În legătură cu soția lui, de pildă, circulau tot felul de povești nemaipomenite, și anume se spunea că era cu desăvîrșire îndobitocită de băutură.

Șoseaua făcea o curbă mare coborînd spre Bøstrup, și Per se lumină deodată la față. Acolo, la portița grădinii parohiale, o zări pe Inger așteptîndu-l, cu capul înfășurat într-un șal.

— Somnorosule ! îi strigă ea ieșindu-i în întîmpinare. Pe unde mi-ai umblat ?

— Mă aștepți de mult ?

— Am înghețat toată.

— Săraca de tine !

Ajunsese acum în dreptul ei și se apropie atît de mult de gard, încît gurile lor se putură întîlni pe deasupra ulucilor, la adăpostul unui măceș.

— Bună dimineața, scumpa mea !

— Bună dimineața ! Azi unde te duci ?

— Am o mulțime de treburi. Trebuie să plec îndată.

— Ești un nesuferit ! Totdeauna ai treabă. Atunci, la revedere ! Diseară vii ?

— Da, vin !

Urmă o nouă sărutare, apoi încă una, și o alta, „mică, suplimentară", cum spunea Per.

„Bălțatul" se urnise, dar ei continuau să se țină de mîini, care numai cu greu se smulseră una din alta. Apoi își mai spuseră de cîteva ori „la revedere" și-și făcură semne cu mîna, pînă ce docarul dispăru după un colț.

Către ora prînzului, după cîteva ceasuri petrecute în luncă în tovărășia echerului, Per intră cu docarul în curtea casei pastorului din Borup.

Pastorul Fjaltring era acasă și-l primi în camera sa de lucru. Era o încăpere mare, aproape o sală, cufundată în semiobscuritate, cu două ferestre mici. Deși mobilată, camera părea pustie, atît de mare era. În spațiul dintre ferestre se afla un pupitru pe care stătea o carte deschisă. Din ungherul acesta, straniul pustnic care era pastorul Fjaltring ieși în întîmpinarea lui Per cînd îl văzu intrînd în odaie.

Atitudinea pastorului trăda același amestec ciudat de stinghereală, curiozitate și conștiință a propriei sale valori care-l izbise pe Per încă în ziua cînd îl ascultase în biserică. Pastorul se opri la o distanță de cîțiva pași și-și salută oaspetele cu o politețe impecabilă, dar fără să scoată un cuvînt și ținîndu-și mîinile la spate. Per nu-și putu da seama dacă-l recunoscuse sau nu. După ce i se prezentă, pastorul făcu un gest cu mîna, indicîndu-i o canapea, apoi se așeză și el mai deoparte, într-un fotoliu, și-l întrebă negustorește cu ce i-ar putea fi de folos.

Per îi vorbi despre problemele care-l interesau și care se refereau la adîncirea unor șanțuri aflătoare pe terenurile din luncă ale parohiei. Pastorul răspunse că, de fapt, n-avea voie să hotărască din proprie inițiativă soarta unui teren aparținînd parohiei, cum însă era vorba de chestiuni prea puțin importante, putea, desigur, să-și asume răspunderea. Dar pentru eventualitatea că în viitor ar avea nevoie să facă dovada celor petrecute, îl rugă numai să-i prezinte o scurtă notă în scris a schimbărilor ce dorea să execute și primi făgăduiala lui Per că-i va îndeplini dorința.

Toată această discuție ținu doar cîteva minute și fu urmată de o tăcere îndelungată. Pastorul ședea în fotoliu, ușor aplecat înainte peste mîinile împreunate, și era evident că aștepta plecarea vizitatorului. Cînd însă Per se pregăti într-adevăr să-l părăsească, pastorul se temu probabil că fusese nepoliticos. Îl întrebă unde locuiește și dacă-i place regiunea. Cînd află că Per locuia lîngă gară, îi spuse că acolo nu va duce lipsă de societate ; la Rimalt luase ființă un adevărat tîrgușor. Apoi pastorul aminti numele directorului de liceu, al farmacistului și al altor cîțiva

cetățeni din partea locului. În schimb, nu pomeni nici o vorbă despre socrul lui Per și despre casa de la Bøstrup a acestuia.

Per, asupra căruia personalitatea pastorului, așa cum și-l amintea din ziua cînd se întîlniseră pe timp de furtună, făcuse o impresie foarte puternică, fu cam dezamăgit de aceste fraze banale. Îl mai supărase și felul în care pastorul îl alăturase fără nici o distincție celorlalți membri ai clubului „Toddy" din Rimalt, cu atît mai mult cu cît, judecînd după tonul lui, nu-i prețuia nici el prea mult. De aceea, declară, subliniindu-și oarecum frazele, că nu avea nici un fel de relații în oraș și trăia într-o singurătate totală, în tovărășia cărților.

Pastorul ridică ușor capul, dar nu-l privi nici acum. Totuși, chipul lui îngust, spîn și palid păru deodată atent, ca și cum ar fi așteptat ceva.

— Ei, da, spuse el, viața retrasă în lumea gîndurilor noastre poate avea satisfacțiile și confortul ei. Am putea spune chiar că e binecuvîntată.

Apoi adăugă cu un zîmbet ușor că singurătatea nu exclude uneori o mare doză de sociabilitate. Cine face un efort destul de serios să pătrundă temeinic în propria-i conștiință poate fi adesea dezamăgit cînd înțelege că dă peste niște străini.

Per, care se simțea atins personal de această remarcă, încercînd să dezvolte comparația, spuse că, din păcate, străinii aceștia erau de obicei musafiri incomozi, care creau neliniște și neplăceri.

Deși pastorul își ținea fața întoarsă, expresia aceea fugară de atenție susținută îi apăru din nou pe chip. Dar nu încercă să aprofundeze subiectul și adăugă drept concluzie că de multe ori asculți și gîndurile altora ca să scapi de ale tale. Cărțile aveau efectul unei diversiuni plăcute, fiindcă toate considerațiile pe care oamenii le așterneau în paginile lor, trimițîndu-le apoi la tipar, nu erau de natură să te sperie.

Urmă o nouă pauză. Era evident că pastorul atinsese acum un domeniu asupra căruia nu dorea să insiste. Per se ridică, și gazda nu mai încercă să-l rețină. Cu toate astea, nu se arătă nicicum nepoliticos, ba chiar la despărțire îi întinse mîna — mînă ciudată, uscată și caldă — și se scuză ceremonios că, de teama curentului, nu-l conduce pînă în antreu.

Deși vizita fusese scurtă și fără importanță, ea constitui o preocupare pentru Per. Seara, în timp ce lua masa la pastorul din Bøstrup, vorbi despre popasul lui la parohia din Borup în termeni care displăcură în mod evident socrilor.

— Bietul de el, e un om demn de plîns ! spuse pastorul Blomberg. Sincer vorbind, îmi pare rău pentru el. Numai că un astfel de om n-ar fi trebuit să se facă niciodată pastor !

Chiar a doua zi Per se apucă să redacteze darea de seamă pe care i-o ceruse pastorul Fjaltring. Își dădu multă osteneală cu ea, și la urmă o transcrise pe o coală mare de hîrtie groasă, la care anexă și o schiță de plan, executată cu multă grijă și cuprinzînd toate terenurile care țineau de parohie.

La o săptămînă după aceea, cum drumul îl ducea din nou prin Borup, intră cu docarul și în curtea parohiei, ca să-și predea documentul. Puțin obișnuit să i se dea atenție, pastorul rămase încurcat la vederea acestei lucrări îngrijite și-i mulțumi din toată inima. Apoi, văzînd că Per se și pregătește de plecare, păru foarte nenorocit și-i ceru iertare dacă, cu prilejul vizitei precedente, îl găsise poate cam prost dispus. Pentru a-l convinge să rămînă, îl sili să se așeze pe canapea, și de data asta între ei începu curînd o convorbire destul de sinceră.

Punctul de plecare îl constitui chiar hîrtia adusă de Per, care-i vorbi despre cantitățile mari de turbă descoperite în lunca parohiei. Se aflau la o adîncime considerabilă, e drept, și se putea ajunge destul de greu pînă la ea, dar tocmai de aceea trebuia să fie de-o calitate foarte bună. Era convins că merită să se facă rost de o mică pompă de apă, care să păstreze săpăturile uscate, și astfel să pregătească masa mlăștinoasă de turbă. Pastorul Fjaltring, care rămăsese în picioare în fața lui, pe prețul îngust de pe mijlocul podelei, unde nu se afla alt covor, clătină negativ din cap și schiță un zîmbet bolnăvicios, de neputință. Era nevoit să lase treaba asta în seama urmașului său, spuse el. Sănătatea nu-i îngăduia să-și facă planuri de viitor.

— De altfel, adăugă pastorul, chiar dacă moartea mi-ar da un răgaz, nu prea știu cîtă vreme îmi vor mai îngădui autoritățile bisericești și zeloșii mei confrați să-mi țin predicile în fața unor bănci goale.

Per roși și încercă să schițeze un protest politicos, dar pastorul nu-l lăsă să vorbească.

— Nu-mi fac nici un fel de iluzii. În vremea noastră, religia a devenit o marfă, și nu putem reproșa nimănui că preferă taraba unde poate cumpăra această indulgență la prețul cel mai scăzut.

Per se simți obligat să apere orientarea spirituală a socrului său, dar, fără să pomenească nici un nume, pastorul Fjaltring răspunse că o atitudine binevoitoare, care acordă oarecare sprijin sau manifestă doar curiozitate față de marile întrebări

ale vieții, era după el mult mai primejdioasă decît o neutralitate totală. Credința înseamnă pasiune, lipsa acestei pasiuni e o ofensă adusă tatălui nostru ceresc. A trezi pe căi artificiale doar pîlpîirea unei vieți spirituale în popor nu ajunge nici pe departe pentru a sădi rădăcinile unei credințe serioase și sincere, sau măcar temeliile unor îndoieli serioase. Dimpotrivă, acest procedeu putea doar să ucidă germenii unei adevărate legături cu Dumnezeu, germeni sădiți în sufletul fiecărui om.

Pastorul se plimbă de cîteva ori încoace și-ncolo pe preș, apoi se opri brusc în celălalt capăt al odăii. Era ca și cum ar fi vrut să-și atragă el însuși atenția să nu se aventureze prea departe. Dar nevoia de a-și împărtăși părerile se trezise în el, și torentul de gînduri zămislit în singurătate se revărsă, împiedicîndu-l să-și stăpînească elocvența.

Îi spuse lui Per că tehnica modernă purta o parte de responsabilitate pentru superficialitatea și extravertirea cu care fusese blestemată societatea contemporană. Goana caracteristică industriei mașinilor contaminase și viața spirituală. Obișnuiți să obțină în toate domeniile cele necesare vieții cu cît mai puțină muncă proprie, oamenii pretindeau acum să dobîndească și credința fără prea multă cheltuială de timp și de energie, și propovăduitorii cuvîntului, fețe bisericești sau mireni, nu erau lipsiți de bunăvoința de a satisface atare pretenții.

Dar despre sufletul omenesc și despre condițiile în care se dezvolta el, continuă pastorul cu o înflăcărare crescîndă, se știu, din păcate, foarte puține ; totuși, se admite, pare-se, în general, că fericirea, așa cum e înțeleasă ea în lume, îl sterilizează pe om. Elementul adevărat al vieții sufletești este durerea. Bucuria e o rămășiță de animalitate, și iată de ce, în perioadele de prosperitate, oamenii decad lesne, se maimuțăresc și încep să se sumețească, dar în momentele grele, cînd coboară adînc în ei, pînă la izvoarele divine ale personalității, se pot transfigura cu desăvîrșire. Desigur, creștinismul adusese lumii un mesaj de bucurie, dar luat *ad literam*, cuvîntul acesta ne introducea în contradicții insolubile. O credință care vestea pace, securitate și bucurie seca izvoarele sufletului și provoca stingerea vieții spirituale. Ideea unui paradis transcendent, lăcaș al perfecțiunii, se putea împăca, la nevoie, cu concepțiile religioase actuale. Vorbele despre renunțarea la orice speranță, pe care Dante le pusese la intrarea în infern, s-ar fi putut folosi, pare-se, cu aceeași justificare și avînd un sens mult mai cumplit ca inscripție pe poarta acelei împărății cerești care nu-ți mai

oferea nici o posibilitate pentru propria ta dezvoltare. Da, oamenii erau mărginiți și vedeau lucrurile așa fel încît cu timpul sufletele curate și neprihănite, ca și adevărata evlavie, luată în sensul unei recunoașteri religioase, ar fi trebuit să sălășluiască printre cei ce nu se pot mîntui, printre cei osîndiți pe vecie sau măcar temporar.

De bună seamă că pînă în momentul de față nimeni nu pricepuse voia manifestată de Dumnezeu în *Evanghelie*. Așa se explică din nou de ce, după două mii de ani, în ciuda frazelor mari și a promisiunilor sale, creștinismul nu izbutise să contribuie mai mult la propășirea morală a neamului omenesc. Căci există teologi care neagă pur și simplu originea divină a lui Cristos ; și în realitate nu e ușor să descoperi vreo înrudire între el și dumnezeul *Vechiului testament*. S-ar putea spune chiar fără exagerare că primul e cu totul în contradicție, ba chiar este imaginea lui cu totul opusă. Dar dacă Cristos nu e fiul lui Dumnezeu, atunci cine ne garantează că tatăl nostru ceresc nu l-a lăsat să se nască, să pătimească și să sufere o moarte mîrșavă pentru a ne da o pildă care să ne înspăimînte ?

Pe neașteptate, pastorul Fjaltring încetă iar să se plimbe pe preș, de parcă s-ar fi temut de propriile lui cuvinte. Vorbise mult, și fruntea i se roșise ca para focului. Chipul îi era străbătut neîncetat de tresăriri nervoase, care porneau din direcția umărului.

— Da. Ați înțeles, sper, că nu vă spun acestea în bătaie de joc. Afirm doar că, dacă figura lui Cristos și menirea lui trebuie să facă, în sfîrșit, obiectul unei evaluări critice — și desigur că a sosit momentul — apoi e necesar ca această operație să fie efectuată temeinic și fără prejudecăți, chiar dacă ar fi să punem în joc nădejdile noastre de mîntuire !

Per nu știa ce să răspundă unor gînduri care mergeau atît de departe ; cît despre pastorul Fjaltring, era limpede că nu-și dădea singur seama cît de mult se depărtase de punctul său de plecare. Nu observă nici că în spatele lui se deschisese o ușă și că soția lui intrase în cameră. Se întoarse abia cînd Per se ridică și se înclină în fața ei, și atunci amuți brusc.

Per își spuse că bîrfelile oamenilor cu privire la aspectul exterior al doamnei pastor nu cuprindeau nici o exagerare. Era obeză, avea o față lată, cuperozată, de beție, ochi cu o privire împietrită și moartă, care, în comparație cu tenul, păreau aproape albi. Se vedea cît de colo că neglijența ei era cu atît mai bătătoare la ochi cu cît era limpede că se gătise.

Părul din față fusese umezit în grabă și netezit, iar rochia era destul de bună ; în schimb, sub scufia așezată strîmb, restul părului era îndesat ca lîna dintr-o pernă, și sub tivul rochiei se zăreau pantofii scîlciați și murdari.

După ce soțul ei făcu prezentările, doamna Fjaltring îi zîmbi prietenește lui Per.

— Nu vreți să ne faceți plăcerea de a prînzi cu noi, domnule Sidenius ? Masa e pusă.

Per nu știa ce să răspundă. Își simțea inima grea de compătimire față de omul nefericit din fața lui. Ar fi vrut să refuze, dar se temu să nu-l jignească, așa că acceptă invitația.

Ceea ce-l surprinse fu purtarea pastorului față de soția sa, purtare care nu trăda nici o enervare. E drept că în timpul prînzului păru cam stingherit și destul de distrat, dar în atitudinea față de ea rămase pînă la sfîrșit un soț prevenitor, atent și chiar destul de cavaler. Cît despre ea, era limpede că nu-și dădea cîtuși de puțin seama în ce situație penibilă se afla. Dimpotrivă, conduse tot timpul conversația, vorbind într-un mod destul de incoherent despre Copenhaga și depănîndu-și amintirile din Zeelanda de Nord, unde tatăl ei fusese pastor. Cum nu obișnuia să asculte ce spuneau ceilalți, pînă la urmă ajunse să vorbească singură.

Cînd se întoarse împreună cu pastorul în birou, Per simți numaidecît că nu vor putea relua conversația întreruptă cu puțin înainte. De altfel, nici pastorul nu-l rugă să mai rămînă. Totuși, la plecare îl petrecu pînă în antreu, îi mulțumi din nou pentru atenție și adăugă că-l va revedea totdeauna cu plăcere cînd drumurile îl vor mai aduce prin parohia lui.

Per se bucură de invitație, și după aceea își făcu deseori de lucru pe la el în legătură cu săparea șanțurilor în luncă. În cele din urmă începu să-l viziteze fără pretexte, și se simțea de fiecare dată binevenit. În schimb, nu mai asistă niciodată la slujba din biserica Borup, și asta nu numai din considerație față de socrul său. Amintirea pe care i-o lăsase acea unică predică a pastorului Fjaltring pe care o auzise nu-l îndemna să repete experiența. În amvon, pastorul Fjaltring făcea impresia ciudată a unei marionete. Era un om care căuta adevărul, nu influența pe nimeni, și cu atît mai puțin avea vocație de propovăduitor. Trebuia să-l cauți în casa lui de solitar. Și chiar acolo se întîmpla să se învîrtească încoace și încolo cînd primea o vizită neașteptată, încurcat și nestăpînit ca o molie atinsă brusc de o rază de lumină. Alteori era preocupat de îmbrăcămintea lui, rareori destul de îngrijită pentru a fi vă-

zută de un ochi străin, sau se lăsa pradă unei crize de ipohondrie și începea să se mute de pe un scaun pe altul, sau se ghemuia într-un colț, sprijinindu-și în mîini fruntea legată. Totuși, în prezența lui Per, sfiala i se risipea de obicei destul de repede, și după ce o biruia, era în stare să vorbească ceasuri întregi fără să obosească.

Per nu pomenea niciodată la Bøstrup despre legăturile lui cu acest pastor eretic. Nici lui Inger nu-i vorbi despre el. Știa că se va simți mîhnită din cauza tatălui ei și, pentru moment, nu-i putea explica interesul ce-i inspira acest nou prieten, fiindcă, în mod foarte copilăresc, Inger credea în infailibilitatea tatălui ei. Trebuia să aștepte pînă în clipa cînd vor fi uniți pentru totdeauna. Cînd se stîrnise o mică neînțelegere pe teme religioase între el și socrul său, Inger se supărase și-i dăduse a înțelege că pretenția de a-l contrazice pe pastor în acest domeniu părea o aroganță copilărească.

În felul acesta, taina în care erau învăluite vizitele sale la pastorul Fjaltring le dădea o strălucire mistică. Se adăuga apoi și faptul că pastorul avea numeroase și prețioase cunoștințe în toate domeniile. De la el primi primele noțiuni de teologie a evului mediu, care-l introduseră în templele gîndirii scolasticilor bizantini și-l inițiau în viziunile gotice și fantastice ale visătorilor dinaintea Reformei. Tot acum află despre existența unor oameni ca meșterul Eckart, Johannes Tauler, Jan van Runsbroec și Gerhard Groote [1], a căror personalitate îl determinase, probabil, pe pastorul Fjaltring să facă studii mai cuprinzătoare. De altfel, s-ar fi zis că nu ignora nici una dintre învățăturile sau mișcările religioase din trecut sau din zilele sale. Cunoștea pînă și cele mai cumplite manifestări ale unei fantezii religioase viciate, ca, de pildă, cultul Satanei sau ordinul „Rosenkreuz" [2], și putea reproduce din memorie cuvînt cu cuvînt un mare număr de fragmente din operele unor scriitori laici.

Dar ceea ce-l preocupa mai ales pe Per în timpul acestor vizite era propria personalitate a pastorului Fjaltring și pecetea aceea de trăire personală pe care o dădea oricărui lucru despre care vorbea. În afară de faptul că era familiarizat cu diferitele concepții ale oamenilor, părea să priceapă din proprie experiență orice dorință și orice suferință. Cînd vorbea despre iad, o făcea în așa fel și cu o privire atît de bolnăvicioasă, de parcă ar fi fost acolo, iar reamintirea îl făcea să retrăiască

[1] Teologi mistici și vestiți predicatori din secolul al XIV-lea.

[2] Ordin religios secret, cu scopuri mistico-reformatoare.

chinurile pe care le îndurase acolo. Pe de altă parte, în clipele fericite, trăsăturile fine, expresive şi mobile ale feţei sale puteau oglindi adevărata împărăţie a cerurilor. Uneori, expresia chipului său părea că reflectă fugitiv efectul ce-i făceau acordurile unei melodii din sferele cereşti.

După aceea, cînd se afla în casa pastorului din Bøstrup şi asculta ce-i spunea roşcovanul de socru-său, înţelegea şi mai bine cît de fără valoare era această credinţă cumpărată la un preţ atît de scăzut, în comparaţie cu o credinţă, sau chiar cu o îndoială, care costase lupte şi sînge. Contrastul îl izbi în special cu prilejul unui aşa-numit „convent privat", din cele ce aveau loc de cîteva ori pe an la parohie, cu participarea pastorilor din ţinut, cunoscuţi pentru vederile lor liberale. Sub preşedinţia socrului său, aceştia discutau problemele bisericeşti litigioase ale momentului. Cînd îi vedea instalaţi confortabil şi discutînd, cu pipele bine umplute înfipte în gură, despre iertarea păcatelor sau despre spovedanie, cînd îi auzea supralicitînd sentimente ieftine, înţelegea de ce pastorul Fjaltring le dăduse numele de „angrosişti". Cît despre caracterul socrului său, Per avea din ce în ce mai multe rezerve. Spiritul lui critic se trezise mai ales cu prilejul dezvăluirii întîmplătoare a raporturilor bizare dintre pastor şi bătrînul lui tată, raporturi despre care administratorul de la Kaersholm îi vorbise mai demult. În adevăr, bătrînul trăia în mizerie undeva în Fionia. Pastorul Blomberg refuzase să-l primească în casă fiindcă, la o vîrstă destul de înaintată, tatăl lui păcătuise împotriva poruncii a şasea şi-i făcuse slujnicei sale un copil. Per avea însă o mică bănuială, că socrul său era de fapt foarte mulţumit că acest pretext îi îngăduia să ţină la distanţă un bătrîn incomod şi aproape orb. Pastorul Blomberg se dovedea foarte zgîrcit cînd era vorba să dea o mînă de ajutor altora, şi Per avusese de cîteva ori prilejul să-l vadă descotorosindu-se de oamenii sărmani care-i cereau ajutorul, cu promisiunea de a se ruga călduros pentru ei.

Cu toate acestea, nici o clipă nu se îndoise cu privire la sinceritatea credinţei socrului său. Dar tocmai ceea ce i se părea suspect şi ceea ce pînă la urmă avu o influenţă hotărîtoare asupra poziţiei lui faţă de credinţă era faptul că ori de cîte ori credinţa nu însemna anihilarea totală a omului natural, aşa cum se-ntîmpla la „sfinţii" în adevăratul înţeles al cuvîntului, ea nu părea în stare să înalţe şi să rafineze cugetul. În cuvintele pastorului Fjaltring revenea mereu ideea că îndoiala e o premisă a credinţei, că e asemenea „sînului veşnic vo-

luptuos și veșnic primitor al unei mame". Așa după cum ziua e urmată de noapte și noaptea de o nouă zi, viața pe pămînt fiind un rezultat al acestei alternanțe între întuneric și lumină, tot astfel viața religioasă este condiționată de contradicții inevitabile, care, grație conflictului, mențin neliniștea sufletească. O credință care nu se primenește neîncetat prin îndoială e lipsită de viață, e o coadă de mătură, o cîrjă, care te poate ajuta să uiți un timp că ești paralizat, dar care nu-ți insuflă adevărata energie capabilă să mențină viața.

Într-un moment de bună dispoziție, pastorul Fjaltring spusese : „Dacă drumul spre iad e într-adevăr pietruit cu intenții bune, atunci drumul spre cer trebuie să fie pavat cu cele rele."

Și pe urmă dezvoltase afirmația spunînd că ea conținea mai mult adevăr decît i se păruse la prima vedere ; căci, spunea el, după cum mersul corpului omenesc este o cădere continuă, dar întreruptă la momentul oportun, lucru știut de toată lumea, tot astfel evoluția noastră spirituală spre desăvîrșire e o cădere neîncetată în păcat, după care ne ridicăm grație unui echilibru a cărui acțiune e instinctivă și de origine divină.

Aruncînd o privire retrospectivă asupra propriei sale evoluții, Per își spuse că ea confirma această afirmație. Și începu să privească iar cu speranță și încredere spre viitor.

La parohia din Bøstrup pregătirile de nuntă începuseră. Mașina de cusut zbîrnîia toată ziua, și doamna Blomberg pleca în fiecare luni la oraș, unde comandase cea mai mare parte din trusoul lui Inger. Cum intra pe ușă, urechile lui Per țiuiau de cuvinte de felul acesta : dril, lemn de nuc, saten, dantelă, rips, pernă, grenadine, bucle... Inger părea preocupată mai curînd de tîmplari și de șelari decît de inaugurarea festivă a iubirii lor, încît Per avea tot mai mult impresia că e de prisos în casa pastorului Blomberg.

De altfel, cînd era acasă, Per se învîrtea și el de colo pînă colo în tăcere, pregătindu-se să-și primească soția. Cîștiga acum destul de bine. În afară de reglementarea cursului apelor, care constituia principala lui ocupație, acceptase diverse lucrări mai mici în regiune, din care îi ieșea un cîștig considerabil. Achitase în întregime suma pe care o datora fraților săi și începuse să strîngă bani ca să plătească prima rată din datoria către Philip Salomon și către Ivan.

Acum se apucă să renoveze atît la exterior cît și în interior locuința lui destul de dărăpănată. Puse tapete noi pe

pereți și înlocui în bucătărie podeaua de cărămidă, demodată și rece, printr-o dușumea de scîndură. Spiritul său inventiv nu se dezminți nici cu acest prilej, ci se afirmă prin unele mici transformări practice, care avură darul să îmbunătățească încălzirea, canalizarea etc. Știa că nimic n-ar putea-o face mai fericită pe Inger decît o bucătărie bine pusă la punct, o cămară răcoroasă și bine aerisită, o pivniță proaspăt văruită, o magazie pentru lemne ușor accesibilă și bine aprovizionată. Moștenise simțul de ordine și curățenie al mamei sale și era gata să cadă în extaz în fața unor vase de aramă bine lustruite, așa cum alții cad în extaz în fața unei opere de artă.

Dar, așa cum se întîmplă de obicei, e de ajuns să ameliorezi un lucru, ca să-ți dai seama de lipsa altuia. După ce isprăvi cu reparațiile în bucătărie, lui Per i se păru că salonul ar avea și el nevoie de o podea nouă. Fără să-și dea seama, se molipsise și el de febra pregătirilor care domnea în casa socrului. Și el și Inger erau îngroziți la gîndul că ar putea să nu fie gata la timp, încît mai că ar fi dorit să poată amîna nunta cu cîteva săptămîni.

Mobila nouă sosea acum din oraș, și cînd începură s-o instaleze, descoperiră alte motive de supărare. Așa, de pildă, unul dintre dulapuri era prea mare pentru peretele căruia îi fusese destinat. În schimb, o galerie pentru perdele era prea scurtă, și — ceea ce o deznădăjdui pentru o clipă pe Inger — tapetul cel nou din salon nu se potrivea destul de bine cu covorul și cu stofa de mobile. De fiecare dată cînd Per sosea la ei, alerga în întîmpinarea lui și-i punea tot felul de întrebări pline de neliniște privitoare la distanța dintre ferestre sau la dimensiunile dușumelei, iar la despărțire uita uneori să răspundă sărutărilor lui.

Agitația asta, caracteristică mutărilor dintr-o casă într-alta, se prelungi pînă în ziua ceremoniei nupțiale, ba chiar cu cîteva zile înainte, un mic accident o transformă într-o adevărată panică. Toată mobila comandată sosise, lipseau numai paturile, care fuseseră așteptate săptămîni în șir. Un mare număr de emisari plecaseră la oraș să se intereseze de soarta lor, și tîmplarul făgăduise mereu că le va trimite. În cele din urmă, Inger și mama ei nu mai vorbeau decît despre aceste paturi, care tot nu veneau. Per era cam stingherit; nu înțelegea cum putea Inger, atît de sensibilă în alte privințe, să-și exprime cu asemenea sinceritate o astfel de îngrijorare, și nu numai față de el, ci față de toți cei ce intrau

în casa lor. Mai mult chiar, tensiunea aceasta se răspîndi în tot orașul. Pretutindeni se vorbea despre paturile lor, și cînd, în ajunul nunții, paturile sosiră în sfîrșit și fură instalate la locul lor, vestea fu o ușurare pentru toată lumea.

În ziua nunții, un soare de vară strălucea deasupra orașului împodobit cu steaguri, și toată lumea era în stradă cînd cortegiul nupțial porni spre biserică. Inger luase loc într-o trăsură deschisă lîngă fratele mamei sale, un domn mai în vîrstă, frumos la înfățișare, purtînd un barbișon care părea de bumbac și o roză la butonieră. Inger era adorabilă, dar parcă se vedea că e prea conștientă de asta. Mătușile ei care o gătiseră, prietenele care-i așezaseră vălul și cununa de mirt pe cap, fetele și femeile de serviciu din casa lor care o conduseseră pînă la trăsură, toate o asiguraseră că niciodată nu intrase în biserica din Bøstrup o mireasă mai frumoasă decît ea.

Signe și Eberhard, sora și fratele lui Per, erau și ei printre oaspeți. Mai asistau la ceremonie toate notabilitățile ținutului, familia consilierului Clausen, văduva marelui maestru de vînătoare, directorul gimnaziului, cîțiva pastori, reprezentînd comunitatea parohială și o serie de oaspeți de vază din Rimalt, în total, mai bine de cincizeci de persoane.

În timpul ospățului de nuntă, care avu loc în casa pastorului, grădina se umplu de curioși, veniți să asculte cuvîntările, care se revărsau afară pe ferestrele deschise. Apoi li se servi și lor masa sub copaci, fiindcă toți privitorii trebuiau ospătați, astfel încît, pe măsură ce mulțimea dădea mereu buzna, petrecerea lua tot mai mult caracterul unei serbări populare...

Oaspeții străini, adică Eberhard și Signe mai întîi, unchiul lui Inger după aceea, plecară chiar a doua zi dimineață. Unchiul acesta era un om destul de ciudat, cam aventurier de felul lui. Călătorise prin lumea largă, apoi se stabilise la Fiume, unde trăia și acum și unde ocupa funcția de director comercial al unui mare și cunoscut șantier naval. Profitase de prilejul pe care i-l oferise nunta nepoatei sale pentru a-și revedea, după mulți ani, patria, și rămăsese o săptămînă la Bøstrup. Firea lui înstrăinată și obiceiurile străine îi îngreuiaseră oarecum buna înțelegere cu membrii parohiei și mai ales cu pastorul Blomberg, care-i spunea pe față că e un filfizon bătrîn. În schimb, se înțelesese de minune cu Per. Îl însoți se de cîteva ori pe drumurile străbătute pentru săpăturile care începuseră pretutindeni în ținut, și cu toate că nu era tehnician de meserie, putuse să aprecieze foarte bine munca

depusă. Ulterior își exprimase admirația în fața surorii și a cumnatului său în cuvinte prudente, dar care dădeau, totuși, a înțelege că, după el, ginerele lor era prea deosebit ca să-și piardă vremea la țară, săpînd șanțuri pentru oamenii din ținut.

Doamna Blomberg, care fusese foarte distrată în dimineața aceea, nu-și găsea astîmpăr după plecarea oaspeților străini. Își petrecu fratele pînă la gară ca să aibă prilejul de a face o vizită tinerilor căsătoriți.

Îi găsi în fața unui dejun întîrziat, la care domnea o atmosferă nu tocmai plăcută. Per părea foarte încurcat, iar Inger era palidă, tăcută și mînioasă. Doamna Blomberg se prefăcu a nu observa nimic. Bănuia ce se întîmplase și zîmbi în sinea ei, retrăind parcă, după douăzeci și doi de ani, deșteptarea aceea, a doua zi după propria ei nuntă. Bău o cafea cu tinerii căsătoriți, apoi discutară despre petrecerea din ajun și despre musafirii care-i părăsiseră. În cele din urmă, se duse cu Inger în bucătărie și în cămară ca să rînduiască vesela. Per intră la el în cameră și nu mai ieși cît timp ținu vizita soacrei sale.

Ședea, așa, cu bărbia sprijinită în palmă și cu privirea îndreptată spre ogoare. Știa doar că nu se întîmplase nici o nenorocire și era convins că timiditatea lui Inger va dispărea treptat. Totuși, era foarte dezamăgit și abătut. Noaptea aceea, care ar fi trebuit să rămînă cea mai înălțătoare amintire din viața lui, se transformase într-o scenă pe care gîndurile sale aveau s-o evite totdeauna cu rușine și cu neplăcere.

Gîndurile i se îndreptară involuntar spre o altă noapte de nuntă... noaptea petrecută cu Jakobe... și nu putu rezista tentației de a face o comparație. Dar deodată ceva cumplit izvorî în străfundurile sufletului său... Era ca și cum un șarpe l-ar fi mușcat de inimă. Oare vina era a lui ? Oare trebuia iar să ispășească pentru trecut ?...

Capitolul XXVI

La început Per nu fu prea fericit în căsnicie. Nădejdea lui de a o trezi pe Inger la o viață sufletească mai independentă nu se împlini. Era o fire echilibrată, înclinată numai către latura practică a vieții și avînd convingerea fermă că tatăl ei este ultimul mare profet al adevărului creștin, ceea ce o împiedica să înțeleagă intențiile lui Per. Ca și tatăl, vedea în

interesul pe care Per îl arăta păstorului Fjaltring o izbucnire copilărească a spiritului de contradicție și a dorinței de a părea interesant.

Era incontestabil că viața dublă pe care o trăia Per și influențele de valoare inegală la care era expus îl duseseră treptat la anumite concluzii privitoare la propria lui persoană, care puteau să pară uneori destul de incoherente. În cele din urmă își dădu singur seama de asta și căută înfricoșat un punct de sprijin.

Și de data asta îl găsi, cum i se mai întîmplase și altă dată, în latura „naturală" a vieții lui, și lucrul acesta i-l datora lui Inger. Era într-un moment cînd sarcina ei avansase mult și cînd, asemenea multor mame tinere, nu se mai gîndea decît la viitoarea naștere și la pregătirile legate de ea. Totuși, avea un calm desăvîrșit, și cu toată tinerețea ei, liniștea și tăria de suflet cu care aștepta momentul cel mare îl umplură de admirație și-l îndemnară la meditație.

Urmară emoțiile din noaptea nașterii, perioada de lăuzie, cînd Inger nu părăsi patul, grija pentru sănătatea ei și a copilului, la care se adăuga bucuria de a fi tată, creșterea concomitentă a sentimentului de răspundere. Toate acestea îl determinară să prindă noi și solide rădăcini în realitate.

Totuși, Per nu izbuti să se țină cu totul departe de casa pastorului din Borup. Biroul acela mare, cufundat în semiobscuritate, prețul lung și îngust, pupitrul dintre cele două ferestre scunde, toate își păstrau încă puterea de vrajă asupra lui, deși se furișa într-acolo cu un sentiment de vinovăție, ca un bețiv care se duce la cîrciumă. Vizitele lui se rărira tot mai mult, apoi sfîrșiră brusc în urma unei întîmplări cumplite, care avea să constituie multă vreme subiect de discuție pentru întreaga populație a ținutului.

Într-o zi de toamnă oamenii se înspăimîntară la zvonul legat de dispariția pastorului Fjaltring. Cu șase luni înainte își pierduse soția, și de atunci devenise parcă și mai izolat și mai temător de oameni. Dispariția lui dădu de bănuit că se întîmplase o nenorocire. Per se puse în mișcare și luă conducerea cercetărilor. Trimise oameni să răscolească pădurile, în timp ce alții scotoceau fundul rîului și ochiurile de baltă din împrejurimi. În cele din urmă, pastorul fu găsit chiar în podul casei sale, unde se spînzurase în interiorul unui dulap mare și gol.

În ultimii ani, Per fusese oarecum singurul om a cărui prezență îl bucurase pe pastor și față de care vorbea fără

înconjur. Cu cîteva zile înainte de dispariție, Per îi făcuse o vizită de cîteva ore și avusese prilejul să admire tocmai liniștea sufletească și echilibrul aparent cu care pastorul vorbea despre el însuși și despre singurătatea lui, glumind chiar pe seama suferințelor sale fizice. Îi spusese că omul trebuie să fie recunoscător pentru aceste suferințe, fiindcă ele mențin sufletul sănătos. Îi povestise totodată o întîmplare comică în legătură cu suferințele pe care i le provocase odată o încercare exagerată de a adînci taina păcatului strămoșesc, care-l dusese la niște speculații atît de uluitoare, încît fusese cît pe ce să-și piardă mințile.

— Atunci, însă, continuase pastorul, un curent s-a îndurat de mine și m-a pricopsit cu o durere de dinți groaznică — martiriu foarte nimerit și binecuvîntat al fălcilor — și dracu s-a mai ocupat de păcatul strămoșesc și de alte mofturi de felul ăsta ! Drept să spun, mi-aș fi dat și certificatul de botez numai să scap de dureri.

Acum pastorul murise, și sfîrșitul acesta sinistru era cea mai bună dovadă că vederile lui filozofice despre viață dăduseră faliment. Per avu din nou sentimentul că scăpase de un pericol mortal, același sentiment ca în clipa cînd aflase despre sinuciderea locotenentului Iversen. Mîna febrilă a pastorului îi arătase drumul spre ținuturile întunecoase, pustii și sălbatice ale unei lumi sufletești ale cărei înșelătoare și aeriene viziuni de pustiu și ale cărei lațuri îl ispitiseră de mult de la distanță. Și totuși !... Avea să păstreze totdeauna o amintire plină de recunoștință și de dragoste omului acestuia solitar și nefericit. Pînă și moartea făcea din el învățătorul și eliberatorul lui Per.

Iată de ce compătimirea triumfătoare cu care vorbea toată lumea despre defunct îi stîrnea indignarea. Erau cei pentru care lipsa oricărei pasiuni și a oricărui impuls titanic de a lupta contra zeilor constituia o pavăză comodă. Îl exasperase mai ales indulgența cu care socrul său clătina din cap.

— Da, era firesc să sfîrșească așa ! spuse el. Aproape că ar fi fost de prevăzut. Unde poate ajunge acela care nu izbutește să se împace cu sine însuși ? Îmi pare sincer rău de el ! Bietul om !

Per simțea că are pe limbă un răspuns aspru ; dar, așa cum făcuse de nenumărate ori pînă atunci, își stăpîni sentimentele și tăcu din dorința de a o cruța pe Inger.

Mai trecu un an, apoi încă unul, și încă trei, pierind toți cu acea grabă imperceptibilă cu care trece timpul la țară, unde ziua se scurge, de fapt, destul de încet, în timp ce anii zboară. În menajul idilic din vila adăpostită sub colinele verzi din Rimalt se zbenguiau acum trei copii, un băiat de 5 ani și două fetițe mai mici, de cel mai autentic tip Sidenius, cu ochi albaștri-deschiși și cîrlionți castanii. Importantele lucrări de reglementare a apelor rîului se terminaseră cu bine de mult, și Per spunea adesea că ar vrea să se mute în altă parte, dar Inger nu voia să plece din regiune. Își iubea noul cămin, așa cum îl iubise și pe cel vechi, și era mîndră că făcuse din el un exemplu de ordine și de confort.

De altfel, nici Per nu prea avea curajul să se desprindă de mediul cu care se obișnuise. Zilele treceau pașnice, copiii se dezvoltau bine, și Inger era mulțumită și-i purta o mișcătoare gratitudine pentru că locuia în apropierea părinților și a vechilor ei prieteni. Dincolo de granițele propriului său cămin, Per continua să se simtă un străin în ținutul acela. În schimb, sufletul său era atît de atașat de peticul lui de pămînt, de casă și de grădină, încît nu era nevoie de un mare efort de persuasiune pentru a-l face să renunțe la gîndurile de plecare. De altfel, avea încă destul de lucru în ținut — în orice caz, asta fusese situația pînă de curînd — cu măsurarea terenurilor arabile și, într-o mai mică măsură, cu întreținerea șoselelor și a podurilor, activitate care-l preocupase serios. Reușise chiar să-și plătească toate datoriile.

În schimb, nu făcuse nici o treabă cu invenția lui. Simțise din ce în ce mai rar dorința de a-i acorda atenție și, o dată cu dorința, pierise probabil și rîvna. În orice caz, mintea lui, atît de fertilă odinioară, era acum stearpă, și toată chestiunea aceea nu mai prezenta nici un interes pentru el. Sus, pe dealul din spatele casei, unde se gîndise pe vremuri să clădească moara experimentală, se afla acum o bancă, unde se așeza adesea cu Inger lîngă el și contempla apusul soarelui, comentînd întîmplările zilei, în timp ce copiii se jucau pe iarbă prin preajma lor.

De cele mai multe ori Inger conducea conversația. Pe măsură ce anii treceau, Per, care fusese atît de volubil, se făcuse scump la vorbă. Totuși, uneori, și mai ales față de copii, i se întîmpla să devină aproape exuberant. În general, starea lui sufletească era într-o continuă și uneori imprevizibilă schimbare, ceea ce o neliniștea cîteodată pe Inger. Se întîmpla ca, în momente fericite, în timp ce stăteau

amîndoi de vorbă fără nici o constrîngere, Per să devină brusc taciturn și absent, ca și cînd gîndurile i-ar fi fost atrase de ceva despre care nu i-ar fi plăcut să vorbească. Dispoziția aceasta ursuză putea să țină ceasuri, ba chiar zile întregi, și atunci era mai bine să-l lași în pace și să nu-l sîcîi cu întrebări.

În primul an de căsnicie, atît Inger, cît și părinții ei atribuiseră lipsa de echilibru sufletesc de care dădea dovadă Per relațiilor sale cu pastorul Fjaltring. Mai tîrziu își închipuiră că era frămîntat de „invenția" aceea nefericită. În timp ce lucra încă la ea, fusese veșnic nemulțumit și se plîngea ori de cîte ori se făcea curățenie în casă ori se ștergeau geamurile, operații cu care nu se putea obișnui și care, pretindea el, îl goneau din odaie tocmai cînd era mai adîncit în munca lui. Inger făcuse tot posibilul ca în cele din urmă să-i elimine din minte această preocupare. Acum înclina mai degrabă să facă o legătură între fluctuația stărilor sufletești și constituția lui fizică șubredă, care-l predispunea în general la susceptibilitate și la irascibilitate. De altfel, nici el nu dădea alte explicații.

Toamna sosise iar, fructele se coceau în grădină, și Inger avea treabă pînă peste cap cu confecționarea dulcețurilor și compoturilor.

Într-o zi de la mijlocul lunii septembrie, tînăra femeie ședea pe banca de sub nucul cel mare din grădină, unde obișnuia să petreacă uneori cîte o oră după-amiaza, în timp ce copiii se zbenguiau afară, pe cîmp, supravegheați de dădaca lor. Ordonată cum era, Inger își împărțea timpul după program. Ora pe care o petrecea sub nuc era destinată meditațiilor, proiectelor gospodărești și altor treburi. Purta un șorț lat și avea în poală o strachină mare de argilă, plină cu cireșe negre. Alături de ea, pe bancă, se afla o strachină goală, în care le punea boabă cu boabă după ce scotea sîmburii cu ajutorul unui ac. Ca în tot ce făcea, era mult farmec în gesturile mici și sigure cu care executa această operație, în timp ce sucul roșu, lucitor, îi picura pe degetele albe. Deasupra capului ei, în frunzișul copacului, apăreau primele semne ale toamnei. Cîte o frunză moartă se ivea ici și colo printre cele verzi. Însăși Inger, deși încă în primăvara vieții, era coaptă, durdulie și, cu toate că n-avea decît 27 de ani, căpătase oarecum un aer de matroană. Debilitatea fizică o stînjenise în perioada de creștere, dar dispăruse după căsătorie. Se simțea

tare ca piatra și, spre bucuria și mîndria ei, putuse să-și alăpteze singură copiii.

În fond, era fericită și în căsnicie, deși în alt mod decît s-ar fi așteptat. În ciuda dezechilibrului sufletesc, Per era un soț tandru și atent. Totuși, nu era cavalerul galant pe care și-l visase, și uneori se mira singură că-l iubea atît de mult. Îi răbda toanele, acceptîndu-le cu o indulgență maternă. În timpul acceselor de depresiune, devenite din ce în ce mai frecvente și din ce în ce mai îndelungate cu trecerea anilor, Inger considera că bărbatul ei e un om bolnav, care nu trebuia contrariat. De altfel, își dădea seama că, mai mult decît oricine, suferea el însuși din cauza lor.

De curînd avusese una dintre aceste perioade obișnuite. În ajun fusese ziua de naștere a micului lor Hagbarth și Per se simțise înainte de prînz într-o dispoziție excelentă. Dis-de-dimineață plecase pe cîmp să culeagă flori ca să împodobească odăile, și după ce copiii se treziseră, se jucase cu ei de-a cucul și de-a baba-oarba prin grădină. Copiii erau încîntați, și Inger se amuzase și ea privindu-l de la fereastra dormitorului cum se tîra în patru labe ca să se ascundă îndărătul tufișurilor. Apoi sosi poșta, și jocul luă sfîrșit. După o oră, cînd Inger intră la el în odaie, își dădu seama imediat că nu mai era același om. Se așezase lîngă fereastră cu ziarul pe genunchi și căpătase sub ochi umbrele acelea adînci pe care ea le cunoștea atît de bine. La masa de prînz, împodobită sărbătorește, nu scosese o vorbă, spre uimirea și dezamăgirea vădită a copiilor, iar mai tîrziu, la ora cafelei, cînd bunicii sosiră cu trăsura ca să-i ureze sărbătoritului la mulți ani, Per pretextase o chestiune de afaceri și plecase, întorcîndu-se abia seara, la cină.

Stările acestea de melancolie îl cuprindeau atît de brusc și cu atîta violență, încît, în ultima vreme, îi aminteau în mod amenințător lui Inger de marele maestru de vînătoare decedat. Desigur că și sensibilitatea bolnăvicioasă a acestuia avusese o legătură cu fizicul lui șubred și poate cu cancerul care-i pricinuise moartea. Acum Inger își propusese să discute în mod serios cu medicul, îndată ce i se va ivi prilejul.

Niște strigăte de bucurie răsunară sus, pe deal, trezind-o din gînduri. Micul Hagbarth și sora lui cea mare, Ingeborg, se cățăraseră pînă acolo ca să pîndească întoarcerea lui Per și-l zăreau acum venind pe șosea.

Inger își luă strachinile, se ridică în picioare și intră în casă, poruncind servitoarei să aducă prînzul lui Per. Din dorința de

a nu stînjeni programul casei, Per ceruse să nu fie așteptat cînd nu putea să se întoarcă la ora fixată pentru masă. Inger îi pusese personal deoparte mîncarea, adică niște *sødgrød* [1] cu bere, făcută în casă, și țipar afumat cu cartofi înăbușiți, și nu se zgîrcise cînd îi pregătise porțiile. Per plecase de dimineață și nu luase decît niște sandvișuri în buzunar. Inger știa că după o zi întreagă petrecută în aer liber, se întorcea acasă cu o foame de lup, ceea ce era încă o asemănare între el și marele maestru de vînătoare, fiindcă nici pofta lui de mîncare nu fusese vreodată influențată de depresiunile sufletești.

Per intră cu calul în curte și fu înconjurat de copii, de găini și de dădacă ; rîndașul se apropie și el curînd. Prichindelul se săltă din brațele dădacei și se întinse spre el ca să primească o sărutare, iar cei doi copii mai mari se și cățăraseră fiecare pe cîte o roată, pentru a se urca pe capră, ca să-și dispute biciul tatălui. De la fereastra deschisă a bucătăriei Inger contempla scena, plină de încîntare maternă.

În cele din urmă, Per se descotorosi cu oarecare brutalitate de brațele zeloase care se întindeau spre el și coborî din trăsură, dîndu-i **rîndașului dispoziții** cu privire la cal.

Se îngrășase și el în ultimii ani, dar nu avea o culoare sănătoasă ca Inger, iar barba mare, cam sălbatică, îl făcea să pară mai bătrîn decît era.

— M-a căutat cineva ? întrebă după ce se așeză în sufragerie și înghiți prima îmbucătură cu un aer absent.

— Nu, nimeni, răspunse Inger, care luase loc la masă cu un lucru de mînă, ca să-i țină de urît.

— Am primit ceva poștă ?

— Nu, numai ziarul.

— E ceva nou ?

— Nu știu, nu l-am citit.

Urmă o nouă pauză scurtă.

— N-ai citit nici ziarul de ieri ? întrebă el cu oarecare șovăială.

— De ieri ? Cred că nu. Era ceva important ?

— Păi, nu... Nu era decît un nou referat asupra dezbaterilor de la ședința inginerilor din Aarhus.

— Trebuia să te duci și tu la întîlnire, Per, sînt chestiuni care te interesează.

---

[1] Un fel de fiertură din făină, la care se adaugă zahăr, frișcă și uneori dulceață, mîncare specific daneză.

— Ce să caut eu acolo ? Nu cunosc pe nimeni... De altfel, eu nici nu sînt inginer.

— N-au asistat și topometrii agricoli ?

— Cred că nu.

— Totuși, lucrurile care s-au discutat te preocupă și pe tine.

— Da... din cînd în cînd.

— Și despre ce era vorba în referatul acela ?

— Despre dezbaterea unui proiect de porto-franco și de canal în Iutlanda de Vest, avînd ca punct de plecare Golful Hjerting, un proiect pe care ziarele îl numesc proiectul lui Steiner. De altfel, dacă-ți amintești, am avut și eu odată ideea asta.

— Îmi amintesc. Nu despre asta era vorba în cartea ta ?

— Ba da, despre asta.

— Și s-ar putea ca proiectul să se pună acum în aplicare ?

— Nu cred. S-a hotărît crearea unui porto-franco la Copenhaga. E proiectul care a făcut concurență celuilalt.

— Dar e ciudat că discuția în jurul lui continuă.

— A, aici nu-i vorba decît de patriotismul local iutlandez, care explodează din cînd în cînd ! Cît despre domnul Steiner, continuarea discuțiilor îi aduce tot felul de avantaje. De aceea, face tot ce poate ca să le însufleţească. După cît se pare, cu prilejul ședinței, a fost pur și simplu ovaționat, și în cursul unui dineu care a avut loc deunăzi și unde șampania a curs, firește, în valuri, s-a ținut un toast în cinstea lui și i s-a dat numele de Lesseps [1] al Danemarcei. Mai ai puțin *grød* ?

— Nu, din păcate. Ai mai vrea ? Lasă, am să-ți dau din felul doi cît vrei.

— Mulţumesc, atunci e bine.

— De altfel, n-ar trebui să mănînci pe săturate. Nu uita că diseară sîntem invitați la farmaciști.

Per făcu o strîmbătură.

— Adevărat, uitasem ! Ascultă, Inger, nu crezi că am putea începe să refuzăm invitațiile astea ? Oricum, nu ne face plăcere să întreținem relații sociale de acest gen.

— Ai dreptate, n-o să ne distrăm. Și eu aș prefera să rămîn acasă. Dar nu se poate să-i jignim pe oameni, mai ales că e vorba și de tata. Nici lui nu i-ar plăcea să facem asta. Și așa

[1] *Ferdinand Lesseps* (1805—1894), diplomat francez. A organizat construirea Canalului Suez.

sînt sigură că lumea spune că trăim prea retraşi, mai retraşi decît se cuvine.

Per nu răspunse şi mîncă mai departe în tăcere. Apoi intrară împreună să-şi bea cafeaua, care li se servi în odaia lui.

Camera lui Per, situată în celălalt capăt al coridorului, era o încăpere destul de îngustă şi de întunecoasă, cu o fereastră cu fronton care dădea spre cîmp şi cu o uşă mascată de un tapet, care ducea în dormitor. Odaia mare şi însorită care-i servise iniţial de birou fusese cedată copiilor cînd familia începu să crească, şi, în fond, Per se simţea destul de bine în această cameră mai modestă, liniştită şi izolată, care-i amintea de locuinţele solitare ale tinereţii lui la Frederiksberg sau la Nyboder. Iată de ce nu totdeauna era încîntat cînd Inger încerca să-i înveselească puţin biroul cu cîteva flori proaspete sau cîteva ghivece de plante. Suporta greu parfumul florilor, şi culorile luminoase din natură nu se potriveau în general cu dispoziţia în care-i plăcea să se lase învăluit.

Camera aceea conţinea o singură operă de artă : era un cap mare de marmură, cocoţat pe un raft şi care încăpea anevoie sub tavanul scund. Reprezenta capul unui tînăr frumos, cu păr ondulat, cu fruntea largă şi energică şi cu o gură plină, care, aşa cum se vede şi la busturile antice, era uşor întredeschisă, pentru a spori impresia de viaţă. Capul, întors impetuos într-o parte, scotea în evidenţă un impresionant joc al muşchilor pe gîtul puternic de atlet. De la rădăcina părului cobora un şanţ adînc şi voluntar, care se oprea în dreptul sprîncenelor aproape îmbinate ; privirea era poruncitoare şi zîmbetul luminos, plin de un prisos de îndrăzneală şi de energie tinerească.

Era capul tînărului Per Sidenius, un Per idealizat, sculptat din dorinţa baroanei în timpul şederii lui la Roma. Soţia marelui maestru de vînătoare, care fusese nevoită să achite bustul comandat de sora sa, îl trimisese lui Inger ca dar de nuntă. Inger îl găsi din toate privinţele oribil şi vru să-l urce în pod. Totuşi, fu îngăduit o vreme să rămînă cocoţat pe un dulap din colţul sufrageriei, unde nu atrăgea privirile, pînă ce într-o zi Per se hotărî să-l ia la el în cameră. Deşi Inger se silise să-l convingă că nu e bine să-ţi ţii propria imagine în camera ta, nu acceptă să renunţe.

Întunericul se lăsa treptat, în timp ce, aşezaţi fiecare în cîte un colţ al odăii, cei doi soţi vorbeau despre copii şi despre gospodărie. Per îşi aprinse o ţigară şi se aşeză lîngă fereastră, cu ceaşca de cafea înainte. Şi de data asta conversaţia era condusă de Inger, care totodată nu-şi neglija nici lucrul de mînă.

Printre altele, îi povesti că micul Hagbarth se apucase din proprie inițiativă să construiască pentru soră-sa un cărucior de păpușă dintr-un sabot vechi. Băiatul ăsta avea totdeauna nenumărate idei nostime și niște mîini care nu se dădeau bătute în fața nici unei dificultăți.

Per deveni atent.

— Da, poate va ieși ceva din el, spuse apoi, mai mult pentru sine, și căzu din nou pe gînduri.

Inger înfipse andrelele în ghemul de lînă și plecă în dormitor ca să se îmbrace pentru vizită. Îndată după plecarea ei, Per întinse mîna spre masa de lucru și luă un ziar împăturit, ascuns sub niște cărți, și niște planuri făcute sul. Cum însă o auzi chiar în clipa aceea pe Inger întorcîndu-se, își retrase repede mîna și începu să privească în sus, spre norii purpurii ai amurgului.

Farmacistul Møller plătea cele mai mari impozite din Rimalt și ținea mult să amintească acest amănunt. Ori de cîte ori avea invitați, era pentru el un punct de onoare să arate că știe ce obligații are un om bogat față de concetățenii săi mai puțin favorizați de soartă. Pe la ora 7, după ce toți musafirii sosiră, fură poftiți să ia loc în jurul unei mese, pe care, în dreptul fiecărui tacîm, se aflau cîte trei pahare și niște pîinișoare mici, atunci scoase din cuptor, învelite în șervețele. Gazdei îi făcea plăcere cînd toată lumea afirma cu glas destul de ridicat că nicăieri în ținut nu se mînca așa de bine ca aici.

Faptul că mîncarea nu fusese gătită de un adevărat maestru în arta culinară și vinul din sticle n-avea nimic comun cu numele celebru de pe etichete nu micșora cîtuși de puțin plăcerea celor prezenți. Nimeni n-avea pretenții prea mari. Musafirii farmacistului apreciau mîncarea mai ales după cantitate, le lăsa gura apă de atîta risipă și tăbărau asupra mîncării fără nici o grijă, silindu-se să înfulece cît puteau.

Farmacistul se purta într-un mod care justifica faima calităților lui de amfitrion și-și îndemna oaspeții fără rezervă să se ghiftuiască după pofta inimii. Vocea lui se auzea mereu, dominînd zgomotul furculițelor : „Doamnelor și domnilor, spunea el, trebuie neapărat să faceți onoare acestor porumbei umpluți !... Domnule șef de gară ! Nădăjduiesc că acest «Château Beychevelle» e pe placul dumneavoastră... Doamna mea ! Sauternes e un vin pentru cucoane, binevoiți să-l încercați ! Domnule Sidenius ! Sînteți cumva supărat pe paharul dumneavoastră ? N-ați băut nimic. Vă rog să-mi faceți cinstea... Domnii

mei ! Acest «London Club 1879» trebuie băut cu reculegere. Vă rog să gustați și să-mi spuneți părerea."

Domnii goleau paharele, plescăiau cu plăcere din limbă și nu mai conteneau cu laudele.

— Iată ce numesc eu să bei pe săturate, declară medicul veterinar.

— Alunecă perfect pe gît, opină șeful de gară cu o expresie de cunoscător.

— O băutură a zeilor ! exclamă noul director al liceului, care în aceeași clipă se ridică pentru a-și ciocni paharul cu al gazdei.

Invitatul acesta nu era altul decît Balling, individul lung de trei *alen*, cu chica de leu, pe care Per îl întîlnise pe vremuri în casa lui Philip Salomon. În ultimii ani, norocul trecuse de partea lui. După ce totul îi mersese anapoda în capitală, căutase o consolare în provincie, unde găsise repede aprecierea pe care o dorea de atîta vreme și cu atîta înflăcărare ! Prietena lui Inger, fiica cea mare a consilierului juridic Clausen, care era totodată și administrator de moșie, Gerda cea îndrăzneață, cu piept voluminos și cu privirea caldă, se îndrăgostise îndată de el, și cu două săptămîni în urmă cei doi se căsătoriseră.

Societatea din Rimalt se îmbogățise cu o altă mlădiță în ultimul timp. La distanță de o milă de gară, în direcția opusă comunelor Borup, Bøstrup și Kaersholm, se afla conacul Budderuplund. Proprietarul lui era consilierul de stat Brück, un om mai în vîrstă, descendent al unei vechi familii de mari moșieri din Holstein. Era foarte bogat și n-avea decît un fiu, care trăise mulți ani în străinătate, unde-și făcuse studiile. Acum se întorsese acasă pentru a prelua conducerea proprietății.

Era un bărbat frumos, voinic, în vîrstă de vreo 30 de ani. Avea o fire liniștită și destul de sfioasă, fapt care se explica printr-un defect de vorbire. Per se simțise imediat puternic atras de omul acesta. Deși deosebirea între poziția socială și preocupările lor era foarte mare — domnul Brück era vînător și pasionat amator de cai și avea un cerc de cunoștințe alcătuit din proprietarii din ținut — Per sperase totuși să poată lega o adevărată prietenie cu el. Iată de ce fu dureros impresionat băgînd de seamă că simpatia nu era reciprocă. Totodată pricepu că mobilul care-l determinase pe Brück să intre în relații cu niște oameni cu care n-avea nimic comun era interesul deosebit pe care-l purta lui Inger. Se cunoșteau din copilărie, dar Inger n-avea nici o simpatie pentru el și i-o arăta într-un mod aproape jignitor, deși nu putea da nici o explicație acestei re-

zerve. La întrebările repetate ale lui Per, răspundea totdeauna că Brück îi displăcuse încă de copil. De data asta Per observă că domnul Brück, care fusese instalat de cealaltă parte a mesei în faţa lui Inger, nu izbutea să intre în vorbă cu ea peste masă. Inger răspundea încercărilor lui cu cîte o frază indiferentă, apoi îşi întorcea privirea în altă parte.

După masă, societatea se împărţi aşa cum se obişnuieşte în provincie : doamnele rămaseră în salon, în timp ce domnii se retraseră în birou să fumeze şi să stea de vorbă pe un ton mai liber. Era un loc unde oaspeţii se descotoroseau fără nici o jenă de rămăşiţele oricărei constrîngeri mondene, povesteau istorioare fără perdea, beau lichioruri, rîgîiau şi dormitau.

Per se aşezase din întîmplare în aşa fel încît de la locul lui putea să vadă ce se petrece în salon. Lumina lămpii care atîrna din tavan, atenuată de un abajur roşu-închis, cădea asupra mesei de lîngă divan, împrejurul căreia femeile păreau învăluite în văpaia unui incendiu şi croşetau sau brodau. Şi ele tăifăsuiau în voie, dezbătînd probleme lesne de ghicit. Numai chestiuni gospodăreşti sau referitoare la personalul casnic puteau produce atîta însufleţire. Pînă şi Inger, cu toată înfăţişarea ei calmă de obicei, dădea dovadă de un interes care-i îmbujorase obrajii.

Văzînd-o, Per, care era, oricum, prost dispus, îşi muşcă buzele. I se întîmpla adesea să fie foarte mîndru de soţia lui nu numai fiindcă era frumoasă, ci şi pentru că tactul şi gustul înnăscut o înălţau cu un cap deasupra femeilor din cercul ei. Dar ori de cîte ori o vedea că se complace într-o astfel de societate, era profund indispus. Cu toate protestele ei, în realitate Inger se simţea foarte bine printre oamenii aceştia, şi numai cînd palavrele lor depăşeau hotarele bunei-cuviinţe devenea foarte rezervată. Nu se contaminase niciodată de tonul uneori licenţios pe care cucoanele din Rimalt îl adoptau în intimitate. Corectitudinea atitudinii şi gîndirii, care o caracterizase şi înainte de căsnicie, o făcea să-şi plece ochii şi să-şi astupe urechile cînd sensibilitatea ei feminină risca să fie jignită. Procedeul acesta purta pecetea fariseismului dominant în familia Blomberg. Inger nu auzea nimic din ce nu dorea să afle şi nu credea nimic din ce i se părea nepotrivit să creadă. Iată de ce putea să rămînă prietenă cu soţia farmacistului şi cu soţia şefului de gară, deşi era de notorietate publică faptul că prima trăia cu bărbatul celeilalte şi amîndouă erau îndrăgostite de Balling. Aşa se face că, folosind una din expresiile tatălui ei, putea să vorbească despre „viaţa depravată şi lipsită de

Dumnezeu din capitală", deşi viaţa din mediul lor era de fapt o caricatură ridicolă a aceleia din Copenhaga, fiindcă în gospodăriile cu aspect idilic ale ţăranilor, cît şi în colibele cele mai mizere se petreceau, deschis, cele mai ciudate lucruri.

Se făcu aproape ora 10 cînd se servi desertul. La ora aceea, bunele gospodine, adunate în jurul mesei de lîngă divan, aveau feţe palide şi ochi roşii de somn şi nu-şi mai dădeau nici o silinţă să arate bine. Unele căscau fără nici o ruşine, acoperindu-şi gura cu mîinile în care ţineau acul sau andrelele. Pleoapele lui Inger erau şi ele grele şi visătoare. Totuşi, gazda şi soţia şefului de gară dădeau semne de enervare, fiindcă Balling se retrăsese cu tînăra lui soţie într-o cameră unde nu era nimeni şi unde în clipa aceea nu ardea decît o lampă care lumina slab. Fuseseră poftiţi de patru ori să vină la desert, dar fără nici un rezultat, şi cînd apărură, în sfîrşit, Gerda avea obrajii în flăcări şi părul în dezordine.

Curînd după aceea, oaspeţii plecară, îndreptîndu-se în mici grupuri spre casele lor pe străzile acestui orăşel luminat de razele lunii şi adunîndu-se din cînd în cînd în faţa portiţelor ca să-şi ia rămas bun pe îndelete.

Inger era întovărăşită de medicul ţinutului, un bărbat între două vîrste, foarte înţelegător, pe care-l cunoştea din copilărie. Rămăseseră la oarecare distanţă în urma celorlalţi şi discutau despre Per pe un ton grav.

— Aţi băgat de seamă, doctore, ce tăcut a fost bărbatul meu în seara asta ?

— Da, acum, că mi-o spuneţi. A avut vreo supărare ?

— Nu cred. Numai că — trebuie să spun adevărul — soţul meu are în general o fire greoaie. În ultimul timp a început să mă îngrijoreze puţin. Credeţi că ar putea să aibă vreo boală ascunsă ?

Medicul se gîndi puţin, apoi spuse :

— Îmi pare bine că întrebarea vine de la dumneavoastră. Îmi spuneam tocmai că ar trebui să stăm de vorbă în privinţa asta.

Tonul serios al medicului o sperie pe Inger, care se opri în drum şi, apucîndu-l de braţ, strigă :

— Doctore !

— Nu vă speriaţi, nu-i nimic grav. Soţul dumneavoastră e cam nervos, firesţe, iar ameţelile şi junghiurile de care se plînge din cînd în cînd trebuie să fie destul de neplăcute. Dar sînt sigur că nu există nici un motiv de îngrijorare.

— Atunci ce este, doctore ? Ce tot bolborosiți în barbă ?

— Da... va să zică... vreau să spun că... e cam greu de spus, dar nu credeți că soțul dumneavoastră nu e destul de ocupat ?

— Cum așa ? E aproape zilnic plecat, lipsește de dimineață pînă seara, știți doar și dumneavoastră.

— Bine, dar credeți că munca asta poate să-l preocupe cu adevărat ? Eu m-am gîndit că are nevoie, poate, de mai multă activitate, de o activitate mai intensă și care să nu-i lase timp să se gîndească mereu la propria lui persoană.

— Asta-mi spun și eu uneori, răspunse Inger după o scurtă pauză. Dar pe-aici, la noi, nu există nici o perspectivă pentru o activitate de acest gen.

— Nu, din păcate, nu există.

— Atunci înseamnă că ar trebui să ne mutăm... să plecăm într-un oraș, la Copenhaga, poate.

— Da, cred că asta ar trebui să faceți. Deși pentru noi, cei de aici, ar fi o mare pierdere. Dar n-aș vrea să mă priviți ca pe un rău sfetnic.

— V-am spus doar că și eu m-am gîndit la asta, spuse Inger. Totuși, sînt convinsă că soțului meu îi prieste mai bine o viață liniștită la țară, și el e de aceeași părere. Dat fiind că e nevoit să-și menajeze sănătatea, cred că nici n-ar putea să facă față unei munci istovitoare.

— Mă întreb dacă în privința asta îl vedeți pe soțul dumneavoastră într-o lumină justă. Cu toate micile lui beteșuguri, are o constituție viguroasă, și cred că ar fi bine să aibă de înfruntat greutăți mai serioase. Și fiindcă tot am început să vorbim, am să continui pînă la capăt. Știu că unchiul dumneavoastră din Fiume a trimis de cîteva ori emisari soțului dumneavoastră, căruia i-a oferit un post pe șantierul lui. Ce-ați spune de o mutare pe coasta cîntată de poeți a Adriaticei ?

— Ca să ne ardă de vii tîlharii în casă ?

— Aveți dreptate ; după cît se pare, domnește o anumită lipsă de securitate în acele locuri. În schimb, clima s-ar potrivi minunat soțului dumneavoastră, care are nevoie de soare și de căldură. Sînt convins că o ședere de cîțiva ani într-un alt mediu ar face minuni.

Inger tăcu. Involuntar, se depărtă ușor de doctor și-și pironi privirile în pămînt. Curînd după aceea se opriră în fața casei doctorului, unde-i aștepta restul grupului ca să-și ia rămas bun de la el.

Per și Inger locuiau mai departe decît toți ceilalți, așa că luară parte la toate scenele de despărțire. Inger se agățase în tăcere de brațul soțului, și cînd rămaseseră, în sfîrșit, singuri, se strînseră unul lîngă altul, plini de un sentiment puternic de dragoste, așa cum li se întîmpla după ce-și petreceau seara printre străini. Inger își lipi drăgăstoasă obrazul de umărul lui și-și continuară încet drumul spre casă în noaptea liniștită și senină, sub lumina lunii. În cele din urmă, se opriră în mijlocul drumului și schimbară o sărutare plină de promisiuni.

Din păcate, cînd ajunseră acasă, Inger fu nevoită să zăbovească în bucătărie pentru niște treburi gospodărești. Își adusese aminte că bucătăreasa trebuia să pună castraveți la murat, și sentimentul datoriei de bună gospodină nu-i îngăduia să se culce înainte de a se asigura că porunca fusese îndeplinită. Cu același prilej intră în camera copiilor și întrebă servitoarea dacă seara trecuse cu bine.

— Închipuie-ți că pe Ingeborg a durut-o iar stomacul, spuse ea intrînd la Per, care aprinsese lampa în cameră.

Ședea la masa de lucru cu o carte în față și se prefăcea că citește.

— Așa ? se mărgini el să spună și întoarse o pagină.

Inger cunoștea tonul acesta. Văzu, de asemenea, că aprinsese o nouă țigară.

— Nu vrei să te culci încă ? întrebă ea.

— Nu, nu mi-e somn.

Inger nu încercă să-i schimbe hotărîrea. Știa cît de zadarnice erau orice eforturi de a influența asupra stării lui sufletești. Calmă, prea mîndră pentru a-și trăda dezamăgirea, se apropie de el și, dîndu-i la o parte părul de pe frunte, îl sărută pe tîmplă.

— Noapte bună, dragul meu, spuse ea.

— Noapte bună, răspunse Per, fără să facă o mișcare.

Puțin după plecarea ei, dădu la o parte cartea și rămase un timp cu capul sprijinit în palmă și cu privirile ațintite în lumina fierbinte a lămpii. Cînd auzi că Inger se culcase, apucă ziarul împăturit pe care-l ascunsese sub cărți și sub sulurile de planuri și-l desfăcu pe masă. Era ziarul din ajun, unul dintre cele mai răspîndite ziare de provincie din Iutlanda, și conținea o dare de seamă despre întrunirea tehnicienilor din Aarhus. Privirea lui Per se îndreptă numaidecît asupra unui pasaj din coloana a doua, unde citi :

„În cursul ședinței de după-amiază, dezbaterile cele mai importante au fost cele purtate în jurul cunoscutului proiect

portuar al domnului Steiner, despre care i-am informat în mai multe rînduri pe cititorii noștri. Interesul deosebit al acestor dezbateri se explică prin faptul că ele au fost deschise de genialul autor al planului, care a fost răsplătit de aplauze furtunoase atît în momentul apariției la tribună, cît și la sfîrșitul instructivei sale conferințe."

Tîmplele îi zvîcneau în timp ce citea aceste rînduri. În ultimii ani era aproape imposibil să deschizi un ziar de provincie fără să dai peste numele domnului Steiner, acum pe cale de a deveni un fel de erou național al Iutlandei. Activitatea lui era multilaterală : ținea conferințe, acorda interviuri ziariștilor, într-un cuvînt, regizase un adevărat cult al „misiunii" ce-și asumase.

O creangă de copac se aplecă sub greutatea picăturilor de rouă și lovi domol în geam. De cealaltă parte a coridorului, ceasul din salon bătu de douăsprezece ori.

Per își apăsă ochii cu palma și rămase multă vreme nemișcat pe scaun. Moștenirea familiei Sidenius fusese blestemul vieții sale ! Era oare mai bine sau mai puțin rușinos să stea așa, neputincios și mistuit cu încetul de foamea de viață a unui castrat decît să-și tragă un glonte în cap fiindcă era obosit și scîrbit, așa cum procedaseră locotenentul Iversen sau Neergaard ? Își ratase viața, își irosise energia ! Era ca un ceas din care s-a scos, bucățică cu bucățică, mecanismul ce-l punea în mișcare.

Încet, pe jumătate înfricoșat, își ridică ochii spre raftul pe care bustul de marmură strălucea în semiobscuritate, ceva mai jos de tavan. În ultimul timp privirea i se oprea adesea cu o expresie aproape cucernică asupra aceluia pe care altădată ar fi dorit să-l sfarme. Începuse să se îndrăgostească de propria lui tinerețe. Nu-și mai dădea osteneala să uite că pe atunci fusese o pușlama neînțelegătoare, nerușinată și înfumurată, că în multe privințe fusese un caraghios, în altele un bădăran, și, în total, un trup fără de suflet. În sînge îi cîntase totuși muzica proprie vieții, și tot ea răsunase în visurile lui ! Acum, în adîncul sufletului se lăsase liniștea marilor pustiuri, un singur cobuz rămăsese din marea orchestră care răsunase odinioară în el.

E drept că cel ce era singur și părăsit, cel ce tremura de frig pe povîrnișul întunecat al vieții, acela suferea adesea cumplit. Și, totuși, tocmai gîndul că era nedreptățit și dat la o parte putea să însemne o mare alinare pentru suferința lui, fiindcă flacăra nădejdii sau a mîniei îl încălzea totdeauna. Un

astfel de om nu merita niciodată atîta compătimire cîtă i se cuvenea celui înghețat de frigul morții, deși era încălzit de razele soarelui, sau celui așezat la loc de cinste la ospățul împărătesc al vieții, dar veșnic mistuit de foame, sau celui ce vedea zilnic împlinindu-i-se toate dorințele și toate visurile, dar trebuia, totuși, să fugă din fața oamenilor ! Și tocmai asta fusese ursita lui !

Căminul, familia, liniștea ; numai atît îi rămăsese. I se lăsase un petic de loc din lumea pe care cu orgoliul fericit al tinereții sale voise s-o cucerească. Dragostea lui Inger, bucuria de viață a copiilor, confortul căminului și liniștea erau o compensație pentru ce-i lipsea.

De altfel, într-un anumit sens, nu se putea spune că fusese nedreptățit, și de aceea Inger nici nu trebuia să afle ce-i lipsea lui, fiindcă ea n-avea nici o vină și fiindcă, de fapt, nici nu l-ar fi putut înțelege. Și de ce oare s-ar fi mirat ? Nici el nu-și explica sfîrșeala asta fără leac. Faptul că-și îndrăgise căminul, faptul că Inger nu voia să părăsească locurile unde copilărise și faptul că ajunsese și el, o dată cu trecerea anilor, un om cu tabieturi, toate acestea adunate laolaltă nu explicau vraja care-l lega de peticul acela de pămînt, făcînd din el un prizonier, în ciuda sentimentului de singurătate ce-l apăsa adesea. Nu teama că va fi incapabil să-și hrănească familia plecînd în altă parte îl oprea. În afară de invitația pe care i-o făcuse unchiul lui Inger, și care nu-l ispitise niciodată, respinsese diferite alte propuneri foarte atrăgătoare. De altfel, se bucura și de sprijinul prefectului, care se arătase foarte interesat de proiectul lui de reglementare a rîului și, în cîteva rînduri, îi făgăduise, din proprie inițiativă, să-l recomande ministrului de interne și directorului construcțiilor hidraulice, prietenii lui personali.

Problema sănătății îl îngrijora mai puțin decît orice, și dacă nu și-o neglija, era mai curînd fiindcă se gîndea la Inger și la copii. Teama de moarte, care în tinerețe îi îngheța măduva în oase îndată ce nu se simțea în apele lui, fusese de mult biruită. Acum încerca mai degrabă un fel de invidie cînd asista la o înmormîntare și vedea dispărînd un coșciug în măruntaiele pămîntului. Ba chiar, în anumite perioade, nici un zgomot nu i se părea atît de plin de făgăduieli ca micile bubuituri înfundate care se auzeau din groapă cînd cele cîteva lopeți de pămînt se prăbușeau pe capacul sicriului. Era ca un ecou din împărăția Morții, ca un răspuns al neantului, ca o garanție de alinare definitivă.

Din cînd în cînd se întreba dacă n-ar fi mai bine și pentru Inger ca el să moară. Era o femeie tînără încă și frumoasă. De bună seamă că s-ar fi recăsătorit și că ar fi fost pe deplin fericită. Per se întreba adesea dacă îndărătul repulsiei față de tînărul Brück nu se ascundea o teamă instinctivă, inconștientă, de frumusețea și de virilitatea lui. Erau atîtea lucruri care dormitau încă în sufletul lui Inger și pe care el nu avusese răbdarea și poate nici darul de a le trezi.

Cîteva zile după aceea, cei doi soți își beau cafeaua de după masă în odaia lui Per. Inger se așezase în colțul canapelei cu un lucru de mînă, iar Per ședea lîngă geam cu o țigară de foi în gură. După o vreme, Inger întrebă :

— Vrei să plec ?

— Nu, de ce să pleci ?

— Am impresia că ai prefera să rămîi singur.

— Dimpotrivă, îmi pare bine că ești aici.

— Adevărul e că voiam tocmai să vorbesc serios cu tine despre ceva.

— Despre ce anume ?

— Să vezi, m-am gîndit că poate ar fi mai bine pentru noi să plecăm din Rimalt înainte de a ne vedea nevoiți s-o facem. Ai spus și tu că veniturile noastre devin insuficiente. Și, desigur, e cu neputință să găsești totdeauna destul de lucru aici.

Per o privi surprins.

— Cum se face că ai ajuns să te gîndești tocmai acum la plecare ?

— Păi, doar am vorbit de multe ori despre asta.

— Ai dreptate. Dar cum se face că ideea ți-a venit tocmai acum ?

Privirea lui bănuitoare continua s-o examineze. Inger își plecase capul asupra lucrului de mînă și nu se uita la el. Ce se întîmplase ? Își aduse aminte că în ultimele zile soția lui fusese ciudat de tăcută — asta se întîmplase exact după petrecerea din casa farmacistului. Să fi devenit conștientă de teama ce-i inspira Brück ?

— Și unde ar trebui să plecăm, după tine ?

— Nu știu. Dar prefectul ți-a făgăduit că te ajută să capeți o slujbă.

— Cred că prefectul s-a gîndit la vreun post administrativ la Copenhaga, fiindcă-l cunoaște pe ministrul de interne. Dar tu nu vrei să mergi la Copenhaga.

— Nu vreau ? Vreau tot ce crezi tu că e nimerit să faci. Oricum mi-ai reproșat că te-am reținut cam mult de la ale tale, dar eu mă gîndeam numai la copii. Cînd îmi spuneam că am putea locui la etajul patru, unde copiii s-ar simți ca-ntr-o colivie, îmi părea tare rău pentru ei. Cred, totuși, că are să meargă. Vara își vor petrece o parte din timp la bunici, în aer liber, așa că în restul anului, cu ajutorul lui Dumnezeu, sper să se împace cu aerul de la oraș.

— Dar tu, Inger ?

— Eu ? Inger înălță fruntea și îndreptă spre el o privire deschisă și nevinovată, care ridică parcă o greutate de pe inima lui Per. Mie nu trebuie să-mi porți de grijă, acuma sînt rezistentă. Și chiar dacă la început va fi nevoie să ne restrîngem, fiindcă, bineînțeles, nu ne vom permite deocamdată decît un apartament de patru camere, va trebui să ne obișnuim și așa. Tocmai mă gîndeam că vom fi nevoiți să-i dăm drumul Laurei. Întîi, fiindcă nu s-ar împăca de loc cu viața de oraș, și apoi, e foarte înceată. De altfel, cred că ar fi mai bine ca — cel puțin deocamdată — să ne mulțumim cu o singură slujnică. De-acum înainte am să mă plimb eu cu copiii !

Per n-o mai asculta decît cu jumătate de ureche. Își lăsase țigara deoparte, sîngele îi clocotea încă în vine și era sleit după teama care-l străbătuse.

— Un singur lucru mă neliniștește, urmă Inger cu glasul ei domol.

— Ce anume ? o întrebă Per.

Urmă o pauză, apoi Inger continuă :

— Mă gîndeam de mult să-ți vorbesc despre asta, dar în ultimul timp ai fost atît de distant...

— Zău ? Aș spune mai curînd că vorbești despre tine, spuse el pe un ton glumeț. Tu ești aceea care ai avut o purtare cam suspectă în ultimele zile. Ia spune-mi, ce ai pe inimă ?

— Aș vrea să te-ntreb, Per, dacă n-ai putea să-ți dai osteneala să te apropii mai mult de copii. Știu că ții la ei, dar din atitudinea lor — și mai ales din a lui Hagbarth — îmi dau seama cît de mult le lipsesc atențiile tale.

— Cum poți vorbi așa, Inger ? Poți să afirmi că eu nu mă ocup de copii ?

— Știu ce vrei să spui. Cînd ești bine dispus, îți place să te joci cu ei, și asta îi bucură totdeauna. Alteori, însă, îi gonești, ei nu înțeleg de ce, și din cauza asta sînt stingheri și nesinceri în fața ta. Și mă tem că dacă vom pleca la Copen-

haga, unde vei lipsi, bineînțeles, mult mai mult de acasă, copiii se vor înstrăina cu totul de tine și tu de ei.

— Nu te înțeleg, zău așa. Mi se pare, totuși, că totdeauna...

— Tu nici nu-ți dai seama că ești prea mult timp singur, Per, îl întrerupse Inger, înăbușindu-și un ușor oftat. Desigur, nu te gîndești la asta cînd le dai a înțelege copiilor că te stingheresc. Să știi, însă, că un copil e foarte sensibil la astfel de amănunte. Iată de ce cred că chiar pentru binele tău ar trebui să fii mai atent. Și fiindcă am ajuns să vorbim despre astfel de lucruri, vreau să-ți repet ce mi-a spus Hagbarth deunăzi, în seara zilei lui de naștere, cînd te-ai întors așa de tîrziu, încît n-a mai apucat să-ți spună noapte bună. Avea lacrimi în ochi și a exclamat cu o adevărată indignare : „Lui tata nu-i pasă de mine, lasă, că știu eu !" Sper că nu te superi. Și-acum, dacă e vorba să ne mutăm la Copenhaga sau indiferent în care alt colț de lume, aș dori să te ocupi puțin de Hagbarth. Să faci doar din cînd în cînd o plimbare cu el și să discutați despre ce vedeți. E un copil inteligent și manifestă un interes neobișnuit față de tot ce se petrece în jurul lui. Știu că te plictisește să răspunzi la nenumăratele lui întrebări copilărești, dar trebuie să suporți și asta, crede-mă.

Per rămase un timp nemișcat și tăcut. Apoi se ridică în picioare și începu să se plimbe încoace și încolo, așa cum obișnuia totdeauna cînd îl preocupa ceva. Vorbele lui Inger îl speriaseră. Reprosul ei blînd trezise în Per o suferință mai puternică decît bănuise ea, pentru că îi răscolise amintirile din copilărie, amintiri despre care nu vorbea niciodată.

— Plec mîine la Copenhaga, spuse el în cele din urmă. Am să-i scriu prefectului chiar în seara asta, ca să-i amintesc ce mi-a făgăduit. Sper că hainele mele sînt în ordine. Spune-i doar Laurei să-mi aerisească mîine dimineață costumul de seară și să-l scuture bine. Și fracul, poate că trebuie să mă duc la ministru. Cu încălțămintea cum stau ?

Inger se zăpăci cu totul. Nu-i plăceau hotărîrile pripite. Îl rugă să-și ia răgazul de a se gîndi bine la toate aspectele problemei, fiindcă n-avea rost să se grăbească, trebuiau, oricum, să discute întîi cu părinții ei. Dar Per nici nu vru să audă. Îi venea mai ușor să-și ia un concediu, spunea el ; de altfel, discutaseră chestiunea și cu bătrînii.

— Să ne decidem acuma. Dacă ne tot ținem de palavre, s-ar putea întîmpla, așa cum s-a mai întîmplat și altă dată, să n-o mai scoatem la capăt în vecii vecilor. Doamne, Inger ! Va să zică, o să mai luăm o dată viața pieptiș ? Trebuie să știi,

de altfel, că în ultimul timp am fost frămîntat și eu de gînduri de aceeași natură. Acum pot să-ți spun despre ce e vorba. Îți amintești, desigur, de inginerul acela Steiner, șarlatanul despre care ți-am vorbit. Nu pot nega că m-a supărat teribil cînd am văzut cum individul ăsta și-a însușit, mai bine zis mi-a furat ideile și s-a fudulit cu ele. Închipuie-ți că a declarat deunăzi la Aarhus că, după ce a cucerit provincia, are acum intenția să cucerească și Copenhaga. Așa scriau ziarele de ieri, și adevărul e că a convocat o întrunire în capitală care se va ține săptămîna viitoare sau peste două săptămîni. Tare-aș avea poftă să mă folosesc de prilej ca să-i joc o festă acestui obraznic, adică să mă duc la întrunire, să mă ridic în picioare și să relatez foarte calm istoricul chestiunii. Am motivele mele să cred că nu-mi va veni greu să conving publicul din Copenhaga de dreptatea mea. Sînt sigur că e cunoscut în cercurile de acolo ca un șarlatan, cum și este, de fapt, în realitate ; și mă gîndesc că printre tehnicieni, cît și printre ziariștii care asistă la acest gen de ședințe, se vor găsi unii care să-și aducă aminte de broșura mea.

— Vai de mine, de ce vrei să răscolești acum lucruri atît de vechi ? N-ai să te alegi cu nici o satisfacție din toată povestea asta.

— Nu-ți place ideea mea ? Ei lasă, vedem noi ! zise Per, plimbîndu-se cu mîinile la spate și trosnindu-și degetele.

— Eu sînt de părere că ar trebui să lași trecutul în pace, Per. Cu ce-ți închipui tu că ai să te alegi dacă ai să protestezi acuma, după atîta timp ? Dar sînt sigură că n-ai să faci asta, dragul meu.

— Cu ce am să mă aleg ? Nu fac decît să reclam dreptul primului născut, atît, și nimic mai mult ! Nimeni nu poate ști dacă lucrul acesta va fi sau nu important pentru noi în viitor.

— Eu sînt sigură, Per, că n-ai izbuti decît să-ți găsești și mai multe motive de amărăciune. Tu singur ai afirmat că acest domn Steiner este un om rău, care nu se dă în lături de la nimic atunci cînd e vorba să-și înlăture adversarii. Iar tu nu ești nicidecum obișnuit să apari în public, așa încît...

— Cred că micuța doamnă are de pe acum trac pentru iubitu-i soț, spuse Per cu voie bună și se opri zîmbind în fața ei. Lasă, lasă, vedem noi ! Vedem noi ! Dar unde sînt copiii ? Unde-i Hagbarth ?

— E afară, în grădină, cu ceilalți.

— O să ne jucăm de-a baba-oarba !

— Cred că ar fi mai bine să te plimbi puțin cu Hagbarth. Toată ziua se învîrtește pe aici și n-are ce face. Nu vrei să te duci cu el pînă la familia Kirsten Madsen ? Au primit zilele astea un teasc cu aburi, lui Hagbarth are să-i placă. Toate lucrurile astea îl interesează grozav.

— Dar în astfel de ocazii vine o mulțime de lume.

— Tocmai de aceea, o să aibă și mai multe de văzut. Și, dacă poți, explică-i cum e alcătuită mașina. Cînd au transportat-o deunăzi pe aici, l-a interesat grozav, dar eu n-am putut să-i spun mare lucru.

— Bine, am să-i explic.

Per se întoarse după o oră și începu îndată să se pregătească de drum. Dar cînd vru să-și ia cufărul din pod, un fel de mînă nevăzută păru că-l oprește. Nu fu decît o senzație trecătoare. O altă mînă, mai puternică, îl împingea să dea năvală afară, în clocotul vieții. Simțea că se află la ultima răscruce a vieții sale și că dacă nu izbutea să fugă acum de el însuși și de melancolia lui, orășelul Rimalt avea să-i servească drept mormînt.

De cînd plecase din Copenhaga, adică de șase ani de zile, Per venise o singură dată în capitală. La cîteva luni după nuntă făcuse o călătorie de plăcere cu Inger și rămăsese cîteva săptămîni în oraș. Și atunci, însă, se simțise străin și stingher în orașul acela mare. Larma de pe străzi, așternuturile jilave ale paturilor de hotel, mîncarea din restaurante, bacșișurile, distanțele mari și obligația de a purta totdeauna haine bune și mănuși, precum și de a-și îngriji părul, lucru pe care Inger i-l ceruse cu hotărîre, îi treziseră după cîteva zile dorul de casă, de încăperile mici și liniștite, de lipsa de constrîngere a vieții de țară.

Nici de data asta lucrurile nu se petrecură altfel, deși, în primele zile, marea dezvoltare pe care o luase orașul în anii din urmă îi trezi interesul. Chiar în prima dimineață ieși să vadă cum se desfășurau lucrările noului port, după care parcurse cartierele noi și cele din centrul orașului, parțial sau total reconstruite și despre care citise multe lucruri în ziare. Dar după ce-și potoli curiozitatea, căzu din nou pradă vechilor sentimente de provincial părăsit care-l cuprinseseră cu șaptesprezece ani înainte, cînd sosise pentru prima oară la Copenhaga după ce părăsise casa părintească.

Nimerise în perioada cea mai agitată din an, adică în momentul de tranziție dintre vară și iarnă, cînd și în casă și pe

stradă viața crește în intensitate. Seara, jocurile de artificii continuau să se înalțe deasupra parcului „Tivoli", răspîndindu-se peste oraș, și fanfarele fornăiau încă în toate parcurile, iar stagiunea teatrală fusese inaugurată și ea. Turiști nemți și suedezi umpleau încă sălile cafenelelor, și, totodată, oaspeții lor obișnuiți se întorceau treptat de la țară și păreau foarte neplăcut impresionați văzînd că, în colțurile lor favorite, toate canapelele erau ocupate de străini.

Per se simțea cu totul stingher în această agitație, care, pentru urechile și ochii lui, însemna doar zgomot și strîmbături. Contempla oamenii grăbiți care mișunau pe străzi, săreau dintr-un tramvai în altul, circulau în trăsuri deschise, se instalau la mesele din restaurante de parc-ar fi fost la ei acasă, prînzeau citind ziarul sau încheiau afaceri la un pahar de bere și nu-și îngăduiau niciodată un ceas pentru a medita în liniște. Îi contempla și-și dădea hotărît seama că se înșelase asupra sa însuși, că viața unor astfel de oameni nu va mai putea fi niciodată viața lui. Ba chiar, uneori, în timp ce se afla prins în vîrtej și i se întîmpla să se simtă cuprins de un zel de misionar, ar fi vrut să le strige pe neașteptate acestor oameni : „Opriți-vă !" în semn de avertisment.

Iată de ce, deși trecuseră cinci zile de cînd se afla în Copenhaga, nu fusese încă în stare să ceară o audiență nici ministrului de interne, nici directorului construcțiilor hidraulice. Ori de cîte ori ar fi vrut să facă un pas în această direcție, îl oprea un fel de certitudine că e pe punctul de a comite o crimă împotriva a tot ce are mai bun în el.

„Draga mea, îi scrise el lui Inger, prefer să te pregătesc dinainte și să te anunț că mă voi întoarce probabil acasă fără să-mi fi îndeplinit misiunea. Într-o scrisoare nu pot să-ți explic pe larg motivele ; vreau să-ți spun doar atît : pe măsură ce trece timpul, îmi dau seama tot mai lămurit că viața de aici nu mi se potrivește azi mai mult decît mi se potrivea acum șapte ani ; aș putea afirma chiar contrariul. Totuși, scumpa mea, nu trebuie să ne pierdem curajul. Trebuie doar să-mi găsesc pe lumea asta un loc unde să mă simt acasă, și n-o să am liniște pînă n-o să dau de acest loc. Mai adaug că nu consider această călătorie cu totul inutilă. Am căpătat, în sfîrșit, o confirmare categorică a faptului că hotărîrea pe care am luat-o odinioară de a părăsi viața capitalei — deși numai în parte lucidă pe atunci — pornea din adîncurile firii mele. Această descoperire m-a ajutat să găsesc mai multă coerență în acțiunile mele și doar ea mi-a inspirat o mare mulțumire.

Uneori, în momentele de depresiune, am crezut că soarta mea a fost pradă jocului orb al întîmplării, de fapt, însă, nu s-a întîmplat așa. Barca vieții mi-a fost călăuzită de o putere lăuntrică — indiferent de numele pe care i l-am da — chiar dacă în aparență a plutit în voia întîmplării, lucru de care am fost, de altfel, perfect conștient și înainte. Vreau să cred acum că dacă am să las ca această putere, care funcționează de la sine, să-mi hotărască iar calea, voi ajunge în cele din urmă unde trebuie. Așadar, în curînd voi fi din nou acasă. Ai să mă întrebi poate de ce nu mă întorc imediat, mai ales că am renunțat oricum la intenția cu care pornisem la drum. În cazul acesta am să recunosc că mă oprește un fel de jenă. Te-am părăsit făgăduindu-ți multe și mă întorc cu mîinile goale. Dar știu că vei fi înțelegătoare."

Uneori, în timp ce hoinărea fără nici o țintă, i se întîmpla să zărească vechi cunoștințe, oameni întîlniți în casa lui Philip Salomon. Urmări o dată cu privirea, de pe imperiala unui tramcar și simțind că inima îi bate puternic, pe fostul lui prieten și cumnat Ivan, care alerga grăbit, ca pe vremuri, cu picioarele lui mici, purtînd sub braț o mapă încărcată cu documente. Îi revăzu și pe Aron Israel, pe Max Bernhardt, pe Hasselager și pe Nathan și fu uimit găsindu-i neschimbați. Se întîlni și cu vechi colegi de politehnică, care nu-l recunoscură. Erau oameni de suprafață, unii cu posturi influente. Per urmărise îndeaproape ascensiunea lor în ziare, dar acum, cînd îi vedea, nu-i mai pizmuia.

Jakobe era însă ființa a cărei apariție o pîndea cu rîvnă și cu teamă în același timp. Știa că se află la Copenhaga și că întemeiase o școală pentru copiii săraci, un fel de mînăstire, despre care ziarele dăduseră o mulțime de amănunte. Încercase în zadar acolo, în Iutlanda, să capete informații mai deslușite despre această școală și despre țelurile pe care le urmărea ; în ziarele de provincie se scria doar că era vorba de un capriciu „puțin cam provocător al fiicei unui bogătaș evreu".

Într-o după-amiază, în timp ce se afla în fața geamului unei cafenele așezate la colțul străzii Østergade cu piața Kongens Nytorv, îl zări pe Dyhring. Și el îi păru straniu de neschimbat. Dyhring era pe trotuar și vorbea cu o doamnă tînără, frumoasă și elegantă ; părea să fie o actriță, și avea un rîs despre care ai fi spus că izvorăște din privirea lui îndrăzneață. Dyhring atrăgea atenția tuturor ; din doi oameni bine îmbrăcați, unul îl saluta, în timp ce femeile își dădeau coate văzîndu-l.

Își luă rămas bun de la actriță, strîngîndu-i mîna cu căldură, și se urcă în trăsura deschisă care-l așteptase. Sute de ochi îl urmăreau, în timp ce străbătea piața scăldată în soare și saluta mereu, fluturîndu-și jobenul lucios deasupra părului blond.

După cîte-și amintea, Per citise într-un ziar că Dyhring se întorsese recent de la Paris, unde, în calitate de reprezentant special al presei daneze, fusese invitat să asiste la inaugurarea unui așezămînt public. Cu această ocazie fusese prezentat președintelui republicii și căpătase o decorație. De altfel, devenise reprezentantul de la sine înțeles și indispensabil al oficialității. Orișiunde se petrecea un eveniment important, era și el de față. Mai bine zis, evenimentele la care asista el deveneau importante. Toate ușile îi erau deschise, toate satisfacțiile, mai mult sau mai puțin delicate, ale vieții stăteau la dispoziția lui în mod gratuit. Bărbați și femei se sileau să-i intre în grații. Se spunea chiar că și familia regală îl folosea pentru unele misiuni diplomatice mai dificile.

Omul acesta, pentru care viața era o glumă, avea stofă de cuceritor. Invincibil în divina lui nepăsare, își transformase existența într-un șir neîntrerupt de sărbători, într-un necontenit marș triumfal.

Totuși, Per nu-l invidia nici pe acest Alexandru modern!

Dar încotro tindeau, de fapt, dorința și nevoile lui? Unde era locul lui?...

În ajun citise din întîmplare un anunț oficial cu privire la un post vacant de asistent de drumuri într-un district îndepărtat de pe coasta de vest a Iutlandei, în apropiere de Aggertangen, și nu mai putea să și-l scoată din minte.

Anunțul se ivi iar în cercul luminos al conștiinței sale, dar nu fiindcă ar fi avut intenția să ceară postul. Salariul era foarte mic, și Inger, care ținea atît de mult la un trai liniștit, la o climă uscată și la o regiune fertilă, nu s-ar fi putut obișnui niciodată cu dunele acelea sterpe, peste care furtunile Mării Nordului și spuma înghețată și sărată a valurilor se năpusteau neîncetat, aspre și sumbre. Totuși, anunțul îi stăruia în fața ochilor, pentru că un astfel de post avea un farmec straniu pentru el personal. Acum își dădea seama că farmecul consta tocmai în tristețea și pustietatea acestui ținut și în totala lui izolare.

I se părea că niciodată nu-și privise atît de adînc în suflet ca în clipa aceea. Era ca și cînd ar fi descoperit străfundurile propriei lui individualități și simți cum îl scutură un fior.

Dacă, în ciuda norocului, nu se simțea fericit, asta era fiindcă nici nu voia să fie fericit în înțelesul obișnuit al cuvîntului. Abia aștepta să se întoarcă la Rimalt, dar nu numai fiindcă-i era dor de Inger, de copii și de liniștea căminului. Mîna aceea nevăzută, care încercase să-l oprească de la această călătorie, aceeași mînă care acționase misterios de-a lungul vieții lui în toate clipele hotărîtoare, călăuzindu-i pașii... de data asta îl făcea să presimtă instinctiv că sufletul lui e sortit singurătății, că viața lui trebuie să se scurgă în jale și durere.

„Ospătează-mă cu pîinea lacrimilor, și tot lacrimi dă-mi să beau, o măsură plină ochi !"

Acum înțelegea forța înfricoșătoare și magnetică pe care astfel de cuvinte puteau s-o exercite asupra lui. Fericirea cea mare, pe care o căutase cu ochii legați, era marea suferință, lipsa aceea iremediabilă, pe care pastorul Fjaltring o slăvise de atîtea ori în fața lui, spunînd că e harul dumnezeiesc al celor aleși.

Ridică fruntea, cu senzația de a se fi trezit dintr-un vis urît, și privi din nou spre piața însorită, plină de trăsuri și pietoni. Curînd după aceea se sculă și plecă tăcut. Străbătu la întîmplare cîteva ulicioare, pînă nimeri în parcul „Ørsted". În ultimele zile își făcuse regulat plimbarea de dimineață aici, la o oră cînd parcul era aproape pustiu. Și acum, la ora prînzului, îl găsea tot liniștit. Copiii și doicile plecaseră acasă, și băncile erau goale. Deasupra pajiștilor și a potecilor se întindeau umbre mari, deși soarele lumina încă frunzișul îngălbenit și nenumăratele statui de bronz coclit.

Se așeză pe o bancă pe una din aleile centrale ale parcului, și în timp ce, netulburat de nimeni, desena ceva cu vîrful bastonului pe pietriș, îi veni din nou în minte că ar fi o fericire pentru Inger și pentru copii ca el să moară sau să dispară într-un mod oarecare din viața lor. Poate mai ales pentru copii ar fi fost mai bine. Se gîndea la cele ce-i spusese Inger deunăzi despre Hagbarth. De la o vreme, simțea și Per în purtarea băiatului față de el ceva straniu. Așa, de pildă, îl surprinsese într-o zi alergînd nevinovat prin grădină după o pasăre. Expresia care se ivise în ochii băiatului în clipa cînd îl zărise pe el îl înghețase pînă-n adîncul sufletului. Era ca și cum s-ar fi regăsit pe sine însuși în copilărie, oprit în fața tatălui său și căutînd cu teamă și nerușinare tot felul de scuze mincinoase pentru a-și ascunde o greșeală. Dar fruntea limpede a lui Hagbarth nu trebuia să fie umbrită de pecetea lui Cain ! Blestemul părintesc care plutise asupra vieții lui și făcuse din el un străin

și un proscris pe acest pămînt nu trebuia să fie moștenit de copiii lui. Cît despre Inger... Acum, cînd își dădea seama pe deplin de teama lui de viață, cum ar fi putut accepta ca Inger să împartă mai departe această soartă cu el? Biata copilă! Încă nu-și cunoștea nefericirea, nu înțelegea că era legată de un oropsit al vieții, un subpămîntean, pe care lumina îl orbea și fericirea îl ucidea. Și dacă, într-o bună zi, ochii ei s-ar deschide la dragostea unui alt bărbat... atunci, da! și-ar ascunde taina ca pe un păcat de moarte, s-ar ofili și ar muri fără să și-l fi mărturisit măcar ei înseși.

Își îndreptă umerii și vru să meargă mai departe, și atunci privirea îi căzu de partea cealaltă a aleii asupra unei statui împrejmuite de iarbă. Era Silen, cu copilul Dionys în brațe. Bătrînul satir se sprijinea de trunchiul unui copac. Un zîmbet ușor îi juca în ochi, în timp ce-și pleca asupra băiatului, care se zbătea cu răutate, obrazul bărbos strălucind de o bucurie mîndră și calmă de părinte sufletesc.

Per se prăbuși din nou pe bancă. Privi multă vreme țintă grupul acela lipsit de griji, pînă ce ochii i se umplură de lacrimi. Se gîndea că poate viața lui ar fi luat o altă întorsătură dacă ar fi avut o copilărie luminată de o față ca aceea și de un zîmbet însorit, dacă din prima tinerețe n-ar fi trăit sub semnul îndoielii, acasă și la școală, și asta mai ales din cauza celor doi oameni care-l aduseseră pe lume. Dar el intrase în viață grație unui sărut dat de buzele morții. Pe fruntea și pe pieptul lui, crucea mormîntului fusese înscrisă chiar în clipa cînd văzuse lumina zilei.

Capitolul XXVII

Per plecă acasă a doua zi. Pomeni în treacăt față de Inger de postul de asistent de drumuri, ca să-i dea a înțelege că încercase și în provincie, dar că nu găsise nimic potrivit pentru ei, „fiindcă, spunea el, postul ăsta e inacceptabil".

Apoi zilele începură să treacă iar în scurgerea lor monotonă, în timp ce toamna luneca peste plaiurile țării cu tot felul de toane. Per avea cîte ceva de lucru cu măsurătorile, dar deocamdată nu intervenea în perspectivă nici o lucrare mai mare. Inger simți că se petrecuse o schimbare cu el. Bucuria de a se revedea acasă fusese emoționantă, e drept, și în prima zi mai că nu voia să se dezlipească de copii, cărora le adusese tot

felul de daruri. Dar în atitudinea lui, în special față de ea, era o nuanță de neliniște, o rezervă, un fel de timiditate chiar, ceea ce nu i se potrivea de loc. El, care altă dată putea să rămînă ceasuri întregi lîngă fereastră, cu o pipă sau o țigară de foi în gură, urmărind mersul norilor pe cer, acum nu-și mai găsea nicăieri locul. Inger îl auzea umblînd de colo pînă colo prin cameră, ca și cînd neliniștea călătoriei i-ar fi fost și acum cuibărită în trup. Se plîngea de insomnii și se culca în fiecare seară pe sofaua din odaia lui, ca să nu-l supere mica Ingeborg, care răcise și tușea noaptea.

Inger se gîndea în tăcere la toate acestea și făcea tot felul de supoziții cu privire la călătoria lui Per și la rezultatele ei. Unul dintre motivele pentru care refuzase totdeauna să se mute la Copenhaga era prezența fostei lui iubite în capitală. Gîndul că cei doi s-ar fi putut întîlni din întîmplare îi era neplăcut. Acum își închipuia că întîlnirea avusese loc cu adevărat și Per pricepuse cu acest prilej cît de apăsătoare ar fi putut deveni o astfel de situație. Numai așa putea înțelege de ce nu-i explicase mai limpede schimbarea intervenită în planurile lui și de ce era oarecum jenat față de ea.

Cu toate acestea, trebuiau să găsească o ieșire. Dacă rămîneau la Rimalt, riscau să se încurce în datorii. Inger avea de pe acum o serie de note neachitate care o îngrijorau, dar despre care nu voise deocamdată să-i pomenească lui Per, fiindcă îndura destule necazuri, bietul de el ! Își mai explica neliniștea lui Per prin grija pentru viitorul întregii familii și-i părea rău că nu-i poate da nici un sfat bun.

Într-o după-amiază, un călăreț se opri în fața porții și spuse că dorește să discute cu Per. Inger era în pivniță și nu putea să vadă cine era străinul, totuși recunoscu numaidecît vocea tînărului Brück. „Ce-o fi vrînd ?" se întrebă ea mirată și cam neliniștită.

La rîndul lui, Brück era destul de mirat că nu-l găsise acasă pe Per. Cînd îl întîmpină și-l pofti în casă, Brück îi spuse că Per îi dăduse întîlnire pentru a discuta despre o măsurătoare executată la Budderuplund. Dorea să compare rezultatele la care ajunsese el cu vechea carte funduară a moșiei, pe care Brück o adusese în acest scop. Inger se scuză de cîteva ori și fu nevoită să-i țină un timp tovărășie în salon, ceea ce nu-i convenea de loc, mai ales fiindcă avea de călcat niște rufe ale copiilor și tocmai pusese fierul să se încălzească pe mașina de gătit.

Nu înțelegea ce se întîmplase cu Per. Nu venise acasă la cafea și totuși docarul era în fața porții, ceea ce însemna că nu putea fi departe.

Brück o enerva mai ales fiindcă era bîlbîit și, deci, orice conversație devenea anevoioasă, cu atît mai mult cu cît și el suferea de pe urma acestui defect. Într-un fel, lui Inger îi părea rău pentru el, ba chiar se gîndea că ar fi putut să-și învingă cu totul antipatia ce i-o provoca dacă ar fi fost în stare să facă abstracție de ochii lui mici, de culoarea oțelului, și care încă din copilărie avuseseră o privire aspră, pătrunzătoare, ce-i dăduse totdeauna un sentiment de nesiguranță în fața lui.

Per nu sosi decît după o jumătate de oră. Se scuză de multe ori, cu o ciudată stîngăcie, după cum i se păru lui Inger. Apoi se retrase cu Brück în odaia lui.

Cercetările ținură cîteva ore, după care Per își invită vizitatorul la cină. Mai hotărîră ca Per să vină cu prima ocazie la Budderuplund pentru a efectua o nouă măsurătoare în unele puncte contestate, lucru pe care Per hotărî să-l facă chiar a doua zi după prînz, dacă vizibilitatea va fi bună. Voia să isprăvească repede treaba asta, spunea el.

— Cu-acest prilej, aș dori să văd și vestitele dumneavoastră găini de rasă. Nevastă-mea m-a rugat de cîteva ori s-o fac, o interesează foarte mult.

Era foarte firesc ca domnul Brück să-i propună lui Inger, cînd se așezară la cină, să-și însoțească soțul la Budderuplund.

— Cred că am să vă pot arăta niște găini de Cochinchina pentru care o să mă invidiați.

Inger îi mulțumi, așa cum mulțumești pentru o invitație căreia n-ai de gînd să-i dai curs.

Cînd însă a doua zi văzu, de la fereastra dormitorului, că docarul fusese tras la scară, fu cît pe-aci să regrete că refuzase. Era cea mai splendidă zi de septembrie, plină de soare, și ea știa că drumul spre Budderuplund străbate cele mai frumoase păduri din ținut. Se gîndi că și-ar mai înveseli și soțul dacă l-ar întovărăși. În sfîrșit, ar fi vrut, de fapt, să mai vadă o dată vechiul conac unde fusese găzduită de cîteva ori în copilărie, împreună cu părinții. Și dacă, pe deasupra, ar fi putut să schimbe cîteva dintre găinile ei Plymouth-Rock cu o pereche de cochinchineze autentice, ar fi însemnat că dăduse o lovitură bună.

Deschise fereastra și-l strigă pe Per, care tocmai se pregătea să urce în trăsură :

— Vrei să mă iei și pe mine, Per ?

Avu simțămîntul că nu-i înțelesese bine vorbele, fiindcă se uita la ea cu o privire atît de ciudată, încît îi veni să rîdă.

— Nu-nțelegi, omule ? Aș vrea să vin cu tine !

Per se mulțumi să dea din cap.

Atunci calul fu deshămat și docarul schimbat cu trăsura pentru ponei, cu perna roșie de catifea. Se iviră și hamurile cele bune și, o jumătate de oră după aceea, cei doi soți porniră la drum. Trebuiau să treacă dincolo de calea ferată și după aceea să urce domol un deal de unde aveau o perspectivă întinsă asupra rîului și a luncilor. Dincolo de culmea dealului, terenul cobora repede spre o văgăună mare, împădurită, al cărei frunziș divers colorat strălucea în bătaia soarelui. Curînd pătrunseră adînc în pădure, drumul deveni noroios și anevoios și Per lăsă calul la pas.

Per tăcea tot timpul, în vreme ce Inger era vioaie și fredona, manifestîndu-și astfel bucuria de a ieși la aer liber după o ședere atît de îndelungată în casă, între patru pereți, cu sufletul cufundat în tristețe. Aici, în mijlocul pădurii, entuziasmul ei devenea exuberant. Ce minunat ! Ce copaci falnici ! Ce culori variate !... Chiar deasupra capetelor lor ciripea o pasăre, care părea să-i urmărească. Nu puteau zări mica ei făptură, dar o auzeau mereu, cînd ici, cînd colo, stîrnindu-i, parcă, ștrengărește : „Iată-mă ! Iată-mă !" Inger trase adînc aer în piept și se simți ușurată, ca și cum orice apăsare și orice constrîngere i s-ar fi luat deodată de pe suflet. În cele din urmă, simți nevoia să cînte, dar își aminti că Per era foarte abătut și se mulțumi să fredoneze ușor.

Pe neașteptate, își apucă soțul de braț, silindu-l să oprească.

— Privește ! îi șopti ea.

La oarecare depărtare zărise o căprioară în dreptul unui desiș. Avea urechile mari, ascuțite, ochii larg deschiși ațintiți asupra lor, părînd gata s-o ia la fugă. Per opri trăsura, dar animalul nu făcu nici o mișcare, ci rămase locului, cu capul ridicat, măsurîndu-i parcă, încăpățînat, cu privirea. Mișcă de cîteva ori urechile, întinse apoi puțin gîtul, dar deodată, ca și cum s-ar fi speriat de propria lui mișcare, se întoarse și pieri în desiș cu salturi lungi.

— Hei ! strigă Inger fără să vrea, în timp ce foșnetul frunzelor și trosnetul crengilor rupte se pierdea în adîncurile pădurii.

Natura începea să-și facă efectul și asupra lui Per. Simțea că sufletul i se luminează iar atingerea mîinii lui Inger se propagase în el ca un tremur, redeșteptîndu-i speranța în viață.

Era însă un foc de paie. O singură observație a lui Inger îl stinse :

— Păcat că nu vînezi, Per. Trebuie să fie o îndeletnicire sănătoasă și plăcută. Ar trebui să încerci o dată. Cred că pentru sănătatea ta ar fi foarte nimerit să hoinărești în voie prin păduri și pe cîmp. Nu crezi ?

— Nu cred că mi-ar fi de folos. Trebuie să ai oarecare deprindere pentru asta și, de fapt, eu n-am avut niciodată o adevărată legătură cu natura. Probabil că de aceea mă simt străin în fața ei.

— Cui aparține de fapt pădurea asta ?

— Ține de domeniul Budderuplund.

— Ia te uită ! Va să zică Budderuplundul se întinde pînă aici ?

— Da, e o moșie mare. Consilierul de stat e foarte bogat.

— Da, ai dreptate.

Curînd după aceea ieșiră din pădure. În fața lor se deschidea o perspectivă nouă asupra luncii vaste, care se întindea la poalele dealurilor. Apoi intrară din nou în pădure, pînă cînd se pomeniră în fața altui deal, și mai înalt, care oferea o perspectivă și mai întinsă asupra acestei mănoase regiuni. În fața lor, pe povîrnișul de miazăzi al dealului, se vedea o clădire mare, albă, cu două turnuri joase, înconjurată de un parc frumos. Era conacul Budderuplund.

Inger privi un timp în tăcere.

— Ce mare e grădina ! Nu mi-o aminteam așa.

— Da... ce bine s-ar putea juca Hagbarth în grădina asta ! spuse Per cu o intonație ciudată, care aducea cu un rîs domol, plin de înțelesuri. La noi a început să nu mai fie destul loc pentru zbenguielile lui.

— Dar clădirea aceea mare, din spate... aceea cu calcanul înalt, ce e ?

— E magazia, îndărătul ei sînt grajdurile și lăptăria. Toate amenajate modern și cu utilaj de primă calitate. Trebuie să recunoaștem că nemții ăștia sînt foarte ordonați.

— Nu crezi că are să li se pară totuși ciudat că am venit și eu ?

Per opri calul. Era dispus să facă stînga-mprejur.

— Putem să ne întoarcem dacă vrei.

— Nu, mă tem că ne-au și zărit. Văd un domn care urcă pe alee. Nu cumva e chiar Thorvald Brück ?

— Ba da, pare să fie tînărul domn Brück.

— Atunci nu se mai poate. Şi apoi, nu uita, Per, că tare-aş vrea să capăt chinezoaicele alea, aşa că trebuie să-mi făgăduieşti că o să trecem pe la cotețe. De rest mă ocup singură.

În adevăr, Thorvald Brück venea pe bătrîna alee de tei care ducea de pe şosea pînă sus, la curte. Zărise şi el micul echipaj şi recunoscuse calul. Cînd cei doi soţi intrară pe poartă, îl găsiră pe scara de piatră, gata să-i întîmpine.

Un servitor se repezi să ia hăţurile, în timp ce Thorvald o ajută pe Inger să coboare din trăsură, mulţumindu-i respectuos că venise şi ea.

Consilierul de stat le ură bun sosit în seră. Era un bătrîn înalt şi distins, cu părul argintiu tăiat scurt şi cu bărbia rasă, cu sprîncene stufoase şi nas acvilin. În ciuda celor 73 de ani, se ţinea tot atît de drept ca şi fiul său. Se vedea cît de colo că sub pielea bronzată de vînturi şi de ploi curgea sîngele unui neam de războinici. Îi spuse lui Inger, cu un accent care trăda puternic că e originar din Holstein, cîteva lucruri amabile despre înfăţişarea ei plină de prospeţime şi-i ceru veşti despre părinţi. În schimb, faţă de Per adoptă un oarecare aer de superioritate.

Se aduseră vin şi fructe şi conversaţia deveni generală.

După un timp, Per se ridică de pe scaun.

— În adevăr, trebuie să mergeţi pe cîmp, spuse consilierul de stat, mi-a spus fiul meu. Pînă atunci o să avem noi grijă de doamna Sidenius.

— Pe doamna Sidenius o interesează găinile noastre, interveni Thorvald Brück, bîlbîindu-se foarte tare. Nădăjduiesc că-mi veţi îngădui să vă conduc. Poate v-ar face plăcere să vă reîmprospătaţi cu acest prilej amintirile despre Budderuplundul de altădată.

Per se îndreptă spre uşă, şi Inger se fîstîci brusc la gîndul că trebuia să rămînă singură cu aceşti străini ; căuta un pretext oarecare, dar în clipa aceea bătrînul Brück dădu dispoziţii servitorului să scoată păsările în curte.

Per umblă un ceas de-a lungul malului de pămînt, însoţit de cîţiva oameni, care-i duceau jaloanele şi ruleta de măsurat. Îi era aproape cu neputinţă să se concentreze asupra a ceea ce avea de făcut. În cîteva rînduri oamenii îl priviră miraţi. Se căia amarnic de ce făcuse. Se înşelase în privinţa lui însuşi, crezuse prea mult că nu mai aştepta nimic de la viaţă. Dar viaţa nu putea şi nu voia încă să-l elibereze !

Între timp, Inger făcu o plimbare pe moşie în tovărăşia consilierului de stat şi a fiului său. Vizitară grajdurile, lăptăria

și curtea de păsări, ba chiar fu condusă pînă în bucătărie și în cămările cu provizii, apoi jos, în pivnița clădirii principale, care avea o valoare istorică, fiind ultima rămășiță a cetății medievale, pe al cărei teren se ridicase conacul cel nou.

Cînd Per se întoarse, îi găsi iar în seră pe tustrei.

Consilierul de stat, care părea fermecat de Inger, îi rugă pe cei doi soți să prînzească la Budderuplund. Inger îi aruncă lui Per o privire întrebătoare, dar el refuză invitația și ceru pe un ton care ei i se păru aproape jignitor să i se înhame calul la trăsură.

Thorvald Brück îi însoți călare o bucată de drum. Călărea o iapă înaltă, șargă, cu coada lungă și pe care în mod evident o lăsă să joace în stînga trăsurii, în onoarea lui Inger, pînă făcu spume. Inger căuta să-l atragă pe Per în conversație, dar nu izbuti. „Nu mă interesează palavrele despre cai și despre cîini", îi explică el după aceea.

Cu puțin înainte de a intra în pădure, călărețul îi părăsi și o luă pe un drum lăturalnic, care ducea la Budderuplund cu un ocol. Pornise numaidecît în galop mărunt, și cînd ajunse la oarecare distanță, Inger îl urmări o bucată de drum cu privirea.

— Îi stă foarte bine călare, spuse ea.

— Coboară doar dintr-un vechi neam de ostași. După cîte știu, ar fi vrut să intre și el în armată, dar defectul acela supărător de vorbire l-a împiedicat. Uneori e chinuitor să-l auzi vorbind.

Inger rămase o clipă tăcută, privind drept înainte.

— Da, sărmanul de el... De altfel, mi s-a părut că azi nu s-a bîlbîit chiar așa de rău.

— Ei, ai făcut rost de găini ? o întrebă Per.

Inger roși. Uitase de ele.

— Vai, ce păcat ! Sînt sigură că mi-ar fi dat o pereche și chiar două dacă aș fi cerut. Consilierul de stat a fost atît de amabil cu mine !

— Da, a fost, spuse Per morocănos.

Cînd se lăsă întunericul, erau acasă. Per se plînse că-l doare capul și intră la el în odaie. Își aprinse o pipă și se așeză la fereastră, dar se sculă numaidecît, își atîrnă pipa în cui și începu să se plimbe de colo pînă colo, fără să se poată liniști. Avea impresia că nu există pe lume om mai de prisos decît el. Era un nenorocit de castrat, care iubea viața, dar nu îndrăznea să se lase în voia ei și o disprețuia, dar nu voia s-o piardă.

În clipa aceea cineva bătu sfios în ușă. Era Hagbarth, care fusese trimis să-i spună noapte bună.

Cînd văzu cît de stînjenit e băiatul, îi dădură lacrimile. Îl luă în braţe, apoi rămase un timp cu el aşa, cam în poziţia pe care o avea acel Silen glumeţ din parcul „Ørsted", cu copilul Dionys în braţe.

— Cred că nu ţi-e frică de tata, micul meu Hagbarth ? spuse el.

— Nuu... bîigui băiatul.

— Nu-i aşa că noi doi o să ne înţelegem bine totdeauna ?

— Da, spuse copilul şi se lăsă greu în braţele lui, ca să-i dea drumul.

Uneori mîngîierile lui taică-său îl speriau mai mult decît dojenile.

Îndată ce Per îi dădu drumul, Hagbarth o zbughi pe uşă afară. Taică-său se aruncă deznădăjduit pe un scaun, ascunzîndu-şi faţa în mîini.

La o săptămînă după aceea, Inger şi Per plecară cu trăsura la parohia din Bøstrup, unde nu mai fuseseră în vizită după întoarcerea lui Per de la Copenhaga.

O dată cu trecerea anilor, relaţiile dintre Per şi socrii săi evoluaseră spre o duşmănie ascunsă, stăpînită doar de dorinţa de a o cruţa pe Inger. De data asta, însă, lucrurile luară o întorsătură proastă. Ceea ce-l enerva mai ales pe pastorul Blomberg era lipsa de respect pe care Per o arăta în general faţă de cuvintele lui. Cît despre soacră-sa, ostilitatea ei era justificată de situaţia materială precară în care fiica ei fusese nevoită să trăiască în ultima vreme. Eşecul călătoriei la Copenhaga nu era de natură să-i dispună pe părinţii lui Inger în favoarea ginerelui.

După cîteva mici ciocniri care nu prevesteau nimic bun, la cină, o scenă pătimaşă avu loc în salon.

Zbuciumul sufletesc în care se zbătea Per în ultima vreme îl făcuse susceptibil şi bănuitor, încît brusc, în clipa cînd socrul său îi impută cu oarecare brutalitate lipsa de grijă faţă de asigurarea unei situaţii materiale mai bune pentru el şi pentru familia lui, se înfurie şi declară că refuză să accepte orice amestec dinafară în această chestiune. Socrul său îi făcu observaţii pentru aceste vorbe şi mai ales pentru tonul cu care le rostise. Atunci Per nu se mai putu stăpîni, sări în sus, bătu cu pumnul în masă şi declară că nu mai voia să se afle sub tutelă.

Astfel de cuvinte nu se auziseră niciodată pînă atunci în casa pastorului din Bøstrup. Timp de un minut se aşternu în odaie o linişte mormîntală. Apoi pastorul se ridică, în toată

majestatea pe care i-o îngăduia statura lui de pitic, dădu scaunul la o parte și spuse :

— Te rog foarte serios să ne scuteşti de aici înainte de astfel de scene.

După care părăsi salonul și intră în odaia lui, urmat de doamna Blomberg, care avea o figură înspăimîntată.

Calul fu înhămat la trăsură, și peste puțin Per și Inger ieșiră din curte fără ca vreunul dintre ei să-și fi luat rămas bun de la bătrîni. În salon Per zărise o clipă, de cealaltă parte a mesei, chipul palid ca de mort al lui Inger, învăluit parcă într-un văl de ceață. De atunci nu mai îndrăznise să se uite la ea, și în tot timpul drumului nu se schimbă nici un cuvînt. Totuși, Per simțea că, deși îmbrăcată cu haine călduroase, Inger era atît de tare scuturată de friguri, încît bancheta trăsurii tremura sub ea.

Cînd ajunseră acasă, Inger se mai liniști puțin. Îi îngădui s-o ajute să-și scoată șuba, ba chiar îl rugă să i-o atîrne în cuier. Apoi intră în odaia copiilor să vadă ce fac și, ca de obicei, dădu o raită prin toată casa.

Per intră în odaia lui și aprinse lampa. În clipa cînd vru să potrivească sticla, își dădu seama că tremura și el. Apoi se așeză în fața mesei de lucru cu un ziar în mînă și așteptă plin de încordare și de teamă cele ce vor urma.

După vreo zece minute, o auzi pe Inger umblînd prin dormitor ; curînd după aceea o văzu, spre marea lui mirare, intrînd pe jumătate dezbrăcată, cu un capot aruncat peste combinezon.

— După cum vezi, patul tău e pregătit tot aici, spuse ea, netezind perna cu mîna. Probabil că tu ai cerut asta.

— Da, mulțumesc, e bine așa, spuse el dindărătul ziarului.

— De altfel, Ingeborg nu mai tușește așa de tare.

Per nu-i răspunse.

Inger se așeză atunci în balansoarul de lîngă sobă, și un timp tăcură amîndoi.

— Da, Per, trebuie totuși să ne gîndim serios să plecăm de-aici, începu ea.

— De ce crezi așa ?

— Știi prea bine de ce. Scena din seara asta n-a fost întîmplătoare. Acum, după ce totul s-a terminat, îmi dau seama că de multă vreme mocnea ceva.

— Îmi pare rău pentru tine și pentru copii de tot ce s-a întîmplat. Ar fi trebuit să mă stăpînesc de dragul vostru. Dar dacă eu nu mă voi mai putea duce niciodată la Bøstrup —

poate că nici nu voi mai fi primit de-acum înainte — asta nu înseamnă că trebuie să suferiți și voi consecințele. Ar fi nefiresc să te îndepărtezi și de părinți din cauza mea.

Inger stătea aplecată, cu capul sprijinit într-o mînă, și privea în podea.

— Cum jignești tu uneori fără să-ți dai seama, Per. Cum îți poți închipui că eu am să calc într-o casă în care tu nu ești primit ? Și încă să-i duc și pe copii acolo !

— Dar e casa ta, Inger.

— Acolo e casa mea mai puțin decît oriunde, și în aceste împrejurări sînt de părere că e absolut imposibil să mai rămînem aici.

— Și te-ai gîndit unde să ne mutăm ?

— Zilele trecute mi-ai vorbit despre un post de asistent de drumuri undeva, pe coasta de apus. Părerea mea este că, deocamdată, ar trebui să-l soliciți. Și cu cît mai curînd, cu-atît mai bine.

— Îți dai seama ce-mi ceri, Inger ? În primul rînd, ți-am spus, mi se pare, că leafa e mai mică de două mii de coroane, și perspective serioase de cîștiguri suplimentare nu prea sînt prin locurile acelea. După cîte știu, e una din regiunile cele mai pustii ale Danemarcei, o regiune de dune și de stepă. Pe o rază de cîteva mile locuiesc doar țărani săraci și pescari.

— Dar o să ne avem unul pe altul, Per, răspunse ea cu pasiune, și poate că o să fim mai apropiați decît aici.

— Dragă Inger, tu, care te simți atît de legată de părinți, de căminul tău, de prietenele tale din copilărie, tu, care ții să fii înconjurată de căldură, să trăiești într-o atmosferă plăcută... Nu, ar însemna să-ți cer o jertfă prea mare. Sînt sigur că odată și odată mi-ai face reproșuri — și pe bună dreptate — dacă aș accepta.

Își acoperi fața cu palmele și rămase o clipă tăcut.

— Dumnezeule, dar atunci ce vrei, de fapt ? spuse ea și izbucni în hohote de plîns. Apoi, într-un impuls nestăpînit, se ridică în picioare și exclamă : Mă chinuiești, Per !

Fără să-i spună noapte bună, Inger trecu în odaia ei, trîntind cu putere ușa în urmă.

Per rămase pe scaun, pironind asupra ușii închise o privire bolnăvicioasă. De cîteva ori fu scuturat de fiori. Ar fi vrut să se ridice de pe scaun și să se ducă după ea, dar o mînă nevăzută îl oprea. Asta nu trebuia să se întîmple ! Sosise ceasul cel mare, ceasul hotărîtor. Nenorocirea le plutea deasupra capetelor, sufletul lui Inger începea să se trezească. Și Inger nu era

un spiriduș, iată de ce putea și trebuia să se întoarcă spre viață și spre lumină. Și ea și copiii ! El n-avea decît să rămînă în voia soartei !

Totul se petrecu în seara următoare. Copiii se culcaseră, și cele două slujnice trebăluiau la bucătărie. Inger tocmai aprinsese lumina în salon, se așezase pe sofa și cîrpea ciorapii copiilor, cînd Per intră, venind din odaia lui. Cu toate că stătuse acasă toată ziua, schimbaseră doar cîteva vorbe după discuția din ajun. Inger băgase de seamă că se învîrtea în jurul ei și al copiilor cu o sfială ciudată, fără să intre totuși în vorbă. La amiază, în timp ce copiii se odihneau, îl surprinse în odaia lor, așezat lîngă patul lui Hagbarth și ațintind asupra băiatului adormit o privire stranie și tulburată.

Per se plimbă de cîteva ori încoace și încolo, apoi luă loc la masă, în fața ei. Nici unul nu se putea hotărî să înceapă primul.

— Ei, te-ai gîndit la ce am discutat aseară ? întrebă, în sfîrșit, Inger.

— Nu m-am gîndit decît la asta. Dar înainte de a relua convorbirea, cred că ar trebui să lămurim un lucru. Mă gîndesc, bineînțeles, la cele petrecute aseară la părinții tăi. Ai spus tu însăți că n-a fost ceva cu totul întîmplător, și ai avut perfectă dreptate. Chiar dacă am rostit cuvinte care nu mi-ar fi scăpat într-un moment mai liniștit, ele au trădat, totuși, o stare de suflet care nu e întîmplătoare.

— Am simțit-o de mult, Per.

— Da, mi-ai spus-o și ieri. Dar dacă tu ai înțeles măcar în parte că între mine și tatăl tău, împreună cu toți cei care-l înconjoară, există o adîncă nepotrivire cu privire la concepțiile noastre de viață — și care, de altfel, într-o anumită privință, mă despart și de tine — atunci nu-i ciudat, nu-i de neînțeles că n-am discutat mai serios despre asta ? Știu bine că e vina mea. Ți-am ascuns adevărul întreg dintr-un fel de lașitate. Eu însumi nu mi-am dat seama de tot adevărul decît acum, în ultimul timp.

— Te-nșeli, Per. Eu am cunoscut punctul tău de vedere, căci, de fapt, nu te-ai ascuns niciodată față de mine. Știu că nu crezi așa cum credem noi, ceilalți, și, bineînțeles, m-am necăjit adesea. Dar tata spune că și cei care nu văd în Cristos decît un om ales și desăvîrșit pot să se socotească creștini și să nădăjduiască în mîntuirea sufletelor lor dacă sînt sinceri în rela-

țiile cu Dumnezeu, cinstiți și cucernici în felul de viață pe care-l duc.

— Dar eu nu cred nici în Dumnezeu, Inger.

— Nu crezi în Dumnezeu ?

Inger scăpă în poală ciorapul pe care-l cîrpea și îndreptă asupra lui chipul palid și uluit pe care-l avusese în ajun în casa pastorului.

— Nu, nu mai cred de mult. Pretutindeni unde l-am căutat, nu m-am găsit decît pe mine însumi. Și-apoi, omul care se cunoaște pe sine pînă în străfunduri nu mai are nevoie de nici un dumnezeu. Imaginea unei ființe supranaturale nu-l mîngîie și nici nu-l înspăimîntă, indiferent dacă vede în el un părinte sau un judecător.

— Cum poți vorbi așa, Per ? Într-o bună zi ai să fii un om foarte nenorocit.

— Poate. De altfel, nenorocirea are asupra unora o stranie putere de atracție, așa după cum sînt oameni care se simt atrași, pare-se, de mlaștini sau de iazurile întunecate din păduri.

— Se vede că sînt oameni ale căror inimi s-au învîrtoșat în păcat și n-au altă bucurie decît aceea de a păcătui. Scrie și-n *Biblie*.

— Da ? Scrie în *Biblie ?* În orice caz, rîndurile astea nu se referă la toată lumea. Unii sînt atrași spre nenorocire tocmai de instinctul lor religios, care le spune că numai jalea și dorul, sau poate chiar deznădejdea pot să le elibereze ființa spirituală. Căci, după cum știi, există plante care cresc numai la umbră, și fac totuși flori.

— Eu nu cunosc astfel de oameni.

— Dar tocmai la noi astfel de oameni se întîlnesc destul de des, istoria Danemarcei e cea mai bună dovadă. În epocile senine ne-au lipsit adesea oameni cu adevărat mari ; în schimb, vremurile de restriște știu „să scoată vulturi din ouă de vrabie", cum a spus odată pastorul Fjaltring.

— Pastorul Fjaltring ? La el te gîndești acum ?

— Da, și la el.

— Dar nu te mai înțeleg de loc. Doar pastorul Fjaltring s-a spînzurat !

— Da, s-a spînzurat. Din păcate. În anii din urmă i-am simțit adesea lipsa. De fapt, n-am înțeles niciodată pînă acum de ce a sfîrșit atît de trist, abia de curînd mi se pare că încep să înțeleg și asta. Căci îmi explic gestul lui deznădăjduit prin atitudinea față de soție. Îți amintești, cred, că ți-am povestit cît de ciudat se purta cu această ființă sinistră, putredă pînă-n

măduva oaselor. Acum mă gîndesc că la început a avut, poate, un caracter cu totul diferit de al lui, poate a fost exuberantă, plină de viață, de lumină și de bucurie și poate el și-a făcut după aceea reproșuri că a ținut-o deoparte, într-o existență întunecată, care pe el l-a maturizat și l-a eliberat, în timp ce pe ea a distrus-o. Și după ce ea a murit, l-au dat peste cap remușcările. N-a mai putut suporta răspunderea asasinatului moral pe care-l săvîrșise. Fiindcă s-a sinucis îndată după moartea ei.

— Dar de ce-mi spui toate astea? întrebă Inger, aruncîndu-i o privire bănuitoare. Vorbeam despre cu totul altceva.

Răspunsul lui Per întîrzie puțin.

— Pentru că eu cred, Inger, că această tragedie ne poate sluji și nouă drept învățătură și drept avertisment.

— Nouă? exclamă Inger și scăpă iar ciorapul în poală. Nouă? Ce vrei să spui?

Per privi în jos și nu răspunse. Pălise brusc, și Inger scoase fără să vrea un strigăt ușor, de groază.

— Per! Ce se petrece cu tine de la o vreme? Te-am supărat cu ceva? Sau, poate, te-au supărat copiii? Spune-mi, omule, ce-i cu tine?

Dar Per nu putea să scoată nici o vorbă.

Mîna lui Inger se întinse peste masă, ca și cum ar fi vrut să-l mîngîie.

— Ești bolnav, dragul meu... Nici nu-ți dai seama ce vorbești. În ultimul timp prea îți pui toate la inimă. Și eu, care doream să fiu veselă zilele astea, să uit de toate necazurile. Ce te frămîntă din nou, dragul meu? Greutățile noastre financiare, poate?

— Nu.

— Dar ce, atunci?

— E ceva mai rău, Inger, mult, mult mai rău.

— Dar spune odată, despre ce e vorba?

— Nu pot să-ți spun. Nu așa.

— Ești bolnav?

— Nu.

Pe chipul lui Inger trecu parcă lumina unui fulger.

— Vrei să-mi răspunzi cinstit la o întrebare, Per?

— Da.

— Cînd ai fost deunăzi la Copenhaga, nu te-ai întîlnit cu fosta ta logodnică... cu domnișoara Salomon?

Per o privi mirat.

— Nu.

Inger îl privea mai departe, bănuitoare.

— Minți ! exclamă ea și se ridică în picioare, trîntind ciorapul pe masă. Acum înțeleg totul ! Făcu vreo cîțiva pași apăsați. Ai stat de vorbă cu fosta ta iubită și te-a cucerit din nou !

— Nu-i adevărat, te înșeli.

— Nu ? Atunci e alta ! Pentru că povestea asta are un dedesubt ! Acum m-am lămurit, totul n-a fost decît o comedie dezgustătoare. Ai vrut să mă pregătești, vrei să te desparți de mine ca să te însori cu alta. Nu-i așa ? Nu te mai codi, recunoaște deschis că-i așa.

Per se gîndi o clipă.

Își spuse că cea mai bună soluție era să recunoască și să se declare vinovat. Altfel, adică fără un motiv precis, Inger n-ar fi acceptat niciodată să se despartă în fața legii, și el trebuia să-i obțină tocmai ura și disprețul. Numai așa putea să uite repede. Și dacă el renunțase la atîtea, putea acum să-și jertfească și cinstea.

— Așa e, glăsui el și-și plecă fruntea.

Inger rămăsese în picioare în mijlocul odăii. Chipul i se ofilise deodată, mîinile le ținea încrucișate pe piept, pupilele i se măriseră din cale-afară.

— Și ai avut lașitatea să-mi ascunzi totul aproape trei săptămîni ! Așadar, tata avea dreptate ! Și eu, care-ți luam totdeauna apărarea !... Și insomniile tale ! Și migrenele tale !... Îmi vine să rîd cînd mă gîndesc că am fost îngrijorată din cauza ta și m-am tot întrebat ce bucurie să-ți fac, cum să te înviorez puțin. Și tu te-nvîrteai pe aici, dar duceai dorul alteia și te tot întrebai cum să scapi mai repede de noi. Ce comedie scîrboasă ! Ce josnicie ! Ce lașitate !

„Prichindelul" începuse să scîncească în odaia copiilor, a cărei ușă rămăsese întredeschisă, dar Inger nu-l auzea. Începuse din nou să se plimbe în sus și în jos prin odaie, vorbind mai mult pentru ea. Abia cînd copilul începu să strige, se duse să vadă ce are.

Per se îndreptă din șale, își cuprinse capul în mîini și oftă. Acum totul se sfîrșise, jertfise totul. Își făgădui sie însuși că va suferi pînă la capăt.

Inger se întoarse, se plimbă iar de cîteva ori prin odaie, apoi se opri în fața lui.

— N-ai nimic să-mi spui ? Spune-mi că nu-i adevărat, Per !

El dădu din cap.

— Nu, Inger, la ce ar folosi ?

Totuși, mai rămase un timp în fața lui.

Apoi se întoarse hohotind și se îndreptă spre dormitor.

— Cîtă lașitate ! Cîtă josnicie ! auzi Per în timp ce Inger trîntea ușa după ea.

Puțin mai tîrziu simți agitație în casă. Se trînteau uși, Inger dădea cu voce răstită dispoziții servitoarelor. Saboții rîndașului răsunară în curte. Ușa șopronului în care era adăpostită trăsura se deschise, și cineva o scoase afară.

„Vrea să plece chiar în noaptea asta", își spuse el, înspăimîntat.

Apoi copiii fură treziți. Ingeborg plîngea, Hagbarth întrebă dacă arde casa. Vocea lui Inger continua să dea porunci. Una dintre fete se zăpăci și dădu buzna desculță în salon ca să caute ceva. Cînd îl descoperi pe Per, se întoarse îngrozită. Inger intră și ea — era gata de drum, purta șuba și avea pălăria pe cap.

— Dacă trebuie pînă la urmă să se întîmple așa, e mai bine să plec eu, Inger. Sau poate e mai bine să aștepți pînă mîine !

Inger nu răspunse, dar se opri în dreptul scrinului, de unde își luă banii de cheltuială și cîteva mărunțișuri.

— Îmi dai voie să văd copiii ?

— Nu acum. De azi înainte poți să ne găsești la părinți.

O jumătate de ceas după aceea, trăsura ieși din curte. Per nu se mișcase. Cînd ultimul zgomot al roților se stinse de tot pe șosea, își coborî mîinile de pe fața palidă și-și îndreptă, fără voie, privirea spre cer.

— Oare acum e destul ? întrebă el.

Capitolul XXVII

Cine călătorește pe drumul de la Oddesund la Thisted și, trecînd de Ydby, înaintează spre apus în direcția frumosului orășel Vestervig, iar apoi continuă spre miazănoapte, ajunge într-o regiune săracă și bătută de furtuni, unde, pînă și în toiul verii, nici oile nu-și găsesc destulă hrană. E un ținut de dune și de mlaștini, care se prezintă la fel vara și iarna, adică așternut cu stuf verde-albăstrui și cu un strat sărac de iarbă sau de mușchi, singura vegetație care rezistă la apa sărată a mării. Din cauza impracticabilelor întinderi mlăștinoase, drumul face ocoluri mari, și cînd, în mod excepțional, vremea e liniștită, deasupra acestor meleaguri plutește o pîclă deasă ca fumul unui incendiu.

Ici și colo se ivește cîte o mică fermă sau o colibă acoperită cu mușchi ; adesea, însă, trebuie să faci cîțiva kilometri de la o casă la alta, și orașe nu există. Într-un singur punct se află totuși o oarecare aglomerare de așezări omenești. Într-o adîncitură a terenului, pe o mică pajiște, de ambele părți ale mlaștinii se văd patru case : una e școala, alta e locuința unui agronom, o a treia a unui cizmar. A patra e goală.

Din ultima a fost transportat de curînd cadavrul unui om de vîrstă mijlocie, care a stîrnit ani de zile curiozitatea celor din jur. Nu era de prin părțile acelea și nu-i plăcuse niciodată să vorbească despre trecutul lui. De altfel, nu se putea spune că e zgîrcit la vorbă, cîteodată doar cam morocănos. Avea mulți prieteni prin împrejurimi și nici un dușman, în afară de pastor. Era neînsurat și trăise singur, în tovărășia unei menajere, a unui cal bătrîn și a cîtorva păsări. Cu toate că nu era un om de cultură, totuși avea multe cărți. Cea mai mare parte a timpului și-o petrecea singur, în tovărășia gîndurilor sale, circulînd în interes de serviciu pe toate drumurile de țărm în docarul lui, la care era înhămat un cal norvegian de fiord, cu păr aspru și aproape orb de bătrînețe. Omul acesta era asistent la Întreținerea drumurilor, iar drumurile districtului nu fuseseră niciodată într-o stare atît de bună ca în perioada cînd rămăseseră în seama lui.

Deși trăia singur, deși ani de-a rîndul avusese o sănătate șubredă, care-l silise să ducă o viață regulată și mai ales să se lipsească de plăcerile grosolane, cu ajutorul cărora ceilalți încercau să facă mai suportabilă natura cea aspră, părea totdeauna senin și mulțumit. Lucrul acesta mirase și în același timp nelinițise pe toată lumea, cu atît mai mult cu cît nu căutase alinare în religie, nu se ducea niciodată la biserică și nici nu se împărtășea, din care cauză pastorul îl considera un rătăcit, hărăzit afuriseniei veșnice.

Printre cei asupra cărora personalitatea lui făcuse impresie puternică se afla și vecinul său, învățătorul, un om tînăr încă și ager la minte, căruia îi plăcea să-l viziteze seara și să discute cu el despre lucruri serioase. Învățătorul se străduia să fie un om sincer și cinstit și se credea îndreptățit să spere că va avea și el odată parte de fericirea veșnică. Dar, în ciuda acestor intenții bune și cu toate că avea o viață de familie dintre cele mai plăcute, alături de soție și de copii, era cuprins adesea de tristețe și de oboseală și băgase de seamă că, în ciuda singurătății sale, vecinul cel necredincios părea să fie mai fericit decît el. O dată își luase inima în dinți și îndrăznise să-i împărtă-

şească nedumerirea sa, dar celălalt îi răspunse în felul lui concis şi liniştit, explicîndu-i că, probabil, nu-şi aflase încă locul cel mai potrivit în viaţă, singurul loc în care ar putea cunoaşte suprema fericire a unui om : aceea de a ajunge cu desăvîrşire conştient de propriul său eu. Cînd însă învăţătorul îl întrebă cum poţi descoperi acel loc, el îi răspunse că nimeni nu poate da sfaturi în această privinţă, pentru că fiecare trebuie să se lase fără frică în voia instinctului său de dezvoltare, instinct care domină întreaga natură.

Altă dată învăţătorul îl trase de limbă ca să-i afle părerea asupra felului în care se manifestă această „supremă fericire". Dar nici despre asta nu vru celălalt să intre în amănunte. „Întrebaţi-l pe pastorul dumneavoastră !" răspunse el cu ironie. Totuşi, adăugă după aceea că important pentru fiecare om este să cunoască în mod cît mai independent şi mai direct realitatea, şi nu s-o perceapă cu ajutorul altora, aşa cum fac, de pildă, cei ce se bizuie pe reprezentări gata făcute. O astfel de legătură vie cu viaţa constituie premisa necesară pentru a ajunge la bucuria sănătoasă a cunoaşterii fiecărui eveniment, de la cel mai neînsemnat pînă la cel mai de seamă, ba chiar şi pînă la cel mai dureros. „Cine nu cunoaşte din proprie experienţă, spunea el, cît de fericită e clipa cînd un colţ, tainic încă, al lumii gîndurilor sau al lumii adevărului i se dezvăluie, nu ştie ce înseamnă să trăieşti."

În ultimul an de viaţă al vecinului său, cînd, în ciuda îngrozitoarelor dureri pe care i le pricinuia cancerul, vecinul îşi păstră curajul, fără nici o mîngîiere dinafară, învăţătorul Mikkelsen se gîndi adesea la aceste cuvinte. În timpul crizelor, înfăţişarea lui devenea jalnică, şi vaietele puteau fi auzite de locatarii tuturor celor trei case din apropiere, care trebuiau să-şi astupe urechile. Totuşi, cînd cineva intra după aceea în camera lui, îl găsea întins pe pat, iar pe faţă i se putea citi expresia unei bucurii mari şi adînci. Viaţa nu fusese întotdeauna suportabilă pentru el, fapt pe care-l confirmă revolverul încărcat găsit după moartea lui în sertarul măsuţei de noapte.

În ultimele zile zăcuse liniştit şi nu mai voise să vadă pe nimeni. Pînă în ultima clipă îl preocupă procesul eliberării sale. Cînd simţi frigul morţii îngheţîndu-i picioarele, ceru o oglindă. „Îndată sînt gata !" spuse el şi-i dădu menajerei oglinda înapoi. Pierduse aproape cu totul vederea.

Curînd după aceea începu agonia. Era seară, o viforniţă bătea dinspre sud-vest. Prin crăpătura de deasupra tocului uşii, vîntul urla ca un cîine bolnav. Ploaia lovea în geamuri. La

căpătîiul patului ardea o lumînare. Pe peretele gol al camerei ticăia ceasul de argint al pastorului Sidenius.

Bătrîna menajeră trimise după învățător, pentru că-i era frică să rămînă singură cu muribundul. Dar nu mai era nimic de făcut. În ultimele ceasuri Per zăcu liniștit și dormi sforăind. Puțin după miezul nopții, capul îi căzu într-o parte, învățătorul și menajera nu auziră decît un oftat ușor, și omul muri.

Peste cîteva zile, într-o după-amiază superbă de octombrie cu cer albastru și calm, fu coborît în groapa săpată în pămîntul nisipos al cimitirului. Sicriul lui fu petrecut de vreo zece oameni. Se cîntă un singur verset de psalm, dar nu se ținu nici o cuvîntare, și clopotul din clopotnița dată cu catran nu scoase nici un sunet. Asta fusese dorința răposatului. În schimb, pastorul refuză să lase fanfara să cînte la groapă, așa cum ceruse el.

Doi dintre frații săi asistară la înmormîntare ; erau Eberhard Sidenius, șef de departament, și prim-pastorul Thomas Sidenius, amîndoi în haine civile. După înhumare, fu deschis testamentul defunctului. Spre surprinderea și părerea de rău a celor doi frați, răposatul hotărîse ca tot ce rămînea de pe urma lui să revină căminului școlar laic „Jakobe Salomon" din Copenhaga, despre a cărui activitate nici unul dintre cei doi frați n-avea o părere bună. Cu acest prilej se mai putu constata că, în afară de mobilă și ceva bani lichizi, existau și cîteva librete de economii, care, la un loc, reprezentau o valoare de zece mii de coroane. Viața foarte cumpătată, aproape ascetică, la care sănătatea șubredă îl obligase pe răposat și care era, de altfel, foarte potrivită cu convingerile sale, îi îngăduise să pună deoparte cam jumătate din salariul anual, în afară de cîștigurile suplimentare, printre care și sumele obținute pentru cîteva mici descoperiri.

Frații erau uimiți.

— E o sumă serioasă, exclamă șeful de departament, plin de respect mai întîi, apoi cuprins de unele îndoieli.

— În adevăr, nu-i un fleac, zise și prim-pastorul, pe același ton.

Cei doi frați se uitară unul la altul.

— Nădăjduiesc că a agonisit în mod cinstit banii.

— Cred că nu ne putem permite să ne îndoim de asta.

O dată întors la Copenhaga și împins de oarecare curiozitate, Eberhard hotărî s-o înștiințeze personal pe domnișoara Salomon că moștenise o sumă de bani destinată căminului ei.

Într-o zi plecă afară din oraș, la Nørrebro, în plin cartier al săracilor, unde Jakobe își construise multdiscutatul cămin pentru copii. O portăreasă îl conduse prin curtea cea mare cu copaci și bănci, loc de joacă al copiilor, și cum directoarea era pentru moment la cursuri, își exprimă dorința să viziteze între timp instituția.

O profesoară se apropie de el și se oferi să-l conducă.

La un capăt al clădirii se afla o sufragerie cu tavan înalt, luminoasă și solemnă, unde în clipa aceea luau masa o parte din copii, în timp ce ceilalți erau încă la școală. Alături se aflau cîteva ateliere de croitorie, unde copiii — atît băieții, cît și fetele — învățau să-și repare hainele, să-și cîrpească ciorapii, să-și dreagă încălțămintea. La etajul superior se aflau băile. O dată la trei zile — îi explică însoțitoarea — copiilor li se făcea baie. Lumină, aer, apă și mese regulate, iată mijloacele pe care le folosea școala pentru a dezvolta simțul moral al copiilor și cu care se înlocuise învățămîntul religios.

— Va să zică așa... rosti șeful de departament, dregîndu-și glasul.

Copiii nu locuiau la școală ; scopul era tocmai ca trupurile lor curate, hainele bine întreținute și purtările frumoase să facă din ei niște mici misionari ai credinței în curățenie, ordine și disciplină, care să acționeze în felul acesta în sînul familiilor. Școala își deschidea însă porțile dis-de-dimineață, la ora cînd începea munca în fabrici, și copiii primeau între zidurile ei toată îngrijirea necesară în schimbul unor taxe care nu erau foarte mici, dar proporționale cu posibilitățile părinților.

„Da, gîndi în sinea lui Eberhard, toate acestea ar fi foarte bune, numai că..."

În clipa aceea fu anunțat că directoarea îl aștepta în biroul ei.

Jakobe Salomon era acum o femeie de vreo 40 de ani, dar deși statura îi rămăsese dreaptă, țeapănă chiar, arăta foarte îmbătrînită. Pe fața ei se vedea că ceea ce reușise să realizeze în această școală îi ceruse un uriaș efort de energie, înconjurată fiind de rezistența și de suspiciunea multora, iar asta o costase mai mult decît averea. Avusese din plin parte de lupta dorită în tinerețe. Chipul ei, pe care admiratorii îl asemănau altădată cu al unui vultur, iar dușmanii și invidioșii cu mutra unui papagal, arăta acum incontestabil ca al unei păsări de pradă. Avea părul aproape alb, pielea gălbuie, ochii mari și întunecați, gîtul lung, purta o rochie simplă, maro, împodobită doar cu un guler mare de dantelă albă, și înfățișarea ei era asemenea unui

condor care, din vîrf de stîncă, şi-ar arunca privirea peste cîmpie.

Văzîndu-l pe Eberhard, se ridică de la birou şi veni repede în întîmpinarea lui.

— Îmi închipui că aţi venit cu amabila intenţie de a-mi comunica moartea fratelui dumneavoastră. Dar am aflat de la alţii, care au citit anunţul mortuar într-un ziar.

— Dacă n-aş avea şi alt motiv, nu v-aş deranja cu o vizită. Cu-atît mai mult cu cît fratele meu sau soarta lui nu pot pretinde compătimire din partea dumneavoastră.

— Vă înşelaţi. Datorez fratelui dumneavoastră mai mult decît ar fi bănuit vreodată. De altfel, în măsura posibilului, l-am urmărit de la distanţă. În cursul anilor ne-am îndepărtat tot mai mult unul de celălalt. Despre ultimul lui an de viaţă nu ştiu nimic, trebuie să-mi povestiţi dumneavoastră ce s-a întîmplat. Luaţi loc, domnule Sidenius, luaţi loc şi vorbiţi-mi despre boala şi despre moartea lui. Mi se pare ciudat că nu ştiu nimic despre toate astea.

Dar Eberhard refuză să se aşeze. Tonul degajat pe care dubioasa doamnă şi-l permitea faţă de el îl făcuse să-şi strîngă dinţii, ceea ce contribuia la mişcarea prin care falca lui mare şi urîtă devenea şi mai proeminentă.

— După cum v-am spus, nu v-aş fi deranjat fără un motiv deosebit. Am să vă explic foarte pe scurt. Dacă bănuiţi că răposatul meu frate s-a îndepărtat din ce în ce mai mult de dumneavoastră, nu numai în înţeles literal, ci şi din punct de vedere al concepţiilor şi al felului de gîndire, trebuie să vă spun — şi veţi înţelege că, în ce mă priveşte, o spun cu regret — că nu aveţi dreptate. În orice caz, testamentul său, deşi în privinţa legalităţii lui s-ar putea ridica obiecţiuni serioase, vă indică pe dumneavoastră, sau, mai bine zis... instituţia dumneavoastră, sau cum trebuie să i se spună... drept legatară universală. Dat fiind însă că fratele meu lasă copii legitimi, acest testament n-are, de fapt, nici un fel de valabilitate. Am aflat însă că moştenitorii, sau tutorii acestora, nu vor ridica nici o obiecţie împotriva îndeplinirii integrale a ultimelor sale dorinţe. E vorba de un capital de aproximativ zece mii de coroane, asupra originii cărora nu v-aş putea da nici o precizare. Am considerat că sînt obligat să vă informez personal şi doresc să aflu de la dumneavoastră personal dacă acceptaţi darul.

Jakobe Salomon rămăsese în picioare lîngă un scaun, sprijinindu-se cu coatele de spătar. Era adînc mişcată de toate amintirile din tinereţe, care o copleşeau. Pînă atunci puţini

oameni o văzuseră plîngînd, dar de data asta nu putu să-şi stăvilească lacrimile.

— De ce n-aş accepta ? întrebă ea liniştită. Între mine şi fratele dumneavoastră existau, desigur, mari deosebiri şi m-am gîndit adesea că, în fond, numai cu greu l-am putut înţelege. Ceea ce nu mă împiedică să fiu cu-atît mai recunoscătoare pentru salutul ce mi-l trimite pe calea asta.

— În aceeaşi ordine de idei, aş putea să-mi permit, domnişoară Salomon, să vă amintesc o convorbire care a avut loc între noi acum şaisprezece-şaptesprezece ani. Folosisem atunci cuvinte aproape identice cu cele pe care le-aţi rostit adineauri despre relaţiile dintre dumneavoastră şi fratele meu. Cred că e momentul să recunoaşteţi că ar fi fost mai bine pentru toată lumea dacă aţi fi avut atunci mai multă încredere în puterea mea de judecată.

Jakobe înălţă capul şi-l privi cu mîndrie.

— Vă înşelaţi profund, domnule Sidenius, şi aş vrea să nu rămîneţi cu o nelămurire. În ce mă priveşte, consider că întîlnirea cu Per a fost o mare fericire pentru mine. Bucuria, cît şi durerea pe care mi le-a pricinuit m-au ajutat să dau vieţii mele un adevărat conţinut. Tot ce vedeţi în jurul dumneavoastră este, în fond, opera lui, în aceeaşi măsură în care este şi a mea. De aceea îi voi rămîne veşnic recunoscătoare.

— Da, hm... în privinţa asta nu vom reuşi niciodată să ne înţelegem. Prin urmare, nu vreau să vă mai reţin. Vă las cu bine !

Într-o seară, la o săptămînă după înmormîntarea lui Per, învăţătorul Mikkelsen şi agronomul Nielsen, cel din urmă fiind totodată şi primarul localităţii, intrară în casa răposatului, care era de obicei încuiată, pentru a face, la cererea fraţilor acestuia, un inventar al obiectelor rămase. La plecare, cei doi fraţi luaseră cu ei hîrtiile de valoare, scrisorile şi alte lucruri. În sertarul unei mese, care, din întîmplare, rămăsese întoarsă cu faţa spre perete, institutorul şi agronomul găsiră un caiet gros, avînd de fapt aspectul unui mic dosar, în care Per îşi scrisese însemnările cu caligrafia lui neciteaţă.

Învăţătorul Mikkelsen nu se putu stăpîni şi-şi aruncă ochii în caiet. În timp ce primarul inspecta cu lampa aprinsă celelalte camere şi trecea pe o listă obiectele rămase, celălalt zăbovi în dormitor, lîngă o lumînare înfiptă în gîtul unei sticle, şi începu să răsfoiască încet caietul.

Era un fel de jurnal pe care răposatul îl ținuse în anii cît locuise prin locurile acelea și în care își așternuse gîndurile, părînd că stă de vorbă cu el însuși despre tot ce i se întîmpla.

Pe una din primele pagini, învățătorul desluși cu greutate următoarele :

„Cîtă vreme sîntem tineri, avem pretenții trufașe față de puterile care ne conduc viața și le cerem să ni se dezvăluie. Vălul tainic ce învăluie acțiunile lor ne ofensează, fiindcă noi vrem să controlăm și să reparăm marele mecanism al lumii. Cînd ajungem la o vîrstă mai înaintată, începem să cercetăm nerăbdători cu privirea oamenii și istoria lor, sperînd că măcar aici vom găsi relațiile, legile, dezvoltarea, adică, într-un cuvînt, rostul vieții, țelul luptei și al suferinței noastre. Pînă ce, într-o bună zi, o voce pornită din adîncuri ne oprește, o voce de strigoi, care ne întreabă : «Dar tu cine ești ?» Și din această clipă, e singura întrebare care ne preocupă. Din această clipă, propriul nostru eu, adevăratul nostru eu devine marele sfinx a cărui taină ne străduim s-o dezlegăm. Adevăratul meu eu ? Omul acela care a ieșit azi-dimineață cu trăsura în ploaia cea mare, supărat, amărît, sătul de viață și de greutățile ei, oare acela era reprezentantul adevărat al eului meu ? Sau cel care în amurg s-a așezat lîngă sobă și a ațipit, în timp ce focul duduia și în timp ce se lăsa legănat de vise fericite, amintindu-și de timpuri trecute, de căminul și de copiii săi care se joacă undeva, departe, acela era adevăratul, propriul meu eu ? Sau poate omul ăsta, așezat acum aici, singur, lîngă lampă, care nu-i nici fericit, nici trist, nici bătrîn, nici tînăr, și e pierdut în liniștea tăcută și înălțătoare din adîncurile sale, dăruite doar de noapte și de singurătate, poate că el e eul meu, așa cum am ieșit din mîna naturii, nealterat și neprihănit ? Sau poate că toate sînt aspecte diferite ale ființei mele. Ceea ce noi numim suflet nu este oare decît o stare sufletească trecătoare, un rezultat al somnului din timpul nopții și al ziarelor pe care le citim, depinde el numai de starea barometrului și de prețurile pieței ? Sau există tot atîtea suflete în noi cîte imagini într-un joc cu figuri ? De fiecare dată cînd scuturăm punga, apare o figură nouă, un bufon, un soldat, o bufniță... mă întreb, mă întreb !"

Învățătorul Mikkelsen era mirat și nu-l mai recunoștea pe autorul acestor rînduri melancolice. Răsfoind mai departe caietul ca să ajungă la însemnările mai recente, dădu peste o scrisoare, ascunsă între file. Se uită la adresa de pe plic și citi : „Domnului subinginer de poduri și șosele P. Sidenius". Ștampila do-

vedea că scrisoarea fusese primită doar cu cîteva luni mai înainte.

După o scurtă ezitare, învățătorul scoase hîrtia din plic. Era un scris de femeie. Sus, pe prima pagină, scria „Budderuplund", apoi scrisoarea suna în felul următor :

„Aflu că ești bolnav, foarte bolnav, și de aceea rup tăcerea pe care mi-ai impus-o. N-am să-mi pot liniști cugetul pînă n-am să-ți aduc nesfîrșite mulțumiri pentru ceea ce ai jertfit ca să-mi asiguri fericirea. Acum te înțeleg perfect, pe deplin, înțeleg că ai dorit numai binele meu și nu-ți voi putea mulțumi niciodată îndeajuns pentru acest lucru. Copiii noștri te salută ; sînt toți trei sănătoși, ca și ceilalți doi mai mici ai mei. Hagbarth e student, vrea să se facă inginer, și, după cum afirmă toată lumea, e excepțional de înzestrat. E totodată curajos și voinic, așa că va reuși în viață. Ingeborg a primit prima comuniune toamna trecută ; numai ea și mica Lise mai sînt acum acasă. Ele nu te cunosc, așa ai vrut tu, și poate că e mai bine. Încă o dată, îți mulțumesc din suflet pentru tot. Dumnezeu să-ți dea puterea să poți îndura ce ar putea să vină !

Inger"

Învățătorul Mikkelsen clătină din cap pe furiș, apoi băgă liniștit hîrtia în plic. „Ce om straniu a fost !" gîndi el.

Ultima parte a jurnalului era alcătuită mai ales din fragmente nedatate, dintre care multe se sfîrșeau cu aceleași cuvinte, uneori subliniate : „Natura e bogată, natura e înțeleaptă și milostivă !" În aceste fragmente, Mikkelsen recunoștea cu ușurință atît gîndurile, cît și felul de a se exprima ale prietenului său. Așa, de pildă, găsi următorul fragment : „Fără ancestralul impuls de dezvoltare din om, fără energia autocreatoare care se manifestă în pasiune, fie că se îndreaptă spre lumea reală, spre lumea cugetării, sau spre lumea viselor, și fără un mare curaj, da, curajul aventurist de a te voi pe tine însuți într-o goliciune dumnezeiască, nimeni nu ajunge la adevărata eliberare. Iată de ce mă socotesc fericit de a fi trăit într-o perioadă care a trezit în mine acest impuls și a întărit în mine acest curaj. Altfel, nu m-aș fi desăvîrșit niciodată și aș fi rămas toată viața un «Sidenius» obișnuit."

În alt loc scria : „Povestea vieții lui Cristos ne învață în realitate un singur lucru, care, de fapt, conține o veche înțelepciune, și anume că pe lume numai pasiunea poate să învingă suferința".

Pe a treia filă învățătorul citi :

„Cinste marilor vise ale tinereții mele ! Va să zică, am ajuns, totuși, un cuceritor ! Fiecare suflet omenesc este un univers de sine stătător, moartea lui e un cataclism cosmic pe scară mică."

În alt loc se putea citi :

„Ziarele de azi anunță că domnul Steiner a fost numit consilier de stat. Cum ? O viață întreagă trăită în minciună și în fraudă, răsplătită doar cu un titlu de consilier de stat ? ! Lumea noastră e un rău platnic. Sărmane domn Steiner ! Dacă ai bănui cîtă libertate împărătească și cîtă independență față de orice ofensă îmi dă anonimatul meu, ai înțelege că cel păcălit ești dumneata. Dar acum nu bănuiești așa ceva și ești vesel. Te felicit singur și bei, plin de mîndrie, șampania celebrității dumitale. Căci natura e bogată, natura e înțeleaptă și milostivă."

Într-un loc, sub titlul : „Despre Dumnezeu", scria următoarele :

„I se atribuie lui Voltaire exclamația : «Dacă Dumnezeu n-ar exista, ar trebui inventat !» După mine, fraza aceasta ar fi mai adevărată dacă am inversa-o : Dacă Dumnezeu există, trebuie să uităm de el, nu fiindcă ne-am teme pentru faptele noastre rele și pentru pedeapsa ce li se cuvine, ci pentru a-i învăța pe oameni să facă binele pentru bine. Cum am putea face cu inimă curată o pomană unui om sărac dacă credem și dacă sîntem interesați să credem în existența unui dumnezeu contabil, trăind în ceruri, care privește gestul nostru și ne aprobă dînd din cap ?"

Mai jos, sub titlul : „Tot despre credință", era scris :

„Cît trăim, ne înconjurăm de nenumărate obiecte, care au intrat în proprietatea noastră printr-o întîmplare. Într-o zi descoperim că avem nevoie de un dulap, intrăm în atelierul unui tîmplar și cumpărăm unul, expus din întîmplare acolo. Îl măsurăm din ochi cu nepăsare, poate că nici măcar nu e pe gustul nostru, dar în clipa cînd ne-am hotărît să-l luăm și a devenit al nostru, o schimbare tainică intervine în el și în noi. Mîna noastră îi mîngîie cu grijă luciul, privirea noastră îl însoțește cu dragoste și teamă, în timp ce oamenii îl transportă pe scări, iar dacă mai tîrziu, în cursul vieții, sîntem siliți să ne despărțim de el, ni se pare că pierdem o parte din noi înșine. Acesta e misterul proprietății. Nu se întîmplă, oare, la fel și cu credința ?"

Din ultimul an de viață, învățătorul citi o însemnare intitulată : „Marea fantomă".

„Acum cîțiva ani s-a întîmplat undeva, în Mors [1], următorul eveniment: Un moșier avea doi băieței. Cel mai mic dintre ei era un plod morocănos, cu o fire încăpățînată, pe care taică-său voia să-l domesticească. Într-o zi, băiatul — abia împlinise 10 ani — făcu o greșeală, pentru care trebuia să-și primească pedeapsa, și ca să scape, se refugie într-un pom înalt din grădină. Nebun de furie și — așa se spune — amețit de băutură (se întorsese tocmai de la o masă de vînătoare ce avusese loc la un conac vecin), tatăl aștepta cu cravașa în mînă și-i poruncea băiatului să se dea jos. Dar, în ciuda strigătelor și a amenințărilor sale, copilul rămînea în pom, ba chiar, de frică, se cățăra tot mai sus, iar în cele din urmă ajunse pe ultima creangă din vîrful pomului. Atunci se auzi un țipăt, creanga pe care-și sprijinea picioarele se rupse, și copilul se prăbuși la pămînt și rămase schilod pe viață. Înnebunit de remușcări, tatăl fu internat pînă la sfîrșitul vieții într-un ospiciu.

Dar timpul trecea, și cei doi fii se făcură mari. Cel mai vîrstnic ajunse un tînăr gentilom roșcovan și sănătos, se însură cu o fată frumoasă, aduse pe lume o droaie de copii sănătoși, își transformă proprietatea într-o fermă-model și-și făcu datoria de om așa cum se cuvine. În timpul acesta, fratele lui zăcea palid și liniștit în parc, pe o targă, înconjurat de prietenii săi, păsările cerului, care veneau să mănînce din mîna lui. Nu era de loc nefericit, îl chinuia doar compătimirea proștilor și viața cumplită a tatălui său. L-am văzut și eu. Pe atunci avea vreo 18—19 ani și nu i-am putut uita niciodată expresia senină a feței. Era ca și cum o lumină ar fi plutit asupra întregii lui făpturi neajutorate. Ca o compensație pentru sănătatea de care nu se mai putea bucura, căpătase acel al șaselea simț ce dăruiește sufletului cele mai puternice bucurii. Băiatul neîndemînatic, cu privirea morocănoasă, era acum — da, un schilod, nici bărbat, nici femeie, nici copil, nici adult, în schimb, în privirea lui se oglindea veșnicia, limpede, adîncă și calmă. Atunci a trebuit să mă gîndesc la taică-său, pe care remușcarea, acest strigoi hîd, îl zvîrlise în întuneric, pentru că era lipsit de credință, de credință adevărată, credința în natura cea bogată, înțeleaptă și milostivă, care tămăduiește orice rău și răscumpără cu generozitate într-un fel ceea ce am pierdut în alt fel, care... ... ...“

[1] Insulă a Danemarcei.

Învățătorul fu întrerupt din lectură de primar, care se întorcea în odaie.

— Am terminat, Mikkelsen. Dar ce ai în mînă ?

— Un caiet găsit în sertar. Ce facem cu el ? E scris de mînă, așa că nu merge la licitație și e păcat să-l ardem, fiindcă e în stare bună. Ce crezi, Nielsen, oare n-aș putea să-l iau cu mine și să-l păstrez fără mustrări de conștiință ? Mi-ar rămîne și mie o amintire de la răposatul nostru prieten. În felul ăsta, am să mă gîndesc adesea la el. Și-apoi, caietul conține nenumărate lucruri referitoare tocmai la discuțiile care au avut loc între noi, și parcă mi le reîmprospătează.

— Ia-l, Mikkelsen, nu răspundem pentru manuscrise. De altfel, un caiet ca ăsta nu poate fi valorificat în bani.

Atunci primarul aprinse un felinar și, după ce stinseră lampa și lumînarea, cei doi oameni ieșiră din casa pustie, închizînd cu grijă ușa în urma lor.

Redactor responsabil : G. MARCUSON
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 19.01.1965. Bun de tipar 23.03.1965. Apărut 1965. Tiraj 20 180. Broşate 15 090. Legate 5 090. Hîrtie tipar înalt B satinat de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 43,65. Coli tipar 40,5. A. nr. 18.195. C. Z. pentru bibliotecile mari 839.8. C. Z. pentru bibliotecile mici 839.8—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 50049 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — R.P.R.

HENRIK PONTOPPIDAN

PER CEL NOROCOS